

AZ
1843/44-İK ÉVI MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSI
ALSÓ TÁBLA
KERÜLETI ÜLÉSEINEK
NAPLÓJA.

SZERKESZTETTE ÉS SAJÁT KÖLTSÉGÉN KIADTA

KOVÁCS FERENCZ

ÜGYVÉD, CSONGRÁDMEGYE VOLT ALISPÁNJA ÉS H. M. VÁSÁRHELY VÁROS

VOLT ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐJE.

IV. KÖTET.

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1894.

NEGYEDIK KÖTET:

1844 január 25-től június 25-ig.

LXXXVI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 január 25-én d. e. 11 1/2 órákor.

Tárgy: Újévi üdvözlések. Folyó évi január 23-án kelt kegy. kir. rendelet a magyar nyelv tárgyában.

Ezen évben először jöven össze az országos Rendek, a Főrendek üdvözlésére küldöttséget neveztek ki.

Az üdvözlésből visszatérő küldöttséget nyomban követő viszont üdvözlő főrendi küldöttség — üdvözte befejezése után — Nádor ő Főherczegsége meghagyásához képest, a tekintetes Rendeket elegyes ülésre hívta meg.

Ezért a Rendek a méltóságos Főrendek termébe

Elegyes ülésre

azonnal általmentek, melyben

Nádor ő cs. kir. Főherczegsége bemutatta az összegyűlt országos Rendeknek ő Felségének f. é. január 23-án kelt kegy. kir. rendeletét *a magyar nyelv tárgyában.*

Széll Imre, nádori ítélőmester: Olvassa az 1844-ki január 23-án kelt kegy. kir. rendeletet a magyar nyelv tárgyában, mely az Országgyűlési Iratok közt 92. sz. a. találtatik.

Szerencsy István, királyi személynök: Méltóztassék cs. kir. Fenséged megengedni, hogy ezen kir. válasz a tekintetes Rendeknél szokott módon kihirdetessék és kinyomattassék.

Nádor: Tessék Nagyméltóságodnak a tekintetes Rendeknél a kihirdetést megtenni, s kihirdetvén, a kinyomatást eszközölni.

Ezután a Rendek termükbe visszatérvén, a most leérkezett kegy. kir. válasz újra felolvastatott.

Somssich Pál (Somogy megye követe, mint kerületi elnök): Kérem Nagyméltóságodat: méltóztassék ezen kegy. kir. leiratot minél

előbb kinyomatni, hogy a tekintetes Rendek kerületi üléseikben azt tanácskozás alá vehessék.

Elnök: Még ma fog kinyomattatni.

(*Rendi Napló II. kt. 171 lap.*)

146. Kerületi ülés.

1844 január 26-án.

Elnökök: Somssich (Somogy), Szombathelyi (Békés). *Jegyző*: Szemere. *Naplóvivő*: Zsoldos.

Tárgy: Esküdtszék.

A napirenden levő tárgy tanácskozásba vétele előtt, visszatérőleg a tegnapelőtt befejezett megyei kihágásokra, egy pótlólagos indítvány történt. *Bereg megye követe* ismétlé azon multkor tett indítványát, hogy minden tisztujítás országszerte egy napon tartassék, miszerint mindenki saját megyéjében maradván, oly megyékben, hol nem lakik, csak bír, befolyást ne gyakorolhasson, mely, főleg kevés nemessel bíró megyékben, a helybeliek felett gyakran túlnyomó lehet, például említvén Torna vármegyét.

Ezen indítványt *Soltész (Torna megye követe)* elvileg pártolá ugyan, de Bereg követének statisztikája ellen kifogást tett, mert Tornának kiterjedése kicsiny ugyan, de nemesei száma nagyobb, mint sok terjedelmesebb megyéé.

Ezen indítvány azonban nagyobb vita nélkül elvettetett azon okból, mert a választandó bíró alá nemcsak személy tartozik, hanem birtok is; az indítvány szerint pedig mindazok, kiknek 2—3 megyében van birtokuk, lakásuk megyéjén kívül a többiekben szavazatukat vesztenék s egy tollrántással megfosztatnának azon jogtól, melyet örömet gyakorolnak, minthogy birtokuk után szinte erősen érdekben fekszik, ki legyen tisztviselő s követ, de a melyet — más általi képviseltetésnek helye nem lévén — saját személyökben kell gyakorolniok. Ezen indítvány folytán hasonló indokokból, hogy t. i. a külmegyeiek túlnyomó befolyást ne gyakorolhassanak, indítványozta

Zsedényi (Szepes megye követe), hogy valamint ez a városokra nézve rendeltetett, úgy a megyékben is az, a ki szavazattal akar élni,

legalább egy évig birtokban legyen; különben az fog történhetni, hogy, mint Esztergom megyében egyes gazdag ember p. o. egy darab szőlőt kioszt több száz külmegyei közt a tisztujítási vagy követválasztási alkalomra s elhatározó befolyást biztosít magának.

Ez indítvány ellen először is az érdekelt megye követe, *Kruplanicz* szólalt fel, a megyéjében felhozott esetre megjegyezvén, hogy történt ugyan valami aféle kísérlet, de idejekorán megelőztetett.

Bónis: Ezen indítvány aligha elégítené ki Szepes követét, mert akkor a Helytartótanács igen sok tagja Pesten szavazattal nem bírna.

Beöthy könnyen kijátszhatónak találta az indítványt, mint-hogy a ki külmegyeieket ily úton akar magának megszerezni, azt a tisztujítás előtt egy évvel is teheti; ezenkívül pedig teljes következtességben kivive lehetetlennek is vélé azt. Mert p. o. azt, aki királyi adomány útján vagy más törvényes czímen szerzett magának a megyében birtokot, ha azt még egész éven át nem bírná is, választási jogából kirekeszteni csakugyan nem lehet.

Ezen okokból a szepesi indítvány is elvettétvén, *Szentkirályi Móricz*, mint a városi választmány jegyzője, jelenté, hogy Zilah városa kérelme tárgyában a választmány tudósítása már beadatott s hitelesítésre vár.

Ezalatt a gyűlés kezdetén gyéren levő Rendekek összegyülekezvén, megkezdett az esküdtszékek feletti tanácskozmány.

Géczy Péter (Zólyom megye követe): Tapasztalá — úgy mond — a múlt heteken át folyt hosszas vitatásokban, hogy a követ urak mindabban, mi a helyhatósági élet részleteire tartozik, annyi gyakorlati ismerettel s oly mély avatottsággal bírnak, melyhez hasonlót — Angliát kivéve — Európának egy országában sem találni fel, bizonyoságul, hogy a Táblánál nem szobatudósok, hanem gyakorlati megyei élet emberei ülnek. Nem így van az esküdtszék tárgyával, mert erről szólva, csaknem lehetetlen, hogy a magyar követ utánzásal ne vádoltassék, miután e tárgyat Rotteck, Welker, Mittermaier, Liwingston, Blackstone annyira kimerítették. Nem czélja hosszasan fejtegetni az esküdtszékek eredetét. Annyi bizonyos, hogy annak magasztos és üdvös eszméje már a régi szabad nemzeteknél, a görögök s rómaiaknál is meg volt, mint Ciceróból is kitetszik, ki azt mondja, hogy a római szabadság főpalladiumát abban látja, hogy a római polgár csak szabad polgár által ítélthetetik. Meg volt ez intézmény a régi german népfajoknál, s legszebben kifejtett Angliában, honnét átment Amerikába, Spanyol- és Portugal-, Svéd- és Norvég-országba, Franciaországba s legujabban Görögországba.

Az esküdtszék legtágabb értelemben oly eszmét foglal magában, mely ellen, mint szóló reméli, senki rugódozni nem fog. Fő elve annak, hogy minden polgár hasonló polgár által ítéltesse criminalis, főleg politikai esetekben, s hogy a tény kérdését ne valamely állandó s a kormánytól kinevezett, függő bíróság ítélje el, hanem szabadon választott polgártársak testülete. Feltűnő, hogy az esküdtszék eszméje ezelőtt 20—30 évvel nemcsak ott, hol már áldásait ismerik, hanem Németországban is sok pártolóra talált; de miután a rajnamelléki tartományokban, hol esküdtszékek divatoznak, némely a kormányok által felségsértéssel vádolt s üldözöbe fogott férfiak az esküdtek részrehajlatlan s független ítélete által felmentettek, az ezáltal megbántott kormányok megtámadák s fel akarák forgatni az esküdtszékeket és több írók a kormányok érdekében minden tőlük kitelhetőt felhordtak azok ellen. Ellenvetéseik azonban nem alaposak s részint onnét származnak, mert az esküdteket bíráknak mondják s a kinevezett bírák és aényt megállapító esküdtek közti különbséget felfogni nem tudják, részint mert az esküdtszékeket oly szempontból fogják fel, mint az Franciaországban létezik. Ha az esküdtszékek legszebb példányát, az angol juryt vizsgáljuk, egyetlenegy angol törvény sem nevezi őket bíráknak, hanem oly szabad polgároknak, kik a tény fölött kimondják független meggyőződésüket.

Még mindenki tovább fejtegetésre várt, midőn szóló követ, hogy igen hosszas ne legyen, rögtön elvágta fejtegetése fonalát s röviden kimondá szavazatát, hogy pártolja s hazánkba is behozatni kívánja az esküdtszéket.

Kubinyi (Nógrád megye követe): Már a hajdankorban oly bírákra volt bízva az igazság kiszolgáltatása, kik függetlenek voltak, mert az ős hajdankor népei bölcsen átlátták, hogy csak a népből választott független bírákban lehet a népnek bizodalma, s csak ilyenek biztosíthatják tökéletesen a vagyon- és személybátorságot és a status alkotmányát. Nem akarja vizsgálni az esküdtszékek eredetét; azonban, akár a germanok őserdeiből, akár Scandinaviából származott az, lehetetlen meg nem ismerni, hogy jeles és czélszerű intézkedés. Fő czélja, hogy külön bíró ítéljen a tény kérdéséről s külön bíró alkalmazza a törvényt. Már pedig éppen a tény kérdése az, melynél a bíró önkényét igen nehéz korlátozni, s éppen annak megállapítása körül történnek a legnagyobb visszaélések, ha oly bírák ítélnék föltte, kikre a kormánynak befolyása van. A felsőbb bírák iránt, úgy mint a dolog most áll, szóló bizodalommal nem viseltethetik. Az alsóbb bírák ellen pedig az is a kifogás, hogy megyék szerint különböző eljárás

van. Ide járul a mostani állapot hiányai között első helyen levő különbség a nemes és a nem-nemes személyek biróságára nézve. A nemes helyzete csak jobb, mert a megyegyűlés mintegy grand-jury, melynek határozata nélkül öt befogni nem lehet, de a nem-nemes gyakran hónapokig ül börtönben csupa gyanúból. Ezen az állapoton segíteni kell. A büntető igazság célja, hogy a bűn büntetlenül ne maradjon, de senkinek személyes jogai s biztossága kelletén túl ne veszélyeztessenek. Ez pedig csak úgy fog történni, ha független és a tény kérdésére nézve külön bírák ítélnék. Ezenkívül fontos politikai nézetek is ajánlják az esküdtszéket. A büntető törvény súlyos büntetéseket szabott a politikai bűnökre; biztosítani kell tehát a polgárokat más részről, hogy a bírák e büntetéseket önkényesen ne alkalmazhassák, mint alkalmazta az eperjesi értörvényszék (a veres zsinór), mely előtt a Radvánszky család mai napig is «nota» alatt van. Az esküdtszék továbbá mind megannyi iskola, mert valamint a megyei rendszer értelmes politikai szónokokat nevel, úgy az esküdtszék jó bírákat fog nevelni s törvényismeretet és tiszteletet terjesztetni. Az esküdtszék pedig nagy tanultságot és műveltséget nem igényel; elég arra józan felfogás s ép emberi ítélet. Szóló tehát el akarja távoztatni azon bírói önkényt, melyről Montesquieu azt mondja, hogy nincs kegyetlenebb zsarnokság, mint a mely önkényét jog és igazság álarca alatt gyakorolja. Egyébiránt a tárgy a büntetőtörvény-választmány kevesebbségének külön véleményében ki levén merítve, nincs egyéb hátra, mint ugyanazon tagokat, kik a követek közül azon választmányban voltak, megbízni, hogy a büntető törvénykönyv II-ik részét, az eljárást, ehhez kepest idomítsák.

Somssich (Somogy megye követe): Ha e tárgyban szavazatomat kérdeznék a tek. Rendek, most is csak úgy nyilatkoznám, mint mult alkalommal: az esküdtszékek mellett, de csak nemesi rendből alakítandó esküdtszékek mellett; mert ez küldöimnek utasítása, melyhez magamat alkalmazni követi kötelességem parancsolja. Valamint tehát már akkor elvben az esküdtszékek mellett nyilatkoztam és csak megyém szavazata mentette meg a bukástól e nagy kérdést, úgy most, midőn tanácskozás alá veszik és vitatás tárgyává teszik a tek. Rendek azt, szinte kötelességemnek ismerem felszólalni az esküdtszékek mellett. Mert noha küldöim hazánk körülményei közt még most csak nemesekből kívánják alakítani az esküdtszékeket, mégis magához az elvhez annyira ragaszkodnak, hogy készebbek inkább az egész büntető könyvet, mely elegendő nyilvánosság hiánya miatt úgy sem ment még át a nemzet vérébe, egy időre félre tenni,

mintsem oly szigorú büntető rendszert elegendő és egyedül az esküdtzékekben felfalálható garantiák nélkül életbe léptetni.

Felszólalok tehát, mint mondtam, az esküdtzékeknek pártolására és ezen intézetnek hazai institutióink közzé leendő felvételére. A tárgy nagy és sokoldalú és senki se higgye, hogy okoskodásom eredményét oly világosan fogom előállithatni, mint kétszer kettő négy. Mert csak hosszasabb, részint theoretikus okoskodások, részint gyakorlati fontolgatások után szerezhethet magának mindenki meggyőződést, mely szerint aztán vagy az esküdtzékek mellett vagy azok ellen nyilatkozik.

Egy német tudós e kérdésre: melyik a legjobb kormányzási rendszer? így felel: az, a melyekben legjobban kormányoznak. E szerint e kérdésre is: melyik a legjobb bíraskodási rendszer? valaki így felelhetne: az, melyben legjobban bíraskodnak. És ez tényleg tökéletes igaz, de a lehető legrosszabb definitio per idem, és valamint az első feleletből soha senki sem tanulhatja ki, hogy melyik hát azon legjobb kormányzási rendszer, úgy e másodikból sem fogja soha senki kimutathatni a legjobb bíraskodási rendszert: mert hisz éppen az a kérdés, hogy melyik bíraskodási rendszerben fog tehát, az emberiség gyarlóságaihoz és tökéletlenségeihez képest, az igazság legjobban, legtökéletesebben kiszolgáltatni? És erre már nem lehet oly általánosságban felelni, mert valami positivum determinatum kérdeztetik. Én erre positive és determinate azt felelem, hogy az igazság oly bíróságok által szolgáltatik ki legjobban, és — emberileg szólva — legtökéletesebben, melynek eljárásában a tény feletti ítélet a büntetés alkalmazásától elválasztva, külön bírák által mondatik ki, vagyis esküdtzékek által!

Állításom bebizonyítására némely elméleti nézeteket kell előre bocsátanom, vagyis philosophiai jogszempontból kell okoskodnom. Ez egy kissé abstract okoskodás lesz, de mindenesetre szükséges arra, hogy aztán a gyakorlati téren, különösen statusjogi szempontból is kivilágosodjék az esküdtzékeknek minden egyéb bíraskodási mód feletti jobbvolta. A büntető jogról magáról itt szó nem lehet, mert azt mint tényt vesszük fel, melynek gyakorlatában a polgári társaságok voltaképpen vannak; itt tehát már csak a büntető jognál fogva gyakorlott igazság kiszolgáltatása azon alapeszme, melyből ki kell indulnunk.

Igazság kiszolgáltatása: ezen eszmében foglaltatnak olyanok, kik igazságot keresnek, olyanok, kik igazságot mondanak, maga az igazság mint tény objective, és az igazság mint meggyőződés subjec-

tive, és a törvény mindezek felett, mely szerint az ítélet kimondatik és az igazság kiszolgáltatik, vagyis polgárilag szólva: az igazság kiszolgáltatik a feleknek keresetére az illető bírák által, azoknak legjobb meggyőződése után a fennálló törvények szerint. Ezekből kivonható, miként a büntető igazság kiszolgáltatására elkerülhetlenül szükséges, hogy a bíró az elkövetett bűnről úgy, a mint az történt, tökéletesen meggyőződjék, vagyis hogy a tény, mint objectiv igazság, és a bíró meggyőződése, azaz a bírói subjectiv igazság közt, semmi különbség ne legyen. P. o. ha *A* szándékosan gyilkolta meg *B*-t, ezen elkövetett gyilkolás mint tény objectiv igazság; ha már most *A* vádoltatik ezen gyilkolással, arra, hogy az igazság kiszolgáltatassék, okvetlen szükséges, hogy a gyilkolási tény, mint objectiv igazság, és a bírónak meggyőződése, vagyis az előtte kifejtett subjectiv igazság közt semmi különbség ne létezzék, mert ha ez léteznék, azaz ha p. o. *A*-nak ügyes prokátora a bíró előtt a dolgot úgy fejtené ki, hogy az csak véletlen gyilkosnak tartaná *A*-t, úgy a bíró nem igazságot, hanem igazságtalanságot szolgáltatna ki; mert ő individualis meggyőződésére alkalmaztatván a törvényt, mivel ez a ténnyel meg nem egyező, tehát hibás volt, hibás leendne az általa kimondott ítélet is. Főfeladat tehát minden rendezett társaséletben a büntető eljárásnak oly formákat szabni ki, melyek közt lehető leghibiztosabban ismerhesse meg a bíró a bűn tényeit, vagyis a kérdésben forgó objectiv igazságot.

Az igazság legtökéletesebben kiviláglik önvallomás által, mert a bűnös, az okozat szoros kapcsánál fogva, mintegy ugyanazonosítva van magával a ténnyel, melyet elkövetett, azt tehát legtökéletesebben tudhatja és az igazság érzeténél fogva be is vallhatja. Mivel azonban ez ritkán szokott megtörténni, sőt legtöbb esetben a bűn tagadtatik, a statusnak pedig érdekében fekszik, hogy a bűnök büntetlenül ne maradjanak, ennél fogva oly módokról kell gondoskodni, melyek által még tagadás esetében is az igazság bebizonyíttassék és a bírák által megítélthetessék. És itt vagyunk már a lydiusi kőnél, itt a mai nap nehéz kérdésénél, mely felett a tudós világ kétfelé szakadt, s mely iránt minmagunkkal előbb tisztába kell jönnünk, mielőtt a bírói eljárási munkálatban továbbra csak egy lépést is haladnánk.

Büntetlen ne maradjon a bűnös, ártatlanul ne bűnhődjék a büntetlen: ez a feladata a bíróságoknak, ezen elvből kell kiindulni, ezen főcélra kell visszavezetni a bírói eljárásnak minden ágazatát.

A régi törvénykönyvek a bűnösnek megítélésére szükségképpen megkivánták annak önvallomását, és hogy ezt a bíróság tagadás ese-

tében megnyerhesse, megengedték a torturát. Azon esetek elhatárolását pedig, mikor kelljen a kínzás neveit alkalmazni, a bíró belátására bízta, vagyis, ha a bíró meg volt győződve a vádlottnak bűnéről, de az ezt bevallani nem akarta, akkor a bíró a merész tagadásért, mintegy büntetés gyanánt alkalmazta a torturát. Később a szelidebbkor a kínpadot összetörte, de a törvénykönyvek még mindig megkivánták a bűnösök önvallomását. Mivel pedig ez legtöbb esetekben nem következett be, a statusnak pedig mégis érdekében volt az ilyen tagadásban megátalkodott bűnösöket büntetlenül el nem bocsátani, azért megengedettett a gyanúbóli elítélés, vagyis ha a bűnös tagadta is bűnét, de a bíró arról mégis meggyőződött, akkor a rendes kiszabott büntetésben ugyan el nem marasztalhatta, hanem szabad belátása szerint ítélte őt önkényes más büntetésre. De az ily gyanúbóli elítélések sem állhatnak meg a józan ész bírálata előtt, mert bűnös és büntelen közt középállás nincs és gyanúból s félig elítélni senkit sem lehet.

Azért a legújabb törvénytudósok az ily gyanúbóli elítéléseket nem helyeselve, a priori iparkodtak azon eseteket szabályozni, melyekben a vádlottat önvallomása hiján, sőt tagadása ellenére is szabad legyen elmarasztalni. S egész theoriákat dolgoztak ki, különösen a metaphysikai subtilitásokban magoknak oly annyira tetszelgő németek ama híres Beweis-theoriákat alkották, melyek a gyakorlatban mint megannyi theoriai lehetetlenség mutatkoztak; mert a bírót eljárásában vagy tökéletes békóba szorították, vagy oly tág kört hagytak előtte, melyben teljes önkénye szerint ítéltetett.

Gyakorlatban mily józan észszel ellenkezők az ily Beweis-theoriák, annak példájára felhozom az 1813. évi bajor büntető-rendszert, melyben arra, hogy a bíró valakit önvallomása nélkül elítélhessen, kiváztatik, hogy ellene hat alapos gyanút gerjesztő ok hozassék fel; még pedig ezen gyanús ok kettejének tényelöttinek, kettejének pedig tényutáninak és kettejének a körülményekből kifejlődőnek kell lenni. Már kérdem: lehet ennél valami absurdumabb? Mintha a gyanút gerjesztő okok száma, nem pedig fontossága és azoknak helyzete, nem pedig alapossága inkább világítaná fel a tény igazságát, és két-három alapos ok, hat vagy tíz alaptalan gyanúnál többet nem bizonyítana! Az ily Beweis-theoriák tehát gyakorlatilag tökéletes lehetetlenségek és alkalmazásuk a bírót egész géppé alacsonyítja; mert már nem meggyőződése, hanem véletlen eset fog ítélni, miként t. i. a kifejlett események a theoriában kijelölt szabályokkal összevágának vagy nem. Ez éppen oly igazságtalan elítélés lenne, mint

a középszázadnak sors, párviadal, tüzes vas s több eféle, ma már szóba sem hozható módok szerinti ítéletei.

Meggyőződése szerint ítéljen tehát a bíró, úgy mint az benne az eljárás alatt támadt, erősödött s végre bizonyosságra emelkedett; és ezen meggyőződésében semmi theoria se szoríthassa; és ha száz körülmény hozatnék Péter ellen, hogy gyilkos, de a bírót csak egy is meggyőzte ártatlanságáról, ezen meggyőződését kimondania szabad legyen. Viszont, ha száz ok hozatik fel ártatlanságára, de a bíró csak egyből is meggyőződött bűnös voltáról, e meggyőződésében szinte senki se gátolhassa.

Igaz, ez végnélküli nagy hatalom a polgárok élete, becsülete, vagyona felett ítélhetni, még pedig minden felelősség nélkül! De ebből mi következik? Nem az, hogy e hatalmat a statusban fel ne állítsuk, hanem az, hogy annak gyakorlását oly bírákra bizzuk, kik az iránt legtöbb garantiát nyújtanak, hogy ily nagy hatalommal nemcsak hogy vissza nem fognak élni, hanem egyenesen csak a status érdekében fognak élni. Ily garantiát pedig — és itt figyelmet kérek! — minden polgári társaságban csak oly férfiak nyújtanak, kik a fennálló status-hatalmaknak egyenes kifolyásai, azaz, akik által a bíraskodást az, vagy azok gyakorolják, ki, vagy kik a status egyéb főhatalmainak is alkotmányos részesei. Így p. o. egy absolut országban, hol minden főhatalom az autocrat kezeiben van, a birói hatalmat sem gyakorolhatja más, mint ő, önnevezte birói által; constitutionalis országokban, hol fejedelem és képviselt nép közt meg vannak osztva a főhatalmak, a bíraskodásban is egyenes befolyással kell birni a fejedelemnek és a képviselt népnek. Oly országokban pedig, hol a constitutionalis jogok fejedelem és statusok (Stände), vagy mint minálunk neveztetnek: Karok és Rendek közt vannak megosztva, a birói minden hatalomnak is egyenesen a fejedelem és Karok és Rendek kifolyásának kell lenni. Vagyis — mint beszédem elején mondtam — a bíraskodás részesei a megyékben csak nemesek, a városokban pedig csak polgárok lehetnek; mert a többi constitutionalis jogoknak is csak ők vannak kizárólagos birtokában.

És ez másként nem is lehet, mert ha a birói hatalom nem azokra bíztnék, kik a status egyéb főhatalmainak kezelői, úgy maga a kormányzási rendszer fordulna fel; mert támadna a statusban egy új hatalom, a már fennállókon kívüli, mely két hatalom egymás mellett soha meg nem állhatna, sőt bizonyosan surlódásokat, ellenkezéseket, utóbb zavart és belháborút szülnének. Mert kérdem: Oroszországban, hol a czár önkényes ura a népnek, ha ott a birói

hatalmat a nép emberei gyakorolnák, ugyan kiszolgáltatnák-e az igazságot a fennálló hatalom irányában, p. o. egy népellenességűlés kérdésében? Bizonyára legtöbb esetekben nem. Valamint viszont egy constitutionalis országban, ha a bírák egyedül a kormány emberei, nem fogják-e ismét a kormány és nép jogai közt támadható kérdésekben csakhamar bűnösnek itélni a nép embereit, kik legjobb igazokban emelték szavukat a sértett alkotmányos jogok védelmére? Bizonyosan! És így mind a két esetben a külön alapra állított bírói hatalom a fennálló alkotmányos rendszert zavarná meg és forgatná fel. E szerint tehát a bírói hatalom ne terjedjen se szűkebb, se szélesebb alapra, mint a milyenre az egész alkotmány építve van.

És már most szorítkozzunk szűkebb körre, csak alkotmányos országokra, hol a status főhatalmai a fejedelem és nép közt megosztvák, a hol tehát a fentebbiek szerint a bírói hatalom is a fejedelmet és népet illeti. Itt már azon kérdés áll elő: mily formában fog tehát a fejedelem és nép a bíraskodásban legcélszerűbb részt vehetni, legüdvösebb befolyást gyakorolhatni? És erre azt felelem: az *esküdtszéki* rendszer által, melyben a nép emberei hivatnak fel, hogy az eléjükbe adott tény felett tiszta meggyőződésöket, rövid *igen* vagy *nemmel* fejezzék ki; az állandó bírák pedig az ily egyszerűen kimondott *bűnös* vagy *nem bűnös* szerint a büntető törvényeket alkalmazva, mondják ki az ítéletet. Mindezen eljárás pedig egy felsőbb, úgynevezett forum cassationis (törlesztő törvényszék) ellenörködése alatt történik.

Mert lássuk a többi módokat, melyek által a jogosított nép a bíraskodásban részt vehet.

Egyik a nyilvánosság. Igaz, nagy eszköz az igazság védelmére, mert a vétek csak a sötétben működik; de nem elég arra, hogy a jogosított népnek egyenes befolyást adjon a bíraskodásban, mivel a nyilvánosság csak negatív ellenörködés, mely az egész nép, sőt az egész világ tulajdona, mely előtt kivált a törvénykönyvnek tömkelegében az igazságot bebonyolítani igen sokszor sikerül. Az esküdtszéki rendszer pedig a nyilvánosság mellett egyenes, és így pozitív befolyást ad a jogosított népnek, mely őt a bíraskodásban alkotmánya szerint illeti.

Másik a választott bírák. Igaz, ezek inkább képviselhetik a népet, de már midőn megválasztattak, sokszor a pártok és nem a nép választottai; aztán ha kiléptek egyszer a nép sorából, egy külön kasztot formálnak és csakhamar a nép érdekei helyett önérdekeik emberei lesznek. Ellenben az esküdtek, kik minden egyes esetre hivatnak fel

a népből az igazság kiszolgáltatására, és aztán ismét a nép soraiba lépnek vissza, hogy úgy mondjam a mindennapi népet képviselik, úgy mint az érez és gondolkodik, — ők fogják tehát az igazságot a nép értelmében kiszolgáltatni.

Vegyük azonban a dolgot jogtekintetben. Úgy is azt mondják, hogy az esküdtszékek, mint politikai institutio, kérdésen túl a legjobb hatásúak, de mint birói intézmények nem felelnek meg céljoknak, mert birói intézményeknek nem az a céljuk, hogy politikai garantiát nyújtsanak, hanem az, hogy általuk az igazság szolgáltatassék ki. Erre felelni lehetne argumento ad hominem, hogy az állandó bíróságok pedig csak egy érdeket képviselvén a statusban, az igazságot is csak annak kénye szerint fogják kiszolgáltatni; ennél fogva magát a fennálló békés rendszert nem védik az önkény ellenében, és így magával a satus céljával ellenkezvén, annak institutiói közül kiküszöbölendők. De nem akarok így okoskodni, hanem azt fogom bebizonyítani ügyekezni, hogy az esküdtszékek, mint birói intézmények is sokkal inkább megfelelnek céljoknak, mint az állandó bíróságok.

A bíróságok főkéllékei közzé számítom én 1. a függetlenséget. Már pedig kérdem: melyik bíróságot lesz függetlenebb? Azon állandó bíróságot, kinek a kormány nevez ki, ki a kormánytól várja el- és előremozdítását, vagy az, ki egyes esetekben a nép közül hivatik fel, hogy meggyőződése szerint mondja ki egyszerű ítéletét és aztán térjen ismét vissza polgártársai sorába?

2. A vesztegethetlenséget. És itt ismét kérdem: melyik bíróságot lesz könnyebb megvesztegetni, azt-e, kinek élete, hivatása és sok esetben kenyere a birói hivatal, és a kinek a gonosztevő ismer és előre tudja, hogy ő fog bűnei felett itélni, vagy azt, kit minden egyes esetre külön huznak ki a sorsbögréből, kit tehát a vádlott nem is ismer, vagy legalább nem tudja, hogy bírója leend, s így mikor lehetett volna ideje is azt megvesztegetni?

3. Hogy a vádlott személye ne hasson a bírákra. A szegény mindennapi ember alig hat bárkire is nagy eredménnyel; a gazdag vagy magas állásúnak pedig kétségkívül sokkal könnyebb lesz a hivatalos bíróra hatni, mint a nép emberére, ki tőle se nem fél, se nem remél semmit.

4. Hogy pártoskodási szellemtől ne legyen elfogulva. E hiánnyal sokan inkább terhelik az esküdt, mint az állandó bíróságokat, és ez meg lehet; de kérdem: mely rendszernél nyújtatik több mód az elfogult bírótól megszabadulhatni? Bizonyosan az esküdtszéknél; mert a vádlott nemcsak kifogással élhet, hanem a törlesztőszék elibe

is folyamodhatik a kiszabott formák ellen hozott ítélet felfüggesztésére; azután ügye más esküdszék elibe kerül, és ismét kifogásokkal élhet. Holott, ha az állandó bíró van pártszellemtől vagy más befolyástól elfogulva, nincs ellene mentség; mert a főlebbvitel után is csak ismét állandó és kormány kinevezésétől függő bíróra talál; ki többnyire ugyanazon egy párt embere, és ugyanazon befolyásnak enged. És így folytathatnám még a mérleg alkalmazását tovább is, de bizony a serpenyő mindig az esküdszék súlya alatt sülyedne mélyebbre.

Azt is mondják még, hogy a tanult bíró az igazságot könnyebben kitalálja és okszerűbben mondja ki a bűnöst, mint a gyakran műveletlen esküdt. Már mondtam, úgy tetszik, hogy az egyszerű igazságnak kitalálására nem kívántatik iskolai kiművelt ész; a tény kérdése felett minden józan ember itélni, úgysszinte a bűnöst is kimondani képes. Ha ezt tagadná valaki, annak, hacsak önmagával ellentétbe jönni nem akar, azt is meg kellene engedni, hogy az illetén bűnért, melyet csak törvénytudó képes bűnnek ismerni, megbüntetni is egyedül törvénytudóst lehet, mert ki a bűnt, mint illet, nem ismeri bűnnek, azt érette feleletre vonni szinte úgy nem lehet, mint a három éves gyermeket, ki üszköt véve kezébe felgyújtá a szénaboglyát, e tettéért büntető bíró elébe nem állíthatjuk. Az egyszerű igazság megismerésére tiszta ész és józan akarat elég, az iskolai szabályozott theoreticus okoskodások pedig, kivált a gyakorlat terén, az igazságtól inkább elvezetnek. Míg a theoriai okoskodásokban elmerült és a szabályzott következtetések kidolgozásában élte hosszán kifáradt metaphysicus nem tudja az istenséget feltalálni, hacsak minden könyveit syllogismusaival együtt az ablakon ki nem hánnya, utóbb is scepticus vagy atheus leszen; addig a természet fia egy tavasz reggelén ha fölkel és kitarva előtte a nagy természet minden gyönyöreivel, lábainál a gyöngyharmat ezer virágok kelyhében, fölötte a tiszta kék ég, balról a halványuló csillagok, jobbról a pirkadó hajnal és a majd már fölkelő nap, és ő mindezek láttára egy szent érzetben felolvadva, nem keresi többé az istenséget, hanem térdeire hűllva imádja azt, kit a metaphysicus fölthalálni képes sohasem lett volna. Így van az egyszerű igazsággal is, csak mesterségesen ne burkoltassék be. Megismeri azt mindenki; mert hisz a bűnnek, úgy mint az erkölcsnek érzete az emberek keblében létezik. Aztán legyen mindennek a magáé; a tény egyszerű igazsága fölött ítéljen az esküdt, a bűnt törvényekre alkalmazva, mondja ki az ítéletet a bíró. Ott az egyszerű józan ész, itt a törvényekben jártas tudóst illeti az ítélet, és így a

vádlottnak kettős garancia nyújtatik, hogy mind a józan egyszerű tapintat, mind a kiművelt tudomány szolgáltatja neki az igazságot.

Még egy ellenvetést fogok fel az esküdtszék ellen. Azt mondják, hogy azok egyedül a nép kifolyásai és így velök kormányozni nem lehet. Én ugyan ezt sohasem állítottam; mert az esküdtszékeket egyedül a statusban fennálló hatalmakra kívántam alapítani, és amennyiben a nép ezeknek részese, természetesen annyiban az illető befolyást neki is megnyitni, e szerint pedig a kormányzás éppen nem lehetetleníttetik. Hanem igen is feltételeztetik az, hogy a kormányzás a fennálló alkotmányos törvények értelmében gyakoroltassék, vagyis az esküdtszékek igenis a legerősebb garantiái annak, hogy az alkotmányos kormányzás önkényes uralkodássá ne fajulhasson. És ha van a népnek illő befolyása a bíráskodásban esküdtei által, van a kormánynak is az állandó bírák és a cassationis forum által, és így nem kizárólag a nép, hanem osztva a kormánnyal gyakorolja a bírói hatalmat az esküdtszéki rendszerben. Mert nézzük csak a többi statushatalmakat: a *törvényhozási jog* alkotmányos országokban osztva van a fejedelem és a képviselt nép, vagy némely jogosított osztályzatok között; az egyik rész javal, a másik rész elfogadja, vagy visszautasítja a javalt törvényeket. A *végrehajtó hatalom* az erőteljes eljárás tekinteténél fogva rendesen a kormány kezében van, de mindig felelet terhe alatt, vagy mint hazánkban, megosztva ez is a helyhatóságokkal kölcsönös ellenörködés mellett. És a bírói hatalom! a hol ez megosztva nincs, mint hazánkban is és csak egyedül a kormány által gyakoroltatik, ott a constitutionalis élet még tökéletesen nem fejlett ki; mert e részben még az absolutismus uralkodik és hogy ez megszűnjék, a constitutionalis élet pedig tökéletesen kifejlődjék, szükséges a statusnak ezen hatalmat is a fejedelem és a jogosított nép közt megosztani, mert mindaddig, míg az alkotmány tökéletesen biztosítva nem lesz, az minden kritikus időszakban a bírói hatalom önkényétől függend.

Követelheti tehát minden constitutionalis nép, követelhetjük ennél fogva mi magyarok is, hogy a bírói hatalom a fejedelem és az alkotmányos jogokkal felruházott néposztály közt megosztassék és az igazság ezen alkotmányos befolyás által szolgáltatassék ki, még pedig esküdtszéki rendszer által, melynél ezen közös gyakorlatnak létesítésére jobb mód eddigelé nem ismertetik.

Hosszasabb beszédemben kettőt kívántam bebizonyítani: Először, hogy az esküdtszékek, mint bíróságok a legjobbak és minden constitutionalis országokban mint politikai institutiok nélkülözhetlenül

szükségesek a constitutionalis életnek biztosítására. Másodszor, hogy az esküdszéki rendszert a fennálló alkotmánynak veszélyeztetése nélkül szélesebb alapra állítani nem lehet, mint mennyire maga az alkotmányos kiterjed; vagyis, hogy magyar alkotmányos hazánkban esküdszékeket igen, de csak az alkotmányos jogokkal felruházott Rendekből, és így a megyéknél csak nemesekből alakítva követelhetünk.

És ennyit e tárgyról többnyire elvont észszel okoskodva felhozni szükségesnek tartottam. Nem használtam az érzelem fegyvereit, mert e kérdést is azok közzé számítom, melyeket nem az enthusiasmus tüzével kettévágni, hanem az ész fontolgató okoskodásával felvilágosítva, logikai egymásutánnal kell megoldani. Nem támadtam meg az állandó bíróságokat, nem hánytam szemökre az eljárásukban oly gyakran elkövetni szokott visszaéléseket, de fenntartom magamnak, ha valaki e szempontból az esküdszékeket ostromolná, minden egyes esetre az állandó bíróságok krónikájából hárommal felelni.

Végre szabad legyen nem önmagam, hanem Merlinnek az esküdszékek ellenzójének szavait felhoznom. Így szól ő: «és mégis legyünk igazságosak az esküdszékek hibái és kihágásai iránt; igaz, hogy sokszor feloldozták a bűnösöket, de még soha be nem bizonyított, hogy valaha egy csepp ártatlan vért ontottak volna». És ez, az esküdszékek ellenzójének szájából elegendő okul szolgálhat arra, hogy mindazok, kik az esküdszékeket ex professo nem ellenzik, egyenesen azok mellett nyilatkozzanak.

Tóth (Vas megye követe), ki más alkalommal ellenkező értelemben nyilatkozott, most utasításánál fogva röviden pártolá az esküdszékeket.

Andrássy (Esztergom megye követe): Csak röviden adá elő, hogy még nem látja remzetét a kifejlődésnek azon fokán, mely az esküdszékek behozatalára megkívántatik, s hogy előbb sok régi előítéletből kell még kivetközni.

Rohonczy (Sopron megye követe): Noha tudá, hogy a ki a vélemények jelen irányában az esküdszékek ellen szól helyeslésre s tetszésre nem számíthat, bővebben fejtegeté okait, miért nem láthatja ő az esküdszéket, bár annak sok jó oldala van, oly tiszta rózsaszínben, mint mások. Emlité, hogy az állandó bírák ellen felhozatni szokott vádak mindinkább ritkulnak, mert azok fölött maga a nyilvánosságot követelő század szelleme állított fel oly örködést, melynek ellent nem állhatnak. Emlité a német szabadelvű Jordán perét, melyben az ítélet sajtó útján közzététetett. Tagadá, hogy a jury egyéb institutióink közzé beillenék. Mi ugyanis megoszlott s tépett nép

vagyunk, különbözők egymástól jogokban s érdekekben, s ezért ingerülve, szenvedélyesen állunk egymás ellenében, úgy hogy a jury jelen állapotban csak pallos lenne a pártok kezében. A büntető-választmány kevesebbségének külön véleménye szerint igen csekély qualificatio tétetik az esküdtségre és azok szabadon választatni ajánlatnak a megyei közgyűlésekben, holott külföldön a legtöbb adót fizetők közül sorshuzás által vétetnek az esküdtek. Az ajánlott választás évenként egy kis polgári háborút okozna hazánkban, mely most csak három évben egyszer fordul elő s kisebb mértékben; mert összesen legalább tizezer esküdt lenne választandó a hazában. És azután micsoda s mi módon meghatározandó igazságos arány lenne nemesek s nem-nemesek közt, míg az előbbiek a közterhekben részt nem vesznek? A csupán nemesi esküdtszék pedig, melyet némely megyék akarnak, a mellett, hogy a bíraskodásnak egy eddig világszerte új neme volna, az elvet sok időre visszataszítaná. Továbbá, hogy fog állni e dolog nyelv tekintetében tót, rácz, oláh nyelvű megyéinkben? Tolmácsokat fogunk-e használni az esküdtszékeknél? De ezen gyakorlati nehézségeket nem tekintve is összeférhetlennek találja szóló, hogy most egyszerre bírói hatalmat adjunk azoknak, kiket eddig nem tartottunk érdemeseknek, hogy polgári jogokban részesítsünk. A rajnai, bajor és porosz tartományokban létező esküdtszékekre s a népnek azokhoz ragaszkodására nézve azon megjegyzést teszi szóló, hogy miután minden népben van bizonyos ösztönszerű szerelem a szabadság iránt, főleg ott, hol szabadság nincs, okvetlenül kell valamely csatorna, vagy ventill, melyen át ezen ösztön utat találjon kifelé. Ily ventill azon tartományokban az esküdtszéki institutió, melyet a kormányok is éppen e miatt nyitva tartanak. És ez szükséges ott, mivel másnemű szabadság nem létezik, de nálunk virágzik a hasonlíthatlan helyhatósági szabadság s ennek kitöréseire, nyilatkozataira annyi alkalom van 52 megyében, hogy egyéb csatornákra s ventillekre legkisebb szükség sincs.

Zsedényi (Szepes megye követe): A büntetőtörvény kiszolgáltatási intézkedéseket nem kizárólag a politikai vezéreszmék közvetlen gyámsága alatt, nem tekintettel azok suprematiájára, kívánja létrejuttatni, azok által nem politikai célokat elérni, de az osztó és büntető igazság követeléseinek kíván megfelelni. És így e vitakérdést nem taglalhatja philanthropiai, nem népnevelési, nem érdek-egyesítési szempontból, melynek folytán az előbbi szónokok jury behozatala által a nemzetnek állását a kormány irányában erősíteni, az úgynevezett liberalis pártnak a bíraskodásbani befolyását növelni, polgár-

társaink különféle osztályainak egybeolvadását egybeidézni kívánják. Mert büntetőjogi eljárás által politikai czélok eszközlését venni irányba csak azt bizonyítja, hogy az előbbi szónokok nem érzik a büntetőjogi intézkedések egész fontosságát és ezeket inkább alárendelt függelékeknek tekintik. Nem tagadja szóló, hogy a büntetőjog minősége tetemes befolyással van a polgári szabadságra; de az eljárás megállapításakor nem szabad megfeledkeznünk a főczélról, mely az igazság bizonyos és teljes kiszolgáltatása. Ezen czélt semmi más tekintetnek föláldozni nem lehet, és ez a szempont, melyből a választmány többsége a jury kérdését taglalta. Szóló tehát a jegyzőkönyvben előhozott okokat nem ismételvén, mostani előadásában csak azon kérdésre akar tekintettel lenni, vajjon hazánkban addig, míg a nemzet szokásaival s polgári életével szorosabban össze nem forr, találunk-e népünk mindennemű osztályaiban oly esküdteket, kiknek eljárása a vétkeknek fölfedezését, bebizonyítását és büntetését, egy szóval az osztó és büntető igazság kiszolgáltatását jobban biztosítja, mint az állandó bírókollegium? Szóló ugyan már minapi előadásában is azt állította, hogy a jurynak hív kifejlesztése hazánkban nem lehetséges addig, míg alkotmányunk inkább a R.R., mint képviselő rendszer eszméjén alapszik, míg a tömeg az értelmesség alsóbb fokain áll, és hazánkban korszelleme ezen institutió eszméjével meg nem barátkozik. Ezek voltak akkori előadásának kiindulási pontjai, és ezeknek folytán már most azt állítja, hogy a közszellem és socialis kiváltságok mostani állapotában az esküdtszék nálunk nemcsak valóságos és üdvös befolyást nem ígér, de egy oly idő előtti terv, mely békés úton ki nem vihető; egy terv, melynek valóstítására elegendő embe-reink még nincsenek; és úgy a mint a különvélemény azt javasolja, egy terv, mely a rendet és a bátorságot nem biztosítja, de veszélyezteti.

Szóló tehát nem az esküdtek institutióját, de egyedül a különvéleményben javasolt bíróságot, melynek elfogadására több utasítások szólnak, mely tehát a valóságos vitakérdést mind lényegében mind formájában meg fogja támadni, pártolja, előre bocsátván, hogy mit ért az esküdtek alatt és mely tulajdonok kívántatnak az esküdtszéki tagokban. Az esküdtek egyszerű polgárok, kik sors által választatnak, nagy számban visszavethetők, a kiknek hivatásuk határozni némely pontok iránt valamely ügyben s meg visszalépni a nép soraiba. A törvény tehát nem kíván számot az esküdtektől, mi bizonyítási eszközön alapul meggyőződésök; nem tűz ki nekik szabályokat, melyek az ügy teljes és elégséges voltát feltételezzék; a törvény csak azt parancsolja nekik, hogy kérdezzék meg önmagukat csöndben

és magokba szállva, s hogy nyomozzák ki lelkiismeretök őszinteségében, mily benyomást tettek rájuk a vádlott ellen fölhozott bizonyságok s milyet a vádlott védelmének eszközlői? A törvény nekik csak azt az egy kérdést teszi, mely egész kötelességeket magában foglalja: van-e benső meggyőződésök?

Ezekből világos, hogy az esküdtszéki tagokban becsületességen kívül még érettség s az egész ügynek s minden körülményeinek lelkiismeretes megfontolása kívántatik. Miután pedig tudnivaló dolog, hogy becsületesség mélyebb belátás és szilárdság nélkül nemcsak gondolható, de a polgároknak műveletlen osztályaiban leggyakrabban előfordul: a jurynak behozatala előtt szükséges volt egy módról gondoskodni, mely mellett a becsületes polgárok sorából különösen azokat kiszemelni lehetett, kiknél érettséget és szilárdságot föltehetni. És e tekintetben Európának azon alkotmányos nemzetei, melyeknek kebelében a jury intézményét találjuk, miután az értelmiségnek általánosan megismerhető küljelei nincsenek, itt is kivált a censushoz folyamodtak, mint a mely birtokot és ennél fogva a műveltség és függetlenség valószínűségét is föltételezi.

Azonban hazánkban a census nem létezik és így mint fogjuk az esküdtszéki tagokat kiszemelhetni? A különvéleménynek aláírói 24 éves, 100 frt tiszta jövedelemmel bíró és írástudó polgárokat javasolnak; és a megyék, az úgynevezett liberalis megyék, tapsoltak ezen leleménynek, melynek folytán hazánkban a középrend embereit, kiknek soraiból az esküdteket venni kell, feltalálándóknak vélték. Szóló pedig ezt fallacianak tartja, és mindenekelőtt igazságtalanságot, tehát illiberalismust talál oly rendelkezésben, mely ottan a tiszta jövedelem szerint osztogatja a politikai jogokat, hol a nemesek a közterheket nem viselvén már azért is több jövedelemmel bírnak, mint a nem-nemesek, kik jövedelmeiknek felét a közszükségek fődözésére áldozni kötelesek, és azért is a nemesekkel e tekintetben nem versenyezhetnek.

Továbbá ezen összeírás practikai kivitelének lehetőségét át nem láthatja a szóló, miután azon jövedelem kitudásának semmi biztos, sőt általában semmi alapja nincsen, és az összeírással megbízott megyei választmányoknak önkényétől függ. Megyei életünkben pedig az önkénynek még a jelennél nagyobb mezőt nyitni, a törvényhozásnak célja nem lehet. Végtére azon összeírás, ha csakugyan életbe lépne, oly embereknek keverékét foglalná magába, kik jogaikban, socialis viszonyaikban, fogalmaikban és érettségekben olyannyira különböznek, hogy határozottan mondhatni előre, miszerint ezeknek

sorából tíz esetben egyszer értelmes és szilárd jury, de kilencz esetben viszont annak csak torzképe kerülne ki.

Tegyük fel p. o. azon esetet, hogy az esküdtszék nyolcz jobbágyból, egy korcsmáros, egy kovács, egy mészárosból állana, és a 12-dik tag a földesúr volna. Van-e a KK. és RR. között vagy egy is, ki azon viszonyok folytán, melyekben a jobbágyság földesura irányában mostan létez ily jury-nél függetlenséget és önállóságot keresne; ki azt nem hinné, hogy a földesurnak szavazata a többiekét is okvetlen magával viszi. Vagy legyenek az esküdtszék tagjai tisztán jobbágyság, állíttassék elejökbe azon hajdú, ki mindennap úri munkára hajtja őket, vagy a tisztartó, vagy a földesúr, kinek szemszöve megpillantására már reszketnek, és vagy félelemből elkiáltják «a nem bűnöst» vagy boszúból elmorogják a «bűnöst». De legyenek az esküdtszék tagjai tisztán nemesek, és állíttassék elejökbe egy jobbágyság, kit p. o. egy nemes ember azért, mert könnyű szekerének saját társzekerével a nagy sárban ki nem térhetett, ostorvágásával akart arra kényszeríteni; mire a jobbágyság egy rakás veréssel felelt, — és fogadni lehet, hogy a nemesek abban nemesi tekintélyöknek sértését látván, a bűnöst azonnal ki fogják mondani. A törvényre hiába hivatkozunk, mert az esküdt a törvényen felül emelkedvén, csak benső meggyőződését hallgatni és érett megfontolás után követni köteles, és erre nemesak becsületesség és értelem, de függetlenség, önállóság, szilárdság kívántatik. Ezen tulajdonokat pedig szántó-vetőink többségénél feltenni szép álmom, de álmom, melyet az élet kinevet, vagy inkább kír, és mely tulajdonokat addig hiába keresünk, míg az örökös szerződésekről szóló törvényezik hazánk minden részeiben egy önálló független szántó-vetői rendet életbe nem fog hívni. Ezen eszme mellett vívott ő — úgy mond — kinek mostan a KK. és RR.-hez szólani szerencséje van, 1833-tól fogva mostanig s ezen eszmét már tíz községben életbe léptette a szólónak megyéje. De mi ez, hogyha a többi megyék visszamaradnak nem szavakban, oh nem — de szántó-vetőiknek ebbeli elősegelésében? addig higgyék el, nincs önálló, független közép-rend, nem találunk az úrbéri telkes gazdában vagy zsellérben jury-nak való férfit, mindaddig, míg a szántó-vető ki nem lép az önkény hervasztó határából.

A különvélemény azt mondja: legyen jury, lesz közép-rend — a szóló megfordítva azt állítja: legyen közép-rend és azután szóljunk a jury-ról. A magyar föld mostani systemánk szerint a fejedelmé s a nemeseké. A nemesség azon tömege, mely az értelmiség alsóbb fokán áll, a választás esetein kívül a közdolgok iránt sem érez igen

nagy avatkozási hajlamot, és ritkán hagyja el idegen impulsus nélkül mezei munkáját, melyből él, hogy a politikai vitatkozás vagy az igazság kiszolgáltatás terén vesztegeljen. Azokat tehát a középrend tagjaihoz nem számíthatjuk. A szántó-vető részint urasági, részint megyei tartozásai között számtalan faggatásoknak levén kitéve, függetlenségre nem vergődhetik. És mi, kik nyomorúságát látjuk, korántsem tudjuk, mily keserű az, ha másnak vész a barma, másnak zaklatják lovát, másnak rontják legelőjét, másnak rothad gabnája a mezőn, más koplal, más fázik, mást vernek. Azzal akarjuk most megnyugtattani ötet: te mint békeszerető és okos ember azt ne bánjad, mert lásd, nekünk van egy latin könyvünk — hála fejedelmünknek, most magyar leend! — melyet mi Corpus Jurisnak nevezünk, és melybe már most azt iktatjuk, hogy ezen kicsapongások fölött te is biráskodni fogsz, ha nemes uraimék tégedet bírónak választanak! Nemde azt fogja felelni: hiszen abban a Corpus Jurisban sok van írva, de nem mellettünk, hanem ellenünk; sok van írva a minek történni nem kellene és mégis történik. Így tehát írva lesz, hogy válaszszanak, de nem fognak választani, és akkor hol a segítség? Gúny ez uraim, nem jog!

És itt vagyunk már most a választási eszménél, miszerint e különvélemény folytán nagyobb megyében 160, kisebbekben 120 tag egyedül a nemesség által választatnék, és választása évenként megújíttatván, három-három hónaponként egy negyede, mint esküdtszék ítélne. Tehát, magok azon véleménynek aláírói is a valódi jurynek elfogadtatását nem merték a megyéknek ajánlani, a nemességnek e választás által rést akarván nyitni, melyen a nem nemes polgárokat az esküdtszék tagjainak sorából kizárhassa, és egyedül ezen mód által az utasítások többségét az esküdtszéki eszme mellett megnyerhessék.

Nézzük már most kik azok, kik ezen qualificatiók szerint hazánkban az esküdtségre képesek; kik a választhatók és a választók? És miután főleg a megyékre kell tekinteni, ezek között pedig a szólónak megyéje mind lakosainak műveltségére, mind vagyonosságára nézve nem a legutolsó helyet foglalja el: az érintett javaslatot arra fogja alkalmazni. Szepesnek népessége 200,000 lakos, ebből 35,000 esik a XVI városokra, 10,000 a két sz. kir. városra és így a megyében marad 155,000 lakos. Ebből megint a nemesség száma 4500 fő, vagyis teljeskorú nemes férfiszemély 1200, nem nemes teljeskorú férfiszemély körülbelül 44,000. Az 1200 nemes között van 200 egyházi személy és 100 köztisztviselő, kik a különvélemény szerint esküdtek

nem lehetnek; a hátralevő 900 nemesből körülbelül háromszáz bir 100 pengő forint tisztajövedelemmel és tud írni s olvasni; a nem nemes 44,000 férfiakból, — miután azok, kik írástudók és egyszerűsmind 100 pengő forintnyi jövedelemmel birnak, leginkább a mező- és bányavárosokban, ottan pedig nagyobb számmal tartózkodnak, — 3000-et az esküdtek lajstromába iktatni lehetne, és így a nemes esküdt a nem-nemeshez úgy állana, mint 1 : 10. A különvélemény szerint egyedül a nemes választhat esküdtet, tehát nemcsak azon 300 nemes, ki 100 pengő forintnyi jövedelemmel bir, de a többi 900 nemes is fogja választási jogát gyakorolni azon 3000 ellenében, ki jöllehet vagyonsabb és értelmesebb, mint a választóknak két harmada, mégis a választásban részt nem vehet, sőt azon nem értelmes, nem vagyonos tömeg önkényére és belátására saját biráinak választását és azt eltérni köteles, hogy ezen 3000 nem-nemes polgároknak elmellőzésével egyedül nemes esküdteket válaszszon, a mi valószínűséggel történni is fog. Fogja-e ezt a 3000 nem-nemes összeirt választható, de nem választó polgár soká tűrni?

A ki ezen rendeletnek szellemét csak egy kissé közelebbről megbirálja, az előtt tisztán fog állani azon eredmény hogy a nem-nemesekben kívánságokat gerjesztünk, melyeknek törvényes úton meg nem felelhetünk. Először szégyennel fogjuk elborítani, a fölötte, hogy ő néma nézője legyen birái választásának, hogy csak színlett jogokkal megelégedni köteles; de azután physikai erejébe, számába bizván oly tettekre ingerelhetjük, melyek ezen választási jogot és a nemesi rendnek többi kiváltságait megsemmisítvén, egy oly meghasonlást idézhetnek elő, melynek szomorú következéseit egy halandó is előre nem láthatja. Mert semmi sem ingerli annyira az emberi szenvedelmek minden rugóit, mintha azt tapasztalja, hogy véle, mert nem-nemesnek született, csak játszani, őt pusztá szóval, színlett jogokkal kielégíteni akarják. Mihelyt azt észreveszi, a törvény főczélja tökéletesen el van hibázva, mely nem más, mint a közcsend és bátorság fentartása. A különvéleményi javaslat által pedig a nagyobb részben az ilyféle érzelmek nemcsak nem csillapíttatnak le, hanem még fomentáltatnak is, és akkor — oh ne csaljuk meg magunkat! — bátorságot, rendet, szabadságot hiába keresünk. A születés jurynél szerepet nem játszhatik; az nem jury, az egy zárt testület, mely a nem-nemesek állására újabb homályokat rak. Igenis, az összeirt értelmes és qualificált 3000 nem-nemes polgár szenvedni, tűrni nem fogja, hogy a 300 qualificált nemesen kívül még 900 más nemes betyár és koldus az esküdtszék tagjait választhassa, és ő — a 3000 vagyonos

pallérozott polgár — néma nézője legyen e választásnak; a nyers tömeg kegyétől ő, a vagyonosabb és pallérozottabb polgár függjön! Azt mondani: hiszen ezt akarjuk, és miután más úton közvetlen e czélt nem érhetjük el, közvetve ily módon kívánunk hozzájutni: annyit tenne, mint küldöinket kijátszani, kik egyenes úton még mostan nem-nemes lakostársainknak azon polgári jogokat adni nem akarják, melyeket közvetve a jury által nyerendének, és a hol a közszellem ily fokon áll, ottan az abba ütköző törvénytől jótékony sikert nem várhatunk. A hol a törvényhozás egyenes úton a polgárokat meg nem nyugtathatja, ott oly módokhoz nem nyúlhat, melyek által a lakosokban kívánságokat gerjeszt ugyan, de azoknak meg nem felelhetvén, elérését physikai erőre bizza. Jog és szabadság erkölcsiségen alapszik, és a tan, miszerint a czél szentesítené az eszközöket, nem a szabadság tana. A jelen eszköznek pedig még azon rossz oldala van, hogy legközelebbi jövendőjét is előre nem láthatjuk, miután nem tudjuk, vajjon azon 500,000 nem-nemes, ki esküdtszéki tagnak az egész hazában qualificáltak találhatók, de a 136,000 nemes választó által annak nem választatik, ezen elmellőzését csak a jövő országgyűlésig is nyugodtan várni, vagy azt erőszakosan elvenni fogja, a mit neki a törvény most nem adhat.

Minden emberi dolgokban van az érettségnek egy bizonyos meghatározott pontja, melyet logikai definitióval meghatározni nem lehet. A böles törvényhozónak az a fő érdeme, hogy ha ezen pontnak közelítését és jelenlétét érzi. Időelőtti tervek a gyümölcsöt megsemmisítik nemcsak jelenre nézve, de megsemmisítik gyakran örök időre. Azonban tegyük fel azt, hogy a választások maga módján el fognak végeztetni; ki az e teremben, ki egy választott juryt valódi esküdtszéknek tartana? Ez nem jury, nem a polgári társaság lép itten az állandó bíró-collegium helyébe, mi ezen institciónak főjelleme, hanem egy testület helyébe más testület lép, és így a ma nemes ügyvéd képeben föllépő egyed harmadik hónapban esküdt fogna lehetni oly ügyben, melyben a mai nemes esküdt még ügyvéd leend. Ezen bíróságban a polgári társaságnak nem minden része, de csak a nemesi rend van repræsentálva, és e szerint az érdekeknek oly solidaritása alakul, melyet végre a jog s igazság keservesen sínlene meg. A pártküzdések eredményei által betöltött esküdtszéki padokon olyanok fognak ülni, kik nem meggyőződésüket, de pártos indulatosságukat, pártjuknak nézeteit, szenvedélyeit a bírói terembe fogják vinni, s más szemekkel a saját pártjukhoz, másokkal az ellenfélhez tartozó vádlottakat tekinteni. Pártoskodás és így a megvesztegetési bűn fogja

az esküdteket azon terembe vinni, melyben bűn fölött szigorúan itél-
niök kellene. Lehet-e akkor az esküdteknél a szükséges tekintélyt, a
nemzetnél azokhoz vonzó sympathiát föltenni? Nem! Mihelyt pártok
választják a bírakat, a büntetteknek kinyomozása, elítélése a felek
önkényétől függesztetik föl; de az esküdtszéknek legfényesebb oldala
is elesik, melynek folytán a statusnak leghatalmasabb polgára mást
sérteni nem merészel, mert meg van győződve, hogy azon sértés
fölötti ítélet 12 részrehajlatlan, akkor és azonnal, nem pedig az előtt
kinevezett esküdtekre fog bízni; holott e különvélemény szerint
a tettes már a büntett elkövetése előtt a az esküdtszéknek személyeit
ismerni fogja, vagy inkább a megyének hatalmas emberei előre is oly
esküdteket fognak választani, kik önkényüktől függenek, és így p. o.
oly tisztviselő, ki az előre választott esküdtekben több barátot szá-
mít, kicsapongásait merészen folytathatja, mert büntetlenségét előre
remélheti. Angliában az esküdteket elzárják, hogy sem a vádló, sem
a vádlott hozzájuk ne férhessenek, a különvélemény szerint kár őket
elkülönözni, mert a vádló vagy vádlott már a választásnál kegyeiket
megnyerték; és hogyha a bűnös a győztes párthoz tartozik, a győztes
párt által választott esküdtek a «nem bűnöst» ki is fogják mondani.

Szóló okai mellett az élet szól, pedig az erő az életben van. Nem
akarja folytatni a képnek rajzát, csak még egy-két kérdést intézni
azokhoz, kik erőnek erejével hazánkba behozni akarják, vajjon t. i.
büntetőrendszerünknek javítását szükségesnek tartják-e? Ha igen,
oly javítást kell-e javasolni, mely hazánkban viszhangra nem talált,
mely már egyszer visszautasítottván, most mindennemű erőltetés
folytán egy-két voksnak többségével talán, de akkor is csak úgy fogad-
tatik el, hogy ha az esküdtszék a nemesi rendnek tagjaira kirekesztő-
leg szoríttatik? Jury-e az akkor, vagy privilegialt bíróság? Privilegialt
bíróság, mely a nemesi rendnek már létező kiváltságaihoz egy újat
ad és a nemes és nem-nemes közti hasadékokat tágitja. Azon ember-
hez hasonló, ki egy árkon akarván átugrani, azt naponként mélyebbre
és szélesebbre ássa. A választmánynak többsége által kidolgozott
eljárás nyilvánosságot, szóbeli eljárást, törvényelőtti egyenlőséget
ad a civilisatio szelid és szabad jelleméhez alkalmaztatva, alkotmá-
nyos állásunkat, szabadságait és az igazság kiszolgáltatása gyorsá-
ságát biztosítja, a mellett sem közéletünk viszonyait fel nem hábo-
rítja, sem helybeli és socialis körülményeink tökéletes felforgatásával
oly elemeket nem teremt, melyeket mostani állapotunk meg nem
birna. Ha túl tettük magunkat azon a hiten, hogy a törvényhozói
pályán akaratnál egyéb nem szükséges, és ha az ebből fejlett meg-

győződés nyomán valamennyire szétnéztünk hazánkban, aligha kerül ki figyelmünket, miszerint nem-nemes polgártársaink az önkény alóli fölszabadításukat, egy igazságos tántoríthatlan törvény alá iktatásukat remélik. Ezen reménynek megfelelni feladatunk, de elmulasztjuk, hogyha kivihetetlen esküdtszékeket proponálunk és a választmány által javalt kivihető büntető eljárást magunktól elvetjük. Nem egy tollvonással lehet a fennálló rendszert eltörölni, nem egyszerre a jurt büntető eljárásunkba beilleszteni. Hol az alkotmány históriai alapokon nyugszik, ottan csak részletesen minden érdekeket kimélő javítással lassan kell előlépni; a hol másként történt, az forradalom műve vagy előfutója volt. És hogy ha ez így van, miért nem akarunk azon számtalan forró reményeknek s buzgó óhajításoknak megfelelni, melyekkel polgártársaink a büntetőtörvénykönyv valószínűsítésének elébe néznek? Tudja a szóló, hogy ha másutt nem is, de ezen teremben sokan vannak, kiket az esküdtszék kedves eszméje varázserővel magához ragadott, kik az akadályokat, mik a gondolat és a valószínűség között fekszenek, túlbuzgalmukban számba venni nem akarják, és hogy az, ki a pillanat mámorában osztozik, szilárd hazafinak fog kikiáltatni; az pedig, ki mint a szóló, a szárnyas szekér kerekeit megragadván, a rögtönzés veszélyére figyelmezteti a Karokat és Rendeket, rokonszenvre nem talál. De majd midőn ezen országgyűlés után milliomok meg milliomok a büntetőtörvénykönyvet követelik, és a Karok és Rendek azt fogják felelni: «az esküdtszékeket törvénybe iktatni akartuk, de a Főrendek vagy a kormány nem engedték», akkor azon milliomoknak abbéli vádja: az urak sokat kívántak, hogy mi semmit se kapjunk, — a szólót illetni nem fogja.

Tehát a különvélemény ellen s a választmányi eljárás mellett szavaz.

Szemere (Borsod megye követe): A közvetlenül előttem szólt követ érti a tárgyat, hisz másfél évig fáradozott körülötte; tudjuk, miképen e II. rész szerkesztésében neki nevezetes része van. Ezért természetes, hogy eltalálta a helyes tért, azt állítván, miképp itt nem az a kérdés: vajjon hasznos-e az esküdtszék politikai intézménynek, hanem az: vajjon jogintézménynek jó-e? Mert böcs törvényhozónak nem szabad a statusintézetek hivatásait összezavarni; azért, mivel egy intézmény a birói célnak megfelel, belőle nem következik, hogy politikai intézménynek is alkalmaztassék, és viszont azért, mivel egy intézmény politikai tekintetben üdvös, nem következik, hogy jogintézménynek is az legyen. E téren elfogadom a kihívást, s bebizonyíthatni reményelem, hogy az esküdtszék bír a jogintézet minden

kellékeivel. De valamenynyi fejtegetésében az érdeemes követet nem fogom követni; tárgy feletti ítéleteink sok részben függnek azon szemponttól, melyből azt tekintjük, s én álláspontra vezettetni magamat nem engedem, hanem azt magamnak választom. Mert Szepes követének megszokott taktikája, sőt már természete a tárgyakat nagyszerűségöktől megfosztani, oly pontról mutatni feléjük, honnét legkárosabban tűnnek fel. A gyönyörű képet előbb összetöri darabokra, és aztán felkiált: e kép az, melyet ti csodáltok, ez az, mely titeket lelkesedésre ragadott? És aztán, mint kevés pillanatok előtt tevő, mámorról vádol bennünket, mert mi a pyramis tövéhez állunk s bámuljuk a roppant művet, — ő pedig húsz mérföldről tekintvén felé, azt egy kis pontnak látja.

Én a rendes bírák három nemét ismerem: örökös bírák, választhatók időszakonként és esküdtek. S miután vannak statusok, melyekben az örökös bírák s vannak mások, melyekben a választhatók nem éppen rosszul feleltek meg hivatásaiknak, én azon, hogy az esküdtszékektől némelyek kétkedve vonakodnak, oly igen nem csodálkozom; annál kevésbé pedig, mert theoria útján mind az örökös, mind a választható bírák eszméjére eljutni könnyű. Kiben túlnyomó azon rosszak félelme, melyek a választással együtt járnak, milyen a pártfüggés: az örökös és elmozdíthatlan bírót kíván; kiben azon rosszak félelme túlnyomó, melyek az örökösséggel járnak együtt, milyen az önkény: az választható bírót óhajt. Ellenben az esküdtszék intézetére az emberek nem theoria útján jutottak s jutnak el, ez nem bölcsesek találmánya, hanem az élet szülötte, és a közönséges józan észé, melyen alapszik; ezért az nem annyira elméletek, mint élet és tapasztalás által igazoltatik, s hogy valaki által megkedveltessék, szükséges bízni a józan életben, szükséges ismernie az életet. Mert éppen az élet bizonyítja, hogy büntetteknél legjobb bíróság az esküdtszék. A történet nem mutat példát, hogy hol nincs szabadság, ott esküdtszék van, vagy ha van, csak névszerint, lényege nélkül van, avagy a szabadság nyomban követi. E történeti igazságból kettő következik, t. i. hogy a büntetőeljárás a népszabadsággal életkapcsolatban van, és hogy esküdtszék nélkül a szabadság mindenütt veszélyeztetve volt. Igen rosszul szerkezett, gyors elmarasztalásra számított titkos eljárás fegyvere a zsarnoknak; a mely eljárás az ártatlanul vádlott hihető legnagyobb biztosítására van irányozva, csak az a polgárok szabadságának leghathatósabb oltalma, mert csakis ott él szabadság, hol hamis vádló nem diadalmaskodhatik, hol nem párt ül és ítél a birói székben, hol áldozatul az ártatlan nem eshetik, ha vesztere bár a hatal-

masok áhítoznak is. S e garantiákat csak az esküdtszék nyújtja, e, Duponceau szerint, tizenkét láthatatlan bíró, kiket a megvesztegető szeme nem talál fel s a hatalom keze nem ér el, mert ők bár a nép közt vannak, de ki nem ismerhetők egész azon pillanatig, midőn az igazság mérlege kezökbe adatván, hallanak, fontolnak, határoznak és ítéletet mondanak, s ezután eltűnnek rögtön és újra elvegyülnek polgártársaik sokaságában.

T. Karok és Rendek! Az országos választmány jegyzőkönyvében s a külön véleményben e kérdés annyi oldalról fel van világítva, hogy fejtegetésében itt mi sokkal rövidebbek lehetünk, miután azok itten felolvastatván, úgy lehet vennünk, mintha itt mondattak volna el. De egyébiránt is ez tartozik azon kérdések közzé, melyek nagyobb terjedelműek, semhogy egy beszéddel kimeríthetnének. Tehát én is csak néhány okot hozok fel, melyek által az esküdtszék támogatthatik, mindig összehasonlító tekintettel levén egyrészről az örökös, másrésről a választható bírákra.

A Szepes követé által kijelelt téren maradva, nézzük tehát, vajjon az esküdtszék mint jogintézet megállhat-e?

A jó bíróban megkívántatik, hogy legyen *független, részrehajlatlan s ítélni képes*. S kérдем én: az örökös, bár elmozdíthatlan bíró, nincse-e markában a végrehajtó hatalomnak, melytől függ a kinevezés, a főlebb-léptetés s a jutalmazás és megtorlás ezer neme; s nem fölötté kevés-e azon emberek száma, kikre sem a csábítás, sem a rettentés nem hat? S a választható bírák viszont, ha egyrészről függetlenek is a hatalomtól, másrésről nem válnak-e könnyen pártok játékvá, s nem mutatja-e a tapasztalás, hogy gyakran párt- és politikai érdek foglalja el a bírói széket, honnét csak az igazságnak kellene szólni? Az esküdtszék ment e mindkét tökéletlenségtől, mert a hatalomnak nincs elég ideje sem rettenteni, sem ígérgetni, miután a visszavethetés jogánál fogva csak az utolsó időkben tudhatni meg, kik lesznek az ítélő esküdt tagok, s nem hihető, hogy a mindig változó esküdtek függetlenségét úgy megronthassa, mint az állandó s kevés számú bíráket; mert más oldalról a néptől sem érezhetik magokat függésben, mert esküdtté őket nem választás, hanem törvény tette, s tudják, hogy a mint az ítéletet kimondták, bírák lenni megszűntek. Nem tagadom, hogy magas jellemekre találunk az örökös s választott bírák közt is, kik tisztábbak voltak a hatalmasoknál, erősebbek a népnél; de ez nem szabály, hanem kivétel. Azt sem tagadom, hogy az esküdtszéknél is akadhatni botlásra függetlenség tekintetében, de ez itt épp úgy kivétel, mint amazoknál kivétel annak ellenke-

zője volt. Az esküdtszékben benne van az örökös bíró és választott bíró eszméje, mindkettőből az, a mi jó; tudja mindenki, hogy a nép ítél felette, de senki sem tudja, ki ítél a nép közül.

Ezek után magában értetik, hogy a mely bíró nem független, az részrehajlatlan sem lehet. De ezek a részrehajlásnak külső okai. Vannak belső okok is, melyek a bírának nem helyzetéből, hanem egyedi természetéből származnak, például midőn a bíró megvesztegetés miatt, vagy bármi szenvedélyből lesz részrehajlóvá. Vajjon a megvesztegetésnek nincsenek-e kitéve s mivel kevesen vannak, nincsenek-e igen kitéve mind az örökös, mind a választásbeli bírák? Amazok ugyan kevésbé, mivel állásukban biztosítvák örökre; ezek inkább, mivel hivataluk ingatag. Vajjon a vádlott nem válhatik-e sokkal könnyebben az ítélők boszujának, s másféle indulatainak martalékává mind az örökös, mind a választás alá eső bírónál? Ezeknél ugyan kevésbé, mivel féltik jövődjöket, a megmaradásra pedig a becsületesség s igazságszeretet a legjobb politika; amazoknál inkább, mivel elmozdíthatlanok. Igaz a nyilván nagy tartaléka az igazságtalanságnak, de a nyilván sokszor csak fölfedezheti, de nem gátolhatja meg az áldozatot. Teljes biztosítékot a bírák részrehajlása ellen csak az esküdtszék nyújt, a megvesztegetés ellen *a lehető* esküdtek nagy száma s bizonytalansága által, mert egy egész és tehetős néposztályt ki birna megvesztegetni? másféle indulatok s érdekek ellen pedig a visszavethetés joga által, mert a vádlott mindazokat visszavethetvén, kikben nincs bizodalma, úgyszólván saját választottai által íteltetik el. S ez olyan jog, mi a kevés számú törvénytudó bírónál nem gyakoroltathatik, pedig az igazságos ítéletre szükséges, hogy a vádlott mindazokat eltávolíthassa a bírói székéből, kiket bármi okból elleneinek, vagy ellene elfogultaknak hisz; még pedig okadás nélkül eltávolíthassa, mert az eféle okok többnyire olyan természetűek, hogy nehéz taglalni és bebizonyítani.

Mi az esküdtek képességét illeti: jegyezzük meg, hogy ők csak a tény, annak bűnössége fölött ítélnek, még pedig meggyőződésük és nem megtanulandó pozitív szabályok szerint. Tehát, hogy a bírának több tudományuk van, az esküdtek ellen ez semmit sem bizonyít, mert nekik nem tudományra van szükségük, hanem tiszta lelkiismeretre, józan észre s élettapasztalásra; s hogy az ezek szerint ítélő polgárok helyesebben ítélhetnek a bírónál, annál inkább elbíhetjük, mennél bizonyosabb az, miképpen a nép legnagyobb része tetteiről ezeknek elkövetésekor azon nézettel volt, miből azokat polgártársai megítélik, és nem azzal, miből azokat a tudományos bírák tekintik.

Itt a léleknek csak azon tehetsége kívántatik meg, mely meggyőződésszerzésre a mindennapi életben megkívántatik; s a józan ész párosulva függetlenséggel s részrehajlatlansággal, bizonyára jobban eltalálja a valót, mint a függés s részrehajlás befolyása alatt ítélő törvénytudós, kivált ha azt is meggondoljuk, hogy gyakran a tudomány a mint nő, a szerint fogy a józan élettapintat, hogy az állandó bírák apródonként megszoknak minden vádlottban bűnöst találni.

Egyébiránt ime most jutunk azon alapra, min az esküdtszék észszerű és szükséges volta épül. Bűnösnek valaki vagy azért ítéltethetik, mivel a törvény által eleve kiszabott próbák s jelek megvannak, vagy azért, mivel a bíró a látottak és hallottak után meggyőződött fölé. De kérдем: sikerült-e már embernek csak messziről is tökéletes bizonyítási theoriát felállítani? lehetséges-e minden próbának, jelenségnek, valószínűségnek értékét eleve meghatározni? s eképpen egy bírói scálát, egy bírói bizonyagságmérőt készíteni? A bűnök száma s neme oly sok, az azokat kísérő körülmények oly végtelenek, hogy millió különféleséggel fordulván elő az esetek, lehetetlen általános mértéket feltalálni, mert nem lévén két eset tökéletesen hasonló egymáshoz, mindenestre külön szabály kellene; s a mint egy francia író elmésen kiszámítá, pusztán csak azon viszonyok előadása, melyekben a lopás elkövetethetik, 20 millió kötetet töltené be. Már most vajjon a vádlott abban talál-e nagyobb biztosítékot, ha a törvényhozó által felállított mérték betelik, vagy abban, ha szabad és lelkiismeretes polgárok meggyőződése telik be? Kétségenkívüli, hogy ha az állandó bíró kötve van írott szabályhoz, sokat halálra ítél, kit bűnösnek nem hisz; sok fog szenvedni csak azért, hogy a szabályoknak elég tétessék; avagy a hol ezek ellenkeznek meggyőződésével, ezt tartozzék követni? Igen, mi azt mondjuk, de midőn az ellenvéleményűek is ezt mondják, akaratlanul is a meggyőződést ismerik el legbiztosabb ítélőnek. Mi azonban csak az esküdtek meggyőződésében bízunk, mert csak ezek igazán függetlenek, részrehajlatlanok, s csak ezeknél gyakorolható a visszavethetés joga, mi által ellentől és pártérdektől megtisztítván bíráimat, leginkább hihető, hogy kiket bíráimul választék, azok igazságosan fognak fölöttem ítélni. Tehát míg nincs helyes bizonyítási rendszer az állandó bírák kezében — s ez nem lesz soha — addig legbiztosabb menedék pártatlan polgártársaink meggyőződése. Amazok ítélnék egyformán ugyan, de némileg mint automatok; ezek különféleképpen ugyan, de szabadon az esetek különféleségének természete szerint, mint eszes lényekhez illik. Mindenestre vigasztaló azt mondhatnunk, hogy ellenfeleink sem állítják,

miszerint az esküdtszék ítéletei nem volnának oly igazságosak, s méltányosak, mint az állandó bírakéi; de mi állíthatjuk azt is, mit az állandó bírák védői nem állíthatnak, t. i. hogy esküdtszék ítéletének folytában ártatlannak vére még soha nem ontatott, s azt hiszem, ez roppant fontosságú tekintet, meggondolván, hogy más bíróságok mellett az ártatlanság sem biztosít gyalázat és hőhérpád ellen.

Mint minden nagy és szabad intézet, az esküdtszék is ellenvetésekkel ostromoltatik. Ismerem azoknak számát s némelyiknek erejét is megismerem s czáfolataikba nem azért nem ereszkedem, mintha megczáfolhatlanok volnának, hanem mivel igen számosak azon időhöz képest, mely engem a tanácskozásokból illet. Ismerem azt, hogy mivel törvény által kiszabott próbákhoz az esküdtek nem kötvek, ítéleteikben nincs egyedség, de erre azt jegyzem meg, hogy ítéletekben jó ugyan az egyedség, de a fő az, hogy bennök igazság legyen. Ismerem azt, hogy az esküdtszékek gyakran feloldják a vádlottat, de erre azt jegyzem meg egyrésről, hogy például Párisban 1801—1825-ig az esküdtszék a vádlottak $\frac{1}{4}$ -át, a specialis bíróság $\frac{1}{3}$ -át oldá fel; 1819-ben a francia kamrákban az igazságminiszter is alaptalannak nyilvánítá ez ellenvetést, hivatalos adatai nyomán. Másrésről, miután a feloldás magában nem hiba, hogy ez hibának mondathassék, azt kellene előbb bebizonyítani, hogy olyanokat oldoztak fel az esküdtek, kiket kellőképpen bűnösöknek vallanak; s ha a bírák igazságszeretetének mértéke a számos elmarasztalás, úgy az 1793-iki francia forradalmi tribunal nagy magasztalást érdemel; minek magasztalását, én már politikai színezetüknél fogva sem Szepes, sem Somogy követeitől nem várom.

Ismerem azon ellenvetést, hogy az esküdtszéktől nincs fölebbvitel, de erre kettőt jegyzek meg: egyik hogy rendkívüli esetekre, midőn véleménye szerint ártatlant vélne, marasztaltanak, az állandó bíróság felhatalmaztathatnék az ügyet más esküdtszék elé utasítani; másik, hogy ha ez nem volna is, a bíró függetlensége, részrehajlatlansága, a visszavethetési jog, az egész eljárásnak közvetlen, színről-színre való szemlélete, a nyilván, a szóbeliség, sokkal lényegesebb garantiái a vádlottnak a föllebbvitelnél, hol a felső bíróság holt betűkből s könnyen meghamsítható iratokból s egy harmadiknak előadása után kénytelen ítélni. Ismerem azon ellenvetést is, hogy az esküdtek eltérhetnek a törvénytől, talán önkényből, talán mivel a törvény ellenkezik meggyőződésökkel; de erre szabad legyen megjegyeznem, hogy az esküdteknek a közrend fennállása szinte érdekekben áll, hisz ők éppen azon osztályból valók, mely a nép magvát

teszi; szabad legyen megjegyeznem, hogy ez csak ott történhetik, hol a büntetőtörvény nincsen összehangzásban a néperkölcsessel; s ez esetben a törvényhozóra nézve nem lehet alkalmasabb-figyelmeltető az esküdtszéknél, mely egyszersmind az élet, emberiség s a törvények hiányai közt mint közvetítő s néha szabadító lép föl; de hisz az esküdtek arra tesznek hitet, hogy lelkiismeretök s meggyőződésök szerint ítélnék, lehet-e tehát kívánni tőlök, hogy az ellen ítéljenek? Kérdek én bárkit: vajjon melyik cselekszik emberileg és igazságosan: az angol törvényhozó-e, ki két forint eltolvajlásáért halált rendel, vagy az angol jury, mely a bűn s büntetés közti irtózatot aránytalanság miatt nem mondja ki a bűnöst? En igen, a törvényszerűség embere vagyok, s fájdalommal szemlélem nemzetünknek azon jellemvonását, miszerint mind eddigelé nem tanulta meg a törvényeket tiszteletben tartani s azoknak hódolni; de véleményem szerint az eféle *igazítók* az emberi intézetek tökéletlen gépezetében elkerülhetlenek, mert törvény és igazság a statusokban nem mindig egy.

Sokan, s a többek közt Szepes és Sopron követe is, abban helyeznek nagy erőt, hogy az esküdtszék nem lesz nálunk *judicium parium*, ha t. i. pusztán csak a nemességből fog alkottatni; ha pedig esküdti padon úr és jobbágy, tanult és tudatlan együtt fognak ülni: ezek holt eszközökké váltak amazok kezében. De figyelmeztetem az említett követ urakat, miképpen az esküdtszék eszméjével ellenkezőnek ugyan, ha annak tagjai csak egyetlen néposztályból választathatnának, mely eképpen bírói kiváltsággal ajándékoztatnék meg a többiek felett; azonban tévednek azok is, kik a paritást az esküdtszék tagjai s a vádlott közt igen lényeges kelléknek tartják, mert e szerint majd azt kívánná a következetesség, hogy nemes fölött csak nemes, mesterember fölött csak mesterember, pap fölött csak pap, zsidó fölött csak zsidó, sőt leány fölött csak leány ítéljen. Pedig a paritásnak igaz értelme nem egyéb, mint az, hogy a vádlott a nép nevében szabad és független polgárok által ítéltesse el. S kérdem különösebben Szepes követét, vajjon midőn azt mondjuk ki, hogy az esküdtszék nemcsak nemességből fog alkottatni, azt mondtuk-e ki, hogy urával legszegényebb jobbágya, a képes emberrel a leghülyébb fog itélni? vajjon az igazság, szolgáltatásnak érdeke s társas viszonyaink tekintete nem szab-e előnkbe határt, s ha a tisztesebbek körében csak annyira terjeszkedünk ki, mennyire a megyei kihágásokról szóló munkálatban kiterjeszkedünk, ha esküdtszéki képességgel azokat ékesítnők fel, kik az illető törvényhatóságokban választó képességgel birnak, nem lenne-e ezzel is megdöntve azon ellenvetés, hogy egy néposztály ítél a többi

fölött, s egyszersmind mentünk-e odább és alantabb, sem mint az igazságszolgáltatás kellékeivel megférne? Úgy látszik, Szepes követe a nép józan eszében semmit nem bizik; úgy látszik, belátást ő csak azoknál tesz fel, kik drágább öltözetben járhatnak; pedig ha a magyar nép keletiesen lomha és lassú is, de e hibával együtt jár a megfontolás, meggondolás erénye is, s ha az érdemes követ viselt vala járásbeli hivatalt, fogta volna tapasztalhatni, a nagyobb községek előljárói néha mily egyszerű és jó ítéletet hoznak, kikben ha a törvényszerű igazság olykor hiányzik is, de majdnem soha az æquitas, mi az igazságnak legmagasabb eszméje, s mit az érdemes követ annyi hévvel védett a kegyelemjog feletti vitában, melynek ezenkívül nincs más megállható alapja; s ime most azon eszmét feledni látszik.

Én tehát teljességgel nem érthetek egyet Szepes követével, ki néposztályaink egymás közötti viszonyai miatt nem véli az esküdtszéket behozhatónak; annyiaval kevésbbé lehetek pedig vele egy értelemben, mivel ő a népiránti engedményeiben előttünk csalóka körben forog, mert midőn népbírószágot sürgetünk, népképviseletet ajánl; midőn azt sürgetjük, például a városokban, szűk képességi ráját kíván; úgy hogy beszédeiben a nép mindenütt ott van, de javaslatiból mindenütt kiesik. Nem érthetek vele egyet abban sem, hogy mi még nem vagyunk érettek s eléggé miveltek ez intézmény elfogadására, mert a mely osztályból fognak az esküdtek választatni, az a külföld esküdteinél, saját tapasztalásom után állithatom, alantabb fokon nem áll s ne feledjük el azt sem, miképpen a közélet gyakorlati tapintata, ismerete nálunk sokkal számosabb polgártársnál van elterjedve, mint például Németalföld valamennyi statusaiban; és bármit állítsanak Szepes és Sopron követei, én azt vallom, hogy ha van alkotmány, melybe könnyű beszöni az esküdtszék intézetét, ilyen a mienk. Hisz eltérve attól, hogy bíránk, eddig a megyékben csak nemesek lehettek, vajjon mely országnak bírái közt van annyi hasonlatosság, mint táblabíránk testülete s az esküdtszékek; a perbefogást megrendelő közgyűlés s a vádjury, törvényszéki táblabíránk s az ítélő juryközt? s nincs-e minden megyében 100—500 független táblabíró, kik mind nemesek ugyan, de nem mondhatni róluk, hogy törvénytudók is volnának? s a független bírák száma országszerte nem megy-e föl 8—10,000-re? Ne függjön kinevezésök a főispántól, ne legyenek kötve nemességhez s törvénytudáshoz, ítéljenek sorban sors szerint és meggyőződésök-höz képest, hozassék be a visszavethetési jog, és ime e módosításokkal az esküdtszék köztünk fel van állítva, mert az *alapelem*, t. i. szabad és független emberek ítélete, jelen van alkotmányunkban.

Még Sopron követéhez intézek néhány szót, ki Jordán pörére szerencsétlen órában hivatkozott. Én is figyelemmel kísérem ezen férfiú sorsát, ki az 1830-ki francia forradalomnak egyik szülötte németföldön, kinek tollából folyt a khurhesseni alkotmány, kinek ünnepelésére midőn haza utazott az első diétáról, utközben meghuzattak a harangok. S a kormány nem feledte el bűnét, mi abból állt, hogy a szabadságnak ő vala egyik átültetője, üldöztetett azóta mindig, s hosszas pör zaklatása után most végre 5 évi rabságra ítéltetett — állandó s titokban ítélő bírák által, ő az, alkotmányíró! Azt mondja Sopron követe, hogy az örökös bírák sem rettegik a nyilványt, mert ime Jordán pörét maga a kormány adá ki nyomtatásban. Igaz, kiadta, de belőle csak annyit adott ki, a mennyit kiadni saját igazolására jónak vélt. S nyilván ez? őszinteség ez? Én pedig azt állítom, hogy az illető kormány bűnt vétkekkel, rosztat roszzal tetézett, mert igazságtalanul a titok leple alatt előbb elmarasztaltatta, ezen felül pedig most elámítja a közönséget.

Poroszország rajnamelléki tartományait is emlegette Sopron követe, s fejtegeté, miképpen minden népekben levén a szabadságnak ösztöne, annak ventill, rés kell; ilyen nálunk a megyei szerkezet, ilyen ama tartományokban az esküdtszék intézete. Miután a ventill valami sükségtelennek kibocsátására szokott használtatni, úgy látszik, hogy Sopron követe az esküdtszéket oly résnek tekinti, melyen a nép kebléből a szabadság vágya kipárolloghat; de ha e hasznat tulajdonítja az esküdtszékeknek az érdemes követ ur, igen csalatkozik, mert a szabadság érzetét ez nem vezeti ki a népből, sőt inkább annak vérébe önti. Egyébiránt miután csatornának is nevezte az érdemes követ ur, meglehet mikép ez intézetnek kétféle, t. i. szabadság-kibocsátó és bevezető hasznat tulajdonít, a mi a ventillen kiömlik, az a csatornán visszafoly.

Mindenesetre köszönöm az érdemes követ urnak, hogy nekem alkalmat adott, közelebb megvilágítani az esküdtszék s polgári szabadság közti belső kapcsolatot. Ha az esküdtszék mint jogintézet ostromoltatik is, úgy, mint politikai intézet, még ellenei által is magasztaltatik; mert hasznai valóban nagyok és lélekemelők, tekintessék akár mint mely a népet neveli, akár mint mely a szabadságot hatalmasan oltalmazza. Az esküdtszék által a törvényeknek mind tisztelete, mind ismerete, s általában a jognak s rendnek eszméje sikeresen terjesztetik a polgárok közt, ébren tartja és táplálja a közszellemet, mi szülője a szabadságnak s jólétnek, ezenfelül e kötelesség gyakorlata a polgárookban bizonyos méltóság s önbecsérzetet költ fel, mely nemcsak

jelleméhez tartozik a szabad embernek, de életboldogságát is öregbíti. S vajjon hogy ne becsülné magát az ilyen polgár, midőn látja, hogy párt, ármány, önkény minden hivatalnokot megdönthet, de őt attól, hogy az igazságszolgáltatásban részt vegyen, meg nem foszthatja? hogy ne adna neki szabad emberhez illő bátorságot annak tudása, hogy bár helyzete alacsony, mégis őre polgártársai becsületének s életének, véde ártatlannak a kajánság s hatalom ellen, s félelme a bűnösöknek? Ha az esküdtszék nem terjesztené a jogismeretet, ha nem ébresztené a közszellemet s függetlenség érzetét, ha nem szülne bátorságot, erőt, önértzetet: honnét van az a nagy különbség politikai érettség s törekvés tekintetében Poroszország rajnamelléki s egyéb tartományai közt? Ha az esküdtszék nem felülmulhatatlan gát az ellen, hogy a hatalom tetszése szerint válogathassa a nép közül áldozatait: honnét van az, hogy egy részről, hol a nép ez intézetet megszerezhet, azt kezeiből kicsikarni nem engedte, s az okos despoták is elvenni nem merték, bár javítgatás színe alatt megrontották; és hogy más részről az autocraták annak behozatalát még soha és sehol nem engedték meg? E történet-tény kiáltja lehangosabban, hogy az esküdtszék az ész szülötte, s a szabadság társa. Igen, az absolutismus ez intézettel nem fér össze, szabad alkotmány pedig nem állhat fenn nélküle. Midőn Rómában a népbiróság a császárok alatt elenyészett, utánna a polgári szabadság is nem sokára sirba szállt, mert e kettő együtt él és hal. Ezt csak a szabadság ellenei rettegik és gyűlölik, de tisztelik, sőt imádják annak barátai, mert a szabadság ebben menedéket talál még akkor is, midőn romlottság s felekezetiség által minden más védintézete felforgattatott, mert ebben maradhat fenn legtovább a nép életerejének utolsó szikrája, melyből lassu fejlődéssel s terjedéssel a szabadság még újra születhetik.

T. Karok és Rende! a sokszor mondott, az unalomig ismételt igazság végre nem látszik oly fontos igazságnak; de bár vált legyen mindennapivá, mégis igaz az, hogy a szabadságnak fenntartója az elmúlt századokon keresztül megyei szerkezetünk volt. Ha még bele oltjuk az esküdtszék intézetét is, ha az igazság mérlege olyan szabad és független polgárok kezeibe adatik, kik mind a vádlottól, mind a vádlótól egyenlő távolságban állanak, akkor lehet hazánk e nemzet temetője, de szolgák hazája soha nem lehet.

Az esküdtszék elfogadásának esetében a teendőkre nézve véleményem oda megy ki, hogy miután nem egy-két elv az, mi az esküdtszék lényegét teszi, hogy miután ha teljes utasítást akarnánk s öntudatosan adni azoknak részletes megvitatásába kellene bocsátkoznunk,

mi napokat kívánna: a választmány részletesebb utasítás nélkül küldetnék ki; hiszen midőn az a legtökéletesebbnek szerkesztésén fog igyekezni, bizonyosan a kivihetőséget sem veszti szem elől, s a Karok és Rendeknek is könnyebb lesz a kész munka fölött vitatkozniok. A választmány tagjaira nézve pedig úgy vélekedem, hogy ez uttal ne folyamodnánk titkos szavazathoz, hanem miután az országos választmányban Tolna, Pozsony, Szepes, Borsod, Csongrád, Torontál megyék, a veszprémi káptalan, Nagyszombat és Korpona városok követei részt vettek, s így ezek által a megyékből minden kerület, az egyházi rend és a város is képviselve van: az esküdtszékek kidolgozásával ezek bizatnának meg, mert miután a követ urak másfél évig foglalkoztak e tárggyal, nemcsak remélhetjük, hogy jó munkát készítenek, hanem hogy jó munkát hamar is készítenek; s e körülmény most már a nyolczadik hónapban nagy figyelmet érdemel.

Soltész (Torna megye követe): Bizonyos föltételekhez kötötte az esküdtszék iránti szavazatát, hogy t. i. oly megyékben, melyeknek népessége s kiterjedése kisebb, az esküdtek száma felére szállíttassék le a javasolt számnak, s ezek ne négy, hanem csak két szakaszra osztassanak, félvenként ítélendők; qualificatioul pedig ne 100, hanem 200 frt tiszta jövedelem kívántassék. Mielőtt az elvre nézve szavazatát adná, ezen föltételek fölött kíván eldöntő határozatot, mert ezek nélkül az esküdtszék elvét sem pártolhatja.

147. Kerületi ülés.

1844 január 27-én.

Elnök, naplónívó, jegyző: az előbbieik.

Tárgy: Az esküdtszék feletti tanácskozás folytatása és vége.

Mielőtt a szőnyegen forgott tárgy fölötti tanácskozáshoz fogtak volna, felolvastatá az *elnökség* Zilah város levelére adott véleményét a városi választmánynak. Az e tárgyban volt jegyző Szentkirályi külön felirat mellett kíváná csatoltatni a városok rendezéséhez.

Bónis (Szabolcs megye követe) azonban, minthogy a Részek visszacsatolása elvileg már megtörtént, feleslegesnek látván a külön feliratot, egy külön §-ban a városok rendezéséhez kíváná soroltatni és indítványa el is fogadtatott.

Szentkirályi: Tehát az 53. §-ban Eszék után irassék.

Ezután a Rendeek napirendre térének, tudniillik folytatták az esküdtszék feletti tanácskozást.

Báró Sztojka (Máramaros megye követe): Minthogy a büntető törvénykönyvi országos választmány jegyzőkönyvében és azon választmány kevesebbségének külön véleményében előszámlált okoknál többeket, erőbbeket úgy sem lehetne felhozni az esküdtszék mellett, minden további tanácskozás nélkül szavazat alá kívánná a tárgyat bocsátani, kijelentvén egyszersmind, hogy ő utasítása következtében az esküdtszéket nem pártolja.

Klauzál: Igen természetesnek látja, hogy Máramaros követe nem akar az esküdtszék bővebb fejtegetésébe bocsátkozni, mert utasítása az esküdtszék ellen levén, rá nézve a felvilágosításnak, capacitalásnak kevés foganatja lehet. Azonban bár e tárgy a fejtegetés által csak nyerhet, de soha nem veszíthet, mégis minthogy a külön véleményben elegendő okok vannak mellette fölhozva, több okot felhozni nem akar, hanem csak azon ferde állítás s ráfogás megezáfolására szorítkozik, melylyel tegnap Szepes követe az esküdtszéket s az ez általi igazságszolgáltatást megtámadta. Szepes követe tegnap azt mondá, hogy csak azon szempontból indul ki, miszerint az esküdtszék megfelel-e a büntető törvény céljának, azaz az igazság kiszolgáltatásának; hogy ő nem akar oly intézetet felállítani, mely az igazságkiszolgáltatást politikai célokra használja. Szerette volna, ha e mellett marad, szerette volna, ha e szerint azt fejtegeti: vajjon az állandó törvényszék felel-e meg jobban az igazságszolgáltatás céljának, vagy pedig az esküdtszék? vajjon az állandó bíróság nyújt-e nagyobb biztosságot, vagy pedig az esküdtszék? — De ő tudván, hogy ennek fejtegetése részire nem kedvezőleg fog kiütni, e tért elhagyá és mindig csak a politikai körben mozgott. Hogy némileg félelmet támaszszon a haladás barátai szívében, felhozá, hogy az esküdtszék által veszélyeztetik a többi reformkérdés; hogy esküdtszékre addig gondolni sem lehet okosan, míg a nemesek s nemnemesek közti különbség meg nem szüntetik.

Szepes követe azon elvből indul ki, hogy az igazságkiszolgáltatásnak a kormány, kebeléből kell kifolyni; ennek következtében az állandó bíróság mely a kormány kinevezésének folyadéka, sokkal több garantiát nyújt, mint az esküdtszék, mely csak a nép kebeléből áll elő s oda tér ismét vissza. Miután felállította a bizonyítási theoriákat, azt mondja, hogy az esküdtszéki bírák semmi bizonyítási szabályokkal nem törődván, minden próbák ellenére is benső meggyőződésük szerint mondják ki az ítéletet; hogy a bírói meggyőződés a vádlottra

nézve mindig szigorúbb a személyes meggyőződésnél; hogy a személyes meggyőződés csalóka, mert ki van téve a körülmények befolyásának. Azonban a ki a bizonyítási theoriák tökéletlenségét fontolóra veszi, mindig több biztosságot talál a subjectiv meggyőződésben, mint a bizonyítékok után ítélő állandó bíróság ítéletében, mely annyiszor ki van téve a körülmények hatalmának, mely magasabb befolyás következtében sokszor törvény s lelkiismerete ellen hoz ítéletet. Bűnös-e valaki vagy nem, elkövette-e valaki a bűnt, melylyel vádoltatik, vagy nem? az esküdtszék e kérdés körül forog, s ennek elhatározására csak józan ész kell. Ha egyszer a «bűnös» kimondatott, a büntetés alkalmazása, azaz a törvény magyarázása a beszámítás szabályai szerint nagyobb tapasztaltságot kívánván, ez rendes bíróságra bízatik. Az esküdtszék tehát a tény kérdése felett ítél; a büntetést pedig a rendes bíróság szabja meg. Szepes követé a szóbeli eljárást teszi biztosításul, mely kétségkívül nagy biztosítás, de a mely ott, hol apelláták vannak, írásbelivé válván, igen kevés biztosítást nyújt; s hozzá gondolván még azt, hogy ezen eljárás mellett egyik bíró felmenti, a másik elítéli, a harmadik ismét elítéli a vádlottat, ezen különböző ítélet után a nép végre is azt hiheti, hogy az elítélt vagy ártatlan volt, vagy pedig bűnös mentetett fel.

Egyik főbb ellenvetése Szepes követének a nemes s nem-nemes lakosok különböző jogain, jobbágyi viszonyokon sarkallott, és mindazon osztálykülönbségeken, melyek jelenleg még hazánkban a polgárok közt meg vannak; és ezeket oly fontosoknak tartja, hogy addig, míg ezek fennállanak, az esküdtszéket lehetségesnek nem hiszi. De ugyanezen különbségek által megszűnik-e az esküdtszékek jósága? Vajjon e tábla nem tudja-e az ily különbség ártalmát s nem akarja-e fokunkint helyre állítani a jog s törvény előtti egyenlőséget? Vagy talán az bántja Szepes követét, hogy jobbágyaival együtt ítél a földesúr, vagy jobbágyai ítélnek földes úrok felett? vagy azt hiszi, hogy a mézáros, koresmáros, midőn földesurával együtt ítél, félelemből a vádlottra kimondja a «nem bűnös»-t, vagy ha földesura felett ítél, boszúból rámorogja a «bűnös»-t? Anglia az esküdtszékek hazája, s azt oceánontúli birtokaiba is bevitte, — Angliában, hol a haszonbérrendszer igen nyomasztó, mert törvény nem korlátozza, s pusztán szabad alkun, egyezkedésen alapszik, hol, mint a hirlapokból lehetett olvasni, a haszonbérlelőket százankint bocsátották el a földbirtokosok csupán azért, mert nem velők szavaztak, Angliában még sem fordult meg senki eszében, mint ülnek ezen haszonbérlelők egy széket a földbirtokosokkal? Mit beszél Szepes vármegye a neme-

sek s nem-nemesek közti különbségről akkor, midőn az uriszék megszüntetését, tehát azt, hogy a földesúr ne ítéljen jobbagya felett, oly hatalmasan ellenzette? Ha csakugyan annyira szíven fekszik a nem-nemesek oly siralmas állapota, mért nem tesz indítványt annak jobbra változtatása iránt? Megyéjét illetőleg statisztikai adatokat is hoz fel Szepes követe, s előadván, hogy megyéjében az esküdszékhöz választható 30,000 nem-nemes közül csak azokat fogják választani a nemesek, kiket akarnak; hogy azok, kik csak választathatnak, de egyszersmind a választásba be nem folyhatnak, e miatt boszankodni fognak. Szóló eddig nem tudta, hogy az valakiben nagyobb boszúságot gerjeszt, ha egy kis joggal ruháztatik föl, mintha éppen semmi jogot sem adnak neki. Szepes lakosai e szerint más természettel bírnának, mint más emberek; ők azért boszankodnának, ha valami jogot adnak nekik, azon pedig egészen megnyugodnak, ha semmit nem kapnak. Ha ebből Szepes követe azon következtetést huzza, hogy nemes, nem-nemes egyenlő legyen, akkor szóló kezét fog vele.

Szepes követe állításából azon czélzat mindenütt kitűnik, hogy az országok csak akkor boldogok, ha a bíró kinevezése egyenesen a kormányoktól függ. Pedig ez nem boldogság, hanem a burokrácia zsarnoksága lenne. Hol a kormány felelős, ott ha a képviselők többsége ellene nyilatkozik, le kell lépnie; de nálunk, hol a miniszterek felelősége csak Ulászló törvényeiben fekszik, de a melyre ha hivatkoznak, maga Szepes követe azt szokta mondani, hogy már azon törvény gyakorlatból kiment, hogy már az elavult — ott alig van egyéb garancia a bíróválasztáson kívül. És az esküdszéki bírákat éppen azért kötötték a nemesség választásához, mivel ott, hol a választás annyira keresztül szövédik minden intézményen, hol a bírót szabadon választják, hol hajdan a fejedelmet is szabadon választották, ott a választást az alkotmány s szabadság alapjának tartják, ott a bírák választásában több garantiát találnak mint a sors általi kijelölésében.

Azon ellenvetést is teszi az érdemes követ úr, hogy ha mégis nem tudnák, kik lesznek az esküdszéki bírák, akkor csak nyujtana valami biztosítékot a megvesztegetés ellen, de most minden évben előre megválasztatnak s mindegyik tudván, hogy kik, megvesztegethetnék. Meri azt állítani Szepes követe, hogy az állandó bírák megvesztegethetlenek? Most, mikor a fényűzés ragályos járványa ostromozza, demoralizálja nemcsak hazánkat, de az egész világot, most, mikor a fényűzés következtében csaknem mindennek több szüksége van mint pénze — most úgy egy, mint más helyen gyakoribb lehet az eltántorodás. Tudja mindenki, hogy az állandó bírónak kevés fizetése van;

a szilárdabb jellemű küzd a kísértések ellen, de végre a megszokás, társai példájának látása eltántorítja s csak olyan lesz mint a többi. Az alkalmosszolgáltatást kell kerülni, ha akarjuk, hogy a bírák meg ne, vagy minél nehezebben vesztegettethessenek meg. Már pedig azt senki nem tagadhatja, hogy az állandó bíróságnál, hol egy személy három s több esztendeig, sőt néha örökösen ül a bírói széken, több alkalom ne szolgáltatassék a kísértetbe vitelre, mint az esküdtszékeknél. Igaz az is, hogy mind a vádló, mind a vádlott fogja tudni, hogy kik választattak esküdtszéki bírának; de hát azt nem tudja-e kik az állandó bírák, és kik fognak azok maradni? Meg van-e az állandó bíróságnál a bíróvisszavetési (recusatioi) jog mint az esküdtszéknél? Meg van-e az állandó bíróságnál a nyilvánosság mint az esküdtszéknél? Esküdtszéknél, minthogy minden a nép szeme előtt történik, nyomban sújtja a bírót a nyilvánosság s a közvélemény; esküdtszéknél csak egyszer adhatja el magát a bíró, míg az állandó törvényszéknél azt többször megteheti, sőt az eféle kereset által, ha elég lelkiismeretlen, gazdagságot is szerezhethet magának? — Most mondja hát Szepes követe, hogy az állandó bíróság nagyobb biztosságot nyújt az esküdtszéknél.

Szepes követe azt is felhozza, hogy az esküdtszékre még nincs megérve Magyarország, hogy az esküdtszék még itt nem talált visszhangra s csak erőltetni akarják vele a dolgot. Erre csak azt mondhatni, hogy ha a követek kezét utasítás nem köti, már a mult alkalommal elfogadják az esküdtszéket; hogy a megyei táblabírákban már ott rejlik az esküdtszék magva. Végre, hogy az esküdtszék iránt van visszhang, kiáltólag tanúsítja azon körülmény, miszerint a büntető törvénykönyv kidolgozása általánosan érzett szükséggé vált, s a mostani büntető eljárás nagy fogyatkozásait közönségesen érzik, mégis több vármegye inkább akar maradni a mostani igen rossz büntető eljárás mellett, mintsem esküdtszék nélkül az új büntető törvénykönyvet elfogadja.

Szepes követe végre azt mondja, hogy az esküdtszék majd útját állja a többi haladási kérdéseknek, majd a miatt nem lesz a büntető törvénykönyvből semmi, s majd milyen visszás érzést fog az szülni a küldökbén, ha haza mennek s kérdik tőlök: hol hagyták a büntető törvénykönyvet. Szólv erre azt válaszolja, hogy Szepes követét senki sem hatalmazta fel e kérdésre, és nem hiszi, hogy akormány annyira ne tudná a maga javát, hogy az esküdtszéket át ne bocsássa. Ha most is oly gyöngéd kimélettel van a bírák iránt, hogy inkább sokat eluéz, mintsem helyökből elmoz-

dítsa, bizonyosan nem fogja gátolni oly intézet létesülését, mely a tőle kinevezett bírakat a minden oldalról jöhető vád ellen megoltalmazza, mert azt nem kell feledni, hogy semmi által sem csökken annyira a kormány iránti bizalom, mint ha a közvélemény a kormány által kinevezett bírák ellen nyilatkozik s azoknak eljárását rosztalja s kárhoztatja. Felhozá szoló két porosz miniszter példáját is, kik annyira el voltak az esküdtszék iránt fogulva, hogy ellene könyveket is írtak; majd e végett a rajnai porosz tartományokat, Franciaországot, Angliát beutazván s az esküdtszékek eljárását szemeikkel látván, előbbi gondolatjokat megváltoztatták és nyilván megvallották, hogy az esküdtszék nem létét semmiféle állandó bíróság nem pótolhatja ki.

Beszédét azzal rekeszté be szoló, hogy az esküdtszéknek e hazában jöendője van, hogy az bizonyosan létesülni fog. 1832-ben az örök megváltás szerfelett elleneztetett; 1840-ben már szó nélkül átbocsáttatott. Legyen hát mindenki jó reményben, és ha az alkotmányt, szabadságot igazán szereti, ha az önkény ellen személyét, vagyonát teljesen biztosítani akarja: értesítsen, capacitáljon az esküdtszék mellett; mondja mindenkinek, hogy az esküdtszék a szabadság, alkotmány legerősebb védfala; mondja meg a népnek, hogy az esküdtszék az ártatlant leghatalmasabban védi az igazságtalan elítélés ellen; hogy az esküdtszéki bíráskodásban mindenki részt vehet, ha értelmes, becsületes ember; mondja meg a népnek, hogy most neki csak ennyi jogot adhattak, de mindent elkövetnek, hogy jöendőben többet adhassanak. Legvégül Szepes követét és a vele egy értelemben levőket felhívja, hogy akár meggyőződésből, akár utasítás szerint, akármiféle tekintetből beszélnek az esküdtszék ellen, ám beszéljenek, de tartózkodjanak minden gunytól, ráfogástól s ne igyekezzenek holmi képtelen állításokkal az esküdtszéket lealacsonyítani s nevetségessé tenni.

Bónis (Szabolcs megye kövele) szerint Szepes követe szinte minden követ megmozdított, hogy az esküdtszéket megbuktassa. Először intve szólott, hogy az, ki a büntetőtörvényekhez politikai célokat köt, a büntetőtörvénykönyv nagyságát nem ismeri. Azután fejtegeté, hogy nem jó mindig *philantropicus* nézetekből kiindulni, hanem tekintetbe kell venni a körülményeket is. Az most, hogy jobbágy fog ítélni a földesur felett, szerinte ingerültséget szül. De ugyan miután a földesur 700 esztendeig ítélt jobbágysai felett, nem jó volna-e a dolgot megfordítani, hogy a jobbágy is ülhessen a földesúrral egy széket. Mult országgyűlésen, mikor az úriszék megszüntetéséről, tehát annak

megszüntetéséről volt szó, hogy a földesur ne maga ítélhessen jobbágysági felett, ezt Szepes követe hatalmasan ellenezte, most pedig azt ellenzi, hogy jobbágy is ítélhessen földesur felett. Ebből kitetszik, hogy Szepes követe nem sokat nézi, minő fegyverrel harczol. Azt is mondja az érdemes követ, hogy ha a nem-nemesnek bíraskodási jogot adnak, az bennök ígerültséget szül, mert esküdtszéki bírónak választathatnak ugyan, de esküdtszéki bírót nem választhatnak. Ő ebből azt következteti, hogy e kis jog adása miatt elkeserednek, s hogy több jogot vihaszanak magoknak, physikai erőt használnak, vagyis felzendülnek. Szóló azonban nem tudja megfogni, miért zendüljön fel akkor valaki, mikor jogot adnak neki, ha akkor nem zendült fel, mikor semmi jogot nem adtak. Végre, midőn minden erősségből kifogyott, átmegy Szepes követe a jóslás mezejére, s azt mondja, hogy az esküdtszék miatt a büntető-törvénykönyvből semmi sem lesz. Szólónak már második országgyűlésen van szerencséje Szepes követével egy széket ülni, s elismeri, hogy Szepes követe igen ügyes szónok, de azt is nyíltan kimondja, hogy nagyon szerencsétlen jósló. Mult országgyűlésen a híres záradék alkalmával is jósolgatott Szepes követe, hogy majd így, majd úgy osztják el az országgyűlést; ez országgyűlésen is szinte azt jóslta az okt. 12-iki leirat tárgyalásánál; azonban jóslata akkor sem, most sem teljesült, s már azóta a magyar nyelv ügyében válasz is érkezett.

Majláth (Baranya megye követe) az esküdtszék ellen nyilatkozott; előadván, mikép azon jelességek, melyeket az esküdtszéknek tulajdonítanak, az esküdtszéknek nem kiváltságos tulajdonai, hanem más intézetekben is feltalálhatnák. Azon állítás, hogy az esküdtszéki bírák sokkal részrehajlatlanabbak, megvesztegethetlenebbek, mint az állandó bírák, nem áll, mert az esküdtszéki bíró, ha a vádlott iránt ellenszenvvel viseltetik, vagy ha valaha a vádlott által megsértetett, keményebb ítéletet fog mondani; az állandó bíróságnál pedig ez nem történhetik, mert ott a vádlott a bírót csak annyiban sértheti, a meny-nyiben a statust.

Felhozá aztán az angol esküdtszék példáját, mely némely felzendült gyárosokat örökös deportációra ítelt; a strassburgi esküdtszéket, mely a legutóbbi eseménykor a bűnösöket mind felmentette; fölhozá végre Irlandot, hol sokan készebbek 200 font sterlinget fizetni, mintsem az O'Connel felett ítélő esküdtszéknek tagjai legyenek. Felhozá az állandó bíróság védelmére, hogy a bíró előtt nem emez, vagy amaz párthoz tartozó ember áll, hanem vádlott és vádló. Hogy az angoloknál oly jó hatással működik az esküdtszék, azt annak tulajdoníthatni, hogy az angol nemzet gyermekségében vette föl, és így vele

növekedet; hogy a germánfaj vallásos jelleme, metaphisicai buvárkodásokat kedvelő hajlamánál fogva, különösen alkalmas a bíraskodásra. Az angol esküdtszékekben a *judicium parium* és *recusatio*-jog a főkellékek, azokat kellene először hazánkba átültetni.

Perczel (Tolna megye követe): Alkotmányos országban bármilyen jogintézetet pusztán jogi szempontból tekintetni nem tartja czélirányosnak, mert könnyen egyoldalú rendelkezésekre vezérelhetné a törvényhozást. De mivel a polgári társaságnak nincs is arra joga, hogy Isten nevében boszuljon, hanem csak óvakodásra s bűnösök javítására terjeszkedhetik, nem is mellőzhető a tárgynak politikai téreni megvitatása. Az esküdtszékek, ha nem tökéletesbek az állandó bíróságnál, a versenyt ezzel mindenestre kiállják. Szepes követe revolutiót jósolt az esküdtszékek behozatalával s jóslá, hogy abban a kormány megegyezni nem fog. Mi az elsőt illeti: a revolutio vagy békés uton vagy lázadással jár; hogy a magyar nemzet békés utoni revolutioban van jelenleg, azt tagadni nem lehet, de ebben Szepes követe is gyakran segédkezeket nyújt a nemzetnek. Véres revolutióra kedve senkinek sincs, ehhez a népek legnagyobb elnyomatás esetében folyamodnak. Mi is szülhetné nálunk ezen revolutiót? Az arisztokratia talán? mely igaz, hogy zsarnokilag hat a népre, de véres revolutióra okot még sem ad, mert igazságtalan állásából önmaga akar kiemelkedni. Vagy a kormány? Hisz ennek éppen Szepes követe tulajdonít legkevésbé oly eljárást, mely revolutióra vezérelhetne. Az esküdtszékek behozatalával az igazságszolgáltatás sokkal jobb lábon álland, mint ma s miért ellenzené ezt azon kormány, mely kötelessége szerint javítani akar. Azt hiszi talán a kormány, Szepes követe szerint, hogy a következő országgyűlésig majd megfordul a tárgy iránt a közvélemény? Ezen hit nem egyéb hiú álomnál, mert iránta ma többség levén, 3 év múlva alig fog találkozni ellene törvényhatóság, különösen, midőn alapja már törvényink s intézetinkben le van téve. El van ennek magva vetve már a népnél is, mely a községek magán dolgait esküdtek által folytatja. A nemesi esküdtszék eszméjét szóló ugyan nem pártolja, de ha más alakban nem létesíthetnék a jury, cz sem lenne épen oly példátlan képtelenség, mint Szepes megye követe hiszi; mert Angliában is II. Henrik alatt csak földbirtokosok és lovagok lehettek esküdtbírák.

Szentkirályi (Pest megye követe) szerint, mivel a bűnök nagy részben a társasági viszonyokból s nem egyediségekből fejlenek ki: a büntetés czélja más nem lehet, mint az, hogy ártatlanul ne büntessék senki; s hogy az esküdtszékek e czélnek minden bíróság közt

legjobban megfelelnek, azt még senki sem vevé kétség alá. Igaz, hogy Angliában s a jurynek többi honában sok bűnös felmentetik, de ez ellene mit sem bizonyít, mert a büntető eljárás célja nem annyira az, hogy büntetlen egy bűnös se maradjon, mint az, hogy ártatlanul senki ne büntetessék. E célú állandó bírósággal, mely bizonyítási theoria nélkül fenn nem állhat, nem érhetni el. A bizonyítási szabály pedig a büntetőtörvénykönyv első részében felállított szándékossági theoriával merőben ellenkezik s e kettő együtt fenn nem állhat. Mondaték az esküdtbírák ellen, hogy azok közelebb állván a vádlotthoz, részrehajlabbak a rendes bíráknál, de ha van részrehajlás a juryben, mi megtörténhetik, ezen részrehajlás mellékes, s nem foly az esküdtszékek lényegéből. Politikai tekintetben ajánlja az esküdtszékeket az, hogy ezek biztosítván a törvény előtti egyenlőséget, ez által biztosítják egyszersmind a polgári szabadságot a mellett, hogy céljoknak tökéletesen megfelelnek.

Azon ellenvetés, hogy hazánk népe a juryre még megérve nincs, hogy a kellő arány, mely a jury bevitelekor Angliában létezett, nincs meg hazánkban, ha egész következetességében vétetik, az esküdtszékek behozatalát megengedni soha sem fogná, mert mi a műveltség gyermekkori állapotába többé visszatérni nem fogunk. Egyébiránt ez ellenvetés inkább jóakaratra mutat az esküdtszékek mellett, mint ellenséges indulatra azok ellen; mert úgy látszik, mintha az egyedül az esküdtszékek compromissiójától tartana, s ez legfőlebb is csak óvatosságra vezethet a formák megállapításában.

Hogy önkény az esküdtszékekben létezik, az tagadhatlan, de hogy ezen önkény a különböző néposztályok gyűlölségeinek fegyverévé fog válni, az nem egyéb jólelkű aggodalomnál, mert a vétkekben polgári osztályainknak megfelelő osztályzat nincs, s bárki követte is el a vétket, ennek büntetése mindenkire egy és ugyanaz; s miután a vétkeknek nincs nemzetisége, nincs vallása, nincs polgári érdeke: a tény kérdése felett bármi különböző elemből álló jury is ítélhet. Az esküdtbírák választása ellen felhozott okok azok lényegét nem illetik, mert esküdtszékek alakításánál a választás oly mellékes tekintet, mit megváltoztatni igen könnyű. Szepes megye követe azon elvet állítá fel, hogy a bírói hatalom részese csak az lehet, ki politikai jogokkal bír. Igaz, hogy más országokban az esküdtképeség a választói képességgel mindenütt egy, mert egy alapon, a censuson, nyugszik mindkettő; de azért a választóképességnek az esküdtképeséggel semmi köze s e kettő egymástól minden veszély nélkül elválasztható. Ezen ellenvetés sem érdekli tehát a jury lényegét, s ha esküdtképes

ségre nézve több biztosítékot látunk a censusban, mint a születésben, ezen esküdtképeességet alapíthatjuk mi is censusra s e mellett születéshez kapcsolt választási jogaink is fennállhatnak. Azonban, ha az esküdtképeesség nálunk is egyesítettetni fog a választói képeességgel, az nem lesz éppen oly példátlan és oly végetlen anomalia, mint némelyek hiszik, s ez által a nem-nemesek a juryból kizárva nem lesznek, mert a megyei kihágások tárgyában készült törvényjavaslat a szavazási jog első kezdését kiterjeszté már a nem-nemesekre is.

Szóló Kecskemét jegyzőkönyvéből egy példát idézett fel, mely szerint a nevezett városban már a 16. és 17. században ugynevezett fogott bírák ítélték, kik nem valának egyebek, mint esküdtbírák. Ha tehát hasonló bírák már hazánkban működtek, ha táblabíráink s az esküdtbírák közt nagy hasonlat van, nyugodtak lehetünk az iránt, hogy a jury behozatala nálunk oly kedvező körülmények közt van, mint nem volt még sehol. Szóló pártolván az esküdtszéki intézetet, mely mellett lelkesedéssel küzdenek a népek, éppen nem látja szükségesnek, hogy a külön véleményjavaslata szóról-szóra mindenben elfogadtassék. Ha lehetnek ez ellen alapos aggodalmak, elháríttatásukra oly formákat kell keresni, mik az esküdtszékek lényegével nem ellenkeznek. E kérdésben szükség egymást megértve őszinte igazsággal keresni a valót, így fog eszközölni azon megnyugvás, mivel minden új intézet behozatalát kísérni kell, hogy az gyökeret verhessen.

Tomcsányi (Békés megye követe): Törvényhozás- és végrehajtásban van a nemzetnek kellő befolyása, de nincs a magyarázásban, erre pedig leginkább a jury szolgál. Mondatott, hogy nemzetünk az esküdtszékre még nem ért meg; ő pedig mondja, hogy megért; okát akkor mondja meg, ha az ellenvéleményűek motiválandják állításait. Szepes követe önmagát czáfolá, midőn monda, hogy közép-rend nincsen, mert midőn a honoratiorokról volt szó, azt állítá, hogy Szepesnek 1200 szavazó nemessége a honoratiorok bevételeivel 3000-re fog szaporodni és így 1800 honoratior vagyis közép-rendű egyént feltételez; és ez így van más megyékben is.

Erre az *elnök* kijelenté, hogy e tárgy eléggé meg lévén már vitatva, de többek által szavazás is sürgettetvén, ha úgy tetszik a Rendeknek, szavazás alá bocsátja azt. Elfogadtatván, a kérdést így tette fel: legyen-e esküdtszék vagy ne? A mellett, hogy legyen, 28 megye szavazott, jelesen Ung, Szatmár, Szabolcs, Torna, Gömör, Borsod, Heves, Bereg, Ugocsa, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, Torontál, Pozsony, Nyitra, Vas, Nógrád, Zala, Komárom, Bars, Somogy,

Hont, Győr, Zólyom, Pest, Tolna. Ellene szavaztak: Abauj, Zemplén, Szepes, Máramaros, Temes, Krassó, Sopron, Trencsén, Liptó, Veszprém, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Árva, Bács, Turóc, Pozsega, Szerém és így 20 megye. Verőcze nem szavazott.

Szavazás közben :

Palóczy : Azt írták hazulról, hogy esküdszék nélkül haza ne menjek.

Nyitra : Bucsut mond azon sornak, melynek szavazni szokott, s a juryt elfogadja.

Soltész (Torna megye követe) elvileg, de némi módosításokkal pártolá az esküdszékét, szavazatát azonban máskorra akará fentartani. Midőn erre többfelől azt mondák, hogy az nem lehet, azt felelé hogy különben nem szavaz, s maga igazolása végett utasítását felolvasá, miszerint az esküdszékét elvileg, az ott megírt módosításokkal (tegnapi ülésben előadá) pártolja, s ha ettől elüttetnék, magát a junius 20-ki utasításhoz tartsa (mit azonban nem olvasott fel).

Beöthy erre azon észrevételt tévé, hogy ha Torna követe csak pusztán mondaná, hogy nem szavaz, arra semmit sem szólhatna; de midőn utasítását felolvassa, az által e Táblát maga bírójává tette, és midőn azon követek, kiknek küldői szinte föltételt kötöttek az esküdszékhez, az elv mellett igennel nyilatkoznak, az érdemes követ eljárását épen olyan utasítás mellett, meg nem foghatja.

Mire *Soltész* magát azzal menté, hogy nem azt mondta, hogy nem szavaz, hanem hogy *«határozottan nem szavazhat»*, hogy szavát a zaj miatt nem értették. Egyébiránt most már elvileg ő is elfogadja az esküdszékét.

Zsedényi erre kijelenté, hogy ő egy szót szavazat után is elfogadna. Mi nem tudjuk, hova irta a kerületi jegyző Tornát; mi az esküdszék mellett szavazó megyék közé számláltuk, s azzal lett 28 megye az esküdszék mellett.

Ezután némelyek azon főelveket akarák elhatározni, melyeket az esküdszék mikénti alkalmazásának kidolgozására nevezett választmány szeme előtt tartson.

Zsedényi először azon elvet kívánná eldöntetni: csupán nemesekből alakíttassék-e az esküdszék, vagy nem-nemesekből is?

Klauzál azonban így kívánná e kérdést föltétetni: osztálykülönbség nélküli egyénekből álljanak-e az esküdszék tagjai, vagy ne? Elnök ezen kérdést tűzvéen ki szavazás alá, 32 megye 15 ellen elhatározá, hogy az esküdszék alakításában ne legyen semmi tekintet a születésre. Veszprém, Temes nem szavazott.

Erre az *elnök* kijelentvén, hogy e napot a Rendek dicsőségesen végezték, sok szerencsét kívánt az esküdtszékhez. Az ülés 2 órakor eloszlott.

LXXXVII. Országos ülés a méltóságos Főrendeknél.

1844 január 27-én déli 12 órakor.

Azután, hogy a Rendeknek egy küldöttsége a katonai élelmezés és szállásolás tárgyában az 1840:31. t.-cz. által kiküldött országos választmány munkálatára a tek. Rendeknek tett észrevételeiket, ugyan e tárgyban kelt izenetet s feliratot, továbbá az Eszék és Vukovár közt tervezett vasut tervét s ez iránti törvényjavaslatot, végre az országos választmányok jövőre miképp alakítása és foglalkozása módjának törvényes elrendezése tárgyában izenetet és törvényjavaslatot átnyújtotta volna, ezen küldöttség eltávozása után

Gróf Batthyány Lajos így szólalt fel: Én a törvényes elnökségnek jogait semmiképp korlátozni nem akarom, sőt annál a bizalomnál fogva, melylyel cs. kir. Főherczegségednek magas személye iránt viseltetünk, míg cs. kir. Főherczegséged az elnöki széket elfoglalja, jogainkat teljes mértékben biztosítva érezzük. Miután azonban hat hétig ülés nem tartatott, ámbár több tárgyak terjesztettek a tek. Rendek által a mélt. Főrendek eleibe, nehogy ebből a mélt. Főrendek táblája jogaira nézve káros következtetések vonathassanak, az ülések ily rendkívüli elhalasztása ellen óvást teszek és egyszersmind arra kérném Nádor ő cs. k. Főherczegségét, hogy a tek. Rendektől hozzánk átküldött tárgyak tárgyalására nézve ülést kitűzni és tartani méltóztassék. (A jobb oldalon ülő tagjai a mélt. Főrendek táblájának felállás által pártolásukat nyilvánítják.)

Nádor ő cs. kir. Fensége: Ámbár az előttem szólott tagja a mélt. Főrendi táblának irántami bizodalmit tanusította s így nem látszik előterjesztését irányozni azokra, melyek eddig történtek, hanem aggodalma leginkább oda terjed ki, hogy jövődöre nézve ne vonattassanak káros következtetések: ezen szempontból indulva ki, mégis meg nem állhatom, hogy észrevételt ne tegyek. Ugyanis a mult

aggodalmának alapjául csak úgy szolgálhatnak, ha vagy olyasmi történt, mi a törvényekkel ellenkezik, vagy pedig a mi történt, nem a mélt. Főrendeknek hallgatatag vagy egyenes hozzájárulásával történt. Miután azonban a jelen esetben magok a mélt. Főrendek szükségesnek tartották a dolgok mostani állását tekintve, hogy ülések ne tartassanak, úgy vélem, hogy nem volt elégséges ok jövődre nézve is azon előterjesztést megtenni. (*Helyes!*) Egyébként tudják a mélt. Főrendek, hogy a mai ülés tárgya a tek. Rendek izenete és felirási javaslata a múlt évi október 12-én érkezett kegy. kir. leirat tárgyában; tessék azt az ítélőmester úrnak felolvasni.

Ennek következtében *Széll Imre ítélőmester* olvassa izenetét a tek. Rendeknek a múlt évi október 12-én érkezett kegy. kir. leirat tárgyában a mélt. Főrendekhez, az ugyan e tárgyban felírásjavaslattal együtt.

Nádor ő cs. kir. Fensége: Mielőtt a mélt. Főrendek ezen tárgynak taglalásába ereszkednének, bátor vagyok a mélt. Főrendeknek a változott körülmények tekintetéből egy előterjesztést tenni, mely ha a mélt. Főrendek közhelyeslését megnyerné, a közelebbi ülésből a tek. Rendekhez illetően izenetet küldhetnénk. Ugyanis előttem közelebből tudvalevő körülmények tekintetéből, melyeknél fogva bizton reménylem, hogy a tek. Rendek másképp járandnak el a fennforgó tárgyban, azt ajánlom a mélt. Főrendeknek, miszerint az e részbeni felirási javaslat a tek. Rendekhez visszaküldessék a végre, hogy a dolgok mostani állásához képest nézeteiket a mélt. Főrendekkel közöljék. (*Közhelyeslés.*) Ha tehát ezen előterjesztésem a mélt. Főrendeknek tetszik, a közelebbi ülésből egy követség által azt a tek. Rendeknek tudtára kellene adni. (*Közhelyeslés.*)

Gróf Andrássy György (Sáros megyei főispán): Cs. kir. Főherczegséged engedelmével kötelesnek érzem magam észrevételeimet megtenni. Én ugyanis ezen dolgot úgy veszem fel, hogy a két Tábla közt viszonyos jog forog fenn. A mélt. Főrendi Táblának kötelessége azon határozatokra feleletet adni, melyeket a tek. Rendek átküldenek; viszont a tek. Rendi Táblának joga van arra, mit hozzánk átküld, a feleletet kívánni. Úgy tartom a legbiztosabb út mindig a legjobb; és bátor messze vagyok attól, hogy cs. kir. Főherczegséged szavaiban legkevésbé kételkedjem, mégis bizonyos az, hogy nekünk nem kezeskedhetik senki arról, hogy vajjon a tek. Rendek hozzá fognak-e ehez járulni és ebbeli határozatuktól el fognak-e állani? És akkor, ha ez utóbbi nem történnék, azaz ha el nem állanak, mi kötelességünknek meg nem feleltünk, és a tek. Rendeknek teljes

joguk lévén tőlünk érdemleges feleletet kívánni, ha az izenetet és felirást ismét visszaküldendik, úgy hiszem, hogy állásunk súlyosabb lesz, mint most. Egyébiránt megegyezem abban, miszerint, ha a tek. Rendek ezen felirást visszakívánandják, az nekik visszaküldessék, de mi ebbeli köteleességünkötől, hogy azt érdemlegesen tárgyaljuk, el nem állhatunk, miután a tek. Rendek által föl nem oldattunk. Ez véleményem.

Majláth György országbíró: Én ő cs. kir. Főherczegségének előadását úgy értettem és azon értelemben veszem, hogy az által a dolog érdemére nézve a mélt. Főrendeknek véleménye legkevésbé sem praecupáltatik. (*Közhelyeslés.*) Részemről azt világosan kikötöm, miszerint, ha a dolog érdeméhez akármikor hozzá kellene szólnunk, mindenkinek, akármely színhez tartozzék, véleményszabadsága tökéletesen fennmaradjon. Ily értelemben vevén cs. kir. Főherczegségednek előadását, ezt egész készséggel elfogadom. (*Közhelyeslés.*) Mindenesetre a dolgot nem írt izenet, hanem egy követség által kívánnám a tek. Rendeknek megízentetni. (*Közhelyeslés.*)

Nádor ő cs. kir. Fensége: Hálás érzéssel fogadom a mélt. Főrendeknek előterjesztésombeni megegyezésüket. Győződjének meg a mélt. Főrendek arról, hogy azt mintegy új tanubizonyosságul tekintem a személyem iránt mutatott bizodalomnak, melynek, hogy megfelelhessenek, jövődre is minden igyekezetemet arra fordítandom. (*Hosszantartó zajos éljenzések.*) E szerint a mai gyűlésre kitűzött tárgynak taglalását bevégeztük. A jövő ülésekben azon tárgyakat fogjuk felvenni, melyeket a tek. Karok és Rendek hozzánk küldöttek, és pedig azon renddel, melylyel hozzánk átjöttek. S így a legközelebbi ülésben a túrmezei nemesek panasza fog szönyegre kerülni.

Január 28-án vasárnap.

148. Kerületi ülés.

1844 január 29-én.

Elnökök: Szentkirályi László (Hont), Kállay Ödön (Csanád).
Jegyzők: Palóczy László, Szentkirályi Móricz, Szemere Bertalan és Vukovics Szabbás.

Tárgyak: Verificationalis választmány jelentése. A városok rendezésén munkálkodott ker. küldöttség véleménye Zilah városa rendezése tárgyában. Esküdtszék. A megyei kihágások iránti munkálatban tett módosítások szerkezeti hitelesítése.

Mindenelőtt *Palóczy László* ker. jegyző olvasá a követi megbízó levelek vizsgálására kiküldött választmány jelentését, miszerint sz. kir. Breznóbánya városa, volt követe, Csermák János helyébe, ki főleg egészsége gyöngélkedése miatt követi megbízásáról leköszönt, ujabban Kilvady János főbíráját választá képviselőjéül. A nevezett követ üdvözlő beszédében lelkesedéssel adá elő küldői buzgalmát a magyar nemzetiség, nyelv és alkotmányos szabadság érdekében.

Ezután *Szentkirályi Móricz* a városok rendezésével megbízott ker. választmánynak Zilah városa kérelmét illető véleményes jelentését terjesztvén elő, s az egészben helybenhagyatván, a városok rendezéséről szóló s már kerületileg megvitatott munkálatba iktattatni s azzal együtt, Zilah városa kérelmi levele kíséretében, szinte országos ülésbe áttétetni határoztatott.

Majd az esküdtszék iránt közelebbi kerületi ülésben hozott határozatokra vezetvén vissza az elnökség a Rendek figyelmét, több észrevétel tétetett főképp az esküdt képességét, a választott esküdtek számát s az ítéletmondás módját illetőleg. *Egyik megyei követ* ez alkalommal ismét felhozá küldői akaratát, hogy esküdtek csak az esetben választassanak nem-nemesekből, ha a szükséges szám a táblabírákból s aztán a többi nemesek és honorationorokból ki nem telnék. *Másik követ* utasítása értelmében ajánlá, hogy esküdtszéki ítélet alapjául a meggyőződés egyértelmű nyilatkozata kívántassék. Em-lítettett továbbá egy, nagyobb részint tót népességű megye követe által azon nehézség is, melylyel küzdeniök kell, ha a Rendek következetesen törvényjavaslatukhoz az esküdtszék eljárásában is a magyar nyelvet teendik köztörvénykezési nyelvvé.

Miután azonban e tárgyban az észrevételek legfontosabbika az által, hogy az esküdtképesség a nem-nemesekre is kiterjeszteték vala, a közelebbi kerületi ülésben már eldöntetett, jelenleg nem bocsátkoztak a Rendek az előadottak vitatásába, s azon kerületi választmányt sem láták szükségesnek bővebb utasítással ellátni, mely az országos küldöttségben részt vett tagokból állván, az esküdtszék elvét a büntető eljárás egész rendszerén átszőni megbízaték.

Végül *Vukovics Szabbás*, mint kerületi jegyző azon javítások szerkezetét olvasá föl, mik a megyei kihágások tárgyában készült törvényjavaslaton a kerületi tanácskozások közben tétettek s melyek rövid, leginkább a szerkezet kifejezéseit világosító igazítások után helybenhagyattak.

LXXXVIII. Országos ülés a méltóságos Főrendeknél.

1844. január 29-én délután 1 órakor.

Miután a Rende az ő Főherczegsége hitvesének újévi üdvözlésére kinevezett küldöttség felhívására ugyan e czélból a Főrendek is neveztek ki küldöttséget kebelökből, s ez eltávozott küldetésének teljesítésére

Nádor ő Főherczegsége így szólott: A mult ülésben hozott határozat következtében a szóbeli izenetnek a tek. Rendekekhez átvitelére a következő tagokból álló küldöttség neveztetik, u. m.: Lonovics József csanádi püspök, Batthyány Imre főlovászmester, Marich Dávid Győr, Lányi Imre Ung megyék főispánjai, gróf Barkóczy János, gróf Batthyány Kázmér. Tessék a követség elnökének a minapi határozathoz képest a mélt. Főrendeknek nevében előadni, miszerint én azon reményt nyilatkoztattván ki, hogy a tek. Karok és Rendekek a mult évi október 12-éről kelt kegy. kir. leirat tárgyában más utat fognak követni, felszólítottam a mélt. Főrendeket, miszerint a tek. Karok és Rendekek által hozzánk küldött felirási javaslatot azért küldjük vissza, hogy a tek. Karok és Rendekek, figyelve a dolgok mostani állására, érzelmöket nyilvánítsák. Egyébiránt az ítélőmester úr közölni fogja a tek. Karok és Rendekekkel a mélt. Főrendek részéről kinevezett küldöttség tagjainak névjegyzékét.

Lonovics József (Csanád megyei püspök): Parancsolja cs. kir. Fenséged, hogy egyszersmind azt is nyilváníthassam a tek. Karoknak és Rendekeknek, hogy a mélt. Főrendek cs. kir. Fenségednek indítványát egyhangulag elfogadták? *(Helyes!)*

Ezután a követség eltávozott.

Nádor ő cs. kir. Fensége: Hogy ne tartóztassam a követség visszajövelete utánig a mélt. Főrendeket, kijelentem, hogy a holnapi ülésben a turopoliai dolog fog felvételni.

Lonovics József csanádi püspök: Kegyes megbízásukhoz képpent azon izenet és felirási javaslatra nézve, melyet a tek. Karok és Rendekek mult évi október 12-éről kelt kegy. kir. leirat következtében a mélt. Főrendekhez intéztek vala, a tek. Karokat és Rendekeket a mélt. Főrendek utolsó országos ülésében egyhangulag hozott határozatukról azon szavakkal, a melyekkel azt cs. kir. Főherczegsége

ugyanazon ülésben elnökileg kegyeskedett kijelenteni, értesítettük azon felszólítással, hogy azon felirási javaslatuk iránt a dolog jelen helyzetéhez képest további nézeteiket a mélt. Főrendekkel közölni sziveskedjenek. Továbbá azon jelentésünk mellett, hogy a mélt. Főrendek teljes mértékben osztván a tek. Karok és Rendek ebbeli nemes érzését, mely szerint imént tett jelentésünknel fogva abban állapotok meg, hogy fenséges Nádorunk fenséges hitvesének újévi üdvözlésére egy országos küldöttség rendeltessék ki, részükről egész örömmel járultak a tek. Karok és Rendek ebbeli határozatához, általadtuk ezen Tábla részéről kiküldött tagok névjegyzékét. A tek. Karoknak és Rendeknek az első jelentésre nézve azon válaszáat vettük kir. Személynök ő nagyméltóságának, hogy ezen izenetet a t. Karok és Rendek tanácskozása alá bocsátani és annak eredményéről a mélt. Főrendeket annak idejében értesíteni fogja. Egyébiránt magunkat cs. kir. Fenséged kegyelmébe és a mélt. Főrendek kegyeibe ajánljuk.

Nádor: Más tárgy nem lévén, az ülés eloszlatik.

(Főrendi napló III. k. 37. l.)

LXXXVIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 január 29-én délután 1 órakor.

Tárgy: A katonai élelmezés és szállásolás iránti izenetet átvivő küldöttség jelentése. — A Főherczegasszony Nádornét az új év alkalmából üdvözlő küldöttség kinevezése.

A mult országos ülésben a katonai élelmezés és elszállásolás, a fiumei vasut, valamint az országos választmányok törvényileg rendezése iránt készült fölterjesztéseket a Rendek üzenetei mellett a mélt. Főrendekhez átvivő küldöttség szónoka, *Lipthai Antal* (*Esztergomi főkáptalani követ*) eljárásáról jelentést tevén, a kir. Személynök előterjesztésére küldöttség által hivatának föl a Főrendek az Alsó Tábla kiküldött tagjaihoz részökről is nevezni egyéneket, kik országunk Nádora fenséges nejének az új év alkalmábólí tisztelgő közóhajtásukat nyilvánítsák.

A Főrendek részéről az országos küldöttséghez kinevezettek

névsora iránt a Főrendek saját küldöttségek által is értesítvén a Rendekeket, ezen főrendi küldöttség egyszersmind a Rendek ama felirási javaslatát, mely az október 12-iki leiratra a horvát ügyben válaszul készült, Nádor ő Fenségeinek a Főrendek által közösen pártolt azon szóbeli üzenete mellett hozá vissza, mielőtt érdemileg tárgyaltaték vala, hogyha talán a Rendek a dolgok jelen helyzetében, mit a legújabbban leérkezett kir. leirat okozhata, e felterjesztésekben valami változásokat kívánnának tenni, azokat megtehessék.

Miután a tisztelgő küldöttség névjegyzéke felolvastatott, az ülés eloszlott.

(*Rendi Napló II. k. 175. l.*)

149. Kerületi ülés.

1844 január 30-án.

Elnökök, kik tegnap. Jegyző: Palóczy. Naplóvivő: Eischl.

Tárgy: Királyi leirat a magyar nyelv tárgyában.

Palóczy jegyző felolvassa a magyar nyelv tárgyában kelt kegyelmes királyi leiratot, mely az Országgyűlési Iratok közt 92. sz. alatt foglaltatik s következőleg szól:

A magyar nyelv tárgyában 1844 január 23-án kiadott kegyelmes királyi válasz.

Ő császári királyi apostoli Felsége nevében stb. Ő Felsége azokat, miket a Karok és Rendek 1843-iki deczember 11-ről kelt alázatos felírásuk nyomán a magyar nyelv ügyében elibe fölterjesztettek, a dolog fontosságához képest nagy gonddal megfontolta. És legelsőben Ő Felsége abban a Karok és Rendek kívánságához kegyelmesen járul, hogy a királyi leiratok, végzemények, minden királyi előadások és válaszok, melyek ezután az ország gyűléséhez küldetnek, és magok a törvények is egyedül magyar nyelven alkottassanak és erősíttessenek meg. Arról azonban Ő Felsége kegyelmesen fog gondoskodni, hogy az országgyűlési törvénycikkekkel egyszersmind azoknak latin és anyanyelvekre közügyelet alatt készült fordítása minden bizonynyal, minden törvényhatóságok számára a királyi Helytartótanács útján, a maga idejében elküldessék. A többire nézve nemcsak kívánja Ő Fel-

sége, de királyi tisztjének egyik különös részét azon törekvésbe helyezteti, hogy Magyarország és a hozzá kapcsolt részek közt a több százados barátság által font kölcsönös egyesség viszonya, melynek erősségére felséges elődei, úgy nemkülönben a Karok és Rendek ősei az 1715:120. és 1744:61. törvényezikket hozták, új bizonyossággal tanusíttassék. Ennek következtében tehát Ő Felsége abban ismét kegyelmesen megegyezik, hogy a Karok és Rendek országgyűlési nyelve ezután a magyar legyen; de azon hozzáadással, hogy valamint kételkedni nem lehet, miszerint a kapcsolt részek lakosai magok haszna tekintetéből is azon fognak igyekezni, hogy a törvényes rendes országgyűlések legközelebbi hat esztendei határidején belől is az országgyűlésre a magyar nyelvet annyira tudó egyéneket küldjenek, kik helyesen érthessenek, s mindenektől értethessenek: úgy ha valaki ezen idő alatt honfiúi bizodalma által követi tisztségre választatnék s a magyar nyelvben annyira éppen jártas nem lenne, az ilyennek szabad legyen véleményét az említett időközben latin nyelven is kifejezni. Kegyelmesen elhatározta továbbá Ő Felsége, hogy magyar királyi udvari cancelláriájának kiadásai mindazok t. i., melyek az ő felséges neve aláírásával, mindazok, t. i., mely különben felséges nevében az ország határin belől kiadatnak, és ezen kívül a magánosok latin nyelven szerkesztett folyamodásaira kiadandó válaszok is jöendőben magyar nyelven keljenek; a királyi Helytartótanács minden tárgyalásokban s az ügyek viteléről vezetendő jegyzőkönyvekben, ezenkívül a legfelsőbb helyre felterjesztendő felirásokban, végre az ország határin belől minden törvényhatóságához küldendő intézvényeikben a magyar nyelvet használja; *ide nem értvén az ezen kormányzók és a főkatonaik hivatalok*, továbbá a felséges ház egyéb örökös birtokainak kormányai és a külhatóságok közti levelezést. Hogy királyi udvari törvényszékének az ország határain belől indított pöröket illetőleg, ezen kívül az ország határain belől minden törvényszékeknek is, ennél fogva a szentszékeknek is nyelve magyar legyen, és ezen törvényszékek más egyéb hivatalos dolgaikat is ugyanazon nyelven vigyék — abban is kegyelmesen megegyezik Ő Felsége.

A mi a kapcsolt Részek s azok törvényhatóságai és a magyar törvényhatóságok közti levelezést illeti, erre nézve Ő Felségének az a határozata, hogy a mint azok a magyar levelezéseket, úgy a magyar hatóságok is azoknak latin leveleit készséggel elfogadni, tárgyalni és illetőleg válaszolni tartozzanak. Aziránt, hogy a magyar nyelv, a kapcsolt Részek akadémiájában és minden gymnasiumaiban, mint rendes tanulmány taníttassék, különben is már ezelőtt tétetett

intézkedés. És ezek azok, melyeket Ő Felsége tetteles törvénnyel is megállapítani megenged s a legfelsőbb királyi megerősítés után fogamatba veendő. Mi a közoktatási nyelvet illeti: Ő Felsége a legutóbbi országgyűlés alatt tett kegyelmes ígéretének értelmében, miszerint ezen tárgy iránt a királyi Helytartótanácsot kegyelmesen meghallgatandja és a Karok és Rendek óhajtatásának minél előbbi betöltése végett kegyelmesen intézkedni fog; annál fogva a véleményadást kegyelmesen megparancsolta, és annak következtében némelyek iránt már addig is a Karok és Rendek óhajtatásának megfelelőleg az intézkedés megtörtént, a többi iránt pedig a maga idejében meg fog történni.

E szerint, midőn Ő Felsége magát a fölebbi felírás és csatolvány többi tartalmára 1840 márczius 14-én kelt kegy. válaszához tartja, marad császári királyi kegyével stb. Ő császári királyi apostoli Felsége által. Bécs, 1844 január 23. Szögyény László.

Ennek fölolvása után

Bezerédj (Tolna megye követe) következőleg nyilatkozott: Midőn a felolvasott kegyelmes kir. válasz felett kezdődik a tanácskozás, azon szabály jut eszébe, hogy a becsületes őszinteség a legjobb politika. Ezen szabályt egy, és éppen politikailag mások felett álló nemzet szinte közmondásul vevé, és annak igazságát a magán úgy, mint a közélet mindenben tanúsítja. Ezen szabályt azonban ő s bizonyosan mindannyian a tisztelt Karok és Rendek saját meggyőződésökben és hajlamukban is feltalálják, és a jelen pillanatban igen örömet követni fogják azt. Tartózkodás nélkül fogjuk kifejezni tudniillik azon jótekonny érzetet, vigasztalást és örömet, melyet a királyi válasz benünk gerjesztett. Mindazáltal éppen az őszinteség kívánja meg, hogy azt is kimondja szóló, miképp ő benne a kedves, a vigasztaló érzés nem annyira az első hallásnál lobbant fel, mint a dolognak szemlélésével, megfontolásával inkább s inkább öregbedett. És ez természetes. Mert sok mindenféle által, mi e hazában, különösen a nemzetiség dolgában történt, a magyarnak óvatossá kellett lennie; azután a sokáig éhezőnek mintegy idő kell, míg az eledelt igazán izlelje. Ezt senki, ki méltányos, a kormány legkevésbé, balul nem fogja megítélhetni. Azonban a lassabban s csak a dolog komoly szemlélete után gerjedő érzet annál tartósabb, hatályosabb szokott lenni; és így annál bátrabban mondja a szóló, hogy őt a királyi válasz vigasztalja, ő benne kedves, vidám érzetet s jó reményeket gerjeszt, és szívből hazafiúi örömmel üdvözlí a kormányt azon új nemzeti téren, melyet a kegyelmes királyi válasz által megnyitva szemlélünk. Nemcsak a királyi válasz egyes

pontjai pedig és, hogy úgy mondja, anyagi része, bár ezekben is igen tetemes jót szemlél, hanem a szellem, az elv, a hangulat, melyet a királyi válaszbán félreérteni nem lehet, az, mi oly módon hat a szólóra.

Eddigelé fájdalom! nyelvünk, nemzetiségünk ügyében királyunknak, kormányunknak nemcsak hathatós közremunkálásán nem, de még csak rokonszenvének jelein sem örvendheténk. Elkülönözve, elhagyatva állott kormányától a szegény magyar nemzet legfőbb érdekének eszközlésében. Nemzetiségének, nyelvének szent ügye még csak elismerve sem volt, sőt tetteleg igen sokszor megtagadva kelle azt szemlélni éppen ott és azoknál, hol és kik által leghathatósabbban kellett és lehetett volna előmozdítani. Ez pedig nemcsak elleneinknek nyitott tért, alkalmat, hogy nyelvünk, nemzetiségünk ellen titkos cselszövények úgy, mint nyílt ellenségeskedéssel kikeljenek, hanem mi magunk közt is mily tömérdek keserűséget és kárt okozott; sokaknál bátortalanságot szült, sokaknál indifferentismust, sokaknál visszavonást nyelvünk, nemzetiségünk ügyében. A deák közmondásnak: *Regis ad exemplum totus componitur orbis*, igazságát e részben is legszomorúbb tények tanusították hazánkban. A hivatalnokok, főcsaládaink, s mind, kik a király s a kormány közelebbi körébe jutottak, az azok által adott példának hatása alól csak ritkán és nehezen szabadulhattak meg, és ezeknek példája ismét azon egyes körökre hatott, melyek középpontjában ők valának. Sőt szegyen és fájdalom! valának hazánkban oly elfajult fiai, kik azon szomorú körülmények közt kegyelmeket, jutalmakat, tetszést keresve, hazánk, nemzetünk főérdekét, az ő hazafiúi kötelességeiket, nyíltan el is árulták.

Azonban nem kívánja festeni a szoló ezen gyászos állapotot, melynek mindannyian szomorú tanúi voltunk, melyben jó és igaz harczot harezoltunk. Arról mégis emlékezzünk meg, minő bizodalatlanságot, gyanakodást, vizáلكodást szült mindez a hazában, és minő keserűséget, melynek mirigye minden dolgainkat áthatotta. És ily körülmények közt nemzeti erőnk fejlődhetett, hathatott-e? Oh nem! gyöngéknek kelle így lennünk, és fájdalom! gyöngék is valánk; és pedig nagy mértékben. Most más kilátás nyílik előttünk, most sok, igen sok másképp lehet. Urunk, királyunk nemzetiségünket, nyelvünket elfogadja, sajátjává teszi, magyarnak vallja magát, magyarrá alkotja kormányát, és ő, a magyar király, fogja fel a magyarság ügyét és ígéretet ad, sőt megteszi a kezdetét, mely szerint a nyelv és nemzetiség ügyét a nemzettel egyesülve eszközölje. Kell-e magyarázni

mindezek közvetlen és távolabb hatását, hogy nem kell többé nyelvünk, nemzetiségünk ügyében erőnket leginkább csak védelemünkre fordítani. A «*regis ad exemplum*» közmondásnak teljeseződését más, ellenkező értelemben várhatjuk. Egyesülésben az erő; ez oly régi, mint igaz mondás. A midőn a magyar belső viszálykodás nélkül fejedelmével, kormányával egyesülve állott és vívott, győzött is; csak Hunyady Mátyás, csak nagy Lajos időszakára emlékezzünk! Midőn ellenkezőképpen volt a dolog, negyedik Béla, második Lajos gyásznapjaik, és nemzetiségünk dolgát tekintve második József ideje és az 1806-dik esztendő adnak tanúságot. Egyesülve fejedelmünkkel a nemzetiség ügyét főfeladatai közt tartó kormány alatt, nyelvünk, nemzetiségünk bizonyosan diadalmaskodni fog.

Egy feltétel azonban mellőzhetlen, de ez magunktól függ, és ez az, mire most leginkább szükségünk van. Az t. i. tisztelt Karok és Rendek, hogy minmagunk közt egyesüljünk, összetartsunk, és ha vannak és lesznek is kérdések, melyekre nézve különváló vélemények szerint fogunk cselekedni, csak nyelvünkre, nemzetiségünkre nézve édes hazánknak ez életügyében, mint annak testvérfiai igazán, őszintén, testvérierleg egyesüljünk. Új időszakot jelel ki a királyi válasz hazánkban, tegyük ezt széppé, hatalmassá, dicsővé mi hazafiak testvéri egyesülésünk, egyetértésünk által nemzetiségünk közügyében. Ez váltsa fel a szomorú közmondássá vált *magyar viszálykodást*. Bocssássunk meg, felejtjük el mindent, mi e tekintetben rossz, vétkes köztünk történt, vessük az engesztelődés fátyolát a múltra tisztelt Karok! csak a szebb jövődönnek közerőveli eszközlése álljon előttünk, szállja meg az engesztelődés lelke e hazát, ennek egyes fiait, a törvényhatósági életet, szállja meg országgyűlésünket. Mindenre nézve, mi a politikus élet surlódásai közt kellemetlen és sértő történetet mi köztünk, ha kiengesztelődés és ezután egyesülés nem következik, utoljára a személyes keserűségeskedésnek kárát mindenkor csak a közügy vallja. Vannak pillanatok az életben, melyekben oly könnyű megbocsátani, kibékülni, egyesülni. Legyen olyan e jelen pillanat, és igenis méltán s könnyen lehet ez olyan nemzeti életünkben. Annál inkább pedig, mivel a kormánynak egyesülése nemzetiségünk ügyében önmagunknak egyesülése nélkül csak félig, csak keveset fogna használni és nem teremhetné meg gyümölcsét az ellenséges elemek hatalma alatt levő hazában. Nekünk kell adnunk e részben példát fejedelmünknek, kormányunknak, sőt ellenállhatlan erővel vonzani azt a nemzeti egyesülésre, és megtartani ezen egyesülésben. Mert a mint az önmagában megszakadt nemzettel a kor-

mánynak, a fejedelemnek tartósan egyesülni alig lehet: úgy a nemzettel, mely valamely tárgyra nézve önmagában igazán egyesült, és az egyesülés és összetartás erejével lép fel, a fejedelemnek, a kormánynak egyesülnie kell, nem egyesülnie nem lehet. Ezt a történet bizonyítja, és ezt nyelvünk, nemzetiségünk ügyében el ne felejtjük. Ily módon ébredhet fel egyedül és ily módon lehet hatályossá a nemzeti közérzet, mely ha egyszer fölébred és működni kezd, azt eloltani, legyőzni többé alig lehet.

Ha ezen nemzeti egyesülés, ha ezen nemzeti önérzet élt volna köztünk 1527-ben a mohácsi gyásznapi után, I. Ferdinánd kormányának *magyarnak* kellett volna lenni. A mi akkor nem sikerült, próbáljuk meg 1844-ben, próbáljuk V. Ferdinánd alatt, ki a századok óta epedve várt lépést megtette! Kezdjük hazafiúi egyesülésben új epochát. Ez lesz legüdvösebb eredménye a kegyelmes királyi válasznak, ezzel köszönjük meg a mit teve, királyunknak ez lesz legméltóbb hálánk isten előtt is! Száz nyelven a szívre, lélekre leghatalmasabban ható hangon óhajtanám most mondani nemzetemnek, mondani minden egyes hazámfiának: fátyol a múltra, egyesülés a jövőre nyelvünk, nemzetiségünk szent ügyében! most van alkalom elkezdni az új időszakot! Ne feledjük pedig, hogy az alkalom nemtőjének csak homlokán van üstöke; ha őt, midőn előnkbe áll, megragadni elmulasztjuk, hiába fogunk utána sopánkodni. Elszalasztották őt 1527-ben, elszalasztottak 1780 után, el 1806-ban sokfelét, mi nemzetiségünkkel összefüggött, újra alakító epochában. Tanuljunk minmagunk kárán és ne szalaszszuk el az alkalmat 1844-ben.

Egyszersmind azonban t. Karok és Rendek, a midőn egy szebb jövődönnek képét előnkbe állítjuk, és abban magunknak némi élvezetet is engedünk, a jelenre nézve magunknak illusiót ne tegyünk és el ne felejtjük, hogy az örömnak is lehet mámore, melytől szintén oly igen kell ovakodnunk, mint voltak idők, hogy a csüggedéstől kellett. Egyes ember, úgy mint nemzet, mely az elért eredményt nem mint újabb igyekezetnek alapját, segédeszközét tekinti, hanem mint mondják, a nyert borostyánokon csak nyugodni kíván, hamar elveszti ismét a mit nyert; de nem is érdemli, hogy élvezze. Ily szempontból tekintse minden magyar azon jót, melyet a királyi válasz nyújt, és eszközül használván azonnal a megnyert pontokat, jó kedvvel, kettőztetett és a bizodalom által is öregbedő erővel igyekezzünk folyton s folyvást mindannyian megszerezni, mi nyelvünk és nemzetiségünk ügyében hátra van. És ehez azonnal hozzá kell fognunk.

A nemzetnek minden tagja a maga házi és közéleti körében egy nappal se halaszsa, mit nyelvünk, nemzetiségünk ügyében tehet és tennie kötelességében, becsületében áll. És ezt tegyük mi főleg az országgyűlésen, s különösen a fenforgó törvényjavaslatra nézve. De nincs is köztünk egy is, ki ebbe ne egyezzek és ne ohajtsa, hogy tegyük és azonnal. Erre nézve kétség kívül legjobb és legtermészetesebb, hogy hasonlítsuk össze azt, mit a törvényjavaslatban kívántunk, azzal, mit a kegy. kir. válasz megad; a hátralevőt kérjük újra, és támogassuk kéréseinket már magával a kir. válaszzsal.

Az iránt, hogy ezen kir. válasz nem adatott magyar nyelven, a követ más alkalommal kíván szólni. Azon meggyőződésben van ő, hogy az 1790. és 1805. törvények e részben a kormányt a magyarul szólástól az új törvény hozatala előtt sem akadályozhatják; de erről más alkalommal.

Mi már az egyes pontokat illeti: a törvény nyelve, egyedül magyar leend, a magyar udvari kancelláriáé igaz értelem szerint szintén. E részben, azt hiszi szóló, hogy a törvény kimerítő, kielégítő. Fogadjuk királyunk, fogadja a kormány üdvözlétünket, és azon bizodalunk kifejezését, hogy a törvények teljeseése nem fog a kegy. kir. válasz értelmétől elmaradni. Az országgyűlési nyelvre nézve a horvátországi követekre tett ideiglenes kivételen kívül, melyről utóbb fog szólni, szintén nem marad fenn semmi. Mi a Helytartótanácsot illeti, azt kívánja szóló általán megjegyezni, hogy minden, a Helytartótanácsal bárminő összefüggésben levő hivatalok és hivatalnokok kétségkívül szintén a törvény rendelete alá tartoznak, és minden hivatalos dolgaikban csak magyar nyelven élhetnek.

Ezenkívül is azonban van észrevétele, azon összeköttetésre nézve t. i., mely a magyar Helytartótanács és az örökös tartományok kormánysszékei között forog fenn. A szóló határozottan kimondja, miképpen ő multhatatlanul szükségesnek tartja, hogy ezen összeköttetésben is a magyar kormánysszék a magyar nyelvvel éljen. Az austriai ház országglása alatt levő status-egyesületnek természete, ezméje és nemcsak mi magyaroknak, hanem szinte az örökös tartományoknak érdeke hozza ezt magával. Éppen helyén gondolja lenni pedig szóló, hogy e tárgy ha csak röviden is, a jelen alkalommal érintessék, és ki legyen fejezve részünkről nyíltan, hogy mi ezen status-egyesületnek hű tagjai vagyunk, hanem abban az egyenlőség és a reciprocitas elveit minden tekintetben igényeljük és követeljük azt különösen nemzetiségünknek és nemzetiségünk minden alkotó részeinek és kifolyásainak, és így nyelvünknek tekintetében is. Tartós, biztos jó viszonyok a szö-

vetségesek közt csak az igaz, egyik részt sem sértő, sem kisebbitő reciprocitas elvein állhatnak fenn. Ha tehát ezen jó viszonyok a szövetséges nemzeteknek és a felséges uralkodó háznak érdekében állanak, azoknak mulhatlan föltételét és egyedüli alapját, a reciprocitast el nem fogadniok nem lehet. Ezen tekintetek pedig a szóló előtt annálontosabbak, hogy status-szövetségünkben a jó viszonyoknak megalapítása s fenntartása nemcsak a szövetkezettek közvetlen érdekében, hanem azon magas célra nézve is igen kívánatos, mely status-szövetségünknek, mint világeszaládnak, az egész elemeiben s emberiség közügyében látszik kitzúvni lenni. A szóló nem tartja ábrándnak, ha azon eszmét fejezi ki, hogy a mint Északamerikában minden tekintet alatt és minden különböző népek egy nagy status-szövetségben egyesülvén, mint a civilisationnak őrei s terjesztői állanak a művelt világ nyugoti határain, és a republicai formákban működnek ezen roppant feladatra nézve: úgy nekünk a művelt kelet határain ugyanazon nemes feladatban lehet és kell a monarchiai formák alatt működnünk. Mely feladathoz a polgári állományok magasabb fokának, t. i. a status-egyesületi rendszernek kifejtését, életbe s gyakorlatba hozását is kapcsoltanakinthetjük. Áthatva a cél magasztos voltától büszkén lehet eljárnunk e nagyszerű feladatban, melynek szerencsés megoldása áldást hozand az egész emberiségre. Ily magas célok mellett azonban az elérésökre szükséges alapot és feltételeket figyelem nélkül hagyni nem lehet. A fennforgó esetben ily tekintet alá jön a szövetkezetek közt kellő igaz reciprocitas, mint mulhatlan alapja minden szövetségi működésnek. Nem kíván a szóló rögtöníteni e részben — hanem azt a magyar nemzeti érdek és becsület nevében meri kívánni, hogy határozottassék idő, mely után a magyar kormány az örökös tartományok kormányzékeivel az összeköttetést kifogás nélkül magyarul folytassa. Nem kell magyarázni, hogy nem lesz nehéz igazi akarat mellett szövetségeseinknek e részben kívánságunkat teljesíteni; nem kell magyarázni azt sem, hogy jöhetnek, pedig talán előbb, mint némelyek gondolják, jöhetnek idők és események, hogy a szövetséges nemzeteknek minden erejökre, arra is, mely csak az igaz egyetértésből, összetartásból származhatik, szükségök leend! És a kormány e tekintetet figyelem nélkül hagyná, vagy a célra szükséges módokkal előre gondoskodni nem tartaná helyesnek?

Nem mond többlet szóló ez alkalommal a megpendített tárgyról, hanem visszatér a kegy. kir. válaszhöz és megjegyzi, hogy a magyar kamaráról nincs abban említés téve. Önkint foly az azonban, hogy ez iránt elibe fogjuk terjeszteni Ő Felségének, hogy a magyar király

kamarájának is magyarnak kell lenni. Ezt okokkal mutogatni nem kell, valamint azt sem, hogy minden a kamarától függő vagy azzal kapcsolatban levő, bár különálló hivatalok, tisztségek és személyekre nézve ugyanaz áll.

Így van a dolog a magyar katonaságra nézve is; mert a mely hadi sereg hazánk fiaiból állíttatik, hazánk költségén tartatik, az bizonyosan szintén magyar, és annak és attól a magyarság attributumait megtagadni nem szabad. Azon ellenvetés, hogy a hadi seregben egységnek kell lenni, talán csak inkább némely magyarul tanulni nem akaróknak kényelmét fejezi ki; és ennek a nemzet kívánatát, érdekét lehet-e, kell-e feláldoznia? Avagy az egységet, melyet a hadseregre nézve el akarnak érni a magyar nemzettel lehet-e, kell-e megtagadniok? Avagy a status-szövetség harmoniájára nézve a katonai hivatalok nyelvét a nemzeti érzet megbecsülésénél biztosabb alapnak tartják-e és nem gondolják-e meg, hogy a mi Magyarországon nem magyar, az idegen? Ezt mondhatnánk és több mást azoknak, kik ne talán e részben Ő Felségének a nemzet kívánatával ellenkező tanácsot adnak. Urunknak Királyunknak azonban csak azt mondjuk ismét, hogy a magyar nemzetiségben egyesült királynak és nemzetnek mindene s így katonasága is csak magyar lehet. Mint az egész nemzet, úgy annak a hazát és trónt védő fiai is nemzetiségök alapján fogják legjobban és legmegfelelőbben a közös fejedelem és status-szövetség javára, dicsőségére kötelességöket teljesíthetni.

Nem sorolja elő a szóló a felterjesztett törvényjavaslat minden pontjait, kivétel nélkül kell azokat ismételve kérnünk, és pedig már a nemzettel egyesült fejedelemtől, úgy mint ezen egyesülésnek önmagától értetődő kellékeit, mint az elismert elvből önként folyó következményeket fogjuk mindazokat most kérhetni. Két főtárgy azonban még hátra van, melyekre nézve a kegy. kir. válasz nem kielégítő. Az egyik a nevelés álláspontja. Ez iránt bár mégis nem éppen oly hangon szól a kegy. kir. válasz, mint például szólott az, mely az 1836. évben érkezett az ország gyűléséhez, mégis vétkeznek szóló a beszéde elején érintett őszinteség ellen, ha nyíltan ki nem fejezné, hogy a kegy. kir. válasznak ezen része mind a nemzet constitutionalis jogára nézve, mind a nemzetiség tekintetében igen is sérelmes. Mert kivévén a törvénybe iktatandók sorából a nevelés tárgyát, a nemzetnek jogát, hogy törvényhozásilag történjék a nevelésbeli intézkedés, ha nem is világos szavakkal, de tetteleg mellőzi; a nemzeti nyelvet pedig az oktatás dolgában csak igen távol kilátásba helyezi. Miután pedig, a mely nemzetnek van organuma, mely által csak egy constitutionalis just is

gyakorolhasson, azon nemzetnek befolyása alul a nevelés tárgyát az igazság és a logika szerint elvonni nem lehet. Mert ha a nevelés a szülők természetes kötelessége, ennek juss is felel meg, — mint mondá a szóló — csak alkotmányos formái, csak constituált organumai legyenek a nemzetnek, a nevelésre nézve a «nil sine nobis de nobis»-t maga a dolog természete adja jelszavul. Már pedig a magyar nemzetnek constitutionalis formái, törvényhozási organumai vannak, tehát a nevelés tárgyában befolyását mellőzni, távolítani nem lehet. A nemzeti nyelvre nézve pedig iskoláink tekintetében oly sokszor meg volt már mutatva kívánatunk igazsága s fontossága éppen nemzetiségünk felvirágzásának tekintetében, hogy ez iránt a szóló most a fejtegetést feleslegesnek tartja. Kétségekívül mindannyian akarják azt a t. Karok és Rendek, hogy a nemzetnek, a nevelést illetőleg, törvényhozási jussára kellően hivatkozva, törvényezikkelyünk a nevelésre vonatkozó pontjának elfogadását újítva kérjük.

A másik tárgy, mely hátra vagyon, horvátországi hazánkfiai viszonyait illeti mind országgyűlésünk nyelvére, mind a közigazgatási állapotokra nézve; mert hogy a «partes adnaxæ» alatt itt csak Horvátországot lehet értenünk, minden előzményekből világosnak látja a szóló. Mi már országgyűlési nyelvünket illeti: a horvátországi követekre nézve — mert az országgyűlés más tagjairól nem lehet szó — egészen másképp áll most e részben a dolog, mint a resolutio előtt állott; az elv t. i., melyre kívánságunkat alapítottuk, már nemcsak belső igazságában erős, hanem a király által is elismerve s az ő szavának hatalmával is biztosítva van, és kivívott dolog, hogy a magyar országgyűlésnek nyelve kizárólag magyar legyen. Csak időhatárt ajánl inkább, mint rendel Ő Felsége, mely után ezen törvény a horvátországi követekre nézve egyáltalán és feltétlenül kötelező legyen. Nem pedig már, mint a törvényhozásnak velünk e tekintetben nem egyező része áll ellenünkben a király, nem is miképp talán némely helyen szerették volna alakítani a dolgot, úgy mint kétféle nemzetiség között mérleget tartó arbiter szól hozánk, hanem mint magyar király, ki alkotmányos értelemben csak magyar nemzetiséget ismer a hazában; beleegyez a törvénybe, hogy a magyar országgyűlésen a magyar nemzetiségen kívül levő szintsenki se viseljen; és az egész súlyt, mely a kir. hatalomban van, úgy a mint kell, de eddigelé, fájdalom nem történt, a nemzeti mérlegbe veti. Ezen egyszerű, de roppant jelentőségű tény bevégzi a dolgot és a horvátországi követekre nézve mindent egészen másképp alakít.

A szóló legalább úgy látja, hogy összetörpült az egész kérdés,

és abban reánk nézve rémalakot bizony senki többé nem találhat. A mint pedig ezt elismerjük, ezt érezzük tek. KK. és RR., azt hiszem, a magyar kebelben azonnal egy más érzés gerjed: az t. i., mely az engesztelésre hajol. Most tek. RR.! a nemzeti tekintély óva levén, ezen engesztelő érzetnek becsülettel és a félreértés rossz következtetéseinek kockája nélkül helyt adhatunk. Itt tek. KK. és RR. összefogva, mit az országgyűlési nyelvre nézve fölterjesztett törvényjavaslat iránt Ő Felségének ez alkalommal nyilatkozni fogunk; és mit június 20-ki végzésünk következtében tennünk kell, miről utóbb fog a követ szólni.

Mi már a királyi válasz e pontjára teendő felírást illeti, azt hiszi a szóló, hogy eképpen a horvátországi hazafiak érdekében a hat évi időhatárt elfogadnunk nem volna cézirányos, azonkívül pedig a resolutio elvevel sem volna az ily törvény összhangzásban. Mert a horvátországi hazafiakra nézve a méltatlan ingerlésre a dolognak elcsavarására, holmi cselszövényekre némely tévelygők által használható időszak hosszabbúlna csak, a nélkül, hogy egy vagy más kitünőbb egyéniségre nézve, mely talán még magyarul nem tud, más, mint a dolog álszíne megmentve lenni nem mondathatnék. Hat év t. i. kevés idő, hogy új generatio lépjen a politikus pályára, mely gyermekkorában mintegy önként megtanulná a magyar nyelvet. Arra pedig, hogy ha éppen reá adja magát valaki, a nyelvet megtanulhatja, ki arra egyáltalán képes, valamivel nagyobb szorgalom és időreáfordítás mellett a következő országgyűlésig levő idő is elegendő. Miután tehát csak a dolog rossz oldalát t. i. az ingerlés alkalmának hosszabbítását következtetné Horvátországra nézve is a hat évi időhatár, a nélkül, hogy csak azt, és mit talán egynémely tévelygők jónak képzelnek, megszereznék nekik: Horvátország érdekében és a kiengeztelődés tekintetéből újra kérnünk kell Ő Felségét, hogy törvényjavaslatunkhoz, mely szerint a horvátországi követek is már a legközelebbi országgyűlésen csak magyarul szólhassanak, hozzájárulni méltóztassék.

Ebből önként foly, mit kelljen a június 20-iki végzésünkre nézve tennünk; előbb azonban a társországokkai administrationalis összeköttetésünk nyelvére nézve mondja ki szóló véleményét. Szóló képtelenségnek tartja, hogy Magyarország egynémely alkotó részével a hivatalbeli összeköttetést örök időkre deákul folytassa, és erre nézve kötelező törvényt hozzon. Ezt a kormány sem akarhatja; e részben nem csak az elv, de a kivihetőség is ellenáll. Ily értelemben a kegy. kir. válasznak illető pontját nem is vehetjük. És ha az ország-

gyűlésre nézve a magyar nyelv tekintetében a horvát hazafiak bizonyos időhatár mellett kötelezendők; ha a király, ha a közkormány, ha a törvény csak magyarul szól, ha a horvátországi hazafiak Magyarországnak egyéb részeitől a magyar levelezést elfogadni azonnal kötelesek, önként foly, hogy mást, mint időhatárt, mely után a horvátországi igazgató székek, törvényhatóságok is a magyar törvényhatóságoknak és kormányzási testületeknek magyarul tartozzanak írni, Ő Felsége sem akarhat. Az időhatár körül foroghat tehát csupán itt is a kérdés. A szóló e részben minden időhatárt egy részről szükségtelennek, feleslegesnek, másrészt károsnak tart; mert a mely törvényhatóság a magyar közléseket elfogadni és azokat tárgyalni tartozik, azokra magyarul felelhet is. Ez ellen a lehetőséget, a dolog gyakorlatba vételét argumentumul használni csak némi felszínes tekintetknél fogva lehet, melynek ha helyt adnánk, éppen az átmeneti időszak bajait és ingerlődő alkalmát hosszabbítnók, és csak a rossz akaratnak adnánk tért. És így magának Horvátországnak érdekében kívánja a szóló, hogy a mint törvényjavaslatunkat e részben felterjesztők, azt változtatás nélkül újra sürgessük Ő Felségénél.

És ily módon, ily tartalommal kívánja, javasolja a szóló a kir. válasza teendőnek a felírást, nem többé a szemrehányás, hanem a kegy. kir. válasz általános foglalatán alapuló bizodalom hangján és magában a kegy. kir. válaszban foglalt elveknél fogva, melyekről a következőket Ő Felsége s a kormány megtagadni nem akarhatja.

Átmegy már a szóló követ a június 20-iki végzésre, ámbár azok után, miket az országgyűlési nyelvre nézve mondott, már kevés van megjegyezni való. Jó lesz mégis összevéve szemlélnünk, hogyan áll e részben a dolog. Ez előtt országgyűlésünkön a horvát követeknek deákul szólhatása a mi engedékenységyünkön alapult, a mint ezt az 1790-iki országgyűlés példája világosan mutatja. Béketűréssel várta a magyar nemzet a horvátországi hazafiaktól, mit maga a közös alkotmányos nemzetiség eszméje tőlük megkívánt, azonban hiába! Sőt ezen országgyűlés kezdetén oly botrányos eseményeknek levénk tanui, hogy ezen Tábla kénytelennek látá magát, nem is várva a hozandó törvényt, azonnal belső elrendezési jogát használni, a méltatlanságot oly határozattal nyomni vissza, mely szerint üléseiben csak magyarul legyen szabad ezentul szólni. E mellett volt a dolog november 2-ig, midőn ama október 12-én kelt kegy. kir. leirat érkezett, mely a június 20-án hozott végzésünket igen constitutionalis elvből és hangon ellenzé. Mit tettünk ezen leiratra? Hosszabb tanácskozások következében és újabb botrányos jelenetek után deczember 5-én ünnepélyes

végzéssel a június 20-iki határozatunkat elvére és lényegére nézve újon megerősítettük; a horvátországi követeknek üléseinkben a deákul szólást továbbra is eltiltottuk, és ezen tilalomnak végrehajtására nézve azon utat és módot rendeltük, melyet a kifejtett körülmények a legalkalmasabbnak, legbiztosabbnak mutattak. És így újabb gyakorlattal tettelegesen fentartván belső elrendezési jogunkat, és élven azzal, a mint azt leghelyesebbnek ismertük, egyszersmind Ő Felségéhez felirási javaslatot készítettünk, melyben kifejezők, hogy határozatunk jogszerű és helyes volt; hogy jogunkkal, melynél fogva azt hozánk, ez alkalommal is élünk, és kifejezénk egyszersmind azt, mit a kegyes kir. leirat elvében és szavaiban sérelmest, alkotmányellenit találtunk. Ez azon oly sokak által félreértett és oly balul magyarázott határozat, melyet e Tábla december 5-én hozott, és melylyel a júniusi határozatnak a királyi leirat általi rosszaltatása után is új erőt adván, azt a mai napig fenntartotta. Most tek. KK. ama védő határozatainknak czélja el van érve. Azok eszközök voltak, melyek az eredményre a maguk körében jól szolgáltanak. Az elért eredménnyel azon nyomasztó körülmények, melyek bennünket ama határozatokra kényszerítének, megszűntek, országgyűlésünkön a magyar nyelv törvény által kizárólag biztosítva áll előttünk. És mi Ő Felségétől a törvényjavaslat szerint újra azt kérjük, hogy a jövő országgyűlésre nézve már életbe lépjen ama törvény, melyet ő jelenleg ugyan csak hat év múlva ajánl, de melyre nézve kívánságunk elfogadásához maga a kegyelmes kir. resolutionnak egész tartalma reményt nyújt. Világos, hogy a dolognak ily változott helyzetéhez képest a jelen pillanatban a június 20-iki végzés már nem szükséges, nem czélszerű eszköz. Annak eredménye van már, de czélja, melyre használnunk lehetne, többé nincsen. A szóló is azok közt volt, kik a június 20-iki határozatot eszközölni segítettek, és hasonló körülményekhez ő most is hasonlólt sürgetne. Azok között is volt ő, kik meggyőződésből járultak a decz. 5-iki végzéshez, mely a júniust megerősítvén, annak teljesítésére és fenntartására az eredmény által is igazolt és alkalmasnak biztosított módot és eszközt választott. A mint pedig mind e két cselekvésre nem csak lelki megnyugvással, de némi büszkeséggel emlékezik, úgy most legkevésbé sem tartózkodik, sőt meg van győződve, hogy minden tekintet alatt hazafiúi kötelességét teljesíti, a midőn indítványozza, hogy a júniusi és az azt megerősítő decemberi határozatot, melylyel az ország gyűlésén már czélt értek, ezen országgyűlés folyamatára nézve szüntessük meg. Nem szüntetvén azonban meg, sőt fenntartván jogunkat, melyet most gyakoroltunk és melyet ha — mit Isten ne

adjon, és mitől már urunk királyunk velünk együtt fogja óvni a hazát — hasonló körülmények nehezednének reánk, ismételni fognánk.

Van még egy összefüggő tárgy, mely ugyan nem volt kitűzve tanácskozásra, azon felirási javaslat t. i., melyet az október 12-iki kegyes kir. leiratra határozunk, és melyet a méltóságos Főrendek helyes tapintattal, lényeges tárgyalás előtt tegnap oly tudakozás mellett küldének hozzánk vissza: mi legyen Táblánknak az állapot változása után arra nézve további szándéka? Nem tudja a szóló, vajjon a tek. Rendeknek kedvökre lesz-e, ha egyfolytában arra nézve is előadja nézetét? (*Halljuk, halljuk!*) Folytatja tehát a szóló, mondván, hogy ő a szerint, mint nézetéhez képest a dolgok alakultak, az említett felírásnak már most nem csak szükségét, de helyét sem látja. Miután t. i. junius 20-án végzést tevénk, hogy üléseinkben másként mint magyarul szólni nem szabad és ezen végzésünk határozatában folyvást fenállott, a kormány jónak látá október 12-én egy kegyes kir. leiratot küldeni az országgyűléshez, melyben több alkotmányos elveknek sérelmével és nem alkotmányos hangon arra utasítottunk, hogy a horvátországi követekre nézve azon határozatot szüntessük meg. A tek. KK. azonban a kegy. kir. leiratot el nem fogadták. Kérdés volt akkor köztünk, vajjon ezen el nem fogadást csak végzéssel kelljen-e kimondani, vagy felírni e tárgyban Ő Felségének. Az első vélemény mellett a régi dietalistáknak elve is felhozott, hogy nem kell resolutio alá bocsátani, mi amúgy is jogunkban, tehetségünkben áll. Győzött azonban a második vélemény leginkább azon oknál fogva, hogy Ő Felsége iránti hódolatunk kívánja, miszerint el nem fogadván leiratát, ezt ő előtte és okokkal igazoljuk. És így készült a december 5-iki végzés szerinti felirási javaslatunk. Mi történt ezután? A junius 20-iki határozat a decz. 5-én választott módon és eszközökkel szintén fentartott, és fennáll az köztünk a maga épségében a mai napig. A kormánynak ezt nem kevésbbé tudnia és erről éppen úgy tudomást vennie kellett, mint tudá s tudomásul vevé a junius 20-iki határozatot. És mégis mit tett a kormány deczemberi végzésünk után? Kiadá január 23-án a most tárgyalás alatt levő kir. resolútiót. És ebben talán, úgy mint az októberi leiratban, ellenzi a még mindig, és pedig a kir. leirat el nem fogadásával fennálló végzésünket? vitatja a leirat inconstitutionalis szolítását és elveit? Éppen nem. Hallgatással mellőzi a kegy. kir. leirat tartalmát, és hallgatással helyben hagyja előbbi végzésünket, sőt nemcsak hallgatással, hanem a kir. válasz magában foglalja azt, mi ezen végzésnek czélja volt, és oly

elvből indul ki, oly kifejezésekkel él, melyek attól, mit az októberi leiratban inconstitutionalisnak ismertünk, egészen különbözik. Eképp sajátunk már és mint bevégezett tény áll előttünk az eredmény, mely végett határozatainkat hoztuk és melyre nézve a felirást tenni akartuk. Mit várhattunk volna a legjobb esetben felírásunkra mást, mint egy magyarázó választ? Ezen magyarázat már nem csak a resolutio elveiben és végzéseink iránti hallgatásában, hanem valódi tényben foglaltatik, és az előttünk fekvő eredményben vagy on, mely bizonyosan oly declaratoriummal fölér, milyent az 1825-iki országgyűlésen annyi erőmegfeszítés következtetett. Így tehát az októberi leiratra határozott felírás, mely december 5-én helyén volt, a január 23-iki resolutio után többé nem látszik a szóló előtt czélszerűnek; annál inkább nem, mert a resolutiora teendő újabb felírásban, ha a szóló indítványa elfogadtatik, amúgy is az országgyűlési nyelvre nézve szintén megmondjuk, mit szükségesnek vélünk. A szóló követ sohasem volt barátja a függő sérelmek letételének. Tudják az 1832-iki országgyűlésen is vele működött követársai, tudják jelesen Bihar és Borsod érdemes követei, hogy ő a vallásbeli ügynek akkor úgy mondott depositioját nem tartotta czélszerűnek, és a következmények nem czáfolták meg a szólónak akkori véleményét. De a jelen eset teljesen különböző. Olyan sem ez, mint volt a mult országgyűlésen a pesti követválasztási sérelem, a melyre nézve, miután a szólónak tisztelt barátja lelkes önmegtagadással megtevé azon lépést, mely az ő nemes jellemét tanusítja, a tek. RR. szintén az úgy mondott depositioval éltenek. Most nem függő sérelem letételéről van szó, hanem a Táblának már czélt ért határozatairól és a kormány által újabb válaszában már nem vitatott kifejezéseiről, melyekre nézve sem letétel, sem felírás nem kell, hanem csak a történt dolognak aktáinkban feljegyzése, és a mellett elveinknek fenntartása szükséges és alkalmas. Mi végre volna tehát tovább szóvita akár a Főrendekkel, akár a kormánynyal, annál inkább, hogy maga a tény szól kedvezőleg részünkre?

Ne írjunk tehát fel e tárgyban többé tek. Karok, és tegyük le, ne az ügyet, hanem a bevégzett tényt és eredményt magyarázó és a kellő óvást magában foglalt végzésünkkel együtt az országgyűlési irományaink közzé. Ezen tény és végzés szolgáljon tanuságul utódainknak, mi módon kellett küzdenünk nemzetiségünk ügyében, hogy kivívjuk az eredményt, melynek jótékonyását ők élvezni fogják. Egerszermind pedig szolgáljon alapul utódaink föllépésének, ha a bármely részben megtámadott nemzetiség őket védelmére és ügyének

kivívására bármikor felhívná. Így tek. Rendek ne feleljünk az október 12-iki kegy. kir. leiratra, melyet a jan. 23-iki kir. válaszbán átalakítottak kell tekintenünk; hanem minden erőnket pontosítsuk össze, hogy mit ezen resolutio a felterjesztett törvényjavaslatra nézve még magában nem foglal, nemzetiségünknek minél teljesebben megszerezhessük.

Kubinyi Ferencz (Nógrád megye követe): Tolna követével mindenekben nem érthet egyet. Örvend ugyan ő is az új korszaknak, melynek némi derűjét látja hazánk láthatárán, s a bizalom szavait szinte a bizalmasság nyelvén kívánja viszonztatni; de lehetetlen felednie a köteleiséget, melylyel küldőinek tartozik, s nem lehet a nemzetiség ügyét bevégezettnek tekintenie. Horvátországra nézve, a három évi határidőben ő is megegyezik; mert bár közvéleményét e részben azon abnormis állapot miatt, melyben követeire nézve még folyvást van, ki nem ismerheté: tudja mindazonáltal, miképp vannak jeles horvát férfiak, kik szellemi kapcsolatokkal is mielőbb óhajtják magukat velünk egyesíteni. Kívánja továbbá, hogy a Helytartótanács az ország szorosan vett határain kívüli megyékkel szintén magyarul levelezzen. A december 2-iki határozatra nézve azt tartja, hogy attól, miután a Tábla tettét küldőik magukévá tették, elállani felhatalmazott nem lehet, s ez okból az október 12-ki leiratra készült válaszfelirat letételét nem pártolhatja.

Fejérváry (Hont megye követe): Különösen feltűnőnek mondja, hogy a magyar törvény minden idegen ajku honlakosok nyelvére hivatalos úton lefordíttatni ígértetik, holott, míg a törvény latinul íratott, magyar fordítását eszközölni a kormánynak eszébe nem jutott. Ő e fordításokat hiteleseknek nem tarthatja. A Magyar- és Horvátország közti levelezésekre nézve visszalépést lát, midőn a horvát megyék latin levelei a magyar törvényhatóságok által eddig is visszautasítottak. Továbbá a június 20-iki határozatot utasításánál fogva is fenntartani sürgeti, készebbek levén küldői eredménytelenül szétoszlatni látni a hongyűlést (*Zúgás*), semmint attól elállani. Az óvást, a mint indítványoztatott, mint gyöngeség tanújelét, el nem fogadja.

Szemere (Borsod megye követe): Azoktól, miket Tolna követe előadott, csak némi árnyéklatban különbözik, következő értelemben nyilatkozott: Szóljunk igazat s valljuk meg, hogy nemzetiségünk történetében a kir. válasz minden hiányai mellett is, valóságos *esemény*; mint a franczia magát kifejezi: «c'est un événement». Jövendője nyelvünknek ekkorig csak a szorosabb értelemben vett

magyar nép szívében volt, ha ez elhalt volna, a nyelv nem élte volna túl; de most át van vive az életbe, be van ültetve földünkbe, szóval megszűnt lenni csak ama nép nyelve s vált a *hazáévé*. Igen, e kir. válasz nem gyümölcsökkel megrakott fa ugyan, mert követeléseinket nem elégíti ki egészen és igazán, hanem minden esetre egy gyökér, melynél fogva nyelvünk e honban örökre meg van kötve; már most van minek kifejni. E gyökér nem látszik nagynak, de nagy jövődöt rejt magában. De éppen azért, mivel szóló e kir. választ nemzetiségünk fája gyökerének tekinti, kimondhatlanul sajnálja, hogy nyelvünk a közoktatás általános nyelvül el nem fogadtatott, mert ez gazdag és gyors táplálékot nyújtott volna ama gyökérnek, úgyhogy egy pár évtized múlva ezzel oly fokra vergődött volna országunkban a nyelvegység, hova nélküle félszázad múlva is alig jutand el. Mindezenetire most már be van végezve a legfőbb kérdés, nyelvünk országlatóságának kérdése, s ez a legnehezebb vala, mert ezt a kormány az ausztriai birodalom összes érdekében s különböző tartományainak és népeinek ellenkező érdekei közt kelle megoldani. A többi már mind belső viszonyainkra hivatkozik, és így még késhetik néhány évig, de el nem maradhat. S midőn a kormány nyelvünk országlatóságát kimondta, egyszersmind mit monda ki? Kimondta azt, hogy országunk határain belül csak a magyar nemzetiséget ismeri el; kimondta azt, hogy nemzetiségünk gyarapításában hisz legtöbb garantiát az összes birodalomra nézve is; kimondta azt, hogy a vettélkedő népfajok közül melyiknél látja a jogot és erőt. Hasonlítsuk e kir. választ össze az 1791: 16, 1792: 7, 1805: 4, 1830: 8, 1840: 6-ki törvényekkel; azokban aprólékos engedményeket találunk, ebben elvet, a magyar nemzetiség elismerését; azok kegyelemfalatok, ebben már jog van felállítva; azokat segedelemadással vásároltuk meg, ez az igazságnak, kitartó küzdelemnek, bátorságnak szülötte.

Öröme van tehát okunk, mint mindig, midőn az igazságot, ha nem tökéletesen is, de győzni látjuk. Hanem hálaömlésre nincs, mert ha sok is az, mi megadatott, de kevés ahhoz képest, mihez jogunk van, és így sokkal több, a mi megtagadtatott. Hasonlítsuk össze a kir. választ fölterjesztett törvényjavaslatunkkal, és látni fogjuk, hogy a 2. §-nak is, mely a közélet nyelvéről általánosan szól, csak egy része adatott meg; ellenben a többi §-okra feleletet sem kaptunk; a harmadikra pedig, mely a közoktatás nyelvéről szól, tagadó válasz jött. Természetes, hogy mindezeket sürgetni kell. A módra nézve azonban megjegyzi szóló, hogy a 2. §-t és talán a 6., 7., 8. §-ok iránt most már részleteket kell fölterjeszteni, hogy a miket megkaptunk, azok mint

elfogadottak, ne veszélyeztessenek, ellenben a többi §-okat eddigi általánosságban szükség fölterjesztetni, már csak azért is, hogy új alakban a Főrendek által új vita alá vétethessenek.

Tolna indítványában a Tábla határozata iránt megegyezik. A Tábla azon felirathban megnyugtatót kívánt, hogy tereme botrányok színhelyévé ne legyen; azt a kir. válasz megadja, bár a Tábla ellen elkövetett jogsérelmet nem enyészteni is el. A magyarul szólásra kötelezés ideje ugyan még most távolra van téve, de határa szabva van, s ily kir. válasz után remélhetni, hogy az a legközelebb diatánál nem fog tovább terjesztetni. És miután a nyelv ügye, a nemzeti közkincs meg van mentve, azt hiszi szóló, hogy mint erősbekhez illik, tehetünk egy lépést a gyöngébb felé, ha ez megmarad is a maga daczos mozdulatlanságában. És ha a horvátok, vagy inkább illyrek, még most sem közelednek hozzánk, midőn a fejedelem a maga részéről is, úgyszólván fölszentelte a magyar nemzetiséget, midőn a követi Tábla e történetet a béke ünnepévé akarván tenni határozatától elküldött; midőn látják, hogy nyelvünk jogos követelése az ausztriai birodalom érdekének tekintete által is igazoltatik: akkor kénytelen a szóló elhinni, hogy igazat mondott ama horvát eredetű történetíró, ki I. Lajos óta a horvátok gyűlölségét a magyarok ellen folytonosnak állítja; akkor bátran állíthatni, hogy miután közös alkotmány, közös érdek, közszenvedés és diadal századokon keresztül össze nem bírt szoktatni, e szövetségen nincs áldás. Pedig ezt óhajtani kell minden jó polgárnak, úgy nekünk magyaroknak, mint nekik horvátoknak; nekünk, mert Horvátország tengerpartjaink miatt is, bár kicsi föld, mégis szükséges, s ha mint barát, hadban nem használ is sokat, de mint ellen, sokat árthatna; hasonló Mózes vesszejéhez, mely a kézben erőtlen fegyver, de elhajítva kigyóvá lesz, mely megmarhat halálosan; nekik pedig, mert Horvátország magában s a magyar szabadság nélkül nem állhat, s a szomszédok közt egy lapda lenne, melyet most egyik, majd másik kapna el. Szólónak igen forró óhaj-tása, hogy a horvátok a kir. válaszból vennék ki e szót: «harmonia» és ültetnék szívékbe; mert mit használ, hogy a sors összekötött bennünket, ha a gyűlölség egymástól elválaszt.

Lónyay G. (Zemplén megye követe): Mult időkben a nemzetnek legszentebb jogaiért keserű harczot kellvén vívnia, fájdalomaink mélyek valának és életre ébresztének, a kormány végre azon térre állt, mire az önmaga s a nemzet érdekében régen kellett volna lépnie. Nem kielégítő ugyan a resolútió, sok kívánni való marad hátra, de mindenesetre igen meglepő vala, és a honban bizonyosan vissz-

hangra találанд. Mit fognak mondani más ajkú polgártársaink, kivált a horvátok, az a kérdés? Gondoljunk a vészes fellegekre, miket csak engedékenységgel oszlathat el, gondoljunk azon ügybarátokra, kiket Horvátországban birunk, most van idő a kiengesztelődésre; álljunk el a határozattól! Az óvásnál jobb szert nem lát; mert ha mi magunk orvosolhatjuk bajainkat, miért folyamodnánk más segédeszközhöz.

Olgyai (Pozsony megye követe): Ha meggyőződését követethetné, Tolna követének indítványát pártolná; de utasítással kötvék kezei. Kívánják küldői, jelesül, hogy «praelusi terminus» ne szabasék; még sanctió előtt kihirdetessék a törvény s a kultartományokkal is magyarul levelezzenek a hatóságok. Továbbá felfüggeszték a június 20-iki határozatot, azon meghagyással, hogy ha teljesen kielégítő válasz nem érkezend, a határozat életbe léptetessék, mit is eszközöltetni kér.

Klauzál (Csongrád megye követe): Azok után, miket Tolna követe mondott, rövid lesz. Nincs minden kívánatunk megadva a resolútióban, de megadatott azok legforróbbika. És most úgy nézi a latin nyelvet, mint korhadt fát, minek már régen hervadoztak lombjai; most éltető gyökerét is érte az irtó fejsze, és csak néhány mellékes gyökér áll fenn még, — idő, s igyekezetünk által megemésztendő. Mi a törvények fordítását illeti, különös, hogy noha honunkban latin néposztály nem létezik, mégis a vernacula nyelvek között a latin is emlittetik. A horvát követeknek hat évi moratoriumot nem adna, hanem jövő hongyülésre életbeléptetné a törvény rendeletét. Kettőzve lett volna az öröm, ha Ő Felsége ezen leiratát magyar nyelvben adja. És őt megkérendőnek véli, hogy a törvénynek még e hongyülésen sikert adjon. Mi az óvást illeti, azt úgy veszi, mintha Tolna követe a sebeket feledni akarná, hanem erősíteni kell az ernyedező hártját. Szükség vala határozottan mutatni a nemzetnek, hogy a decretum törvénytelen, és határozatunk törvényes vala. De midőn a fejedelem nem parancsol, hanem mondja: «ezt óhajtom, ezt kívánom» a sérelem főoka megszűnt. Megmutatók, hogy törvénytelen rescriptum törvényes jogainkban bennünket nem gátol, minek új surlódásokat támasztani?

Egyébiránt, maga az óvás nem első példa. Fájdalom! mult hongyülésen kétszer, azelőtt egyszer, és ismét azelőtt egyszer téteték. De meg is termette néha gyümölcseit. Midőn 1832-ban a RR. kívánták, hogy bizonyos időről bizonyos időre vettessék ki az adó, a Főrendek el nem fogadták; a RR. pedig óvást tevének; más hongyülés

elején ez már felírásba ment, a felírás és óvásnak szerkesztésével az öt kerületi jegyzőt bizván meg.

Beöthy (Bihar megye követe): Napkeleti nép vagyunk, de nem öröklők az ottani írásmódot. Virágban ir a napkeleti szolga, a szabad embernek kevés szava van; és midőn örül, az a legnagyobb köszönet. Mi, kik régen haladunk a rögös pályán, nem csoda, ha tulságig ragadtatunk fáradságaink gyümölcsének látásánál. Meg van adva, mit ötven év óta kívánunk, átplántálva nyelvünk Ausztria fővárosába a királyi csarnokokba stb. — Igazi Pál fordulása ez és emlékezetes (a kihirdetés Pál fordulása napján történt). Oszlja Tolna véleményét, remélve, hogy újabb kívánataink megadatnak. Ha küldöinkhez térünk, elmondhatjuk: mi vagyunk a szerencsések, kikre a hon jövőjét biztatók; ime hazahoztuk a magyar törvényt! Szívemelő pillanat lesz ez! A horvátokat illetőleg ne adjunk semmi vádra okot, nyújtsunk baráti kezet, s ha visszhangra nem találunk, legalább a vétek súlya ne nyomja vállainkat.

Bónis (Szabolcs megye követe): Pártolván Tolna indítványát, az óvásra nézve felhossa a szólásszabadsági példát.

Rohonczy (Sopron megye követe): Minden a magyar korona alatt levő népet diplomatikus magyar nyelvhez szoríttatni s a törvényt azonnal sikeresíttetni, utasításánál fogva kívánja.

Ezek után Tolna indítványa közfelkiáltással egész kiterjedésében elfogadtatott, s az elnök *határozatul* ki mondá, hogy a kegyelmes királyi válaszbán megadott pontok elfogadtatván a meg nem adottak újabb felírásban fognak ismét sürgettetni; az október 12-iki leirat tárgyában készült felírási javaslatból pedig óvásos végzés szerkesztetik, mely az országos iratok közzé fog letétetni.

150. Kerületi ülés.

1844 január 31-én.

Elnökök, naplóvivő: mint tegnap. *Jegyző*: Szentkirályi Móricz.

Tárgy: Zilah város beczikkelyezése. — A szepesi 16 város rendezése.

A jegyző felolvasá Zilah városa kérelmét tárgyzó izenetet, mely hitelesítettett.

Ezután ugyanazon jegyző előterjeszté, miként a szabad királyi városok és rendezésével megbízott választmány, a szepességi 16 város elrendezése ügyében készitendő munkálathoz biztosan hozzá foghaszon, szükségesnek látta, hogy a Karok és Rendek jelöljék ki azon alapot, mely szerint a városok rendezendők lennének, s vajjon kívánják-e a 16 várost mint egyes helyhatóságokat a Szepes megyei törvényhatóságba beolvasztani, vagy mint önálló és független kerületet közös kerületi törvényhatóságba összekapcsolni?

Általános lévén a vélemény, hogy az ország északi szélén levő városok Magyarországhoz, melytől több századig el voltak szakasztva, szorosabban kapcsoltsanak, és mint becikkelyezendő, önálló s minden megyei beavatkozástól független kerületi törvényhatóság, városai egyes helyhatóságaikkal rendeztessenek el; a vita leginkább a 16 város országgyűlési szavazata körül forgott, melyet

Zsoldos (Veszprém megye követe) azért sürgetett, hogy a választmány a követválasztás iránt is készitendő törvényjavaslatban rendelkezessék. Ha a városok önállóság fognak állani és büntető hatósággal bírni, akkor országgyűlési vokssal is kell bírniok; mert hol volna az önállás garantiája, ha a 16 város kerülete mint önálló törvényhatóság a maga érdekeit, úgy mint jelenleg is nem védhetné, ha mindig sine nobis de nobis látna magáról rendelkezni. Az önállás biztosítóka a képviselő, s az igazságszeretet és alkotmányos szabadság egyiránt megkívánja, hogy a 16 városi kerület mint külön s független törvényhatóság képviselve is legyen.

Zsedényi (Szepes megye követe): Oda nyilatkozott, hogy a városok külön törvényhatóságát megszüntetni szintűgy nem akarja, és nincs senki, még az ő megyéje sem, ki a városok külön törvényhatóságát ellenzené, de miután el vannak szórva, megyéje csak közigazgatási tekintetek miatt egy kapcsolatot kíván, t. i. a kamara helyébe a főispánt. Midőn Mária Terézia a városokat Lengyelországtól visszavette, a megyéhez kapcsolta, és csak később vete ki jurisdictiója alól. Tehát nem törvény, hanem privilegium által szakítottak el a megyétől. Ezt az ország az 1807-ik évi országgyűlésen egyhangulag sérelemnek tekintette, és most a városoknak, melyekben a kamarai igazgató, mint a földesúri hatalom képviselője restaurál, mindjárt országgyűlési voks is adatnék? Conditio sine qua non, hogy a városok a kamarától, melynek évenként 18,000 frtnyi királyi adót fizetnek, függetleníttessenek.

Szentkirályi azt válaszolta, hogy nem foghatja meg Szepesnek logikáját, miszerint a vokst a kisebb királyi városoktól sem

tagadhatja meg, midőn pedig 40,000 emberről van szó, a külön hatóságot ugyan meg akarja adni és mégis az országgyűlési voksot megtagadni. A be nem czikkelyezett szabad királyi városokkal összehasonlítani nem lehet, mert azok egyedül kiváltság által vétetvén ki a megyei hatóság alól, az ország a maga jogához ragaszkodik.

Itt ellenben azon kérdéshez nem ragaszkodik, mivel a szepesi 16 város más törvényhatóság alá sem most nem tartozik, sem nem tartozott; sőt eleitől fogva saját polgári és büntetőtörvényekkel, melyekről ők magok mondtak le, bírt, és azért oly testületek közzé, melyek megyei hatóság alól fölmentettek, éppen nem sorozható. Mikor a 16 városok koordináltatnak, a törvényhozásnak kötelességében áll, nekik, kik már esküdtszékekkel is bírtak a lengyel köztársaság idejében, az országgyűlési szavazatot is megadni. Szóló tehát a voksnak kérdését elválasztani nem akarja, és legrosszabb politikának tartaná az anyaországhoz visszakerült 16 várost az ország érdekeihez szorosabban nem kötni. Tekintetbe kell venni az országnak a liberalis és nemzeti szellemet is, mely e városokban mutatkozik, és melynek fenntartására legnagyobb szüksége van.

Klauzál megjegyzi, hogy az «önállás» oly idea, mely nagyobb és kisebb kiterjedésben állhat; itt azonban csak az határozandó el, hogy a 16 városi kerület úgy rendeztessék-e, mint Szepes vármegyétől független és önálló jurisdictio, vagy sem? A felügyelés iránti kérdés a választmány köréhez tartozik. Egyébiránt felügyelés alatt a megyék is állanak, és a szabad királyi városok szintén felügyelés alatt lesznek, csak hogy a felügyelés nem a kamarát, hanem a Helytartótanácsot fogja illetni. A királyi díj nehézsége sem áll. Hát a szabad királyi városok nem fizetnek-e szintén királyi díjat? ha sokkal kevesebbet is, mint a 16 városok, melyek 18,000 pengő frtnál többet fizetnek. Valamint a szabad királyi városokra nézve kimondatott, hogy minden szabad királyi város a királyi díjt megváltani köteles, úgy ezt elvben itt is ki lehet mondani; e részben tehát szintén nincs akadály. Egyébiránt a voksot elválaszthatónak és a választmányt, mely a 16 várost, úgy mint becikkelyezendő önálló és független kerületet el fogja rendezni, oda utasítandónak hiszi, hogy minden viszonyokat tekintetbe véve, a voksra nézve véleményes jelentést tegyen. Mi közfelkiáltás által határozattá vált.

Az ülés csak egy óra hosszat tartott.

151. Kerületi ülés.

1844 február 1-én.

Elnökök, naplólívó mint tegnap. *Jegyzők*: Ghyczy, Palóczy, Vukovics.

Tárgy: A Karok és Rendek harmadik izenete némely meg nem hívott főrendi tag iránt. — Óvási határozat az október 12-iki királyi leiratra. — A főispáni eskü.

Február hó 1-ső napja volt az, melyen *Uray Bálint, Szatmár megye újonnan választott egyik kövele*, az ország teremében kerületi ülésben követi székébe ült.

E nap harmadik vala már, hogy a főrendi Táblánál a túrmezei sérelem nem csak élénken, de ingerültséggel is vitatattott, s ez a képviselői Táblát, a követek termét üressé tette nem csak a szokott hallgatóságtól, de a követektől is. És csak úgy történt az, hogy e Táblánál senki nem lévén, a két szatmári követ, Uray és Gabányi együtt, egyszerre, senkitől észre nem vétetve, legalább meg nem ismertetve, szemközt helyeiket elfoglalták. Nemsokára azonban egy ifjú tudósítva a főrendi Táblánál levő társait, tömegesen tódult a hallgatóság a követi terembe, mi fölrázván a követek figyelmét, de különben is telvén a tanácskozássra kitűzött 11 óra, sokasodni és gyűlni kezdtek a követek is a másik teremből. Legelsőbben jöttek Beöthy Ödön s Klauzál Gábor még némelyekkel. Beöthy helyére mentében e szókkal fordult Klauzálhoz: Micsoda idegen bűz van itt? mintha valami idegen szagot éreznék? Mire Klauzál: «miért nem füstöltettétek ki a termet» s mindketten helyökre ülének.

Ezelőtt már megkezdte a leginkább ifjakkól álló hallgatóság Urayt nem a legszebb címekkel tisztelgetni, minden kifejezést jó darab ideig tartó hol lassabb, hol élénkebb, többször kitörő megve-tést értelmező zugással kísérvén.

Az érintett követ csendesen — bár többféle arcszínváltozatokkal — de felemelt fővel ült. A címek, melyeket neki a hallgatóság adott: «Uray hazaáruló, ki vele, ki a gazemberrel, nem ide való, ki vele». Némelyek «Tyukod» kakukhangolást utánozva, nevetséget ébresztőleg folytonosan kiabáltak, a követ székében mégis változat-

lanul maradt, nem szólva senkihez, különben sem lévén közelében senki, és nem szólva hozzá senki.

Követtársa, Gabányi, fölállván, darab ideig merően nézett szemközt a hallgatósággal, arczáról olvashatólag részint mintegy «megszabadultan», részint azt fejezve ki, miként ő már túl van mindezeneken. Megjegyzésre méltó, hogy senki a követek közül a hallgatóság magaviselete iránt nemcsak szót nem emelt, sőt ki lehete venni hallgatásokból, miként vele együtttértenek és éreznek.

Megkezdett a tanácskozás, melynek folyta alatt, sőt már előbb is Beöthy — (követi széke másik asztalnál szinte a szatmármegyei követ széke háta mögött esik) — székére könyökölten, a nemes harag és megvetés minden jeleit arczára idézve jártatá villogó szemeit az új követen.

Hitelesítettett először: a Karok és Rendek 3-ik izenete némely Főrendeknek meg nem hivatása iránt; másodsor: óvási határozat a január 23-ikáról érkezett kegyelmes királyi válasz következtében az október 12-iki leirat iránt. Ezután

Vukovics, mint *kerületi jegyző* az újonnan kidolgozott és szerkezetbe vett főispáni eskü tartalmát olvasván föl

Kubinyi (Nógrád megye követe): Szélesebben és úgy meghatározólag kívánta a szerkezetet tétetni, hogy a főispánok esküsértés nélkül semmi legkisebbet, mi a törvényben nincs (czélózva leginkább a kormányi felsőbb utasításokra) ne tehessenek. Ellene mondott

Beöthy, mert a legegyszerűbb s legrövidebb eskü hat legjobban a becsületes emberre; azt pedig, ki elég erkölcstelen, ki alávaló semmit sem hajtani az eskü szentségére — nem fogja megkötni alacsony tettek elkövetésétől a leghosszabban s mindent kifejező, legkikeresettebb s válogatottabb szavakkal összeirott eskü sem.

Vitába ereszkedvén a két követ:

Kubinyi ismétlé indítványát azon hozzátétellel, miként feltűnő lesz legalább a főispánnak akárminő alacsony tette, ha azt esküje ellenére követte el. Megemlíté a szatmári eseményeket is, hol miket tett legyen a főispán, mindenki által tudva van. Erre

Gabányi: Beöthyt pártolólag azt felelé Kubinyinak, miként Szatmárban a főispán semmit sem tett, (*a hallgatóság harsányan sikoltotta: Uray!*) a mi történt, mások tették. E vallomás ingerültté tette

Beöthyt, ki nyomban dühösen felállván, így beszélt: Ha követ úr azon állásának, melylyel a nemzet érdekének s a haza közjólétének tartozik s ha követi kötelességének híven megfelelni akarva szólal föl, az ellen semmi kifogásom, azt én csak méltányolni tudom.

de hogy itt magát egy követ állítása a közvélemény s az egész nemzet tudomása ellenében egy főispánnak ágensül tolja fel, ezt nem találom a maga rendén. Van uraim! e nemzetnek egy hű fia, van e hazának egy dicső polgára (*Báró Wesselényi Miklós! Harsány éljen!*) kinek polgári halálának s mindazon kinjainak, melyek éveken keresztül csak e nagy ember szívét kinozhatták legkeservesebben, forrása és kútfeje egy ember vala Szatmár vármegyéből, ki több magas állású férfiakkal kezét fogva, több mint gyalázatosan kívánta eszközölni mindazokat, miket elmondottam. És mégis Szatmár vármegye követe ezen tömeg vezetőjének ügyvédül állott most itt fel. Emlékezzünk meg csak uraim! azon szerencsétlen ifjakra, kik ezek fondorkodásinak áldozatul estek. És szeretném ezen embert azon ifjak csak egyikéhez (Lovassy László) elvezetni, megmutatni tettének művét, s e látásnál óhajtanám tapintani üterét, hogyha még szívében a vér ólommal nem fagyott, megtudhassam: tud-e még emberileg érezni, és ha nem: ez több lenne mint ember, ez akkor valóságos ördög. (Ez alatt Urayra, — ki éppen előtte, másik asztalnál, de feléje háttal ült, — mutatott kezével. Az utolsó szavaknál roppant tetszés nyilvánított az egész terem által, s a mindenfelé hallatott szünni nem akaró «éljen, halljuk», még inkább felingerelvén s tűzbe hozván szóló követet, az asztalon előtte fekvő pálcáját fölkapván, vele rettenetesen az asztalra ütött, minden erejéből kiáltva, de ordítva: «Csendet kérek!» Mely szavakra villámsapásként vágódott ketté a láрма, és siri csendben így folytatá beszédét:) Felszólítom most ezen embert, hogy nyilatkozzék igazán itt a nemzet színe előtt tetteiről. Egyébiránt vele akármilyen történik itt, én a következéseiről nem felelek. (Gabányihoz:) Ha szólni akar követ úr, szóljon mint követ, de főispán melletti ágenskedését el nem fogadom s rá visszavetem.

E beszéd után két-három percig folyvást tartó siri csendet egy, a karzat végéről hallatszó magán «*kukuriku*»-t kiáltó szó szakította félbe, melyet hangos kacaj követett. Mire

Kállay elnök: Ez ide nem való, nyilatkozott már különben is a közvélemény.

Majd *Szentkirályi Mór*cz sajátlagos dermesztő hideg pathoszával két felé tekintgetve, így kérdezte: hát van itt valami érdemes új követ úr? «Igen». Hol van kérem alázatosan, hadd lássam én is. Megmutatván neki Urayt, így szóla: «Ejnye b . . . m a teremtesét, be jól néz ki a piszkos, a ezudar!»

E szavak után az ülés eloszlott.

A mai nap eseményeiről következők vannak naplómba bejegyezve, mint Klauzál levelei.

I.

Tekintetes Kaszap Mihály úrnak. Hódmezővásárhelyen.

Jelenleg a Főrendek a túrmezei sérelem felett igen érdekesen tanácskoznak, s mint egy részről az ellenzék hő lelkesedéssel a statusok izenete s felirási javallata mellett, úgy a másik a kormánypárt — bár nem lélekből mint szeretik mondogatni — tüzesen daczol amannak ellenvetéseivel; s az érdekesség a hallgatóság nagyobb részét idegyűjtván, a statusok Táblája 11 $\frac{3}{4}$ órára kitűzött ülésében alig 3—4 egyén volt, s a szerencsés alkalmat kileső, Pozsonyban mindenkitől «hazaáruló» czímmel illetett gyalázatos Uray, besikamlott a a gyűlési terembe a nélkül, hogy legkisebb neszt gerjesztett volna. De becúsászása híre mint pestis át özönlött, s tömötté tévé az addig üres termet, mert mindenkiben feléledt a vágy őt, a gyalázatos monstrumot megösmerhetni és látni, s látván, megvetéssel tiporni a «bűnképet» lábaink alá.

Tárgy volt a főispáni eskü. Kubinyi kijelenti, miként szigorúan kíván abban minden pontot megfontolni; nehogy olyanok történjenek mint Szatmárban. Erre a már is nagyon elszemtelenedett Gabányi védőleg felkelt a szatmári főispán mellett, beszédével mintegy sértve a közvéleményt. Beöthy hatalmasan, hatalmasabban mint valaha a hongyülésen, kikelt ellene, mint a főispán ágense ellen, s Urayt a legborzasztóbb színekkel festé le. Lefesté mint Wesselényi, s lefesté mint az ifjak árulóját; emlité köztük a szerencsétlenné lett Lovassyt. «S ki — úgy mond — ilyeseket elég szemtelen tenni, annak keblében ólommal fagyott a szív, az nem ember többé, de legundokabb ördög». — Az eskü formulában megnyugodván a Tábla, Beöthy végszónoklatával a gyűlés éppen eloszlott, a fiatalság szörnyű láрма közt kísérté ki Urayt az országház kapuja előtt álló bérkocsiba léptéig, — kardokkal csapdosták be a bérkocsi ablakait s «hazaáruló Uray», kiáltások közt úzte a közel Consilium házig, melynek átellenében levő őrháznál a katonaság készen állott, — netalán előre számítva a történendőkre, szükség esetében használandó. — A bérkocsival nem versenyezhetve a fiatalság, visszatért az országházhoz. — Mint hallom, már a Nádornak fel van adva. Mi történik tovább, majd bátor leszek megírni.

II.

Pozsony, 1844. február 14.

Tekintetes Radványi István úrnak, Debreczenben.

Tudom újságot vársz tőlem a közgyűlés mezejéről. Legujabb az Uray története, meg lehet talán már hallottad is, de azért röviden leirom.

Emlékszel a hírlapokból, miszerint Szatmár megye új követeket választott, Urayt és Gabányit; ez utóbbi még november 2-án feljött, s itt macskazenével fogadtatott; amaz, t. i. Uray, azonban csak folyó hó 1-én jelent meg az országgyűlés teremében. Ekkor éppen a főispánok esküje tárgyaltatott. Gabányi védte a szatmári főispánt, miszerint a szatmári szerencsétlen eseményekben részt nem vett, hanem bizonyos emberek idézék azt elő.

Erre a hatalmas Beöthy dörgő szónoklatával lekorbácsolá mint a főispán felavatott ágensét, majd beszéde második részében Uray ellen kelt ki, lefesté őt mint a dicső honpolgár, báró Wesselényi Miklós elárulóját, a szatmári szerencsétlen elhúlltak gyalázatos bakóját; lefesté az ifjak eseményét s ezek közt a lelke s testében megrongált Lovassyt; s midőn ezt ily helyzetében elébe állítá, kérdve riadt rá, ha vajjon megindul-e a szíve? és ha nem: akkor ólommal fagyott keblében a szív, s nem ember többé, de testesült ördög. Beöthy végszónoklatával eloszlott a gyűlés, s az ifjúság felingerelt kedélyekkel borzasztó lármá közt kísérté le Urayt a teremből az országház kapuig, hol őt bérkocsi várta, melybe midőn beakart ülni, az utána üsd agyon a hazaárulót», s más ily kijelentések közt tóduló fiatalság vissza lökte a kocsiába, annak ablakait kardokkal beverte, a nagy robajra hirtelen összeesdült néptömeg, útczainasok, kiszaladt boltos legények, hógolyókkal hajigálták, sőt — mint mondják — egy fodrász legény, midőn meg hallotta, hogy «Landes-Verräther-t» visz a bérkocsi, a fodrász vasát s fésűjét hajította utána. Uray másnap Bécsbe ment s nyolczad nap múlva, mint már a hírlapból tudhatod, jött a «resolutió Urayana». Az ifjúság ellen az inquisitió mindjárt Uray távozása után megkezdte, most még nagyobb szigorral folytatatik. Az események eredménye még most csak annyi, hogy az ügyvédi vizsgálat felfüggesztetett. Mondják, miként két egyén fel van adva. (NB. E két ifjú Nedeczky Bertalan és Schmid Antal voltak s a vizsgálat után a juratusok sorából kitoröltettek). Egyébiránt több notatusok idéztettek fel a királyi Táblára.

III.

Pozsony, 1844. február 21-én.

Tekintetes Kaszap Mihály urnak.

Kezdem levelem első sorait az Uray-féle esemény további folytatásán. Közelebbi levelemben ugyanis írárom, miként Uray február 1-én az országgyűlésen legelőször megjelenvén, Beöthy őt dörgő menykövező szónoklatával lekorbácsolá, s végszávaival a gyűlés eloszlott. Uray múlt héten pénteken — mint mondják — Bécsből lejtött, de Pozsonyba még csak be sem tekintte, hanem Mosony felé menvén, lement Szatmárba, mert ez esemény első stadiuma után Szatmár megye rendeihez írt levelében követségéről tüstént leköszönt.

Február 2-án Gyertyaszentelő.

XCII. Országos ülés a tekintetes Karoknál Rendeknél

1844 február 3-án reggeli 9¹/₂ órákor.

Tárgy: A Karok és Rendek határozata a magyar nyelv tárgyában folyó évi január 23-ról érkezett kegyelmes királyi válaszra. — A Karok és Rendek izenetei a kerületi napló kinyomatása, — némely meg nem hívott főrendi tagok — s a szabad királyi városok rendezése tárgyában.

Elnök: Olvasatni fog a január 23-ról érkezett királyi válaszkövetkeztében hozott határozat.

Kelemen János királyi személynőki ítélő mester olvassa a királyi válaszkövetkeztében hozott határozatot, mely az országgyűlési iratok közt 93. szám alatt van, s a következő:

A Karok és Rendek a folyó évi január 23. napjáról érkezett kegyelmes királyi válaszával azon nyomasztó körülményeket, melyek az 1843 június 20-án hozott határozatnak december 5-én is lett további megtartására okul szolgáltak, megszüntetve lenni látván, fennmilitett június 20-iki és december 5-iki határozataikat a horvátországi követekre nézve ezen országgyűlésnek további folyamára megszüntet-

tik, és ennek folytában az 1843 október 12-én kelt kegyelmes királyi leiratra határozott felírás fölterjesztésétől is elállanak. Mindazonáltal: az október 12-ről érkezett kegyelmes királyi leiratban foglaltakra, kijelentik, hogy valamint azt el nem ismerik, hogy a Karok és Rendekhez, mint a törvényhozás hason feléhez, parancsolólag szólhasson: úgy ellenben a Táblának azon jogát, hogy a köréhez tartozó beldolgai felett önállóság intézkedjék, valamint addig gyakorlották, úgy jövőre is fenntartják, s e részben a múlt december 5-én általuk megállapított felírásukban foglalt elvekhez szorosan ragaszkodnak.

Végre a már régebben benyújtott szabad királyi városok iránti izenet vétetett fel.

Elnök: Tekintetes Karok és Rendek! A mi ezen határozatnak első részét illeti: nem jelenthetek ki mást, mint őszinte örömet, hogy az meghozatott. A mi a második részét illeti a királyi leiratnak stylusára nézve, ilyes már ma igen sokszor előfordult, anélkül, hogy reá észrevételt tettek volna a t. Karok és Rendek. Azonban ha csakugyan van iránta észrevételök, nem ellenezhetem. A mi a végén levő óvást illeti, erre nézve elég sok mondatott mind két részről, s nem ellenezhetem, hogy mindenki ahoz ragaszkodik, a mit e tekintetben kötelességének hisz.

Farkas Sándor (Pozsega megye követe): Küldöm kívánata az, hogy az egyenlőség Horvátországgal, kivált a deák nyelvre nézve, mindenben fenntartassék; azért bátorodom a tekintetes Karokat és Rendeket alázatosan megkérni, hogy méltóztassanak nem csak a most leérkezett királyi választ, annál inkább mivel benne a «partes adnexae» érintetnek, hanem a most felolvasott végzést is Pozsega megyére éppen úgy, mint Horvátországra kiterjesztettnek érteni.

Hertelendy Miksa (Torontál megye követe): Minél nyomasztóbbak valának azon körülmények, melyek a tekintetes Karokat és Rendeket a junius 20-iki határozatra birták, annál megnyugtatóbb a kegyelmes királyi válasz s annál nagyobb vigasztalásunkra szolgál az. Nem akarok e tekintetben bővebben alkalmatlankodni, csak némi styláris észrevételem van. A királyi válaszban el van fogadva azon kívánatunk, hogy az országgyűlés nyelve egészen magyar legyen; de Horvátországra nézve hat évi határidő hagyatik fenn azoknak, kik magyarul beszélni nem tudnak: így tehát ezen határozatban nem mondhatjuk azt, hogy «tökéletesen megszüntetve lenni látván a nyomasztó körülményeket», — mert fennmarad azoknak egy része, mely ekkoráig kielégítve nincs. Miután pedig küldőinknek is elküldjük e határozatot,

hogy lássák, mily okok vezéreltek bennünket ezen végzésnek hozatalára, szeretném ide beigtatni ezen szavakat hogy t. i. a junius 20-án hozott határozatnak keletkezésére okul szolgált nyomasztó körülményeket, «*nagy részben megszüntetve lenni látván*»: Tehát ezen szavakat: «*nagy részben*» ajánlom a tekintetes Karoknak és Rendeknek.

Báró Sztojka Imre (Máramaros megye követe): Ha bár nagy részben megvagyok is nyugtatva ezen kegyelmes királyi válaszzal, és hiszem, hogy a küldőim is, kiknek ezen rendkívüli győzelmi diadalunkat rendkívüli postán küldém meg, hogy arra mentől előbb felmentő utasítást kaphassak, örömmel fogadták azt; de azért még sem mondhatom általán fogva, hogy aggasztó körülményeink meg vannak szüntetve, nem ugyan azért, hogy felterjesztett kérelmeinkre mindenek meg nem adtak, mert «*pulsate et aperiatur vobis*», addig zörgetünk, míg megnyitattik. De a mi a horvát atyánkfiaiak botrányos magokviseletére hozott határozatainkat illeti: erre nézve hat évi moratoriumra vagyunk szorítva, holott mi czélunkat már ezen országgyűlésen reménylők vala elérni. Minthogy pedig azt el nem értük, még mondani nem is lehet, hogy aggasztó körülményeink megszüntetve legyenek; hanem legalább is annyit, hogy egy vagy nagyobb részben; de a mennyiben ezt is már kerületi üléseinkben felhozám, de pártolást nem nyert, úgy látom, itt is alkalmasint el fog hangzani, azért legalább is magam igazolására nézve azt kívánom, hogy az általam mondottak a jegyzőkönyvbe iktattassanak.

Fejérváry Miklós (Hont megye követe): Küldőimnek legközelebb érkezett utasítása következtében kötelességem kinyilatkoztatni, miképpen küldőim a junius 20-iki s az annak nyomán keletkezett deczemberi határozattól elállani semmi esetre sem akarnak addig, míg e részben kedvező királyi válasz nem érkezik. Ha a t. KK. és RR. a deczember 5-iki felirástól most elállanak, az Ő Felsége elibe nem mehet, és így kedvező királyi válasz nem érkezhetik. Ujjonnan kérem tehát a t. Karok és Rendeket, hogy a deczember 5-iki felírásnak felterjesztése mellett megmaradni méltóztassanak. Ezen nyilatkozatomat kívánom igazolásom végett a naplóba iktattatni.

Huszár Károly (Nógrád megye követe): A legközelebb leérkezett királyi válasz következtében a t. Karok és Rendek nagy többsége által hozott határozatot, részemről meggyőződésemnél fogva pártolom. Azonban bár azt hiszem, hogy küldőim ezen határozatot, mintán tőlem sebes postán vették a királyi választ, szinte pártolni fogják, mindazáltal azon kötelességnél fogva, melylyel küldőim iránt tartozom, ezennel nyilvánítom, hogy mindaddig, míg e részben hatá-

rozott akaratukat nem veendem, a június 20-iki határozatnak a maga épségébeni fenntartásához járulok.

Klobucharich Károly (Horvátország követe): Nagyméltóságú királyi Személynök úr, t. Karok és Rendek!

Klauzál Gábor (Csongrád megye követe): (Az előtte szólónak beszédébe vágra.) Engedelmet kérek, hogy közbeszölok; én igen szeretném, hogy előbb ezen kerületi határozat országos határozat által megerősítettnek és akkor tetszenék a követ urnak élni azzal, mit ezen határozat megengedett. Méltóztassék várakozni a követ úr addig, míg ő Nagyméltósága kimondja a határozatot.

Klobucharich Károly (Horvátország követe): Midőn a t. Karok és Rendek azon sérelmes határozatuktól, melyet a deák kijelentések iránt a mult 1843. évi június 20-án és december 5-én hoztak, elállanak, miről ezen kevéssel ezelőtt felolvasott végzésből örömmel értesítettünk, a mi s a mellékországok igazságos, törvényes és hosszas óhajtságainak és az említett 1843. évi október 12-én költ legfelsőbb helyről kijelentett kívánatnak egyrészt eleget tesznek; másrészt örvendetes reményt gerjesztenek bennünk arra, hogy azon sérelmek is elfognak háríttatni, melyek a mult évi december 5-én hozott határozatból reánk, mint a mellékország követeire, azért háramlottak, mivel a mi, ugyanazon hó 5- és 12-én a királyi leirat következtében s más tárgyakban e helyen tett kijelentéseinknek az ezen napokban tartatott országos ülések naplóiban semmi nyomára nem akadunk. Ezen hiány betöltését mind az igazság, mind az egyenesség kívánja, mely a kedélyek lecsillapításának legfőbb megkívántatóságát teszi, mivel nekünk különben azon, hogy követi kötelességünknek, miképpen feleltünk meg, eltagadhatatlan magunkat igazoló mód legnagyobb sérelmünkre tagadtatnék meg. De kívánja ezt maga az országos napló épsége és hitelessége is, mivel ebben mindazoknak, mik valósággal történtek s mondattak, sor szerint kell foglaltatniok, különben ennek valódisága könnyen kétségbe hozathatnék. Kényszerítem ennek okáért Excellentiádat s a t. Karok és Rendeket ezennel megkérni, hogy a fent érintett napokban általunk tett s ő Excellentiájának a királyi Személynöknek beadott kijelentéseket úgy, a mint mondattak, a naplóba kiegészítésül betéttetni kegyeskedjenek. Ezen, az Elnök ő excellentiája által nekünk ez okból visszaadott beszédek kezeink közt levén, ezeket a t. Karok és Rendeknek ezennel benyújtjuk s megújítottaknak kijelentjük. Ha azonban ezek előadása szükségesnek találtnék, azokat egész kiterjedésökben elolvasni készek vagyunk.

Elnök: Én azt gondolom, t. Karok és Rendek! hogy az egész megmaradhat úgy, mint van. Ha azonban a t. Karok és Rendeknek úgy tetszik, ám tessék várni, míg a határozás feletti tanácskozás bevégeztetik. Bátran mondhatom részemről, a mennyiben ezek a beszédek nekem mind deákul, mind magyar fordításban beadattak, valamint a bírálaton is előmutattattak, hogy azok éppen úgy mondattak el. De ha úgy tetszik a t. Karok és Rendeknek, méltóztassanak majd akkor hozzászólni, ha a határozat országossá lesz, s majd akkor hallgassák meg a követ urakat.

Szallopék Lajos (Verőcze megye követe): Deczember 5-én utasításom szerint tett nyilatkozatom folytában ujólag kijelentem, hogy miután az előttünk levő újabb szerkezetben a múlt évi június 20-án és deczember 5-én hozott határozatok megszüntetése csak Horvátország követeire nézve rendeltetik, küldöm az arrólí rendelkezés jogát, hogy mily nyelven nyilatkozzanak követeik az országgyűlésen, sértetlenül fenntartani óhajtják. Ennélfogva alázatos kérésem oda terjed, méltóztassanak a t. Karok és Rendek ezen határozatot a kapcsolt részek egyes törvényhatóságaira is kiterjeszteni, hogy t. i. a kapcsolt részek törvényhatóságai követeinek szabadságában álljon deák vagy magyar nyelven nyilatkozni addig, míg az iránt törvény nem rendelkezik. Horvátország követeinek kérelmét illetőleg pedig kívánják küldöm, hogy beszédek a naplóba pótlólag beigtattassanak.

Elnök: Csongrád megye érdemes követének kijelentése tökéletesen igaz. Ha még tetszik valakinek a t. Karok és Rendek között magához a határozathoz szólni: tessék csupán arra szorítkozni.

Bónis Sámuel (Szabolcs megye követe): Én részemről csak azt nyilatkoztatom, hogy a határozatba azon egy pár szót én is kívánom betétni, mit Torontál érdemes követe előadott, t. i. «nagy részben»; mert küldöm is azt óhajtják, hogy még ezen országgyűlésen olyan törvény hozassék, mely a magyar nyelvet általános országgyűlési tanácskozási nyelvvé tegye. Ez pedig még ezen országgyűlésre a kegyelmes királyi resolútióban nem foglaltatván, Torontál megyének indítványát elfogadom. Maga a határozat lényege ellen nincs semmi észrevételem.

Rohonczy Ignác (Sopron megye követe): Küldöm jövőre nézve minden reményöket a nemzetiség kifejlésébe helyezik, s innét indulván ki, kettőt indítványoznak; az egyik az, hogy a magyar korona alatt minden magyar nyelven menjen; a másik az, hogy ez tetteleg is eszközöltessék. Ez az oka, hogy küldömet a királyi válasz ki

nem elégíti, s azt megnyugtatónak nem vélik. Azért azt kívánják, hogy a június 20-iki határozathoz szorosán ragaszkodjam. Kérem a t. Karok és Rendeket a mennyiben ez többséget nem nyerne, méltóztassanak nyilatkozatomat a naplóba igtattatni.

Jankó Mihály (Pozsony megye követe): Nógrád megye érdemes követének előadását magamévá teszem, s a mennyiben talán a többség akarata szerint kíváнатomtól elüttetném, kérem azon szavakat, melyeket Szabolcs érdemes követe felhozott, a határozatba tétetni.

Ragályi Miksa (Gömör megye követe): A határozathoz nem szólok, de kénytelen vagyok a horvát követ uraknak azon kívánságuk ellen szólni, miszerint azt akarják, hogy december 5-én elmondott beszédek a mai naplóba úgy, mint a jelen gyűlésben felolvasottak, vagy elmondottak, pótlólag beigtattassanak. Én ezt sem szükségesnek, sem helyén levőnek nem találom; mert mind a mellett is, hogy mi a június 20-iki határozatot eltöröltük s a december 5-iki határozatot felfüggesztettük, azon két megtörtént határozat oly megtörtént dolog marad, melyet változtatni s nem törtétté tenni nem lehet. Azon beszédek a június 20-iki határozat ellen mondattak, mely már megszüntettetett, s most hasztalan lenne arról szólni, a minek már tárgya nincs s a mi már nem létezik; ez nem volna más, mint kijátszása a június 20-iki határozatnak. Hogy tehát a követ úr elolvassa a beszédeket, s hogy mi azokat úgy vegyük, mint a mai gyűlésben mondottakat, én részemről nem látom rendén; mert nem is szokás e házban, hogy olvasott beszédek mondassanak fel. Én tehát azon beszédeknek a naplóba igtatását egyáltalában ellenzem és nem látom semmi okát, hogy azok pótlólag a naplóba igtattassanak.

Elnök: Mindenesetre azt tartom, hogy a horvát követ úr a maga előadását csak azért szakasztotta félbe, mert még nem jött reá a sor, a mennyiben még a határozatról foly a tanácskozás; méltóztassanak tehát a határozathoz szólni. Mert valamint a horvát követek részére nem határozat még a kerületi megállapodás, úgy Gömör követe részére sem határozat az. Tessék először ahoz szólni, s ha annak egyszer vége lesz, azután tessék a másik kérdésről értekezni.

Bachó Lajos (Trencsén megye követe): Utasításom következtében a szőnyegen levő határozathoz nem járulván, mint Pozsony megye, kénytelen vagyok a t. Karok és Rendeket arra kérni, hogy a június 20-iki határozatot fenntartani tovább is méltóztassanak. A mi a horvátországi követek előadását és kívánságát illeti: arra azt mon-

dom, hogy az ezen határozatnak tartalmát felforgatná; mert ezen határozatban az mondatik, hogy az országgyűlésnek további folyamára nézve szüntetik csak meg a t. Karok és Rendek a junius 20-iki és december 5-iki határozatot; ezt tehát a multa kiterjeszteni nem lehet. Ennélfogva Horvátország követeinek azon kívánságát, ha akarnak is a t. Karok és Rendek, ezen megállapodásuknál fogva nem teljesíthetnék.

Elnök : Ismétlem azon észrevételemet, hogy míg annak rendeszerint nem méltóztatnak a kerületi határozatot megerősíteni, addig arról, a mi hozzá nem tartozik, ne szóljanak a t. Karok és Rendek, mert a mint a horvát követ elkezdette szólását, Csongrád érdemes követének azon észrevételére, hogy még a határozat el sínes fogadva, Horvátország követe elállott szavától: azért tehát tessék most csak a határozathoz szólani.

Thuránszky Péter (Liptó megye követe) : Igazolásom végett kénytelen vagyok kijelenteni, hogy a december 5-iki határozatnak fenntartására utasításom lévén, annak teljes épségben hagyására a t. Karokat és Rendeket alázatosan kérem.

Tallán János (Somogy megye követe) : Midőn a legközelebb lefolyt évi junius 20-án ezen teremben az iránt tanácskozáink: lehessen-e tovább a horvátországi követeknek deákul felszólalni, vagy nemzeti állásunknál fogva csak egyedül magyar nyelven engedjük meg a felszólalást? — én a nemzetiség és nyelvünk iránti utasításait küldőimnek szemem előtt tartva, határozottan oda nyilatkoztam, miként már ezen országgyűlésen egyedül magyar nyelven vehessenek a horvátországi követek részt tanácskozásainkban, és ez közhatározattá állapittatván, azt küldőim iránt tartozó köteleességből velök haladéktalan közölvén, onnét vett utasítás szerint a Tábla junius 20-iki határozatát egész kiterjedésében épségben és teljes erőben fenntartani hazafiúi köteleességünkkel tétetett; mely jogszerű táblai végzés iránt október 12-ről érkezett királyi leiratot szinte küldőinkkel közölvén, azon határozott utasítást nyertük, miszerint a junius 20-iki végzés mellett nyert előbbi utasításunkhoz és kijelentésünkhöz ragaszkodva, csüggedhetlen hozzájárulással eszközölni igyekezzünk, hogy felséges urunk a nemzeti nyelv és ezzel kapcsolatos nemzetiség pártolására, és a képviselői Tábla e tekintetben keletkezett határozatának a kapcsolott horvátországi követek által is leendő megtartására jobbagyi hódolattal egy felírásban megkéressék, buzgón híven küldőink, hogy urunk királyunk magyar nemzetét, melynek hívségéről a multnak elég tanújelei jövőre is kezeskednek, e részben

is magas pártfogásában részesítendi. És ez volt oka, hogy a deczember hónapban a Karok és Rendek táblája által hozott újabb határozathoz csak annyiban járulhattam, mennyiben benne foglaltatott a junius 20-iki határozat teljes épségbeni tartása, de mellette Ő Felségéhez küldőim által is óhajtott felírás is elhatároztatott, melyben a hazának nemzetiségünk és nyelvünk iránti sérelmei elősoroltatnak Mindezeknél fogva fentemlített utasításai küldőimnek jelenleg is. kötelezők lévén, azoknak állásomnál fogva hódolni tartozván, az előttünk levő határozathoz nem járulhatok, annyival inkább, mert lelkileg meg vagyok győződve, miképp bár a januárius 23-áról kelt kegyelmes királyi válasz által nemzetiségünk s nyelvünk irányában tett Ő Felsége kegyes atyai nyilvánítása a nemzetet hála érzésre gerjesztette, mégis a horvátok iránti aggodalom teljes állásunkat csakugyan meg nem szüntette. Ha azonban a t. Karok és Rendek többsége a junius 20-iki végzés ellenére nyilatkoznék, úgy oda meg véleményem: méltóztassanak a t. Karok és Rendek nemes Torontál vármegye előadását méltányolva, az előttünk levő újabb határozat azon szavait «megszüntetve lenni látván» eképp módosítani: «némi részben megszüntetve lenni látván». Mert — a mint fentebb is mondtam — a horvátok iránti méltó igényeinknek a kegyelmes királyi válasz által elég téve nincs. Végre ami illeti nemes Pozsega és Verőcze vármegyék követeinek előadását, miszerint azt óhajtják, hogy a szlavoniai megyék is a kapcsolt részekhez tartozván, ezen megyék is aképp tekintessenek, mint Horvátország: ebbeli kijelentésök ellen nemes megyém részéről ünnepélyes óvást teszek, és soha meg nem egyezek, hogy Pozsega, Verőcze és Szerém vármegyék másképp tekintessenek, mint bármelyik megyéje hazánknak; mert hogy a nevezett megyék Horvátország kiegészítő részét sohasem tették, az legközelebb az 1836-iki országgyűlésen sokkal világosabban megmutattatott, mintsem hogy ez iránt többet szólni kellene.

Tóth Lajos (Vas megye követe): Ámbár a mult kerületi ülésben a kegyelmes királyi leiratnak tanácskozás alá vétele alkalmával a magyar nyelv tárgyában alkotott határozat nevezetes többség által félretétetett; küldőim iránt tartozó hű ragaszkodásom azonban kötelességemmé teszi, hogy a mai országos ülésben a kérdéses ügynek újabb tárgyalásánál nyilatkozzam. Ugyanis megyémnek karai és rendei, áthatva azon fontos okoktól, melyek a Karok és Rendek táblájának többségét a magyar nyelv iránt alkotott előbbi határozatnak további fenntartására vezérlette, és így a honi nyelv és nemzeti-ség kellő polczra emeltetése érdemében buzgólkodó törvényhozói

testület törekvését méltányolván, valamint illő figyelembe vévén azon, a kedélyeket kétes aggodalomba ejtő és elégtelenséget igénylő helyzetet, melyet a kisebbségnek a többség határozata ellenére feltűnő ellenszegülést idéz elő, úgy megfontolván azon törvényküli állást, melyet az elnöknek a többség határozatának törvényességét el nem ismerő eljárása szül, mindezen körülményeknél fogva, valamint jelen előadásomat legújabbán érkezett pótló utasításom értelmében tisztí állásomnál fogva teljesítem, úgy annak nyilvános szellemében az előbbi határozatot pártolom, s annak további fenntartását kívánom.

Horváth Simon (Ung megye követe): Küldőim jelenleg előbbeni utasításommal ellenkezőt adtak, melyben kijelentik, hogy őket a kegyelmes királyi leirat meg nem nyugtatja, és a Horvátországban történt újabb események után azt kívánják, hogy a határozatnak fenntartása mellett szavazzak.

Tomcsányi József (Békés megye követe): Midőn ezen kegyelmes királyi leirat leérkezett, mely magában mindenesetre a kibékülés szellemét viseli, annak nyomán a t. Karok és Rendek oly loyaltással voltak, hogy előbbeni végzésüktől, melyet hozni tősgyökeres joguk volt, elállottak azon reményben, hogy a kibékülés eszméjénél fogva talán majd magok a horvát követek is önjószántukból magyarul fognak szólni. Azonban igen szomorító jelenet az, hogy a horvát követek a helyett, hogy magyarul szólanának, mi dicsőségükre szolgálna, még most is deákul szólanak. Egyébiránt ezen határozatot tovább, mint a kerületi ülésben hozottat, kiterjeszteni nem kívánom, és ezt csak a horvát követekre akarom érteni.

Fejér Lajos (Heves megye követe): Óhajtanám, hogy a határozat Torontál megye indítványa szerint módosíttatnék, annyival inkább, mivel senki sem ismeri el, hogy a nyomasztó körülmények egészen meg vannak szüntetve; a többség a hat évi határidővel a magyar országgyűlés nyelvére nézve nincs megelégedve.

Török Gábor (Arad megye követe): A nyomasztó körülmények elvben meg vannak szüntetve, csak alkalmazásban nincsenek. A torontáli módosítás helyett tehát kívánom, hogy ez mondassék: «elvileg meg vannak szüntetve». Egyébiránt a határozat kimeríti véleményemet. Ha Somogy érdemes követének előadása, általános helybenhagyást talál, akkor az iránt nem szólok; egyébiránt Pozsega és Verőcze vármegyék előadása ellen óvást teszek.

Szabó Kálmán (Győr megye követe): Igazolásom végett szükségesnek tartom kijelenteni, hogy küldőim, harmadik utasításuk-

ban a tanácskozások magyar nyelven leendő folytatására nézve a határozatot maga teljes épségében fenntartani óhajtják.

Kerkápolyi István (Zala megye követe): Én is résztvevők azon örömben, mely ezen képviselőtestben támadott, midőn a kegyelmes királyi leiratnak tartalmát megértettük, és reménylem, hogy ebben küldőim is hasonló részt fognak venni; miután azonban küldőim utasítással láttak el, kénytelen vagyok kijelenteni, hogy felírás által Ő Felségét sürgessem, hogy Ő Felsége azt, mint a törvényekkel ellenkezőt visszavonni méltóztassék. Miután a tek. Karok és Rendek ezen határozatuktól önként elállottak, azon reménységgel én is hozzájárulok, hogy azt küldőim is elfogadják. Ha ezt azonban meg nem nyerném, méltóztassanak megengedni, hogy annak idejében ellen szólhassak. Egyébiránt szükségesnek látom azt pártolni, a mit Torontál megye indítványozott, hogy t. i. betétesenek ezen szavak «nagy részben».

Zsitvay József (Szerém megye követe): Először is midőn szó volt arról, hogy beszélhetnek-e a horvátországi követek itten magyarul is? én küldőim részéről és magam meggyőződésénél fogva is kijelentettem, hogy az említett követ urak magyarul is szólhatnak, mert ez által Horvátországnak municipálitása vagy nemzeti-sége ellen semmi sértést fennforogni nem láttam. Ezen kinyilatkoztatásomat küldőim, kik a horvátországi tartományi gyűlésben részt vesznek, helybenhagyván, azt pótló utasítás által kötelelességemmé tették, hogy ha a nyelv iránti kérdés szőnyegre kerülne, továbbá is előbbi véleményemhez ragaszkodjam. Tekintve tehát ezen utasításomnak szellemét, tekintve az október 12-iki kegyelmes királyi válasznak tartalmát, mely szinte a gyakorlatot, t. i. hogy a horvátországi követek vagy magyarul vagy latinul szólhassanak, megerősíti, tekintve továbbá a januárius 23-iki kegyelmes királyi leiratot, mely által az előbbeni rendelkezés sanctionáltatik s pedig azon hozzátevéssel, hogy mennyiben a horvátországi követek közzül az egyik vagy másik a törvényes hat esztendő alatt a magyar nyelvet annyira tökéletesen nem bírná, hogy jól magyarul vagy értsen, vagy szólhasson, akkor ily követnek a latin nyelvet is használni szabad legyen, megvallom, hogy én a t. Karok és Rendek mostan felolvasott határozatának, mely által a június 20-iki és december 5-iki határozatok megszüntettetnek és a horvátországi követeknek a latin nyelv használata az említett királyi válaszok értelmében megengedtetik, semmiképpellent nem mondhatok, s azért mellette szavazok.

Elnök: Nem tudom, van-e még, ki a határozat ellen szólana? E szerint tehát a határozat marad.

Beöthy Ödön (Bihar megye követe): Úgy vélekedem, hogy Horvátország érdemes követeinek kívánsága magokból az Excellenciád által kimondott szavakból egyáltalában ki nem vehető. Azt jelenté a követ úr, hogy azon végzést, mely által a t. Karok és Rendek a június 20-iki és annak nyomán keletkezett december 5-iki határozattól elállottak, igen szívesen fogadta; és midőn ezt kiejté, ugyan akkor rögtön ellenkező indulatot jelenté ki az által, hogy a december 5-iki ülésben elmondani szándéklott beszédek, most a t. Karok és Rendek előtt felolvasni akarja. Én úgy hiszem, hogy a t. Karok és Rendek szándékától igen távol volt az, hogy e tárgy iránt a multakra nézve jelen határozatuk által legkevesebbet is változtassanak abban, a mi a Táblának közmegegyezéséből keletkezett; hanem azon dús remények fejében, melyeket a kapcsolt részekkel kölcsonös egység ápolása által kívánnak elérni, vezéreltetek arra, hogy előbbeni végzésüktől elálljanak. Horvátországnak követei azonban, mind a mellett, hogy az október 12-iki leirat őket a magyar és deák nyelvnek használására szólítja fel, s a deák nyelvet csak azoknak engedi meg, kik magyarul nem tudnak, mindamellett, hogy ezen általános kívánságot, kilencz hónap óta majd mindennap megújítjuk, mégis ennek ellenére most is deák nyelven szólalnak fel, sőt még visszahatólag akarják december 5-én előadott véleményök beigtatását. Miután — mondom — a t. Karok és Rendek szándékától igen távol van: bármit akar a követ úr mondani, a mai nap jegye alatt, ám adja elő, s ha a követ úr jobbnak látja deák nyelven szólani, szólhat minden tartózkodás nélkül, mindenki meg fogja hallgatni, és ha emlékező tehetségében nem bizik annyira, hogy könyv vagy irás nélkül mondja azt el, én részemről azzal sem gondolok, ha írásból olvassa fel, de csak ne úgy, mint a december 5-iki ülésben elmondani szándéklott beszédet, hanem úgy, mint azt a mai napon akarja előadni; így azután magyar nyelvre lefordíttatván, be fog jöhetni a naplóba.

Szentkirályi Móríc (Pest megye követe): Ha a tek. Karok és Rendek a királyi leiratot, mely januárius 23-ról érkezett, és annak valódi belső tartalmát megfontolják: úgy látszik, hogy azzal a horvátországi követ uraknak akarata és fellépése — felfogásom szerint — teljesen ellenkezik. Mi foglaltatik ugyanis a kir. leiratban? Az, hogy a horvátországi követeknek hat évi határidő engedtessek, mely idő alatt deákul is beszélhessenek, de csak azok, kik magyarul nem tudnak. Én ennek értelmét úgy veszem, hogy maga Ő Felsége is mélt-

tányosnak ösmerte a Karok és Rendek kívánatát, hogy itt a tanácskozás nyelve kizárólag magyar legyen és azon határidő által, mely után törvénnyel kötelezi magyar beszédre a horvát követeket, alkalmat akar nyújtani a horvátoknak az iránt, hogy ők maguk jószántából tegyék azt, mire őket utoljára is törvény fogja kényszeríteni, hogy így azon feszültség, mely a két nemzetiség között kitörni kezdett, megszüntetessék a horvát követeknek fellépése által egyrészt, valamint megszüntetessék másrészt a t. Karok és Rendek intézkedése által, midőn ők, azon kényszerítő módoktól, melyeket eddig a horvát követek ellen használtak, elállanak.

Hogy áll a dolog most? A tek. Karok és Rendek ezen kibékítő szellemtől vezéreltetve, önként elállottak azon határozattól, melynek méltányossága elismerését maga a királyi leirat is magában foglalja azáltal, hogy elvben kimondja, hogy a tanácskozási nyelvnek egyedül magyarnak kell lenni. Ellenben a horvát követek mit tesznek? Most ők ismét, ámbár magyarul tudnak, következképpen a királyi leirat szerint magyarul szólni a kormány értelmében is tartoznának, ámbár még törvénnyel kötelezve nincsenek, — ezen alkalmat eltaszítják, és deákul kezdenek szólni, nem csak, hanem még azt is kívánják, hogy azok, miket december 5-ikén mondtak, pótlólag jöjjenek be a naplóba. Én, tek. Karok és Rendek, a horvátországi követeknek ezen fellépése mellett sem sajnálom, hogy mi azon kibékítő lépést megtettük, melyre bennünket a kormány loyális nyilatkozata felhívott; ők részükről használják az alkalmat, a mint jónak látják, — az ő rajtok áll; én most csak sajnálkozásomat jelentem ki az iránt, hogy ők most ezen alkalmat meg nem ragadják, s ez által a két nemzet közti visszavonást még tovább is fenntartani igyekeznek. Innét indulva ki, midőn egyrészt nem tartom meg egyezőnek azon szellemmel, mely a kir. leiratban foglaltatik, azt, hogy ők deákul szóljanak, másrészt pedig azon oknál fogva, mivel azt hiszem, hogy minden tanácskozásnak meg van a maga rendje és korlátja, miszerint annak azon tárgy körül kell forognia, mely szönyegre hozatott, — azt gondolom, hogy azon beszédeknek azon formában, melyben azok december 5-én elmondattak, a naplóban helye nincsen; hanem azt tartom, ha követ urak előadják azt, hogy december 5-én reájok oly súlyos vádak hárittattak, melyeket magokon hagyni nem lehet, s melyek iránt akkor előadásait megtenni akadályoztattak, akkor — úgy, mint Bihar követe mondotta — előadásuk a naplóba bejöhethet, s mi nem akadályoztatjuk, hogy a naplóba bejőjjön. Erre nézve tehát ez vélekedésem.

Nem hallgathatok még el egy észrevételt, Verőcze követének előterjesztését illetőleg: t. i., hogy ő fenn akarja tartani Verőcze megyének azon jogát, miszerint rendelkezessék arról, hogy követe mily nyelven szóljon a magyar országgyűlésen és ezt a kegyelmes királyi válaszból következteti. Minthogy a követ úr ezen országgyűlésnek elejétől fogva, mindig magyarul szólott, meg vagyok győződve, hogy ezen nyilatkozását most is utasítása paran csolja, s hogy ez a követ úrnak nem személyes idegenkedése a magyar-nyelvtől; de itt az utasítás sem maradhat minden észrevétel nélkül, mert én azon értelmet látom a kir. válaszbán, hogy ha oly követ választatik, ki magyarul nem tud, az szólhasson deákul, de ha a törvényhatóság oly követet választ, ki magyarul tud, azzal nem rendelkezhetik többé. Én is ismétlem azon óvást, melyet Somogy megye követe mondott és azt tartom, hogy ezen három megye Magyarország-nak kiegészítő része, és majd akkor, midőn ezen kérdés előkerül, elő fogok állani azon bizonyságokkal, melyek világosan megmutatják, hogy ezen részeket Horvátország alá érteni egyáltalában nem lehet.

Klauzál Gábor (Csongrád megye követe): A Somogy és Pest megye követe által ismételt és megújított óvást, úgy hiszem, mindnyájan osztjuk; erre nézve csak azt az egyet jegyzem meg Verőcze megye t. követének beszédére, hogy miután a kormány első leiratában, melyet október 12-én adott ki, koránt sem követelte azt, hogy a kapcsolt Részekre nézve mondják ki a tek. Rendek azt, hogy szólhassanak latinul, hanem egyedül csak Horvátország követeiről szólott; és így, miután a kormány a határozatot egyenesen csak a horvátországi követekre nézve kívánja megváltoztatni, a kapcsolt részekbeli megyék követeinek egyéb mint magyar nyelven szólaniok nem lehet. — Ez legyen feleletül Verőcze megye t. követének. Egyszersmind azon ünnepélyes kinyilatkoztatásomat teszem, hogy Verőcze, Szerém és Pozsega megyéket a tek. Rendek soha sem fogják Croatia, Slavonia és Dalmátia neve alatt érteni, hanem ezen megyéket mindig Magyarországhoz tartozóknak hiszik lenni, mint Csongrád, Pest és a többi megyéket. Világosan mutatják ezt a törvények, s ez iránt kétség nem lehet. Reménylem, hogy magok, ezen megyék követei is nem fognak abban dicsőséget keresni, hogy magokat inkább a kapcsolt részekhez tartozóknak véljék akkor, midőn az anyaországhoz szoros viszonyok által kötve vannak, mint bármely más törvényhatóságok.

Továbbá mi a mostani határozatot illeti: arra nézve azt mondom, hogy magam részéről azért egyeztem meg abban, mert a nyomasztó körülmények, melyek bennünket a határozat hatására bir-

tak a kegyelmes királyi leirat által megváltoztak és elismertetett a nemzet és fejedelem által közösen az, hogy a horvátországi tartományi gyűlésnek semmiféle határozata és statútuma a törvényhozási rendelkezésen felül nem állhat; ez a főök, mely a nyomasztó körülményeket megszüntette; másodszor pedig az, hogy a fejedelem ezen második resolútiójában nem szól többé azon parancsoló hangon, mint az elsőben, hogy t. i. «akarjuk», hanem azt mondja, hogy «kivánjuk», hogy a tek. Rendekek adjanak határidőt a horvátországi követeknek a szólásra; mi által a fejedelem visszalépett az alkotmányos ösvényre. És miután ebből indulva ki a tek. Karok és Rendekek a kegy. kir. leiratba határozatukat megsemmisítve nem látják, hanem azt maguk önjószántukból megszüntették a jelen országgyűlés további folyamára nézve, ebből önként következik az, hogy ezen határozat, mely mostanáig fennállott és a kormány által sem vonatott kétségbe, úgy az a múltra nézve fennáll jelenleg is; ez által tanú bizonyossága van adva, hogy ezen Tábla szabadon intézkedhetik a maga naplójáról a kormány legkisebb beavatkozása nélkül.

Én tehát, az elnök kimondása következtében jóváhagyott országos végzésnél fogva, helyét nem látom, hogy mi azon határozatot a múltra nézve megváltoztassuk; ebből önként következik az, hogy a horvát követek azon beszédei, melyek dec. 5., 6. és 12-én, vagy nem tudom hányadikán mondtak, ezek mint azon napokon mondott beszédek a naplóban helyt nem foglalhatnak. Természetes, hogy az, a mit akkor mondtak a követ urak, midőn senki figyelembe nem vette, a naplóba be nem ígathattatik. De ha a követ urak most szólani akarnak, nekünk nincs jogunk ebben őket korlátozni és nem is kívánjuk gátolni, hogy deákul ne beszéljenek, — ám tessék elmondani, a mit akarnak, noha fájlaljuk, hogy azon útmutatással, mely a kir. válaszban benn foglaltatik, élni nem akarnak, hogy t. i. azok, a kik magyarul tudnák, magyarul szóljanak, mi az egész nemzet és anyaország s talán magoknak a horvátoknak érdekében is szükséges; mit, hogy még sem tesznek, ennek okát vagy a megátalkodottságban kell keresni, vagy pedig azon félelemben, miszerint az érdemes követek azt tartják, hogy miután utasításuk van, attól nekik elállani nem lehet. Én ezt a t. követ urakra bizom; ők maguk tudják, micsoda viszonyban állnak küldöikkel; maguk tudják azt, mit tettek azon viszony könnyebítésére és tettek-e valamit azon szerencsétlen végzés változtatására? Ezt mind magokra bizom; csak annyit jelentek ki, hogy nem tartom rendesnek, sőt a mostani határozat elleninek vélem, hogy beszédeik felolvastassanak, miután ezen háznak szabálya az, hogy itt hosszas

beszédeket felolvasni nem lehet; s ez oly szabály, mely most már harmadik országgyűlésen tartatik meg, mert 1832-ben jött létre. Fel-szólítom tehát a követ urakat, hogy miután e határozat meg van hozva, szólhatnak ezen országgyűlésen deákul, méltóztassanak azt, mit mondani akarnak, előadni, mi őket nem gátoljuk, de ne tessék oly kívánattal előállni, melyet mi határozatunknál fogva nem teljesíthetünk. A követ urak elérték azt, mit óhajtottak és tessék beszé-deiket elmondani úgy, mint mai napon mondott beszédeket; úgy a naplóba be fognak jönni.

Huszár Károly (Nógrád megye követe): Midőn a közelebb leérkezett kir. válasz következtében az Elnök ö nagyméltósága által kimondott országos határozatot a kerületi ülés meghozá, azt hiszem, hogy legszebb jelét adá azon óhajtságának, hogy azon viszály, mely ezen Tábla képviselői és Horvátország követei között létezett, megszüntetvén, jövődre legszebb egyetértésben kívánnak élni; ennek következtében a tek. Rendek méltán várhaták azt, hogy ezen jóakarát és legtisztább szándokból kiinduló határozatunk következtében és a leérkezett kir. leirat tartalma szerint is, miután a horvátországi köve-tek tökéletesen bírják a magyar nyelvet, ez alkalommal viszonzni kívánják azon méltánylást, melyet ezen testület irántuk tanusított és magyar nyelven fognak szólani. Azonban, miután a horvát követek ezt tenni nem kívánják, és miután a legközelebb érkezett kir. válasz szerint kötelességöket nem teljesítik, én őket semmiképp kényszerí-teni nem akarom; de miután e Tábla jelét adta, hogy ezen feszült állapotot megszüntetni kívánja, igen feltűnőnek látom azt, hogy a horvátországi követ urak beszédeiket, melyeket december 5-én kelt határozatunk folytában meg nem hallgattunk és meghallgatnunk nem lehetett, a melyeknek a naplóbai bevételét megengedni szinte nem lehetett, most kívánják a naplóba igtatni. Feltűnő ez annyi-val inkább, mivel Ő Felsége kegy. leirata által kimondotta azt, hogy az országgyűlés nyelve jövőre nézve, azaz hat évek után, kizárólag a magyar leend. És miután ezen kérdés el van intézve a legfelsőbb kir. leiratnál fogva, nem látom által, hogy ezen kérdésre vissza lehetne vinni a tanácskozást, mely már Ő Felsége válasza által eldöntetett és többé tanácskozás tárgya nem lehet. De különben is azt hiszem, hogy ha a horvát követeknek mi megengednők azt, hogy beszédeiket a naplóba beigtathassák, megrontanók azon jogunkat, mely határoza-tunkban le van téve. Mindezeknél fogva részemről felszólítandóknak vélem és felszólítom a horvát követeket, hogy méltányolják ezen leg-szebb tanújelét a mi óhajtságunknak, miszerint jövődre nézve min-

den legkisebb feszültséget, minden legkisebb ingert eltávoztatni kívánunk, s mellőzve és felhagyva azon vitatkozásokkal, melyek a kérdést a mult stadiumába visszavezetnék, azon beszédeiket, melyeket felolvasni, és úgy a mint mondottakat venni kívánnak, adják elő mint mai nap mondottakat; én részemről kénytelen vagyok nyilvánítani azt, miszerint ezen tárgy iránt mindent befejezettnek tekintek, mely már a kir. válasz által végkép eldöntetett és többé tanácskozás tárgya nem lehet, és ezen tárgyra való visszamenetelt, és a tanácskozásoknak visszavezetését meg nem engedhetem. Kérem ujólag Horvátország követeit az általunk előadott okoknál fogva, hogy méltányolva tanúsított viseletünket ezen legközelebbi országos határozat által, ebbeli szándékukról mondjanak le s adják tanúbizonyságát annak, hogy ők is viszonozni kívánják határozatunknak kibékítő szellemét.

Ragályi Miksa (Gömör megye követe): Én leginkább azért szólaltam fel, mert azon hiszemben voltam, hogy Csongrád megye t. követének előadására Elnök ö nagyméltósága kimondotta a többséget; egyébiránt ha hibáztam, engedelmet kérek; azt tudom, hogy minden határozat egyformán minden megyét kötelez, s így Gömör megyét is. Mi a dolgot illeti: én előbbeni okaimhoz ragaszkodom, s nem azért szólaltam fel, mintha kétségbe akartam volna hozni, hogy itt akármely tagnak ne legyen joga azt mondani s ismételni a mi tetszik; hanem azért szólaltam fel, mintha kétségbe akartam volna hozni, mert tagadom, hogy azon két horvátországi követnek legyen joga azt, mit december 5-én mondottak, a mai naplóba beiglatni; ma mondhatnak a mit akarnak és azt beigtathatják, de miután azon beszédeket másként nem lehet venni, csak úgy, mint ma elmondott beszédeket, azoknak már tárgyuk, testök nincsen; mert a június 20-iki határozat meg van szüntetve, megszűnt a felirat s így ellenök szólani nem lehet többé. Ha azonban a horvátországi követ uraknak kedvökben áll olyanról vitatkozni, miről most szó nines, arról nem tehetünk. Azt sem pártolom, hogy beszédét felolvassa, mert akkor olyan formát venne magára a dolog, mi e háznak szokásával ellenkezik. Ha nem akarnak beszélni magyarul a horvát követ urak, azzal nem gondolunk, sőt ha önző akarnék lenni örülnék neki, mert bebizonyították azt, hogy ez nem reactió, hanem actió; mert akkor, midőn ezen országgyűlés kibékítési kezet nyújtott nekik, a helyett, hogy ők azt elfogadták volna, előbbeni megátalkodottságukban maradtak és az ingerültséget folytatták és bebizonyították azt, hogy ők magok teszik azt, mivel vádolnak.

Én előbbeni vélekedésem mellett maradok s ha a többség tőle

el nem üt, meg nem engedem, hogy december 5-iki beszédök bejőjjen a mai naplóba.

Lónyay Menyhért (Bereg megye kövele): Csudálkozom, hogy miután ezen törvényhozó testület az Ő Felségétől nyert királyi válaszban megegyezett és baráti kezet nyújtott a horvátországi követeknek, ők ezt elfelejteni látszanak, és azon érzésinket, melyek keblünkben keletkeztek, nem viszonozzák; és csudálkozom rajta, hogy a horvátországi követek azok, kik megújítván régi bánásmódjukat, az engesztelődés szellemétől át nem hatva, most is deákul szólnak, sőt még december 5-én mondott beszédeiket kívánják a naplóba igtatni. Miután én egyik voltam azon követek közzül, kik a jun. 20-iki határozat hozatalába befolytak s ezen határozatot utasításuknál fogva fenntartani óhajtották, s miután azon határozatot a királyi leirat után is megyém részéről fenntartottam, csupán a kibékülés szellemétől áthatva engedtem ezen tárgyra nézve; de meg nem engedhetőknek látom azt, hogy az elmondott beszédek, melyekre semmi figyelem sem fordítottatott, a naplóba bejőjjenek; azoknak felolvasása is a gyakorlattal ellenkeznék. Ha beszédeiket úgy, mint mai napon elmondani akarják, ám tessék, ez ellen nincsen semmi észrevételem.

Tomcsányi József (Békés megye kövele): Akkor, midőn a horvátországi követ úr felszólalt, még állott a tek. Rendek azon végzése, hogy az általok elmondott deák beszédek a naplóba ne jőjjenek. Ezen végzés — úgy vélem — oda is terjed, hogy a horvátországi követ azon deák beszéde, melyet akkorig tett, míg elnök Ő Nagyméltósága a kerületi határozatot országos határozatnak ki nem mondotta, a naplóba be nem jöhet. Ezt annyival inkább kívánom, mivel midőn a horvátországi követ úr eddig mondott beszédeit a naplóba kívánja igtatni, azzal azt akarja, hogy a Rendek határozata meggyengítettessék, és hogy előbbeni végzésünk jogosnak el ne ismertessék. Ha azt akarják a horvátországi követek, hogy beszédeik a naplóba jőjjenek, mondják el azokat ma, melyeket elmondottak december 5-én; azonban, ha oly kérdés iránt kívánnak szólni, mely már nincsen, ezt Don Quichotte-forma vitézségnek tartom. A felolvasás ellen óvást teszek, s nem szeretem azt elvileg elfogadni; mert ezt megengedve, valamely követnek eszébe juthatna 100 ívre terjedő beszédet is felolvasni s a tanácskozást lehetetlenné tenni.

Bezerédj István (Tolna megye kövele): A «partes adnexæ» szóra nézve kívánom megjegyezni, hogy éppen azért, minthogy itt Horvátországnak külön kövei vannak, Pozsega, Szerém, Verőcze megye pedig úgy van képviselve, mint Pest vagy Tolna megye, az

nyilván mutatja, hogy a «partes adnexæ» alatt csak Horvátország nem pedig a három vármegye értetik; mert ha ezt úgy értenők, hogy ezek is úgy representálják megyéiket, mint a két horvátországi követ Horvátországot, ez minden fogalmakat összezavarna. A «partes adnexæ» alatt tehát nem Verőczét, Pozsegát és Szerémet lehet érteni, hanem csak Horvátországot; és ez nem elesavarás, hanem azon alapul, mi 1832-ben ténynyé lett s mi azt bizonyítja, hogy nem lehet másként venni a «partes» fogalmát. Erről több szót tenni nem kívánok, mert ez mindenki előtt, ki szándékosan a dolgot elesavarni nem akarja, a dolgot teljesen kivívja és kétségen kívülé teszi.

Mi Horvátország követének felszólalását illeti: különös az, hogy most akarják pótolni azt, mit decz. 5-én akartak tenni. Ez teljes lehetetlen; ők ha némileg összezavarták is a nemzetiségnek közérdekét és fogalmát, de az idő folyamát az országgyűlésen nem zavarhatják össze, és azt csakugyan nem tehetik, hogy a február 3-iki ülés egy legyen azzal, mely december 5-én tartatott; ez nem egy azon ülés, ez nem tartathatik a decemberi ülés folytatásának, és el sem is töröltetik felolvasásuk által az, mi a két ülés között történt, és a dolgot egészen megváltoztatja. A mai ülésben szólhatnak, a mit akarnak, de hogy pótlólag a december 5-iki ülésre valamit mondjanak, ezt tenniök nem lehet, és azt semmikép el nem fogadhatjuk. Ha ők a december 5-iki ülésben történeteket annyinak tartják, mint a mai ülést, ez annyi lenne, mint például a mai ülésben az úrbéri megváltásról vagy akármely más törvényről szólni, mely már ténynyé lett. Ha a december 5-iki végzés már tény, azt gyengíteni, összezavarni és csonkítani nem lehet, és e kívánatot nem azért, mert horvátországi kérdés, hanem azért, mivel a tanácskozás módjával és rendével ellenkezik, elfogadni nem lehet.

Továbbá, mi a felszólalást illeti: az ezen testületre nézve most már subordinált kérdés; azok után, a mik történtek, ennek fontossága elveszett; de van egy nagy érdek, mit tekintetbe kell venni, és ez a Horvátországban lakó honfiak egyesülése és kibékülési sympathiája. Kérdelem a horvátországi követ urakat: gondolják-e azt, hogy ezen módú fellépésökkel a kibékülés pillanata után Magyarország több részeiben és Horvátországban a sympathiát eleveníteni fogják, vagy jó hatással fognak-e arra lenni? Igen kételedem. Azt hiszem, hogy ha a magyarországi képviselők megtették mindent a mult napokban, miáltal megmutatták, hogy méltányosak akarnak lenni Horvátország iránt, most nem törvényszabta kénytelenségből, hanem hazaszeretetből és a horvát követek hazafi érzésétől

várják azt, mit nem akarnak parancsolva elébök szabni; ha mi ezt tettük: Horvátországnak sincs kevésbbé érdekében, hogy ő is tegyen oly lépést, mely Magyarországnak a sympathiát felköltse. Én nem akarom a horvátokat eltávolítani tőlünk, mert elismerem, hogy ők hasznos polgártársaink, és az országnak fontos része, mert tengerpartunk ő nálok van; de Horvátországra nézve is áll az, mi Magyarországra nézve.

Kérem a követ urakat, hogy ezen magasabb szempontot, mely küldöiknek legnagyobb érdekében áll, ne vessék el szemök elől és midőn a fejedelem és az országgyűlés megtette az alapot, melyen ezen sympathia és mind azon jó, mely ebből származik felvirágozhatik, csak mi magunk akarjuk, egyes fellépésekkel ne zavarják, mit a közszellem megragadt és meg fog érlelni, s gondolják meg, hogy mindent könnyebben elérnek, még azt is, mit provinciális s horvát nemzeti tekintetben óhajtanak. Nem akarok sérteni, de ezen eljárásuk oly szint visel, mintha akadékoskodással zavarnák azon szellemet, mely ezen Táblán kifejlődött, és legfőbb helyen is kívánt visszhangra talált. Hogy tehát ez gyümölcsét megteremje, fogjanak Horvátország lakosai és követei is velünk kezét.

Elnök: Többen szólottak a tek. Karok és Rendek közül, s nem akartam félbe szakítani a tanácskozást; de Tolna megye követe azon eszmét hozta elő, mely előttem is legkedvesebb, t. i. a sympathiát s e határozat tökéletesen ezen eszmének szüleménye. Ezen felolvasott határozatot én is osztom, s igen tudom méltányolni azon közelítési szellemet, mely azt létre hozá. Ennek világos értelme az, hogy a horvát követek régi állapotukba visszahelyeztessenek, abba tudniillik, melyben junius 20 előtt voltak, hogy itt deákul mondanó beszédeiket elő adhassák, egy szóval, hogy azon végzés, mely reájok nézve hozatott, megszüntettedessék. De méltóztassanak felvenni, — azon sympathiának megerősítésére sőt feltámasztására is, talán azok, mik itt most többek által mondattak, nem legjobban szolgálnak. Midőn valamit egy kézzel adok, azt teljesen s tökéletesen adom, másik kézzel vissza nem veszem; legalább akkor, midőn adom, melleleg keserűség érzésével össze nem keverném. A horvát követ urak azon észrevételt más alkalommal is hallották s mi is hallottuk, hogy őket utasításuk, és más okok tiltják. Méltóztassanak megengedni! de én igaz érzésemet mondom: én ezeket éppen a mai napon nem ismételtém volna.

Mi a beszédeknek a horvát követ urak általi felolvasását illeti, hogy erről is mondjak valamit, erre világos határozat nem

létezik; de lehetnek oly esetek, hogy a legérdemesebb férfi is okosat akarva mondani, könnyen elakadhat s kénytelen lehet beszédét, melyet feltett, a maga emlékezetének segédelmére elolvasni. Minderről azonban bővebben nem szólok, mert ez nem tárgya a tanácskozásnak. Mi magát a dolgot illeti, tagadhatlan igaz, hogy a december 5-iki előadásokat újra elővarázsolni nem lehet és a meg lett dolgot meg nem letté senki, így a horvát követ sem teheti. Más részről ők beszélhetnek már deákul s kimondhatják, a mit mondani akarnak; kinek észrevétele van ellene, mondja meg szinte a maga vélekedését. *(A horvát követekhez fordulva.)* Egyébiránt az érdemes követ uraknak sokszor tanácsoltam, most is tanácslom, hogy mivel mult dologról szólni nem oly érdekes, igen jól teszik, ha az érdemes követ urak a mostani körülményekhez alkalmazzák mondandójukat. Ezt azonban csak tanácsképp mondom, és ezt jónak találnám azért, mert így beszédöknek több érdeke lesz. A dolognak mostani helyzetében a követ urakat senki sem tiltja a beszédétől, s én csak utat-módot kívántam mutatni, hogy miképp beszéljenek. De hogy a december 5-iki dologra vissza menjünk, ettől Isten őrizzen! ezt én lehetetlennek és czéliránytalannak tartom. Egyébiránt még most is a horvát követeknek szabad szólását korlátozni sem helyesnek, sem tanácsosnak nem tartom; mert változhatnak a körülmények, ma nekem, holnap másnak. Tehát a dolog úgy marad, mint azt Csongrád megye érdemes kövele előadja.

Sőtér Ferencz (Mosony megye kövele): Nem szándékom a Horvátország kövelei által előterjesztett kíváнат érdemét s az abban foglalt érdekeket taglalni és fejtegetni, mivel küldöik és közöttök fennforgó viszonyaik előttem ismeretlenek; annyit azonban ki kell jelenítenem, hogy az általok kért engedményt részükről fölöslegesnek tartom, miután már latin nyelven szólniok ismét lehet s latinul szólásukat többé senki sem ellenzi, mint a jelen körülményekben már nem is ellenezheti; és így bármi részben kívánják az érdemes követ urak pótolni a hiányokat a múltra nézve, azt jelenleg könnyen eszközölhetik, s mint Csongrád érdemes kövele mondá «mindent elérhetnek, mit elérni kívánnak». Ezen sokat jelentő szavak útmutatása szerint tehát az érdemes követ urak bölcsességek szerint feltalálандják különben is azon módot, mely által magukat ne talán küldöikkel kölcsönös viszonyaik tekintetében tisztába hozhatják s magukat kellőleg igazolhatják; ezen tábla részéről pedig kérelmek teljesítését veszélyesnek látom, mivel egy jelen történetnek a múltra visszahatását engedni nem lehet, és valahányszor ezen teremben azon elv érinté-

tik, hogy bármely határozatok visszaható erővel nem birnak, ezt a tek. Karok és Rendek mindenkor óvatosan fenntartani gondoskodnak; miknél fogva tehát a Horvátország követe által kijelentett kérelmet nem pártolom.

Br. Sztojka Imre (Máramaros megye követe): Miután Ő nagyméltósága a határozatot, mint a többség akarátát kimondani méltóztatott, azt — bár benne egészen meg nem nyughatom is — tisztelem, és annak hódolnom kell, azért nem is szólok ellene; egyedül csak Horvátország követének azon kívánságára, hogy december 5-én mondott beszéde most a naplóba igtattassék, kénytelen vagyok azon észrevételt tenni, hogy az két okból nem történhetik. Elsőben, mert a naplóba csak az mehet, a mi itt közönségesen mondatott és hallatott; azt pedig magoknak is el kell ismerni, hogy akkori beszédeket senki sem hallhatta, így tehát naplóba nem is mehet. Másodszor, hogy az visszalépés volna, mely ha nekik megengedtetnék, úgy az esetben a mostani határozattól nekem is visszalépnem szabad lenne. Minthogy pedig az egyik sem lehet, abbeli kívánságát nem is pártolom.

Palóczy László (Borsod megye követe): Excellentiádnak felszólítását teljes mérvben tisztelem, de meggyőződésem azt súgja, hogy az egyezsége, a kibékülésre való kéznyújtás sora a horvátokon van. Mi már megtettünk mindent, a mit e tekintetben megtenni lehetett; de ők ekkorig legkisebbet sem viszonztak, és az előbb is, ha jól hallottam, midőn a horvát követ úr megköszönte e Táblának azon határozatát, miszerint most már szabad deákul szólni, azt is úgy köszönte meg, hogy azon kifejezést használta: «præjudiciosa határozat».

Egyébiránt nem tudom mi van abban, hogy ők azon beszédeiket fel akarják olvasni, melyeket december 5-én el akartak mondani. Azon határozat, mely ellen akkor beszédeiket intézni akarták, most már nem áll s többé nem létezik; nem tudom tehát, miért akarnak arra nézve, a mi többé nem létezik, bennünket még most is capacitálni, hogy t. i. nem volt igazságunk. Én azt tanácsolom, hogy csak méltóztatassanak azzal felhagyni; mert ha a zágrábi káptalannak minden actióit felolvassák is, bizony bennünket nem fognak capacitálni arról, hogy nem volt igazságunk. Vagy talán azt gondolják a követ urak, hogy producálni fogják magukat, mily pompás latinsággal vannak szerkesztve beszédeik; tessék meggyőződve lenni a követ uraknak, ha szép deák stylust akarok olvasni, akkor nem szorulok beszédeikre, hanem olvasom inkább Horatiust és Virgiliust. De egyébiránt itt is a Táblá-

nak méltósága forog fenn, s ha megengedjük, hogy azon beszédek felolvastassanak, akkor azt ismerjük el, hogy december 5-én nem volt igazságunk; én pedig azt tartom, hogy teljes igazságunk volt; és ekkor összedöntönnök azt, a mit előbb építettünk. Én határozottan a mellett maradok, hogy ne olvastassanak fel; ha pedig felolvastatnak a beszédek, kijelentem, hogy ma nem február 3-ika van, hanem december 5-ike; ilyen formán ismét nem engedhetem a horvát követ uraknak, hogy beszédeiket felolvassák, mert december 5-én még életben van a most megszüntetett határozat, december 5-én nekik deákul beszélni nem szabad. (*Zajos tetszés.*)

Bónis Sámuel (Szabolcs megye kövele): Megvallom, én e jelen kérdést más szempontból tekintem s úgy veszem fel röviden, hogy a horvát követek szintúgy, mint mi, küldöik akaratának tolmácsai, ők küldöik akaratát kívánták kijelenteni decemberben, de a határozat, miszerint csak magyar nyelven szólhattak volna fel, ebben őket gátolta. Vélekedésem szerint tehát küldöik akaratát, mit decemberben előadni akartak, most előadni tökéletes joguk van, és ha ők most előadják küldöik akaratát s mi meghallgatjuk őket, az által határozatunk legkevesebbet sem gyengül, mert a mit ma elmondanak, természetesen ez nem mehet úgy a naplóba, mint decemberben elmondott beszéd, hanem mint ma mondott beszéd; küldöinek akaratát pedig, mint decemberben, úgy ma is ismételni, kinek-kinek jogában áll. Hallottam én itt már sokszor ugyanazt elmondani, mi más ízben is elmondattott; de bennem ez nem szül aggodalmat; sokszor sokan nem szólnak azon kérdéstről, mi éppen szönyegen van; de az nem ujság az országgyűlési tanácskozásokban, hogy valakinek kötelességévé tétetik, hogy küldöinek akaratát előlegesen s napirenden kívül adja elő. Vélekedésem szerint tehát a horvát követ úr beszéde nem mehet úgy a naplóba, mint decemberben mondott beszéd, hanem úgy, mint küldöik akaratának mai nyilvánítása.

Ossegovich Metell (Horvátország kövele): Valóban csudálatosnak látszik előttem, hogy a tek. Karok és Rendek a követtársam által előadott igen igazságos kíváнат betöltésében nehézséget talál-
nak, miután maguk a felolvasott legújabb határozatuk által latin felszólalási jogunkat elismerik, és mégis annak természetes és mintegy elszakíthatlan következményét tőlünk megtagadni látszanak; mert ugyanis annak, mi ezen Táblán akármely tagja által előadatik, a naplóban nyomát kell találni, másképp a napló, mely az egész testületnek tulajdona, csupán az egyik résznek szolgálván használatul, hűségesnek nem tartatnék. Azok, mik 1843 december 5-én részünkről itten elő-

adattak, mai napon és mostan egészen változott körülmények között ezen pillanatnyi véleményünk gyanánt, a mint akkor mondattak általunk, többé teljességgel nem ismételtethetnek, és azért csak az illető napróló jegyzőkönyvbe tartoznak; hogy pedig mindaz valóságosan úgy írásban foglaltatott, a mint az mondva vala, arról, habár a tek. Karok és Rendek, mint elég fájdalmasan kellett tapasztalnunk, beszédeinket figyelemre nem méltatták, míg Ő nagyméltósága az elnök úr kezeskedhetik, ki előadásainkat akkor is hallá, és azokat magának általadott írásban is olvashatá! Ezek most kezeinknél vannak, melyeknek egyszerű felolvasása, vagy ha a tek. Karok és Rendek azzal megelégednek, felolvasottaknak kijelentése által előállíttathatik azon fogyatkozás, mely a naplóban látható. Ha tehát a tek. Karok és Rendek azon reánk nézve igen sérelmes glossákat, melyek a napló II-ik kötetének 106., 107., 109., 111. és 150. lapjain találhatnak, beszédeink pótló felvétele által igazíttatni nem engedik, akkor egy sajnos érzelmnek okát legjobb akaratumk ellen továbbá is fennhagyják, minket pedig arra kényszerítnek, miszerint a december 5- és 12-iki ülések naplóját hiányosnak nyilatkoztassuk.

A tekintetes Karok és Rendek mai napon elhatározzák, hogy junius 20 és december 5-iki határozatuktól elállanak; minek okát kétségkívül ott kell keresni, hogy volt határozatukat alkotmányos követi jogainkkal és szabadságunkkal ellenkezőnek, mint nem kevésbé ezen Tábla méltóságával, a jó rend fogalmával és magával a napló rendeltetésével össze nem férhetők lenni maguk által látták. Már ha ez jövőre nézve elismerve áll, megfoghatatlannak látszik, miképp az ellenkező a multra nézve igazságosnak és méltányosnak tartathatnék, és ennél fogva lehetetlen azon fel nem akadni, hogy midőn a tekintetes Karok és Rendek a naplóba történt hiányokat látnak, és ezekről meggyőzetnek, azoknak előadott mód szerinti helyreállítására azonban még sem hajlanak. Sajnálatos valóban, hogy midőn a Karok és Rendek kebleit a kibékítésnek és igazságnak szelleme lelkesíti, — mit részünkről el nem ismerni lehetetlen, — mégis fenn maradjon valami, mi által a legszebb szándékunk foganata kétségessé váljék. Őszinte meggyőződése az, hogy a magyar és társnemzetközi annyi századokon keresztül minden viszontagságok közt maga épségében fennmaradt testvéri egyesület erősbulése és a szíveknek, melyektől az emberi erők függenek, összhangzása leginkább attól függ, hogy minden vizsgálódásnak magva nemesak jövőre kerülessék el, de a multra nézve is lehetőségig semmisíttessék meg; csak így lehet reményleni, hogy a kedélyek közeli-

tése és egybeforrása egész hazánk gyarapulásával bekövetkezzék és közszerencsére szilárdittassék.

De micsoda kilátások tűnnek szemünk elé, ha csak a mai tanácskozások folyamát fontolóra vesszük is? Egy részről ugyanis azon igazságos kívánat, hogy általunk deczember 5 és 12-én tett nyilatkozatok úgy, a mint azok történtek, s pedig azon napi jegyzőkönyvre hivatkozással, pótlólag naplóba igtattassanak, visszavettetik, és így alapos fájdalomnak visszamaradása a kapcsolt országok kebeleiben okoztatik; másrészről pedig ezen alkalommal is az alsó-slavoniai vármegyéknek a kapcsolt országoktól elszakasztása iránti szándék újlag nyilvánítatik, és pedig azon oknál fogva, mivel — mint Tolna megye érdemes követe mondá — a tek. Karok és Rendek az említett három, u. m. tulajdon követeik által itten képviselt vármegyéket, az 1832-iki országgyűléstől kezdve Magyarország kiegészítő részének tartották. De minő joggal tevék azt, elég legyen arra figyelmeztetni, hogy ámbár az érintett három alsó-slavoniabeli vármegyék már 1751. évben külön képviselést nyertek az országgyűlésen, az 1832. országgyűlés előtt azonban a fentérintett vármegyékre nézve Magyarország részéről soha semmi követelés sem történt, melynek igazságát a kapcsolt országok soha el nem ismerendik. Ez ugyanis azon szomorú emlékezetű időszak, mely után a két testvér nemzet közötti súrlódások elkezdődtek, melyek a mint időről-időre a viszálykodási tárgyak szaporodának, az egész haza kárával mindig nagyobbultak. Tehát itt azon időpont, hogy a t. Karok és Rendek, ha a közjólét előmozdítását egész szívvel eszközölni kívánják, min csak kételkedni is bűnnek tartanám, a kapcsolt országok ellen minden oly lépést kerüljenek el, mely által municipális és nemzeti létök, nem különben territoriális kiterjedések veszélyeztessék.

Már most által megyek a t. KK. RR. által tett azon ellenvetésre, hogy, ha mi részünkről a kibékítés szellemét akarnók, ezen perczen nem latinul, hanem magyarul szólalnánk fel. Már ez bizony előttünk igen váratlan és nyomasztó kijelentés. Mert remélhető vala, hogy a tek. Karok és Rendek, miután a latin felszólalás elleni határozatuktól elállottak, nekünk ezen jogunkkali élest kényszeríteni nem fogják. És íme, történnek hivatkozások a kir. válaszra, mely a magyar nyelv tárgyában kiadatott, mintha t. i. ennek következtében magyar felszólalás részünkről csakugyan lehetséges lett volna. De magából a kir. válaszból elegendőképp kiviláglik, hogy annak foganata csak egy, Ő Felsége által szentesítendő törvény után fog bekövetkezni; de akkor is az országgyűlésen magyar nyelven szólás a kapcsolt orszá-

gok követeinek csak hat év multa után tétetik köteleességökké, mely most tőlünk annál kevésbé követeltethetik, minthogy mi a latin nyelvvel élésre világos utasításunk által köteleztetvén, ennek mint legszentebb zsinórmértéknek magunkat alávetni kénytelenítettünk és ebbeli köteleességünk teljesítéseért a tek. Karoktól és Rendektől inkább elismerést, mint valamely engesztelhetlenség miatti gáncsot vártunk volna.

Tekintetes Karok és Rendek! Nem ez az út arra, hogy a kapcsolt országok még hat év lefolyta előtt is követeiket magyar nyelvvel élésre utasítsák, ebbeli készség a társnemzetben csak a fentebb érintett béke- és igazságszerető szellem által, mely Magyarország részéről a kapcsolt országok iránt teljes mértékben kíváncs, ébresztethetik fel, mely ha be nem következik, akkor a balfátumon csak el kell szomorodni, mely átok gyanánt közhazánkat üldözi, és a belviszátkodási elemeket annyira szaporítván, csak közszerencsétlenségre vezet. Köz- és forró kíváncsunk ugyan egész hazánkat szerencsésíteni, de e célravezető eszközökre nézve különbözök a vélemények. Azonban, ha minden ohajtásaink daczára véleményünkkel ellenkező eszközök következtében balsors érendi hazánkat, akkor vérző szívünknek az lesz egyedüli keserves vigasztalása, hogy nem késtünk el kérelmünkkel és azon intésünkkel sietni a haza tanácsa elébe: «videat senatus, ne quid respublica detrimenti capiat».

Huszár Károly (Nógrád megye követe): Hogy én az először felszólalt horvátországi követ úrnak beszédét jól fogtam fel, bizonyítja az előttem szólott másik követ úrnak felszólalása. Az ő kíváncsága oda megy ki, miszerint december 5- és 12-én tett deák nyilatkozataik most jőjjenek a naplóba, és ezen kíváncságuknak nyilvánítását tökéletesen így kell érteni, s másképp nem is lehet érteni. Már most az a kérdés, hogy vajjon lehet-e nekünk ezt határozatunkkal meg egyeztetni? Én azon erős meggyőződésben vagyok, hogy ezen kíváncságunkat, ha csak határozatunkat megsemmisíteni, sőt a mai napon országos határozattá vált végzésünkben kifejezett óvásunkat megsemmisíteni nem akarjuk, el nem fogadhatjuk. Azt mondja a horvát követ úr, hogy nem reménylette azt, hogy a mai napon igazságos követeléseiktől el kívánjuk tiltani. Azt tartom, tek. Karok és Rendek, hogy annak, mit mi a horvát követek irányában megelőzőleg tettünk s hogy beszédek be nem jöttek a december 5-iki naplóba, egyedüli oka volt azon viseletök, hogy jóllehet a kir. leiratban az mondatott, hogy magyarul és deákul szólhatnak, s noha ők csakugyan látták, hogy mi határozatunkhoz erősen ragaszkodva, birunk annyi erővel,

hogy azt fenntarthatjuk, mégis deákul akartak szólani. Kivánatos lett volna, hogy ők magukat a kir. leirathoz alkalmazva magyarul szölköltek volna, s ekkor beszédeik bejöttek volna a naplóba; de ezt nem tévén önként adtak alkalmat arra, hogy beszédeik a naplóba be nem mehettek határozatunk ellen; s most mégis azt kívánják, hogy a mit akkor határozatunk ellen tenni nem lehetett, azt most jogosan tehessék.

Azt mondja továbbá a követ úr, hogy tölünk függ a Magyar- és Horvátországok közti kapesot újra érdekessé és szorosabbá tenni. Hogy ezt mi óhajtjuk, annak több jeleit s nagyobb bizonyosságát, mint a mely határozatunkban letéve van, tölünk követelni nem lehet; és nem tölünk, hanem Horvátország követeitől függ, hogy azon szellemet, melyet most nyilvánítva látnak, a nemzet képviselői részéről, ugyanazon modorban viszonozzák; én tehát ezen kívánságukat és szemrehányásukat el nem fogadom, sőt visszautasítom. Ezeknek következtében, miután kívánságuk oda terjed, hogy azon nyilatkozatukat, melyet elmondtak, de közölünk senki sem hallott s hallani nem is köteleztetett, kívánják a naplóba beíratni, erre azt mondom, hogy mi a nélkül, hogy veszélyeztetnők határozatunkat s azon óvást, mely határozatunkban letéve van, ezen kívánságukat meg nem engedhetjük; s ünnepélyesen kijelentem, hogy abban sem egyezem meg, hogy deczemberi beszédeik bármi tekintetben is a naplóba bemenjenek.

Klauzál Gábor (Csongrád megye követe): Csudálom, hogy Horvátországnak követe, kiről jól tudjuk, hogy magyarul beszél és beszél annyira, hogy a kerületben e nyelven nyilatkozott, sőt nem csak érthetőképp nyilatkozott, hanem hosszasan is vitatkozott, most ezen magyar nyelven tett előadásainkat ámbár jól érti, mégis ferdén fogja fel s azoknak oly értelmet akar adni, mely bennök nem létezik. A követ úr úgy állítja elő a dolgot, mintha mi nem akarnók megengedni azt, hogy azokra, mik deczember 5-én mondtak, felelhessen. Ez nem úgy áll, ne mondjon a követ úr mást, mint a mi történt, mert tudom, elegenden fognak akadni Horvátországban, kik örmest elhiszik, hogy mi nem akarjuk megengedni, hogy felelhessenek. Felhivom a követ urakat, hogy azokra, mik deczember 5-én vagy 12-én mondtak, feleljenek, s ha felelni akarnak, a szölköléstől őket senki el nem tiltja; tessék mindazon argumentumokra, melyeket glossáknak tetszett neveznie, ma, vagy holnap, vagy akármikor elkészülnek, felelni, és azokat megezőfolni; ez szabad akaratukban van, ebben őket senki sem gátolja. De ne tessék oly botrányos váddal

illetni a képviseleti Táblát, melyre ez okot nem adott; azt nem engedhetjük meg, hogy minket nevetségessé tegyenek és határozatunkat felforgassák.

Felszólítom magát az érdemes követ urat, hogyan kívánhatja a követ úr, hogy azon beszédek, melyeket határozatunknál fogva senki sem hallott, mikre senki nem figyelt, miket az ország által, a nemzet által választott censorok figyelmükre nem méltattak, mikre végzésünknel fogva nem is figyelmezhettek, most bemenjenek a naplóba, mint hivatalos beszédek? Hisz tudják a követ urak, hogy a naplónak főkelléke az, hogy csak azok jöhetnek bele, melyek a nemzet képviselői által szabadon választott naplóbírálok által megvizsgáltattak s összehasonlítottattak, hogy úgy vannak-e leírva, mint elmondattak? De kérdem: hogy tehetnek bizonyosságot e bírálók, hogy az, mit mondtak, megegyezik-e azzal, mit most írásban felolvasni és beadni akarnak, midőn a figyelmezéstől el voltak tiltva? Felszólítom az érdemes követ urakat, hogy mi a kibékülés jobbát oda nyújtottuk, mutatja az előbbi jóváhagyott határozat; mert mi akkor, midőn a Felsőges Fejedelem nem avatkozva parancsolólag beldogainkba, csak kívánságát jelentette ki, hogy a horvát követeket még most deákul beszélni hagyjuk, elállottunk attól. Mit a követ úr mondott, hogy lehetetlenség lett volna annak folytatása: mi azért nem akarjuk fenntartani a határozatot, mert reméljük, hogy annak megszüntetése az országgyűlés folyama alatt, tökéletes kibékülést hoz maga után a két ország között. Ez volt szándékunk, s ne tessék úgy venni a dolgot, mintha a decemberben mondott beszédekre nem felelhetnénk. Itt az idő, itt a hely, itt az alkalom, méltóztassanak a leghosszabb beszédeket, mint azok elmondatnak beigtatni, s tessék a naplóra hivatkozni; effectusa mindegy lesz. Ha a követ urak ebben most is különbséget találnak s makacsul ragaszkodnak ahhoz, mit nekünk tenni nem lehet: ez nem lesz egyéb — leglágabb szóval mondva is — kötölözködésnél; s ha a követ urak részt akarnak venni abban, hogy az odanyújtott jobbot tiszta kebellet megszorítsák és viszonozzák a kézszorítást, akkor ne ragaszkodjanak olyanhoz, mire szükség nincs; mert mindazt tehetik, mit nemzet képviselőjének joga van kívánni.

Azon fenyegetőzést illetőleg, melyet a horvát követ urnak mondani tetszett, hogy t. i. ha szóról-szóra nem engedjük beigtatni beszédeiket, akkor nem fogja hitelesnek tekinteni a naplót: sajnálom, ha a törvényhatóságoknak és a nemzetnek kétsége támadna a felől, mit a nemzet maga hitelesített; sajnálom azt is, hogy nem fogja hitelesnek tekinteni, de nem tehetünk róla, és ez ártalmára.

sem a nemzetnek, sem a naplónak nem fog lenni. Én tehát minden félreértés elkerülése végett, t. i., hogy a nemzet, s Horvátország félre ne értsen, s odafent is félre ne értessünk, s hogy el ne magyaráztassanak cselekedeteink, részemről ünnepélyesen kijelentem és remélem, hogy a t. Karok és Rendek összessége legkisebb ellenmondást sem tesz, hogy Horvátország követjeinek mindazokra, melyek december 5-én mondtak s melyek be nem jöttek a naplóba, tetszés szerint felelni s utasításuk rendeletét elmondani szabad. Eddig mehetünk, de tovább nem; tessék ezt tenni a követ uraknak, akkor a dolog rendben lesz.

Elnök: Én vélekedésemet soha sem átalлом kimondani, s a dolgot másként nem vehetem fel, mint elébb Szabolcs, most Csongrád követe mondta. A dolog folyama az, hogy midőn először határozat hozatott, melynek következtében a követ urak nem beszélhettek, mert más nyelven meg nem hallgattattak, mint magyarul, — akkor a követ urak azon helyzetben voltak, hogy mindazokra nézve, mik előadattak, utasításukat ki nem mondhatták, mert physice nem szólhattak. A második határozat az volt, melynek következtében az mondatott, hogy szólhatnak, a mint tetszik, semmi figyelem nem fog reá fordíttatni. E két határozat némi tekintetben analog volt, és — hogy megmondjam az igazat — én figyelmezttem ugyan az urakra, de nem gondolnám, hogy más valaki figyelmeztett volna. E szerint már most ezen határozatoknak megszűntével alkalom adatik a horvát követ uraknak utasításuk s meggyőződésük következtében előadásaikban megemlíteni mindazt, mit czélszerűnek lenni gondolnak. De a követ urak mostani kívánságát teljesíteni nem lehet, mert akkor oda menne ki a dolog, hogy nekem azt kellene mondani, hogy ma nem febr. 3-ika, hanem decz. 5-ike van. Tessék tehát hivatkozni az akkor mondott szavakra s arra, mi akkor történt, tessék — ha jónak látják — most felelni, vagy — ha jobbnak látják — feleletöket elkészíteni s később előadni. Már most szabadon előadhatják véleményeiket, mert itt semmiféle megszorítást többé tenni nem lehet. A dolog természetes rendje szerint a multat nem tehetjük maivá. A mit későbben mondott az érdemes követ úr az egyességről, ebben egyetérttek, s talán még az apróbb részleteknél is, mik itt általok felhozattak; de hibáznak, ha olyat kívánnak, amit e Táblának tenni nem lehet. Tessék ebben megnyugodni. (*Heles!*)

Pázmándy Dénes (Komárom megye követe): Ha Nagyméltóságod azt, mit előttem mondani méltóztatott, a KK. és RR. végzésének mondta volna ki: úgy e tárgyhoz nem szólanék; de így felhiva

érzem magamat Horvátország követének előadására felelni. Az érde-
mes követ úr azt mondja, hogy a decz. 5-iki végzés a Táblának jelen
határozatánál fogva, melyet a mai országgyűlésben hoztunk, megvál-
toztatván, logikai következetesség kívánja, hogy Horvátország követei-
nek decz. 5-én és 12-én mondott beszédei a naplóba igtattassanak be.
Én részemről, ha a logikának s következetességnek legvékonyabb szá-
laít veszem is figyelembe, Horvátország követeinek logikai következ-
tetését csekély elmémmel fel nem foghatom; mert olvassa el az érde-
mes követ úr e mai napon hozott országos végzésünket, s abban azt
fogja találni, hogy a decz. 5-én mint szinte a jun. 20-án hozott vég-
zések is akkor szüntettek meg, miután azon nyomasztó körülménye-
ket, melyek akkor a határozat keletkezését szükségessé, megváltozta-
tását lehetetlenné tettek, a legközelebb érkezett kir. válasz eloszlata s
megszünteté; a végzés megváltoztatásának tehát oka egyedül s kizáró-
lag a nyomasztó körülmények megszűnése. Ebből tehát korántsem
következik az, hogy a horvát követeknek a dolgok azon stádiumában
tartott beszédei, midőn még a nyomasztó körülmények fennállottak, az
országosan hozott végzésnek ellenére naplóba igtattassanak, hanem
következik az és egyedül csak az, hogy Horvátország követeinek ezen-
tul mondott beszédei, miután már a nyomasztó körülmények meg-
szűntek és miután a RR. előbbi végzéseiket megváltoztatták, a naplóba
igtattassanak. Különben, ha a tek. RR. megengednék Horvátország
követeinek decz. 5-én és 12-én mondott beszédeiket a naplóba igtatni:
úgy tettel rontanák meg most hozott határozatuknak basisát, mert
elismernék azt, hogy fentebbi végzéseiket nem azért szüntették meg,
mert a nyomasztó körülmények is megszűntek, de azért, mert hatá-
rozataiknak törvénytelenységét később önmagok belátták; ezt pedig,
úgy hiszem, a tek. Karok közül senki el nem ismeri.

Továbbá Horvátország követe szinte félszeg logikai követke-
zetességgel állítá azt is, hogy ha a tekintetes Rende deczember
5-én és 12-én mondott beszédeiket, úgy, mint akkor mondott be-
szédeket, a mai naplóba beigtatni nem engedik, az országos napló
hitelességét döntik meg, és ő kénytelennek érzi Horvátország nevé-
ben Magyarország gyűlése naplóját ily helyzetben nem hitelesnek,
vagyis hiteltelennek jelenteni ki. Mi ezen állítás első részét illeti:
én részemről azt hiszem, hogy a naplónak nem hitelességét az húzná
maga után, ha a tekintetes Rende Horvátország követeinek decz.
5-én mondott beszédeit úgy, mint akkor mondottakat a naplóba
belé engednék igtatni, mert felszólítok e teremben bárkit: ki áll arról
jót, hogy a horvát követek által decz. 5-én ugyanazon beszéd monda-

tott el, melyet jelenben felolvasni akarnak? Felszólítom Méltóságodat önmagát, hogy bár a horvát követekhez közel ülni méltóztatik, meri-e állítani, hogy azon beszéd, melyet a horvát követek most olvasni akarnak, ugyanaz, melyet két hónappal ezelőtt a nagy láрма és zaj miatt elmondaniok alig lehetett. Nemde nem emlékeznek-e a tek. RR., és hogy Békes megye érdemes követe által — kit már körünkben nincs szerencsénk tisztelni — decz. 5-én, midőn a horvát követek szólottak, felszólítottak a sebes írók, hogy a beszédet ne jegyezzék, a RR. akkori határozatánál fogva a censoroknak figyelniök nem volt szükséges; s így valljuk meg igazán, physicali lehetetlenség most emlékezni arra, hogy a horvát követek két hónappal ezelőtt mit beszéltek; sőt physicali lehetetlenség volt az akkori zajos és lármás gyűlésekben a horvát követek előadásait nemcsak kiterjedésben érthetni, de csak egy szavokat is összefüggésbe foglalhatni. S így, miután ez áll, miután nincs ember e teremben, ki csak távolról is hozzávetőleg állítani merné, hogy a horvát követeknek decz. 5-én mondott beszédei ugyanazok, melyeket itt most elolvasni akarnak, én meg vagyok győződve, hogy naplónknak hitelességét éppen az vonná kétségbe, ha mi oly beszédeket igtatnák belé, melyeket előadáskor senki nem értett, senki nem jegyzett, melyeknek ugyanazonosságáról senki jót állani nem mer.

A mi pedig a horvát követ előadásának utolsó részét illeti, hogy ha nem engedjük december 5-én mondott beszédét a naplóba igtatni, ő naplónkat nem hitelesnek lesz kénytelen kijelenteni: erre válaszom igen rövid: nyugtassa meg magát az érdemes követ úr, hogy Horvátország azon követeinek, kikről — mint a turopoljai sérelem mutatja — még azt sem tudjuk, hogy Horvátország többsége által választattak-e el követeknek, vagy nem? igazságtalan kijelentése a magyar országgyűlés naplóját nem hitelesnek bélyegezni nem fogja. Én kérem excellentiádat: méltóztassék a végzést kimondani.

Elnök: Ha továbbá is hozzászólni méltóztatnak, ám tessék! de a mint látom a tek. KK. és RR. hangulatát, mindnyájan meg-egyeznek abban, mit Csongrád érdemes követe mondott s mit én végzésnek ki is mondok. (*Helyes!*)

Sebestyén Gábor (Veszprém megye követe): Kimondván elnök Ő nagyméltósága a végzést, a dolog érdekéhez nem szólok; de midőn Horvátország követe nemes Tolna megye követének előadására észrevételt tett, még pedig alaptalan, azt szó nélkül nem hagyhatom. Tolna megye követe csak egy indító okot hozott fel arra nézve, hogy Pozsega, Szerém és Verőcze megyék nem tartoznak Horvátország-

hoz; ebbe én nem akarok ereszkedni, mert majd lesz idő, mikor expofesso jő elő ezen tárgy, s akkor el fogom mondani minden észrevételeimet. Horvátország követe azt mondá Tolna megye követének, hogy azon három megyék csak 1751 óta vannak külön képviselve az országgyűlésen. Ez nagyon egyoldalú felfogás és az előbbeni dolgoknak vagy nem tudása, vagy tudni nem akarása; mely okoskodását, hogy megezáfoljam az érdemes követ úrnak, éppen azon évbeli törvényt, mely igen rövid, fogom felolvasni. Az 1751. 26. törvényezikk azt mondja (*felolvassa*). — A törököktől ez időben foglaltattak vissza a részek, s e szerint «jure postliminii» akkor kapták meg szavazatukat, s ezen szó «postliminii» azt mutatja, hogy míg a török a Részeket el nem foglalta, az előtt is volt nekik szavazatuk.

Szentkirályi Mór (Pest megye követe): Arra nézve, a mit elnök Ö nagyméltósága kimondott, tökéletesen egy véleményben vagyok, t. i. hogy Horvátország követei először nem szólhattak, s így a mit mondottak volna, a naplóba be sem mehet; azután pedig miután a deczemberi végzés meghozatott, azért nem mehet be beszédök a naplóba, mert senki nem figyelmeztet reá; következőképp ezen két végzés akadályoztatta a horvát követek beszédeinek a naplóba mehetését azon oknál fogva is, mivel a beszédeket megírálni lehetetlen volt. De egyébiránt a végzést elnök Ö nagyméltósága már kimondotta, erre nézve tehát nem is szólok, hanem csak egy felvilágosítással tartozom Horvátország követének, a mennyiben a mi előadásainkat, melyeket tettünk egy nehányan a királyi leiratra hivatkozólag, nem helyesen fogta fel, mint kellett volna, és hogy ezen előadása pusztán s megjegyzés nélkül ne álljon a naplóban és azon ne induljanak el azok, a kik hajlandók kicsinységben is az ingerültség anyagát keresni; ezért szükségesnek tartom felvilágosítani azt, a mi e részben mondatott. Tudniillik senki sem mondta azt, hogy ámbár a királyi válasz 6 évi respiriumot enged, ámbár ezen respiriumot a horvát követek használhatnák s annak kiteltéig beszélhetnének deákul, mégis mi őket arra akarjuk kényszeríteni, hogy magyarul szóljanak. Mi csak azt mondtuk, hogy a tek. RR. utóbbi végzése szellemébe a surlódások kiegyenlítésére nézve minden megtörtént, mi részünkről lehető volt és hogy ezen szellemmel inkább megegyezett volna az, hogy a horvát követek a resolútió értelmében, mely csak azoknak engedi meg a deák nyelv használatát, kik magyarul nem tudnak, önként magyarul szólottak volna. Csupán ez volt mondva s korántsem kötelezőleg; csak úgy volt említve, mint oly eljárás, melyet a jó

egyetértés megkívánt, s mely bennünket közelebb vezetett volna egymáshoz.

Egyébiránt én kibékítésről, kiegyenlítésről, barátságról szót szaporítani nem fogok. Mi tettünk oly lépést, melyet ha fel akar nak fogni a horvátok a maga igaz értelmében, a rosszakaratúaknak minden okoskodása el fog porlani, és ezért más documentumokra a kibékítés ügyében, a kibékítési ösvény kimutatására szükség nincs. Ha a horvát követek szóval fognak előállani, nem tettel, mint mi : akkor sohasem fogják bebizonyítani azt, mire bennünket figyelmeztettek, hogy mi hátramaradunk a kibékítés ösvényéről. Kik tettek után ítélnek, azt fogják mondani, hogy Magyarország föllépett a kibékülés ösvényére, de a horvátok tettel nem követték, mint azt az országgyűlési napló mutatja. Mikor részünkről ily tetteges lépés történt, akkor ők azzal ijesztgetnek bennünket, hogy a kiengesztelődés még messze van, s hogy odahaza hátra maradt a keserűség szilánkja, s még Magyarországot kívánják figyelmeztetni, hogy «ne quid republica detrimenti capiat»; de ők maguk nemcsak tettel nem követték bennünket, hanem inkább arra figyelmeztettek, hogy tettel ellenkezőt fognak cselekedni odahaza. Én azt hiszem, hogy azon szellem, mely az utolsó napokban a tanácskozásban kifejlődött, az egész országban ki fog terjedni, és azt hiszem, hogy ezen szellemet azon nyilatkozat, melyet most hallottunk s mely a naplóba be fog jönni, nem fogja megront-hatni; most már azt látom, hogy valóban mi vagyunk az erősebbek, s a horvátok a gyengébbek, s hiszem és kívánom, hogy azon az úton, melyen most megindultunk, azon jelenségek, melyek mint nemzeti-ségi tendenciák Horvátországban felfognak merülni, csak aprólékosan fognak megjelenni. Mert midőn a kormány kimondja, hogy velünk nemzetiségünk ügyében kezet fog, s midőn általános szellem lengi át a királyi leiratot, és ezen szellemben vannak azon részletes intézkedések, melyeket a királyi leirat magában foglal, midőn a nemzet és kormány között egység történt, akkor ezen egységnek, ezen jóindulatnak egy töredékecske ártani nem fog. S ismét kimondom, hogy ezen egység az ország részéről nem azon értelemben van véve; és nem is volt soha Magyarország törvényhozó testének olyan irányzata, hogy a magyar nemzetiség a horvát nemzetiségnek ellenében állítsasék; én azt hiszem, hogy nem azt fogják mondani, hogy mi maradtunk hátra, hanem azt, hogy mi előre mentünk tettel, a horvát követek pedig sem szóval, sem tettel bennünket nem követték.

Ossegovich Metell (Horvátország követe): Fájdalommal hallottam nemes Csongrád megye nagyérdemű követének azon érte-

lemben történt kijelentését, miszerint én azt állítottam volna, hogy a t. Karok és Rendek tőlünk most azon jogot megtagadni akarják, hogy nekünk azokra, mik december 5-én ellenünk mondtak, felelni lehessen. T. Karok és Rendek! Ily értelem szavaimmal egyáltalán össze nem férhető; mert hogyan is mondhattam volna én, hogy oly megszorítás ellenünk most is gyakoroltatik, midőn szólási jogunknak teljes szabadságával élhetünk? melyet én másodszori fellépésem által ezen perczen is gyakorolni bátor vagyok. Nem ez vala tehát panaszlásom a t. Karok és Rendek ellenében, mert engemet csak azon tekintet vezérelt, hogy ámbár mi a kapcsolt országok nevében december 5- és 12-én e helyen felszólaltunk, beszédeink az illető naplóban még sem találhatók, és ezeknek pótlólag rendelő felvévése ellen a t. Karok és Rendek oly útmutatással nyilatkoztak, hogy ha mi azt, a mit december 5-én mondtunk, a naplóba felvételni kívánjuk; ugyanazt most ismételnünk kell és pedig nem úgy, mintha aznap mondatott volna, hanem mint ezen idei, mint mai napról nyilatkozatok. T. Karok és Rendek! Felszólalásunknak egyedüli oka az vala, hogy a naplónak hitelességét megmenteni kívántuk, de a t. Karok és Rendek véleményünket és óhajításunkat el nem fogadták.

Ám legyen! azonban akárhogy nyilatkozzanak is a t. Karok és Rendek, én mégis kénytelen vagyok itt megvallani, hogyha szándékunk nem más volna, mint felingerlés és elkeserítés, a t. Karok és Rendek fentebb kifejezett tanácsának követésénél egyebet nem tehetnek; de éppen azért, mivel ez messze van tőlünk — kiknél tudniillik szoros és tökéletes igazságon alapulandó kiengesztelődésnek valódiabb barátai nem léteznek — lehetetlen mindazt és azon modorban, mint az egészen más körülmények közt december 5-én előadatott, mostani környüállásokban ismételni, midőn tudniillik azt, a mit a t. Karok és Rendektől akkor hiába követeltünk, most önkényt megadva kapok. És ennél fogva én a december 5-én mondtaknak a naplóba pótló felvételéről inkább lemondok, mintsem azokat itten egész kiterjedésükben mai nap mintegy felingerlő szándékban megújítanám. Az akkori kijelentéseknek velejét csak igazolásunk végett e következőkben röviden összeponosítom: 1-ör is előadatott körülményesebb oktatással és az ellenünk gördített vádakra felelettel az akkor hozott határozat ellen nyilatkozásunk; 2-or kifejeztetett az 1843. évi október 12-én költ kegyelmes királyi leiratra határozott felírás ellen, mint nem kevésbé 3-or a magyar nyelv tárgyában felküldendő törvényezikk ellen a kapcsolt országok részéről ünnepélyes óvás; végre 4-er decz.

12-én, midőn nemes Pozsega vármegye követe katonatartástóli felmentését küldői részéről szorgalmazá, ezen kívánat az 1741:48. törvényezikre hivatkozással, a kapcsolt országok nevében pártolatott. És mintán így küldőim akaratát, csupán minden ingerültség kikerülése végett, lehető legillőbb módon teljesíteni el nem mulasztom, valóban azon nemes Pest megye nagyérdemű követe által ellenünk felhozott vádnak, miszerint részünkről oly követelések történnek, melyek ingerültséget támasztván, elkeseredésnek ápolására ürügyül szolgálhatnak, teljes alaptalanságát kiki át fogja látni.

Hátra van még, hogy nemes Veszprém vármegye igen érdemes követének megfeleljek, ki az 1751: 23. törvényezikkből megmutatni igyekezvén, hogy az alsó-slavoniai vármegyéknek még régibb időkben külön országgyűlési képviselői voltak, állításomat megeczáfolni kívánta; de ezt ezáltal nemcsak nem tevé, sőt annál inkább megerősíté azt. Ugyanis ujolag bebizonyítván, hogy ámbár még régi időben az alsó-slavoniai vármegyék különös országgyűlési képviselőséggel bírtak volna, azoknak azonban a municipális kötelektől, melyben Horvátországgal állottak, elszakítása az 1832-iki országgyűlés előtt soha meg nem kísértetett, melyeket azért is a kapcsolt országok kiegészítő részének annál nagyobb joggal kell tartani. Végre azzal zárom beszédemet, hogy nemes Komárom megye követének személyünk ellen tett kifakadására, mintha még nem tudná, vajjon mi lennénk-e a kapcsolt országoknak valóságos követei, vagy nem? én is hasonló méltatlan kérdéssel válaszolhatnék, mintha tudniillik én sem tudnám: vajjon az érdemes követ úr Komárom vármegyének törvényes képviselője legyen-e vagy nem? De én magamat oly kevésse tekintem, mint ezen tek. Táblának akármelyik tagját, arra felhatalmazottnak lenni, hogy valamely követnek, miután ő szokott megbízó levelét küldői részéről bemutatta, törvényes vagy törvénytelen létét kérdésbe vehesse. Ezen jogot senkinek másnak, mint az illető küldőknek tulajdonítván, ennél fogva az érdemes követet ebbeli kételkedésének nyilvánítására jogosítva lenni el nem ismerem.

Báró Sztojka Imre (Máramaros megye követe): Nem akarok azokra szólni, mit a horvát követ úr mondott, mert különben is nem e tárgyhoz tartozik; csak azon megjegyzést akarom tenni, hogy midőn december 5-én beszédét előadta, azt monda, hogy hallotta az elnök. Én úgy vélem, hogy az nem elegendő, hogy csak az elnök hallja, mert az elnök és a t. Karok és Rendekek együtt teszik a törvényhozó testet, s így ha akármit mondana is az elnök fülébe, az mind bejönne a naplóba?

Elnök: Hála Istennek! ezen dolognak — minden következményeivel — vége van.

Kelemen János kir. személynöki ítélőmester olvassa a tek. Karok és Rendeknek 2-ik izenetét a *kerületi napló* kinyomatásának akadályozása tárgyában, mely az Országgyűlési Iratok közt 94. szám alatt van.

Elnök: E tárgyról már sok mondatott s így bajos volna ujat mondani; e tekintetben én továbbá is az általam e részben mondotakhoz ragaszkodom.

Kerkápolyi (Zala megye követe): Midőn a ker. napló iránt az első lépés megtétetett, Zala megyének akkor képviselője nem lévén, csak azért szólok most, mert Zala vármegye is forrón óhajtja a kerületi naplónak minél előbbi kinyomatását. (*Mindnyájan!*)

Piller L. (Sáros megye követe): Mig pótló utasításom nem jő, kívánom különösen kijelenteni, hogy a naplóban nyoma legyen, hogy Sáros megye is kívánja a kerületi naplónak létezését.

Kelemen János királyi személynöki ítélőmester olvassa továbbá 3-ik izenetét a Rendeknek a Főrendekhez némely meg nem hívott mágnásnak az országgyűlésre meghívása tárgyában, (Lásd Országgyűlési Iratok 95. sz. a.) mely elfogadtatván, a Főrendekhez átvitetni határoztatott.

Ugyanaz olvassa továbbá a verificationalis választmány jelentését Békés, Verőcze vármegyék s Kismarton és Breznóbánya városok új követeinek megbízó levelei iránt. — Tudomásul vétetett.

Kelemen János személynöki ítélőmester felolvasá a szabad királyi városok iránti izenetet, mely az Országos Iratok közt 100-dik szám alatt van s a következő:

Izenete a Karok és Rendeknek a szabad királyi városok belszerkezetének és országgyűlési aránylagos szavazatjogának tárgyában.

A szabad királyi városok belszerkezetének és országgyűlési aránylagos szavazatjogának tárgyában a törvényjavaslatot a méltóságos Főrendekkel ide mellékelve a Karok és Rendekek közölve, egyzsersmind kinyilatkoztatják, hogy az országgyűlési szavazat kérdését a királyi városok belszerkezetének elrendezésével válhatlan kapcsolatban tekintik, annyira, hogy az általuk jelenleg a méltóságos Főrendekkel közölt törvényjavaslat e két alkotórészét sem egymás nélkül királyi jóváhagyás alá terjeszteni nem szándékoznak, sem pedig egyiket a másiktól tanácskozás közben el nem választhatják,

sőt a belszerkezet iránti megegyesülést a királyi városok országgyűlési szavazatjogának oly kiterjedésben, melyben a törvényjavaslat által indítványoztatik megállapítására multhatlan föltételnek nyilvánítják, kérvén Ő császári királyi Főhercezségét, a méltóságos Főrendeket pedig bizodalmasan felszólítván, hogy e fontos tárgynak tanácskozás alá vételét siettetni méltóztassanak.

Felolvastatván az izenet, a tanácskozást *Elnök* Ő Excellentiája nyitotta meg következő beszéddel :

Úgy tartom, hogy a királyi városok tárgya, minthogy ki van nyomatva, a törvényezikk tökéletesen ismeretes. Midőn ezen nevezetes tárgy kerül országgyűlési tanácskozás alá, kötelességemnek tartom ezen helyről is az egészre nézve észrevételeimet előadni, annál inkább, hogy így majd a tanácskozás folytában rövidebb lehessek, és arra, mit most mondandok, hivatkozhaszam. Egyik ez a legnagyobb fontosságú tárgyak közül, mely most tanácskozás alá került, t. i. a királyi városok dolga. Fontos ez alkotmányos tekintetben is, mert a királyi városok alkotmányos testületünknek kiegészítő részét teszik és tették mindenkor; fontosak ezen kívül a királyi városok civilisatió szempontjából minden művelt nemzetnél, mert magasabb polgári kifejlődést királyi városok nélkül képzelni nem lehet. És különösen Európában legalább mindig az volt a kifejlődésnek egyik fokozata, hogy a királyi városok hatalomban, erőben, kiterjedésben öregbedjenek. Ha valahol ez szükséges, szükséges bizonyosan hazánkban, a mely haza főképp földművelőkből áll, és valljuk meg az igazat, távol van a kereskedés minden nagyobb módjaitól, tengerek és egyéb eszközöktől, melyek Európának sok más nemzeteinél megvaunak. Azért nekünk ezen belföldi országban főképp azon kell igyekeznünk, hogy magunk közt a belkereskedést és mindazon polgári jótéteményeket, melyeket a városok szoktak előteremteni, neveljük és szaporítsuk. Ily szempontok következtében a királyi városoknak nem csak régi jogait kell megtartani, melyeket már eleinknek bölcsessége is azon tekintetekből ada nekik, melyeket most említettem, hanem azon jogokat szaporítani, kifejteni, az időhöz alkalmazni, szóval a királyi városok virágzását még nagyobb fokra emelni, nem csak ezen institutiókra, hanem az egész országra nézve elkerülhetlen szükség és kötelesség. Átlátta ezt Ő Felsége is, mint ezt a királyi előadások mutatják, melyek a tek. Rendek tanácskozási tárgyául a királyi városok állapotát is kitűzték. A kegyelmes királyi előadásokban leginkább azon viszonyok említetnek, melyekben a királyi városok a

törvényhozáshoz állanak, t. i. a szavazatarány. És meg kell vallanunk, hogy egy alkotmányos országban ez a legfőbb s mindeneket magában foglaló tekintet, mert egy alkotmányos ország polgári életének legfőbb emanatiója ez a hely, melyben részt venni legnagyobb dísz, valamint az egyes polgári osztályzatokra nézve legnagyobb haszon is.

Czélrányos és korszerű is volt Ő Felségének ezen királyi előadása, mert ki a közelebbi idők folyamatát, különösen az országgyűlések folyamatát figyelemmel kísérte, tapasztalhatta, hogy a királyi városok aggodalma is leginkább e körül forgott. Országgyűléseink egy darab időtől fogva gyakoriabbak és hosszabbak és átalakulásunk, vagy ha nem mondanám is annak, de polgári jogaink s törvényeink kiterjesztése körül forognak. A városok azonban azt tapasztalták, hogy befolyásuk, melyet ezen hosszú és nevezetes országgyűléseken gyakoroltak, sem a régi törvényes szokáshoz, sem azon helyzethez, melyet magoknak méltán igényelhettek, kellőleg alkalmazva nem volt, és ezen tekintetben aggodalmaikat, panaszait felsőbb helyen elő is adták, s ennek következtében én igen korszerűeknek és czélirányosoknak tartom a királyi előadásokat. A tek. Karok és Rendek a magok izenetében összekötötték ezen tárggyal, t. i. az országgyűlési befolyásnak, szavazatnak tárgyával, a városok szerkezetének kérdését. És ez szinte nem új kívánsága a Rendeknek, mert mióta ezen tárgy szőnyegre jött és folytattatik, én mindig jelen voltam az országgyűléseken, és a tek. Rendeknek, különösen a nemesi Rendnek mindig ez volt kívánata. Úgy gondolták ugyanis a tek. Rendek, hogy a városok, különösen azon viszonyokban, melyek most bennök fennállanak, ha az újabb czélszerű rendelkezések elmaradnának, nem képviselnék elegendőképpen és illendően azon érdekeket, melyeket nekik természetöknél fogva képviselniök kell, és azért az volt a tek. Rendek véleménye, hogy összekössék ezen két tárgyat. Meg kell vallani, hogy erre felelni lehet, s talán okokkal és alappal. 1. Azt lehetne mondani, hogy a királyi városok úgy, a mint vannak az országgyűlésekbe századok óta befolytak, miszerint tehát méltán kívánhatják, hogyha másképp nem lehet, legalább úgy folyjanak be most és ezentul is, mint eddigelé. Továbbá, hogy ha kellő törvényes befolyásuk megállapittatik, a törvényes elrendezés ügyében is sokkal nagyobb hatással szólhatnak, és így a legalkalmasabban intéztethetik el az egész dolog. 2. Azt is lehetne felelni, hogy ha tökéletesen nem képviselik is a városi követek a városok érdekét, de mégis, minthogy a városi polgárok sorából származnak, annyira csakugyan képviselik, mint akárkik mások, kik itt ülnek. Ezt csak annak bizony-

ságára hoztam fel, hogy azoknak, kik a városi szavazatot a belrendezéstől elválaszthatatlannak tartják, felelni nem lehetetlen, s hogy oly összefüggés, mely fölbonthatlan volna, e két képzet közt nem látszik előttem felállítva. Egyébiránt a tek. Rendek kívánata, hogy egyszersemind szerkesztessenek is a városok, igen jó, s ha mind a kettőt egyszerre elérni lehet, ez annál hasznosabb lesz mind a városokra, mind az egész törvényhozásra, mind a felekezetek megnyugtatóására, szóval az egész hazára nézve. Így vagy amúgy, de kell, hogy okvetlenül történjék a városokra nézve valami, mert itt annak az ideje, akármely szempontból vegyük is a dolgot; akár vegyük is azt, a mint kell, constitutionális monarchico-aristokraticus szempontból, akár pedig általános európai szempontból.

Alkotmányunknak a fennálló rendszer szerint Felséges urunkon kívül a nemesség teszi alapját, s ezen szempontból úgy tartom, hogy a királyi városok feljogosítását azon méltányosság kívánja, mely minden osztályok közt egyformán osztja fel a status jótéteményét. Istennek legyen hála! itt van kifejlődésünknek ideje; meg van bennünk is a jóakarat, hogy adjunk annyit, a mennyi kell. De meg van azon tekintet is más felekezetek közt, melyet a nemesség, ha másutt nem is, de ezen hazában kétség kívül a nemzetiségnek legerősebb védője, — magának méltán követelhet. De meg van ezen tekintet magokban a városokban is, hogy többet, mint lehetséges kívánni nem fognak. Ennyit alkotmányos szempontból. De ha az ember általános európai status-szempontból veszi is fel a dolgot, úgyis meg kell vallani, hogy a jogok ezen megosztásának létre kell jönnie; mert itt csak az agriculturalis érdekek lévén jelenleg képviselve, szükséges és elkerülhetlen, hogy a városok műveltségi, kereskedési, szorgalmi érdekeik is egyenként illően képviseltessenek, és a mennyire lehetséges, a városok elrendeztessenek képviselőre, kifejlődésre a városokban út nyitassék. Szóval az idő int, az idő itt van. Távol legyen, hogy legkisebbé is szándékomban lenne valamit inferálni vagy a tek. Karokra és Rendekre alkalmazni; de ne engedje Isten, hogy oly igazságtalan gyanú ébredjen rólunk és úgy gondolkozzék valaki e hazában, mint a közéletben szokott gyakran történni, hogy t. i. mikor az ember valamit adni nem akar, igen udvariasan oly feltételekhez köti akaratát, melyek el nem fogadhatók vagy végre nem hajthatók. Én ezt a tek. Karokról és Rendekről nem teszem fel, s kérem, hogy ebből legkisebb következés se huzassék; csak azt mondom belső meggyőződéseim szerint, hogy legyen bár egy, vagy más út választandó a tek. Rendek előtt, de az idő itt van és soha alkal-

masabb pillanat nem lesz, mint jelenleg, s azért most kell teljesíteni a városok rendezését.

Már most a dologhoz közelebb menve, először is a tárgynak legfőbb részéről az országgyűlési szavazatról szölok minél rövidebben; bővebben szölokni föntartom magamnak akkorára, midőn a munkálat végére érünk. Azt tartom, hogy e tárgy körül a föelvelk következők.

1. Hogy a városok alkotmányos helyzetökben és régi jogaikban meg ne rövidíttessenek s azokban meghagyassanak; 2. azon méltányosság, melyet említettem, egyrésztől azt kívánja, hogy adassék meg a városoknak annyi, mennyi őket alkotmányos magyar és általános európai status tekintetben illeti; másrésztől pedig, hogy a városok az országgyűlési szavazataránynak elérésében tekintsék azt, hogy helyzetök is csak a nemesség statusán alapul, s hogy Magyarország földmívelő ország lévén, a földmívelői érdekeknek erősebben kell itt képviselve lenni, mint más érdekeknek. Én legalább, a mennyiben nekem itt szavam van, ezen alapelvöl fogok a szavazatarány tekintetében kiindulni. A mi a belszerkezetet illeti: ezen tekintetben lehetetlen észre nem vennem azt, mit már más alkalommal is említettem, midőn valamely nálunk létező institutiónak megváltoztatásáról s kiterjesztéséről volt szó, t. i. hogy oly országban, mint a mienk, mely t. i. alkotmányos helyzetét, szabadságát, életét századokon át fejtette ki, századoktól fogva fenntartja, nem lehet a századok óta fennálló institutiókat úgy tekinteni, mint valamely tiszta tért, vagy valamely tabula rasát. Ily országokban legezéllirányosabban jár el azon törvényhozó, ki azon százados szokásokat, melyek az életben mély gyökeret vertek, javítja, terjeszti s új életre emeli, nem pedig mást tesz helyökbe, mert az ily próba veszedelmes is lehet. — Ennek következtében én tek. Karok és Rendek azt tartom, hogy a királyi városokat és azoknak egész állapotát nem lehet másként tekinteni, mint egy törvényesen fennálló, alkotmányunkban már létező állapotot, melyen javítani kell.

Átment ezután elnök Ő Excellentiája, miután még a külföldi városok helyzetéről hozott volna elő némelyeket, a codificatió eszméjére. A codificatió eszméjét a mi illeti — úgymond — hogy először is magunkról mondjunk valamit, nálunk a jó öreg Verböczy neki ment és munkája elején codificált prologiális ezímei többnyire a jus civile, jus romanum- és canonicumból összeszedett eszmék. Vannak nemzetek, melyek különös kedvet találnak a codificatióban s a definitiókban; de azon nemzetek, melyek a dolognak gyakorlati oldalát

szeretik felfogni, a codificatiókat nem igen kedvelik. A codificatiókat eleitől fogva úgyszólván rájuk tolták az emberekre, nem csak monarchiánkban, hanem köztársaságokban is. Ha Franciaországnak, a szabadság ezen nagy országának chartáját nézzük, azt látjuk, hogy ott is egyes embernek akarata tolta azt a nemzetre; csaknem úgy, mint Justinianus a maga codexeit a rómaiakra. A codificatióknak azon nagy hibája van, hogy mikor már egészen elkészítetett a codex, akkor veszi észre az ember, hogy nem mindenütt jól van, s az egész rendszeren átszőtt hibákon segíteni már igen bajos, mert a már egyszer föllállított hiányos systemán systematice változtatni igen nehéz; egyes részletes javítások pedig az összefüggő rendszerbe bele nem illenek. Tudjuk, mikor Justinianus a maga codexeit elkészítette, eleintén novellansokat írt bele, mások ismét appendixeket tettek hozzá. Nem akarok sokat szólni azon codexekről is, melyek nálunk e korig léteznek; csak kettő van ilyen, az úrbéri s a váltótörvény; mindkettőnek behozatalát tudják a tek. Karok és Rendek.

Ezen szempontból tehát magában a törvényhozás módjában is van különbség. Véleményem szerint ott kell segíteni és javítani, a hol ez szükséges, egyebet pedig meghagyni azon állapotban, a miben van.

Én szinte gondolkodtam a városok állapotáról s két epochát különböztetek meg abban. Vannak t. i. a városok és más törvényhatóságok a 3-ik és 4-ik rend közt némely régi kérdés alatti panaszos viszonyok, melyek közül sok már meg is szüntettetett egyes törvények által; vannak ismét új kívánatok, melyekről később fogok szólni. Az egyik viszony, mely a városok és nemesség közt fennforog, a curiák kérdése.

Ez a többek közül főképpen illetheti Komáromot, hol igen sok a curia. Azt kívánják némely megyék, hogy ezek ezentúl is a megye törvényhatósága alá tartozzanak; de így nem lehet a rendőrséget kellőképpen fenntartani, mert a rossz emberek ezen curiákba vévén be magokat, ott a rendőri felügyelés alól kibújnak. Legyenek tehát a curiák is a városok alá vetve, ez lesz az igazság, csak így lehet a kellő rendet fenntartani. Ez volt a városoknak régi panasza, melynél fogva azt mondták, hogy nem tarthatják fel a csendet és rendet úgy, a mint kívántatik. Másik panasza a városoknak a bennök lakó nemes emberek cselédeit illeti, kik szinte nem valának hatóságuk alá vetve; végre harmadik panaszuk azon birtoktalan nemes emberek ellen volt, kik a városok kebelében városi életmódot, p. o. kézművet s mesteriséget űztek, mégis a városi hatóság alól kivétettek. Ezen előadott követelésen túl nem igen terjeszkedtek a városok, főképp az említett

viszonyoktól féltették a csendet és rendet. Vannak ismét másféle viszonyok, melyeket a városokban méltán rosszalunk, mert sokszor az institutiónak hibáját jobban átláthatja más, mint az, a ki benne él. A negyedik status is tudna hibát találni, meghiszem, de mi is tudunk. Ilyen főképpen, hogy a polgárság nem valami meghatározott kellékektől, hanem jóformán a tanácsnak s választott polgároknak önkényétől függött. Másodszer, a mi még erősebb ellenvetés a városok mostani rendszere ellen, hogy a választott polgárság oly kevés számmal volt, mely utoljára jóformán egy kis zárt cotteriává változott. A választó polgárság örök időkre választotta a senatust, egészítette ki önmagát, a mi természetesen jó gyümölcsöket nem hozhatott a beladministratióra nézve. Ezenkívül fontos ellenvetés az is, hogy az ily zárt választó község és senatus által választott követ itt nem képviseli a *communitas civiumot*, a mint képviselnie kellene. E viszonyokon kétségkívül segíteni kell; de ha a tek. Karok és Rendek a városokon valóban segíteni kívánnak, nem kell oly, a városok természetével s rendeltetésével ellenkező módon akarni segíteni, mely által a városi elem megsemmisül s azon élet s erő megcsönkítettik, mely jelenleg a városokat mint ipar, kézművek és kereskedes tanyáit lelkesíti.

A városok a kereskedéseknek és mesterségeknek tenyésztői, ehhez pedig csend, nyugalom és állandó rend szükséges, másképp ez nem megy. Az ipar és kereskedés nem tenyészik sehol ezen rend, csend és nyugalom nélkül, még oly városokban sem, hol ezen városi elem már ki van fejtve; annyival inkább nem tenyészhetik pedig ott, hol, mint nálunk — engedelmeivel legyen mondva a városi követ uraknak — sok helyütt ezen városi elemeket még előbb teremteni kell. Minnek következtében, mikor mi polgárságot akarunk felállítani, mikor választott községet és tanácsot akarnak a t. Karok és Rendek szerkesztetni, ezen szempontokból kell kimenni. Senki sem tiszteli jobban a megyei municipálitást a maga törvényes korlátai közt, mint én; de meg kell jegyeznem, hogy a municipiumok közt a dolog természeténél és az alkotmányos szokásoknál fogva nagy a különbség. Mondjuk ki a dolgot tisztán, a mint van. Mint van a dolog a megyékben, ki uralkodik ott? Verbőczynek *«aristocraticus populusa»*: a nemesség; ez az, mely ősi gyülekezeteit régi szokás szerint tartja. Nem kell azonban felejtetni, hogy eleinknek, kiket a katonáskodás terhe nyomott, nem volt annyi idejük az ős gyűléseken tanácskozni, mint nekünk most. De mind a mellett azon ősi gyűlekezetekben, annál az eredeti népnél, mindenkor fenntartottak egy elvet, és ez volt a «józa-

nabb rész» elve, melyről nem szólok bővebben mi volt, mert úgy is jól tudják a tek. Rendek. Mindezt csak melleleg mondom, annyiban a mennyiben a kir. városokra nézve az ellenkezőt akarom kihúzni. Ne csináljunk magunknak illusiót, s mondjuk ki: ha ez így megy, a mint most sok helyen mutatkozik, s ha azon néphez még a honoratiorokat és intelligentiát is bevesszük, a sanior pars régi elvét pedig fenn nem tartjuk: ennek következése vagy anarchia lesz, vagy pedig képviseletet kell a megyei rendszerbe behozni.

Engedje Isten, hogy hibázzak; de aligha fogok hibázni, mert a historia tesz mellettem tanúságot. Én bizonyosan utolsó vagyok e hazában azok közt, kik a jogokat megszorítani akarják, s nem is tartom még most szükségesnek a képviseleti rendszer behozatalát a megyékbe, és pedig azért nem tartom először, mert magyar vagyok; másodszor pedig azért, mert az alkotmányos elveket megtartva, még ezen az úton is sokáig dicsően megmaradhunk. Azon idő azonban, midőn európai kifejlődésünk meg fogja azt kívánni, kétségkívül be fog következni. A városokban mindez másképen van, s nemcsak a királyi városokban, hanem a szabad kerületekben, Szászföldön és a 16 szepesi városokban is. Itt a képviseleti rendszernek mindenkor meg vannak csirái. Ezen helyeken, hol a lakosok nem úgy mint a megyékben széjjelszórva, hanem együtt és szűk helyre szorítva laknak, természetes, hogy az indulatok és politikai szenvedélyek is geometrica progressióban nőnek. Az ilyen városokban tehát, hol csönd, nyugalom s folytonos szorgalom kívánatik, a közgyűlések, a túlfeszített politikai élet, a kellő nyugalomnak és csendnek sirja, nem pedig a városi elem békés kifejlésének emeltyüi leendnek. Ezen szempontból indulván ki, a városokban, megvallom, a mennyire lehet, azon képviseleti rendszert vinném keresztül, mely ott eddig is legalább némi tekintetben létezik. Egy hatalmas polgárságot állítanék ott; olyan emberekből állót, kik saját tulajdonaikról szabadon rendelkezve, elég biztosítékot adhatnak, hogy a rend, béke és közjólét érdekében fognak működni, kiknek, egy szóval helyzetükhöz képest örökség, munkásság, vagy szorgalmok után annyiok van, hogy abból becsületesen kijöhetnek; mert csak az ilyenekben lehet teljesen megnyugodni, hogy szabadon választhassák választottaitkat polgártársaik közül. Megvallom, hogy én magam is nemes ember és prókátor vagyok, mert ha valaki tőlem kérdezné, mi a tanult mesterségem? mást nem mondhatnék. A mi különben vagyok, az Ő Felsége kegyelméből vagyok, de amaz, t. i. az ügyvédi oklevél «character indelebilis» előtttem. Ez a fajta nép, megvallom nagyon is elegen

vagyunk s minden hivatalra jut akár 15 is. Hazánknak javára azonban szükségesnek tartom, hogy különösen azon elemeket tenyésztesük a városokban, melyek még ott hiányzanak, milyenek a kereskedési, mesterségi s műipari elemek. Egy oly független és szabad polgárság, melyet említettem, szabadon teheti ezt és teljes garantiát nyújthat a sikerről. Továbbá a választott polgárság ne legyen oly kevés mint most, hogy ily zárt testület az egyesek elnyomására szolgálhasson, de más részről ne legyenek oly sokan se, hogy zavart okozhassanak. Ne tegyünk oda oly embereket, kik arra nem valók, de olyanokat sem, kiknek elvonása által megfosztatnék a társaság leg-szorgalmasabb foglalkodó polgáraitól. Mert tudjuk, hogy a polgárnak kevés ideje marad közdolgokkal foglalkodni. Ezen választott polgárság pedig ne örök időkre legyen választva, hanem csak bizonyos időre, s ez válaszsza a követeket és a tisztviselőket. S így azt tartom, hogy ily hatalmas és független polgárság, annak szabadon elválasztott választósága, s az ez által választott tisztviselőség által megtettünk mindent, a mit institutióinkhoz alkalmazva, a mostani körülmények között tennünk lehetett. A magistrátust, kivéve azonban mindazokat, kik mostan is választatnak: bírót, polgármestert, kapitányt, választás tárgyává tenni nem kívánám. Még egyszer mondom: nagy a különbség mi köztünk és a városok közt. Mi itt állunk, készen a hivatalokra. Régi időkben karunkkal és vérünkkel tartoztunk hazánknak áldozni, most pedig csak eszünkkel s tudományunkkal. Mi, ha kimaradunk is hivatalainkból, kiki közülünk csak könnyebben megy vissza kastélyába, vagy néhány szilvafájához. De egészen más helyzet áll fenn a kir. városokra nézve. Azokban oly urak, kik egyenesen hivatalos állapotra készültek, kevesebben vannak. Vegyük a dolgot gyakorlatilag. Egy szorgalmas polgárnak több gyermeke van, s olyan ember, a ki azért, hogy tisztviselő lehessen, minden tehetségét elköltötte s feláldozta, ha 3—4 év múlva hivatalából ismét kiesik, ez által állapota rosszabb lesz, mint azé, kit apja csizmadiának nevelt. Én azt tartom, tek. Karok és Rendek! ezen szempontokat nem szabad elmellőznünk, ha meg akarjuk nyerni mind azt, mit a városok belszerkezete által elérni óhajtunk. Más tekintetben pedig az ily módon és ily választó polgárság által elválasztott követ is minden esetre jobban fogja a városi érdekeket képviselni, mint akárki, a ki más érdekeket képvisel.

Az elnöknek ezen eszmefejtegetései után, melyeket az egész városi kérdésre nézve előadott, számosabb városi követek szólaltak fel; mellőzve azonban ezúttal mindazon élesebb kifakadásokat, melyek ingerültséget okozhatnának.

Koller (Pest város követe) az izenetnek azon kifejezése ellen tett kifogást, mely szerint a belrendezés az országgyűlési szavazat multhatlan föltételének mondatik, mely kívánságát több városi követ ismétlé. Kivánta továbbá, hogy azon külön munkálat is, mely a kir. városi követek többségének külön tartott conferentiájában készült, s melyet neki küldői utasításba adtak, a ker. választmány munkálatán kívül szinte egész kiterjedésében olvastassék fel s iktattassék naplóba, kijelentvén; különben kénytelen lesz minden egyes pontra nézve ezen említett város követi munkálatnak megfelelő pontját felolvasni, mi tetemes idővesztésbe fog kerülni.

Ezután *két kárpátaljai követ* nyilatkozott, mindnyájan kimondván, hogy küldöik kívánják a belrendezést; de kivévén az utóbbiakat, kik a ker. munkálatot egész kiterjedésében elfogadják s ebben városuk dicsőségét helyezik, kijelenték egyszersmind egész szerénységgel, hogy saját ügyeik rendezésébe hatályos befolyást szeretnének gyakorolni, s ezért egyenkénti szavazatot kérnek.

Szentkirályi szólalt fel e napon mint a ker. választmányi munka érdemes szerkesztője. Küldőinek azon utasítását adá elő, hogy a városi munka minden részeiben az érdekegység nagy elvéhez alkalmaztassék, s ezen elvhez képest tisztán territorialis hatóság hozassék be, mellőzve mindazon kivételeket, melyek a városi munkálatban foglaltatnak. Minthogy pedig a munka oly rendszeres egész, melybe egyes foltozgatások nem illenek, e tekintetbeni újabb átdolgozás végett utasítottassék vissza a kerületekre. Ő excellentiája kijelentését csak úgy veszi szóló követ, mint magán véleményt, mint tanácsot és útmutatást, melyet Ő excellentiája gyakran szokott előadni. Különben ha jóslatnak venné azt a városi törvény jövődjére nézve, s úgy tekintené, mint a kormánynak e részben kifejezett véleményét, megvallja, hogy az, a mit a közgyűlésekről s választókról mondott, aggasztó és szomorú útmutatás volna. Ha ezt jóslatnak venné a szóló követ, kimondaná annak ellenében, hogy bármily visszaélésekkel legyenek is elundokítva a megyei közgyűlések s tisztújítások, azoknak elve szent és igazságos, és egyetlen egy, mely egy szabad municipium fogalmával megfér. Igen szomorú lenne, ha a kormány felszólítna bennünket, hogy municipiumokat alkossunk, de elvenné tőlünk az egyetlen egy elvet, mely szerint ez lehetséges. Arra nézve, mit Ő excellentiája mondott, hogy ha a kir. városok szavazatához, a belrendezés multhatlan feltételül köttetik, akadni fog, ki azt mondja, hogy a Rendek nem akarásukat szép köpönyeggel borítván, oly föltételhez kötik az adományt, mely teljesíthetlen, azzal felel szóló követ,

hogy ezt Magyarországon senki el nem hiszi; hogy a Rendekek táblájánál azon megyék száma, melyek a javasolt szavazatszámot megadták, sőt azon túl is mentek, 32 volt; s utalva a városi követek békés szellemű, ingerültséget mellőző nyilatkozataira, azon kibékülésre, mely a megyék ama tényét követé, azon bizodalomra, mely ország-szerthe kifejlődött, magokra a városok utasításaira, melyek, mind átlátják, hogy a belrendezés, ha az országgyűlési szavazattal mulhatlan kapcsolatban nincs, de minden esetre szükséges. S ha azok, miket Elnök ő excellentiája a közgyűlések s választásokról mondott, jóslatul volnának tekinthetők, úgy szóló követ az el nem érhető siker minden módját visszatöröláná a kormányra, s kimondaná, hogy az oly várokozásokat gerjesztett, melyeket most, miután látja, hogy a főfeltételekre nézve megyék s városok megegyeznek, teljesíteni többé nem akar, s a coordinatiót oly feltételekhez köti, melyek el nem fogadhatók.

Az először szólott városi követ kíváнатát nem helyesellheti, mert a parlamentaris eljárással meg nem egyeztethető, hogy az ülésekben oly munka tárgyalassék, mely nem a Rendekek többségének meghagyásából készült. Azon munkálat, melyet a városi követ úr felolvastatni kíván, több városi követ által el nem ismertetik, az összes városi követi testület munkálatának. Ha tehát akarja, adja elő észrevételeit az egyes pontokra, de a munkálat egész felolvasását ne kívánja.

Markovics Antal (Bártfa város követe): A «semmit rólunk nélkülünk» elvből indulva ismétlé, hogy a városoknak, önrendezésök életkérdésében, egyenkinti szavazat adassék.

Zomborcsévi Ferenéz (Szabadka város követe): Küldöinek újabb időkbén megváltozott szellemű utasítását adá elő, szinte egyenkinti szavazatot kívánva, s ellenkező esetben az egész munkálat ellen óvását jelentve.

Aigner (később Rengey) Ferdinánd (Szeged város követe) ezektől különböző szellemben nyilatkozott. Ő inkább eltűri a jelen mostoha helyzet keserűségét, mint a városokat mostani rendezetlen állapotukban meghagyni. Gyakran hozatnak itt elő — úgy mond — elavult törvények a városok szavazati joga mellett, de ha ezekbe új életet lehetne is fuvalni, azok a jelenleg itt ülő városi követekre nem szolgálhatnak, mert az országgyűlésen most nem a városok, hanem a városi bureaucratiák követei ülnek, kiknek nagyobb befo-lyást engedni magokra a városokra volna veszélyes. Miként gondolkoznak a városi zárt testületek kevés kivétellel, mutatják a városi követek nyilatkozásai, bizonyítja ama híres pesti körlevél, mely a

magyarországi városokkal azt akarja elhitetni, hogy őket a harmadik rend ki akarja zárni régi jogaikból. Mindez a zárt testület munkája. Pedig sem törvényekből, sem egyes városok privilegiumaiból, nem következtethetni, hogy «az összes város semmi se legyen, a zárt testület pedig minden». Ellenkezőt bizonyít többek közt Szeged privilegiuma, mely szerint «cives simul sumti effieciunt civitatem». A zárt testületek ferde kinövései a városok eredeti szerkezetének, s megfosztották a városokat legfőbb kincsüktől, szabadságuktól és önállóságuktól.

A városi közönség csak fizeti, de nem választja tisztviselőit s követeit, kik róluk nélkülök rendelkeznek, kik a zárt testület érdekében működnek; s mivel a polgár csak fizeti, de nem utasítja a városi követet, innét a mostani utasítások. Az új választási rendszer is, melyet felsőbb rendelet szerint több város alkalmazott, csak satyrája a szabad választásnak. A némely városi követek részéről történt óvások tehát nem a városi községek, hanem csak a városi burocratiák ellenmondásainak tekintendők.

A pesti követ kívánságára nézve kijelenti szülő, hogy az általa felolvastatni s naplóba vétetni kívánt munkálat czíme ellen, mintha t. i. az az összes városi követek akaratának kifolyása volna, ünnepélyesen ellentmond, mert ő és követtársa annak szerkesztésében részt nem vettek s minthogy ezen munkálatnak már czíme is ámitó, azt felolvasni sem lehet. Miért nem tették ki annak készítői a munka homlokára neveiket, hadd lett volna övék a koszorú!?

Járy György (Pest város követe) azt válaszolá, hogy ha a városi követek csak burocratia követei, akkor nehéz megfogni, hogy egytől-egyig kívánják a coordinatiót; hogy ő dicsőségének tartja ilyen önzetlen burocratia követe lenni.

Azon mondására Szeged követének, hogy a városi követeket s tisztviselőket a polgárság csak fizeti, de nem választja, azt jegyzi meg, hogy ez a megyéknél sincs jobban, mert ott is a jobbágy-ság fizet ugyan, de nem választ.

Előadá végre a városi követek által készült munkálat keletkezését, miként t. i. annak készítésére minden városi követ meghívott, s 38 város követe meg is jelent; a kik meg nem jelentek, magoknak tulajdonítsák, hogy a jelenlevő többség határozott, mint ez a kerületi választmányoknál is történik.

A másik czáfoló *bártfai követ, Markovics* elvben egyetért Szegeddel, s ő is kívánja a rendezést és a visszaélések megszüntetését, de városa alkotmányos jogai megszüntetése nélkül s a «semmit rólunk

nélkülünk» elv alkalmazásával. Szeged előadásában önzést lát, mert Szegednek népességénél s helyzeténél fogva egészen más jövődjé van, mint a felső magyarországi kis városoknak; ő nem kockáztat semmit, ha a kor szellemében bizik s a jövőre támaszkodik, de a kis városok egész léte csak azon alapul, ha régi alkotmányos jogaikhoz ragaszkodnak.

Csausz István (Nagy Bánya város követe): Kijelenté, hogy a városi követek neve alatt kijött munkálatban részt nem vett.

Szilber (később Bérczy) *Antal* (Szeged város második követe) pedig Pestnek felelve elismeré ugyan, hogy a városi követek konferenciájára ő és társa is meghivatott, de csak akkor, midőn a megszorító munkálat titkon s nem tudni mily impulsus által a kerületi választmányi munkálat ellen elkészült, s ekkor már későnek látták megjelenni. Egyébiránt tudván azt, hogy a magyar összes polgárság egyáltalában nem hatalmazta fel a városi követeket a kerületi választmány ellenében egy a városok jogait megszorító munkálatnak kidolgozására, azért nem akartunk azon munkálatban részt venni.

Ezzel az ülés 2 órákor eloszlott,

(*Rendi Napló II. kötet 176—203*).

Február 4-én vasárnap szünet.

XCIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 február 5-én, reggeli 9^{1/2} órákor.

Tárgy: A szab. kir. városok rendezésének folytatása.

Olvastatván a kir. városokról szóló t.-cz. bevezető szakasza, több városi követ elnök Ö méltóságától is pártoltatva, aggodalmát fejezé ki a bevezető szakasz azon kifejezése fölött, miszerint a városok országgyűlési aránylagos szavazata *egyedül* ezen törvényen alapszik. Kivánták tehát részint ezen szakaszt egészen, részint abból az «*egyedül*» szót kihagyni, részint legalább e szakaszt a munkálat végére tétetni, midőn már tudva lesz, mennyiben s hogyan lesznek a városok rendezve, és szavazattal mily arányban birandnak. A városok ezen kívánságát, melyet több mint 20 felszólaló városi követ (Sopron, Szeben,

Kőszeg, Bakabánya, Szent-György, Besztercebánya, Győr, Kőrmöcz, Késmárk, Ujvidék, Zombor, Trencsén, Fejérvár, Nagy-Szombat, Selmecz, Kis-Márton, Breznóbánya, Debreczen, Krassó, Szabadka, Pest, Bártfa) védelmezett, 15 megyei követ (Szabolcs, Ung, Bihar, Somogy, Tolna, Esztergom, Sáros, Verőcze, Csanád, Árva, Turócz, Fehér, Győr, Mosony, Szerém) is magáévá tette, s elnök Ő mélt. ismételt felszólalásával szorgalmazta. Védokaik a kíváнат mellett, hogy a kir. városok nem most alapíttatnak, hanem országunk alkotmányának régóta lényeges részét teszik és tenni fogják akkor is, ha a tanácskozás alatti munkálatból semmi sem lesz, mert helyzetök nem önkényen s kegyelmen alapul, hanem világos törvényen. A bevezetés nem egyezik meg a városok történeti jogaival s privilegiumaival; általa azon törvények is eltöröltetnek, mikén a kir. városok beczikkelyezése alapszik.

Fölösleges azért, mert: *lex posterior* úgy is *tollit anteriorem*. Annak értelme úgy magyaráztathatnék, mintha a városok jogait csak az 1844. országgyűlés alkotta s adta volna, s következésképpen, ha a belszerkezetből s a törvényből semmi sem lesz, az fogna mondathatni, hogy a városoknak országgyűlési szavazatjoguk soha sem volt, hogy ezt a Tábla ezen törvényjavaslatában világosan kimondotta, s a városi követek is elismerték. A történeti meglevőt tisztelni kell, s egy pár sorral halomra dönteni nem lehet, mert historiát a nemzet magának nem csinálhat, annál kevésbbé a nemzetnek csak egyik része. Ha e kifejezés benn marad, semmi hasznot nem hajt, ha kimarad nem árt. Méltányosság s a bizodalom és közeledés tekintetei kívánják tehát, hogy miután a városoknak e kifejezés aggodalmat okoz, s ez aggodalmat annak kihagyása megszüntetheti, az, mint fölösleges és sem kárt, sem hasznot nem tevő, kihagyassék.

Elnök ő méltósága kijelentvén, hogy ismételt felszólalása által sem a határozatnak irányt adni, sem erőszakolni nem akar, ujólag is figyelmezteté a Táblát, hogy ily fontos tárgyaknál, mint a fennforgó, nem kell annyira gondolni a külső köntőssel, a *codificatio* formáival, mint a tárgy lényegével. Az ilyenféle bevezetés az újabb codexekbe ott szokott ugyan lenni, de sajátképp csak formáság s a dologra szorosan nem tartozik. Az ügy sikere, az eredmény biztosítása kívánja, hogy a kir. városok kívánságai, a mennyire lehet, méltányoltassanak s ez által minden gyanúsítás elháríttassék és a bizodalom megerősíttessék. A szóban levő bevezetésről azt hiszik, vagy legalább képzelik a városok, hogy abban reájok nézve *præjudicium* van. S tagadhatlan, hogy azon eszmének van is nyomatéka, miszerint

míg az új adomány biztosan kezünkben nincs, a régi, bár kisebb birtokot erősen megmarkoljuk.

A többség azonban megtartá az említett bevezetést, melynek védelmére s a kir. városok aggodalmának megszüntetésére csak hat követ (Ugoesa, Komárom, Mármaros, Zólyom, Trencsén) szólalt fel; kiknek okaik rövid kivonatban következők: A codificatio rendszere, természete, a törvényszerkesztési theoria szabályai kívánják, hogy midőn codex alkottatik, annak elején vagy hátulján kimondassék az előbbi törvények s gyakorlatok megszüntetése. Ezen elv már nálunk is be van hozva és foganatba véve, p. o. a váltótörvénynél, melynek bevezetésében az 1792: 17. t.-cz. meg van szüntetve. Már Verböczy is bevezető szakaszt irt codexe elebe; ennek pedig természetes helye a törvény előtt van. Csak Jean Paul tette az előbeszédet, elmésségből a könyv végére. A városok innét merített aggodalma alaptalan s onnét származik, mert a bevezető szakasznak szélesebb értelmet tulajdonítanak, mint kellene. Abban ugyanis nem általánosan a kir. városok szavazati jogáról, hanem csak e szavazati jog *arányáról*, s nem azok általános szerkezetéről, hanem csak helyhatósági belszerkezetéről van szó. Ha a jelen törvény kir. helybenhagyást nyer, a régibb törvények csak tiszteletes régiségek maradnak, s a városok politikai élete csakugyan azon 16 szavazat gyakorlatával kezdődik, melyet a törvény által nyernek. Ha pedig a törvényjavaslatból semmi sem lenne, akkor a bevezetés mit sem árt, mert miután az új állapot be nem álland, anarchiai zavarba pedig át nem mehetnek a városok, természetesen a régi rendszernek kell megmaradni. A városok félelme tehát alaptalan és túlfeszített, s a bevezetés kihagyása e tekintetben szükségtelen.

Erre *Perczel (Tolna megye követe)*, ki a városok kívánságainak mindenkor leghevesebb védelmezője, azt válaszolá, hogy a városoknak nagyon is méltó aggodalmuk van azon nemesség ellenében, mely őket törvényes helyzetükből s jogaikból kiüté.

Mire ismét egy másik követ *Ghyczy (Komárom megye követe)*, megemlíté, hogy a városoknak a megyék ellenében bizodalmatlanságra legkisebb okuk sem lehet akkor, midőn előttük fekszik a tiszta tény s midőn a tárgyalás alatti munkálat, az abban lerakott elvek teljes bizalmat érdemelnek. Ily tények ellenében bizalommal nem viseltetni a nemesség iránt, méltánytalan cselekvés lenne.

Ezek következtében a bevezetés, mint a mely csak azt fejezi ki, a mi valóban úgy van, megmaradt, s ez végzésnek ki is mondatott.

Olvastatván a városokról általánosan szóló 1-ső rész 1. és 2. §-ai, *Elnök* ő nagyméltósága kijelenté, hogy noha ezen, a munka elején

előforduló definitiók igen szépen, tudományosan és logikai rendben vannak előadva, de gyakorlati tekintetben, kivéven, az egy curiák állapotját, fölöslegesen csak azt eszközlik, hogy oly dolgokat, miket mindenki ért, érthetetlenekké tesznek. E nézet azonban visszhangra nem igen talált; de többen voltak, kik az előforduló definitiókat elég tiszták s világosaknak nem találván, azok helyett másokat ajánlottak, különösen a város körületének a 3—4. §-ban foglalt definitiója helyébe azt, mi a városi követek munkálatának 3-ik §-ában foglaltatik.

Mellőzvéen e meddő s érdektelen dolgokat, átmegyünk a város körülete alóli kivételekre, melyek az 5—6. §-okban foglaltatnak. Ezek részint olyanok, melyek a város körületéhez semmi tekintetben nem tartoznak, u. m. *a*) a hadi erősségek, ha külön határokkal vannak ellátva, *b*) urbéri telkek, *c*) elkülönzött határt képező magán birtokok; részint olyanok, melyek némi, azaz rendőri és büntető tekintetben városi hatóság alá vettetévk, úgy mint *a*) a várak, ha külön határt nem képeznek, *b*) katonai laktanyák, *c*) curiák. Ezen kivételeket illetőleg többféle indítvány történt, részint tulmenő a ker. szerkezeten, részint aristokratikus és conservatív szempontokból kiinduló. u. m. :

1-ször *Amtmann Jenő* (Komárom város követe), az *a*) alatti pont kihagyását, azaz a komáromi várnak nem megyei, hanem városi hatóság alá vetését kéré, minthogy az ellenkező surlódásokra vezetne, s miután már a curiák is a város alá vannak vetve rendőri s büntető tekintetben.

Az *a*) pont azonban, azaz a külön határokkal ellátott váraknak a városi hatóság alóli kivétele, megmaradt.

2-szor. A *c*) pont szerkezete többek, különösen Elnök ő méltósága előtt is homályosnak látszott, és az «elkülönzött határt képező magán birtokokosok»-hoz, a «kiváltságos» szót kívánták még oda tenni, hogy a pont értelme határozottabb legyen. És az valóban oda is tétetett, s e részben a szerkezet változott.

3-szor. Fontosabb volt ezeknél *Pázmándynak* (Komárom megye követe) indítványa az ismeretes komáromi körlevél értelmében, hogy t. i. a curiák a városok rendőri és büntető hatósága alól kivétessenek, és így az 5. §-hoz, hol t. i. a minden tekintetbeni kivételek esetei számláltatnak elő, még egy 4-ik, *d*) pont adassék, mely a curiákat foglalja magában, vagyis inkább a 6-ik §. *c*) pontja oda tétesék át. Indítványa védelmére felhozá, miképp az egész városi munkálat fölvé, hogy azon honpolgárok, kik jelenleg az alkotmány sánczain kívül állanak, azokba bevétessenek; a curiálistákra nézve pedig ezen szükség fenn nem forog, mert ők a megyékben jelenleg is élveznek

alkotmányos jogokat, és így őket a városi munkálatba foglalni nem kell. Ezen curiák szinte úgy kir. adományozáson nyugszanak, mint más nemesi birtokok a városokon kívül s talán éppen érdemek és szolgáltatok jutalmai, mint emezek. Igazságtalan tehát, hogy a curialisták, minthogy őket a fejedelemnek curiával s nem egyéb nemesi birtokkal tetszett jutalmazni, megkülönböztessenek más nemesi birtokosoktól. Figyelní kell a törvényhozónak, hogy az alkotandó új törvény minél kevesebb ellenszenvet ébreszsen; már pedig ily törvény, mely a curiák régi jogait felforgatná, Komáromban, hol számos ily curia létezik, nagy gyűlölséget gerjesztene maga ellen.

Az indítvány nem nagy visszhangra talált. *Balogh Kornél* (*Győr megye követe*) oltalmazá azt, ki nem hiszi, hogy a személy- és vagyonbiztonság a curiáknak városi hatóság alá vetése által nyerni fogna, mert ott, hol curiák nincsenek s tiszta városi jurisdictió van, semmivel sem szolgáltat ki jobban az igazság, mint a curiákkal kevert városokban. Ő pedig a nemesi kiváltságokat minden ok s haszon nélkül elvetni s feláldozni nem akarja.

Voltak némelyek, jelesen *Szentiványi Ödön* (*Liptó megye követe*), kik csak rendőri tekintetben akarták a curiákat városi hatóság alá vetni, s így a kerületi választmánynak a kerületi ülésekben megváltoztatott szerkezetét visszaállítani.

Ellenben *Beöthy* (*Bihar megye követe*) előadván, hogy ha tiszta territoriális hatóság nem hozatik be mind az, mit a haza a városok rendezésétől rendőri tekintetben vár, megsemmisülend, a curiákat minden tekintetben városi hatóság alá kívánta adni. Eddig is a curiák voltak azon perpatvar tárgyak, melyek legtöbb surlódásra adtak okot a megyék s városok közt; ezen állapot megszüntetését kiáltva kívánja az assimilatio nagy eszméje, a jövendő állapotok okos szabályozása. A curiák voltak azon kiváltságos bünbarlangok, melyek gátolák a törvény s törvényes felügyelés sikerét; a gonosztevő felett ítéltetés nem kutyabőr s privilegium eredménye; s hazánk egyik legnagyobb szerencsétlensége volt ekkorig, hogy külön osztályú embereknek külön bíróságaik valának, nem pedig egyazon territoriális bíróság szigorú szeme örködött a közrend felett, s nem az ügy érdemleges igazságán, hanem azon kelle törni fejét a panaszosnak, hol kezdje el követelését. Szóló tud példát, hogy egy család pert kezdett, s 35 évig folytatott a kir. curia előtt, s ekkor mondatott ki, hogy a per oda nem tartozik. 35 év pedig több mint egy nemzedék ideje, s nálunk, kiknek pillanatai drágák, hol az öreg rák arra tanítja fiát, hogy szorgalmasan hátra menjen, roppant idővesztéség. Mindnyájan átlátjuk hazánkban a kellő rend

szükségét; a rendetlenség kútforrása pedig főképpen a bíróságok elközlönzésében fekszik; mert míg egyik bírótól másikhoz szaladunk, oly esetekben, hol egy percz megragadásától, kellő óraban nyomozástól s befolyástól függ a siker, legtöbbször semmivé lesz az főleg városokban, hol annyi a buvóka. Ezen állapot így, a mint van, sem nem jó, sem nem üdvös; így nem fognak életre kelni a szép remények, miket a városok elrendezésétől vár a magyar haza, mert ily törvény mellett szép rendeltetésüknek megfelelni nem lesznek képesek, hogy t. i. gyűlpontjai legyenek a czivilisatiónak, s bennök személy és vagyon a legkisebb megtámadás, az illetlen érintés ellen is biztosítva legyen. Így el lesz szalasztva a bizodalomgerjesztés alkalma, melynek alapja a kölcsönösség.

Valamint a komáromi, úgy a bihari indítvány se kellett a többségnek, az utóbbi azért nem, mert míg a nemesi privilegiumok fennállanak, addig a curiákat magánjogi tekintetben, s privilegiális haszonvételeikre nézve, nem hívé városi bíróság alá vehetőnek. A többség tehát lényegileg megtartá a szerkezetet, hogy a curiák *rendőri s büntető* tekintetben a városok alá vettessenek; de *minden és így magánjogi* tekintetben nem.

Szükségesnek láttatott azonban a szerkezet 6-ik §-ának ebbeli rendelkezését világosabban fejezni ki, mely tehát így fog állani: mind ezek *közendőri s büntető* tekintetben stb.

Klauzál (Csongrád megye követe): Miután a városok rendőri s büntető hatóságot gyakorlandanak a curiák felett, e helyen vélte még elintézendőnek azt is, hogy a curiák a városi pénztárba házi adót fizessenek; mi mulhatlanul szükséges, ha csak azon igazságtalan elvet nem akarjuk felállítani, hogy a mely curialista a városokban kényelmet, személy- és vagyonbátorságot, társas örömeket és javadalmakat élvez, mindezt a városi polgárok költségén élvezze. Ezen indítvány pedig e helyre való azért, mert miután a 6-ik §-ban kimondatik, hogy a curiák büntető s rendőri tekintetben tartoznak a városok hatósága alá, ha itt a fizetésről említés nem tétetnék, az fogna mondatni, hogy az adózásban nem tartoznak azok alá. Indítványát azonban nem terjeszté a hadi adóra, melynek rendeltetése a katonatartás, minthogy a curialista, mint más nemes ember, személyesen tartozik felkelni a haza védelmére. — Ez indítványt több megye pártolá ugyan, de minthogy a felszólaló többség nem pártolá, maradt a szerkezet, s a curialisták házi adóztatásáról említés e helyen nem tétetik.

Az ülés 3 órakor eloszlott.

(Rendi Napló II. kötet 203—233 lap.)

152. Kerületi ülés.

1844 február 6-án.

Elnökök: Szabó Kálmán (Győr), Csernovics Péter (Arad).

Palóczy ker. jegyző felolvasá a magyar nyelv tárgyában folyó évi január 23-án érkezett kegy. kir. válasz iránt teendő izenetet s fölrírási javaslatot, melyek közíratra bocsáttattak.

A néhány perczig tartó rövid ülés azonnal országos ülésnek adott helyet.

XCIV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 február 6-án, reggeli 9 $\frac{1}{2}$ órakor.

Tárgy: A szab. kir. városok rendezésének folytatása.

Folytattatván a városi törvényjavaslat vizsgálata, nagyobb részét a mai tanácskozásoknak *Nagy Sándor* (Debreczen város követe) indítványa húzta ki, melyet Elnök ö nagyméltósága, hat megye s több kir. város pártolt. Ezen indítvány abból állott, hogy a szerkezet rendelkezésének abbéli hiánya pótolassék, miszerint a városoknak a magok közelében fekvő, bár a város kerületéhez nem tartozó nemesi birtokok s puszták felett rendőri hatósága legyen. Felhozott ez indítvány védelmére főleg a kényelem, czélszerűség s a rendőri felügyelés gyakorlása könnyebbségének tekintete; különösen pedig Debreczenre nézve, hogy miután Debreczen nem annyira műiparos és kereskedő, mint földmivelő város, hol a lakosok életmódja leginkább szántásvetés s marhatartás, a városnak nagyon érdekében fekszik, hogy széles kiterjedésű pusztáin a rendőri felügyelés jó lábon álljon; ezt pedig Debreczen városa helyzeténél s a puszták közelségénél fogva, jobban s könnyebben gyakorolhatja, mint Szabolcs megye; annyiival inkább, mert lovas rendőrsége is van. Ha az indítvány el nem fogadtatik, oly helyeken, melyek már valóban betelepítve vannak, s melyeken jelen-

leg is a polgári élet működik, s mik most Debreczen városa hatósága alá tartoznak, el fognának onnét vétetni. E tekintet még fontosabb a városokra nézve, mint a curiák tekintete, mert curiák csak Komáromban s kisebb számmal még csak egy pár városban vannak, holott e puszták roppant kiterjedésűek, s különben is egészen városi hatóság alatt levő polgárok által biratnak. Az olyan közös ember-vadászati térek, hol egyik-másik hatóság is majd fog, majd elszalaszt, éppen nem segítik elő a rendőri szigorú felügyelés lehetőségét, s általában nem lehet különös ambíció tárgya, hogy melyik hatóság fogja el a gonosztevőket; de az mindenkinek közös érdeke, hogy a bűnösök megbüntettessenek.

E nézetek ellenében *Bónis Sámuel* (Szabolcs megye kövele) s az ő véleményét pártoló többség a tiszta territorialis bíróság elvéből indult ki, mely ilyen rendelkezés által összezavartatnék s megsemmisíttetnék. Ha az amortisatió törvények meg nem maradnak, s a bekebelezés megengedtetik, úgy is lesz módjuk a városoknak ily pusztákat bekebelezni, s kerületükhöz csatolni. Egyébiránt a városi hatóságnak ily kiterjesztésre a szomszéd pusztákra, magára a városi rendőrségre nézve sem lenne tanácsos; mert a szigorú felvigyázás legszükségesebb maga a város falai közt, a kereskedés és kézművek fészkeiben és kívánatos, hogy a városok minden rendőrségi erejüket egy helyen központosítsák és sok felé ne szaggassák.

Eként soha sem lenne bizonyos meghatározott elválasztó vonalt húzni: meddig terjed, s melyen túl nem terjedhet a városok hatósága; lehet, hogy azon zálogos puszták nem lesznek mindörökké Debreczen városának kiadva, hanem Szabolcs megyei embernek, s mi fog ekkor történni?

Palóczy (Borsod megye kövele): Óhajtja ugyan Debreczen virágzását s emelkedését, de ezt nem tartja azon módnak, melyen az előmozdítatik. Fővédok az indítvány mellett a kényelem s könnyebbség tekintete, de vajjon mikor volt ez a jog és igazság criteriuma?

Bónis S. (Szabolcs megye kövele): Éppen a kir. városok sürgetik legjobban a tiszta territoriális hatóságot s panaszkodnak annak sértései miatt; ezen indítvány pedig egyenes ellentétbe van a territoriális hatóság eszméjével, minélfogva tegnap a curiák, régi jogok s fennálló szokás ellenére a városok alá vettettek. Illő tehát, hogy a mi a megyei hatóság ellenében jónak nem tartatott, az a városi hatóság ellenében se követeltessék. A kívánt rendelkezés igen sok zavarra adna alkalmat és Szabolcs vármegye házipénztára innét eredő vesztesége

kiegyenlítésének szükségét is vonná maga után. Debreczen városa saját kebelében sem képes jelenleg is, kiváltképp vásár idején fenntartani a rendőrséget.

Ezen okokra *Komlóssy László* (Debreczen város követe) azt felelte, hogy Debreczen városa jelenleg is jó egyetértésben és sürölődások nélkül él a szomszéd megyékkel, noha azon pusztákon a rendőri felügyelést gyakorolja; hogy házi adót ezen nemesi pusztáktól sohasem fizetett Szabolcs megyének; hogy a vásári rendőrség olyan jó, milyen csak magyarországi viszonyok közt lehet; hogy az elvet oly szigorúan fenntartani szükségtelen is, lehetetlen is, mert hiszen az egész városi munkálat sokban eltér a régi, bevett törvényes elvektől, s éppen a kényelem és czélszerűség tekintete miatt az egész munkálat készítésénél nem a régi törvényes elvek tekintete, hanem a városok virágzása és fejlődése vezeté a Rendeket. Ily szempontból pedig el kell ismerni Debreczen városa kívánságának helyességét. Ha a területiális hatóság egy szóval s egész tisztaságában megadatik: akkor méltán lehet mondani, hogy Debreczen, mint saját helyzetű város szenvedjen a többi városok, s az egésznek közjava miatt. Most azonban, miután tegnap Békés indítványa, hogy t. i. a curiák minden tekintetben a városok alatt legyenek, el nem fogadtatott, éppen nem lehet mondani, hogy a területiális hatóság egész kiterjedésében felállított voltna.

A debreczeni rendőrség dicséretére megemlíti *Elnök* ő méltósága, hogy Debreczenből aránylag igen kevés crimínális per jön a kir. curiához.

A másik részről ismét előhozatott, hogy a városoknak nem feladata a pusztai rendőrség, s egész világon nincs aféle helyzet, hogy a város egyszersmind iparüzés tűzhelye s pusztabíró legyen. Debreczennek, mint városnak magasabb kifejlését éppen azon körülmény gátolja, hogy lakosai sem nem egészen polgárok, sem nem egészen mezei gazdák, hanem e kettőt vegyítik. A kívánt rendelkezés igen csorbítaná Szabolcs megye hatóságát s annak tetemes részét elvenné tőle; pedig azért, hogy a városokat coordinálni akarjuk, nincs szándék a megyék jogait csorbítani; valamint p. o. azért, hogy a birtok képességet mindenkire ki akarjuk terjeszteni, saját birtokunkat nem fogjuk feladni. A szabolcsi házipénztár veszteségét illetőleg csodálá *Szabolcs követe*, hogy Debreczen követe nem tudja, miként ha Debreczen várca nemesi birtokait nem-nemes árendások tartják, azok folyvást s mindenkor fizetni tartoznak a szabolcsi pénztárba. — A debreczeni rendőrségről megemlíti ugyan azon megyei követ, hogy ott bizony nem igen fényes lábon

áll a rendőrség, hol az ember akár bele is fulhat a mély sárba. Egyébiránt sajnálja, hogy Debreczen követe ezen megjegyzése által magát oly érzékenyen érezé illetve. Ha Debreczen városa rendőrségi kötelességeit még olyan jól teljesíti is, az nem védok az indítvány mellett, mert ezen okoskodásból az következnek, hogy oly hatóságnak, mely kötelességét jól végezi, birtokot kellene adni, s másoktól elvenni. Ezt tehát elvül felállítani nem lehet. E kérdés eldöntésénél egyedüli elv a területiális bíróság elve, melyet, miután tegnap a curiákra elfogadott, következtetlenség nélkül sérteni nem is lehet.

A vitatkozás hosszasra húzódott, mit azonban *Elnök* ő nagyméltósága nem tartott idővesztésnek, mert a nézetek minden oldalról kifejtése csak hasznos, s miután a nyilvánosság organumai megvannak, a küldökre nézve is befolyással lehet.

A tiszta területiális bíróság eszméje fejtegettetvén, a választmányi munkát szerkesztett érdemes *ker. jegyző* bővebben fejtegeté a személyes és területiális hatóság természetét, s a munkálat folytán legnehezebbnek tartá a hatóság kérdését, miután arra nézve az elv tisztán felállítva nincs.

Itt csak kettő közt lehet választani, vagy maradjon a status quo, azaz személyhez köttessék, vagy hozassék be tiszta területiális bíróság, azaz határhoz köttessék a jurisdictió, úgyhogy minden ember személykülönbség nélkül azon hatóság által íteltessék, melynek földön bár csak 24 óráig valaki tartózkodik. Szóló követ ezért czélirányosnak tartaná a városi munkálat egész első részét újra átdolgozni, mert ha így marad, kikerülhetlenek lesznek az örökös surlódások s összeütközések, és azon állapot következik be, mint a milyen az urbéri törvények által eszközöltetett, t. i. a régi viszonyok felforgattatnak, a várakozások, remények felingereltetnek, s végre sem lesz az egészből annyi haszon, mint baj és surlódás.

Ghyczy Kálmán (Komárom megye követe) a mai vitatkozások által újlag is megerősödött azon hitében, mit már más alkalmmal is kifejezett, hogy törvényes intézkedéseket jogi tekintetek mellőzésével, csupán közjó tekintetéből hozni be, igen könnyen ártalmas lehet. Ezen közjó tekintete olyan, mint Hercules csizmája, melyet jó és rossz akarat egyformán használhat.

Tegnap a közjó, közigazság tekintetéből, hogy t. i. területiális bíróság alapíttassék meg, a városok alá vetette a többség a curiákat, s ma hasonló tekintetből kiindulni nem akar Debreczen városa kiváratára nézve. Ha azon elv tegnap igaz volt a curiákra nézve, legyen igaz ma Debreczen városára is.

Elnök ö nagyméltósága azon mondására, hogy a territoriális elv egész tisztaságában felállítva nincs, azt válaszoló szülő követ, hogy a Rende az ötödik s hatodik szakaszban foglalt kivételek által a territoriális elvtől korántsem tértek el, hanem csupán azt akarták elérni, hogy a territorium, a város körülete, szorosan meghatározva s aként korlátozva legyen, mint lennie kell.

Debreczen városa gyakorlatára nézve, melyet az említett pusztákoni felügyelési jogát illetőleg felhozott, megjegyzé szülő követ, hogy hiszen a curiák mellett is régi gyakorlat szólt, mégis a városok alá vettettek. A régi gyakorlat tere még soványabb eredményt hoz a városokra, mint az elv; amaz sokkal inkább szól a megyei hatóság mellett, a városok rövidségével; arra tehát ne hivatkozzanak.

Felhozott még a debreczeni indítvány védelmére, hogy miután a bekebelezés úgy is meg lesz engedve, s annak következtetésében a bekebelezendő helyek városi hatóság alá jövendnek, nincs ok azt most mindjárt meg nem engedni.

Mire azonban feleltetett, hogy addig, míg a bekebelezés megtörténik, nem lehet a megyei hatóságról lemondani, s nagy a különbség a között: «Debreczenhez közel lenni» és «Debreczenbe kebelezve lenni».

Vége is azon vélemény győzött, mely a tiszta territoriális hatóság eszméjéből kiindulva, a Debreczen birtokában levő Szabolcs megyei pusztákra Szabolcs megye hatóságát akará felügyelni, az így tett indítvány el nem fogadtatott.

Továbbá olvastatván a kivételes telkekről magánjogi haszonvételek tekintetében rendelkező 7. és 8. §.

Ghyczy Kálmán (Komárom megye követe) azon indítványt tevő, hogy a 7. §-nak azon rendelete alól, miszerint az ott idézett középületekben, úgy mint külön határokkal ellátott hadi erősségekben, valamint külön határt nem képező várakban, kaszárnyákban és megyeházákban királyi haszonvételeket gyakorolni csak a városok beleegyezésével lehessen: az 5. §. a) pontjának idézése vagy is a külön határokkal, milyen a komáromi vár, hagyassanak ki.

Hosszasabb felelések támadtak a komáromi és szegedi várak határainak természetéről, míg nem *Elnök* Ö nagyméltósága azon véleményét adá elő, hogy mindez a városok coordinatiójára alig tartozik; hogy eféle csak a katonai despotismus már elmúlt harczos századai-ban lehetett törvényhozás tárgya, s az egész 7. §-t kihagyni javasla. Ez megis történt.

A 8. §. pedig, mely a kiváltságos és curiális telkek királyi ha-

szonvételeit a kiváltságlevél s gyakorlat szerint rendeli meghatározatni, némi módosítást szenvedett, úgymint «a curialis és egyéb kiváltságos telkekre nézve a magánjogi viszonyokat és azokból következő haszonvételeket a kiváltságlevél és gyakorlat határozza meg».

A 9. §-sal következett a város kerületébeni változások, nevezetesen a bekebelezés tárgya. Ellene e napon csak két követ szólalt fel; jelesen *Erőss (Szabolcs megye kövele)* és *Rakovszky (Túróc megye kövele)*, a ki bővebben előadá megyéje nézeteit. Szerinte a bekebelezés, mint e munkálatban ajánltatik, törvény elleni, t. i. az amortisationális törvényekkel ellenkezik, és az alkotmány lényeges részét sarkalatában megrendíti, sőt politikai tekintetben is czélszerűtlen. Az 1542: 33. t.-cz. ugyanis tiltja a királyi városoknak, mint holt testületeknek fekvő jószágok szerzését; e szakasz pedig tágas utat nyit új örökös szerzésekre. Ellenkezik e szakasz a városi munkálat 79. §-ával, hol nyilván kimondatik, hogy a városok új fekvő javaikat nem szerezhethetnek, hanem csak a már birtakat erősíthetik meg. Sérti a harmadik jogait, mert a nemes udvari telkektől a megyékben subsidiumok szokván fizettetni, midőn most ily telkek bekebelezés által a város birtokába juthatnak a megye határa ez által kisebbedik, s egyszersmind a megyére kivetett subsidiumok terhe más curiákra hárul, ezeknek túlságos terheltetésével. Sérti az alkotmány lényeges részét, az ösiséget, melynek eltörlésének magvát foglalja magában, minthogy a 21. §. szerint a bekebelezett telkek kiváltságos tulajdonságukat elvesztik, a város telekkönyvébe iratnak, s az azokon megtelepedett lakosok a városi községbe olvadnak; mert továbbá a curiák megszakadás esetében más tekintet alá jönnek mint a városi telkek; ily fontos kérdések pedig mellékes úton el nem dönthetők. Végre politikai tekintetben se czélszerű e rendelkezés, mert a városok hivatása: mesterség s műipar által az egész munkás nép osztály összeolvadását előmozdítani, nem pedig földművelést űzni, földbirtokot szerezni és a határt terjesztetni, mire ha a bekebelezés megengedtetik, minthogy tékozlók soha sem hiányzanak, bő alkalom nyílik. Ez által a városok természetes rendeltetésüktől elcsábíttatnak, s a kereskedelemre s gyárakra szükséges pénz a forgásból kivétetvén, földbirtokba temettetik. A bekebelezés tehát csak igen ritka esetekben, az 1836: 25. §. t. cz. értelmében közszükség tekintetéből lehet megengedhető.

Ezen előadás azonban nem nagy visszhangra talált; egyébiránt a további tárgyalás más napra halasztatott.

(*Rendi Napló II. k. 234—253 lap.*)

153. Kerületi ülés.

1844 február 7-én

Elnökök, jegyző, naplóvivő mint tegnap.

Tárgy: A magyar nyelv és nemzetiség tárgyában készült izenet.

A tegnapi közíratra bocsátott magyar nyelv tárgyabani üzenet s fölírási javaslat egészen s pontonként felolvasatván, helyeseltetett, s a felolvasó érdemes *kerületi jegyző, Palóczy*, éljenekkel üdvözöltetett. Kifogást a felírás ellen egyedül *Verőcze követe* tön, már ismert utasítása értelmében, mely azonban figyelembe nem vétetett.

Bónis (Szabolcs megye követe): Verőcze ellenében megjegyzi, mikép e Tábla s az ország azon általános meggyőződésben van, miként a szlavoniai három megye mindig Magyarországhoz értetett. (Általános helyeslés.)

Ezzel az ülés országossá alakult.

XCV. Országos ülés a tekintetes Karoknál és Rendeknél.

1844 február 7-én, déli 12 órákor.

Tárgy: Izenete a Karoknak és Rendeknek a méltóságos Főrendekhez a magyar nyelv és nemzetiség tárgyában folyó évi január 23-án érkezett kegyelmes királyi válasz iránt. Ugyan e tárgyban felírási javaslat.

Elnök: Tessék a kerületi elnökségnek előadni a kerületi ülés eredményeit.

Szabó Kálmán (Győr megye követe, mint a kerületi elnökök egyike): A kerületi elnökség sora reám kerülvén, szerencsém van Nagyméltóságodnak bemutatni a Karok és Rendek izenetét és felírási javaslatát, melyet a magyar nyelv és nemzetiség tárgyában folyó évi január 23-ról érkezett kegyelmes királyi válasz következtében a Karok és Rendek a kerületi ülésben készítettek.

Ennek következtében *Széll Imre*, nádori ítélőmester felolvassa izenetét a Karoknak és Rendeknek a méltóságos Főrendekhez, a magyar nyelv s nemzetiség tárgyában folyó évi január 23-ról érkezett kegyelmes királyi válasz iránt, valamint szinte a magyar nyelv tárgyában folyó évi január 23. napján kelt kegyelmes királyi választ ránt teendő felirási javaslatát, melyek a országgyűlési iratok közt 102. szám a) és b) alatt találhatók s a következők:

102. a) *Üzenete a Karoknak és Rendeknek a magyar nyelv tárgyában folyó évi január 23-ról érkezett kegyelmes királyi válasz iránt a méltóságos Főrendekhez.*

A Karok és Rendekek tanácskozás alá vevén a magyar nyelv tárgyában múlt évi december 11-én tett országos felírásra folyó évi januárius 23-ról érkezett kegyelmes királyi választ, a nemzetiség kellő biztosítására irányzott igazságos kívánatuknak az általi méltánylásából eredő örömezteteiket Ő Felsége előtt tisztelettel nyilvánítani, egyszersmind pedig mindazoknak is megadását, mik az említett felírásban a nyelv és nemzetiség ügyében felterjesztve valának, rájok nézve mindazáltal azon kegyelmes királyi válasz nem kielégítő, ismételve szorgalmazni szándékoznak.

Aképp megkészített felírásuk közlésével tehát Ő es. kir. Főherczegségét köztisztelettel kéri, a méltóságos Főrendeket pedig szíves bizodalommal felszólítja, hogy a közös haza e szent ügyében ez alkalommal is tanusítandó rokonérzettel említett felírásukhoz járulva, annak minél előbbi felterjeszthetését elősegélleni méltóztassanak.

102. b) *Felirási javaslat ugyanazon tárgyban.*

Felséges stb.

Örömmel üdvözljük Felségednek a magyar nyelv tárgyában folyó év januárius 23-ról kiadott kegyelmes királyi válaszát, mert általa a magyar nemzetnek azon régtől fogva ápoltságos kívánatát méltányolva látjuk, hogy országglási tekintélylyel a hazában egyedül a honi nyelv birhasson, s e ténynek nagyszerűségét és a következményeknek, melyeknek abból nemzetiségünk jövődjére kifejlődni kell, fontosságát mélyen érezzük; örömmel üdvözljük azért is, mert azon kegyelmes királyi válasz által Felséged a nemzetiség terén találkozáván velünk s megértve kívánatunk magas érdekét, bizo-

dalmat tanúsított a nemzet iránt, mely valamint a mult századok változékony eseményei alatt alkotmányos fejedelmei hatalmának és dicsőségének legbiztosabb támasza volt: úgy a jövő időknél viszontagságai közt is törvényes uralkodói iránt mindenkor azon változhatlan hűség és szeretet érzetétől lesz lelkesítve, melylyel alkotmányos szabadságáért s a nemzetiség szent ügyéért fölhevülni soha meg nem szűnik.

A magyar nemzetet a hódolatnak őseitől öröklött érzete elválaszthatlanul Felségedhez és azon dicső uralkodóházhoz csatolja, melylyel szabad akaratából és szent kötések mellett egyesült. A magyar nemzetiség Felséged magas királyi székének rendíthetetlen oszlopaként mindenkor, s mindazon buzgó törekvések, melyekkel e nemzet nemzetiségét megörökíteni vágyik, ugyanannyi bizonyosságai egyszerűsmind azon hűségnek, melylyel fejedelmei iránt viseltetik. Azért Felségednek tisztelve fogadott bizodalma által hason érzeteinkben még inkább megerősítve azon biztos reményre jogosítottunk, hogy a nyelv és nemzetiség ügyében fölterjesztett mindazon kíváratunk is, melyekre nézve Felségednek kegyelmes válasza nem kielégítő, mint a honi nyelv Felséged által is elismert országlati jellemének különben is egyenes következményei, a közel jövőben teljesebbé menendnek.

Mult esztendei december 11-kéről költ alázasos felirásunkban a nemzeti nyelv tárgyában Felséged jóváhagyása alá általános törvényt terjesztettünk fel, a meghatározott kivételek melletti általános alkalmazását kívántuk t. i. azon közönséges szabálynak, hogy valamint a törvényhozásban és országlatásban, úgy a közigazgatásnak minden ágaiban is a hivatalos nyelv ezentúl egyedül és kizárólag a magyar nyelv legyen; s e részben elismerjük, hogy fontosak azok, miknek törvénybe iktatásában Felséged többször említett kegyelmes királyi válasza szerint megegyezni méltóztatik, s magokban rejtik már azon általános rendelkezésnek elvét, melyet mi törvény által szentesíttetni kérünk. De mind e mellett is sok hiányzik még azon kíváratinknak kiegészítéséhez, melyeket említett alázasos felirásunkban kifejtettünk, s melyek nélkül az alkotandó törvény kitűzött céljának, nemzetiségünk teljes biztosításának meg nem felel.

Felséged kegyelmes királyi válasza szerint a magyar királyi udvari kancelláriának csak kiadásai lennének magyar nyelven szerkesztendőek; de ebből önként foly, hogy annak jegyzőkönyvei, tárgyalásai és egyéb működései is, melyek a kegyelmes királyi válaszban megemlítve nincsenek, éppen úgy, mint az a királyi Helytartótá-

nácsra nézve határozottan megállapítva van, magyar nyelven folytatandók.

A királyi Helytartótanács hivatalos foglalatosságaira nézve a magyar nyelvnek használata általában meg van határozva, s nem kételkedünk, hogy ez általános szabály rendelkezése alá tartozóknak értendők mindazon alsóbbrendű hivatalok és egyének is, melyek a királyi Helytartótanács igazgatása alatt állanak.

A magyar királyi kincstár,

A katonaság s ezekkel összefüggésben levő számos alárendelt hivatalok, melyekben a magyar nyelvnek általános behozása a nemzet legforróbb s legigazságosabb kívánatai közé tartozik, a kegyelmes királyi válaszban megemlítve nincsenek.

A Felséges uralkodóház tagjai magyar nyelvtudományabani beavatásának törvénybe iktatása, s a magyar nemzetiség küljelei iránt felterjesztett kívánatainknak elfogadása kifejezve nincs.

A bírói ítélőszékek iránt a kegyelmes királyi válasz Magyarországra nézve kimeríti a nemzetnek a részbeni óhajításait; de a közhatalóságoknak politikai működései és foglalkodásai abban szinte nem érdekeltetnek.

A viszonzosság, melyet Felséged örökös tartományai irányában joggal követelhetünk; a tisztelet, melylyel a nemzetek egymás iránt nemzetiségükre nézve is kölcsönösen tartoznak, megkívánják, hogy a királyi Helytartótanács a kultartományok kormányzászekeivel hivatalos értekezéseit magyar nyelven folytassa.

Ugyanezt a *magyar hadi kormányokkal folytatandó* levelezésekre nézve még inkább mellőzhetlenné teszi azon tekintet, miszerint azok a hivatalos nyelv iránti általános törvény rendelete alól ki nem vétethetnek.

Azon hatályos befolyásnál fogva, melyet a közoktatás és nevelés mind általában a nemzeti élet kifejlődésére, mind pedig különösen nemzetiségünk szilárdítására nézve gyakorol, legfőbb kötelességeink közé tartozónak véljük továbbá is szorgalmazni, hogy a maga idejében általunk fölterjesztendő azon rendelkezéseken kívül, melyek a közoktatás és nevelés tárgyának részletes rendezését illetik, a közoktatási nyelv, előbbi alázatos fölírásunkban bővebben körülírt kívánatunkkal egyezőleg törvény által határozassék meg.

Mind az elmúlt idők viszontagságinak emléke miatt, mind a közös hon jelen érdekeinek tekintetéből is, becsesek előttünk a kölcsönös bizalom és egyesség azon kötelékei, melyeknek Magyar- és Horvátország közt minden jövő időkből is fennállaniok kell; s e

kötelékeket mindinkább szorosabban összefűzni, mindinkább megerősíteni, főbb óhajtasaink közzé tartozik.

E czélra törekedtünk már akkor is, midőn azon nézetből indulva ki, hogy a latin nyelv Magyarorszában hivatalos lenni megszűnik, a nemzet közéletében történendő ezen átalakulás következtetésében a viszonyokat, melyek Magyar- és Horvátország közt, úgy szinte magában Horvátországban is a hivatalos nyelv tekintetében keletkezendnek, világos törvény által határozottan szabályoztatni kívántuk, s úgy vagyunk meggyőződve, hogy a kölesönös bizodalom és egyeség csak úgy szilárdulhat, ha midőn Horvátországnak részére igényeltetik, mit körülményei kívánnak, teljes épségben fenntartatnak egyszersmind az anyaországnak jogai, melyeket a közös hon legbecsessebb érdekeinek sérelme nélkül sem feláldozni, sem veszélyeztetni nem lehet, s a megváltozott körülmények miatt a hivatalos nyelvre nézve életbe léptetett viszonyoknak szabályozása által hamarabb megszüntettetik a bizonytalanságnak azon kétes állapota, mely midőn nem teljesülhető reményekre s jogtalan követelésekre szolgál alkalmul, a fennforgó kérdéseknek közmegnyugtatóssali feloldását időről-időre mindinkább nehezítheti.

Nem találhatunk ennél fogva megnyugvást azon intézkedésben is, melyet Felsőged a hazai kormány- s ítélőszékeknek s a magyar törvényhatóságoknak a horvátországi közhatóságokkali hivatalos érintkezésére nézve kegyelmes királyi válaszában megállapíttatni kíván; mert egyrésről ezen a latin nyelv hivatalos használatának megszűntével a dolog természete szerint különben is ideiglenes rendelkezést olyannak nem tekinthetjük, mely Magyar- és Horvátország közt a hivatalos nyelv tekintetében fennforgó viszonyokat határozottan és állandóan kiegyenlíthetné; másrésről pedig, miután a Felsőged kegyelmes válaszában foglaltaknak következtetésében is a közigazgatásban szinte úgy, mint a törvényhozásban a magyar nyelv leendő kizárólag hivatalos, az ország közállományi egységének tekintete kívánja, hogy hazánk Horvátországgal a közigazgatásban is ugyanazon kapcsolással köttessék össze, mely azokat a törvényhozásban egyesíteni. Újabban is kénytelenítve vagyunk tehát mindazoknak elfogadását kérni Felsőgedtől, miket e részben többször említett alázatos felírásunkban szorgalmaztunk. És a mi különösen a kormány és ítélőszékeknek a horvátországi közhatóságokhoz intézendő hivatalos iratait illeti: ezekre nézve nem lehet meg nem jegyeznünk, hogy midőn a horvátországi közhatóságok a magyar törvényhatóságok magyar nyelven irandó leveleit Felsőged kegyelmes királyi válasza szerint is

tárgyalni kötelesek, s e szerint megérthetik: nem lehet ok arra, hogy a kormány és ítélőszékeknek hivatalos értesítései a horvátországi törvényhatóságokhoz szinte magyar nyelven miért ne intéztethessenek? Sőt hogy ezen értesítések egyenesen magyar nyelven történjenek, annyival inkább szükséges, mert különben tekintve arra, hogy Felséged kegyelmes királyi válaszában a külföldi hatóságokkal a hivatalos levelezéseket latin nyelven kívánja folytattatni, a horvátországi közhatóságok egyenvonalba állíttatnának azokkal, melyek a magyar szent korona alá nem tartoznak.

Felséged azzal, hogy a magyar nyelvnek a törvényhozás körében általános használata dicső országlása alatt állapíttatik meg, magának a magyar nemzet szívében öröklő emléket emelt; e részben is azonban a nemzetnek két rendbeli hő kívánatai még nem teljesültek, melyeket Felséged elébe újlag fölterjeszteni annyival inkább kötelességünknek ismerjük, mivel azoknak betöltésében egyszersmind a nemzet újabb becses zálogát tisztelendi Felséged azon kegyelmes hajlandóságának, melylyel nemzetisége iránt viseltetik.

Ugyanis Felséged kegyelmes királyi válaszában elismeri, hogy Horvátországnak önérdeke kívánja, miszerint a közös országgyűlésre oly egyéneket küldjön, kik a magyar nyelvnek kellő birtokában vannak s Horvátország Rendei, ha magokat az országgyűlési tanácskozási részvéttől önként kizárni, s aképpen törvényes kötelességöket, mely szerint ezen tanácskozásokban követeik által részt venni tartoznak, sérteni nem akarják, a magyar nyelvet tudó egyéneiknek mellőzésével oly követet, ki a magyar nyelvet nem bírja, az országgyűlésre többé nem is küldhetnek. Mély tisztelettel kérjük tehát Felségedet, hogy miután különben is a nyelvnek, melyen az országgyűlési tanácskozások folytatandók, azzal, melyben ezen tanácskozásoknak eredménye szerkesztetik, egyezőnek lenni kell, annak törvénybe iktatásához, miszerint köztanácskozásaink nyelve nem hat év múlva, hanem már a legközelebb következő országgyűlésen is minden kivétel nélkül magyar legyen, megegyezésével járulni méltóztassék.

Másik kívánatunk, melyet mult évi július 12-éről költ alázatos felírásunkra hivatkozva, ismételve Felséged elébe terjesztünk, azon óhajításunkat tárgyazza, miszerint Felséged kegyelmes válaszait és leiratait már a jelen országgyűlésen is magyar nyelven kiadatni, s az alkotandó törvényeket királyi jóváhagyásával szinte ez alkalommal is már egyedül honi nyelven megerősíteni méltóztassék. E kérelmünk teljesítése nem egyéb, mint következetes foganatosítása azon elveknek, melyeket Felséged jövőre nézve már kegyelmesen elfo-

gadott, s öregbedő örömezzéssel fog hatni a nemzetre azon kincs bírása, melyet annyi évek óta oly méltó joggal, mint feszült várakozással követelt.

Ezek azok, miket Felségednek folyó évi január 23-áról kelt kegyelmes királyi válasza következtében a magyar nyelv és nemzeti-ség sajtósága körülményeink közt olyannyira fontos ügyében újabban is fölterjeszteni kívántunk; s midőn ezt tesszük, el nem hallgathatjuk azon meggyőződésünket, hogy miután nemzetiségünk alapján kell épülni mindazon törvényhozási intézkedéseknek, melyekkel polgári és társas állapotunk viszonyait javítani törekszünk s ez intézkedéseinknek jótékony sikere felől teljesen megnyugtatta csak úgy haladhatunk biztosan polgári intézeteink korunk feladatát tevő javításának ösvényén, ha a honi nyelvnek és nemzetiségnek azon helyet, mely azt a haza közéletében törvény, jog és igazság szerint, sőt a királyi trónnak szinte úgy, mint a honnak érdekében illeti, teljesen és tökéletesen kivá, biztosítva szemlélendjük. S azért újabban is mély tisztelettel és bizodalommal esedezünk Felséged előtt, hogy mindazokat, miket mult évi december 11-én kelt alázatos felírásunkban a honi nyelv és nemzetiség ügyében előterjeszténk, kegyelmesen elfogadni s királyi jóváhagyásával megerősíteni méltóztassék.

Elnök: Ezen felírásnak első része egyedül azon érzéseket fejtí és bizalmat tanusítja, mely az egész nemzetet áthatja akkor, midőn Felséges urunk nemzetiségünk megállapítása és szilárdítása által az egész nemzet iránti atyáskodását bebizonyította. Ezen jobbagyi hív érzetekben én is teljes mértékben osztozván, észrevételem e részben nincs. Mi a második részét illeti: a dolog érdemére nézve szinte nincs észrevételem. Itt a Karok és Rendek előterjesztik, hogy továbbá is ragaszkodnak még be nem teljesített kívánatukhoz, melyre nézve különben is meg volt a két Tábla között az egyesség. Egyéb-iránt meg kell vallanom, hogy talán ezen sürgölés méltán elmaradhatott és biztosabb siker reménye mellett inkább más időre halaszthatott volna. Azonban ha úgy tetszik a Karok és Rendeknek, a közörömű és közakarató felírás tartalmában megegyezvén, mint mondám, minden más észrevételeket örömezt mellőzők.

Tomcsányi József (Békés megye követe): Küldőim nemcsak azon megbízással, hanem egyszersmind azon reménynyel eresztettek el, hogy a nemzet minden kívánatait, melyek a magyar nyelvet és nemzetiséget illetik, e jelen országgyűlésen törvény által elintéztetve lenni látandják. Küldőim ebbeli kívánatának nagy részben meg-

felelt a közelebb érkezett királyi leirat, és a mi abban kielégítőleg nem találtatott, az a Karok és Rendek ezen válaszfelírásában foglaltatik, és én azokhoz többet adni nem akarok. De a mennyiben ezen kívánatok teljesítési ideje határozatlanul van kifejezve, küldömnek pedig világos kívánságuk a nyelv és nemzetiség ügyében hozandó törvények létesítését, mint minden alkotmányos országban első lépést, még ez országgyűlésen úgy elintézni, hogy arról többé szó se lehessen, miszerint valahára az alkotmányos élet ezen régi bölcsőjéből kilábalhasson. Kívánom tehát, hogy az 1-ső §. végén levő ezen kifejezés «a közel jövőben teljesezésbe menendének», ezen kitéttel cseréltessek: «a jelen országgyűlésen teljesezésbe menendének».

Bónis Sámuel (Szabolcs megye követe): Én csak azon pontjára szólok a felírásnak, mi az országgyűlési nyelvet illeti. Küldöm ugyanis azt kívánják, hogy az országgyűlési nyelv ezen az országgyűlésen már egyedül magyar legyen minden kivétel nélkül. Annál fogva előlegesen kívánok e tárgyra nézve törvényt alkotni, és így a szerkezet ekénti módosítását kívánom.

Szallópek Lajos (Verőcze megye követe): Én ugyan barátja nem vagyok annak, hogy a közakarat ellen szóljak, de kénytelen vagyok ezen felírási javaslatra küldöm utasítása szellemében nyilatkozni, miután ezen szerkezet hosszában mindig csak Horvátország érintetik a kapcsolt Részek elmellőzésével. És e részben kötelességemnek tartom azon kérésemet ismételni, hogy a t. Karok és Rendek azon javaslatomat, melyet a kerületi ülésben előadtam, t. i. mindenütt, hol Horvátországról említés tétetik, a kapcsolt Részek is érintessenek, annyival inkább ezen §-ban, mivel a királyi válasz szavaiban hivatkozás történik, és itt a felírásban nem úgy fordulnak azok elő, mint a mi valódi és eredeti értelmök. Ugyanis a királyi válaszokban egyenesen áll: «partes adnexæ». Tehát kércsem az, hogy mindenütt, hol Horvátország előfordul, «partes adnexæ», azaz a kapcsolt Részek is érintessenek.

Markovics Gusztáv (Pozsega megye követe): Elöttem szólott Verőcze vármegye követe előadta azt, mit magam is kérni akarék; azért ismétlésekkel a Karokat és Rendeket terhelni nem kívánván, csak röviden kijelentem, hogy Verőcze előterjesztését magamévá teszem.

Ossegovich Metell (Horvátország követe): Midőn a felolvasott felírási javaslatban a kapcsolt országokra nézve bizonyos elveket és rendszert felállítva látok, melyekre több észrevételeim vannak, szükségesnek tartom ugyanazon rendet követni, melyet a

t. Karok és Rendek javaslatában talállok, hogy a különböző véleményeknek alapokai ezen alapmondás szerint: «*contraria juxta se posita magis elucescunt*» annál inkább szembetűnjenek. Először is meg kell jegyeznem, hogy a trónnak oszlopa nemcsak a magyar, de a horvát-slavoniai nemzetiségben létezik, minthogy a társnemzet a Fenséges uralkodóház iránt mindig bebizonyított tántoríthatlan hűségben senki által magát felülmulni nem hagyja, és ehez képest annak tulajdon nemzetisége körüli buzgalma Ő Felségének kegyelmes királyi méltánylását szintűgy megérdemli, melyre a kapcsolt országok is, mint-hogy semmi hűségtelen tettök által arra érdemetlenek nem levének, mindenkor fiúi bizodalommal számolának. Magok a t. Karok és Rendek elismerik, hogy a magyar nyelv és nemzetiség ügye, a legújabb királyi válasz által igen fontos előmenetelt tőn, és mégis megfoghatatlanul éppen most a magyar nemzetiségnek biztosítására, mely 1000 éven keresztül sértetlenül fennállott, új meg új kívánatokat nyilvánítanak.

Azoknak, miket a t. Karok és Rendek a magyar nyelvnek közgazgatási tekintetben leendő használata iránt szoros értelemben Magyarországnak kívánnak, a társországok részéről semmi akadály nem tétetik. De minthogy Ő Felségének kormánya alatt nemcsak a magyar, de a horvát-slavoniai nemzet is él, melynek nemzeti vagy hivatalos nyelve nem a magyar, ennél fogva a magyar nyelvnek, kapcsolt országokkali érintkezés eseteire közigazgatási és törvénykezési tekintetben szándéklott kiterjesztése, mint nemkülönben ugyanott történendő magyar nemzeti színnek és czímernek, a kapcsolt országok nemzetiségének küljelei elmellőzésével kizárólagos bevezetése ellen nyilván felszólalnom kell, és ebbeli lépésemnek foganatát azon tiszteletnél fogva is reménylenem szabad legyen, melylyel — mint a t. Karok és Rendek elismerik — a nemzetek egymás iránt nemzeti-ségökre nézve is kölcsönösen tartoznak. Ezeket előre bocsátván, nem lehet azon nyilatkozásnak becsét el nem ismernem, melyet a t. Karok és Rendek a kölcsönös bizalom és egyesség kötelékeinek Magyar- és Horvátország között, mindinkább megerősítése tekintetében tesznek; de sokkal nagyobb lett volna ezen kijelentésnek becse, ha az egyedül Horvátország nevezete helyett, mely országos divatban eddigelé Slavonia és Dalmátország nélkül sohasem került elé, «*kapcsolt országok*» nevezete használtatott volna.

A fentemlített czélra törekvőleg t. Karok és Rendek a latin nyelv Magyarországbán hivatalos létének megszűnte után oly eszközöket ajánlottak, melyek a társnemzetnek érzelmeivel egyáltalában

meg nem egyeztek, a mint az minden törvényhatóságok által történt nyilváníásokból kiviláglott. Ily módon a kedélyek egyesítésére és összhangzására kevesebb alap sohasem tétetett le, mint éppen a fent érintett eszközöknek szándékolt életbeléptetése által. Sőt inkább ezekben rejlik azon viszálykodásoknak magva, mely eddigelé is már oly sajnos következményeket szült, mely aligha másképp megszünnendő, mintha csak a t. Karok és Rendek a kaposolt országok kívánatait nagyobb figyelembe nem veszik, és oly újjításoktól el nem állanak, melyek azoknak nemzetiségével, municipális jogaival és territoriális épségével ellenkeznek, és melyek ennél fogva mind szellemi, mind politikai életök fentartásáról a kaposolt országok lakosai-ban a legnagyobb aggodást szülek.

A t. Karok és Rendek azt mondják, hogy a magyar nyelvnek magyarországbani életbeléptetése által a körülmények változván. És ebben igazuk van; mert már maguk a magyar levelezések bevitelével a kaposolt országokban azon súlyos állás idéztetett elő, hogy ezek nagy nehézséggel, t. i. csak fordítók által lévén érthetők, mely állapot a magyar nyelvnek, a kaposolt országokban további szükségessé tétele által, még nyomasztóbbá válik, akkor ugyanezen országokon nem hogy könnyebbítés szeretetnék, sőt inkább állapotuk még inkább súlyosíttatnék; mire a t. Karok és Rendek illő figyelmet fordítani nem látszanak, mert ugyanazon felirási javaslatban alább az mondatik, hogy midőn a horvát közhatóságok magyar leveleket tárgyalni kötelesek, a kormány és ítélőszékeknek hivatalos értesítéseit érthetni fogják, melynek logikai következetességét én azonban által nem látom, mivel ha az argumentum a minori ad majus nem áll, akkor a kaposolt országoknak e részben új terheltetésök által eszköz-lendő állásuknak súlyosbitása magából szembe ötlük. Ez pedig annyit lenne, mint «afflicto afflictionem addere», mi a t. Karok és Rendeknek az egység iránti előmozdítása iránti buzgalmaival egyáltalában össze nem férhetne. De itt az anyaország jogairól és érdekeiről az is mondatik, hogy ezeknek minden tekintet a kaposolt országokra nézve alá kell rendelni. De hol anyaország létezik, ott coloniának is kell létezni, mely ha a kaposolt országokban értetik, mit én soha el nem ismerhetek, akkor azoknak állapota csakugyan aggasztó lenne, mert nekik egy szabad nemzetnek jogairól kellene lemondani, és így lakosaikban megnyugtató helyett, a legnagyobb háborgás szükségképpen előidéztetnék.

A tek. Karok és Rendek azon rendelkezést, mely kaposolt országok, közhatóságok, meg a közkormány és ítélőszékek közti

hivatalos érintkezésekre nézve a királyi válaszban a latin nyelv használata iránt megállapíttatik, csak ideiglenesnek tekintik, mi annál sajnosabb, mivel ezen intézkedésnek további fennmaradását semmi sem akadályozhatja; és ha a jó renddel megegyeztethető az, hogy a kormánysszék és örökös tartományi hatóságok közt, egyrészről ugyan latin nyelven, másrészről pedig német és olasz nyelven történének a levelezések, valóban meg nem fogható, miért ne történhetnék továbbá is latin nyelven az érintkezés a kormánysszékek és a kapcsolt országok között, mely utóbbiak a többi örökös tartományoknál csakugyan sokkal nagyobb tekintetet és méltánylást igényelhetnek a közös törvényhozó testtől. Ezen viszony eddigelé annyi századokon keresztül divatozott, és ha csak a kapcsolt országok sorsa e részben az örökös tartományoknak sorsánál nyomasztóbbá tétetni nem szándékolatik, annak ezután is fenn kell maradnia.

Azon tekintetet, mely a közállományi egységből a végre merített, hogy a kapcsolt országokra nézve is a közigazgatásba a magyar nyelv, mint kapocs behozassék, a nemzetek közti örökös igazságnak egyáltalában ellene nem állhat, mely azonkívül is a kapcsolt országok municipális jogain alapulván, melyeknek sérthetlensége a hazai törvények és a királyi oklevelek által elismerve és szentesítve van, de a felhozott elvnek foganatba vétele magára Magyarországra nézve sem lenne tanácsos, sőt a szent korona jogainak helyreállítására is fölötte ártalmas; mert ha Dalmát- és Galiczia országok és azon hajdan a szent koronához tartozó, és a török birodalomnak összeroskadtával hazánkhoz visszakapcsolandó tartományok, ú. m. Bosznia, Szerbia stb. a fennérintett rendszernek a kapcsolt országokban leendő behozása által, ha a közéletben azt látni fognák, hogy ezek az alkotmányos közigazgatásnak jótéteményeit nagy részben nélkülöznék, mikor t. i. ők a kormánynyal és magyar törvényhatóságokkal minden hivatalos érintkezéseiket egy előttük csaknem egészen ismeretlen nyelven kénytelenítenének elintézni: akkor csakugyan ezen, oly következményekkel járandó visszakapcsoltatásukra kedvök alig volna, és így e részben az annyiszor nyilvánított országos kívánatunk után csupán ezen új rendszernek életbeléptetése miatt hajótörést szenvedne. Midőn tehát t. Karok és Rendek! Ő Felségétől a magyar nemzetiség érdekében további kívánságaiknak teljesedését sürgetik, egyúttal talán akaratuk ellen is azon áldozatukat, melyeknek a kapcsolt országok e részben már úgyis alávetvék, még inkább súlyosbitani, és így csak ezen társnemzetnek királyi kegyelemtől való megfosztatását követelni látszanak; noha mi is Ő Felségében dicső uralkodása alatt élő,

minden népei iránt egyenlő szeretettel viseltető atyánkat jobbágyi hódolattal tiszteljük.

Ezen gondolattól vezéreltetve, el nem hallgathatom azon nagy különbséget, mely a magyar nyelvbeni oly tökéletes jártasság közt, hogy valaki abban előadásokat is tehessen, és azon képesség közt létezik, hogy az ezen nyelvben előadottak megértessenek. És éppen ezen oknál fogva, hogy t. i. az illető egyéneknek a magyar nyelven kiképezhetősökre szükséges idő engedtessék: annak okáért méltanyosság tekintetéből is azon hat esztendei fölötté szűk határidőnek, mely az országgyűlési határozatoknak magyar nyelven történendő előadására kitűzetett, megrövidítésében én küldőim nevében egyáltalán meg nem egyezhetem, mivel másként az is megtörténhetnék, hogy a kapcsolt országok országgyűlési követeknek választatásában oly egyének, kik a magyar nyelvben szükséges jártassággal bírnának, hiánya miatt, csak egy néhány tagra szoríttatván, a legnagyobb közbizalommal felékesített egyént sem választanák követőknek, ha ez a magyar nyelvbeni szükséges kiképzettséggel nem bírna, habár azt hat év lefolyása alatt magának talán különben meg is szerezhethné.

Azon okoskodásra, miszerint a köztanácskozásban más nyelvnek mint annak, melyben a tanácskozások eredménye szerkesztetik, használata meg nem engedtetetik, az országgyűlési gyakorlatból könnyű a felelet; mert az akkori időben is, mikor még a törvények és minden országgyűlési irományok csupán latin nyelven szerkesztetvék a magyar nyelvvel élés a tanácskozásokban soha senkinek meg nem tagadtatott. Nem látszik tehát e tekintetből elegendő ok arra, hogy ha a törvények magyarul is szerkeszthetnének, miért ne lehessen az országgyűlésen a latin előadásokat az eddig divatozott szokás szerint legalább még a jövő hat év alatt továbbá is tűrni.

A tekintetes Karok és Rendek kívánatának azon részét, hogy tudniillik a kegyelmes királyi válaszok és leiratok már ezen országgyűlésen is magyar nyelven adassanak ki és az alkotandó törvények csupán magyarul szerkesztessenek, hasonlóképpen nem pártolhatom, mert küldőim azt kívánják, hogy a törvényeknek latin szerkezete országos hitelesség alatt ezután is fenntartásék; mit ezáltal, ha a kegyelmes királyi válaszok latinul adatnak ki, minthogy ezek a kötelezendő törvényeknek egy főtényezőjét képeznék, annál biztosabbnak vélik elérhetőnek. Sőt, hogy a kapcsolt országoknak ebbeli igazságos és a hon polgárainak természetes jogán alapult kívánata, miszerint lakosai a törvény szabályai-

nak megérthetését eredeti hitelességgel bíró kútfőből meríthessék, jövőre csorbulást ne szenvedjen, bátor vagyok a t. Karok és Rendeknek azon indítványt előterjeszteni és a kapcsolt országok nevében ennek elfogadásáért esedezni, hogy az alkotandó törvényeknek latin fordítása mindig a törvényezikkeknek magyar nyelven szerkesztetése végeztével országos felügyelés alatt ezzel összevetessék, azután pedig a legfelsőbb aláírás és királyi pecséttel erősítve, a kapcsolt országok részére a magyar szerkezettel együtt hivatalos úton kiadassék.

Ezek lévén küldöm részéről a fennforgó felírára nézve előadandó észrevételeim, lehetetlen az egészen ellenkező szempontokból eredett felírásnak végére nézve azon meggyőződésemet ki nem fejeznem; hogy miután a hazának boldogsága a hon polgárainak egyetértésében főbiztosítékot talál, ehhez képpest csak azon rendeletek ígérhetnek közszerencsét, melyek mindenkinek szellemi és anyagi tulajdonát biztosítják. Ennélfogva azon elvet, miszerint hazánknak minden intézményei csupán a magyar nemzetiség érdekének alárendelendőek lennének, boldogítónak és az örökös igazság úgy, mint nemkülönben a status feladataival összeegyeztethetőnek el nem ismerhetem, és midőn látom, hogy a t. Karok és Rendek ezen egyoldalú felfogásoknak, a kapcsolt országoknak nemzetiségi és municipális lételét és territorialis épségöket a felterjesztett törvényjavaslat szerint feláldozni akarják, kötelességemnek tartom ismételve a t. Karok és Rendeket arra felszólítani, hogy most, mikor a t. Karok és Rendek a köztünk fennforgó ügyben lényeges győzelmet nyerének, az érintett törvényjavaslatnak megújításától elállani, és így a Magyar- és kapcsolt országok között egykor annyi századokon keresztül virágzó egyetértésnek fölötte kívánatos helyrehozása iránti szándékukat tettelegesen bebizonyítani, egyúttal pedig azon dicső győztesnek példáját követni méltóztassanak, ki győzedelmének pályáját igazság határain túl nem terjesztvén, éppen ezáltal erejének nagyságát kitünteté. Mert tagadhatatlan azon mondásnak igazsága: «Fortior est qui se, quam qui fortissima vincit moenia».

Ha azonban ezen kérésem és reményem porba dőlne, akkor multhatatlan kötelességem azon a magyar nyelv és nemzetiség tárgyában Ő Felségének felterjesztett és most ismételt törvényjavaslat ellen, mely t. i. a kapcsolt országoknak municipális fennállásukat, nemzetiségöket és territorialis épségöket világosan veszélyeztetné, ugyanezen országok nevében jelen alkalommal is a legünnepélyesebb óvást kijelenteni.

Kállay Ödön (Csanád megye követe): Küldöimnek a nemzetiség tárgyabani kívánatai Békés megye t. követének előadásával egyhangzásban vannak, azért óhajtanám, hogy ezen kifejezés «a közel jövőben teljesedésbe menendnek» — cseréltessek azon szavakkal, melyeket Békés megye t. követe előadott. Mi a «társország» nevezetet illeti, és különösen azt, hogy a felírásba bejöjjön, el nem fogadhatom; mert én Verőczét nem Horvát-, hanem Magyarországhoz tartozónak vélem. Egyébiránt úgy látom, hogy Horvátország követe nehezen veszi azt, miszerint a Karok és Rendek kívánják, hogy dicasterialis nyelv Horvátországra nézve is magyar legyen, és e részben azon indokokat hozza fel követelésének támogatására t. i., hogy az által Horvát- és Magyarország közt a béke és öszhangzás helyreállíttassék. Megvallom, ha Horvátországnak czélja nemzetiségét s anyanyelvét előmozdítani és Horvátországban divatba hozni, ezen kívánatot ellenezni nem lehet; de azt hiszem, ha Horvátország Magyarországgal egy korona alatt lenni akar, el kell ismernie azon összefüggést és kapcsolatot, melylyel egy társországnak az anyaországhoz kell kapcsoltatnia, és nem követelheti azt, hogy a kormányzási és országglási nyelv más legyen, mint magyar; mert különben az következne, hogy akárhány ország ragasztatnék Magyarországhoz, mindannyi külön nyelvnek kellene a kormányzás nyelvének is lenni, mi egyáltalában csak zavart okozna, és a bábeli torony építésénél divatozott zavart idézné elő. Azt hiszem, megtörténhetik, hogy hat féle nyelven is szóljunk, de ha rendet akarunk, megengedni nem lehet, hogy a törvényhozási teremben több nyelv használtassék egy-nél; mert azon elv szerint, melyet Horvátország követe felállított, Fiume és Buccari követei olaszul, a horvátországi követe horvátul, más törvényhatóságok követei tótul szólalnának fel, és így a megválasztott országgyűlési követnek mindenféle nyelveket érteni és tudni kellene, ha a törvényhozásban részt akarna venni.

Simon János (Sopron megye követe): A közelebb érkezett kir. válasz küldöim kívánságát nagyrészen kielégítette, abban megnyugszom, s arra nézve öröm- s hálaérzetemet nyilvánítom, és mennyire azt elegendőképp kifejtve látom, a tervezett felírásban megegyezem annak szerkesztésére nézve. Egyébiránt küldöim utasításukban azt is megjegyzik, miszerint óhajtják mindazokat, melyek a közelebb érkezett királyi válaszban nem foglaltatvák, azaz a nemzeti nyelvet rögtön életbe léptetni; azért, a mennyiben a felírás tanácskozási nyelvül a jövő országgyűlést tüzi ki határidőül, abban meg nem egyezem, és ezt utasításomnál fogva kijelenteni kötelességemnek tartom.

Fejérváry Miklós (Hont megye követe): A királyi leiratra nézve és a magyar nyelv tárgyábani nézeteit küldömnek volt szerencsém a t. Karoknak és Rendeknek a kerületi ülésben előterjeszteni. Akkor kijelentettem, hogy a mennyire kielégítő a királyi válasz, azt elfogadom azokra nézve t. i., melyek megadattak; de a meg nem adottakat tovább is sürgetni kívánom Ő Felségénél, hogy azokat is teljesíteni méltóztassék. Most tehát csupán azon észrevételelem van, melyet Sopron megye t. követe tett, hogy a magyar nyelv rögtön életbe léptetessék az országgyűlési tanácskozással nézve. A horvátországi követ úrnak egy észrevétellel tartozom. A követ úr ugyanis horvát nemzetiséget és nemzetet említett; nem tudom vajjon a horvát követ úr elfelejtkezett-e az 1791: 16. tczikkról, hol az van, hogy a horvátok magyaroknak tekintessenek? Megvallom, csodálkozom azon, hogy akkor szeretnek Horvátország tagjai magyarokul tekintetni, midőn arról van szó, hogy mint magyarok hivatalokat nyeljenek; de midőn kötelesség teljesítése fordul elő, akkor azt követelik, hogy ők horvátok. Én pedig úgy hiszem, hogy valamennyien, kik a magyar korona alatt vagyunk, igazán csak magyarok lehetünk!

Lónyay Menyhért (Bereg megye követe): A Békés megye érdemes követe által előadott szerkezeti módosítást én is pártolván, kívánom aként a felírást azon néhány szavakra nézve módosíttatni; úgy hasonlóképpen nekem is, mint Szabolcs megye érdemes követének, kötelességemmé tétetett, még ezen országgyűlésen azt eszközölni, hogy a tanácskozási nyelv tisztán magyar legyen. Ennek következésében én is kívánom, hogy a felírási javaslatban azon kifejezés helyett «a jövő országgyűlésen» — «még a jelen országgyűlésen» tétessék. Egyébiránt el nem mellőzhetem, hogy az előttem szóló horvát követ beszédére némely észrevételeket ne tegyek. Egy igen különös meglepő elvet hallottam itt az érdemes követ úrtól kimondatni. Úgy látom, hogy Magyar- és Horvátországot, nem mint a magyar koronát tevő, független fejedelemsel bíró királyságot, de mint az ausztriai császárság egyik kiegészítő részét akarja tekinteni. És ezen elvet mondá ki az érdemes követ úr, midőn minden érintkezést illetőleg, melyben Horvátország Magyarországgal van, ugyanazon elvekre akarja alapítani, melyeket mi az ausztriai s reánk nézve idegen német tartományokra nézve megállapítánk. Ugyanezen elv tűnik ki, midőn azt mondja súlyosnak s fájdalmasnak, hogy Horvátországnak magát ezen viszonyokra nézve az anyaországhoz kell alkalmazni. Elfelejtette az érdemes követ úr, hogy Horvátország a magyar korona alá tartozván, midőn az anyaország alkotmányos szabadságaiban, ennek

megbecsülhetlen jótéteményeiben részesül, szükséges, hogy egymáshoz lévén kapcsolva, az anyaországhoz magát alkalmazza?! Hát nem ezen testület mondá ki, hogy belügyeikre nézve nem kívánnak a nemzetiség tárgyában rendelkezni, csupán csak azon kötelékekre nézve, melyek az anyaországhoz kapcsolják, kívánják, hogy magokat a horvátok az anyaországhoz alkalmazzák? És az érdemes követ úr mégis mindazon viszonyokra nézve ugyanazon elveket óhajtja megállapítani, melyekben az idegen német, lengyel s olasz ausztriai tartományokkal szükségképp kell lennünk! Így hát önmaga Horvátországot, mint idegen tartományt akarja tekinteni Magyarországra irányában! Úgy hiszem, hogy minden igaz horvát, ki hűséggel viseltetik a magyar korona iránt, szereti azon alkotmányt, melyet az anyaország számukra megőrzött, nem akarja elszaggatni azon ös kötelékeket, melyek a kapcsolt Részeket e koronához kapcsolák, s valóban rosszalni fogja az érdemes követ úr jelen eljárását. Egyébiránt úgy látom, hogy midőn az alkotmányos szabadságról volt szó, s midőn ezt Horvátországnak csak az anyaország őrizheté meg, akkor buzgó magyarok akartak lenni; most ime! midőn éppen azon kötelékekről van szó, melyeknek köszönheti Horvátország alkotmányos szabadságát, s azon viszonzosság s méltányosság elvéről, melylyel tartoznak a horvátok az anyaországnak irányában, úgy akarják magukat tekinteni, mint bármely idegen ausztriai tartományok. Emlékezzenek meg, hogy csak kettő közt van a választás: vagy velünk kapcsolva lévén ezen viszonyokra nézve magyarokká lenni szabadon, vagy, ha úgy tetszik a német tartományoknak állapotja, alkotmány nélküli németekké lenni! Ezt akarám megjegyezni Horvátország követe különös beszédére.

Elnök: E tekintetben kénytelen vagyok azt mondani, hogy ha azt tudtam volna kihúzni a horvátországi követ úrnak beszédéből, miszerint ő Horvátországot Ő Felségének más német vagy akármely, Magyarországgal függésben nem levő tartományának tartja, senkinek nagyobb kötelessége nem lett volna észrevételt tenni, mint nekem. És meg is tettem volna. De nem tettem észrevételt azért, mert Magyarországot anyaországnak nevezte, és Horvátországot hozzákapcsolt résznek. Természetesen nem is érthetett mást, mint azon századoktól fogva fennálló viszonyt, mely Magyarország és a kapcsolt Részek közt létezik, t. i., hogy a magyar korona egységében összekötve vagyunk. Én legalább másként nem értettem a követ úr beszédét. Egyébiránt meg fogja azt a követ úr maga is magyarázni, a mennyiben minden ember legjobb magyarázója saját beszédének. De éppen most, midőn

a sympathiának és egyességnek eszméjét mondók ki, oly térre ne méltóztassanak vinni a tanácskozást, mely éppen sympathiákat nem gerjeszt és a melyre senki alkalmat nem szolgáltatott.

Sebestyén Gábor (Veszprém megye követe): A felírássra nézve érdemileg semmi észrevételem nincs, abban megnyugszom; hanem mit Békés megyének t. követe indítványozott, hogy t. i. ezen szó «a közel jövődöben» kihagyassék, és helyébe tétessék «a jelen országgyűlésen teljesedésbe menendének» annál inkább pártolom, mert az előbb tartott kerületi ülésben követtársam éppen azt indítványozta. Így tehát megnyugodván a felírásban, egyenesen Verőcze megye követének azon észrevételére felelek, hogy t. i. a leiratban «partes adnexæ» nevezet nem foglaltatik, hanem «Horvátország», és így a t. követ úr nem Horvátország, hanem a kapcsolt Részek nevezetét kívánja használtatni. Nem kívánom a követ urat megczáfolni, mert akkor ezen tárgyat, mely előttem oly tisztában áll, mint $2 \times 2 = 4$, kérdés alá vonnám; nem akarok kérdéses állapotot teremteni a három megyékre nézve, hanem csupán felvilágosításképp akarok észrevételt tenni. Ne legyen a t. követ úr azon gondolatban, mintha mi, midőn azon határozatot hoztuk a magyar nyelvre nézve, a három megye miatt hoztuk volna azt; nekünk a három megyével és követeivel semmi bajunk nem volt, hanem hoztuk azt egyedül a horvátországi követek miatt, mert éppen csak ők adtak arra alkalmat. Mi pedig a királyi leiratnak azon kifejezését illeti, melyre a követ úr hivatkozott, arra nézve ismét ne méltóztassék azon véleményben lenni, mintha a «partes adnexæ» azt jelentené, hogy abban befoglaltatik a három vármegye. Erre megfelelt Horvátország követe, midőn ő nem «partes adnexæ»-ról beszélt előadásában, hanem «regna adnexa»-ról, t. i. mely nevezet alatt Croatia, Slavonia és Dalmátia értetik, nem pedig azon három vármegyék, melyek mindig megkülönböztettek Horvátországtól, és itt abból eredt a zavar, hogy régi törvényeink, melyeket mind előtudnék sorolni, valamint Magyarország több megyéit úgy ezen három megyét is, nem «Inferior Slavonia»-nak, hanem «pars inferior»-nak nevezik. Ezen három vármegyére nézve pedig onnan támadt zavar, mivel ezen három vármegye hasonló ajkú lakosai nyelvrokonságból is simulván Horvátországhoz és Horvátország is terjedelmesebbé kívánván válni, azon három megyét magához kapcsolni akarván, a «pars inferior» nevezet «Slavonia inferior» nevezetté alakult át; de ezek is csak a XVII. század végén, midőn t. i. I. Leopold 1687-ben visszavette a török kézből Horvátországot és Magyarországnak alsó részét. Meg kell jegyeznem, hogy respective nincs is

Horvátország; mert Zágráb, Körös és Varasd megye tulajdonképp Slavonia, és annak fővárosa, mint törvényeinkbe is van (1572: 7.) Zágráb városa; hol ugyanis Zágráb mondatik Slavonia fővárosának. Így tehát azon névbeli zavarok teszik azt, mit azon három vármegye követei, különösen most Verőcze megye követe, előadának; mert a mint mondtam valamint a «pars inferior Regni Hungariæ» nevezetileg átváltozott «inferior Slavoniává»; úgy változott át az igazi Slavonia is Horvátországgá. — Így tehát röviden oda nyilatkozom, hogy Verőcze megye igen tisztelt követe ne méltóztassék oly hiába való álommal foglalatoskodni, mintha a három, úgy nevezett slavonsai vármegye Horvátországhoz tartoznék.

Jozipovich Antal (Túrmezei gróf): Küldöm azt kívánják, hogy a magyar országgyűlésen, mihelyt Horvátország szabadon és törvényszerűleg választandó követek által lesz képviselve, magyar nyelven szóljanak, és minden levelezés magyar nyelven legyen; de azért mégis horvátok fognak és akarnak is maradni, nem pedig illyrek lenni.

Olgyay Titus (Pozsony megye követe): Midőn a tanácskozás kezdődött, küldöm részéről egyedül azt akartam a t. Rendeknek tudtul adni, hogy ők a közelebb érkezett kegy. királyi választ örömmel elfogadva, mindazon rendelkezésekben, melyeket a t. KK. és RR. a magyar nyelv iránt tettek, megnyugosznak. Egyébiránt a horvátországi követnek időközben tett nyilatkozatát s különösen arra az elnök Ő nagyméltósága által tett megjegyzését el nem hallgathatom. Ő nagyméltósága ugyanis azt mondá, hogy midőn a kibékülés mezején vagyunk ne menjünk át az ingerültség mezejére. E tekintetből kénytelen vagyok felelni, hogy ezen mezőre nem mi, hanem éppen Horvátország követe szolgáltatott alkalmat. Valamint Bereg megye követe, úgy fogtam fel én is Horvátország követének előadását, miszerint azt mondá, hogy ha a magyar kívánhatja, hogy legyen magyar kormánya, miért ne kívánhatná Horvátország, hogy legyen horvát kormánya? Kérdem: hova vezet ez? Én is ezt, mint Bereg megye t. követe emlité, veszedelmes elvnek tartom, mert addig, míg a magyar szent korona alatt a horvátok velünk egyesülve lenni akarnak, álmodniok sem lehet arról, hogy más kormány legyen mint magyar. — A másik kérdés volt, hogy ha a t. Rendek igazságosnak látják, hogy a külső örökös tartományokkal levelezés deák nyelven menjen, nem látja által a követ úr, miért ne lehessen a levelezés Horvátországgal szinte deák nyelven? Ezek voltak a követ úrnak szavai. Kérdem ismét, hova vezet ez? Nem vezet-e egyenesen arra az elvre, melyet

Bereg megye t. követe vészesnek jelentett ki? Mert ha nem akarna elfelejtkezni, és nem akarta volna nem tudni azon okot, hogy miért van nagy különbség az ausztriai tartományok és Horvátország között, a t. Rendekek előtt azon kérdést bizonyosan nem állíthatta volna elő, hanem mivel nem akarta tudni, és meg akart felejtkezni azon nagy különbségről, mely az ausztriai tartományok és Horvátország között létezik, minthogy Magyar- és Horvátország egy korona alá tartoznak. Ha ezt tudni akarta volna, ezen kérdést nem intézte volna a tekintetes Rendekekhez.

Perczel Móricz (Tolna megye követe): Igen sajnálom, hogy Excellentiádnak az előttem szóló néhány érdemes tagokhoz intézett intései iránt észrevételt kell tennem. A béke, az egyesség fenntartására, a kölcsönös sympathiák ébresztésére és ápolására való felszólítás igen helytelenül történik azok ellenében, kik azokat semmiképp meg nem sértik; következőleg ilyes utasításokra valamint alkalmat nem szolgáltatottak, úgy azt nemcsak jelenleg, de soha és semmi esetben, követi független állásuknál fogva el nem fogadhatják. Inkább lehetne ilyes szemrehányásokkal a horvát tartomány követeihez fordulni, kik ma szembetűnő tanúságát adák annak, hogy a tek. Karok és Rendekek az utóbbi napokban történt kiméletes eljárását nemcsak elismerni nem akarják, sőt egy titkos ellenséges indulatot forralnak a magyarok ellen, mindenhol megkísértik azon törvényes kapcsolatok tágitását, melyek a három horvát vármegyét az anyaországhoz csatolják. Ha valaha, ma meg kelle győződnöm arról, hogy mind a horvát követ urak, mind azok keblében, kiket ők itt képviselnek, irántunk barátságos érzetek nem ápolatnak. Neheztelik ők, hogy a dicasteriális, a felsőbb kormányzási levelezés magyar nyelven történjék; de ugyan kérdem: midőn a horvát vármegyék Magyarországhoz vissza csatoltattak, nem-e azon nyelven szerkesztettek a hozzájuk intézett felsőbbbségi parancsok, mint a minőn az Magyarország egyéb törvényhatóságainál történt? Az administratio nyelve akkor általában deák lévén, a horvát tartományra nézve is ez iránt kivétel nem történt. Természetes, hogy most, midőn az anyaországban a közigazgatás, a kormány nyelve magyarrá változtatott, ugyanez a kapcsolatok Részekre is alkalmaztathatik a nélkül, hogy akár a horvát nemzetiség — melynek existenciáját én távolról sem vonom kétségbe és melynek fejlődését én akadályoztatni távolról sem akarom — legkisebb csorbát vagy méltatlanságot szenvedne. Ha hogy tehát a horvátok érdemes követei még a felsőbb közigazgatásnál, a hatóságok közti levelezéseknél is neheztelik a magyar nyelvnek a

deák helyébe való substitutióját: akkor helyes gyanu támad bennünk az iránt, hogy ők távol a velünk való összeforradás eszméjétől, még a fennálló szövetség szétrombolásán és egy tökéletes szétváláson munkálódnak. Ellenzik ők a magyar színek, jelek behozatalát. De hát micsoda színek paradiroznak most Zágrábban? Sárga és fekete. — Ugyan, ha oly ellenségei illyr uraimék az idegen színeknek: száműzzék amazokat, ne pedig a magyar tricolorot, mely még soha kárt nem okozott Horvátországnak, melynek súlya alatt még soha se nyomattak, soha se zsaroltattak. Megemlíté a t. szónok Horvátország integritását és vissza követeli, vagy inkább fennakarja tartani a három slavonita megyékhez való jogait. Miért nem tevék a horvátok ezt, midőn az osztrák absolut kormány alatt görbedtek, midőn német nyelven parancsoltak nekik! Már a három slavoniai megye akkor együtt volt Magyarországgal és a három horvát megye úgy jött utánok. Egyébként ők is Magyarországhoz tartoznak, és pedig nem úgy, mint a független Magyarország az osztrák birodalomhoz, hanem mint annak kiegészítő, egy alkotmánynyal, egy kormánynyal bíró és el nem válható része. Miképp követelhetnek ők területiális kiegészítést az anyaországtól — ez egyaránt nevetséges, egyaránt boszszantó!

Igen ügyesen belé szövé szónoklatába az érdekes követ az aldunai tartományokat és Galicziát. Hahogy nem is tagadható, miként ezen tartományokkali szoros barátkozás kereskedési szövetség, azok alkotmányos és nemzetiségi gyarapodásának istápolása Magyarország érdekében fekszik: mégis azoknak incorporatiójától, azoknak meghódításától Isten őrizzen meg bennünket. Elég bajunk van a horvát nemzetiséggel, elég magyarosítani valónk önhazánkban! Bár itt sikerüljön a diadal! Még csak az kellene, hogy öt millió lengyel, három millió oláh és három millió szerb nép repræsentánsai üljenek a magyar dietán! Úgy hiszem, ekkor nagy hamar valósúlna a szláv propaganda álma a déli szláv birodalomról. Azért reményilem, hogy ilyes csillogó kilátásokkali kecsegtetések nem fogják a mélyebben kutató honfiakat elámitani, és a törvényhozás intézkedéseit a horvát tartományok iránt, az igazság parancsain túl semminemű tévtanokon alapuló politikára nem birandják. Hagyjanak tehát fel valahára az érdekes követ urak az eféle provocatiókkal, ne kísértsék meg újra béketüresünket, mert egy új exacerbatio kifakadásait nehéz leszen többé lecsillapítani, és ha csakugyan köztünk ellenségeskedésre kerülne a dolog, higgyék meg, hogy míg ők csak nekünk zavart, alkalmatlanságot okozhatnak, a

velünk való surlódás csak féltett nemzetiségük vég pusztulását, vég elnyomatását következteti: a magyarral vizálgató horvát nép vagy magyarrá erőszakoltatik, vagy osztrák önkény alá jutand.

Ragályi Miksa (Gömör megye követe): Nem volt czélom e tárgyhoz szólni, mert a felírás egészen vélemény szerint van szerkesztve, bár nekem is sértőleg hatottak füleimre Horvátország követének kitételei, mindazáltal látván, hogy több követek felállottak, gondolám, hogy azok meg fogják czáfolni. És nem csalatkoztam; mert megfelelték Horvátország követének észrevételeire; csak egy van még, miért szólni késztetve érzem magamat, az, hogy elnök Ő Nagyméltósága, midőn több jelét adtuk a kibékülés szellemének, midőn barátságos kezet nyújtottunk a horvátoknak, és midőn a horvátok a helyett, hogy ők is barátságosan fogadták volna azt, éppen a mai ülésben ismét oly ingerlő beszédet tartott a horvátországi követ úr, mely méltán minden magyar kebelt felingerelhetett; és így jobban láttam volna helyén elnök Ő Nagyméltósága észrevételét, melyet reánk nézve tett, ha a horvátországi követ beszédére tette volna. És így, mint mondtam, a mi leginkább szólásra késztetett az, hogy a horvát követ úr, legalább felfogásom szerint, csakugyan azt mondá, mit Bereg megye tek. követe czáfolt, hogy nem foghatja fel azon igazságtalanságot, miszerint ha az örökös tartományok közt — megnevezvén az olasz és német ditiókat, — a latin nyelven leendő levelezésekben megnyugszunk, miért teszünk tehát különbséget Horvátország és az örökös tartományok között! Kinek azon alkotmányos létről és azon különbségről, mely a horvát kormány és az örökös tartományok kormánya közt létezik, fogalma van, annak czáfolatra szüksége nincs; a ki pedig ezt méltányolni nem akarja, annak ellenében a czáfolat lehetetlen azért, mert igazsága van Bereg megye tek. követének, hogy az ily hasonlítgatásnak bár kiesiny a kezdete, de nagy lehet a következménye. És kérdem a horvátországi követ urat: midőn az utolsó háború után csakugyan úgy kormányoztattak a Dráván túli részek, mint a többi örökös tartományok, akkori tendenciájok csak az volt, hogy a magyar alkotmányhoz vissza csatoltassanak, nem volt szó akkor nyelvről, mert elviselhetlennek látták az akkori kormányzást, örömet kapaszkodtak a magyar alkotmányhoz; és most, miután úgy szólván Horvátországnak mindent, nemzetiségünk megsértése nélkül béke tekintetéből megadtunk, és mindent megtettünk, Horvátországnak követe jogokat feszeget, s még egy harmadik croatico-slavonica nemzetiséget, melyről még szó sem volt, akar felállítani. Eddig csak horvát nemzetiségről volt szó, most

horvát-tót nemzetiséget említett, mely *croatico* és *slavonica* törvényeinkben és Magyarorszáiban ismeretlen. — Tehát, midőn a kibékülésnek ideje volna, midőn érdekében volna Horvátországnak, hogy ne ingerlőleg, hanem kibékítőleg lépjen fel, oly dolgokat állít elő, melyekről eddigelé semmit sem hallottunk és oly idegen elemet akar plántálni, melylyel ismét sok ideig lennénk kénytelenek vesződni. Továbbá az sem áll, mit utóbb mondott Horvátország követe, hogy miután triumpháltunk, illő, hogy győzelmünket határon túl ne terjesszük. Ez méltatlan vád, ezt nem tettük; sőt bátran állítom, hogy más országgyűlés, ha annyi ellenes viszonyokkal kellett volna küzdenie, mint nekünk, és csak annyi sikert talált volna, bizonyosan nem így viselte volna magát Horvátország ellenében; és akkor igazán mondhatta volna azt, mit most reánk fogott azon követ úr, t. i. hogy győzelmünket határon túl terjesztettük. Mi végre a követ úr által említett clausulát illeti, az a sok gyakorlat által úgy is elvesztvén minden hatását — arról nem szólok. Egyéb-iránt Békés megye t. követének nyilatkozatait pártolom.

Bónis Sámuel (Szabolcs megye követe): Magam is osztom azon véleményt, melyet elnök Ö Nagyméltósága nyilvánított, hogy t. i. most, midőn nemzetiségünk tárgyában felterjesztett némely kívánságainkra kedvező kir. választ nyertünk, nem kell a tanácskozást az ingerültség mezejére vezetni. Szem előtt tartotta ezt ezen Táblának minden egyes tagja, ki itt nyilatkozott, és méltányos volt a horvát követek iránt; nemcsak szóval, de tettel is megmutatták, hogy engedelkenyek irántuk ezen Táblának minden tagjai. (*Közfelkiáltás: Igaz!*) Mert megengedtük, hogy ezen az országgyűlésen a horvát követek még latinul szólhassanak, holott kötelesek lettek volna magyarul szólani. És kérdem: ezen engedelkenységet, hogy vették a horvátországi követek? Úgy-e mint illik olyan képviselőnek, ki a nemzet valódi közjavára közre munkálódni köteles? — Nem úgy, hanem ingerültséget ők szórtak szét ismét e teremben. (*Számosan: úgy van!*) És kérdem: vajjon kötelesek-e ezen Táblának tagjai azon ingerültséget, csak azért, mert ingerültség mezejére nem akarnak átmenni, — örökké elszenvedni? Ezen eszmét oda vinni, már csakugyan túlság volna; mert valamint az anyaországhoz illik, hogy méltányos legyen a kapcsolt Részekhez, úgy másrésről az anyaországhoz nem illik magát ingereltetni engedni a kapcsolt Részek által, sőt ezt szenvedni gyávaság volna. De én is azt hiszem, hogy nem a kapcsolt Részek ingerelnek, hanem csak egy pár egyének. Olvassa bárki a türmezei sérelmet, mutatja az, hogy egy pár individuum az oka

mindennek. Múlt országgyűlésen megigérék a követ urak, hogy haza menvén küldöikhez, kérni fogják, hogy az anyaországnak a nyelv iránti régi kívánságát teljesítsék. Megtették-e ezt? Tegyük kezöket keblökre és feleljenek nyiltan. Olvastam egy pár jelentésöket és láttam azokból, hogy nem tettek semmit. Így egyenesen nekik tulajdonítom mindazokat, melyek egy időtől fogva visszavonást szültek Magyarország és a kapcsolt Részek közt. — Mily nemzetiséggel fog még a követ úr előállani, midőn már jelenleg croatico-slavonica nemzetiséget is említ a magyar nemzetiség ellenében? Milyen nemzetiség ez? Ez bizonyosan az illyr nemzetiség, melynek az úr is egy tagja.

Török Gábor (Arad megye kövele): Több ízben hallottam említeni a municipális törvényeket, és azoknak valami különös, az országos törvényeket felül haladó municipalis erőt tulajdonítani. Verböczy mondja egyenesen, hogy ezen municipalis törvények nem egyebek, mint a megyéknél az úgynevezett statutumok. Hogy lehessen pedig megyei statutumot törvény fölibe émelni, azt meg nem foghatom. Hogy azonban több ízben ily bajunk ne legyen, nem ártana egy országos választmányt kiküldeni, mely ezen municipális törvényeket megnézné, és a mennyiben az anyaország törvényeivel ellenkeznek, annyiban kitöröltessenek, módosíttassanak, és egyáltalában ez átvizsgálás után megerősíttessenek. Jele van ennek a törvényben, hogy a municipális törvények az országos törvények által erősítettettek meg. Mennyiben tehát ezen municipális törvények az anyaország praëjudiciumára említettnek, melyeket Magyarország érdekének elengedése nélkül nem szenvedhetni, illő tehát, hogy egy kissé belé nézzünk. Ennélfogva indítványozom azt, hogy egy országos választmány által vizsgáltassuk meg Horvátországnak annyiszor említett municipális törvényeit. A «slavonico-croatica» nevezetnek további fejtegetésébe nem bocsátkozom; méltóztassék az úgynevezett slavoniai megyéknek reincorporatióját megelőző és sürgető törvényeket meg olvasni a horvát követ úr; azokban az ország egyenesen biztosítva van arról, hogy ezen három megyék Magyarország részeihez tartoznak és ennek kiegészítő részeiül kapcsoltattak vissza; hogy azonnal, mint most, a három megye nem szakadt el a báni hatalomtól. Ezen hibát helyre hozni kötelességünk, így én azon három Slavoniai megyét Horvátországtól tökéletesen el szakasztottnak nézem. Hogy Veszprém megye követének előadása szerint csakugyan «Slavonia» nevezettel éltek a horvátok, mutatja azon törvény is, hol a slavoniai ítélőmester, vagyis a horvátországi, midőn a törvényben kimondatott slavoniai

ítélőmesternek a kir. táblán, az országgyűlésen hely adatik, és itt is csak slavoniai ítélőmesternek van nevezve, itt is nem mint különös követelés hozatik, hanem mint már akkori ítélőmester, személyes érdeke iránti deferentiából. Méltóztassék ezen törvényeket megnézni; ott ugyanis világosan ki van téve, és az ország és az akkori fejedelem által is biztosítva van. Mi pedig a szerkezetet illeti: a «közel jövő» kifejezés alatt egy nemzet életét tekintve, bizonyosan nem egy nap, egy év, hanem hosszabb évek sora értetik, kivált ha az utolsó verbumba, hol a jövő van kitéve — menendének. Ennélfogva, nehogy oda értsessék, mintha nem egyenesen ezen országgyűlést érténők Békés megye követének mondása szerint a «közel jövő» helyett «ezen országgyűlést» kívánnám tétetni.

Ossegovich Metell (Horvátország kövele): Megvallom, hogy az előadásomból húzott oly következtetéseket, melyek több érdemes követ urak által nyilvánítottak, lehetségeseknek nem tartottam vala; mert erős és rendíthetetlen meggyőződésemmel, hogy a t. Karok és Rendek ennek becsét azokban is el fogják ismerni, kik az ellenkező véleményt, hivatásuknál fogva is kijelenteni kénytelenítetnek. Messze volt tőlem minden ingerültség támasztásának szándoka, de hazám s nemzetem iránti szeretetem és követi kötelességem int, hogy nyíltszívűleg és szabad emberhez illőleg adjam elő küldőim szellemét és akarátát. Azokra, mik beszédem ellen felhozattak, mindenekelőtt azt jegyzem meg, hogy én Magyarországnak és ehez kapcsolt országoknak közös kormányzati szempontjából menvén ki, az utóbbiaknak külön kormányáról szót sem említék. Az örökös tartományokrai hivatkozást csak azért tettem, mivel a t. Karok és Rendek is felirási javaslatukban hasonlóképpen tőnek rólunk említést, midőn eme szavakkal élnek: «sőt hogy ezen értesítések egyenesen magyar nyelven történjenek, annyival inkább szükséges, mert különben, tekintve arra, hogy Felséged kegyelmes királyi válaszában a külhoni hatóságokkal a hivatalos levelezéseket latin nyelven kívánja folytatni, a horvátországi hatóságok egyenvonalba állíttatnának azokkal, melyek a magyar szent korona alá nem tartoznak». Ugyanis azon kérdés támad itt, vajjon vettessenek-e a kapcsolt országok hivatalos érintkezésekben a kormánysszékekkel csupán azért oly nyomasztó rendelet alá, miszerint érthetetlen nyelven intéztessenek el ügyeik, mivel a külföldi p. o. német vagy olasz örökös tartományokbeli hatóságok is németül vagy olaszul leveleznek kormánysszékeinkkel? midőn köztudomás szerint a kapcsolt országok és kormánysszékek között a hivatalos érintkezések mindaddig latin nyelven folytattattak, és ha ez

jövendőben is így történik, valóban senki sem állíthatja, hogy ezáltal a kapcsolt országok az örökös tartományokkal egy lábra állíthatnának. Ha tehát az eddigi szokásnak e részben eltöröltetése csak e képzelt egyenvonal megszüntetése okáért kíváztatik, akkor azon országoknak alkotmányos municipális szabadsága és nemzetisége a fennérített gondolat által háttérbe szorítatva, szükségképpen feláldoztatnék; miben én a nélkül, hogy azért a kapcsolt országokat az örökös ausztriai tartományokkal alkotmányos tekintetben egy lábra állítsam, küldőim részéről csakugyan meg nem egyezhetem. Az elvek, melyeket előadásomban tanusítottam nem újak, hanem azon időtől fogva, a mint a magyar nyelvnek a kapcsolt országokba való behozatala szóba jöve, mindig részünkről felállíttatvák, melyeket hogy ezen alkalommal körülményesebben kifejtteni bátorkodtam, először is az az oka, mert ezen tárgyban felszólalni még ezen országgyűlésen alkalmunk nem volt; másodsor pedig, mivel magok a t. Karok és Rendek is részünkről a Magyar- és kapcsolt országok közti viszonyok oly terjedelmes taglalatába még eddig nem bocsátkozának, melynek megtörténtével előfordult észrevételeimnek előterjesztése kötelességemhez tartozott. Mindazokra, mik az ellenkező véleményű érdemes követ urak által előmbe gördítettetek, sok volna még felelni való; de hogy kelletlenül hosszabb ne legyek, csak azt az egyet emelem ki, hogy a régi és a későbbi időkben az egész társnemzet a horvát vagy szlavoniai nevezet alatt mindig egyaránt jelettetett, úgy, hogy vagy az egyik, vagy a másik, vagy mind a két név bátran használtatott, a mint az a régi és újabb törvényekből és okiratokból elegendőképp kiviláglik, hol «Regna Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae, vel Regnum Slavoniae et Dalmatiae, vel Regnum Slavoniae, item Duces vel Bani totius Slavoniae, vel Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae» igen sokszor előkerülnek. A horvát-szlavoniai nemzetiség tehát nem valamely új eszme, a mint az a t. Karok és Rendek közül némelyeknek lenni látszik, kik abban az illyrismust is megpillantották.

A nemzetiségi eszmének felforgatására hallottam az 1741:61. törvényczikkelyt is megpendíteni, és azt a horvát-szlavoniai elismerése ellen használtatni. Azonban az 1741: 61. törvényczikkely keletkeztének oka az azt megelőző 11-ik cikkelyben található, miből világosan következik, hogy a fennérített törvényczikk a kapcsolt országok és nemzetiségek tekintetében nem sérelmökre, hanem inkább biztosításukra tulajdon kívánatuk következtében keletkezett. Az alsó-szlavoniai három vármegyét a kapcsolt országok rendei mindig ezen országok kiegészítő részének tekintették és ezután is tekin-

teni fogják, melyek is, hogy azon időtől, a mint azok Leopold király alatt a szent koronához visszakapcsolattak, tulajdon Magyarország gyanánt valaha tekintettek, és a kapcsolt országokkal való köteléktől elválasztattak volna, azt én egyenesen tagadni bátor vagyok; mert a mint a török iga alól kiszabadultak, mindjárt a régi Horvátországgal és Felső-Slavoniával egykor létező kapcsolatba helyeztetek vissza, melyben most is vannak. Nem nyughatom meg azon okoskodásban sem, mely annak megmutatására hozatott fel, mintha t. i. a kapcsolt országokra nézve territorialis épségnek megsértése Magyarország részéről nem is lenne gondolható; mert az csakugyan tagadhatatlan, hogy a kapcsolt országok valóban, mint olyanok, még pedig tulajdon nemzetiséggel és sérthetetlen municipális jogaikkal ellátva fennállanak, és egy szabad, soha meg nem hódított, hanem alkunak szentsége mellett magyarral egyesült nemzetnek honát teszik, mely Magyarországgal együtt egy közalkotmányos hazát képez.

Horváth Simon (Ung megye követe): A kerületi ülésben már egyszer e tárgyban nyilatkozatomat ismétlém, hogy küldöimtől nyert újabb utasításom következtében ők a jun. 20-iki határozatát a t. Karok és Rendeknek fenntartani kívánják, és így kívánnunk kell, hogy ezen határozatban fejeztessék ki, hogy a magyar nyelvnek az országgyűlési tanácskozásokbani használata még ez országgyűlésre terjesztessék ki. Mi a horvátországi követ úrnak nyilatkozatát illeti, nem vagyok e tekintetben Bereg megye követével egy vélekedésben, ki a horvát követ úr felszólalásában olyat talált, mintha az ausztriai örökös tartományokkal minket egy sorba állított volna; és így egészben Horvátország követének előadása ellen észrevételem nincsen. De megvallom, hogy szó nélkül nem hagyhatom azt, miszerint a követ úr Horvátországról szól, és arról, hogy ezen folyamodásban némelyeket a nemzeti nyelvre nézve kívánnunk, azon indokot hozá fel, hogyha a magyar haza, a magyar nyelv iránt ezt teszi, nekik is, mint horvátoknak éppen azon joguk van hasonlót cselekedni. Ebből azt kell következtetni, hogy a horvátok magokat Magyarországgal egyforma helyzetbe kívánják tenni, és ezen helyzetet diplomatikai módon is felállíttatni kívánják. Ez nem állhat, mert nagy következtelenség volna, hogy egy országnak, egy koronának két kormánya legyen, hogy Magyarhonban magyar, Horvátországban horvát kormány legyen; mert több egy kormánynál nem létezhetik. Ebből kiindulva országló és diplomatikus nyelv nem lehet több, mint egy, és így mindazon az egyformaságon épült indokai a horvát követ úrnak egyszerre magokban összeroskadnak és megszűnnek. Azt sem helyeselhetem, hogy a

többi ausztriai tartományok említéséből indokot merített, miszerint azt mondá: ha azokkal mi levelezhetünk deák nyelven, akkor a horvátokkal is deákul levelezhetünk; mert itt Horvát- és Magyarország között egészen más viszony forog fenn, mint Magyarország és a többi tartományok között. A követ úr Horvátországot pars adnexának kívánta tekinteni, és ebből vette argumentumait; de éppen ez mutatja a különbséget Horvátország és a többi tartományok között, melyek velünk nem egy korona alatt léteznek.

Mi végre a követ úrnak azon észrevételét illeti, miszerint rossz néven veszi, hogy feliratunkban csak horvát nevezet használtatik, és nem ezen nevezet: Croatia, Slavonia és Dalmatia; ebben ne méltóztassék megütközni, mert nekünk csak horvát követtel lévén ügyünk, és azon gyűlöletes és sok időt elveszített bajunk csak a horvát követtel lévén, mást említeni nem lehet. Hanem azt hiszem, hogyha a horvát követ urak csakugyan szeretik azon törvény által említett Croatia, Slavonia és Dalmatia ország említését, tegyék meg alkotmányos módon minden törvény szerű lépéseiket velünk együtt, hogy Dalmátország követei a horvát követek mellett üljenek, és a diplomatikus visszakapcsolás törvényszerint megtörténjék, mint azt mi szinte óhajtjuk; és akkor elég lesz téve a horvátországi követek kívánságának, mert akkor mi is felírásunkban Horvátország mellett Dalmatiát is említendjük. Egyébiránt, miután Tolna vármegye követe, szinte a horvátországi követ úrnak nyilatkozatából kiindulva, ily polemia térre ment, hova nem óhajtom, hogy sokszor menjen, miszerint azt nyilatkoztatta ki, mintha nem óhajtáná a horvátországi követek által említett és régen a magyar korona alatt létezett és most is még névszerint létező Servia, Bosnia és Bulgaria országoknak visszacsatolását, megvallom, minden magyar ember azoknak visszacsatolását forrón óhajtja és forrón óhajtania kell, noha ezen tartományoknak visszacsatolásából nem nagy szellemi, vagy előhaladási lépést reménylek, különösen azon állapottól, melybe ezen tartományok a török iga alatt süllyedtek. De miután csakugyan igaz az, hogy nagyobb erő fejlődik ki nagyobb kiterjedésű tartományban, és miután a törvényhozás által számtalanszor volt kimondva azon óhajtás, hogy ezen tartományok visszacsatoltassanak, sőt királyaink erre különösen esküt tesznek le, megvallom, hogy egy magyarországi követnek szájából ezt hallani nem szeretem.

Báró Sztojka Imre (Mármaros megye követe): A sok borús és szeles napok után a mai napnak dicső fénye is példázza, hogy e mai nap ünnep legyen; igenis, ünnep, a magyar nemzetnek

emlékezetes ünnepe, midőn annak képviselői a kormányval a leglényegesebb tárgyban, a nemzetiség és magyar nyelv ügyében, kibékülni kívánnak. És méltán nevezhetjük ezt annak, mert 300 évektől fogva, bármennyire buvárkodunk is törvénykönyveinkben, három országgyűléseken sem nyertünk e részben annyit, mint ezen királyi válaszbán. Ezt tudom, vallom és hiszem, hogy küldőim is hálás érzettel fogadták, bár egészen nincsenek is még kielégítve minden kívánataik; de ime, ezen most felterjesztendő alázatos felírásunkban, mit küldőim hasonló örömmel elfogadnak, újra szorgalmazzuk és reményilem, meg is nyerendjük azokat. Midőn tehát ezen örömmünnepet üljük, akkor egy harmadik, t. i. a horvátországi követ ingerálja magát és e napnak dicső fényére homályt borítani szándékozik, melyre nézve az én kívánságom az volna, hogy valamint a pusztában kiáltozónak hangja, úgy hangozzanak az ő szavai is e teremben, és legfeljebb is csak azt mondjuk reá: Uram! bocsásd meg az ő bűneiket, mert nem tudják, mit művelnek.

Szallopek Lajos (Verőcze megye követe): Sajnálom, hogy ismételve szólalok fel, de némely dolgok hozattak elő, melyeket hallgatással mellőzni nem lehet. Nevezetesen Csanád megye tisztelt követe azt mondá, hogy Verőcze vármegye okvetlen Magyarországhoz tartozik, és azért indítványomat nem pártolja, t. i., hogy Horvátország helyett «kapsolt Részek» tétessék ezen felírásban. Soha sem tagadtam én, sem küldőim azt, hogy Verőcze vármegye Magyarországhoz tartozik, hanem azon kapcsolatot méltányolván, mely eddig is fennállott Horvátország és ezen három megye között, azt akartam kivívni, hogy ezen kapocs továbbá is lehetetlenné ne váljék. Ez volt az első; és így ezen ellenvetés nem állt. A második ellenvetés tétetett Veszprém megye tisztelt követe által, ki midőn teoriákkal foglalatoskodik, a tényeket mellőzi el, és utoljára igen jó tanácsot ad; azt mondván, hogy hiába való álommal ne foglaljam el magamat. Nem akarok visszatorlással élni, hanem tekintetes Karok és Rendek! midőn oly tényeket, melyek itt fennállanak Horvátország és ezen három megye között, felhozok és ezen kapcsolatot méltányolom, midőn a tek. Karok és Rendek előtt is igen jól tudva van, hogy ezen kapcsolat számos törvények által meg van erősítve, midőn 1841. évben már felébresztve voltak a Karok és Rendek az országgyűlésen, akkor, midőn a váltótörvényszék és törvények megállapították, a tekintetes Karok és Rendek ezen kapcsolatot méltányolva, ezen három megyét szinte a károlyvárosi váltótörvényszékhez kapcsolták, tehát ezen tényeket méltányolván, azokból okoskodtam; a t. követ úr pedig sok theo-

riákat állítván fel, ezen tárgynak tovább vitatását mellőzni kívánom. Ez feleletem.

Cseh Eduárd (Szerém megye követe): Én Verőcze megye követének abbeli indítványát, hogy a szerkezetbe «Horvátország» helyett «kapsolt Részek» tétessék, helyesnek és következetesnek tartom; mert ha a magyar nyelv iránti törvényjavaslatban a három slavoniai megye különválva Horvátországtól kivételképp megemlített, úgy szükséges ezen felírásban mindjárt a kapsolt Részeket megemlíteni, nehogy az látszassék, mintha a többi kapsolt részekre nézve a magyar nyelv egészeni és rögtönös behozatalára kivételt már tenni nem akarnánk. Én ugyan nem szólottam volna, mert Verőcze és Pozsega megyék követei az indítványt megtevék már, minthogy mégis a tanácskozások folyamán az mondatott ki, hogy ezen három megye a kapsolt Részek közzé nem számíttathatik és Horvátországhoz nem tartozik, nehogy hallgatásom arra magyaráztassék, mintha én — miként ezen megyék egyikének képviselője — ezen véleményt osztanám, csak azt jegyzem meg, hogy ezen három megye, mint az anyaországhoz kapsolt rész törvény és hosszas gyakorlat mellett jelenleg és tetteleg sok tekintetben Horvátországhoz is tartozik, mit tagadni — mert tény — nem lehet. Ennélfogva pártolom Verőcze követének indítványát.

Majláth György (Baranya megye követe): Ezen diplomatikus kérdést per incidens eldönteni nem lehet; azért azt mellőzve, szólok egyenesen a szönyegen levő tárgyhöz, t. i. a felírás tartalmához, melyre nézve csak egy észrevételem van, nevezetesen azon pontra nézve, mely a törvényhozási nyelvről szól; és kijelentem, hogy a kir. válasz tartalmában megnyugszom, és pedig azért, hogy valaki a magyar nyelvben elannyira kiképezhesse magát, miszerint parlamentáris tanácskozásokban is használhassa, a legszűkebb határidő hat év; 2-szor, az elv itt tisztán meg van nyerve, mert a különbség egy pár év, s ez a nemzet életében nem sok, s reám nézve az eldöntő ok az, miszerint nyílik alkalom Horvátország rendleinek, hogy a jövő országgyűlésen saját jóakarataukból tanúsíthatják azt, hogy a magyar nemzetiséghez simulnak az által, miszerint jó szándékukból követeik magyarul szólhassanak. Ezek lévén észrevételeim a felírára nézve, annak többi pontjaihoz hozzá járulok.

Most még rövid szót kívánok intézni Horvátország követéhez. A követ úr második felszólalása alkalmával úgy módosítá beszédét, mint én azt már első alkalommal is felfogtam, hogy tudniillik midőn a külhoni tudományokat említi, olasz, német és

egyéb tartományokat, melyek Ausztriának kiegészítő részei, akkor Horvátországot az ausztriai tartományokkal identificálni nem akarta, hanem levelezéseikben azokkal Horvátországot egy vonalba akarta tenni. Ezt észrevétel nélkül hagyni nem lehet, mert Horvátország Magyarország koronájának kiegészítő része; Horvátország minden egyes polgára a magyar alkotmánynak szárnya alatt létezik; mindazon jótékonytságot, melyet Magyarország minden polgára élvezi, és mindezeknél fogva Magyarország Horvátország ellenében nem követel egyebet, mint azt, hogy a kapocs, mely Horvátországot Magyarországhoz köti, magyar legyen; hogy Magyarország belügyét magyar nyelven folytathassa. És így midőn a magyar nemzet a magyar nyelvet diplomatiái pontra emeli, nem bánt senkit, hanem csak egyedül kötelességét teljesíti és azt követeli Horvátországtól, mi a fennálló viszonyoknak természetes következése.

Sebestyén Gábor (Veszprém megye követe): Nem szólottam volna, de két észrevételt lehetetlen megjegyzés nélkül hagynom, annnyival inkább, mivel minden szó bemegy a naplóba. Azt méltóztatott mondani Horvátország követe, hogy I. Leopold visszafoglalván a töröktől Magyarország alsó részeit, a három megyét ő kapcsolta Horvátországhoz, minthogy azelőtt is Horvátországhoz volt kapcsolva. Ezt lényegesen és kereken tagadom: 1-ször azért, mert — mint mondtam — úgy most ismét mondom, hogy régenten soha sem volt ez a három megye Horvátországhoz, hanem Magyarországhoz kapcsolva; 2-szor azt állítom, hogy I. Leopold sem kapcsolta, hanem csak akarta Horvátországhoz kapcsolni ezen megyéket. És mivel látom, hogy ebben nem akar megnyugodni a követ úr, tehát nem magyar historikusra, hanem zágrábi kanonok, Kercselich Ádám előadására hivatkozom, a ki ily czimű munkájában: «De Regnis Dalmatiæ, Croatiae, Slavoniæ notitiæ præliminares» — a 450. lapon mondja: «Anno 1679. Leopoldus constitutis Supremis Comitibus, erectisque tribus Comitatus, Posegiensi, Veroviticensi et Valkovariensi, hos Regno Slavoniæ incorporaverit. At regia resolutione ob illorum temporum circumstantias effectuari nequeunte, Status Ordinesque fuere solliciti, ut Slavonia Sacrae Coronæ ab antiquo membrum, eidem per legem reincorporetur.» A minthogy az 1751: 23. t.-cikk szerint, melyet a közelebbi egyik ülésben felolvastam, vissza is kapcsoltatott, és ezen visszakapcsoltatást a nyomban következő 24. t.-cikkben meg is köszönik az ország Rendei. Ezt pedig annnyival inkább köteles elhinni a követ úr, mivel a nevezett történetíró nemcsak zágrábi kanonok volt, hanem mivel ezen kanonok a reincor-

poratio befejezésére kinevezett küldöttségben személyesen is jelen lévén, Grassalkovich Antal kamaræ præsessei s Engelshoffer generálissal és több commissionális tagokkal együtt működött. Így tehát I. Leopold nem kapcsolta, hanem csak akarta ezen megyéket Horvátországhoz kapcsolni; a minthogy a bécsi udvari kamara és a bécsi császári hadi tanács vagyis az ausztriai hivatalok alatt kezdettek ezen három megyék Slavóniához csatoltatni, de azért nem voltak törvényesen oda kapcsolva.

Egyre kell még felelnem, miszerint Verőcze megye követe személyemet illette, a mennyiben egy kifejezésemben megbotránkozott. Előre bocsátván azt, hogy én theoretikai módon nem beszéltem, hanem historikai tekintetben röviden adtam elő észrevételeimet, egyébiránt nyíltan kimondom, hogy én nagy figyelmet fordítottam diplomatikai szempontból is a három megye állására, annál fogva bővebben tudtam volna ez érdemben beszélni, mit csak azzal bizonyítok be, hogy itt kezemben van 32 argumentum, — nem nagyítva mondom: harminczkét argumentum — és ezt azért mondom ismételve ki, hogy a kinek kedve van a követ urak közül ezeket látni s megolvasni, privative szolgálók velők, mert nem akarom az időt 32 argumentumoknak, melyek nemcsak historice, hanem diplomatie is bizonyítják, hogy ezen három megye Magyarországhoz tartozik, netalán hosszadalmas előadásával mostan tölteni. Ugy látszik, azon kifejezésemben botránkozott meg Verőcze megye t. követe, miszerint előadásomat így fejezém be, hogy Verőcze megye követe nem méltóztassék oly hiába való álommal foglalatoskodni, mintha ezen három megye Horvátországhoz tartoznék. Már most ezen szavaimat hogy felvilágosítsam a tek. Karok és Rendek előtt, kijelentem, hogy ezen szavakat senki kevésbé nem neheztelheti, mint éppen Verőcze megye követe, mert azok nem az én szavaim, hanem Verőcze megye követe édes atyjának tulajdon szavai. Consiliarius Szallopek János, a követ úr édes atya ugyanis, egy igen jeles munkát írt ez érdemben ily cím alatt: «Brevis illustratio jurium municipalium Regni Croatiae et ejusdem cum Regno Hungariae intercedentis nexus». Ennek tartalma 10 pontban foglaltatik és a 8-ik pont szól a három megyéről, hogy t. i. «An Comitatus modernæ Slavoniæ, ac cæteræ partes ad tempus Dravi transitus S. Ladislai Regis Hungariæ referantur, eodemque tempore Regno Hungariæ subjectæ exstiterint?» És itt megmutatja a tisztelt követ úrnak édes atya diplomatie, hogy ezen három megye soha sem tartozott Horvátországhoz, s a többek közt, midőn előadja az okokat, éppen az érdemes követ által nehezelt szá-

vakat mondja eképpen: «Vana ergo somnia nos occupant hos Comitatus ad Croatiam pertinere!»

Palóczy László (Borsod megye követe): Vajjon Horvátországhoz tartozik-e ezen három megye vagy sem? arról most kérdés nincsen; hanem én is Verőcze megye tek. követének azon felvilágosítással tartozom, hogy az 1832—36-ki országgyűlés alatt e teremben sok jeles beszédek hozattak fel azon kérdésben, hová tartozik ezen három megye? hanem e tárgyban a koszorú Verőcze megye tek. követének édes atyját illeti, ki nagy bölcseséggel mutatta meg, hogy e három megye csakugyan Magyarországhoz tartozik, és kinek számos bölcs és tudós előadásaival vannak tele naplóink. Hogy kombinálhatja már Verőcze megye követe mostani nyilatkozatát az akkori időkben történetekkel? ennek megítélését a t. követre bízom. Egyébiránt Horvátország követének meg van felelve; azokat, mik mondva voltak, nem ismétlem, de nekem is különösen fülembe villant azon új terminus: «natio croatico-slavonica». Azt mondja Horvátország követe, hogy ezen kifejezést csak azért használta, minthogy Horvátországot és Slavóniát bele akarta foglalni. De kérdem a követ urat: miért nem mondta tehát egyúttal «croatico-slavonico-dalmatico-albanico-littoralis»? Ekkor azután minden benne lett volna! Azt mondja a horvát követ: «vigyázzunk magunkra, mert ha így lépünk fel, Serviát, Boszniát és a többi török iga alatt levő, de a magyar koronához tartozó tartományokat örökre elveszítjük; mert ha őket magyar nyelv tanulására szorítjuk, soha sem lesz kedvök hozzánk visszacsatoltatni». Méltóztassanak a követ urak e részben megnyugodni, azzal bizony nem igen kecsegtetjük e tartományokat hozzánk, ha arra kényszerítünk, hogy 12 évig deák grammatikát tanuljanak, s még se tudjanak deákul, holott két év alatt magyarul jól megtanulhatnak és az élő nyelvet sokkal jobban használhatják. Azután kérdem, hol van az a Horvátország? Az már Mátyás király idejében semmivé lett; ő állította fel az első határezredet s oda foglalta az egykori Horvátország egyik megyéjét; a többit pedig elvette a török, úgy, hogy a régi Horvátország ma nincs többé. Jó volna ugyan visszavenni, de oly feltétel alatt, hogy illyrek ne legyenek, mert ha azok lesznek, úgy inkább török iga alatt maradjanak. Egyébiránt Horvátországnak azt izeni Borsod megye: Istennek hála! a deák nyelv egész művelt Európából kiküszöböltetett, nem is tudós nyelv az többé, mert az angol, francia, olasz és német nyelv lett helyébe azzá, s a deákról szó többé sehol sincs, kivéve azon kis zugába a világnak, melyet Horvátországnak neveznek, honnét azonban az emberiségre világosság kiömleni soha

sem fog. Egyébiránt hallottam a horvátoktól deák beszédeket, olvastam deák iratokat, mikre csak azt jegyzem meg, hogy a római nyelv, midőn virágzásban volt, három classisra osztatott fel, u. m. rustica, vulgaris és militaris classisokra; a horvát konyhadeák nyelv e három osztály közül egyikbe sem tartozik.

Szallopek Lajos (Verőcze megye követe): Azt felelem Veszprém megye tisztelt követének, hogy én Verőcze megye követe vagyok és ezzel kötelességek vannak összekötve. *(Maradjon!)*

Elnök: Marad az izenet és a felírás. *(Felkiáltás: a békési módosítást elfogadjuk!)* Nekem mindegy; tessék e részben többeknek nyilatkozni, én a dologban semmit sem látok, akár «legközelebbi jövődő», akár «a jelen országgyűlés» tétetik bele, tökéletesen egyre megy, miután ezen kifejezések csaknem identikusok, és így talán maradhat.

Huszár Károly (Nógrád megye követe): Midőn Békés megye tisztelt követe ez értelemben indítványát megtette, igen sokan, úgy szólván mindnyájan, helyeslőleg nyilatkoztunk. Ennek következtében azt véltem, hogy elnök ő Nagyméltósága ezt, mint a többség kíváнатát, ki fogja jelenteni; de miután ezt az elnöki kijelentésben nem látom, megyém részéről kívánom, hogy ezen módosítás megtörténjék.

Elnök: Méltóztassanak röviden kijelenteni, hogy a békési módosítást elfogadják-e vagy sem?

Bachó Lajos (Trencsén megye követe): Valamint a kerületi ülésben, úgy most is a békési módosítást pártolom.

Klauzál Gábor (Csongrád megye követe): A felírás szavaira minden esetre figyelemmel kell lenni és miután vannak olyanok, kik azt hiszik, hogy ezen szóban «közel jövődőre» a jelen országgyűlés nincs befoglalva, oly szóval kell élni, mely mindenkit megnyugtat, és éppen azért, mert a felírás többi pontjaiban ezen szóval élünk: «jelen országgyűlés», és éppen azért, mert az utasítások többsége óhajtja, hogy még a jelen országgyűlésen egyenlítessenek ki a magyar nyelv iránt valamennyi hátralevő kérdések, ne inháreáljunk tovább, hanem fejezzük ki a dolgot világosan, és fogadjuk el a békési módosítást.

Pázmándy Dénes (Komárom megye követe): Megvallom, hogy ezen kifejezés alatt: «közel jövődő» sem én, sem senki más, miután Tolna megye tek. követe a kerületi ülésben indítványt tett, nem értette, hogy még ez országgyűlésen határozottassék el a dolog. Ez kitetszik az izenet és felírás szavaiból. Mig az iránt senki

sem nyilvánított aggodalmat, hogy ezen «közel jövőendő» nem fejezi ki még ezen országgyűlést, addig nem volt ok változtatni, de miután most már többen vannak, kiknek ez iránt aggodalmuk van, azt hiszem, mit Csongrád megye tisztelt követe mondott, hogy nekünk nyiltaknak és határozottaknak kell lenni a felírás szerkesztésében és azért én is pártolom a békési indítványt.

Fejérváry Miklós (Hont megye követe): Éppen azon oknál fogva, melyet Komárom megye követe előhozott, hogy t. i. azért, mert az indítvány már megtétetett, nehogy más értelem adassék a dolognak, a felírásban világosabb és határozottabb értelmet kell betenni, és így pártolom a Békés megyei indítványt. Egyébiránt csupán azért szólaltam fel, nehogy következés vonathassék abból, hogy az Elnök, midőn egy indítvány tétetik, mielőtt a többség a mellett nyilván kijelentette volna magát, a határozatot kimondja. *(Elfogadjuk a békési indítványt!)*

Elnök: Tehát a tekintetes Karok és Rendek a békési módosítást elfogadják; ehhez képest ezen szavak helyett: «közel jövőben», «még ezen országgyűlés» tétetik. *(Helyes!)* Ezen izenet és felírásnak a méltóságos Főrendekhez való átvitelére egy követséget nevezek, ú. m. a királyi tábla részéről: Széll Imre ítélőmester, Melezer István táblabíró; Horvátország részéről Ossegovits Metell horvát követ; egyház részéről Jekelfalussy Vincze, pozsonyi káptalani követ; megyék részéről: Zmeskál Móricz Árva-, Szentiványi Jenő Liptó-, Sárközy Kázmér Fehér-, Ghyczy Kálmán Komárom-, Uray Pál Bereg-, Lónyay Gábor Zemplén-, Török Gábor Arad-, Mihályi Gábor Máramaros megyék követei; szabad kerületek részéről: Oláh Miklós Hajdú kerület követe; jelen nem levők részéről: Bittó Károly, Dobozy József; királyi városok részéről: Markovits Antal Bártfa, Nagy Sándor Debreczen, Csasz István Nagybánya, Martiny Fridrik Sopron városok követei. Majd ha a méltóságos Főrendek összejönnek, a küldöttség át fogja vinni a felírást és izenetet.

(Rendi Napló II. köt. 254—266. lap.)

XCVI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 február 8-án, reggeli 9¹/₂ órákor.

Tárgy: Szabad királyi városok rendezése.

Egy kis óvás- és ellenóvás-csere után, melyet *Markovits Antal* (Bártfa város követe) arra nézve tett, hogy miután a magyar nyelvet illető izenet s felirási javaslat a városi szavazatok egyenkénti számítása s a városok befolyása nélkül készült, ő annak átvitelében, mint az e célra kinevezett küldöttségi tagok egyike résztvenni nem akar, folytatott a városi ügy.

A tegnap be nem végzett bekebelezési kérdésre nézve *Elnök* ő nagyméltósága következő értelemben nyilatkozott: E szakaszokat ő, kevés pontot kivéve, nem tartja szorosan a városi szerkezethez tartozóknak. Ily törvény oka egyedül az lenne, hogy tiszta territoriális hatóság legyen, ez pedig már is jobbára eszközölve van a curiákróli rendelkezés által; ha volnának talán még más efféle helyek, melyeknek városi hatóság alávetését hasonló tekintet kívánná, ezekre nézve is lehet hasonló módon rendelkezni, a nélkül, hogy a bekebelezést ki kelljen mondani; mert ha az ok megszűnik, mely miatt a bekebelezés szükséges, úgy az okozatra, a bekebelezésre nincs szükség. De nem is hihető, hogy ily törvényes rendelkezés, mely szerzési kedvet és szellemet ébresztene, érdekökben lehetne a városoknak, melyek most is nagyobb részt adósok; ellenben a megyei hatóság ez általi megszorítása nem lehetvén a megyékben népszerű, csak a megyék s városok közti surlódásokat nagyobbítaná. E rendelkezés mélyen vág a közjog egyik leglényegesebb tanába. Nálunk a kisajátítás különben is új eszme, s csak az 1836-iki országgyűlésen mondatott ki először a vasútakra s egyéb közlekedési eszközökre nézve, más nemzeteknél is csak annyiban türetek el, a mennyiben a status céljai, a közjó tekintete multhatatlanul megkívánják. Ez a nemzeteknél nemcsak közjognak, hanem természeti közjognak tartatik. Annál nagyobb figyelmet igényel pedig e dolog nálunk, mert itt kiváltságos helyek kisajátításáról van szó. Magyarországon pedig a kiváltságos jószágok természete szigorúan meg van határozva. Ez által nemcsak

magánjogi tekintetek sértetnek, hanem közjogi sarkalatos törvény, ú. m. a donationalis jóságok természete, s az amortizáció-törvény változtattatik meg, csak úgy mellesleg. Ha a Rendek e tárgyat ex professo akarják felvenni és a közjogi elveket tetszés szerint változtatni, ám tegyék, de ne így futólag és melleslegesen. Sőt e részletes elintézés világos ellentétbe van az ösiség eltörlésének czéljával, mely a jóságok szabad forgása. Ez által ugyanis a jóságok holt kezekbe adatnak s a forgásból örökre kivételnek. Mennyi anomália származik e rendelkezésből! Szóló elnök ö méltósága szívéből kívánja a városok emelését s virágzását, de fél, hogy e czél csak nehezítettetni fog, ha mások jogai sértetnek, ha a városi sajátságos érdekekkel ellenkező érdekek állítatnak meg.

Hasonló értelemben szólott *Kruplanicz Simon* (Esztergom megye követe), ki szerint, noha egy francia forradalmi philosophus (Rousseau), azt mondá, hogy az volt az első rabló, ki sövényt húzott a magánbirtok körül s karót ütött a földbe annak kijelölésére, a társaság czélja s főfeladata mégis a tulajdoni jog megőrzése; kívánná azért, hogy a curiák, ha a birtokosok önként beleegyeznek, bekebelezetethessenek ugyan, de senki azokat a városnak felajánlani kénytelen ne legyen, s a városon kívül fekvő birtokra nézve az 1542/3:3. törvényzikk fenntartassék.

Bachó Lajos (Trencsén megye követe): E törvényt mortificálónak nevezé, mert a bekebelezés és kikebelezés közt nincs kellő viszonyosság, amaz igen könnyítve, emez igen korlátolva lévén.

Még néhányan voltak, mint *Ung*, *Árva*, *Komárom*, *Szatmár* stb. követei, kik e szakaszt kihagyni akarák, vagy a tulajdonos megegyezését szükségesnek tarták, vagy végre e rendelkezést a bennfekvő curiakon túl terjeszteni nem kívánák. *Koller Ferencz* (Pest város követe), kir. biztos által kíváná a bekebelezést s kikebelezést eszközöltetni.

Ellenkező értelemben csak két követ nyilatkozott.

Zsoldos (Veszprém megye követe) furcsának találá, hogy a tiszta territoriális hatóság védői most a bekebelezés ellen szólanak. Ha minden tekintetben tiszta territoriális hatóság állítatott volna fel, vagy ha a mostani állapot tartatnék fel, akkor bekebelezésre szükség nem volna; de a most elfogadott félszeg rendelkezés mellett okvetlenül szükséges az, hogy a különszerű elemek assimiláltassanak. Az igen erőtlen ellenök, hogy ezen lépés bevág a fennálló viszonyokba s törvényekbe, mert nincs oly új törvény, mely a fennálló állapotokat ne sértené. Hol csöndes törvényhozási reform útján tör-

ténnek a változások, ott az ilyes kikerülhetetlen s arra várni nem lehet, hogy a fennálló viszonyok gyökerestől irtassanak ki.

Arra, mit Pest város követe indítványozott, hogy t. i. a bekebelezés ne törvény, hanem királyi biztos által hajtassék végre,

Szentkirályi Móricz azt válaszolá, hogy ez annyi lenne, mint ezen ügyet egészen a kormány kezébe adni, azt pedig tenni nem lehet addig, míg egészen tisztában nem vagyunk az iránt, hogy a kormány velünk az előhaladás útján egy léptet akar tartani.

A tulajdonjog nem lesz sértve e törvény által, mert a bekebelezés többnyire szabad egyezés útján fog történni, s törvény vagy köz-eljárás útján csak ritka esetben, magasabb status-tekintetekből. Az szinte nem áll, hogy a jószágok ez által holt kezekre kerülnének, mert a városok ismét magános kezekre fogják bocsátani a bekebelezett telkeket.

A hallgató többség megtartá a bekebelezést s a 10. és következő szakaszok a 15-ig, melyekben a magánutoni bekebelezés módja foglaltatik, változatlanul megmaradtak. A köz-eljárás útjani bekebelezésről szóló 15—17. szakaszokra nézve azon elnöki megjegyzés történt, hogy ez esetben más eljárási módot állítani fel, mint milyen az 1836-iki kisajátítási törvényben megszabotott, s így a törvényeket, rendelkezéseket ok nélkül szaporítani, a tanácskozásokat most, midőn annyi fontos tárgy fekszik az országgyűlés előtt, hosszabbítani czélszerűtlen és fölösleges. Azonban a hallgató többség a kerületi szerkezetet megtartá.

A következő szakaszok szólanak a törvény általi bekebelezés következeiről (21. §.), azon esetről, midőn annak helye nincs (22. §.) s a köz-eljárás és törvény útjani kikebelezésről. Megjegyzés csak a 28. §-nál történt, miszerint várak építésére szükséges terek csupán országos biztossági eljárás nyomán alkotandó törvény által kebelezethetnek ki.

Elnök ő nagyméltósága megjegyzé erre, hogy e rendelkezés sajátképpen a végrehajtó s nem a törvényhozó hatalom körébe tartozik, s minthogy ez utóbbinak nálunk különben is annyi dolga van, körét ok nélkül terjeszteni nem kellene. Hosszas eljárás nem is lenne czélszerű a várak építésénél, minthogy azt gyakran a béke fenntartásának s a haza biztosságának tekintete rögtön kívánja.

Feleltetett erre *Beöthy Ödön* által, hogy a várépítésre szükséges helyek kijelölése nem egyszerre és rögtön szokott történni háború közepén; e törvény nem is háborús időkről rendelkezik, melyekben úgyis megszűnik minden törvény, mert szükség törvényt

ront. Ha pedig a tulajdonjognak ilyen megsértése, melyet e törvény magába foglal a végrehajtó hatalom önkényére bíztnék, könnyen polgári jogok sérelmei állhatnának elő.

Szentkirályi röviden s világosan kifejté a kisajátítás természetét, miszerint ez, a tulajdon legnagyobb megsértése lévén, mindenkor csak speciális törvény által engedtetethetik meg, melynek kiterjesztő magyarázatot adni ne lehessen. Ha a törvényhozás közjó tekintetéből szükségesnek találja a tulajdon ilyen sértését, különös törvény által elrendelheti ugyan azt ritka s egyes esetekben, de soha előre általános törvényt nem hozhat, mely e kényes működésre a végrehajtó hatalmat feljogosítsa; mert innét fájdalmas visszaélések következnének a magánosok jogai rovására. Az 1836-iki 25. törvény is (kisajátítási törvényünk) speciális esetekről rendelkezik. Egyébiránt a kisajátítási joggal ekkorig is történt visszaélés, melyet szóló követ annak idejében a sérelmek közt elő fog terjesztetni; a szépítő biztosság Pesten szélitiben gyakorolta azt, noha a törvény által fel nem hatalmaztatott reá.

Bónis által azon ellenmegjegyzés tétetett, hogy miután a nemzet a béke s háború jogáról soha le nem mondott, várakat építeni nem tartozik kizárólag a végrehajtó hatalom körébe.

A 36. §. s a következők a város lakosairól s a városi községről, telepedésről s idegenekről rendelkeznek. Ezen szakaszok rendeleteit illetőleg többféle indítvány történt a városok, jelesen *Szumrák János* (*Beszterczebánya város kövele*) részéről. 1. Hogy a letelepedési szándék ne csak a városi gyűlésnek, hanem az illető czéhnek is bejelentessék. Az indítványozó alkalmat vett ez alkalommal e czéhnek megtartásának jelen viszonyaink közti szükségességéről értekezni. Ezek nálunk jelenleg a mesterség s kézműveknek egyedüli iskolái, s míg az országban polytechnikai intézetek nincsenek, a czéheket, melyek nem egyebek, mint törvényes társulatok a mesterségek művelésére, eltörölni veszedelmes volna. A czéhok egész Európában, különösen Angliában is fennállanak, hol az ipar s kézmű-szorgalom legmagasabb fokán van. Eltörlésük a mostani mesteremberek rögtöni elszegényedését vonná maga után. Nem eltörölni kell tehát a czéheket, hanem statutumaikat megvizsgálni s azok fölött törvényes ellenőrködést gyakorolni. — A czéhok tárgya nagy figyelmet érdemlőnek íteltetett ugyan, de nem idetartozónak.

2. A 43. §.-t illetőleg indítványoztatott a bányavárosok részéről, *Komlóssy* (*Debreczen város kövele*) által is pártoltatva, hogy kivételképp tétessék bele a zsidóknak a bányavárosokból kizáratása,

s idéztessék az ezt rendelő törvényt, mely különben eltöröltnek fogna tekintetni.

A zsidókat illetőleg *Sebestyén Gábor* (Veszprém megye kövele) figyelmezteté a tekintetes Rendeke, hogy miután az ausztriai örökös tartományokban a zsidók száma meg van határozva úgy, hogy numerus alatt vannak, s ha egy anyának a meghatározott számon túl gyermeke van, ennek ki kell vándorolnia: gondoskodjanak arról, hogy más tartományok zsidóinak tárt kapu ne nyitassék, s alkalom ne adassék, hogy a külföldi zsidók előzőnljék Magyarországot. Bebocsátásukat tehát bizonyos feltételekhez, névszerint magyar nyelv tudásához kellene kötni.

Feleltetett, hogy a zsidók lakhatása a városokban az 1840. törvény óta, valamint azok nem lakhatása a bányavárosokban különben is világos; a zsidók polgári képességéről rendelkezni pedig nem ide tartozik.

3. A bejelentés egy év lefolyta után is szükséges legyen a letelepedésre. 4. *Szentpály László* azt indítványozta, hogy a bejelentő «bejelenthetik» kifejezés helyett téessék kötelezővé: «bejelenteni tartoznak». 5. Ki a városban letelepedni akar, bizonyítványt mutasson elő erkölesisége s jó magaviseletéről, különben pedig szülőhelyére küldessék. Ezen *Eischl Eduárd* (Fehérvár város kövele) által tett indítvány adott alkalmat legbövebb vitára. *Elnök ő nagyméltósága* s a városi kövelek kivétel nélkül pártolák az indítványt, mi, ha el nem fogadtatnék, a városok nem csönd és béke, személyes és vagyoni bátorság lakhelyei, hanem gonosztevők, iparlovagok, tolvajok gyűlhelyei s asylumai leendenek, s különösen Pest rakhelyévé válandik az egész Ausztria-monarchia szemetének. A 41. §-ban említett *fuggellen* keresetmód tehát cseréltessek fel erkölesi keresetmóddal vagy legalább ugyanazonságát s addigi maga viseletét legyen köteles bebizonyítani a telepedő.

De több megyei követ keményen ellene nyilatkozott ezen praeventiv rendszernek, melyben a büntetőtörvénykönyv elveivel ellenkező confiniatio eszméjét látták rejleni.

Beöthy Odön szerint a városok kívánsága a kiviteli téren végtelen visszaélésekre adna alkalmat s a letelepedést a tisztviselők önkényére bizván, mód nélkül nehezitené. Ismeretes dolog, hogy semmiben sincs annyi s oly vastag visszaélés, mint a bizonyítványok kiadásában, mire némi példák is hozattak fel. A rendőrséget úgyis a városok tudják legjobban fenntartani vagy legalább követelik magoknak ez elsőséget, a miből következik, hogy ott az iparlovagok is leg-

jobb felügyelés alatt lesznek. Kizárni valakit a hazából s nemcsak egyéb, hanem még a lakhatási jogból is, annyi, mint a haza ellen-ségévé tenni s a status és annak érdekei ellen felszabadítani ugyanazt.

Klauzál Gábor előadja, mikép a büntetőtörvényben ki van mondva, hogy az abban foglalt büntetéseken kívül más büntetés neme nem létezik. Az említett indítvány szerinti kizárás és szülő-helyre utasítás nem egyéb volna, mint *confinatio*, azon rossz és kár-hozatos büntetés-nem, melyet a *codex* el nem fogadott. Vagy olyanok záratnának ugyanis ki, kik egykor elkövetett bűneik miatt bünteté-söket már kiállották, vagy kik gyanú alatt vannak; amaz a *codex* elvei ellen volna, ez pedig még igazságtalanabb, mert így a gyanú alattiak sorsa rosszabb lenne az elítélt bűnösökénél. Ez annyi, mint az *inquisitio* szörnyetegét állapítani meg, s a személyes szabadsággal szemközt ellenkező kutatási szellemet nevelni; mi rendes társaságok-ban, szabad alkotmányú hazákban a leggyűlöltebb dolog; csak abszolút országokban vagy oly alkotmányokban találhat helyet, melyek pusztá formák; hol a szabadság csak papiroson vagy csalódásban, de nem az életben él. Ok nélkül valakit az itt vagy ott lakhatási s kenyérkeresési szabadságában korlátozni és számára bizonyos helyet börtönné vál-toztatni nem lehet, ha csak a személyes szabadságot megsemmisíteni nem akarjuk.

Angliában senki sem kérdi, ki kicsoda s hogy viselte magát; ha rosszat tesz, azért van a rendőrség s bíróság, hogy elfogja s büntesse.

Elnök Ő Excellenciája ellenkezőt talál éppen Angliában, hol a *pauperismus* a szegény törvények rendszerének természetes követ-kezése, hogy a letelepedés sok nehézséggel jár. Nem is kell e kérdésbe a szabadság eszméjét keverni; itt csak arról van szó, tartozik-e a város, hol a személyes s vagyonbátorságnak legnagyobbnak kell lenni, min-den erkölestelen s bélyegzett egyént kebelébe fogadni? Ha igen, úgy gyakorlatilag tekintve lehetetlen lesz p. o. Pesten meglakni. Igen illő tehát, hogy a városok ily *incrementum*tól, melyre szükségök éppen nincs, megkíméltessenek; mindenkit tartson és fogadjon be saját születéshelye.

Járy György (Pest megye követe): Statistikai adatokkal állt elő s tabellákból mutatá ki, mily roppant arányban szaporodott Pesten 10 év alatt a rabok száma, u. m. 939-ről 1748-ra s folyvást évről-évre nagyobb mértékben. Ha a most szokásban levő rendszer t. i., hogy a város a benne letelepedett külföldi csavargókat vissza utasíthatja, többé a város hatalmában nem leend, ily törvény mellett

az egész ausztriai birodalom salakja és szemete, a szomszéd tartományok börtöneinek egész tartalma Pesten fog megüledni.

Válaszoló erre *Klauzál Gábor*, az indítványt ellenző követ, hogy abból, miszerint Pesten a rabok száma két annyira növekedett nem következik, hogy a bevándorlók száma is dupláztatott. Lehet, hogy 1831-ben is volt annyi gonosztévő és csavargó Pesten, de a nagyobb rész az akkor uralkodó rendőri hanyagság s kapitányi generositás miatt nem fogatott be. Azóta a kir. biztos, a fejlődő közvélemény, talán a hirlapi nyilvánosság is azt eszközölték, hogy a politia tetemesen javult, a város fogdmegeinek száma szaporítottatott, s így több gonosztévő befogatók. A rabok számának oka tehát nem a szabad beköltözésben fekszik, hanem más okokban is. Ilyen többek közt azon körülmény, hogy 1838-ban az árvíz elpusztítván Pest városát, ez alkalommal nagy számu idegen napszámos tódult be munka s kereset reménye által vonatva Pestre. A hirtelen építések azonban megszűnván, a sok napszámos kenyér nélkül maradt; az pedig tudva van, hogy a ki éhezik és fázik, nem igen hajlandó a törvények megtartására s tulajdoni jog tiszteletére. Újlag s élesebben említettett továbbá a bizonyítványok keletkezési módja. Szóló követ szerint a magyar haza egész contribútiója nem tesz többet azon igazságtalanul kiszarolt forintoknál, melyek a városokban éppen a szegény osztályoktól bizonyítványokért különféle ürügy alatt kicsikartatnak. Pedig ki hiszi, hogy mind az, kinek egy darab pecsétetes papirosa van, már annál fogva jó és becsületes ember?

Szentkirályi Móricz (Pest megye követe): A nem honfiakat vissza utasítani s arról, hogy a csavargó külföldiek az ország határain be ne jöhessenek, rendelkezni minden esetre lehet és szükséges, de a kit az országba már beeresztettünk, azt többé a városokból kizárni nem lehet; az itt születettektől pedig hogyan lehetne megtagadni a szabadságot ott keresni kenyerüket, hol legjobbnak tartják. A statusnak nincs joga gyámatyáskodni a polgárok felett, s egészen az egyéni szabadság joga ott élni, ott keresni kenyerét, hol kiki legjobban tud és szeret.

Erkölciség kutatásról szó sem lehet, a város rendőri felügyelése csak arra terjedhet, hogy valaki megengedett és szabados kereset mód után él-e s a törvényt nem sérti-e? Hogy azonban a városi szerkezet ki legyen merítve, még okvetlen szükséges lesz két törvény; egyik a mesterségekről, kézművekről, czéhek szabályozásáról, másik a városi rendőrségről szóló.

Mindezen indítványok elestek s maradt a szerkezet.

A 44. §. azon rendelete ellen, hogy azok, kik a városban csupán hivatalos, vagy szolgálati viszonyaiknál fogva laknak, telepedetteknek tekintessenek

Ghyczy Kálmán (Komárom megye követe) részéről választatott, hogy miután polgár nem lehet, ki letelepedve nincs, a ki pedig nem polgár, az bíráját nem választja: anomália fekszik abban, hogy azok, kik hivatalos, vagy szolgálati viszonyaiknál fogva a városokban laknak, városi biráskodás alatt álljanak, de polgárok ne lehessenek s bírákat ne választhassák. Indítványoztatott tehát, hogy a 44. §. vége hagyassék ki, miszerint az oklevelek, ügyészek stb. is ki lennének zárva, ha ezen elv következetesen kivetnék.

Erre felelé *Szentkirályi Móríczy*, kerületi jegyző, hogy az indítvány elve ismét egész kiterjedésben alkalmazva azt foglalná magában, hogy a választási jogot minden lakosra ki kell terjeszteni. Itt az a feladat, hogy polgári joggal csak az birhasson, ki a városi elemtől nem idegen s a városi érdekekkel amalgamizálva van; ilyennek pedig nem tekinthető. ki csak szolgálati vagy hivatalos viszonyainál fogva lakik a városban.

Maradt a szerkezet.

A szabályozási jogról, a szabályok tárgyairól s érvényességéről szóló 48—55. §-ra nézve megjegyzé ugyan *Elnök* ő nagyméltósága, hogy ezek nincsenek szoros összefüggésben a városok rendezésével. Több megye adá elő utasítását, részint azt kívánva, hogy a szabályok végrehajtás előtt terjesztessenek fel, részint, hogy érvényességre a felterjesztés éppen ne kívántassék meg s a városok a megyékkel tökéletesen egyenlő municipális lábra tétessenek Verbóczy értelmében. Maradt a kerületi szerkezet.

A tanácskozás közben egy kis intermezzo történt. Azon küldöttség ugyanis, mely a magyar nyelv iránti izenetet a Főrendekhez átvitte, küldetéséből vissza jöven, egyik tagja, *Ghyczy*, előhozá, hogy a küldöttség szónoka, a pozsonyi káptalan követe, *Jekkelfalusy Vincze*, az izenet átnyújtása alkalmával saját nézeteit bővebben adá elő, mi ellen ugyan ez esetben semmi kifogása, de jövődre jöhetnének esetek, hogy a szónok nem a táblai többség nézeteit fogná előadni. A küldöttségi tagnak ezen figyelmeztetését *Beöthy*, *Klauzál*, *Szentkirályi*, *Fejérváry*, *Vukovics* felszólalásaik után méltánylattal fogadák a Rende, mert emlékeztek régiebb esetekre, midőn ilyenmő visszaélések történtek, s melyek az irott izenetekre alkalmat adtak.

Kimondatott, hogy miután irott izenet van, a küldöttségi szó-

noknak nem lehet más feladata, mint az izenetet átadni. Indítványoztatott, hogy az izenetekeket mindenkor s kivétel nélkül az ítélőmester vigye át és szüntessék meg azon haszontalan cerimonia, mely minden alkalommal 16 tagot szükségtelenül átfáraszt a másik Táblához.

Somssich (Somogy megye követe) még más kettőtől pártoltatva alkalmat vett az országgyűlés coordinatióját indítványozni, melyet minden alkalommal sürgetni küldötől rábizott kötelessége.

Végre *Elnök* ő méltósága tanácsára az említett indítványt határozattá emelő végzés régi szokás s megszokott illem tekintetéből és mivel a coordinatióknak úgy is rövid időn meg kell történni ez úttal elméltetett ugyan, de az elnökség azon biztosítása mellett, hogy szóbeli izenetek minél ritkább, csak fontosabb esetekben küldetnek át.

Ezután a Rendek **Elegyes** ülésre mentek át a Főrendek termébe, hol az országgyűlési ifjuság által Szatmár megye követe, Uray Bálint ellen elkövetett kihágás tárgyában f. február hó 6-án kelt királyi leirat felolvastatván, a Rendek Táblájához áttétetett s ujra felolvastatott.

A *Főtárnokmester* jelenti, hogy a Nádorné ő cs. k. Fensége az új évi üdvözlő küldöttséget nyájas leereszkedéssel fogadván, magyar nyelven válaszolni kegyeskedett. A váci püspök mint az alkalommal szónok beszéde, mind a főhercegnő válasza az Országgyűlési Iratok közt 104. és 105. sz. alatt találhatók.

(*Rendi Napló II. k. 266—289. lap.*)

XCVII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 február 9-én, reggeli 9 $\frac{1}{2}$ órakor.

Tárgy: A szab. kir. városok rendezése.

Mielőtt a napirenden lévő városi törvényjavaslat vizsgálata folytattnék,

Kubinyi (Nógrád megye követe) többektől pártoltatva, fel szólítá Elnök ő nagyméltóságát, mint egyszersmind a kir. tábla elnökét, hogy az országgyűlési elmaradásuk miatt megidézett partiumbeli

megyékre a törvényes ítélet kimondassék. A felszólítások során halasztási szándékról is tétetvén említés

Vukovics (Temes megye követe) megjegyzi, hogy a kir. táblának, mint bírónak, szándéka nincs s nem is lehet, hanem minden pernek meg van saját természetes folyama, melyet erőltetni nem lehet. Ha a perbeli kérdések elegendőképp meg lesznek vitatva s a per annak rende szerint ítélet alá bocsátva, az ítélet késni nem fog. Ha a per felperesi részről sürgetve, elkészítve s ítélet alá bocsátva nincs, benne ítéletet hozni lehetetlen. Méltánytalanság tehát e részben a kir. táblát mintegy hanyagsággal vádolni. A késedelem egyik oka az is, hogy a megidézendő megyék távol esvén, a megidézés több quindenát kívánt, s a kiküldött kir. táblai jegyző elkésvén, egy határidőt elvesztett.

Szentkirályi (Pest megye követe) úgy csillapítja le az ingerült színt viselni kezdő feleselést, hogy a felszólításnak azon természetes okát adá, miszerint a tábla csak elnöke által van összeköttetésben azokkal, kiknél a pereket sürgetni kívánja; a tábla indítja azon pereket; a felperes a kir. fiscus, a tábla ügyésze, s így csak van joga a táblának saját ügyészét felszólítani, hogy tegye kötelességét. A meg nem jelenőkre büntetést rendelő törvényben «toties quoties» van; s ha a törvény ezen rendeletének eleget akar a fiscus tenni, úgy sietnie kell, hogy az időből ki ne fogyjon, főleg, midőn az idézés is három hónappal történt az országgyűlés kezdete után.

Az előbb felszólalt követek egyike, *Vukovics* kijelenté, hogy őt az elnök szavai, mik szerint hosszas replicák és submissio nélkül ítélni nem lehet, még nagyobb aggodalomba ejtik, s hogy ő annak idejében, ragaszkodva a mult országgyűlésen a bíróság ellenében kifejtett elvekhez, a tárgy érdeméhez is szólni kíván.

Zsedényi (Szepes megye követe) ellenben az elnököt pártolva, röviden a birói függetlenség s a védelem meg nem szoríthatása mellett nyilatkozott; azt azonban elismeré, hogy a fiscustól lehet számot kérni.

Az indítványozó *Kubinyi* azzal fejezé be a rövid vitát, hogy ő csak kérdésképpen hozta elő indítványát, és az által vádolni senkit sem akart.

Olvastatott ezután a városi munkálatnak a szabályok érvényességéről s jóváhagyásáról szóló része. (54—60. §.)

Némelyek utasításaitak adák elő röviden és szárazon. Az 59. §-t illetőleg, mely azon esetre, ha a Helytartótanács kötelességét nem teljesítné, vagy három hónapon túl késnék, a szabályokat azonnal

életbe léptetni rendeli, megjegyzé *elnök* ő nagyméltósága, hogy a törvényes dicasteriumokról a törvényben fel nem lehet azt tenni, hogy kötelelességeiket ne teljesítsék; ha pedig ez csakugyan megtörténék, fennmarad a felírás s országgyűlési orvoslás útja. Ily rendelkezésnek káros következményei lehetnek, mert így a legtörvényellenibb szabály is életbe léphet s partialis törvénynyé válik csupán azon okból, mert a Helytartótanács köteleességét nem teljesíté.

Válaszolt erre *Bónis Sámuel* (Szabolcs megye követe), hogy az ellen nincs más mód, minthogy a Helytartótanács köteleességét pontosan teljesítse; ha ezt teszi, soha törvénytelen szabály életbe lépni nem fog, és lehet is remélni, hogy ily törvény mellett köteleességét nem mulasztja.

A 61. s 62. §-ban némely megjegyzendők foglaltatnak a szabályokra nézve; a 63. s 64. §. a határozatokról szól, a 65—74. §§-ok a városok hatóságáról büntető, magánjogi s közigazgatási tekintetben. A különböző pontokat illető eltérő utasítások sok oldalról előadattak ugyan, de a szerkezet, kivéve a 73. §-t mindenütt megmaradt. E 73. §. a városban tartózkodó külföldiekre nézve azt rendeli, hogy csak árjegyzéki és házbéri adósságaikra nézve tartozzanak a város hatósága alá, melyeket e hazában tartózkodásuk ideje alatt tettek s melyeket illetőleg a kereset ellenők már akkor megindítottak. A változtatás szerint hatalmaskodási, becstelenítési (71. §. eseteiben) és világos adóssági pereikre nézve a városi hatóság alá vettettek. A 76-ik §. ellen, mely a nemeseket is polgári állandó keresetüktől, kereseti adó alá veti, mindazok felszólaltak, kik a nemeseket adóztatni semmi tekintetben nem kívánták; de sikertelenül.

A város magánjogi értékéről, fekvő birtokairól, magánjogi haszonvételeiről, s a várost érdeklő magánkövetelésekről szóló 77—84., úgy a város közzgazdálkodásáról rendelkező 85., a városok kötelelességeit említő 86., s a városokat osztályozó 87. §§-ok megmaradtak. A 78. §-ra nézve előhozattak az amortisationalis törvények s az öreg ösiség tekintete; a 80-ikra, hogy a javak elidegenítése csak Ő Felsége engedelmével történhessék; a 86-ikra, hogy ezen §., mely azt teszi föl, mintha a városok ekkorig nem tartották volna meg a törvényt, s így a városokra nézve lealázó, kihagyassék; de mindezek siker nélkül. — A városok osztályozása ellen is emelkedett néhány szó, mintha t. i. ez a megyék egykori osztályozását vonhatná maga után a kisebb megyék praëjudiciumával.

Befejeztetvén eként az érdektelenebb első rész, a városi községről s képviselő-testületről szóló második rész vizsgálata kezdődött,

hol azonnal a 89. §-ban a polgári képesség fontos kérdése s a zsidó kérdés fordul elő.

A zsidók elleni vitát *Komlóssy László* (Debreczen város követe) nyitá meg. Hosszas beszédét, mely több oldalról éles czáfolatokat vont maga után, egész terjedelmében közöljük:

Midőn a zsidóknak kir. városokban leendő polgárosítása kerületeileg tárgyalatott, utasításomat követve, szavakat emelék polgártársaim nevében s kérémm a t. Rendeket, hogy ezen igen lényeges kérdést, ha abba csakugyan bele kell ereszkedni, ne a városi belszerkezet rendezése alkalmával, hanem elkülönítve méltóztassanak eldönteni. De okokkal támogatott előadásom elhangzott siker nélkül, sőt némely részben keserűen is megrovatott. Több hónap folyt le azon nevezetes nap óta; mindenkinek fontos volt e fontos tárgyról gondolkozni és meghatározni a teendőket. Megvallom tek. Rendek, hogy én is ez idő alatt bővebben számot vetettem magammal a zsidók polgárosítása iránt, s minden előítélet és elfogultság nélkül visszahívtam emlékezetembe mindazon szavakat, melyeket a zsidók polgárosítását szorgalmazott több jeles szónokok előadásomra feleltek; megpróbáltam azoknak saját nézeteimet alárendelni, de azon szép és lelkes szavakat valamint akkor, úgy most is meggyőzőknek el nem fogadhatom. Meg erősítette véleményemet polgártársaimnak azóta érkezett pótló utasítása. Égető fájdalmat gerjeszte polgártársaim kebelében az okt. 10-én hozott zsidópolgárosítási kerületi határozat; mint vészjósló harang zugása terjedt el közöttök a leverő hír, s feljajdulva küldék hozzánk a távolból számos ezrek nevében aláírt nyilatkozatukat, utasítva bennünket, hogy azt a tek. Rendek elébe juttassuk, mely eredeti aláírásokat már királyi Személynök ő nagyméltóságához, mint a tek. Karok és Rendek elnökéhez beadván, mielőtt az felolvastatnék, szavakat emelek a zsidók polgárosítása ellen; szavakat, melyeket a hazafiságban, nemzetiségben soha hátra nem maradó s békeszerető 50,000 magyar ajkú lakos visszhangja kísér, s kinyilatkoztatom itt a hazaszent színe előtt nevökben azt, miképpen ők a zsidók polgárosítását, mind időelőttinek tartják, mind pedig azt hiszik, hogy ezen eszme nemcsak a királyi városokat, hanem egész hazánkat tekintőleg veszedelmes.

A zsidók emancipatioja vagy statuspolgárrá tétele, azaz tökéletes hazafiúi polgári jogokkal való felruházása, nem oly csekély kérdés vagy tény, melyet egy pár szóval a törvényben csak mellékesen és mintegy odavetőleg kimondani, vagy meghatározni lehetne. Mert ha azt akarjuk, hogy bármely törvény czélját érje, hogy az egész nem-

zetre jótékony hatású legyen, a jövőre nézve pedig, mit törvényhozónak mint czélt mellőzni nem lehet, nem szabad, hasznos gyümölcsöket teremjen: el kell előbb készíteni a népet a törvény felfogására, mint készíti kertész a földet plántáinak; mert készületlen föld bármily jó magot is meg nem terem. És ha más országban létező bármely institutiót kívánunk hazánkba átszivárogtatni, ha az még netalán a nép jellemével, szokásaival merőben ellenkeznék, lassan kell azzal bánni, nem pedig akár az egészre, akár annak valamely részére erőszakosan rátolni, mert ez esetben holt betű marad a törvény s teljesedésbe nem mehet; a nem sikerült próbatét pedig inkább árt az ügynek, mint használ.

Merem állítani, hogy a zsidóknak kir. városi polgári jogokban részesítésére sem a kir. városi polgárok előre elkészítve, sem magok a zsidók megérve nincsenek. Nemcsak a kir. városi polgárok, hanem az egész hazának különböző hitvallású és nyelvű lakosai, igen keveset véve ki, a zsidók szokásai, vallásos szertartásai, sőt hitelvei iránt is előítélettel és a legnagyobb elfogultsággal viseltetnek; hasonlóképp a zsidók, talán egyet sem véve ki, fanaticus gyűlölettel kísérik a keresztényeknek minden hitelveit szertartásait. Már pedig küldöm azt hiszik, hogy a status egy oly politikai tett, melynek eszméje a belső egységben, t. i. az egyes részeknek és tagoknak összeillő egyformaságában határozódik. Egymáshoz nem illő heterogen részek erős egészet soha elő nem állítanak. A statusnak ezen ideája természetesen azt igényli, hogy a status polgárai a főczélra való törekedést tekintőleg, ha nem tökéletesen egyformák is, legalább egymástól távol ne álljanak; mert különben elvész az egészet összetartó erő, s jótékony hatása nem lesz az álladalomra. S kérdem, vajjon lehet-e a zsidókról azt állítani, hogy akár erkölcsi, akár politikai műveltség tekintetében hasonló kedves hazánk többi polgáraihoz? Bátran ki lehet mondani, hogy nem csak nem hasonló, sőt e részben hozzánk még csak közeledni sem akarnak.

És ezen egymástól annyira idegenkedő lelkületnek alapja hazánk polgárait tekintőleg: a nevelés; a zsidókra nézve nemcsak a nevelés hiányaiban, hanem az elavasodott régi balvélemények és előítéletek tömkelegében fekszik, melyeknek örvényéből magát a zsidó kiemelni, a felvilágosodásnak jelen korszakában is, makacsul nem engedi; és ezt Nagy Sándorként egy csapással kettévágni nem lehet. Nem értem itt a zsidó vallásnak Mózes könyveiben foglalt alapját, mert annak erkölcsi oldalát tekintve, az eredetileg tiszta politikából és a zsidó nemzet akkori körülményeiből származott. És valamint nem

hiszem, hogy volna keresztény, ki Mózes törvényét ne tisztelné, azon nagy törvényadónak bölcseségét, mély belátását, a zsidó nemzet jelleméből meritett nagy ismeretét ne csudálná: úgy más részről nem képzelem, hogy léteznék valaki, ki a rabbinusoknak casuistikáját, melyeket Krisztus születése után 150, 230 sőt 500 évvel későbbben a bigottismus, szűkkeblű önzés, s más vallások gyűlölsége köpönyegébe burkolva Mischnach és Gemara vagy összes névvel a Talmud által elterjesztettek — ne kárhoztatná. Nem akarok mindazon részekre, melyek a Talmud által a zsidókat minden más nemzettől különválasztva tartják, kiterjeszkedni; nem is állítom, hogy a Talmud erkölestelenségeit s a status boldogsága ellen törekedő intézményeit általánosan minden zsidó hiszi, mert 1830 óta több zsidó tudós tört a felett pálczáat és a külföldi országokat tekintve a XIX. századnak 4-ik és 5-ik évtizede, újabb időszak hajnalát kezdi rájuk deríteni; hanem csak azt állítom, hogy a zsidóknak ezerszerre nagyobb része, különösen a rabbiknak szűkkeblűsége miatt, talmudi bigottismus alatt nyög. S midőn magyar hazánkban polgári jogokban részesítéséről akar gondoskodni a nemzet, méltó joggal megkívánhatja, hogy mielőtt az megtörténék, ők közeledve hozzánk, igyekezzenek e régi sötét idők vastag tudatlanságaiból kiemelkedni, s mondjanak le oly, egyedül a rabbik fanatismusa által beléjük csepegtetett elvekről, melyek a status felállhatásával és a polgárok boldogságával homlokegyenes ellenkezésben vannak.

Szépek azon philanthropicus elvek, melyek különösen az újabb időkben a reform férfait az emancipatio körül vezetik; de nem tagadhatni azon alapigazságot sem, hogy tekintve alkotmányunkat, midőn valamely néposztály polgári jogokkal felruháztatni czéloztatik, nem szabad a törvényhozónak, minden philanthropiája mellett is, mellőzni azon status alapelveit: videat senatus, nequid respublica detrimenti capiat; különösen oly országban mint hazánk, hol milliomok epednek az alkotmány sáncaiba leendő felvételökért.

Én a zsidók polgárosításának legfőbb akadályát egyedül önmagukban, vallásbeli mysterialis szertartásukban, és abban keresem, mivel ők általános theocraták levén, constitutionalis állásukat egyedül a theocratiában pontosítják össze. Pedig bizonyos az, hogy a status boldogsága egyedül a haza szeretetén alapul, s ha ez nem létezik az egyes polgárok szívében, megszűnik a status lenni, s lesz egy népcsoport, minden nyom nélkül elenyészendő. A zsidóknak a Talmud értelmében, melyet Oertel szerint Mózes írásainál felebb becsülnek, nincs hazájuk, s nem is lehet, mert a rabbik már gyermekkorukban beléjük

epegetetik, hogy ők csak vándornép a keresztyének között; hogy jönni fog s jönni kell egy boldogabb időnek, midőn megígért Messiasuk eljövén, összeszedi az évezredek hosszú sorain minden népek közt széjjelszórt zsidó nemzetet, s ekkor a Jehova választott népe új és dicső országot alakítand, hol felemelkedve minden eddigi nemzetek felett, dicsőségben fognak uralkodni, s leendnek a többi népek az ő lábaiknak zsámolyai. Ezt hiszi a zsidó és ezt kell neki hinni, mert vallása ezt parancsolja. Ennek következményei voltak mindazon próbatételek, hogy időszakonként több Messiasok állottak elő, kiknek nyomait többnyire a neki bőszült zsidóság által elkövetett borzasztó kegyetlenségek, néplázítások s véráldozatok követték. Így történt ez Trajanus alatt, midőn egy Bencohab nevű zsidó Messias szerepében lépett fel, kinck követéinek fanatismusa sok ezer rómat, görögöt, különösen pedig keresztyént legirtóztatóbb kinok között gyilkolt le, míg Julius Severus Jeruzsálem mellett a hamis Messiaszt meg nem ölette. Így támasztott Perzsiában kevés idő alatt három Messias legnagyobb forrongásokat; így akarták a zsidók 1157-ben Cordovában Spanyolország csendességét felháborítani, hol pedig nemcsak tökéletes polgári jogokkal bírtak, hanem különösen XI. Alfonz és ennek fia Pedro alatt kincstári, mindent tehető miniszterek voltak. A vakbuzgóság még tovább vitte a zsidókat, mert a Rajna mellett, Vormsban 1222-ben egy szűz zsidó leányról elhíresztelték világszerte a rabbik, hogy az fogja szülni a Messiaszt. Ezrenként vándorlott a zsidóság ezen szent helyre, bevárandók a Messias születését, mi kevés idő múlva meg is történt, de azon különbséggel, hogy a szűz zsidó leány magához hasonnemű leány-messiaszt hozott a világra. Még nagyobb lázadást és forrongást okozott ezeknél 1665 táján Törökországban Sabathai Levi messiássága, ki egy Nathan Benjamin nevű ravasz rabbi társával a nép előtt több rendbeli szemfényvesztéseket követván el, végre az egész világra körlevelet bocsátott, hirdettette, hogy ő az egyetlen egyszülött fia az Istennek, ő a Messias, és az Izrael népének üdvéztője s hatalmas királya, kit Isten azért küldött e világra, hogy elpusztítva minden más nemzeteket, új zsidóországot alakítson s uralkodjék a földnek és tengereknek minden népei felett. Örültséghez hasonló bódulás és öröm fogá el a zsidókat; több ezer család tódult az új Messias lakhelyére, Smirnába; magában Amsterdamban is, hol pedig tökéletes polgári jogban részesültek, fellázadtak a zsidók, követségeket rendeltek az új fejedelemhez s még a koronázás ünnepélyét is előre meghatározzák. Pestis módjára kezdett harapózni az egész világon a lázadás, midőn a török tetteleg megmutatta, hogy Sabathai Levi

is csak ember volt. — Szegény Magyarországnak is jutott 1682-ben Sopron megyében egy Mardochai nevű rabbi Messiásul; de itt erőre nem kaphatott.

Kérdem a tek. Rendeket, ezen Messiások miért léptek fel? Egyedül azért, mert hazát s országot akartak alapítani a zsidó nemzetnek a népeknek járomba való hajtásával. Ezeket csak azért említem meg, hogy vallásbeli elveiknél fogva a zsidókban más nemzetnek hazája iránt nem lehetvén hazaszeretetök, az ő polgárosításuk, különösen Magyarországnak egyedül királyi városaiban, ellenkezik a haza boldogsága eszméjével.

Másik politikai főakadály a zsidók polgárosítására nézve az, hogy a nép erre nincs megérve. A nép tapasztalásból okulva úgy nézi a zsidót, mint ellenségét, hogyan kívánhatni tőle józan politikai számitással, hogy ő azt minden feltétel nélkül kebelébe fogadja? Hogy tartsa ő a zsidót polgártársának, kinek minden tettét, lépését úgy tekinti, mint ellene intézett csalárd fegyvereket, ki ő vele egy ételt egy edényből nem eszik, együtt nem iszik, vele nem mulat, örömeiben s mulatságaiban részt nem vesz, ki előtte ismeretlen nyelvet tart édes hazánkban nemzeti nyelvének, oly nyelvet, melyet még a tudósok sem valának képesek sajátukká tenni. A nemzetnek továbbá, mely erősödni kíván, munkás tagokra van szüksége; de a zsidó minden ilyes munkától iszonyodik; legnagyobb részének életmódja egyedül a sakherezés és handlérozás, s jelenleg csak emésztője, nem pedig tenyésztője szegény hazánknak. Ott vannak tömérdek ünnepeik, melyek miatt szinte fele részét az évnek kénytelenek munkátlanul tölteni; ez pedig társaság testületében nagy hiány. Bizonyára lehetetlen, hogy ily nép föltétlenül részesülhessen azon áldásokban és jótékonyságokban, melyek a polgári élet erejéből fejlődnek ki.

Sokan azt mondják a zsidók pártolói közül, hogy a Talmud talán nem oly rossz, mint a hogy festeni szokás. Én ezt nem merném állítani, sőt a következményt tekintve, Bloch Móricz szerint is azt hiszem, hogy az abban foglalt elvek a keresztény statusok existenciájával ellenkeznek, mert ha úgy nem volna, nem csinálnának annak ismeretéből a zsidók oly titkot, hanem kitárnák a világ elébe, hogy mindenki lássa annak igazságait. Lám, midőn a reformatió bejött, a protenstansok erkölcsileg kényszerítve valának hitbeli elveik nyilvánítására, és ennek következtében Magyarországon 1549., 1562., 1567-ben magokról confessiót adtak, melyből mindenki láthatá, hogy hitelvők a status alapeszméjével nem ellenkezik. Miért nem teszik azt a zsidók, miért nem akarnak bennünket felvilágosítani a tischri hónapban tartani

szokott kiengesztelési ünnepről, az akkor mondatni szokott «kolnidre» nevű absolutionális imádságról, esküjök szentségéről és hitelességéről, a gojmkokról; miért nem hazudtolják meg a nehéz szülessék körül használni szokott megszáraztott ártatlan vér szerzése iránt, különösen a köznép közt századok óta uralkodó szerencsétlen s borzasztó hiedelmet? holott ennek is van valami gyanút gerjesztő alapja, ha Kirchnernek, Eisenmengernek, Tenzelnek és másoknak, különösen pedig a Rader Máté «Bavaria Sancta» nevű munkájának hitelt lehet adni. S bár ezen borzasztó vallásos szokás valóságos létezését örömmel nem hiszi is a felvilágosodott ember, de miután a köznép között szinte általános hiedelem, mulhatlan kötelessége volna a zsidóknak minden mysteriumuk s babonáik felől általános confessiót tenni.

A tekintetes Rendekek egyrésze egyedül a királyi városokban kívánja a zsidókat polgárosítani, még pedig oly körülmények között, midőn a királyi városok nagyobb része abban meg nem nyugszik, midőn ezen czélzatnak itt a haza szent színe előtt ellene kiált. Ez nem is történhetik méltányossággal. Lám, mikor a megyékről volt szó, megtagadták tőlök a tekintetes Karok és Rendekek azon jogokat, a melyekben most a királyi városokban őket részesíteni kívánják. Ez a legnagyobb sérelem volna, mely egy nemzetnek nem megvetendő részén történhetnék, melynek nyoma gyász betűkkel maradna historiánkba felírva. Nincs még ezen eszmének a népnél, nincs különösen a királyi városoknál sympathiája; ne is méltóztassanak ezt erőltetni, mert különösen hazánk jelen állásában az erőltetés célra nem vezet, sőt ront.

Vannak teendői e különben szétszaggatott érdekű nemzetnek az emancipatio nélkül is, mert milliók várják, kik pedig nem zsidók, hanem e hazának százados teherhordó fiai az emancipatiót. Ne keressük mi még a külföldi példát a zsidók polgárosítására nézve. Azon nemzetek, melyek már — habár föltételeken — is emancipálták a zsidókat, sokkal erősebbek és egy célra hatóbb nemzetek voltak nálunknál akkor, midőn az emancipatio náluk megtörtént; nem is tették azt ily rögtön, hanem több évekig dolgoztak e kényes tárgy körül; mint Bajorországban is, hol 1817-ben vétetvén tanácskozás alá e tárgy, még 1836-ban is csak némely részben lön bevégezve. Hagyjunk még időt a népnek, hogy barátkozzék apródonkint ezen eszmével; hagyjunk időt a zsidó nemzetnek, hogy erkölcsileg reform alá esvén, méltán követelhesse az emancipatiót; addig pedig elégedjenek meg az 1840: 29. t.-cikkkel, mely felől még kérdés, hogy annak is.

eleget tettek-e? Van-e állandó családi nevezetök, van-e törvényesen vezetett anyakönyvük, vajjon kötelezvényeiket nemzeti nyelven készítik-e? mind ezek kérdések, melyek nincsenek bebizonyítva. — Én tehát tekintetes Rendek, polgártársaim nevében felterjesztett kérelmet pártfogásukba ajánlva, előadott okaimnál fogva azoknak nevében és személyében a szerkezetben meg nem nyughatom, a zsidóktól a királyi városi polgári jogot nyíltan megtagadom, és azt a szerkezetből kihagyni kívánom.

Bevégeztetvén a hosszas szónoklat, elnök Ő Excellentiája bemutatá a debreczeni petitiót, mintegy 3000 aláírással, melynek czélja a debreczeniek zsidók elleni antipathiáját meg bővebben bizonyítani. Kerületre utasítottatott, hol *Beöthy*, mint az illető megye követe ígéré, majd kifogja mutogatni a petíció körüli egész eljárás helytelenségeit. Ez után kilencz megyei s három városi követ szónokolt a zsidók polgárosítása ellen. Egyik bizonyos feltételekhez, többek közt magyarul tudáshoz kötö a polgári képességet. Mellettök e napon csak *Beöthy* emelé szavát. Előhozott a nép általános idegenkedése a zsidó emancipáció eszméjétől, melyet csak a korszellem későbbi kifejtése lesz képes elenyésztetni; a zsidók nem simulása a keresztyénekhez; hogy az emancipáció mostani megadása által magok a zsidóknak tétetnék nagyobb kár azon éles gyűlölség s ellenszenv fellobbantása által, melyet e rendszabály maga után vonna; hogy a polgári jogok gyakorlára függetlenség kell, a zsidók pedig türelmi taxát fizetnek; hogy a külföldön is, mielőtt a zsidó emancipáció létre jött volna, vizsgáló biztosságok küldettek ki stb. Sokan egyoldalúságot láttak abban, hogy a megyék követei ugyanazon zsidókat, kiket önmagoknál a honoratiórok sorába be nem vettek, a városok nyakára erővel rá akarják tolni, melyek aggodalma e részben igen alapos, mert ha a zsidók polgári jogokkal ruháztatnak fel a városokban, mielőtt a többi polgárokkal minden tekintetben egy lábra tétetnének, káros előnnyel fognak birni ezek fölött. Sokan azok közül is, kik az emancipationak baráti, nem látták helyesnek az ilyen mellesleges, részletes emancipatiót, és Elnök nagyméltósága szinte magáévá tette azon véleményt, hogy a zsidó-ügy, ex professo egész kiterjedésében vétessék föl; s míg ez megtörténék, addig nem tanáclott továbbra terjeszkedést, mint hogy az eddig fönnálló törvények szigorú teljesítése eszközöltessék ott, hol ekkorig azok teljesítve nincsenek, s legjobban hívé e részben is a léptenkinti haladást, a tér előleges kiegyengetését.

Pázmándy (Komárom megye követe) okainak, ki a zsidók ellen legkimerítőbben nyilatkozott, rövid kivonata következő: nehéz

állás azt vitatni, hogy valaki csak azért zárassék ki a polgári jogok élvezetéből, mert bizonyos valláshoz vagy nemzethez tartozik, s minden argumentumnak, mely ez általános térről vétetik, okvetlenül bukni kell. Más térről kell tehát okokat szemelni, melyekkel a zsidók polgárosítása ellen némileg küzdeni lehet. Ilyen okok, hogy hazánk jelen helyzetében, hol annyi zagyva nemzetiség lakik s a magyar nemzetiség még nem elég erős lábon áll, nemzeti egységünkre s alkotmányunkra káros hatással lehetne az izraeliták emancipálása, kik tapasztalás szerint, egyedül és kizárólag a német nyelvet mozdítják elő. Az izraeliták ugyanis, kivéve kevés magyar falukat, országszerte romlott német nyelven beszélnek; a gazdagabb s műveltebb osztályok pedig főápolói s fenntartói hazánkban a német lapoknak s irodalomnak, holott magyar lapokra alig-alig fizetnek elő. Mindaddig tehát, míg a nemzetiség nemcsak papiroson, hanem az életben s egyénileg is túlnyomó számra s erőre nem emelkedett, a zsidókat, kik a nemzetiségnek nem baráti, polgári jogokkal felruházni legszentebb érdekeinkre nézve ártalmas lehetne. Tekintetbe kell azt is venni, hogy hazánk oly tartományokkal van körülvéve, melyekben az izraeliták jogokkal nem birnak, minek természetes következése, hogy ha nálunk jogokat nyernek, mind ide fognak tódulni, kik aztán a magyar és alkotmányos elemnek nem lesznek előmozdítói, mert még azok is, kik Lengyelországból vándorolnak be, nem a magyar, hanem a német nemzetiséghez csatlakoznak, — De ha a zsidók polgárok lehetnének, ez ellenkezésben állana a városi munkálat 146. §. a) pontjával, miszerint képviselők nem lehetnek; holott ezeket bizodalom választja, s miután a megyei munkálatban kizárattak a honoratiorok közül, a megyéket azon szemrehányás érhetné, hogy más rovására és csak akkor szeretnek szabadelvüsködni, ha fizetni nem kell. Ellenkeznék ez a városi munkálat főczéljával, miszerint a városi elemeket a megyék magokhoz akarják csatolni s közeledést eszközölni; ha ugyan is a zsidók, kiket a városi elem jelenleg annyira gyűlöl, ennek nyakára tolatnak, a kívánt közeledés helyett még nagyobb elidegenedés fog származni.

Sebestyén (Veszprém megye követe) szerint a zsidó emancipatiót nem egyes nemzet, hanem egész Európa dítæáján kellene szóba hozni s végrehajtani, mert ha csak egy ország emancipál, az kétségkívül bajokat von magára, s miután a zsidók most egy helyt csak tűretnek, másutt pedig, mint Spanyolországban, Portugáliában, Norvégiában meg sem szenvedtetnek, azon országban, mely a többit megelőzőleg emancipál, egész Európa zsidója össze fog tódulni, mint egykor

Nagy-Idára összegyűlt; s Magyarország átváltozik Jerusálemmé, mint Slavonia átváltozott Horvátországgá.

Beöthy nyugodtan el akarta várni — úgymond — a vita eredményét, s nem avatkozni abba; de miután a zsidók oly oldalról támadtattak meg Debreczen követé által, mely inkább szánakodást mint gúnyt és irigységet gerjeszthet az emberszerető keblekben, kénytelen azok védelmére néhány szót emelni. Ha azon bűnök s hibák, miket azon követ úr a mohos koporsók öléből annyira gondos fürkészettel idézett elő, mind igazak és állanak: akkor nemcsak a polgári jogokból, hanem az egész országból ki kellene zárni a zsidókat azon autocrata szerint, ki 30 ezeret kiűldözött országából. De azon vádak egyenkint hamisak s régen meg vannak czáfolva; vallásukban a status czélokkal ellenkező tan nincsen, mert nem Bloch Móricz az első, ki a Talmudot fordította. Azon reájuk fogott erkösetelenség is csak a babonás köznép ábrándjában él, most pedig némely követek áthozzák azt a törvényhozás terére. Oly kivívt igazság ez, melyet józanul kétségbe vonni nem lehet, mely bőven megvitattatott az irodalom mezején s mely több országban az életbe is átvitetett rossz következtetések nélkül.

Eleven képét adá ezután a szónok a zsidó elnyomott helyzetének. A zsidó gyermek iskolába megy, ott ütik, verik, gúnyolják; ha tanulmányait elvégezte s az iskolából kilép, mindenütt korlátokra akad az életben; ha pedig mesterséget tanult s csehbe akar állani, az egyedárusok féltékenysége nem ereszti be, s gyűlöltetik, mert kevésbé levén pazar, mint a keresztény kalmár, jutányosabban adja áruit; végre ott áll a honvédök során s míg vérét ontja azon hazáért, mely neki jogokat nem ad, nem léphet a kitüntetés magasabb polczára. Osztó igazság-e ez isten s ember előtt, hogy azon ember, ki minden kötelességet teljesít a haza iránt; törvényküli állásban legyen, s e hazának semmi jótételeivel ne éljen? És ime most előállnak régi bűneinek emlékeztetével, melyeket mohos könyvekből kerestek elő, s elmondják, hány lázadásnak voltak okozói stb. mi által ugyan még nem mindenkor léptek azon térre, hol őket kárhoztatni lehetne. Szóló végre azon vádat, mintha ő a zsidókat csak a városokra akarná tolni, el nem fogadja, mert az ő megyéje, mely nem legkisebb a hazában, mindazon jogokban részesíteni akarja az izraelitákat, melyekkel a nem-nemesek Magyarországbán fel vannak ruházva.

A keresztelezés és körülmetélés végczélja úgy sem az, hogy valaki keresztyén vagy zsidó legyen, hanem hogy boldog és szabad

ember legyen. A zsidók a városi elembe különben is, természetök s hajlamaiknál fogva, igen jól beillenek.

Hosszasra nyulván a tanácskozás, a tárgy folytatása másnapra halasztatott.

(*Rendi Napló II. köt. 289—312. l.*)

XCVIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 február 10-dikén, 9^{1/2} órákor.

Tárgy: A sz. kir. városok rendezése.

A tegnap megkezdett, de be nem végezett zsidó-ügyre nézve, több megyei utasításokkal öszhangzólag, azt tanácslá elnök ö Nagyméltósága, hogy az e helyen, t. i. a városi munkálat folytán elmellőztetvén, tétessék át azon időre, midőn az emancipatio kérdése általánosságban s ex professo fel fog vétetni. Ezen indítványban többen megnyugodtak, de nem annyian, hogy számuk a kerületi határozat megdöntésére elegendő lett volna. Noha pedig azt a hallgató többség is megtarthatá, a tegnap Debreczen követe által hosszasan felhordott vádak többeknek kedvet csináltak czáfolatra s viszszaforlásra.

Somssich (Somogy megye követe): Az ellenvetésekre felelvén felhozá, hogy nemzetiségünk s alkotmányunk ügyének nem a zsidók feljogosítása lesz ártalmas, sőt azok kizárása; mert mind azok, kiket jogokban részesítünk, barátai lesznek alkotmányunk s nemzetiségünknek, s minél többeket ruházunk fel a polgári jog jótéteményeivel, annál több baráti segedelmeket táplálunk magunk javára. A jogok minél szélesebb és többekrei kiterjesztésének elve vezeté a Rendeket az egész városi munkálatban s birta arra is, hogy a magyarul tudás qualificatióját kizárják, minthogy ez által sokaknak kizárása fogna eszközöltetni. Azon ellenvetésre, hogy emancipatio után a külföldről igen sok izraelita tódulna be hozzánk, nincs mit felelni egyebet, mint hogy a beköltözést szabályozni kell. Egyébiránt a betódult izraeliták nem fognak ártani, mert nem lesznek ellenségei azon hazának, melynek kebelén jogok áldása virágzott fel számukra. De parancsolja a zsidók polgárosítását a nyakunkra nőtt szükség tekintete is, mert

midőn több százezer ember oda fejlődött ki értékben s értelmességben, hol nálunk a zsidók állanak, ily emberosztályt tolerálni többé nem lehet, hanem vagy polgári állásra kell emelni, vagy az országból egészen kirekeszteni. A megyéket vád nem érheti a városok részéről, mert a megyékben mindazon jogokkal bírnak a zsidók, melyek nemességi kiváltsággal nincsenek összekötve, s csak azon jogokkal nem bírnak, melyek a városokban a képviselők által gyakoroltatnak; képviselőség pedig a városokban sem adatik meg a zsidóknak a kerületi törvényjavaslat szerint.

A fennebbi okok ellenzáfolat nélkül maradtak; az utolsóra megjegyeztetett, hogy a városi polgárok választói joggal bírnak s csak tanácskozóival nem; a megyékben pedig a nem-nemesek nem is választók, és így nem lehet mondani, hogy a megyék saját kebelökben mindazon jogokat megadják a zsidóknak, melyekkel a városokban felakarják őket ruházni.

Bezerédj (Tolna megye követe), ki az elv általános vitatását szinte örömezt fenntartja akkorra, midőn az emancipáció kérdése ex professo fog elővételni, s reméli, hogy akkor a Rendeket igazság, emberiség s keresztyénség elvei fogják vezetni, azon eszközben, melyet ő excellentiája mint a kormány véleményének képviselője ajánlott a kérdésnek sikeresebb fogantatására némi biztosítékot lát, hogy e tárgy felsőbb helyen is figyelmet gerjesztett.

Szentkirályi, a választmányi munka szerkesztője, megjegyzé, hogy őt, ha zsidó lenne, a tegnapi tanácskozás nagy keserőséggel töltené el. Hallattak ugyanis argumentumok, melyek nem a jelenből s jövőből vannak véve, mint törvényhozóhoz illik, hanem a sötét múltból; hallatott, hogy a zsidók nem alkalmasok polgári jogok élvezésére, de nem mondatott meg, miként viseljék hát magokat, hogy arra érdemesek legyenek, s nem adatik mód és alkalom magokat olyanokká művelni. Az elnök javaslatát jobbnak tartja ugyan a semminél, de figyelmeztet a tapasztalásra, miszerint mindenkor csak azon tárgyakat szoktuk a rendszeres munkálatok késő sorára halasztani, miket valóban nem akarunk. Az elhalasztásban tehát nem nyughatik meg s mindaddig, míg a többség ellene nem nyilatkozik, a kerületi végzést fenntartani kívánja.

Karácsonyi (Torontál megye követe) az elhalasztásra nézve hasonló értelemben lévén, Debreczen követének beszéde ellen intézte okoskodásait. Csodálja azt, hogy az emberiség ellen oly nagy munkával kidolgozott beszédet tartott, s annyival inkább, mert Debreczen érdemes követét nem szokta különben ily téren találni. Azt, hogy

a zsidók hite veszélyes elveket foglalna magában, megezáfolja más országok, névszerint Anglia példája, hol bírói székre is emeltetnek. Nem új experimentum már a zsidók polgárosítása, az irodalom és élet egyaránt megezáfolta azon előítélet alaptalanságát. Hogy ők Messiást várnak, ki őket a szolgaság jármából kimentse s nagy és szabad nemzetté tegye, ez mellettök s dicséretökre szól, mert ki az iga alól szabadulni akar, azt bizonyítja, hogy érdemes a szabadságra, mely után sovárogo. A rögtöni bevándorlásból származó nehézségeken jó törvény által könnyű segíteni. Szóló meg nem foghatja, miért óvja magát a városi polgárság annyira a zsidó elem ellen. Ennek egyedüli képzelt oka az, hogy a zsidók szorgalma s iparkodása által elnyomatnak a kevésbé szorgalmasok. De ez igen silány argumentum, mert a zsidók iparkodása másokat is iparra serkent, s ki iparral szerzi, az megérdemli boldogulását. Ha tehát egyforma a teher, legyen egyforma az élvezet s jótétemény is.

Bánhidý (Csanád megye követe) Debreczen városát czáfolólag így nyilatkozott: Az emancipatio ellenzői annak védőivel hasonlítva, ekorig sokkal szerencsésebb mezőn állottak, mert azon ellentétet, melyben a zsidó, mint olyan, a keresztyén statussal áll, valódiilag kiszemelték; hibájok az volt, hogy a zsidóságnak általok történt felfogása kemény és részrehajló volt, s nem vették azon statust, mely tőlök a polgári jogot megtagadja, oly szoros kritika alá, mint a melylyel a zsidóságot taglalák. Ha körülnézünk a civilisált tartományokban, meg kell vallani, hogy mindazon rosznak, melynek létrejövése s kifejlése a zsidóknak tulajdoníttatik, ezek valódi okai nem voltak. A zsidók p. o. legszámosabban telepedtek le Lengyelországban, hol a pálinkaházak csaknem mind zsidó kézben vannak, s ez által a nép morális ereje a zsidók kezébe jutott. De mit tehet róla a zsidó, hogy a lengyel köznép ereje egy pohár pálinkában fekszik? Azt pedig meg kell ismerni, hogy a lengyel paraszt pálinkában keresi vigasztalását a földesuri nyomás és fekete életviszonyai ellen. Az alkotmány sulya s mostohasága az, mely a parasztot a zsidóhoz utasítja; a közélet lelketlensége vitte őt annyira, hogy pálinkában keresi üdvét; az alkotmány tette a zsidót hatalmassá s vezette őt a nép morális erejének birtokába. A szükség azon hatályos indító ok, mely a köztársaságot mozgásba hozza; mindenki hasznát veszi embertársának, hogy szükségét kielégítse; a szabó p. o. hasznát veszi mások ruha szükségének, hogy magát s családját táplálja, mi viszont hasznát vesszük, hogy munkája által szükségünket kielégítse. Azon szükség, mely a köztársaság életét biztosítja, annak lételét folytonos

viszályoknak teszi ki, s táplál benne egyszersmind egy bizonytalan elemet, és szüli azon folyvást változó gazdagságból, szegénységből, szűkségből és fölöslegből álló keveréket. Ezen bizonytalan elemet a zsidók nem teremtték, az az emberi társaságnak tulajdona. De lehet-e tőlök rossz néven venni, hogy ezen elemet hasznukra fordították, midőn minden osztály s testület érdekében ki voltak rekesztve?!

E mellett a zsidó takarékoságát, fáradhatlan szorgalmát, melylyel a szerzés új forrásait kikutatja és azonnal önhasznára fordítja, dicsérettel kell megismerni. De mit használt, hogy a zsidó a polgári jogokból ki volt rekesztve? Ő e mellett meggazdagodott, pénzét pedig nem lehetett a nemzet vagyona értékéhez számítani, mert a status polgárhoz nem tartozván, hazája nincs. Hogy sok hiba van benne, tagadni nem lehet, de azon folytonos nyomás alatt, melyben élt, nem is lehetett másképp, minthogy a nemesebb érzés benne többnyire elfojtatott. A nyomás pedig sohasem javít, csak elkülönzi az embert s elvágja az utat a valódi erényhez, mert a közdolgokbani részvételt lehetlenné teszi, a magánérénynek pedig keserű jellemet ad, vagy azt önző gondná fordítja a magános érdek iránt. Elkerülhetlenül meg kell tehát szüntetni a nyomásnak minden nemét, mely még létezik. De igazi hazug állapot is az, ha theoriában a zsidó polgári jogokkal nem bír, praxisban még is nagy hatalommal van felruházva. A zsidó, ki a legkisebb statusban sem bír jogokkal, pénze által hatalmas birodalmaknak irányt képes adni, s ha mindjárt a céhek és testületekből ki van is rekesztve, ipariájának merészsége kijátsza a középszázadok institutióit; az új mozgás áthágja a multak korlátait, s a zsidó existenciája csakugyan oly theoreticus létezés, melyet kigunyol a túlnyomó praxis.

A zsidóság és keresztyénség egymást 2000 esztendeig üldözték s egymás életét keserítették, de egymást meg nem győzhették. De úgy látszik, mindkét rész megunta már a harczt. A zsidók fohászkodása emancipatió után, s azon pártolás, melyre a keresztyéneknek akadt, biztos jelek, hogy mindkét rész bontani kezdi az eddig fennállt korlátokat. A korlátok lerontattak két hatalmas nemzetnél, s a következés száz argumentumnál is jobban megegyeztetta az ellenfél jóslatait s ellenokait. A francia forradalom megadta a zsidóknak a statuspolgári jogot; a restauratio alatt ez engedmény visszavétetett ugyan, sőt a zsidók újra üldöztettek is, de akkor nemcsak ők szenvedtek, akkor minden szenvedett, az egészséges emberi ész, az emberiség örök jogai, s a szabadság szentsége is. A juliusi revolutio a

polgári és politikai jogokat nem kötötte hitvalláshoz, és azóta a francia zsidó tökéletesen szabad polgár ugyannyira, hogy az 1840-iki követkamrában ült Fould nevű zsidó is, ki mint követ, jó hírnevet birt magának szerezni. A másik nemzet, mely a közkívánságot helyesen felfogta, az angol. Még nincs távol azon idő, midőn a szabadság ezen országában a katolikusok egy categoriában álltak a zsidókkal, s emancipatiójuk hátráltatva lőn több századig; ellene majdnem azon argumentumok hozattak fel, mint nálunk a zsidók emancipatiója ellen. Végre győzött az értelmiség, a katolikusok felszabadultak, és az ország nyugalomban maradt, mert a felszabadult milliók sokkal jobban örvendettek, hogy valahára megadatott nekik az, mit embertől megtagadni nem lehet, mintsem, hogy reactió jött volna gondolatukba. A katolikusok emancipatiója után meg nem állott az angol nemzet, hanem kiterjesztette a polgári jogot a zsidókra is, és azóta ott már el is felejtették, hogy a két vallás el volt nyomva. E két nagy nemzet szép példát mutatott nekünk, hogy minden vallások egyenlősége mellett a status gépe rendes forgásából ki nem fordítatik, sőt e miatt a socialis életben észrevehető változás sem történik.

«Csak hagyjuk a dolgot magában menni, s eljön egyszer az alkalmas időpont», ezt szokták mondani azok, kik sem a jelen fonákosságait örökké megtartani nem kívánják, sem határozott eszközökhöz nyulni nem mernek. Csak azt ne higgyük, hogy ez által czélt érünk. Szabadság s emberiség jogainak megadása, ezredes jogtalanság jóvátétele, oly kötelességek, melyeknek teljesítését tovább halasztani nem lehet s melyek említésétől a debreczeni vészharangnak is el kell némulni. S a mint hiszi szóló, hogy egy jövődő Messiásra várakozás nem gátolja a zsidót, hogy jó polgár lehessen, úgy kívánja, hogy a zsidók csak addig maradjanak jó polgárok, míg Messiásuk eljön.

Géczy egy másik védője az emancipationak, követe azon megyének (Zólyomnak), melynek bányavárosaitól a zsidó törvények által van messze tiltva, így szónokolt a jogtalan néposztály mellett: Délkeleti Ázsiának van egy országa, hol már évezredek óta több osztályokra szakadt a nemzet s ezen osztályok egyikén évezredek óta nehézkedik a kiváltságolt hindu megvetése, elannyira, hogy a kevély bramin, a gögös katona, a szegény páriát nemcsak lenézi, hanem ember és isten elleni bűnnek tartja az elnyomottal szóba is állani. Vajjon mi oknál fogva történt a páriák ezen száműzése az emberiség sorából, mily esemény szolgáltatott alkalmat ily rettentő büntetésére

egy egész ártatlan néposztálynak? Mert hiszen minden utazó egyaránt bizonyítja, hogy nincs a föld kerekiségén jobb, csendesebb, szelidebb ember a páriánál, ki nyomasztó helyzetét, kínos állását többi kiváltságolt embertársai közt a legelszántabb türelemmel viseli. Oh mily ferde fogalmak! mily megátalkodott konok ragaszkodás a mohosult évezredek szülte babonás előítélethez! kiált fel a művelt Európa polgára. Szeretett felebarátom! ne hirtelenkedjél ítéleteddel, s mielőtt kimondanád kárhoztató véleményedet az emberiség elidősíthetlen jogát tapodó bramin fölött, nézz magad körül, s a felvilágosodott, művelt Európa sok tartományaiban szinte páriákra fogsz akadni, a két ezred óta Európaszerte elszórt zsidókra, kik mint Hindosztánban a páriák, hasonlóul itt a nemzetek sorából száműzvék, kik a polgári életnek minden terheit viselik ugyan, de az alkotmány jótékonyosságában nem részesülnek; mely szerencsétlen polgári állásuknak egyedül előítélet az oka.

Ezen nemes szívömledésre megjegyző *Majláth (Baranya megye követe)*, ki a zsidó emancipatio halasztani akará, hogy mégis van egy kis különbség az európai és hindosztáni páriák közt. Ezekre Bráma kemény átka nehezkedett, s vagyonos páriát nem látni; az európai páriák közt pedig találkozik nem egy olyan egyén, kinek értéke fölér a magyarországi arisztokratia egész adósságával, mely pedig nem csekély összeg s kik legalább is annyi kényelmében részesülnek az életnek, mint Brama legboldogabb fia, vagy a missorei nábob.

Palóczy (Borsod megye követe) a systematikumokra halasztást egynek tartá azon három ürügy közül, melyet a nemakarás rendszeren használni szokott, s melyek: a már említett systematikusokra halasztás, a népnevelésnek minden egyebet megelőzni kellő szükségse, s azon ráfogás, hogy a nép, egyik-másik néposztály még nincs megérve. Ő csak azért nem utasitná vissza a zsidókat, hogy Debreczen városának képzelt triumphust ne adjon. Miket Debreczen követe a naplóból iktattatott, azokra felelnie kell, s annyival inkább, mert szóló követ s küldőinek $\frac{8}{10}$ -ed része protestáns, s azokat, miket Debreczen követe 50000 protestáns küldője s mintegy a protestantismus nevében elmondott, magáéinak soha el nem ismerheti. Fáj szólnak, hogy a kir. városok ily elfogultak. Barbároknak mondjuk a törököt s mesének alkoránjokat? De e törökök ezelőtt 300 évvel szabadelvűebbek valának, mint királyi városaink, mert Ferdinándot Szolimán, midőn annak halála hírének hallá, bebocsátotta a paradicsomba nem muzulmán létére, holott a királyi városok nemcsak a

paradiesomból, de önkeblükből is kizárják a zsidókat. És a zászlót Debreczen viszi, mely 50 ezer magyarból s protestansból áll; s ez által a protestantismus igaz jellemét eltagadja, mert ennek jelszava türelem s előhaladás; azon Debreczen, mely más téren a lelkiismeret szabadságáért s vallásos egyenlőségért, mint legfőbb földi boldogságáért küzd. Ha ez a protestantismus valódi jellege volna, úgy szóló követ szégyenlene protestans lenni, és sohasem merne Istenéhez, ki a művelt francziák s komoly angolok, a vad húronok s eszkimóknak egyiránt atyja, fohászkodni. A debreczeniek szorgalmasan olvasnak bibliát s prototypusai a vallásosságnak, de szóló arról kezd meggyőződni a 30,000 debreczeni ember instantiája után, hogy a biblia-olvasás náluk csak formalitás. Ne olvassák ezentul oly terjedelmesen a bibliát elég lesz nekik csak Máté 22-ik részét olvasni, hol meg van írva: «szerezsd felebarátodat, mint tenmagadat».

Az mondatik a zsidókról, hogy saját vallásuk és szokásaikhoz állhatatosak; be kell bár őket eresztetni Debreczenbe, hadd tanuljanak ott jobbat, mint magok a debreczeniekkel történt, kik 1525-ig tiszta katolikusok, 1550-ig lutheránusok voltak, azóta csupa reformátusok. Hogy a zsidók Messiást várnak, ugyan lehet-e ezt bennük kárhoztatni? Engedjük meg nekik, hogy képzelődési reménynyel vigasztalják magokat a kinos, szomorú, megvetett valóért, mert kit a képzelődés álmai is elhagynak, arra csak kétségbeesés vár. Egyébiránt a zsidók nem csak magok közül várnak Messiást, mert tudva van, hogy például okaért Cromwellhez az afrikai zsidók is követet küldöttek megkérdezni őt, nem ő-e a Messiás? Cromwell nem vallotta ugyan magát Messiásnak, de ápolta s pártolta a zsidókat és hasznokat is vette, mert egy zsidómester eszének köszönheti Anglia egyik legbecsesebb szigetét, Jamai-cát. Kár Debreczennek a Talmud babonáit emlegetni; nézzen be inkább saját évkönyveibe s találni fogja a babonának igen nevezetes példáit Ilosvay Péterben (debreczeni prädikátor 1562-ben), ki addig képzelődött a prädeterminációról, mígnem öngyilkossá lett; s az úgynevezett «fekete ember», Karácsony Györgyben, ki elhitette a néptömeggel, hogy ő próféta s a törököket minden fegyver és puska nélkül csupa imádság által megveri, s 600 embert összeszedvén, énekelve ment Szolnokig, hol azonban megveretvén a töröktől, Debreczenben kivégeztetett. — Hol ember van, ott hiba és előítélet van, s tökélyt keresni nem kell.

Klauzál szinte Debreczen ellen intézte argumentumai nyilait. A debreczeni követ úr a zsidó emancipatiót ellenezvén, utasi-

tását s kötelességét teljesítette; de azon okoskodásokat, miket utasítása védelmére a zsidók vallásából s erkölcstelenségéből vett, csak inquisitiótól lehetett volna várni, nem pedig egy szabad nemzet képviselőjétől. Minden vallás alapja a tiszta morál, különben nem tarthatja fenn magát századokig, s ez alapot valamely vallástól megtagadni nem szép, ez polgári bűn. Az azonban általános baj, hogy egyik vallás a másiknak tanait s ágazatait tévedéseknek kereszteli. Így még a katolikus vallás is megengedi bizonyos bulla felolvasását, melyben nincs türelem s szeretet. Az izraeliták e szeretetlenség példáját nem mutatják, s gyakran látni keresztyén koldust az izraelita ajtajában jól ápoltatva; a könyörületesség nemes eszméje egyik népfajnál sincs jobban kifejtve, bizonyítják ezt intézetei, kórházai. E részben inkább minket keresztyéneket illethet vád. Fejtegeté ezután szóló követ az okokat, a mikért a zsidók a városokban annyira üldöztetnek. Az izraeliták ekkor a czéhekbe be nem vétettek, ellentállván az önzés és czéhszellem, és így a czéhbbeliek velök a concurrentiát ki nem állhatták. Kezet nyújtott erre némely tisztviselők gyalázatos önzése, kik a zsidót fejős téhennek tekintették s nem akarák, hogy a törvény adja meg azt a zsidóknak, mit törvény nem léteben ők szokták megadni ajándékért. És mégis a kereskedés, a vagyon nagy része izraeliták kezében van a városokban. Látni számos izraelitát, ki apjától örökségbe nyert néhány száz forinttal kezdi, ebből is kizsebeltetik a tisztviselők kapzsisága által, s mégis igyekezete által oly lábra képes állani, hogy a keresztyén kereskedőknek irigységére szolgál. Mi ennek oka? alkalmasint a szükség által edzett, megfeszített szorgalom. Szóló tehát éppen azért pártolja a zsidókat, mert hő barátja az elámitott városi polgároknak s ellensége a tisztviselői önkénynek. Most a keresztyén mesterember tartozik a czéh nyomasztó szabályai alá vetni magát, holott a zsidó csak a magistratustól függ, s ha jól tud kenni, jól boldogul. Ha a czéhek megszüntettetnek, vagy a zsidók is a keresztyénnel hasonló lábra állíttatnak, úgy meg van győződve szóló, hogy csak ne igyekezzenek némely urak, kiknek nagy okuk van szemeiket lesütni, a polgárokat felzavarni s fellázítani, a polgárok a zsidóktól idegenkedni nem fognak. Felhív szóló mindenkít, hogy a magyar s bármely népfaj is, nem volna szintoly alacsony erkölcsi állásban, ha úgy el volna nyomtatva, mint a zsidók? Az elnyomás erkölcstelenséget szül; de ha van köztök jó és becsületes ember, ez azt jelenti, hogy fel kell őket szabadítani s lesz több. Emlékeztet szóló a criminális tabellákra, hol látni fogja kiki, hogy a zsidó bűnösök más népfajokhoz képest kedvező arányban állanak. A betó-

dulásnak, melytől némelyek félnek, elejét lehet venni a külföldi zsidók bejövetelét korlátozó törvény által, de másképp szükség, s pedig haladék nélkül rendelkezni a már bennlakókról, kik nem csak a törvényes adót viselik, hanem az önkényesen rájuk vetett toleran-tialis adót is, melyet csak azért kell fizetniök, hogy Istent atyáik szokása szerint imádják. Szóló a nem-nemesekkel egyforma jogokat akar a zsidóknak hazánkban; a városokra nézve a szerkezetet pár-tolja, s a kérdést elhalasztani nem akarja.

Majláth (Baranya megye követe): Véleménye alapjául nem veszi az izraelita vallás tanait, a zsidók politikai éretlenségét s a hon egyéb lakosaitól eltérő szokásaikat. Mi a vallást illeti, ha bebizonyít-atnák, hogy annak tanai a status czéljával s fennálló törvényekkel ellenkeznek, úgy nem elég volna akadályozni, hogy a zsidók városi polgárok lehessenek, hanem kényszerítőleg kellene ellenök fellépni, hogy vagy változtassák tanaikat, vagy hagyják el a hazát. Művelt-ségöket illetőleg, összesen a nép alsóbb osztályával, válogatva a középosztály egyéneivel is mérkőzhetnek. Különböző szokásaik van-nak ugyan s a nemzetiség tényezőiként nem tekinthetők, de vajjon nem rajtok kívül fekszik-e az ok? Hiszen ekkorig czéhbeli mester-emberek, földmívelők, községek tagjai nem lehettek, egy tenyérnyi ingatlan tulajdont nem szerezhettek, szóval nem volt hazájok. Csuda-e hát, hogy a nemzetiség különös tényezőivé nem váltak? És mégis e szemrehányás nemcsak őket magokat illeti, mert vannak számtalanok e hazában, kik nemcsak köz-, de előjogokkal is bírnak, s mégis nemcsak nem tényezői a nemzetiségnek, de még csak nem is baráti, sőt ellenségei. Szóló tehát az okot, mely miatt a zsidókat városi polgárságra jogosítani nem akarja, nem a mondottakban, ha-nem helyzetök sajátságában s a kivételes módon találja. Helyzetök a szabad polgári állás fogalmával meg nem fér; hiszen ők e honban csak türetnek, s pedig nemcsak a kormány, hanem egyéb néposztá-lyok által is; a városok rendelkezésénél pedig főtörekvés, szabad és független egyénekből álló negyedik rendet képezni, s a függetlenség a nemzeti jogok legbecsesbbikének a törvényhozásbani részvételnek feltétele; ez által jogosítva vannak a városok ellenzeni mindazok-nak polgári rendbe soroztatását, kik nem függetlenek, nem szabadok. Polgár csak szabad ember lehet, a türetés pedig a szabadságnak ellenkezője. Másik ellenök a kivételes mód. Szóló véleménye szerint nincs sem a polgárok sem a zsidók érdekében, hogy így mellékes úton polgárosíttassanak; nincs a polgárokéban, mert függetlenségök gyöngítettik, ha, midőn a polgári rendet süllyedt állásából érdemlett

helyzetbe akarjuk emelni, oly néposztályt sorozunk közébe, melyet a megyei municipalitás körében a nép legalsóbb osztályával sem parificálnak, hol még csak kisbírák, csak községi tagok sem lehetnek; — de nincs a zsidók érdekében is, sőt lealacsonyításukra lenne, mert polgárok lennének ugyan, de nem olyanok, mint a többi, minthogy képviselőkké nem választhatók; pedig a szerkezetben a képviselővé választathatásnak bizalom az alapja, s így ki van mondva, hogy a zsidók bizalom tárgyai nem lehetnek. De, mi legnagyobb, ez által különböző polgárok állíttatván fel, e különbség nem fogja előállítani azon érdekegységet, mely a városok főereje s emelkedésének tényezője. Szóló tehát, a kivételes rendelkezést nem helyeselve, azt akarja, hogy a zsidók egyenlőkké tétessenek Magyarország minden nem-nemes lakosaival, és ez ne is halasztassék messzire, hanem még ez országgyűlés alatt törvénybe jöjjön.

Perczel (Tolna megye követe), ki e kérdésben ismét eltért azoktól, kikkel rendesen együtt szavaz, főképp arra támaszkodott, hogy a zsidók emancipációját ekkorig sem a városi, sem a megyei közvélemény fel nem karolta; hogy ezen eszmével a nemesség sincs tisztában, mert annak alkalmazását a megyében a megyei municipiumok többsége megtagadta, s 38 megye 11 ellen döntötte el, hogy a zsidók a megyékben választási jogot ne gyakorolhassanak. A vád tehát, melylyel némelyek a királyi városokat illetik, inkább a megyéket éri. Kötelesség ugyan a baliteletek ellen, milyen ez is, szónoklat-tal és tollal harczra kelni, de az életbeléptetést kimélve s hatalmaskodás nélkül kell eszközölni, s mire még a megyék sem értek meg, azt nem kell erővel a városok nyakába hárítani. Mert nem áll az, hogy csak a magyar és protestans Debreczen ellenzi a zsidók bevé-telét, sőt a német, tót, katolikus és lutheranus városok egyiránt feljajdultak a minapi kerületi végzés miatt; nagy lett az ingerültség; tisztviselők s közpolgárok kivétel nélkül ellenzik azt. A törvényhozónak pedig hallgatni kell a közvéleményre, különösen annak, ki csak kiváltságos osztályt képvisel.

Zsedényi (Szepes megye követe), ki szinte halasztani akarja a zsidó-ügyet, úgy találja, hogy Borsod és Csongrád követei nem az igazi térre állították a kérdést. A felhozott argumentumok nagy részint keveset nyomnak, p. o. igaz ugyan, hogy a zsidók jelenleg német elemet képeznek, de igaz az is, hogy ha jogokkal felruháztat-nak, örömet magyarok lesznek. Az igazi, fontos ellenvetés csupán az, hogy az emancipáció ellen roppant antipathia van a népmillióknál, melyet megszüntetni egy rögtönzött törvény által nem lehet.

Ezen előítélet legyőzését magokra a zsidókra kell bízni, s lépcsőnkinti kifejlés után eszközölni. Ezen említett antipathia okozta, hogy azon szép nemzeti akarat, mely a közelebbi törvényhozásban mutatkozott, a valósulástól visszajedt s a meghozott törvény sok helyütt exequálva nincs. És hogyan is hajtson végre a kormány olyan törvényt, melyet 26 megye utasítása ad ugyan, de tíz millió gyűlöl? Azóta a zsidóügy egy lépést sem haladt; most is van ugyan a polgárosítás mellett 26 megye, de ezek közt sok olyan, hol alig van zsidó; míg ellenben a sok zsidós megyék: Pozsony, Nyitra, Sáros stb. ellene vannak; a városok pedig alig egy-két kivétellel összesen ellene szegülnek.

A választmányi munkát szerkesztett érdemes *kerületi jegyző Szentkirályi* arra nézve, hogy politikai hiba volna a nép nyilvánosan nyilatkozó érzelmei ellen cselekedni, s hogy ezekre mindenütt gondosan szokott ügyelni a törvényhozás, azt válaszolá, hogy, míg más országokban, hol utasítások nincsenek, hirlapok, petitiók, meetingek útján szokott a nép nyilatkozni, addig nálunk a municipalis gyűlések a nyilatkozás organumai, s mit az utasítások többsége mond, azt népvéleménynek kell tartani. Egyébiránt a megyéket következtelésséggel vádolni nem lehet, mert a mely megyék a zsidókat városi polgári jogokban részesíteni akarják, azok az általános emancipatiót is utasításba adták.

Az emancipationnak két módja van; vagy apródonkint, lépésről-lépésre adandó engedmények által lehet a népet ahoz szoktatni, vagy törvény által egyszerre összeolvasztást eszközölni. Az apródonkinti, fokozatos engedményeket megkezdte az 1836-iki országgyűlés; de mit nyertünk vele? Ugyanazt, mit a kormány nyert a magyar nyelvet illető aprólékos engedményekkel, míg aprózta azokat, senki sem köszönte meg neki. Így van a dolog a zsidó emancipatióval is. Azt mondják, hogy ők szokásaik, helyzetök, életmódjuk által el vannak különözve tőlünk; de ki hiszi tehát, hogy azáltal fogunk ézteni s őket hozzánk csatolni, ha ezen elkülönzésből eredő rossz szokásaikban minél tovább megtartjuk őket s ezáltal a közeledést mindinkább nehezítjük. Azon szemrehányás, mintha a megyék önkeblükben nem akarnák az emancipatiót, nem alapos, mert a megyékben már előbb megkezdett az emancipatio, megadatott a zsidóknak jobbágyi birtok szerezhetési joga, mint más jobbágyoknak. A törvénynek «bárki» szavában, akárhogy magyarázza azt a törvényt elcsavaró visszaélés, a zsidók is benne foglaltatnak, és szóló tud esetet Pestben is, hogy zsidó jobbágy telket vett. Hogy nemesi birtokot nem szerez-

het, hivatalokra nem mehet, ez onnét van, mert a régi constitutionalis elvek szerint e jogokból a hazának minden nem-nemes lakosa ki van zárva, e jogok csak a kiváltságos osztályéi levén. Mostani helyzetében tehát hazánkban igen természetes, hogy a zsidók e jogokban nem részesülhetnek, melyekben polgárok s magyar jobbágyok nem részesülnek. Egyébiránt, ha a Rendek elfogadják a pesti utasítást mind ez minden honfira ki lesz terjesztve.

A városi munkálat szerkezete a városokban sem ment a zsidókra nézve tovább, mint a megyékben, mert hiszen e munkálat szerint a városokban sem részesülhetnek kitüntetésben, nem lehetvén képviselők; ha ezek lehetnének, akkor volna igazságos a szemrehányás; holott most csak a közlakosok jogai vannak rájuk kiterjesztve, mint a megyékben.

Elnök ő excellentiája ennyi nyilatkozás után szinte szükségesnek tartá saját nézeteit bővebben előadni. Sokat éppen azért nem fogunk elérhetni, mert kívánságainkat lehető legmagasabb fokra csigázzuk, s teljes logikai kiterjedésű, mondhatni, ideáلتanokat állítunk fel; s félő, hogy ha alpháról egyenesen omegára akarunk ugrani, a közbülső lépcsők elmellőzésével az alphán maradunk. Ismeri a zsidók előkelőbbjeinek véleményét, s állíthatja, hogy ezek magok sem óhajtják az ily partialis, egyoldalú törvényhozást. Az emancipatio igen szépen hangzó szó, s azt minden ember igényelheti, valamint szép phrasis a «bis dat, qui cito dat», de ha a viszonyok felzavarása nélkül akarunk működni, előbb csak a hozzánk legközelebb eső osztályokra terjeszszük ki azt s aztán fokunkint a távolabbiakra. Mutassuk ki előbb a zsidóknak azon utat s módot, adjunk oly életnemeket, melyekben az ellenök uralkodó előítéleteket lerombolhatják. Főoka az ellenszenvnek, mert a zsidók leginkább kereskednek, mire helyzetüknél fogva kénytelenek; s a köznép azért utálja őket, mert azt hiszi, hogy nyeresztkedés által ártanak neki; a felsőbb osztályok pedig szívtelen uzsorával vádolják. E vádak nem állanak egész kiterjedésben, de ha állanának is, meg kell vallani, hogy kénytelenség hajtja rá őket.

A megyékben tétettek már e czélra némi lépések, s ha sikerül őket földművelésre szoktatni, majd elszoknak lassankint a kereskedés ily aljas nemeitől. Magok a városokban még a mult országgyűlés törvénye nincs egészen teljesítve. A czéhekben, mesterségüzésben még nem vehetnek kellő részt; nyissuk meg előbb nekik a tisztas foglalatosság ezen ágait; adjuk meg városokban a lakhatási jogon túl a házbirhatás jogát. Ezek s hasonlóak lesznek a módok a népben

ellenök élő antipathiát lassankint elhárítani; de általános emancipáció eszméje által alig érhetni czélt.

Zsedényi azon okoskodása, hogy a törvényhozásnak mindig tekintettel kell lenni a nép sympathiái s antipathiáira, és hogy a népvéleményirányával ellenkező törvényt végrehajtani nem lehet, több ellenokoskodást vont maga után.

Beöthy (Bihar megye követe): Hát a bécsi és linezi pacificatiók s az 1791:26. törvény hozatalakor volt e rokonszenv a protestansok iránt? Nem voltak-e ezek is csaknem hasonló nyomott és megvetett helyzetben, mint a zsidók? Volna csak széles e világon oly hatalmas, zsidót védő nemzet, mint a protestansokra nézve volt az angol, s a hollandi hős Ruyder, az angol puskapor s a hollandi arany kétségkívül tudna ezek számára is sympathiát gerjeszteni. De e szegény nép, mely a nemzetek gúnyja alatt fekszik, melynek, hogy sorsát elviselje s kétségbe ne essék, rendkívüli lelki erővel kell bírnia!! Szepes követének, mint egyszersmind kormányhivatalnoknak, azon kiejtése, miszerint szeretne látni oly kormányt, mely a népvéleménnyel ellenkező törvényt végre ne tudna hajtani, meglepte Bihar követét. Mert álig hozatik valaha törvény, mely iránt a kivánság általános, tiszta, központosított volna. Angliában az emancipatio csak egy szótöbbséggel ment keresztül, 319 követ ellene volt, s azért Anglia nem lett volna képes sikert adni törvényének. A kormány egyébiránt bebizonyítá, hogy oly tárgyakat is ki tud vinni, melyek iránt antipathia van, csak akarja; ellenben törvényeket, melyek sem sympathia, sem antipathia tárgyai, p. o. a mértékek egyenlőségéről szólót, mai napig sem birt életbeléptetni. Nem ott van hát a hiba, hol Szepes megye követe látja azt, hanem a kormányban, mely igen jól tud végrehajtani olyast, mit érdekei kívánnak, de olyat soha, mit nem akar. Alkalmazza csak egész erejét a törvények fenntartására, s a zsidókat illető törvény nem fog végrehajthatlan maradni csupán azért, mivel Kassa városának tetszett magát bányavárosul declarálni.

A megyékre oly bőven szórt vádak nem állanak; azok kebeléből az általános emancipatio ellen csak egyetlen egy szó emelkedett, Gömör megyéé; s hogy a királyi városok akkor is nyilatkozó ellen-szenve mellett akkor létre nem jött, oka nem a megyékben, hanem a Főrendekben s a kormányban fekszik; ha akkor azon törvény elfogadtatik, a mostani ellenséges indulat aligha volna többé életben. A szónok végre felszólítá a Rendekeket, s kéré őket az emberiség nevében, hogy ha jogokat adni nem akarnak, legalább gúny tárgyává ne tegyék

a zsidókat, s mondják meg véleményüket szárazon és azon kimélettel, melylyel a nyomott emberiség iránt tartoznak. Ha ezt nem akarják, taszítsák el őket egészen; vérök ne ömöljék a mi védelmünkre, pénzük ne folyjon erszényünkbe. De ha ez utóbbi tovább is tetszésükre van, úgy ne legyenek szűkkeblűek, mert a zsidók megtették mindazt, mit tőlük Isten s ember kívánhat.

Bezerédj az általános emancipatió mellett volt ugyan, mert valláskülönbségnél fogva jogkülönbséget s uralkodó vallást nem akar s óhajtá, hogy az emberek egymást testvérekként öleljék, de nem így külön s elválasztva, hanem egyszerre általános törvény által kívánja a kérdést eldöntetni. Ha keserőséggel fogjuk fel e tárgyat — úgy mond — nem érünk célzt. Mire valók e szemrehányások a megyék s városok közt? Mindketten egyformán vétkeztek, mert valakit elnyomás által mélyen sülyeszteni, s azután büntetni és megvetni a sülyedésért s annak következményeiért, iszonyú és égbekiáltó igazságtalanság. Ezen visszavonás a nemesis büntető keze; e mellett sem a városok fel nem virágozhatnak, sem a megyék oly szilárdul nem állhatnak, mint a városokkal egyesülve.

Még a halasztók részéről némely választ és czáfolatot befejezésül. Említettett az emancipatió két neme, a lassankinti s a rögtön behozott; de a kik ez utóbbit nem akarják, azért nem kívánják e tárgyat a systematicumok sorára s görög kalendákig halasztani, ám vétessék az fel azonnal a városi munkálat után.

Zsedényi: Hogy a megyékben a zsidók már mindazon jogokkal birnának, miket most a városokban meg akar adni a kerületi szerkezet, az nem áll, mert a polgárok választási jogot fognak gyakorolni, mit a megyei nem-nemesek nem gyakorolnak; a városokban tehát privilegiált választó osztály jogaival ruháztatnának fel a zsidók, s csakugyan fennmaradna azon szemrehányás, hogy a városokban több jogot engednek neki a megyék, mint önkeblükben. A protestánsok 1791-ki helyzete nem hasonlít a zsidókéhoz; mert az 1791-ki 26. törvényezikk nem egyszerű tollvonás által, hanem százados pacificatiók s véres háboruk nyomán keletkezett.

Azon fő ellenvetés, hogy tudniillik mult országgyűlés óta megváltoztak a körülmények, s a zsidók iránti sympathia esőkent, senki által nincs megezáfolva. A kormány szigorúan végrehajtotta az 1840-ki törvényt, de éppen ezáltal szült a városiakban még nagyobb ellenszenvet. Igaz, hogy a protestánsokat illető törvények szinte nem valának sympathia szüleményei, de éppen azért nem is tartattak meg, s a protestáns lelkészek a pacificatiók után is gá-

lyákra vitettek; s csak akkor lett erős a törvényes állapot, miután a közvélemény átlátta, hogy a protestansok jó hazafiak. Bizonyítsák be ezt a zsidók is, gerjeszsenek sympathiát magok iránt, s az emancipáció nem fog elmaradni. Sympathiát parancsolni, erőltetni nem lehet, s ha még oly kedvező törvény hozatnék is a zsidókra nézve, fennmaradnának a nem gátolható aprólékos vexák p. o. Debreczenben, hol 40 ezer ember van, ki a zsidókat mind utálja. E kérdés a nép életébe vág, itt a milliók kedélyei vannak érdekelve.

A többségnek (Horvátországgal együtt 22 szavazatot tevő kevesebbség ellen) tetszett a kerületi szerkezetet, t. i. a zsidók polgári képességét megtartani. Horvátország megtevé a maga szokásos óvását municipalis jogai iránt. Elnök ő nagyméltósága látván, hogy a városok közül sokan felállottak óvásokat és ellenmondásokat tenni, nyugtatásukra megemlíté, hogy e dolog még sok phasionon fog keresztül menni, s a különben is későre nyult gyűlést eloszlatá.

(*Rendi Napló, II. k. 313—339. l.*)

Február 11-én vasárnap.

XCIX. Országos ülés a tekintetes Karoknál és Rendeknél.

1844 február 12-én reggeli 9¹/₂ órákor.

Tárgy: A szab. kir. városok rendezésének folytatása.

Mielőtt a 89. §. négy pontjában foglalt polgári qualificatiókra nézve a tanácskozás megkezdődött volna, még az izraeliták feletti tegnap bevégzett vitának némi utóhangjai hallattak a bányavárosok részéről, melyek a zsidók onnani kitiltásának fenntartását vitatták hevesen, de eredmény nélkül.

Felszólalt legelőször is *Antalffy József* (*Selmecz és Béla-bánya városok követe*): Nem vallásos türelmetlenségből kívánják ezt a bányavárosok — úgymond — hanem mert életökbe vágó fő és fontos tekintetnek tartják. Történeti adatokat hoz fel II. András és IV. Béla idejéből, mik szerint a zsidók s izmaeliták akkor is az ország veszedelmei valának s megrontották a financiaikat, meghamisították

a pénzt. Ily embereknek az országos fontosságú bányaugyet feláldozni nem kell, nem szabad. A zsidók bebocsátása ellenkezik a bányavárosok eredeti rendeltetésével, melyek azért épültek az elhagyatott, kopár bérczi vadonokban, hogy a föld gyomrából roppant fáradsággal drága érczeket vájjanak. De ha a zsidók bebocsáttatnak, a bányászat megszűnik, s annak minden haszna megsemmisül; mert a zsidók Eldorádót vélvén találni e bányavárosokban, mind oda tódulnak, hogy kincsekkel megrakodva, más hazába új királyok alá szökjenek. A bányavárosokban oly nagy az antipathia a zsidók ellen, hogy tettelegesen ellentállástól félhetni.

A követ, ki mindezeket, hosszasan és jóslatosan előadá, azzal végzé felszólalását: «a milyen mértékkel mérték ti másoknak stb».

Elnök ő nagyméltósága, megismeré ugyan, hogy azon régi okok, melyek miatt a törvény a zsidókat a bányavárosokból kiltá, nagyobb részint megszűntek; mindazáltal hogy a dolog túl ne hajtassék, jobbnak látná, ha a Rendek az 1840-ki törvény mellett maradnának, mely a bányavárosokra nézve szinte kivételt tett.

Miután még két bányavárosi követ ú. m. *Szumrák János* (Besztercebánya) és *Domokos László* (Bakabánya) hasonló értelemben nyilatkozott, Zólyom megyének, melyben számos bányaváros létezik, követe, *Radvánszky Antal*, a zsidók mellett emelé föl szavát, előrebocsátván, hogy azon status, hol még bizonyos osztályok emancipációja forog kérdésben, a kifejlés magasabb fokát el nem érte, s boldog ország csak az lehet, hol a jogok és terhek minden emberre egyenlően kiterjesztvék, a zsidók ellen felhozott okok czáfolatára ment által, ismételvén, mik tegnap már bővebben előadattak. Ha pedig a zsidók más helyeken lakhatnak, nincs ok, hogy éppen a bányavárosokból kizárassanak. A követ urak lopások és hamisítások kikerülése végett kívánják ezt, de nem gondolják meg, hogy a bányavárosokban, noha a zsidók századok óta nem laktak, mégis elég lopás történt, s szóló követ emlékeztet e részben a legújabb körmőczy eseményekre. Hogy eféle kizáró jogok nékiek municipalis jogaik, ez a reform ellenében ok nem lehet; mert a reform útján járó törvényhozásnak éppen feladata a hibás törvényeket változtatni; s ha ily üdvös törekvésnek a municipalis jogok ellentállhatnának, úgy a reform lehetetlen lenne.

Hozzáadá ezekhez *Vukovics (Temes megye követe)*, hogy a természet törvénye szerint is mindaddig mindenkit becsületesnek kell tartani, míg az ellenkező be nem bizonyul; végre, hogy miután

tegnap a többség a 89. §. bevezését elfogadta, arról most újra tanácskozni nem lehet.

Még egy-két városi s megyei követ ellennyilatkozása után olvastattak a 89. §. *a), b), c), d)* pontjai.

Olvastattak a 89. szakasz *a), b), c), d)* pontjai, melyekben a polgárságra megkívántató tulajdonok foglaltatnak.

Elnök ő nagyméltósága ezt tartván a munka leglényegesebb részének minthogy a polgárság jövője olyan leendő mind otthon, mind a törvényhozásban, miként az most megállapítottatik: bővebben nyilatkozott e tárgyra nézve. Több szempontból lehet azt — úgymond — felvenni, igen sokat lehetne beszélni, mert e tan mind a gyakorlati életben, mind a politikai tudományok mezején igen bőven ki van fejtve. Egyik vélemény *megszorító*; az activ polgári jogot, t. i. azon jogot, minél fogva a polgár követet s képviselőket választhat, nem akarja legnagyobb kiterjedésben osztogatni, onnét indulva ki, hogy a status legfőbb célja a tulajdon védelme; miért is a jogok gyakorlatára bizonyos mennyiségű tulajdont, vagyont kíván, mert azt hiszi, hogy a vagyonosok a status céljainak létesítésére s a közrend és béke fenntartására legtöbb biztosítékot nyújtanak, míg a vagyontalanok, ugyanazon legmagasabb viszonyok tekintetéből a közjót könnyen veszélyeztethetik, s a közjó és polgári szabadság ellenségeitől megvesztegettetnek; végre, hogy a vagyon több módot nyújt a nevelésre, s így értelmiség oldaláról is több garantiát ad a státus-célok elérésére. E tannak kinövése az, hogy az activ polgári jog igen megszorítottatik, s igen kevesekkel közöltetik. Ezzel ellenkező tan a *kiterjesztő*, mely azt kívánja, hogy ne csak a vagyon, hanem az értelmiség, sőt a physikai erő s munka is kellőleg képviselve legyen. E második, kiterjesztő véleménynek is van saját kinövése, hogy t. i. utoljára, logikai következtetések után socialismusra vezet, mihez ismét a poéták aranykorában álmódott munka nélkül tejjel s mézzel folyó víz hasonlít. E kettő közt a józan közepet eltalálni igen nehéz; legbiztosabban jár el az ember, ha a nemzeteknél meglevő viszonyokat veszi figyelembe. Egy monarchico-aristocraticus országban annyira terjeszkedni nem lehet, mint a demokratiaiban. Nem akar annak vizsgálatába bocsátkozni, melyik a legjobb státusforma; meg lehet azon angolnak van igaza, ki azt mondá, hogy legjobb kormányforma az, melylyel legjobban kormányoznak, miből azonban sokat tanulni nem lehet. De meg vallhatni, hogy a világhistoria állandóbb kormányformát nem mutat, mint az aristokratiát. Így p. o. Likurg aristocraticus törvényei tovább tartottak Spártában, mint Solon demagogiája Athénben; Róma erős és hatalmas

volt patriciusai alatt; Velenceze tovább tartott, mint a demokrata Florenzia. Anglia gazdag és hatalmas aristokratájával, felső háza lordjai s papságával áll oly büszkén s szilárdul; sőt vegyuk magunkat ime mi is, egy maroknyi kis nemzet, itt állunk aristokratiai kormányformánkkal századok óta változatlanul. Ha azonban a történet nem ezt bizonyítná is kivétel nélkül, annyit bizonynyal mondhatni, hogy a mely nemzet régi kormányformájának elvétől eláll, szétesztetéséhez közel van, és szomorú tapasztalás, hogy elhunyt, szétszedett arisztokrátiák nem népszerű kormányzatra szoktak átmenni, hanem korlátlanra. Láttunk egy szomszéd szerencsétlen nemzetet életének végpercei felé Rousseauhoz folyamodni alkotmányért. Rómában a patriciusok aristocratiája, miután azt a néptribuni hatalom s hatalmas népszónokok kürtölése megdönté, előbb Julius Cæsar s Augusztus atyai, majd Tiberius zsarnoki despotismusába vezett el. Hasonló tapasztalást tanítanak Olaszország köztársaságai. Ebből az a tanúság, hogy a mely elem a nemzetet élteti s melegíti, azt fenn kell tartani. A mienk hála Istennek, oly aristocraticus elem, mely maga magát garantirozza az által, hogy igen sokakra terjed s végtelenig kifejthető. Ez elemet, ha józanul vesszük, lehetetlen a városi institutiókra is át nem tenni. Ezen általános tekinteteken kívül a hely és időből merített tekinteteket is figyelembe kell venni, mikre nézve legcompetensebb bírák vagyunk. Bizonyos statistikai adatokkal nem birunk ugyan, de hozzá értők mondják, hogy e javaslat szerint Pesten 12—15000 activ polgár leend, holott a hasonlíthatlanul nagyobb Madridban, azon Spanyolországban, melyet legalább most az arisztokratiai irányokkal vádolni nem lehet, a legújabb választásnál 7000 választó volt.

Nem lesz-e az sok tekintetes Karokat és Rendek? (*Egy hang: nem bír az!*) — Nem? no jól van, de ha minden embert, kinek egy négyszög öl külső vagy belső birtoka van, polgárrá tesznek a tekintetes Rendek, akkor egy gazdag s hatalmas ember egész coloniát hoz a városba s annyi polgárt csinál, mennyi neki tetszik. Senkit sem kell nemzeteért ócsárolni, sőt a cigányok iránt némi sympathiával viseltetünk, a mennyiben nemzeti zenéjük által felvidítanak, de mégis csak nem éppen lesz rendén, ha valaki egész külvárost, egész cigánycoloniát állít magának valamely városban. — A második pontot véve, miután a czéheknek sem látszik nagy és hosszú jövődjé lenni, ha mindenki, kinek egy három lábú széke van s arra ráül, vagy kinek tüje van s egy olló fityeg ki zsebéből, mint szabóságának czímere, már ennél fogva azonnal polgár! — Ez sok lesz! — Ha a megyékben is átlátjuk, hogy a sokaság egy kis alkalmatlanságunkra van, s kötelességnek tartjuk

ez iránt czélszerűen rendelkezni, minek hozzuk be a városokba hasonló baj forrását? Azon 12—15000 ember csakhamar fog tanítókra találni, s fel fog-e tartathatni ily számmal a csend, béke, szorgalom eleme, mely nélkül városokban nincs üdv? Mert ha mi nemes urak elevenek vagyunk, a városi urak is azok, bennök is magyar vér pezseg, s Isten úgy akarván, még magyarabb lesz idővel. Mi a megyékben csak ritkábban jövünk össze, s mégis ugyancsak dologhoz látunk; hát még a városiak, kik szűk helyre szorúlva mindig együtt élnek, s a pártszellemet a házi viszonyokba is átviszik; ott asszonyokra, gyermekekre, cselédekre s a legbensőbb házi érintkezésre is át fog menni a politikai ingerültség. Köszönöm szépen, de ily városokban lakni nem lesz különös nagy öröm! — Ily általánosítása a jogoknak sehol nincs, kivéven némely kis sveiczi kantonokat, melyek azonban köztudomás szerint legilliberálisabbak; mi egyébiránt az ő természeti szegénységekből foly; hol senkinek sincs sokja, ott könnyű jogokat osztani. — Amerika jövődjét, hol szinte általános votum van, még ki nem számíthatjuk; azonban ott is másfélék a viszonyok, mert a ki nek szomszédja nem tetszik, elmegy tőle egy mértföldnyire.

Ily szempontból indulva azt javasolja elnök Ő Excellentiája, állíttassék fel valami census, s polgárok csak azok lehessenek, kiknek annyi vagyonuk van, hogy ha gazdagon nem is, de helyzetükhöz képest tisztessen élélhetnek. Ezek lesznek függetlenek, s ezeknek leend érdekében a csendet, rendet s nyugalmat fenntartani. Ezek nem lesznek — mit a história örökké bizonyít — megvesztegethetők. A szegény embert rossznak mondani nem lehet, sőt sok tekintetben jobb lehet mint más, de ha a gazdagok hatni akarnak rájuk, a történetek bizonyossága szerint, ellent nem állhatnak. A theoria sok szépet mondhat, de a gyakorlati élet ezt tanítja; arra pedig, hogy a történet tanúsága ellenében kísérleteket tegyünk, nem vagyunk elég erősek. Most a városok nagyon is meg vannak szorítva; polgárjok igen kevés van, vagy — úgy szólván — éppen nincs ily értelemben, és mi egyszerre a másik túságra ugrunk. Jobb lenne kisebb lépést tenni, s nem ugyan pár százal beérni, de pár ezerrel igenis. Menjünk szép lassan, s ne kísértjük meg a legvégsőt, mi egész világon csak kevés helyen létezik, aristocraticus országban pedig sehol sem.

Fejérváry (Hont megye követe) e nézetekkel kezdet nem foghat. Ha polgári qualificatiohoz censust nem kötünk, éppen nemzeti institutióink nyomán fogunk eljárni, melyekben eleinte semmi aristokratia nem volt. Mert nemzetünk régi történeteiből látni, hogy minden magyar egyforma szabadsággal s nemesi jogokkal bírt, a többi

nép pedig semmi s rabszolga volt. A rabszolgaság idő jártával megszűnt, az emberiség és szabadságérzelem kivívta, hogy az embert nem lehetett többé dolognak tekinteni; a rabszolgákból szabad emberek lettek, de ezektől a nemesi rend megtagadta saját jogait s e jogok előjogok lettek. Azonban korunk már ezen is túl van; most mindenkit a nemzet tagjának tekintünk, s azért mindenkinek jogokat is kell hogy adjunk. Szóló szeretne olyan criteriumot, mely a hazafiság mérlege volna, de tapasztalás mutatja, hogy a pénz legkevésbé az, mert látszik, hogy dús gazdag emberek ellenkezőjét teszik polgári kötelességöknek. E nézetekből szóló a kerületi szerkezetet elfogadja ugyan, de az *a)* alatt osztott és osztatlan birtokot egyiránt kíván érteni; a *d)* alatti pontot pedig kihagyni kívánja, mert az a pénz criteriumát állítja föl.

Miután több városi s megyei követek különféle, a városok osztályai szerint 500—1000—1500 és ismét 100—200—400 frtnyi érték minimumot s censust ajánlottak volna, s hogy a polgárságért esedező jó erkölcsöt bizonyítson, mire nézve Verhóczy III. részének 8-ik czimét is idézték, miután egy városi követ főleg attól félt, hogy ha e törvény így marad, a jövő országgyűlésen három hónapig kell tanácskozni a városi kihágások zabolázásáról, mint most a megyeiekéről

Aigner (Szeged város követe) következőképp nyilatkozott: Valamint a kerületi ülésekben kimondottam, úgy itt ismételni kötelességemnek tartom, hogy a felállított kategóriák szükségtelenek és igazságtalanok. Én ugyanis azt hiszem, hogy a városi közönségnek mindegyik tagja méltán igényelhet polgári jogokat és azt hiszem, hogy ezen jogok gyakorolhatását bárkitől is, ha a közterheket viselni tartozik s ki talán ajkaitól vonja el a véres verejtékkel szerzett falatot, hogy polgári kötelességét teljesíthesse, megtagadni zsarnoki önkény. A szegény, kinek durva köntöse alatt gyakran nemesebb szív dobog, mint minőt sok kipiperézett gazdag uracsnak sujtásos öltönye takar, jogszerűen a polgárok sorából ki nem zárható. Nem hivatkozom, állításomat bebizonyítandó, az emberiség közös s a status által joggal senkitől meg nem tagadható igazaira, nem a népszabadság legelső elveire; jól tudom én, hogy nem a szabadság, hanem a szabadsalmak honában élünk, de bátran hivatkozom több városi privilegiumokra, melyek a kerületi javaslatban egyedül a polgárnak engedett alkotmányos jogokat mindegyik városi lakosra kiterjesztik s bátran kérdem a tek. Karokat és Rendeket, szükséges és igazságos e kategóriák közzé szorítani azon alkotmányos jogok minimumát is, melyet a városi polgárok majdan e jelen törvényjavaslat szerint gya-

korolni fognak? Teljes meggyőződéseim szerint ez nem igazságos, következéleg nem is szükséges. Avagy nem volna-e kebelrázó igazságtalanság még a *polgár* névtől is megfosztani egy férfit, ki például a hadi pályán nem egyszer kockáztatta életét a hazáért, ki szive vérével bizonyította, hogy szereti a hazát, de ki roncsolt testén beheggedt sebhelyeken kívül a csatatérről egyebet haza nem hozott. Ily férfi nem egy volt és lesz a városokban, s ez csak azért, mert nemesnek nem született, mert minden kincse és gazdagsága egyedül híven teljesített polgári kötelességének érzetében áll, ne találjon-e az egész hazában, legalább a szabadnak nevezett kir. városban honára, hol polgárjogokat joggal követelhessen? És ugyan micsoda különös érdem az, midőn valaki 40 frt házbért fizet s azért polgár, míg a ki talán egy krajczárral fizet kevesebbet, polgár névre és jogokra számot nem tarthat. Ily rendszer mellett, ki Győrött polgár volt, Pestre költözvén, polgár lenni megszűnnék; ily rendszer mellett, ki ma polgár volt, ha holnap, bár önvétke nélküli szerencsétlenség megfosztaná vagyonától, elvesztené egyszersmind polgári képességét. Pedig a tek. Karok és Rendek ezen törvényjavaslat egyik szakaszában, a kerületi ülések alkalmával kimondották már s vélekedésem szerint is igen bölcsen mondták ki, hogy polgárjogokat büntetésképp elvesztetni nem lehet. És vajjon igazság-e az, hogy a szerencsétlenség okozta elszegényedés tönkre sujtsa a becsületes embernek alkotmányosságát, míg a gazdagabb gonosztevő annak minden jótékonyságait élvezheti. Valóban én nem látom okát, miért látják már magok a tek. Karok és Rendek szükségesnek oly néposztályt teremteni a városokban, mely csak kötelességeket és terheket ismerjen, de polgári alkotmányos jogokat ne gyakorolhasson.

Azt gondoljuk talán, hogy ezeket nem csatolják valódi érdekek a hazához, a városhoz, a törvények tiszteletéhez? Igaz, laknak a városokban többen, kiknek csillámló javaik nincsenek, de azért szent érdekek csatolják a városhoz; lelki-testi erejöknek kifejtése, életüknek, szabadságuknak épen tartása a törvény oltalma alá bízzák, s ezeket nem csatolnák valódi érdekek a törvényeket teljesítő, a törvények teljesítésére felügyelő városhoz? Vagy talán azoknak okoskodásaira kell hallgatni, kik a despotismus szemüvegén keresztül rémképeket látnak a szegényebbek alkotmányosságában, s azt hiszik, hogy ezen megvesztegethető pórcsoport polgárjogokra nem érdemes? De ezek aligha többet nem bizonyítanak, mint maguk szeretnék; felejtik ezek ugyanis, hogy okoskodásuk fonalát követve, a megvesztegetni tudó polgár jogokra még kevésbé lenne érdemes; felejtik,

hogy a megvesztegethetés vétékét önmaguk, azaz a gazdagok körében dúsan és buján tenyészve szinte feltalálhatják; felejtik, hogy ezernyi nemű visszaélések gyakrabban munkájuk és örökségük a gazdagoknak, kiknél a fásult puhultság, a pompa és hivatal és üres czimek utáni vágyás aligha még több bűnöket nem teremt, habár különböző alakban is — miként ezt az élet és história egyaránt bizonyítják — mint a munkás nehéz élet a szegényebbeknek szerény, igénytelen lakjában. És azután, hol azon böleseség, mely biztosan elhatározni képes, mely fokánál leend a gazdagságnak biztos a status, hogy az alkotmányos jogokat gyakorlandót nem ál, hanem valódi érdekek csatolják a hazához és városához?

De nem akarok mindazon sophismák czáfolatába boesátkozni, melyekkel élni szoktak, kik a városoknak csak nyugodalmat és csendet, de úgy látszik csak úri csendet óhajtanak s kik a polgári alkotmányos jogok mentől többekre kiterjesztésében saját szabadságaik megszorítását vélik rejteni; csak arra kérem a tek. Karokat és Rendeket, hogy ha már kelletik lenni qualificationnak, méltóztassanak az *a), b), c)* és *d)* pontok kihagyásával röviden azt nyilvánítani, hogy csak azok fognak polgárok nemcsak lehetni, hanem köteleztetve lenni is, kik a közterhekben részesülnek. A mennyire azonban ezen indítványom pártolást nem nyerne, kénytelenségből a kerületi szerkezetben is megnyugszom.

Következték ismét ellenkező értelmű nyilatkozások, egyik csak józan, jámbor, csendes és erkölcsös viseletű embereket akar bevétetni, mert erkölcsiség nélkül a haza felbomlik; másik magyarul tudást, másik ismét írni, olvasni tudást kíván a polgárban; harmadik ellenmondást lát abban, hogy a *d)* pont szerint kirekesztetik a polgári jogból az, ki 80 frtnál csak egy forinttal kevesebb házbért fizet, holott a ki csak egy négyszögöl földdel bír, polgári jogokkal is bír; negyedik polgári esküt, taxafizetést, jóviseletrőli bizonyítványt tartott szükségesnek. *Pest város követe* statistikai adatokból kiszámítá, hogy ha a kerületi szerkezet megáll, Pesten mintegy 18,000 polgár lesz.

A városi követek nagy többsége a censusminimum s egyéb megszorító qualificationok mellett nyilatkozott; akadt azonban Szegeden kívül még két város, mely a kerületi szerkezeten is túlment nézeteiben; egyik t. i. tágitni kívánta azt, annyiban, hogy a lakásra a kerületi szerkezet szerint megkívántató három év helyett egy évet elégett, a másik pedig nem birtokhoz, hanem városi érdekhez s némi műveltséghez akarván kötni a polgári jogot, azt kívánta, hogy a ki a közterhek viselésben részt vesz s írni, olvasni tud, mind polgár legyen.

Pár megye követe szinte túl ment a szerkezeten; egyik, *Kruplanicz (Esztergom megye követe)* teljesen elégnék tartaná azon néhány szót, hogy «állandó lakás és adózás» legyen a polgárság egyedüli feltétele; másik *Kállay (Csanád megye követe)* a polgár és közlakos közti különbséget eltörölni szeretné és Elnök ő exciája némely állításaira czáfolólag felelt. Az említett socialismusra nézve, melyre a polgári jogok túlságos kiterjesztése vezetni mondatott, azt jegyzé meg, hogy annak lényege a vagyonszövetség; a kerületi szerkezet pedig elkülönített vagyoni alapra van alapítva. Az aristokraták állandóságát illetőleg úgy vélte, hogy a statusok éppen azért buktak meg rakásra, mert aristokraták voltak. A háromlábú székkal, tüvel s ollóval ellentétbe tévé a három szilvafát s kérdé, hogyha a három szilvafás fel nem forgatja a státust, miért kellene félni a háromlábú szék urától? Zavargás lehet ugyan a városokban is, de igen hihető, hogy a városiak soha oly kihágásokra nem vetemülnek, mint a privilegiált osztályok. A megvesztegethetési vád a gazdagokat is éri, csak alkalmas kulesát kell kitalálni; ez ellen óvszer csak a sok választóban van, kiket megvesztegetni senki se győz.

Ezek s egyéb nagyszámú nyilatkozások után a 89. §-nak a polgári qualificatiókról szóló egész szerkezete minden pontjaiban változás nélkül megmaradt.

A következő §-ok majd mindegyikét megtámadtatott. A 91-iket, miszerint nem lehetnek polgárok, kik a városban csak szolgálati vagy hivatalos viszonyaiknál fogva laknak, *Bachó Lajos (Trencsén megye követe)* kihagyatni kívánta, minthogy az által az értelmiség nagy része kizáratik. *Elnök* ő exciája azonban helyesnek találja azt, mert a városokban csak városi elemet akar, nem pedig ehhez szorosan nem tartozó értelmiséget s tudományosságot, s ez utóbbi, ha polgári jogokat akar, szerezzen magának azokhoz megkívántató városi vagyont.

Antalffy József (Selmecz és Belső-Bánya követe) ki kívánta vétetni a bányamunkásokat, minthogy ezeknek nincs idejük s esküjük sem engedi városi dolgokba avatkozni, polgári örseregbe állani s polgári kötelességeket teljesíteni.

A §. megmaradt.

Nagyobb vita támadt a következő 92. s 93. szakaszokra nézve, mik szerint a 89. §. a) és b) pontjai alatti egyének, u. m. föld- és házbirtokosok, gyárosok, kereskedők s kézművesek kénytelenek polgárokká lenni; a c) és d) pont alatti capacitások s oklevelesek pedig csak úgy lesznek polgárokká, ha akarnak. Némelyek azon vélemény-

ben voltak, hogy kényszerített polgár éppen ne legyen, s mindenkinek szabad akaratára hagyassék polgárrá lenni vagy nem lenni. Mások pedig az említett különbséget meg akarták szüntetni, s azt kívánták, hogy mindazok, kik a városban laknak s meghatározott qualificatiókkal bírnak, egyenlően viseljék a polgárság hasznait s terheit s vegyenek részt az őrseregben is. Ezen véleményt pártolá az elnök is.

Erre nézve azon felvilágosítást adá *Szentkirályi*, a munkálatot szerkesztett kerületi jegyző, hogy éppen ezen megkülönböztetésben fekszik a szer az ellen, mitől némelyek úgy félnek, hogy tudniillik a polgárok száma igen nagyra ne nőjjön. Kik fekvő birtokkal bírnak s mesterséget vagy kereskedést űznek a városban, azok a városhoz oly szorosan vannak kötve, hogy őket a polgársággal járó kötelességektől felmenteni nem lehet. Ellenben a *c)* s *d)* pont alattiak nincsenek annyira városi érdekekhez kapcsolva, ezek hát, ha nekik úgy tetszik, hadd mondjanak le a polgári kötelességről, de egyszerűsmind a jogokról is. Ezen, a jogokhoz elválaszthatlanul kapcsolt kötelességek által jobban fog némi ellensúly gyakoroltatni a polgárok igen nagy elszaporodása ellen, mint census által történhetnék. A ki élni akar a jogokkal, terhes kötelességei is lesznek, s ki ez utóbbiakat teljesíteni nem akarja, lemondhat a jogokról. Ezen intézkedés annyira fogja korlátozni a polgárok számát, hogy végre csak a városi népesség magva s medullája marad a polgári névsorban. Miután a polgári qualificatiót mindenre kiterjeszteni szándék nem volt, a Rendek némi megszorítást kívántak tenni, azt ezen intézkedésben találták föl, a nélkül, hogy a census gyűlölt eszméjéhez folyamodjanak. Egy hold földbirtokot szerezni azon célra, hol belőle éléljen, senki sem fog, mert az egy család táplálására nem elég, s a vele összekötött polgári őrseregbeli szolgálatot az oly szegény ember nem viselheti. Ki pedig gyönyörre s mulatságra veszi azon hold földet, az már más oldalról gazdag. Ugyanezen intézkedés gátot vet azon coloniáknak is, melyekről elnök ő nagyméltósága szólott, mert földdarabkákat könnyű volna ugyan kiosztani, de az együttjáró polgári őrseregbeli szolgálat ugyancsak megrántaná akárki zsebét, annyiival inkább, mert e teherrel hat évig le nem mondhatna a szerkezet szerint. Ehez tehát kevésbé derül valakinek kedve, mint a restaurációi költségekhez. Ha a Rendek a polgárszám túlságos szaporodása ellen e természetes korlát helyett censust állítanának fel, akkor e rendelkezés megszűnethetnék, de most nem.

Elnök ő nagyméltósága erre válaszolván, megjegyzé, hogy lám, az előtte szóló követ úr is megvallotta, hogy a censust valami

egyéb rendelkezéssel pótolni kell; ő tehát inkább a szokott s természetes úton marad és censust akar. Ha a munka így maradna, mint van, úgy megnyugodnék a magyarázatban, de ez nem hihető. A polgársággal összekötött teher egyedül az őrseregbeli szolgálat, melynek életbe lépése szinte kétes. De ebből ismét az következik, hogy az lesz a túlnyomó elem, mely nem szorosan városi s mely most is eléggé működik mindenfelé hazánkban. Olyan ember ugyanis, kinek egy-két hold földbirtoka van, inkább eladja azt, mintsem az őrseregi szolgálat terhét viselje; ezen földeket megveszi egy gazdag nagy úr, ki pénzen mást állíthat maga helyett az őrseregbe, vagy kit hiúsága unszolt ezredessé lenni, s ily úton idegen elem fészkel be magát a városokba.

A szerkezet azonban megmaradt, valamint a diszpolgárokról szóló 95., s testületekről szóló 96., 97. §. is, noha némelyek a haszon-talan és terhektől ment, csak jogokkal élő diszpolgárokat megszüntetni akarták.

A polgárok jogait meghatározó 98. szakaszra több indítvány történt: *a)* Elnök ő nagyméltósága az országgyűlési követet is a képviselők által kívánná választatni. Hasonlóul több városi követ, minthogy különben is a képviselőkben központosul a városi értelmesség, vagyonosság s iparérdek, minthogy az ellenkező utczai zabolátlan korteskedésre fogna vezetni, s minthogy utasítást is a képviselő-testület adván, igen természetes, hogy az válaszsza a követet, aki utasítja. Ajánlja e módot a statusgazdaság tekintete is, mert, ha p. o. valahol két ezer polgár lesz, ily választás alkalmával két ezer munkanap vész el, a mi nem csekély tényező a városi életben. — *b)* A választók legalább 6, a választhatók legalább 24 frt egyenes adót fizessenek. — *c)* A polgárok egyéb jogai és kiváltságos haszonvételei is említessenek e helyen, melyekkel privilegiumaik által felruházva vannak, a városi követek által szerkesztett törvényjavaslat 78. §-a szerint. Ha ezen kiváltságos jogok s haszonvételek említése kimaradna, a polgárok valódi anyagi jogokat s jótéteményeket vesztenének, p. o. vámentességet, és oly jogokat nyernének cserébe, melyek sokakra nézve csak képzeletiek. Válaszolatott, hogy az olyas kiváltságos jogok e szakasz által nem sértetnek s úgy is maradnak a magok épségökben. Mire ismét azt felelék az aggódó városi követek, hogy aggodalmuk nagyon is alapos, miután a munka elején minden e munkával ellenkező törvény s rendelet eltöröltetik. Ámde mondatott ismét, hogy azon privilegiumok e jelen törvényjavaslattal nem ellenkeznek és így éppen maradnak. — *d)* A tisztí kar is a polgárok által közvetlen választassék. — *e)* Ne csak a polgárok, hanem minden lakos

válaszsza a képviselőket. — f) Országgyűlési követté csak polgár választassék.

Mindezek elmellőztetvén, maradt a szerkezet.

A 101. szakaszban foglalt személyes adóra nézve szinte voltak némely megye részéről kifogások, éppen úgy, mint a kerületben, de ez is, valamint a polgárok egyéb kötelességeiről, özvegyek s hajadonok, díszpolgárok, polgári jog megszűnése s feléledése és polgári névkönyvről szóló szakaszok a 123-ig változatlanul maradtak.

(*Rendi Napló II. kötet 339—366. l.*)

C. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 február 13-kán, reggeli 9^{1/2} órakor.

Tárgy: A sz. kir. városok rendezésének folytatása.

A városi törvényjavaslat folytattatott a 123. szakasztól a 255-ikig, melyek szólnak: a polgári névkönyvben történt hibák felett ítélő esküdszékről (123—132), a közlakosokról (133—138), az idegenek s külföldiekről (139—142), a képviselőkről s azok választásáról (143—212), a városok igazgatásáról, különösen a közgyűlésekről, azok tartása módjáról s tárgyairól (213—254).

Minden változatlanul megmaradt, mindazon pontok iránt azonban, melyek a ker. ülésben vitatás tárgyai voltak, s mik iránt egyik rész kevesebbségben maradt, ezúttal is megújítottatott a vita. Ilyen pontok különösen a 123. szakasz, melybe az esküdszékeknek a magyar törvényhozásban e helyen először elfogadott eszméje van befektetve. Ellenézték e szakaszt ő nagyméltósága az *elnök*, főképp azon szempontból, hogy e nagy kérdést itt, így mellékesen behozni s eldönteni nem tanácsos, miután közpéldabeszéd szerint, a ki sokat markol, rendszeren keveset szorít; különösen pedig e tárgyra nézve nem tartá ezt szükségesnek, minthogy ily világos törvény mellett úgyis könnyű annak elhatározása, ki lehet polgár, ki nem; s ez se nem büntető, se nem polgári pör, hanem szorosan administratív tárgy. Hasonló értelemben voltak számos város és megye követei is, kik a kisgyűlés-

ről a közgyűlésre akarták a polgári névkönyv hibáit illető kérdéseket felebbvitetni.

Szumrák (*Besztercebánya követe*) által az idegenekről szóló 139. §-nál felhozott a czéhek kérdése. Mire azonban feleltetett, hogy a czéhek e rendelkezés által eltörölve nincsenek, s e szakasznak azon értelmet adni nem lehet. Ha belőle a czéhek eltörlése következne, akkor *elnök* ő nagyméltósága is osztoznék a felszólaló kir. város értelmében, mert a czéheket, mint politikai institutiókat is fontosnak hiszi a csend és rend fenntartására.

A 143. szakaszt, t. i. a képviselőket illetőleg, *elnök* ő excellentiája, röviden megújítván előbb már bővebben kifejtett nézeteit, minthogy azt hiszi, hogy jól választott képviselő testülettől függ a városok jövődjéje, a képviselőtestületnek 12 évenkénti megújítását ajánlá, úgy, hogy fele kilépjen, s fele választassék. Mert a városokban főképpen kell vigyázni arra, hogy míg egyrésről a választási szabadság épen tartatik, az összejöveletek minél inkább ritkíttassanak, nehogy zavarok s kicsapongások történjenek, melyek a városi élet elemeivel, csend s nyugalom czéljaival össze nem férnek. A szenvedélyek, melyek kitörésére a gyakori összejövetel alkalmat ad, a városok szoros helyen együtt lakó népénél geometrikus arányban növekednek, minek elejét venni parancsolja a városok java. Azoknak továbbá, kikre annyi fontos kötelesség van bízva, mint a képviselőkre, be kell a hivatalba tanulniok, annyival inkább, mert a városiak, kiknek nem feladatuk az adminisztratív foglalatosság, nincsenek erre úgy elkészülve, mint a megyei egyének.

E nézetet több város s néhány megye is pártolá; *Aigner* (*Szeged város követe*) azonban röviden kimondá, hogy ő a városokban nemcsak csendet s rendet, hanem életet és szabadságot is kíván, és azért a hat évet is sokalja, hanem három évenként akar új választást.

A 146. szakaszra több megjegyzés volt. Az *elnök* a b) és c) pontokat, miszerint fizetési közhivatali viselők, katonák és papok a képviselők sorából kizáratnak, kihagyatni kíváná. Kor- és természet elleni állapotnak tartá ezen bizodalmatlanságot a hivatalnokok ellen, mely mai korban igen kedvelt eszme, de csak rossz következtetéseket szülhet, mert nem természetes. Ily bizadalmatlanság a kormány s kormányzottak közt arany gyümölcsöket sohasem terem; ha a tisztviselők nem érdemelnek bizodalmat, ezen más úton kell segíteni, nem így. At nem látja továbbá, miért ne lehessen papot képviselővé választani; ugyan ki érdemel nagyobb bizodalmat, mint a népet oktató papi szent hivatal? Ezen rendelkezés csak egyes időszak kifolyása lehet, a

törvénynek pedig örök igazságon kell alapulni, nem pillanatnyi befolyásokon. Végre, mi a katonákat illeti, ezek a legszabadabb nemzetek parlamentjein is ülnek. A városokban, főleg kis városokban, hol nálunk ekkorig bizony nem oly felette nagy az értelmes s hivatalra képes emberek száma, éppen a papok s fizetések tisztviselők a legértelmesebb emberek, s ezeket kizárni szemközt ellenkezik az administratio céljaival. Hanem szükségesnek látá a képviselőknél valamely censust jelölni ki, mivel azoknál még nagyobb mértékben megkívántatik a vagyonság, s az ezzel együtt járó tulajdonok garantiája, mint a közpolgároknál.

Mondatott más részről, hogy a papoknak ezen kizáratás éppen nem derogálhat, mert egyenesen csak azért vannak kizárva, mivel a képviselőség a papok gondjaival össze nem fér, így p. o. az is ki van a törvényben mondva, hogy pap ne lehessen kamaraelnök s koronaőr.

Mások ellenben az *a)* pontot akarák kihagyatni, miáltal a zsidók kirekesztetnek, mondván, hogy miután a képviselőket bizodalom választja, ilyen korlátozásnak józan oka nincs; s ha választani (polgárok lenni) engedtetnek, miért ne legyenek választhatók is? Minden igen hamar ment, s miután megemléttetett, hogy az unitariusok a nem keresztyének közzé nem értetnek, maradt a szerkezet.

A képviselők számát különböző városokban meghatározó 153. szakaszra nézve, némelyek soknak találták az itt javasolt számot, s lejjebb kívánták azt szállíttatni. *Elnök* ő nagyméltósága szinte ezen véleményben volt, első lépésre nagynak tartván ez ugrást a mostani állapotról a szerkezetben ajánlott állapotra, melyhez hasonló példát alig lehetne találni, figyelmeztetvén a megyei s városi élet, a megyei s városi municipiumok közti különbségre. Ily kiterjedésű képviselet, ily roppant számból álló közgyűlések által a városi cél megsemmisíttetik, a mesterségek, kézművek, kereskedelem elhanyagoltnak; a politikai szenvedélyek, tölt karzatok ujongatásai közt, felzaklattatnak. Meg kell továbbá azt is gondolni, hogy a képviselők feleletteherrel tartoznak.

Aigner (Szeged város kövele), ki az elébb kimondá, hogy a városokban nemcsak csendet s ipart, hanem életet s szabadságot is akar, megemlé, hogy Szegeden eddig is voltak, most is vannak népgyűlések, csak hogy azok tartása jelenleg a tanács önkényétől függ.

A négy ekkorig be nem czikkelyezett város, Eszék, Pécs, Arad s Felsőbánya iránt ismét megújult a kerületi vita. Felhozott egyrészt, hogy e városok már rég időtől fogva szabadok s kivételve a megyei hatóság alól; hogy minden tekintetben olyanok, melyek a kir.

városok sorába beillenek s a városi érdeket valóban képviselik. Másik rész nem kíváná azokat a kir. városok során említettetni, rendeztetni; mert még becikkelyezve nincsenek, s miután becikkelyeztetésük a ker. többség által elvettetett, nem is remélhetik, hogy becikkelyeztessenek. Mi a megyei hatóság alul kivett állapotjokat illeti, Nyiregyháza éppen úgy felszabadította magát, és szinte saját hatósággal bír, kivévén a criminalis hatóságot, de a melylyel törvény szerint Pécs és Arad sem birhat. Ezen be nem czikkelyezett kir. városok tehát nem jöhetnek más tekintetbe, mint Nyiregyháza, s más hasonló kiváltságos mezővárosok, annyival inkább, mivel p. o. Eszékre a Dessewffy-nemzetségnek jogi követelése is van.

Megjegyzé ezekre az *elnök*, hogy noha ő az említett városok becikkelyezése ellen sem tudna argumentumot felhozni, a rendezést azonban nem szükség a becikkelyezéstől függesztetni föl; a liberalis szempont sem engedi, hogy e városok ujra a megyei hatóság alá vetessenek; valamiképp pedig csak kell kormányoztatniok; ezen elrendezés legkisebbit sem árt a Dessewffy-család lehető jogainak. Egyébiránt furesa, hogy némely követ urak e kérdésben annyira ragaszkodnak az ösiség elvéhez.

Majláth György (Baranya megye követe), ki megyéje szék-városát, Pécsét, már a ker. ülésben is buzgón pártolá, azon dilemmát állítá fel, hogy ha a rendezés jótétemény, akkor kegyetlenség volna azt a nevezett várostól megtagadni, ha pedig rosz, akkor a többi városokba sem kell behozni.

A Dessewffy-nemzetségnek Eszéket illető követelésére nézve azon felvilágosítást adá Verőcze követe, *Szallopek Lajos*, hogy e részben pör sem foly, s arról szó sem lehet, hogy Eszék valaha uri hatalom alá adassék vissza, hanem kármentesítés követeltetik, melyet, ha igazságosnak fogna is találtatni, a kamara fogna fizetni a Dessewffy-családnak. Eszék rendezése s kiváltságos állapotja a Dessewffyek jogának mitsem árthat, miután minden privilegium «salvo jure alieno» szokott adatni stb.

A négy város szerkezetben maradt, de becikkelyeztetésök helyeslésre nem talált.

Legnevezetesebb vita támadt a városok igazgatásáról szóló III. rész megkezdésénél. Mi a kerületben hosszabb küzdés után elveteték, most ujra indítványoztaték *elnök* ő nagyméltósága által, hogy t. i. a városok igazgatása egy Ő Felsége által kinevezett, bármi czímmel címezendő egyénre bizassék. Mert a Rendek e városi szerkezetet a megyeihez kívánják alkalmazni, a megyékben pedig szinte Ő Felsége

által kinevezett elnökök vannak, t. i. a főispánok, s ez szükséges is, mert kell lenni valakinek, ki a municipiumokat Ő Felsége középponti kormányával összeköttetésbe hozza. Bármennyit írjanak, bármennyi terv készüljön, de egy erős, szilárd, állandó kormányzat nélkül e haza nem fog előhaladni. Ily, a helybeli érdekeken felülemelkedett, független felügyelőre pedig még nagyobb szükség van a városokban, mint a megyékben, mert a helybeli aprólékos érdekek, szomszédság, komaság, atyafiságból származó viszonyok erősebben működnek az összeszorult városokban, mint a széjjelszórt megyékben. S valóban, minden eddigi operatumban fordul elő valamely eféle hivatal, egy vagy más cím alatt, már akár összekötve a főispáni hivatallal, akár külön.

Ez indítványt mintegy 10 megye pártolá, de a felszólaló városok többsége, ezek közt *Székesfehérvár*, nem akart ilyen, a városok eredeti természetével ellenkező költséget ok nélkül szaporító sinecurális hivatalt.

Elnök ő Nagyméltósága ismétlé, hogy éppen a városok érdekében kívánt ily felügyelőt, ki a mostani kir. biztosokat fölleslegessé tegye. Az eddigi rendetlenség fő okát is abban látá, hogy ilyen, a helybeli érdekeken felülemelkedett felvigyázó nem volt. Ki csak ritkán jön oda s a dolgok menetelének nem szemmelátó tanúja, az nem tehet e részben eleget. Szükséges ily felügyelő, főleg most eleintén, míg az új állapotba bele nem szoknak. A megyékkeli analógia kívánja ezt, s ha ily institutió a megyéknek disztelenségére nem szolgál, bizonyosan a városoknak sem.

Ellenkező értelemben két megyei követ szólalt fel. Egyik *Klauzál Gábor* (Csongrád megye kövele): Nem tagadja, hogy a kir. városokban történtek rendetlenségek, de éppen azért történtek, mert a városok rendezve nem voltak, s ha most czélszerűen rendeztetnek, ez maga után vonja a rendetlenségek megszűnését. Ha a városok nem rendeztetnének, hanem a mostani állapot megtartása mellett ily felügyelő adatnék nekik, ez semmi jót sem fogna okozni, sőt, idegen elem létre, csak a surlódásokat s bajokat nevelné. Ha lesz is visszaélés, fel van tartva a dicasteriumok törvényes felügyelése s magok a városok, a nyilvánosság őrszeme alatt, legjobban fognak magukon segíteni tudni. Szükségtelen a tisztviselők számát szaporítani s a kiadásokat ok nélkül növelni kár volna e különben is szegény hazában. Ha netalán a tapasztalás ellenkezőre fogna tanítani, lesz idő segítségre azután is.

Az *elnök* megjegyzé ezekre, hogy maga a nyilvánosság erős felügyelés nélkül nem elég óvószer a visszaélések ellen s hogy kísérle-

teket tenni, a tapasztalást bevárni, nem tanácsos, mert évek alatt sok helyrehozhatlan rossz történhetik, s évek után nehéz a segítség.

A másik ellenző szónok *Bezerédj István* (Tolna megye követe) az elnöknek azon kifejezése ellen intézé okoskodását, hogy legyenek a városokban személyek, kik a városi érdekeken felülemelkedvők. Ezt szóló követ nem óhajtja, sőt éppen az ellenkezőt, hogy t. i. a város ügye más czélokra szolgáló eszközül sohase használtassék. Legyen a tisztviselők minden czélja s működése a városok érdekében központosítva és a város dolgai sohase tekintessenek bármi mellékes czélra, p. o. politikai czélokra, hivatalkeresésre stb. eszköznek, hanem önálló czélnek.

Az *elnök* úgy értelmezé az előbbi szavait, hogy a felügyelő a magános helybeli érdekeken legyen felülemelkedve, nem pedig a városi érdekeken. Mi a hivatalkeresést s városi ügyek igazgatásának e czélra használatát illeti, a hivatalnokok mostani helyzetében eféle érdemeket szerezni aligha kíván valaki, mert most a hivatalviselés inkább hazafiui teher s áldozat, mint haszon és gyönyörűség.

Másik okoskodása *elnök* ő nagyméltóságának a közgyűlések ellen (214. §.) vala intézve, melyeknek eszméjével nem tud megbarátkozni, s következéseitől tart. Ha már meg van alapítva az ily széles alapra fektetett polgárság, ám válaszsza az választó képviselőit, de a városok dolgait intézze az ezek által szabadon választott magistratus. Nem városokba illő s városok czéljával összeférő dolog az, hogy ezer ember összejöjjön tanácskozni. Azon remény pedig, hogy sokan el nem jönnek, hiábavaló, mert ily népszerű lármához csakhamar hozzászokik az ember, s mindenik azt gondolja magában: «*anche io sono pittore*» s mind valamennyi részt kíván venni. Eddig a városokban zárt testület volt, mely maga egészíté ki önmagát; most ez nem úgy van többé; a polgárság maga választja képviselőit s ennyi egyszerre elég. Folyjon be a képviselőtestület a pénzügyekről, a «*nervus rerum*»-ot illető határozásokba, mi legfontosabb s mi nélkül semmit sem lehet végezni. Vagy ha tetszik, ám legyen a választott képviselőség néhány tagja folytonosan a tanácshoz mellékelve, vegyen részt azzal együtt a követi utasítás készítésben. Egy ily képviselőség, mely pénzt s utasítást ad s a magistratus mellett öröklik, mindent megtett, mit a város érdekében tennie kell. Ám legyenek nyilvános tanácsulések is, ha szükségesnek tartatik, de a város czéljával ellenkező, lármás közgyűlések maradjanak el. Ha tekintjük a közgyűlésnek szerkezetileg tervezett teendőit, nem lehet kételkedni, hogy a közgyűlések a hónap első hétfőjén kezdődvén, a hónap végéig fognak

tartani s egyik közgyűlést ott érendi a másik. Képzeljünk már ily folytonos izgatott állapotot, a nagy tömött karzatot köröskörül, do-logtalanságra szokó henye, heverő néptömeget, mely a társaságnak lehető legrosszabb eleme, s ugyan hisszük-e, hogy a közgyűlések, melyek köre s kiterjedése a megyeiekénél is nagyobb, a városi elemnek hasznára lehetnek?

E nézetet kevesen pártolák, s mind erre, mind a némelyek által fölöslegéseknek mondott s elmellőztetni kívánt kisgyűlésekre nézve maradt a szerkezet.

(*Rendi Napló II. köt. 366–391. lap.*)

CI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 február 14-én reggeli 9 $\frac{1}{2}$ órákor

Tárgy: A városi munkálat vizsgálata 255. szakasztól 323-ig.

Szólanak e szakaszok a városi állandó biztosságokról, ú. m. közigazgatási, közgazdasági, árvai, közoktatási, telekbirói s rendőri osztályokról, az ezekbeni nyilvánosságról s a városi biráskodásról.

Történtek gyakori megjegyzések s utasítások előadásai kisebb jelentőségű pontokra is, miket azonban, minthogy magukban sem érdemesek, eredménytelenül is hangzottak el, közölni fölöslegesnek tartunk. Hosszasabb s érdekesebb vita csak a közoktatási osztály iránt fejlett ki a tek. Karok és Rendek és a káptalanok követői közt s a városi pörök feljebbvitelére iránt.

A 282-ik szakasz, miszerint a városban létező népiskolák a város felügyelése alatt állanak, az evangélikusok iskoláira pedig az 1791: 26. t.-cz. 5. §-ának rendelete szerint ezeknek saját felügyelése fenntartatik, nagy szálla lön a káptalani követek szemében. Mellözve látták az Ő Felségének törvényes felügyelési jogát az oktatás ügyére, minthogy e jog a városoknak adatik át, amazt nem említve, kizárva a papság befolyását, minthogy a papság a 146. §. szerint képviselők nem lehetvén, a közoktatási osztály tagjai sem lehetnek, végre igazságtalan egyoldalúságot láttak abban, hogy miután a protestánsoknak saját alapítványaikra nézve a részökre törvényesen biztosított felügyelési jog fenntartatik, ugyanez ki nincs mondva a katolikusok

saját alapítványaikra nézve, mi által sértetik a viszonyosság, s így több jog adatik a protestánsoknak, mint a katolikusoknak.

Elnök ő nagyméltósága e kérdésre nézve általános és hazafiui szempontból adta elő nézeteit. Általánosan véve az oktatás ügye a városok szerkezetéhez nem tartozik, s az, mint korunk kedvencz tárgya, csak erőszakkal van ide belevonva. Az itt említett reál-, kereskedési- s népiskolák a közoktatási tárgy legnevezetesebb részét teszik, s erről, mire más népek is teljes és megfeszített figyelmet fordítanak, így mellesleg rendelkezni nem volna tanácsos. A népnevelési törvényjavaslat úgy is készen van, hol ennek saját helye lesz. Az ilyen realis iskolák nem is egészen a városéi, minthogy bennök nemcsak városi, hanem vidéki gyermekek is neveltetnek; ezek a nagy közönségéi, s kell, hogy közszempont alá essenek és ne csupán a városokra bizassanak. Hazai szempontból véve pedig teljes igazuk van a káptalani követ uraknak, mert az iskolákrai felügyelés csakugyan Ő Felségét illeti; a népnevelésre a papságnak befolynia kell s a katolikusoknak szinte megvannak saját alapítványaik, mikre nézve a régi jogokat, szokásokat s egyéb egyházakkali viszonyosságot fenntartani szükség. Ő nagyméltósága tehát ezen egész közoktatási osztályt, mint ide nem tartozót, kihagyatni kívánja, ha pedig benmaradna, legalább tanácsolja, hogy az említett szempontok figyelembe véteszenek.

Ezen előadásra a választmányi munkát szerkesztett jegyző, *Szentkirályi*, kijelenté, hogy ő Nagyméltósága előadását nem oly értelemben veszi, mintha a nevelésre felügyelés Ő Felségének kizárólagos s nem az országgal közös volna, mert ha amaz előadásnak ily értelme akarna lenni, azt már maga azon körülmény megezáfolná, hogy népnevelési törvény készítettett s ő Nagyméltósága arra hivatkozott. A 282. §-ban azonban semmi afele mondva nincs, mi által a kormány főfelügyelési joga, mely a közoktatás minden ágaira kiterjed, kizárva lenne. Mi e szakaszban mondatik, most is szokásban van a kir. városokban, p. o. Pesten, hol az iskolákra saját director s választmány ügyel fel. A kormánynak nem is lehet hazánkban más úton, mint municipális tisztviselők által felügyelni, mert különben mindenütt saját biztosokat kellene neki tartani; ha azonban azzal, mit a municipalitás útján megtud, megelégedve nem volna, mások által is szerezhethet kellő tudomást. A városi szülőknek legközelebb áll érdekekben, hogy gyermekeik jól neveltessenek; ha az iskolák szükségét fedezni s pótolni kell, ismét a municipium áll elő s így természetes, hogy a municipiumoknak befolyást is kell engedni az

iskolák körül. Ezt azonban nem úgy érti szóló, hogy a nevelési rendszert is a város dolgozza ki, hanem hogy a rendszer megtartassék.

Többen is nyilatkoztak hasonló értelemben, hogy t. i. e szakasz által a minden közigazgatási ágak felett örködő főfelügyelés, mely a városnak minden egyéb dolgai fölé is kiterjed, s melyet Ő Felsége a függetlenül álló protestáns alapítványok fölött is gyakorol, kizárva teljességgel nincs. Az 1791: 26. t.-cz. 5. §-ának idézését úgy kell értelmezni, hogy oly iskolákra, miket nem a városok, hanem a protestánsok saját költségükön építettek s tartanak fönn, a városnak felügyelése ne legyen; így p. o. Sáros-Nagy-Patak városának, mely a kebelében levő főiskolából csak hasznokat húz, erre befolyást s felügyelési jogot adni éppen úgy nem lehet, mint Pest városának az egyetemre, mert falai közt fekszik. A katolikus papság befolyásán eddigi tapasztalás s eredmények után, nincs mit dicsérni.

Ezen kényes és csiklandós téma megpendítettén, hosszas és hatásos szónoklatok hangzottak el mindkét részről.

Ellene felszólalt *Elnök* kir. személynök ötször; nagyváradi káptalanból *Fogarassy Mihály*, háromszor; Esztergom megye követe *Kruplanicz Simon*, egyszer; Trencsén város követe *Bacho*, egyszer; veszprémi káptalan követe *Bezerédj Miklós*, háromszor; pozsonyi káptalan követe *Jekkelfalussy Vincze*, kétszer; báró *Sztojka* Máramaros megye követe, egyszer; *Zmeskál Móricz* Árva megye követe, egyszer.

Mellette: *Szentkirályi Mór* (Pest) négyszer, *Szentpály* (Ugocsa), egyszer; *Palóczy László* (Borsod) háromszor; *Pázmándy Dénes* (Komárom), *Perczel Móricz* (Tolna), *Ragályi Miksa* (Gömör), *Záko István* (Bács), *Beöthy Ödön* (Bihar), *Radvánszky Antal* (Zólyom) egyszer-egyszer, s nagyszabású beszédeikben a tiszta szabadelvűség magasztos szelleme ragyogott fel a káptalani követ urak obscurás és ultramontán felfogásával szemben.

A bíráskodásról szóló (315—323) szakaszokra nézve többféle apró megjegyzés történt ugyan a bírák számát, referádát stb. illetőleg, de fontos eredményre csak azon indítvány vezetett, hogy e helyen a kir. városi perek feljebbviteléről is tétessék rendelkezés; minden kir. városi perek a kir. kuriához apelláltassanak, s így a tárnoki és személynöki székek hatósága megszüntetessék. Másik, ezzel összefüggésben álló indítvány volt, hogy miután a városi perek a kir. kuriához vitetnek, ezen főtörvényszékhez városi egyének is alkalmaztassanak.

Az első indítványt következőleg támogatta *Ghyczy Kálmán* (Komárom megye követe), ki azzal előlépett: Ha a városi perek

feljebbviteléről e helyen rendelkezés nem történik, hiány és csorba marad a szerkezetben. Ezen egész munkálat célja független és önálló polgárság előállítása, e tekintetből gondoskodott a Tábla, hogy a kir. díj megváltassék, hogy a városok kamarai függés alól kivétesse. De e célnak megfelelően nem lesz mindaddig, míg a városok pereikre nézve kir. hivatalnokoktól függenek, milyenek a tárnok, személynök. Minden tisztelettel viseltetik szülő követ a mostani kir. személynök igazságszeretete s erényei iránt, de feltéve, hogy nem minden személynök lesz hozzá hasonló, a személynöki székekben semmi garantiát nem lát; annak tagjait ugyanis maga a személynök nevezi önkény szerint, a ki pedig maga választ bírókat, az maga ítél. Már minő helyzetben lesznek a városi követek ily hatalmas személynök (egyszersmind követtáblai elnök) ellenében, ki in ultima instantia ítél minden vagyonuk fölött, könnyen képzelhetni. Ez eddig tisztán áll s csak arról lehet kérdés, vajjon ide tartozik-e e tárgy? És szóló erre igennel felel, mert ha ide tartozik a városi alsóbb bíróságok szabályozása, a kamarai függéstől felmentés s azon kir. díjnak, mely csak symboluma a függésnek, eltörlése, úgy bizonyosan ide tartozik ez is. Ha ezt a törvényszékek rendszeres coordinatiója idejére hagyjuk, annyi, mintha görög kalendákig halasztanók, pedig a jövő országgyűlésen már független városi követekre van szükség.

Elnök ő nagyméltósága ezen tárgyat nem ide, hanem a törvényszékek elrendezéséhez tartozónak véli, melyet a Tábla akár mikor fölvehet, s nem szükség görög kalendákig halasztani. A tárnoki törvényszékekre a vád nem illik; ott magoknak a városiaknak befolyásuk van, s annak eltörlését a városi érdek sem engedi. Mi a személynöki (s a jászkunokra nézve ehez hasonló nádori) széket illeti, annak szinte sok jó oldala van: kevés költség, olcsóság, gyors igazságszolgáltatás s azon biztosító körülmény, hogy egyes emberen roppant feleletteher fekszik, ki éppen ezért lelkiismeretesen fog gondoskodni, hogy az ítélőszéket jól válassza össze. Ha egyes ember helyett testület ítél, a feleletteher többfelé oszlik. A bíráskodási theoriákról sokat lehet jobbra-balra beszélni, s a bíráskodási rendszer, p. o. a rómaiaknál is mindenféle változásokon keresztül ment, de mindent megkísérte, utoljára is praetori állás legjobbnak találtatott. Ő exciája, legalább maga részéről elmondhatja, hogy soha bírói tisztében hívebben s nagyobb gondnal el nem jár, mint a személynöki széknél, hol rendesen azokat hívja össze, kikben legjobban bízik, a kir. tábla színét. Mi azon befolyást illeti, az indítványozó a városi követek függetlenségét félti, ily tekintetből a kir. táblának s

minden más bíróságnak lehet befolyása; mit azonban fel nem lehet tenni, hogy a bíróság ily alacsony módokat kívánjon használni, s e gyanút ő Nagyméltósága elutasítja magától s a főtörvényszéktől.

A komáromi indítvány azonban igen sok pártolóra talált, nemcsak a megyék, hanem a városok közt is. Mondatott, hogy a személynői s tárnoki törvényszékek ritkán tartatván, kevés pör végeztetik el; hogy a városi követek csak gyöngé emberek, kiknek függetlenségét ez által is erősíteni kell; hogy mindenütt ki kell irtani az önkényt s mindent, mi önkényre vezet, hogyha a mostani kir. személynök, jeles személyes erényeinél fogva, a bírák színét válogatja is törvényszékéhez, lehet utódja, ki éppen ellenkező irányt követ. Hogyha jobb a személynői bíráskodás, mint más, miért csak a városok s ezek közül is csak *némely* városok vannak alávetve?

Bezerédj István (Tolna megye követe) pedig nem abban látá a főokot a komáromi indítvány mellett, mintha a személynök a városi követekre befolyást fogna gyakorolni, mert ezt minden bíróságról fel lehet tenni, s ez az institutióban magában fekszik, hanem a nemzeti egység magas szempontjából fogta föl az indítványt, hogy t. i. egyazon igazságszolgáltatás legyen minden honpolgárra nézve. Ha a városi perek más felebbviteli bíróság elé vitetnek, ebben némi hátrátétel látszik, mintha t. i. a városi perek nem érdemelnének annyi figyelmet, mint a nemesiek. Azonban a komáromi indítványnak egy elválaszthatlan kelléke van, hogy t. i. a Kuriához bizonyos számú tagok a városokból is neveztesse, mint már a váltóperekre nézve történt a hétszemélyes táblánál. Ha ez hozzá nem köttetnék, úgy az új intézkedés által csak vesztenének a városok, mert most, legalább a tárnokszékeken, befolyást gyakorolnak önpereikre. De megkívánja ezen városi tagok kinevezését a munka szaporodása is, hogy t. i. a kir. tábla több tanácsban ülhessen össze.

Elnök ő exciája ismétlé előbb felhozott okait, megemlítvén még, hogy a személynői s tárnoki bíróságok a városok kiváltságain alapulnak, minthogy a nemesi közbíróságokban bizodalomuk nem volt. Egyébiránt ő is természetes következésnek tartja, hogy ha a városi perek a kir. táblához vitetnek, polgárbírák is alkalmaztassanak.

Szentkirályi ker. jegyző okát adá, miért hagyta ki a választmány szerkezetéből a felebbvitel iránti rendelkezést. T. i. mert miután a felebbviteli törvényszékek a városon kívül vannak, nem tartá azokat körébe tartozóknak, körén pedig túlterjeszkedni nem akart; mert továbbá arra is gondolt, hogy kir. tábla jelenleg is képtelenül terhelve van, úgy, hogyha a városi perek is hozzá utaltatnak,

munkáját 3—4 tanácsban sem fogja győzhetni. Azt azonban nem tagadá, hogy oly bíróság, mely egyesek önkénye által s minduntalan más-más tagokból alkottatik össze, helytelen s bírálatot ki nem álló institúció, melyet elv szerint meg kell szüntetni, és ezért, miután a komáromi indítvány megtörtént, pártolja azt. A másik (tolnai) indítványt azonban, hogy t. i. a kir. táblához polgári tagok is alkalmaztassanak, csak módosítással ajánlja. Nem szeretné t. i. ezt egyes esetre kimondatni s a kir. táblai tagokat polgár s nemes tagokra megkülönböztetni, mert ez által az osztályok közti közfal csak erősödne s az elválasztás megörökítették; hanem a 98. szakaszban, hol a polgárok jogairól van szó, kellene kimondani, hogy a polgárok a nemesekkel egyforma képességgel bírjanak minden hazai hivatalra.

Az *Elnök* megjegyzé, hogy magok a sokféle ágazó szempontok is bizonyítják, hogy e tárgy nem ide való. Magyarországon egy felebbviteli törvényszék kevés, s ugyanazon egyet több senatusra osztani szinte sok tekintetből nem jó és ellenkezik az elvegység eszméjével, melynek az egész törvényszéket áthatni s vezetni kell. Ha a komáromi indítvány elfogadtatik, a kir. városok igazságkiszolgáltatási tekintetben veszteni fognak, és ő Nagyméltósága felhívja az összes személynöki városokat, lehet-e olcsóbb bíraskodás, mint a személynöki? (*Több város: Nincs!*) Ellenben ha ez intézkedés még egy ideig, a törvényszéki coordinatio rendszeres felvételéig halasztatik, a városok polgári kifejlése legkisebbé sem fog hátráltatni.

Még *Klauzál* ereszkedett ki bővebben a szóban forgó tárgyra, megmutogatván a városi felebbvitel anomaliáit, melyek a tárnoki és személynöki városok közti egyformátlanságból származnak. A tárnoki városoknak ugyanis két főlebbvitel engedtetik, s e mellett önmagukból szedett bírák által ítéltetnek, holott a személynöki városoknak csak egy apellatájuk van, noha képviselve ott nincsenek. Ha az, hogy egyes személynön fekvő feleletteherben nagyobb biztosíték fekszik, mint a collegialis bíróságban, igaz volna, akkor minden bíróságot úgy kellene elrendezni, hogy csak egy személy ítéljen. Pedig felebbviteli bíróságoknál világszerte collegialis rendszert látunk, de a bírákért a kinevező minister viseli a felelősséget. A kir. személynök felelőségének azonban törvényeinkben nyoma sincs. Egyformaságot kell tehát a városoknál behozni s kimondani, hogy a magyar városoknak egy és ugyanazon bíróságuk van. Maga Elnök ő nagyméltósága is vívott a mellett, hogy a városokban lakó nemesek s nem-nemesek egyazon bíróság alatt legyenek; a szerint pedig, ha t. i. a személynöki városok a kir. táblához nem vihetnék pereiket, azon nemesek, kik

most két apellatával bírnak, egyre szoríttatnának, mi ismét új anomalia.

Megjegyzé ezekre ő nagyméltósága az *Elnök*, hogy ő, midőn felelősségről beszélt, nem törvényes, csak erkölcsi felelősséget értett s hogy a személynöki városok többnyire bányavárosok lévén, két felebbvitellel bírnak, úgymint: a szövetséges hét bányavárosok törvényszékére, s onnét a személynöki székre. Kijelenti végre, hogy ő részéről örülni fog, ha a polgárok hivatalképességgel lesznek felruházva; mi helyeslő éljennel fogadtatott.

Miután még nagyszámú megyei s városi követ nyilatkozott, kevés kivétellel a komáromi indítvány mellett, annak elfogadása végzésül kimondatott. A másik (tolnai) s harmadik (pesti) indítvány feletti tanácskozás holnapra haladt.

Ülés végén, noha 3 óra közel volt, szenvedélyes jelenetet idézett elő Horvátország egyik követe. *Andrievics Ignác* ugyanis a komáromi indítványnál *deákul* kezdett szólni, mire nagy zaj keletkezett.

Klauzál Gábor így szólalt fel: Ki mer ott latinul szólni? Nagyméltóságod méltóztassék határozatunkat fenntartani.

Karácsonyi László (*Torontál megye követe*): Tiltsa el Nagyméltóságod Zágráb városa követét a latinul szólástól, kivált miután már több ízben magyarul is szólott. (*Nagy zaj.*)

Elnök: A bevett és a követ ur által is eddig gyakorlott szokás szerint tessék megmodani a követ úrnak vélekedését magyar nyelven.

Andrievics Ignác (*Zágráb város követe*) (*magyarul*): Azt kérem, hogy a horvátországi városokra nézve az apellatorium forum a báni tábla legyen.

Klobucharich Károly (*Horvátország követe*) (*latinul*): Csongrád megye legérdemesebb követe nyilatkozására, melyet több vármegyei képviselők felkiáltás által pártolának, azt kell felelnem, hogy miután folyó év január hó 23-án érkezett kegy. kir. válaszban nem csupán az országos követek, a mint azt az említett csongrádi képviselő állítja, hanem minden a kapcsolt Részek kebléből ezen országgyűlésen megjelentek érdekelteknek, ennek következtében — nem tekintve e f. évi február 3-án hozott határozatot, t. i. melyet ugyanazon kapcsolt Részek kötelező erővel soha el nem ismernek — senki a társországi törvényhatósági képviselői közül a deák nyelven előadásokban nem akadályoztathatik.

Elnök: Erre csak azt felelhetem, hogy Zágráb város követe

itt azelőtt magyarul szólt és semmiképp sem engedhetek a követ úr abeli felszólításának, hogy ezentul deákul szóljon.

Klauzál Gábor (Csongrád megye követe): Horvátország követe észrevételt tett Zágráb város követe miképpeni felszólalhatásáról, holott neki ezen észrevétel tételére semmi szüksége sem volt. Olvassa meg azon leiratot, melyet Ő Felsége kiadott, ha eddig figyelmetesen meg nem olvasta és látni fogja, hogy ott csak Horvátország követeiről van szó; s olvassa meg a követ az utóbbi táblai határozatot, melyet a magyar nyelv iránt érkezett leirat következtében hoztunk; ott csak Horvátország követeinek van megengedve, hogy még ez országgyűlés folyama alatt deákul szólhassanak. Tehát ne tessék a követ úrnak szólni, ha nem tudja a törvényeket, vagy ha tudja, alkalmaztassa magát a végzéshez s ne tessék avatkozni a tek. Rendek rendelkezési jogába. Egyébiránt az dicséretére válik Zágráb városa követének, hogy az Elnök felszólításának engedve, magát a határozathoz alkalmaztatta.

Klobucharich Károly (Horvátország követe): Távol volt tőlem Zágráb városának követét a magyar nyelven felszólalástól tartóztatni, avagy őt abban akadályoztatni, úgy vélekedvén, hogy ő szoros utasításánál fogva az érdekllett nyelven nyilatkozott. Én egyedül a deák nyelvnek országgyűléseni használhatását, valamint amannak, úgy minden más, a társországok kebléből itten találkozóknak részére is sértetlenül fenntartani akarom.

Szentkirályi Móríc (Pest megye követe): Azon kérdést intézem Horvátország követéhez, hogy vajjon kit repräsentál, Horvátországot-e vagy Zágráb városát? S mi köze a horvátországi követnek Zágráb városához? (Igaz!) És szeretném tudni, hogy Horvátország követe miért szokta mindig belezavarni előadásába hol Zágráb városát, hol a slaviniai megyéket? Vagy talán azt gondolja a követ úr, hogy el fogjuk tűrni azt, hogy itt az országgyűlésen is agítáljon a magyar nemzet ellen? Én nyíltan kijelentem, hogy itt semmiféle agitációt eltűrni nem fogok, s ha elérte célját, azt t. i., hogy az illedelem s fennálló szokás ellenére, idegen nyelven szól, elégedjék meg vele; de ha tovább kíván menni, azt mondom, hogy én mindent el fogok követni, hogy e szándékában őt megakadályoztassam, s ha meg nem akadályoztathatom, hogy eltávolítsam innét.

Elnök: Ez egyszerű dolog, itt a tek. Rendek bőségesen megmagyarázták a magok határozatát s a követ úr is megmagyarázta, hogy érti azt; abban van az egész dolog, s úgy tartom, ezzel tovább bibelődni szükségtelen.

Vukovics (Temes megye követe): Mi a szólás tárgyát illeti, azok után, miket Pest megye követe fölfejtett, többet én sem adok hozzá.

Klobucharich (Horvátország követe): Azokat, miket Pest megye nagyérdemű követének most tőlem kérdezni tetszett, mindenkinek, a ki több országgyűlésben részesült, tehát az előttem szólott képviselőnek is tudnia kell; minekokaért, mellőzve az e részbeni feleletet, mi ellenem irányzott fenyegetéseit illeti, kijelentem, miszerint azoktól legkevésbé sem tartván, minden a kérdéses nyilatkozatában előforduló kifejezéseket neki egyenlő mértékben visszaadni kész vagyok. (Természetesen mindez latinul volt elmondva, mert nékik ezt a bécsi kamarilla az ő kegyelmes leiratában megengedte.)

Ezen nyilatkozatra a követek nagy része felugrált helyéről s izgatott kedéllyel hagyta el a termet, az ülésnek pedig vége lőn.

(*Rendi Napló III. k. 1—29. l.*)

CII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 február 15-én, reggeli 9^{1/2} órákor.

Tárgy: A szab. kir. városok rendezésének folytatása.

A városi perek felebbvitelére még tegnap elfogadtatván a komáromi indítvány, miszerint ezen perek mind a kir. Kuriára apelláltassanak, ma az ennek következtében keletkezett tolnai és pesti indítványok felett s arról folyt vitatkozás, vajjon e tárgy most azonnal elvégeztessék-e, vagy kerületre vitessék vissza bővebb meghányás és stylusba vevés végett. A tolnai indítvány, melynek lényege az, hogy a kir. táblához és septemviratushoz a városi perekre nézve külön városi tagok neveztesse, ma még határozottabban kifejtetett, s az indítványozott városi tagok száma nyolczra tétetett. Azért kíváná 1 edig az indítványozó *Bezerédj István* e számot határozottan kitétetni, mert különben megtörténhetnek, hogy ámbár a polgároknak joguk lenne hozzá, meg sem fognának kineveztetni, mert a váltótörvényszékekre is úgy látjuk alkalmazva az 1840-iki törvényt, hogy a városokból oly tagok neveztetnek ki, kik városiak ugyan, de nemesek vagy nemesítettek. Az indítványozó ezen indítványát nem látja a pesti indítványnyal, t. i. hogy a polgárok általános hivatalképessége

a 98. szakaszban mondassék ki, ellentétben, sőt azzal egy célra vezetőnek, azt segítőnek hiszi, miután, ha a pesti át nem fog mehetni, amához legalább ragaszkodni lehet. A tolnai ellen s pesti mellett pedig folyvást azon okkal harcolnak annak védelmezői, hogy ily félszeg rendelkezés által, milyen a tolnai indítvány, az általános hivatalképesség nagy eszméje gyengíttetni fog. Abban, hogy a kir. kuriánál azon esetre, ha a városi pörök oda fognak feljebb vitetni, polgári bírák is alkalmaztassanak, mint az elfogadott komáromi indítvány természetes következtetésében majdnem az egész Tábla meg-egyeztet, kivéven csak egy pár megyei követet, mint Ung, Liptó, Sopron követei, kiknek utasítása nem-nemes bírákat főtörvényszéknél nem enged, csak a módban volt különbség, miszerint az a törvényben kifejeztessék.

Egy tiszai megyei követ, *Beöthy Ödön*, az általános hivatalképességnek barátja, megróván a polgárok azon hajlamát, miszerint a gazdag polgár nemhogy büszke volna szép állásában, miszerint a haza terheit viseli, s így a közjót tetteleg előmozdítja, sőt inkább nemesség után kapkod s kiváltságos állapot után sóvárog s a kormány azon eljárását, miszerint az 1840-iki törvény következtében is csupa nemesített városiakat alkalmazott a váltótörvényszékhez, nem azt akará mondatni, hogy «a kir. városokból is», hanem hogy «születésre való tekintet nélkül» vétessenek bírák a kir. kuriához.

Egy másik hasonértelmű követ, *Géczy Péter* (*Zólyom megye kövele*), említé Thiers-t, Guizot-t stb., kik polgári szép nevöket soha el nem tagadták, bár magas helyzetüknél fogva Európa sorsára voltak befolyással.

Az indítványozó *Ghyezy Kálmán* nem látá szükségét, hogy e kérdés azonnal eldöntessék s elégnek tartá, hogy az még ez országgyűlésen rendbe hozassék, addig pedig a városok ügyében át-küldendő izenetben megemléttetik, hogy a Rendek ez iránt okvetlenül rendelkezni fognak; s ha a Rendek így tennének is, mint már sok egyéb tárggyal tettek, ebben nem látott semmi okot arra, hogy a városokban a megyék iránt bizodalmatlanság érzete ébredjen, mire semmi ok nem lehet, ha a Rendek ezuttal kijelentik, hogy a nem-nemesek hivatalképességét annak idejében elhatározandják; addig pedig e kérdést, a vele összekötött mellékes kérdések meghányása végett, kerületre utasítják.

Elnök ö nagyméltósága nem látá jónak, hogy miután a városok szerkezetével már különben is számos oly tárgy köttetett össze, mi azzal szoros összefüggésben nincs, most ismét a hivatalképesség

nagy kérdése zavartassék ide, mely a sikert csak nehezíteni, hátráltatni fogja; a tolnai indítványt azonban, mint a komárominak természetes következtetését nem ellenzi.

Perczel (Tolna megye követe) a városoknak mindenkor heves védelmezője, következetlenséget lát abban, hogy miután tegnap a rögtönzött komáromi indítvány elfogadtatott, most annak következményei el nem fogadtatnának. A komáromi indítvány szerint két törvényes forum eltöröltetik, s egy harmadik, mely most is görnyedez tömérdek munkái súlya alatt, helyökbe állíttatik a nélkül, hogy más oldalról gondoskodnék a Tábla kellő segítség módjairól. A kir. városok nagyobb s népesebb része *tárnoki* lévén, ezen nagyobb s népesebb rész most is befolyással van saját feljebbvitte pereit elítélésébe a tárnoki széken, e befolyástól tehát, melyet jelenleg csak a személynöki városok nem gyakorolnak, a városokat az által, hogy pereik a kir. táblára tétetnek át, megfosztani, valamint a tárgy elhalasztása által, olesó liberalismus köpönyege alatt, kijátszani nem lehet. Minek ide keverni az egész nép hivatalképességét, s ez által nehezíteni a polgárok részvétét? Ez annyi, mintha valaki azt kívánná, hogy azért, mivel az egész nép képviselve nincs, a városok se képviseltessenek. E nézet mellett szól azon körülmény is, hogy az 1840-iki törvénynek alkalmazása nem úgy történt, mint a Rendek czélzata vala, s a váltótörvénysszékhöz csupa nemesek neveztettek ki; mi bizonyosan nem történt volna, ha azon 1840-iki törvényben nem az áll «születésre tekintet nélkül», hanem meghatároztatik a polgárbírák száma a szerint, mint a mostani tolnai indítvány kívánja. Ily körülmények közt lehet-e csodálni s lehet-e helye szemrehányásnak, ha a polgárok nemessé akarnak lenni, midőn jelen helyzetükben semmi magasabb hivatalra nem alkalmaztatnak? Valóban nem, hacsak emberektől anyagi tulajdonokat nem kívánunk.

A válaszmányi munka szerkesztőjét, *Szentkirályi Móriczot*, mint mondá, a tegnapi s mai vita még erősebben meggyőzte arról, hogy a kir. városok pereit feljebbviteléről nem kellene e helyen rendelkezni; nemsokára előforduland a kerületek rendezése is, azokra nézve ismét specialis rendelkezés leend majd szükséges, azokból ismét külön bírákat kellend majd venni a kir. kuriához, miáltal ez lassankint egy csupa heterogén elemekből álló, jellemtelen törvénysszékké válik. Hamis vélemény azt gondolni, hogy ez által a különböző néposztályok összeolvasztása előmozdítatnék, ez a közös jognak, közös teherviselésnek lehet csak következtetése. Ezekhez képest szóló követ attól tartván, hogyha a városokból veendő főtörvénysszéki

birák száma, a többitől elkülönözve, itt meg fog említettetni, ezáltal a semminél rosszabb valami lesz téve; a 322. §. után csak ennyit kíván mondatni: «a feljebbvitel rendét a köztörvény határozza meg». E mellett el lehet azt határozni, hogy a főtörvényszéknek rendezése még ez országgyűlés alatt elővétessék. Ha sikerülni fog ezt sanctió alá terjeszteni, akkor meg lesz minden, a mit e részben kívánunk; ha pedig nem sikerül, úgy a mondott záradék ártani nem fog s maradnak a mostani formák.

Számos nyilatkozások után részint a tolnai, részint a pesti indítvány védelmére azon, *Klauzál Gábor* által közvetített s új §-ba foglalt, s azonnal le is diktált középesszme állott meg, miszerint ki fog ugyan mondatni, hogy a kir. kuriához a városiak közül is neveztessenek bírók, de azok száma nem fog meghatároztatni. Az elfogadott szerkezet, mely a 322. s 324. szakasz közzé fog iktattatni, következő: «a felebbvitel törvény által határozott eseteiben a királyi városok törvényszékétől a királyi s illetőleg báni, ezektől pedig a hőt-személyes táblára történik; ezen főtörvényszékekhez ülnökök, születesre való tekintet nélkül a kir. városokból is fognak neveztetni.»

Ezen szerkezet által azt akarta az indítványozó *Klauzál* elérni, hogy a városi törvény ne jöjjön kapcsolatba olyan tárgyakkal, melyek létrehozása új és nagy nehézségekkel fog járni, milyen a főtörvényszékek rendezése, mely feltételezi a criminalis rendszer megállapítását, a hivatalképeség nagy elvének eldöntését, az ösiségről s juris perekrőli rendelkezést stb. Az általános hivatalképeség egyik legszebb gyöngye lesz alkotmányunknak, melyet itt melleleg eldönteni nem szeretne az indítványozó.

Sokan azonban nem tarták elégnek e szerkezetet, s a már előadott okokból meghatározott alkalmazást s bizonyos számot akartak a törvénybe iktatni.

A szerkezet feletti vita közben egy megyei követ, *Pázmándy Dénes* veszedelmesnek mondá a határozott szám kitételét azért, mert azáltal a városi követeknek alkalom adatnék hivatalvadászatra. Nincs a föld hátán alkotmányos ország, hol a hivatal utáni kapkodás nagyobb lenne, mint hazánkban, s a városi követek lármás tetszése, melylyel a tolnai indítványt kísérik, innét magyarázható. Régi törvényeinkben is van effélének nyoma, hogy t. i. bizonyos hivatalokra bizonyos szám neveztesse a clerusból, főrendekből, nemesekből stb., de ez a lehető legrosszabb rendszer, melyet szóló követ ismer, mely kasztokra és szekta-szellemre vezet, s mind megannyi kules és alkalom a kormánypárt nevelésére. Ezen nyilatkozat

késérő visszaszorításokra hívta fel az ellenvéleményűeket, különösen az általa magokat sértetni érzett városi követeket.

Elnök ő nagyméltósága megjegyzé, hogy a hivatalvágy nemcsak a városi követekben van meg, s nem is oly vétkes vágy magában, miután a közállománynak hivatalnokokra szüksége van. Egyébiránt a határozott szám kimondását, mely későbbi időkben nem is szokásos, ő sem helyesli, s a városokra nézve elegendő biztosságot látott Ő Felsége kegyelmes hajlandóságában, melylyel a városok iránt viseltetik.

Perczel Móricz, ki a városok ügyének mindenkor legtűzezebb védője, rossz néven vevé, hogy a városoknak, kik a nyomatékos szavazatjogtól úgy is meg vannak fosztva, már tetszés vagy nem tetszés jeleit sem szabad nyilatkoztatni, mely jogot ekkorig a hallgatóság is gyakorol. Ő szívesen reá áll, hogy töröltessék el minden kiváltságos törvényhozás s polgári osztályok közti különbség, de míg az fennáll, addig elkerülhetetlen, hogy kasztok s osztályok szerint reformáljunk. Meg kell tehát szabni a határozott számot s nem a kormány önkényére bízni azt, mely ekkorig is csupa nemeseket nevezett ki a városiak közül.

A városok követei egyértelműleg kikeltek az említett vád ellen, melyet a városok nem érdemelnek. Egyik, *Szilber Antal* (Szeged követe) azt mondá, hogy Komárom követe azért nem akarja a számot meghatározni, mert az indítványozott nyolcz helyet is meg akarja tartani azok számára, kik annak ekkorig gyakorlatában voltak. A másik, *Csausz István* (Nagybánya követe) azt hivé, hogy nem egészen bizonyos, mert eddigi tapasztalás nem erősíti, hogy a városi követek hivatal után fognak kapkodni, ha azonban megtörténnék is, csak azon uralkodó betegségnek lenne következtése, mely a magyar aristokrátiában régóta otthonos; reméli azonban, hogy az a közérkölsiség előrehaladtával a megyei követek közt is meg fog szűnni, s a városokba sem fog beharapózni. Egyik szó a másikat adta.

Lónyay Gábor (Zemplén megye követe): Egyértelemben lévén Komárom követével, a városiak zugása közt ismétlé, hogy a számot meghatározni liberalis szellem ellen van, s hogy a csongrádi indítvány a városi polgárok összeségét boldogítja, kik itt most képviselve nincsenek.

Perczel (Tolna megye követe) pedig, ki a városoknak csodálkozásig hív ügyvédé, az itt ülő városi követeket mérsékletre inté.

Elnök ő nagyméltósága megemlíté újólá, hogy ő meg nem foghatja, mit félnek némely megyei követek a kormány befolyásától, ő legalább sohasem látott 1825 óta e házban a kormány részére több-

séget; mi azt jelenti, hogy vagy a kormány nem akarja s tudja gyakorolni befolyását, vagy a RR. *rettentően* ellenállanak.

Karácsonyi László (Torontál megye követe), ki egyébiránt Komáromot nem pártolja s a szerkezetet kerületre kívánja vizszoztasíttatni, Tolna vádját, miszerint az aristokratia elnyomná a polgárságot, hiábavalóságnak bélyegzé, mert a mostani városi követek a polgárságot nem képviselik, s a magyar aristokratia oly nemesen viseli magát, hogy hasonló példát a történetekben nem találni.

Perczel ezutóbbi elismeré ugyan, de egyszersmind azt állítá, hogy ez nem annyira erény, mint kötelesség és szükség, mely a nemeség nyakára nőtt. Egyébiránt azon nincs mit pirulni, hogy a városok ügyvéde, mert inkább itt találjanak védelmezőre, mintsem a külföldre szoruljanak. Ő mindig a városok összes polgárságáról szól, nem pedig az itt ülő kövekről; különben pedig nem is tartozik egyik rend jogához megítélni, hogy az itt ülő városi követek mennyiben képviselők, mert ha a városi követek ezt vissza akarnák torolni, ők is mondhatnák, hogy a megyei követek nem igaz képviselői a megyei népnek.

Egy városi követ *Br. Messéna (Esztergom város követe)*, végre, miután keserű fájdalmát fejezte ki a városi kövekre fogott gyanú miatt, szinte igen helyesnek találá, hogy a megyei követek közül akad olyan, ki mellettök ügyvédeskedik, mert különben ki tenné ezt? ők maguk, kiknek szavazatuk nincs? Elismeré, hogy a magyar aristokratia szabadelvű, mint talán egyik sem Európában, de hol is van a polgár egyebütt ily gúnyos és lealacsonyító állásban? Verbőczy rusticusnak nevezi a nem-nemest, Horác pedig azt mondja a rusticusról: «rusticus exspectat, dum defluat amnis; at ille labitur et labetur in omne volubilis ævum». De szóló követ nem akar azon rusticuslenni, ki elvárja a patak lefolyását, ő neki megy s átúszik. A számot Tolna szerint meghatározatni kívánja s inkább illiberalisnak akar bélyegeztetni, mintsem hiú reményeket tápláljon, mert ő az élet embere stb.

Mondatott másrésről, hogy a megyei követek önmagokban találnak elismerést, s nem másokban és több egyéb keserűség, mik a Rende országos naplójában megolvashatók s mik Elnök ő nagyméltóságát azon figyelmeztetésre birták, hogy e beszédek jó vért nem csinálnak, s óhajta az, hogy elhangozván, felejtve legyenek.

Elnök: A t. RR. elfogadják Csongrád megye követének indítványát, mely egy új §-ba fog tétetni.

Következett most az adókievetésről szóló 324. §., mely a kerületi ülésekben több napi vitatásokat okozott.

Elnök ő nagyméltósága nem vélé helyesnek, hogy a házi adó maximumának meghatározása, mely most is többre megy, a városok kifejtettebb állapotában pedig sokkal többre fog menni a hadi adónál, egészen a városi municipalitás rendelkezése alatt maradjon. Az ön-adóztatás szép jog ugyan, de könnyen válhatik visszaéléssé, határozza azt meg bár a tanács, vagy képviselőség; s könnyen megtörténhetik, hogy a házi adó terhe oly nagyra nőhet, hogy a városi polgárokat fájdalmasan sújtja s a városok kifejlését gátolja. Az ily rossz kezelés, melyhez senki sem szólhat, a ki az önérekeken felülemelkedett, két-három év alatt is annyira nyomhatja a népet, hogy mindenki iparkodik a várost elhagyni, nem hogy oda sietne lakni, mit a városok java, s gyarapodása megkíván. Szükséges tehát, hogy Ő Felségének, törvényes dicasteriumai által gyakorlandó befolyása fennhagyassék, annnyival inkább, mert az eddigi gyakorlat is ez volt, s mert nálunk a házi adóban oly tételek is foglaltatnak, melyekről széles e világon sehol sem rendelkezik municipalitás, hanem mindenütt a középponti kormány; p. o. hivatalnokok fizetései. Ezekre nézve a vármegyéknél is befolyása volt Ő Felségének s kormánysszékének; mit annnyival inkább követelhet a kir. városokra nézve, minthogy ezek királyi peculiumok.

Hogy az adó maximumának meghatározását a városokra bizni nem lehet, ebben nagy többség egyesült, s a különbség csak abban volt: a kormányra kelljen-e bizni annak meghatározását, vagy az országgyűlésre? — 26 megye (s így a többség) az országgyűlést kívánta, ennél fogva a kerületi többség végzését megváltoztatván, a kerületi választmány javaslatát állította vissza. A kerületben korlátlan adókivetés mellett szavazott megyék közül az akkori kevesebbséghez állott s azt most többséggé változtatá: Abaúj, Bars, Győr, Sáros és Torna vármegye, ide járulván még Horvátország szavazata is. Az akkori szavazók közül, újabb utasítása következtében elesett, Veszprém, mely most a szerkezet mellett szavazott.

A kerületileg annyira kifejtett tárgyhöz bővebben nem szólottak a szavazók; röviden kijelenték, hogy felügyelő-hatalmat szükségesnek tartanak, de ezélszerűbb s biztosabb felügyelést az országgyűlés által hisznek gyakoroltatni. Oly testület, mely az országgyűlésnek nem lenne alávetve, alkotmányos országban nem létezhetik. Itt jelen van Ő Felsége, jelen vannak a kir. városok, s az elintézendő panaszok ide küldetnek.

Elnök ő excellentiája több ízben is megemlíti, hogy az országgyűlési felügyelést az ország systemiája, a helyhatósági rendszer

nem engedi, s hogy ez egyenesen az administratió körébe tartozik ; hogy az országgyűlési eljárás nem csak nehéz, de lehetetlen is, mely által az országgyűlés átváltoznék egy nagy számvevő hivatalá.

El levén e szerint fogadva az országgyűlési felügyelés elve, csak a szerkezet változtatás volt hátra, s ez már kevesebb vitákat okozott.

Elfogadtatván a városok házi adóztatási jogára nézve az országgyűlés felügyelés elve, csak a szerkezetváltoztatás volt hátra. Ez már hevesebb vitákat okozott.

Olgyay Titus (Pozsony megye követe) felszólalt, hogy ő szavazatával nem járul a kerületi választmány egész szerkezetéhez, a mennyiben t. i. abban közvetett adóról is van említés, s kívánta a szerkezetet kerületre utasítani vissza.

Minthogy azonban általános vélemény volt, hogy a közvetett adót senkisék kívánja a szerkezetbe visszaállítani, s hogy a kerületi szerkezet változtatását kívánó kijelentések csak azon egy nyelvre nézve történtek, hogy az adó maximumot országgyűlés határozza el, nem pedig a kerületi szerkezet egyéb részeire: a kerületre utasítás szükségé megszűnt.

Az új szerkezetet következőleg ajánlotta a választmányi munkát szerkesztett *kerületi jegyző, Szentkirályi Móricz*: «324. §. Az országgyűlésen megajánlott közadón felül kivethet a város egy, e végre különösen hirdetendő közgyűlésben saját házi szükségének fedezésére is évenként egyenes adót; de az évenként kivetendő háziadó mennyiségét az országgyűlésen megállapítandó adómaximumon felül nem emelheti, ezért tehát a városok házi költségeik és jövedelmeik jegyzékét is országgyűlésről-országgyűlésre bemutatni kötelesek».

A 2-ik §. csak annyiban változik, a mennyiben közgyűlés helyett országgyűlés tétetik. Következett ezután a kerületi választmány munkálatbani 337. szakasz, mely itt 325-ikké lett; ismét a kerületi szerkezet 325-ik szakasza, mely e változtatás által 326-tá válik. Úgymint «325. §. Rendkívüli esetek által időközben okozott szükségek fedezésére azonban a jelenlevők $\frac{2}{3}$ részének beleegyezésével, és a Helytartótanács helybenhagyásával, egy e végre különösen hirdetendő közgyűlés új kivetést tehet, vagy kölcsönt vehet föl, és annak évenkénti kamatait az országgyűlés által megállapított adó maximumhoz hozzáadhatja. 326. §. Egyenes adón kívül más adóztatást, mely addig szedetett, felemelni vagy annak újabb nemét kivetni különös törvény engedelmé nélkül nem szabad. Egyenes adón kívül más adóztatást, mely addig szedetett, felemelni vagy annak újabb nemét kivetni nem szabad.» — E szerkezet csakugyan el is fogadtatott.

Új vitára adott okot *Perczel Móricz*-nak azon értelmezése, hogy az országgyűlés alatt, melyre most az adó kivetése bízott, egyedül a képviselő Tábla értessek, minthogy e jogot más alkotmányos országokban is a követtábla gyakorolja minden egyéb befolyás nélkül, s mivel különben a magyar országgyűlés jelen állásában, a háziadó kivetése közvetőleg a kormányra bíztnék, mi azoknak, kik az országgyűlési kivetés elvét pártolák, célja nem lehetett.

Szentkirályi erre azt felelte, hogy a kormány az adót inkább emelni szokta, mint leszállítani, tehát legkisebb ok sincs félni, hogy a városok szükségai a kormány befolyásával megállapított adómaximum által bőven ne fedeztetnének.

De az először felszólalt *Perczelnek* követtársa *Bezerédj István* azon benső hévvel, melylyel keble mély meggyőződéseit védelmezni szokta, folytatta tovább is társa értelmezésének pártolását, s kérve kérte a Táblát, hogy fordítsanak e fontos tárgyra kellő figyelmet. Ha ugyanis az adómaximum meghatározása nem kizárólag a képviselő Táblára, hanem az egész országgyűlésre fog bízni, melynek ellenében veto van, mily könnyen megtörténhetik, hogy a kereskedési s ipari, általában pedig haladási tárgyakra kívánt költségek, melyektől a haza jövő felvirágzása függ, mellékes tekintetek, idegen érdekek miatt meg fognak tagadtatni, vagy legalább leszállítatni. Ha p. o. Pozsony vagy Sopron vagy más határváros oly vállalatra kíván költséget, mely Ausztria érdekeit fenyegeti, nem lesz-e a kormány hatalmában e költségadástól megtagadni sanctióját, s így gátolni a legüdvösebb vállalatot.

A vám a kormány kezében van, most a városok háziadó ügyét is annak akarjuk alá vetni. Ebből az következik, hogy ezentul még inkább nyomni fog a városi adó s ezáltal eszközlendő városi előhaladás meggátlása által. Figyelmet érdemel e részben más országok példája is, de figyelmet különösen sajátságos helyzetünk a kormány s az ausztriai örökös tartományok irányában. Szóló tehát a nemzeti kereskedelem, gyáripar s haladás szent érdekei nevében könyörgé, hogy a Rende az országgyűlésnek azon értelmet adják, melyet követ-társa javasolt, s az adóketést kizárólag a követtáblára bízzák.

Voltak ugyan néhányan, kik e fontos nézeteket méltányolták, de a többség a mellett maradt, hogy a végzés világosan, tisztán országgyűlésről szól, ez pedig a felső Táblát s Ő Felségét is magában foglalja, kinek befolyása nélkül közadót kivetni, valamint a többség ily világos határozatát későbbi értelmezés által kijátszani nem lehet.

Bezerédj azonban még inkább fölmelegült tárgya mellett.

Az országgyűlés értelmét lehet módosítani — úgy mond — ennek a határozat ellent nem áll. A Táblának teljes joga van határozata értelmét magyarázni, kifejtteni, kiterjeszteni vagy megszorítani; ennél fontosabb kérdés az egész országgyűlésen sem fordul meg, ezt ily könnyedén eltemetni nem lehet, nem szabad. Arról van itt szó, vajjon azon nemzeti erő, melyet a törvényhatóságok a hazai ipar kifejtésére, felvirágoztatására fordíthatnak szabadon gyakoroltassék s felhasználtassék-e vagy pedig a felsőbb veto s idegen érdekek alá vettessék? Példákban mutatja ki a szóló állítása fontosságát. Pozsony városa kikötőt s rakhelyet akar építeni, hogy a magyar termékek főpiacza Pozsony legyen. Erre egy millió forint kívántatik; de a kormány, mely ebből p. o. Bécsre nézve rövidséget lát, meg fogja tagadni oly ürügy alatt, hogy a lakosok erszényét akarja kimélni. Vagy Pest városa bankot akar, mint Bécsnek van, de a kormány, hogy ennek ártalmára ne legyen, nem engedi. Igen csudálja szóló, hogy ezen indítványt nem pártolják azon követek, kik a magyar iparnak baráti. Ha a törvényhatóságok ily módon gátolva lesznek iparvállalataikban, az egész iparügy magános egyletekre szorul, mit szóló elégnék nem tart nagyszerűbb sikerre, eredményre; ha a városoknál efélett megengedünk, hasonló fog történni a megyéknél is annak idejében.

Ezekre az ellenvéleményűek, köztük *Klauzál Gábor* azt felelé, hogy fontosak ugyan, miket Tolna megye követe felhozott, de a szerkezetből nem következik valamely alapos ok ezen aggodalomra; mert az által a házi adó ügye, csak oda van visszavive, hol a hadi adó áll. Még most nálunk csak összes országgyűlés ajánlhat adót, a valódi alkotmányos elvek legmagasabb cultusa leendő ugyan, ha ezen jog a képviselő Táblát fogja illetni, mint Angliában, de míg a hadi adóra nézve a régiben maradunk, a házira nézve sem lehet, főleg itt a városi rendezés tárgyában, különbözőleg intézkedni. Ily szerkezet mellett, mely a házi adót a hadi adóval egy azon lábra állítja, nincsen mit tartani a kormánytól. A dolog veleje nem abban fekszik, hogy micsoda formában ajánljuk meg az adót, hanem hogy azt meg is tagadhatjuk. Az adómegtagadás joga más országokban is nagy biztosíték; nálunk azonban a hadi adó megtagadása nem oly felette fontos, mert a kormány el lehet azon pár millió nélkül s azt más úton is fedezheti; de a házi adó megtagadásának joga egészen más stb.

Huzamosabb vita keletkezett még az iránt is, hogy némelyek a 325-ik (új szerkezet szerint 326-ik) szakaszból, mely így rendelkezik: «egyes adón kívül más adóztatást különös törvény engedelve nél-

kül kivetni nem szabad», ezen kifejezést: «különös törvény engedelme nélkül» ki akarták hagyatni azon okból, mert a hadi adó sem szokott törvényben kitétetni.

Erre *Klauzál Gábor* megtagadá a kevesebbségtől azon jogot, hogy a többség által hozott határozat értelmét elesavarhassa s abban lényeges változásokat tehessen; mi felett új feleselések támadtak.

Végre *Perczel Móricz*, ki a házi adó meghatározását egyedül a követtáblára bízni indítványozta azon a hadi és házi adó hasonlóságából vett ellenokra, mely indítványa ellen felhozatott, megjegyzé, hogy nagy különbség van a hadi és házi adó közt; amazt megtagadni nem lehet érdekében a kormánynak, de gyakran lehet érdekében megtagadni a törvényhatóságok házi adóját; ebből új surlódások származnak, mert az alsó Tábla meg fogja állapítani a városok budgetjét, a felső Tábla pedig leszállítja, vagy elveti azt, s ha még resolútió alá is kell kerülni a dolognak, annál rosszabb.

A javasolt pesti szerkezet megmaradt.

Az ülés 3 óra után oszlott el.

(*Rendi Napló, III. k. 30—66. l.*)

CIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 február 16-án, reggeli 9 $\frac{1}{2}$ órakor.

Tárgy: A szab. kir. városok rendezésének folytatása.

A városi törvényjavaslat folytában a pénztárak s adóbeli perek kezeléséről, adószámadások vizsgálásáról, pénztári felelősségről, rovasos összeírásról s tárgyjegyzékről szóló szakaszok (326—349) noha egyes törvényhatóságok előadák egyes pontokra, különösen a 326, 328, 332, 338-ra utasításaikat, változatlan maradtak.

A tisztviselők, tisztújító székekről szóló czikkeket, különösen a 352-iket, mely a tisztviselők hat évre választását rendeli, illetőleg *Elnök* ő nagyméltósága újra javaslatba hozá, mit már bevezető beszédében kifejtett, hogy t. i. a városi tisztviselők örökösek legyenek, s hivatalaikat csak pör által, bebizonyított visszaélés miatt veszítsék el, kivéven a most is választás alá eső hivatalnokokat, milyenek a

polgármester, kapitány, szószóló. Hivatkozott a városokban divatozó régi szokásra, mi ha ekkorig úgy volt, sokkal inkább lehet ezentul, miután az ellenőrség sokkal nagyobb és szigorúbb lesz; hivatkozott azon körülményre, hogy városokban, melyek feladata nem annyira a tudományos s hivatalos foglalkodás, mint ipar, kézmű, kereskedés, nem oly könnyű lesz hat évenként alkalmas és ügyes tisztviselőket találni; említé a különbséget, mely e tekintetben a megyék s városok közt van; amazokban minden hivatalra tíz elkészült egyén akad, itt a tisztviselői testület, egészen elkülönzött osztályt tesz, melyre a szülék gyermekeiket, nagy önmegerőltetéssel s költséggel nevelik. Ha már az ilyen tisztviselő sokszor önhibája nélkül kimarad, szerencsétlenebb lesz, mint aljas mesterséget űző rokona, s nem tud hová lenni.

A városok nagyobb része szinte ily értelemben nyilatkozott; voltak azonban, kik a szerkezetet pártolák, sőt a tisztújítást három évenként kívánák tartatni. Némelyek egyes hivatalokra, mint p. o. a pénztárnokra tettek kivételt. Sokan a tisztviselőket újítás alá vetvén, csak a birákat kívánták örököseknek, mert ebben vélték a birói függetlenség alapját feltalálni; mások még a mérnököket, orvosokat is ki akarák venni a választás alul.

Elnök ő nagyméltósága nem tudja eléggé méltányolni — mint mondá — a városok okait, ha meggondolja, mennyire ellenkezik a városok céljával a sok gyűléskezés, gyakori tisztválasztás, mennyire nehéz azon városi tisztviselőségre, mely éjjeli nappali folytonos szolgálatot kíván, s e mellett kis fizetésre, mert nagyot a városok állapota nem enged, elkészült s ügyes embert találni. Nagy ugrásnak találja egyszerre, hogy a városokban, miket most úgyszólván a szabadelműség s valóban szabadelműség s szabad institutiók antipodeseinek tartunk, most rögtön a legtulságosabb szabadsági theoriák hozassanak életbe, milyenek inkább csak a tiszta ész postulatumai, s a városokban sehol a világon nem léteznek. Ő ilyen minduntalan változó tisztviselőségtől sok jót nem várhat.

Ellentétül az állandósági tannak, *Tallián* (Somogy megye kövele) tisztújítást sürgetett.

Egy megyei s egy városi követ, hogy a naplóban nyoma legyen, röviden s kimerítőleg adák elő okaikat a tisztújítások szükségessége mellett.

Kubinyi Ferencz (Nógrád megye kövele): Tagadhatatlan, hogy az örökös hivatalnoknak is vannak némi fényoldalai, de még bizonyosabb ám, hogy sokkal kisebb rossz, ha olykor egy jó tiszt-

viselő kiesik, kit a bizodalom újra megválaszthat, mintha a rossz évek során át ostorozza a megmenthetlen közönséget. Bizodalommal csak oly tisztviselő iránt viseltetik a nép, kit maga választ, s ki választásától függ. Minden ember eléri szorgalma s egyéb jó tulajdonai tetőpontját, melyet ha túl élt, hanyatlásnak indul. Hogy erények fejlődjenek, s a nemes tűz ne lankadjon, szükséges a vetélkedés. Az örökös hivatalok rendszerint bizonyos politikai célok elérésére fordíttatnak, s eszközökké aljasulnak a megvesztegető hatalom kezében.

Hogy a városi administráció sok helyt oly mélyen sülyedt, egyik oka kétségkívül az, mert a tisztviselők újítás alá nem estek; ellenben, hogy a megyékben tapasztalt s jártas publicista tisztviselők vannak, nagy részben a vetélkedésnek, szabad választásnak tulajdonítható. Éljenek hát a városok is oly szabad s mozgékony alkotmányos életet, mint a megyék, ha az országgyűlésen befolyást akarnak gyakorolni; állandó bíróságok által meg fognának alapíttatni a városokban a tisztviselők mostani visszaélései, miket csak időnként és pedig minél gyakoribb tisztújítás szüntethet meg.

Aigner Ferdinánd (Szeged város kövele): Ezen kívül mi gyógyszer létezik? A királyi commissiók? Ezeknek hosszas s eredménytelen eljárásától Isten óvja meg a városi pénztárt. Mi továbbá a bírakat illeti: ily körülmények közt, mint hazánkéi, hol t. i. nincs esküdtszék, kellő nyilvánosság, sajtószabadság, állandó bírakat kívánni nem lehet. Az állandóság biztosítja a hivatalt s hivatalos jövedelmet, de a függetlenséget nem, mely csupán lelki jellemben rejlik. Az eddigi állandó bírák példája nem azt mutatja, hogy függetlenek lettek volna; s ily intézkedés csak segíteni fogna aláásni azon ifjú szabadságot, melyet a városoknak a coordinatio ígér. Az állandóság a megvesztegetést elősegíti, nemhogy kizárná, s ha burocrata szellemet nem akarunk, úgy öleljük a restauratiót. Azon ellenvetés, hogy a városokban nem találkoznék elég hivatalra alkalmas egyén, csak üres félelem; találkozik most is quantum satis, s még több fogja magát kimivelni czentul.

Lónyay Gábor (Zemplén megye kövele): Elnök ő excellenciája azon megjegyzésére, hogy oly intézmények állíttatnak fel, milyenek széles e világon nincsenek, azt válaszolá, hogy ez igen természetes dolog helyzetünkben, melynek mása széles e világon szinte nincs: municipálisunk egyetlen biztosítéka létünknek, nem csoda tehát, ha ezt egész mértékben ki akarjuk terjesztetni a városokra is.

A 358. szakasz, mely a tisztviselőkben megkívántató qualifica-

tiókat számlálja el, sokféle utasítás elmondására adott alkalmat, valamint a tisztválasztások módjáról szóló szakaszok is (359—367.). De mindezek, mind a jelenlegi hivatalbeliekről, város szolgáliról, (370—371.) s polgári őrseregről rendelkezők (372—376.) változatlan maradtak.

A főfelügyelés tárgya (V. Rész, 377—380. szakaszok) ismét, mint a kerületekben is, hosszabb vitatkozást idézett elő.

A 377-ikre megjegyzé *Elnök* ő nagyméltósága, hogy miután a királyi városok Ő Felségének peculiumai, Ő Felsége kamarájától gazdasági tekintetben függők maradjanak s csak politikai tekintetben álljanak a Helytartótanács felügyelése alatt.

Ez alkalommal néhány város, mint *Szabadka* és *Lőcse* azon kívánságát adá elő, hogy a Helytartótanácsnál városi egyének is alkalmaztassanak.

A 380. szakasz végét illetőleg, nem helyeslé szinte *Elnök* ő nagyméltósága, hogy ha a Helytartótanács a városi határozatokra nézve válasz rendeletét ki nem adja, a határozatok ezen kormányshék hibája miatt, ha szinte törvénytelenek is törvényesíttessenek. Ily hatánapok azon cél elérésére, hogy a Helytartótanács kötelességét teljesítse, egészen haszontalanok. Legvilágosabban kitünik e hatánapok czélszerűtlensége a 380. szakasz esetében, hol az mondatik, hogy ha a Helytartótanács a számadások felterjesztésétől számítandó egy év alatt észrevételeit le nem küldené, a számadó többé felelni nem tartozik.

Közös volt a vélemény, hogy a 380. szakasz, úgy a mint van, nem maradhat. Némelyek a szakasz végét, hogy a «számadó felelni többé nem tartozik» kihagyatni kíváná, mint a mi a szokással s az absolutóriák stílusával is ellenkezik, melyek mindenkor «salvo errore calculi» adatnak ki. Mások a felügyelő kormányshék ellen kívántak sanctiót.

Beöthy Ödön (Bihar megye követe): A számadások vizsgálatára nézve felsőbb helyen közbejönni szokott mulasztásokat vázolvá, többek között így nyilatkozott: A megyék pontosan fölterjesztik számadásaikat, de vizsgálatuk évekre is elmarad. S mi ennek a következése? A számadó, kit minél előbb fel kellene menteni, kinek sokszor felesége, családja is vele együtt kötelezve van, évekig lebilincselve s hitele felfüggesztve, megsemmisítve marad.

Igazságos-e, hogy ezen embernek egész vagyona más hibája miatt le legyen zárva, s e miatt sokszor egész ártatlan családok végromlásra jussanak, mert a számadások akkor érkeznek vissza, midőn

a számadó mohos sírjából nem képes többé a hibákat eloszlatni. Helyhatósági hivatalaink ügyis nem igen egyebek czifra nyomorúságnál. Óvjuk meg legalább a hivatalnokokat a kézzel fogható kártól, ha illő jutalmat nem adunk is. Kívánja tehát szóló, hogy a törvénybe sanctió tétessék ki, miszerint ha a számadások a kiszabott idő alatt felsőbb helyen meg nem vizsgáltatnak, a hiányt s kárt az illető kormányshékö szakosztálya térítse meg, a számadó tiszt pedig mentessék fel. Ha ez így nem fog a törvényben kimondatni, a rossz lelkű számadó tisztnek legkönnyebb lesz kieszközölni, hogy számadásai egy évig meg ne vizsgáltassanak, s ekkor mentve lesz.

Elnök ő nagyméltósága azt mondá a vádakra, hogy alkalmasint. «Iliacos intra muros peccatur, et extra», s hogy a megyék is gyakran késnek számadásaik felterjesztésével, de annak szükségét sürgetve emelé ki, hogy a 380. szakasz szerkezete így ne maradjon. Egyébiránt nem oly feketelátó ő Excellentiája, mint a követ úr. Elismeri azonban, hogy mindenütt van hiány, min azonban nem annyira büntetőtörvénnyel lehet segíteni, mint azáltal, ha erő s energia van a kormányban. Ott van Ulászló híres törvénye a «bona diripiantur», de mi sikere? Éppen azon törvény a haza legszomorúbb idejére emlékeztet.

Klauzál Gábor igen helyén látja az előtte szólott Bihar megye követének kifakadását s örvend, és a vád megerősítését látja abban, hogy az illető kormányshékönek egy, a táblánál ülő tisztelt tagja (Zsedényi) vissza nem utasította azt, mint a napokban egy igen érzelgő városi követ a városi hiányok megrovását. Szóló nagy gyöngeségnek tartja az ilyen palástoló érzelgést, mert csak a diagnosis után lehet gyökeres orvoslást remélni; míg hibáink felfedezése megsért, addig nem vagyunk túl a kisszerűségben.

Erre az érdeklött követ *Zsedényi Ede* (*Szepes megyé követe*) lovagiasan kijelenté, hogy ő úgy ül ugyan itt, mint Szepes követe, s nem mint helytartósági tanácsos s ezen minőségében a Helytartótanácsot, s általában a kormányt csak annyira mentheti, a mennyire ezt utasítása, vagy küldői szelleme megengedi. Miután azonban egyenesen fel van szólítva, kénytelen az előadott vádakat, melyek csak egyes tagokat érhetnek, magáról s tiszta keblű hivatal társairól és az egész Helytartótanácsról visszautasítani. Említván az után a dolog gyakorlati állását, a késedelem természetes okát abban látja, hogy 52 megyé s 42 királyi városból küldetnek föl megvizsgálandó számadások, s ezeknek háromnegyed része is minden felvilágosítás, útmutató megjegyzések s irányadó kíséret nélkül.

Erre a vádló követ *Klauzál* teljes elismerést nyilatkoztatott Szepes követének tiszta jelleme iránt, de remélé egyszersemind, hogy fel fogja őt menteni egyes példák felhozásától s nevek megnevezésétől.

Elnök ő nagyméltósága s vele néhányan elégnak vélték a büntetőtörvénynek a hanyag tisztviselők büntetését rendelő 534. szakaszára hivatkozni. A többség azonban nem látott azon általánosságban kellő biztosítást, s a 380. szakaszra nézve a szabolcsi szerkezetet fogadá el több előadottak közül, miszerint ha a Helytartótanács észrevételeit a számadások felterjesztésétől számítandó legfeljebb egy év alatt a városnak le nem küldené, a számadásból eredő fogyatkozásokért kárpótlással többé nem a számadó, hanem a Helytartótanács elnöke s illető tagjai tartoznak.

A királyi díjról szóló VI. Rész (381—384. szakaszok) változatlanul megmaradt, s így a szavazatok kérdéseig haladván a munkálat vizsgálata, *Elnök* ő nagyméltósága kijelenté, hogy az eddig kész munka a méltóságos Főrendekhez azonnal át fog küldetni, mihelyt gyűlést tartanak.

Az ülés 1 és fél órakor oszlott el.

(*Rendi Napló, III. k. 66—90. l.*)

CIV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 február 17-én, reggeli 9¹/₂ órakor.

Tárgy: A szab. kir. városok rendezésének folytatása.

Tanácskozás alá vététt a városok országgyűlési befolyásának, a szavazatok számának kérdése. Miután *Elnök* ő nagymga, hivatkozva előbbi nyilatkozásaira, röviden a Rendek figyelmébe ajánlá azon körülményt, miként itt nem arról van szó, hogy új jogok osztassanak s a városok új törvényhozási befolyással ruháztassanak fel, tehát a fennálló törvényeket s régi gyakorlatot méltányolni szükség.

Török Gábor (Arad megye kövele) pedig a szavazatok mennyiségének meghatározása előtt végzést kívánt a felett, hogy Arad, Eszék, Felsőbánya és Pécs városok becikkelyeztessenek és országgyűlési szavazatban szinte részesíttessenek.

A felszólaló városok nagy többsége egyenkénti szavazatot kívánt, s e hiu vágy támogatására a már annyiszor elmondott argumentumokat bőségesen ismételé. A megyei követek előadák a szerkezettől eltérő utasításokat, a városok mostani állapotában 8—12 szavazatot elégeelve. Csak egy megye akart, a megyei szavazatok kettőztetése mellett, minden beczikkelyezett városnak egy szavazatot.

Új, a kerületi ülésben elő nem fordult eszme volt, hogy a megyék szavazatai meghármaztassanak, a városok pedig egyenként egy szavazattal birjanak. A kerületi szerkezet u. m. 16, vagy kettős számítással 32 szavazat megmaradt. Arad s a többi városok ügye ezúttal is megbukott s elhalasztatott.

Szumrák (Besztercebánya város követe) így nyilatkozott: A városi szavazatok ezen elrendezését sem az ország alkotmányával s alaptörvényekkel, sem a kir. előadásokkal, sem a természetet osztó igazsággal, sem végre a status főczéljával, t. i. a haza boldogságával megegyeztetni nem tudja. Nem akarja bőven bizonyítgatni, hogy minden várost, mint minden megyét egyenkénti szavazatjog illet. Elismerték ezt a Karok és Rendek is, és csak a városok elrendezésétől függesztették fel; elismerte a haza, s a törvényhozó test, midőn az 1608: 1. cikkben a négy országos rendet meghatározta, midőn 1608-tól—1807-ig 17 új várost beczikkelyezett, s országgyűlési szavazatjoggal s üléssel ruházott fel, s midőn az 1687: 17. t.-cz.-ben egyenesen s világosan kimondta, hogy nevezetes ok nélkül a kir. városok számát csak azért sem kell szaporítani, mert a megyéket országgyűlési szavazataik által elnyomják, s a megyék és városok közti súlyegyen már is fel van forgatva. Hogy ezen egyenlő s egyenkénti szavazatjogról kétkedni nem lehet, bebizonyította a törvényhozó test 1618-ban, midőn észrevevén, hogy hét szabad kir. bányavárosok az addig divatozott alkotmányos gyakorlat ellen csak egy követet küldtek az országgyűlésre, azonnal megkérte II. Mátyás királyt, hogy minden sz. kir. városból nem egy, de két követet hívhasson. Bebizonyította továbbá azzal, hogy a 16—17. században többször látván, hogy némely szabad kir. városok követei az országgyűlésen jelen nincsennek, azokat tüstént felszólította, hogy követeket küldjenek, miután távollétökben törvényesen végezni semmit sem lehet.

Úgyszinte ezen egyenlő s egyenkénti szavazatjog gyakorlatáról sem lehet kételkedni, mert tudva van, hogy a nagyobb fontosságú kérdések számtalan ízben a megyék és városok egyenlő s egyenkénti szavazása által döntettek el. Így p. o. az 1609, 1647, 1649. országgyűléseken, így Thurzó György, Draskovics János, Pálffy Pál nádorok

választása alkalmával, úgy az 1715-iki s 1723-iki országgyűléseken, midőn a felségsértésről szóló törvény, *pragmatica sanctio* s más efélék tárgyalattak, úgy a királyválasztásoknál s békekötések alkalmával. A régi országgyűlési iratok s jegyzőkönyvekből ezer esetet lehetne felhozni annak bizonyására, miket azonban szóló követ elmellőzvé, csak azon kérdést teszi: mi az oka, s mi bünt következtek el a városok, hogy éppen a XIX. században, melynek feladata a szabadságot tágitani s terjeszteni, nem pedig elnyomni, országgyűlési szavazatjoguk elnyomásával lehessen őket büntetni? és szabad-e, szükséges-e az ősi alkotmányt félretéve új képviseleti rendszeren, vagy statistikai adatokon alapult alkotmányt hozni be? Mi az első kérdést illeti, alig lesz található oly ember, ki a negyedik magyar országos rendre tiszta lelkiismerettel valami bünt foghatna. Mert világszerte tudva van, hogy a negyedik rend mindenkor állhatatos hűséggel viselte magát a hon és király iránt, s minden őt illető kötelességet teljesített. Azt szokás a negyedik rendnek szemére hányni, hogy a városok a kir. kamarától függenek, s nagyobb részint rottenboroughok, melyeket el kellene törölni, mint Angliában. De a városok kamarátói függése nem nagyobb, mint a megyék helytartóságtól függése s a városok rendezésével különben is el fog enyészni. A mi pedig némely városok kicsinységét illeti, ezek akkor is kicsinyek voltak, midőn szavazatjogot nyertek, ha tehát akkor igazságos volt a szavazatjog, most is az. A magyar kir. városok s angol rottenboroughok között igen nagy a különbség, mert a kir. városok magok a földesurak s a városi birtok tulajdonosai, ellenben ott magános földesurak alatt valának, s a lakosok nem voltak tulajdonosok, hanem csak haszonbérlők, kikkel a földesur választások alkalmával könnyen rendelkezett; a rottenboroughok továbbá csak néhány házból és váromladékból állottak, Magyarországon pedig a legkisebb város is néhány száz házból áll, melyek tulajdonosai szabad polgárok. Egyébiránt az angol reformbill messziről sem történt az arisztokratia javára, mert az alsó házba nem a nemesség küld követeket, hanem a közönségek, s az arisztokratia és hierarchia csak a felső házban ül. Végre az is tekintetet érdemel, hogy Angliában az eltörölt szavazási jogokat új városok, tehát polgárok kapták meg.

Átmenvén a másik kérdésre, kereken tagadja, hogy a törvényhozásnak szabad legyen az ősi alkotmányt félre tenni, és új statistikai adatokon alapult új alkotmányt behozni. Az ősi alkotmány pedig négy országos renden alapszik, s ez királyi eskü és koronázási diploma szentsége által van biztosítva. Minden koronázási oklevél két oldalú szerződés, melyet csak a négy országos rend s Ő Felsége közegyezésével

lehet feloldani. Az 1790: 67. t.-cz. nyilván kimondja, hogy az országgyűlés megyék s városok rendezésére kiküldött országos választmány-nak más feladata nem lehet, mint az alkotmányos hatóságok épen-tartása mellett czélszerűbb tárgyalási, tanácskozási módot hozni be. E törvény értelmében szól a 3-ik kegyelmes kir. előadás is. Ezek értelmében kívánja tehát szóló követ a szerkezetet változtatni, vagy legalább a 16 szavazatot a 48 város közt egyenlő fractiókban felosztani, még következő okokat hozván fel. Legnagyobb anomalia volna, ha egy individuumot, t. i. egy mágnást a felső Táblán egy egész szó illetve, egy egész városnak pedig hasonló szó az alsó táblán megtagadtatnák. Csak azon országok boldogulhattak, hol hatalmas és virágzó industriális rend, azaz városok vannak. Ha a városok joga csonkítást szenved, az Erdély s Magyarország közti kapcsolatról álmodni sem lehet, mert az erdélyi városok, melyek az ottani diatán valódi tulsúlylyal bírnak, látván a magyarországi állapotot, a kapcsolatot tehetségek szerint gátolni fogják.

Ezen s hasonló értelmű városi nyilatkozatok ellenében *Bottka Tivadar* (Bars megye követe), ki már a horvátországgali viszonyok tárgyában tartott beszéde által bebizonyította mely történeti buvárkodását s a Corpus Jurissali ritka ismeretségét, következőleg nyilatkozott:

A városi érdemes követek törvényekre és gyakorlatra alapítják szavazati követelésöket, de sem a törvény, sem a gyakorlat nincsenek mellettök. Hivatkoznak Ulászló 1514: 3, 1608: 1. és az 1687: 17. t.-cikkekre. Taglalat alá vévén ezen törvényeket, egyenként és mindenek előtt Ulászló törvényét, ebből az 1-ső §-ból az világlik ki, hogy csak 8 oly szabad kir. város létezett, mely rendiség jogával birt, a többi helyek pedig, melyek azon törvény 4, 5, 6. §-saiban említetnek, csak királyi és koronai birtokképpen sorolvák elő. És hogy valóban nem is volt az 1608: 1. organicus törvény alkotásáig rendiséggel bíró 8 szabad kir. városnál több, azt még bővebben következő adatokkal mutatom meg. Ugyanazon Ulászlónak 1500: 41. cikke is csak nyolcz szabad kir. várost számlál elő, s pedig névszerint azokat, melyeket az 1514: 3. cikk. Továbbá van egy bizonyos budai codex, mely ezen városnak municipalis ügyeit tárgyalja, és 1502. év körül iratott. Ebben említés tétetvén arról, hogy Corvin Mátyás Pestet Budától elszakasztotta és külön 8-ik szabad kir. várossá tette, a többi hét város is névszerint elsoroltatik, éppen úgy, mint Ulászlónak említetem két törvényében. Mindezek az úgynevezett mixta periodusba esnek de hogy a habsburgi uralkodóház alatt is csak 8 város tartatott ren-

diségben részesülönek és szorosabb értelemben szabad kir. városnak, kitétszik Oláh Miklós tanutételéből, kinek hitelt adni már annál fogva is tartozunk, mert, mint a cancelláriának szorgalmas tagja, ezen ügyek körül forgolódott és később esztergomi érsekségre emeltetett. Ő t. i. 1536-ban Mária, a szerencsétlen Lajos király özvegyének titoknoka lévén, Budát, mint az ország metropolisát és kir. székvárost a többiek sorából kiemelvén, ezen kívül csak 7 szabad kir. várost említ. Sopronról szólóban t. i. ezt mondván: «una ex septem civitatibus liberis». Ugyan ő azon többi várost, melyek Ulászló törvényének többi §-saiban említettnek, mint p. o. Budát, Nagyszegedet stb. oppida czímmel illeti. Sőt midőn 1602-ben Rudolf király a tárnoki törvényeket a tárnoki városok számára megerősíté, ő is csak azon városokat nevezte szabad kir. városoknak, melyeket Ulászló, hozzájuk adván a későbbi privilegiumnál fogva Szakoleczát is. Mindezekből látható, hogy Ulászló 7 decretuma 3 czikke nem a városi követ urak követelése mellett, hanem az ellen fordul.

Lássuk már most az 1608-iki 1. cikket, azon organicus törvényt, melynek annyi világosságot tulajdonítanak az érdemes városi követek. De tekintsenek csak az 1645-iki s így csak 38 évvel későbbben kötött linzi békekötés 7. és 8. pontjaiba, látni fogják, hogy az 1608: 1. t.-cz. a Rendek közti viszonyt, a voksok minőségét és arányát éppen nem határozza el, sőt homályban és bizonytalanságban hagyván, az 38 év lefolyta alatt már oly meglábolhatlan zavarba jött, hogy annak törvény általi tisztába hozatalát azon pacificatio egyik föltételeül kellett kikötni.

Végtére taglaljuk az 1687: 17. cikket. Ez az érdemes követ urak Achillese. Sajnálom azonban, hogy ki kell mondanom, miképpen a legerőltettebb magyarázat által sem lehet belőle a városi szavazatok követelését kisajtolni, mert ezen törvénynek, ha betű szerint vétetik, sem értelme, sem teste nincs. Az áll ott ugyanis, hogy a királyi városok a török járom alól kiszabadítván, annyira megszapordtak, hogy a többi országos Rendeket majdan fölerik. Csodálom tehát Besztercze városa érdemes követét, hogyan ferdíthette el a törvény világos szavait oly kitételrel, mintha az mondatnék a törvényben, hogy a városok száma a vármegyéket föleri. Már pedig ha azt vesszük fel, hogy a többi Rendeket úgy mint az egyházi, mágási és nemesi rendet, melyeket azon 1687: 17. törvényczikk általános kifejezése érdekel, együttvéve akár számra akár súlyra, nemcsak nem érte fel a városi rend 1687-ben, hanem inkább azon többi rend együttvéve legalább tízszer haladta meg

számra a városit: méltán azt kell vallanom, hogy azon 17. cikknek sem értelme, sem teste nincs.

Mi a gyakorlatot illeti: ez is a városi érdemes követ urak követése ellen van. Felhoznak ugyan egyes eseteket arra, hogy a törvények alkotásában szavazatuk által részt vettek. Éppen ez maga bizonyítja, hogy nem mindig eresztettek szavazatra, vagyis hogy csak az idők körülményei juttattak nekik néha részvétet abban, s így kivívott jogképpen azt nem gyakorolták. Felhoznak továbbá eseteket, hogy a nádorok választásában szavaztak. Meg kell azonban jegyeznem, hogy a Thurzó György választásához szavazatukkal nem járulhattak, mert Besztercze városának követe hibás kútfőből meríté ezen nádornak szavazatok általi választását, ki felkiáltással lett azzá. Azon nádorok, kik szavazatokkal jutottak ezen főhivatalra, számra hatan vannak. Úgy mint Forgács Zsigmond 1618., Thurzó Szaniszló 1622., Eszterházy Miklós 1625., Draskovics János 1647., Pálffy Pál és Wesselényi Ferencz 1625-ben. De ezen választások a vallási felekezetek harczai voltak, melyeknek zászlaját az 1640. törvény tűzte ki, azt rendelvén, hogy a két akkor uralkodó vallásból két-két egyén jelöltessék ki nádorságra. Ekkor történt néha a régiebb szokástól eltérve, hogy a vallási felekezetek új elemeket olvasztottak magok közzé, melyekkel ritkább soraikat erősíték. De ezek szomorú idők és harcok fogásai voltak, melyek békesség idejére nem valók. Azonban van a régiebb nádor választások közt ellenkező példa is, azt mutató t. i., hogy azokból kizárattak a városiak. Jelesen midőn 1554-ben Nádasdy Tamás nádornak választaték, akkor a vármegyék a városi követek kizárával szavaztak.

A törvények alkotásába való befolyást illetőleg szolgálók adatokkal, azt bizonyítókkal, hogy a városok nem birtak egyes és eldöntő szavazattal. Az 1728-iki diétára a horvátországi vagy is igazabban mondva slavoniai városok meg nem hivattak, s midőn ez iránt a cancellárián kérdést tettek, azt nyerték válaszul, hogy csak egész Horvátország kapott regálist. Habár meg is jelentek regálisok nélkül követeik, azoknak ülések sok ideig nem volt, mert királyi rendelet érkezett a diétára, hogy csak azoknak adassék ülés az országgyűlésen, kik arra meghivattak. Ezen ügy azonban később elintéztetett ugyan, de méltán lehet kérdeni, hogyan tehetni fel az akkori kormányról, hogy a városokat csak kis időre is kizárta volna, ha egyenkénti szavatok illeti vala azokat? Egyébiránt a szavazatok állapota ez időben annyira zavaros volt, hogy az 1751-iki diétán a személynök nem mertszavaztatni, okul adván, hogy ezen szélsőség legnagyobb szakadásokat és

zavarokat fogna előidézni. Az elzsibbasztott többi Rendek mellett azonban a megyei követek annyi erőt fejtettek ki az 1764/5-ki diétán, hogy ez úttal már éppen azon mód divatozék a törvény hozatalában és szavazatban, mely jelenleg fönn áll; s így nem oly rövid életű ezen szokás, mint azt az érdemes városi követek említék, hanem csak százados szokás az. Már pedig országunk szokások országa.

Járy György (Pest város követe) előre bocsátván utasítását, hogy a negyedik rend negyvenhét szavazat birtokában maradjon meg, az 1608: 1. s 1514: 3. törvény czikk czikkelyeinek összevetéséből azt igyekezett megmutatni, hogy 1608-ban huszonket szabad királyi város ruháztatott fel egyenkénti szavazati joggal, nem pedig csak azon nyolcz, mely az 1514: 3. törvény czikk 1-ső §-ában foglaltatik, mit más körülmények is bizonyítanak, mert 1609-ben ugyanazon huszonkét királyi város királyi levelek által az országgyűlésre meghivatott, meg is jelent a Karok és Rendek ellenzése nélkül. A többi királyi városokat illetőleg felhozott a szóló követ későbbi becikkelyezési törvényeket. Érdekesebb volt azonban a beszéd második része, hol a tábla azon cselekvését czáfolgatá a szóló követ, miszerint a városi szavak leszállítását két főokra, t. i. a népességre s teher viselésre alapítják. Az elsőre nézve összehasonlítá a harmadik és negyedik rendet. Fényes statistikája szerint az ötvenkét megyében létező nemességnek száma ötszázezer személyre rúg, ezek közt ha minden negyedik személy választónak vétetik, volna összesen százhuszonöt ezer nemes választó. A negyvenhét királyi városban jelen munka szerint hatszázezer lakos van, és ha az új elrendezés szerint csak minden hatodik lakos vétetik fel választónak, a polgári választók száma száz-ezer lészen. Ezen hét szám összevetéséből kiviláglik, hogy a felállított arány a tizenhat városi és ötvenkét megyei szavazat közt nem méltányos. Az mondatik ugyan, hogy a megyei követek nem csak a nemességet, hanem a megyéknek valamennyi lakosait képviselik, a mi megint nem áll; mert a ki sem közvetlenül, sem közvetve, sem a választásba, sem az utasításba be nem foly, az nincs képviselve, és a megyei követek nem a jobbágyságot, csak a nemességet képviselik. Az mondatik továbbá, hogy miként lehetne megengedni, hogy Ruszt városa, mely Fényes statistikája szerint csak 1091 lakossal bír és melynek jövődöben száznolczvanegy választott polgára leend, ugyan annyi vokssal birjon, mint Pest városa, melynek nolczvanezer lakosa van, és tizenkétezer választott polgára leend; miképp lehetne megengedni, hogy Libetbánya 1683 lakosával és 281 választójával szinte egy szavazattal folyon be a törvényhozásba, mint Debreczen városa.

melynek ötvenezer lakosa van és több mint nyolcezer választója leend; és így tovább. De ezen anomália nem csak a városoknál, hanem a megyéknél is ugyanazon mértékben létezik; mert Fényes statisticája szerint Mosonynak csak 388 nemes és így kilenczvenhét választója van, és még is ugyanazon szavazattal bír mint Borsod megye több mint harminczkétezer nemesével és nyolcezer választójával; Csanádban 463 nemes és 116 választó van és szinte egy szavazattal foly be a törvényhozásba, mint Pozsony megye harminczhét-ezer nemesével és nyolcezer választójával. Pozsegában létezik 614 nemes személy és 178 választó; Szatmárban van harmincezer nemes és 7500 választó. Szerémiben 730 nemes ember és 182 választó és Veszprémiben huszonkilencezer nemes ember s hétezer választó s így tovább.

Nincs oly kis város, melynek a választók számát tekintve, meg nem felelne éppen oly kis megye; nincs oly nagy megye, melynek meg nem felelne éppen oly nagy város. Így Ruszt ellenében áll Mosony, Libetbánya ellenében Csanád, Béalabánya ellenében Pozsega, Pozsega város ellenében Esztergom és így tovább.

Mindaddig tehát, míg Magyarország rendi alkotmánya fennáll, míg a municipiumok képviselve vannak az országgyűlésen, a kitett anomáliának mindkét részről meg kell maradnia és azt igazságtalanság nélkül csak az egyik rendnél megszüntetni nem lehet, annyival kevésbé, minthogy mindenki átlátja, hogy 16 városi szavazat elégséges nem leend, hogy azzal a hazát nagy bajaiból kiségezhessük. Besztercebánya követe a szomszéd testvér hazának példáját már érintette. T. i. Erdélyben a nemzetiség, mely 160,000 személyből áll, az országgyűlésen 25 municipium által képviseltetvén, 25 szavazattal, a polgárság mind a városokban, mind a taxalis helyekben 135 ezer főre vág és 28 municipium által képviseltetvén, ugyanannyi szavazattal bír. De ezen méltányos arány nemcsak Erdélyben, hanem széles e világon mindenütt létezik, a hol egy nemzet vagy representatio, vagy országrendi alkotmánynyal el van látva. Így Angliában a megyék 252 tagot, a városok 400 tagot küldenek az alsóházba, pedig a megyében nemcsak a nemes, hanem a nemtelen is választ. Bajorországban a városoknak képviseltetése a nemesekéhez úgy áll, mint kettő egyhez; Szászországban úgy, mint három kettőhez; Bádenben az alsó kamarában a nemesség nincs is képviselve és a nemesség egyedül az első kamarában van representálva.

Ezen combinatiókra több megyei követ hordott elő ellenmeg-egyzése ket.

Az egyik *Bónis Sámuel* (Szabolcs megye követe) szerint az elmondottak Pest követének régi kedves eszméi, melyeket minden alkalommal előhoz, mint ama római: «censeo Carthaginem esse delendam»-ját. Azzal azonban, hogy Pest város követe a jelen jogokhoz ragaszkodik s azokat meg akarja tartani, Szeged és Debreczen alig leendne megelégedve. Igaz, hogy a megyékben nemcsak választanak, de azért a nemesek által választott követek jobban képviselik az adózó népet, mint az érdemes követ úr, ki a coordinatiót ellenzette, Pest városa polgárságát; mert midőn megajánlásról, katonadásról volt szó, a megyei követek úgy megállották a maguk helyét, hogy e részben a városok tőlük tanulhatnának.

A másik *Beöthy Ödön* (Bihar megye követe) dicséri Pest város követének szorgalmát, melylyel a törvénykönyvön kívül is céljára szolgáló adatokat gyűjtött, de e részben egyedüli szabály a törvénykönyv, ez pedig a városok követelésére nem annyira kedvező. Nem jó mindig régi törvényekre támaszkodni, ha azokat minden oldalról meg nem vizsgáljuk. Az 1608: 1. t.-cz. szerint a távollevők követei, még a városok előtt követelhetnének ülést és szavazatot, ha pedig 4—500 távollevő követének ilyesmi jutna eszébe, a városok aligha nyernének vele. Nem az a feladat, mi volt a múlt idő, hanem hogy mi lesz teendő jövődöben? Ha régi törvényekre hivatkoznak a városok, kétes fegyvereket használnak, melyek inkább ellenök szolgálhatnak; ha a korszellemhez csatlakoznak, találkozni fognak a megyék kívánatával. Ha a városok régi állapotokra hivatkoznak, visszavezetik a dolgot a Rákosra, hol minden nemesnek külön szavazata volt.

Arad s a többi három város becikkelyezettetését illetőleg, egyrészről felhozattak mindazon magasztaló phrazisok, melyekkel az illető megyei követek saját székvárosaik érdemeit, kereskedési tekintetben fontos és kedvező fekvését közintézeteit, népességét stb., kiemelik. E városok már régóta saját törvényszékekkel bírnak, függetlenül a megyéktől, melyek alá őket többé visszavetni, valamint a mostani bizonytalan állapotban hagyni nem lehet.

Aradot s Felsőbányát illetőleg különös argumentumul használtatott *Beöthy* által, hogy a tiszai kerületek különben is igen kevés várossal bírnak; a candidált városok pedig nagyok, népeseek, s e fölött azon roppant jó tulajdonnal bírnak, hogy magyarok, nem lévén körülvéve német és tót elemekkel.

Az ellenvéleményűek egyike, *Palóczy László*, nem szereti ezen városok kérdését így közbevetőleg tárgyaltatni, s óhajtaná, hogy előbb a kereskedési tárgyak nézetnének át, melyek szerint azután

alaposan lehet itélni, hogy micsoda pontokat kell különös figyelembe venni, s minő helyeket teremteni az országban kereskedési tekintetből. Ha városi szavazatok adatnak, jó lenne ezeket nem a meghatározott számon túl nevelni, hanem olyan rottenborough-októl venni el, melyeknek a követküldés ügyis terhökre van s érdemesebb városokra ruházni át.

Felszólaltak a mai ülésen: elnök 9-szer; városi követ 25; megyei követ 38, némelyek kétszer is; káptalan egy; kerületi egy; felszólalt Horvátország is kétszer, Zenget magának követelve, mi ellen óvás tétetett.

(Rendi Napló III. kötet 90—128. l.)

Február 18-án vasárnap.

CV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 február 19-én reggeli 9¹/₂ órákor.

Tárgy: A szab. kir. városok rendezésének folytatása.

Pest megye követe ismét megújítá indítványát a töredékes szavazatok ellen, valamint *Zólyom megye* s *Breznó követe* is azon kérését, hogy a kerületi választmányi szerkezet, mely szerint Breznó külön fél szavazattal bírt, visszaállíttassék és ezen félszavazat Nagybányától, melynek a kerületi szerkezet szerint adott, elvétessék.

Huszár Károly (Nógrád megye követe) e fél szavazatot Pozsony városánál akarta meggagzdálkodni azon okból, mert Pozsony nem eléggé népes arra, hogy két szavazattal bírjon, mi alkalmat adott Pozsony város érdemeinek, különösen századok óta gyakorlott vendégszeretetének kiemelésére. Felhozott többek közt Pozsony ellen a magyar elem hiánya, a szomszéd Ausztria befolyása, mire *elnök* ő nagyméltósága azt felelé, hogy ez inkább fontos ok arra, hogy igyekezzünk e határvárost, melytől ha nemzetiségi tekintetben nem is, de ipari s előhaladási tekintetben nagy jövőndöt várhatunk, minél szorosabban hozzánk csatolni. Ha e jeles és példás szorgalmú város, melyben a polgári elem jelenben is úgy ki van fejtvé, mint kevés

városban hazánkban, érezni fogja, hogy az ország iránta igazságos kedvezéssel viseltetik, a nemzetiségben sem fog hátramaradni. De nem lehet elfelejteni azt sem, hogy Pozsony századok óta országgyűlésünk helye, hol fejedelmeink koronáztatnak, hol annyi nagyszerű történeti emlékezés leng, s melyre hazafiúi kegyelet ihletése nélkül gondolni lehetetlen.

Hozzáadá ezekhez *Bezerédj István* (Tolna megye követe), hogy a határvárosok a nemzeti iparnak mintegy citadellái, őrállói, s ezeket minél erősebb lánczokkal kapcsolni a hazához, legfontosabb érdekünk parancsolja. Ha a hajdankor harczos idejében különös figyelem fordítottatott a határi védvárakra, most, midőn nem véres csatatéren többé, hanem az ipar mezején küzdek a népek közti csata; a határvárosokra kell kitűnőleg figyelmeztetni.

Csaknem közegyezés lévén, hogy Pozsony városa voksát illetni nem lehet; másrésről pedig éreztetvén a szükség, hogy Breznóbánya külön fél szavazatot méltán követel

Bezerédj István megújítja azon a kerületi ülésben is előhozott indítványát, hogy a fél szavazat se Breznó-, se Nagybányától ne vétessék el, mert szomorú segítség, ha az éhezőnek azon kenyeret adjuk, melyet a másiktól elveszünk, mert ez által éppen azon cél, melyet a városok feljogosítása által elérni óhajt a haza, t. i. a kibékítés, egyesülés célja sértetik, hanem inkább a meghatározott 16 számhoz adassék még egy fél szavazat Breznóbánya számára. Hiszen e 16 szám nem valami stereotyp s nem aranybulla, melyhez nyulni ne lehessen. Különben is ki van mondva, hogy a Rendek e számot örökre bezártnak tekinteni nem kívánják. E félszavazat miatt nem lesznek a városok túlnyomóbbak s modica non curat prætor. A felállított 16 szám úgy sem valamely szigorú mathematicus calculus eredménye, hanem csupa önkény; ha tehát e számot megtoldjuk, s ez által Breznót és a városokat kielégítjük, önkényes számot áldozunk s valóságot nyerünk. A sértés gyűlöletet, a bőkezűség szeretetet szül.

Bármily fontosaknak ismertettek is ezen okok, az utasítások nagy többsége ellentállott, hogy az indítvány elfogadtassék s maradt a szerkezet, csupán azon kis változtatással, hogy a Besztercze-, Libet- és Breznóbányának összesen adott egy egész voks két félre választatván, külön fél voksa legyen Beszterczének s másik külön fél Libet- és Breznóbányának együttvéve.

Még egy új indítvány tétetett Zeng városára nézve *Szentkirályi* által, hogy t. i. e város addig, míg azon katonai hatalom s befolyás alól, mely alatt jelenleg van, ki nem vétetik, országgyűlési

szavazatra ne bocsáttassék, hanem szavazati joga tartassék fenn akkorra, ha az ország ebbeli kívánata teljesítve leend. E szerint Károlyváros maga egy külön fél szóval fogna bírni.

Ez indítvány ellenében az hozatott fel, hogy az által, ha Zenget a miatt, mert törvénytelenül katonai hatalom s befolyás alatt áll, most az országgyűlési szavazatból kizárná, ez által a tettelegessé állapított törvényesnek mintegy elismerné, s a Zenget illető sérelem ügyének ártana az országgyűlés. Az indítványozó s pártolói előhozák ugyan, hogy ez a jognak s a sérelem ügyének mitsem árt, mert még ez országgyűlésen lehet gondoskodni, hogy a sérelem elenyésztesse; de miután a kir. városok szavazatjoga nem valamely ideális, hanem realis állapotra van építve s a kir. városoknak nemcsak de jure, hanem de facto is függetleneknek kell lenni. Zeng pedig jelenleg nem független s territoriummal sem bír, természetes, hogy addig, míg ezen segítve nem lesz, szavazattal nem bírhat. — Maradt a szerkezet.

(*Rendi Napló III. köt. 129—156. l.*)

Február 20-án szünet.

CVI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 február 21-én d. e. 11¹/₂ órakor.

Tárgy: A szab. kir. városok rendezése.

A kir. városokról t.-javaslat hátra levő része bevégeztetett. Szólanak ezen §-ok a követválasztásról, utasítás készítésről oly városokban, melyek közösen küldenek követet (424. 425. §§.) a követ visszahívásról (426—428) a szab. kir. városoknál fizetendő díjakról, végre a rendszernek életbe léptetéséről van egy függelék utasítás 14. §-ba foglalva.

Egyes pontokra különféle utasítások adtak elő; nevezetesebb vitácska csak a 388-ik §-nál támadt, mert *Beöthy Ödön*, ki a zsidók ügyében mindenkor a legnemesebb melegséggel szokott felszólalni, valahányszor csak erre alkalom adatik, most is hévvel sürgeté, hogy e §-ból a zsidók említése (t. i. hogy nem választhatók)

mint a haladás ügyére különben is szennyet ruházó fölösleges szószaporítás, kihagyassék, miután úgy is értetik, hogy a zsidó, ha képviselő nem lehet, követ sem lehet. Megemlíté a szóló követ, hogy miután reá s egyik barátjára, s elvrokonára, Klauzál Gáborra úgy is reá fogták, hogy a zsidók által meg vannak vesztegetve, mely tekintetben csak azért tartozik köszönettel, hogy a vesztegetési árt ugyancsak magasra: 50 ezer aranyra szabták, egy alkalmat sem fog a zsidók ügyében elmulasztani a felszólalásra.

Klauzál Gábor pedig azon szempontot emelé ki, hogy miután a követválasztás egyenesen csak a bizodalom kifolyása lehet, arról törvény által rendelkezni, ki legyen választható, ki nem? fölösleges és nevetséges.

Szentkirályi kifejté az okot, mely a választmányt arra vezette, hogy a zsidókat a követségre alkalmatlanoknak nyilatkoztassa, és ezen ok némely városok azon különös helyzete, hogy bennök a zsidók másutt a bányászok túlnyomólag számosak lévén, ha zsidók, bányászok kövétté választása meg engedtetnék, osztály érdekből mindig zsidót, illetőleg bányászt választanának.

A szerkezet megmaradt, csupán a «közbányászok» szó helyett «bányamunkások» tétettek.

Nevezetesebb előadások tétettek a városi rendszer életbe léptetéséről rendelkező utasítást illetőleg, melyben a városi közgyűlések által a rendszer életbe léptetése iránt hozott szabályok vizsgálata, s a közigazgatásnak egyforma lábra állítása egy országos választmányra bízatik.

Elnök Ő nagyméltósága ezen rendelkezést bővebben ellenzé, felhozott okai következők: 1. A Rendek ezen egész szabályzati tárgyról a 48. §-tól kezdve a 62. §-ig ex professo és kimerítőleg rendelkeztek és a szabályokat közönségesen véve, minden megkülönböztetés nélkül, akár legyenek azok úgynevezett törvényes, ezen városi rendszerben különösen megnevezett, akár másféle szabályok, az ottan kijelölt módon a Helytartótanács felügyelése alá rendelték, s ennél fogva eme törvényes szabályokról itt újra, némiképp ellenkezőleg rendelkezni, legalább is fölösleges; de ha ez nem lenne is, 2. a tek. Karok e helyütt, midőn a kérdéses szabályoknak életbehozására egy orsz. választmányt javaslanak, működjék azután az akár, mint a törvényhozótestnek emanatiója, törvényhozói, — akár végrehajtói szempontból, egy elméletileg s gyakorlatilag mind az európai közstatusjoggal, mind a magyar közjoggal ellenkező tant állítottak fel. Status közjogi tekintetből ismeretesek ugyanis a három egymástól

tökéletesen független törvényhozói végrehajtói és bírói hatalmak, melyeknek köre oly egymástól kirekesztőleg elkülönözve van kiszabva, hogy ha egyik a másikába vág és jogait bitorolja, nemcsak a theoria tanítása, de a gyakorlat és történet mindenkorí útmutatása szerint is, a kényuralom elébb vagy utóbb bekövetkezik; az azután a dolog érdemére és a nemzetek boldogtalanságára nézve mindegy lévén, akár a végrehajtó hatalom győzven le a többit, vagy a törvényhozó hatalom bitorolván a végrehajtó hatalom jogait, sokaknak zsarnokoskodása következék be. Legfeljebb is a rossz ezen utóbbi esetben a kényurak sokasága miatt még érezhetőbb lévén, és a tapasztalás szerint majdnem mindig igen szomorú jótétemény gyanánt egyesek kényuraságára változván át. A mondottakból azonban nem akarja ő Nagyméltósága aztkövetkeztetni, hogy az itt javaslott választmányi eljárásból mindezek bizonyosan következni fognak, vagy még inkább, hogy ily következés bárki által itten messziről is czéloztatnék; sőt emez utóbbi tekintetben az ellenkezőről tökéletesen meg van győződve; de ily nagyfontosságú tárgyban a lehető következtéseknek legkisebb kezdetére is vigyázni kell. És itt van igazán helye annak: «*principiis obsta, sero medicina paratur, quum malā per longas convalescere moras*»; mert minden czélzat nélkül, sőt egyenesen a czélzat ellenére is megtörténhetik, minek a dolog természetes kifejlődése által idő vártával megtörténni lehet.

Ennyit közszempontból. Már most a mi hazánknak e részbeni közjogi viszonyát illeti: az 1791: 12. t.-cz. világosan kimondja «*leges ferendi, abrogandi, interpretandi potestatem legitime coronato principi et SS. et OO. Regni ad comitia legitime confluentibus communem esse, nec extra illa exerceri posse, executiva autem potestas in sensu legum per Regiam Majestatem exercebitur*». Az tehát a kérdés: ezen országos választmány, mely a kérdéses szabályokat megvizsgálni, helybenhagyni vagy helyben nem hagyni, és azután életbe léptetni fogja, mily mineműségben fog működni; törvényhozáiban-e, mint a törvényhozói testnek kifolyása, mely a munkálata alá adandó szabályokra nézve, e jelen való városi törvényt felvilágosítani, magyarázni fogja? Ha ebben: úgy törvényhozói hatalmat az 1791: 12. t.-cz. ellenére országgyűlésen kívül fog gyakorolni, és pedig nem az egész törvényhozás, hanem annak csak egy kifolyása; ha pedig végrehajtói mineműségben fog működni, akkor Ő Felségének végrehajtói hatalmába vág be. Azt lehetne ugyan ennek ellenében mondani, hogy a törvényhozó hatalomnak király Ő Felsége kiegészítő részé lévén és ezen törvényben ő is megegyezvén a választmány mintegy

átruházott, delegált hatalommal fog működni. De éppen ezen átruházás, ezen összezavarása a statushatalomnak az, a mi veszedelmessé válhatik, s egy oly fejedelem, ki oly gyöngye volna, hogy végrehajtó hatalmát, melyet kizárólag bír, másra és különösen a törvényhozó hatalom emanatiójára ruházná át, annyi erővel ritkán birna, hogy a nemzettel közös törvényhozói hatalomban fejedelmi jogainak csonkítása ellen elegendő befolyással lehetne. Ujra mondja ő Nagyméltósága, hogy ezt itten senki célba messziről sem vette, de a dolog célzat nélkül, sőt annak ellenére is, habár hosszabb idő múlva is, kifejlődhetik.

Ezekén kívül még egy fontos tekintet van ezen javaslat ellenében. Hazánk polgári közéletét nemcsak a törvényhozás ezen helyén éli; nálunk a municipiumok szabadabban működnek, mint akárhol Európában, és a statutarium jus mellett körülményeinkhez szabott helybeli törvényeket hoznak. Ez a jog törvényeink szerint tiszta világosságban van. Különféle a vélemény azon tekintetben, ha és mennyire vannak ezen hatósági szabályok Ő Felségének felügyelési hatalma és helyben hagyása alá vetve? A dolog természetével és törvényeink lelkével, úgy a folyvásti gyakorlattal megegyező tan e részben az, hogy a mennyiben törvényt Ő Felségének jóváhagyása nélkül közönségesen hozni nem lehet, ezen helybeli szabályok is csak úgy nyerhetnek törvényes erőt, ha a fejedelem jóváhagyása hozzájuk járul. És ezen tannak valóságát a tek. Karok és Rendek a jelen munkálatban is elismerték, midőn némi szokatlan megszorításokkal ugyan, a kérdéses szabályokat jóváhagyás végett a Helytartótanácsnak fölterjeszteni rendelték. Vannak ugyan némelyek, de kevesen, a mint itt is nyilatkoztak, azon véleményben, hogy az ily törvényhatósági statutumokhoz az egyenes fejedelmi jóváhagyás nem elkerülhetlenül szükséges, mely véleményben azonban ő Nagyméltósága semmiképp nem osztozik. De akár az első helyen ezen statutumokra nézve megemlített tant vagy gyakorlatot nézi, akár, ha azon keveseknek véleménye állana is, kiket utóbb említett: az ily törvényhatósági és a jelen esetben különösen városi szabályok megvizsgálása, helybenhagyása, vagy helyben nem hagyása és életbeléptetése sem a törvényhozásnak, annál inkább a törvényhozás ilyenforma választmányi emanatiojának teendői közzé hazánkban soha sem tartozott, nem is tartozhatott. Meggyőződése szerint nyilván kimondja tehát, hogy hazánkban a törvényhozás a polgári életnek és létnek minden más működését absorbeálni nem szokta. Itten megszokott ősi törvényeink és gyakorlatunk szerint a nemzetnek egyes részei is a törvényható-

ságokban szabadon mozognak, és a mint egy részről ezen százados nemzeti municipalis szabadságot törvényes renddel fönntartva a közboldogsággal és nemzeti további kifejlődéssel igenis összeférhetőnek tartja, és fennmaradását szívéből kívánja: úgy ha ezen municipalis rendszer, majd ilyenformán egyhelyütt meggyöngítettnek, más helyütt a status főhatalmának, különösen a végrehajtó hatalom meggyöngítésével igen is kiterjesztetnék; szóval ősi alkotmányos életünk lényegesen megváltoztatva az újabb korú képviselői polgári társaságos formákkal összeöntetnék és mind ebből egy össze nem állítható egész támadna: legalább egyéni meggyőződése szerint készebb volna a tiszta képviselői formákra átmenni, mint ezen össze nem férhető vegyület mellett maradni. Azonban belső meggyőződése az, hogy minderre szükség nincs, és megtartván alkotmányunk lényeges részeit, azok mind fennmaradásunkra, mind bővebb kifejlődésünkre tökéletesen elegendők. Mindezek következtében kéri a Rendeket, hogy ezen munkálatnak végét kihagyni méltóztassanak.

Elnök ő nagyméltósága ezen beszédére a választmányi jegyző *Szentkirályi Móricz* válaszolt, előadván, hogy ő nagyméltósága a munkálat ezen kis ártatlan részében sokkal nagyobb dolgokat lát, mint a miket a Rendek abba fektetni szándékoztak. A Rendeknek ugyanis egyéb czéljok e rendelkezés által nem volt, mint könnyíteni a városi rendszer életbehozását. Mert a Helytartótanácsnak, melyre ő nagyméltósága a végrehajtást bízni kíváná, különben is igen sok dolga van, s kérdés, hogy reá érne-e a 48 kir. város szabályait annak idejében átnézni? Ezt pedig halogatni s késleltetni nem lehet. A Rendek előtt lebegett a dicasteriumok eljárásaiban tapasztalt lassuság s Pest megyé statutumainak példája, melyek még 1790-ben terjesztettek föl, s reájok mai napig egy betű sem érkezett. Másik oka e rendelkezésnek, hogy az országgyűlés az administratióval összeköttetésben nem állván, szükséges relatiót csak saját választmányától vehet, csak ettől tudhatja meg, mit tudnia okvetlenül kell, hogy a törvénynek elég tétetett. A «*principiis obsta*» olyan elv, melyet, ha szélesre terjesztünk, akkor semmi haladást, semmi erőkifejtést nem fogunk megengedhetni, mert az erő jól is, rosszul is hathat; akkor el kell törülnünk minden intézkedést, mely erőkifejtésre vezet. Előbb az volt a szokásos vád és panasz, hogy a municipalitás mindent elnyel, hogy azzal kormányozni lehetetlen, mert a törvényhozási körre terjeszkedik; most ismét az országgyűlés vádoltatik, hogy mindent absorbeál, hogy idegen körökbe avatkozik. Ezen «*principiis obsta*», a «*jus summum*», «*főfelügyelési jog*» s.

egyéb efélék emlegetése a szólónak nem tetszik, mert mindezeket szorosan értelmezni lehetetlen, s mindenkor önkényre vezetnek és akkor használtatnak, ha a kormány valamit akadályozni akar. A szerkezeti rendelkezés által nincs sértve a kormány felügyelési joga, s azon tan, miszerint legfelsőbb helybenhagyás nélkül statutumokat hozni nem lehet. Mert törvényt törvény által sérteni lehetetlen, hanem specificus törvény által egy általános törvény bizonyos részben módosíthatatik. Ily módosításnak pedig jelen esetben szüksége van, mert nagy fontosságú dolog, hogy az országban levő minden városi administratio egyforma lábra állíttassék, s a statutumok össze egyeztessenek.

A Helytartótanács hatalma csupán a statutumok helybenhagyására terjed ki, de ez által el nem érhető, hogy egyenlőség legyen a városi administratióban. Ha pedig a Helytartótanács hatalma, maguk a statutumok hozására is kiterjesztetik, akkor a városok statutumhozási joga lesz megsemmisítve s a Helytartótanács magára a városi szerkezetre is befolyással lesz. Szükséges tehát, hogy e külön esetre egy delegált hatalom küldessék ki, és ez nem lehet más, mint egy országos választmány, melynek kiküldésében Ő Felsége megegyezik, s mely a törvényhozással ismét összeköttetésbe teszi magát. Ha ezen országos választmány be fogja adni az országgyűlésnek tudósítását, azon városi szabályok mintegy kiegészítő részévé válnak ezen törvénynek; akkor minden részeiben ki lesz dolgozva a városi administratio úgy, mint azt most elvben s in abstracto kidolgozni lehetetlen. Nincs ez által a törvényhozói, birói s végrehajtói hatalom összezavarva; az országos választmánynak ugyanis végrehajtói hatalom adva nincs, mert a városok magok fogják végrehajtani a törvényt; hatósága ugyanis csupán közbenjárói s azon célra intéztetett, hogy a városi administratio egyforma legyen. Ez sem Ő Felsége tekintélyének nem fog derogálni, mert az országos választmány kiküldésében ő maga is megegyezik, sem ez által az ország Rendei oly körbe nem vágnak, mely a törvényhozási körhöz nem tartozik. Más volna, ha a Rendei közvetlenül akarnának igazgatni; de valamint lehet administrationális tárgyban udvari biztosságot kiküldeni, úgy lehet országos biztosságot is. Ez nem is szokatlan, mert volt eset is az inclavált részekre nézve, s még azon kívül hány országos választmány volt már kiküldve hasonló tárgyokban! Szóló tehát az országos választmány kiküldését egészen alkotmányos és oly eszköznek tartja, melyre okvetlen szüksége van az országgyűlésnek, ha a törvény teljesítéséről magának biztos tudomást akar szerezni.

Végül miután a városi tárgy eképp befejeztetett, *egy megyei követ, Klauzál*, a Főrendektől ekkorig át nem vett izenetek közlését sürgeté némely tanácskozás alól kikerült tárgyakban, melyenek a vallásos tárgyak, a pesti országház s visszakapcsolt Részek iránti kívánatok.

Ellenben ő *Nagyméltósága* emlékezteté a Rendeke, hogy miután a kegyelmes királyi előadásoknak minden egyéb pontjaiba bementek, tárgyalják már egyszer az utolsó pontot is t. i. a kincstár kielégítését, mely az országos pénztárnak most is folyton kölesönöz. Benyujtá továbbá az izraelita orvosok és seborvosok esedezését, melyben azt kéri, hogy a megyékben szavazati joggal birjanak, egyéb okleveles társaikkal együtt; mi az illető választmánynak fog kiadatni.

(*Rendi Napló III. k. 157—170. l.*)

154. Kerületi ülés.

1844 február 22-én d. e. 10 órakor.

Elnökök: Majláth (Baranya), Karácsonyi (Torontál). *Jegyző:* Szemere. *Naplóvivő:* Zsoldos.

Tárgy: A Főrendek válaszüzenete a büntetőtörvénykönyv tárgyában.

A *jegyző Szemere*, felolvasá a Főrendek válaszüzenetét a büntetőtörvény tárgyában.

Első szónok volt *Zsedényi (Szepes megye követe)*, ki a tárgy iránt következőleg nyilatkozott: A méltóságos Főrendeknek felolvasott izenetökben foglalt három rendbeli kívánatára nézve, mindenekelőtt a mintabörtönnek felállítását tekintve, ennek szükségéről csak két esetben győződhetnék meg: 1. Hogy ha a magán-rendszert mi magyarok akarnók Európában legelőször vagy az első között behozni, és így más országok tapasztalása még semmi bizonyost nem mutathatván, bővebb, biztosabb tapasztalásra kellene várnunk. De miután Anglia, Francia- és Poroszországnak Helvéciának börtönei és az azokból merített tapasztalás mintául szolgálhatnak, a szóló át nem láthatja okát, miért ne építhetnők amazoktól nyert adatokon saját börtön-rendszerünket? 2. Hogyha a Főrendek által javaslott egyes mintabörtön után merített tapasztalás a magán-

rendszernek elsőségét vagy hiányát tisztába hozhatná, s ily próba után már ezek felett eldöntő ítéletet hozni lehetne. De éppen ezt kereken tagadja a szóló, mert nem említve azt, hogy a próba jó sikerülése leginkább a felügyelők ügyességétől, az alkalmas börtön-személyzettől, a papi személyek jó tapintatától, sőt még a rabok egyéniségétől függ: azt kérdem, hol leszünk három, hat, tiz próbaév után? Nemde ott, a hol most vagyunk? t. i. tudni fogjuk, hogy a magánrendszer jobb a mostani magyar rendszernél. Ezt egyébiránt a Főrendek próba nélkül már elismerték. Azt azonban: vajjon jobb-e a hallgató vagy dolgozó rendszernél? e szerint tudni nem fogjuk, mert a Főrendek három mintabörtönt nem javaslanak.

Tehát mire szolgálhat a magánrendszer szerint építendő mintabörtön? Arra, hogy mostani rendszerünkkel versenyezzen? De ki az e teremben, ki próba nélkül is kettő között a magánrendszernek ne adna elsőséget? És a nemzetnek képviselői, kik a törvényhatósági börtönöknek borzasztó állapotát legjobban ismerik, oly próbára álljanak, mely a mostani börtönöknek gyökeres javítását csak hat vagy tiz évre is visszalökné? Ezen idő egy nemzet életében igaz, keveset nyom; de vajmi sokat azon rabok életében, kik időközben erköcs-telenségnek, rothadásnak indulnak. Igaz, hogy a Főrendek tömlöczeink mostani állapotát megtartani nem akarják, hanem azokat az 1827-iki országos választmány által kidolgozott rendszerhez alkalmaztatni, annak megmutatására, hogy ezen rendszer által sem a börtönökön gyökeresen javítani, sem a költségeket kimélni nem fogjuk.

A szóló ezen munkálatból a börtönöknek rendezését illető czikkeket felolvassván (melyek a börtönépületek mineműsége, a vádlottak és elítéltek, a férfiak és nőszemélyek, a koros és fiatal bűnösök elkülönzéséről szólnak) arra figyelmeztette a Karokat és Rendeket, hogy egy-két törvényhatóságot kivéve, a többi ezen rendszer mellett is új tömlöczöket leendő köteles építeni, melyek első ízben ugyanannyiba kerülni nem fognak, mint a magánrendszer szerint építendő börtönházak, de a javasolt próba után megint másokat kellene építeni, és e két rendbeli építés felülmulná azon költségeket, melyek mindjárt első ízben a magánrendszer szerinti építésre fordíthatnának. Tehát a költségkiméleésből merített okoskodás nem a főrendi, hanem a Karok és Rendek javaslata mellett harczol. Gyakorlatilag vevén pedig a dolgot, azon megyék, melyeknek tömlöczei vagy már nem használhatók, vagy nem elegendők, miután ezen építési költségeket jelenleg a jobbágy viseli, s előre látván, hogy hat vagy tiz év múlva megint más tömlöczöt kellene építeni, a hatóságok addig inkább a minta-

börtön sikerét fognák bevárni, mint ideigleni munka költségével az adózó népet terhelni. S ez kinek kárával történik? nemde azon szegény rabok rovására, kiken azonnal segíteni elmulaszthatlan kötelesség. Sőt szóló még attól is tart, hogyha e szerint a törvényhatóságok majd megtudják, miszerint az 1827-iki munkálatnak nyomán behozandó rendszer helyett nemsokára egy másik rendszerre fognak átmenni, ezen 1827-iki rendszert, ha jobb is a most létezőnél, el fogják hanyagolni; annak végrehajtására semmi gondot nem fordítanak, fenntartván figyelmöket a majd behozandó magánrendszerre.

Miképp van az, hogy a Főrendek ezen 1827-iki rendszerrel próbát tenni nem akarnak, mielőtt ezt általában behoznák? Talán azért, mert minden esetre jobb a mostaninál? Ezen ok a magánrendszer mellett is áll. Vagy azért, mert a régítől olyannyira el nem térvén, nemzetünk jellemének inkább megfelel, és a rabok javulását inkább ez úton várhatni? Honnan következtetik ezt a Főrendek? Abból, hogy ezen 1827-iki rendszer hasonló a mostani rendszerhez? A szóló éppen azért az ellenkezőt következteti; mert miután a tapasztalás mutatja, hogy a mostani rendszernek a rabok javítására semmi befolyása nem volt, a raboknak száma nőttön-nő, a megjavított raboknak száma napról-napra csökken, sőt éppen azon bűnösök, kik több ízben rabságra ítéltettek, tömlőczeinkbe leggyakrabban visszakérülnek: logice mást következtetni nem lehet, minthogy a mostani börtön-rendszerünkhöz hasonló rendszer hasonló következtetéseket vonand maga után. És így gyökeres változtatásra van szükségünk, melyet csak egy új rendszerben találhatni fel. Hogyha a Főrendek azt mondanák: a mostani börtönrendszer hibás ugyan, de azon kevés költséggel javítani lehet; a magánrendszert nem ismerjük, költséges; hazánk viszonyaira nem alkalmaztatható; és így maradjunk a kijavítandó mostani rendszernél: akkor a kérdés félett vitázni lehetne. Hanem magok a Főrendek így, hibás, általában rossznak ismert rendszerről a helyhatósági börtönöket olyanra akarják átvinni, melyet hazánk roppant többsége legjobbnak vall, melyre alapítók codexünket, és mégis a megyéket a bizonyos rossz miatt az elismert jónak behozatalától eltiltani, a régi melletti maradásra kötelezni s a javaslott emberibb codexet csak 500 rab számára akarják szorítani. Számos megye folyamodott a Helytartótanácshoz börtöneinek fölépítése iránt, de felfüggesztetett ez új rendszernek törvényes megállapításáig. Ezen építést továbbra halasztani lehetetlen; azt pedig nem a legalkalmasabbnak ítélt rendszer szerint engedni meg — hibás kormánytan.

Az országos választmánynak üléseiben is megpendítették a próbatétel, nem ugyan a főrendi javaslat szerint, mert ezt ott senki elő nem hozta, hanem hogy a magán- és a hallgató-rendszer szerint építtessék egy-egy mintabörtön. Erre a többség főleg két okból reá nem állott, mert Angolhonban, hol a magánrendszer szerinti elzárás nagy mértékben divatozik, a tapasztalásból merített adatokban megnyugtatót találta, és bizonyossá tétetett, hogy ha a létesítendő magánbörtönök a várakozásnak meg nem felelnek, azok hallgató-rendszerű börtönökké kevesebb költséggel átváltoztathatók és viszont. A szóló pedig még attól is tart, hogy a mintabörtönneli próba után, ha vagy ügyetlen felügyelő miatt várt sikere nem leendett, vagy ha jó volt is, de több költséggel járt: többen találkozandanak, kik azt mondván: a hallgató-rendszer jobb és olcsóbb, próbáljuk meg most azt is, a véleményeket tévedésbe hozzák, és utóbb a börtönök jelen állapota meg fog maradni s a nemzet minden rendszer iránti bizodalját elveszti.

Az országos választmány továbbá a magánrendszert különösen a törvényhatósági börtönökben vélte alkalmazhatónak, rész szerint azért, mert a rövid időre elzártakra nézve a megtéboiyodástól tartani nem lehet, rész szerint, mert a magános állapot elviselése a fog-ság első idejében legnehezebb, és így a magába szállást és jövődre a büntett elkövetésétől félelmet leginkább előidézi. A Főrendek a magánrendszer szerint építendő börtönöknek költségeit 14 millió forintba számítják. Szóló azt hiszi, hogy a törvényhatósági tömlő-czökre számított kilencz millió túlságos, sőt Veszprém megye által előterjesztett hiteles adatok szerint 175 rab számára építendő magán-rendszerű börtön 30,000 forintba kerülván, a törvényhatósági börtönök csak 4.500,000 frtba kerülnének. Azonban ezen somma is, hazánk pénzetlen állapotát tekintve, oly tetemes, hogy szóló az abból merített ellenvetés súlyát őszintén elismerni köteles; de ez ellenvetést mindennemű börtönrendszer ellen is tehetni, s így költségkimélés tekintetéből egyiket sem kellene behozni. A hallgató rendszer költségei dr. Julius számításai szerint, miután a magánrendszer szerinti elzárás rövidebb, mert szigorubb, a rabok tartása tehát kevesebbe kerül, kevesebbek az örök és felvigyázók, és így az egyébiránt tetemesebb költségek ez által némiképp súlyegyenbe hozatnak: úgy állanak a magánrendszerüéihez, mint kilencz a tizhez, tehát öt milliónál 500,000 forint kiméltetnék meg. A költséget indító okul felhozni nem lehet, hol a mostani börtönrendszer a nemzet erkölcsiségét aláássa; és így a nemzetnek legszentebb érdekében áll a rendszernek nem

részletes, hanem általános, gyökeres javítása, melynek végrehajtása úgyis az egyes törvényhatóságok erejére fog bízni, a kormánytól csak a kerületi börtönök felállítását követelvén, mely eddig ezen terhet nem viselte, s így ahoz annnyival szivesebben járulhat, mennyivel bizonyosabb, hogy ezeknek ne azonnali építését, de egyiknek a másik utáni több éven át folytatott felállítását kérjük. A Főrendek vagy meg vannak győződve a magánrendszer jóságáról, és akkor minek állítani mintabörtönt, vagy ha azt elismerik: kételkednek, haboznak: és ekkor mind a három rendszer szerint kellene mintabörtönöket építeni. Ezt azonban ők magok sem javasolják, de haszontalan költségbe is kerülne, és így a szóló felszólítandónak véli a méltóságos Főrendeket a Karok és Rendeik javaslatának elfogadására.

A Főrendek által kívánt büntetési aránykulcs pártolásától annyiban nem idegenkedik a szóló, a mennyiben ez Anglia példája szerint czélszerűnek mutatkozik, hol a törvényszékek a magánrendszernek behozatala után a törvényszerű büntetéseket egyharmadával kevesebbre szállítják. És így azon elvet elfogadhatónak véli, miszerint hasonló általános rendelkezése büntetőtörvénykönyvünkbe iktattatván, addig is, míg a magánrendszer hazánk minden tömlőczeit létrehozathatnék — mi mindenesetre több évek után fog történni — a bírónak biztos alapja legyen, melyre hozandó ítéleteit alapíthassa. De azon javaslatot, hogy minden egyes büntetésre nézve aránykulcs dolgoztassék, mind azért, hogy nem ismer a szóló nemzetet, mely a magánrendszernek behozatala után büntető törvénykönyvét új vizsgálat alá vette volna, mind azért, hogy ezen aránykulcsot tulajdonképp a köztörvényhatóság különböző börtöneihez, és a rabokkál különböző bánásmódhoz kellene alkalmaztatni, el nem fogadja; és ezek szerint kívánja a viszonzizenetet szerkesztetni.

Zsoldos (Veszprém megye követe): Sem alapját nem látja a Főrendek javaslatának, sem szükségét; mert hol a nemzet erkölcsi-sége forog fön, ott költségkímélésről szólni nem lehet. De különben is különösnek találja, hogy a Főrendek először mindjárt nem azt kérdezték, ha van-e pénz, hanem keresztül mentek az egész börtönrendszeren, és azután költségkímélést említenek, holott pedig javaslatuk szerint éppen kettős költséget kellene tenni. Egyébként a Főrendek javaslata el nem fogadhatása mellett szóló okokat Szepes követe (Zsedényi) oly kimerítőleg előadta, hogy ahoz tenni keveset lehet, és a szónok észrevételei inkább csak a válaszizenet állításaira fognak vonatkozni. Mondják a Főrendek, hogy mintabörtön kell tapasztalatszerzés végett, hogy a magánrendszer alkalmazható-e honunk-

ban? Ugyde ezen mintabörtön ezen tapasztalást nem nyújthatja, mert itt egy szerencsésen vagy szerencsétlenül választott börtönigazgató egyéniségétől fogna függni az egész rendszernek elfogadása, vagy mint nem czélszerűnek elvetése. Mondják a Főrendek, hogy még nem tudjuk, ha jó-e a magánrendszer hazánkra nézve is, vagy egy más jobb lenne; holott annak elsőségét minden nemzetek, hol börtönökre gond fordítottatik, elismerték. Mondják a Főrendek, hogy nem fog a magánrendszernek egyszerre behozatala alkalmas szer lenni a bűnöktől elrettentésre; holott a büntetés célja nem a rettentés, hanem javítás, mert emberrel visszaélni azért, hogy más elrettentessék, nem szabad, erre a statusnak joga nincsen.

A Főrendek azt akarják, hogy a hatóságoknak szinte próbát tenni ne szabadjon, holott ez a tapasztalást csak erősítené és biztosabbá tenné. Mondják, hogy még nincsenek alkalmas, kiképzett egyének a börtönökhöz; de hiszen ezen börtönök úgy sem azonnal, hirtelen állíttatnának föl, de egyébként is, hol fogják magokat az egyének kiképezni, ha nem lesz mód magokat képezni? Az emlegetett 14 millió pengő frt képtelenség, hiszen megvémben, úgymond, 100 rabra való börtön 30,000 pengő frtba került volna, a mint az kiszámittaték, és egy cella 300—400 frtba jött volna. Mi az 1827-iki munkálatot illeti, a törvényhozásnak nincs is hatalma egy oly rendszer által igénylett építkezésre kényszeríteni a hatóságokat, melyre a *nem jó* már előre kimondatik. Az ideiglenes büntető törvény szinte fél lépés volna, és én azt sem akarom, hogy a codexben megállapított büntetések $\frac{1}{3}$ -al emeltessenek. És így a válaszízenet egy részét sem fogadom el, hanem azonnal büntetőtörvénykönyvet és magánrendszer szerinti börtönöket akarok.

Ezután a *kerületi jegyző Szemere* így beszélt:

A Főrendek jelen üzenetökben nemcsak azt jelentik ki, hogy a büntető rendszerről szóló III. részből mit fogadnak el s mit nem, hanem véleményeket kimondják a büntetőtörvénykönyv behozatalának módjára nézve is. Tehát az egész tárgyat egy egészen új térre vitték át. Kétségen kívül igen nagy és nehéz kérdés, életet adni a gondolatnak, egy új rendszert illeszteni be ó alkotmányba; és épp ezért mindig hiánynak is tartottam az országos választmány munkálatában, hogy az új büntetőtörvénykönyv behozatala iránt véleményt nem adott. De másreszről a Főrendek e logikáját sem értem, kik egy oly törvénykönyv behozatala iránt bocsátkoznak velünk érintkezésbe, mely még meg sem született, melynek egy része felett még mi sem tanácskoztunk, melynek a Főrendek még két részét nem ismerik, s harmadik

része iránt is most csak első ízben nyilatkoznak. Szóval: a ki tudja, hogy elveikre s irányaikra nézve a Karok többsége és a Főrendek többsége egymástól mindenben mint különböznek, sőt egymással mint ellenkeznek, a ki számba veszi, hogy az első és második részben a többséget mily alapelvek s lényeges különbségek választják el most is, s még fogják elválasztani későbbben egymástól, például esküdtszék, büntetésnemek, kegyelemjog, felségsértés s hűtelenségi bíróságok kérdése stb., és a ki visszaemlékezvén a múltba, átgondolja, hogy a nemzetnek mily sok drága érdeke szenvedett már hajótörést: az méltán időpazarlásnak tartja, ha a két Tábla maga a törvénykönyv feletti egyesülés előtt annak behozatala iránt vitatkozik. Én pedig még taktikátlan lépésnek is tartottam volna részünkről ezt megkezdeni, mert ha talán nem a Főrendek által kívánt mód szerint határozatnák el a törvénykönyv behozatala, ők majd utólagosan a törvényben fognák magokat oly elveknek s intézeteknek ellenszegezni, mik nélkül viszont mi éppen nem is fognók kívánni az új törvénykönyv behozatalát. Ugyhogy mindezeknél fogva, ha a Karok és Rendek elfogadnák azon indítványt, miszerint a büntető törvénykönyv behozatala iránt csak akkor tanácskoznánk, ha maga a törvénykönyv felett a két Tábla közt az egyesülés megtörtént: én részemről hozzá szívesen járulnék. De ha nem fogadtatik el, folytatni fogom véleményem előadását a Főrendek üzenetének első részére, mely a következő három javaslatot ajánlja: 1. kezdetül ne építtessék több egy mintabörtönnél, s csak ha a magánrendszer theoriája a gyakorlat által is igazoltatik, csak akkor építtessenek fel a fogházak; 2. miután e tapasztalatszerzés huzamosabb időbe kerül, addig a törvényhatósági fogházak az 1827-ki országos választmány javaslatának nyomán ideiglenesen rendeztessenek el; és 3. minthogy pedig az 1. részben a magánrendszer alapján kiszabott büntetések csak a mintabörtönben alkalmazhatók, hogy azok az ideiglenesen elrendelendő törvényhatósági fogházakban is alkalmaztathassanak, ezekre nézve a büntetéseknek új aránymértéke állapíttassék meg.

Mi a mintabörtönt illeti: először is kénytelen vagyok a Főrendek azon állítását tagadni, mintha a börtönrendszert az orsz. választmány is részenként vélte volna behozandónak. E tekintetben a Főrendek hasztalan keresnek támaszt véleményök mellett az orsz. választmány munkájában; mert az a behozatal iránt semmi pozitív javaslatot nem tön; a jegyzőkönyv 10. lapján pedig e szavak: «hiszen egyszerre s egy-két év alatt úgy sem lehet az egész börtönrendszert az egész hazába behozni» stb. csak egy véleményyszinezet erősségei gyanánt vannak

felhozva, melyek miután a többség által összesen mellőztettek, e körülmény után inkább a tüsténti behozatal mondathatik az orsz. választmány véleményének. Miért nem akarják tehát a Főrendek, hogy a rendszer tüstént és tehetségünk szerint bár egymásután, de folytonosan hozzassék be? Mivel — úgy mondják — vannak egyes tapasztalások, melyek szerint ezen intézeteknek nem volt azon hatása, mely tőlük váratott. Igen, de itt ama kérdés fordul elő: vajjon azon hatás váratott-e tőlük, mely észszerűen s józanon várathatott? Kik azt hívék, hogy e fogházakban minden s mindig gyökeresen meg fog javulni, — kik azt hívék, hogy az innét kiszabadultak soha nem fognak többé bünt elkövetni, azok természetesen csalatkoztak, mert többet vártak a fogháztól, mint lehet az iskoláktól, honnét gonosztevők szinte kerülnek ki; pedig mennyivel könnyebb volna egy ifjút megőrizni a jóban, mint egy megrögzött gonosztevőt, úgy szolván, újjáteremteni; mert azt várták, hogy ki itt már rab volt, soha nem fog bűnhődni; holott olyan emberek is, kik 40—50 évig ártatlan életet éltek, a bűnbe beleesnek; mert a nem régóta álló s részletesen ható fogházaktól egyetemies hatást vártak, — azt várták, hogy ki a javító fogházban volt, az ha p. o. gyanuból a többi régi rosz tömlőczökbe vetetik, még azokban se romolhassék el többé; mi hasonlít ama követeléshez, hogy ki a kórházból egyszer meggyógyulva kieresztetett, a betegséget ne kaphassa meg soha. Ilyeneket, lehetetleneket vártak e rendszertől; s természetes, hogy csalódtak. Ellenben a rendszer kétségbevehetlen hasznai közé tartozik 1. hogy a rab itt nem romolhatik el, és ez roppant elsőség a régi tömlőczök felett; 2. hogy a kiszökés csaknem lehetetlen lévén, a büntetés annál bizonyosabb s elrettentőbb (1816-tól 1832-ig az ezer kamarájú, ezen legszigorúbb fegyelmű londoni Milbankban csak egy rabnak sikerült a szökés); 3. tartási költségét a rab munkájával visszatéríti a statusnak; 4. vannak eltagadhatlan példái a gyökeres erkölcsi megjavulásnak is. Egyéb-iránt, miután hacsak azok nem bűnhődnének, kiket az erkölcs tartóztat vissza, minden nemzetnek fele rab lenne, ennél a statusra nézve fontosabb a rendszer ama gyakoribb eredménye, miszerint a henye lesz dolgoz, a makacs lesz engedelmes, ki írni s olvasni s mesterséget nem tudott, mindezt megtanulja, s ha nem lőn is közülök mind teljesen becsületes, de a legtöbb magáévá tette a rendszeretők emberek szokását; s a bostoni fogház-társaságnak tudósításaiból már 1833-ban kiviláglik, hogy míg a régi rendszer mellett 100-ból 40 került vissza, az új mellett 100-ból csak két visszaeső van. Végre a rendszer kétségbevehetlen hasznai közé tartozik 5., hogy a büntetés jellemével

annyira bír, azaz rosszat és fájdalmast magában a durvább emberre nézve is annyira foglal, hogy Glasgovban a katonák egy heti magánfogság helyett 500—1000 korbácsütés elfogadására ajánlkoztak. Sőt csak egyedül e büntetés az, melyet úgyszólván individualisálni lehet; kiknek lelke igen elesüggedt, vigasztalással eleveníti meg; kinél tanács hiányzik, oktatással fegyverzi föl; kinél a rossz akarat s dacz szembe szálló, a magány és setétség szellemi hatalmával győzi le; kit letört a bánat és szenvedés, támogatására látogatókat eresztget; szóval: a rabok kamaráiba kint és vigasztalást akként bocsáthat, a mint mindenik rabnak lelki állapotát megkívánja. És tapasztalás által is ellenmondhatlanul igazolt e természete a büntetésnek tökéletesen elenyészeti a Főrendeknek azon két ellenvégeken forgó, egy kissé csudálatos aggodalmát, miszerint attól félnek, hogy a magánbüntetés talán igenis kegyetlen lesz, másrésről pedig attól tartanak, hogy talán igenis enyhe lesz, úgyhogy e miatt a közbátorság fogna veszélyeztetni. Megvallom, midőn a Főrendek e dilemmáját olvasám, bámultam, miképpen fogadhatták el a büntetőtörvénykönyv alapjául azon rendszert, melyről még most saját vallomásuk szerint még azt sem tudják, vajjon annyira túl embertelen lesz-e, hogy még a status fenntartásáért sem leend szabad alkalmazni, vagy annyira túl lágy lesz, hogy melllette a status nem fog fennállhatni.

Egyébiránt remélem, hogy a Főrendek minden kételyök mellett sem tagadják a rendszernek általam imént elősorolt eredményeit más nemzeteknél, hanem csak arról kétkednek, vajjon lesznek-e annak hasonló eredményei hazánkban, melynek többféle fajú lakosai sok tekintetben egymástól is s annnyival inkább különböznek a külföld lakosaitól? De kérdem én: e rendszer nem alapszik-e a psychologia törvényein, s a lélek törvényei, egyedi különbségeket kivéve, változnak-e az ország határai szerint? Kérdem én: ugyan képzelhető-e, hogy ami Helvétíának német és franczia kantonáiban, Frankhon különböző vidékein, a belgáknál, a németeknél, az angoloknál, a skótoknál, az irlandiaknál, a svédeknel s Északamerika száz népfajú tartományiban minden színű, nyelvű, fajú, műveltségű és életmódú népekre sikerrel alkalmaztathatott, hogy az e föld hátán csak mi reánk találhatnánk alkalmazhatlannak? Kérdem én: vajjon e kétség, hogy mi más népek lelkére üdvösen hatott, a mienkre károsan hathat, nem azon képtelen föltételen nyugszik-e, hogy mi egészen más természetű lélekkel birunk, s így tán nem ok nélkül emlegetjük a magyarok istenét? s vajjon, ha annyi népek, s csaknem félszázad tapasztalása kevés volt, kielégít-e nálunk néhány száz emberé, s

nehány évé? avagy előbb ezeken s legalább 20—30 évig folytatandjuk a mintávoli kísérletet, mialatt polgártársaink számtalanai válnak a mostani rendszer áldozataivá? T. Karok és Rendek! ha ily kivételes természetű néppé tesszük magunkat, ha elhittjük magunkkal, hogy mit más népek tapasztalása helyesnek ismert, abból új kísérletek nélkül mi semmit nem fogadhatunk el: akkor haladásunk elébe balgatagul gördítjük a legnagyobb követ, akkor mások tapasztalása nekünk elveszett; mert semmit nem kezdhünk ott, hová mások azt kifejtették, hanem mi sajátságos nép vagyunk, ez általunk képzelt oknál fogva mindig vissza kell mennünk oda, honnét mások talán egy század előtt indultak ki. Én nem állítom, hogy a psychologia törvényei mind oly csalhatatlanok, mint a mathesiséi; de vannak köztök bizonyosak is, és hogy a magány kínos állapot, azt épp úgy elhittjük a nélkül, hogy még ezekkel kísérletet tennénk, mint elhittjük, hogy féllábon állni sokáig kínos helyzet, a nélkül, hogy mindenkin megpróbálnók. E szerint a büntetésnek sujtó, s elrettentő hatányáról nincs okunk kételkedni. Viszont, hogy túlkegyetlenné, elmeháborítóvá nem fajul, ez iránt biztosít bennünket az, hogy e büntetésen mint a jó gőzgépen számos ventillek vannak, miknél fogva p. o. a világ, szabadlég, éték, munka, látogatás bővebb mértéke s változatosága által a büntetés túlterhét, a szenvedő rab életerejéhez képest, lehet enyhíteni. S félek, hogyha mi kísérlettételekbe bocsátkozunk, ha engedjük elhülni azon meleget, melylyel a nemzet jelen pillanatban forr ez ügy körül, ha időközben, mert mindennek meg van a maga kora, új szükségek, s más eszmék válnak a szinte változó közvélemény kedvelteivé, ez ügy szögletbe tolatva, oly lassan, oly későn fog létesíttetni, mint az angoloknál egykor, hol *Hovard* indítványa már 1776-ban elfogadtatott a parlament által, de teljesedésbe nem ment; 1794-ben *Bentham* és *Blackstone* — mind nagy nevek — újra indítványozák, és újra elhatároztatott, de szinte nem hajtatott végre; *Romilly* 1810-ben ismét megújítja, s csak e törvény folytában építették a londoni Millbank 1816-ban, mely ha annak idejében 40 évvel azelőtt építettett volna fel, most egész Európa fogházai s erkölcsisége a javulás más fokozatán állanának. De félek azért is, mert mintabörtön igazgatóul egy szerencsétlen választás, Veszprém követének megjegyzése szerint, megronthatja az egész rendszer jövődő hitelét, miután hibás alkalmazásban elmarad foganata a legegészségesebb elvnek is. És nem lehet-e föltennünk, hogy a mintabörtön kezdésbeli létezése csak elfogja hidegíteni az emberek azon nagy és lelkes osztályát, kik — nem helyesen — többet vártak a magánfogságtól, mint az iskolától,

mint a templomtól is; kik majd nem fogják tartani költségre méltónak a rendszer tovább terjesztését, mivel a rabok száma mindjárt nem fogy szembetűnőleg, mivel megtörténik, hogy a mintabörtön volt rabjai is újra bűnhődnek, s mivel ők oly valami talizmánnak hitték a javító fogházat, hogy mert 500 rab bele van csukva, már megjavul valamennyi gonosztevő. Szóval most bírván ez ügy a nemzet hitelét s reményét, most kész reá áldozni, s használjuk e készséget, mert minden javításnak meg van a maga szerencsekora, mely, ha elmúlt, a réginek helyét új javítások szükségének érzése foglalván el, azon szerencsekor gyakran elmúlt örökre.

A Főrendek hivatkoznak a külföld példáira, mik szerint nálunknál kedvezőbb helyzetben levő nemzetek is eleinte csak egy próbatézetet állítottak fel, s úgy terjeszkedének többre és többre. De kérdem én: vajjon lehet-e helyzeteket összehasonlítani, melyek korra egymástól különböznek? nem természetes-e, hogy az angolok Gloucesterben 1785-ben, a Millbankkal 1810-ben, Pennsylvánia 1786-ban, 1817-ben, 1821-ben, Newyork pedig 1816-ban az új eszmével kísérletet tőnek, miután előttök még senki által és sehol nem tétették vele kísérlet, miután éppen az ő eredeti kísérletökből született maga a rendszer? De vajjon csak próbául építének-e aztán azon statusok, melyek utánok építettek? Genf és Vand cantonoknak, Északamerika legalább tizenöt tartományainak statusfogházai, Nagy-Britanniában a londoni Bridewell s glasgowi fogház és többek az illető hatóságok által próbakint állítottak-e? S a mi első fogházunknak azért kell lenni kísérletnek, mert a 30—50 év előtt épült első fogházak is aként tekintettek?

Én megvallom, igen nagy bolondságnak tartanám azt hitetni el magunkkal, hogy a két kor közt nincs különbség, s hogy mi épp oly problémának tekintsük az első fogház sikerét most, midőn arról már 20—30 fennálló fogház különböző népeknél tesz tanúbizonyságot, mint problémának tekintették azok által, kik példa s gyakorlati tapasztalás nélkül a legelső javító fogházat tervezték. Mondatik, miképpen Angliában még 1840 körül is egy mintabörtön (modern prison) építettek. De itt a név hasonló bár, a cél különböző. A Főrendek a mintabörtönt azért javasolták, hogy a rendszert megpróbálják (minélfogva hibásan választották a próba- vagy kísérlet-börtön helyett a mintabörtön nevezetét), tehát e javaslatnak alapja a rendszer czélszerűségbeni kétség. Ellenben az angol, úgynevezett mintabörtönnek csak egyik célja: a foganatosnak *elismert* rendszert még tökéletesebb formában előállítani, hogy ez a később építendőknak *mintául* szolgáljon;

az pedig éppen nem célja, hogy maga a rendszer elve megpróbáltassék. Ilyen értelemben kell vennünk amaz 1840-iki mintabörtönt, mely így *közbeszédben*, de nem a törvényben nevezetik, s melynek legközelebbi célja csak az, hogy rabok zárassanak bele, s mintául csak addig szolgál, míg az utána építendő nem fog még tökéletesebbnek találtatni. Tehát különbség van a próba- és mintabörtön közt, s a Főrendek e kettőt tévesztették össze. Nálunk szó van az intézetnek használatba hozataláról, az angoloknál annak tökéletesbbitéséről, és ha Angolhonban időzhetni a mintázgatás, a tökéletesítés körül, miután ott már most is csaknem mind a 15,000 elítélt rab külön zárathatik, nálunk nem lehet késni a rendszernek jelen fejlettségébeni alkalmazásával, mert itt az alatt minden évben új meg új ezrek fajulnak el a tömlőcz falai közt, s a gyógyszer mennél tovább késik, a népesség mennél inkább növekszik, a halasztásban annál nagyobb a veszély. Avagy azért kétkedjünk, mert ez ügy még mindig fejlődésben van? Erre azt jegyzem meg egyrésről, miképpen minden fogház építésénél természetesen szerezni fogunk oly tapasztalásokat, miket az utóbbiaknál majd használhatunk; másrésről pedig, hogyha azért vonakodunk belekezdeni, mivel a mód tökéletesedhetik, azon esetben a rendszert sem lehet elfogadnunk, mert idővel ez maga is változhatik, úgyhogy, ha a tökéletesedés folyamának végére várunk mindenkor, a magyar törvényhozás amaz emberhez fogna hasonlítani, ki «*expectat dum defluat amnis*».

Engem nem ingadoztat a Főrendek azon ellenvetése sem, mely az alkalmas börtönszemélyzet állított hiányából merítettik. Vajjon ezt nem lehetett volna-e mondani a váltótörvény behozatala ellen is? Hol voltak akkor a váltóbírák s ügyvédek? A törvény képezett magának! És vajjon ez ellenvetés nem amaz elkoptatott circulus vitiosusnak egyik kinövése-e, miszerint előbb követelik a politikai képzettséget, aztán ígérik a sajtószabadságot; előbb követelik a néptől a becsületérzést, aztán ígérik felszabadítását a bot alól? Avagy miként iskolamester-képzőintézetek vannak, vagy lesznek, a Főrendek szükségesnek vélik, hogy az igazgatók, káplánok, sáfárok, örök s a sok tudományjal járó kapunállók előlegesen külön intézetben képeztessenek? Úgy látszik mikép a Főrendek néha szeretnek kis dolgoknak nagy feneket keríteni. Hisz kérem, a mi positivumot a kormányszemélyzetnek tudnia kell, az a törvénykönyvben, úgy szólván mind benne foglaltatik; mi ezen kívül szükséges, az mind olyan, mit bárhonnét most is megszerezhet; a legtöbb függ pedig a józan észről s emberi szívtől, mi ismét a szerencsés választástól függ. Egyébiránt alig fognak emel-

kedni a falak, már kétségkívül lesznek, kik e hivatalt tanulmányul veszik; egy-két egyedet, ha szükséges, a kormány is kiküldhet a gyakorlat megtekintése végett, s ez ügyről, mint külföldön, nálunk is majd egész kis irodalom fog támadni. S csak egy fogház épült legyen föl, abból rövid idő alatt akár száz egyed megtanulhatja a fegyelem s rend gyakorlatát, mit tudni annak országszertei egyenlősége végett szükséges. Ezen kívül a többi függ részint a törvénytől, mi írva van, részint a belátástól, melylyel a ki nem bír, az azt mástól nem szerezheti meg.

Legsúlyosabb ellenvetés volna a költségbeli, ha az úgy állana, mint ahogy a Főrendek által előadatik. De vajjon úgy áll-e? Ki akarja a Főrendek számítása szerint ama tizennégy millióra menő ezüstforintot *egyszerre* börtönökre fordítani, s a pénztárakból a diéta végével egy évben leszámoltatni? Nem látja-e át mindenki, hogy amaz 50—60—100 börtönnek folytonosan kell ugyan építtetnie, de e nagy vállalat így is elfog 10—15 évig tartani, s eképpen nem világos-e, hogy a Főrendek által a nemzet rémítéséül előadott tizennégy millió korántsem *egyszerre s egy évben*, hanem 10—15 évben fog s így a börtönökre évenként talán csak egy-egy millió ezüst forint fog fordíttatni? S állíthatják-e a Főrendek őszintén s elszégyenülés nélkül, hogy ha Magyarország évenként a börtönrendszerre egy milliót fordít, haladási minden eszközeit már kimerítette? S abból, hogy temérdek egyéb teendőink vannak, miképpen következik, hogy ezt halaszszuk odább; vajjon ha ezt sem végeztük el, e mód mellett nem szaporodnak-e teendőink évenként? Nincs-e e szükség most napirenden? s hogyan lehet a mait azért elmellőzni, mert holnap más lesz napirenden? Így egyik reform megelőző akadályja lenne a másiknak. Nálunk legelső szükség nincs egy sem, de első sok van, azért legjobb nem válogatni közöttök, de belekezdeni. Ki rangozza, sorozgatja a reformokat, nem kisebb ellenök, mint az, ki azokat ellenzi. Ama tizennégy millió forint helyes számítás-e, annak vizsgálatába nem bocsátkozom, csak azt jegyzem meg, miképpen a törvényhatósági börtönöknél az anyag nagy része, p. o. kő s fuvar nem igen kerül pénzbe, s a rabok is használtathatnak napszámosokul, mint a sinsgsingi roppant fogháznál Amerikában; a ker. fogházak építésére pedig elég dús a magyar kincstár. S miképpen a franczia kormány valamennyi fogházait a javítórendszerhez alkalmazhatta volna amaz 500—600 millió frankkal, mit Páris erősítésére pazarlott el, úgy néhány év alatt felépülhetnek nálunk is a ker. fogházak, ha béke idején várépítésre milliók nem fordíttatnak. S ne felejtsek el a Főrendek, hogy rossz gazda, a ki

csak azt nézi, mennyit ad ki, s nem nézi mit nyer utána; ne felejtsek el, a közerkölcsei hasznon kívül, hogy a nemzet egyszerre adván ki milliót, szinte milliót kimél meg, mit apródonként adandott ki a rabok tartására; mert ha a rabok keresménye által a tömlöcz költségei vagy egészen, vagy részenként (például Glasgowban huszonötezer pengőforintból a rabok munkája tizenkilencezezer pengőforintot térít meg) fedeztethetnek Amerikában, Angliában, — a gyár- s kézműipar hazáiban, — azok még inkább fognak fedeztethetni gyárszegény hazánkban, s ez által évenként néhány százezer forint terhe gördül le a nemzet vállairól. De ezt számításukból a Főrendek teljesen kifeledeék.

Mindezen okoknál fogva én a Főrendektől ajánlott nem minta-, hanem próbabörtönt szükségtelennek tartom. A törvényhozás nem szab ki határidőt, mely alatt ez óriás vállalat bevégeztessék, tehát van idő engedve a fejlődésre. Sőt a megkezdésre nézve, miután itt igen sok függ az architecturától, jónak látnám határozni, ha nem most is, de mindenesetre a börtönrendszer törvénybe iktatásakor, a következőket; t. i. a) végrehajtó hatalom gondoskodni fog, hogy az építések előtt minden külföldi tapasztalások és kísérlettételek megszereztesse s közzététessenek; b) e végből néhány tárgyértő férfiakat s építészeket az európai legjelesebb javító fogházak közvetlen megvizsgálása végett kiküld, s általok nemcsak a külföldi fogházak rajzát közölteti, hanem a rabok különféle száma szerint 25, 50, 100, 200, 300, 400, 500 rabra eredeti terveket is készített, s mindezeket sajtó és könyomás útján közzé téteti; c) mindez a diéta végétől számítandó másfél vagy két év alatt eszközöltetni fog, s a tárgy műtanilag eképpen fölvilágosittatván, a kerületi börtönök építéséhez csak akkor lehessen kezdeni és a törvényhatóságok csak e másfél vagy két év eltelése után készíttethessenek terveket s küldhessék fel azokat. — A börtönök építésére én e szabályt elégnek tartom, de szükségesnek is, mert a külföldi intézetek s költséges próbatételek legalább rajzbeli ismerete nélkül úgy járhatnánk, mint a bécsiek, kik 1837-ben oly javító fogházat építének, melynél az amerikai s angolok már a múlt században czélszerűbb formát találtak; ők a Főrendek által nekünk ajánlott elven indultak, t. i. nem kezdeni ott, hová idegen nemzetek kezében a rendszer mostanáig kifejlett, hanem kezdeni ott, hol azok felszázad előtt szinte kezdették; mert hisz a Főrendek elve szerint minden népnek minden dologban csak saját tapasztalásából lehet meggyőződnie.

Mi illeti a Főrendek 2-ik indítványát, miszerint a tapasztalás-

szerzés a mintabörtön által huzamosabb időbe kerülván, addig a törvényhatósági fogházak az 1827-iki országos választmány javaslatának nyomán ideiglenesen rendeztessenek el, miután a próbabörtön ellen nyilatkozván, ennek pedig kifolyása e 2-ik indítvány, erre nézve rövidebb lehetek. A Főrendek fontolgatásának egyik legnevezetesebb bizonyítványa ez üzenet, melyben, a mint naplójokból még határozottabban olvashatjuk, 20—30 évet kívánnak megpróbálására annak, mi több nemzetek által majd félszázad óta sikerrel gyakoroltatik. A Főrendek e fontolgatásához nem hasonlítható csak a Főrendek azon csodálatos emberszeretete, minél fogva egyrésről lelkünkre kötik, hogy a mintabörtön, mint embereken teendő műkísérlet, minél kisebb körre szoríttassék; másrésről pedig 20—30 évre halasztván ki a javítórendszer behozatalát, addiglan tömlőczeink tovább is maradnának oly status-intézetek, melyekbe évenként több ezer ember a bűnbe közköltségen avattatik. Avagy azt hiszik a Főrendek, hogy az 1827-iki szabályok által e veszély elfog háríttatni? Nézzük tehát röviden, mit rendelnek e szabályok? Először rendelik, hogy a tisztaság s anyagi jólét fenntartassék; erre nézve megjegyzem, miképpen eddig a tisztaság helyszűke miatt, az anyagi jólét költség hiánya miatt nem volt meg; tehát hely és költség kell, pedig főképpen ezt kimélik a Főrendek. Azonban a tisztaság s anyagi jólét még magában kevés is, mert ha magasabb kellékekkel a fogház nem bír, hasonló a tiszta s fényes koporsóhoz, melyben a test jól megél, de a lélek, az erkölcs elvész. Másodszor rendelik azon szabályok, hogy a rabok munkához szoktattassanak; erre nézve megjegyzem, miképpen a munka jobb a henyeségnél a rabnak is, mert dologhoz szokik, a statusnak is, mert fogházköltségei fedeztetnek; de a társaságbeli munka rosszabb a henyeségnél a rabra nézve is, mert ez méginkább elfajulhat; a statusra nézve is, mert a mulatságos munka, milyen a most levő rabdolgoztató intézeteké, a büntetést megfosztja súlyától; tehát ismét nevezetes költség kell, mert czélszerű építkezések e tekintetben mindenütt hiányzanak. Harmadszor rendelik azon szabályok, hogy a rabok el ne romolhassanak; és mi fogja ezt meggátolni? a Főrendek véleménye szerint a rabok osztályozása, melyet előttem már Szepes követe is megérintett; t. i. külön osztályt képeznének a vádlottak s megítéltek; a vádlottak ismét osztályoztatnának férfiakra és nőkre; mindezek visszaeső és első ízben bűnhődőkre, ezek ismét öregekre és ifjakra, ezek közzül pedig a czinkosok, az egy vidékiek s legalább a gyilkosok s más gonosztevők ismét külön záratnának, úgy, hogy e szerint a férfi vádlottak legalább 24, a nők legalább 12 osztályt,

összesen 36 osztályt képeznének. A megítéltek pedig a férfiak és nők osztályán kívül öregekre és ifjakra, s mindezek a bűnök neme szerint p. o. a tolvajok, gyújtogatók, gyilkosok, rablók, politikai, mezőrendőri vétségük külön, s így legalább tizenkét felé, a nők legalább hat felé osztályoztatván, már csak a tökéletlen különzések, a kórházon, dolgozószobákon stb. kívül végösszesen 54 osztályra mennének. Ezt kívántam megjegyezni az osztályozás gyakorlati kivitelére nézve. De ha könnyűnek hisszük is a kivitelt, kérdem én: vajjon ez osztályozásnak van-e oly elvalapja, mire építhetünk? Én azt felelem: nincs, mert midőn a gyilkost gyilkoshoz, az ifjút ifjúhoz zártuk, nem pusztán névbeli hasonlaton indultunk-e el? Nem mindennapi tapasztalás-e, hogy az emberölő subjective sokszor kisebb gonosztevő, mint a tolvaj; hogy az ifjú mestere lehet bűnben a véneknek, s nem valószínű-e, hogy éppen midőn a bűn nevei szerint osztályozzuk a rabokat, épp akkor esünk bele, mit kerülni akaránk, épp akkor szerezzük meg a rögzöttnek a tanítványt. 20, 30, 40 év előtt az angol törvényhozás is az osztályozásban kereste a fogházak javításának titkát, de ártalmas következményeinek elejét csak úgy vehették a fogházi igazgatók, hogy a törvényt igen sokszor nem tartották meg; s íme, midőn más nemzetek tőle megtérnek, a Főrendek most javasolják, amaz újonnan talált elvök szerint, hogy ennek sikeretlen volta felől is csak saját tapasztalásunkból győződhetünk meg.

Miután tehát ez osztályozásnak biztos alapja hiányzik, tölteni vele az időt annyival kevésbbé tartom tanácsosnak, mert én egyedül a fogházak megtekinthetése végett Magyarország csaknem minden megyéit beutazván s 54 fogházat vizsgálván meg, úgy vagyok meggyőződve, hogy az időközi rendszer nem volna költség nélkül jelenleg kivihető azon megyékben sem, melyekben a rabok száma kevés. Megtörténnék ellenben néha, hogy majd a 10—20 rab mind külön lenne osztályozandó, s eképpen az osztályozással magánrendszerre jutnának; azon megyékben pedig, hol a rabok száma nagy, mindenütt csak *roppant* költséggel, s néhol csak egészen új épületekkel lenne alkalmazható, s hihetőleg haszon nélkül még akkor is, midőn az osztályozás két-három személy különözéseig vitetnék; mert negyven rab némi nyilvánosságban élven együtt, gyakran kevésbbé rontja meg egymást, mintha kettő-három van együtt. S kérdém én: vajjon mi lenne eredménye e palliativ rendszernek? Az, hogy e félszabály mellett hosszú időre kialudnék a nemzet energiája a gyökeres rendszer behozatala iránt; az, hogy miután e kuruzsszerre néhány millió most elköltetnék, előbb-utóbb végre is ki kellene adni a javítórendszerre azon

összeget, mivel a Főrendek most rémítenek, s eképpen most beteljesednék rajtunk egyik példabeszéd, t. i. hogy a magyar tűz szalma-láng; mert e nagy munkának csak füstjét látná a nemzet, akkor pedig beteljesednék rajtunk ama másik, t. i. hogy fősvény kétszer költ.

Végre átmegyek a Főrendek 3-ik indítványára, miszerint szükségesnek tartják, hogy miután a magánrendszer elvei után a büntető-törvénykönyv első részében kiszabott büntetések még most csak a mintabörtönben alkalmazhatók, határozatassék meg az arány, a melyben ugyanazok a még nem magánrendszerű törvényhatósági fogházakban fognak alkalmaztatni. Mindenekelőtt figyelmeztetem a Karokat és Rendekeztetéseket azon körülményre, miképpen a Főrendek nem mondják ugyan, hogy a büntetőtörvénykönyv első részét már tanácskozás alá vették volna, azonban mégis kívánják az abban megállapított büntetéseket arányosítani, miből nyilván következik, kell következtetnünk, hogy ők is az ott előszámlált büntetésnemeket fogadták legyen el, különben hogy kívánhatnók a tőlök el nem fogadott büntetésnemek arányosítását? Itt egyébiránt azon kérdés adja elő magát: a bűnökről s büntetésekről szóló I. rész és e III. rész közt mi összefüggés van? És én azt felelem: a leglényegesebb, mert a büntetésről tiszta fogalma mind a törvényhozónak, mind a bírónak csak úgy lehet, ha az magában a büntetőtörvénykönyvben határoztatik meg; azaz ne függjön az sem a bírótól, mert gyakran más lesz a büntetés mit a törvényhozó rendel, más mit a bíró ítél; sem a végrehajtó hatalomtól, mert ennek kezében olyanná változhatnék, miről törvényhozó s bíró még csak nem is álmodtak. Midőn tehát a magyar törvényhozás a fogházrendszert a büntetőtörvénykönyv kiegészítő részévé teszi, a louisianain kívül valamennyi külföldi, s így a francia és angol törvényhozás fölibe is emelkedik. Mert a francia codex tizenkét rövidke §-ban a fogházakról úgy szólván csak futólag emlékezik, s midőn szabatosan körülírja a kiállítását, a halálbüntetést, és a többi büntetéseket, a fogházak szerkezetét s benne a bánásmódot egyedül az igazgatásra bízta, melynek vagy hanyagsága, vagy önkénye teheti azt pokollá, teheti kényelmessé, a minthogy a hány fogház van, annyi-képpen különbözik ez ugyanegy nevet viselő büntetés; egyikben a rab éhen hal, másikban hízik, egyikben baromként bánnak vele, másikban nagyon is kimélik. S Angliában is, bár fogháztörvények régóta iro-gattatnak, s bár valamennyi fogház áll a czélszerűség bizonyos fokozatán, egymás közt azonban a fogságok nem kevésbbé különböznek, s hogy egyformaság lenne mindenütt, még 1843-ban is egy új fog-házi fegyszabályt készítettett s ajánlott (melyet e napokban kap-

tam meg Londonból) a belügyminister az ország valamennyi hatóságainak.

Ezekből világos, miképpen más törvényhozások példáinak nyomán, az I. rész törvénynyé válhatik e III. rész nélkül is, s ha nem lehet másképpen, kell, hogy bár e nélkül azzá váljék nálunk is, mert csak a mi büntető bíránk vannak azon rettenetes kénytelenségben, hogy ők sok esetben egyszersmind törvényhozók is, s előbb bűnné kell keresztelniök a tettet, előbb a büntetést rá kiszabniok magoknak, hogy aztán mint bírák kimondhassák. Ezekből világos továbbá, hogy külföldön is gyakran változnak a fogházrendszerek a nélkül, hogy a büntetés mennyisége megváltoztatott volna, bár egyébiránt azt hozná magával az igazság, hogy midőn a törvényhozó valamely büntetetre fogságot határoz, egyszersmind meghatározza a szenvedés mértékét is, mit az magában foglal.

Az tehát a kérdés, hogy miután a fogságot a fegyelem szigorúbb vagy enyhébb volta szerint kell szabni rövidebbre vagy hosszabbra, s miután a magánrendszert nem hozhatni be egyszerre valamennyi börtönbe: ezekre nézve az első részben megszabott fogságévek változtassanak-e? A Főrendek, kik próbabörtönt ajánlanak, kik e 20—30 évre terjedő időszakra egy átmeneti rendszert akarnak törvény által behozni, következetesen cselekesznek, midőn ama mértéket meghosszabbítani akarják, miután az általok ajánlott átmeneti rendszer a magánrendszerénél sokkal enyhébb; de én részemről próbabörtönt nem akarok; én a magánrendszert rövidebb idő alatt vélném behozandónak, semhogy ezen közben egy ideiglenes rendszer állíttathatnék föl. E szerint, miután *jelenleg* e tekintetben bizonyos alapunk hiányzik, mert a fegyelem most megyéknként különbözik, ama mértéken, Szepes követével ellenkezőleg semmit nem kívánok változtatni. Ama mértéknek minimumán változtatni nem lehet, mert nincs minimuma. A különböző bűnök büntetésének egymásközi arányán változtatni a Főrendek sem kívánnak, de nem is tartoznék ide, hanem az I. részre; tehát csak a maximumán lehetne változtatni. De ezen sem kívánok változtatni a következő okoknál fogva: 1. mert igaz, a magánrendszerü fogság a másfélénél rövidebb lehet, de ez főképp a rövidebb büntetésekre nézve áll; mivel a magány kivált kezdetben kín, hosszú idő után némileg hozzászokik a rab, mint a hogy némely fa a vízben megkövesedik; 2. mert az eddigi gyakorlat magánrendszer nélkül is rövidebb fogságot ítelt, mint e büntető-törvénykönyvnek I. része, p. o. egyszerű tolvaj 50 forint miatt 3 évre eddig sohasem íteltetett; — és így ha az eddigi gyakorlat mellett

nem féltettük, az I. részben jóval meghosszabbított fogságévek mellett még kevésbé félthetjük a közbátorságot; 3. mert ha a magánrendszer kinosabb is, de a mostani tömlőczök irtózatossabbak, veszélyteljesebbek, melyekben a mirigy évenként megteázi a maga dülásait, melyeknek büzhödt levegője a legvirítóbb embereket néhány hónap alatt is nyomorékká teszi. Egy szóval a magánrendszer szabályosabb szigorúságát itt kipótolja a veszély nagysága, az, hogy a lélek elfajulhat, a test elveszhet, — mely különben egyik sem volt halálra ítélve. Ez okoknál fogva nem kívánom én a büntetések mértékét hosszabbíttatni.

Mindezek szerint tek. Karok és Rendek, nézeteimet terjedelmesebben előadván, azok összegét itt végül rövid kivonatban sem ismétlem, hanem kijelentem: miképpen a Főrendek indítványainak egyikehez sem járulhatok. Még csak azt kell utoljára megjegyeznem, hogyha a Karok és Rendek sem a mintabörtön eszméjét, sem az átmeneti rendszert nem fogadják el: azon esetben mi most sem az 1827-iki országos választmánynak javaslatára tett főrendi észrevételeket nem vehetjük vizsgálat alá, mert a rendszert csak a mintabörtön tenné szükségessé, sem azokat nem, miket e III. részre nézve átküldöttek, mivel a Főrendek e III. részt egyedül csak a mintabörtön szempontjából, és így csak némely fejezeteiben vizsgálván keresztül, az egész fölött addig már nem értekezhetünk, míg a közbehozott mintabörtön kérdése iránt a két Tábla egymással tisztába nem jövend.

E nyilatkozás értelmében lön a végzés, s fog szerkesztetni a viszsonüzenet, kijelentetvén abban, hogy a Rendek a Főrendek eszméit el nem fogadják, s előbbi javaslatuknál megmaradnak. És éppen ezért a Főrendek által egyes pontokra közlött részletes észrevételek vizsgálatába nem is ereszkedtek.

Kérdés tétetvén az *elnökség* által, hogy holnap micsoda tárgyakról legyen tanácskozás; kitűzetett a Csongrád követe által már előbb tett indítvány, vagyis: az országgyűlés évenkénti tartása, s ennek bevégeztével a kerületek (Hajdú és Jászkún kerületek) rendezése, mely már nyomtatásban megjelent.

CVII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 február 22-én, d. u. 1 órakor.

Tárgy: Több rendbeli főrendi válaszenet felolvasása.

Olvastattak a vallási (Országgyűlési Iratok 106. sz.) és vegyes házassági áldástagadás miatti sérelmek (Országgyűlési Iratok 109. sz. a.), görög nem egyesültek s unitáriusok iránti főrendi viszonzóüzenetek (Országgyűlési Iratok 107. és 108. sz.); ugyancsak a Főrendek válasza a január 23-ikáról érkezett királyi válasz, vagyis a magyar nyelv tárgyában, mely az Országgyűlési Iratok közt 110. sz. a. foglaltatik s a következő:

Válaszzenete a mélt. Főrendeknek a magyar nyelv és nemzetiség tárgyában.

A méltóságos Főrendek minden alkalmat, melyben a tek. Karok és Rendekkel egyesülve a nemzeti nyelv és nemzetiség iránt nyilvánult közóhajtást előmozdítják, örömmel használván, nem késnek a tek. Karok és Rendeket a magyar nyelv tárgyában folyó évi január 23-ikáról érkezett kegyelmes királyi válasz iránt hozzájuk intézett izenetére nézve bizalmasan értesíteni, miszerint a velök közlött felírást részükről is úgy, mint a tek. Karok és Rendek által tervezettet elfogadják, és annak Ő Felsege elébe leendő felterjesztésében meg-egyeznek.

Ezután még felolvastatott az ágostai egyházi közgyűlésnek az országgyűléshez benyújtott petíciója, mely izenetek a magyar nyelv iránti izenetet kivéve, minthogy e tárgyban a két Tábla közt az egység létrejött, kerületre utasítottak s azután az alig fél óráig tartott ülés eloszlott.

(Rendi Napló III. köt. 171. lap.)

---

155. Kerületi ülés.

1844 február 23-án 9 $\frac{1}{2}$ —1 óráig.

Elnökök: Majláth (Baranya), Karácsonyi (Torontál). *Jegyző:* Szemere. *Naplóvivő:* Zsoldos.

Tárgy: A csongrádi indítvány évenként tartandó országgyűlések iránt.

Mielőtt a tanácskozássra kitűzött csongrádi indítvány vitatás alá vétetett volna, Zombor városa folyamodása olvastatott fel, melyben az a királyi városoknak egyenkénti szavazatot, vagy a királyi városok összes számának legalább felét, továbbá a városok elrendezését és a minden 3-ik évbéli tisztújítást kéri; a magistratus által követeinek legközelebb adott pótló utasítás ellen óvást tesz, s a követeiket az anyautasítás szoros megtartására inti. A folyamodás, az azt kísérő levélnek is felolvasása után, köziratra bocsáttatott.

Ezután a kitűzött tárgyra vonatkozólag az *elnök* a csongrádi követet felszólítja, hogy az 1843-iki november 10-én tett indítványát, az országgyűlésnek évenkénti tartása iránt, tanácskozás könnyítése végett még egyszer fejtené ki.

Mely felszólítás következtében *Klauzál Gábor* indítványozó, *Csongrád megyei követ*, nem tartja szükségesnek annak üdvös hatását hosszasan fejtegetni, hogy az országgyűlés minden évben összeüljön törvényt hozni, mert így volt ezelőtt is. Állítása bizonyításául a több ide vonatkozó törvényeket elhallgatván, vegyes házakbéli királyaink korszakából csak Mátyás 3. decretum, 1. czímét olvasá föl. Hogy az ausztriai ház alatt is megvolt az országgyűlésnek évenkénti tartását rendelő törvény, mutatja az 1563:3. törvényezikk. Hogy ez később változást miképp szenvedé, annak történeti fejtegetésébe most nem bocsátkozik. Egyébiránt a későbbi 1715:14., 1723:7., 1790/1:13. törvényezikkek is azt mutatják; de különösen 1827-ben az országos Rende a fejedelemmel egyetemben nyilván kimondották, hogy országgyűlés minden harmadik évben tartassék ugyan; *de ha a szükség úgy kívánja, előbb is*. Pedig ha valaha, most van ideje, hogy országgyűlés minden évben tartassék, mikor e honnak oly roppant sok teendője van! Elmondá szónok, mennyire hátra van e hon, Európa más országaival egybehasonlítva. Nincs büntetőtörvény-

könyve, nincs népnevelése, nincsenek útai, nincs kereskedése. E reformkérdések kívánják sürgetőbbleg most, mint valaha, az országgyűlésnek évenkénti tartását. De nem is követel semmi újat, azt hiszi szónok, midőn megvéje részéről azt kéri, hogy Ő Felsége egy fölterjesztendő felírásban s törvényczikkben kéressék meg az iránt, miképp minden évben országgyűlés tartassék mindaddig, míg a reformkérdéseken túl nem vagyunk.

Nem is áll azon ellenvetés, miképp ez nem történhetik meg mindaddig, míg az országgyűlés elrendezve nem leend.

Sőt inkább ez fogja előidézni az országgyűlésnek hova hamarabb leendő elrendezését. Mostani állásunk országgyűlés tartására nézve valóban nyomorult. Most három évben történik az országgyűlés; az 1825-iki három évig, az 1832/6-iki 4 évig, e mostani már 10 hónap óta tart; és az ily folytonos hosszú országgyűlések alatt mi történik? Nem más, minthogy az igazság kiszolgáltatása annyi milliók véghetetlen kárával akadályoztatik. Valóban nincs — még egyszer mondá a szónok — mit indítványának észszerűleg ellenvetni lehetne; mert ez nemcsak a fennálló törvényeken alapszik, hanem a körülmények által is oly hángosan sürgettetik.

Pázmándy (Komárom megye követe): Ha meg akarjuk vizsgálni, hogy bir-e valamely nép szabad alkotmányval, vagy pedig egyes fejedelem kénye, s önkénytelen kinevezett kormány által igazgattatik, szét kell tekinteni a népnél divatozó politikai institutiók között.

Vannak az alkotmányos szabadságnak több ismertető jelei, s ilyenek az előző censura nélküli sajtószabadság, adóajánlhatási s tagadási jog, ministerek felelőssége, esküdtszékek, közélettel bíró helyhatóságok, s több ilynemű intézmények. De ezek egyenkint bár ismertető jelei is az alkotmányosságnak, de nem múlhatlan feltételei; mert látunk népeket, hol sajtószabadság nincs, más nemzetnél nincsenek esküdtszékek, a harmadiknál nincsenek municipiumok, a negyediknél a ministerek felelőssége nincs még egészen kifejtve, s mégis ezen népek birnak némi alkotmányval. Van azonban az alkotmányosságnak egy ismertető jele, s ez csalhatatlan, ez az országgyűlés. Szabadon választott követekből álló oly országgyűlést értek, mely nyilvánosan tartván üléseit, a népnek törvényeket alkot. Ez azon feltét, mely nélkül alkotmányt képzelni sem lehet; s miután ezen két institutio kivétel nélkül mindig karöltve jár, s egyik a másikból foly, igen könnyen megtörténhetik, hogy az alkotmányosság eszméje az országgyűléstartási joggal identificaltatik. Önként következik ebből.

hogy mennyire van kifejtve az országgyűlési jog egy népnél, annyira van annak alkotmánya szűkebb vagy tágabb határok közé szorítva. A parlamentben ment gyakorlatba az önkormányzás elve, mert törvények hozatnak itt nem csak a népnek, de magának a trónnak, a végrehajtó hatalomnak is. Az országgyűlésen fejlődik ki a közvélemény, mely megbecsülhetetlen kincs, kivált oly népeknél, melyek sajtószabadsággal nem bírnak. Öszpontossítva van ekkor a nemzetnek morális ereje, melynek a physicali előbb vagy utóbb meghajol.

S mind ezen érdemei mellett is a népgyűléseknek, csodálkozunk kell, hogy a mint Csongrád vármegye érdemes követe több hónappal ezelőtt indítványát megtevé az országgyűlésnek évenkénti tartása felől, mint a hirlapokból tudjuk, számos, sőt igen sok megyék vannak, melyek követeiknek adott utasításokban ezen indítványt nem pártolák. Ha ezen körülményt egy idegen előtt elbeszélnök, ki hazánk állását nem ismeri, higgyék el a tekintetes Rendek; hogy irgalmatlanul volna kénytelen kimondani a magyarra azon szigorú ítéletet, hogy ezen nép az alkotmányra még nem érett. Én azonban tekintetes Rendek! ennek okát sajátságos helyzetünkben, s különösen abban keresem, hogy honunk politikai intézményei átalakulási korát érzük. Első oka az, hogy hazánkban municipiális erős élet van, s kis országgyűlések tartatnak a megyékben minduntalan. Azon elem tehát, mely az alkotmány javait kizárólag érdeli, hónaponként kis országgyűlésekben részesül otthon, s ezáltal látszólagosan a nemzetnek politikai közdolgai elintézésében közvetlen részt vesz, s így nem érzi a nemzeti gyűlés szükségét annyira, mint érzik ezt más országokban, hol ily erős helyhatósági élet nincs. Második oka, hogy ezen évenkénti országgyűlést oly számos megyék nem pártolák, az, hogy a nemesség s a clerus az országgyűléstől fél, mert szabadalmas jogait részint magoktól az országgyűlésektől, részint az ezeken kifejtett erős közvéleménytől mennyire lehet, óvni akarja. Továbbá valljuk meg tekintetes Rendek! hogy az évenkénti országgyűlés eszméjének nem kedveznek az oly félreértett kiábrándulási vezérczikkek sem, melyek bizalmatlanságot öntenek a nemzetbe az országgyűlés ellen, s minden lehető szabadulási reményt a sociális térre visznek át. Ezek az okai mondom annak, hogy a megyéknél az évenkénti országgyűlés többségre oly nehezen talál.

Vizsgálják meg a tekintetes Rendek, mennyire alaptalanok, vagy alaposok, mily erősek, vagy gyengék ezen említett okok arra, hogy az országgyűlés évenkénti tartását megdönthessék. Municipiumainkról már sok mondatott e hon határain kívül és belül; maga a híres

Rotteck, kire Szepes vármegye érdemes követe néha hivatkozni is szeret, azt mondá, hogy a magyarországi municipiumok mind megannyi kis statuskák, és tökéletes respublicai elemre mutatnak annyira, hogy ezek által a respublicai elem összekeveredvén a különben alkotmányunkon átömlő monarchiai elemmel, Magyarország alkotmánya ezen két elemből származott monarchico-respublicai keverék. Tagadhatatlan az, hogy hazánk alkotmánya fenmaradását ezen municipiumoknak köszönheti, mert különben ezer alakban támadtatván meg alkotmányunk, kétségtelenül most híre sem volna, vagy hasonló alkotmánynyal birnánk az örökös tartományok nem alkotmányaival. A municipiumok alkotmányunk ellen irányzott annyi csapásokat tartottak fel, hogy ezeket itt a tekintetes Rendek előtt számlálgatni csak unalmat okozna; mint egy részről áll az, hogy tagadhatlan históriai tény, hogy a municipiumok már jelen szerkezetöknél fogva sem alkalmasok arra, de semmi esetben nem elégségesek, hogy önmagoktól valamely haladást activ eszközöljenek; mint elég erősek passiv daczolni az alkotmányt fenyegető viharral, úgy nagyon gyengék arra, hogy békében ezen nemzetet activ haladásra vezessék. Ki ne tudná, hogy míg a szétszórt erő legkisebb akadályon törik meg: addig az összpontosult óriási tényeket idézhet elő. S mint a kemény héjú magvak, — milyen a baraczk, mandola s több ilyen — erős vastag crustával fedetnek azért, hogy a fáról lehullott mag a tél zordon napjait kiállja, s azon vastag, természetből adott héj más minden viszontagságoktól megőrizze a magában életet hordó nemes csirát, de a mint a hó s a fagy elmúlt, s a tavasz viruló napjai derülnek, s a mag a föld közzé elegyedve csirázni akar, activ hatni, s hasonló fát akar teremteni ahoz, mint a melyről önmaga lehullott, szétpattan a kemény héj, elnyílik a crusta, hogy a nemes mag csiráját a föld fölé a szabadba tolhassa: úgy tekintetes Rendek! a mi municipiális életünk, kemény héjkint megőrizte a benne rejtett szabadság magvát, de a mint itt a csirázás ideje, s az activ térre akarunk állani, hogy abból az alkotmányos szabadság s a nemzeti közjólét következék, szét kell nyitni a municipiális erős héjú életnek. Centralizálni kell az activ erőket, s pedig a nemzetnek gyűlésére, mely áll a municipiumok követeiből. Higyjék el a tekintetes Rendek! hogy ha haladni akarunk, ha megközelíteni akarjuk Európa többi alkotmányos népeit, első lépés, mit tennünk kell, a municipalis életnek az országgyűlésre való összpontosítása. Ezen centralisatiót három évenként tartatni szokott diétákkal el nem érjük, mert százados tapasztalás igazolja, hogy ha évenként a törvényhozás

együtt nincs, a végrehajtó hatalom a törvényhozás körébe vág, már csak az által is, hogy a törvényeket magyarázza; tapasztalás igazolja, hogy három év alatt a teendők sora annyira összegyűl, hogy a nemzet a teendők özöne közt nem tudja mit tegyen. Érezték ezen hiányt őseink is, mert országos választmányokkal dolgoztattak időközben minduntalan. De mindezen munkálatok előbb mielőtt törvényileg megszülettek, mind meg is vénültek, s most hasonlítanak egy halott csontvázhoz, melynek senki hasznát nem veheti.

Térjünk egy kissé a tárgynak fejtegetésében a gyakorlati térre. Több idő óta, de különösen az újabb időben törekedik a nemzet a ministerek felelősségére. Régibb törvényeinkben van ugyan a tanácsadók felelősségéről említés téve, de ezen törvény elhanyagoltatott, s nincsen a ministerek felelőssége kifejtve úgy mint más alkotmányos nemzeteknél azt lenni tapasztaljuk. S nemde nem első lépés-e erre az évenkénti országgyűlés tartása? Három év alatt a ministereknek annyit kell végrehajtaniok, annyi a végrehajtó hatalom teendője három év alatt a kül- és belpolitikában, hogy három év folyta után a tettek halmaza iránt felelőseknek tenni azon ministereket, kik időközben a nemzet akaratáról értesítve nem voltak — alig lehet.

A kereskedés hangzik minden ajkon e hazában. Alaposan mondatott nem rég, hogy ha kereskedésünkön s annak örökös passiv állásán nem segítünk, e hazából alkotmányos ország helyett csődök hazája lesz. Igen, de a kereskedésnek főalapja a vámrendszer. Azon teoriák mellett, melyeket apáink 1723. óta majd országgyűléseken készült felirásokban, majd országos választmányok munkálataiban kifejtettek — soha kereskedésünk nyomasztó helyzetén segíteni nem fogunk. Gyakorlati mezőre kell a kereskedés tárgyában intézkedéseinket vezetni, úgy, mint az e tárgyban kiküldött kerületi választmány munkálatában indítványoztatik, azaz minden e hazában behozott és kivitt tárgyra és árucizikkre meghatározott vámot kell szabni. S ily vámrendszert hozni be a nemzeti gyűlésnek nemcsak joga, de kötelessége is. Igen, de ezen vámrendszer meghatározása az évenként előforduló külviszonyok s belkörülmények szerint változik, s ekkor bizonyos árucizikkekre az országnak közös érdekében a vámot lejjebb vinni, vagy feljebb emelni kelletik. Nemde nem szükséges-e tehát évenként országgyűlést tartani már csak ez okból is, ha kereskedésünket nemcsak jelen pangásából kiemelni, de jövőre is biztosítani akarjuk.

Az mondatik, hogy közlekedési eszközök bent a hazában, vasútak, töltések, folyók szabályozásai, csatornák, jól készített országutak,

ezek teendőink elseje. Mert minek addig külkereskedésről gondolkozni, míg belső közlekedési eszközeink nincsenek? Már ezekről a királyi propositiókban is tétetik említés. Én ugyan az ily módon okoskodókkal egy véleményben nem vagyok, de ezt most mellőzve, tagadhatatlanul áll az, hogy közlekedési eszközöket pénz nélkül, országos házi adózás nélkül felállítani teljes lehetetlen. Úgyde ezen országos házi pénztár forrásai szinte évenkénti változásoknak lesznek alávetve, mert egyes kútfőre szorítkozni különösen magára a direct adóra nem tartanám czélszerűnek. Ezen országos házi adózás tehát több egyenes és indirect adózási kútfőkre lesz alapítva, melyeket a körülményekhez képest majd felemelni, majd alább szállítani kell. Az országos házi pénztár kezelőjétől, legyen az főigazgató, vagy címeztessék bármi névvel, szinte évenként kell számot venni, mert egy pénztárróli számadást, melybe évenként milliomok folynak, hosszú három évre használni nem lehet. Annyi erőt s itélőtehetséget pedig felteszek nemzetemről hogy a számadás vizsgálatát más tőle nem függő testületre bízni nem fogja, mert ez által a felelősséget, melyet a nemzet országosan ajánlott pénztáráról alkotmányilag igényelhet, már csirájában előlné. Nemde nem szükséges-e tehát, elkerülhetetlenül szükséges már ez okból is az évenkénti országgyűlés?

S így gondolkozzunk tekintetes Rende! a javításoknak, melyeket hazánk nyomasztó helyzete igényel bármelyik ágáról; tűzzük ki teendőink elsejének bármely alkotmányos eszme realisatióját, s fonjuk végig ezen eszmét az okok s okozatok theoriáján, — mindenhol azon végeredményre fogunk jutni, hogy az évenkénti parlament hazánkban elkerülhetlen. Gyakran szeretünk hivatkozni a külföld példájára. Van-e csak egyetlen egy. nagyobb jelentőségű alkotmányos nép, mely évenkénti országgyűléssel ne birna. Mutasson nekem bárki is egy alkotmányt, melynek alapczikkjei között ne volna engedve néhány sor azon törvénynek, mely az évenkénti parlamentet parancsolja. Ne feledjük tekintetes Rende hazánk azon törvényeit, melyekre Csongrád megye érdemes követe hivatkozott, hogy ezen törvényeket az idők viharjai nem engedék fenntartani apáink által, ez csak erőre és tetterre inthet bennünket, hogy most béke idején, midőn minden nemzet óriási léptekkel igyekszik alkotmányát kifejteni, s ezáltal polgárai között az anyagi és szellemi jóllétet biztosítani: mi is ne elégedjünk meg azon municipális rendszerünkkel, mely az alkotmányt védeni igen, de haladásra vezetni nem képes. Összepontosítsuk ezen municipiumokat, s tartsunk évenként országgyűlést; ez által a municipiumok passiv állását, az activ térre viszzük át.

Második oka, mint említém annak, hogy számos megyék az országgyűlés évenkénti tartását nem pártolják, kétségtelenül az, hogy a nemesség s a clerus kizárólagos jogaikat a gyakori országgyűlésektől azért féltik, mert ezen utóbbi országgyűléseken tapasztalák, hogy ezen privilegiumok kora mindinkább végéhez közelg; tapasztalák azt, hogy ezek ellen a közvélemény leginkább az országgyűlésein fejlik ki, különösen oly országban, hol sajtószabadság nem létezik. Ezen két érdeket egy kissé válaszszuk el, szóljunk előbb a clerus érdekeiről. Nyíltan kimondom, hogy ha a clerus eddigi tacticáját követi, mely szerint minden jónak s üdvös ujtásnak e hazában nemcsak ellenszegült, de ez újabb időkben a vegyes házasságok elleni tiltakozással a családi legszentebb érdekeket összezavarva, a békét és nyugalmat még ezen pontnál is halomra döntötte; — ha a clerus, bár ez országnak kilenczedrészét birja, sőt a nemességnél a házi adó elvállalása ellen pénzzel s minden erővel agitál, akkor tekintetes Rendek! tartassék országgyűlés három vagy öt évében, rá nézve igen mindegy, mert elvesztvén a nép előtt minden sympathiáját, igen könnyen megtörténhetik, hogy első alkalommal, midőn a financiák nyomasztó helyzete kivánni fogja, a papi javak maga a nemzet által a rá esendő rész lerovására önként át fognak engedtetni. S így ha eddigi politikájakat követik, jószágai elvesztését nem a gyakori országgyűléseken kifejlett közvélemény, de a statusnak finaciális nyomasztó helyzete fogja siettetni. Ellenben térjen el a clerus minden jót ellenző tacticájától, tűzze ki magának czélul a türelmességet, és járuljon önként dús jövedelmeinek egy részével az országnak közös terheihez, különösen most az országos házi adózás azon rovatát, melyet a kerületi választmány indítványoz, évenkénti jövedelmeinek tizedrészével töltsse be, meg lehet győződve arról, hogy elvesztett tekintélyét visszanyerendi, s a nemzetnek sympathiájára bizton számolhat. Az évenkénti országgyűlés ekkor a clerusnak nem kárára, de hasznára lesz, nemcsak azért, hogy azon országos pénztár számadásait, melyhez a clerus tetemes summával járult, évenként önmaga, mint az országgyűlésnek kiegészítő része megvizsgálhatja; nemcsak azért, hogy az országgyűlésein évenként alkalmá nyílik a clerusnak más jótékony tettekkel tanusítani azt, hogy ők e hazának hű polgárai; de leginkább azért áll érdekében pártolni a clerusnak az évenkénti országgyűlést, hogy ez által az alkotmány kifejlődvén, a nemzet és kormány közti surlódások megszüntetve, s kellő rendszabályok mellett viruló kereskedelem, kifejlett gyár-
ipar, s ezek következtében oly erős anyagi jólét jöhet a hazában létre, hogy a kormánynak is jövedelmei több milliókkal szaporodván, éven-

kint a financiaális crisis bekövetkezését, mely a clerus javait leginkább fenyegeti, vagy egészen megszünteti, vagy legalább egy pár századdal veti hátra. A clerusnak tehát érdekében áll az évenkénti országgyűléseket előmozdítani.

Mi a nemességet illeti: azt hiszem, mindazon privilegiumok vesztése, melyeket közel jövőendőben a nemesség nélkülözni fog, csak pillanatnyi látszólagos sérelmeket fog okozni. Mindazon adó, melylyel a nemesség közlekedési eszközökhöz, más országos közterhekhez járulni fog, csak egy oly beruházott tőkének tekintendő, mely kevés évek multával évenként magánál a beruházott tőkénél nagyobb kamatokkal fog jutalmazni. Mindazon kizárólagos szabadalmaknak más honpolgárokkal közlése, melyekkel eddig egyedül csak a nemesség birt, nem tekinthető másnak, mint az alkotmány védelmére szükséges eszközöknek. S az, hogy a nemesség politikai jogait e honnak minden lakosaival az évenkénti országgyűléseken kifejtett közvélemény következtében osztani lesz kénytelen, oly osztályt foglal magában, mely az eddigi kizárólagos birtokosnak mind azt, mit eddig birt, birtokában hagyja, s ezen jogokat azért közli más polgártársaival, hogy mind önmagának, mind új polgártársainak osztályrésze biztosíttassék. S ha talán ezen átalakulási korszakban némely jogrövidség érne is azokat, kik életük vége felé járnak, legyenek vigasztalva azzal, hogy így és nem másképp szerezhetnek az új nemzedéknek békét, nyugalmat és viruló alkotmányos életet. A nemességnek tehát, véleményem szerint legkevésbé van mit félnie az országgyűlésnek évenkénti tartásától; mert mindaz, mi az országgyűlésen történik, a nemességnek fog hozni legszebb gyümölcsöket.

Vége t. Rendek! tagadhatatlan az, hogy nem szült jó sikert az évenkénti országgyűlés tárgyában adott utasításokra nézve ezen újabb socialis agitatio félreértése, mert csökkenté a nemzet bizalmát az országgyűlési eljárás iránt, és minden lehető szabadulási reményt a socialis térre vitt át. Meg vagyok győződve, hogy különösen hazánkban a socialis működésre legnagyobb szükség van. De másrésről a nemzetnek, egy alkotmányos nemzetnek, mely törvényhozói testülettel bír, minden reményét a socialis térre vinni át a lehető legnagyobb hiba. Igen is kell és szükséges üdvös célokra társaságokat alakítani, de azért elfordítani a nemzet figyelmét a törvényhozó testülettől, s az ily társadalmak miatt háttérbe szorítani a nemzetnek gyűlését, ferde fogalmakra mutat, s a legrosszabb következéseket fogná maga után húzni. Egy alkotmánytalan országban, melynek országgyűlése nincs, mely törvényhozó hatalommal nem bír, egy ily országban, mondom,

minden erőt és tehetséget a socialis térre kell szorítani, s összpontosítani szükséges azért, hogy a kormányt figyelmeztesse a népnek akarátára s elkerülhetlen szükségére. De egy oly országban, mint honunk, melynek országgyűlése, törvényhozó hatalma van, az ily társadalmakat úgy kell rendezni, s az agitatiót mellettök úgy kell vezetni, hogy a törvényhozás szárnyai alá huzódván, azzal együtt a haza közjáváramunkáljunk. Ha a törvényhozási testületben hiányok találtnak, a socialis térre vitt agitatiót, oda kell vezetni, hogy ezen hiányok pótlása elősegíttessék. S mindaddig, míg az ily társadalmak a törvényhozás szárnyai alatt állanak, hasznosak és jelen körülményeinkben szükségesek is; de mihelyt a törvényhozással ellentétbe állanak, vagyis inkább annak fölébe akarnak emeltetni, legveszélyesbek. Példa erre az 1790-iki francia forradalom; keletkeztek ott társaságok, melyek egyike a Feuillant, másika Gironde, harmadika a Jacobinusoké volt. Az első, mely az aristokratiát és olygarchiát végvonaglásaiiban fenn akarta tartani, mint oly társadalom, mely idoljának egy holtat választott — mert Frankhonban már akkor aristokratia nem élt — kevés idő alatt minden eredmény nélkül bomlott szét. A második a Gironde volt, azon társadalom, mely a törvényhozás szárnyai alatt akarta előmozdítani a francia nép boldogságát, s az alkotmányos respublicai szabadságot úgy vélte biztosíthatni, ha az ország gyűlésének a francia conventnek kezébe összpontosít minden hatalmat. A harmadik, a jacobinusok, a francia conventnek felibe állíták társadalmukat, vagyis inkább társaságuk érdekének magát a conventet alá rendelék. S a legrosszabb következtetéseket húzta maga után ezen társaság zsarnokoskodása, mert miután a francia, vagyis inkább a párisi népben bizalmatlanságot támasztott a convent iránt, miután föelvíl a gyanúsítgatást tűzte ki magának, nemcsak ezeket, milliombokat hajított ki a nemzet életéből áldozatul, de magának a szabadságnak sirját az általa ásta meg, hogy a legborzasztóbb anarchiát állítván fel, a szabadságot magával a francia néppel is megutáltatta. És magához az absolutismushoz nem kellett más, mint egy Napoleon ki azon conventet, melynek minden tekintélyét a nép előtt a jacobinusok rontották el, tanácskozó termeiből szétkergette. Akkor tehát, a midőn mi az agitatiót a socialis térre viszzük át, különösen kell figyelnünk arra, hogy a nemzetnek a fennálló törvényhozás iránti bizalmát ne csökkentjük, különösen kell figyelnünk arra, hogy az ily socialis térre vitt agitatio ne az ország gyűlésének legyalázásával történjék. Pedig okvetlen ez fog történni, mihelyt mi ezen társadalmakat úgy mutatjuk be a nemzetnek, mint melyhez van kötve minden lehető szabadulási remény.

Különösen kell figyelnünk arra, hogy ezen társadalmak becsé és érdeke az országgyűlés becsének és értékének felibe ne emeltessék.

Mindezek után előadásomat azzal zárom be, hogy én alkotmányos országban minden reményemet a törvényhozó testülettől várom, s azért azt hiszem, hogy minden kisebb-nagyobb erőket a törvényhozás alá kell központosítani; s éppen azért, hogy ezen átalakulási korszakban hivatásának az országgyűlése megfelelhessen, mulhatlanul szükségesnek tartom annak évenkénti tartását. S meg vagyok győződve, hogy ha van nemzetemnek jövője, ha a békés utoni átalakulás lehető, évenként kell országgyűlést tartani, s azért pártolom a csongrádi indítványt.

Zsedényi: A csongrádi indítvány fényoldalait hallották a t. Rendek; én csak majd az árnyékoldalt mondom el. Igaz! és azt ki tagadná? — az országgyűlés, ha nem mutat is olyan igen fényes eredményeket és dús sikert, a hazára mégis üdvös, már csak azért is, mert a hon életkérdései ott kellőleg felvilágosíttatnak, és ez minél többször történik, annál jobb. Nem is az országgyűlés évenkénti eszméje ellen szólok én jelenleg föl, mint szóltam multkor is, mikor e tárgy először volt szőnyegen, — nem, hanem csak azt mondom, hogy az ily körülmények közt, milyenben mi vagyunk, az vagy éppen lehetetlen, vagy legalább üdvös nem lehet. Vegyük a dolgot úgy, mint van. Ugyan mit lehetne tenni azon öt hónap alatt, mely az évenkénti országgyűlés tartásánál tanácskozássá lenne szabva? Hiszen, ha a kérdéseket küldőinkkel közöljük, s azokra míg utasítást kapunk, itt aztán tárgyaljuk, a Főrendekhez átküldjük, s onnan választ nyerünk, mondhatom, az öt hónap becsülettel eltölt, s eredmény nélkül kell haza mennünk.

Ezeket a szónok oly mulatságos modorban adta elő, különösen az évenkénti országgyűlés tartása idejét, november 1-jétől márczius végeig oly furesán osztotta fel az országgyűlési tárgyalások részeire, hogy abból ugyan még csak a sanctióra is alig maradt valami; és azért mint itt, úgy egész előadása folyamán mindenfelől jó kedvű nevetés hallatszott.

Az 1832/6-iki országgyűlés négy évig tartott — mond tovább — s mit tett? a néhány cikkből álló úrbéri törvényt alkotta. Ha már az ottani tanácskozások évenkénti országgyűlésen tartattak volna, legalább is nyolcz év kivántatott volna azokra. Azt mutogatá továbbá, miképp az országgyűlés csigalassúságának oka egyedül az utasítás; hogy a követ örökös háboruban van küldőivel; hogy míg az országgyűlés elrendezve nem lesz, addig az évenkénti országgyűlésen sincs

haladás. És minek utánna elszámlálta a főrendi Tábla tagjait, t. i. azokat, kik dicasteriumoknál, vagy törvényhatóságoknál hivatalt viselnek, ebből azt a következtetést húzta, hogy országgyűlés tartása alatt az igazság kiszolgáltatása megakadályoztatik. És ez mily hátramaradás mostani körülményeink közt is, a mikor e baj csak három év multán fordul elő, hát ha minden évben megújulna? Hát a főrendi Táblánál ülő püspökökről mit szóljak, hogy ők országgyűlésen lenni kényteleníttetnek; ez az egyházigazgatásnak kissé elhanyagolásával történhetik. Megkezdtük már — mond tovább — az országgyűlés rendezését, kizártuk az absenseket; most már csak végeznünk kell. De hát a mi Táblánk kikből áll? Itt van 27 alispán, tíz főjegyző, két királyi hivatalban levő. Kérdelem már, ki pótolja e sok hivatalbelit, ki? surrogatus? hja! az bizony nem sokat ér. De hát a főrendi Táblával mily szomorú viszonyban állunk? és ez jobbá mind nem lesz országgyűlés rendezése nélkül. Ha ily rendetlenségek mellett minden évben követválasztás és utasítás történnék, hová lenne a pártok örökös küzdése közt az administratio?!

Beöthy: Szepes érdemes követe jó kedvű előadásával általános jó kedvre gerjesztett bennünket, de felhozott okai a csongrádi indítványt még nem döntik meg. Elmondá szónok, miképp e szó «alkotmány» némi garantiát nyújt a kormány önkénye ellen; azért gondolták ezt ki a népek. De alig van Európában oly sajtáságos alkotmány, mint a mienk; itt a kormány törvény által föl van szabaddítva jogaink megsértésére. A legislatio fénypontja a nemzetnek; az évenkénti országgyűlés egyedüli istápjja, egyedüli erőssége a nemzeti jogoknak. Szepes érdemes követe több évre kívánja választatni a követet, az utasítást pedig eltörölni; és én azt mondom, mindezt az országgyűlés évenkénti tartása fejleszti ki. Mi a főrendi táblávali összeköttetést illeti, minél sűrűbben tartatnak az országgyűlések, annál inkább tisztában lesznek a kérdések; a municipiumok pedig csak így vetkőzik le mostani kérgességüket, s csak így fognak mindinkább kitisztulni.

Az 1832/6-iki országgyűlés, igaz, nem sok eredményű volt, mint Szepes érdemes követe mondá, de meg volt szellemi hatása: az adott irányt azon útra, melyen az országgyűlés most is jár. Az a nyolcz úrbéri törvényezikk valóban nem sok; de ennek ki az oka? Nem egy évig hevert-e ott fennt a resolutió iránta? Ugyan miért nem fogja fel a kormány e nemzet elpazarolt roppant erejét és miért nem használja? Hogy a főrendi Táblánál ülő fő-fő hivatalokban levő egyének, főispánok és püspökök nem lehetnek jelen minden évben az

országgyűlésen? Igaz, hogy ők jeles egyének, de hogy nélkülök is megtörténhetik az országgyűlés tartása, azt is hiszem. A ki septemvir, az ne legyen főispán; mert két hivatalt együtt viselni törvény szerint úgy sem lehet. De hogy a főispánok jelen legyenek, az a kormány érdeke és míg itt az országgyűlésen vannak, nem sokat vesz távollétök miatt a megye administratiója. Mit tesznek ők úgyis a megyében, ha jelen vannak? Hivatalos dologgal bizony nem sokat bibelődnek, hanem cotteriácskáikkal azon tanakodnak, miképp buktassák meg az életkérdéseket. Hát a püspökökről szóljak-e? Én tisztelem a püspök urakat. 1810-ben halt meg — mond szónok — hercegprimás Ambrozius (Egy szózat: 1809-ben!) Annál jobb! Azon időtől fogva addig, míg Rudnai primásnak kineveztetett, volt az egyház igazgatásában valami hiba? és nem tudott-e a vicarius azon néhány év alatt csak úgy kormányozni, mint később maga az érsek? Felelet: a vallás dolgában azért hátramaradás nem volt; 1819-ig a püspökség vacált; a kincstár pedig egy kissé megtölt. Így a káptalanok is mire valók? Hogy a királyi tábla az országgyűlésen jelen van, ez törvény szerint van, de rosszul van; jobb volna azon uraknak az alatt, míg itt unatkoznak, pöröket ítélgetni. Hiszen mi élvezet is az nekik, kik pörös irományokat studiroznak egész életökben, itt a tanácskozást hallgatni?!

A többi megjegyzéseket s észrevételeket elhallgatva, még csak azt az egyet említjük meg, miképp szónok az országgyűlésnek évenkénti tartását csak azért is forrón óhajtja, hogy a királyi városokat 16 szavazatukkal minél előbb láthassa meg a haza nagy jövődjén működni.

Fogarassy (Nagyvárad káptalan): Azon, mintegy a clerusnak szemére lobbantott vádat, mintha a clerus nem volna barátja a haladásnak, megezáfolólag elmondá, miképp a haladásnak sok útja van; hogy a clerus a politikai kérdések élére nem állott, és nem áll, azt senki tőle rossz néven nem veheti; a clerusnak más a hivatása. De azért a clerus a haladásra sokat tesz, mert a jó eszméket ápolja; a vasut kérdését is szárnyai alá vette; a munkás gyermekeknek pártját fogja. Hát ha tudományos szempontból vesszük a haladást? A minap egy ausztriai káplán a vasutakról egy könyvet írt. A clerus nem fél jószágai elvesztésétől, a clerus eddig is kész volt adózni az országos pénztárba. (*Helyes.*) S e tekintetben inkább az évenkénti országgyűlést pártolja; mert ott rendesebben vehetni számot a bevételről és kiadásról. Elmondá, miképp a magyar clerus helyzete szomorú, a mennyiben gúnynak van kitéve, s jó akaratát

is félre ismerik; hogy a clerus az újabb időben meggyöngült ugyan, de még nem annyira, hogy a józan eszmék előmozdítására ne lenne hathatós befolyása.

Szentkirályi csodálkozását fejezé ki azon, hogy ha az országgyűlés tartása már csak azért is jó, mert sok tárgyat felvilágosít, mégis némely megyék ellene vannak. Igaz! — mond szónok — a közvélemény fölvilágosítására jobb volna egy kis sajtó; de ha ez nines, okosabbat nem tehetünk, mint a municipalis jogokat itt concentrálni. Az utasítások nem akadályozzák az országgyűlés folyamatát, mutatja a jelen országgyűlés; hogy még eddig sanctió alá föl nem terjesztethettek munkálataink, okai nem mi vagyunk, hanem a Főrendek hosszú pauzái. Mi az évenkénti országgyűlésnél felhozott akadályokat illeti: azok a három évben tartatni szokottnál is éppen úgy előkerülnek.

De három éves országgyűlés mellett minél kevesebb és ritkább is a készség, a gyakorlat, mit pedig a követnek meg kellene szereznie. Hogy a követek három évre választassanak, ezzel még összefér a visszahívhatás. Az országgyűlési költségekre nézve pedig, hogy azok a gyakori országgyűlés tartásánál ne hozatnának föl akadályul, ki kellene mondani, miképp azok megszüntettetnek a követi napdíjt illetőleg.

Gömör megye követe: Hasonlóul a követeket három évre kívánja választatni.

Vas megye követe: Pártolván a csongrádi indítványt, kívánja, hogy királyi hivatalban levő egyén követ ne lehessen.

Sebestyén (Veszprém megye követe): Az 1458: 13. t.-cz. szerint minden évben rendeltetik Pesten országgyűlést tartatni, s így vannak régibb törvények is, mint minőket Csongrád követe idézett; az 1498: 1. törvényczikk négy évre, a sok teendő tekintetéből, minden évben, ezentúl évenként rendeli a hongyűlést megtartandónak. Éppen a municipium erőssége az, mely az előhaladást gátolja; meg levén kötve kezeink utasítások által. 1458-ban két diéta tartatott: egyik Pesten, 12 napig és 60 articulust hozott; másik Szegeden, 24 napig, 45 t.-cz. hozatala mellett. És miért? Mert akkor személyesen valának jelen a szavazók, és nem kelle bajlódniok utasításokkal. Most sok megyét tartóztatja azon tekintet, hogy utasítás készítés által a megyei dolgok akadályoztatnak; s küldői is az országgyűlés elrendezéseig annak idejét így évről-évre rendszeresíteni nem akarják; annál inkább, mert a törvényekben három év van megalapítva.

Árva megye követe: Reméli, hogy az évenkénti, általa

is pártolt országgyűlés által a kormány s nemzet közti bizodalom növekedend.

Gr. Ráday: A csongrádi indítványt nem pártolni annyit tenne, hogy vagy sérelmeink kevesbedtek, vagy nincsenek; mi, fájdalom, nem úgy van! Ausztria, mely nem alkotmányos nemzet, évenként tart országgyűlést, s a hongyülésen, emberek levén, hosszú időre lelkesedésük nem állhat fenn, azért elfogadja a csongrádi indítványt, valamint *Zólyom* is!

Ezután szavazásra kerülván a dolog, 27 megye 19 ellenében a csongrádi indítványt, azaz az országgyűlés évenkénti tartását elvben elfogadta.

A kisebbségben maradt megyék a következők: Abauj, Zemplén, Szatmár, Szepes, Borsod, Máramaros, Krassó, Pozsony, Sopron, Trencsén, Nógrád, Liptó, Győr, Veszprém, Baranya, Esztergom, Mosony, Turóc, Pozsega.

Az indítványra pedig következő megyék szavaztak: Sáros, Ung, Szabolcs, Gömör, Heves, Bereg, Torna, Ugocsa, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, Torontál, Temes, Vas, Zala, Komárom, Bars, Somogy, Hont, Zólyom, Pest, Árva, Bács, Verőcze, Szerém.

Latinovics (Bács megye követe): Kijelenti, miképp küldői öt az 1790: 13. t.-cz. megtartására utasíták, mely szükség esetében mindenkor tartandó országgyűlést rendel; azért a csongrádi indítványra szavaz.

Nógrád megye követe indítványozza ismét, hogy az országgyűlési költségeknek a nemesség általi viselése törvénybe iktatassék; de ez *Beöthy* indítványára a házi adó-ügy tárgyalására halasztatott.

Az *elnökség* felszólítja a Karokat, hogy a gyűlés ideje, helye, és a követeknek hány évre választása felett nyilatkozzanak.

Erre az indítványozó *Klauzál* jelenti, hogy Pestet tűzné ki az országgyűlés tartására, annyival inkább, mert ez már országgyűlésileg el is van határozva; és pedig kívánná november 1-től márczius utoljáig. Továbbá, minthogy nagy hátramaradás van az igazságszolgáltatásban azáltal, hogy a királyi tábla az országgyűlés folyama alatt nem bíraskodik, annál fogva ne az egész királyi tábla hozassék az országgyűlésre, hanem annak csak egy, p. o. csak kilencz tagú osztálya legyen jelen; a többi pedig a hétszemélyes táblával együtt igazságszolgáltatással foglalatoskodjék. Hogy pedig a követek három évre választassanak: erre igen sok alapos ok van; de arra is,

hogy évenként választassanak, és ő is ezt kívánná, azonban erről különösen kívánna tanácskozni, vagy ma, vagy holnap.

Somssich (Somogy megye követe): Választmányt kér kiküldetni az országgyűlés rendezésére.

Perczel (Tolna megye követe): Ezen és más ezen indítvánnyal szoros kapcsolatban álló kérdéseket nem akarja amúgy rögtönözve eldönteni, hanem egy választmányra bízni, mely azok iránt javaslatot adjon, hogy így jól átgondolt, nem pedig improvizált törvények készüljenek. Mire

Zsedényi megjegyzé, hogy maga a tanácskozás folyama megmutatja, hogy itt előbb coordináció kell, és a nélkül az indítvány ki sem vihető.

Beöthy: Elégnek látja, hogy Csongrád követe holnap egyenként adja elő a pontokat, miket indítványához csatolni akar.

Klauzál: Fájdalmát nyilatkoztatja az iránt, hogy némelyek, különösen Tolna követe, oda akarják magyarázni, mintha ő coordinatiót akarna, és ezáltal akarnák elfogadott indítványát megsemmisíteni. Ő csak azt indítványozta, hogy legyen évenként parlament. Pesten, november 1-től márczius utoljáig, és hogy a főtörvényszékek ez alatt is rendesen működjenek; a követek mennyire választásának kérdését pedig nem indítványozá. Egyébiránt, minthogy ez igen fontos kérdés: egy vagy több évre választassanak-e a követek, ennek tárgyalását holnapra kívánja halasztani.

S a végzés ezen előadás szellemében mondatott ki.

156. Kerületi ülés.

1844 február 24-én.

Elnökök, jegyző, naplóvivő, mint tegnap.

Tárgy: A tegnapi tanácskozás folytatása, nevezetesen a csongrádi indítvány következtében azon kérdésnek eldöntése, hogy az évenkénti országgyűlés tartása mellett egy, vagy három évre választassanak-e a követek? — A Hajdu kerület rendezése.

A mai gyűlés kezdetén, a bányászati dolgokban megbízott választmány egyik tagja, a *gömöri követ, Nagy Károly* (a választmányi elnök, Kubinyi, ez időszerinti betegsége miatt jelen nem lehet-

vén), jelenti a tek. Rendeknek, miképp a bányászati munkálat egy-két műszó hozzátételén kívül, a nyomtatásra készen van; s a bányai tárgy hasznát és fontosságát röviden fejtegetvén, azon óhaját fejezé ki, hogy azon munkálat minél előbb az országos Rendek tanácskozása alá jöjjön.

Most a kitűzött tárgy vétetett tanácskozás alá. Az országgyűlésnek évenkénti tartása jobbra-balra megvitatván, elvben, szavazás útján nagy többséggel elfogadtatott. Ez indítvány vitatása közben több mellék kérdések fejlődtek ki, ú. m. hogy hol tartassék az országgyűlés? Minek utánna ez iránt a fölrás már rég megkészült, ez közfelkiáltással mondatott ki, mint tegnap úgy ma is, hogy az országgyűlés Pesten tartassék. Ilyen mellékes kérdés az is, hogy az évenkénti országgyűlés tartása mellett hány évre választassanak a követek? És ez a tanácskozás tárgya.

Szombathelyi (Békés megye) és Bónis (Szabolcs megye) mutogatták az évenkénti országgyűlés tartása hasznait azáltal, hogy ekkor a nemzet sérelmei, teendői nem gyűlenek úgy, mint most, rakásra; míg ellenben a mostani rendszer mellett a három év múltán tartatni szokott országgyűlések alkalmával, epedve várva a nemzet az elérkezés pillanatát, mindent összehalmoz s a sok sürgetős és halaszthatlan teendők közül azt sem tudja mihez fogjon, miáltal inkább hátramaradás, mint haladás eszközöltetik; és ez a nemzetnek sok költségbe, időbe, s elkeseredésbe kerül. Elmondatott, miképp e két kérdést: az országgyűlés elrendezését, s évenkénti országgyűlés tartását nem lehet, nem szabad összekötni; egyik a másik nélkül megállhat. Az országgyűlés évenkénti tartása által mintegy letisztul a tanácskozásokról az a hab, mi egyesek tanácskozásain oly gyakran felvetődik. Igaz, hogy a mostani országgyűlésnek nincs típusa; de azért annak s a mi utánna jönne a megyei életnek rendezéséhez fogni addig, míg szabad sajtó nincs, önszabadságunk meggyilkolása lenne.

Ott, hol szabad sajtó van, követviisszahívási jog fenntartására sincs szükség; ott egy nemzet örködik és itél a követ lépései fölött. De ez nálunk mind másképp van! Ha nálunk három évre választatnának a követek, a kormánynak háromszorta nagyobb befolyása lenne mind a tárgyakra, mind a követekre. Az egy évre történendő választásoknál ez ritkábban jöhet elő. A zsarnokság jöjjön alólról vagy fölülről, mindenképp veszedelmes; de legborzasztóbb zsarnokság volna az, ha a törvényhozó testület megöröködnék, még ott is, hol szabad sajtó van. Igaz, hogy a gyakori választásoknál gyakoribbak a

rendetlenségek; de a nemzet ezáltal jobban megismerkedvén jogai-
val, s felfogván azok magasztosságát, pirulni fog azokat kicsapongá-
sok közt gyakorolni.

Elmondattott, miképp az alsó Táblának a Főrendi Táblával eddig
volt viszonya valóban szomorú, mert a Főrendi Tábla vétőjával a
haladási kérdéseket csak akadályozta. De hála az égnek! a Főrendi
Táblánál is kedves változás történt a legújabb időkben; megértették
annak lelkesebbjei az idő intését, és az ő üdvös működéseik által
fölvirágozik a haza. Igaz, hogy ott sokszor keserű kifakadásokkal állott
az ellenzék a más véleményűek ellen; talán ez sem fog ezután oly
gyakran előfordulni. Még egyszer és utoljára elmondattott, miképp a
követeknek, habár szabad szelleműek volnának is azok, három évre
leendő választásában csak a kormánynak volna haszna. Hisz nálunk
az ellenzék olyan, mint a vivő-iskola, megtanul benne az ember
fegyvert forgatni, s aztán könnyű fegyverét sokszor az ellen fordítja,
ki megtanította. Vannak ugyan ez országgyűlésen is egyének, kik
már több ízben becsülettel állottak meg több országgyűlés alatt a
küzdőhelyen, és el nem tántorodtak; de az erős lélek mégis csak ritka.
Azért is csak biztosabb, ha egy évre választatnak meg a követek.

Zsedényi: A követet három évre kívánta választani, az uta-
sítást és visszahívást is el akarta törölni, mert ha utasítás lesz —
mondá — a követ mindörökké kénytelen lesz a haza érdekeit pro-
vincialis érdekeknek fölálldozni, s ha a visszahívási jog megmarad:
lesznek torzsalkodások, és erkölcsrontó gyanúsítások a követek ellen,
csak azért, hogy más lépjen helyökbe. Mutogatta továbbá, mennyire
hibás a mostani országgyűlés tartásának mechanismusa. Ezt köteles-
ség javítani; mert csak politikai formák czélszerűsége mellett fejlőd-
hetik ki jó vélemény. Ez pedig csak úgy történhetik, ha az ország-
gyűlés teljesen koordináltatik.

De *Klauzál*, mint indítványozó, még egyszer és úgy fejtette
ki nézeteit, hogy sokkal tisztábban fog állani indítványa, ha ez minél
egyszerűbbé tétetik. Ő annál fogva azon kérdést látná jónak a kissé
elágazni látszó vélemények közt kitűzni: ha vajjon a tek. Rendek
kivánnak-e jelenleg a követválasztásról intézkedni, vagy nem?

Mely kérdés nagy többséggel oda döntetett el, miképp a t. Ren-
dek ezúttal nem kívánnak rendelkezni.

Arra a kérdésre pedig, mely az indítvány következtében kifejtett,
hogy hány hónapig tartson az országgyűlés? *Beöthy* előterjeszté,
hogy miután a követek nagyobb részint oly egyének, kik mezei gaz-
dálkodással foglalkoznak, a mezei gazdálkodásból fennmaradó időt

őhajtaná tehát évenként országgyűlés tartására fordíttatni, nevezetesen december 1-től márczius végéig. Ez indítvány közfelkiáltással el is fogadtatott.

Ezzel a tárgynak vége lőn, s a jegyző ily értelemben fogja fölteni a törvényjavaslatot.

Most a *Hajdú kerület* rendezésére, vagyis a Hajdúkerületnek belszerkezetéről s országgyűlési szavazatjogáról választmányilag készült törvényczikkely került a tanácskozás szőnyegére, mely munkát megvizsgálásának a nevezett Hajdúkerület érdemes követe, *Péli Nagy Gábor*, azon általános nézeteket s törvényes elveket, melyekhez a Hajdú kerület a maga elrendezését alkalmaztatni kívánja, érdekes előadással bocsátá elébe. Elmondá t. i. a Rendeknek, mintegy magukat a munkát átvizsgálásában leendő tájékozásául, miképp a hajdúk azon fekvő javaikat, melyeket utódaik jelenleg is birnak, a hazas annak szabadságai megőrizése mellett tett katonai érdemeikért az egész ország megegyezésével, mint adománylevelek világosan mondja, mint egytől-egyig megnemesített személyek, valóságos nemesi joggal nyerték, azok birtokábani törvényesen iktattak be; azokat több király megerősítő levelei, királyi hitlevelekbe iktatott királyi biztosítások és törvények mellett birják; az azokhoz kapcsolt nemesi kötelességeket az ország többi nemeseivel egyformán teljesítik. Továbbá a hajdúfundusok jelenleg is a törvények és a hazai törvényszékek által mint valóságos nemesi birtokok tekintetnek és csak az idők viszontagságai ejtették rajtuk azon véghetetlen sérelmet, miszerint nemesi tulajdonságuk ellenére mind személyeikre, mind birtokaikra nézve adó alá vettettek. Elismerték a hajdúknak ezen sérelmét az országos Rendek több ízben, legközelebb a 1840-iki országgyűlésen, hol az a sérelmek sorában áll, s iránta a Rendek Ő Felsége elébe oly szellemű igen kedvező felírást tettek, melyben az ős hajdúk érdemeit a haza és a fejedelmek szolgálatában kellőleg méltányolva, azok maradákait, későbbi minden nemesi fölkelések alkalmával is kötelességek hív teljesítésével, megérdemlett nemesi kiváltságaikban megtartatni kívánták. Ebben a Főrendek akkor szinte osztottak, de e felírára királyi válasz nem érkezett. Minekutánna tehát az országos Rendek elismerték, hogy a hajdúk mind személyeikre, mind javaik természetére nézve valóságos nemesek, azt hiszik, s azon meggyőződésben élnek szóló küldői, miképp a tek. Rendek törvényes jogait megtartani, nem megszorítani, sőt azokat, a mennyiben felsőbb kormányshékek rendeltei által megsértettek, visszaállítani s a kerületet eddigi ingatag állásából kiemelvén, minden jövendőben történhető önkény ellen biztosítani

méltóztatnak. Egy szóval van a Hajdúkerületnek historiai élete, vannak fennálló gyakorlatban levő királyi adományokon és törvényeken alapuló jogai; ezeket kívánja a Hajdúkerület a rendezés mellett fenn tartatni, sőt megerősíttetni.

Ez előadás után a jegyző, *Szentkirályi*, olvassa a választmányi munka címét, mit az érdeemes *hajdú követ*, utasítása következtében azon törvényczikkek közbeszövésével akart bővíteni, melyeken a hajdúk jogai alapulnak, de a mely címjavaslat, minthogy hosszadalmas lett volna, el nem fogadtatott. A 4. §-nál pedig «érték» helyett, valamint ott, úgy mindenütt «birtok» szót ajánlott, s ez elfogadtatott. A 12. §-t némelyek kihagyatni akarták azon okból, mert a törvények tisztelését parancsolni, valamint más hatóságnak, úgy a Hajdúkerületnek is felesleges; és minthogy az ott említett adózás ügyis előjő, mely adózáshoz az érdeemes hajdú követ e szavakat kíváná tétetni: «minden az ország törvényeiből folyó közterheket azok, kiket azon terhek illetnek, viselni tartoznak». Azonban e §. úgy, a mint a szerkezet van, meghagyatott. A 30. §-ban a «község» szó helyett «közönséget» ajánl. Maradjon! lön a felelet. A 31. és következő §-ban a telepedésről levén szó, küldői észrevételét egész terjedelmében adta elő; de a mire harsogó «maradjon» lön a válasz. A 39. §-nál, hol mindennemű közterheknek egyenlően és aránylagosan viseléséről van szó a hajdúk között, azon előterjesztést tévé az érdeemes hajdú követ, miképp e §. által sértetnek először a hajdúk jogai, melyek szerint ők fundusaiktól, mint valódi nemesi jószágtól, adót fizetni de jure nem tartoznak. Itt még az volna a kérdés, vajjon a hajdú fundusok lehetnek-e tárgyai az adózásnak? Ez eldöntve nincs, sőt azt, hogy a hajdúk fundusaiktól adót fizetnek, sérelemnek ismerték az országos Rendek, maga az 1827-iki országgyűlés az országos összeírásra készült utasításban óvást tett a hajdú-fundusokra nézve. Sértetnek másodszor a nemesek jogai, kik e hazában «mindennemű közterhek egyenlő viselésére nem kényszeríttetnek». Még az urbarialis telken lakó nemesek sem fizetnek ingó vagyonaiktól adót, sőt a kir. városokban lakók sem. Ennélfogva kéri a királyi városokról szóló 76. §-t ide a hajdú városokban lakó nemesek adózására nézve is alkalmazni.

Ezen előadást több megyei követ pártolá, azon nézetből indulva ki, hogy a hajdúvárosi nemesek országos nemesek; tehát ez idő szerint hadd éljenek még a nemadózás jogával, mint más nemesek. Azonban erre igen helyesen az válaszoltatott: Igaz, hogy a hajdúk oly nemesek, mint mások, de ha valaki hánytorgatott privilegiumaikat

megolvassa, látni fogja, miképp azok a katonáskodás folytonos, vagy a harcra minden pillanatban készenlétel nehéz feltétele alatt adat-
tak. A hadviselés megváltozott. Ha a hajdúk akkor, mikor privilegium-
maikat kapták, minden pillanatban készen tartoztak lenni, még pedig
tulajdon költségeiken, most illő, hogy azon költséget, mit akkor
egyenként minden fegyverfogható hajdú magára költött, annak adja,
ki helyette a hazát oltalmazza. De privilegiumaik oly feltétellel is
erősítették meg, hogy adót fizessenek, s jelenleg fizetnek is ők adót;
nem is vonakodtak ők ettől még csak a legközelebbi 1840. országgyű-
lésen sem, melyen egy akkor készült rendezési tervben nyilván
kimondja a Hajdúkerület, miképp több szívet és észet hisz fiaiban,
semhogy az adózástól szabadulni dicsőségnek, vagy nagy jótétemény-
nek tartanak. Nem az a Hajdúkerület panasza, hogy adózik, hanem
világos törvényt akar csak, melyben meghatározottassék, hogy az adó-
zás miként történjék. Csodálatos dolog, hogy most a hajdú küldők
másképp éreznek. Hol a szíves egyetértés, nemcsak a Hajdúkerület,
de az egész magyar haza fölvirágoztatására, mi a múlt országgyűlő-
sen a hajdan erős hajdúk 1840-ki ivadékát annyira lelkesíté? Ama
jó szellem, fájdalom, aligha sirba nem szállt! Vagy tán azt hiszik a
hajdúk, hogy e jelen országgyűlés, a hajdúkerület rendezése által
mintegy segédkezet nyújt nekik elavult adómentességi privilegiumaik
visszaszerzésére? Ha ezt hiszik, csalatkoznak; e kívánságuk pártolást
nyerni nem fog; mert ha levétnék a hajdú-fundusokról az adó,
ugyan melyik törvényhatóságnak volna kedve azt viselni? És ha e
jelen rendezéssel nem egyebet, mint csak azt nyerhetik is meg, mi
fődolog, hogy az annyi kellemetlenséget okozott kir. comissióktól
megszabadulnak, nem elég nyereség-e ez?

E kérdés végre is szavazásképpen olyformán döntetett el, hogy
a szerkezet 39. §-a a kir. városokban lakó nemesekről szóló 76. §-hoz
idomíttassék.

Ezzel az ülésnek d. u. 1 $\frac{1}{2}$ órákor vége lön.

Február 25-én vasárnapi szünet.

---

157. Kerületi ülés.

1844 február 26-án.

Elnökök: Géczy (Zólyom), Papházy (Krassó). *Jegyző:* Szentkirályi.

Tárgy: A Hajdúkerület rendezése.

A lakosok teherviselési kötelességéről szóló 39. §. változtatása elhatározott. Ma annak szerkezetéről volt szó, mely némi vita után következőleg határozott meg: «a kerületi birtokosok, kerületi fekvő birtokaiktól mindennemű közterheket egyenlően és aránylagosan viselni tartoznak; egyéb közterheket a kerület csak azon személyekre és tárgyra vethet, melyekre eddig is vetett».

Mai napon a 39. §-tól az 57-ig haladott a Tábla, melyek szólnak a lakosok kötelességeiről (39—41), a választókról (42—49), a választók névkönyvéről (50—52), a képviselőkről, ezek jogai s képességéről (53—57).

A 42. §. választókká teszi a hajdúvárosi községek mindazon tagjait, kik sem atyai, sem gazdai hatalom alatt nincsenek, s keresztyének; ha *a)* fekvő tulajdont birnak, *b)* mint gyárosok, kereskedők s kézművesek három év óta telepedve vannak; *c)* orvosok, sebészek, gyógyszerárúsok, ügyvédek, mérnökök és iskolamesterek szinte három évnyi telepedés után.

Megújult a zsidók iránti vita, azoknak választói joggal felruházása főképpen a városi munkálattali összhangzás s következetesség tekintetéből sürgettetvén *Br. Sztajka* és *Klauzál* által. Kívántatott, hogy a §. elejéről hagyassék ki e feltétel: «ha keresztyének». A városok, jelesen *Szilber*, vádat emeltek, hogy ha a megyék most a Hajdúkerületben fel nem jogosítják a zsidókat, nyilván kitüntetik, hogy azokat csak a városokra akarták tolni.

Szavazásra kerülván a dolog, 28 megye többsége 18 ellen megtartá a szerkezetet, vagy is kizárá a zsidókat. A kevesebbbségben maradt megyék: Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Győr, Hont, Krassó, Máramaros, Pest, Temes, Tolna, Torontál, Ugocsa, Ung, Zala, Zólyom. — Arad, Baranya, Nyitra nem szavaztak.

Eként kizáratván a zsidók ugyanazon jogból, mely nekik a kir. városokban megadatott, indítvány történt, hogy legalább a *c)* pont

alatti okleveles orvosok és sebészek, ha szinte izraeliták is, ki ne zárassanak, s minthogy a fentebbi általános kizárás ő reájok is értetnék, ha a c) pont alatt nyilván meg nem említettének, tétessék oda: «ha nem keresztyének is». A kérdést ismét szavazás dönté el, s 26 megye 21 ellen ezen engedményben csakugyan megegyezett, az előbbi szavazásnál mutatkozott kevesebbséghez járulván: Arad, Árva, Bars, Bereg, Heves, Liptó, Szabolcs és Zemplén. — Baranya és Nyitra nem szavaztak.

Ennek következtében a 42. §. c) pontja így fog állani: c) az orvosok és sebészek, ha nem keresztyének is stb.» Ugyanezen c) pontba beiktattattak a lelkészek is. Ez utóbbit sokan ellenzik, részint következetességből, s a városi munkávali öszhangzás miatt, részint a csendes és szelid hatást igénylő, s politikai, választási lármákkal, korteskedéssel össze nem férő papi hivatás tekintetéből, mely csak úgy felelhet meg kellőképp szent céljának, ha a világi dolgoktól elvonul. A kizáratásban tehát nem fekszik valami hátrátétel vagy megbántás a papokra nézve; mert hasonló okból, t. i. hivatásuk természetét tekintve, nem birnak váltóképesseggel, nem lehetnek jury tagjai stb. Mások ellenben azt tekinték, hogy a lelkészek jelenleg is sok megyében szavazattal birnak, a Hajdúkerületet pedig fekvésénél s egész helyzeténél fogva inkább a megyékkel lehet hasonlítani, mint a városokkal.

Nem jó ugyan, ha a papságnak, mint statusnak, mint országrendnek van egyenes befolyása a törvényhozásba, de azért azt egyes polgári jogok gyakorlatából kizárni nem lehet, s egyik szólónak semmi kifogása sincs ellene, hogy a pap követnek jöjjön, ha a küldők bizodalma benne központosul.

A 43. §. mint felesleges kihagyatott.

A választók jogairól szóló 47. §. b) pontja, melyben a passiv választhatóság foglaltatik, kihagyatott azon okból, mert bizodalom kifolyása levén, a közlakosokra is kiterjed.

Maradt csak az a) pont tartalma, miszerint a meghatározott képességgel bíró egyén az orsz. követet, tisztviselőket s képviselőket közvetlen választja.

A választók névkönyvéről szóló 51. §. vége így változtattatott: «egy külön rovatban megjegyzendő az is, ha a választók közül valaki képviselővé nem választathatik».

A képviselői képességről rendelkező 57. §. a) pontja, miszerint képviselővé nem választathatik, a ki fizetési közhivatalt visel, a pesti indítvány szerint változtattatott meg, t. i. «képviseelővé nem választ-

tathatnak, kik nem városi, hanem egyéb fizetéses közhivatalt viselnek».

A §. változtatása két szavazásba került. Első szavazás arról történt: kihagyassék-e az 57. §. *a)* pontja, vagy megmaradjon? A többség maradjon-t szavazott. Azután második kérdés lön: pesti módosítás-e vagy szerkezet? Nagy többség a pesti módosítást óhajtá.

158. Kerületi ülés.

1844 február 27-én.

Elnökök: Papházy (Krassó), Géczy (Zólyom). *Naplóvivő:* Bottka.

Jegyzők: Palóczy, Szentkirályi.

Tárgy: A Hajdúkerület rendezése.

Palóczy ker. jegyző felolvasá a hajós gazdák s kereskedők petícióját a dunai hajózás akadályainak elhárítása iránt, mely még tegnap bemutatattván, a petitionalis (egyszersmind verificationalis) választmányhoz utasított; s a petitionalis választmánynak azt illető véleményét, miszerint a tárgy a kereskedési választmánynak adatik át. Ezután a *ker. elnökség* bemutató Szabadka sz. kir. város polgársága két harmad részének petícióját a városok elrendezése s a városi tanácsnak e részbeni sérelmes eljárása tárgyában.

Folytatattván a Hajdúkerület rendezése, különösen a képviselői képességről szóló 57. §. *b)* s következő pontjai, a *c)* pontnál, mely a katonákat s papokat kizárja. A papokat illetőleg ismét indítvány történt s ismét kieseréltettek a szokott argumentumok. Szavazás útján 24 megye 19 ellen (hat jelen nem lévén, vagy nem szavazván) a papokat a *c)* alól kihagyta, s így azoknak képviselői képességét megállapította. A *d)* pont, mely szerint a «nem keresztyének» záratnak ki, kihagyatott azon okból, mert fölösleges; minthogy az *e)* pont alatt úgy is kizáratnak azok, kik nem választók; a zsidókra nézve pedig a 42. §-ban már elhatározottatott, hogy kivéven az oklevelesek, választók nem lehetnek. — Az 58. §. *a)* pontja, miszerint képviselő lenni megszűnik, ki fizetéses közhivatalt vállal, az 57. §. *a)* pontjához képest módosítottatott. Az 59. §. kimaradt. A képviselők hitformájáról és számáról szóló 60—62. megmaradtak.

Az egész III. részből, mely a kerületi és városi köz javakról ren-

delkezik (63—75. §§.), csak a 70—73. maradt meg; a többi kihagyatott azon okból, mivel a közjavak részint olyanok, melyekről köztörvény rendelkezvén, itt rendelkezni felesleges, részint mivel e rendelkezések magánjogba tartozóknak ítéltettek. A 70. §-ban pár szó jelentéstelen változás történt.

Következvén a közigazgatásról szóló IV. rész, pár szó változtatással megmaradt a képviselői gyűlésről s annak tárgyairól (76—77), a tanácsülésekről s azok tárgyairól (78—79), a kerületi hatóságról (80—84), közgyűlésekről (85) s azok kihirdetéséről (86—88) rendelkező (szerkezet. — Következik a 89. §.

159. Kerületi ülés.

1844 február 28-án.

Elnökök, jegyző, naplővivő mint tegnap.

Tárgy: A Hajdúkerület rendezése

A mai tanácskozás folytán, miután a tanácskozási rendről, elnökről, csend- s illedelemről és nyilvánosságról szóló 89—111. §. változatlanul hagyattak, szőnyegre került az említett Hajdúkerület-ről szóló törvényczikkely V-ik része, mely szól a biráskodásról, mely egész részt a jegyző felolvassván:

A hajdú követ, *Péli Nagy Gábor*, röviden összevonva, a következőkben tette meg rá észrevételeit. A hajdúvárosokban egyenként első bíró minden perekre nézve jelenleg a városi tanács, honnan a főlebbvitel egyenesen a kerületi törvényszékre történik; csak a házassági perekre nézve első folyamodású bíró a kerület. És e jó szokás 200 év óta áll már a Hajdúkerületben. Ezt a szerkezet megváltoztatni czélozza, a mennyiben centralis bíróságot akar felállítani; de ezt mint czélszerűtlent nem kívánja a Hajdúkerület.

Okai pedig ezek: mert először a mostani helyenkénti városi bíróságnak kétszáz éves gyakorlatában levő hajdú lakosok annak mindenkor jó hatását tapasztalták. Másodszor a tek. Rendek a helyhatósági rendszert különben is minél inkább kiterjeszteni óhajtván, azt a Hajdúkerületnél csak nem fogják megszorítani és eltörölni akarni. Hiszen ha a hajdú most kevés költséggel helyben talál bíró-

ságot, ennél mi sem lehet reá nézve üdvösebb. De egyébiránt minden városban kell lenni tanácsnak; és e városi tanácsot békebiróul és a többi apró perekben ítélőül hagyja meg maga a szerkezet is.

Továbbá, miután jelenleg az újabb törvények értelmében csődperekben is ítélhet a városi tanács, ugyan miért ne ítélhetne több más perekben is? A centralis bíróság — mi itt a szerkezetben tervezetlik — valóban oly nagy költséggel is jár, hogy azon kevés pör, mit ítélnie kellene, nem fogja megérdemleni fölállíttatását, s ezzel ismét csak a kerületi pénztárt kellene majd terhelni. Aztán meg az ily középponti birákat, miután egy helyen kell lakniok, vagy egy helyről kellene választani, és ez, ha volna is elég alkalmas egyén azon az egy helyen, nem volna mégis igazság, vagy éppen nagy fizetéssel ellátni, hogy hivataloskodásuk rövid ideje alatt ott tartózkodhassanak a középponti helyen, miután nem egy helyből választattak össze. Ha középponti bíróság állíttatnék föl, attól a felebbvitel a kir. táblára, onnan pedig a septemviratusra történnék; s e költséges, távol eső, sok időbe kerülő pörlekedés útját a szegény hajdú lakos egy két vékás földnyi substratumra nézve bizony nem próbálná meg, inkább a legigazságosb keresettől állana el. A mostani birói rendszer, mi a hajdúvárosokban divatozik, a hajdú lakosoknak mintegy életével van összeforrvá, s ők ebben megnyugvást is találnak elannyira, hogy a városi tanácstól száz polgári pör közül, bár alig van egy, melyet a kerületre nem apellálnak és viszont, mégis száz közül alig van egy, melyet a kerületről a Kuriára apellálnak. A hajdú városokban az igazság kiszolgáltatása most egyszerű, könnyű és rövid; de meg oly kevés számmal is vannak a perek, hogy a dolgok ily állásában a szerkezet által tervezett középponti bíróság valósággal nem volna egyéb, mint otiosum forum. S ezek után a hajdú követ az egész V. rész helyett néhány §-ból álló módosítványt ajánlott.

Ez előterjesztést több megyei követ pártolta, részint a hajdú követ által kifejtett, részint magok által előhozott indokoknál fogva. Így a többek között *egy megyei követ* azt említé föl; mikép a tek. Rendek a királyi városoknál a territorialis bíróságot oltalmazták, s ez nagyon helyén volt, de vajjon a hajdú városok akármelyike nem ér föl holmi Modorrral vagy Szent-Györggyel? s ez észrevétele mellé azon indítványt vagy módosítást tevé, miképp büntető pereket a kerület ítéljen első folyamodásilag. Még *egy másik követ* azt említé meg, miképp minden perlekedő válaszsza önbiráit, s ez a legmegnyugtatóbb. Mi a községi birák együgyűségét s törvénybeli járatlan-ságát illeti, elmondá szoló, miképp megyéjében vannak első bíróságú

községek, melyeknek ítéletét a királyi Kuria nem egyszer hagyta helyben. De a helyhatósági bíróság úgy is kiterjesztetik előbb-utóbb minél több helyekre, s most a hajdú városoktól miért vennők azt el?

Azonban a hajdú követ előadását legbuzgóbban védé *Szluha jászkunkerületi követ*, ki a már említettekhez még azt adá, hogy különösen a Jászkúngerületre nézve helytelen és czélszerűtlen volna a középponti bíróság azért is, mert akárhol volna is az bár, csak még is messze esnék egyes communitásoktól, és ha csak egy-két hold földről volna is kérdés, tiz, tizenkét mértföldnyire kellene a pörlekedő félnek tanuival együtt a bíróságot fölkeresnie, viszont a bíróságnak az okulátát (szemügyre vételt) a távol eső helyszínén megtennic; cz pedig nagy költségbe kerül. Practicus oldala pedig a dolognak, vagyis, hogy a mostani rendszer a kerületben jó, az, hogy azok a tős-törzsökös magyarok, hajdúk, jászok, kúnok, nagyon ragaszkodnak helybeli előljáróikhoz, kik a köztük uralkodó patriarchalis nexusnál fogva «édes öcsém, bátyám uram» szavakkal sokkal könnyebben intézik el az ügyet. Az a középponti bíró, kit ő nem ismer, kihez neki bizodalma nincs, ki után mértföldekre kell fáradnia, — benne nem sok meglegedést idéz elő; ama boldogságot is, melyben a kerületek lakosai élnek, épp annak a patriarchalis nexusnak kell tulajdonítani. A kerületek egyes városaiban levő együgyű bírók sokszor oly józanul ítélték már, hogy ítéletüket a felső törvényszékek is helybenhagyták. Adja isten, hogy másutt is e hazában oly jól folyjanak a dolgok, mint a kerületekben!

Ezen előadásokra általában, de különösen az imént szólott követ észrevételeire a kerületi jegyző, *Szentkirályi* által megjegyeztetett, miképp a bíraskodást el kell választani a közigazgatástól; és ha minden városban bírói széket állítanánk, az által a közigazgatás szenvedne. Ez elvből indult ki a választmány akkor már, mikor a szerkezetet készíté a bíraskodásról. A patriarchalis nexust pedig látjuk az úri székeknél mint működik? Az igazság kiszolgáltatása akkor olcsó, ha jól szolgáltat ki; de most e kerületekben mi történik? A jegyző maga teszi föl és referálja a pört, s a többi urak azt mondják reá «jól van biz az nótárus uram!» — Aztán meg én abban egy kissé kételkedem is, hogy a Jászkúngerületekben oly igen jól folynának a dolgok; mert például a patriarchalis nexus üdvös hatása mellett miként történik az, hogy a Jászkúngerület egyedüli foglalkozásában, a földmívelésben oly alant áll? Honnan van az, hogy a civilisatióban s a jóllétben oly igen hátra van még? Magyarázza meg ezt, mond

szóló, az érdeemes jászkún követ. A patriarchalis nexus-e annak oka, melyen kívül a Jászkúnerület mást nem ismer? És ismét mi annak az oka, hogy a jászkun lakosok rémülve futnak szerte a kerület itéletétől; és hogy a jászkun senkitől sem irtózik úgy, mint tulajdon tisztviselőitől? Ez az én vélekedésem szerint onnan van, hogy az a patriarchalis nexus a jászkunokat csak in abstracto, de nem in concreto boldogítja. És végre a jászkunok petitiója miért van? — Ha most — mond szóló — a jászkunok rendezéséről volna szó, bővebben nyilatkoznám; egyébiránt lehet, addig is fogunk egy történetkét hallani a felől, miképp szoktak az ottani tisztviselők a folyamodókkal bánni; föl fogom olvasni ama főtisztviselő levelét, ki a folyamodókat, mint nyugtalan embereket, elzárni parancsolta.

Mire az érdeklött követ *Szluha*, azt jegyzé meg, miképp e tárgy fölemlítése nem tartozik ugyan a szőnyegen levőhöz, de Pest megye követét oly igazságszeretőnek hiszi és ismeri, hogy míg e tárgyban a jászkun tisztviselők előadását nem tudandja, pálczát törni fejök fölött nem fog. Egyébiránt azon jászkun tisztviselők is, mint sok mások, gyarló emberek.

Még egy más követ ugyane tárgyra vonatkozólag elmondá, miképp jászkun emberrel még ő sem beszélt életében, ki nem panaszkodott volna. Egy harmadik pedig a patriarchalis nexusra azt jegyzé meg, mikép ez eszme magán véve fönséges volna ugyan, de már a szentírásból látjuk, hogy a patriarchák egész házuknépén zsarnokoskodtak. Így van ez ma is még Törökországban, de ettől ments meg uram isten minket magyarokat!

E kis kitérés után az egyes városi bíróságok helytelensége ellen fölhozott okokat a következőkben összpontosítjuk: Ha a territorialis bíróságot akarjuk védeni, úgy a főlebbviteli törvényszékeknek is az első bíróság határában kell lenni. Hogy a hajdúknak tetszik a bíróság mostani állapotja ez nem győző ok arra, hogy azt náluk úgy, a mint most van, meg is hagyjuk; mert például, ha a kir. városok rendezése alkalmával mindazt meghagytuk volna, mi nekik tetszett: a rendezés egy kicsit másképp ütött volna ki. Aztán a hajdú városok a kerületi bírók választásában is részt vesznek és a kerületi tisztviselők védik az egyes városokat. Egyesülésben van az erő; ha a hajdú városok mind elkülönözve állanak, a megtámadó erő előtt bukni fognak, míg egyesülten ellenállhatnak. Elmondattott még, miképp hazánk eddigelé előbbre nem lett haladásának az volt oka, hogy a bíróság a közigazgatással egybe volt kapcsolva; őseink azzal tartottak: «magyar ember mindenre való». — Hogy az igazság kiszolgáltatásának főkelléke

annak olcsósága, az igaz! de ha ezzel az olcsósággal részrehajlatlanság nincs párosulva: utoljára is igaz marad a magyar példabeszéd: «olcsó húsnak híg a leve». Már pedig a kerületi, vagy középponti törvényszék, mint a mely nincs annyi atyafiságos kötelékekkel csatolva egyes városok lakosaikhoz, függetlenebb és részrehajlatlanabb, mint a városi bíróság, mint a melynek minél csekélyebb fizetése levén, az egyes pörlekedőkön szokta magát kármentesíteni. — Legbiztosabb, legmegnyugtatóbb volna ugyan a felekre nézve a választott bíróság, compromissum; de miután a Hajdukerület csakugyan tart több városok közt levő csődületi perekben törvényszéket, miért ne ítélhetne akkor még más perekben is? Hogy itt más polgári bíróságot nem javalt a választmány, azt költségkimelés és a pörlekedési egység eszméje tekintetéből tette.

Ezen előadások után előbb fölkiáltás, kevés idő múlva pedig szavazás útján 25 megye által 23 ellenében eldöntetett, miképp a a szerkezet módosíttatni fog, körülbelül a hajdú követ szerkezeti javaslata szellemében.

Folytatattván a végrehajtásról szóló VI. rész, a tisztviselői képességet meghatározó 133. §. c) pontjához oda tétetett, hogy az orvosok, seborvosok és mérnökök nem keresztyének is lehetnek.

Elvégeztetett még ma a főfelügyelésről szóló VII. rész (138—150. §.) hol a főkapitány jogairól levén a 146. §-ban szó, «jogok» helyett «kötelességek» tétettek.

Elegyes ülés.

1844 február 28-án d. u. 1 órakor.

Széll Imre, nádori ítélőmester, olvassa a felirást a f. é. jan. 23-án kelt kegyelmes királyi válaszra a magyar nyelv és nemzetiség tárgyában (Lásd országgyűlési Iratok 114. szám alatt és az 1844. febr. 22-én tartott CVII. országos ülés leírásánál), mely felírásnak szokott módon való aláírása és lepecsételése után az ülés eloszlott.

(Rendi Napló III. kötet 173. lap.)

160. Kerületi ülés.

1844 február 29-én.

Elnökök, naplótíró mint tegnap. *Jegyzők*: Szemere, Szentkirályi.

Tárgy: A Hajdú kerület rendezése.

Szemere ker. jegyző felolvasá a büntetőtörvény tárgyában készült második izenetet, mely közíratra bocsáttatott.

Ezután folytattatott a Hajdú kerület rendezése, az országgyűlési szavazatról szóló VIII., s a választásokról rendelkező IX. rész. Ennek során a 154. §., mely így szól: «minden választó csak egy és pedig azon város képviselőinek s tisztviselőinek választásában vehet részt, melyben állandóul lakik, bár több város határában lenne is birtoka», a Hajdú követ kívánságára következőleg változtatatták: «minden választó azon város képviselői s tisztviselőinek választásában vehet részt, a melyben lakik, vagy birtoka van».

Még több szakaszokban is történtek kisebb jelentésű változtatások. A 184. §. úgy módosított, hogy most szinte a képviselőseget, minden állandó lakos, ha elválasztatik, «csak egy ízben» köteles elfogadni; az országgyűlési követ választásáról szóló 186. §. szinte a 154. §-hoz képest szerkesztetik; a tisztviselők választásáról intézkedő 212. §. a) pontjában megemlíttetik még azon kifejtett eszme, hogy az előbbi tisztviselők hivatalaikról lemondjanak; a 219. §. úgy módosított, hogy az időközben megürült helybeli hivatalokat ideiglen a képviselői gyűlés; a 225. §. pedig úgy, hogy az időközben megürült kerületi hivatalt a főkapitány kijelölése mellett a közgyűlés tölti be. — A 222. a 212. §-hoz alkalmaztatik stb.

A X. rész némely közigazgatási tárgyakról különösen rendelkezik; névszerint A) a választók névkönyvének készítése kiigazításáról, melyről szóló §-ok (237—267. §.) a 253. §-nak kihagyásával s pár szó változtatással megmaradtak; B) a közigazdálkodásról, mely hosszabb vitákra adott alkalmat, s miben tetemesebb változtatások is történtek. Hogy a közjavak soha domesticize ne kezeltesse, hanem mindenkor és pedig közárverés útján, haszonbérbe adassanak (269. §.) ezt a többség a Hajdú követ kívánságának ellenére is, ki e részben kötelező törvényt nem akart, megtartá; de a 270. §. úgy változott, hogy az árve-

résben ne csak a helybeli s kerületi lakosok, hanem idegenek is részt vehessenek, a helybeli tisztviselők pedig kizárassanak. Ez utóbbi rendelkezésre azon, magok a kerületi követek által is elismert visszaélések adtak okot, melyek a helybeli tisztviselőknek résztvehetéséből tapasztalás szerint származtak. — A közadó kezelését megszabó §-ok folytán a 290. és 291. §. kihagyatott; az adókivetésről szóló (296—321.) §-ok közül pedig a 305—315. §. a városi szerkezethez képest fognak módosíttatni. — E napon az adófelosztás tárgyáig (a 322. §-ig) folytatott a munkálat vizsgálata.

Gyűlés végén kérdésbe tétetvén, hogy a Hajdú kerület berendezésének bevégeztével micsoda tárgy vétessék tanácskozásba, kitűzetek először az Uray Bálint megsértése tárgyában érkezett közleirat, másodszor a háziadó kérdése. Ezeken átesvén a Rende, folytatandják a többi kerületek, u. m. Jász-Kunság, és a XVI. szepesi városok rendezését.

Abban, hogy a háziadó eldöntessék, csaknem köz volt az egyezés, mert ezt kívánja azon megyék bizonytalan állása, melyek a háziadót pártolják, s melyek kevesebbségben maradván, kénytelenek lesznek az országos segítség más módjai- s forrásairól gondoskodni; de megkívánja azon tekintet is, hogy addig, míg a pénzkérdések iránt tisztába nem jön az országgyűlés, a kereskedési munkálatot sikeres tanácskozás alá venni nem lehet. — *Egy megye követe* ugyan, ki a háziadót utasításánál fogva nem pártolhatja, azért nem kíváná ezt fölvetetni, mert félt, hogy más rokon kérdések is összefognak vele kötetni, s ezek is vele együtt buknak majd. *Egy másik követ* pedig a kerületek rendezését nem tartá oly fontosnak, hogy az a kereskedési és népnevelési tárgy elé tétessék, de a többség a még hátralevő kerületek rendezését a városi rendezés szükséges következményének s attól elválaszthatatlannak tekinté, és így olyan tárgynak, mely az országgyűlés teendőinek sorozatában első helyre volt kitűzve.

161. Kerületi ülés.

1844 márczius 1-en.

Elnök, jegyző, naplóvivő s tárgy mint tegnap.

A Hajdú-kerület szerkezete, az adó felosztásról szóló 322. §-tól kezdve, minden nevezetes változtatás nélkül átvizsgáltatott. Szólnak ezen hátralevő §-ok az adó beszédéséről s a körüli ellenőrségről és beszámításról (333—358); a közjövedelmek hováfordításáról (359—360); a pénztárakról (361—376); a számadásokról (377—388); a gazdáról (389—393); a katonai biztosról (394—398); az ország- és mellékutakról (399—401); a telekbirói hivatalról (402—404); az árva-ügyről (405—426); az őrseregről (427—433); a közoktatás ügyéről (434); a tárgyjegyzékről s a dolgok kezelésének külső alakjáról (435—437); a díjakról (XI. rész); a rendezés tárgyában kiküldendő országos választmányról. A 342. §. szerkezete, az adó beszédése tárgyában, hosszas vitára adott alkalmat. Végre szavazásra kerülván, a többség megtartá a szerkezetet.

Az őrseregről szóló 427. §. ellen előadá a *Hajdú kerület követe, Pély Nagy Gábor* küldői nézetét, miszerint ezen őrseregre szükség nincs, minthogy háború idején a hajdúk, valamint az ország egyéb nemesei, tartoznak a haza védelmére fölkelni, háborún kívül pedig mire való ezen őrsereg? A Hajdú kerület nem annyira a városokhoz, mint a megyékhez alkalmazandó, s ha a megyékben nemesi őrsereg fog felállíttatni, a hajdúk sem ellenzik azt, de addig e tekintetben semmi újítást nem akarnak.

Ezen előadás elhangzott; a másik kívánság azonban, miszerint az őrseregi szolgálat kötelessége ne a szerkezetben kitett 100 frt jövedelemhez köttessék, elfogadtatott. — A többi §-okban sok helyütt törént apróbb szerkezeti változtatások majd közíratra fognak bocsátatni.

162. Kerületi ülés.

1844 márczius 2-án.

Elnökök: Papházy (Krassó megye), Géczy (Zólyom megye).
Jegyző: Palóczy. *Naplóíró:* Bottka.

Tárgy: Az országgyűlési ifjúság által szatmári követ, Uray Bálint ellen elkövetett kihágás tárgyában folyó évi február 6-án kiadott kegyelmes királyi leirat.

A gyűlés később kezdésének oka azon ünnepélyes mise volt, mely a főtemplomban boldogult I. Ferencz királyunk emlékezetére tartatott.

A tömött terem s karzatok (a nőkét sem véve ki) bizonyíták, hogy az emberek sokkal jobban szeretik a botrányt s ingerültséget, mint a nyugodt tanácskozásokat, s nagyobb részvétet mutatnak az új francia drámaszerű piquant tárgyak, mint a tanulságos részletek iránt. Ma azonban, ha erre számolt, csatlakozott a közönség, mert a kényes tárgy oly higgadt nyugalommal s minden ingerültség nélkül tárgyalatott, mely éppen semmi nyomát sem viseli magán heves ázsiai természetünknek.

Miután *Palóczy kerületi jegyző* felolvasá a napirendre kitűzött tárgyra vonatkozó királyi leiratot, hosszabb csend kísérte szavait, mely még inkább izgatá a kíváncsiságot, várva várót a dörgések, melyek itt kitörni fognak a malitia után. — Ime a leirat:

Ferdinánd stb. Nagy nehezteléssel értettük azon legközelebbi vakmerő kihágást, melyet az országgyűlési ifjúság f. év és hó első napján *Uray Bálint* Szatmár megye országgyűlési követe gyalázataira utca közepén az országgyűlési *salvus conductus* (szabad állapot) nyilvános megsértésével elkövetett. Minthogy pedig azt, miképp a szólásszabadságot az 1625: 62. és 1723: 7. t.-cz. értelmében is, azoknak, kik a törvényhozó testülethez nem tartoznak, szerénytelen-sége, sőt zabolátlansága ellen bátorságba akarjuk helyezni, már kegykir. előadásainkban említők, és a nyilvános szólás törvényes szabadságáról gondoskodni, mint szinte az országgyűlési testület minden tagjainak bátorságára szorgalmasan ügyelni királyi főtisztünknek tartjuk; ehhez képest, minthogy mostanában a köztanácskozások

alatt, azok részéről, kiknek ott csak hallgatva s illedelmes komolysággal szabad megjelenni, oly veszedelmes visszaélések tapasztaltattak, melyek, miként sehol meg nem szenvedtetnek, úgy a hazai törvények szellemével is szerfelett ellenkezvén, a törvényhozáshoz járulás fontos küldetésének megfeleltetést végképp tönkre juttatják; azon iszonyú merények pedig, melyek ezen országgyűlés alatt mások becs-telenítésére már ismételve elkövettettek, nemcsak az országgyűlési szabad állapoton (*salvus conductus*) ejtének büntetésre méltó sérelmet, hanem mint a közbéke és csendesség, úgyszinte a személy- és vagyonbátorság ellen fenekedők egy jól rendezett polgári társaságban sem türethetnek el. Valamint hisszük, hogy a legközelebbi kihágás megtorlása iránt tett intézkedések által a fennálló törvények szigorúságának elég fog tétetni: úgy másrésről kedvességeknek és hűségeknek meghagyjuk, hogy a mennyiben az eféle botrányoknak hathatós meggátlása és elnyomása végett jövőre már a mostani körülmények között törvénnyel bővebben gondoskodni szükségesnek találtatnék, nekünk kegy. királyi előadásaink végén is nyilvánított értelmünkhöz képest alkalmas törvényjavaslat terjesztessék föl. — Egyébiránt stb. Bécsben, 1844 február 6-án, Ferdinánd s. k., gr. Majláth Antal s. k., Szögyényi László s. k.

Szentkirályi az egyik kerületi jegyző legnagyobb nyugalommal nyitá meg a tanácskozást, következő értelemben adván elő véleményét: Ő a február 6-ki kir. leiratban több mint egy, kedvező és vigasztaló pontot talál: ilyen p. o., hogy a kormány, mely 1791-ben, 1811-ben a *salvus conductus* ön maga sértette, melynek utóbbi 1839-iki avatkozása Pest megye követválasztásába még ma is oly élénk emlékezetben van, most loyális térre lépven, oly leiratot ad ki, mely által a *salvus conductus* épen tartásáról gondoskodik; ilyen, hogy az e körüli eljárást törvényhozás útján kívánja elrendeztetni; ilyen végre, hogy szükségesnek találta a *salvus conductus* sértésének esetét, mi-helyt azt megtudta, az ország gyűlésének bejelenteni, s ezáltal elismerte, hogy arról intézkedni csak az országgyűlés tudtával s egyezésével lehet. Mindezeknek örül szónok, s e fölött örül annak is, hogy a megtörtént esemény, miután az e fölötti végzés országos ülésbe is átvitetik, s a viták országos naplóba jönek, a jövő kor emlékezetének is át fog adatni, tanulságul s leczkéül.

Azon kérdésre: mi legyen most már a teendő? azt véli a szóló, hogy miután a Táblának hivatalosan bejelentetett a *salvus conductus* megsértése, azt ignorálnia nem lehet. Áll-e maga a tény, s áll-e oly kiter-

jedésben, mint mondatik, az a birói vizsgálatról függ; de ezen alkalmat el nem szabad mulasztani, s a Táblának meg kell ragadnia a kir. leiratban kimondott kedvező elveket, s egyszersmind fel kell szólítani a Tábla elnökét e tárgybani vizsgálatkérdésekre. A mennyiben pedig arra hív fel a kir. leirat, hogy a Rendek hasonló kihágások meggátolása módjairól tanácskozzanak, s e részben a kerületi előadásokra is hivatkozik: erre nézve legjobb felvilágosítást a leendő vizsgálat fog adhatni. Ha pedig a Rendek elvileg akarnak rendelkezést tenni, ezt kétféleképp tehetik, t. i. 1. vagy a törvény által, mely mindkét Táblára nézve kötelező erejű lesz, s magában igen általános elvet foglalhat, s kell hogy foglaljon; vagy 2. házi szabály által. miután a házi rendről, bizonyos törvényes korlátok közt, domestic gondoskodni mindenik Táblának hatalmában van. Szóló mindkettőt szükségesnek tartja, hogy t. i. bizonyos általános elvek törvény által mondassanak ki, s hogy mivel az általános törvény minden részletekre ki nem terjeszkedhetik, a Tábla azon törvény által kimondott elvek körében s korláti közt hozzon magának tetszése szerinti háziszabályokat az önkeblébeni rendkellő fentartására. Azt azonban nem tartja szükségesnek szóló, hogy a Tábla, mely most különben is systematicus munkák tömegével van elfoglalva, azon törvény és szabályok készítéséhez azonnal hozzá fogjon, hanem akkorra véli halasztani, midőn majd a Tábla kiszemelést fog tartani egyes indítványok felett.

Most csak egy, az országos irományok közt leteendő határozatban akarja kifejeztetni, hogy a Rendek készek annak idejében törvényt és háziszabályokat készíteni, s kijelenteni abban, hogy köszönettel fogadják és örömmel ragadják meg a kormánynak a *salvus conductus* körül nyilatkoztatott, a szóló beszédjének elején elsorolt nézeteit.

A végzés ezen előadás értelmében keletkezett.

Zsedényi (Szepe megye követe): Az előtte szólottal, nyilatkozása lényegére nézve, egyetért, de azt hiszi, hogy nem azon alaphoz indulva taglalja a tárgyat, melyből kellett volna. A leirat azon részei, melyek Urayról, s a már előbb elkövetett utcai botrányokról szólván, csupán a történetek rajzát adják, csak annyiban lehetnek a Tábla tanácskozásainak tárgyaivá, a mennyiben a Tábla a tényeket vonná kétségbe, vagy az azok feletti méltó neheztelésben nem osztoznék; de a leirat lényeges harmadik része, hogy t. i. hasonló merények jövőre meggátoltassanak, fontos tanácskozási tárgyat ad. Pest követe a Tábla elnökét kívánja felszólíttatni vizsgálatkérdésekre; szóló ezt fölsólegnek tartja, miután a vizsgálat iránti szükséges rendeletek már meg is tétettek; s miután e Tábla elnöke csak a teremben elkövetett kihá-

gásokra ügyelhet, nem pedig utczaiakra, melyek az országgyűlési rend-
 őrség körébe tartoznak, s miknek következtében a rendbontók ellen
 polgári állapotuk különbségéhez mért eljárás követetik. Mondják,
 hogy Uraynak, Szatmár törvényes követének *salvus conductusa* sértve
 van, de ha ez iránt a Tábla előtt panasz nem tétetik, az oltalmat és
 pártfogást erővel rá tolni nem lehet, és a királyi leirat is nem közben-
 járást követel, hanem intézkedést a jövőre nézve; közbejárásnak csak
 úgy lenne helye, ha a végrehajtó hatalom valamely törvénytelen lépést
 követne el, s aziránt panasz tétetnék. Mi a királyi leirat harmadik
 lényeges részét illeti: az úgy látszik, általános viszhangra talál a Táb-
 lánál, s a Táblán kívül is, mert a közvélemény orgánjai, árnyéklat-
 különbség nélkül, ellene nyilatkoztak a hallgatóság kihágásainak, a
 tanácskozássok rendetlenségének. Ki e terembe lép, annyi zajt, annyi
 türelmetlenséget talál, hogy első pillanatra inkább választó, mint
 tanácskozó gyűlésnek tartaná ezt. Ily körülmények közt, midőn a szó-
 lás- és véleményyszabadság korlátolva van, szoros házi reglement beho-
 zatala elkerülhetlenül szükséges. Szóló nem magáról szól, neki önsze-
 mélyére nézve nincs panasza, de nem felejtethi, hogy követ- és véle-
 ménytársait kipisszegték, lemorogták; nézője s hallója volt a kitörő
 tapsoknak s éljenzéseknek, és ismét a nem-tetszés ellenkező nyilatko-
 zásainak, melyek származtak azoktól, kiket e teremben szólás nem
 illet, azok ellenében, kiket az a jog szerint illet; úgy hogy azt
 kelle kérdezni: vajjon e Táblánál a hallgatóság követei ülnek-e
 vagy azon küldők képviselői, kiknek utasítását hiven teljesíteni a kö-
 vetnek feladása. Ha czekek így állanak: nincs kétség, hogy segíteni kell.

Elismeri szóló, hogy sajtószabadság hiányában, s ily csekély valódi
 nyilvánosság mellett, mint milyennek mi örülünk, minden legkisebb
 érzelemnyilvánítást eltiltani lehetetlen, de nem is kell azt akkora
 mértékben engedni meg, hogy miatta tanácskozni ne lehessen. Ezen
 elrendelést tehát a szükség, a véleményyszabadság tekintete, a Tábla
 méltósága kívánja; de kívánja magának azon ifjuságnak is érdeke,
 mely rövid időn a zöld asztal melletti helyeket foglalja el. Sokszor
 ugyanis nem az országgyűlési ifjuság követi el azon illetlenséget,
 melyet de *stylo* neki tulajdonítanak, de tagadhatlan másrésről,
 hogy sok másféle hallgatósági elemekkel lévén vegyülve, kik közt
 gyakran nevetlen emberek is találtnak, a rossz szokás rájuk is elra-
 gad. Tapasztalás az is, hogy a kerületi elnöknek éppen semmi hatalma
 nincs; ismételt felszólításai csendet eszközölni nem képesek; szükség
 tehát, hogy a kerületi ülések elnökei szinte némi hatalommal ruház-
 tassanak fel, s azok is komoly tanácskozási szint öltsenek magokra.

Szólv tehát azt véli, hogy a kerületi jegyzók halasztás nélkül készít-senek házi szabályokat, melyekhez a Főrendek egyezése s törvény nem kell. Minthogy pedig e részben az ekkorig törvényesen ki nem rekesztett távollevők követei nagy gátul szolgálnának, ezek végképp zárassanak ki törvény által; végre ha a Rendek azt vélik, hogy az eddigi törvények nem elegendők, hozassék törvény az utczai kicsapongásokat illetőleg is. Megpendité végre a szónokszék eszméjét, mely a sok haszontalan szószaporitást hihetőleg megszüntetné, s a dolgok folyamát gyorsítaná.

Géczy (Zólyom megye követe): Kijelentvén, hogy ő is, ki magát szinte haladás emberének tartja, azt hiszi, hogy főképp a haladási pártnak fekszik érdekében s főkötelességében a szabadságot renddel párosítani, az előtte szólótnak beszédére mégis megjegyzé, hogy nagy testületek gyűlései csendesesen nem mehetnek, annyival kevésbbé keleti tüzes vérünknel fogva, és emlékeztete a francia kamrában néhány hét előtt történetekre. A ház szabályozását az egyes indítványok sorára akarja halasztani, addig pedig Pest követe értelmében határozatot hozatni. Uj törvény hozatalát sem ellenzi, a mennyiben a régiek elég világosak nem volnának. Azonban e törvény nem fogja gátolni, hogy a közvélemény hangja elnémuljon, mert az nem egyéb, mint az emberiség intő szava, mely ítél királyok s nemzetek fölött, s felül van minden törvényen s minden hatalom korlátain.

Tomcsányi (Békés megye követe) nem hagyhatja megjegyzés nélkül a kir. leirat azon kifejezését: «az országgyűlési salvus conductus nyilvános megsértésével.» A nemzeti képviselők ugyan minden nemzetnél a bántatlanság védpaizsa alá vannak téve, úgyhogy a ki őket megsérti, az alkotmány ellen követ el bünt; mert azon bántatlanság, melynek minden oldalról, felülről s alólul egyformának kell lenni, szükséges föltétele a szólásszabadságnak. Azonban a salvus conductus nem abban áll, hogy a követ, mint magánszemély, más magánszemély által meg ne sértessék, mert ebből azon képtelen következtetés folyna, hogy ellenben mind az, ki salvus conductus alatt nem áll, mindenki által szabadon megsértethetik; hanem a kormány, s egyéb törvényhatóságok irányábani bántatlanságot foglalja magában. Ily értelmezés szerint pedig Uray Bálint salvus conductusa megsértve nincs; mert Uray urat se kormány, se törvényhatóság nem bántá, hanem azon országgyűlési ifjuság, mely köztörvények alá lévén rendelve, azok szerint fog büntettetni, ha csakugyan bűnös tettet követett el. A törvényes eljárás, mint tudva van, már meg is kezdetett. De ha ezen eljárás utján kisül is valami, az bizonyosan nem a szív, hanem az ész

triumphusa lesz. Egyébiránt mind Uray, mind a vádolt tettesek fölött, majd ítél egykor az örök bíró azon csalhatatlan törvényszéken, hol nem lesz sem egy oldalról közvélemény, sem más oldalról leirat. Voltak idők, midőn eféle demonstratiócskák nyomtak valamit, de fejlettebb alkotmányos állásban minden oly demonstrációnak, mely incompetens helyről jó, fontossága veszett.

Azután az országgyűlési rendetlenségek okait vizsgálta szóló, s azok közül négyet nevezett meg, úgymint: 1. magok a követurak példája, kik szinte türelmetlenek az ellenvélemény iránt, s többet susognak és zúgnak mint kellene; 2. azon nézet, hogy sajtószabadság nem léteben a hallgatóság magát ennek pótlékaul tekinti; 3. a minden diszt és méltóságot nélkülöző tanácskozási terem, mely noha Szepes követének dicséretes szorgalma s izlése által lehetőleg rendezve van, tanácskozásra mégis éppen nem alkalmas; 4. azon körülmény, hogy a diéta az ország egyik zugában gyűl össze, s mintegy elbuvik, midőn az ország ügyei fölött tanácskozik; minek következése, hogy a pozsonyi parlamenti hallgatóság aránylag legnagyobb s tulnyomó része az írnokokból áll, kik szívbeli sugallás szerint, de higgadtabb ész megfontolása nélkül ítélnek; s ítélnek csak ők magok és korlátlanul, mert nincs köztük semmi mérseklő, szilárd, s több higgadsággal és tapasztalással ítélő, élemedetesebb elem, mely Pesten bizonynyal nem fogna hiányozni. Ezekhez képeest a szóló megkéretni véli a válaszfelírásban Ő Felségét, hogy az országgyűlést Pesten, jól rendezett teremben tartani, és sajtószabadságot adni méltóztassék.

Bezerédj (Tolna megye követe): Azon thesisen kezdé beszédét, hogy a rend a szabadság érdekében kívánatos, mit bizonyít az is, hogy a rendezés iránti indítványt oly követ úr tevé, kiről tudva van, hogy a haladás és szabadelvűség zászlói alá tartozik. Kétséggkívül minden rendetlenség, minden megzavarás roszalást érdemel ott, hol a nemzet képviselői tanácskoznak. Azonban e pusztá roszalás még nem elegendő; ki kell keresni a kútforrásokat, melyekből a rendzavarás származik, s mik ha betömetlen maradnak, minden külső s nem magából a dolog természetéből vett orvosszer sikeretlen leend. Ily kútforrások, melyeket részint az előbb szóló is megemlített, hogy 1. az országgyűlés Pozsonyban nincs természetes helyén, és így normális állapotában; a szűk terem, rosz feljárás, méltóságtalan hely, mind oly befolyást gyakorolnak, mely alól magát a helyben s időben élő ember ki nem vonhatja; 2. másik ok, melyen segíteni egyenesen a kormány jó akarától függ, hogy miután nemzeti létünket s éle-

tünket látjuk csaknem minden apróbb intézkedésbe is bele szöve, s tisztában nem vagyunk az iránt, hogy nincsenek-e nála s általa éppen e legszentebb érdekeink kockáztatva: minek természetes következése, hogy örökké s folytonosan kisebb-nagyobb mértékben fölingerült lelki állapotban vagyunk, mi magában nem helyes ugyan, de természetes. Legyen a kormány más állásban irántunk, győzzön meg tetteleg arról, hogy nemzeti életünk s legszentebb érdekeink veszélyen kívül vannak: és a felingerült kedélyállapot meg fog szűnni. És ezt mindenkinek meg kellene gondolni, ki állapotunkat a külfölddel hasonlítja, s igazságosan akar rólunk itelni. Ama biztosság, ama nemzeti megnyugvás fogja csak előidézhetni a kellő csendet, rendet és hidegvértséget, mely eddig legjobb igyekezettel sem volt eszközölhető; s míg e lényeges föltétel nem teljesítettik, addig hasztalan lesz minden politia s reglement. 3. Egy fő ok a szabad sajtó hiánya; e nélkül örökös ellenkezés s anomália az alkotmányos élet, melynek az lényeges kelléke. A nyilvánosság, melynek szabad sajtó nélkül csak színét s árnyékát bírjuk, az által boszulja meg magát a sajtó elnyomásáért, hogy tulságos, kicsapongó formákban mutatkozik melyek normális állapotban elő nem fordulnának; mert a sajtó maga legjobban tudja orvosolni az általa ütött sebeket, s bizonyosan megszüntetné mindazt, mi a renddel ellenkezik, és roppant, elláthatlan, s ellenállhatlan hatásával korlátozná a kicsapongásokat, miket a nyilvánosság felingerültségében elkövet.

Ezeket előrebocsátva, átmegy a szónok a napi kérdésre. Azon illetlen és rút tettről, melynek elkövetésével némely egyének vádoltatnak, szólani nem akar, és azt hiszi a Tábla sem szólhat; mert a dolog vizsgálat alatt van, s az ítéletet sem az egyik, sem a másik oldalra praëoccupálni nem tartaná helyesnek. Előre kijelenti, hogy a vizsgálat majdani előterjesztését, s az országgyűlésseli közlését megkívánandja, különben nem is látná célját a február 6-iki kegyelmes királyi leiratnak. Ő a roszat palástolni nem akarja, s ha azt majd világosan bebizonyítva látja a vizsgálat által, keményen meg fogja bélyegezni; reméli azonban addig is, hogy az ifjúságban önként fel fog ébredni azon nemes becsületérzés, mely őt arra indítja, sőt kényszeríti, hogy a rendetlenséget azon erővel nyomja el, mely önmagában létezik; s maga az ifjúság fogja bebizonyítani, hogy addig is, míg szabályok nincsenek, saját jó érzéséből s erejével gátolandja az ilyen kifakadásokat, melyek a törvényhozásra csak perplexitást hoznak s önmagára kevés becsületet.

Mi magát a követi Táblát illeti: elismeri szónok, hogy az néha

zajos és figyelmetlen, de minden institutióknak meg vannak mellőzhetlen sajátságai. Így a nagyobb törvényhozó testületek tanácskozása jól hat a szabadságra, de természetesen zajjal jár, és síri csendet, marionettszerű gépmozdulatokat nem tűr. Bentham a politikai gyűlések rendezéséről írt takticájában azt mondja, hogy éppen azon körülmény, miszerint a tanácskozás bizonyos stádiuma után a figyelem megszűnik, eszközli, hogy a tanácskozások végetlenül ne huzattassanak. Nincs tehát ok reá, hogy a Tábla maga magát vádolja, s a maga elleni szigorúságot túlságig vigye. Hát jobban szeretnők-e a kevesebb zajjal járó zárt, titkos tanácskozásokat, nem volnának-e ennek sokkal rosszabb következményei? Azt tagadja szóló, hogy a Táblán valami történt volna, mi által a vélemény szabadság elnyomatott; mert ha az olykor hallatszós zúgás, sziszegés képes volna a vélemény szabadságát elnyomni, ez csak azt bizonyítaná, hogy a Tábla tagjai igen gyarlók, s nem alkalmasok a törvényhozói pályára. Éppen az akadály ingerli s lelkesíti a férfiu erős, nemes kebelét, és más férfiak egészen más akadályok ellenében, sőt szenvedések közt is fenntarták lelkük s meggyőződésük függetlenségét. E miatt tehát senki se fesse rossz színével a magyar országgyűlést. Szóló reméli, hogy a vélemény- és szólás szabadság nem csak a kisszerű sziszegési és zúgási demonstratiók, hanem fenyegető veszélyek ellenében is fenntartatik, s például emlékeztet az egykori franczia követek példájára.

Ezután szóló ismételvén azokat, miket az első helyen szólott pesti követ kiemelendőknek tartott, azon kérdésre nézve: mi a teendő? oly véleményben lévén, hogy a rendet nem csak szóval kell akarni, hanem tettel is, — kíváná, hogy hozassék általános törvény, s annak korlátai közt belső elrendezést eszközölő házi szabály, s ennek készítésére küldessenek ki a kerületi jegyzők. Az általános törvény biztosítsa a szabadságot, a nyilvánosságot a rendszabály ellenében, s a Táblák csak azon törvény korlátai közt rendezhessék magokat. E rendezésnek azonban már Pestet és az ottani helyzetet, épületet, s a többi körülményeket kell czélul vennie, nem Pozsonyt. De ennek nem szükség azonnal történni, s annyiaval kevésbé, mert most még az események, s a királyi leirat némi befolyása s innen eredhető elfogultság alatt állhatna a Tábla, melyből előbb teljesen ki kell bontakoznia.

Klauzál (Csongrád megye követe) nem látá a királyi leirat szerkezetét szerencsésnek, mert abban egy utczai botrány összezavarthatik az országgyűlésen előforduló rendetlenségekkel, s a diéta fel-szólíttatik új törvényalkotásra a nélkül, hogy bebizonyíttatnék, mikép-

pen a fennálló törvények nem elegendők. Azonban sérelmesnek a leiratot nem találja. A kormány igen jól tette, hogy a neki bevádolt tettet az országgyűlésnek bejelenté; ennél tovább mennie nem is kellett volna, s azon kifejezés, hogy a *salvus conductus* nyilvánosan sértetett, fölösleges, mert azt most a bíróság ítélete előtt, tudni nem lehet. A sértett követről szólni ő sem akar; csak azt jegyzi meg, hogy ha magát sértve érezte, miért nem folyamodott a törvényhozó testhez, miért egyenesen a végrehajtó hatalomhoz? Az utczai botrányról, legalább hitelesen, mit sem tud, mert azt az elnökség be nem jelenté. Miután azonban a királyi leirat által hivatalosan a Tábla tudtára esett a kihágás, most szükségesnek tartja, hogy az elnök felszólíttassék, történtek-e annak megvizsgálására kellő lépések? Mi a hallgatóságot illeti, arra nézve az a szóló követ véleménye, hogy játssza azon szerepet, melyet neve jelent, de másrésről a nemzet is méltán igényelheti, hogy sajtószabadság nem létében lehető legterjedtebb nyilvánosság legyen. És éppen ez okból, mert szabadsajtónk nincs, nem is lehetünk a hallgatóság ellen oly szigorúak, mint oly országokban, hol a sajtó, e lényeges örökös hatalom, teljes szabadságban mozog. Lehet azonban és szükséges is házi szabályt hozni, s a Táblát ez által rendezni, mihez a Táblának oly kétségbevonhatlan joga van, melyet a törvényhozás másik részének beszólása alá terjeszteni nem kell. Törvényhez ez utóbbi lenne szükséges, mit szóló nem szeretne. Mi lehetne különben is ily törvény tárgya? hogy biztosítsa a követeket? Ezen feladat a büntető codexbe tartozik, s a követekre külön büntető törvényt hozni nem lehet. A pesti követ által indítványozott határozatban szinte megnyugszik, mert szükségesnek tartja, hogy e tárgyalásnak nyoma legyen, s a kormány azon kifejezett ígéretének, hogy a követek «*omnimodo securitas*»-át fenntartani kívánja, és így az 1840-kitti ismételné nem fogja. A ker. jegyzők kiküldetésében is megnyugszik, de nem most, az országgyűlés jelen stádiumán, midőn különben is annyi a teendő, hogy megijed tőle a képzelet, s annyiba fogott már eddig is az országgyűlés, hogy három évig kell tartania, ha mind el akarja végezni. Ily termet, melyben most szorong az országgyűlés, jól rendezni nem oly könnyű feladat. Most tehát csak ki kell mondani, hogy majd annak idejében e tárgy is felvételik, s ezen túl nem menni. Hiszi azonban szóló, hogy a hallgatóság meggondolván, mily sok ellensége van a szabadságnak e hazában, s e hazának a külföldön, nem fog visszaélni helyzetével, s kényszeríteni a törvényhozást, hogy szigorúbb eszközökhöz nyúljon; hanem önerejével, s egymásnak és másoknak is jó példát adva, fogja fenntartani azon

rendet, melyet csak úgy tarthatni fenn, ha ügyét minden egyes szíven viseli.

Majláth (Baranya megye követe) az első indítványozó pesti, s a hasonló véleményű békési és tolnai követnek okoskodásait bonczolá; részint elfogadva, részint nem helyeselve azokat. A régi s felejtett sérelmeket e helyen fölmelegíteni fölöslegesnek tartja; a táblai elnök fölszólításában ő is megegyezik; törvény rögtöni szükségét ő sem látja, de a ház szabályozására elérkezettnek hiszi a halaszthatlan időpontot, melyben javaslatkészítő választmány küldessék ki. Mindent rendezünk — úgymond a szónok — a Jászkun kerülettől kezdve Turopolyáig, csak önmagunkat nem; pedig ennek szükségét napról-napra érezhetni, mert a királyi leiratban említett alkalommal nem csak az utczai, hanem a terembei jelenet is olyan volt, mely által sértve lön azon követi méltóság, melyet sem rokonszenvnek, sem politikai gyűlölségnek alárendelni nem lehet. Hasonlítván szóló egy teljesen független, s egy utczai törpe gyermekek radicalismusa által influencirozott törvényhozást, kérdé: melyiknek lesz több tekintélye a kormány s külföld előtt? — Békés követének a salvus conductusról adott értelmezésére azon törvénnyel felel, mely sokkal súlyosabban bünteti azt, ki követet, mint ki más embert sért. Bentham idézését illetőleg megvallja, hogy ő rá nézve is szívemelő azok helyeslése, kiket competens biráinak ismer; de ellenben nincs bosszantóbb, mint a nem competensek beavatkozása. Ő ugyan gyengének nem érzi magát, s elnyomatni nem is engedi; de más részről nem kisebb gyengeségnek tartaná eltérni oly hatalom befolyását, mely semmi tekintetben nem competens. Azt, hogy Pozsonyban tartatik az országgyűlés szűk teremben, s hogy censura van, nem tartja szóló elegendő s elhatározó ellenoknak; a helynek a rendre semmi befolyása; annak hiányát csak akarát hiánya okozza. Lehet egyébiránt e rendszabály Pozsonyra nézve csak ideiglenes. Arra nézve, hogy nem lenne tanácsos a királyi leirat s a közel események befolyása alatt törvényt s rendszabályt hozni, azt feleli, hogy e befolyás, ha van is, nem tart soká; különben sem célja senkinek, valami Draco-féle törvényt alkotni.

Beöthy (Bihar megye követe), a leiratnak nagy fontosságot nem tulajdonít. Sajnálja, hogy ama dolog elintézésébe melleseges esetek is avatkoztak, ennek nem kellett volna így történni, mert egyenesen a követi táblát illeti azon feladat, hogy saját morális méltóságát fenntartsa, s magát bűniskolává aljasulni ne engedje. A történt esetre most semmit sem kell tenni, mert a sértett személy felment Bécsbe-

eszközölt rescriptumot, a vizsgálatok megkezdettek, a bűnös elveendi büntetését.

Ő azért külön törvény alkotását szükségesnek nem látja, de a szabályozást igen; nem ugyan azért, mivel olykor zaj van, hanem, hogy a tanácskozások végtelen hosszúra ne nyulhassanak. Ezen eszmét nem a kir. leiratnak kell pendíteni, mert mióta a kerületi tanácskozások diplomatikai fontosságra emelkedtek, annak szüksége folyton éreztetik. Örvend azonban annak, hogy utczai kicsapongások miatt a kormány idefordul, holott 3 hónap előtt a főlovászmesteri hivatalhoz bocsáttattak már rendeletek, s harczosok ültettek nyergeikbe, kik szerte jártak az utczákon; de a rendet nem szuronyok, nem ágyuk tartandják fel, hanem a törvényhozás bölcsessége. Nem nyög ő a rescriptum, nem az utczai kicsapongások súlya alatt; borzadt, midőn 1830-ban egy követ kimondá, hogy itt nincs vélemény-szabadság, hogy a karzatok befolyása alatt állunk; ő véleményét sápadás nélkül fogja kimondani minden utczai hősök daczára is. Azonban Uraim! a tárgy, mely más országokban is hosszasan szokta foglalkoztatni a törvényhozást, nem oly csekély, hogy azt rögtönözve, kevés idő alatt elvégezhetni lehessen, mert sok tekintet van, főleg nálunk figyelembe veendő, hogy a siri esönd és rakoncátlanság közti józan közép eltaláltassék. Nem kell tehát e tárgyat azonnal fölvenni, midőn ugy is nagyon sok a tenni való, hanem majd annak idejében. Nem azért kívánja ezt, mintha bármely befolyás alatt állana, mert ezt tagadja; nem is azért, mintha a pozsonyi kis teremben rendet csinálni nem lehetne, mert az a legkisebb szalmás vityillóban is képzelhető, hanem azért, mert most nem látja idejét, s hiszi, hogy a tárgy a kerületi ülések növekedő fontosságával együtt ki fog fejlteni.

Baranya megye követének Majláthnak utczai radikalismusára azzal felelt

Zákó (Bács megye követe), hogy a függésnek és bizonyos, az országgyűlések vége felé tapasztalt történeteknek egészen más forrását jelölő ki, mint az utczai radikalismus befolyását.

Zmeskál (Árva megye követe) azt mondta, hogy a királyi leiratban megrótt tette az agitatio részint a követtáblától ment ki; de

Bónis (Szabolcs megye követe), az ily alacsony vádat, mint a Tábla méltóságával ellenkezőt, keményen visszautasította.

Huszár (Nógrád megye követe) indítványt tett, hogy az elkövetett kihágások következtében kiadott tilalom, miszerint az ügyvédi

vizsgálat egészen felfüggesztetvén, a bűnösök miatt ártatlanok is szenvednek, visszavétessék, s erre az elnök felszólíttassék.

Ez utóbbi elhangzott; a végzés pedig, miután az említetteken kívül még néhány követ szólott, s részint utasítását felolvasá, az első indítványozó *Szentkirályi (Pest megye követe)* előadása Csongrád követe értelmében elfogadtatott.

Zmeskál: Ő csak azt mondta, hogy a rendetlenkedések némiképpen okoztattak az agitatio által. Erre

Bónis azt feleli, hogy ha a vizsgáló küldöttség maga elé rendelné, adatok szerzése végett azt hozzá utasítaná.

Márczius 3-án vasárnapi szünet.

163. Kerületi ülés.

1844 márczius 4-én.

Elnökök: Fiáth (Fehér megye), Bárczay (Abauj megye). *Jegyző*: Szentkirályi. *Naplóvivő*: Zákó.

Tárgy: A nemesség megadóztatása.

Elsőnek szólalt fel *Szombathelyi Antal (Békés megye követe)*: Midőn e tárgyat, melyért egész éltemen keresztül parányi körömben a világi javak szűk korlátai közt is oly tiszta hazafiúi melegséggel buzogtam, melynek szerencsés megoldásához nemzetem üdvét s egész jövődjét kötöttem, tanácskozás szőnyegére látom kitűzve, s nem azért, hogy igazságát vívjuk ki, hanem azon bizonyos tudattal, hogy az itt kezeink közt fog elhalni: megvallom tek. Rendek, mélyen megrendülök egész valómban; mert elhalnak vele, ha nem örökre is, de hosszú időre e népnek nemzetté erősülhetése fölött nagyszerű reményim, elhomályosul a kilátás, melylyel a törvényhozás magas működéséhez föltekinteni szerettem, midőn a törvényhatósági vitásokban az erőszak szilajkodását láttam diadalmaskodni a nemzet minden jobbainak majd általános értelmisége fölött; mert azt hittem, hogy itt, hol a dorongok ijedelmi távol maradtak, találni fogunk mégis egy biztos révpartot, melyre kiszállhatva, ha nem tudunk is a nemzeti egység ama mindent, de mindent, mi üdvös lehet, magában foglaló nagyszerű eszméjének életet adni: nem fogunk ama szomorú kénytelenségre jutni, hogy annak egyenes megbuktatása lehessen az

út és alkalom valami jót a nemzet részére tehetni; s nem hittem, hogy igazságos érzetében annyira felületes lehetne e nemzet, önérdékei iránt annyira rövidlátó, hogy az egész művelt világ előtt mai nap kénytelen legyen tanuságot adni, miszerint mind az, mi 20 év óta a nép irányában hirdetett igazság és méltányosságról s a nemzetről följegyezve áll, nem volt más, mint szájhösiség jólét érdekének nagysága ott álljon ledorongolva az önérdék gyalázatos törpesége megett. T. Rende! nem szólok azokról, kiknek tiszta jellemű meggyőződésük ellenkezett az adó behozatala ideájával, azt sem tudom, mit végzett a sors szeszélye e hányatott nemzet jövődjéről; de azt fel tudom fogni, hogy mind az, ki azon törekvésnek, melylyel mi a nemzet különböző osztályainak rokonulását, az irigység és elégtelenség kiirtását tűztük ki, mindaz, ki e nemes törekvésnek önérdék-ből állott útjába, ki a balga tömeg hitét megfertőztette: az éveket rablott egy nemzet éltéből, tán soha vissza nem hozható éveket; vétkes kezekkel támadá meg milliók boldogságát, s megérdemli, megérdemel mindent, mit én szóval kimondani tudnék; mert nemzetét, saját családját árulta el, s megtett mindent arra, hogy irtózva gondoljon a halál örök álmára, mely őt azon föld keblébe kényszerítendi, melyhez annyira hűtlen volt. Én a magyar nemzet életében az adó kérdését ily nagynak, mindenek közt legnagyobbnak tekintem, s engedjék meg a t. Rende, hogy mielőtt szavazatomat határozottan kijelenteném, a nemzet jelen teendői fölött általános nézetemet kifejthessem, nem mintha tanuságos akarnék lenni, hanem mivel így lehetek csak érthető, így hiszem betölthetni azon állást, melyet itt küldőim bizodalma után elfoglalok.

Mint csálhatlan történeti axioma áll előttem, hogy egy nemzet állandó fennmaradásának, nagyságra, virágzásra lehető fölemelkedésének egyedüli föltétele bizonyos terjedelmi nagyság; mert hiszen kis számú nép és nemzet mindig a szomszédok jó akaratától függ; de a mi ennél több, szükséges, hogy elemei egyetemes összhangzásban legyenek. Egy legyen a hon minden polgára előtt a czél, melyben egyesülve az ellenségeskedés ingerei száműzve maradjanak közülök, minden egyes polgár állásának biztosítéka képezze a közös alkotmány biztosítékát, szóval, veszély és öröm közös legyen. E közérzelem legyen lélek a nemzeti életben, e közös érzelem legyen a vérkeringés a nagy művezetben, s az ily érzelemtől áthatott népnek igen is nagygyá, félelmissé kell lennie; az ily nép nem engedend változást ügyeiben, mert minden, mi vele történhetik, csak rosszabb lehet; az ily nép csak kiirtható, de le nem igazható. Már ha tekintjük

Magyarország alkotó elemeit eredettől fogva mai napig, nem vizsgálva, mi az a csudaerő, mely akár idegen hatalomnak áldozatul esni, akár honn az enyészet annyi fárasztó harcrai közt magát fölemésztetni nem engedé, elég tudnunk, hogy még itt vagyunk, s az események csudálatos összehatása megengedé áldani a gondviselést, és ha akaratumk van, felfogni azt, mire a történetek tanúsága int, hogy t. i. a mi egy nagyra termett nemzetnél sem hiányozhatik, de sehol a föld kerektségén annyira nem szükséges, mint e hazában: nemzeti egység legyen az induló pont, honnan törvényhozási foglalkozásunk kezdetét vegye, s melyet bármely intézkedésünkben szem elől tévesztetni, s melynek elérésében kifáradni soha nem szabad. Mert ugyan ki fogja tagadhatni, miszerint a nemzetünket alkotó elemek, hajlamok, annyira különbözők, hogy a 15 milliónyi erőt, mely a világ minden enyészítő hatalmával daczolhatna, tiszta értelemben nemzeti erőnek venni egyáltalában nem lehet. Ezért maradunk mi el szomszédinktól, ezért pang nálunk minden törekvés; itt a kórállapot gyökere, mely azért a törvényhozás figyelmét mindenekfölött igényli.

Sok van ugyan e hazában, mi a közérzelem kifejlődésének gátját képezi, de a legközelebbi okok e háromban rejlenek: nyelv, vallás, nép- s aristokratiai viszony. — A nyelv tárgyában lélekemelő nyugalommal tekinthet a törvényhozás leküzdött napjaira; itt semmit nem mulasztott; minden nap, minden óra közelebb juttatja a hazafit azon képhez, melyről az előtti években álmodni is alig mert, miszerint a nyelv egysége testvéri összeforrhatásunkat nem fogja akadályoztatni. A vallásban szabad legalább sokat reményleni, melyek a mult idők keserűségeit megenyhítendik, ámbár itt — nyíltan kimondom — a vallás sérelmében az van legkevésbé kiemelve, mi az én érzelmem szerint legfőbb, mi nélkül vallási nyugalmat várni nem lehet, t. i. azon politikai jogok különfélesége, melyeknek vallás az alapja. Legyen bár szabad átmenet, közös temető, áldva a vegyes házasság stb., még nem lesz megtéve, a mivel vallás tekintetében tartozunk a nemzeti egységnek. Ezek csak egyes okozatai a politikai jogok különbözőségének, melléksarjadéki valának a visszás állásnak; de korántsem orvoslása magának a sérelemnek. Egyedül a politikai jogok egyenlősége s tökéletes viszonzossága az, mi kiirtja a gyűlöletet a hon polgáraiból az alkotmány iránt, mi egyik vallásnak másik felett nem kedvez. Majd ha nem óhajtjuk, hogy egyik vallás a törvényhozásnál saját magát reprezentálva, a másikat ezen befolyásával elnyomhatja; ha azt mondhatjuk, hogy a nemzet egyik osztályú

gyermekükre úgy terjed ki gondja, mint a másikéra: akkora igen is, nem lesz felekezethesség, nem méltó panasz. De hisz e részben naponkint ismét tünedeznek az összeolvadhatás közgátjai, mert a mi mindenkifölött megnyugtató: e sérelem fenn van ugyan még a praesentatióban, de az enyészhet hatalma átkarolta már és foszladoznak le róla a csalódás leplei, melyekbe eddig burkolva vala. Az, mi körül oly kevés történt, mi hasonlóképp akadályul gördül a közegyetértés s összesimulás kívánata elibe, a mi oly közösen ellenségünké teszi a hon minden nem-nemes polgárát, ez a nép és aristokratia közti viszony.

Ha át kell látni az aristokratiának, miként ezen baj ellen nem lehet máshol keresni az orvosszert, hanem azt tulajdon keblében találhatja fel, t. i. ha nemcsak igazságot hirdet, de erős akarátja is van, miként a hon minden polgárának boldogságát nemcsak hátráltatni nem akarja, sőt törvényhozási befolyásával előmozdítani is törekszik, szóval: ha átlátja, hogy abban fekszik a béke s nyugalom záloga, hogy a kiváltságos osztály akar is, tud is igazságos lenni: úgy át kell látnia önértékeért, hogy a nép és aristokratia közti kapcsolatnak változni kell.

E kapcsolat két feladatot foglal magában, 1. hogy a hűbér maradványai eltöröltessenek, 2. hogy az adó eddigi terheiben az aristokratia is magát önként osztályossá tegye. Mik azon viszonyok, mik a hűbér maradványi, melyek a nép idejét, szorgalmát és személyét tekintőleg a földesuri tulajdon képzetét fenntartogatva, a gyűlölség szenvedélyét, forrongását folyvást élesztik s okozzák azt, hogy mi célainkban, intézkedéseinkben, bajainkban és súlyos körülményeinkben a nép szívében kölcsönös rokonszenvet nem találunk? — nem fogom elősorolni. Azt hihetnék a t. Rendek, szándékosan erősebb színezetet választék, hogy nagyobb fontosságot kölcsönözzenek; elég legyen erre röviden annyit megjegyezmem, hogy az óvoszer ki van találva az örökváltság elvében, s erről szólni máskor lesz alkalmam; most csak az adóról fogom kifejtetni nézeteimet, mint áll a nemzet előtt jelenleg, mint áll az én hitemben? s vajjon megért-e már ezen kérdés oda, hogy megbuktatásán vagy életbe léptetésén kívül egyéb teendők ne legyen? s végre ez összehasonlítások nyomán mit gondolnék én teendőnek?

A házi adó fölött legújabb időkben egy nagy tekintélyű aristokrata mondá ki, hogy az, a mint van a nép vállain, igazságatlan teher; ezt utána mondá a Pesti Hírlap, utána minden igazságos érzésű ember s habár nem tévé is a Pesti Hírlap pártolását

azon értelemben, mint ama különben igen tiszteletre méltó arisztokrata; fejtegetéseiben mindazáltal, midőn egyedül a házi adóra szorítkozott, úgy tartom, irányt tévesztett s titkolódzási modort követvén, szerfölött vétett azon elv ellen, mely minden társaság boldogságának föelvé, t. i. a teherenyelőségeé ellen; mert az igazság fele föl való áldozva, félszeg maradt minden ok, melylyel a közvéleményt ennek elfogadására bírni igyekezett. Nem is maradt egyéb kiforgatlanul, mint az igazság meztelen szava; pedig emberek vagyunk, s oly törvényalkotásra, mely teherrel jár, nem elég a puszta igazság; hanem mulhatlanul a hitbe kell bevésve lenni, hogy a teher elvállalást a kikerülhetlen szükség parancsoló tekintete kívánja, vagy az abból eredendő nagyobb haszon; különben nincs rá példa világ fennállásától fogva, hogy kiváltságos osztály legigazságatlanabb érdekéről is önként lemondott volna. A szükség tekintetének, az eredendő haszon reményének kimutatása s megvitatása hiányzott mindeddig a nemzet értelmisége terén; mert hisz még azt sem tudjuk: vajjon mily kulőcsesal, mily arányban fogna az kivettetni? melyek lennének rovatai? mi maradna megyei intézkedés alatt, s vajjon ennek elvállalása nem föltételez-e a megyei végrehajtásban és felelősségben változásokat? mert hisz a felelősség és behajtás azon rémítő példáját, melylyel az úrbéri telken lakó nemesek adóztatása kezeltetik, tán csak nem tartanók fenn tovább is? szóval, a házi adóról, nem tudva a szükségét, mire? nem az arányt, melyre áldozati készségünk fölhivatik, nem tudjuk a hasznót, mely abból következhetnék; nem tudunk semmit; az úgy, mint egy hirlapi divatézikk, az igazság meddő elve, mint becsületkérdés van a nemzet elibe lökve; ez pedig, mint mondám, a nemzet akaratának megnyerésére, mely a hozandó törvény tiszteletének egyedüli garantiája, nem elegendő. Igazság és szükség együttvéve teszik az alkotandó törvény kellékeit, s nemzetet teher elvállalásra szoktatni akarni mindaddig, míg abból hasznót ajánlani, azt hihetőleg be is következtetni nem tudunk: mindig rossz taktika volt és marad. Az én hitemben az adó kérdése másként áll. Alkotmányt, mely boldogítson, igazság tisztelete nélkül képzelni nem tudok; s a mely alkotmány igazságon nem nyugszik, annak létezése is kétséges.

Egyes intézmények lehetnek még oly czélszerűek, ragyoghatnak életbölcesség fényével: magokban biztosítást nem adnak, csak eszközei a szabadságnak s nem biztosítékai. Legyenek évenkénti országgyűlések, legyen lecsillapulva a vallási ingerültség, a népnevelés eszméi virágozzanak, teljes erejökben nyitassanak fel a ke-

reskedés gazdag forrásai, szóval, hozassanak üdvösnél üdvösebb törvények; ez mind kívánatos, de sem maguk magukat, sem a sikert nem birtosíthatják; az ótalom és biztosíték megdönthetlen ereje a nép szívében és rokonságában él, mely ha úgy tekinthet az alkotmányra, mint minden igazságos követeléseit biztosítékára, akkor igenis azon szeretet fogja őt az alkotmányhoz csatolni, mely az élet-hez; mert életét is az tartja fenn. A nép e rokonulásához: szive szeretetének megnyeréséhez két kulcs van, azokon kívül, mit fentebb a vallás és nyelv ügyéről mondek: első a törvényelőtti egyenlőség, mi akkor érthetik el, ha örökváltság útján az érdekek kiegyenlítve lesznek; de erről mint mondtam, máskor.

A második: a teheregyenlőség. Igen, t. Rendek! a polgári különböző érdekeltiségből folyó visszavonás kártékony szellemének egy csapással lehető kiirtására nincs biztosabb út, mint a teheregyenlőség; legyenek bár a terhek különben súlyosak, ha kivétel nélkül érnek mindenkit, megenyhül nehézségök, és ha a nép az alkotmánynak nem részese is, de azon tudat, hogy az alkotmány részesei önmaguk sorsáról sem rendelkezhetnek másképp, mint az övéről, s hogy e szerint habár közvetlen nem, — közvetve igen is képviseltetik: e hit nemcsak megedzi türelmét a népnek, hanem tisztelettel tekint föl a törvények parancsoló szavára, melyek az ő szabadságát, jóllétét is azon mértékben őrzik, mint a nemzet akármely tagját. Igen, de a teheregyenlőség magába zárja ugyan ránk alkalmazva a házi adót, de ez amazt ki nem meríti, s így a népre nézve félig biztató eszme, félig ámitó; minden esetre fél igazság, vagy annyi sem. Tekintsünk jelen körülményeinkre elfogulatlanul, minden félelem nélkül, nem irtózva a ránk váró áldozatoktól; a mostani adórendszer mellett lehet-e másképp, — minthogy a nép jéghidegen különzi el magát a kiváltságos osztálytól, hogy gyűlöletes előtte minden, mit mi a szabadság eszközének nevezünk; mert azok jótékonyosságát csak ő nem érzi, s mely csak terheket készít számára. Ez azon forrongó vulkán, mely késedelmezésünk alatt lappangva, ássa az enyészeti örvényét, s int bennünket általlátni saját érdekünk s a haza közjára tekintetéből, hogy az úgy a mint van, nem maradhat, s elérkezett az idő tisztán felfogni helyzetünket: igazságot hirdetve, igazságot cselekedni; igen, de ezt is csak úgy teljesíthetjük, ha jelszavunk nem házi adó, hanem teheregyenlőség lesz. Nem akarom én a házi adó hasznát kétségbe vonni, önmeggyőződéseim előtt kellene rejteznem, ha az ellen csak egy szócskát is mondanék; ha az lesz a kérdés: elvállaljuk-e vagy nem? én ráadom szavazatomat, s küldőim dicsőségére legyen mondvá,

rá a fizetés minden nemére, mi a kornak áldozatul esend; rá, ha e szavazattal utolsó filléremet szavaznám is el.

De tekintetes Rendeik, hogy áttérhessek azon kérdésre, melyért tulajdonképp felszólaltam, — vannak még észrevételeim, melyeket előre kell bocsátnom. Volt a magyar nemzet életében egy időszak, hol a magyar arisztokratia fegyverrel kezében virrasztott a nép békétlensége fölött ide haza s a külveszély fölött a hon határain, és a magyar arisztokratia biztos, erős volt harcznoki erejében; az uralkodó szándéka zsarnokira nem fajulhatott, mert nem volt más erő hatalmában, mit az arisztokratia ellen állíthatott volna; saját sorsa is csak attól függött; a nép remegve, de tisztelettel hajlott meg előtte, mert a szolgaság terheinek vigasztalásául az élet veszélyeit viselni kizárólag magának tartá fenn. Ez érzelem az idők eseményeivel számüzetett; létesült az állandó katonaság, s mit tett az arisztokratia? a honvédelem kötelességét a nép vállaira helyezve, mégis megtartá a jogot a fölött rendelkezni, s feledé, hogy a jogok tekintélyessége s tisztelete elenyészik ott, hol annak nem kötelesség az alapja; nem vette észre, hogy midőn a kötelességet másra ruházta, a jogot megtartá; constitutionalis életében egy házag támadott, mely a szabadsági jogoknak csak színét hagyta meg, melyet a vihar első fergetege lefűhat, mert a jog és teher kötelességi közt minden viszony megszűnt.

És vajjon miért hiszünk mintegy minmagunknak, midőn adófelajánlásról van szó a törvényhozásban, hogy az ajánlás joga és föltételei teljes mértékben a miénk? miért szeretjük magunkkal elhitetni, hogy a hadi adó pedig nem tőlünk függ? miért oly könnyű a követ eltántorodása ezen feladatnál? — Megmondom röviden, alkotmányos nyelven szólva: mert a jogot nemzetinek lenni követeljük, a terhet pedig nemzetinek lenni el nem vállaljuk. Ha tehát jogainkat biztosítani, ha Isten s ember előtt igazságossá tenni akarjuk, ama házagot minél előbb szükséges betölteni, nem ugyan az arisztokratiai intézmény eredeti bélyegéhez képest, mert hiszen idő s körülmény mindezt sem kívánatossá, sem lehetségessé nem teszi, hanem valamint senki sem mondhatja, hogy a honi adóknak egyedül az arisztokratia érdekei lennének tárgyai, úgy a hadi adóról sem állíthatni, hogy a honvédelmet egyedül az arisztokratia teljesíti: abban pontosul a méltányosság és igazság, ha mind a két pénztár terhei a nép és nemesség közt a teheregyenlőség elveihez képest leendnek felosztva, és ha mind az, mit annyiszor mondunk, a mivel annyi dicsőséget és gyűlölséget egyiránt aratánk, hogy a nemzet anyagi és

szellemi kifejtésére nem szabad semmi áldozattól visszarettenni, ha ez igaz, úgy t. Rendek! akár igazságot, közszükséget, akár a bekövetkező szellemi és anyagi fejlődést vesszük tekintetbe, midőn adóról s ennek következtében nemzeti egység és erősbulésről van szó, hogy ekkor mellözve legyen a hadi adó kérdése (mely alatt én nem azon négy millió forintot, mely itt felajánltatik, hanem a nemzet összes kiadását értem, mint itt feladva van) én megfelejtkezésnek tartom, mely status-tudományi tekintetben is homályt vethetne ránk, sőt nemzetünk iránti jóakaratumkra nézve is kétséget vonhatna maga után. Mi nem vagyunk hirlap- vagy könyvszerkesztők, kik jónak láthatják a nemzet véleményét mystificalni; mint például az adó kérdésében a házi adót ajánlani azon reservatával, hogy ha ezt elérjük, hisz majd átmegyünk a másakra is. Nem! mi kötelesek vagyunk számolni a nemzetnek azon elvekről, melyek tetteinket vezérlik; az adó kérdésében pedig nem lehet más elv, mint teheregyenlőség. Nem szabad tehát az adó tárgyalása közt mellőzni a hadi adót azért sem, mert ez egyrészt ámitás lenne, másrészt oly megfelejtkezés, mi magunkon boszulandná meg magát. A haza kiadásainak azon része, mely életünk, vagyonunk biztosítása föltételével, s így a társas élet legfőbb feladásával áll kapcsolatban, mindenesetre legigazságosabb, ha kivált ide gondoljuk, miként a honvédelmi rendszernél nem csupán a pénzbeli terheket, hanem az élet veszélyeit is egyedül a föld népe hordozza, ha tudjuk, hogy aristokratiai jogaink a hadköteleességnek terhein alapulnak, melyeket nem igazolhatunk másképp, mint a honvédelmi költségek fölötti komoly és igazságos akarat tárgyalásával; — végre törvények végrehajtásában, vagy azokon ejtett sérelmek ellenében lehet-e más biztosíték, mint az adó s ujoncok terheiben az aristokratiának egyenes és közvetlen érdekeltsege? Avagy azt hiszik a t. Rendek, hogy például Erdély visszakapcsoltatása tárgyában hozott törvényt nem lehetett volna végrehajtani; a bányajövedelmek mikénti kezelése, a vámok nem szaporíthatása, a só fel nem emelhetése tárgyában hozott törvényeink tán hiányosak? nem t. Rendek, nincs érdek a nemzet akaratját tisztelni; innen az a nemzeti tehetetlenség, melyre el kell magunk előtt pirulnunk, hogy a nemzet semmi kívánságát nem képes létesíteni, nem egy polytechnicumot önköltségén építeni, nem képes tanácskozása helyét a hon szívébe áttenni; innen, hogy a saját gyermekei nevelésére felállított katonai intézet tanítási rendszerébe csak belé is szólhasson stb., nem, mert ki terhet nem visel, mi joga lehet annak követelni? Vagy végre azt hiszik a t. Rendek, ilyenek iránt mindig kielégítő leend, ha egy lelkes beszéd-

ben a nemzet sérelmeit kipanaszoljuk, meg lehet elégedni, ha minden országgyűlésen három hónapot a sérelmek összeszedésével töltünk? elmondjuk úton-útfélen, mily tömérdek a dolgunk, s csak a sérelmek mily tetemes papirostömeget foglalnak el. Nem! t. Rendek eljött ideje őszintén meggondolni mindent; le kell az előítéleteket vetkezni, más nemzetek példáján okulni s az adó kérdését nem egyes ágában, hanem egész rendszerében fogni fel; felállítani a teher-egyenlőség boldogító törvényét; mert mindaddig, míg az be nem következik, a szabadság fényes mázával játszhatunk, de a mely nem saját tüzével csillámlik, hanem valamely idegen világító test fényével kápráztatja szemeinket. A mely nemzet az adó és ujoncz kérdéseit alkotmányába beleilleszteni nem tudja, vagy irtózik, annak szabadsága álom és keserű csalódás, egyéb semmi. És vajha lángoló betűkkel tudnám törvénykönyvünk homlokára vésni a történeteknek még soha nem hazudott azon hagyományát, hogy a mely néposztály magát akár korcs puhasága, akár önérdeke s balfelfogása miatt kitagadja, az azon osztálynak, mely azt helyette teljesíti, — lekötelezettje lesz, s a terhet viselő néposztály szolgájává szegődik. Az adó általános elrendezése s a teheregyenlőség üdvös elvéhez ídomítása az, mi megerősíteni a megyei hatóság alapját, megnyitja a polgári erény forrását, s az egyenes érdekeltségénél fogvást az országgyűlésnek új typust adand; mert megsulyosbul a csábulás ingere minden követnek saját érdeke által s az egyenlő kötelességből kifejtkezett bizodalom oly erős bástyát emelend az alkotmány támogatására, melynek falai mögött egy nemzet üdve rejtezik, s oltalmára osztálykülönbség nélkül lép elő a polgár néptömeg, mert osztálykülönbség nélkül boldogít.

És ezekben rövid vázlatát adván, mint áll az én hitemben az adó nagyszerű feladása: kérdem most már a t. Rendeket, akár azon kétségek, melyeket a házi adó elvállalhatása tekintetében felhozék, akár azon roppant következtetések, melyek a honvédelmi s egyéb kiadások egyenes érdekeltsege által constitutionalis tekintetben bekövetkezhetnének, meg volt-e már kellőképp a nemzet előtt vitatva, hogy már ne lehessen egyébről, csak házi adó el- vagy el nem fogadásáról szó? Én azt tartom: a törvényhozásnak ott, hol a nemzet akarata tisztán kifejtett, kötelessége azt megérteni s a törvényt a szerint alkotni; de másrészt kötelessége ott, hol a nemzet akaratajt előítéletek tartják lebilincselve, a nemzet felvilágosítására mindent elkövetni, s a nemzetnek irányt s egy üdvös törvény elfogadására utat előkészíteni; és ki tudja: nem az volt-e egyik ok, ha most a házi adó

elesik, mert a nemzet, sem a szükségét, sem a mennyiséget, sem a remélhető hasznot nem ismerte, mint nem ismeri sok, ki arra szavazatát adta is.

Én tehát azt kívánnám, t. Rendek, hogy valamint sok egyéb tárgyban jónak látta már a törvényhozás ily előkészületeket tenni, úgy az adó tárgyában is, mielőtt annak el- vagy el nem fogadása iránt tanácskoznánk, neveztessek ki egy országos választmány, melyet azért, mivel az adó elvállalásának körülményei oly fontosak, hogy ha az ma elfogadtatnék, mégis a fennálló rendszerhez lehető idomítása végett hosszas előkészületet föltételez, jobbnak tartanám kiküldeni s megbizni, hogy mit utóbb kellene megtenni, tegye meg előbb s a közszükség egész rendszerét felfogván, kútforrásainak nemeiről, miképp lehető életbeléptetéséről, adjon véleményes jelentést. Ugyan, ha most megbuknék e kérdés, — nem lehetne e minmagunkat vádolni, hogy mi, kik közül nem egynek forgott élete veszélyben, itt elmulasztottuk megtenni azt, mi hatalmunkban állott életben lehető fenntartására; s miért ne tennők azt? hiszen az elbukásban halál, az elhalasztásban élet fekszik. Minden eszme fogantatására nézve hasonló a csecsemőhöz, ki működés jele nélkül ott szendereg anyja ölében, de gondos ápolás és nevelés által észrevétlenül föllép életmunkásságra, kitől tán egykor a világ sorsa függend; ne tagadjuk meg ezen ápolást a már megfogamzott eszmétől. S én bizom a törvényhozó s követkar egyedi szilárdiségében, hogy ha mint nagyobb részint áll a dolog, csak az otthoni értetlenség miatt nem hozhatának velünk egyenlő utasítást, nem fogják akadályozni azt, hogy miről annyi előítélet miatt nem lehetett a nemzetnek tiszta fogalma, az minden oldalról kifejtessek; mert hiszen ebben nincs elfogadás, sőt a jövőendő el- vagy el nem fogadásnak itt akarjuk lepletlen okait feltárni. Bizom továbbá a kiküldendő választmányban, mert nem hiszek oly corporatiót összeállíthatni, mely 24 tagból álljon, hogy az igazság kifejtését félteni lehessen. De javasolja ily választmányra való utasítást azt is, mert dőljön el e tárgy jobbra vagy balra, mindenestre oly nézetekbe ringattathatik a nemzet, melyekből nehéz lesz ismét kiocsúdtatni; ha buknék, mi nekem véghetetlenül fáj még gondolatban is, a nemzet megerősödnék véleményben, hogy az indítvány csakugyan igazságtalan és szabadságelleni volt; ha pedig nem bukik, akkor azon meggyőződést fogja fel, hogy mivel a házi adót elvállalta, — már többé nincs áldozat, mi reá várjon; pedig higgyük el, sokkal czélszerűbb az ily kellemetlen állapotokkal egyszerre, mint lassankint megismerkedni. Végre az is tiszta előttem, hogy ha e tárgy

meg nem bukik, hanem elhalasztatik, éppen úgy tehetünk ideiglenesen egyebet, mintha megbuknék.

Még egyszer kérem tehát a t. Rendeket, hogy mielőtt az adó tárgyában tovább tanácskoznánk, neveztessek ki egy országos választmány, mely a nemzet annyi szükségéinek miképp lehető fedezéséről, kulcsáról, rovatairól s életbeléptetéséről véleményt készítsen. — Most méltóztassanak a t. Rendek határozni. Én megtettem honi körömben azt, mi tölem telt, hogy az eszme életbe is lépjen; itt megtettem az indítványt, hogy el ne bukják; s én nyugodt csak így lehetek, így hittem hazafiúi állásomat betölthetni.

Kerkápolyi (Zala megye követe): Bár a sors elragadta megyéjétől a dicsőséget, hogy a világosság lámpáját mélyen tisztelt követársa s a hon nagy fia által a hon falára akaszthassa: örvend mégis — ugymond — hogy e kérdésre igennel szavazhat, mert nem foghatja meg, hogy a nemesség át nem látja, miként jogai nem a nem fizetésben fekszenek, hogy a teherviselés önértékében áll. Majd a törvénykönyvből bizonyítja be, hogy a szabad ember a közterhekben törvényeink szerint is részt vett; idézvén Kálmán király 1-ső könyve 4-ik fejezetét, I. Lajos 1351-iki 6-ik törvényét, melyben azért rovatott a kilenczed a parasztságra, hogy a nagy király hadaiban katonáskodó nemesség a költségeket könnyebben viselhesse; ugyanazon 1351-ik évi 12-ik cikkelyt, miszerint az úgynevezett «lucrum camera» adóhoz is járult a nemesség, mert azon törvénycikk azt rendeli, hogy a kincstári nyereséghez a Dráva és Száva közti, nemkülönben a pozsegai és valkói nemesség is, mint az országnak egyéb nemessége, egyaránt járuljon; az 1486-iki 61-ik, s ezt megerősítő 1659-iki 68-ik törvényt, mely különösen parancsolja, hogy a megye által kivetendő költségeket kivétel nélkül a nemesség fizesse. Hogy a nemesség fizetett a beligazgatási költségekre, világos Mátyás király VI. törvénye 64-ik cikkéből, s az 1655 : 37. és 1647 : 134-ből, melyek az országgyűlésen személyesen vagy követeik által megjelenőket a megyei költségekezzi járulástól felmentik. Az 1723-iki 90-ik törvénycikk pedig, az akkori törvényhozásnak becsületére egyenesen kimondja, hogy a ki a közállomány hasznáiban részesül, részesülnie kell annak terheiben is.

Végül kijelenti, hogy küldői a háziadót, s ha változik a védelmi rendszer, a hadit is elfogadják.

Géczy (Zólyom megye követe) hasonló utasításának előadása mellett szinte hosszabb és okokkal teljes beszédét a megyéjében történt azon szép felbuzdulásnak rajzával végezé, mely megérdemli, hogy

el ne felejtessék. Egyik tisztviselő (Huszák) ugyanis kimondá, hogy becsstelen embernek nyilatkoztatja, ki e nagy kérdés eldöntésére nyers erőt merne használni s miután az adó elve közegyezással, ellenmondás nélkül elfogadtatott, Kovács Mátyás kanonok reá adá a megvények e nemes szellemére ihletett papi áldását.

Felszólalt most *Bezerédj (Tolna megye követe)* oly lelkesült és lelkesítő beszédben, melyet a szónok meleg kebléből fölzengve, hallani kelle, hogy roppant hatását képzelni lehessen.

Égető fájdalom és szégyen vesz rajtam erőt — úgymond szónok — midőn látom, hogy e tárgyról vitatkozni kell, s ez axiómát, melyre már kis gyermekeinket is megtanítjuk e példabeszédben: «*ki nem vet, nem arat*», itt a nemzet színe előtt okokkal szükség támogatni.

Üdvös lesz a nap, melyen a nemzet kivergődve azon mocsáros hinárból, hol őt jelenleg az ármány fogva tartja, s e nagy napra szegezett szem adhat reményt s vigasztalást, hogy nemzetünk egykor mostani bajai tömegéből kifejlik még. Okokkal akarni támogatni a közteherviselés elvét ugyan nem olyan-e, mintha okokkal akarnók megmutatni, hogy a nap fénye meleg s a jég hideg! Azon okoskodások ellenben, mikkel némelyek eszközét s lelkiismeretöket meg akarják csalni, hogy t. i. a nemesség sajátságos helyzete felmenti őt az adóviselés köteleességétől, valóban nevetségesek. Hogy hangzik ez okoskodás, ha más szavakba foglaljuk? Minthogy már annyi idő óta nem insurgáltunk: tehát nem adózunk; mivel a katonáskodás és katonatartás terheiben nem veszünk részt, tehát nem adózunk; mivel bírjuk e szép haza egész földét: nem adózunk; mivel kizárólag hozunk törvényt s bírjuk a haza hivatalait, tisztségeit, melyekért magunkat még jól meg is fizettetjük: nem adózunk; mert élvezünk minden jót, s minden jónak virágát, mit a magyar haza nyújt: nem adózunk! Szóló jobban tiszteli az ügyet, jobban e Táblát, mintsem ez okoskodást, mely inkább caricaturába illik, mint törvényhozásba, czáfolni akarná. Mondják, hogy statusban törvény teszi az igazságot; de hol a törvény, mely tiltja, hogy a nemes ne adózzék? s ha volna is ily törvény, az Verböczy prolog titulusa szerint nem volna érvényes, mely szerint «*lex sit justa et honesta*»; azon törvény pedig igazságtalan, sőt — bátran kimondva — *gyalázatos* lenne. Van egy országos közmondás: «*meghalt Mátyás király, oda az igazság!*» Ennek alapja főképpen abban fekszik, hogy Mátyás igazságos adóztatási törvényeit, melyeket ez, az ármánynyal sikeresen küzdve, a nép javára életbe léptetett, halála után, a szomorú király alatt, ismét el birták törölni a

nemesek. De nemcsak lelkiismeretünkhöz, hanem eszünkhez is szól a dolog egyszerű igazsága; s azon kis nemezis, melyet megcsalni nem lehet, itt is rémalakokként állítja előnkbe az igazságtalanság következéseit és súlyos csapásai alatt érezteti velünk, hogy igazság nélkül nincs üdv. Közpéldabeszéd, hogy a «kevélység lealáztatik» és ez igaz, mert ezen magyar nemességnak, és vele a magyar nemzetnek, melynek annyi anyaga volna e dús hazában a jólétre, a külföldi concurrentiára, minden a legnagyobb, magasabb, dicsőbb dolgokban — ugyan van-e Európa előtt neve, tekintete, befolyása? Kérdezzük meg csak az utazókat? És más részről a fősvénység, a nem-adózás másik kútfeje, nem kétszeresen fizet-e? nem volna-e képes az országgyűlés a megyei, városi és kerületi municipium annyi adót vetni ki, mennyivel a külföld rendszere folytonosan nyomja hazánkat a közvetett adók iparunk tönkretétele s határvámjai által? És miért teheti ezt? vajjon nincs-e érzésünk, hogy azt fájlaljuk? Van igenis, de nincs módunk segíteni, mert nem adózunk, s így nem állíthatjuk, tarthatjuk fel azon szükséges intézeteket, melyek fedezése alatt a külföld sarcozolásai alól megmenekülhetnénk. Mihelyt adózunk, azonnal nem kell sok könyörgés s repräsentatió; míg ellenben ha nem adózunk, meg vannak kötve kezeink, s az igazságtalanság zsibbasztó érzése lenyomja, csüggeszti, lelánczolja lelkeink röptét. Nézzük nemzeti jólétünk szomorú állapotját, a népben lakó keserű érzést, ellenséges indulatot, kárörömet; mindez a nemadózás következése! — Szóló e szomorú képet azzal fejezi be, mit József császár Pálffy cancellárhoz írt levelében mondott, hogy t. i. Magyarországnak csak egyetlen módja van mostani alacsony coloniális állásából kivergődni, ha t. i. *adózik*, mert addig Ausztria sohasem tér el mostani rendszerétől. Íme az útmutatást már József szelleme adá és szóló elveszettnek tart minden munkát s írást, melylyel a külföldtől valamit kérünk. Hiábavaló pazarlás a papiros, melyre panaszainkat firkáljuk, míg magunk magunkon nem segítünk, s adózván azt nem tesszük, minek természetes következése lesz az, mit most hiába kérünk.

Szóló tehát az adózás elvállalásában keresvén hazánk üdvét, lelkesült szavakban szólít fel, hogy a tanácskozási termekben s azokon kívül mindent kövessünk el, s egyesüljünk kor- s nemkülönbség nélkül az adózási eszme kivívására azon módon, miként példaulokáért védegyuletek jöttek létre honi gyártmányok viselésére, de annál nagyobb hévvel s energiával, mennyivel fontosabb e tárgy minden egyébnél. A gyermek, midőn mosolyogva simul apja keblére, édes hízlegések közt nyerje azt meg az ügynek;

az ősz szülő halálos ágyán gyermekeinek adott áldása feltételeül tegye ezt; ne boldogítson magyar leány szerelmével olyat, ki nem adózik. Midőn mindenről van szó, mindent kell tenni, s egész erővel! Ha az anyaszentegyház virágzó idejében, melyre vallásos ihlettel emlékezünk vissza, a közönséges bűnöst ki lehetett zárni az anyaszentegyház kebeléből, míg meg nem tért és ki nem békült Istennel és az ő szent igazságával, nem elég ok-e hasonlóra annak bűne, ki magáéval együtt a nemzet lelki, testi életét öli el? Bélyegezze az egyház bűnné a nem adózást, kereszténység, Isten, emberiség s nemzetiség elleni bűnné!! 300 évvel ezelőtt 1546-ban itt Pozsonyban, midőn a hazát török hatalom nyomorgatá, s égés, rablás, pusztítás dúlt mindenfelé; a vég-hanyatlás gyászsképe ült a romokon, hölgyek s kisderek az ellenség martaléki lőnek: törvényben mondák ki magokba szállt ősapáink a hatalmas Isten boszuló haragját, mely őket bűneikért sújtja; s kimondák, hogy nincs más mód Isten áldását visszaszerezni e hajdan virágzó, de romlásnak indult hazának, mint a szegény adózó nép siralmainak letörlése, jajainak megelégedés hangjaivá változtatása által. Ezt nem szóló mondja, 200 év előtt atyáink mondák ki. S még most is ez átok nyom, az ősatyai átok, melyet 300 év előtt az ország atyái önmagokra kimondottak. Ha nyomásától menekülni akarunk, teljesítsük az ősök ígérését, legyünk igazságosak, s az átok áldássá fog változni.

Átmenvén végre szónok a teendőkre, Békés indítványát szerencsésnek tartja, s egyszerűen ahoz csatlakozik. Az a szétágazó szándékokat egyesíteni fogja, mert lehet sok jó, de különböző vélemény e tárgy körül, miket összeforrasztani, és úgy sikerre juttatni azon országos küldöttség feladása leend. Féljük Isten ítéletét, s az egész művelt világ ítéletét, ha e kérdés roszul dől el! Szóló azon szomorú esetben, melyet Isten távoztasson, a legrosszabbaktól fél, bár félelme oly igen alapos ne volna!

Rokon értelemben szólott még *Hertelendy* (Torontál megye követe), *Ráday gr.* (Pest megye követe), *Króner* (Moson megye követe). Ezután

Majláth (Baranya megye követe): Az országgyűlés törvényeinek kifejlendő eredménye iránt — úgymond a jeles fiatal szónok — nem táplál dús reményeket; mert a törvényhozás első stádiuma, s feladata csak eszme-előkészítés és sok százados előítéletek leküzdése; azután jó a tett ideje. Sajnálja, hogy ma a csatavesztés előérzetével kell föllépnie oly eszme mellett, melyet csalódásában egy új boldogabb æra megnyitójának tekintett nemzete életé-

ben. Mert csak akkor lehet a haza boldog, ha jog s kötelesség közt meg van azon kellő arány, mely hiányzik a mostani adózási rendszerben. Előadá küldői nézeteit. A status szükségai két részre oszlanak: 1. melyek a statust in complexu érdeklik; 2. a megyék házi szükségai. Amazok ismét vagy olyanok *a)* melyeket külvédelem, vagy *b)* melyeket a beligazgatás kíván meg. A külvédelmi szükségek fedezésére kellő, vagyis hadi adót akkorra tartja fel, ha a védelmi rendszer iránt tisztába lesz a nemzet, s a múlhatlan garantiák meg lesznek adva, addig abban részesülni nem kíván; de ezen tárgy tisztába hozását is a jelen országgyűlés teendői közé tűzi ki. De az országos honi adót, valamint a megyék beligazgatására szükséges költségeket elvállalja. Azt véli, hogy e kérdést nem abstractiók útján, nem is a diplomák poros kincsei nyomán kell eldönteni; érezze annak szükségét az áldozni kész kebel.

Ezután, kikeresve azon tért, mely még számára az előbbi szónokok által felhagyatott, czáfolatokba ereszkedik. Sokfelől hallotta, mintha következetlenség volna abban, hogy ő s a vele egy véleményárnyéklatuak a házi adót elfogadják. Minden alkotmányos honban több véleményárnyéklat van, s mindeniknek van túlsága; egy részről a tespedők, kik csökönyösen egy helyben állanak; másrésztől azok, kik egyedül saját érdekeik miatt akarják a fennállót felforgatni. Az első felejték, hogy valamint lehet a virág fejlődését elősegíteni s hátráltatni, de a kifejtettet bimbóba visszavezetni nem: úgy a társas állapotokra is áll ezen természeti törvény. A második osztályról szólni nem méltó, azok nem jönnek a politikai mérlegbe. A haladók kétfélék, kik aristokratiai úton, tehát az alkotmány gyökerének fenntartásával akarnak haladni; s kik demokratiai irányban. Szóló az első irány embere, mert abstractiók után indulni nem szeretvén, tekintve körülményeinket, abszolút országok szomszédságát, a nép jellemét, azt hiszi, hogy aristokratiai elemre szükségünk van, mely őrfal legyen a felülről jöhető önkény kísérletei s egyszersmind a tömeg agrariái törekvése ellen. De éppen azért, mivel az aristokrátiát erősnek s értelmesnek óhajtja, két föltételt kell annak hite szerint betöltenie: *a)* hogy befogadjon magába minden olyan elemet, mely hozzá fölemelkedett; a salakot pedig kilöki magából; *b)* hogy aránylag járuljon a közterhekhez. Az aristokratia e fogalmához az angol jár legközelebb. Szóló tehát azt hiszi, hogy sohasem szólt inkább az aristokratia igaz érdekében, és sohasem volt inkább conservatív, mint most, midőn feláldozni akarja azt, mit megtartani úgy sem lehet azért, mit minden áron megtartani akar. A közteher-

viselést halasztani lehet talán még egy ideig, de végképp gátolni lehetetlen, s ha mind egyesülve vivünk mellette: rövid időn meg lesz az. Azért szóló, hajolva bár, de nem törve reményeiben, a békési indítványhoz, t. i. országos küldöttséghez járul.

Perczel Mór (Tolna megye követe) noha inkább demokrata irányhoz tartozónak vallá magát, az előtte szólónak — Majláthnak — aristokratái védokaival szívesen kezét fog. Bentham a haszon motivumát tűzte ki társas szerkezet alapjául; szóló ez eszmét oly kétesnek és subtilisnek tartja, mely csak igen fölvilágosodott egyének kezében nem fajul el erkölcstelenségre; azonban, minthogy az adó kérdése általános emberiség szempontjából eléggé ki van már fejtve, ő a haszon szempontjából kívánja azt részletesebben taglalni. Magyarország azt képzei, hogy nem adózik, pedig adó alatt görnyedez, roppant indirect adó alatt, melyet főképp a termeszítő nemesség visel. A statusok önfentartásuk érdekében kötelesek gondoskodni oly kuforrásokról, melyekből a szükséges eszközöket előteremtsék; ilyen forrás főképp kettő van, u. m. az egyenes és közvetett adó, melynek főneve a határon szedett vámadó. A status, bár milliárdnyi adót fizessen, el nem szegényül s tönkre nem jut, ha azon adó ismét a nép kezeibe szivárogo vissza. Példa erre Franciaország, mely egy milliárd adót fizet. Magyarország ha nem éppen a részrehajló Vildner számítását vesszük is, bármely statistika szerint legfeljebb 16—17 milliót fizet. Mi ez Franciaország milliárdjához képest? S mégis igen sok, igen nyomasztó, mert csekély része fordítatik az ország javára; évenként sok millió kimegy a honból. S ezen érzet bírja az aristokraciát arra, hogy az indirect adóztatáshoz is hozzá szóljon. De hogyan emelhet sikeres szót azon aristokratia, mely maga a terhekhez nem járul? Hogy az adóróli rendelkezést a nemzet kezeibe szerezze, erre nemzeti egység kell, mely nem képzelhető a néposztályok közti különbségek fenntartása mellett. A nemesség iránya eddig nem volt egyéb mint hatalmaskodás; ő tőle függött az adó kulcsának meghatározása, a dicák összeírása; s képzelhetni, mily önkényesen történt mindez, mert a nemesség maga nem fizetett. Erre példákat hoz elő a megyékből. Továbbá, ha tekintjük az adónak alimentationális részét, a közmunkákat stb. ezek többre mennek, mint a házi adó összesen. Ez igazságtalanságnak csak az vethet véget, ha a nemesség, mely most mintegy fejedelmi hatalommal intézkedik az adóról a nélkül, hogy abban részesülne, ebbeli kiváltságát megszünteti. — Szegénységünk egyik kuforrása közlekedési eszközök, gyárak, polytechnikum stb. hiánya, ebből következik, hogy a külföld, melyre szorulunk, lebilincsel

s elnyom; hazánk roppant deficitje évenként, hanem 40 millió is talán de Tengoborszky statistikája szerint, legalább 9 millió. Oly intézeteket kell tehát elő állítani, melyek hazánkban munkásságot s értelmességet terjesztenek, milyenek: nevelési intézetek, nemzeti bank, jó utak, csatornák, polytechnikum. De ezeket nem lehet másképp eszközölni, mint országos adózás útján s majdnem a lehetetlenséggel kell küzdeni, ha a nemesség a terhekben részesülni vonakodik. — Ezt vagy úgy lehet eszközölni, ha a nemesség külön kasztként járul a közterhekhez, vagy ha a néppel együtt, s összesen részesül. Az első módot az assimiláció baráti el nem fogadhatják, mert ez a legszentebb elv megölése volna. Deák Ferencz, ki az elvet méltányolni tudá, elmaradt az országgyűlésről azért mert az országos nemesi pénztár őt ki nem elégíté. De ha az országos nemesi pénztár az egész nemzetet érő indirect adó útján állíttatnék is föl: szabad-e az aristokrátiának, mely a törvényhozást kizárólag gyakorolja, másra adót kivetni? szabad-e a kormánynak, melynek az egész nép javát szívének kell hordozni, ily törvényt sanctionálni? — Mig a közteherviselés elve el nem fogadtatik, addig szóló az országos pénztár felállítását utopiának tartja, addig csak a subsidiumok silány rendszere marad meg. — A békési indítványt pártolja szóló, s szükségesnek tart egy választmányt, mely a nemzetnek irányt adjon, nehogy az önmaga iránt elveszítse bizodalját, s a tétovázás vészes útjára lépjen, mely soha célra nem vezet, melylyel úgy járhat, mint a Dunát átuszni akaró ember, ki fáradságot érezve akkor tért vissza, midőn a tulsó pontot már megközelíté, s csakugyan a vízbe fult. — Kibocsátkozik ezután szóló némely e kérdéssel összefüggő szempontokra. Tagadja, mi egy szónok által állíttatott, hogy már oly igen tisztában lennénk nemzetiségünk ügyével. Hogy az ellenkezőről meggyőződünk, csak körül kell nézni a hazában, csak itt Pozsonyban is látni kell a sóházakat, német felirásokat stb. Mai napig nincs teljes biztosság, minden perczben veszély érheti a hazát, s akkor mire támaszkodik a gyenge aristocrazia, midőn a néptömeg szívében régi gyűlölség lakik ellene? Sokan azt hiszik e Táblánál, hogy hiában minden beszéd mert utóbb is az utasítások döntenek; de szóló azt véli, hogy gondoskodni kell miként ily utasítások ne jöjjenek, melyek Isten s természet parancsai-val ellenkeznek. A követ nemcsak mandatarius, de törvényhozó is, ki az egész népnek hoz törvényt, s kinek szinte úgy vannak kötelességei a 12 millió irányában, mint a kevés 200 ezer irányában.

Szentkirályi (Pest megye követe) előre bocsátván, hogy annyi lelkes és kebelrázó előadás után, ő egyéni tehetségénél fogva

nem az érzésnek, hanem a gondolatnak tud csak szavakat adni, még két tekintetet említ meg. Megtörtént már, hogy az adó elvállalása ledorongoltatott; ő csodálja először, hogy még ekkorig az adómentesség nem dorongoltatott le, de figyelmeztet, hogy nem jó a dolgot túl feszíteni, mert a beszorult gőz a katlant szétveti. A discussiók által váraakozások vannak gerjesztve, melyeket nem elégítne ki veszedelmes kísérlet. Vannak eszmék, melyeket vagy nem is kell említeni, vagy ha egyszer megpendítettek, életbe is kell léptetni. Emlékeztet az úrbéri discussiókra s azok következményeire. — Csudálkozik másodszer, hogy midőn más országokban a kormány a néptömeggel egyesülve lerontotta az aristokratiai kiváltságokat, kormányunknak még ez ekkorig eszébe nem jutott. Ha annyit néztünk hátra, nézzünk már előre is, s előzzük meg mind a két lehető esetet. Ha az aristokratia e nemzet jövődjére felett tovább is intézkedni akar, keresse a nép sympathiáját, s erősítse magát az által. — Azonban e sejtések után vigasztaló képet is tüntet elő a szónok s időszakonként kimutatja az eszme és elv haladásait. 1740-ben állapíttatott meg azon elv, hogy az adó nem a birtokon, hanem a személyen fekszik. Azután oly történetek következtek, melyek a nemzetet hosszabb ideig nem engedék eszmélni. 1836-ban már kimondatott, hogy az adó a birtokon fekszik, s az úrbéri telken lakó nemesek adó alá vettettek. Azóta már arról van szó, hogy a többi nemesek is adó alá vettessenek; a múlt országgyűlésen még csak 5 megyének volt erre utasítása, azóta 3 év múlt, s íme már 17 megye adott utasítást házi adóra (*Felkiáltás: 25!*) annál jobb! — Szóló csak ilyen előhaladást kíván a jövő országgyűlésig, mint volt a multról mostanig, s a nagy kérdés meg lesz oldva minden kényszerítés nélkül, mint megoldatnia kell. Éppen azért tehát, mert a jövődtől minden jót vár, a békési indítványt t. i. országos választmány kiküldetését elfogadja.

Miután *b. Sztojka (Mármaros megye követe)* a ki az adó ellen akart szót emelni, szavától elállott, *Klauzál (Csongrád megye követe)* következőleg nyilatkozott:

Ha a nemzet könnyelműen elmulasztja a rövid hátra levő időt, mely alatt békés úton hajthatja végre reformját, rossz jövő várhat rá. A sorozat úgy kívánja, hogy a nemesség mindenekelőtt osztozzék a háziadó terhében, mert ez legvilágosabb s legközelebb áll. Egyébiránt czáfolólag némely előadásokra, azt állítja, hogy Európa népei közt alig van fogékonyabb a magyarnál arra, hogy a haladás kívánatait fölfogja, s a fölfogott eszmének életet és sikert szerezzen. Szép például említi különösen, hogy Magyarországon éppen

azon osztály küzd a teheregyenlőség mellett, mely eddig a tehertől ment vala. Hogy a kiváltságos seregben támadtak oly egyének, kik mellékes czélokból vagy korlátolt fölfogás miatt a szent czél ellen törekedtek s a tiszta törekvéseket leverék: ez nem bizonyít ellenkezőt s a dolgok természetében fekszik, mert minden ember nem emelkedhetik önzéstuli magasságra, s mindenütt van jó és rossz szándékú ember. Szóló főképp az önzésnek tulajdonítja az ügy bukását, mely ha fölhagyott volna vétkes izgatásaival, most czélnál volnánk. Ebben azonban minden osztálynak volt keze; papok, mágnások s nemesek közt találkoztak, kik vétkes kezekkel nyultak az üdvös eszméhez. Ők lássák, mit tettek! Szóló meg van győződve, hogy lelkiismeretük az élet utolsó végperceiben azért fogja őket legkinosabban megtámadni, mert egy egész nemzet életét nyomták vissza három, s talán több évvel; azonban az igazságos közvélemény már is bünteti őket megvetéssel. Csodálkozik rajta, hogy a kormány a kezében levő törvényes eszközökkel maga nem vezette az arisztokrátiát a közteherviselés elfogadására, s látván, hogy a nemesség e szomorú ábrándban él, nem igyekezett azt fölvilágosítani. Ezen hanyagságot ferde fölfogás szülheté csak, mert hibásan azt hiszi, hogy az alkotmány ellenére s kárára van az uralkodóháznak. Most, miután a kormányon ülő férfiak egy részének élesebb esze átlátta végre, hogy a kormány alatti egyik nemzet elszegényedése a többinek is romlását vonja maga után, elhatározta magát a kormány e nemzet reformjait nem hátráltatni többé; de a kormány férfiai más részénél maig is küzd még a régi rendszer az újabb eszméssel; s innét van annak semleges viselete az adó kérdésében.

Soká halasztani e kérdést már lehetetlen; nem azért, mintha attól tartana szóló, hogy az adóviselő nép elveszti régi béketüresét, hanem, mert ez az első lépés, melyet meg kell tenni, hogy utánna jöhessen a második, harmadik s a többi következő. Sietni kell, hogy addig alapíthassuk meg jövőnket, míg még alkotmányos nemzet vagyunk, mert ez elszegényedés leörli a legtisztább jellemet is, s a mint ez terjed, oly mértékben terjeszkedik fölibünk az erkölestelenedés fekete szárnya is. A kormánynak tehát és arisztokrátiának egyaránt érdekében van mindent elkövetni a végromlás megelőzésére. Szólót jó remény táplálja e részben, mert ime alig múlt 10 éve, hogy azon jeles hazafi, kinek tiszta érzelmeiről szóló mélyen meg van győződve, megpengeté az eszméket; alig másfél éve, hogy az agitatio nagyobb hatással megkezdett, s a gondolat már is megtermé eredményét; a közvélemény utálva fordult el azok-

tól, kik tisztátalan kézzel dolgoztak az adó ellen, s minden színű organusi életkérdésnek tekinté azt. Azon megyéken kívül, melyek az adót elfogadák, vannak olyanok is, melyek legalább országos pénztár alapítására jogosíták követeket. Az eszmék különböznek e tárgy körül, s éppen azért szükséges országos választmány, noha szóló in thesi nem barátja az országos választmányoknak. Legyen a nemzetnek azon vigasztalása, hogy nem eldöntő szavazás ölte el csirájában az életkérdést, hanem közlekedés engedé meg, hogy országos választmány legyen, mely az eszmét ápoló karjaira vegye. Adjon az tervet rövid idő alatt a közszükségek miképp fedezése iránt, míg a kérdés talán jövő országgyűlésre kivíva lehet. Már az első felírásban is ki volt mondva, hogy a nép az adó terhét nem viselheti; ha ezt minden követ megírja küldőinek, nem lesz megye, mely meg ne nyugodjék. Az országos választmányhoz minden követ hozzájárulhat, kinek bárminő úton s módoni fizetésre van utasítása.

Még többen szólottak, jelesen *Krassó, Verőcze, Szerém, Ugocsa, Győr*, a békési indítványt pártolván.

Bezerédj Miklós (Veszprémi káptalan követe): A teherviselés egykorú a constitutióval; Szt. István mondá: ezek nekem nem szolgálnak, de katonáskodnak. Az elvet régi tisztaságba kell visszavinni s kötelesség teljesítésére buzdítani. E hazának majdnem fele adózik, p. o. a kerület, szabad királyi városok, s talán áldástagadásra nem lesz szükség — az egyházi rend az «obligatio militandi»-t most is teljesíti, mert adózik a várakra; a «conventio Kolonicsiana» szerint pedig hátrahagyott vagyonának egy része közhaszonra fordítatik. Kövesse tehát példánkat — úgymond — a nemesség is, s meglesz az, mi nélkül a haza nagy nem lehet.

Medgyesi (Váczi káptalan követe): (*Midőn felkél, füttyülés a karzaton*).

Klauzál: Hogy támadhat ily fontos kérdésnél ember, ki füttyülhet. Megvárja a hallgatóságtól, hogy azon haszontalan embert kiutasítja; gondolja meg azon őrzőgő, mielőtt a terembe lép, minő szent hely ez!

Medgyesi: Pártolja a békési indítványt.

Báró Sztojka (Mármaros megye követe): Soha sem tapasztalá s meg kell botránkoznia felette, hogy mivel 17 vármegyének tetszik, azért választmány küldessék ki. Kijelenti, hogy — mivel mostani állásunkban, szegénységünkben, nyomorú helyzetünkben, midőn a diétai subsidiumot is a nemesség alig képes fizetni, a jobbagság pedig az urbariumban annyi concessiót tőn, a melylyel meg-

érheti — a háziadót el nem fogadja, Zólyom követével szemben pedig, a ki azt kíváná, hogy a papság adja áldását a közös teherviselés elvére, kijelenti: adja Isten, hogy az áldás átokká ne váljék a nemzeten!

164. Kerületi ülés.

1844 márczius 5-én.

Elnökök, jegyző, naplívivő, tárgy: mint tegnap.

A kerületi jegyző, *Szentkirályi* a tegnapi tanácskozás folytán kifejtett eszmék nyomán, izenetjavaslatot olvasott fel a Főrendekhez az ország közjavát és gyarapodását előmozdító eszközök létesítésére szükséges költségeknek mimódoni beszerezhetése iránt, melyben előadatik, hogy a Karok és Rendek az ország mind anyagi, mind szellemi kifejlődésének előmozdítását viselvén szemeik előtt, s meg levén győződve, hogy az a mostaninál nagyobb közköltség nélkül el nem érhető, az adózó nép erejét pedig már a mostani közterhek is felülmulják, egy országos választmányt kívánnak kiküldeni, mely a hazának mind anyagi, mind szellemi kifejlődésére szükséges költségeknek mi módon lehető legkönnyebb beszerzése s legczélszerűbb kezelése iránt mind közjogi, mind közigazdasági tekintetben még ez országgyűlés elébe oly végből terjesztszen minél előbb véleményt, hogy e tárgy teljes világosságba helyezettvén, a nemzet áldozatra készségének összpontosíthatására annál biztosabb irány tűzethessék ki.

Javaslatának felolvasása után kifejté, hogy a békési indítványnak nem czélja bármit is praecipálni, hanem, miután elismert dolog, hogy a hazának tömérdek közszükségeire az eddigieknél bővebb források kívántatnak, s a nemzetben meg van az áldozatkészség, mely azonban a módokra nézve egymástól nagyon eltérő utasításokban nyilatkozott, szükséges egy országos választmány, mely ezen különböző véleményeket központosítsa s a nemzetet fölvilágosítsa. Ráállhatnak erre mind az adófizető, mind az adóellenző megyék követei, mert mindenkinek fönmarad a mód s szabadság azon esetre, ha a választmány adót tervezne, a mellett vagy az ellen nyilatkozni; s a

választmányi munkálat csak egyszerű vélemény lesz, melyet, mielőtt törvénynyé válnék, a küldők látni fognak.

Erre *Somssich* (*Somogy megye követe*) előadja, hogy utasításánál fogva neki semmiféle rendes és állandó adót elvállalni nem szabad. Elismeré, hogy a békési indítvány igen édesgető s kárt legalább nem okozhat. A választmányban szinte megegyezett, de csak úgy, ha annak feladata nem egyéb lesz, mint a szegénység okait kimutatni s forrásokat ajánlani azok megszüntetésére; s miután becsületes politika a legjobb politika, és minél gyökeresebb s életbevágóbb a szóban levő reform, annál kevésbbé kell mystificálni a nemzetet, szorosán megkívánta az országos választmány előtt határoztatni a vonalat és az izenetet oly általánosságban szerkesztetni, hogy abban valamiképp elrejtve a közteherviselés elve ne foglaltassék.

Török (*Arad megye követe*): Elfogadja a háziadót s pártolja a békési indítványt.

Fejérváry előadja, hogy bár utasítása a hirlapokból már tudva van, de hivatalosan még nem érkezett meg, örömet rááll a választmányra, de küldői általános utasítása szerint kerületire.

Thuránszky (*Liptó megye*), *Sárközy* (*Fehér megye követe*): Somogy megye követével, Somssichcsal egyértelműleg nyilatkoznak.

Horváth Simon (*Ung megye követe*) nagy zaj és zugás közt tartván a közteherviselés elleni szónoklatát, mely zajt az ellenzéki vezérszónokok, Klauzál és Szombathelyi erős felszólalásai is alig tudták lecsillapítani, adó elleni okoskodásai, melyeket pedig a «contraria juxta se posita stb.» szerint is czélszerű volna közölni, de miután azok hallhatók nem voltak, nem közölhetők.

Ghyczy (*Komárom megye követe*) előadván utasítását, abból kitetszik, miképpen küldői elismerik ugyan az elvet, hogy e hazából fiainak áldozatkészsége nélkül semmi sem lesz, de azt vélik, hogy e kötelességet teljesíthetik a házi adónak jelenlegi elvállalása nélkül is. A házi adó ugyanis más országos adónemektől nem különbözik; az is egy neme a status költségeinek, s valóban más országokban a házi adó rovatainak egy része országos pénztárból fizettetik; csak az adó kezelése tesz különbséget. Öseink a közkiadások külön nemekre külön forrásokat rendeltek; így p. o. a kir. ház fenntartására, isteni tiszteletre külön jószágokat, katonatartásra az adót, rendkívüli szükségekre pedig a nemesség összes értékét. S míg a közigazgatás nem volt bonyolódott, ez nem is volt oly igen rossz rendszer; de most oly szükségek támadtak, melyek fedezésére új forrásokat kell fel-

találni, ha enyészni nem akarunk. A különbség ő közte s Békés követe közt abban áll, hogy Békés követe azt akarja, hogy az eddig a jobbágyok által viselt közigazgatási költségeket a nemesség is viselje és ismét az eddig nemesek által viselt terhekben a jobbágy-ság is osztozzék; ő pedig küldői parancsa szerint azt kívánja, hogy mind a nemesség, mind a jobbágy-ság viselje a magáéit, a mi utoljára csak nem egyre megy ki, s a teherre nézve nagy különbség nem lesz. Ez ugyan nem felel meg annak, mit a politika igényel, de azért Komárom megyét, s a vele egy véleményűeket igazságtalanoknak nevezni nem lehet, mert Komárom megye országos pénztárt akar, melyben a nemesek is részesüljenek, s csak az állandó teher elvállalásától vonakodik. Orsz. választmányban megegyezik, de Somogy értelmében, hogy t. i. az állandó adóra ne irányoztassék, az izenetben megszorító elvek föl ne állíttassanak, s a választmány jelentése a küldőkkel előlegesen közöltessék.

Szemere (Borsod megye követe): Minthogy azok közül, kiknek utasításuk a rendes adó ellen szól, többen azt jelentették ki, hogy az ilyen utasítással nem férne össze orsz. választmánynak küldése, azt vélem, rendén van legalább igazolásunk képpen is kimutatni, miképpen azok, kik hasonló utasításokkal bírván, az országos választmányra szavazunk, utasításunk ellen nem cselekszünk. Én valóban gyönyörködve hallgattam az adó mellett szóló követek beszédeit; mert bár ez okok és hangok nem lesznek is most győzedelmesek, de előhangjai a nem sokára bekövetkező diadalnak; és azt hiszem, gyönyörködve hallgattuk mindazok, kik a rendes adó el nem vállalására utasítás, ennek pedig megtartására eskü által köteleztetvén, bennök a jót elismerhetjük, de azt követnünk nem szabad, miután a megbízó és megbizott között az a nagy különbség van, hogy amaz mindenek előtt az igazsághoz, emez mindenek előtt a kötelességhez tartozik hű lenni. A közadó, mint pénz, mily teremtető erővel, mint elv, mily érdekegyesítő erővel, mint eszköz, mily szabadságvédő erővel bír, azt én nem fejtegetem, részint mert mások bőven bele ereszkedtek, részint, mert nem egészen illenék azon térre, melyen én utasításommal állok. Hiszen a mi engem illet, én hála istennek saját szemeimmel csodálhatám azon nagyságos fényt, hatalmat, mire emelkednek azon nemzetek, melyeknél az adó mindeneknek közterhe. Láttam az angol földeinek virágzását, roppant gyárait, óriás vállalatait s intézeteit, s világhódító tengeri hatalmát; láttam a francziáknak sebes előhaladásait, s nagyszerű műveit úgy a szellemi, mint az anyagi világban. Ott fekszik előttünk Hollandia a

maga ezer csatornáival, mint egy kies kert, — és az ifjú Belgium, mely maholnap egészen behálózza területét vaspályákkal. És csak az ilyen nemzetek tehetik aztán azt is, hogy meghalt jeles embereiknek emléket állítanak, az élőket gazdagon jutalmazták, s a hazát nemcsak boldoggá teszik, de széppé is varázsolják. Így fordíthatott a francia nemzet egy diadalkapura 7—8 millió frankot, az angol így jutalmazza Marlboroughjait és Vellingtonait milliókkal, s egy város, mint pl. Edinburg, így költhete 120,000 pftot kilencz darab oszlopra, mely a város fölötti halomnak regényes tekintetet adjon. Mert ezek gazdag népeknél szintúgy természetes kedvtelések, mint a milyenekkel az életben gazdag embereknél találkozunk. És én ez alkalommal őszinte vallomást teszek, hogy mint a magyar nemzet tagja, a külföld némely nemzetére néha irigyen tekintek, sőt néha megszállt ama vétkes vád és bánkódás, miért nem születtem ama nemzetek fiává, és még most is, ha azok nagyságára, s világintéző hatalmára pillantok, emlékeztetgetni kell magamat, hogy én más nemzetanyát tartozom szeretni. Virágzó népek tekintete ily hatást gyakorol az elmaradottakra s ha akarjuk, hogy a haza ellen ne forduljon saját gyermekeinek szerelme s tisztelete, kell, hogy e hon virágozni induljon, kell, hogy nemzetünk ne csak szabad legyen, de hatalmas is, és mint ilyen, helyet foglalhasson Európa első nemzeteinek sorában.

És ha már most azt kérdik a KK. és RR.: vajjon küldőim mind erre megemlékeztek-e, midőn utasításaikat írák? Én korántsem felelek nem-mel, mind a mellett is, hogy a rendes adót el nem vállalták; mert ők a fizetéstől nem annyira maga a fizetés miatt vonakodtak, mint azon rendezetlen állapot miatt, melyben nálunk vannak a pénzügy mindenféle viszonyai. Hogy a vonakodásnak oka nem maga a fizetés volt, bizonyosága az, hogy a legközelebbi tűz által megrongált megyei épületek kijavítására a nemesség 30,000 pftot vállalt el; bizonyoság az, hogy az országgyűlés és az új börtönök költségein kívül a műegyetem költségeit is megajánlák; hogy megegyeztek abban, mikép a fiumei rév, a fiume-pesti, a pest-debreczeni vasutak országos segedelemmel építtessenek föl, s a Fiume felé készen levő utak, ha szükségesek, országos pénzzel váltassanak meg. S mindezek nem haladják-e meg négyszeresen azon 5 milliónyi házi adót, mely más megyék által elvállaltaték, pedig népnevelés s más efélék még mind oly tárgyak, melyekre küldőink kétségen kívül szinte örömmel áldoznak. Mi volt tehát az oka, hogy a rendes és folytonos adót nem vállalták el?

Felelek reá; nem mentségeket hordok föl, a tényeket magokat nevezem meg, melyek az országban mindenütt ugyanazok, s melyeket nem lehet elfelejtenünk, ha a kérdést megakarjuk oldani. Feleletem ez: különbséget teszek az utasításadók közt; azok közt, kik a műveltség alacsonyabb, és kik annak magasabb fokán állanak. Amazok nem vállalták el, mert ebben helyezik a nemesi szabadságot, s hol ez meggyőződés — pedig hogy tiszta meggyőződés lehet, arra bizonyosság Máramaros ősz követének tegnapi nyilatkozata — ott nem használ semmi ékesszólás. Ezek pedig nem vállalták el, mert az adó-ügy kérdésének eddigi megoldásában nem láttak semmi bizonyos határt, sem elég biztosítékot. Ezek azt kérdik: vajjon be van-e már bizonyítva, hogy a házi adó együtt viselése szül érdekegységet, s nem inkább ez fog enyhíteni a népen? vajjon ismerve van-e az alap, mely szerint a törvényhatóságok illetéke közti arány meghatározottatik? és ha ez meg van határozva, mik lesznek a megrovás tárgyai? és ezek ismét mily arányban fognak egymáshoz állani? továbbá a cél kitűzésében s a kérdés vitelében fognak-e az eddigieknek több biztosítékot szereztetni? Mivel mindezek s ezeknek százféle ágai bizonytalanok, adózni azért nem valának hajlandók sokan a műveltebbek közül is, mert látták, hogy a jobbagyság századon túl és folyton a legigazságtalanabb aránytalanságban viseli a közterheket; mert attól tartanak, hogy az adó elvállalása mindennek, szabályozása pedig semminek sem tekintetvén, ez évtizedekre fogna kihaladni, pedig nincs oly könnyű adó, mely aránytalan fölosztással egy vagy más néposztályt pusztulásra ne juttatna. S én kijelentem egyenesen, hogy ha az igazság kívánja is a nemesség részvételét a közterhekben, viszont, midőn a nemesség azt előző szabályozás föltételéhez köti, cselekszik nemcsak saját, de a nép és a rend érdekében is.

E kétféle elemből alakult nálunk az a többség, mely a rendes adót el nem vállalta és azt hiszem, a többség országszerte e két elemből állt össze. De épp azért, mivel e többségnek utóbbi alkotó része az adót nem elve miatt, hanem az adó-ügy mostani rendetlen volta miatt nem fogadta el, én azt tartom, hogy a követ akkor, midőn ezek aggodalmának megszüntetésén munkálkodik a nélkül, hogy akarattal ellen az elvet elfogadná, senki ellen nem vét, sőt kötelességét teljesíti küldőinek egy része iránt.

Hogy a házi adóra nincs többség a Karok és Rendek közt, jól tudjuk. Azt is tudjuk, hogy két akadály van. Az alsóbb rendűek ellene vannak, mivel a szabadsággal egynek vélik, s a szegény, míg

a világ fenn áll, soha sem fog örömet, sem önként fizetni; a felsőbb rendűek pedig ellenei, mivel az adó-ügyet sokkal sikamlósabb térnek hiszik, semhogy előleges biztosíték s rendezés nélkül reá kilépni mernének.

Már most azoknak, kik a haza fölvirágzását a rendes adó közösségétől remélik, s kiknek utasításaik is így szólanak, az a föladatuk: elhárítani e két akadályt. Az első el fog háríttatni azon új és friss elemek által, melyeket a mint reméljük ez országgyűlés a jövő törvényhozásba fölveend; természetes, hogy új és különböző tényezők, új s az eddigieknél különbözőbb eredményeket állítanak elő. A másik, mely véleményem szerint az elsőnél fontosabb, el fog háríttatni amaz aggodalmaknak megszüntetése által, melyeket, ha némelyek ürügyképpen használnak is, de sokan valósággal, és nem alap nélkül táplálnak. Ide czélzott mindjárt a diéta elején tett azon javaslatom, hogy az indítványokról legalább azoknak fontosabbjairól egy választmány véleményes jelentést tett volna, melyet küldőinkkel közlendők leendettünk. Most már kevés az idő arra, hogy az adó-ügy akár kerületi, akár elegy választmány által kidolgoztassék, s még inkább kevés arra, hogy országosan megvizsgáltassék, úgyhogy alkalmasint mindazt, mit e diétán tehetünk egy részről adni, régi szokás szerint, segedelmet a legsürgetősebb vállalatokra, más részről az összes adó- és pénzügyet bízni egy országos választmányra. És pedig én oly országos választmányt szerettem volna az indítványozott alatt érteni, mely csak országgyűlés után dolgozzék. De hiszen ha mindjárt megkezdí is munkálkodásait, abban is megnyugszom, ám-bár úgy gondolkodom, hogy teljesen bevégzett munkát e diéta alatt — ha csak az ügy kedvéért az meghosszabbíttatni nem fog — adó- és finánczrendszeréről nem készíthet.

A mi pedig valami országos pénztárféle tervet illet, e tekintetben arra figyelmeztetem a Karokat, hogy az országos választmány kiküldésében célunk pusztán ez nem lehet, már csak azért sem, mert következtelenségbe esnénk, ha a kereskedési választmány munkája illető részének fölvétele előtt ugyanazon ügygyel más választmányt biznánk meg. Sőt az igazságos fölosztás s kulcs kidolgozása is ez országos választmány kötelességei közé fog tartozni, következőleg e végből már régebben kiküldött kerületi választmányunkat meg kell szüntetni. Mindezt pedig nem dolgozhatja ki tökéletesen más, mint országos választmány, mely diéta után is munkálkodik. Mert itt adatok kellenek, miknek összeszerzése hivatalos utakon is időbe telik, mert föladata nagy, t. i. a magyar fináncz-rend-

szer, költség-rendszer kidolgozása, melyre a külföld oly sokféle móddal ajánlkozik, melynek megválasztásától függ a nemzet jövőndője; és véleményem szerint mindazon újabb hirlapi tervek, milyenek a két garas, jegybank stb. mint az egésznek csak egyes oldalai, csak azon országos választmány által, s csak egy bizonyos fináncz-rendszer alapján ítéltetők s oldhatók meg. Mert ha valahol veszedelmes a szakadozott intézkedés, veszedelmes a fináncz- s adó-munkálatokban, hol a sorsra semmit sem szabad, hanem mindent az összefüggő számításra kell bízni, s épp ezért, mivel mi eddigelé megkimélt egész tehetségünkkel e pályára csak most lépünk föl, nem akarnám, hogy a törvényhozás úgy dolgozzék, mint ama könnyelmű gazda, ki szobát szobához, részt részhez ragasztva épít, hanem úgy, mint egy mélyen átgondoló építő mester, ki előbb megkészteti az egész rajzot, s így bár egymásután épít, de épít nemcsak a mai napnak, hanem a jövőndőnek is.

Én tehát utasításomnál fogva a házi adóhoz nem járulhatok, de az országos választmányt pártolhatom, mert ez megérleli s nem sietteti el a tárgyat, mert az álladalmakban a legnehezebb s legnagyobb föladat, jó fináncz- s adó-rendszert kidolgozni; mert látjuk, hogy mivel a házi adó keresztül nem ment, naponként új tervek, új formák keletkeznek, s kik a lényegben, a fizetésben megegyeztek, most megakadoznak a módokban. Tehát itt van az ideje a kérdést kiemelni a pártok köréből s bízni egy országos választmányra, mely nem párt nevében dolgozik, hanem a haza megbízásából. Tehát éppen azoknak, kiknek utasításuk az adó ellen van, miért kell országos választmányra szavazniok? Azért, mert a pénzügy így nem fog párt, hanem közhazai kérdésként kellő körületekintéssel s méltánylással tárgyalatni; azért, mert csak így leszünk biztosítva, hogy ha az elvnek el kell fogadtatni, mi haladhat, de soká nem gátoltathatik, minden szükséges rendszerezéssel, s biztosítékkal fog elfogadtatni, azért, mert fölteszem, hogy küldőink, legalább a mieink, nem tartják magokat kizárólag bölcseknek, és bírnak hazaszeretettel, következőleg sohasem rettegnek egy országos választmány munkáját megvizsgálni, mely nem törvényt hoz, hanem a haza szükségeiről s ebbeli fedezéseinek módjáról csak véleményt ad, melyet, ha ők nem javasolhatnak, maradni fognak előbbi végzeteik mellett; ha igen: örülni fognak, teljesíthetni a belátott hazafiúi kötelességet. De mostani utasításom szerint kijelentem, hogy a választmány munkáját tárgyalás előtt küldőimmal okvetetlenül közleni fogom, s ezt annyiival inkább kijelentem, mert ha elvben az utasítások barátja nem vagyok

is, azt hiszem, hogy az adóügy, pénzügy az, melyre nézve azoknak legkésebb kell megszüntetniök.

Tóth (Vas megye követe) úgy nyilatkozik, mint Somogy és Hont megyék követei.

Sebestyén (Veszprém megye követe): Minthogy a második lépést az első nélkül megtenni nem lehet, a választmány kiküldetése előtt elvileg kellene döntenie a házi adó kérdésében; tehát Békés ellen szól.

Bachó (Trencsén megye követe) elfogadja az országos pénztári, úgy némely föltételek mellett a házi adót is, azért Békés mellett van.

Rohonczy (Sopron megye követe): Valamint az úrbérben Sopron zászlót vitt elől, úgy hiszi, hogy e részben sem lesz szükség, de néki küldöitől az ideiglenes fizetésre is pótló utasításra van szüksége, azért Békést el nem fogadja.

Jankó (Pozsony megye követe): Küldői állandó adózást nem pártolnak, de a telekdíjt elfogadják; a mennyiben közpénztár alakítása terveltetik a békési indítványban, e részben Somogy és Hont értelmében azt elfogadja.

Zsedényi (Szepes megye követe) érdemileg nem szól a tárgyhoz, mert az a békési indítvány által más térre van vité. Az izenet iránt pedig tisztában kell lennünk, s őszinte, igaz, nem pedig mesterkélt többségre van szükség, ha a Tábla valami maradandót akar végezni, s megczáfolni azon szállongó gyanút, mintha ezen izenetben valami szemfényvesztés s manoeuvre foglaltatnék. Előadá küldői utasítását, kik örökös, folytonos adót nem vállalnak föl, de subsidium formában három milliót ajánlanak aképpen, hogy abból egy millió az adózó nép könnyítésére fordíttassék. Minthogy tehát az állandó adóra nézve a nem-adózókkal egy téren áll, ezen elvet izenet által veszélyeztetni nem engedheti. Hogy ahoz a nem-adózók hozzájárulhassanak, ki kell benne mondani, hogy örökös adót ne tervezhessen, hanem ideiglenes fizetésen épülő tervről gondoskodjék. Ha ez benne ki nem mondatik, úgy nem a többség kifolyása lesz azon izenet, s ha a kerületi ülésben keresztül megy is, országos ülésben bizonyosan megbukik. Ha azon kiküldendő választmány a házi adóról is tanácskozhatik, a megyékben új szenvedélyek fognak ébredni, a régi dühösség s dacz újra fölelevenül. Ily feltétellel szóló is járul a választmányhoz, mely a küldők fölvilágosítására czélszerű mód lesz. De csak vigyázva és óvatosan. Hogy az értelmiség működésének az utasítások adásánál eredménye nem volt, főoka, mert a nemességet nem édesgettük, hanem mintegy ráriasztva követeltük, hogy az adót vállalja el, s eltér-

tünk az 1836-iki országgyűlés példájától, mely midőn az úrbéri nemesekre adót nyomott, pótlékot adott azoknak az által, hogy birtokukat a status oltalma alá s a földesuri önkény ellenében biztosítottá tette. Így a hid ügyénél a fizetés mellett megvolt azon édesgető remény, hogy annak kényelmét maga a fizető is élvezhetni fogja. E nyomon kellett volna most is járni, de ezt elmulasztották azon érdemes egyének, kiknek buzgó törekvéseit egyébiránt szóló teljesen méltányolja. Most azonban, miután a megyékben annyi böszültség mutatkozott, nem lehet oly rövid uton egy választmány által egyszerre segíteni, s szenvedélyeket okoskodással győzni le.

Turóc megye csiráját látja a békési indítványban a házi adónak, azért ellenzi azt.

Szabolcs az aránylagos adófizetést, úgy ennek körülményes tárgyalására irányzott, Békés indítványozta választmányt nem pártolhatja; tegnapi indítványában a felhozott összegre nézve megjegyzi, hogy ott előbb elvileg a módosítás eldöntetett. Egyébiránt a választmányhoz úgy, mint Szepes, Hont, Komárom és Somogy hozzájárul.

Gabányi (*Szatmár megye követe*) Szabolcscsal tart.

Fogarassy (*Nagyvárad káptalan követe*): Csodálkozik — úgy mond — hogy a külföld egyéb intézményeit oly örömet elfogadjuk s a közadó-rendszert, mely a külföld minden művelt országaiban életben van, elvállalni vonakodunk, holott a subsidiumoktól, ha az adónál többre mennek is, nem irtózunk. Okát ennek abban találja, mert a subsidiumnál az «akarunk» határoz, az adónál pedig a «kell». De az «akarunk» is «kellé» változik, ha akarjuk a haza virágzását. Megjegyzi egyébiránt, miképp bukhat a klerus, elvesztvén politikai jogait, de azért mint klerus fenn fog állani, s bukása nem fogja a statusra nézve azon jó következtetést szülni, mit sokan ettől várnak. Felhozza például Némethont, Württemberg, Baden s Hannoverát, hol a jogfosztott klerus ismét politikai állásra vergődött; felhozza Franciaországot, hol a klerus szavaira a minister a törvényjavaslatokat visszaveszi, hol, midőn a párisi érsek üdvözli a királyt, szavainak jelentősége miatt lesi azokat az egész ország. A klerus jogfosztása hasonló a temetéshez, melylyel institutiók sirba mennek, de a kísérő klerus visszatér előbbi polczára. A klerus az ő jogait mindig a hon javára használta. Midőn Leopold megakará szüntetni a constitutiót, legelőször az esztergomi és kalocsai érsekek emeltek ellene szót; II. Józsefnek az egyházi rend volt élénk ellenzője. Bajorhonban világos példája van annak, hogy a klerus a liberalis elvek mellett szavaz. Az áldásadásra nézve megjegyzi, hogy ő szívesen adja meg mindkét résznek az áldást.

Nagy Károly (Gömör megye követe) a házi adó ellen ugyan, de azért a békési indítvány mellett van.

Bereg, mint Szabolcs.

Huszár (Nógrád megye követe), mint Gömör, azon föltétel mellett, hogy a munkálat a küldökkal közöltessék.

Esztergom, mint Somogy, Békés mellett.

Draveczky (Zólyom megye követe), mint Szabolcs.

Tomsányi (Békés megye másik követe) ismételve is magyarázá, hogy az indítvány a legnagyobb általánosságban tétetett; hogy az semmi elvet praecipuálni nem akar; s minthogy célja fölvilágosítás, éppen oda vág, hogy senki se mystificáltassék. Házi adóra nincs többség, de azon megyék, melyek egy vagy más módon a haza közszükségeit fedezni akarják, nagy többségben vannak, s ha bármely uton-módon valamely somma ajánlatik, előbb csakugyan választmányra kellene bizni a részletesebb intézkedést; a vegyes divergentiák közt egyiknek sincs absolut többsége, s éppen ezen divergentiák össze-
sítése lenne a választmány feladata. A veszprémi káptalannak tegnap tett azon kijelentésére, hogy a választmány majd alulról is, felülről is nyomatik, megjegyzi, hogy ha a magyar klerusnak is nyomasztó az állapotja, nincs hátra egyéb, mint hogy egyenesen az égbe menjen, mert jobb dolga, mint itten, sehol — még az égben — sem lesz.

Temes: A házi s a védelmi rendszer változása mellett, a hadi adót is elfogadja. Ha a mostani hongyülésen nem tétetik meg az első lépés, a jövőn az érdem többé már nem a nemességi, hanem a városi szavazatnak fog tulajdoníttatni. A békési indítványt úgy, mint az előterjesztetett, t. i. a teher egyenlőség elvével elfogadja.

Torna, mint Szabolcs.

Heves: Nem lévén itt kérdés az adó érdemleges elvállalásról, pártolja Békést.

Csanád: Az adót s a békési indítványt elfogadja.

Árva: Békés mellett szavaz Somogy szerint.

Különböző magyarázatok adatván a békési indítványnak, *Majláth* felszólítá Békés követét, az indítványozót, hogy rectificálja indítványát, maga lévén saját szavainak legjobb magyarázója. Mire Békés indítványozó követe *Szombathelyi* felállván, s Zsedényivel szemben előre bocsátván, hogy törvényhozói állása méltóságát sokkal jobban feltudja fogni, mintsem manoeuvrekhoz s mellékes célzatokhoz nyuljon, még egyszer tisztán s értelmesen előadá, hogy nem szándéka bármi elvet anticipálni s ő csak előkészítő, felvilágosító s divergens eszméket összpontosító választmányt akar. Eszméjét vevé

az esküdtszékre nézve történt határozatból, hol szinte nem mondatott ki ely, hanem a felvilágosított küldökre bízott az elhatározás. Szereti hinni a követek egyéniségéről, hogy ez üdvös kérdéstől nem tagadják meg a gondos ápolást. Ő nem képzel oly utasítást, mely a követet meggátolja, hogy ne ügyekezze küldőit bizonyos tárgy iránt felvilágosítani. Indítványát sem Szepes, sem Temes nem jól fogta föl. Amannak indítványa, — hogy t. i. a választmány működési tere megszoríttassék, — az ő indítványának legnagyobb ellensége; mert ő baladni akar, nem visszalépni; — emennek szinte nincs helyes fogalma, mert ő nem akará a teher egyenlőségét kimondatni, hanem azt kíváná, hogy mi előtt bármi kimondassék, küldjön ki a Tábla választmányt. Hogy azonban ennek köre úgy megszoríttassék, miszerint az adókérdés kifejtése feladata se lehessen, ebben meg nem egyezik.

Majláth az így kifejtett indítványt elfogadván, kiköté, hogy a választmány kezei semmi részben meg ne szoríttassanak, mert így ő arra rá nem áll, s becsületes csata nélkül nem akarja az ügyet elveszteni, mely inkább bujkék el nyílt harc útján, mint így feladás-sék. A békési indítvány, mint azt a követ ur előadá, megfelel a méltányosság igényeinek, mert, minthogy az országnak majdnem általános nézete az, miként a közszükségek fedezésére új források nyitása szükséges, s egyedül a módra nézve ágoznak szét a vélemények, a békési indítvány czélja nem más, mint az abstract eszmének valamely concrét alakot adni. Erre nézve azonban a választmány kezeit megkötni nem lehet, mert egyébként az ügy veszne el csata nélkül, s előre kimondatnék a rosszalás azon elvekre nézve, melyek ha talán abstract minőségben nem nyernek is többséget, alkalmazásukban kedvezőbb fogadást nyernének. Az adópártolók részéről viszont biztosítandók azok, kik most utasítás által eltiltattak az ügy pártolásától; miszerint a választmány minden megszorítás nélkül küldessék ki, s annak véleménye, mielőtt tárgyalás alá vétetnék, a küldökkel közöltetni s ez érdembeni akaratok nyilatkozása bevértatni fog.

E közben egy kis mulatságos szövtáltás is történt, jelesen :

Horváth Simon (*Ung megye követe*) nagy zaj közt tartott hosszú beszédben, melyet sohasem szokott hallgatni senki, sőt az ifjuság bele szokott kiáltozni, s így általános nevetés tárgya volt, Baranya követét, *Majláthot* azzal vádolá, hogy a szokott modorából kiesett. *Bachó* (*Trencsén megye követe*) pedig párvonalat húzott azon kétféle szeretet közt, melyet Baranya és Ung követei az arisztokratia iránt bizonyítanak.

Erre *Majláth* (*Baranya megye követe*) : Ung követe által azzal,

vádoltatván, miként elhagyva eddigi modoromat, egy kissé vakmerőn állítám azt, hogy a nemzet általános értelmiségének határozatává vált a tehermentességrőli lemondás, én mindenek előtt ezt nem állítám, hanem azon meggyőződésemet jelentém ki, miként a teherelvállalás szüksége a nemzet értelmi többségének általános határozatává vált. De ha az elsőt állítottam volna is, úgy hiszem nem csalódtam vala, mert mutasson az érdemes követ egy intelligentiát, mely vagy hirlapok útján, vagy a megyei gyűléseken a tehermentesség mellett szólalt volna föl; egyedül a teher elvállalás módja, ideje stb. körül forogván nagy részt a vita. Egyébkint abban sem volt egyáltalán semmi megbántó, mert midőn azt mondtam, hogy a nemzet értelmi többsége nyilatkozik az adóelvállalás mellett, az érdemes követ urat kétségen túl az értelmi minoritáshoz soroltam, ha mégis ebben hibáztam, akkor bocsánatot kérek. Trencsén követe, bár érdemileg velem kezét fogva, azt monda mégis, miként én úgy szeretem az aristokratiát, mint az apa, ki gyermekét, a kit szeret, megfenyíti. Én azt hiszem, hogy nem büntetés az, midőn egy hont mutatnak az aristokratiának, mely most még parlagon fekszik, de czélszerű investitiók által édenre varázsolthatatik, s mely édennek legszebb s legédesebb gyümölcseit élvezendenék ők; nem büntetés az, midőn egyenvonalt huzunk a mult és jelen között, azon mult közt, midőn a számra kicsiny, de karra hatalmas magyar nemzet hódítóként szállta meg e hont és a jelen XIX. század békés dereka között; nem büntetés az, midőn figyelmeztetőleg szólalnak föl azon kiáltó ellentétre nézve, melyre a jelen állapot oly könnyen fajulhat, azon kiáltó ellentétre, mely egyrészt a pazar fényűzés, és semmi, vagy illusorius köteleesség, más részt nyomor, inség és semmi vagy illusorius jog között létezik; mely ellentét sohasem volt a stabilitás biztositéka.

Bars Békés mellett szavaz.

Szentkirályi kerületi jegyző sajnálja, mit Szepes követe mondott, s vigyázatlannak nevezi annak előadását, mert így az adó barátai kénytelenek lesznek szavazás által dönteni el az ügyet s ennek lehető következeseiért Szepes követe magára vállalja-e a felelet terhét? E kérdés nem olyan, melylyel tréfálni lehessen, s igen kicsinyszerű szót használ Szepes követe, midőn manoeuvrenak nevezi ezt; mert itt az a kérdés: lehessen-e hazánkban békés uton haladni? Szóló nem kér semmit az ellenféltől, mert ő minoritásban maradván is győztes lesz; de figyelmezteti az ellenfelet, hogy minél élesebben s keserűbben vitetik e küzdelem, annál veszélyesebbek lehetnek annak következményei, mert oly viszbangot fognak felköltetni a honban, melynek lecsillapítása nem e ház hatalmában áll. Ő inkább bukik, mint transigál.

Nem tartja jónak e kérdést élére állítani, mert nem csak committensek vannak ez országban, hanem más élők is, kiket ha nem is úgy, mint *szavazókat*, de mint *gondolkodókat* tekintetbe szükség venni.

Somssich Pál (Somogy megye követe) egészen Szombathelyi értelmében nyilatkozik.

Klauzál még keményebben kikel Szepes követe ellen. Kereken tagadja, — úgy mond, — hogy tudhatná Szepes követe, miként állanak a vokszok a házi adó iránt; lehet, hogy néha a főispánok megfélekezve, közlik a kormánylyal az utasításokat; s ha ő innen tudja azokat: nem ad megjegyzéseire semmit, mert Szepes követe a törvényhatóságoknak nem controlleurje, és itt, mielőtt a kérdés eldől, azt megbukottnak bélyegezni nem szabad, mert hiszen kik a békési indítványt jól fogták föl, nem látnak abban semmi veszélyt az adó elleni utasításra nézve. Micsoda manœuvre és mystificáció lehet itt? kinek volt csak eszeágában is, hogy ez által kimondassa a házi adó elfogadásának elvét? De az utasítások jelen állásában neki, úgy mint minden igaz hazafinak, közvetítő elvről kelle gondoskodni, hogy az adó kérdése szavazásra ne jöjjön, mert a törvényhozáshoz nem illett volna igazságtalan végzést hozni, melynek kimondása szígyenbe sülyesztené Európa előtt a magyar törvényhozó testet. Ide akarta-e dolgainkat vezetni Szepes érdemes követe?

Mire Zsedényi: Nem akad fel, úgy mond, azon, hogy az előtte szólók annyi epét öntöttek ki ellenében; de midőn ők a nemzet jövője panaceájaul a házi adót állítják fel, ő annak ellentmond. A nemzet jóllétét akarják azok is, kik a teher más neveit elfogadják. Kérdezi ő: miért e keserűség, e megtámadások? Mi kötelességünket teljesítők, midőn utasításainkat előadók. Mi az utasításokróli tudomást illeti, Pest megye követe volt az első, ki azt monda, hogy a házi adó mellett 17 megye van. Nem azt kérdi: mit mondand a 12 millió, ha házi adó nélkül menend haza, hanem azt, hogy mit fog mondani, ha nagy remények után semmi eredményt nem aratunk.

Bezerédj (Tolna megye követe): Én pedig határozottan mondom Szepes követének, hogy a közös adózás multhatlan föltétele jólétünknek, s bajaink orvoslásának. (*Szepes követe közbeszól: a házi adót mondtam.*) Igenis! a házi adó, a mint Magyarországbán a megyei szerkezet létezik, és különösen azon helyzetet tekintve, melyben Magyarország a központi kormány és az örökös tartományok irányában áll, éppen a törvényhatósági házi adó közös viselése Magyarországbán multhatlanul szükséges. Kell-e ezt magyarázni? Annak, hogy közös legyen az adózás, nemcsak elméleti, de igen is történeti alapja

van minálunk, melytől éppen azok, kik conservativeknek mondják magukat, az elismerést megvonni nem fogják; t. i. azon alapszerződés, melyet atyáink Ázsiából kijöttükkor kötöttek vala: hogy a mit közös erővel szerzendenek, abból bárki közülök ki ne rekesztessék. Akkor kardok, s nyilakban volt a közös erő, akkor vérrel szereztek, és mégis közösség volt föltéve, s kikötve az erőben; most, midőn csak pénz kívántatik, lehet-e az ezer évvel ezelőtt már elismert igazságot megtagadnunk? Egyébiránt hogyan lehetett már fel is tenni, hogy az országos választmány éppen a megyei házi adó kizárása mellett lehetne kiküldendő! Ha az adó egyik nemét előbb szavazással eldöntöttük volna, miért ne tettük volna azt a többi pontokra nézve is, és így végre mi maradt volna az országos választmány teendőjéül? és hogyan lehetett azt akárkinek föltenni azokról, kik a közös adó mellett állanak, hogy szent ügyeket ily módon fognák elhagyni? — Ily módon e dolog nem mellőztethetik, az adó kérdésében levő igazság és erő nem oly könnyen győzhető le. Nemcsak, mint valamely közönséges feladat, általános okoskodásokkal tárgyalandó az; követelnünk kell e részben, sajátosságos körülményeinkhez képest igazságot még különösen azon nemes társak nevében is, kik úrbéri telkeken laknak, és adó alá vannak vetve. Meg kell mondanunk, hogy az 1836-iki törvény következményei azon czikkely szűk korlátai közt meg nem férnek. Az úrbéri nemesség már sorsosa és természetes szövetségese e részben az adófizetőnek; ébred is már és nem lesz sokáig oly állapotban tartható, hogy érdekét és arra nézve törvényes úton s formákban gyakorolható erejét meg ne ismerje. Ne is kételkedjünk, bárminő distinctiók daczára követelni fogja ő azon egyszerű és igen is érthető igazságot, miszerint ha ő, a legszegényebb osztálya a magyar nemességnek, szegénységétől adózik, adózzék a gazdagabb is, és a nemesi egyességet az «*una eademque nobilitas*» következtetését a fizetésben meg ne tagadja. Igenis, különösen az úrbéri nemesség nevében kellett vala követelnem, ha reá kerül a dolog, hogy közösen adózzunk, és ne kételkedjék senki; hogy itt az idő, melyben az úrbéri nemesség oly hangos szóval fogja vitatni igaz követelését, melyet oly könnyen ledorongolni nem lehet. És fogtam volna követelni a kir. városok nevében is a közös adózást; hiszen azok is tagjai a szent koronának és az aristokrátiához tartoznak, az úgy mondott nemesi terheket viselik, itt ülnek velünk és mégis adóznak. Mit felelünk az ő szavokra, ha hasonló igazságot kérnek önmagukra nézve is tőlünk? És fogtam volna követelni a közös adózást a 12 millió nevében. A közös adózás kérdése a mint fel van egyszer téve, valódi minoritásban többé nem maradhat és azon

végzés, mely azt elnézné, nem csak Verböczy prologusának szabályába ütköznék, hanem azon felelősséggel sem egyeznék meg, melylyel azok, kik a népek sorsáról intézkednek, isten után tartoznak.

Ezeket előre bocsátva a szóló követ átment a békési indítványra. Az országos választmányt részletesen utasítani semmiképp nem lehet, s az adó barátai csak azon feltétel alatt állhatnak arra, mint ez tegnap majdnem közértelem is volt: ha ez által a közös adózás elve és ezen elvek életbeléptetése ki nem záratik, s el nem vettetik, hanem mindkét részre szabadon hagyatván a tér szólni az országos választmány javaslatához; a választmány most csak általános utasítással küldetik ki. Így volt téve, így volt felfogva a tegnapi békési indítvány, így lőn ma is magyarázva, s ily értelemben van szerkesztve az üzenetjavaslat, melyhez szóló ragaszkodván, annak értelmében kívánja a közös adózási elv megtagadása nélkül, a végzést kimondatni. Ha pedig a másik rész ellenkező értelmet kívánna a kiküldésnek adni, akkor szóló országos választmányt inkább nem akar, és azonnal lényegében s egész terjedelmében kívánja felvételni az adó tárgyát. Lássák akkor az ellenkező részen álló követek, mi lesz a vitatások eredménye, és lássák ők, ha nem lett volna-e jobb elfogadniok azon módot, melyet Békés követe indítványozott s mely sajátságos helyzetünkben, éppen az ő irántoki tekintetnél fogva, az adó baráti előtt is kívánatosnak tetszett.

Végre, annyi érdekes vita után, melyekből eléggé kiderült, hogy a békési indítványt elfogadó, egyébiránt adó elleni utasítással korlátolt követek kötelességük szentségét az indítványhoz járulás által, de csak egy hajszálnyira sem sértették, — határozattá lett, hogy a békési indítvány s azon elvek, melyek a jegyző üzenet javaslatában kimondtvák, elfogadtatnak, s a javaslat közíratra bocsáttatott.

165. Kerületi ülés.

1844 márczius 6-án.

Elnökök, naplívivő, tárgy, mint tegnap. Jegyzők: Szentkirályi, Szemere.

Felolvastatván a tegnap elvileg helyeselt jegyzői szerkezet, még azok által is elismertették a tegnap elfogadott békési indítvány hű ki-

nyomatának, kik tegnap a szerkezetet megtámadták. — Voltak azonban ma is, kik annak egyes szavaiból, mint például: közkölség, közgazgatás, közjog stb. azt akarták kiokoskodni, hogy abban a háziadó s közteherviselés eszméje rejlik, mi az adó elleni utasításokkal meg nem fér.

Somssich (Somogy megye követe): Egy új szerkezetet olvasott föl, miszerint «a hazának naponta növekedő szükségei, és azon kérdés: minő kútforrásokból lehetne azokat legczélszerűbben fedezni? a RR. figyelmét ki nem kerülhetvén, minthogy a haza oltárára teendő áldozatok iránt majdnem általánosan mutatkozó készség, kivitelében többfelé szétágazik, a KK. és RR. szükségesnek vélték egy választmánynak kiküldetését, mely még ezen országgyűlés alatt egy tervet készítsen aziránt, miként lehetne az e részben különféle ágazó véleményeket az ország közjávára egyesíteni.»

Néhány megye ezen szerkezet által magát megnyugtatta érzé, noha a többség ezen és a jegyzői szerkezet közt semmi lényeges különbséget föl nem tudott fedezni.

Szavazásra tüzetett azután a kérdés: maradjon-e a szerkezet vagy nem? 35 megye 13 ellenében elfogadá azt; Bihar jelen nem lévén. A kevesebbbségben maradt megyék: Abaúj, Esztergom, Fehér, Győr, Liptó, Sáros, Somogy, Sopron, Szatmár, Turóc, Ung, Zemplén, Vas megye. Azután a szerkezetben némi csekély változások történtek.

Majd elhatározzák a Rendek, hogy az országház iránt terv adandó s még a diéta folytán Pestre utazandó országos választmány tagjaiul a megyékből kerületenkint két-két, a városokból szintén két s a kerületekből és egyházi rendből egy-egy tagot fognak választani.

Ezután *Szemere* ker. jegyző olvasá fel a büntetőtörvényjavaslat tárgyában készült 2-ik izenetet a méltóságos Főrendekhez.

CXV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 márczius 7-én, d. e. 10 órakor.

Tárgy: A KK. és RR. izenete a méltóságos Főrendekhez az ország javára szolgáló eszközök és költségek beszerzése iránt.

Fiáth Ferencz kerületi elnök bemutatja a mult napokban tartott kerületi ülések eredményét: a békési indítvány nyomán keletkezett izenetet, mely az Országos Iratok közt 117. sz. alatt található s a következő:

117. Izenete a Karoknak és Rendeknek a méltóságos Főrendekhez az ország közjavát és gyarapodását előmozdító eszközök létesítésére szükséges költségeknek mi útoni beszerezhetése iránt.

A KK. és RR. az ország mind anyagi, mind szellemi fejlődésének előmozdítását viselvén szemeik előtt, midőn egyrésről megvan-nak győződve, hogy mindaz, mi akár a közigazgatásban eszközözendő javításokra megkívántatik, akár az anyagi jólét előmozdítását eszközölhető közmunkákra szükséges, a mostaniaknál nagyobb költség nélkül nem érhető el; azon körülmények pedig, melyek által a közipar kifejlődése föltételeztetik, egyesített nemzeti erőt kívánnak; másrésről kénytelenek elismerni, hogy a rajta jelenleg fekvő közterheket is elviselni alig képes adózó népnek erejét a közköltségek mel-lőzhetlen nevelése minden tekintetben felülhaladja: mindezeknél fogva egy országos választmányt kívánnak kiküldetni, mely a hazá-nak mind szellemi, mind anyagi kifejlődésére szükséges költségek, mi úton és mi kútforrásokból lehető legkönnyebb beszerzése, úgyszinte igazságos felosztása és legcélszerűbb kezelése iránt, mind közjogi, mind közigazgatási tekintetben oly végből adjon még az országgyű-lés elébe minél előbb véleményt, hogy a közszükség jelenleg mi mó-doni fedezésének és jövőben mi módon lehető legcélszerűbb fedez-hetésének tárgya teljes és tökéletes világosságba helyeztetve leendvén, a nemzet áldozatra hajló készségének összpontosulhatására annál biztosabb irány tűzethessék ki; és e részben a szerint tétethessék tör-

vény által rendelkezés, a mint az ország közjava, a haza polgári és anyagi jólétének jövődjé leginkább megkívánják.

Felszólítják tehát a méltóságos Főrendeket, hogy e választmányhoz részökről is tagokat nevezni, és velök kezét fogva közremunkálni méltóztassanak.

Erre *Elnök* ő nagyméltósága kijelenté, hogy ezen igazságos és korszerű izenetre nincs semmi észrevétel.

A kerületi ülésben kisebbségben maradtak előadák a naplóba iktatandó ellenkező véleményeiket és utasításait. Egy adózás-ellenző követ: *Horváth Simon* (Ung megye követe), hosszabb czáfoló beszédet mondott azokra, mik a kerületi ülésekben felhoztak, mire *Elnök* ő excellentiája megjegyzé, hogy ilynemű válaszlásoknak a másutt mondottakra, helye nincs.

Azután küldöttséget nevezett ki, mely az izenetet a Főrendekhez átvigye.

A gyűlés 12 óra felé eloszlott.

(*Rendi Napló III. k. 173—182. l.*)

166. Kerületi ülés.

1844 márczius 8-án.

Elnökök: Sárközy (Fehér megye), Bárczay (Abauj megye). *Jegyzők*: Szemere, Szentkirályi. *Naplóvivő*: Zákó.

Tárgy: A Jászkun kerületek rendezése.

Szentkirályi Móricz kerületi jegyző felolvasá a Hajdu kerület rendezésében történt szerkezeti változtatások hátra levő részét.

Ezután *Szemere* olvasá föl másodszor a büntető törvénykönyv tárgyabani második izenetet, mely «éljen»-nel fogadtatott s pár szó változtatással helyben hagyatott.

Megkezdeték ezután a Jászkun kerületek rendezéséről törvény javaslat vizsgálata. Ezen törvényjavaslat csaknem egészen hasonlít a Hajdu kerület rendezéséről szól törvényjavaslathoz, s miután a jegyző már előre belejavítá a Hajdu kerület rendezés közben elfogadott

változtatásokat, noha a Jászkun kerületek igen sok czikkre tevének észrevételt, a munkálat vita nélkül helyben hagyatott.

Ma a Jászkun kerületről általánosan s az egyes jászkun községekről különösen szóló I. és III. rész végeztek el. Amabban a Jászkun kerületek hatósága, kötelességei s szabályhozási joga, — ebben a telepedés, a lakosok jogai és kötelességei, a választók és képviselőkről rendelkezők foglaltatnak.

167. Kerületi ülés.

1844 márczius 9-én.

Elnökök, jegyzők, naplótíró, mint tegnap.

Tárgy, mint tegnap.

Felolvastatván a Pesten építendő országház dolgában kiküldött országos választmány választott tagjainak névsora, folytatott a Jászkun kerület rendezése. A kerületi választmány munkálatának III. része, mely a «kerületi és községi közjavakról» szól, azon elvekre alkalmazva mik ugyan e tárgyban a Hajdu kerület rendezésében kimondattak, új szerkezet alá bocsátandó. Ugyanez történik a IV. résznek, mely a «közigazgatásról» szól, némi részeivel is. A többi ellenzés nélkül elfogadtatott. Az V. részre nézve, mely a «bíráskodást» tárgyalja a jegyző indítványozá miképp itt kellene meghatározni, vajjon a KK. és RR. az eddigi községi törvényszékeket megakarják-e tartani; a kerületi törvényszéket és nádori törvényszéket felebbviteli törvényszékekül megtartván, vagy azt határozzák, hogy a helybeli törvényszékek megszűnván, a három kerületben t. i. a Nagy-Kunságban, Kis-Kunságban és Jászságban ugyanannyi primæ instantiæ törvényszék állíttassék föl. Az illető követ az elsőnek elfogadását sürgetvén, többséget nyert, minek következtében a közbirák száma minden községben ötre határoztatott, és a szerkezet e tekintetben fog változtatni. Ugyan e követ továbbá indítványozta, hogy költség kimeléséből a bíráskodás ne szakíttassék el az igazgatástól. Azonban e kívánság ellenkezvén a Táblának többször kimondott elvével, ezen indítvány nem pártoltatott. Hasonlóképp a VI. részre nézve, mely a «végrehajtásról» szól, tett indítványai, t. i., hogy a tisztviselők hat esztendőre (nem háromra, mint a választmány javasolja) választassanak; hogy a kerü-

leti tisztviselők száma eszköztekkel szaporíttassék és hogy a községi tisztviselők képessége birtokhoz köttessék, pártolás nélkül elhangzot-tak s így a munkálat VI. része is elfogadtatván, az ülés eloszlott.

CXVII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 márczius 9-én, d. u. 12¹/₂ órákor.

Tárgy: A Nádor üdvözlése születés napja alkalmából. A KK. és RR. 2-ik izenete a büntető törvénykönyv III. része iránt. A pesti országház iránt kiküldendő választmány.

Ez ülésben Nádor Ö Fenségének születés napjára tisztelkedő választmány neveztetett, és a büntető törvénykönyv iránti második izenet a méltóságos Főrendekhez felolvastatott és minden ellenzés nélkül elfogadtatott. (Lásd: Orsz. Iratok 118 sz. a.)

Veszprém megye követe, Hont megye követének minapi kijentése ellenében, megyéjének azon utasítását adta elő, miszerint az a táblai elnök ö nagyméltósága iránt teljes bizodalommal viseltetik.

Felolvastattak továbbá az országházi választmány tagjainak nevei.

Vége *Elnök* ö nagyméltósága öt kérelemlevelet nyújtott be, úgymint: *a)* Kraszna megye folyamodását bekeblezése tárgyában; *b)* a gazdasági egyesület folyamodását, melyben országos segédpénzt kér; *c)* Ugyanannak cselédrendszert illető folyamodását; *d)* Kis Dávid esedezését olajkészítés tárgyában; *e)* Matkovics Pál petitioját, melyben azon kérdést teszi föl: vajjon a sz. mártoni apát gyakorolhat-e juris perekben bíráskodást?

(Rendi Napló II. köt. 183—184. lap.)

Márczius 10-én vasárnapi szünnet.

168. Kerületi ülés.

1844 márczius 11-én.

Elnökök: Kruplanitz (Esztergom megye), Lónyay Gábor (Zemplén megye). *Jegyzők:* Szemere, Szentkirályi Móricz. *Naplóvivő:* Majláth.

Tárgy: Évenkénti országgyűlés. Jász-Kun kerületek rendezése. Tanácskozások sorozata.

Szemere mint *kerületi jegyző*, felolvassván az országgyűlés évenkénti tartása iránti izenetet és törvényjavaslatot, azoknak szerkezete, csekély igazításokkal, melyek főleg néhány törvények hibás idézésére vonatkoztak, helyben hagyatott.

Továbbá *Szentkirályi* előterjesztése mellett a Jász-Kun kerületek rendezése a 144. §-tól végiglen tárgyalatott. E munkálat legkisebb ellenzés s újabb viták nélkül igazították mindazon módosításokhoz, mik a Hajdu kerület belrendezésében már elfogadtattak. Csupán az illető kerületi követeknek voltak némi észrevételeik. A 146., 147., 150. stb. §§-ban a közigazgatási tárgyak, mik eddig nádori felügyelet alatt állottak, a Helytartótanács felügyelői hatalma alá rendeltetnek. E részben a Jász-Kun kerületek az eddigi szokást sürgették továbbra is fenntartani. A 191. §-ról pedig az országgyűlési követ választhatását a kerületi birtokosságra kívánák szoríttatni. E kívánatokat senki nem pártolá; azonban elfogadtaték, hogy a kerületi képviselők választásának határideje ujév utáni első hétfőről, tekintetbe vevén a gazdák ez időszaki házi gondjait, mindenszentek napja utánra tétessék; s hogyha időközben valamely kerületi hivatal megüresednék, nem a főkapitány, mint a választmányi javaslatban volt, hanem a nádor helyettesítsen a kerületi közgyűlés által ajánlandók közül. A községi javak jövedelmeire nézve tett rendeletek végre a kerületekre oly képpen lettek kiterjesztve, hogy azok árverése a kapitány jelenlétében kerületi választmány által történjék, miként a 283. §. szerint, egyes községek jövedelmei a kapitány előtt a helybeli tanács által adatnak ki árverés útján.

Befejeztetvén a Jász-Kun kerületek rendezése, a további tanácskozások sorozata, különösen a másnap fölveendő tárgyak iránt kért az elnökség utasítást. A többi kerületek rendezése után mindenekelőtt

a XVI. szepességi városokat illető választmányi munkálat vonta magára a Rendek figyelmét. Voltak, kik e XVI. városok ügyét, míg országgyűlési szavazatjogaikra nézve a megyék többsége nem fog nyilatkozni, halasztani kívánák; mások azonban felfüggeszthetőnek mondták a szavazat iránti kérdést a nélkül, hogy a rendezés, mit minden megye egyiránt óhajt, halasztatnék. De gyorsabb tárgyalhatás tekintetéből szükség vala a rendezésekkel foglalkozó kerületi jegyzőt megbízni, hogy a választmányi szerkezetet a XVI. szepességi városokat illetőleg is azon módosításokhoz alkalmazza, mik már a Hajdu s Jászkun kerületekre nézve megállapítvák.

Következett a turopolyai kerület rendezése. Ez határozatáték a következő napi ülés egyik tárgyául. Miután azonban ez kisebb, sem, mint félnapi tanácskozásokat kihuzna: némelyek utánna a népnevelést, mások a vallás ügyében átküldött förendi válasz izenetet kerületileg, sokan országos ülésben a kerületek eddig bevégzett rendezését mások ismét a megyei kihágások iránti törvényjavaslatot indítványozák mielőbb felvetetni. Említettett ugyan a vallás tárgya mellett a kedélyek ingerültsége, melylyel annak közérdekű ügyén az egész haza csügg, s mely a RR. késedelmét bűnös hanyagságul fogná beszámítani, jobbnak látá mindazonáltal a többség ezt előleges értekezések szüksége miatt, de némelyek szerint oly várakozás reményében is, hogy e tárgyban királyi válasz kiadatása már sokáig nem késhetik, csak igen rövid időre felfüggeszteni.

Ezek után tehát csupán az iránt lehete kérdés: a megyei kihágásokat tárgyzó törvényjavaslat országos ülésbe vitelének adassék-e elsőség avagy a már bevégzett kerületi rendezéseknek? Határozat lön: a megyei kihágások ügyében készült munkálat előlegessége, noha ebben a követválasztások fölötti biráskodás lényeges kérdése eldöntve még nincsen.

169. Kerületi ülés.

1844 márczius 12-én.

Elnökök: Lónyay Gábor (Zemplén), Kruplanicz (Esztergom).

Jegyzők: Palóczy, Vukovics, Szentkirályi.

Tárgy: Hitelesítések s törvényczikkely a turmezei kerületről.

Az *elnökség* jelentése folytán azon kérelemlevelek, melyeket kir. személynök ő Nmlga közelebb országos ülésben bemutatott, véleményadás végett kiadattak a kérelmezési választmánynak.

Ezután *Palóczy ker. jegyző* előterjesztvén a Szatmár megye követén elkövetett utczai bántalom következtében érkezett leiratra hozott kerületi határozatot az köziratra rendelteték.

Olvastatott továbbá *Vukovics ker. jegyző* által azon üzenet, mely mellett a megyei kihágások tárgyában készült törvényjavaslatok a főrendi Táblához átküldetnek, s a főispáni eskü forma, mely e munkálattal kapcsolatba hozaték. Az esküpéldány köziratra bocsátaték; az üzenetből pedig kitörültetvén azon czélok említése, mik a munkálat tárgyában a RR.-nek irányul szolgáltak, egyszerű kísérlével készítettet. Egyszersmind azonban kimondaték, miképp a RR. e tárgyat nem kívánják a Főrendekkel közleni, mielőtt átvizsgálandják, míg annak egy lényeges kérdése: a követválasztások feletti bíráskodásra nézve eldönteni nem fog.

Ez előzmények után egy törvényczikkely került tanácskozási szőnyegre, mely 15 §-ban általánosan rendelkezik *Turmező kerületéről*. A választmány t. i., mely a városok és kerületek rendezésével volt megbízva, ezen kerület mostani jelentéktelen állását az országgyűlésen és szavazata aránylagos meghatározásával változtatni szükségesnek, sőt a több kerületekre nézve tett rendelkezések után melőzhetlenül igazságosnak is tartá. De midőn a historiai jogalap hasonlatosságából kiindulva Turmezőnek is megadatik az illető szavazat: a törvényhozásnak mindenekelőtt gondoskodnia kell, hogy azon hatóság önállósága, melynek a haza közügyeibe határozó befolyást enged, teljesen biztosíttassék. Ily nézet fejeztetik ki a törvényjavaslat bevezető szavaiban: «a turmezei kerület Zágráb megye hatósága alól minden tekintetben kivéttetik, és mint önálló törvényhatóság szabályokat alkot» stb. Ezentúl tehát a 2-ik §. szerint a kerület törvényhatósága alá tartozandanak ezután mindazon nem-nemesek is, kik eddig urbéri viszonyaikra nézve Zágráb megye törvényszéke alatt állottak s kiknek büntető pereik megyei törvényes bizonyság jelenlétében ítéltettek. Hasonló okból Csécsa és Vukovina helységek is a 4. §. által szintén Turmező nemesi kerületéhez kebeleztetnek, mint határain belül fekvő jobbágyi birtokok. Külön választatván eképpen Zágráb megyétől Turmező kerülete, szükség leszen határait is, mikre nézve az eddigi összeköttetés viszonyaiban villongás nem lehete, ünnepélyes cselekménnyel kijelölni. E részben a 3. §. határjárásra a kir. hatóság választott bírait bizza meg; az esetben, ha magok választani mulasztának.

vagy a törvényes napon túl késnének, a nádor ruháztatván fel kinevezési joggal. E határozatok eredményeül az 5. §. a kerületi törvény-szolgáltatás alá rendel minden, a kerület állandó lakosai vagy birtokosai ellen támadható magánjogi követeléseket s büntető közkereseteket. A többi §§-ban főleg az adó kivétel körüli általános szabályok foglaltatnak, mik már egyéb rendezési munkákban elfogadtattak. A törvénykezés, közügyek folytatása, választások meghagyatnak, mint eddig szokásban voltak. A közigazgatást, míg törvény által nem rendeltetik, a kerület maga szabályozhatja. Végül a 15. §-nál fogva az országgyűlésen egy egész, azaz a megyei mostani szavazatok irányában fél megyei szavazat adatik a kerületnek, mely egy követet küldend.

Olvastatván *Szentkirályi* által e törvényezikk, *egy megyei képviselő* annak tárgyalását azon okból, mivel a turmezei gróf, ki a messze fekvő kerület belviszonyai iránt a RR.-nek bővebb felvilágosításokat nyújthatna, haza utazott, elhalasztani kívánta. A többség azonban a felvételt annyiival inkább sürgeté, mivel e törvényjavaslat által Turmező belső körülményei, mikre nézve felvilágosítások kívántatnának, közelebből alig érintetnek; s mert az elhalasztást Horvátország követei is, kik egy idő óta kerületi tanácskozásokban nem jelennek meg, hasonló joggal követelhetnék.

Tanácskozás alá vétetett tehát a törvényezikkely s előbb egyes §-aira, majd az egészre nézve tétettek észrevételek. Először is *egy megyei követ* onnan származó aggodalmát fejezé ki, minélfogva az által, hogy külön törvényhatóságul rendeltetik Turmező, Zágráb megyéből, melyen most is erőt von az illyr-párt, a horvát elem egészen ki fog zártni.

A *kerületi jegyző* erre válaszul adá, hogy a különválást éppen Turmező érdeke kívánja, melynek csak az önállóság feltétele alatt lehet szavazatot adni. Különben azon turmezeiek, kik Zágráb megyében birtokosok, ezentul sem fosztatnak meg befolyásuktól, miként a Hajdú kerület több lakosai Szabolcsban, s némely Jászkunok Pest megyében is bírnak hasonló ok miatt választási joggal.

A *slavoniai megyék követi* pedig a határjárásrai kinevezés jogát, mint Horvátországban szokás, a nádor helyett ez esetben a bánra indítványozzák átruházni.

Hosszasabb vitákra szolgált ez alkalmul; fejtegettették a nádornak, mint a Helytartótanács elnökének, de mint Magyarország s eképp kapcsolt Részei főhivatalnokának is hatósága Horvátországra nézve, mutogatatték, hogy mindazon jogoknak, mikkel a nádor bír,

nem részese a bán Horvátországban. A viták sarkpontja azonban főleg azon tétel levén, miszerint puszta gyakorlat, mely gyakran éppen sérelem, elegendő figyelmet még nem érdemel, a slavoniai megyék kívánata csak akkor lett elfogadva, midőn támogatására később az 1802:23. törvényczikk 4. §-a említettetett. Indítványoztaték továbbá, hogy a honoratorokra azon jogok, melyek a megyékben megadatni határozottattak, itt is terjesztessenek ki. — Pártoltatott.

Legtöbb nehézségek tétettek a törvényjavaslat végső pontjai ellen, mik egy-két általános szabály mellett, eddigi rendezetlen állapotában hagyják a kerületet, s szét tépven azon viszonyokat, mik eddig Zágráb megyével kapcsolatban tarták, igazságszolgáltatásban a felelbbvitelt, követküldésre nézve a választás módját s végre azt sem határozzák meg, minő részt vegyenek ezentul saját tartományi gyűlésökben. Ezekre nézve csaknem közönségesen elismerteték a bővebb rendelkezések szüksége. Az iránt azonban kérdés támadott: vajjon e törvények részletesen dolgoztassanak-e ki a közigazgatás minden ágait illetőleg, avagy azon a nyomon, mit a választmány a szőnyegen levő cikkely készítésekor követett, csak általánosságban intézkedjenek? Ez utóbbi vélemény pártolói okul hozván fel a horvátok idegenségét ilyes lényeges változtatások ellen, óhajtják, hogy önkeblökben ébredjen először a részletes rendelkezés szükségének belátása, kik leginkább ismerik saját viszonyaikat, s legalkalmasabban tudhatják azokat a megyei szerkezethez assimilálni, melyet Zágráb megyéveli érintkezésekben ismerni tanulhattak. A törvényhozás előtt Turmező jelen állapota sokkal ismeretlenebb, sokkal bonyolultabb, hogy sem könnyen tisztába hozathatnék. A többi kerületekben és a királyi városokban csak némely formák változtak, de itt egészen új törvényhatóságot kellene teremteni, mi egyszerre lehetetlen. A jelen országgyűlés tehát teljesítendi feladatát, ha ezuttal csak a leglényegesebb kérdések iránt intézkedik, ha azokhoz, melyek már a törvényjavaslatban foglaltatnak, még ki fogja mondani, hogy p. o. pöreit a kerület a báni táblára vigye főlebb, a követválasztás úgy történjék, mint a megyékben stb. Ily értelemben szavaztak: Zemplén, Ung, Bihar, Csongrád, Arad, Temes, Zala, Komárom, Bars, Somogy, Hont, Veszprém, Baranya, Zólyom, Fehér, Esztergom, Mosony, Pest, Tolna, Árva, Bács, Turóc.

Azoknak ellenben, kik részletes rendezést akartak, nézeteik ezekben összpontosultak: Miután Turmező külön törvényhatósága kimondaték, nélkülözhetlenül meg kell határozni a feltételeket is, mik által

ez önállóságában fennállhasson. Sürgetik ezt mindazon okok, melyek a nevezett kerület függetlenítése mellett szólanak; a mily természetes kelléke e független állás az országgyűlési szavazat megadásának, nem kevésbé van érdekében a nemzetnek tudni a körülményeket, mik által az biztosítatik, ismerni a testületet, melynek befolyást enged sorsa intézésére. Nem szabad feledni az ellenséges elemeket sem, melyek e közös hazánk iránt hűséget tanúsított népet környezik. Meg fogjuk-e óvni rendezetlen gyöngeségökben, sőt önrendezésök alkalmakor is azon veszélyes elemek befolyásától? A törvényhozás mindezeket részletes rendelkezések által távoztathatja el, és e részben a nehézség, melylyel a csomó megoldathatik, s az aggodalom, mit a régi szokásokhoz ragaszkodás szülhetne, sem lehet főtekintet. Ha jó a rendszer, mely fennáll, csupán ezt kellend a törvényben kifejteni, s ez esetben a turmezei lakosok aggodalma meg fog szűnni; ha rossz, a status érdeke túlnyomó, mindenik esetben pedig ismerni kell e rendszert a nemzetnek.

Hasonló elvek mellett nyilatkoztak: Abauj, Sáros, Szatmár, Szabolcs, Szepes, Gömör, Borsod, Heves, Bereg, Torna, Ugocsa, Mármaros, Békés, Csanád, Torontál, Krassó, Pozsony, Sopron, Trencsén, Vas, Nógrád, Liptó, Győr, Pozsega, Verőcze, Szerém. E megyék többséget képezvén, a kerületi választmány, mely a rendezési munkákkal foglalkozott, Turmező kerülete részletes belrendezésére utasították.

170. Kerületi ülés.

1844 márczius 13-án.

Elnökök, jegyző, naplóvivő: mint tegnap.

Az ifjúság által Uray Bálinton elkövetettnek jelentett bántalom tárgyában érkezett királyi leirat iránti határozat s a főispáni esküpéldány hitelesítettének meg.

Ezután országos ülés következett.

CXX. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 márczius 13-án d. e. 10 órakor.

Tárgy: A megyei választások és köztanácskozások szabályozása.

Azon tisztelgő küldöttség egyházi szónoka, *báró Rudnyánszky*, mely nádor Ő Fenségének születési napján a Rendekek üdvözlését tolmácsolá, ez eljárásáról jelentést tevén, a *kerületi elnökség* bemutatá a mai napon hitelesített tárgyakon kívül, még az országgyűlés évenként tartása iránti üzenetet, s a megyei választások és köztanácskozások szabályozásáról szóló törvényjavaslatot; ez utóbbit különösen a Rendekek azon akarata kijelentésével, hogy addig míg a követválasztási kérdések fölötti biráskodás megállapítva nem lesz, a Főrendekhez át ne küldessék.

Majd *Kelemen ítélőmester* olvasni kezdé a megyei választásokat szabályozó munkálatot s az e tárgyban készült izenet s törvényjavaslatot (Országgyűlési Iratok 119. a) b).

Mindenek előtt *királyi Személynök* ő nagyméltósága az egész munkálatot érdeklő általános nézeteit terjeszté elő, a mint következik. Egyike a legnevezetesebb tárgyaknak áll előttünk, mert a megyei választások és köztanácskozások elrendezése leglényegesebb részét teszi megyei intézményeinknek, azon szerkezetnek, melyet alkotmányunk legnagyobb kincsének és szabadságunk palladiumának tartottunk, és fogunk is tartani mindig; mely azonban teljes erejében és tisztaságában csak úgy állhat fenn, ha a visszaélésektől, különösen a megyei választás és közdolgok feletti tanácskozások gyakorlatában közbejött vétkes kicsapongásoktól megmentetik. Ez nemcsak a tek. Rendekek figyelmét, hanem Ő Felsegeét is magára vonta, midőn kegyelmes királyi előadásaiiban ezt az országgyűlés egyik főfeladatává tévé. A megyék alkotmányos helyzetének általános előadásával nem akarok a tek. Rendekek unalmára lenni hosszas előadásommal, mert előttünk a dolog közönségesen tudva van. Valamint mindennek, úgy ennek is vannak fény- és árnyoldalai; a dolog természete szerint fényoldalai közé tartozik az, hogy a megyék municipalis jogaiknál fogva magoknak hoznak, úgyszólván, helybeli törvényt, a honosi körülmények tudásánál fogva legcélszerűbben, —

magok választanak tisztviselőket, és pedig nem állandókat, hanem, kik bizonyos időjárával változnak, s ez által megszabadulnak nemcsak az állandó tisztviselők, az úgynevezett burokratia lehető nyomása alól, de az önválasztott rossz vagy ügyetlen hivatalnokoktól is; szóval beldolgaik folytatása és kormányzása a helyhez és személyekhez levén alkalmazva, mind célirányos, mind lehetőségig legjutalmasabb. Ellenben árnyékoldala a dolognak, hogy egy szóval megmondjam, abban áll, hogy az úgynevezett központosítás (centralisatio) nagyon is hiányzik; a mi egy kiterjedt országban nem kis hiány, mert az egyes részeknek mindig a közre kell célozni, és a központosítás útján, a közös más nemzetek példája szerint, leghamarább és legkiterjedtebben éretik el. Ezen municipális elrendezés szerint a legfőbb hatalom, minthogy a végrehajtó tisztviselőket nem maga választja s nevezi ki, természetesen nem működhetik sem azon sebességgel, sem azon bizonyossággal, mint másutt; azonkívül a különféle municipális törvények és statutumok által gátoltatva, a közrecélzó rendeletek is oly hatást nem tehetnek, mint oly országokban, hol ily ellenkezés nem létezik. Még a megyék árnyékoldalához tartozik az is, a mi más tekintetben fényoldal, hogy éppen a helybeli magánérdekek, melyek a helybeli hatóság által legjobban intéztethetnek el, ha párt és személyes érdekekké alakulnak át, sokszor zavarokat és összeütközéseket okoznak. Azonban ezen árnyékoldalait a vármegyei életnek, törvényeink és alkotmányunk, monarchico-aristokratikus szempontból, mindig figyelembe vették, és a mennyire azon institutióval megegyezhet, el is hárították. Hármát tartok olyat törvényeinkben és alkotmányos szokásainkban, mely által a megyei életnek most említettem alkalmatlansága elháríttatik.

1-szor. Monarchiai szempontból véve a fejedelem befolyásának, nevezem bár ezt végrehajtó-hatalomnak vagy főkormánynak, mindenütt működni kell, s nálunk ez, különösen a megyékre nézve, az úgynevezett királyi főfelügyelési jog (jus supræme inspectionis regiæ) által gyakoroltatik. A fejedelem felvigyáz, hogy a törvények a megyékben teljesítenek, törvényekből folyó rendelkezéseket tesz s a törvény elleni tetteket tiltja, sőt akadályoztatja, midőn egyes személyek ellen törvénytelenések követtetnek el; ha Ő Felségéhez folyamodnak, panaszaikat törvény és igazság szerint eligazítja.

2-szor. Ezen befolyását a fejedelem egy főtisztviselő által gyakorolja, ki a megyének első tisztje ugyan, de választástól, mint a többi, nem függ, hanem egyenesen Ő Felsége kinevezésétől; és ez a főispáni hivatal, mely alkotmányunk és megyei rendszerünkkel egy-

korú. Ez azon kapocs, mely Ő Felsége felséges kormányát a megyékkel törvényesen összeköti. Nem akarom előadni azon fontos és kiterjedt jogokat, melyekkel a főispáni hivatal törvényeink által felruházva van, mert ezek a tek. Rendek előtt ismereteseek; elegendők ezek mindenesetre, hogy általok Ő Felsége törvényes befolyását a megyékben teljes hatással gyakorolhassa. A királyi főfelügyelési jog és a főispáni hivatal tehát azon két alkotmányos mód, monarchiai szempontból, mely a megyék árnyékoldalait mérsékli és kiegyenlíti.

Harmadik mód jól értett aristokratái tekintetben, hogy röviden kimondjam, az úgynevezett józanabb résznek (pars senior) eszméje, mely mind törvényekben világosan van felállítva, mind törvényes szokásunkban, állandóul egész a mostani időkig tökéletesen ki vala fejtve és megtartva. Nem is lehet ez másképp, kivált egy oly kiterjedt és számos aristokrátiában, mint a magyarországi nemes-rend, hol százezereknek van a közre befolyásuk. Ha ezt törvény nem mondaná is, magának a törvényes szokásnak, a józan administrationalis politikának kellene ily böcs mérsékletet előállítani, a mint nálunk elő is állítottott. Melleslegesen legyen mondva, meg kell vallani, hogy egy-egy állandóbb, de egyszersmind nehezebb kormány az aristokrátiánál nines, itt sok tekintettel kell lenni, a mi más kormányzási formáknál nem annyira szükséges. Az absolut kormány előtt mindenki egyformán hajlik és akadály nélkül engedékeny; a tiszta képviseleti kormány sem jár annyi akadálylyal, mert ha világosan ki akarjuk mondani, a tiszta képviseleti kormány az, hol a többség s gyakran igenis absolute, parancsol. Itt az egész mesterség, a pártok, abból áll, hogy a többséget ennek kezéből kivegyem és magamnak adjam át, hogy magam üljek oda, hol az előbb más ült. Az aristokrátiában, hol oly különféle az osztályzat, érdek, személyesség, minden viszonyokra erősen fel kell vigyázni, itt a többséggel a kevesebbséget eldönteni, megsemmisíteni nem lehet. Innen jött azon természetes politika, hogy ámbár nálunk a nemesség alkotmányos jogaira nézve egyforma, tekintettel volt mindazáltal az aristokratia eszméjének, úgyszólván, szóbeli értelmére, mely az aristosoknak, a politikai értelemben vett jobbaknak, főbbeknek kormányát jelenti. Kik kissé idősebbek vagyunk, gyakorlatban láttuk ezen viszonyokat, mind természetes helyzetetéseinkben, mind változásukban. Jól emlékezünk, hogy az úgynevezett számos köznemesség mily befolyással volt ezelőtt a közdolgokba. Különösen magam is tudva szólhatok a dologhoz, mert oly vidéki vagyok, hol számos ezen köznemesi faj, és középállású születésem s hajlamomnál fogva mindig közel állottam hozzájuk. Meg kell valla-

nunk, hogy ezen közrendű nemesség egy tiszteletre méltó testület vala, csendes, nyugodt polgárokból, legnagyobb részint földművelőkből álló, kik szabadságérzetükben, kivevén talán néhány elkapatott egyént, magokét megbecsülve, másokét nem bántva, nyugodalomban s megelégtülve éltek. Közgyűlésekben legfeljebb is egy néhány nemes helységek hadnagyai jelentek meg restauratiók alkalmával, a megyékben kijelölt férfiakhoz régi, meggyökerezett bizodalommal bíró nemzetségek fejeihez jöttek, szándékukat megtudták, panaszaikat közlöték tanácsaikban, mivel azok a természetes meg nem vesztegetett józan észt helyeslették, megnyugodtak, s ez által végeztetett el a dolog. Nem kell azonban azt gondolnunk, hogy az ily embereknek semmi befolyásuk nem volt, hogy ezek csupán akaratlan gépek voltak; tudhatja az, ki azon időkre visszaemlékezik, vagy kérdezzük meg atyáinkat, a főispáni önkény s hatalmas pártoskodó emberek irányában akkor is használtatott a köznemesség és magát eltapodni nem engedte, de engedett a főbbek és értelmesebbek józan tanácsának. Ez a három volt, mi a monarchico-aristocraticus kormányzatnak természete szerint municipiumainknak árnyékoldalait tökéletesen ki-egyenlítette.

Már a mi azon kérdést illeti, mennyire állanak fenn jelenleg is ezen törvényes mérsékleti módok? az elsőről, Ő Felsége főfelügyelési jogáról szólni körömhöz nem tartozik; ez meg volt eddig is, meg van most is, és Ő Felsége befolyását törvény értelmében gyakorolta és gyakorolja most is. Voltak ugyan idők, hol a nemzet törvény által kérte meg e részben királyát: «*Ut sacratissima sua Majestas utatur auctoritate illa, quam habet, sua*» stb. Ezt ugyan ezúttal nem látom szükségesnek, mert Ő Felsége ezen törvényes jogát és kötelességét bármikor legfelsőbb belátása és atyai indulatja szerint használhatja.

Mi a főispáni befolyást illeti, ebben nagy változás történt, de nem a törvény útján; mert mindazon törvények, melyeknél fogva a főispánok a régi hadakozás módja szerint, háború idején a megyebelj hadaknak, mint később törvényeink értelmében minden politikai, törvénykezési, szóval közigazgatási tárgyakban a vármegyék fejei és főelőjárói, most is változatlanul fennállanak. A változás e részben tetteleg történt a múlt század elején. A kétszáz éves török és belső-háborúk után, mint az 1723-ki törvényben ki van mondva, nemzetünk megunva a hosszas anarchiát «*longa anarchiæ mala pertæsi*» egyedül béke és nyugalom után sóvárgott. VI. Károlynak csendes s Mária Teréziának még csendesebb kormánya alatt nem voltak oly sokféle összebonyolódott viszonyok, mint most, s minden ember örült a

nyugalomnak; kényszeríteni kellett az embereket a hivatalok elfogadására; akkor a főispánoknak azon politikája volt, hogy ritkán jelentek meg a megyékben, s körülvevék magukat az akkor igenis korszerű és célra vezető «culmen dignitatis gloriájával», s ha egy-két évben egyszer megjelentek megyéikben, könnyen elintézték a dolgot, a mi úgy sem sok volt. Midőn József császár systemája bejött, minden megváltozott s másképp mentek a dolgok, de ezen rendkívüli időszak, alkotmányos tekintetben, például fel nem vehető. Későbbben is, egy-két esetet, egy pár évi időszakot kivéve, az a szokás folytattaték, hogy a főispánok, ámbár arra törvényesen kötelesek, sem a vármegyékben nem laknak, sem azoknak kormányzásában mindenre kiterjedő folyvásti részt nem vesznek. Ebből természetesen következék az, hogy bár legokosabb ember legyen is a főispán, de ha a vármegyében ritkán jelen meg, ha el van más hivatallal foglalva, ha nem folytathatja a dolgokat folyvást tartó figyelemmel: azon befolyást messziről sem gyakorolhatja, melyre különben a törvény által tökéletesen felruházva van, és így tettelesen hiányzik azon törvényes kapocs, mely a fejedelem legfelsőbb kormányát a megyei municipiumokkal összeköti, és a megyék érdeklött árnyékoldalát mérsékli. Hanem ez nem baj, s ezt a törvény helyreállítani nemcsak nem tiltja, sőt ha a rend és közjó úgy hozza magával, parancsolja is.

Legnagyobb változás történt a megemlített mérsékleti eszköz harmadik módjával, a józanabb rész (sanior pars) eszméjével, a mely pedig, mint már mondtam, nemcsak örökös törvényszokás, de világos törvény által is meg volt nálunk szentesítve. És pedig ezen törvény oly ember által van leginkább kiemelve (Verbóczyt s tripartitumát értem), ki a történetek tartalma szerint a nemességnek, az equestris statusnak legnagyobb barátja volt, és oly királynak (Ulászlót értem) törvényei között van ezen szavakban: «Majoritas est sanior pars; saniozem autem partem constituunt, qui consilio, et dignitate fuerint potiores» — kinek gyenge uralkodása alatt a nemzet jogai megszorítva nem valának, és a midőn egy már ekkor hatalmas, a koronára vágyó párt, a Zápolya nemzetség, éppen a számos köznemességnek elcsábításával kezdett célzatai elérésére visszaélni és a mely időkort a mondottaknál fogva a köznemesség jogai csonkításának gyanújával vádolni nem lehet. Ezen törvényes szokás a legközelebbi időig fennállott, és a változásnak főoka a többi között a következő is lehetett. Ugyanis egy legfelsőbb parancsolat érkezett, mely logice véve a dolgot igenis helyes volt; régi felkiáltási mód mellett egy-két lármás és zavaros tisztválasztás jött közbe, s azt gon-

dolták, hogy jobb lesz, ha felkiáltás helyett egyes szavazatok által történik a tisztújítás. De mi lett a következése? Az, hogy észrevették, mily nagy erő fekszik a köznemességben. A köznemességnek magának eszébe sem jutott volna kilépni azon helyzetből, hol ő oly jól érzi magát, hol nemesi szabadságait éldele, a nélkül, hogy a választásoknak lármás zavaraiiba és cselszövényeibe beelegyedett volna; de a hatalmasabbak, az értelmesebbek részéről egyszerre előállottak az ambíciók s a nemességet úgy huzzák oda, hol az most van: azt az urak tudják. Először itatás nagyban, azután huszas, azután a választógyűlésekre ingyen, csoportonkénti behozása, a kis nemességnek először csak tisztújítási korteskedés a viceispánra, később pedig az alsóbb tisztviselőkre, később a választásokra, azután az országgyűlési és más közjogi kérdésekre, mikor a szegény nemes ember azt sem tudta, hogy az, a miről szó van, — méltóztassanak megengedni, hogy a köznépről szólva egy közönséges magyar szóval éljek, — tök-e vagy turós étel? Ez volt a dolog folyama, mely mindig bővebben fejlődött ki és nőttön-nőtt, s már most nem huszas, hanem forint, föld, rét s tudja Isten mi minden adatott. Annál bátrabban szólok erről, mert ezek annyira lelkem és meggyőződéseim ellen voltak, hogy soha az ily alacsonyágokban sem pénz, sem más akármilyen, de csak felszólítással is részt nem vettem. Már az egyes magánjogi viszonyokban is elnyomó befolyással kezdett munkálódni a rossz, és a mi először közpártérdek és nagyravágyás vétkes eszközeül szolgált, magánosok elnyomtatására kezdett használtatni, az actió ellen a reactió kifejlődvén, ugyanazon nyers erőt majd csaknem önvédelemre kellett sok helyen használni; majdnem mint régen, atyáink idejében, hol a gazdagabb és hatalmasabb vagyona egy részének feláldozásával, inscriptiókkal kötelezte le a szegényebbet, hogy védje a török ellen. S mi volt ennek sikere? Lealacsonyították azon tősgyökeres derék fajtát, a köznemességet, és demoralisálták úgy, hogy ha más nem volna is mint csak ezen tekintet, a dolgon segíteni és ezen igazi magyar népfajnak végső elaljasodását meggátolni szükséges lenne. Természetes, hogy a vád nem magát a kis nemességet illeti, hanem azokat, kik azt ily alacsony módon felhasználták. Ez a dolog állapotja és a veszedelem, miről most szó van. Ezen vétkes kicsapongás, valljuk meg, hogy éppen azon harmadik helyen említett elvnek, a józan rész mérsekletének félretételéből származott.

Már most a t. Rendek egy munkát, egy törvényjavaslatot hoznak elő, melynek ezen bajokon segíteni kellene, mert törvényt mindig a körülményekhez képest kell hozni. Arról, mi a dologhoz tarto-

zik, a közbejött visszaélések, kicsapongások zabolázása felől, ezen munkának III. részében van szó. Az első a főispánokról értekezik, a második egy eddig a megyei életben ismeretlen intermedius hatalmat állít föl, tanácskozmányi név alatt. Mi a főispánt illeti, hogy ő kiegészítő részét teszi a vármegyének, hogy ily felügyelés természetes egy monarchiában, hogy ez nálunk különösen nélkülözhetetlen kapocs a fejedelem és a nép között, hogy ezt törvényeink nemcsak Sz. István király idejétől fogva így rendelék, hanem ennek a dolog természete szerint egy monarchiai statusban, különösen nálunk, hol a törvény értelmében minden hatalom a fejedelemtől származik és oda tér vissza, ez másképp nem is lehet: azt mindenki elismerni tartozik, ki egy monarchiai status eszméjét felfogta, s alkotmányos törvényeinket érti. Már ha most egybeveszem mindazt, mit a jelen javaslatban tisztí, követi választás, s köztanácskozási rendszer tekintetében a főispánokat érdeklőleg határozni méltóztatnak: úgy tapasztalom, hogy egyikét azon ágenseknek (a főispáni hivatalt értem), mely véleményem szerint egyik volt azok közül, melyek a megyei municipiumok törvényes állását, virágzását feltételezték és fentartották, nagyrészen meggyengítették, sőt nem hibázom, ha mondom, egészen megsemmisítették. Mert akármeddig olvasom ezen munkát, más jogot nem látok benne meghagyatva a főispánnak, mint, hogy két embert candidálhat, a kik a dolog természeténél fogva igen szépen megköszönik ezen candidatiót, mert az annyi, mintha ezzel éppen csak azt mondanók, hogy meg ne választassanak; ugyanis még három más candidátus is van, egyik az előbbeni tisztviselő, a másik kettő pedig a tanácskozmány által kijelölt egyének. Ezen tanácskozmány a megyének egész activ részét magában foglalja, benne vannak mindazok, kik eddig is a megyékben a zavart tették s pártokat formáltak; tagja ugyanis ezen testületnek minden táblabíró, ki a vármegyében birtokos, vagy csak ott is lakos. A főispán táblabírákat nevezhet, de ha a vármegyének nem tetszik, nem nevezhet; — ellenben a vármegye nevezhet, akár tetszik a főispánnak, akár nem. Tag továbbá mindenolyan tisztviselő, ki tovább szolgálni nem akar; végre jönnek még olyanok is, — mert a képviseletnek ideája nem maradt ki a munkából, — kik 10-től 50-ig az egész köznemesség által minden tisztválasztás előtt ezen tanácskozmány kiegészítésére választatnak. Per tangentem legyen mondva, az is jó kis előharcz lesz, míg a tisztválasztási nagy ütközet bekövetkezik. Már hogy egy ilyen testület által candidált egyénekkel a főispánnak szegény két candidátusa nem mérközhetik, az, úgy tartom, világos. Pedig egyebet, mi meg volna

hagyva a főispánnak, nem látok. A tisztújítást egy bizonyos napra tartozik kijelelni; ha meg nem jelen, bár törvényes oka van, bár beteg, az actust más végzi el helyette. A restauratio alkalmával a beparancsolt candidátusok neve kiáltásán kívül, mindenről az örszék (ismét egy új institutio) fog gondoskodni; az örszék fogja fentartani a rendet, ha rendetlenség áll be; az örszék rendeli a polgári és katonai hatalmat; egyszóval a főispánnak azon két egyén candidatiói jogán kívül egyéb joga nincs, hanem, ha valahol elhibázná a dolgot, sok ezer forintot fizethet, és azonkívül ingyen be is zárattathatik. —

A ki egy tisztválasztáson újabb időkben jelen volt, annál inkább, ki a tisztválasztást vezette (nékem hála Istennek eddig semmi bajom nem volt, és mindig szerencsésen mentem rajta keresztül, s ezt nem azért mondom, mintha elbizakodott volnék, mert az indulatoknak ily összege és kitörései között a dolog jó kimeneteléről csak a jó Isten felel), bátran megvallhatja, hogy egyes ember is, ki szoros egyenes felelet terhe alatt van, ki lelki és testi tehetségeit összeszedi, és azonkívül, mit feltenni kell, a kötelességérzete is megvan benne, s végre a dologhoz ért is, mégis nehezen tudja az ily számos, személyes érdekektől elragadott gyűlésekben a rendet fentartani. És azt vajjon az örszék fogja-e teljesíthetni? azon örszék, mely a tisztválasztást megelőző gyűlésen — valljuk meg az igazat a mint van — a pártok befolyása által választatik, és kilencz emberből állván, egyik egy másik más véleményben lévén, a rend fentartására a néha csak egy szempillantásig kedvező körülményt vagy fel sem fogja, vagy szétágazó véleményénél fogva használatlanul engedi elmulni. Ezt egyedül azért hoztam fel, hogy mely elégtelen pótlék javasoltatik e tekintetben is a főispáni hivatal működése helyett? De egyébiránt is mivel pótolják a tek. Karok és Rendek az e részben csaknem megsemmisített főispáni hivatalt, és az általa gyakorlott törvényes fejedelmi befolyást? Talán a már érdekllett tanácskozmány által? azon tanácskozmány által, mely, mint említém, az eddigi zavaroknak minden alkotó részeit magában foglalja? Az mondathatik, hogy ebben pontosul a vármegye-intelligentiája; de éppen az intelligentia volt az, mely eddig is zavarokat csinált, mert a tapasztalás mutatja, hogy a szegény tanulatlan nemes ember csak eszköz vala. Valljuk meg az igazat, ezen idegen elem, ezen elkülönzött osztályzat, sem a csendet fentartani, sem a főispánok eddigi befolyását kipótolni nem fogja. Ha a főispáni hivatalnak minden törvényes jogaiból ennyire kivetkeztetni, ennyire lealacsonyíttatni kellene, legalább véleményem szerint, inkább maradjon el, mintsem oly jogokkal ne birjon, melyekkel alkotmányos díszes-

állása szerint a közjót századokon által előmozdította. Közönségesen véve a dolgot, minden intézménynek vannak valamely lényeges részei, mely részeket ha meggyengítjük vagy elveszszük, az intézménynek vége. Ez nem javítás, hanem megsemmisítés előbb vagy utóbb; s úgy tartom, hogy a fejedelmi főfelügyelési jog, ennek különösen a főispáni törvényes s teljes befolyás általi gyakorlata, és egy józanul értett, és e nemzetben eddig is létezett és újra kifejlődő józanabb rész — *pars sanior* — eszméje a megyei intézménynek éppen ezen lényeges részei közé tartoznak. Ezek nélkül lehetnek még egy darábig igen lármás és hatalmas társaságok vagy reszpublikácskák vagy bárminek nevezzem őket, de a mindent összetartó rend, polgári boldogság és előrehaladás hiányozni fog és a megyei százados ősi intézmény fentartó s mérseklő elemeitől megfoszva, magában összedől.

Ezeknek következtében is egyéni vélekedésemet ismételve ki mondom. Én ezen magyar ősi alkotmányunkat mind ebben, mind másban — Isten látja lelkemet, belsőmből szólok — szeretem s fentartani kívánom, mert egy oly alkotmánytól, mely bennünket a régi háborus időkben, a legnagyobb veszedelemben századokig megőrzött, mely mellett béke idejében csendesesen, megelégedve éltünk, melynek védelme mellett szabadon szólok és élek, megválni mily nehéz! Sőt belső meggyőződéseim mondja, nem is szükséges; mert nemzetünk helyzetéhez képest jobbal azt nem pótolhatjuk, és semmi akadályul nem szolgál, hogy a mellett a kifejlődött körülményekhez képest elő ne haladhassunk. Így vagyok meggyőződve, egész valóm s keblem ezt sugalja. Hiszen én, s mindnyáján, kik itt vagyunk, ennek emancipatiói vagyunk, ennek erejénél fogva foglalunk itten helyet. De én azt mondom: mintsem hogy ezen alkotmányos épületnek alapját aláássuk, egyszerű egy, máskor más oszlopot vegyünk ki alóla, hogy az épület rajtunk dőljön össze a nélkül, hogy az omladék alól felemelkedhessünk, inkább változzék az egész. Százszor mondtam, hogy ezt szükségesnek nem tartom, és hogy ez többnyire csak eléggé meg nem gondolt, sehol sem létező theoriai terveknek következése lehetne. És így jelen munkálatra nézve is azt javaslom, hogy a mi nem tartozik ide, mi nem is volt célzatban, mi a királyi előadásoknak sem feladata, méltóztassanak ezen törvényjavaslatból kihagyni, és hol a tisztújítás vagy más gyűléseknek rendes meneteléről, kihágásoknak megbüntetéséről van szó, ott kezdjük ezen munkát.

Tudom, hogy az mondatik a főispánokról, hogy ők is okai a rendetlenségnek; és valóban, emberek levén, egyes esetek előfor-

dultak, melyekben a bekövetkezett egyes helybeli rendetlenségeket nekik lehetett tulajdonítani; sőt minthogy a mondottak szerint megyéjökben folyvást nem is laknak, azt minden oldalról gyakran nem is ösmerték, természetes következés, hogy kormányzásuk hiányos lehetett. De mindezen hibás tettek vagy elhanyagolások vagy csak egyes személyektől származtak, vagy abbéli törvény nem létének, mely a főispánnak a megyéjére való folyvásti felügyelést meghagyja, s a melyet életbeléptetni legkönnyebb, eredményei valónak, és a főispáni institutiót, hivatalt magát semmikép nem érdeklik. És egyébként is, mely kevés azon eset, hol a hibát a főispánnak lehetne tulajdonítani azokhoz képest, melyeknek oka másutt fekszik. Vegyük sorba a lármás és zavaros tisztújításokat; nem voltak-e azokban, egy-két esetet kivéve, mind a két résznek emberei kijelölve a főispán által? Mégis megtörtént, a minek nem kellett volna megtörténni. Ha a követválasztásokat veszem, ott a kijelölésnek, candidatió-nak helye nincs, mégis megtörtént, minek nem kellett volna megtörténni. A gyűléseken többnyire nincsenek jelen, s ezek is nemde hányszor undokíttatnak el vétkes kicsapongások által? Azonkívül, azon főispán sem tenne eleget kötelességének, ki valakit egyedül azért candidálna, mivel a megvesztegetett többségnek úgy tetszik, s a ki alacsony utakon szerzette ezt a többséget. Ha azt a főispán lelke meggyőződése szerint rossznak tartja, és az ily érdemetlent nem candidálja, csak kötelességének tesz férfiasan eleget. Igaz, hogy engedni a factiónak, s csak a többségre tekintve candidálni érdemest, vagy nem érdemest, így restaurálni könnyű egyszer; de ha azon rossz, vagy életterlen ember hivatalának nem felel meg (engedelmet kérek, általánosan beszélek, itt senkit sem értek), az ily embert a vármegyére reá tolni engedni gyávaság, és az ily főispán jövőre minden tekintélyét méltán elveszti. Vannak a főispáni önkény, sőt hanyagság ellen is törvényeink; ha ezek nem eléggé erősek, tessék újakat hozni. Tudom, mi reá a felelet: hogy a kormány védi a főispánokat. Megvallom, hogy az oly kormány, mely rossz vagy hanyag embert véd, nem érti a maga érdekét, és ezt egy rendes kormány nem teszi, nem teheti. De az már, mint máskor is említém, a mostani kor beteg eszméi közzé tartozik, hogy a ki a kormánynak embere, az a a nemzetnek kisebb, vagy nagyobb mértékben ellensége, s hogy a kormány ellentétben van a nemzettel. Míg ezen szerencsétlen eszme, mely vagy elfogultságon, és néha kivált más országokban éppen kormányzat utáni vágyon alapul, a divatból ki nem jő, addig a nemzetek is normalis állapotban bajosan lesznek. Én is gondolkoztam a köz-

dolgokról tehetségem szerint, a mennyire lehetett; különösen édes hazánk viszonyait tekintve, úgy vagyok meggyőződve, hogy reánk nézve, kiknek annyi a tennivalónk, hogy összevetett vállakkal is alig bíradjuk meg azokat, ezen divatos betegségben osztozni, ezen közbizodalmatlanságot lelkünkben táplálni, nem jó. Megállapodott, kifejlődött nemzeteknél, kiknél az ilyenre is marad idő, meglehet, ez nem oly káros. Ismételve mondom, hogy egy maga érdekét ismerő kormány a törvényt nem teljesítő főispánt kényszeríteni fogja, hogy kötelességét teljesítse, és az ily egyes embert könnyebb büntetni, mint számtalanok rendetlenségét rendbehozni. Azon törvények, melyek a főispánok ellen régi időkben hoztak, azon időknek voltak szüleményei, midőn a hatalmas dynastiák, kiknek sorából válának nagyobb részt a főispánok, a közép és alsóbb nemességet elnyomták; midőn p. o. Ung vármegyében az örökös főispánságot viselt Drugeth nemzetség praefectusai által restaurált, és az özvegy Drugethné is vitte mint fiagyámja a főispáni tisztet. De ezen idők elmultak, s most más oldalról kell rendelkezést tenni; most a hatalmaskodás nem onnan jó, honnan régen jött, mert a nagy urak zsarnoksága napi renden nincs.

Ennek következtében méltóztassanak megengedni, hogy hosszabb voltam; majd a munka folytatában rövidebb leszek. Ha segíteni akarunk, segítsünk a közbejött mindennapi tapasztalásból tudott bajokon, a nemességet lealacsonyító kicsapongásokon, rendetlenségeken; ne rontsuk el a fennálló intézvényt lényeges részeiben, melyek nélkül a megbomlott rendet helyreállítani és fentartani nem lehet; különben azon gyanúba esünk, hogy semmit sem akarunk tenni. Hagyjuk meg a főispánok jogait, ne állítsunk fel egy oly ismeretlen intézményt, az úgynevezett tanácskozmányt, mely a főispáni hatalmat nem pótolja, és számtalan rendetlenségnek lesz oka; különben, hogy a szentírás szavaival éljek «ki szelet vet, zivatart arat».

A kir. személynök ezen beszéde után a törvényjavaslat tovább olvastatván, ez ülésben, minden nagyobb viták nélkül, a 17-ik szakaszig tárgyalaték. A ker. munkálatban, melyre több megyék követi pontonként terjeszték elő eltérő utasításait, semmi változtatás nem történt.

Végül felolvastatott viszonizenete a mélt. Főrendeknek az ország közjavát és gyarapodását előmozdító eszközök létesítésére szükséges költségeknek mi útoni beszerezhetése iránt. (O. I. 120. sz. a.)

Köziratra bocsáttatik.

(*Rendi Napló III. k. 184—206. l.*)

171. Kerületi ülés.

1844 márczius 14-én.

Elnökök: Kruplanicz (Esztergom), Lónyay Gábor (Zemplén).
Jegyző, naplővivő: az előbbiek.

Palóczy kerületi jegyző felolvassa a Főrendek válaszenetét, miáltal tudatják megegyezésüket az országos választmány kiküldetésében, mely a haza sürgető szükségei fedezésére megkivántató költségek mely útoni beszerezhetése s miképp leendő kezelése iránt mielőbb javaslatot terjeszsen be. A Rendekek ennek folytán felszólítottak, hogy a küldöttségbe választottak névsorát holnapra beadni igyekezzenek.

Ez alkalommal *egy megyei követ*, utasítása értelmében, indítványozá a kiküldetni szokott királyi táblai tagnak is a Rendekek közbejöttével való választását. Indítványa azonban nem nyert pártolást.

Ezután az ülés országossá alakult át.

CXXI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendekeknél.

1844 márczius 14-én délelőtt 10 órakor.

Tárgy: Jelentés Zala, Közép-Szolnok, Zaránd és Kraszna megyék követeinek az országgyűlésen meg nem jelenése miatt lett elmarasztalásáról. — A megyei választások és tanácskozások szabályozása folytatólag.

A *Kir. személynök* előlegesen jelenté, miképp azon pörökben, melyek az országgyűlésre hívó leveleknek megtagadott engedelmesség miatt több megyék ellen a kir. tábla előtt indítottak, közelebb Zala, Közép-Szolnok és Zaránd és Kraszna megyék elmarasztaltak. A Rendekek kívánák magokat annak idejében az ítélet végrehajtása iránt is értesíttetni.

Ezután tovább tárgyalatott a megyei választást és köztanácskozásokat szabályozó törvényjavaslat. Egyes szakaszok és pontok

felolvasását ismételve követé mindazon utasítások száraz elsorolása, melyek kerületi ülésekben már előadattak. Ujabbán előhozattak a vélemények mindazon árnyékatai, mik első tanácskozások közben felmerülvén, bővebben kifejtettek, sőt nagy részben meg is czáfolattak; a többség határozó «maradjon»-a azonban mindenben a szerkezetet pártolá. Mellőztetvén tehát azon ostromló észrevételek, mik különösen a titkos szavazást, örszék tagjainak választását és hatáskörét stb. illetőleg röviden s főleg csak az utasítások iránti hűség-ből mondattak, csupán a főispáni esküpéldány iránt téteték újabb megjegyzés, s a honoratiorok szavazatjogának ügye tárgyalaték nagyobb élénkséggel. A javasolt új esküformában, mely a szerkezet 16. §-a után iktattatott be, nem látá *kir. személynök* ő nagyméltósága oly világosan, mint a régi foglalja magában, kifejezettnek a fejedelem iránti hűséget.

Beöthy Ödön (Bihar megye követe) erre válaszul adá, hogy ez sajátságos állásunk kívánata. Más nemzetek fejedelmöknek koronázása alkalmával hódolati esküt szoktak tenni; mi ezt nem teszszük, nem viszonzozuk az esküt, mit fejedelmünk az alkotmány megtartására teszen, a polgári hűség ígérésénél; ünnepélyes hitfogadásunk már benne van a kapcsolatban, mely bennünket szabad választás által köt az ausztriai házhoz, s a magyar születésekor örökli, alkotmányos szabadságával együtt a polgári hűséget.

Továbbá a 24. §., melyben a választási jog a honoratiorokra s a rendezett tanácsccsal bíró szabad községek képviselőire is kiterjesztetik, semmiképp össze nem függőnek állítaték a szőnyegen forgó munkálattal. Több megyei követ czáfolgatá ez állítást, úgy hívén, hogy az aristokratia azért cselekszik inkább önértékében, mint midőn most az értelmiséget szorosabb kötelékkel kívánja magához kapcsolni. Ellenkező esetben könnyen ellene fordulhatna mindazon ész, mely a honoratiorok osztályában, mindazon erő, mely a népben van. Ily okokra alakultak több megyék határozatai, midőn eddig is törekvének befolyást engedni a honoratioroknak azon bírák választásába, kiknek hatósága alatt állanak már a törvény megkülönböztetésénél fogva is. Igaz ugyan, hogy az érintett megyei határozatok felülről ellenszenvre találtak, de éppen e sérelem jövődre megszüntetése is csak okul szolgálhat e részben törvény alkotására.

A szerkezet e nézetekből megmaradt. — Az f) pont felett mindazáltal újabb vita keletkezék. Ebben t. i. szavazatjoggal ruháztatván fel a bölcsészet-, törvény- és orvostudományok tanárai és egyetemtől oklevelet nyert sebészek

Bihar megye követe, Beöthy e rendeletet valláskülönbség nélkül a zsidókra is kiterjesztetni kívánta. Indítványa mellett szólottak mindazon okok, melyek a honoratorokra nézve felhozathatnak, szólott a következetesség szoros parancsa, miszerint több kerületi végzések hozattak már hasonló értelemben a városok, Hajdú- és Jászkún kerületek rendezésekor. S midőn a többség mindezek mellett sem pártolá most azt, Beöthy ilyformán beszélt: Ez újabb határozat rendkívül kedvetlenül lepte meg őt, de a többség szava dönt, s el kellett némulnia. Kéri azonban a Rendeket, ne tekintsék végsőnek e határozatot, ne vágják el általa életfonalát e nagyfontosságú ügynek. Nem a zsidó, vagy pogány, vagy Isten tudja mi mellett kíván szólni ez alkalommal; szót emel az értelmiség érdekében, mit a törvényhozásnak tisztelni kell. Napoleon, kinek — ha úgy tetszik — egekig ért a bűnlétrája, olaszországi táborozásakor zárva találván Páviában a tudományok egyetemét, első gondja volt azt megnyitattni, s valóban, ha egyesek, kiket az emberiség jóltevői gyanánt tisztel, jutalmakat osztanak s mindent elkövetnek az értelmiség terjesztésére, a törvényhozás, melyből kellene minden szép-, jó- és hasznosnak mint kútforrásból kifolynia, egyedül a törvényhozás fogná mondhatni: te ember hiába fáradsz, hasztalanul áldozol kincset, munkát, időt, mindent a tudományok szerzésére, melyek hazádnak s egész nemzedednek használnak? Nincsen-e köztünk elég, kinek haldokló ágyánál zsidó orvos állott, tőle nyeré vissza az életet? Szólhatunk-e most mégis hozzá, ki gyakran önérdék nélkül gondoskodik embertársai életéről, eképpen: te nem vagy hasonló más emberekhez, te zsidó, te féreg vagy? Ez nem lehet; csak utasítások hiánya szülhete ily határozatot; s ez okból kéri a Rendeket, halasztassék el a tárgy addig, míg az izraelita orvosok kérelme iránt megérkezendenek az utasítások; különben a következetlenségért méltán súlytandja a Rendeket a vád, hogy csak mások iránt tudnak igazságosak lenni, s hol saját előítéletek forog fenn, igazságosak lenni nem akarnak.

A következő megyei követ, *Bezerédj István* a határozatra visszatérhetést az utasítások természetében fekvőnek állítá, mire nézve ez ügyet az emancipáció kérdésének általános tárgyalására kívánta halasztatni. Addig mindazáltal szerinte a mostani határozatot, mint tényt, ignorálni nem lehet.

Az indítványozó és pártolói azonban nem ily értelmű elhalasztást sürgettek. Előttök állá az 1836-iki országgyűlés példája, mikor a XI. igazságos törvényezikkelyt csak azon körülmény menté meg a később érkezett utasítások ellen, hogy már országos határozatul

mindkét Tábla által el volt fogadva. Nem tarthatják ők a tett indítványt az emancipáció lényeges tárgyalásával kapcsolatban lenni; külön ügy ez, az értelmiség ügye, mely ellen a zsidóságot illető szokott vádak mind nem állanak. A zsidó orvosok kérelemmel járultak az országgyűléshez éppen ez iránt. A határozat fel nem függesztése e tény után annyi volna, mint előre kimondani, hogy azon kérelemlevelet a Rendek felvenni nem akarják. Valamint a követválasztások feletti bíráskodásra nézve történt, mondassék ki az említett kérelemlevél is oly feltételül, melynek elhatározásáig a tárgyalás alatti munkát a főrendi Táblához átküldetni nem fog.

A többség ily értelmű elhalasztásba bele is egyezett.

(*Rendi Napló III. k. 207—226. l.*)

172. Kerületi ülés.

1844 márczius 15-én.

Elnökök, jegyző, naplótíró: mint a multkor.

A financiális választmányba megválasztottak nevei felolvastattak, kik is következők:

A megyei követek közül: Bezerédj, Beöthy, Fehér Lajos, Fejérváry, Ghyczy, Kerkápolyi, Klauzál, Karácsnyi, Lónyay Menyhért, Majláth, Nagy Károly, Radvánszky, Szentkirályi Móríc, Szombathelyi, Zákó, Zsedényi. A kerületekből: Horhy. Az egyházi rendből: Bezerédj Miklós kanonok. Városokból: Csasz, Ertl, Hauzer, Markovics.

A mindjárt következett országos ülésben ezen megerősített tagokhoz a kir. Személynök tagokul kinevezte: a kir. tábla részéről: Hubay ítélőmestert, Markovics táblabíró, Horvátország részéről: Ossegovich Metellt. A jelen nem lévők részéről: Kunoss Endrét.

CXXII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 márczius 15-én délelőtt 10 órakor.

Tárgy: A megyei választások- és tanácskozásokról szóló munkálatnak a megvesztegetést tárgyzó 39. szakasza.

A kerületi választmány szerkezete így szólott:

«39. §. Tisztújítás' érdemébeni értekezés végett bármikor s bárkinél összegyülekezni, az alkotmányos szabadság alkotó része. Ellenben botrányos dorbézolás, megvesztegetés vagy fenyegetés által bárki részére szavazatokat vásárolni, vásároltatni vagy eladni egyáltalán tiltatik. Ily bectelen tett bebizonyítása esetére mind a megvesztegető, fenyegető vagy segédei, mind a vesztegetett, a legközelebbi három év betöltéig minden közszavazási jogaiktól megfosztassanak. Ismétlés esetében a szavazattól megfosztás személyeikre nézve egész éltökre kiterjesztessék. Ezenkívül az ily megvesztegetést elkövető egy évig terjedhető fogsággal büntetessék; s mindazáltal a kihágásokra nézve, melyek tette következtében elkövetetnek, valóságos büntársnak tekintvén, irántoki felelet s elégtételre vonattassék. Ily esetre más által netalán megbizatas semmi mentségül senkinek nem szolgálhat. Az, ki magát megvesztegetni engedte, a kapott ajándékot a megyei házi pénztárba kétszeresen befizetni köteleztetik, azonkívül fél évig terjedhető fogsággal is büntetendő. Ezen esetekre vádló mindenki lehet, ítélő bíró az örszék; ennek netaláni eloszolta után a tettes helyzetére való minden tekintet nélkül, a tisztújító megye törvénszéke.»

Ezen szerkezet a kerületi ülésben következőleg lett módosítva:

«39. §. A megyei tisztújítás alkalmával elkövetett széksértés, verekedés, rendbontás, hamis vádtétel és netaláni lázadás vagy egyéb súlyosabb kihágások esetei, miután a büntető törvénykönyv illető cikkelyei, jelesen a testi sértésekről (XII. 7), verekedésekről (XIII), erőszakos ellenszegülésről (XLV), lázadásról (XLVI), tisztviselők elleni sértésekről (XLVIII), széksértésről (XLIX), végre a hamis feladásról (XXV), álnok gyanúsításról (XXVI), rágalomról és becsületsértésekről (XXVII. 7), szólók hasonló bűntények s vétségekről kellőleg rendelkeznek, azok szerint fognak büntettetni. Ezenfelül azonban a meg-

vesztegetésre nézve különösen rendeltetik: a) A választó, ki szavát határozottan kijelelt célra vagy egyénre, bérért, ajándékért vagy adományért köti le, úgyszinte minden, ki másnak szavazatáért ilyen bért, ajándékot vagy adományt ad, vagy előre lekötelez, megvesztegetésért büntetendő. — b) Büntetésül a megvesztegetett az általvett bért, ajándékot vagy adományt a megye házi pénztárába kétszeresen fizeti be, s választási szavazatát, ha megvesztegettetése a tisztújítás befejezte előtt bizonyíttatik be, arra a tisztújításra, ha pedig annak multával nyilvánul ki, a következőre veszi el, végre ismétel és súlyosabb beszámítás esetében fél évig terjedhető fogsággal is fenyíttethetik meg. A megvesztegető pedig az adott vagy lekötelezett bérnek, ajándéknak vagy adománynak a megye házi pénztárába négyszeres befizetésén kívül a megvesztegető által nyert hivatalt veszi el, s ismétel és súlyosabb beszámítás esetében a megvesztegetettre felebb kiszabott fogsági büntetésre is ítéltethetik. c) A megvesztegetés eseteiben vádló mindenki lehet, de panaszát a választás után csak egy hónap alatt teheti; későbbben tett panasz el nem fogadtatik.

A mai országos ülésbeni többség visszaállította nagy részben a választmányi szerkezetet. *Elnök* ő exciája ugyanis és vele a többség azon véleményben volt, hogy az összecsoportozást, etetést, itatást, dorbézolást szinte tiltani s büntetni kell. Nagy tömegek összecsoportozása által, melyet úgynevezett kortesvezérek hevitnek, s mely az ellenfelek összeütközésére ad alkalmat, a baj, melyen segíteni akarunk, geometriai arányban nő. Ezt tehát gátolni kell s ez az egyik mód. Másik, miben a kicsapongások forrása fekszik, a dorbézolás, lakmározás, etetés, itatás.

Némelyek említették még a befuvarozást is, melyet szinte eltiltani s büntetni kívántak. Miután számosabban nyilatkoztak a kerületi választmányi szerkezet mellett, melyben t. i. a botrányos dorbézolás is tiltatik,

Beöthy (Bihar megye követe) ily értelemben nyilatkozott: Mennyire nehéz e törvényczikk czélszerű szerkesztése, tanúsítja a választmányi és kerületi tanácskozások huzamossága. Ekkorig azonban a törvényhozótest minden igyekezete meggyúsult, mert sem egyik, sem másik szerkezet a célnak teljesen meg nem felel. Ha valahol, úgy bizonyosan a jelen tárgynál igaz, hogy nem a theoria, hanem a gyakorlati alkalmazás fogja kimutatni a törvény czélszerűségét. Noha azonban jelen törvényszerkezet a szóló kívánságát ki nem elégíti, még sem hiszi, hogy az minden hatás nélkül marad. Nem annyira a törvényt szigoruan fentartó constablekben helyezi azon-

ban reményét, mint inkább a nemzetnek naponta inkább kifejlő józan ítéletében s törvénytiszteletében. Ha mindazok, a mit Elnök ő nagyméltósága büntettetni kíván, u. m. a kortesi összecsoportozások s dorbézolások, büntetés alá vettetének, ennek rossz következése lenne, mert azon meghatározhatlan eszméknek annyi elágazása van, hogy lehetetlen kiszabni, meddig megy a törvényesség s hol kezdődik a törvénytelenység határa. A ki ugyanis tervezni és számítani tud, az nem szorul a választás idejére s azt közvetlen megelőzőtt hetekre. Maga szóló is, a mely napon egyik restauration megbukott, ugyanazon készített tervet a jövőre. A lakomázás sem szokott úgy intéztetni, hogy törvényes büntetés alá lehetne vonni, hanem összejönnek p. o. névnapokon, vadászatokon szabados mulatságra, hol azonban a nyúl és róka mellestleges feladat, főczél pedig, hogy lehessen az egyik nyulat az alispáni székből kiugratni s a másikat helyébe ültetni. A faluról falura járáshoz, korteskedéshez szinte nem kívántatik zászló és láрма, mert kolibrit dobbal nem fogunk, hanem szép csöndesen és oly módon, melybe belekötni nem lehet, úgy, mint Jackson amerikai praesidens korteskedett van Buren mellett. Ha tehát a törvény szigorúsága ebbeli óvatosságra hívja fel az egyéneket, a dolgok külső alakja változást fog ugyan szenvedni, de lényege ugyanaz marad. Lehetetlen meghatározni, mi a tömeg s mi nem tömeg? mi a vendégszeretet s az ezt túlhaladó botrányos dorbézolás? Elhatározó szempont tehát csak egyedül az lehet, vajjon az e nemű megvesztegetések viselik-e magukon a durvaság külső bélyegét, sértik-e botrányosságuk által a közilletelmet? A megvesztegetés oly régi, mint maga a választás, ezek egykoru testvérek; de azért a megvesztegetést a törvényben helyeselni nemcsak nem lehet, sőt inkább undok bűnné kell azt bélyegezni. Szóló ily véleményben lévén, a kerületi választmány szervezetében több biztosságot lel a vesztegetések korlátozására s ezért azt fogadja el.

Több hasonló értelmű követ is elismeré, hogy a vesztegetés definícióját adni nehéz dolog, de mégis azt vélte, hogy miután a baj annyira nyakunkra nőtt, hogy már magát a választási jogot és szabadságot is veszélyeztetni, kell tenni valamit; ha nem mindent, legalább annyit, a mennyit lehet, legalább némi kísérleteket.

Ellenben azon követek egyike, *Klauzál*, kik a kerületi ülésben a vesztegetési törvény hozása ellen legerősebben küzdöttek, ezúttal is megújította a harcot, a határozatlan törvény s definiálhatlan bűnre szabott büntetés által veszélyeztetett szabadság érdekében. Azok, úgy mond, kik most a vesztegetést s annak neveit, az itatást,

stb. bűnnek keresztelik, sokkal czélszerűbben tették volna, ha ebbeli észrevételeiket a büntetőtörvény vizsgálata folytán adják elő. De miután ott kimondatott, hogy semmi sem bűn, mi a codexben bűnnek nem mondatik, s ez már országos határozattá lett, most új bűnöket faragni nem lehet többé. A választók összejövetelét tiltani annyi volna, mint az alkotmányt sarkából forgatni föl. Ezen jogot, mely minden alkotmányos országban teljes épségében van, büntetté canonicálni nem szabad, anniyál kevésbbé ott, hol sajtószabadság nincs, hol a választók a választandók tulajdonait nem ismerik, hol tehát az értekezésre, tanácskozássra felvilágosításra nagyobb szükség van, mint bárhol egyebütt. A dorbézlás, etetés, itatásnál pedig ki fogja meghatározni, hol kezdődik a bűnös s hol végződik az ártatlan vendéglés? Ezek definiálhatatlan fogalmak; pedig jobb volna még azon ország állapotja is, hol éppen nem lennének büntető törvények, mint hol a büntettek határozatlansága a birói önkénynek szabad tért nyit. A törvényhozás jelenleg még a szatmári, zalai stb. szerencsétlen és szomorú emlékű események befolyása alatt áll, s hideg vérrel nem fontolhatván, ily törvények hozatala által a szabadságnak fog ártani. Pedig azért, hogy Szatmárban és Zalában s még néhány helyen kihágások történtek, őrizkedni kell, hogy ez ürügy alatt a választási szabadság el ne folytassék. E §. nevezetes része ugyan a jelen törvényjavaslatnak, de semmivel sem nevezetesebb, mint a főispánok korlátozása. S szóló reméli a Rendek szilárdságától, hogy egyik a másik nélkül nem fog törvénybe menni.

A korteskedés főokai: az emberek hiusága, hivatalvágya s a praesidialisoknak engedő, a közvéleménnyel szemközt álló főispánok. A főhatalom nemcsak nem roszallá a főkortesek tetteit, sőt főispánokká s helyettesekké nevezte azokat, praesidialisáiban pedig meghagyta a főispánoknak, hogy ez vagy amaz egyént, mivel az ellenzékkel tart, ne jelöljék ki hivatalra. Ezek természetes reactiót szültek; s míg a kisebb korteseket büntetjük, a nagyobbak büntetlenül maradjanak-e? Hát a főispánok titkos ígéretei, ebédei, leereszkedő kézszerítései, melyekben szinte korteskedés fekszik, fognak-e büntettetni? Mi fog történni azon dynastákkal, kik oly módon korteskednek, melyet büntetés alá vonni lehetetlen, p. o. tized- és robot-elengedés, rét- és kukoriczaföld osztogatás által? Vagy minden nemét büntetni kell a vesztegetésnek, vagy egyet sem. Mindenesetre pedig tisztába kell hozni a fogalmakat s definiálni a bűnt, ha az önkénynek tárt kaput nem akarunk nyitni.

A kerületi választmány szerkezetében az is mondatik, hogy

ismétlés esetében a szavazatvesztés büntetése egész életre kiterjesztetik, ez pedig ellenkezik a büntető-codex országosan elfogadott elvével, miszerint senkit, kiállott büntetése után, polgári jogától megfosztani nem lehet. Ha ez áll a rablóra, a gyilkosra nézve, ne álljon-e a megvesztegetettre? Szóló tehát, bár a megvesztegetési törvényt ellenzi, mégis több biztosságot lát az önkény ellen a kerületi, mint a választmányi szervezetben s amazt kívánja megtartani.

Hasonló értelemben nyilatkoztak szólónak véleményértársai.

Palóczy szerint ezen szakasz által a szabad választás gyökerében elfojtatik. A szabad választás a főszempont, minden egyéb s a vesztegetés is csak másodrendű és mellékes dolog, melyet, ha az elsővel összeegyeztetni nem lehet, inkább el kell ejteni, s abbahagyni, mintsem amannak ártalmára legyen. A praeventiv rendszerben absolutismus rejlik, s ha annak következéseit logikai szigorúsággal vizsgáljuk keresztül, az is ki fog sülni utóbb, hogy nem kell szabad választás, mert vérengzéssel, kicsapongással járhat. Ki mondja meg, mi az a vesztegetés s hol annak határa? Mindenkinnek van gyenge oldala, melyet az ügyes vesztegető el fog találni; az etetés, itatás goromba, szembetűnő eszköz, a szegény emberre hat leginkább, s ime e törvény által a szegény ember rajta veszt, míg az úr, ki finomabb fogásokhoz nyul, az olasz függönyök mögött rejtve s büntetlen marad; s míg az apró bűnös megbüntettetik, a nagy bűnös az ablakból nézve fogja nevetni. A vesztegetési törvények sehol ekkorig sikert nem értek. Wellington Angliában a norvichi választásra 200 ezer p. frtot költött. Van eset, hogy a korteskedésbe egész megye belekeveredik, mikor a kakas és kereszt jelei kitűzetnek s vallásbeli pártok működnek. Van-e ennél rosszabb s veszélyesebb neme a korteskedésnek, a vesztegetésnek? És mégis lehet-e büntetni valakit? Mivel végre a theologusok úgy is azt tanítják, hogy halál után örökös a büntetés, illő, hogy itt e földön ne büntessük egymást örökösen, és így örökös jogvesztésnek se legyen helye stb. A befúvarozást nem lehet eltiltani, mert így csak a közellakók fognak választani, a távolabb lakók, szegénységök miatt (p. o. Zala megyében, melynek hossza 20 mérföld), be nem jöhethívén a székvárosba, honnét a tisztviselők ellen idegenség, gyűlölség fogna származni. Kár a szegény köznemességet ennyire sujtani, melynek vész idején oly örömmel bujunk rongyos köpönyege alá, s mely nem maga oka kihágásainak, hanem azok által csábíttatik el, kik a büntetés alól kisiklanak.

Válaszoltatott ezekre, hogy országos javításoknál a rendszerre oly szigoruan figyelmezní lehetetlen; s azért, hogy a codexben

némely bűnök említve nincsenek, nem lehet azokat büntetlenül hagyni, sőt rólok pótlólag rendelkezni mulhatlanul szükséges. Ha nem lehet is a dorbézolást, korteskedést oly szorosan definiálni, azért minden ember tudja, mit kell érteni az alatt. A mód, idő, alkalmazás félreismerhetlenül kimutatják a czélt s a dorbézolás beestelenségét, mely észrevehető vonalakkal van elkülönözve a szives magyar vendégszeretettől. Ha definiálni nem lehet is, jó lesz azért a törvényhozásnak rosszalását s neheztelését kijelenteni, mert ha a dorbézolás tiltva nem lesz, minthogy azt, mi a törvényben tiltva nincs, tenni szabad, azt fogják vélni, hogy dorbézolással, vendégséggel vesztegetni szabad. Nemcsak Szatmárban, Zalában s még néhány helyen fordultak elő az ily törvény szükségét éreztető események, hanem 20 év óta alig volt megyei választás beütött fejek nélkül. Ha volt is itt-amott főispáni kihágás, az a jelen törvényjavaslat által tökéletesen kiirtatik, mert hiszen a főispánnak alig van valami jog fennhagyva.

Elnök ő nagyméltósága kijelenté, hogy ő soha praesidialist nem kapott, sem azzal nem élt. Egyébiránt értekezni, capacitálni szabad úgy egyik, mint másik részre, hanc veniam petimusque, damusque. Éppen a kis nemesség érdeke kíván szigorubb törvényt, mely a mostani rendszer által lealacsonyíttatik, géppé aljasul s megsemmisül. Az angol, mely például felhozott, kifejlett s érett nemzet már, mi csak fejlődő nemzet vagyunk, melynek nagyobb erkölcsiségre, szigorubb törvényekre van szüksége; nekünk nagy, hatalmas, kifejlett nemzeteket nem lehet utánozni intézkedéseinkben, stb.

Jekkelfalussy Vincze, (*Pozsonyi káptalan követe*) szinte a vesztegetés s korteskedés ellen nyilatkozván, ellenében megjegyzetett *Palóczy* által, hogy a világtörténetben legnagyobb kortesek mindenkor az egyháziak valának. Felhozta Gentilis és Cäsarini Julian példáját s az újabb belgiumi történeteket. Míg a korteskedést csak maguk üzték az egyháziak, addig meg voltak elégedve, most, midőn látják, hogy a világiak is némi ellenerőt kezdtek kifejteni, erősen kikelnek az ellen.

Mire *Elnök* ő nagyméltósága megjegyzé, hogy mindenkor annál van az erő és hatalom, kinél az ész.

Beöthy szinte érdekelve érezvén magát a káptalani követ, Jekkelfalussy előadása által, még egyszer felszólalt. Miután ő saját bűnét is elismeré, úgy mond, ezáltal a javulás első jelenségét adá, de azért más szerecsent nem akar fehérre mosni, s minthogy előbbi előadásának elcsavarás által minden bűn az ő nyakába rakatott, nem engedi, hogy a nálánál bűnösebbek hófehér tisztaságban maradjanak.

Eleven képét adá most szóló az 1839-ki bihari eseményeknek, s az ellene használt nemtelen eszközöknek, s kitünteté, hogy éppen azok a főbűnösök, kik a büntetéstől mentek maradnak, s kiket utolérni nem lehet. Elbeszélé, mit mindent elkövettek ellene csak azért, mert a vallásszabadság híve volt; miként működtek titkosan a vesztegetés furiái, s mint korbácsolták fel ellene az ármányt, mint tevő le pénzét a főpap az oltárra, a kálvinistaság bálványa kezét fogott a róm. kath. papsággal, hogy a szólót megbuktathassa. Az alispánnak, Tisza Lajosnak meg volt ígérve, hogy administratorrá leszen, ha *Beöthyt* meg tudja buktatni, és csakugyan sikerült is egy éjjelen át több ezer credentionalist készíteni, mi annál jobb mód volt, mert a vármegye ingyen papirosa költségbe sem került. Ily módokkal csakugyan ki tudták vívni, hogy *Beöthy* megbukott, miből, igaz, egy kis keserűség is következett, mert Biharnak két kálvinista követe lett, azonban jobb szerették mégis így; inkább 30 protestans, mint egy *Beöthyt*, noha ő róm. katolikus. Az alispánt csakugyan kinevezték főispáni helyettesnek, s ha szóló sejdíteni tudta volna, hogy megbukásának ez lesz gyümölcse, még nagyobb buzgósággal követett volna el mindent, hogy az ármánykodás mellékes czéljait gátolhassa. Azonban a jövedőnek is meg van a maga leple, melyet idő előtt föllebbenteni nem lehet, s mely mögött oly valami rejtezhetik, mitől a jelennek örülő ember megijedne. Ki kezdte meg először s ki üzte legnagyobban a korteskedést? nem az egyháziak-e? s hogy most ők, a tanítók, mindent ránk, a tanítványokra akarnak ruházni, ebben legkisebb méltányosság sincs. Ismerjék el saját bűneiket, akkor majd mi is gyónni megyünk.

Átmenvén ezután szóló a dorbézolás és itatás themájára, egy anecdotont említett a híres színész Garrickről, kitől, midőn egy másik színész, kit ő részeg szerepben megnézett, kérdezte volna, vajjon jól játszott-e a részeg? Garrick azt felelte: «úgy vettem észre, hogy bal lába nem volt önnek eléggé részeg.» Mi a részegség? melyik foka annak büntetésre méltó? ki tudná ezt meghatározni! Egyik csak hebegve beszél, másiknak szemei szikráznak, harmadik asztal alá bukik, s meg lehet, hogy a ki asztal alá bukott, kevésbé részeg, mint az, kinek csak szemei szikráznak. Mindamellet azonban e tárgyat a törvényhozásnak el kell mellőzni nem lehet. Szóló tehát újól is a választmányi szerkezet mellett nyilatkozik, de méltányolja egyszersmind Csongrád követének figyelmeztetését, hogy azon szerkezetet a büntető törvénykönyv már elfogadott elveivel összhangzásba kell hozni, s azért reá áll, hogy a szerkezet azon rendelkezése, miszerint ismétlés

esetében valaki örökre megfosztassék szavazati jogától, úgy módosíttassék, hogy annyiszor, a mennyiszor, csak egy választásra lehessen a kihágót szavazatától megfosztani.

Az *elnök* végzésnek mondá ki, hogy a ker. szervezet helyett a választmányi szervezet fogadtatik el a bihari módosítással. Noha pedig sokan kerületi gyűlésre kívánták a §-t visszavitetni, hogy a benne levő következetlenségek s a büntetőtörvény elfogadott elveivel nyilvános ellenkezések s összeütközések kiegyenlíttessenek, s a bűnné canonizált dorbézolás szorosabban definiáltassék; noha azt vitaták, hogy a kerületi szervezetnek az ítélmester által felolvasott s tanácskozássra kitűzött 39. §-ában csak egy elv van, a régi (választmányi) szervezetnek rögtönözve elfogadott s helyebe állított 39. §-ban pedig 5—6 elv is össze van halmozva, melyeken így egy vágással, csak azért, hogy hamar átessünk a tárgyon, keresztülmenni s határozni nem lehet; hogy abban többek közt a bíróság kérdése is befoglaltatik, melyről ezúttal szó sem tétetett; s noha az e körüli vita három órán túl huzódott, a végzés úgy maradt, mint kimondaték, s az elnök a gyűlést eloszlata.

E gyűlés elején mutattatván be, s pótoltatván ki a financialis választmány már közölt névsora, pótlólag közöljük még a Pesten építendő országház ügyében kinevezett választmány névsorát is. Megyék részéről: gr. Ráday Gedeon, Huszár Károly, Zsoldos Ignác, Szabó Kálmán, Bárczay Mihály, Szemere Bertalan, Bónis Sámuel, Török Gábor; kerületekből: Smaich Bertalan; egyházi rendből: Liptay Endre; városokból: Járy György és Wirkner Károly; kir. tábla részéről: Klobucharich Károly; jelen nem levők követeiből: Horváth Lázár.

(*Rendi Napló* III. k., 227—255. l.)

CXXIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 márczius 16-án d. e. 10 órakor.

Tárgy: A megyei kicsapongások és tanácskozások szabályozására szóló munka 39. s 40. §§-ainak szerkezete.

Miután Borsod megye gr. Keglevich Miklóst az országgyűlésre meghívati kíváná, s némely megyék a naplóra tettek megjegyzéseket, folytatott a tegnapi s még bevégeztnék nem tekintett vita a 39. §. szerkezetéről, összekötve a 40. §-sal, mely így szól: «Tisztújítás alatt elkövetett bűntényekre és kicsapongásokra nézve perbefogó bíróságul az őrszék rendeltetik stb., a további eljárás azonban a megyei büntető bírósághoz tartozik.»

A választmányi szerkezet tegnap nagyjából elfogadott 39. §-ának vége ugyanis a kihágási esetekben ítélő bíróságról is rendelkezik, az őrskéket rendelvén ilyenné.

Némelyek úgy akarták érteni a választmányi 39. §. tegnapi elfogadását, hogy annak a bíróságról szóló vége is megmaradjon, mi által a kerületi szerkezetnek 40. §-a is megszűnt volna. De több követfigyelmezteté a tek. Rendeket, hogy csak nem akarják ily úton a büntető bíróság kellő egységét s az esküdszék már elfogadott eszméjét semmivé tenni.

Mások ismét megújíták azon kívánságot, hogy a választmányi 39. §. közepén levő említés, a büntársaságról, mint a büntető törvény elfogadott elvivel ellenkező, kihagyassék, vagy módosíttassék.

Hosszas és erős küzdés után, mely az egész gyűlést kihúzta, végre így lön megállapítva a 39. s következő §-ok szerkezete. Előre jó a kerületi szerkezet 39. §-ának eleje, hol hivatkozás történik a büntető törvénykönyv illető szakaszaira, ú. m. «a megyei tisztújítás alkalmával elkövetett» stb.

Ezután 40. §-ul következik a régi, választmányi szerkezet 39-ik §-a némi módosításokkal, kihagyatván ugyanis belőle ezen büntető-törvénykönyv elveivel ellenkező rendelkezés: «ismétlés esetében a szavazattóli megfosztás személyeikre nézve egész éltekre okvetlen kiterjesztessék;» továbbá ezen része: «mindazon kihágásokra nézve, melyek tette következtében elkövetetnek, valóságos büntársnak tekin-

tetvén, irántoki felelet- s elégtételre vonattassék», így változik: «mindazon kihágásokra nézve stb. a büntetőtörvénykönyvnek a felbujtásról és bünszerzésről szóló rendeletei szerint büntetendő.» A végső sorok helyébe ú. m.: «ezen esetekre vádló mindenki lehet. ítélő bíró pedig az őrszék stb.» tétetik, a kerületi szerkezet 39. §-ának c) pontja némileg módosítva, úgy mint: «ezen esetekre vádló mindenki lehet, de panaszt a választás után egy hónapon túl nem tehet, későbbben tett panasz el nem fogadtatik.»

Következik végre 41-ik §-ul a kerületi szerkezet mostani 40-ik §-a, melynek eleje s vége azonban módosíttatván, így fog állani:

«41. §. Tisztújítás alkalmával bepanaszlott vesztegetésekre, úgy a tisztválasztásra vonatkozólag és az alatt elkövetett bűntényekre s kicsapongásokra nézve perbefogadó bíróságul őrszék rendeltetik, mely előtt panaszt tehet minden, ki oly tett által megsértetik, s ez esetben az őrszék a csendtiszték által nyomban vizsgálatot eszközöl; ha pedig illetén büntett vagy kicsapongás a csendtiszték valamelyikének esik tudtára, ez köteles azt az őrszéknek tüstént bejelenteni, s az őrszék a rendzavarót, vagy máskép vétkest közérővel is maga elébe állíttatja, s a vád alapossága esetére perbefogatását, sőt alább előszámlált esetekben nyombani letartóztatását határozza el. Az őrszéknek ebbeli hatósága csak a tisztújítás idejére terjed, azelőtt és azután ezen eljárás a szokott megyei perbefogó bíróságot illeti, az ítélethozás minden esetre a megyei büntető bírósághoz tartozván».

Ehez képest mégis nagynehezen ki lön viva, hogy a szerkezet a büntető törvény már elfogadott elveivel összhangzásban legyen, s hogy az őrszéknek büntető bíraskodás nem adatván, a büntető bíróságbeli szükséges egység fentartassék.

A §§-ok halmozottsága által okozott zavar ilyen kibonyolítása négy órai tanácskozásba került.

(Rendi Napló III. kötet, 255—267. l.)

Márczius 17-én vasárnapi szünet.

CXXIV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 márczius 18-án d. e. 10 órakor.

Tárgy: A megyei választások és köztanácskozások szabályozásának folytatása.

Kelemen ítélőmester felolvasá a megyei választások és köztanácskozások szabályozásáról szóló munkálat 41. §-ának *a)* pontját. Ezen §-ban a tisztújítási kicsapongások esetei s büntetései soroltatnak elő. Az *a)* pont így hangzik: «választóknak a tisztújításra s jelesül annak helyéül szolgáló városba felfegyverkezett csoportokban bemenetele, vitele vagy bevitetése tilalmas, s ki azt teszi, 600 forintig terjedhető büntetésre ítéltetik.

Ezen szerkezet ellen az *elnök* és számos megye azon kifogást tévé, hogy miután a kihágások nemcsak fegyveres csoportok, hanem általában minden csoportozás és tanyázás által elősegítettnek, ne csak a fegyverhozás tiltassék el, hanem minden bevitetés s tanyázás. Ha ezek meg lesznek engedve, annyi, mintha semmi sem tétetnék a kihágások korlátozására. Mert a már eltiltott dorbézoláson kívül többnyire onnét származnak a kihágások, hogy nagy tömegek egyszerre jönnek be, több száz szekeren, mi az ellenpártot ingerli s lázítja. — Szégyen föltenni a köznemessről, hogy a maga költségén be nem jöhet. A bevitetés nem a köznemesség jogai fentartására, hanem a hatalmas párt s a vesztegetők céljai előmozdítására szolgál. Ha egy tanyán több száz ember van, alig képzelhető, hogy zajos összeütközések ne történjenek s az együttlét dorbézolásba és kicsapongásokba ne menjen által. A bevitetés tagadhatlanul vesztegetés, vagy folytatása a vesztegetésnek. A köznemesség csak úgy fog méltó és becses állásba helyezettetni, ha a vesztegetők s csábítók minden bármily alakban mutatkozó befolyásától megőriztetik.

Némely megyék megkülönböztetést tettek az önkénti vagy történetes összecsoportozás közt, melyet eltiltani s büntetni nem lehet, és a csoportokban bevitetés közt, mely vesztegetés neme. — Mások, hamár a bevitetés eltiltatik, s büntetté bélyegeztetik, szorosan definiálnak, kívánták azt, miszerint csak az tekintessék tilos bevitetésnek, ha ki béren fogadott kocsikon vitet választókat a választás helyére.

Ugyanazon követ, ki ezt már kerületi ülésben is indítványozá, most újra előhozta, hogy teremtsen a nemesség e czélra szolgáló közpénztárt, melyen a szegény nemesek a választás helyére bevitessenek, s ott tápláltassanak, mert mihelyest magányos ember viteti őket, mindjárt gyanu támad, hogy ez vesztegetési czélból történik.

A szerkezet védelmezői ellenben lehetetlennek tarták a csoportozás elkerülését, mert hol sok a nemesség, lehetetlen, hogy egyenkint szállingózzék be a székvárosba; s ha e város kicsiny és a nemességet külön lakásokkal el nem láthatja, lehetetlennek tarták a tanyázás kikerülését is, ha csak a tömeg szabad ég alatt nem fogna tartózkodni s aludni. A bevitetés eltiltása ártani fog a választási jognak, mert a nagy kiterjedésű megyékben 10—15 mérföldnyire lakó szegény nemes maga költségén be nem fogna jöhetni választói joga gyakorlására és így abból tetteleg kizáratnék. Ezen törvény kutatásokra, a magánélet viszonyaiba avatkozásra adna alkalmat s némi spanyol inquisitóra vezetne; de más részről könnyen ki is játszathatnék, mert a behozottakat könnyű volna az utolsó állomáson leszállítani.

Hasonlóul, ha a tanya eltiltatik, a szegény nemes a hosszas várakozást, míg t. i. 40—50 tisztviselő titkos szavazással meg lesz választva, ki nem várhatja, mert drága fogadóban oly hosszas ideig maga költségén tartózkodni nem bír. A dorbézolás, mely kihágások forrása lehetne, úgy is el van tiltva, s ennyi elég. A bevitetés sok esetben nemes cselekedet is lehet, mert emberi s polgári kötelesség a szegény nemestárson segíteni, s neki polgári jogainak használatát lehetségessé tenni stb.

A hosszas vita eredménye az lön, hogy a 41. §. a) pontja ekként módosítottat: «tisztújításra, jelesen annak helyéül szolgáló városba szavazókat bevitetni, nem különben oda felfegyverkezve bemenni tilalmas.»

A vita másik része ezen tilalomnak sanctioját illette, minek eredménye lön, hogy a szerkezetben büntetésül szabott 600 forintig terjedhető bírság keveseltetvén, helyébe ily szerkezet iktattaték: «s ki ezt elköveti, a 39. §-ban kitett büntetések alá vonatassék», miszerint tehát szavazatvesztés és ismétlés esetében fogságbüntetés is érheti a tilalomsértőt.

Közben élénk intermezzo fejtett ki az elnöki jogokról.

Perczel ugyanis, ki a megyei kihágások szigorú korlátozásának mindig heves védelmezője volt, de a kiírt szerkezetváltoztatással, mennyiben abból a «csoportonkint» is kihagyatott, meg nem elégedett,

szokatlan elnöki eljárásnak mondá azt, miszerint maga az elnök indítványozá ezen szerkezetet, s arra, mielőtt a többség elfogadására nyilatkozott volna, a többséget ki is mondá, azon országgyűlési szokás ellenére, hogy mindaddig, míg a többség ellene nem nyilatkozik, a kerületi szerkezetnek kell állani.

Megtámadásával azonban egészen egyedül maradt, s a nyilatkozók mindnyájan azt állíták, hogy az elnöki eljárásban semmi szokatlan nincs, sőt hogy ő éppen az által, hogy semmit erőltetni nem szokott, a Táblának osztatlan tiszteletét bírja. — Előhozott, mint már máskor is, a magyar követtáblai elnök abnormis állása; a magyar országgyűlésnek különben is nagyon függő helyzete s a kormány befolyása. Mire más részről válaszoltatott, hogy ezen állapot, ha abnormis állapot is, de törvényes, melynek állni kell mindaddig, míg törvény meg nem változtatja, s hogy ily állapotban hoztuk törvényeinket századokon át.

Majláth pedig abnormisnak sem tartja ez állapotot, s a magyar követtábla elnökét éppen oly organicus elnöknek, mint bármely más parlamentét; sőt úgy találja, hogy az elnöki szónak nincs nálunk annyi nyomatéka, mint lenni kellene, mert a kevesebbség gyakran, még a többség kimondása után is, örökíti a tanácskozásokat. Az elnök olykori indítványozásában semmi veszedelmet nem lát, mert annak elfogadására szinte úgy többség kell, mintha bármely egyes követ tesz indítványt. Az elnöknek a viták előrehaladt stádiumában nemcsak joga, de kötelessége is a véleményeket központosítani igyekezni.

Zsedényi egyenesen nem-helyeslését mondá ki a megtámadás felett, mi azonban, mint egyes követet meg nem illető kifejezés, visszautasított.

Beóthy, a megtámadóval egyazon véleményű követ, meddő térnek mondá az ilyen megtámadást, melyen nemesak aratni nem lehet, de böngészni sem. Ez állapoton csak törvény segíthet, s a szóló követ törvényindítványozás útján örömet fog találkozni a követ úrral, de addig, míg más czélszerűbb rendelkezés törvény által be nem hozatik, az elnököt egy egészen nyomatéktalan lénynek tekinteni nem akarja. Ő is minden elnökség iránt némi, alkotmányos országban oly természetes idegenséget érez, de ő nagyméltósága mostani eljárását nem gáncsolhatja.

Az ennek folytán kifejlett személyeskedésnek csak a vitára alkalmat adó követ, *Perczel* mérsékelt replicája vetett véget.

A 41. §. többi pontjai, noha különösen az e) pont, mely a zászló

és zene használatát csak a tisztújítási teremben, vagy téren tiltja el, nem pedig az egész székvárosban, az *elnök* s több megye által rosszaltatott, — változás nélkül maradtak, valamint a 42. és 43. §§-ok is, melyek a csendtisztekről s ezek hatásköréről rendelkeznek, megmaradtak.

És eddig jött a mai tanácskozás.

Pótlólag a 39. §-hoz, mely a kihágások, különösen vesztegetés büntetéseit megszabja, hozzáadatott még Liptó indítványára, hogy a megvesztegetés által választott tisztviselő így nyert hivatalát veszítse el; mi azon §-ba az illető helyre be is szurattott.

Végül az országházi, s financialis küldöttségnek nádor ő fensége által kinevezett főrendi tagjainak névsora olvastatott fel a Rendek tudomására.

(*Rendi Napló III. kötet, 268—287. l.*)

173. Kerületi ülés.

1844 márczius 19-én.

Elnökök: Króner (Mosony), Semsey (Sáros). *Jegyző:* Vukovics.
Naplóvivő: Eischl.

Vukovics kerületi jegyző a Jász-kúnkerületek rendezésében tett szerkezeti módosításokat olvassa s elhatározottatott, hogy mind ez, mind a Hajdúkerület rendezése legközelebb országos ülésbe vitessenek.

CXXV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844. márczius 19-én, d. e. 11 órákor.

Tárgy: A megyei választások és köztanácskozások szabályozásának bevégezése.

A *kerületi elnökség* által beadatván a Jász-Kún és Hajdú kerületek rendezéséről szóló törvényjavaslatok, folytatott s bevégeztetett a megyei választások s köztanácskozások szabályozása. Erősb szóváltásokat a katonai erő mikor s hogyan alkalmazásáról szóló 44. §., a főispánok s illetőleg megyei elnökök kihágásairól rendelkező III. Fejezet s a 67. §. okozott csak, hol az határoztatik el, kiknek legyen a megyei gyűléseken számítható szavazata?

A 44-ik szakaszt illetőleg úgy hívé az elnökkel együtt néhány megye, hogy a kicsapongások megelőzésére szükséges oly helyeken, hol helyben katonai erő nincs, ilyenről jó eleve gondoskodni, mert a gondoskodás késő már akkor, ha a kicsapongás megtörtént. Válaszolatott erre, hogy a szabadság nem áll ugyan féktelen kitörésekben, sem abban, hogy ezeket, ha megtörténtek, katonai erővel is korlátozni ne lehessen, de össze nem fér az absolutismusra vezető praeventiv rendszerrel. Az által, hogy katonai erőnek eleve oda rendelése megengedtetnék, kimondatnék a törvényben, hogy választást katonai ortalom nélkül tartani nem lehet; ha pedig ez kimondatnék, a főispán mindenkor fogná azt használni vagy kell, vagy nem. Már maga azon tudat, hogy a város tömve van katonasággal, gátolja némileg az alkotmányos szabad mozgást, s ha ez így lenne, akkor kár is szabad választásról beszélni, s jobb lesz a főispánra bízni, hogy készítse el a tisztviselők névsorát. A magna charta Angliában is felfüggesztetik ugyan szükség esetében; de nálunk az a baj, hogy jelenleg nincs kire bízni ily hatalom alkalmazását; mert a főispán maga is párt embere, kinek ha ily hatóság adatnék kezébe, mily könnyű volna neki, mihelyt saját céljait megheusultnak látná, a megelőzendő zavar örve alatt katonai erőt használni s a választásnak legünnepélyesebb folyamat is gátolni. Említettett végre, mennyi bajjal járna a katonaság szállítása p. o. Váradról Kállóra, vagy Károlyba, ok és cél nélkül.

A főispánok kihágásaira szabott büntetéseket illetőleg megemlíte

az *elnök*, hogy miután a főispánnak e munkálatban semmi joga sem hagyatott meg, természetes, hogy az a semmi joggal vissza nem élhet; e tárgyban tehát minden törvény, minden büntetésről rendelkező fölösleges, mert: «non entis non sunt qualitates». Ha ez így marad, úgy valóban a főispánnak minden választás alkalmával pénzzel tömve kell zsebét tartani, hogy a hatalmasabb párt által reá szabott pénzbeli büntetéseket fizethesse, vagy kölcsönös kármentesítő társaságot kell a főispánoknak felállítani. Ezáltal megsemmisül az alkotmányos főispáni hivatal, mely a vármegyei rendszerbe annyira be van szöve, hogy abból általános zavar nélkül ki sem szakasztható. Sőt ha a dolgoknak más rendje is jön be, mindenkor szükséges egy rendfentartó s e czélra elegendő erővel felruházott elnök. A 49. §. elején úgyis ki van mondva általánosságban, hogy a főispánok, ha e törvény által elejökbe szabott köteleességeket nem teljesítik, a büntető codexben megnevezett hivatal-visszaélési vétket követik el; minek tehát még az a) b) stb. pontok alatt kitett specificus esetek is? Ily körülmények közt ugyan senki a főispáni hivatalt keresni s elfogadni nem fogja.

Pártolák e nézeteket némely megyei követek is, főkép azon okból, mert a főispán sem más, mint a megye első tisztviselője, ki a codexben a hivatalsértők ellen kimondott általános büntetés alá esik, s kiról tehát külön rendelkezni fölösleges.

Ung egyik követe, Horváth Simon, szintén ily értelemben nyilatkozott, de a másik, *Orosz Elek*, által elidáztatott, a ki küldőinek azon kívánságát jelenté ki, hogy ha a főispánok büntetése kimarad, úgy inkább az egész megyei törvényjavaslat maradjon el.

Megjegyeztetett ezekre, hogy a köznemesség kihágásait korlátozni akarni, a felülről jövő visszaéléseket pedig menten tartani, nem a legnagyobb részrehajlatlanságra mutat; miután a Rendek önmagukat korlátozzák, a kormány, mely ezt akará, ha őszinte loyaltással van, kénytelen lesz a törvényt, úgy a mint van, elfogadni. A fennforgó rendelkezésben éppen nem fekszik a főispáni hivatal lealacsonyítása, s nem is kell félni, hogy főispánok ezentúl ne találkozzanak; de természetes, hogy a ki hivatalt vállal, el kell vállalnia az azzal járó köteleességeket s feleletterhet is. Hasonlóul p. o. azért, hogy a választásbani kihágásra büntetések vannak szabva, senki sem fog választási jogáról lemondani.

A nagyobb többség megtartá a szerkezetet.

A 67. §. ellen az a kifogás volt az *elnök* részéről, hogy annak szerkezete szerint, ha t. i. a mostani szerkezeten kívül még annyiféle honoratior, községi képviselő stb. veendő részt a tanácskozó gyűlések-

ben is, azoknak tartása lehetetlenné válik, s igazi monstre-gyűlések lesznek, melyektől Isten őrizzen.

De a szerkezet pártolói, mint *Beöthy* is, azt mondák, hogy ekkorig is igen kevés eset van, hogy a tanácskozási gyűlések elvesztve illedelmes nimbusukat, kiesapongássá fajultak volna, s e kevés esetben is a magát conservativnek nevezni szerető párt volt az ok.

Feleltetett az *elnök* és más részéről, hogy újabb időkben bizony, mi tagadás benne, elég példa van, miszerint nemcsak politikai, de magánügyi kérdéseknél is nyers tömegelő használtatott a megyékben, úgy egyik, mint másik párt által, és éppen ez adott okot a kormánynak, hogy a kegy. kir. előadásokban ezen baj orvoslását is kitűzze. Széles e világon sehol sincs tanácskozó, administrativus testület, mely ezerekből állana. Más a választás, más a tanácskozás. Hogy ez utóbbi illő renddel s óhajtott sikerrel mehessen, elmellőzhetlen a tanácskozók számának kevesbitése képvisleti rendszer által, vagy bármely más módon.

A jogterjesztés barátai ismét azt állíták, hogy a monstre-mectingeket nem az okozza, hogy a nép minél nagyobb részt vehet a jogokban s közügyekben, hanem éppen az ellenkező, ha t. i. a tömegek minden jogból kizáratnak, s kényszerítettnek törvénytelen módokon kelni föl jogaik mellett, minthogy a törvényes módoktól megfosztatvák. Hivatkoztak boldogult Ferencz császár 1832-iki szavaira, mik szerint ő a különböző néposztályokat közös szeretet lánczaival akará összekapcsoltatni; mely szép szavak s üdvös intés szellemében készült a szóbeli 67. §.

A §-nak a szabad községek képviseltetését illető része (annak közepe) homályosnak találtatván, melyből tudniillik nem vehetni ki világosan, hogy a megyében levő összes szabad községeknek lehet-e legfeljebb 50, vagy egynek-egynek is lehet ennyi képviselője? a többség úgy akará, hogy minden szabad községnek csak egy képviselője lehessen úgy a tanácskozásnál, mint a 24. §. értelmében a választásnál; és éppen azon okból, mert a 24. §. a 67-ikben úgylis idézve van, ennek a szabad községekről intézkedő középírse, mint fölösleges, egészen kihagyatni rendeltetik. — Ott, hol az urasági tisztekre nézve az mondatik, hogy uraik dolgában szavazattal nem birnak, a cselédek is beszurattak, mint hasonló függő viszonyban levők.

A vitatások során büszkén említé meg a jogterjesztés egyik barátja, *Beöthy*, hogy azon 17 megye közt, mely az adót elfogadá, ezen nemes ügy kivételében egyik sem élt vad erővel, mely kizárólag a magát conservativnek nevező párt fertelmes eszköze volt. Azon

vélemény azonban, mely ily eszközökkel tudja csak kivívni diadalát, állandóságra számot ne tartson.

Még egy jó elmességet el nem mellőzhetünk, miszerint ugyan-csak *Beöthy* amaz említett conservativeket azon emberhez hason-lítá, kinek öltönyén lyuk lévén, ezen lyukat folyvást nagyobbra tépi s conserválja ugyan, de nem a kaputot, hanem a — lyukat.

(*Rendi Napló III. kötet 288—305. l.*)

CXXVI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 márczius 20-án, reggeli 10 órakor.

Tárgy: Határozat a szatmári követ ellen elkövetett kihágás iránt kelt királyi leiratra. — Országgyűlés évenkénti tartása iránt felírás.

Széll ítélőmester felolvasá a Karok és Rendek határozatát a szatmári egyik követ, Uray Bálint ellen elkövetett kihágás következtében érkezett február 6-iki kegyelmes királyi leiratra.

Elnök ő nagyméltósága neheztelését jelentvén ki a történetek felett, szükségesnek tartá az eddigieknél sikeresebb törvény alkotását. Minthogy hasonló kihágások csupán házi rendszabályok által meg nem gátoltathatnak, a királyi leiratban is kívánt új törvény hozatalát ajánlá a Rendeknek.

Azután *Gabányi* (*Szatmár megye követe*) adá elő megyéjének a fennforgó tárgyban kiadott utasítását, miszerint azt, a mi követükkel történt, nemcsak Szatmár vármegye, hanem az egész ország sérelmének ismerik, s a kihágás megvizsgálására és büntetésére leg-szigorubb rendszabályokat kívánnak. Mire

Kubinyi (*Nógrád megye követe*) a határozat elfogadására nyilatkozván, hosszasabban értekezett a fennforgó tárgyról, hogy annak az országos naplóban nyoma maradjon, s tudja a jövődőség, mit tartson e dologról, és tudja, hogy a mi történt, a sújtó közvéleménynek olyan kijelentése volt, milyenre más alkotmányos országokban is elég példa van. Eleven képét adá szónok a történeteknek, különösen azon előbbi utczai eseményeknek, mikre a királyi leiratban szinte hivatkozás van, t. i. a másik szatmári követ ablakai alatt

tartott macskazenének, s mindazon rendőri és lovászmesteri rendszabályoknak, melyek azt követék, s mik által, mintha alkotmányos országban sem élnénk, hol szabad véleménynyilatkozást tiltani nem lehet, az utczaí összecsoportozások s éjjeli zenék eltiltattak.

Pedig a macskazene éppen úgy a közvélemény nyilatkozása, mint a fáklyászene, a kettő közt csak az a különbség, hogy az első egy kis disharmoniával jár, míg a második harmóniával. Fáklyás-zenével nem egyszer az elnökök, a kormányférfiak is megtiszteltettek, s akkor senkinek se jutott eszébe azokat eltiltani. Nálunk főképpen, hol sajtó útján nem eszközölthetik a szabad vélemény nyilatkozás, igen természetes, hogy ily rendkívüli úton történnek demonstratiók azon emberek ellen, kiket a közvélemény megbélyegzett, hogy példájokon mások is tanuljanak óvakodni, s ne daczoljanak vakmerően a közvélemény hatalmával, melyet oly örömet tennének nevetségessé. Ha azon alkalommal semmi egyéb nem történt volna, mint macskazene, s ha az ablakok éppen hagyattak volna: úgy alig lenne méltó e minden alkotmányos országban szokásos apró demonstratióról szót váltani. Hogy azonban ablakok törettek, ezt szóló is méltán rosszalja. Azon macskazenénél azonban nemcsak a gyanúsított s vádolt ifjúság vala jelen, hanem mások is nagy számmal. Az egész dolog még Pesten vette kezdetét, s a pozsonyi macskazenét csak a pesti folytatásának lehet tekinteni. Hogy azonban kis dologból oly nagyokat csináljanak, az ifjúságot gyanúsítják, s e miatt hazánkról oly képet rajzolnak, mintha itt az utcán sem lehetne biztosságban járni. Ez valóban nevetséges, sőt alacsony tett.

Ily körülmények közt érkezett meg a nem várt vendég. Azon alkalommal a főispáni esküforma tárgyalatván kerületi ülésben, ennek folytán szóló is szükségesnek látta, hogy a főispánok önkénye meggátlására s azoknak erkölcsi kényszerítésére az esküforma elfogadtassék. Ekkor felszólalt Szatmár egyik követe (Gabányi), a vádat a főispánokról eltolólag. Az indignatio kitört, s az, ki főoka volt, hogy br. Wesselényi pörbe fogatott, s hogy a kormány s nemzet közötti bizodalom láncza megszakadt, hogy a bírák s törvényszékek iránti tisztelet és közbizodalom is veszélyeztetve lőn «sine contradictione statuáltaték» e házban, s elnémulva ült Kölcsey székén. Nem az ifjúság, nem a hallgatóság, nem a közönség, hanem az alsó Tábla nyilatkozata volt ez, mely felér a legmagasabb törvényszék ítéletével. Ezt tenni erkölcsi kötelessége volt a Táblának, szükséges leczke volt ez bizonyos embereknek. Az ugyanezen alkalommal történt utczaí eseményt nem akarja vizsgálni szóló, míg a törvényes vizsgálat végre

nem jár, s nem helyeselheti, hogy addig az ifjúság egyesek feladására a királyi leiratban megrovatott. Reméli, hogy a királyi tábla igazságosan fog eljárni és itélni. Azon üldözésnek, mely újabb időkben az ifjúság ellen tapasztaltatik, abban keresi okát szóló, mert az ifjúság ezelőtt 20—30 évvel betyár és kicsapongó volt és a politikával nem sokat gondolt, most pedig a közügyekben meleg részt vesz.

Ezen beszédre megjegyzé az *Elnök*, miképpen a történt eseményeket ő oly szomorúaknak és alacsonyaknak tartja, hogy azokat kár is volt átadni a jövődőségnek s jobb lett volna elhallgatni. Nincs oly eset, melyben az ifjúságnak s hallgatóságnak a rendet s csendet felzavarni, s a t. Rendeek salvus conductusát sérteni szabad legyen. Ily tetteket mindenkor büntetni és kárhoztatni kell. Ezért Ő Felségének minden e tárgy körüli rendelete törvényes és egyenesen a csend, rend, béke s biztonságg érdekében történt.

A vélemények, noha nagy részben egyesültek a határozat fenntartása körül, erősen megoszlottak arra nézve, vajjon azon nyilatkozatot s demonstratiót, mely Urayra nézve az említett kerületi ülésben történt, csak egyes emberek, vagy az egész Tábla nyilatkozatának kelljen-e tekinteni? Számos követ megjegyje nevében óvást tett az ellen, mintha azon nyilatkozat egész Tábláé lett volna.

Sárközy (Fehér megye követe): Noha a közvéleménynek szinte tisztelője, de nem ismer el közvéleménynek oly botránys alakban mutatkozó jeleneteket, mint az említettek, és sokkal magasabbnak tartja a valódi közvéleményt is, ha csak illedelem s törvényesség korlátai közt jelentkezik.

Fiáth (Fehér megye követe) pedig Nógrád követe ellenében úgy nyilatkozott, miszerint a mondottak után nem tudja, mit ítéljen a követtábláról, törvényhozó-e az? vagy bíró? vagy éppen végrehajtó is? Valakit jelen nem létében a legundokabb vádakkal terhelni, valaki felett, mielőtt kihallgattatnék a pálczát eltörni, legalább is nem lovagias tett. Ilyet az inquisitió, ilyen a Vehmgericht sem követett el. Bűnös felett el nem törheti más a pálczát, mint a törvényes bíróság. Ilyennek pedig szóló e Táblát soha el nem ismeri; ilyené az új büntető codex sem tette ezt. Ő a szatmári követre nézve más véleményben van; őt mielőtt ki nem hallgattatott, az egész haza előtt bűnösnek mondani nem merné; azonban, hogy magát a kerületi megtámadás ellenében gyáván viselte, azt elismeri. A királyi leiratot mint törvényest üdvözli.

Voltak másrésről, kik a határozatban ellenkező szempontból nem nyugodtak meg, és a történeteket éppen nem látták oly roppant

veszélylyel fenyegetőknek, hogy azok miatt új törvényt kellene hozni.

Vukovics (Temes megye követe) szerint ha az ifjúság fel nem lelkesülne, midőn oly embert lát Kölcsey székén ülni, ki azon tetteit, mik által a nemzet antipathiáját méltán voná magára, még azzal is tetézte, hogy megsértetvén, nem ott panaszkodott, hol alkotmányos polgárnak panaszkodni kellett volna: úgy e nemzetnek nem lenne jövődjöje. Szóló a királyi leiratot éppen nem tulajdoníthatja a kormány érzékeny gondoskodásának, mert ha oly érzékeny gonddal viseltetnének a *salvus conductus* iránt, úgy nem gátolta volna Pest követének megjelenését, s a jelen diétán nem volnának üresek a partiumi követek székei; sőt ha Uray nem tartozott volna bizonyos felekezethez, alig jött volna ügyében oly szokatlan hamar királyi leirat, míg a legfontosabb tárgyakban annyira késni szokott.

Ez utóbbira megjegyzé az *Elnök*, hogy Ő Felsége veleszületett atyai kegyelme s igazságszeretete felekezeteket nem ismer, s mindenre egyformán kiterjed; és ismétlé, hogy a történt dolgok menthetlenek, és ha valakit a törvényhozás termében s követi állásában ilyes contumeliákkal lehet illetni, úgy jobb lesz csak szétmenni.

Nógrád és Temes követével hasonló értelemben nyilatkozott:

Ráday (Pest megye követe) is, hivatkozva saját esetére; s megjegyzé, hogy az előtte szóló, midőn felekezetességet említett, nem Ő Felsége személyét, hanem a kormányt érté; e kettő közt pedig nagy a különbség. A történt botrányokat senki nem helyesli, hanem hogy azok okának is legyen valami nyoma a naplóban, szükséges volt elmondani mit ítél Szatmár követe fölött a Táblának, ha nem is összesége, de többsége. A szabad, bár keményebb nyilatkozatokban nem kell azonnal forradalmi anyagot keresni, mert azok egy alkotmányos országnak természetes és szükséges érverései.

Beöthy annak tulajdonítá az egész bajt, hogy sajtószabadságunk nincs; az, a mit ő, s a vele egyvéleményűek tettek jól elrendezett országban, hol nem félnek annyira a betűtől, mint nálunk, a sajtó feladata volna; ha a sajtó teljes szabadságban működhetnék, a nemzet rég kimondta volna verdictjét s rég elhatározta volna, ki felett kell eltörni a páleztát.

Ha Nógrád követének és a szólónak előadásai s vádjai hibások s alaptalanok voltak, ez a hirlapoknak tulajdonítandó, melyek egyhangulag írák le a szatmári eseményeket. Hogy e rajzok nagyítva nem valának azért jót áll a sajtó felett örökös censura. Szatmárban a szóló igazságtalan vádakkal illetteték, s mondásai rágalmak-

nak kereszteltettek; azonban mikor ő nem mást mondott, mint mi a hirlapokban olvasható volt, könnyű mondani, de nehéz bebizonyítani, hogy ez rágalom. Szóló nem mondá Urayt b. Wesselényi pöre szerzőjének, hanem előmozdítójának, ezt pedig méltán mondhatá, mert Uray volt, ki Wesselényire a szatmári gyűlésen rákiáltott: «Báró úr! vigyázzon szavaira, ez felségsértés!» Uray volt, ki tanuskodott Wesselényi ellen. E pör következtében fejtett pedig ki a többi szerencsétlenség hosszú sora, a hazának azon gyászos időszaka, midőn a kormány és nemzet közti bizodalom nemesak megtágult, hanem csaknem egészen elszakadt. A későbbi szatmári események, a bunkokratia hőstettei szinte a hirlapokból ismeretesek, s ha azok rágalmak, akkor rágalmazó a közlő, ki azokat beküldé, a censor, a ki kibocsátá, és ha ezen rágalmi vád a szólóra kiterjed, akkor vele együtt rágalmazó az egész olvasó közönség, s így reá az egészből igen kevés jut. Sajnálja azonban szóló, hogy oly elemek keveredtek a dologba, melyekre az egyenesen nem tartozott. A Táblának ily beavatkozás nélkül is lett volna elég erkölcsi ereje kijelenteni, hogy a szóbeli ural egyútt ülni nem fog.

Emlékeztetett szóló az 1833-iki eseményre, mikor két követ magáról megfeledkezvén, a Tábla kénytelen volt hasonló módhoz nyúlni. Akkor conferentiák tartattak a királyi Személynök elnöklete alatt, s az eredmény az lett, hogy azon követek a Táblánál nem maradhattak; sőt még 1839-ben, midőn közölök az egyik újra megjelent, privát társaságban történt. kijelentés következtében, kénytelen volt az országgyűlést elhagyni.

Ezután a hallgatósághoz, különösen az ifjúsághoz fordult szóló, melyet ő szeret — úgymond — mert e helyeket, hol most ő és társai ülnek, egykor az fogja elfoglalni; de annak éljenezését vagy zúgását közvéleménynek tartani s általa magát megtántoríttatni soha nem fogja. Az ifjúság tanuljon, készüljön egykori nemes pályájára, s ne avatkozzék olyanba, mi reá nem tartozik. Nincs senki a teremben, ki ama kitérőseket helyeselné. A királyi leirat nem törvénytelen ugyan, de azért nem egészen helyeselhető, mert az ügy bíró előtt van, s ez még nem mondta ki ítéletét. Ez egy pótlólagos propositió; miután a Rendek a királyi előadásokat sorban tárgyalás alá vették, és jelenleg is e törvényes kötelességben járnak el, természetes, hogy ez új propositió tárgyalását halasztani kell, míg a sor reá jön. Ha a bíraskodási eljárásból kiviláglik majd, hogy a fennálló törvények nem elegendők, akkor lesz idő új törvényekről gondoskodni. A ház rendezése sem oly könnyű tárgy, melyhez egyszerre minden előké-

szület nélkül hozzá lehessen fogni; ez más parlamenteknél is nehezen ment és sok időbe került.

Zsedényi: Ellenkezést lát Nógrád és Temes megyék nyilatkozatai és a határozatra tett szavazatai között. Ők egyrésztől menteni akarják a tetteket, másrésztől elfogadják a kerületi határozatot, és így osztoznak a neheztelésben, melyet Ő Felsége s a Tábla egyezően kijelent ama tettek felett. Mi a teremben történt az a kegyelmes királyi leiratnak nem is tartalma, mert az egyenesen a tanácskozások szabadságához tartozik. Azt egyébiránt Szepes követe el nem fogadja, mintha Bihar követével a kerületi ülésben az egész Tábla szólt volna. Bihar követe egész általánosságban szólott, senkit sem nevezett meg s szavait Uray Bálint úr talán nem is vette magára, azért nem felelt azokra. Itt bármely követ felett ítéletet mondani nincs a maga helyén; Uray Bálint pedig Szatmár megyének törvényesen s mindkét párt egyezésével választott követe volt.

Elnök ő excellentiája több ízben felszólítá a Rendekezt, hogy szorosan a tárgynál maradjanak, mely a királyi leirat; s ne keverjenek a tanácskozásba oda nem tartozó tárgyakat. Azonban szó szavat vont maga után, a nyilatkozatok egymást érték.

Palóczy: Az ifjak tettét nem menti, ám érje azt a törvény büntetése; de ha igaz mindaz, mit a szóban forgó egyénről a hírlapok hirdettek, úgy elmondhatni, hogy maga példáján tanulhatá, miként az erőszak rossz kétélű fegyver, mely egyszer használhat, de máskor árthat is mestereinek. A történetekből nagy tanúságot lehet kivonni, s tanuljon azokból minden ember e hazában, hogy t. i. egy alkotmányos országban képviselővé lehetni legfőbb polgári méltóság, legnagyobb fény és jutalom, s ha valaki közjó előmozdítása czéljából követségre vágy, ez igen szép indulat; ellenben kit nem azon nemes indulat, hanem szennyes önzés és hiúság buzdít, annak babér helyett szalmából fon koszorút a nemesis, s önceselszövényei romjai alá temetkezik, honnét korteseinek vasvillái s bunkói meg nem menthetik.

Kállay (Csanád megye követe): A királyi leiratot alkotmány-szerűnek hiszi s e miatt a kormány régi tetteit, mik által a salvus conductust sérté, elfelejti. Uray Bálintot bíráltni nem akarja. Átmenvén a teendőkre, azonnali rendszabályokat akar, mert a hallgatóság kiállhatatlan lesz, s veszélyezteti a szólásszabadságot. Ilyenre nincs példa egész alkotmányos világban.

Tomcsányi (Békés megye követe): Ismétli a salvus conductusnak azon értelmezését, melyet már kerületi ülésben előhozott, mi-

szerint az nem abban áll, hogy a követ, mint magános egyén, magánosok által ne sértessék, hanem hogy a kormány és más törvényhatóságok által szólásszabadságában ne gátoltathassék. Egyébiránt ezáfolatait Fehér követe ellen intézé, ki míg egyrészt kárhóztatá azokat, kik Uray felett ítéletet hoztak, maga is gyávának nevezte azt, s így azon hibába esett, melyet másokban korholt.

Majláth (Baranya megye követe) azt fejtegeté, hogy a követ feletti ítélet, csak a küldő megyét illeti; hogy a *salvus conductus* a termen kívül is paizsa alá veszi a követet, mert a törvény szigorúbb büntetést szab a követ, mint bárki más megsértőjére; hogy a fennálló törvényeket változtatni kell, mert azok éppen szigorúságok által az alkalmazást lehetetlenné teszik; hogy itt nem Uray személyéről, hanem a követi állás méltósága megőrzéséről van szó, melyet bárminemű ellenszenvnek s politikai véleménykülönbségnek feláldozni nem szabad.

Gabányi szót emelt követtársa védelmére. A hirlapi tudósítások semmi diplomatikai hitelességgel nem bírnak; a megyei tudósítók szinte pártok emberei, s bizonyos politikai szint viselnek. Uray magát teljesen kitisztázta Szatmár megye előtt, s a megye ítélete legfőbb tekintetet követel. Br. Wesselényi ügyében, ha Uray bűnös ügyfél, Szatmár bűnös; mert *compulsoriumok* mellett sokan vallottak s bizony Uray tanúsága nem a legerősebb a többi közt. A közvélemény ingatag dolog, s ez esetben szenvedélylyé fajult.

Fiáth (Fehér megye követe) Tomcsányi (Békés megye követe) *salvus conductus*át azon medve-ketreczhez hasonlítá, mely az olasz medvéjét bizonyos helyen s korlátok között tartja csak biztosan. A hirlapok tudósításai egészen költöttek s hamisak is lehetnek, mire szóló példát hoz fel Fehér megyéből. Nagy különbséget lát a közt: valakit gyávának mondani, s törvény súlya alá eső bűnnel vádolni.

Elnök ő nagyméltósága ismételt felszólításai után végre megszűnt a már-már szenvedélyessé fajulni kezdő *conversatio*, s végzés lön, hogy a *kerületi határozat marad*.

Második tárgya a mai országos ülésnek a csongrádi indítvány, tudniillik az országgyűlések évenkénti tartása vala.

Felolvastatván *Széll ítélőmester* által az e tárgybani izenet, *Elnök* ő nagyméltósága a következőkben tette meg ezekre észrevételeit: Nem tagadja, hogy az évenkénti országgyűlés mellett felhozott okok figyelemre méltók, s hogy más alkotmányos országokban e szokás létezik, de azt hiszi, hogy midőn ily nagy és fontos változtatást akarunk

tenni, nem lehet azt különválva tenni, hanem összhangzásba kell hozni más institutiókkal. Hazánk alkotmánya szerint nem lehet az országgyűlést oly hatalomnak tekinteni, mely minden más alkotmányos hatalmakat absorbeáljon. Nálunk a törvényhatóságok municipális működése szintén igen erős és sok dolog végződik a municipiumokban, mi más országokban a parlamentben szokott végezteni. A municipális életnek ily kifejlett s rendes mozgása oly kincse hazánknak, melyet más nemzetek is óhajtanak. Hol a municipális élet vagy nem létezik, vagy nem is fejlett ki; hol a házi szükségekre megkivántató adót is az országgyűlés veti ki; hol, kivéve talán a vicinális utak építését, országgyűlésen kívül semmit sem lehet tenni: természetes, hogy ott sokkal több végezni való van, s az évenkénti országgyűlés kikerülhetetlen. Nem úgy ez nálunk. Tekintetbe kell venni, hogy noha az ember életének legnagyobb részét a haza igényli, vannak mégis magán dolgok is, melyeket szinte végezni kell; hogy továbbá a közügyekre szánt időt szinte szükség felosztani az országgyűlés és municipális élet közt; mert ha a nemzet figyelme egyenesen s kizárólag csak az országgyűlésre fordittatik, a municipális élet lassankint el fog enyészni. E kettőt tehát össze kell egyeztetni; már pedig mindent absorbeáló folytonos diéta s erős municipális élet össze nem fér.

Hazánk évrajzaiban az évenkénti diéták szomorú időkre emlékeztetnek. Ferdinánd s Maximilian alatt, midőn török járom volt a nemzet nyakán, minden évben tartatott diéta, mert a közbátorság tekintete megkivánta. De újabb időkben is annyi időt vesz el az országgyűlés, hogy ha évenként négy hónapig tartatnék, kevesebb idő esnék reá. Szóló önmaga példáját hozza fel: 1825 óta, tehát 19 év alatt sokkal több időt töltött országgyűléseken s országos választmányokban, mint azokon kívül. És hogy az országgyűlések ily hosszantartók legyenek, a dolog természete kívánja meg, mert ha az említett szerencsétlen időkben életeért s fennmaradásáért küzdött a nemzet, most ősi alkotmánya kiterjesztése s a korszellemhez alkalmazása ügyében küzd s dolgozik. Ez azonban csak a mostani rendkívüli körülményekben szükséges, míg dolgaink jobban kifejlenek s rendbe jönnek. Továbbá az országgyűlés jelen elrendezése mellett évenkénti országgyűlést lehetetlen tartani a nélkül, hogy minden folyó viszonyok meg ne bolygattassanak s fel ne bontassanak; mert íme a kir. tábla az országgyűlésen jelen van, a követek nagy része megyei tisztviselőkből áll; a főrendi Táblán megyei főispánok ülnek. Mindent előbb el kell rendezni, különben azon következés lesz, hogy a

közelet kerekai megállanak, s törvények hozatnak ugyan, de végrehajthatlan maradnak. «Nem az a legboldogabb köztársaság, hol legtöbb törvény van», régi elismert igazság. Ulászló király alatt legtöbb törvény hozatott, s az ország legrosszabb állapotban volt. Idő kell a törvény digestiójára is, hogy azok a nemzetnek mintegy vérébe menjenek át. Ha a törvényeket mindig változtatjuk, s mintegy egymás fölibe oltjuk, a társaság kifejlődni s czélszerűen haladni nem fog. Nem ebbe helyeztetik boldogságukat a kifejlett, érett nemzetek. Egy törvényesen, de erősen kormányzott, physice és erkölcsileg erősebb nemzet jobban boldogul, mint a melynek legtöbb törvénye van. A mostani rendszer s eljárás mellett négy hónap alatt semmit sem lehetne tenni, hiszen pár hónapig alig teszünk egyebet, mint megismerkedünk s ceremóniázunk, s még csak azután jövünk a munkálkodás kerékvágásába. Végre említé elnök az évenkénti követválasztás anomaliáit, a népnek onnét eredő elerkölcstelenedését, s azt következteti mindezekből, hogy a csongrádi indítvány nem érdemel tárgyaltatási elsőséget mások fölött, s azt sok egyébnek meg kell előzni.

Ezután mindazon követek, kiknek a csongrádi indítványnyal ellenkező utasításuk volt, sorban előadták megyéjük szavazatát, leginkább a kerületi ülésben előhozott okokat ismételve.

Győr két követe elidálta egymást.

Szabó Kálmán ugyanis küldői utasítása szerint a csongrádi indítványt pártolta; *Balogh Kornél* ellenben azért, mert küldői három éves követválasztást kívánnak, nem pártolta.

A hosszabb szónoklatok közül csak egy előadást fogunk közölni, melyben a szónok a tárgyalás alatti kérdéssel való összefüggést s annak bebizonyítását, hogy az évenkénti országgyűlés bajainknak általános panaceája, feltalálni nem tudta.

Beóthy említé először is a tárgyalás alatti fölírást ellenző ostromló okokat, melyet elnök ő nagyméltósága felhozott, hogy tudniillik évenkénti országgyűlést tartani, s attól sikert várni lehetetlen addig, míg az országgyűlés elrendezve nincs; hogy a dolgok mostani helyzetében a csak négy hónapig tartandó országgyűlésnek semmi eredménye nem lenne; végre, mert az évenkénti választás még nagyobb izgatottságot állítna elő országszerte. Ezen okokat nem tartja szónok meggyőzőknek. Abból ugyanis, hogy az országgyűlés elrendezve nincs, nem csak az következik, hogy évenként nem, de hogy három évenként sem lehet országgyűlést tartani. Hogy pedig az országgyűlés elrendeztessék, s mostani abnormis állásából kilép-

jen, sokkal előbb remélhetni évenként tartandó országgyűlések mellett, mint most. A másikra nézve, hogy tudniillik a négy hónapra szorított országgyűléstől semmi eredményt sem lehet várni, különösnek találja szóló, hogy valahányszor az országgyűlés subsidium-kérő volt, valahányszor insurrectio, pénzsegély, 50—60 ezer katona kellett, a sikerre négy hónap sem volt szükséges, az ilyen országgyűlés 6 hét alatt is berekesztetett s hálás köszönet mondatott a nemzet bőkezűségeért. Szóló azt hiszi, hogy ha azon ellenszegülések, melyek most az oscillatio időszakában mutatkoznak, csillapulni fognak; ha az országgyűlés tényezői, félretéve pártérdekeket, figyelmezni fognak az előttük álló kötelességek s teendők roppant tömegére, az évenkénti négy hónap sem megvetendő időszak lesz arra, hogy valami jó és üdvös állíttassék elő.

Itt egy kis kitérést engedett magának szónok a francia háborúra s a kormánynak Franciaország iránti politikájára, elmondván, hogy a magyarnak semmi dolga nem volt a francziával, s hogy a francia nem is akart mindent feldülni a világon, hanem szépen működött otthon a maga terén; azt pedig jól tette, hogy miután megtámadtatott, nem hagyá magát sem a Szajnába, sem a Rajnába löketni. Megemlíti továbbá szóló e helyen Lajos Fülöpöt, ki inkább törődik a párisi erősségekkel és saját erszénye ügyeivel, mint a magyar országgyűléssel és a Charivari felett jót nevet. Azon védokok egyike, melyeket az elnök az országgyűlés évenkénti tartása ellen felhozott, többek közt az is levén, hogy ez által a helyhatósági élet működése szenvedne csorbát, erre nézve azt feleli szóló, hogy bármennyire keresse is a helyhatósági életet, de a kisebb tekintélynek meg kell szűnni a nagyobb előtt. Egyébiránt az országgyűlés sem egyéb, mint a helyhatósági élet működése, kifolyása, miután az utasítással ellátott követek csak küldöik tolmácsai; sőt mondhatni, hogy a helyhatósági élet működése az országgyűlés által nemcsak nem szenved, hanem itt gyakorolja legszebb, legmagasztosabb souverain befolyását. Igaz, hogy most is sok időt töltünk országgyűlésen, de ha megtekintjük ezen hosszú országgyűléseket, ugyan van-e azoknak eredményük? Az 1830-iki országgyűlés elég rövid volt, a kormány mégis végrehajtotta azon, a mit akart. 1832—36-ban negyedfél évig tartott az országgyűlés s a naplónak minden betűje legalább egy-egy aranyba került. A napidíjak pontosan kijártak ugyan, de a hosszú diéta eredménye, a nyolcz úrbéri t.-cikket kivéve, semmi sem volt, s jó, hogy a napidíjakat nem a szegény adózó népfizette, mert ha még a napidíjakat is ő fizette volna, bizton mond-

hatni, hogy azon csekély jótékonytságot, melyet reá a nyolcz úrbéri t.-cz. árasztott, oly áron vásárlotta meg, melyért alig érezhet nagy hálát.

Itt ismét kitért a szónok arra, hogy azon nyomorult törpe törvények nincsenek mai nap is életbe léptetve, s kérdé, hogy ugyan mit jelent az a «conservatív» szó? Hol van csak egy törvény is, mely félremagyarázva s értelméből kiforgatva nem lenne? Ugyan mit conserválnak tehát ezen ugynevezett conservatívek? Szóló e nevet nem érti, a conserválásnak semmi nyomait nem látja, s ha akad ember, ki őt ez iránt megnyugtatja s meggyőzi arról, mit conserválnak, mit ápolnak, mit ölelnek, mit szorítanak oly forrón keblükhöz ezen conservatívek? hamuval fogja behinteni fejét, s a folyosón mezitláb süvegelve mondani: Uram, bocsáss meg, mert nem tudtam, mit beszéltem.

Képét adá ezután szóló a teendők roppant tömegének. Minden perczben egy év, minden évben egy század halad el — ugymond — ha meggondoljuk hazánk állását a külfölddel hasonlítva. Ha a külföldre fordítjuk figyelmünket, mindenütt látjuk az ipar hatalmas működéseit s hol egy pár évig nem fordultunk meg, óriási vállalatoknak leszünk tanui, mintegy semmiből előteremtő mindenhatóságnak. Ellenben, mi történik nálunk? Semmi! Elkezdtünk egy kis vasutat Pozsonytól Nagyszombatig, s azt sem voltunk képesek kivinni. Ha Debreczenből indulunk utra, mindegy, akár csolnakon, akár szekéren megyünk; se így, se amúgy nem haladhatunk, s a mily kopárságban láttuk ezelőtt a vidékeket, ugyanolyanban találjuk ma is. Dicsérettel említi azonban szóló némely dunamelléki megyéknek gazdasági tekintetben tett előlépéseit, melyek önerejökkel tettek, a mit tehettek. De egyes emberek minden jószándéka hajótörést szenved az általános hátramaradásban; s ha hazánk állapotjának tükrébe, vagy panorámjába, vagy camera obscurájába, vagy kaleidoskopjába nézünk: mindenképp csak Pandora szelenczéjét látjuk és elborzadunk a látványtól.

A teendők sora tehát igen nagy, s hogy azt legyőzzük, erre értelmességen kívül, tettere buzdító kedv és ösztön kíváncsatik, de ezen kedv és tetterő a tulságos hosszú használat által, szinte tespedésnek indul és consummitur usu, mint minden a világon. Nincs példa Európában, hogy egy törvényhozó test annyit fáradjon, üljön, munkálkodjék, tanácskozzék, beszéljen, vitázzon, mint a magyar törvényhozó test; s nincs példa, hogy az eredmény kevesebb volna, mint itt; mert nincs oly tartós és végtelen rugóssággal felruházott elme-

tehetség, mely képes legyen perczről-perczre, óráról-órára, napról-napra, hónapról-hónapra, sőt évről-évre folyton éber figyelemmel kísérni a kimeríthetlen tárgyak roppantságát. Nem természetes-e ily helyzetben, hogy azon ember is, ki legszívesebben igyekszik a haza javát előmozdítani, s utóbb azon természetes ösztönnél fogva, miszerint kiki szabadságot szeret élvezni, számítani kezdi az időt, unatkozik s mindig arról kérdezősködik: ugyan mikor lesz vége az országgyűlésnek, mikor fogunk megszabadulni! — s vajjon ily helyzetben lehet-e sok eredményt várni? Tekintsük Angliát; annak parlamentje óriási hatalmával a világ kerekeit teszi mozgásba, s oly testület, melynek tagja lenni magas vágy és szívemelő érzés, mégis noha ott csak néhány hónapig tartatnak az ülések, olvassuk a hírlapokban, hogy a követek csakhamar békétlenek lesznek, s vadászatra, fürdőkbe s külföldre készülnek. A magyar követ naponként itt ül, neki elmaradnia nem lehet, mert ő nem országos képviselő, hanem küldöinek utasítással ellátott követe s a magyar országgyűlés nem egy összeforrott test, hanem 52 külön darabból áll. Ily helyzetben lehetetlenség kívánni, hogy a magyar követ mindazt teljesítse, mit teljesíteni szándéka volna s mit kötelessége is parancsol; hanem úgy jár, mint a rossz zenész, ki midőn legjobban akar muzsikálni, kótáinak felét is az asztal alá ejti. Ha mindazt, mire szükségünk van, életbe kívánjuk léptetni, ez egyszerre nem megy, és sikeresen nem az által eszközöltetik, ha hosszas országgyűléseket tartunk, hanem ha kedvvel dolgozunk; kedvvel dolgozóknak pedig négy hónap nem oly rövid idő, hogy az alatt semmit ne lehetne előteremteni. Oda fent bizony nem bánják akármivel bibelődik s akármeddig tart az országgyűlés, mert a költségeket a nemesség viseli; főleg, ha oly eszméket fog fel az országgyűlés, milyen az országos szükségéről szóló határozat; sőt szívesen azt fogják mondani: «Csak hadd tartson az országgyűlés, már most neki estek a munkának, nincs mitől tartanunk, sőt még talán valami jót is fognak létrehozni!»

Még egy fontos tekintetet hoz fel szóló, mely az országgyűlés évenkénti tartását szükségessé teszi. Nálunk ugyanis a törvények betű szerint nem vétetnek s a kuria azon gyakorlatba tette magát, hogy a törvényeket magyarázza, a mi bírói zsarnokságra vezet. Tisztelettel ugyan szóló a kuria törvényes hatalmát, de törvényhozónak el nem ismeri, mert e hatalom csak az országgyűlést illeti. Ha évenként volna országgyűlés, s a curia valamely törvény értelme felett nem volna tisztában, nem kellene praëjudicium tabulare-nak keletkezni, mert a törvényhozás azonnal segíthetne a dolgon; miáltal a

biróság iránti bizodalom növekednék s a perlekedő felek megnyugtatósa eszközöltetnék.

Végre azon ellenvetés, hogy az évenkénti országgyűlés által nemzetünk azon jelleménél fogva, miszerint ez hosszabb ideig tartó hatalommal senkit felruházni nem szeret, és így hihetőleg évenként új követeket választana, a törvényhozásban ingatagság okoztatnék; hogy továbbá az évenkénti választások az agitativit még nagyobb fokra emelnék: szinte nem áll, mert Magyarországon is vannak példák, hogy a megyék meggyőződve követeik szilárd jelleméről, őket két-három s több országgyűlésre is megválasztották. Ilyen példák az öreg Balog, Péchy, Vitéz, Máriássy, kik 20—30 éven keresztül foglaltak helyet a követtáblánál. A választási nehézségeken pedig segíteni fog talán már ez az országgyűlési t.-cz.; sőt magában az évenkénti választásokban a választási kicsapongásoknak legnagyobb ovószere rejlik. Az emberi természet mindent megszokik.

E hosszas beszéd egyes részeire, különösen a hátramaradás okaira s a conservatív szó értelmezésére nézve többen válaszoltak. Az izenet és törvényjavaslat ellen nyilatkozók száma azonban kevesebb levén, mint a részint hallgató, részint pártolva felszólaló többsége: mind az izenet, mind a felírás s törvényjavaslat változatlanul megmaradt.

(*Rendi Napló III. köt. 306—333. lap.*)

CXXVII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 márczius 21-én, d. e. 10 órákor.

Tárgy: A Hajdu kerület belszerkezete és országgyűlési szervezete.

Széll ítélőmester olvasván a Hajdu kerület rendezését illető izenetet, *Elnök* ő nagyméltósága figyelmezteti a Rendeket, hogy a hajdu nép, ezen tősgyökeres egyszerű, becsületes földművelő magyar faj, jelenleg is oly megelégedve él, s még sok időig oly boldog maradhat mostani helyzetében, hogy a Hajdu városok ezen szervezetét éppen nem tekinthetni az elkerülhetlen szükségek sorába tartozók-

nak. Alföldi helyzete s földművelő állapotja nem hozza ugyan magával, hogy kifejlett ipar s európai magasabb finomság legyen benne várható, de azért nem kíván mást ő Nagyméltósága, mint, hogy legközelebbi időkben Magyarország minden része csak oly boldog is legyen, mint a Hajdu kerület most. Ezen egész munkálatot tehát fölöslegesnek tartja. Azonban, ha már egyszer készen van, legalább arra kéri a Rendeket, hogy figyelmezzenek a fennálló viszonyokra, s azon privilegialis állásra, melyet a hajduk harczos idők viharai közt hadi érdemekkel s vérrel szereztek.

A Hajdu kerület követői több §-ra megtevék észrevételeiket, melyek azonban többnyire eldöntő «maradjon»-nal elmellőztettek. Bővebb vitát az adóviselésről szóló 39. §. okozott, mely csakugyan változást is szenvedett. Ezen szakaszig haladt az e napi tanácskozás.

(Rendi Napló III. köt. 334—351. lap.)

CXXVIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 márczius 22-én, d. e. 10 órakor.

Tárgy: A Hajdu kerület belszerkezete és országgyűlési szavazati joga.

Folytatott a Hajdu kerület szerkezete a 40. §-tól kezdve, a bíraskodásról szóló V-ik Részig. A választókat s képviselőket és ezeknek jogait illetőleg *Elnök* ő nagyméltósága megújítja a városi rendelkezésnél előadott szempontokkal megegyező megjegyzését. Hosszas vita volt a közjavak tárgya felett is, nevezetesebb változás azonban nem történt.

(Rendi Napló III. kötet 351—363. lap.)

CXXIX. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 márczius 23-ikán, d. e. 10 órakor.

Tárgy: A Hajdu kerület belszervezete és országgyűlési szavazatáról szóló törvényczikk.

A Rende a Hajdu kerület rendezéséről szóló munkálat tárgyalását, kezdvén az V-ik Rész-nél, egészen befejezik. Apróbb észrevételek, mik főleg az illető kerület követői által hozattak fel, ismétlései a kerületi ülésekben előadottaknak. Most ezekre czáfóliólag többnyire az eldöntő «maradjon» felelt, s nagyobb figyelemre csak azon pontok körüli felszólalások látszatának méltattatni, mikben a kerületnek, mint ilyennek rendezése a kir. városokra nézve már megállapított szerkezettől szükségképp eltér.

Ilyen volt az V-ik Rész-ben a bíraskodás ügye. A kerületi határozat ellen, mely a hajdu városokban szóbeli és szertartásos perekre nézve egyiránt első folyamodásu törvényszékeket rendel állíttatni, — két szónok emelé szavát. Indítványozák, hogy egyes városok tanácsai csak gyors eljárást igénylő és főleg szóbeli ügyekben bíraskodjanak, s minden szertartásos perek a kerület összes törvényszéke előtt folytatassanak. Kivánja ezt az egység eszméje, melynek kapcsolatában van a kerület ereje és jövődjé; kívánja a czélszerűség. Az igazság kiszolgáltatásnak ugyanis, ha helyes elven fog rendeztetni, teljesen külön kell választatni a közigazgatástól. Lehet-e pedig az apróbb városok mindenikében tanult tisztviselőket és független ítélőszéki tagokat külön és elegendő számmal találni? Az igazságszolgáltatásra továbbá, mely törvényes szertartások által iratik körül, több törvénytudó személyek, ügyészek is kellenek; s hol nincsenek: az előterjesztő jegyző, kiben némi ügyesség van, könnyen egymaga egyedáruskodhatik az igazsággal. De nem csekély haszon lenne abból is, hogy az apróbb községek tanácsai mintegy békebírásgára lehetnének ekkép hivatva, mit mint ítélőszékek, ha csak a bíraskodást előlegezni nem kívánják, — nem teljesíthetnek. Mindezek mellett is azonban a kerületi határozat megmaradt.

Másik feltűnőbb megjegyzés a 138. §-nál hozaték fel. E §-ban a főkapitány kötelességei határozatnak meg, leginkább csak a felügyelésre szoríttatván. A *kir. személynök* e főhivatalnokot, ki némileg

kapcsúl áll a kormány és kerület között, szinte közigazgatási tisztviselőül kívánta tekinteni, s mind azon jogokkal felruháztatni, mikkel megyékben a főispán bir. Erre azonban válaszul röviden érintették azon viszony, melyben a központi kormány az önmagokat kormányzó helyhatóságok irányában áll. Előadatott, hogy a hivatalnok, ki a kormány nevében teljesíti a felügyelési jogot, ki önmaga felett nem ellenőrködhetik, a közigazgatásban tetteles részt nem vehet.

A 269. §-ban továbbá a közjavak jövedelmei árverésének háromszoros kihirdetése rendeltetvén, az *Elnök* mellesleg érintésbe hozá egy hivatalos hirdetményi lap szükségét.

Zsoldos (Veszprém megye követe) ezt, mi csak új kegyosztási alkalmul fogna használtatni, szükségtelennek mondá; egy másik pedig, ha sok költséget nem kívánna, legcélszerűbbnek állítá, a hirlap szerkesztőknek a kormánysszékek és hatóságok által nyomtatva, mellékletül küldetni meg a hirdetményeket.

Végtere némi csekély szerkezeti módosítások mellőztével, legyen elég említni, hogy a 84. §. s) betűje alatt, visszatérőleg a közgyűlés több tárgyai után, beiktattaték a vadászattilalom és árszabások meghatározása is.

(*Rendi Napló III. kötet 363—374. lap.*)

Márczius 24. és 25. vasárnapi és ünnepi szünet.

CXXX. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 márczius 26-án, d. e. 10 órakor.

Tárgy: A Jász-Kun kerületek belszerkezetét és országgyűlési szavazatjogát tárgyzó törvénycikkely.

Tanácskozás kezdetén *kir. személynök* ő nmltga elégnék tartá csak egyszerűen hivatkozni mindazon észrevételeire, miket a többi rendezési munkálatok felvételekor s különösen a szintén földmivelő Hajdu kerület viszonyait illetőleg, már előadott. Következtek az illető kerületi követ általános megjegyzései az egész munkálatra, majd a szerkezet egyes szakaszainál azon kívánatok elsorolása, mik a kerületi tanácskozások közben elfogadást nem nyertek. E megjegyzések s kívánatok azonban most is eredmény nélkül hangzottak el, s

a szerkezetben csak annyiban tétetett némi változtatás, a mennyiben azt a Hajdu kerület rendezésében tett országos ülési határozatokhoz módosítani a következetesség parancsolá. Általában alig történt olyas, minek előadása, a kerületi gyűlésekről adott közlemények után, új érdekekkel birna.

Nevezetesebb eszmék mindazáltal, mik nagyobb figyelmet ébresztének, voltak: a kerületeknek, eddigi kiváltságuk gyöngítésével, az ország közkormányában szükséges egység tekintetéből, helytartó tanácsai felügyelés alá helyezése, a közhaszonvételek szabály általi arányosítása, rendezése, a telepedés módja, s a kerületi közgyűlés alkotása stb.

Ezeknek vitatása némi kis szóváltásokat idézett elő az érdeklett kerületek egyik követe *Szluha G. (Jászkun kerületek követe)*; és a szőnyegen forgó tárgy köztisztelő kerületi jegyzője *Szentkirályi* között. Ez utóbbi t. i. feltünteté a Jász-Kun kerületek különböző utasításainak ellenmondását s az ezeket oltalmazó követ azon irányát, miszerint a közjavak értelmezése körüli homályt megőrizni s a közlegetők használatában visszaféléseket, mik ez idő szerint főleg a tisztviselők részéről tapasztaltatának, menteni és hihetőleg továbbra is fenn tartani igen buzgólkodék. Hasonló intérmézők mellett a munkálat az V-ik részig tárgyalatott.

(*Rendi Napló III. kötet 374—385. lap.*)

CXXXI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 márczius 27-én, d. e. 10 órakor.

Tárgy: A Jász-Kun kerületek rendezését és országgyűlési szavazatjogát tárgyzó munkálat.

Olvastatott az V. Résztől kezdve végig. A Hajdu kerület rendezésében elfogadott módosítások alkalmazásán kívül csupán a 282. §-ba iktattaték azon hozzáadás, miszerint a rovásos összeírás, ha a kerületi kapitány teljesíteni elégtelen, a kerületi közgyűlésből kirendelő tisztviselő által is végrehajthatatik.

(*Rendi Napló III. kötet 386—392. lap.*)

CXXXII. Elegyes és Országos ülés.

1844 márczius 28-án, d. e. 10 órakor.

Ebben újlag kihirdettetének a *vallásügyben márczius 25-ről* kelt, és a *Részek visszakapcsolása tárgyában* érkezett s előbb — szokás szerint vegyes ülésben felolvasott királyi válasziratok, melyek is kinyomatni rendeltettek, a vallásügyi 125., a pártiumi 126. szám alatt az Országos Íratok közzé soroztatván.

Ezután kerületi ülés tartatott.

(*Rendi Napló III. kötet 393. lap.*)

174. Kerületi ülés.

1844. márczius 28-án.

Elnökök: Szentkirályi Móricz (Pest) és Horváth Simon (Ung).
Kerületi jegyző: szintén Szentkirályi Móricz. *Naplóvivő:* Komlóssy László (Debreczen).

Tárgy: A XVI szepességi város, mint kerület belszerkezetéről és országgyűlési szavazatjogáról szóló törvényczikkely.

Ülés kezdetén *Gabányi (Szatmár megye követe)* a Részek visszakapcsolása ügyével, mi iránt királyi válasz érkezett, látván leg-szorosabb összefüggésben a két testvérhon egyesítését, annak eszköz-lése végett indítványt tön egy országos bizottmány kiküldetése iránt, mely Erdély Rendeivel a viszonttegyesülés módját és föltételeit illető-leg egyezkedvén, jövő országgyűlésre jelentést tegyen. A Rende azon-ban ez indítványt, bármi forró közóhajtásuk fejeztetik is ki általa, annál kevésbbé kívánták most, midőn napirendre sem volt kitűzve, tanácskozás alá venni, mivel az lényegileg az előleges sérelmek között, ő felsége elébe már fel is terjesztetett.

Elhangozván eképpen Szatmár megye indítványa, a kerületi jegyző s egyszersmind elnök, *Szentkirályi* a XVI szepességi váro-soknak, mint kerületnek napirendre kitűzött belszerkezetét és ország-gyűlési szavazatjogát tárgyzó törvényczikkelynek felolvasásához

fogott. Ezen a kiküldött kerületi választmány által javasolt rendezési törvényczikkely, valamint az egyes külön helyhatóságokkal bíró városok, úgy az egész kerület, mint egy és osztatlan törvényhatóságnak minden viszonyairól rendelkezik. Azon elvek, melyek a szabad királyi városoknál megállapítottak, ide is alkalmazvák, minthogy a szepességi XVI városok egyenkint mindenben éppen úgy igazgattatnak, mint a szabad királyi városok. Maga a kerület pedig, mely az egyes városokat, mint ugyanannyi, az egésznek alárendelt helyhatóságokat összefüggésben tartja, éppen úgy rendeztetik, mint a Jászkún és Hajdú kerületek. Valamint a szepesi, úgy a többi kerületek belszerkezetéről szóló törvényczikkely némely közigazgatási tárgyokról is különösen rendelkezik; és e részben mindazon szabályok, melyek a közgázdálkodásra, az adó kivetésére, felosztására, beszedésére s általában a közadónak mikénti kezelésére nézve fennállanak, de eddig mindenütt egyaránt életbe nem léptettek, a kerületi belszerkezetben a választmány által nagy szorgalommal rendszerbe összegyűjtetvén, törvényjavaslatba foglaltattak. Azon változásokat, melyeket a Rendek a Hajdú kerület belszerkezetében tettek, az előadó jegyző, ki a kerületi ülés által erre különösen meg volt bízva, a XVI városok kerületére is már eleve alkalmazván, leginkább a közbejött változtatások és a XVI városok belviszonyaiból folyó belszerkezeti eltérések olvastattak fel, minő pl. az, hogy a kerület kebeléhez tartozó városok és a szomszéd hatóságok kebeléhez tartozó községek között a határok iránt támadható kérdések fölött választó bíróság ítélend, melynek két tagját, a kerület két tagját, az illető szomszéd hatóságok közgyűléseikben és ezek magokon kívül az elnököt választandják; ha pedig akár a törvényhatóságok a bírákat, akár a bírák az elnököt megválasztani elmulasztanak: a hiányzó bírák és illetőleg az elnök helyébe a nádor nevez. Továbbá a kerületben annak előtte szokásban volt régi százsz törvény szerint, egyedül az 1774. év előtti esetekre vonatkozó és még függőben levő perek lesznek elintézendők.

A jegyző által előterjesztett módosítások, miután azon szakasz, mely a közlegelőnek mikénti használatáról szól, és a XVI szepességi városokra nem alkalmazható, kihagyatott, közmegegyezéssel elfogadtattak. A 41. §-nál, mely így szól: «a kerületi birtokosok és lakosok, habár országos nemesek lennének is, kerületi javaiktól mindennemű közterheket egyenlően és aránylagosan viselni tartoznak; fejadót azonban fizetni senkisének köteles» — egy követ azt indítványozta, hogy itt a hajdúkra megállapított szerkezet fogadtassék el; mi több követek által azon oknál fogva pártoltatott, mivel nem tudják, vajjon

adóznak-e a szepesi kerületben lakó nemesek jelenleg is ingó javaiktól, vagy sem? Némelyek megint egyedül az ingatlan kerületi birtokra akarták a nemesek megadóztatását szorítani, minthogy az ingóktól való adózás, ha szokásban volna is, törvény ellen lévén, csak visszaélésnek tekinthető.

Zsedényi (Szepes megye követe) pedig úgy vélekedett, hogy az illető nemesek volnának meghallgatandók. Mire az *Elnök* válaszolá, miként a választmány a szepesi városok küldötteivel e tárgybán értekezvén, tudja, hogy az ottani nemesekre nézve azon egész idő alatt, míg a városok a lengyeleknél voltak, különbség nem is létezhetett és hogy a visszakeblesítés óta az ingóktól, — miként ez magának Szepes vármegyének az előbbi országgyűlésekre beadott irományaiából is kitetszik, — folyvást adóztak és mostanig adóznak, és csak fejadót nem fizetnek, katonáknak nem állíttathatnak; különben mint a Szepes megyei rendek tagjai, Szepes vármegyében minden nemesi kiváltságaikat gyakorolhatják. Egyébként, a mi a kihallgatást illeti: itt vannak Szepes megye követei, kik egyszersmind a kérdéses nemeseknek képviselői. De továbbá a Jászkún kerületnél is más e részben a szerkezet, mint a hajdúknál, mivel ott is más a szokás, és ha a Rendek e szerkezeten módosítanak, csak összeháborítják a nemeseket a többi pölgárokkal. Hasonló békétlenséget támasztana azon határozatlan kifejezés is, mely szerint az eddigi szokás rendeltetnék meghagyatni. Csak e tanácskozások folyama alatt is visszaélésnek bélyegeztetett vala már e fennálló szokás is; fejeztessék ki tehát ez világosan; mondassék ki oly határozottan, minőnek a törvénynek lenni kell, hogy a fejadón kívül mindennemű közterhek a kerületben közösen viseltessenek.

Zsedényi, Szepes megyének az előadás által felhívott követe utasítása következtében a szerkezet ellen szavazott, és a közterheknek egyenlő és arányos viselését, csak a kerületbeli ingatlan javakra kívánván értetni, nem tagadhatá, hogy a kerület jelenleg a nemeseket ingó javaiktól is adóztatja.

Miután e kérdéshez az adó közös viselése mellett, és ellen még több követ nyilatkozott, és egy a kerülettel szomszéd megyének követe a Rendeknek azon jogát, hogy a mostani szokáson változtathassanak, és ezáltal egy osztályról valamely közterhet levegyenek, és más osztályt ezen teherrel megrójjanak, kérdésbe vette: az indítványozó követ is, ámbár véleménye szerint az adókérdés sem a városi, sem a kerületi elrendezéshez nem tartozik, indítványától elállott, és az előterjesztett felvilágosítás következő-

sében a szerkezetben megegyezett. A szerkezetre nézve továbbá azon észrevétel is tétetett, miszerint a kerületi javak megemlítése azáltal, hogy a nemes úgysis mindentől fizet, feleslegessé válik; de miután a javak különösen való megemlítése azért tartatott szükségesnek, mivel a kerületben lakó nemesek a megyében is birtokosok lehetnek, és e törvény magyarázata a kerületen kívüli javakra is kiterjesztethetnék: a szerkezet szóról-szóra megmaradt.

A 44. §-nál, mely szerint az orvosok és sebészek, ha nem keresztyének is, polgárok és választók, egy követ a nem keresztyéneket kihagyni kívánta, mivel a XVI városok közül némelyek egyszersmind bányavárosok is, melyekben a múlt országgyűlésen hozott törvényeknél fogva a zsidók nem is lakhatnak, és ha a nem keresztyének egészen ki nem hagyatnak, legalább a bányavárosokra nézve, hol élénk a bányamívelés, olvasztó huták és egyéb, a bányászati ipart gyarapító gyárak vannak, kivételek tétessenek. Ez ellen felhozatott, hogy sem Igló, sem Olasz, mint bányaváros, a törvényben megemlítve nincs, s míg a többi kerületekre nézve elfogadott elv országos ülésben nem változik, itt az már nem változtathatik. — A szerkezet megállapíttatott.

Az 59. §-nál, melyben előszámláltatnak, a kik képviselőknek nem választathatnak, az *Elnök* jelenté, hogy a bányamunkásokat és bányatiszteket, kik a szabad királyi bányavárosokban sem lehetnek képviselők, azért sorolta be itt is a *d)* pont alá, minthogy e városok is a szabad királyi városok természetével bírnak, és a képviselők nemcsak a képviselői gyűlésnek, hanem a kerületi közgyűlésnek is tagjai.

Továbbá a 151. §-nál, melyben az mondatik, hogy a kamarátóli megváltás és függetlenítés feltétele alatt, miként ez már a szabad királyi városoknál is kimondatott, az összes XVI városoknak, együttevée mint kerületnek, az országgyűlésen félmegyei szavazat adatik, — egy követ megyéje részéről már a múlt alkalommal, midőn e kérdés szőnyegre került, tett indítványa szerint is a Rendeket ismét felszólítá, hogy a szavazat megadását még most fűgesszék föl, míg a megyék utasításai e tárgyat illetőleg megérkezendenek. Mi nem elleneztetvén, az *Elnök* határidőt kívánt kitűzetni, nehogy e kérdés ismét bizonytalan időre halasztassék el. E határidőül, valamint a szépségi XVI városoknak országgyűlési szavazatjoga, úgy a többi munkálatokban felfüggesztett kérdések felvételére nézve is május 15-ike határoztatott. Mindemellett azonban a jegyző a követválasztás iránti szabályokat is felolvasá, előadván, miként ezt is azon remény alatt, hogy a városoknak a voks megadatik, mindjárt a választmányi

törvényjavaslathoz úgy irta, miként két kerületre nézve már az országos ülésben elfogadtatott, s annak elfogadását a XVI városokra nézve is reméli, mivel tőlük a szavazatjogot nem is lehet megtagadni, ha azon históriai adatok, melyeken a város igényei alapulnak, továbbá az 1790-ik s 1827-ik évi országos választmányok munkálatai és a lengyelországi oklevelek csak némileg is figyelembe vétetnek.

Szepes megye részéről azon kívánat, hogy saját főispánja legyen egyszersmind a XVI városoknak főkormányzója, vagy a mostani törvényczikkely szavai szerint főkapitányja, ismét előhozatott; de valaminth ezen kívánat, úgy azon indítvány is, hogy a kerületi alkapitány helyett a kerületi gróf czíme ezután is megtartassék, egyetlen követ pártolására sem talált.

175. Kerületi ülés.

1844 márczius 29-én.

Elnökök: Szentkirályi Móricz (Pest) és Horváth Simon (Ung).

Jegyző: Szentkirályi Móricz. *Naplóvivő:* Komlóssy László.

Tárgy: Zágrábi kérelem. Szabad községek. Bányatörvénykönyv.

Zágrábból a kerületi elnökséghez póstán egy kéreleimirat küldetett, melyben a törvényhozás előtt bizonyos sérelmek panaszoltatnak, mik iránt a Helytartótanácsához is intéztetett folyamodás. — E kéreleimirat, a nélkül, hogy tartalma felolvastatott volna, véleményadás végett a kérelmezési választmányhoz utasítatván, a kitűzött napirend szerint tanácskozás alá véteték a szabad községekről három rövid §-ban intézkedő törvényczikkely.

E törvényjavaslat is azon küldöttség munkálata, mely a királyi városok és kerületek rendezésével volt megbizva. Úgy hitte e küldöttség, mint annak *jegyzője Szentkirályi* érinté, hogy e küldöttség e községekre fordítván a nemzet figyelmét, ha túllépte is megbízása körét, mindenesetre következetesen s a hon és e községek érdekében egyiránt hasznos dolgot cselekvék. A történeti jögon kívül, mely a királyi városok és kerületek országgyűlési szavazatjogát biztosítja s a rendezést ennek feltételül is szükségessé tévé, az élet és minden egyéb okok miatt, mik a többi rendezési munkálatokra nézve állanak, teljes mértékben igényli e szabad községek állapota a törvény-

hozás gondosságát. Hány van ezek között, melynek ipar és kereskedés tekintetében is nagyobb jövője van, mint sok apró királyi városnak? De ha egyébként nem is, de a mult országgyűlésen alkotott örökváltsági törvény eredményeképpen is kell azon községek szerkezetéről gondoskodni, melyek magokat a földesúri hatóságtól szabadokká teszik. Ki nem ismeri a bajokat, mik különben a rendezetlenségből származnak; azon viszályokat, mik e községekben s aztán az elégtelen lakosok feladásai következtében, a megyék és az intézményező kormánysszék között léteznek? Ezeket el kell távoztatni, s a rendezési munkához, melybe a végrehajtó hatalomnak most igen is nagy befolyása van, magának a törvényhozásnak nyulni. Minthogy azonban e községek terjedelmök, fekvésök s egyéb körülményekhez képest igen különbözők: a törvényhozás feladata jelenleg csak általános elvek megállapításában határozthatatik, mik szerint a szabad községek időközileg a megyék közbenjöttével lennének rendezendők. Ily rendelkezési alap p. o. a helyhatóság általános eszméje. A szabályok pedig, mikben a községek alkotmánya a megyék által körülíratik, további általános intézkedések anyagául mindenkor országgyűlés elébe terjesztetnének. De másrésről az örökváltság e községeknek, a helyhatósági független állás biztosításán kívül nagyobb jogok gyakorlására is igényt nyújt. Apáink mondták, hogy földesúri viszonyaiknál fogva természetes védői az adózó népnek; most e viszonyok az örökváltság által felbomlanak s lehetetlen nem éreznünk a változás szükségét, a népképviselőt kifejlését. Hogy ez átalakulás lépcsőnként s legkisebb ingadozás nélkül történjék, lehet-e kívánatosabb és jámborabb szándék, mint e községeknek, megváltásuk rendje és ideje szerint adni befolyást, képviselőt a megyékben, s a népet mint mondani szokták, lassanként venni be az alkotmány sánczaiba. Ily elvekből indult ki a kerületi választmány, midőn a szabad községekről is törvényjavaslatot terjesztetett elő.

Olvastatván a törvénycikkely bevezető sorai, tüstént szövegek emelkedtek már a szabad községek értelmezése ellen is. Ilyeneknek mondja a szerkezet azon községeket, melyekben «az úrbéri tartozások nem léteznek, habár az úri hatóság meg nem szűnt is.» Ez értelmezés ellen, mely az örökváltságot megengedő törvény tartalmán túl nem terjeszkedik, ellenvetették, hogy a szabad község eszméje már föltételezi az önhatóság jogát. Mások ismét e szó helyett «úri hatóság», a «bírótság»-ot kívánák tételni.

Hasonló észrevételek között többek által előadatván a tárgy fontossága s bővebb fejtegetésének szüksége, utasítások hiánya s a

közelgő ünnepek miatt már több követek távolléte stb., ezeknél fogva a Rendek e tárgyat is, mint előbbi napon a XVI szepességi városok szavazatjogának kérdését, május 15-ikéig elhalasztani jónak hívék.

Következett a *bányatörvénykönyv felvétele*. Általában a Rendeknek, midőn ennek kidolgozására kerületi választmányt bízta meg, az volt leginkább szándokuk, hogy a bányaművelés joga, a mennyire lehet, elnyomás és törvénytelen függés ellen biztosíttassék, s a közjog, mely e nevezetes iparágat művelő tetemes néposztály felett rendelkezik, alkotmányunkkal egybefüggésbe hozassék s egyszersmind az ideiglenes és német helyett rendes és magyarul írott törvénykönyv adassék honi bányászaink kezébe.

E törvénykönyvből mai napon csupán két czikkely, összesen kilencz §§. tárgyalatott. Első czikk az adományozási és engedélyezési királyi jogról, másik az érczástványt tartalmazó földbirtok kicserélhetőségéről rendelkezik. Lényegesebb vita, mely főleg az eszmék felvilágosítása által volt érdekes, csupán az 1. §-nál volt. Ennek tartalma következő: «minden érczbányák és ásványok, melyeknek alkatrészei aranyat, csillát (platinum) ezüstöt, rezet, vasat, ólmot, higanyt, dárdanyt (antimonium), ként, ónt (Zinn), horganyt (Zink), kéklenyt (Kobald) és azon vizek, melyek magokban rezet (bányazöld és rezes víz), bármi mennyiségben tartalmaznak, legyenek földszint vagy föld gyomrában, királyi adományozás alá tartoznak.»

Mindenekelőtt *Szumrák* (*Beszterczebánya követe*) azon érczek közzé, melyekre királyi adományozás kívántatik, több ércznemet is óhajta besoroztatni, mint p. o. a cinóbert. Miután azonban ez nem ércz s mennyiben arannyal együtt találtatnék, a szerkezetben *Fejérváry* (*Hont megye követe*) szerint már benfoglaltatik: ez indítvány ellenezteték; sőt több megyei követ aggodalmát fejezte ki a szerkezetben levő ércznemek sokasága ellen is. Okoskodásaik ezekben összpontosulának. Több ércznemek, mint a vas, ólom, higany, dárdany s az érczes vizek, adományozás tárgyai eddigi törvényeink szerint sem voltak, s különösen a vasbányákra nézve ismereteselek a kormány és magánosok közötti elintézetlen kérdések. Így Aradban. S helyesen, mert az adományozás a bányaművelésre is káros. Az engedelem-nyerés adózással jár, kegytől függ, mi egyiránt nem szolgál a bányászat, e nevezetes iparág előmozdítására. S valóban Oroszország példája, hol mindenki mivelhet bányát, eléggé tanúsítja e részben is a szabad verseny jótékonyosságát. De továbbá nem kell feledni, hogy az adomány e tekintetben a birtok tulajdonjogába ütközik, s a bányát találó követelhet meghatározott áron fát stb., kisajá-

títhatja azon tért, környéket, melyre szüksége van, azon vizerőt, melynek, főleg gyárak állítására nézve oly sokat ígérő jövődjöje van. Kivánja-e a status közjava a tulajdonjog ilyes korlátozását? kívánja-e kisebb értékű nemtelen érczek és ásványok könnyebb mívelhetése végett is? Egyenként és szorosan fontolóra kell venni ez ércznemeket; van-e a statusnak p. o. az ólom, higany, ón, dárdany mívelésében oly rendkívüli érdeke? A vas és köszén, igaz, korunkban nagy jelentőséggel bírnak, de adományozástól feltételezvé a vasnak mívelhetését, nem hívja-e fel maga a törvényhozás a kormányt, hogy ettől is bányabért vegyen, mit törvényeink, csak a nemes érczekről rendelnek? S míg az adózás ez iparágra elnyomólag hatand, másrésről a köszénről, mi nálunk, úgyszólván a földszínen található, a negyedik §. oly csekély bérfizetést — a termék egy tizedrészét — rendeli a földesúr kármentesítéseért, hogy félnünk lehet, miszerint e könnyen hozzájuthatást haszonra fordítandván az élelmesebb külföldiek, mikorra gyáriparunk emelkedni fog, fánk fogy és köszénre szükségünk leend; bányáink igen ki lesznek zsákmányolva.

Sokan czáfolák ez ellenvetéseket. Ha van — mondák a szerkezet pártolói — gyakorlat, hogy a vasbánya szabadon kezdett műveltetni, Gömör megye ellenkezőt mutathat. A lappangó dolog, az ércz ugyanis, bárhol találtatik, a statusé s ennek nevében csak a fejedelem által adományoztathatik el. Azonban különböző a fekvő javakétól ez adomány. Ezt megtagadni a 3. §. szerint senkitől sem lehet, e részben senkinek, a kincstárnak sincs az első találó felett elsősege. Nem egyéb az adomány, mint tájékozása, elismerése azon ténynek, hogy a felkérő első találó s biztosítása ennek, hogy keresési fáradsága, költségei hiába nem történtek, mely tekintetben a földbirtokos önkénye s későbbi betolakodók ártalma ellen a találót védeni a bányaművelés érdeke mindenenk fölött sürgeti. Oly versenyt, mely a találót károsítaná, óhajtani nem lehet; ellenben az adományozás a földbirtokos irányában biztosítja más vállalkozók versenyét. És valaminth a felkérő a biztosságért, melyet ez adomány nyújt, örömet fizeti a csekélységet, mely érte adatni rendeltetik: úgy másrésről a földbirtokosnak sem lehet panasza, midőn a köszén föld alól kihozott terméke egy tizedrészét ingyen kapja, s midőn, mint Szepes és több felső megyék példái bizonyítják, egy hold földért 5—600 pengőforintnyi kárpótlás is nyujtatik. Egyébként tisztelvén a tulajdont, ne üzzünk vele bálványimádást. Tekintsük a milliókat, mikkel a bányák művelése az országot évenként gyarapítja. A status érdeke tagadhatatlan. Helytelen a nemtelenebb ércznemek elleni észrevétel is. Tud-

juk p. o. többek közt mily szükséges a higany az arany- és ezüstművelésre is; s ki célt akar, akarnia kell az eszközöket is. A vasnak bányabérrel terhelhetése szintén nem áll. Adományozás és bányavám egész más dolgok, semmi összefüggésben nincsenek. A köszén pedig csupán a fakimélés és szüke miatt egyedül bányászati célokra engedtetik meg, a 4. §. szerint a földtulajdonoson kívül, másnak.

Változatlanul hagyatván ezeknél fogva az 1. §. szerkezete a 4. §.-nál, minélfogva a köszénnek bányászati célból művelője is a földesúrnak, ha vele megegyezni nem tud, a termék egy tizedét tartozik adni; e mennyiség a bánya mennyiségéhez $\frac{1}{5}$ és $\frac{1}{10}$ között állapíttaték meg.

Több észrevétel a 10. §-ig, mely a bányabérről rendelkezik, nem tétetett.

A 10. §-ra *Draveczy* az eddigelé urbura alatt lévő érczen kívül a többit urbura alá nem vetné.

Beöthy: Engedelmet kérek, mióta papirospénz van, semmitől sem competál az urbura.

176. Kerületi ülés.

1844 márczius 30-án.

Elnökök: Szentkirályi Móricz (Pest) és Horváth Simon (Ung).
Jegyző: Palóczy. *Naplóvivő*: Komlóssy László.

Tárgy: Bruck város kérelme. Bányatörvénykönyv.

Alsó-ausztriai Bruck városnak Mosony megye elleni panasz- és kérelemlevele az *elnök* által bemutatván, a nélkül, hogy felolvasztatott volna, kiadaték a kérelmezési választmánynak, mely e tárgyban Mosony megye követeit is meghallgatván, véleményes jelentést adand.

Ezután a bányatörvénykönyv tárgyalása folytatott. Következett a III. czikkely, mely a bányavámról (urbura) rendelkezik. Mindazon érczek és ásványoknak, melyek az 1. §.-ban, mint adományozás tárgyai, elsoroltatnak, egy tized része a 10. §. szerint a koronát illeti; a vasköveket mindazáltal, s *Bereg megye* kívánata a timsót magát is, a mennyiben egyéb ásványtól külön választatik, a 11. §. bányavám alól teljesen mentesíti.

Ezen §§. felolvasásakor egyik elnök két nevezetes kérdés megfejtését látta mindenekelőtt szükségesnek: 1. nem hat-e elnyomólag a bányászatra, ha minden ércznemtől, a vaskövet kivéve, bányavám, vagy, mint ő jobbnak látná neveztetni, bányatized vétetik? és 2. kívánja-e a status érdeke a bányamívelés tekintetéből, hogy egyes családok bányavámszedési joga, mit különösen Liptó-megyében a Szentiványiak kiváltság szerint birnak, kármentesítés nélkül eltöröltessék?

Az első kérdésre válaszoltatott, hogy a bányavám nyert termékben adatván, nem igen terhes, s azt mindazon ásványokra, melyektől a törvény szedetni rendeli, kiterjeszteni az eddigi törvények, mikben a nemesebb érczek említése után gyakran mondatik «et aliæ mineræ», s az e törvényeken alapuló szokás, sőt a szőnyegen forgó törvényjavaslat jövődjöje is parancsolják. E rendelet, megjegyzé különösen egy megyei követ, különben is sokkal kedvezőbb leend a bányamívelésre az eddigi önkényes visszaéléseknél. — A Szentiványiak bányavámi illetményére nézve azonban, mely kiváltság, mások szerint pedig szerződésnél fogva, közmegegyezéssel határoztatott, hogy ez iránt nem lehetvén a törvényhozás által mindenkor tiszteletben tartott tulajdonjogot egy hatalomszóval végképp megszüntetni, az illető megye felvilágosító utasítása elvárassék.

E tárgynál *Szumrák* előadá, hogy a Szentiványi nemzetség a XVI. században Breznóbányán birt arany- s ezüstabányáit 1554-ben a besztlercei polgároknak 1112 forintért oly föltétellel adá, hogy királyi tized s a nyert ércz 17-ed részét fizessék.

A IV. cikkely a bányamívelőket, míg tiszta jövedelmök nincs, a vám alól felmenti. Az V-dikben továbbá a kincstárnak a nemes érczek beváltásában kizárólagos s háború rendkívüli esetén pedig a réz, ólom s kénre nézve is elővásárlási joga állapittatik meg. A VI., VII. és VIII. cikkekben végre, melyek mai napon még átnézettek, szabályok foglaltatnak az ország határain belőli pénzverés királyi jogáról, a veretlen arany és ezüst kivitele tilalmáról, a kincstári beváltó hivatalokba rendelendő érczképekről s a kir. kincstárból a lakosoknak belértéki áron adandó arany és ezüstről stb.

Mindezekre nézve a szerkezet helybenhagyaték, csupán a 24. §. töröltetvén ki, mely töredék és ócska érczműveket is beváltatni rendelt s tiltá az országból kivitetni.

Az ünnepi szünetek után a Rendek ülései április 15-én kezdődnek.

177. Kerületi ülés.

1844 április 15-én.

Elnökök: Zákó (Bács), Zsedényi (Szepes). *Jegyző:* Szemere.
Naplóvivő: Zsoldos.

Tárgy: A bányatörvény.

Az *elnökség* bemutató Korpona új követének, ki a lelépett Szalay László helyébe választaték, gróf Vay Dánielnek megbízó levelét; ezenkívül egy kapitány kérelemlevelét, melyek az illető választmányhoz utasítottak; s jelenté, hogy folyó hó 19-én ő cs. kir. Fenségenek születésnapja leend, mely alkalomra a szokásos üdvözlőfelirat szerkesztésével *Palóczy kerületi jegyző* bizaték meg.

Ezután folytatott a bányatörvénykönyv vizsgálata s elvégeztettek annak 9—12. cikkelyei. Hosszas és érdekes vitákra adott alkalmat a bányaszékeknek, mint elsőfokú bíróságú ítélőszékeknek felállítását rendező 11-ik cikkely, melynél *Kubinyi (Nógrád megye követe)* indítványt tett, hogy külön bányaszékek ne állíttassanak, hanem a bányaugyek is a helybeli megyei, vagy városi municipiumok törvényszékein ítéltesse el.

Végre szavazat dönté el, hogy a bányaugyekről külön bíróság ítéljen, s a választmányi szerkezet ennyiben megtartassék. 22 megye határozott 18 ellen, 9 megye nem szavazván, vagy jelen nem lévén. A többség megyéi: Árva, Borsod, Esztergom, Fehér, Gömör, Krassó, Pozsega, Pozsony, Sáros, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Torna, Trencsén, Túróc, Ugocsa, Ung, Vas, Verőcze, Veszprém, Zemplén.

Ez eldöntetvén, a 37. §. miszerint Ő Felsége nevezné ki az elnököt bányabíró és jegyzőt, úgy változtattaték, hogy ezeket is, valamint az ülnököket, magok a bányabirtokosok válasszák.

A 38. §. pedig, melyhez képest a bányatársulatok termék s jövedelem mennyiséghez képest választatnának 1—3 képviselőt, oda változtattatott, hogy a jövedelem a jogban semmi különbséget ne tegyen. Végre az 51. §., miszerint a szegény bányászok ügyeit megyei s városi, vagy illetőleg kincstári uradalmi ügyészek tartoznának ingyen védeni, szinte megváltozott; a 37. §-hoz következetesen s kerületenként fog saját bányászti ügyész neveztetni. A viták részleteit majd közöljük.

Végre *Palóczy kerületi jegyző* felolvasá az elkészített üdvözlő felirási javaslatot.

Az adományozási, bányavám beváltási, elővásárlási, pénzverési és sóbányák elidegeníthetlenségéről szóló 9-ik s a főfelügyelési királyi jogot megállapító s körülíró 10-ik czikkek változatlan hagyatván, hosszas és erős vitát szült a 11-ik czikk, miszerint az eddig fennállott négy kerületi bányatörvényszék s alájok rendelt helyettes bányabíróságok, valamint magánuradalmakban netalán létező bányahatóságok megszüntettetvén, helyettök minden kerületben járásbeli bányaszékek, mint első bíróságú ítélőszékek állittatnak fel, és pedig a selmeczi kerületben 7, szomolnokiban 5, nagybányaiban 3, bánáttiban 6.

Ezen választmányi javaslat ellenében indítványt tett *Kubinyi (Nógrád megye követe)*, hogy a bányaszékek ne különböztesse el a megyei s városi helyhatóságoktól, hanem az illető megyék s városokban állittassanak fel első bíróságú bányatörvényszékek, s a bányaugy olvasztassék a municipalitások kebelébe. Felhozá e javaslat védelmére a helybeli bíráskodás, a territorialitás épségben tartásának szükségét s hasznait, miket e Tábla már több ízben elismert, s elvékpen kimondott; felhozá a királyi bányavárosok régi privilegiumait s törvényes jogait, melyek mindaddig magok választották bányabíróságait, míg II-ik József önkényesen el nem törült minden municipális jogokat, s be nem hozta a mostani bányaszékeket; emlité a bányavárosoknak éppen ezen önkényes megfosztatást panaszoló sérelmeit, melyeket az ország is már más diétákon elismert, s melyeknek orvoslását e törvényjavaslat által most maga az ország adná fel; elmondá, hogy a status céljaival s okos gazdálkodási rendszerével ellenkezik a bíróságok számát ok nélkül szaporítani. Csak ez által vélé a bányai és helybeli municipális hatóságok közti súrlódásokat megszüntethetőknék; ez által hívé eszközöltetni, hogy a megyékben is nagyobb érdek és figyelem ébred a bányaugy iránt, ha a bányaszékek, az illető megyei s városi hatóságok egyesíttetnek.

Szumrák (Besztercebánya követe) ily értelemben nyilatkozott: A bányaszékek törvényes elrendezése a bányavárosokra nézve életkérdés, melynek jó vagy rossz megoldásától függ ezen városok jövőndője. Sok századok lefolyása alatt egyesítve volt a bányabíróság a városi tanácscsal, s a bányabírákat magok a városok szabadon választották s eskettették föl. Ezen városi bányabírák a bányákat városi pecsét alatt adományozták, a bányapereket megvizsgálták s elítélték. II. József király volt, ki a bányabíróságokat a városi ható-

ságtól patens által önkényesen elszakasztotta s külön bányabíróságokat állított fel. Ez minden rosznak, mely a bányavárosokban létezik, valódi kútforrása. Azóta származtak, növekedtek a súrlódások, az összeütközések, ingerültség a városok és bányakamrák közt. A törvényjavaslat, melyet a választmány ajánl, ellenkezik a régi bányai s polgári törvényekkel, nevezetesen Miksa király bányatörvénye első, s a régi bányatörvények selmeczi felvilágosításának első czikkével, valamint az 1723-iki 108-ik törvénnyel. Ellenkezik továbbá azon pactum conventummal s két oldalú szerződéssel, melyet Miksa király idejében a bányatörvény behozatala alkalmával a királyi biztosok a hét szövetséges bányavárossal kötöttek az iránt, hogy a bányabíróság továbbra is a városi tanácssal egyesítve maradjon. Ellenkezik harmadszor az 1790-iki 67. t.-cz.-kel, mely szerint az új bányakönyv kidolgozására, nevezetesen pedig a bányászati bírósági s törvénykezési ügyek elrendezésére kiküldött országos választmány legfőbb feladata volt: minderről, a bányamivelés kiterjesztését hátráltató akadályok elhárítása, s a bányavárosok által előterjesztett sérelmek orvoslása. Ezen sérelmek közt pedig legigazságosabb, legfontosabb egyszersmind az volt, mely szerint a bányavárosok a bányabírósnak a városi tanácsoktól önkényes elszakítása ellen panaszkodtak. S így ezen törvényjavaslat ellenkezik a bányavárosok elismert, igazságos és törvényes sérelmeivel is. Ellenkezik végre a százados törvényes szokás és gyakorlattal, melyet Miksa király bányatörvénykönyve s a királyi biztosok is elismertek, és számos törvény által szentesített és megerősített kiváltságos levelekkel és szabadalmakkal, a múlt országgyűlésen e tárgyban készített törvényezikkel, s a jelen diétán a városok elrendezése folytán megállapított territoriális törvényhatóság elvével. Nem lenne-e czélszerűtlen és nevetséges mindezek ellenére a bányavárosokban «statust in statu» hozni be, s polgárokat polgároktól elkülönözni, a bányapolgárokat ugyanis külön, a polgárok többi részét ismét külön törvényhatóság alá vetni.

Csernák János (Breznóbánya követje) különösen azon bányamunkásokra nézve, kik favágók nevezete alatt jönnek, s a városi határban földeket bírnak, ott mezeti gazdaságot folytatnak, sőt részint mesteremberek is, és most a bányai hatóság önkényes bánása alá vannak vetve, de nemcsak ezek, hanem általában minden bányamunkásra nézve azt kíváná, hogy a létező polgári törvényhatóságok alá rendeltessenek, s a bányabíróságok megszüntetessenek. Kívánata védelmére azon elvből indult ki, hogy senki annak törvényhatósága alatt nem lehet, ki által fizettetik; senki annak bírāja nem lehet,

kit mint munkását, cselédjét fizeti; mert az ilyen éppen azért, hogy munkását fizeti, érdekelt és részrehajló bíró, kitől igazságos ítéletet helyzeténél fogva nem várhatni. A bányabíróság egyenesen a «*nemo in propria causa judex*» elv ellen van, mert az ilyen bányabíróság a tulajdonos bányapolgárokból alakíttatik, s így egyenként érdekelt és részrehajló bírákból. Sokkal biztosabb a fizető s fizetett embert egymástól független szerződő feleknek tekinteni és a közöttüki bíráskodást részrehajlatlan harmadikra bízni. Ha a gyáros p. o. a gőzhajózási társulat, föl nem ruháztatik saját ügyeiben törvényhatósággal, miért éppen a bánya-társulat ruháztassék föl ilyenekkel?

Előadá ezután szóló követ a bányabírák visszaéléseit. Ezen bírák a királyi kincstár által fizettetnek, minek természetes következtése, hogy a királyi kincstár érdekeit legyezik s mozdítják elő. Innét van, hogy a bányák most már legtöbbször a királyi kincstár kezére kerültek, s a bányamivelők sokképpen nyomtatnak, mint Nagybánya esete mutatja, hol a bánya-vámot a kincstár világos törvények ellenére, nem az ásványokból, hanem a már kitisztázott ércből szedi. És fogta-e valaha magán bányamivelők pártját a bányabíróság? Soha sem; és nem is képzelhető, hogy a királyi kincstár ellen valaha pártjokat fogja. Ebből nyilván következik, hogy a kincstár által fizetett bányabírák veszedelmesek az országnak ezen jeles iparágára nézve. De veszedelmesek az országra nézve azért is, mert azon czélnek, hogy a törvényhatóságok által a béke, rend és csend fenntartassék, meg nem felelnek; sőt éppen a bányabíróságok és polgári hatóságok közt örökös surlódások és villongások vannak, mert amazok minden alkalommal ezeknek körébe vágnak s hatalmukat tovább terjeszteni iparkodnak. A visszaélések egyik főforrásául azt jeléli ki, hogy a bányabírák, kerületeik terjedelme nagy levén, tisztükben személyesen eljárni nem képesek, s ezután még kevésbé lesznek. Így p. o. a selmeczi bányabíró hatósága négy és fél megyére fogna kiterjedni; már lehetséges-e, hogy ily nagy körben kötelességeit teljesíthesse? Ebből az fog következni, mi eddig is tapasztaltatott, hogy t. i. a bányabíró hivatalos kötelességében el nem járhatván, vagy díjfizetés nélkül eljárni nem is akarván, maga helyett kénye-kedve szerint számos egyént nevez ki, s a mennyi királyi kincstári erdőmester, erdőbíró, felügyelő, sőt erdőcsősz van, mindmegannyi helyettes bányabíró. És e sok helyettes albányabíró még csősz képében is fontos képpel fungálván, megrongálja a polgári törvényhatóságok hatáskörét, s háborgatja a rendet, csendet, nyugodalmat, gyakran minden illedelem letapodásával. De veszedelmesek e bányabírák az alkotmánynak, az ország önállóságának

is, mert a polgári törvényhatóságok fölébe emelkednek, az imperiális kamarában mindenkor támaszra találván. Ez a visszaélések és össze-
ütközések láncolata. Ha pedig a bányabíró nem helyettesít, ismét
baj; mert mit fog csinálni azon magán egyén, ki a selmeczi bányabíró
adományozás végett harmadik, negyedik vármegyébe fogja
kihívni? Nem kerül-e az tömérdek költségébe? Nem jobb s jutányo-
sabb eljárási mód lenne-e, ha a helybeli hatóság intézné el a dolgot?

Miknél fogva felszólítja szóló a Rendeket, hogy ha a bányász-
tot elnyomatva látni nem akarják, sőt annak fölvirágzását szívükön
viselik: hazánknak ezen nevezetes iparága felett a municipumokat
hagyják biráskodni, mi által ezen nemzetgazdasági ág a honlakósok-
kal megkedveltetik s nálok mintegy meghonosíttatik.

Bezerédj (Tolna megye követe) az eként nyilatkozott megyei
s városi követeket pártolá, az előadottakon kívül azt hozván fel véle-
ményének védelmére, hogy a bíróságot általában nem jó elválasztani
az élettől. Az egy tárgyra szorított excepcionális bíróság pedig mindig
félszeg lesz kisebb s nagyobb mértékben, s elválík, elszakad az élet-
től. A bányászat iránt jelenleg is azért nincs elegendő érdek és sym-
pathia honunkban, mert elkülönözte magát a nemzeti élettől. Azért
igyekezni kell azt az étellel egyesíteni s összeolvasztani. A municipi-
umok alá rendelt nemzeti érdekek sokkal jobban vannak fenntartva
s megóva, mint melyek külön dicasteriumok alá adattak, s ismét ezen
elkülönzésből következett, hogy az udvari kamara eltudta ragadni az
országtól a bányák igazgatását minden kis részleteiben. E külső be-
folyást ki kell zárni s attól a bányászatot fölmenteni. Igaz, hogy a
váltóügyeknek is külön bíróság van rendelve; de nincs azon ügy állá-
sán mit dicsérni; s azon elvből, hogy minden külön érdeknek külön
bíróság adassék, túlságig vive majd az következik, hogy külön bíró
adassék a szabóknak, vargáknak is stb. Pedig így hol marad a polgári
egység, a közérdek? Ily úton a bányászat soha sem lesz nemzetivé.
Főellenvetés az ellen, hogy a municipális bírák nem fognák érteni a
bányászati tárgyakat; de hiszen nem is szaktudományosság a főczél,
hanem a nemzeti érdek; s ha a törvény kellően világos lesz, éppen
nem kívántatik rá valami nagy szaktudomány szerinte itélhni tudni.

Szemere (Borsod megye követe): A mit az előtte szóló városi
követ a bányabírák visszaélésére felhozott, igaz; s az általa rajzolt
szomorú kép hű rajz lehet ugyan, de mindez csak a múltra áll, nem
pedig a jövődre, melyen éppen a tanácskozás alatti bányatörvény
segíteni fog. A mit a bányabírók s azok helyetteseiről azon tekintet-
ben mondott, hogy ezek távolság s nagy elfoglaltság miatt nem képe-

sek hivatásuknak megfelelni, ennek ellentmond a tapasztalás, mert p. o. a nagybányai kerületben, hova a választmányi munka három bányabírószágot rendel, öt per volt, minek elvégezésére a három bíró is sok. — A másik követ úr hivatkozott Verbőczyre, régi törvényekre, Miksa király törvénytelen provisoriumára, kiváltságokra és százados gyakorlatra; ezen argumentumában azonban semmi erő nincs, mert természetes, hogy az új törvény ellenkezik a régiekkel, s a régi törvények a törvényhozó hatalmat nem korlátozzák czélszerűnek látott új rendelkezésében. A régi gyakorlatot s privilegiumokat II. József idejében nem törvény, hanem önkény szüntette meg; az új bányászékeket szinte nem törvény állította fel. Most törvény teszi ezt, s ebben nyugodjanak meg a bányavárosok.

Szóló óhajtaná, hogy e javaslatból törvény lenne; ez pedig csak úgy remélhető, ha az 1827-iki munkálat elveitől el nem tér e javaslat. A városok alkalmasint magok sem kívánják, hogy a bányabírószág a megyék kezébe adassék, s a bányabírákat, kik a többnyire nememes bányabirtokosok felett ítélnék, megyei nemesek válaszszzák, hanem csak II. József által elvett kiváltságaikat akarják visszaadni. A bányügyre nézve szükséges, hogy ahoz értő bírák ítéljenek a bányákat illető kérdésekben; a megyékben ilyen bíróságot nem találni, a felebbviteli törvényszék pedig soha sem hozhatja helyre egészen az első bíróság által elkövetett hibát. Ily kivételes bíróság már a váltóügy tekintetéből is állíttatott fel; még sokkal szükségesebb ez a bányászatnál, mert ezen hazában, Erdélyt is odaszámítva, több érez terem, mint összes Európában, s hol annyi ezer ember él bányászat után, igen fontos iparág s egyik életkérdés. A munkálatban javasolt bíróság compromissionális természetű, s csudálja szóló, hogy azt azon megyei követ, ki a jurynak oly heves barátja, nem pártolja, holott abban ennek eszméje rejlik.

Ghyczy (Komárom megye követe) különösen azon ütközik meg, hogy a 37. §. a bányabíró s jegyző kinevezését a kormányra bízza, a mi ellenkezik régi törvényeinkkel s egész rendszerünkkel. Ezen szakaszt tehát el nem fogadhatja; úgy szinte a helybeli bíróság a territorialitás elvétől, melyet a Tábla a királyi városi rendezésnél felállított, következetlenség nélkül el nem térhetvén, a nógrádi indítványt pártolja. A bányabírószági kerületekre nézve megjegyzi, hogy a kerületek nagyok lévén, ismét igen sok költség s alkalmatlanság származik, p. o. Komáromban nincs ugyan bánya, de van a Dunában aranymosás; már a javaslat szerint Selmecezen lévén azon kerület bányászéke, melyhez Komárom tartozik, az, a ki engedélyt akar sze-

rezni, kénytelen lenne nagy költséggel Selmeczen keresni bányabíró-t s megfosztatnék a helybeli bíróság jótékonyágától. A bányászat nem egyéb, mint az iparnak egy neme, mint a szabóság, vargaság; s ha annak külön bíróság adatik, úgy, ezen elv szerint, minden iparágnak külön bíróság kellene. Arra nézve, hogy a javaslat szerint az választ bányabíró-t, a ki felett ez ítélni fog — és ez helyes —: azt jegyzi meg szóló, hogy ezen elv szerint, ha túlvitetik, csak annak kellene bányabíró-t választani, kinek bányapere van. Ítélni bányaperekben a nem szak-tudós bíró is, valamint a választmány tagjai, noha nem bányászok, jó bányatörvényt javasoltak; a hétszemélyes tábla nem tud bányá-szatot, mely most legfelsőbb felebbvitelben ítélt a bányaperekről, még sincs panasza eljárása ellen. — Szóló tehát Nógrádot pártolja, de nem tartja szükségesnek, hogy bányabírósággal minden szabad s rende-zett tanácsossal bíró község felruháztassék, hanem csak a megyék s városok.

Nagy Károly (Gömör megye követe): A választmányi javaslatot pártolá. A régi állapotra nem kell visszamenni, s onnét húzni következtetéseket, mert mindazon hibás viszonyok megszüntettetnek a munkálat által és a bányabíró köre jövődre szorosan meghatá-roztatik. Mit Tolna megye követe, Bezzerédj, előadott, elvben szép ugyan, de gyakorlatban nem állhat; mert ha bányabíró az alispán lesz, ebből az következik, hogy nemes emberek választván az alispánt, nemesek választanak bíró-t, kiknek bányáik nincsenek, azon többnyire nem-nemesek számára, kik bányákat bírnak. Ugyanez áll némileg a városokra nézve is, melyekben talán csak a polgárok egytized része lesz bányász, s a bányával nem bíró többség fog neki bányabíró-t választani. A Komárom megye követe által megemlített távolsági nehézségre nézve van a javaslatban figyelem és kellő rendelkezés, t. i. oly esetben, kiki bejelentheti magát a legközelebbi sóház-nál, vagy harminczadnál.

Klauzál (Csongrád megye követe): Méltányolja a bányászati választmány jeles munkáját, de a bíróválasztásra nézve tett javaslatá-ban nem nyughatik meg. Midőn a nemzet bíróságot indítványoz, kötelessége azt a nemzet által választatni; a választmányi javaslat szerint pedig az elnök-bányabíró-t Ő Felsége nevezné ki. Igen fonto-saknak tartja az ellenokokat, melyek a helybeli bíróság ellen fel-hozatnak, s elismeri, hogy méltó ok volt a választmánynak küzdeni ön-magával, míg a javaslatot megállapítá. Fontos különösen azon tekintet, hogy a bányászok önmagok és csak magok válaszsának magoknak bírá-t. De a javaslatnak is meg vannak nehézségei s gyenge

oldalai; így p. o. hogy a territorialitás elvével jön összeütközésbe. Szóló hite szerint kivételes bíróságot csak akkor kell felállítani, ha erre mulhatlan szükség van; ennek fenforgását pedig jelen esetben nem látja. Igaz, hogy a váltóügyekre nézve eltért az ország a bírói egység elvétől; annak indító okait taglalni szóló jelenleg nem akarja, de részéről tökéletesedő lépésnek fogja tartani, ha idővel a váltótörvényszékek is a helybeli jurisdictióba fognak olvadni. Azon állítás, hogy csak az lehet bíró, ki a tárgyat ismeri, egy kicsit messze vezet; a szerint p. o. oly ügyekben, hol földmérés határoz, a bírónak kitanúlt s megvizsgált földmérőnek kellene lenni; pedig látjuk, hogy a megyei bíró a classificatióról, földabroszokról, mérnöki munkákról ítél össze-sítési s elkülönzési perekben. A bírótól egyebet követelni nem kell, minthogy tudja a törvényt, s tudja azt alkalmazni arra, mit a műértő elébe terjeszt. Hiszen e törvényjavaslatot sem bányászok készítették.

A törvényszolgáltatás minden nemei közt legjobb s leghasznosabb a helybeli bíróság; a javasolt kerületek pedig igen nagyok s kisebbekké nem is tétethettek, ha csak olyan helyeket ki nem akart zárni a választmány, melyekben jelenleg ugyan bánya nincs, de idővel lehet. Így p. o. Vas megyében gróf Batthyányi Tivadar rézműveléssel foglalatoskodott, s ott ma is találatnak elhagyott rézbányák; ezek ha idővel ismét mivelés alá vétetnének, Bazinba menjenek-e? Szóló azt véli, hogy a bányabíróságot a helybeli hatóságokra nyugton reájok lehet bízni, s kivételes bíróságra legalább mulhatlan szükség nincs. Hol szóló meg nincs győződve arról, hogy a törvény e szerint ki nem vihető, ott kötelességének tartja nem úgy indítványozni a törvényt, mint azt könnyebben kivihetőnek képzei, hanem, mint az ország közjára kívánja. Már pedig miért ne lenne e törvény akkor is kivihető, ha a bányabíróság helybeli hatóságokra bizatik? Mi érdeke lehetne a kormánynak azt ez okból ellenezni? Igaz, hogy a kormány szeretni szokta, ha a hivatalok betöltése reá bizatik, mert ismervén a címnek s fénynek örülő keleti faj gyengeségét, ebben tárt mezőt lát befolyása terjesztésére; de a czímozstás mellé fizetés is kell, a kormány kincstárának pedig jelen állapotában aligha feketik érdekében csekély nyereségért tetemes költségekbe verni magát. Már ha tekintjük a bányabíróságot, mely gyakran csőszökre is bizatik, az most sem olyan nymbus környezte csábító hivatal s a választmányi javaslat szerint még kevésbbé lesz olyan, melyre az emberek nagyon vágyakozzanak. A kormánynak hát nincs ebben olyan nagy érdeke, mely a financiai érdek fölött túlsúlylyal birjon, melynek ezt föláldozza. Végre

figyelmeztetett szónok a 38-ik szakaszban kimondott veszedelmes elvre, miszerint a bányatársulatok képviselőválasztási joga az értéktől méretik, úgy, hogy az ezer forint jövedelmű bánya után két, a háromezer forintot meghaladó után három képviselő választatnék. Ebben szóló oly vész magvát látja elrejtve, mely ha a megyei életbe átvitetnék, az alkotmányt alapjaiból forgatná ki.

Zsedényi (Szepes megye követe) kijelenté, hogy e szervezet egyenesen a bányapolgárok érdekében készült, kik a választmányban jelen lévén, óhajtják e rendelkezést, s inkább mostani törvényküvüli helyzetökben volnának készek maradni, mintsem a megyék alá rendeltessenek. A bányaügyet szolgabírákra bízni annyi volna, mint azt végkép előlni. Felszólítá a bányavárosokat, vajjon akarják-e a bányaügyet a megyék alá rendelni? (*Felkiáltás: «akarjuk!», mire szónok megzavarodás nélkül folytatá:») Egy-két fecske nem csinál még tavaszt. Ő kijelenti Szepes megye nevében, melynek legtöbb bányája s bányapolgára van az országban, s mely legtöbb érczet termel, hogy egyáltalában nem akarja a bányákat megyei hatóság alá juttatni, tudván, hogy dologhoz nem értő emberek, milyenek a szolgabírák lennének, csak elrontják az ügyet. Ha a bányászatnak külön bírósága nem lesz, ha a bányabírákat kiváltságos nemesi osztály választja, ha p. o. Szepesben a megye, Késmárk, Lőcse, XVI városok s még Isten tudja hány jurisdictio lesz a bányák felett; így a törvényhozás megöli az ügyet, midőn azt pártolni akarja, haszontalanná lesz ezen egész törvény.*

Bezerédy (Tolna megye követe): Felfogván a kerületi elnök szavait; de ha a fecskék megszorodnak — úgy mond — a tavasz fölébred s kivirul, s a fű kinő: akkor az északnyugoti szél nem fogja többé a magyar érdekek virágait elsorvasztani. A fecskék száma pedig szaporodik és szólót örömmel tölté el a városok felszólalása, mely a megyék iránt bizalmat tanusított, mert így Magyarország egység által nagy és erős lesz. Borsod követétől, a kerületi jegyzőtől pedig azt kérdé, ugyan megelégednék-e olyan esküdtszékkal, mely úgy lenne rendezve s összeállítva, mint a javaslott bányaszék? A váltótörvényszékeket szóló csak ideiglenes intézménynek tekinti, s hiszi, hogy ha a municipiumok kellőképp kifejlődve s rendezve lesznek, a váltóügyek is azokra fognak bízni; elég sok zavar és baj keletkezett addig is az elkülönözöttségből. A bírákban nem annyira szaktudomány kívántatik, mint függetlenség, és az, hogy a nép által levén választva, annak bizodalját bírják. Nem szakférfiak hozák-e az 1836-ot követő ítéleteket? Nógrád indítványa pedig éppen a bírói

függetlenség s a nemzetiség érdekében tétetett, miért is azt szóló újólág is pártolja.

Következett ezután a szavazás, melynek eredményét már közöltük, t. i. hogy a szerkezet megmaradt, 22 szóval 18 ellen.

Elfogadtatott azonban *Klauzál* indítványa, hogy az elnök-bányabíró s jegyzőt is, valamint az ülnököket a bányapolgárok választssák, ne pedig a kormány nevezze ki; továbbá, hogy a képviseleti jogra a jövedelem mennyiség különbsége befolyással ne legyen; a 37. és 38. szakaszok ehhez képest módosítottak, a 48. §. pedig, melyben ideiglenes bányáülnökök kinevezése a kormányra bízatik, kihagyatott. Az 51. §., mely azt rendeli, hogy szegény bányamívelők ügyében városi s megyei tisztii ügyvédek járjanak el, következetesség és összhangzás tekintetéből megváltoztattatott, miután t. i. a bányabíróság a municipálitástól elkülönözve van, rendesebbnek találtatott, hogy minden kerületnek külön bánya-ügyésze is legyen a szegények ügyei védelmére. Felolvastatott még a négy bányakerületben felállított bányaszékek hatóságáról szóló 12. czikk, s ma addig haladtak a kerületi Rendek.

CXXXVII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 április 15-én, délután 1 órakor.

Tárgy: Főrendi izenet a sz. kir. városok rendezése ügyében.

A Főrendek átküldik izenetöket a királyi városok rendezése és országgyűlési szavazata iránt, mely felolvastatván, az O. I. 127. sz. a. soroltatik, közíratra bocsátatik, részint kinyomatni rendeltetik.

Ezután **Elegyes ülés** tartatott, s az országgyűlés siettetését tárgyzó április 10-én kelt királyi leirat felolvasása után ugyanez a Rende országos gyűlésében újra kihirdették s az Országgyűlési Iratok 128. sz. alá soroltatik.

Ezzel az ülésnek vége lett.

(Rendi Napló III. k. 394. lap.)

178. Kerületi ülés.

1844 április 16-án.

Elnökök: Zákó (Bács), Zsedényi (Szepes). *Naplóvivő:* Zsoldos.
Jegyzők: Palóczy, Szemere.

Tárgy: A bányatörvény.

Palóczy kerületi jegyző felolvasá az Ö Felsége születésnapjára készített üdvözlő feliratot, mely helyeseltetett; továbbá a verificationális választmánynak Korpona városa új követét, gróf Vay Dánielt illető jelentését.

Azután *Szemere kerületi jegyző* folytató a bányatörvény felolvasását a 13. czikktől kezdve. Szól a 13. cikk a bányaügyek felebbviteli törvényszékeiről. A 14. §. szerint: bányabírák és ügyvédek bírói s ügyvédi képességet vizsgálat által nyernek. A 15. §. szól a bányaszékek függetlenségéről; a 16. §. a bányai hatóság köréről, hol a 66. §. mint már másutt elfogadott rendelkezést ismétlő, kihagyatott. A 17. §. szerint árszabályozási súly- és mértékvizsgálati jogot bányapolgárok nem gyakorolhatnak. A 18. §. tárgyai a bányai és polgári hatóságok közti viszonyok közigazgatási, rendőrségi s közfenytéki tekintetben. A 19. §. szól a bányai rendőri esetekről; a 20. §. kimondja, hogy földesúri jogok bányászati tekinteteknek alá nem rendelvek; 21. §. a turzási (Schurflizenz) szabadságról, s a bányászatnak ártalmas visszaélések eltörléséről szól, 22. §. a földesuraknak a bányamíveléshez szükséges tárgyak átengedési kötelezettségéről; 23. §. az erdőkről bányamívelési tekintetben; 24. §. a királyi kincstár kötelezettségéről némely bányaművelési anyagok kiszolgáltatására nézve. — Mindezek változatlan maradtak.

Vitát hozott elő a 25. §. a bányamíveléshez kívántató anyagok és élelmi szerek vámmentességéről. Ugyanis

Ghyczy (Komárom megye követe): Nem helyeselheté, hogy a bányamívelésnek ily rendkívüli kedvezések engedtetnek más iparágak rovására; mert nemcsak a bányászat azon egyedüli iparág, mely az országnak hasznos, sőt látjuk, hogy a leggazdagabb országoknak nincsenek arany- s ezüstbányáik.

Erre egy bányaváros követe megjegyzé, hogy a vámmentesség

a bányászoknak nem új, hanem régi kiváltságos s törvények által megerősített joga. Egy *másik városi követ* ellenben Komáromot pártolván, azért, hogy régi valamely törvény, nem gondolta azt megtartandónak, ha igazságtalan, sőt a törvénykezés feladata a régi hibás törvényeken újak által segíteni; a bányavárosok vámmentessége pedig igazságtalan, mert abból az következik, hogy más törvényhatóságok mód s mérték fölött terheltetnek az ottani utakra szükséges költségekkel, melyeknek pedig a bányavárosok veszik hasznát.

Az egyik *kerületi elnök* nem látta itt helyét erről kivételesen rendelkezni, hanem majd akkor, ha a vámrendszerről ex professo leend szó. Egyébiránt a vámmentességi kiváltság nem újság, vasutakra nézve is megadatott; a bányamívelés körében pedig természetes, mert midőn p. o. az érczetek viszik egyik bányából a másikba, 4—5 mértföldnyire azoktól vámot fizetni csak nem lehet.

Egy a szerkezetet védő követ bővebben is előadá, mennyire szükséges a vámmentesség a bányamívelés elősegelésére. Abban csaknem általános volt a Rendek egyezése, hogy a bányászoknak vámmentességet engedő régi törvények e helyen el ne törültsenek. Azonban *egy követ* jónak látá, hogy a 25. cikk a szerkezetből kimaradjon; mert ha kimarad is, azért a vámmentességet rendelő régi törvények ereje megáll; holott ha bennmarad, s ha a vámmentesség egy testület javára ily általánosságban kimondatik: ez akadályul fog szolgálni a vámviszonyok rendezésében. E tárgyról akkor lehet majd végképpen intézkedni, ha a vámrendszer egészben fölvétetik, s nem kell azon rendszeres intézkedést így részletesen praecupálni.

A kihagyást ugyan többen elleneztek, előhozván, hogy ez a bányászok kedélyére rossz és leverő befolyást fog gyakorolni; hogy miután a választmány jónak találta ezt beletenni, most már igen bajos kihagyni, mert kihagyása kellemetlen érzést szül az illetőknél; hogy ezt kimondani ily rendszeres munkálatban, mely a bányászok codexe fog, s melyben minden viszonyaiknak kimerítve kell lenni, mulhatlanul helyén van. Azonban szavazásra tüzetvén a kérdés, hogy a 25. cikk bennmaradjon-e vagy ne? 26 megye többsége 20 ellen (három nem szavazott) kitaszítá a cikket a szerkezetből, elegendő biztosítást látván a bányászok vámmentességére nézve a régi s ezáltal el nem törölt törvényekben, mivel a munkálat végső cikke, mely szerint minden, e törvénnyel ellenkező rendeletek s törvények eltöröltetnek, csak bányatárgyakról szól, s így a vámmentességet nem érdekli. A többségben levő 26 megye következő: Arad, Bács, Bars, Békés, Bereg, Borsod, Csongrád, Győr, Heves, Hont, Komárom,

Mármaros, Nógrád, Pest, Pozsony, Somogy, Sopron, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Trencsén, Ung, Vas, Zala, Zólyom.

A következő 26-ik cikk szól a bányászati tudományok előmozdításáról s a selmeczi bányaiskola fenntartásáról, mely helybenhagyatván, ezzel a bányai közjogot magában foglaló első rész befejeztetett. A II. rész szól a bányászathoz tartozó személyekről s azok jogairól és köteleességeiről, különösen a 27. cikk a bányamivelőkről törvényes értelemben, a 28. §. ezeknek adómentességéről, a 29. pedig a katonaszkodás és szállásolás terhéti mentességéről.

Ugyanazon követ, ki a vámmentességet megtámadta, az adó- és katonatartástól mentességet is kihagyni kívánta; ezen rendelkezés ugyanis útját vágja a most kiküldött financiaális országos deputatio szabad mozgásának, ha itt bizonyos osztály teljesen adómentessé tétetik, holott a bányai jövedelem is csak olyan, mint más iparág jövedelme.

Ez ellenében fölhozott, hogy a bányamivelés természeténél fogva kedvezéseket követel, s minden országban kivétel nélkül kedvezésekben is részesül, és ezen, a status által engedett kedvezések méltó kármentesítés azon kockáztatott ezrekért, melyeket a bányabirtokos beruház. Nem lenne-e legnagyobb mértékben igazságtalan, ha miután a bányász tíz évig hiában költött s áldozott, és folytonos veszteségben volt, és végre beáll a rég óhajtott áldás, ezen nagyon is megérdemlett jutalom egy része tőle zsarnokilag elvétetnék? A bányapolgár különben is fizet már bányatizedet (urburát), kettős adóval tehát nem terheltethetik.

Pázmándy (Komárom megye követe): Régi elavult és csalfa nemzetgazdasági elvnek bélyegzé azt, hogy a mely országnak sok bányája s érce van, annak sok a jövedelme s az gazdag ország, és hogy ezért a bányászatot különös gonddal kelljen ápolni és pártolni, más iparágak rovására. Ez is csak oly iparág, mint bármely más. Látjuk, hogy a legtöbb aranybányával bíró országok is koldusbotra jutnak, ha rossz vámrendszerük van; bányátlan országok pedig boldogok, gazdagok. Minden embernek elháríthatlan kötelessége a status közszükségeire aránylag fizetni. Angliában a bányák sincsenek kivéve a jövedelem alól. S mily különös követelés, hogy a vesztő bányásznak a status kárpótlást adjon. Hát azon vállalkozónak ki ad kárpótlást, ki gyár által vagy kereskedésben veszít?

Azon városi követ, *gr. Vay Dániel*, kinek megbízóleveléről ma olvastatott fel a verificationális választmány jelentése, előre bocsátván, hogy megbízólevele bemutatása által mindent elvégzett,

mit a magyar országgyűlésen jelenleg egy városi követ tehet, erőteljesen szólalt fel a szerkezet védelmére, lehetetlennek mondván az adóztatást már csak azért is, mert nincs gyakorlati kulcs, mely szerint a bányajövedelem kiszámíttassék.

A vita tárgya szavazás alá bocsáttatván, többen azok közül, kik előbb a vámmentesség kihagyásán voltak, most a szerkezet mellett szavaztak azon okból, mert a vámmentesség mások kárával jár, s azok rovására engedtetnék a bányászoknak, kik az utakat s hidakat építik, holott az adómentességnél a status szabadon rendelkezhetik a maga értékéről. S így 25 megye többsége 18 ellen (a többi megye nem szavazván) megtartá a szerkezetet. A többség ezen megyékből állott: Bács, Baranya, Esztergom, Fehér, Gömör, Krassó, Mosony, Nógrád, Pest, Pozsega, Pozsony, Sáros, Sopron, Szabolcs, Szepes, Szerém, Tolna, Torna, Turóc, Ugocsa, Zemplén, Zólyom, Vas, Vercse, Veszprém.

Haladt a bányatörvény átnézése e mai napon a 40. cikkig (154. §-ig); ezen cikkeknek, melyek változás nélkül megmaradtak, tartalmuk következő: 30. §. A bányászok szabad költözése és személyes mentessége. 31. §. A bányamunkások fokenkénti képeztetése. 32. §. Munkadíj iránti szabályok. 33. §. Munkadíjak beszedési módja. 34. §. Munkát felmondók díjainak kiegyenlítése. 35. §. Előlegezések. 36. §. Munka határidők. 37. §. Munkások elbocsátása. 38. §. A törvényeknek a munkások előtt leendő kihirdetése s azok esküje. 39. §. A bányabirtokosoknak rendelkezési képessége.

179. Kerületi ülés.

1844 április 17-én.

Elnökök, naplóvivő, jegyző mint tegnap.

Tárgy: A bányatörvény.

Folytattatott a bányatörvény a 40. cikktől kezdve. Elvégeztetett a II. rész, s a bányai és bányászati tárgyakat illető jogról szóló III. rész (50—107. cikkig). Általános conversatio közt történt a felolvasás, melytől egyedül a zsidók kizárásáról szóló 49. cz. a. II. rész utolsó cikke kapta meg néhány perczre a Reundeket. Miután ugyanis

az utolsó 138. szakaszban az mondatik, hogy minden e jelen törvénnyel ellenkező, s bányatárgyakat illető törvény, szokás, rendelet eltöröltetik: természetes, hogy a zsidók kizáratása a bányavárosokból, ha itt nyilván ki nem tétetik is, az eddigi törvény és szokás szerint marad.

Fölöslegesnek tarták tehát számosabb megyék követei, mint *Vukovics (Temes megye követe)*, hogy e szerencsétlen emberfaj itt és minden előforduló alkalommal, újra meg újra megbélyegeztessék.

Volt követ, *Kállay (Csanád megye követe)*, ki egyenesen azt kíváná, hogy nekik is engedtessék a bányamívelés. Leginkább határozott azonban egy érdemes követnek *Klauzál*nak azon figyelmeztetése; hogy míg a városokra nézve s bányavárosokra is fennáll azon országos határozat, hogy a zsidók azokban ne csak lakhassanak, hanem polgári jogokkal is birhassanak; míg ezt a városi munkálatnak a Főrendektől visszakerülte alkalmával, a netalán változott többség meg nem buktatja, addig következtelenség volna e helyen valami ellenkezőt határozni, sőt azon országos végzést fenntartani kötelesség és a Tábla tekintélye kívánja.

A kerületi elnökök egyike, *Zsedényi*, felolvasá az 1827-iki országos küldöttség okait, miknél fogva az a zsidókat a bányavárosokból kizárta s miknek nyomán indult a mostani küldöttség is, t. i. hogy fondorkodásaik, csereüzéseik, csalásaik által elszegényítik, elerköstelenítik a bányanépet, lopások és visszaélések magvát vetik el a bányákban. Ezen okok, most is annyira élnek a bányapolgárok meggyőződésében, hogy azok inkább elhagyják lakhelyeiket és zsidó-coloniákká engedik lenni a bányavárosokat, mintsem azokat magokhoz befogadják.

Ezen választmányi véleményre megjegyzé *Palóczy*, hogy az 1827-iki deputatio óta 16 év pergett le; azóta sokat változott a világ s a nézetek iránya; még akkor Montefiore és Salomons sem voltak Londonban aldermanek. Különben is, hogy mily emberszerető volt azon 1827-diki küldöttség, kilátszik abból, hogy különös emberszeretetből azt javasla, miként ötvennél többet az embereken ne lehessen vágni. Mi a zsidók rossz kezelését s erköcstelenségét illeti: hivatkozott a körmöczi hires példára. Hastings pere Angliában 18 tonna tentát emésztett fel, s 50 terhes szekér vitte azt a parlamentbe; de hihetőleg többet adott ki a körmöczi családok s visszaélések tárgyabani inquisitió, melyeket keresztyének követtek el, kikhez a zsidók patvariára mehettek volna.

Többen szavazást kívántak, de győzött azon ok, hogy ez már országos határozat s bevégezett tárgy, melyet akkorig, míg a városi munkálat során hozott országos határozat el nem dől, kerületi ülésben változtatni nem lehet, és szavazásra bocsátani nem is szabad; mert ez által azt bizonyítaná a Tábla, hogy nem tudja, mit végzett pár hét előtt. És így a 49. cikk szavazás nélkül kihagyatott.

CXXXVIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 április 17-én, délután 1 órakor.

Tárgy: Üdvözlő felírás a király születésnapjára.

A királyi Felség születésnapjára készült üdvözlő felirat hitelesítettén, a Főrendekhez küldöttségileg átvitetik. A Főrendek hasonlóan izenik meg, hogy a felírásban megegyeznek; s meghívják a Rendeket **elegyes ülésre**, hogy azt lepecsételve együttesen felküldjék.

Gr. Vay Dániel ugyanezen országos ülésben, mint Korpona város követe, igazoltatott.

Ezután az ülés eloszlott.

(Rendi Napló III. kötet 395—396. lap.)

180. Kerületi ülés.

1844 április 18-án.

Elnökök, jegyző, naplóvivő, mint tegnap.

Tárgy: A bányatörvény.

Bevégeztetett a bányatörvény vizsgálata, kezdve a IV. résznél a 108. cikktől 476. §-ig, mely a bányai törvénykezésről szól. Csak egyetlen egy pont: a felebbvitelről szóló 415. támasztott némi vitát, mely szerint, ha valamely bányaperben két bíróság teljesen egyformán ítél, felebbvitelnek helye többé nincs, mint a váltótörvényszékeknél. Néme-

lyek három fokozatos felebbvitelt s a mostani szokás megtartását sürgették, egy követ pedig birtokon kívül kívánt felebbvitelt engedtetni a hétszemélyes táblára. Ez némi fejtegetésekre adott alkalmat a felebbvitel philosophiájáról, s végre szavazásnak kelle eldönteni, hogy a szerkezet megmaradjon; 28 megye többsége 19 ellen akará így.

Befejeztetvén a munka vizsgálata, s a példányok, melyek a munka végén vannak, fel sem olvastatván

Krassó megye követe előadá azon kellemetlen állapotot, mely az által okoztatik, hogy sok bányahelyeken éppen nincsenek municipális tisztviselők, kik a megyei rendeleteket végrehajtsák, s indítványozá, hogy a királyi kincstári tisztek innét eredő önkényes eljárásának korlátozására mondassék ki a törvényben, hogy minden ilyen helyeken, mint p. o. Dognácska stb. legyen helybeli hatóság, a megyei municipium képviselője, s annak rendeleteinek végrehajtója. Elfogadtatott.

Holnap április 19-én Ő Felsége születésnapja miatt szünet levén, április 20-án a bányatörvényben tett módosítások fognak hitelesíttetni; április 22-én hétfőn pedig a Főrendektől visszaérkezett városi törvényjavaslat vétetik tanácskozásba, és pedig a választmányra visszautasítás nélkül, egyenesen a kerületekben.

181. Kerületi ülés.

1844 április 20-án.

Elnökök, jegyző, naplótíró mint tegnap.

A mai rövid kerületi ülésnek nem volt más tárgya, mint a *bányatörvénykönyvben* tett módosítások hitelesítése.

Április 21-én vasárnapi szünet.

182. Kerületi ülés.

1844 április 22-én.

Elnökök: Rakovszky (Turóc megye), Nagy Károly (Gömör megye). *Jegyző:* Szentkirályi. *Naplóvivő:* Zákó.

Tárgy: Törvényczikkely a sz. kir. városokról.

*Szentkirályi Mór*icz kerületi jegyző felolvasá a méltóságos Főrendek üzenetét a szab. kir. városok elrendezése tárgyában, mely az Orsz. Iratok közt 127. sz. alatt foglaltatik s a következő:

Válaszzenete a méltóságos Főrendeknek a szab. kir. városok elrendezése és országgyűlési szavazata tárgyában.

Midőn Ő cs. kir. Főherczegsége és a mélt. Főrendek a sz. kir. városok elrendezését tárgyazó törvényjavaslatra tett észrevételeiket ./. alatt közölnék, egyszersmind a t. Karok és Rendeknek üzenetökben foglalt nyilatkozatára kijelentik, hogy az országgyűlési szavazat kérdését a kir. városok belszerkezetének elrendezésével ők is szoros kapcsolatban látják, és noha a kir. városoknak országgyűlési szavazatát az elrendezéstől föltételezni nem lehet, abban azonban, hogy a királyi városoknak a közlött törvényjavaslat szerint aránylag adandó országgyűlési szavazat megállapítása a belszerkezet iránti megegyesüléstől el ne választassék, megegyeznek.

Egyébiránt miután a városok elrendezését illető munkálatban a sz. kir. bányavárosoknak azon különös viszonyairól, melyek a keblőkben gyakorlott bányaművelésből erednek, rendelkezés nem foglaltatnék, — nehogy az eddigi törvényeknél és törvényes szokásnál fogva fennálló, és a bányaművelés sikeres folytatására továbbá is fenntartandó kiváltságos jogok érintetlen hagyásából bizonytalanság és zavar következék: Ő cs. kir. Főherczegsége és a mélt. Főrendek szükségesnek látják a szab. kir. városokról szóló munkálatban egy oly rendeletnek megállapítását, mely által a bányászjogoknak sértetlen megtartása addig is, míg egy új bányatörvénykönyv életbe lép, biztosíttassék; mire nézve a t. Karokat és Rendeket egész bizodalommal felszólítják.

Azután ugyan ő olvasni kezdé a mélt. Főrendeknek az említett törvényjavaslatra tett észrevételeit. A czímet illetőleg e helyett: «törvényezik a királyi városokról» elfogadtatott: «törvényezik a szabad királyi városokról». A bevezető cikk így szól: «a szabad királyi városok helyhatósági belszerkezete s az országgyűlési aránylagos szavazati joga egyedül ezen törvényen alapszik». E helyett a mélt. Főrendek azt hívnék, hogy a királyi városok alkotmányos jogai már a fennálló törvényeknél fogva meg vannak, s így nem egyedül az alkotandó törvényen alapulnak, következő változtatást kívántak: «jövendőre egyedül ezen törvény által szabályoztatik». Egyébiránt czélszerűbbnek látják a Főrendek, ha ezen szakasz a munkálat végére tétetik át. Elfogadtatott.

Kivántatott a bányavárosok részéről, hogy ők is különösen említettessenek, miről a főrendi üzenetben is van észrevétel. Minthogy azonban a bányavárosokat illetőleg külön törvényjavaslat készült, ezt fölöslegesnek tartották a Rende, s úgy vélekedtek, hogy ha netalán a bányatörvény ez országgyűlésen sanctiót nem nyerhetne, az országgyűlés végén is lesz idő a városi törvényjavaslatban pótló változtatást tenni.

Valamint az első, úgy a többi §§-ban is a «körület» szó helyett «terület» szót kívánnak használtatni a Főrendek, mely az általa kifejeztetni czéloztatott anyagi kiterjedés eszméjének jobban megfelel. Elfogadtatott.

2. §. A Rende szerkezetében: «a város mint önálló köztörvényhatóság, határozatokat és ítéleteket hoz, azokat végre is hajtja, más törvényhatóságokkal stb. közvetlen levelez, szóval: e törvényben körülírt felsőbb felügyelés alatt önmagát kormányozza». Főrendi szerkezet: «a város mint önálló törvényhatóság, törvényes felsőbb felügyelés alatt közügyeit önmaga igazgatja». — Ámbár némelyek a rendi szerkezetben tisztábban látták kifejezve a municipalitás eszméjét, a főrendi szerkezet elfogadtatott.

A város körületéről szóló s azt értelmező 3. s 4. §§-ok a rendi szerkezetben így vannak: «azon tér, melyen belől a város törvényhatósága gyakoroltatik, a város körülete. Ehez tartoznak rendszerint a bel- és külvárosokban és a város határában levő minden belső és külső telkek». A Főrendek a területnek (Rende szerint: körületnek) értelmét oly határozottan kívánják körülírni, hogy abból minél kevesebb kivételeket kelljen tenni; a szerkezetet tehát így kívánják változtatni: «azon tér, mely a város határán belől fekszik, s melyen a város törvényhatósága minden tekintetben gyakoroltatik, teszi a

város területét». Minek következtében a 4. s 5. §. egészen kimarad. Elfogadtatott.

A város körületéből kivételekről s egyszersmind a város rendőri s büntető hatóságáról szóló 6. és 7. §§. tárgyalását oda akarják a Főrendek halasztani, hol a városi hatóságra kerülend tanácskozás. (65. s következő §§.) Elfogadtatott.

A város területébeni változásokról, nevezetesen a bekebelezésről rendelkező szakaszokban tetemes módosítást kívánnak a Főrendek; ugyanis a bekebelezés fontos tárgyát, melynek természetes következménye a törvényhatóság változtatása, magánalkura bízni nem akarják, s a bekebelezésre nézve a magánútat egészen kihagyandónak vélik. Továbbá, mivel a bekebelezendő birtok kiváltságos tulajdonát elveszti, és a bekebelezés által egyesek tulajdona jön rendelkezés alá, szükségesnek látják, hogy ez a legnagyobb óvatossággal, s ennél fogva csak törvény által és mindenkor kárpótlás mellett történjék. És mivel e szerint a bekebelezés a törvényhozás útján fog eszközöltetni, fölöslegesnek tartják az eljárásnak részletes kijelölését törvénybe iktatni. Végre a bekebelezést a város határán kívül fekvő szomszéd térre nem kívánják kiterjeszteni. Ily elvekből indulva a Főrendek, a rendi szerkezet 8—20. szakaszai helyett a következő két §-t kívánják iktatni: «A város határában befoglalt oly telkek, melyek területéhez nem tartoznak, közszükség tekintetéből abba bekebelezethetnek»; továbbá: «a bekebelezés közterhek tekintetében az illető törvényhatóságok közötti igazságos kiegyenlítés alapján, magánjogi tekintetben pedig mindennemű kárpótlás mellett, vagy a körülményekhez képest az 1836: 25. t.-cikkben megszabott kisajátítás útján, csak törvény útján eszközöltethetők». Ezután jönne a 21. és 22. §§. a Rendek szerkezete szerint. A kikebelezésekről szóló 23—30. §§. egészen hasonló elvek szerint változtatnak, mint a bekebelezésekről szólók. A kikebelezés következéseiről szóló 31. §., valamint a 32-ik, miszerint a kikebelezés nem adómentesít, megmaradna, a 33—35. mint fölöslegese, kihagyatnának. Ebből áll a főrendi javaslat, melyet a Rendek vita nélkül elfogadtak.

A város lakosiról s telepedésről szóló 36—41. §-ok maradnak. A 42. §. a Rendek szerkezete szerint a telepedési szándékot a városi közgyűlésnek, a Főrendek szerint pedig a tanácsnak rendeli bejelenteni. Az elhatározás felfüggesztetett, míg a gyűlésekről szóló rész iránt végzés nem történik. — A 44. §. b) pontjának vége szerint telepedetteknek nem tekinthetők, kik a város körületében csupán hivatalos vagy szolgálati viszonyaiknál fogva laknak, míg hiva-

talos vagy szolgálati lekötöttségük meg nem szűnik. Erre nézve a Főrendek nem látják elegendő okát, miért ne tekintessenek az ilyenek letelepedetteknek? A *b)* pont ily értelmű végét tehát kihagyandónak vélik. Többen egy értelemben valának a Főrendekkel, s legalább azt kívánták bele tétetni: «ideiglenesen», t. i., hogy azok ne tekintethessenek letelepedettekül, kik szolgálati vagy hivatalos viszonyaiknál fogva csak ideiglenesen laknak a városban. De a többség ezen pontot, mely egyenesen a városi szabadságnak ártalmas bürokrácia ellen van irányozva, s a függetlenség elvének erősítésére, az által, hogy a sok függő kamarai stb. hivatalnok kizáratik a befolyásból, továbbra is megtartá. A kerületi jegyző reményét fejezé ki, hogy ebben a méltóságos Főrendek is megnyugosznak, ha a félreértés felvilágosíttatik, s ha a szerkezet igaz értelmét felfogják; miszerint a hivatalnok is azonnal letelepedettnek tekinthető, ha fekvő birtoka van, vagy más qualificatio alá esik és csupán olyan hivatalnok p. o. egy, a városban lakó cameralis tiszt, vagy középponti szolgabíró záratik ki, a kit éppen semmi sem kapcsol a városi érdekhez.

45. §. marad. 46. §-ban a Főrendek hozzáadása elfogadtatik, miszerint a város a rendőri szabályok sértetlen tartása mellett senkit nem gátolhat, hogy kerületében tartózkodjék, vagy azt elhagyhassa. 47-re szinte nincs észrevétel.

A szabályokról szóló részt illetőleg (48—62. §§.), a Főrendek a városok által hozandó szabályokat végrehajtásuk előtt a Helytartótanács útján felsőbb helybenhagyás alá terjesztendőknek vélik, a városi szabályalkotó jogról rendelkező III. rész 2. czimének 7. §-át egész épségben fenn akarják tartani, s különösen az 53. §-t, mely szerint a város szabályait nyomban végrehajtja, így kívánják módosíttatni: «ezen szabályokat, végrehajtásuk előtt, a városok jóváhagyás végett a magyar királyi Helytartótanács útján fölterjesztetni kötelesek.»

A *ker. jegyző Szentkirályi* indítványozá, hogy a Főrendek ebbeli kívánata, hogy a szabályok mielőbb életbe léptetnének, felső helybenhagyás alá terjesztessenek, fogadtassék el; fenntartván azonban mindazon föltételeket és garantiákat, melyek által a következő szakaszokban a Helytartótanács lehető visszaélései ellen biztosítékok állíttatnak fel. Indítványának védokaiul előhozá, hogy a városok zsenge, mintegy csirájában levő, még nem elég szilárd állapotjában, nem szabad azokat kemény összeütközéseknek és surlódásoknak kitenni. Ha tehát fölteszszük azt, hogy a városok csakugyan fognak hozni aféle szabályokat, melyek vagy a törvénnyel ellenkeznek, vagy a

város beldolgain túl terjednek, sokkal jobb és biztosabb a városokra nézve, ha e szabályok életbe sem lépnek, mintha végrehajtásuk után semmisítettnek meg, midőn általuk a törvény már megsértetett s rossz befolyásukat gyakorolták. Ily későbbi megszüntetések s innét eredő elkerülhetlen surlódások által oly viharoknak teszszük ki a városi fiatal életet, melyek a gyenge növényt már keletkezésében, csirájában előlhetik; holott ha az összeütközés alkalmait korán elmozdítjuk, a sarjadjó élet csakhamar annyira fog erősödni, hogy azután több és több jogokat fog magának kivívhatni. Említé továbbá az indítványozó, hogy ha a szabályokról szóló jelen szerkezetet megtartja a Tábla, nem remélheti, hogy ebbe a Főrendek s főleg a kormány beleegyeznek; mi ugyan rendszerint nem lehet mértéke a teendőknek, de ez esetben csakugyan sok oka van a Táblának engedni; mert ha az egész városi munkálatot tekintjük, miszerint az ország azok financiai felett csak a három évenként tartandó diétákon gyakorol felügyelést, miszerint őrsereget állíthatnak stb., ha még ezen jogaikhoz független partiális törvényhozási jog is adatik (mert oly szabályokat alkothatni, melyek helybenhagyás előtt életbeléptethetnek, valódi törvényhozási jog) úgy a városok közel fognak állni a souverainitáshoz, s az ország egy tarka mozaik lesz, nem pedig összefüggő s egyetértő egész. Szóló tehát szükségesnek látván a józan centralisatiót, s meg akarván őrizni a még eléggé ki nem fejlett s meg nem erősödött városokat az összeütközés, surlódás alkalmaitól, jónak tartja, hogy szabályaikat végrehajtás előtt terjeszszék föl.

Mások ugyan, mint *Lónyay Gábor, Pázmándy, Beöthy* ellenkező véleményben voltak, s az indítvány ellenében felhozták, hogy a szerint a városoknak nem valódi statutarius, hanem csak üres indítványozási jog adatnék; hogy ártalmas surlódásoktól félni nem lehet, ha mind a szabályhozási, mind a felügyelési jog kellőképp körülíratik e törvényben; hogy e szerint semmi sem lesz a városi törvényből, ez csak hypothesis, melyet minden más elvről elmondhatni, s miszerint mindenről le kellene mondani; hogy a statutarius jog értelmezése éppen azon fordul meg, hogy a statutumok helybenhagyás előtt vagy után vétessenek-e foganatba, mert ha a városnak minden nyomorult statutumot föl kell végrehajtás előtt terjesztetni, úgy ez nem lesz egyéb nevetséges indítványozási jognál, s a városok nem fognak önálló municipiumokat képezni és a rendezés által nem nyernek mást, mint hogy a kamara önkénye alul a Helytartótanácsé alá vettetnek stb.

Szavazás alá tűzetvén a kérdés: szerkezet-e vagy pesti indit-

vány? a pesti indítványnak lett többsége 26 szóval 22 ellen, egy megye nem szavazván. A többségben levő megyék: Árva, Bars, Bihar, Borsod, Esztergom, Fehér, Gömör, Krassó, Liptó, Máramaros, Mosony, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Szerém, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Verőcze, Veszprém.

Igy tehát a Rendek megegyeztek a Főrendek által felállított elvben a szabályokra nézve, de fenntartván a garantiákat az iránt, hogy a Helytartótanács egyezését ok nélkül ne tagadja meg. Sokan szorosan megkívánák határoztatni s pontosan értelmeztetni: mi különbség van a szabály és határozat között? Ezt Csongrád követe, *Klauzál* abban találá föl, hogy a határozat csak egy személyre s esetre nézve hozatik, a szabály pedig minden városi lakost kötelezőleg, s a szabálynak a 48. §-ban adott értelmezését ehhez képest kíváná módosíttatni. Azonban megmaradt a szerkezetbeli régi értelmezés.

Történtek még egyéb indítványok is, t. i., hogy a szabályok a Helytartótanács által országosan kihirdetessenek s currentáltassanak, mi elfogadtatott, s külön törvényszakaszba fog iktattatni. Továbbá, hogy a Helytartótanács a szabályokra nézve gyakorlott eljárását országgyűlés elé terjeszsze; mi elhangzott. — Vita közben sok szép doctrina elmondaték a statutarius jogról, mit azonban, mint a már más alkalommal előadottak ismétlését, helykimélés tekintetéből mellőzünk.

183. Kerületi ülés.

1844 április 23-án.

Elnökök, jegyző, naplóvivő mint tegnap.

Tárgy: A szabad királyi városok rendezéséről szóló törvényjavaslat módosítása.

A szabályok tárgya folytattatik, mely tegnap elvileg eldöntetett. A Rendek, kivéven az 53. §-t, melyet a tegnapi végzéshez képest módosítanak, megtarták előbbi szerkezetüket, különösen, hogy a Helytartótanács a fölterjesztett szabály iránti rendeletét három hónap, nem pedig, mint a Főrendek kívánják, hat hónap alatt tartozzék kiadni. (58. §.) — Ezen 58. §-ba beiktatni kívánák némelyek, hogy a rendelet mellé, melyet a Helytartótanács három hónap alatt kiadni tartozik,

oda tétessék, hogy elhatározó, azaz helybenhagyást vagy helyben nem hagyást magában foglaló rendelet, hogy t. i. interimalis utasítást, felvilágosítást kérő s egyéb hasonló rendeletek oda ne érteszenek, s a határidő ily módon ki ne játszattassék. — De a többség leszavazá az indítványt 29 szóval 18 ellen.

Ugyanez indítvány megújított az 59. §-nál is, de ismét leszavaztatott.

A meddő viták terjedelmessége miatt csak a városi hatóság tárgyaig jött a tanácskozás (65-dik §.), mely tárgynak az eddigi változásokkal összehasonlítása a ker. jegyzőre bízott.

184. Kerületi ülés.

1844 április 24-én.

Elnökök: Rakovszky (Turócz), Nagy Károly. (Gömör). *Jegyző:* Szentkirályi.

Tárgy: Főrendi észrevétel a városok rendezési munkálatára.

A városok rendezési munkálatára nézve tett főrendi észrevételek tárgyalása a 65. §-tól kezdve folytatatták. A Főrendek a 79. §. után, mely szerint «a városok jövőendőben fekvő javakat határaikon kívül nem szereshetnek», következő §-t kívánák iktatni, hogy határaikon belől mindazáltal kiváltságos telkek szereshetése megengedtetik, de e telkek kiváltságos természetöket továbbra is megtartják. E pótló javaslatot, a mennyiben első része már a 79. §-ban foglaltatik, többen feleslegesnek, mások a bekebelezés elveibe ütközönek is tarták. Egy városi követ pedig tartalma másik részében sem láta jótéteményt a városokra nézve, ha ilyes kiváltságos telkek engedtetnek szereshetni, melyeknek birtoka ösiségi intézményeink mellett igen bizonytalan. Mire válaszoltatott, hogy a magánútoni bekebelezés ezen engedélye már a haszonvételek kiváltságos gyakorlatából eredő összeütközések ideiglenes megszüntethetésére is hasznos eszköz és a bekebelezésnek, míg az törvényhozásilag történnék, helyes előzménye czélszerű pótléka. Határozva lett a 79. §-nak ily értelmű világosabb kifejezése: «a városok kiváltságos, vagy bármi természetű vagyont hataraikon belől szereshetnek».

Lényegesebb viták keletkeztek a 89. §-nál, mely a polgári képes-

séget tárgyalja. Az elnökség e helyen mindenek előtt a zsidók polgárosítása kérdését tűzé ki előlegesen elhatározandónak. E tárgy már több alkalommal meg vala vitatva s ismeretesebb azon nézetek, mik annak részletes és csupán a városokra szorítózkodó eldöntése ellen, nemcsak a városok rendezése, de éppen a zsidók polgárosítása jövődjének biztosítása miatt is, az emancipáció leglelkesebb védői köréből is emelkedének a Rendek Tábláján. E nézetek ellenében mindazáltal következő megyék a Rendek határozatához most is ragaszkodtak: Zemplén, Sáros, Ung, Bereg, Bihar, Csongrád, Csanád, Arad, Temes, Torontál, Trencsén, Vas, Zala, Somogy, Hont és Győr.

Azonban a megyék többsége a Főrendek által javasolt halasztást s az emancipáció kérdése külön és általános tárgyalását pártolá. E megyék: Abauj, Szatmár, Szabolcs, Szepes, Gömör, Borsod, Heves, Torna, Ugocsa, Máramaros, Békés, Krassó, Pozsony, Nyitra, Sopron, Nógrád, Komárom, Bars, Veszprém, Zólyom, Fehér, Esztergom, Mosony, Pest, Tolna, Árva, Bács, Turóc, Pozsega, Verőce, Szerém.

Elfogadtatván eképp az elhalasztás, *Klauzál* által azonban nehogy az úgy magyaráztassék, mintha a zsidók sorsát, kik hazánk tetemes osztályát képezvén, a nép többi osztályaival csupán terhekben osztoznak, a törvényhozás eléggé szíven nem hordozná, indítványoztatott, hogy általános polgárosítási törvényjavaslatot s annak feltételeit is, ha szükség, kidolgozni, egy kerületi választmány bizasék meg. Ez indítvány értelmében törvényjavaslat készítésével a kérelmezési választmány bizatott meg, s egyszersmind a múlt országgyűlés ezt illető, törvénybe nem ment határozatai a Főrendek észrevételeivel együtt, közíratra fognak bocsáttatni.

Következett a Főrendek által javasolt polgárképességi osztályzatok a) pontja, miszerint polgárok csak azon birtokosok lehetnek, kik oly fekvő tulajdont birnak, mely telekkönyvileg sajátnevökre van írva, s melynek értéke kis városokban legalább 400—600, közp- városokban 1000—1200 nagy városokban 3000—4000 forinttal felér. A tanácskozások, mellőzve azokat, mik e tárgyban már mondva s általunk is közölve valának; mellőzve továbbá az ismét elsorolt eltérő, szélesebb vagy keskenyebb alapot kívánó utasításokat, főleg egy fővárosi követ adatokon alapított előadása s a Főrendek általános ellenszenvre talált javaslata körül forogtak.

Az érintett Pest fővárosi követ *Járy* ugyanis érdekesnek híven kimutatni a különböző osztályozások szerint a polgárok számát, következő adatokat terjesztett elő. Pesten van jelenleg 4813 ház, melyek között a telekbíró véleménye szerint 3713-nak értéke leg-

alább 1500 p. frt, 2503 házé pedig 3000 frt. *Szőlőskert* van 1000; ezek között 70, mely 1500 frt, 35, mely 3000 frtot ér. *Szántóföld* 459, melyek közül 30 ér 1500 p. frtot, 15 ér 3000 frtot. *Rét* 434 és pedig 1500 p. frt értékű 70, 3000 p. frtot érő 30. *Erdei telek* 134; ebből 1500 frt értékű 10. Ezeken kívül bir a város 8975 holdnyi legelőt, mely célba vett részletes eladás után a polgárok száma szaporításának alapjául szolgálанд. Továbbá kézműves, gyáros és kereskedő van 4549; ezek között 2270, ki műhelylyel, gyárral és kereskedői teleppel bir, becímzett (t. i. a városnál) 900 olyan, ki 600 p. frt évi jövedelmet mutathat. — Ügyészek, orvosok, mérnökök, sebészek 1000, ezek közt 400 olyan, kinek évi jövedelme 400 p. frt. Gyógyszerészek, oktatók, tudósok, művészek, tőkepénzesek 150, kik 400 p. frt jövedelemmel birnak. Zsidók 10179, ezek közt önálló családfő 2952. Végre oly lakos, ki évenki t 80 p. frt házbért fizet 500. Ezekhez képest a polgári osztályzatok a Rendek határozata szerint így állanak:

1. Ingatlan birtok, ház, szőlő, szántóföld után	6840	polgár
De mivel többen, 2, 3, 4 s több házat, e mellett szőlőket s egyéb földeket is birnak, kerek számban véve	6000	"
Mi mellett az is fel van téve, hogy minden egyes teleknek csak egyes birtokosa van.		

2. Iparúzők	4549	"
-------------	------	---

3. Honoratiorok	1000	"
-----------------	------	---

4. Zsidók, s mindaz ki 80 p. frt házbért fizet	3452	"
--	------	---

Összesen: 15,001 polgár

Továbbá a városi követek által készített szabályzat szerint:

1. Ingatlan birtok után 3903, de mivel többen több házat stb. birnak csak	3500	polgár
2. Iparúzők	2270	"
3. Honoratiorok	650	"

Összesen: 6420 polgár

Végre a Főrendek munkálata szerint:

1. Ingatlan birtok után	2583	polgár
2. Beczímezett iparúzők	900	"
3. Kik 400 p. frt évi jövedelmet birnak	650	"

Összesen: 4133 polgár

lenne.

Ez adatok előterjesztése után az illető követ kívánta, hogy Pestre nézve a Rendek előbbi széles alapú osztályzatuktól, mely

mellett, a zsidókat ide nem számítva is, 13,000 polgár lenne, elállván, a Főrendek, vagy legalább a városi követek osztályzatát fogadják el.

A következő szónokok közül többen czáfolák ez adatok alaposágát, s mutogaták, mennyire nem lehet azokból más nagy városokra következményt vonni.

Klauzál: A főrendi osztályzat szerint Debreczen 3000 polgárának száma 6—700-ra leolvadna; míg Pozsony 1600 polgára közt igen sok van, kinek összes birtoka nem ér 1200 p. frtot. E fölött a birtok becse, értéke, a városok népességével, Pestet kivéve mindenütt viszás arányban áll. Az apró szepességi városokban p. o. nagyobb a vagyon értéke, míg Szegeden, Szabadkán és Debreczenben; számos utczákon nem találhatni házat, mely 3000 frtot érne. De a pesti adatok sem egészen állanak. Ha p. o. meggondoljuk, miképp az ingatlan vagyon birtokosai a többi osztályzatokban nagy részben ismét előfordulnak, lehetetlen legalább is $\frac{1}{3}$ résznyivel alább, tehát mintegy 8—9000-re nem szállítani a 13 ezer választó különben sem szerfeletti számát. S fogná-e a status érdekét kockáztatni, a város csendességét megzavarni, e 8000 választó, kik apró csapatokban, külön helyeken gyűlnek össze, hogy egymást felváltva, titkos szavazataikat beadják, még az esetben is, ha mindnyájan megjelenendenének a választásokon, hol, mint Anglia választásai is tanúsítják, különböző okok miatt, a szavazatképesek $\frac{1}{3}$ része rendesen nem szokott jelen lenni? A status érdeke éppen az által veszélyeztetik, ha több néposztály nincs képviselve; s a főrendi ajánlat ezt fogná okozni, azon rendkívül szűk alap által, mely minden hatalmat a kevés pénzaristokrata kezébe adná.

Pázmándy kérdi, hol fognak e hatalmasok megállapodni a jogok megszorításában? nem szabnak-e majd még keskenyebb alapot rövid időn, s nem fog-e aztán a rendezések során és hasonlatánál fogva a megyékre is hasonló magas census szabadni, ha már a polgároktól is annyi vagyon kimutatása kívántatik, mennyivel kell aránylag birnia a mágnsági rendnek?

Házmán (Buda követe) szerint még különösebbek azon osztályzatok, a mennyiben a városok népessége szerint változnak, s aképp emelkednek, hogy a ki p. o. Fehérvárott becsületes és békeszerető polgár, Pesten és Szegeden már, ha csak több vagyona nincsen, forradalom kedvelőjének, vagy *Eischl* (Székesfehérvár követe) szerint emberevőnek bélyegeztetik, s polgári jogtól, önvétkén kívül is, csupán más városba költözése miatt, megfosztatik.

Lónyay Gábor (Zemplén megye követe): Mielőtt a polgári qualificatio felett határoznánk, mond a szónok, azon kérdést kellene előlegesen megvitatnunk és elhatároznunk: megmaradunk-e a közvetlen választás mellett, vagy nem fogadjuk-e inkább el a közvetett vagy kettős választást? A szőnyegen levő munkálatban legérdekesebb kérdésnek tartom a polgári képesség meghatározását. Arról nem kívánok ez alkalommal bővebben szólni: jó s czélszerű volt-e, megegyeztetet-e az előre látó politikával a városokban két osztályt állítani elő s az egyiket, a szegényt, vagyontalant a polgári jogoktól megfosztáson felül még «közlakosi» czímmel bélyegezni? Ez alkotmányunk szelleme ellen van, melynek, miután nem ismer különbséget nemes és nemes közt, ellene van, hogy a városok lakosai, azaz a polgári rend, két osztályba különíttessenek el; ez zavart és vészt hozand egykor a városokra. Mindezeket megmondám, midőn ezen munkálat első alkalommal tárgyalatott. Arról sem kívánok szólni, mint vetkezettek ki a múlt korban a városok lakosai polgári s így emberi jogaikból. Legyen a múltra fátyol borítva! Most itten a jelenről van szó, t. i. arról, mi a törvényhozói kötelességünk, midőn a kir. városokat rendezük? Megtagadhatjuk-e a városi lakosok nagy részétől azon elidegeníthetlen emberi s polgári jogokat, melyektől őket csak az idők zsarnoksága fosztotta meg? És midőn rendezünk, midőn a polgári rendtőlünk rendet, de egyszersmind szabadságot, tehát igazságot vár, követel, van-e jogunk, fel vagyunk-e hatalmazva a polgári jogokat kényünk szerint osztogatni, egyikre bőkezűleg pazarolni, mit a másiktól — bizonyos tévtanokat, divatos külföldi politikai theoriákat utánózva — megtagadunk? Ez nem lehet hivatásunk. Ez nem lenne rendezés. Hivatásunk: a polgároknak czélszerű, de igazságon alapuló törvényeket hozni, melyeknek engedelmeskedjenek; de jogaikból a nagyobb részt törvény által kizárni, ezt felvilágosodott törvényhozó, ki érzi hivatását, nem teheti.

A mi nem igazságos, nem jogszerű, az nem lehet jó és hasznos; tehát megnyugvást sem hozván maga után, állandóságra sem számolhat. Egy híres francia publicista, ki nemrégiben hagyá oda a conservatív pártot, azt mondja: «a társaság nem azok által veszélyeztetik, kik abba bevételnek, hanem azok által, kik abból kizáratnak; vagy a kizárást tán a status önvédelmi állása parancsolja? az igaztalanság legrosszabb támasza annak, és ha erőt, tartósságot akarunk annak adni, szélesítsük, terjesszük ki annak alapján.» Ez az én hitem is.

Az általam érintett divatos külföldi politikai theoria, melynek nincs egyéb feladata, — hogy egyenesen kimondjuk — mint a pénz-

aristokratia föllállítása — azt mondja: a vagyon a valódi birtok! E szó «valódi» szinte divatos, de előttem semmi értelme. A gazdagság praesumptiót ad a becsületességre, műveltségre, tehát a képességre. Nem bizonytságot tehát, csak praesumptiót. De ha praesumptiókra akarunk építeni, úgy építsünk inkább — ha úgy tetszik — a physiognomiára, phrenológiára; ez utóbbi most igen divatos tudomány kezd lenni s hihetően nagy kifejlést nyerend. E tudományok ilyen praesumptiókat szinte nyújthatnak, pl. kiülő homlok okos embert, kellemes arcz becsületességet praesummáltat, a fül melletti erős domborodás, mint a német mondja: faustdiek, rávaszságot. És ha polgári s politikai jogok osztogatásába praesumptiókon akarunk építeni, ha azt mondjuk: Péter mivel 400 frt jövedelemmel bír, hihetően becsületes, mivel embér, és ezért képes bizonyos jogok gyakorlata, miért ne mondhatnánk: Pálnak nagy kiülő homloka van, hihetőn eszes ember; Péternek szelid kellemes arcza becsületességet árul el, tehát legyen polgár; ellenben János vörös hajú — mivel «rufus raro bonus» — maradjon közlakos. — Ezek a hihetőségek, praesumptiók nagyon megszire vezetnek. Egy elmés francia író azt beszéli, hogy midőn a Páris szomszédságában fekvő tébolyodottak házában járt, ott egy jó kinézésű embert látott, és ezért megütközve kérdezé őt, miért van bezárva. A kérdezett felelt: Én — úgymond — választási törvényt készítettem, mely szerint csak az lehetne választó, ki legalább 160 fontot nyom. E javaslat nemzetgazdaságtani tekintetben is hasznos lenne, mert jól tartott izmos kövér test jólétet, vagyonosságot praesummáltat, és e törvény a szorgalmat, az ipart, a gondos nevelést fogná előmozdítani, mert a ki jól táplálja gyermekét, ki testi fejlődését elősegéli, politikai jogot szerez annak egyszersmind, erre pedig vagyonosság kell stb. És íme azt mondják, hogy megtébolyodtam és ezért zártak be ide. — Én úgy látom, hogy e bezártnak sok részben igaza volt, mert az ő terve szerint, ha nem vétetnék is az ember nemesebb szellemi része tekintetbe, legalább a másík, a physikai, az anyagi jönne figyelembe; — midőn a francia választási rendszer szerint egyik sem, tehát az egész ember nem jó figyelembe, nem nyom semmit a latban, csak zsebét mérik, pénzét számlálják meg az embernek.

De lássuk csak tovább, a pénz emberei mivel védik teoriájukat. A vagyontalan, a szegény, úgy mondanak, nincs semmivel kötve hazájához, mert nincs érdekében a rend fentartása, azért a nép mindenütt és mindenkor kicsapongásokra hajlandó. Hogy a példák a történet lapjain nem hiányzanak, nem tagadom, de ez nem mutat, nem nyom előttem semmit; mert az uralkodó néposztályok, a hierarchia, az

aristokratia kicsapongásairól, századokig tartó dúlongásairól, alkalmasint még többet tud a história. Vagy tán azon urak behunyják szemüket, ha e lapokra jönnek, vagy tán ezeket is az aristokratia előjogai közzé számítják?

Ne mondja tehát senki, hogy a szegénynek kevés, vagy semmi érdeke a törvény tiszteletében, a rend fenntartásában, mert ezen állításnak nincs semmi alapja. Sem philosophice, sem politice, sem practice be nem bizonyítható. Mert ha szivünkre tesszük kezünket, meg fogjuk vallani, miszerint a polgári s politikai jogokból kizártakban, — kiknek igazán nem sok érdekük van a rendet és törvényt, mely éppen azért, mivel kizárattak, nem az ő érdekükben hozatott, mely sok tekintetben ellenök van irányozva, tiszteletben tartani, — több rend s törvény iránti tiszteletet s hajlamot tapasztalunk, mint az ezen jogokkal felruházottakban. És ha a törvény a szegény jogait is megadandja s tiszteletben tartandja; ha az ő csekély, de szintoly szent tulajdonát is csak úgy védendi, csak úgy pártolandja, mint a vagyonosét: nem leend-e akkor sokkal inkább hajlandó, sőt kötelezett, a reá nézve is boldogító rendet, igazságos törvényt tisztelni s védeni? Én azt hiszem, igen.

De végre lássuk még mit akarnak a Főrendek? Oly magas qualificatiókat kívánnak felállítani, melyek, ha elfogadtatnak, a polgári jogok a városokban nem kiterjeszteni, hanem korlátoztatni fognak, a polgárok száma kevesebbíteni fog. Hogy a Főrendek többségének ez a célja, s hogy ennek rossz s káros behatását maguk is látták, midőn e tárgy fölött tanácskoztak, megtetszik abból, hogy a 79. §-ra hivatkoztak, abban biztak, ha a mostani polgárokat meghagyják jogaik gyakorlatában. Ha jó, cél- és jogszerű, ha igazságon alapszik javaslatuk, mi szükség van legyezgetésre a fennálló viszonyoknak?

Lesz-e azon törvénynek, rendezésnek ész- és jogszerű alapja, mely egyik polgárnak 1000 frt érték mellett megadja a polgári jogot. midőn azt a másiktól, ha egy krajczárral kevesebbet bir, megtagadja? Kit Fehérvár részesített, ugyanazt megfosztja, ha azon értékkel Budára teszi lakását? De ideje t. RR.! hogy már is hosszúra terjedt előadásomat befejezzem. Előadott nézeteim legmélyebb meggyőződésemből merítvék, s politikai hitem leglényegesebb, legmeggyökerezettebb ágazatit teszik, és e kevés szavakba vonhatók össze: Mindenki, ki adót fizet, legyen polgár; minden polgár, miután nincs elég ideje, vagyona, kiképzettsége személyesen befolygni, de a nagy szám akadályozná is a dolgok sebes, rendes intézését — válasszon mást, kiben bizalma

van maga helyett. — Ez alapja s theoriája a képviseleti rendszernek. De miután e theoriának tiszta győzelmet nem szerezhettek, a mellett szavazok, mi ehhez legközelebb áll és ezért maradjanak a RR. által felállított polgári qualificatiók.

Ezek szerint a főrendi javaslat legkevésbé sem pártoltatván, némileg közelítő módosítást kívántak: Szabolcs, Szepes, Mármaros, Krassó, Pozsony, Nyitra, Trencsén, Somogy, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Árva, Turóc, Pozsega, Szerém. — A RR. előbbi szerkezetéhez azonban változatlan ragaszkodának a többséget képező megyék: Abauj, Zemplén, Sáros, Ung, Szatmár, Gömör, Borsod, Heves, Bereg, Torna, Ugocsa, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, Temes, Torontál, Sopron, Vas, Nógrád, Zala, Komárom, Bars, Hont, Győr, Veszprém, Zólyom, Pest, Tolna, Bács, Verőce.

185. Kerületi ülés.

1844 április 25-én.

Elnökök, jegyző, naplívivő, tárgy: mint tegnap.

Folytattatván a polgári qualificatiók kérdése, a 89. §. b), c), d) pontjai, a Főrendek azon javaslata, miszerint a b) pont alatt nem minden kézművesek, gyárosok, kereskedők, hanem csak azon beczimzettek lehessenek polgárok, kik 200—600 frt évi keresetet kimutatni tudnak, ezeken kívül pedig csak azok, kik 200—400 főnyi tiszta, bizonyos évi jövedelemmel bírnak, el nem fogadtatott, s a RR. itt is, valamint az a) pontra nézve, előbbi szerkezetüknél maradtak. A főrendi szerkezet ellen *egy városi követ* szólalván fel hosszasan, mutogatá különösen a jövedelem bebizonyításnak gyakorlati nehézségeit.

90. §. megmaradt; 91. §. mint fölösleges kimaradt; 92. §., 93. §. megmaradnak; 94. §. a Főrendek kívánsága szerint ismét kimaradt. 95. §., 96. §. megmaradtak, a 97. §. áttétetett a 87. §. után. A 97. §. után a Főrendek egy új §-t kívánnak iktatni, u. m. «valamint az osztályos vérek úgy más idegenek által birt közös birtok után is, polgár csak egy személy lehet, és ha az illetők egymás közt meggyezni nem tudnának, közülök a város választ.» El nem fogadtatott.

Egy követ, ki a főrendi szerkezetet, minél könnyebb egyesülés és sikerszerzés tekintetéből, minden alkalommal pártolá, itt is elfogadhatónak véli ezen főrendi javaslat, egyik eszméjét, miszerint a közös birtokok minden birtokosai polgári jogokkal ne birhassanak; a másik eszmét azonban, t. i. hogy az illetők közül a város válassza ki azt, a ki a polgári jogokat gyakorlandja, ő sem pártolá. — A R.R. azonban elvetették a §-t, mert következetlenséget láttak abban, hogy miután a birtokcategoriát fel nem állították, itt olyan valamit fogadjanak el, mi valóságos birtokcategoría lenne.

A 98. §-t illetőleg, mely a polgárok jogairól szól, a Főrendek, nehogy az érdeknél fogva úgy is annyira különböző városi lakosok közt az ingerültség folytonos táplálékot nyerjen, de azon óvatosságból is, hogy a polgári jogok az azok gyakorlatához nem szokott lakosokra ne egyszerre, hanem fokenként terjesztessenek ki, az országgyűlési követek választását nem a polgárookra egyenesen, hanem a képviselőkre akarják bízni, tehát kettős választást javasolnak.

Lónay Gábor (Zemplén megye követe) a Főrendek ebbeli javaslatát pártolván, czélszerűbbnek tartja a kettős választást, és annak elfogadása által remélhetőbbnek a városi ügy sikerét, miután a kormány is, az országgyűlés megelőző rendelkezései által, kimutatta már ebbeli véleményét. E kérdés lényege nem az, hogy a polgárok vagy azok képviselői válasszák-e a követet? hanem, hogy azon választó képviselőket a polgárok bizodalma állítja-e elő, vagy a birtok, gazdagság? Ha a képviselők a polgári bizodalomnak valóságos képviselői, úgy sokkal jobb a kettős választási rendszer, mert általa a zavarok, az izgatások nagyrészen megszűnnek, miután a képviselők választásánál az érdek távolabbi s nagyobb szám közt oszlik fel, mint a követválasztásnál. Javaslá továbbá ezen érdemes követ, hogy a választók ne képezzenek állandó testületet, hanem csupán a választás egy actusára választassanak, s azt elvégezvén, lépjenek vissza a polgárok sorába.

Szemere: Ezen javaslatot oly destillált szabadságnak mondá, melynek semmi íze sem marad a nép szájában. A kettős választás ellenkezik a magyar nép természetével, geniusával, mely még a diákokon is személyesen akar jelen lenni; s a szónok a szabadság gyakorlatában felnőtt Főrendektől nem várt volna ilyen javaslatot.

Beöthy kijelenti, hogy a polgári qualificatiókról szóló 89. §. változtatásához talán ő is fog még járulhatni, de ezen 98. §-t oly életkérdésnek tekintí, mely nélkül neki városi törvény nem kell, s a közvetett követválasztást soha, semmi körülmények közt elfogadni nem

fogja. Ezen kettős választás csak az újabb pedáns szaktudósok szerencsétlen agy-embriója, mely először 1815-ben a restauráció korszakában nyert életet, midőn a Bourbonok, kik nem felejtettek s nem tanultak soha, átlátván, hogy jezsuiták és udvarhölgyek által kormányozni nem lehet többé, új rendszerét akarták behozni az álszabadságnak, mely némi színét viselje ugyan magán a jogmegadásnak, de a szabadság valóságát s lényegét elrabolja. Németország, midőn szinte alkotmányról kellett gondolkozni, nem lévén elég erős Anglia ép, egészséges példáját követni, szinte bevette a francia kettős választás beteg és csalóka eszméjét, mely ellen azonban ma már a szaktudósok is váltig nyilatkoznak.

Eischl (Székesfehérvár): Figyelmezteté a Rendeke, hogy jelenleg is éppen azért nem adnak a városi követeknek szavazási jogot, mert nem a polgárok választottai; jövőre se hozzanak tehát olyan törvényt, mely a mostani fonák állapotot szentesítse. Ezen okból a főrendi javaslat elvetetett.

A 99. szakasz megmarad. A 100-dik szinte; az utána javasolt új §., miszerint «elhunyt polgárok özvegyei, özvegységük alatt, és árván maradt kiskorú gyermekeik, nagykorúságuk elértéig, egyedül a polgárokat illető kiváltságos haszonvételek gyakorlatában megmaradnak» — csupán a «kiváltságos» szó elhagyásával elfogadtatik.

A 101. §-ból, mely így szól «minden polgár a város által reá kivetett, személyes és adózási közterheket viselni tartozik» — a Főrendek a «személyes» szót kihagyatni kívánják. Elfogadtatott.

Az őrseregről szóló 102—106. §-ok helyett a Főrendek e rövid §-t ajánlják: «minden polgár a belső csend és rend s közbátorság fenntartására szükséges esetben vagy maga személyesen, vagy helyettese által fegyveres szolgálatot tenni és a várost oltalmazni tartozik.» — Felhózaték a változtatás védelmére az idővesztés és költség tekintete, melylyel az őrseregbeni szolgálat jár. De a polgári őrsereg eszméjének fontossága, mely, ha valami, bizonyosan megérdemli, hogy a polgár reá fizessen, s azon tekintet, hogy a csendet és rendet, a helybeli hasonnyelvű, s hasonérdekű polgár-katonaság tudja leginkább fentartani, és így ennek felállítását a trón, haza, alkotmány, polgári jóllét jövődjé kívánja, valamint azt is, hogy ha már fennáll, ne valamely üres, csillogó katonásdi játék, hanem valódi őrsereg legyen: arra birták a Rendeke többségét, hogy szavazás útján csupán öt megye (Bács, Esztergom, Krassó, Szepes, Ugocsa) ellenében megtartsa a RR. szerkezetét. Ezekhez képest a Főrendek által a 108, 111, 112-ik §-okra ajánlott módosítás sem fogadtatott el. Ellenben a 107-ben

ajánlott módosítás, s a 109—111. §-okban előjövő «polgári tulajdonság» helyett «polgári jog» kifejezés használása elfogadtatott. — A 113. §. kimaradt.

A 114. s következő §-okra azt jegyzik meg a Főrendek, hogy a bennök foglalt intézkedések «a polgárosodásról» nem eléggé kimerítők, s azért új szerkezetet ajánlanak, mely a Rendekétől lényegesen különbözik, következő pontokban: 1. A Rendek a közgyűlésre bizák a polgári körbe felvételést, a Főrendek a tanácsra. 2. A Rendek azt, ki a kisgyűlés végzésével meg nem elégszik, polgári esküdszékhez, a Főrendek a tanács végzésével meg nem elégedőt felsőbb helyre utasítják. 3. A Főrendek eskü formát ajánlanak a fölveendő polgárok számára. 4. A felvételi díjat 1 forintról 12-re emelik. — A Rendek megtartották a magok előbbi szerkezetét, de az eskü formát elfogadták, azon változtatással, hogy a végén kimondassék, miszerint a polgár nemcsak a várost oltalmazni, hanem a honvédelmi kötelességnek is eleget tenni tartozik. A díjat illetőleg pedig a 131. §-ban, mely e tárgyról szól, kimondják a Rendek, hogy a felvételi díj statutum szerint 1—3 frtj terjedhet.

A képviselőkről szóló 143. 144. §. nagyobb figyelmet s élénkséget gerjesztettek. A 143-ik §. a rendi szerkezet szerint így szól «a képviselők a polgárság által 6 évre választatnak; a képviselő testület 6 év múlva egészen megújíttatik, de előbbi tagjai ismét megválaszthatók.» Ezt a Főrendek úgy kívánták változtatni, hogy a képviselők fele része felváltva, minden 3 évben választás alá kerüljön, s mely tagok jöjjenek a képviseleti testület fele része, első megújításakor választás alá, sorshuzás által határozottassék el. Többen ellene voltak a módosításnak, mert azáltal a választásokat sokszoroztatni vélték, s a vak sorsra bízni nem kívánták, mi szerint a legalkalmasabb egyének kimaradhatnának. Azonban a főrendi javaslat csakugyan elfogadtatott.

A képviselők hatásköréről szóló 141. §-ra nézve érdekes viták kezdődtek, melyek még e napon be nem végeztek. Az eszmék főképp a körül forogtak, hogy a képviselők választói tulajdonságát el kell különböztetni a tanácskozási tulajdonságtól, vagy pedig kettős választási rendszert hozni be, mely mint annak egy pártolója megjegyzi, nem a francia restauráció találmánya, hanem már a conventben is divatozott, s mely mellett magát Norvégia, Európa legszabadabb országa boldognak s megelégtültnek érzi. Közelítés tekintetéből ajánlá

Klauzál, hogy a képviselők javasolt számából egyharmad rész engedessék el, úgyhogy p. o. Pesten 1200 helyett 800 képví-

selő legyen. Ez ellen azonban nagy felzúdulás lőn, mert a képviselők *mint választók*, mostani számából leengedni lehetetlennek vélték a Rendek, noha másrésről átlátták, hogy 1200 embernek együtt tanácskozni physice csaknem lehetetlen, s hogy a tanácskozók számát kevesbbitni szükséges. Az idő későre haladván, a vita folytatása másnapra halasztatott.

186. Kerületi ülés.

1844 április 26-án.

Elnökök, jegyző, naplővivő, tárgy: mint tegnap.

Folytattatott a képviselőtestület miképpeni alakítása fölött tegnap megkezdett vita. A királyi városokróli törvényezikknek mind a tekintetes Rendeknél, mind a méltóságos Főrendeknél lett első tárgyalásából ismeretes dolog, miképpen a tekintetes Rendek a 144. és 145. §-ban a képviselőről azon általános elvet állították föl, miszerint a képviselőtestület a tiszttviselő karral együttvéve a városnak a közgyűlésben, minden köz- és magándolgaira nézve teljes meghatalmazottja. A képviselőtestület a tiszttviselő karral együtt tanácskozik, e nélkül végzést nem hozhat.

A méltóságos Főrendek pedig azt ajánlják, miszerint a képviselőtestület ne egészben, hanem csak részben, megbízottjai által vegyen részt a tanácskozásban. A tekintetes Rendek szerkezete szerint az összes polgárság választaná a követet; a méltóságos Főrendek észrevételei folytában a képviselőtestület. *Szentkirályi* ezt elfogadásra ajánlá. Azonban ez érdekes tárgy fölött a tegnapi napon két indítvány keletkezett. Egyik a csongrádi indítvány, mely szerint

Klauzál ajánlá, hogy a képviselők, mint a tekintetes Rendek szerkezetében áll, választók és tanácskozók is legyenek egyszersmind. Azonban most, minekutánna látják a tekintetes Rendek, hogy a méltóságos Főrendek a képviselők nagy számát nem tartják alkalmasnak a tanácskozásra: közelítés tekintetéből készek lennének a képviselők számát lejobb szállítani oly formán, hogy a hol a képviselők száma, mint pl. Pest, Debreczen, Buda, Pozsony, Szabadka stb. 1200—1400-ig van, ott $\frac{1}{3}$ -dal; ott hol a képviselők száma 360, $\frac{1}{4}$ -del; ott hol 300, $\frac{1}{5}$ -del, s így tovább megkevesíttessék.

Bezerédj azt hiszi, hogy sok embernek is lehet csendesen együtt tanácskozni, csak rendszerető emberek legyenek, mint az angol parlamentben is 600 és több ember tanácskozik és pedig fontos dolgokról tanácskozik; s a statusnak csak azt van joga a polgári jog gyakorlatától megfosztani, ki a rend fenntartására nem alkalmas. A polgári jogok legszebbike pedig a szabad választás és szabad gyűlés. Szabadon kell választani a képviselőt, szabadon a követet, és szabad gyűlést kell tartani; inkább a formát a lényegnek, mint a lényeget a formának feláldozni; zárt testületi tanácskozás a lényeget a formaságnak, szabad gyűlés a formaságot a lényegnek áldozza fel. A hol szabad gyűlés nincs, ott burokratia van; ott a tisztviselő csak órát számlálja bureaujában, és ha a formaságokat pontosan megtartotta, felügyelője jutalmul kegyesen pillant reá, s a sétatéreken meg is szólítja, sátoros ünnepeken pedig ebédre is hívja; de a városok ilyen igazgatás mellett csak névvel lesznek városok.

Palóczy megjegyzé, hogy megfoghatatlan is az, miért fázna némelyekannyira a néptömeg szótól, ugyan mi monstrum horrendum ingens, cui lumen ademptum est? miért fél különösen a burokratia attól?! nemde, ha kifogy a pénz a ládából, akkor előrántják segítségre a néptömeget?! egyébkor pedig lenézik. Az angol király a népre apellál, ha a gyűlést eloszlatni akarja; és az angol meetingekre hány ezren gyűlnek össze! Más országokban azon igyekszik a törvényhozás, hogy a képviselőben minél többeket részesítsen; a magyar azon, hogy minél többeket kizárjon. A néptömegbe törvény iránti tiszteletet kell csepegtetni, és akkor ez hatalmasabb a rendet fenntartani, mint a szuronyok. Szóló követ egyéb megjegyzései után beszéde végén mintegy üdvözli a királyi városi követeket, kik a Főrendeknek e tárgybeli észrevételeit méltó hidegen fogadták. Ha a méltóságos főrendi észrevételek Bécsbe felküldetnének, szólónak legkisebb kétsége sincs, miképp azok mielőbb aláíratnának; de szóló követ véleménye szerint, akkor egy fölterjesztést is kellene tenni, melyben a nemzet azt jelentené ki a kormánynak, hogy miután a diéta költségbe kerül, a kormány és az országgyűlés elején azonnal tűzze ki, mit akar törvénybe iktatni, mint ezt XV. Lajos francia király tévé, és mi abba szó nélkül beleegyezve, Isten hírével oszlunk el.

Lónyay Gábor (Zemplén megye követe) által tett másik indítvány szelleme ím ez: A képviselőtestület a polgárság által megválasztatván, két részre oszlik: nagyobb és kisebbre; a nagyobb választó, a kisebb tanácskozó. Ezt pártolá

Zsedényi, mondván, miképp nagy tömeg együtt nem tanácskozhatik, mit leginkább mutat és bizonyít a tekintetes Rendekek általános társalgása. Itt e teremben, úgymond szóló, 140—150-en vagyunk, mégis alig értjük egymást a nagy zsibaj miatt (*Mely szavait szóló követnek a terem minden oldaláról fölharsogott «igaz, igaz! úgy van!» kiáltás minden kétségen kívül igazol*), pedig a tekintetes Rendekek a szabadság mellett rendszerető emberek is. Továbbá, ha a tanácskozó tisztviselők száma oly igen nagy, mint pl. Pesten 1200, e nagy szám, ha csak a Rákoson nem, teremben nem tanácskozhatik; és az igazán alkalmas tanácskozó képviselők e nagy száma, vagy ki nem kerül Pest városából, vagy ha igen, időnként azokat alkalmas egyénnel újítani nem lehet.

Végül legtöbbször a tekintetes Rendekek eredeti szerkezetét pártolák, mi végzésül ki is lőn mondva.

Ezután a *kerületi jegyző* olvassa a 146. §-t, melyben arról van szó: kik nem lehetnek képviselők? A Rendekek szerkezete szerint «az összes lakosságból», a főrendi észrevételek szerint pedig «csak a polgárság közül választathatnak a képviselők». E kérdés néhány rövid nyilatkozat után szavazásra bocsáttatván, 37 szavazattal 12 ellen, a tekintetes Rendekek előbbi szerkezete maradt meg, miszerint képviselők az összes lakosságból választatnak. Mert a bizodalom olyan valami, mit nem a vagyon, nem a rang, nem a születés, de személyes egyéni tulajdon és szeplőtlen jellem vív ki magának; a bizodalom önként fakad az ember keblében, azt valaki iránt kényszeríteni, korlátolni nem lehet. Az itt kisebbségben maradt megyék: Szatmár, Szepes, Ugocsa, Nyitra, Somogy, Baranya, Fehér, Pest, Árva, Turóc, Pozsega, Verőcze.

A 146. §. *a)* pontja, miszerint «nem keresztyének képviselők nem lehetnek» a tekintetes Rendekek szerkezete szerint marad, mint szinte a *b)* pont is: «azok, kik fizetési hivatalt viselnek». Az *elnök* ezt legalább nyíltan kijelentette; azonban mégis némelyek azon oknál fogva e pontot megbolygatni akarták, mintha ők az elnöknek ebbeli kijelentését nem hallották volna. Mi ugyan megtörténhetik, csak hogy az elnöki kijelentés nem hallásának nem az volt oka, hogy elnök azt ki nem jelentette, hanem ismét az általános conversatio. Kik e *b)* pontot felforgatni akarták, azok a főrendi észrevételek *b)* pontját pártolák, miszerint képviselők a városi tisztviselők közül nem lehetnek, kik számadás alatt állanak, vagy a polgári gyűlésnek hivataluknál fogva tagjai.

Palóczy: A veszprémi káptalan követe elve szerint, hogy bírát mindenki szabadon válassza, tehát mi is kívánhatjuk a szentszéki bírák választását, hol nekünk azt mondják: «apage satanas»!

187. Kerületi ülés.

1844 április 27-én.

Elnökök, jegyző, naplótíró, tárgy: mint tegnap.

A 146. §. c) pontját, mely szerint «a katonák és papok képviselők nem lehetnek», a méltóságos Főrendek így módosították, «képviselők nem lehetnek a valóságos hadi szolgálatban álló katonák». — E tárgyra nézve

Bezerédj Miklós (a veszprémi káptalan követe) így nyilatkozott: A papoknak a képviseletből kirekesztése nem helyes azért, mert minekutánna a képviselővé leendő megválasztathatásnak főtenyezője a bizodalom, ezen bizodalom a papban is összpontosúlhat; de van is a papnak capacitása képviselővé lehetni szintűgy, mint bárki másnak; nem is adott okot a papság a kirekesztésre. Ha a tekintetes Rende — mond szóló — azt határoznák, miszerint minden városi lelkész tartozzék képviselő lenni, szóló volna első, ki e határozatnak ellent mondana, minekutánna tudja, hogy a városi lelkészekre nézve, mint a kik hivatalos foglalatosságokkal vannak elborítva, e határozat terhes kötelesség lenne inkább, mint jog élvezése. De viszont azt határozni, miszerint pap képviselő egyáltalában ne lehessen, éppen oly nyomasztó, mint méltánytalan, minthogy vannak egyházi férfiak, kik e díszes kötelességet szívesen teljesítik a közjó érdekében. Ha szóló a hajdankorra visszaemlékezik, azt találja, miképp akkor a papság azért vétetett föl a törvényhozásba, hogy így egybeolvadjon a statussal, s ne emelkedjék annak fölibe; mert csak igaz a szent könyv ama mondása: «qui non est mecum, contra me est». — E politikát kövessék a tekintetes Rende is e tárgyban a papságra nézve.

Nagyvárad káptalan követe: Mennyire össze nem férő elv az, miszerint a megyéknél a protestáns lelkészeknek a megyéknél szavazat sürgettetik, itt az a clerustól megtagadtatik; s miért

ne lehessen a pap képviselő is, s miért ne folyhasson be a pap ez által a bíró választásba is? mint a kinek ügyei fölött még in criminalibus is itélni fogna a tekintetes Rendek szerint a világi bíróság.

Palóczy még azt adá hozzá: azért, hogy valaki egyik, vagy másik statushoz tartozik, polgári jogok élvezetéből őt kirekeszteni nem lehet. Lám Franciaországban mikor a szabadság legjobban kifejlődve volt, papok is ültek a tanácsban. De be kell venni a papokat jelenleg a képviseletbe azért is, hadd lássa a clerus, miképp a tekintetes Rendeket ellene semmi ingerültség nem vezérli. És mint-hogy a klerus nem akarja megtenni az első lépést a közelítésre, tegyék meg a tekintetes Rendek, úgyis megunta már a nemzet az elkülönzést, egyesüljön minél előbb; mert csak az egyesülésben van üdv.

Mindezekre *Beöthy (Bihar megye követe)* által válaszoltatott, miképp a pap és katona nem független; mindkettőt kemény törvények kötelezik, s nehéz volna megmutatni, melyiket kötelezik keményebb törvények; a hierarchia parancsai az egész világra kiterjednek; ezt mutatja legközelebb a vegyes házasságok dolga. A papok nem függetlenek; azért őket független polgári joggal felruházni nem lehet. A klerus független akar lenni a maga körében, hagyja függetlenül befolyásától a statust is; úgy is a klerus országa nem e világból való, az túlvilági. Ők a papok őrizték meg híven a reájok bízott lelkeket, mire idvezítőnktől rendeltetvék; és ha egykor mint hű sáfárok, az idvezítő ama szavaival számolhatnak földi pályájokról: íme uraim! csak egy sem vészett el ama lelkek közül, melyeket én reám bízál, elnyerik a dicsőséges koronát.

Ezen és több más ilyen forma rövid megjegyzések után a tárgy szavazatra bocsáttatván, 28 megye szavazatával 20 ellenében végzéssé lön, miként pap is lehet képviselő. Az itt kevesebbségben maradt megyék a következők: Pozsony, Nyitra, Sopron, Trencsén, Nógrád, Hont, Zólyom, Mosony, Pest, Bács, Sáros, Ung, Gömör, Borsod, Bereg, Csongrád, Békés, Arad, Temes, Torontál.

Ezután olvastatott a *d)* pont, miszerint büntettek miatt a büntetőtörvények értelmében a képviselőség viselhetésétől egyenes ítélet által eltiltottak, képviselők nem lehetnek. — Megmaradt. Az *e)* pont bánya városokban a bányászok és bányász tisztek képviselőségéről szól. E pontról történt a *b)* pontrai visszaugrás; itt először ugyan arról volt szó: bányászok és bányász tisztek lehetnek-e képviselők? de később Szepes követe előadása folytán, minden fizetéses közhivalt viselő lehet képviselő.

Voltak szólók, kik azon nézetből indultak ki, hogy minekutánna a tekintetes Rendek multkori, és legközelebbi határozata következtében mindenki lehet képviselő még a pap is, miért ne lehessen a köztisztviselő? hisz bányász és más kormányzékai tisztviselők nem vészelebb elem a képviseletben, mint a papok.

Szentkirályi által válaszoltatott, miképp abból, hogy papok képviselők lehetnek, nem következik, hogy köztisztviselők is lehessenek képviselők; mert papok közül egy városban csak egy-kettő jő be a képviseletbe, de a kamrai tisztek közül pl. Pest-Budán is legalább 200—300 fogná az öt környező nimbusnál fogva kieszközölni, miszerint képviselő lehessen; ez által mint egy másik kamara és consilium alakulna, mire pedig Pest-Budának nem annyira van szüksége, mint egy igazi jó képviselőtestületre. No pedig lehet-e már képzelní, hogy az ilyen királyi hivatalban levők csak azért választatják meg magukat képviselőkké, hogy igénytelen véleményüket kimondhassák, és nem inkább azért, hogy a kormány érdekében működjenek? Ismeretesek a tekintetes Rendek előtt ama csábszerek, mikkel az ilyen, megyei tiszt- és követválasztásra méhrajként kizúduló tisztviselők hódítgatni szoktak; tudva van, miképp szokták ezek véleményüket megírva zsebeikben hordani. A ki ministeri palástba van burkolva, az nagyszerű érzelmeit ritkán nyilváníthatja; ha pedig ezt tenni elég férfias, hivatalát oda kell hagynia, mint némely dicső példa igazolja. Igaz, hogy a papoknak is jobb lett volna rendeltetésük helyén maradni, lelkiekkel foglalkozni; de ha már csakugyan nem elégedne meg a tekintetes Rendek ama fényes jogokkal, miket a papoknak a convent adott, azokat világi polgári jogokkal is fölruházák, ám legyen; de ez még nem azt teszi, hogy ha a papok képviselőkké lettével a királyi városoknak egy csöpp mérget beadtak, mitől ugyan még meg nem haltak, adjunk be nekik 10, 20 sőt 100-at.

Azoknak, kik a bizodalom theoriájából indulva ki azt mondják, hogy minekutánna képviselőnek mindenki választathatik, következetlenség nélkül a köztisztviselőket kizárni nem lehet, *Szemere* így válaszolt: Azt mondják ők: mivel mi, t. i. az ő ellenfelük, úgy nyilatkozánk, hogy mindenki választathassék, tehát választathassanak a köztisztviselők is és ők azért szavaznak így, mivel a mi elvünk az, hogy mindenki választathassék. Tehát eképpen Ung Borsod elve szerint szavaz? Nem következik-e ebből, hogy Borsodnak meg Ung elve szerint kellene szavazni. És hol itt a következetlenség? Azonban meg kell jegyezni, miképp szavazati kérdésül nem az volt kitűzve: választathatik-e mindenki képviselőnek? hanem csak ez: választathatnak-e nem

polgárok is képviselőkül? És erre lőn a többség, hogy igen! — Azonban ha nézi szóló a bizodalmi theoriát, vajjon abból, hogy nem kell megszorítani a bizodalmat, mi következik ő és a vele egy véleményben levők ellen, kik a fizetéses közhivatalnokok iránti bizalomnak még is csak egy kis korlátot tenni akarnak. Szóló azt hiszi, miképp az álladalmat nemcsak hibákkal és tévedésekkel, de elvekkal és igazságokkal is meg lehet ölni, s nincs elv, mely következményeivel a végtelenig víve, utoljára képtelenségre ne vezetne, mely eképpen ki ne forgatná az országokat sarkaiból. P. o. a nyilvánosság a szabadság fenntartója; szóló ezt elismeri és mégis némely választmányban s törvényszékeknél a szemérmet sértő esetekben, nem kíván nyilvánosságot. A változás és választás a hivatalokban jótékony és szükséges; mégis minden hónapban tisztválasztást nem óhajt. Ki nem akarna e bizodalomnak szabad tért engedni? És mégis szóló nem szeretné, ha a város követekül püspököket s káptalanbelieket küldene, képviselőkül pedig asszonyokat választana.

Ily korlátokat tesz a bizodalommal nem csak a magyar törvényhozás, de ily korlátokat tettek már jóval ezelőtt más országok is; ily korlátokat tett Észak-Amerika akkor, midőn elnökei uralkodásainak éveit meghatározta; Anglia akkor, midőn azt határozta, hogy a külföldiek, habár nemzetesítvék is, a parlamentbe nem választhatók. Bár a Főrendek táblájára is rég tétetett volna ily intézkedés! Így rekesztvék ki az, adó és taxa, harminczadhivatal, a kincstár minden, a tábor és tengerészet bizonyos hivatalnokai, és a sheriff a maga megyéjében stb. Hát a juryból nincsenek-e kizárva sokan? pedig hol kívántatik nagyobb tér a bizodalomra mint azon bírák választásában, kik fölöttünk ítélnék stb.? Így van a bizodalom korlátozva Franciaországban is; ott a követséggel sok hivatal összeférhetlen, ott a községi tanácsból ki van zárva a prefét, alprefét, a titoknokok, a megyei tanács tagjai, a papok azon községben, melyben laknak. A bizodalmi theoria sehol sincs korlát nélkül életben; és e korlát a szabadság érdekében van felállítva. Azonban szóló e bizalom korlátozását csak a kinevezéstől függő tisztviselők iránt óhajtja s a b) pontra nézve már elnökieg nyíltan kijelentett határozatát a Táblának fenntartani kívánja.

Elevenen rajzolta le ezután *Beöthy*, mily üdvös hatása leend annak az egész hazára, ha mindenki hivatala körében, a consiliarius bureaujában, a pap muzeumában s a cathedraban működik; mig másfelől a hivataloknak egyes vállakra halmozásával mindenütt csak hanyagság és hátramaradás lesz látható, sajnosan lesz érezhető; a

sok czim után kapkodás pedig, fájdalom! a magyarnak tán keletről hozott nyavalyája.

Zsedényi előadja, miképpa kormányszéki hivatalnokok kimondják véleményüket ország- és megyei gyűléseken, s ezeknek képviselővé választása annyival inkább üdvösebb, mert sokszor éppen a város beldolgaít illetőleg hivatalos foglalkozásaik köréből oly felvilágosító adatokkal szolgálhatnak, miket másutt hiában keresnének a városok. De hisz azok a tisztviselők nem is oly rémképek, kiknek a képviselőtestületbei fölvételüktől iszonyodni kellene; mert hisz azok nem mások, mint először oktatók, kikre egy nemzedék boldogsága van bízva; és lehet-e már ezektől, mint képviselőktől iszonyodni, kikre a legdrágább kincse van bízva az országnak? Ilyen köztisztviselők a megyei tisztviselők; ha ezek kizáratnának a képviselhetésből, úgy a táblabírákat is ki kellene zárni. Ilyenek a kormányszéki tisztviselők, kiket ha a közbizalom tisztelt meg a képviselésre, a város érdekeit, boldogságát senki más érdekeiért nem ölik el. Hol is találunk a városok pártfogást? a megyéknél vagy kormányzékeknél? És nem volna igazságos, e kormányszéki tisztviselőknek fegyvert adni az őrseregi szolgálatkor, ha tanácsuk megvettetik; nem igazságos megszorítani a bizodalmat, nem méltányos azt kívánni, hogy az ily hivatalbeli csak a közterhek viselésében, de polgári jogok élvezetében ne részesüljön. Ha egy banquier, ki a város kárával szerzette millióit, képviselőnek megválasztathatik, miért nem egy közhivatalbeli is? Hát liberalismus-e az, hogy ha valaki az alsó Tábla liberalis követivel nincs egy véleményben, kilökni azt maguk közzül a helyett, hogy megczáfolnák! hát liberalismus-e az, nem választani azt meg képviselőnek, ki egész életét hivatalban töltötte, s így használt a hazának; és azt választani meg inkább, ki egész életében csak csendes házi négyfal közt ült, s gyermekeket nevelt?!

Erre *Klauzál* válaszolá, miképp e Tábla meg akar, meg mer küzdeni az ellenvéleménnyel, s dicsőségnek tartja megküzdeni az ügyessel, az érdemessel; azonban, midőn a kormányszéki hivatalnokokat képviselőkül megválasztani nem akarja, ezzel csak azt eszközli, miszerint a kormány pártok közzé le ne huzassék, le ne alacsonyíttassék; mert a kormánynak, ha üdvösen akar hatni, nem pártok közt, de pártok fölött, legalább párton kívül kell állania. Nem a kormány iránti bizalmatlanság vezérli itt a t. Rendeket, de a statushatalmak coordinatioja forog itt fenn. A kormánynak hivatalnokait, azok hivatali buzgóságától s szeplőtlen jellemétől kell mérnie; de ha azok egyszer képviselők lesznek, akkor aztán attól méretnek, miképp működtek a

kormány érdekében. A kormány célja legyen az adminisztráció; ezt pedig azonnal eltéveszti, mihelyt pártok közzé vegyül; akkor csupán pártkérdéseket fog adminisztrálni.

Szavazásra bocsáttatván a tárgy, 36 megye szavazatával 13 ellenében a t. RR. szerkezete hagyatott meg, miszerint fizetési közhivatalt viselő, képviselő nem lehet. A kevesebbségben maradt megyék a következők: Szepes, Torna, Ugocsa, Krassó, Baranya, Fehér, Esztergom, Árva, Bács, Turóc, Pozsega, Verőce, Szerém.

Ezután az *f), g)* pontok olvastattak s meghagyattak; amaz szerint a kik irni olvasni nem tudnak, ezek szerint a nem telepedett lakosok képviselők nem lehetnek. Továbbá a 147—158. §§. a t. RR. szerkezete szerint megmaradtak, csupán a 150. §. hagyatott ki a Főrendi észrevételek szerint.

A választásról szóló 159. és 160. §-ok megmaradtak a főrendi azon módosítással, mikép nem 1200, hanem 600-ként gyűlnek össze egy-egy helyen a választók. A 161. §. kimaradt, a 162—167. §§., melyek a képviselőknek kerületenkénti választásáról szólnak, megmaradtak azon módosítással, mit a Főrendek a 166. §-ra nézve tettek, miszerint kerületenkénti választás esetében a választók nem egyedül a kerületeikhez tartozó egyének, hanem a polgárság egész összege közül szabadon választassanak.

Április 28-án vasárnapi szünet.

188. Kerületi ülés.

1844 április 29-én.

Elnökök: Farkas (Pozsega megye) és Palóczy (Borsod megye).

Jegyző: Szentkirályi.

Tárgy: Főrendi észrevételek a kir. városok rendezése iránti törvényjavaslatra.

Béla, egyik szepességi város evang. gyülekezetének egy kérelemlevele olvasatlanul a kérelmezési választmányhoz utasítatván, a városok rendezési ügyét illető főrendi észrevételek folytatólag tárgyalatának.

A 168. §., melyen a tárgyalás kezdetett és számos következő szakaszok a RR. szerkezete szerint részletesebb intézkedéseket foglalnak

magukban a választási eljárásra nézve. A Főrendek e §-okat részleteikben szabály által hívén legcélszerűbben alkalmazhatni, helyettök rövidebb, általánosabb rendelkezéseket ajánlának. Miután azonban az itt körülírt részletességek általánosabbak, hogysem különféle helyek változó körülményeire ne illenének, s csupán szabályok tárgyaiul szolgálhatnának; egyszersmind pedig a szabadság érdekében fontosabbak, sem mint a törvényhozás gondosságát elkerülhetnék: a RR. a főrendi észrevételeket e részben el nem fogadván, saját szerkezetök 167—186., továbbá a 196—211. §-ait megtarták. A 191, 192, 197, 199, 204, 206. §§-ra nézve mindazáltal, főleg a már fennebb tett módosítások eredményeképpen, a főrendi változtatások helybenhagyattak.

A III. részben, mely a városok közigazgatásáról szól, a Főrendek mindenek előtt szükségesnek látták kimondani, hogy a kir. városok legfelsőbb kinevezéstől függő felügyelők közvetlen igazgatása alatt álljanak. Ez ellen

Szumrák (Besztercebánya város követe) ily formán szóla: Kormányi felügyelők kinevezését a városokra nézve sem historiai jog, sem a polgárság érdeke nem kívánja. Mik lesznek ezek? Királyi biztosok! Ellenök alkotmány, kiváltság egyaránt szól, s a törvény csak rendkívüli esetekben engedi meg kineveztetésöket. Több századon keresztül csak sérelmek vizsgálata végett küldettek városainkba kir. biztosok, s csak II. József kezdé rendesen használni e hatalmat, mi később aztán, az 1805: 5. t.-cz. által ismét korlátoztatott.

Szónok szerint az ily örökös biztosok, vagy bármely nevű főfelügyelők behozatalánál nagyobb veszély nem érheti a városokat. Mikké lesznek ez által szép városaink? Viszályok, feladások és szolgáltság helyeivé; erkölcstelenség leendő napi renden; független embernek közöttünk nem lesz maradása; eszközökül használtatnak a polgárok, kik nem birnak a nemesi büszkeséggel a kísértések ellenében, s a kamara alól csak újabb függésbe jutnak; önkormányzati joguk megsemmisülend; és a Rendeknek okuk leendő újabb váddal lépni föl ellenök, ismét elvenni, mit csak most nyerünk, a szavazatjogot nagyobb veszély elkerülése végett. Hova lesz akkor a negyedik rend? Igaz, a városokban béke és csend uralkodandik, de e csöndesség hasonló lesz a koporsóéhoz a sírban. Ne említse senki a megyéket; ezek és a városok közt nem csekély a különbség. A megyékben historiai becsű intézmény a főispánság; de mi ott a hatalmasabb nemesség keblében mindenkor létezett ellenzési szellem s ingerültség ellenében csak legfeljebb közvetítői elem, nem fog-e a csöndesvérű polgárok közzé átültetve a városok közszellemére elnyomólag hatni? De a szónok a

megyékben sem látja szükségét a védelmi rendszer változta után a főispáni hivatalnak, mi kezdetben felkelési vezérül rendeltetik vala. Valóban nincs miért mentessenek fel a kamarai függés alól a városok, ha helyette proconsulok, proprætorok neveztetnek. Nincs-e most elegendő felügyelet? nincsenek-e városainknak önválasztott hivatalnokaik, ellenőreik, közgyűléseik s — mi a legjobb ellenőr — nyilvánosság közügyeik tárgyalásában? Ennél többet csak határtalan hatalom kívánhat. A szövetséges városok magok választják főhivatalnokaikat. Norvégia és Anglia is megadá e jogot városainak. London, a szinte 2 milliónyi népességű város maga választja lordmajorját. Csak Magyarország tagadhatná meg e jogot, mit historiai alapon is követelhetnek, a polgároktól; a szabadságtisztelő nemzet kívánná e főnököt tolni a városokra, ki ellen hasztalanul emeltetik bármennyi panasz, s legfeljebb annyi sikere leend, hogy miként a megyék sérelmei, az országos iratok között fog találni örök nyugalmat. Mindezeknél fogva, végzé szavait, kívánja, hogy inkább rendezetlenül hagyassanak a városok, mint felügyelő tétessék nyakukra.

E beszéd után közfelkiáltás határozott a főrendi ajánlat ellen.

A 213. §. a Főrendek által javasolt «polgár gyűlés» helyett a «közgyűlés» nevezethez továbbra is ragaszkodnak a Rendek. Így a 214—217. és 219., 223—224., 226., 230., 240—245. §-okra tett főrendi észrevételek sem találtak pártolásra.

Az utóbbi 240—245. §-ok fölött különösen, mely a hallgatóság közgyűlésekből kirendelhetése módját határozza meg, élénkebb szóváltások történtek.

189. Kerületi ülés.

1844 április 30-án.

Elnökök: Palóczy (Borsod), Farkas (Pozsega). *Jegyző:* Szentkirályi.

Tárgy: A szab. királyi városok rendezését illető főrendi észrevételek.

A városok rendezését illető főrendi észrevételek tárgyalása ma a 248. §-on kezdetett. A 310. §-ig tárgyalt szakaszok, főleg a tanács és választmányok általi közigazgatást tartalmazzák. Hosszas és cél-

szerűtlen volna az egyes észrevételeket, mik elfogadást nyertek, pontonként elősorolni; minélfogva elegendőnek hisszük ez észrevételek ismertetéséül általánosan megjegyezni, miként a főrendi munkálat elsőse abban áll, hogy a városokban az adminisztratiót a helyhatósági élet nagyobb mozgalmainak kétségtelenül nem egyszer ártalmas befolyásától megóvni, szóval a köz- és magánügyek kezelését szorosan külön választani törekszik.

A Rendekek azonban ez elkülönzés jótékony eszméjének csupán annyiban kívántak hódolni, a mennyiben azt alkotmányosan valósíthatónak, s népelmű intézeteink szellemével is megegyeztethetőnek hiszik. E két irányzat volt sarkpontja a mai tanácskozásoknak; s a Rendekek nem aggódván kifejezéseket adni pusztán szavakban álló módosításokkal, hogy p. o. «kis gyűlés» helyett az eddigi «tanács» nevezet maradjon-e meg, s a törvény ugyanazon lényege tagadó szabály helyett, igenleges alakba öntessék-e? stb. stb. csupán a mondott nézetből fogadák és veték el a főrendi észrevételek több pontjait. Így rovaték az árva-tőkék kezelésének, s elkölesznzésének felelet terhe a 274. §-ban — a közgyűlés nagy számú s bizonytalan tagjai helyett, kiknek ellenében az árvának csak tömérdek pörrel s így is bajosan lehetne boldogulnia — a tanácsra; továbbá ez okból rendeztetének a gazdasági, árvai stb. állandó bizottmányok, szintén a tanács közvetlen — közvetve a képviselőtestület — felügyelete alá.

Midőn azonban a Rendekek a köz adminisztratiót eképp állandóbb, s ingatlanabb alapra hívék helyezhetni, más részről nem akarának a tanácsból egy elszigetelt merev testületet alkotni, hanem fenn kívánták tartani a kötelekeket a testület és a képviselők közgyűlése között. Ez elv szerint határoztaték a 254. s következő §-ban már maga a tanács is rendeztetni.

A főrendi javaslat szerint ugyanis csupán tisztviselők vennének részt a tanács ülésben; míg ellenben a Rendekek a gyakorlatnál fogva is, miszerint a polgárság eddigi ferde viszonyok között is képviselve volt népszónokok által, sürgeték, hogy legalább három képviselő mindenkor jelen legyen, mi által a polgárság bizalma is növekedni fog a tanács iránt.

Másik különbség a két Tábla véleménye között a tanács szerkezetében az elnökre nézve fordult elő; a Főrendek szerint ugyanis a kormányi felügyelő, a Rendekek szerkezete értelmében a polgármester lenne a tanács elnöke.

E régibb határozathoz annyival inkább ragaszkodott a Rendekek Táblája, mivel a királyi főfelügyelő, ha elfogadtatott volna sem

lehetne, mint felelet alá nem vonható, azon testület tagja, mely a városnak számadással tartozik.

Kivánják továbbá a Rendek, mindennemű bizottmányok kinevezhetése (260. stb. §-ok) úgy a közoktatásrai felügyelés jogát (282 stb. §.) is törvényileg, mint régiebb szerkezetökben van, kimondani, s a közgyűlés részére fentartani és végre a 310. §-ban mindennemű küldöttségek és bizottmányok nyilvánosságát is mindaddig, míg sajtószabadság nem lesz, fenntartani.

190. Kerületi ülés.

1844 május 1-én.

Elnökök: Farkas (Pozsega), Palóczy (Borsod). *Jegyző:* Szentkirályi.

Tárgy: Főrendi észrevételek a városok rendezése iránt.

A városok rendezése iránti főrendi észrevételek tárgyalása befejeztetett. A 115. §-tól végig legtöbb főrendi módosítás ellenében egyszerű felkiáltással jelenté a Tábla többsége ragaszkodását a régiebb szerkezethez. Így történt mindazon §§-kal, mikbe a főfelügyelő kormányzói hatalma beszöveték; így történt a városok országgyűlési szavazatjogát rendező VII. részzel. Községes «maradjon» tartá meg a munkálat IV. részét is, mely az őrsereg állításáról kötelezőleg rendelkezik. Voltak azonban oly szakaszok is, mikre nézve szavazás határozott.

Ilyen a Főrendek azon javaslata, mely szerint a 317. §. után a törvénykezés és közigazgatás elválasztásának általános elve alól a kir. városokra nézve kivétel való teendő.

A Rendek többsége 24 megye 17 ellen e kivételre elég okot nem látván, következetesen ragaszkodék az általános szabályhoz, mi mellett várhatni csupán pontosságot birói s köztisztviselői eljárásban. Szavazás tartá meg továbbá a városok házi adó mennyisége maximumának országgyűlésen leendő meghatározását (324. §.)

E részben a többség megyéi: Sopron, Trencsén, Vas, Nógrád, Zala, Komárom, Bars, Hont, Győr, Zólyom, Pest, Tolna, Bács, Abauj, Sáros, Szatmár, Szabolcs, Gömör, Borsod, Heves, Ugocsa, Bihar, Máramaros, Csongrád, Arad, Torontál.

Hosszasabb vita, miközben semmi új érdekű nem mondatott, főleg két tárgyban volt: t. i. a 347. §. tartalma fölött, mihez képest a Rendek a köz- és magánügyi irományokat, pontosabb könyvvitel és kezelés végett, a jegyzői hivatalba, a Főrendek ellenben az elnöknek kívánák beadatni.

Másik tárgy: *Schweitzer Ferdinánd* (Károlyváros kövele). azon ismételt kívánata volt, hogy Zengg városától elkülönözve adasék meg városa számára a fél szavazat. Mindkét tárgyban megmaradt a régiebb szerkezet.

Azon, leginkább szerkezeti észrevételek közzül, mik a főrendi javaslatból e napon elfogadtattak, elégnék tartjuk itt a 352. §. tartalmát érinteni, minélfogva a megyéket némileg szabályozó határozatok hasonlatára, e helyen kimondatott, hogy a levéltárnok, orvos, mérnök és sebész egyszer megválasztatván, többé választás alá nem kerülnek.

191. Kerületi ülés.

1844 május 2-án.

Elnökök: Palóczy (Borsod), Farkas (Pozsega). *Jegyző:* Szentkirályi. *Naplóvivő:* Bottka.

Tárgy: Hitelesítése a városok rendezése tárgyában második izenetnek.

Olvastatott a városok rendezését illető főrendi észrevételek fölött tegnap bevégzett tanácskozások izenetbe foglalt eredménye. Különös figyelmet érdemel az izenetnek a város helyhatóságáról rendelkező része.

A ker. jegyző, a kire bizva volt az újabb törvényszöveg kidolgozása, úgy hívé, hogy a törvényalkotói ügyesség nem nagy elvek általános kimondásában, mi könnyen ellenszenvet támaszt, hanem azoknak tapintatos alkalmazásában áll; s ily szempontból készíti az új szerkezetet, melynek feladatául tűzetik: a két Tábla eltérő nézeteit, a törvényhatóságok közötti egyformaság és teljes viszonyosság eszközése által, a mennyire az utasítások szabadelvűsége engedi, összhangzásba hozni.

A szöveg rövid tartalma ez:

1. §. Megállapítja a városnak határain belőli büntető és rendőri hatóságát.

2. §. Kivételképp a megyeházak s katonai laktanyákat, csak külrendőri tekintetben helyezi városi hatóság alá.

3. §. Szinte kivételt tesz az udvartelket illető magánjogi haszonvételek szabad használhatására nézve.

A 4. §. szerint minden, kinek a város határán kívül vagyona nincs, a városban lakása alatt ellene támasztott követelésekre nézve városi hatóság alatt áll.

Úgy 5. §. a városi birtok elleni követelésekre nézve is.

6. §. Kivételt tesz az előbbi paragraphus alól az udvartelki kiváltság-kérdésekre nézve.

7. §. A város területén kívül is birtokos nemes, a városban lakása alatt tett árjegyzéki, lakbéri tartozásaira nézve, úgy polgári birtokára betáblázott adósságait illetőleg is városi bíróság alatt áll; ha ott lakása alatt indíttatik meg ellene a kereset; másutt fekvő javai ellen azonban a végrehajtás átküldő levél mellett az illető hatóság által folytatattatik.

E §. értelme a 8. §-ban a városban tartózkodó minden osztályú honfira, a 9. §. szerint pedig a követséghez tartozó egyéneken kívül minden külföldre is kiterjesztetik, mennyiben e honban tőn adósságokat; sőt egyéb birság alá eső, s e honban elkövetett cselekményekért is. A végrehajtás azonban ellenők is csak a városban levő értékek erejéig terjed, azontul pedig átküldő levél mellett eszközöltetik.

10. §. Állandó lakosok, kik sem nemesek, sem katonák, csak a város területén kívüli vagyona nézve nincsenek a város hatósága alatt.

11. §. Ha osztály és örökösödés alatti polgári vagyon nemes birtokkal van összekötve, Ő Felsége nevezi ki a bíraskodó törvényhatóságot a köztörvény szerint.

12. §. A város, a mely perben érdekeltetik, bíró nem lehet.

13. §. A váltójogi, csőd, vásári s mezei rendőri bíraskodásról a köztörvény rendelkezik.

Ezen szerkezet pontonként vétetvén tanácskozás alá, csupán két §. szenvedett lényeges változást.

Egy városi követ ugyanis a 2. §-nál sürgeté, hogy összeütközések elkerülése végett a városnak a megyeházak iránti külrendőri hatósága határozottabban fejeztessék ki. E követelés szavazást, a szavazás azon régiebb határozat megerősítését vonta maga után, miszerint a

megyeházak semmi tekintetben, tehát külföldre sem vétetnek a város hatósága alá.

A kevesebbsebben maradt megyék ezek: Zólyom, Pest, Tolna, Verőcze, Szabolcs, Borsod, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Torontál Krassó.

Pest város követe kívánatára továbbá, nehogy a városnak saját költségén épített laktanyái is kivétesse a hatósága alól, a szerkezetbe téteték e szó: «kincstári».

Másik értelmi módosítás továbbá a 12. §-ban történt, nehogy t. i. ebből a város adóssági stb. kereseteire nézve is következmény vonassék, e §. helyett a régibb szerkezet következő tartalmú §-a tétetett: «hatalmaskodási, becsstelenítési keresetre nézve, kivévén oly esetet, melyben érdekeltetik, a város ítél stb. (71. §.)

E módosítások után az izenet hitelesítése, némi csekély szerkezeti igazítás mellett a 95. §-ra tett észrevételig folytatatták.

Május 3-án szünet.

192. Kerületi ülés.

1844 május 4-én.

Elnökök, jegyző, naplővivő, tárgy, mint tegnap.

Folytatott és bevégeztetett a városok rendezése tárgyában 2-ik izenetnek hitelesítése, minden nevezetesebb vita nélkül s aprólékos szóbeli változtatásokkal.

Ülés végén *Szentkirályi* által előhozott, hogy a Főrendek, noha számos fontos tárgy van már hozzájuk átküldve, üléseket mégis több idő óta nem tartanak, s így a legutóbbi kir. leiratban kijelentett kívánságnak, hogy t. i. a dolgok folyama gyorsíttassék, sikerét lehetetlenné teszik. Említették továbbá némi szállongó hírek, mintha t. i. a Főrendek a kerületek rendezését tárgyalni sem akarnák. Ennek folytán a méltóságos Főrendeket felszólítandóknak vélték a Karok és Rendek a második városi üzenetnek átküldése alkalmával, hogy az átküldött tárgyakat minél előbb tanácskozásba venni siessenek.

Végre a *kerületi elnökség* jelenté, hogy a magyar kereske-

déli társaság május 5-én reggel 10 órakor tartandja közgyűlését, mire a t. Rendeik termét kikéri, s mind az egyesületi tagokat, mind általában a Rendeiket meghívja.

CXL. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 május 4-én d. e. 10¹/₂ órakor.

Tárgy: A Karok és Rendek 2-ik izenete a méltóságos Főrendekhez a sz. kir. városok tárgyában.

Miután *Palóczy kerületi elnök* átadta volna a kerületileg elkészült munkálatokat újólág is, mint csaknem minden országos ülésben szokott, felszólalás történt *Fejérváry (Hont megye)* és *Géczy (Zólyom megye)* követei által a napló késedelmes megjelenése iránt; mire *elnök* ő excellentiája őszintén előterjeszti a késedelem okait, kijelentvén egyszersmind, hogy a mostaniakhoz hasonló viszonyok közt jobb sikert nem is várhatni.

A Karok ugyanis gyorsíróilag kívánták a gyűlések naplóját vitetni, ámde még most a nem eléggé kifejtett gyorsírázatnak nincsenek nálunk annyi művelői, hogy a roppant munkatömegnek kellőképp megfelelhessenek. Másik oka a hátramaradásnak, mely főképp a nyomtatásra hat, s a vállalkozó kiadó kedvét csökkenti: a közönség részéről mutatkozó csekély részvét. Az előfizetők száma kötetről-kötetre alább száll, minek oka részint az általános olvasni nem szeretés nemzetünkénél, részint a nyilvánosság egyéb orgánjainak természetesen gyorsabb és szinte szükséges működése.

Válaszoltatott erre *Gr. Ráday (Pest megye követe)* által, hogy a felhozott okok azon következtetésre vezetnek, miszerint a napló, ha kiállítása lehetetlen s a részvét iránta csekély, egészen szűnik meg; de arra semmi esetre sem, hogy a szerződő nyomtató felvállalt köteletségét ne teljesítse.

Zarka ítélőmester olvasni kezdi a *Karok és Rendek második izenete*t a sz. kir. városok tárgyában, mely a mai ülésben a 146. §-ig, vagyis azon kérdésig folytattaték: vajjon papok lehetnek-e a városokban képviselők? Az izenet egy részét már közöltük, folytatása alább következik.

Nagyobb ellenzést hivatkozta elő: a) A 44. §., mely a polgári jogokból kirekeszti azokat, kik csupán hivatalos vagy szolgálati viszonyaiknál fogva laknak a városban. Ezeket az *elnök* szinte részesíteni kíváná a polgári jogokban azon elv tekintetéből, hogy bírájának választásába mindenkinek befolyással kell lenni; már pedig, ha a hivatalbeliek, kik többnyire nemesek, a polgári jogokból és így a választásból kizáratnának. Miután ezentúl a nemesek is városi bírátság által fognak ítéltetni, ezt pedig nem választhatnák: bennök az említett elv sértve lenne. Másképp áll ez a katonákra nézve, mert ezek felett nem gyakorol a város büntető bírátságot. Azonban a szerkezet megtartatott.

b) A szabályokról szóló szakaszok. *Elnök* ő excellentiája feleslegesnek tartá ezeket, miután a szabályokról tan régebbi törvényeinkben jobban s világosabban van kifejtve.

c) A városok hatóságának a kuriákra kiterjesztése, mely ellen több megye adá elő utasítását, de sikertelenül.

d) A polgári képességről szóló s az egész munkálat alapjául szolgáló 89. szakasz. Minthogy e szakaszt illetőleg a Karok előbbi véleményöknél szigorúan megmaradtak, az *elnök* némi közeledésre szólítá föl őket, mely nélkül a városi tárgyban eredményre számolni alig lehet; holott a már felizgatott vágyak s adott remények után, nem volna tanácsos a városokat, melyek itt különben is törvényes joggal ülnek, vigasztalás nélkül hagyni. Oly tágas basisa a polgári activ jogoknak, melyet a Karok e szakaszban felállítottak, semmi európai országban, s nemcsak monarchico-aristokratikus, de még monarchico-demokratikus országokban sincs. Eddig a városokban közrosszalást érdemlett zárt kotteriák léteztek, most pedig egyszerre, rettentő ugrással odavezettetnek, mit semmi európai nemzetnél fel nem találni. E szerint a 80,000 lakossal bíró Pesten, dologértők állítása szerint, 12 ezeret is túlhaladna az activ polgárok száma, holott a kétszáz ezernél több lakossal bíró Madridban csak 7000-re megy. Ily nagy szám mellett rend, csend és nyugalom nem képzelhető. A főrendi javaslat szerint is lesz Pesten legalább 4000 activ polgár, s ennyi elég. Azért, hogy némi birtokmennyiség kívántatik a polgári jogokra, még nem állittatik fel gyűlöletes pénzarisztokratia. Ellenben ahol a választásnak túlságosan széles basis engedtetik, mint p. o. az urbéri községekben a bíróválasztásoknál, ott éppen oly nagy a rendetlenség s kicsapongás, mint a megyékben, s annyival rosszabb, mert évenként előfordul; bizonyítja ezt legujabban Gyöngyös városának a hírlapokból ismeretes példája stb. — Mindezeket azonban nem

vélték a Karok elég erős okoknak arra, hogy előbbi nézetüket változtassák. És ezért a következő 98-ik, s az őrseregről szóló szakaszoknál is főlöszlegesen tarták ő excellentiája s a vele egy véleményűek a szerkezettel ellenkező nézeteiket bővebben előadni, a mostani szerkezet-vizsgálatot csak olyasnak tekintvén, mint az angol parlamentben a második felolvasás, s a harmadik és későbbi felolvasásokra tartván fel a bővebb hozzászólást.

Leghosszabb s legjelesebb szóváltásokat teremtett azon kérdés: vajjon az egyháziak, a papok lehessenek-e képviselők? — A 146. §. azon kivételeket számlálja el, mik szerint képviselők nem lehetnek nemkeresztyének, hivatalnokok, katonák és papok stb. A Főrendek ezen kivételek közzül a papokat kihagyják, és így őket képviselői képességgel felruházzák. A Karok április 27-iki kerületi ülésökben 28 szótöbbséggel 20 ellen elfogadák a Főrendek ezen javaslatát, nem csekély ellenzés mellett. Most a kerületi ülésben kevesebbsségben maradtak megújíták csatájokat, s ismét kívánák, hogy a papok ne lehessenek képviselők. Ha a papok választhatók lesznek, a korteskedésnek egy új neme hozatik be, a lelki korteskedés; s miként lehet e mezőn működni, bizonyítja a vegyes házassági ügy példája. Káros lenne ez a városi közönségre, oly elemet hozván be a képviselőtestületbe, elfoglalni más jobban érdekelt polgárok helyét, mely ott szükségtelen; de káros magára a hierarchiára nézve is, mert az a korteskedések s pártoskodások közben egész meztelen prózaiságában tüntetné ki magát, mi vallás iránti hidegségre s közömbösségre vezetne. Ekkorig csak a katolikus klerussal volt baj és vesződés; ezen rendelkezés szerint minden egyéb vallás hierarchiájával örökös háború keletkezne. Ha szélylyel nézünk a világon, nincs korunkban példa, hogy a papság régi századok ködei közt magához ragadt jogain jóval túl új jogokat nyerne, sőt mindenütt általános vágyat látunk, őt a régiekből is kivetköztetni, a mennyire csak lehet. Még nagyobb fonákság lenne pedig a papságnak éppen akkor adni új jogot s befolyást, midőn vele a vegyes házasságok miatt folytonos baj van. E rendszabályban nincs viszonzosság, mert lám a papok, nem adnak helyet egyházi consistoriumaikban a világiaknak; az anyaszentegyháznak eredetileg tisztán demokratai alakját zárt burokratizációvá változtatták, kezdeti tisztaságából kivetköztették. Micsoda méltányossággal kívánhatják tehát, hogy midőn ők a consistoriumban a világiaknak helyt nem adván, ezek nekik a világiakban befolyást engedjenek? De a történettan, ezen legjobb s legbiztosabb kalauz, ezer példával tanítja, hogy a papság befolyása mindenkor káros volt, zavarokat

okozott. Sokkal tiszteletesebb a papi helyzet, mintsem azt felséges állásából a világi sárba volna szabad rántani, s a szennyes élet zavaraiba meríteni; neki, hogy rendeltetésének megfelelően, a világiaktól különválva kell az erkölcsiség tiszta és szenvedélytelen útjain előhaladni. Csak addig lehet a népnél vallásos érzelem, míg a vallás hirdetői s képviselői saját körükben megmaradnak, s ez az oka, hogy Irlandban, hol a kath. papság legszegényebb és politikába nem avatkozik, legvirágzóbb állapotban van a vallásosság és áhitatos buzgóság.

Szilber (Szeged város követe): A papságnak, minthogy nőtelen lévén, édesebb kötelékkel a haza érdekeihez nem köttetik, s a hazai törvényeken kívül Rómából vesz törvényeket, a hazai ügyek kormányzásába befolyást engedni, igen veszedelmes lenne.

Bezerédj (Veszprémi káptalan követe) előadja, hogy most, miután a privilegium fori eltöröltetett, s territoriális biráskodás hozatott be, miszerint a papságot ezentúl büntető esetekben is a városi bíróság fogná itélni, az igazság elve kívánja, hogy ezen városi bíróság választásába a papság is befolyjon, mert első s legfőbb elvei közzül való az igazságnak, hogy bíróját kiki maga válaszsza. Ugyanezt megkívánja a viszonosság is, mert hiszen a szentszékek tagjait Ő Felsége nevezi a dicasteriumok, világiak ajánlására, s a patronus plébánust nevez. A papság kizárása által egyik legértelmesebb osztály záratnék ki a közügyek igazgatásából, olyan osztály, melyhez a népnek legnagyobb bizalma van, mely e bizodalomnál fogva tanácsadás által úgy is fogná gyakorolni a népre kizárhatlan befolyását. E kizárás nemzetünk szelleme s szokásai ellen volna, mert hány pap volt hazánkban cancellár, sőt atyáink még háborúba is magokkal vivék a papokat. A papok a közterheket viselik, tehát jogokat is kell élvezniök. A kerületek rendezése közben elfogadtatott már a papok képessége s most a következetesség is kívánja, hogy e helyen hasonló történjék.

Fogarassy (Nagyvárad káptalan követe) mondja, hogy a klerus nincs függésben semmi hatalomtól; az, a mily ily vak függésnek látszik, csupán «canonica obedientia» s egészen független ember úgy sincs a világon. Ujabb időkben még protestáns, ellenséges szellemű írók elismerése szerint is, a szabadság érdekében működött a klerus, azért nem a régi mértékkel mérendő többé.

Elnök ő excellentiája a teljes, független bizodalom szempontjából tartja szükségesnek, hogy a választók, ha papot akarnának választani, ezt megválaszthassák. A papok is polgárok, s azért válasz-

tatásukat a legszabadabb codexek is megengedik. Az újabb idők tanai változtak e részben, mert a papság, mely egykor hatalmas levén, talán elnyomó hatást gyakorolt, hol szerét teheté, most nem oly félelmes hatalom többé. A bizodalmat gátolni s korlátozni nem lehet, az erő, hatalom és befolyás mindig ott fog létezni, hol ész s tudomány leend. Ily kizárás nem is lehet a törvényhozás feladata, hanem egyenesen azon közvéleményé, mely az ész s tudomány előtt meghajlik. Ha a papság elaljasodik, s a közbizodalmat elveszti, úgysem fog választatni, akár lesz törvényben, akár nem; míg ellenben a bizodalmat bírja, addig minden törvényes tiltakozás daczára is gyakorolni fogja befolyását.

Zákó (Bács megye követe) felszólalásai még erősebb színezetű rajzokat vontak magok után a hierarchia káros hatásáról, a római tripostól, s auguroktól kezdve a századok hosszú során át, egész jelen korunkig. A ki irtózatost és vérlázasztót akar olvasni, csak olvassa a valláshistoriát. Lehetnek könyvek, melyek kedvezőleg ítélnék a hierarchiáról, de bizonynyal igen kis számmal, s azok is aligha nem tévednek. Egyetlenegy érdeme a papságnak, hogy a középszázadokban a tudományokat ápolta, a vadnépek szilaj és féktelen szenvedélyeit vallásos félelem által korlátozta, a kor erőszakos jellemének, mely csak kardot ismert bíróul, a hit vagy akár babona hatalmával ellensúlyt adott. Azonban e cselekvésnél is saját hasznát tartá szemei előtt a papság, mert kezébe ragadta a pokol és mennyország kulcsait, s úgy meggazdagodott, hogy nálunk már Mátyás alatt egy harmadát birta az országnak. Megengedve tehát, hogy a papság befolyása egykor bizonyos tekintetben jótékony lehetett; most e befolyásra szükség többé nincs, mert a népek megérték önlábaikon járni, túl vannak a gyermekjártató szalagon, s a befűtött pokol félelme nélkül is követik az erény útjait.

Vukovics (Temes megye követe) megemlíti, hogy elég pap volt ugyan hazánkban cancellár, de nem is nagy köszönet volt bennök, mert éppen e pap-cancellárok zárták ki törvénykönyvünkből a nemzeti nyelvet. Háborúba szinte jártak, de csak bajt és szerencsétlenséget okozni, mint Várnánál és Mohácsnál.

Szentkirályi legélesebben küzdött a papok képessége ellen. Elmondá a mesét a juhbőrbe öltözött farkasról, mely ily úton, alázatos szelid könyörgéssel akart bejutni a juhakolba, midőn egyik mégis megismeré s kizárá. A magyar országgyűlés tagjai jól ismerik ugyan a hierarchia farkasát, mégis mivel juhbőrbe öltözött s liberalismust emleget, beeresztik azt az akolba. De lehet-e felejtetni a bul-

lákat, a vegyesházassági cselszövényeket? Tagadhatlan, hogy a papságnak van esze, de mire használja ezen eszét? A történettan legjobb mester, ez pedig minden lapján azt tanítja, hogy a hierarchia megölte a népek szabadságait, s szóló azon eredményt húzza ki az egész hierarchiai működések történetéből, hogy a paphatalom a statussal s annak javával meg nem fér, minek természetes következése, hogy a papságnak nem csak új jogokat nem kell adni, hanem a régiekből is lehetőségig kiszorítani. A vallás szolgáltaiban örömet tiszteli a valást, de ha politikai téren jelennek meg, s elhagyják lelki hivatásuk körét, kijelenti, hogy őket kimélni nem fogja. Ezeket előre bocsátva, azon módosítást ajánlja szóló, hogy ha már a papokat nyíltan kizárni nem sikerül is a többség ellenében, legalább tekintessenek úgy, mint közhivatalnokok, kiket pedig a Karok többsége kizárt a képviselői képességből, s ne tétessék reájok nézve egyenes kivétel, hanem a Főrendekhez irandó izenetben említettessék meg, hogy a hivatalnokok közt ők is értve vannak.

Hogy papok képviselők lehessenek, kívánták a veszprémi, nagyváradai és pozsonyi káptalanok követői az összes káptalanok és klerus nevében, az elnökkel együtt. Midőn azonban az elnök föltevé a kérdést, hogy a szerkezet szerint papok ne lehessenek képviselők egyenesen nyilatkozzanak: pártolják-e a szerkezetet vagy nem? «Mindnyájan» szó harsant fel a képviselők sorából. Lelkesen és meggyőző érvekkel szóltak a papok képviselőjoga ellen: Zákó, Szentkirályi, Géczy Péter, Vukovics, Fejérváry Miklós, Huszár Károly, Lónyay Menyhért, Tomcsányi, Szilber, Palóczy, Sebestyén Gábor, Török Gábor. Króner (Mosony) utasításával szemben kétkulacsoskodott. A királyi városok mind hallgattak, hanem midőn Szilber ezen hallgatásból felszólalásában azt következteté, hogy a városok a papok képviselőségét is óhajtják, egyhangú «Nem! nem!» hangzott fel soraikból.

(Rendi Napló IV. köt. 1—22. lap.)

Május 5-én vasárnap.

CXLI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 május 6-án d. e. 9¹/₂ órakor.

Tárgy: A Karok és Rendek 2-ik izenete a városok elrendezése iránt.

Folytattaték a sz. kir. városok tárgya s e napon be is végeztették. Azon pontokra, melyek már első tárgyalás alkalmával megtámadtattak, ezúttal is előadá *Elnők* ő excellentiája észrevételeit, vagy legalább röviden hivatkozott első alkalommal kifejezett nézeteire. Legerősebb vitát szült a kir. főfelügyelők kérdése, milyeket a Főrendek a megyei főispánok hasonlótosságára a városokba is behozatni javaslanak. Ő excellentiája mint szükséges kapcsolatot a városok és a kormány közt szinte nagyon ajánlotta. Ezen javaslat ellen

Szumrák (*Besztercebánya város követe*) így nyilatkozott: Nincs honunkban kir. város, melynek egész szabadalmi közt az a főfő jog nem lenne adományozva, hogy a városi tisztviselőket magok a polgárok szabadon választsák, hogy főispáni, azaz kormány által kinevezett főfelügyelői függéstől egészen mentesek legyenek. E kiváltságos jogok nemcsak egészen számtalan törvények, de koronázási oklevelek és királyi eskük által is meg vannak erősítve. Szóló e sarkalatos jogot, minden egyéb törvényes szabadalmak közt legnagyobb s legszebb kincsnek és gyöngynek tartja, és ezen kiváltságtól soha el nem áll. A városi kiváltságlevelek két oldalú szerződések s csak akkor oldhatók fel, ha mindkét rész megengedi; a városok kiváltságai pedig annyival inkább ily kétoldalú kötéseknek tekintendők, mert a régi «hospites»-ek csak kiváltságos jogok ígérete s ajánlása mellett vándoroltak be Magyarországra. De a Főrendek által indítványozott főfelügyelőknek a sz. kir. városokba behozatala, akár történeti, conservativ alkotmányos és gyakorlati szempontokból, akár a városok előmenetele s fölvirágzása, akár végre az egész haza s az országgyűlés tekintetéből vétessék fontolóra, semmi esetre nem tanácsos. Mind-egy, azon indítványozott kir. tisztviselők bármi névvel neveztesse, mindenesetre hasonlóak azok a kir. biztosokhoz, kiknek alkalmazása

rendkívüli eseteket kivéve, törvényeink s a kir. városokra nézve még különösen ezeknek kiváltságleveleik által tiltva van, mint olyan elemé, mely a városok törvényes és kiváltságos helyhatósági önállóságával meg nem egyeztethető. A kir. biztosok ekkorig igazságos orsz. sérelmek tárgyai valának s a Főrendek, midőn ilyen felügyelőt, ilyen állandó kir. biztost ajánlanak, azt kívánják, hogy a mi eddig tiltva és sérelmes volt, jövőre törvényesíttessék. A szabad királyi s bánya városoknak több mint 500 év leforgása alatt királyi biztosaik nem voltak, kivéve azokat, kiket a törvényhozó test az ezen városok által előterjesztett sérelmek következtében kirendelt. A tisztújítások Besztercebányán s más városokban évenként január 1-én szabadon, minden felsőbb parancs, engedelem és befolyás nélkül tartattak, mégis soha zavart és veszélyt nem okoztak. A számadásokat egyedül a városi tanács és választott polgárság vizsgálta át, abba sem a magyar királyi Helytartótanács, sem a kamara nem avatkozott. A kiváltságlevelek világosan mondják, hogy régebbi időkben a választások az egész és összes polgárság által történtek; és mégis vérengzések, zavarok soha elő nem fordultak; s mi a durva századokban nem történt, műveltebb jelenünkben annál kevésbé várható.

Első példája kir. biztosoknak a kir. városokban II. József alatt találatik; azóta léptek életbe mindazon avatkozások s visszaélések, melyek a városokban jelenleg, azoknak alkotmányos szabadsága ellenére fennállanak. Ezen eljárás ellen a városok panaszt emeltek s az 1805:5. t.-cz. elrendelé, hogy jövődében kir. biztosok által ne terheltessenek. Nagyobb veszélyt a városokra képzelni sem lehet, mint ha ezen kir. biztosok behozatnának. Vajjon mi hasznára lesznek ezek a városnak? mi lesz e veszélyes kísérlet következése? Szóló kívánja, hogy rossz jósló legyen, de mintegy tükörben látja az egész jövődőt. Ezen állandó kir. biztosok lesznek középpontjai minden árulkodásnak, pártnak, izgatásnak, korteskedésnek, talán terrorismusnak és zsarnokságnak. A polgárok látván, hogy csak azok remélhetnek előmenetelt, kik a főfelügyelő kedvében járnak, csoportonként fognak hódolni a legaljasabb szolgáltságnak. Nem fog a városokban többé független és szabad jellemű polgár találatni, a polgári erény s erkölcsiség kihal, a felügyelői önkény intéz el mindent, a polgárok eszközökké és bábakká aljasulnak. A polgároknak nincs meg azon büszke jellem, az a szilárdság s biztos öntudat, mi a nemesekben; ők a felügyelőknak ellenszegülni nem mernek, s ha akad is egy-két független egyén, a kir. főhivatalnoknak százféle módja lesz őt üldözni

s elrettenteni. Ezen függés nagyobb és gunyosabb leend, mint a kamarátói mostani függés, mely úgy is nagyobb részint csak képzelt és alig nagyobb, mint a megyéknek a Helytartótanáctól függése. A városi követek a főfelügyelő kezében gépek leendnek, s a Rendek ismét kényszerítve lesznek a városok ezen függő helyzetét tekintve, azoknak szavazati jogát, nagyobb veszély elhárítása végett elnyomni. Szóval ezen intézkedés a városok szabadságát örökre megsemmisíti s eltemeti. Lehet ugyan rend, csend és nyugalom, de koporsói, melyet senki sem óhajt.

Kilencz százados tapasztalás bizonyítja, hogy a kir. városokban ilyen, a kormány által kinevezett tisztviselők szükségtelenek; mert a városokban is nálok nélkül rend, csend és közbátor lét uralkodott még akkor is, midőn a tisztújítások az összes polgárság által történtek. A városok és megyék közt igen nagy különbség van e tekintetben. A megyékben mindig volt kormány által kinevezett comes, capitaneus castris vagy főispán; mert régi századokban a nemesek született katonák lévén, a főispán vezérlete alatt katonáskodtak; ellenben a városok mindenkor szabadon választották tisztjeiket, kik alatt saját banderiumokat alkottak. A megyékben szabadelvűség s azzal együtt járó politikai tűz, ingerültség, ellenzési szellem mindenkor uralkodott; ellenben a városokat nyugalmas természet, szelidség és türelem jellemzé századokon át. Még az is kétségbe vonható, vajjon a megyékben elkerülhetlenül szükségesek-e a főispánok, kik eredetileg nem egyebek valának, mint a katonáskodó nemesség vezérei s kapitányai?

Egyébiránt, ezen főfelügyelők vagy a kormány, vagy a városok által fizettetnének. Első esetben sértve lenne a városok alkotmányos állása s autonómiaja, mert nem önválasztotta, s önpénztárukból fizetett tisztviselőt, hanem idegen lényt, idegen elemet vennének nyakukba s nem szabad városok lennének többé, hanem eszközök más hatalom kezében. Második esetben pedig a városok ok nélkül lennének terhelve, a mennyiben fölösleges és haszontalan hivatnokokat kellene nekik fizetni.

Azt lehetne mondani, hogy a főfelügyelőket is lehet törvényes utasítás által korlátozni, s azok jármát elviselhetőbbé tenni; de bárminő legyen ezen korlátozás, az a városok meghódítását s a városi szabadság halálát meggátolni nem fogja, mert mint sok egyéb nálunk, csak holt betű marad. Látjuk, minő karban áll honunkban a törvények végrehajtása! Van-e csak egy törvény is, mely egész kiterjedésében végrehajtatott volna? Szabad lesz ugyan a főfelügyelők

által elkövetett kihágások ellen az országgyűlésen panaszkodni, de e panaszok éppen úgy elhangzanak majd, mint a megyéknek a főispánok ellen fölterjesztett sérelmei. Azért szóló azt tanácsolja: «*principiis obsta*».

Ezután a külföldre vet szóló egy pillantatot. Igaz ugyan, hogy Poroszországban a kormány nevezi ki a kir. főpolgármestereket, de egy absolutisticus ország hazánknak előképül nem szolgálhat. Igaz az is, hogy az alkotmányos Franciaországban is szinte a kormány nevezi ki a departementi praefectusokat és városi maireket, de e fonák gyakorlat nem egyéb, mint Napoleon absolutismusának és központosító rendszerének igen káros és szomorú ereklýje, mely a surlódásokat s ingerültséget naponként neveli, és a francia kormánynak jövőjében is sok veszélyt fog még okozni. Ellenben Angliában, Svéd- és Norvégországban, Belgiumban, Hamburgban s egyéb szabad városokban a polgárok szabadon választják saját főfelügyelőjüket; London a világ legnagyobb városa szabadon választja lordmajorját s aldermanjeit. Ha azon német szövetségi szabad városok souverain jogokat gyakorolhatnak önmagok kormánya alatt s minden külső befolyás nélkül, miért ne gyakorolhatnának a magyar szabad városok sokkal kisebb jogokat?

Mindezeknél fogva nyíltan kimondja szóló, hogy noha nagy szerencsétlenségnek tartaná, ha a városok e nehézség miatt továbbra is, országgyűlési szavazat és belszerkezet nélkül maradnának, de mégis nagyobbnak tartaná ha kiváltságos municipális autonomiájok ellenére, kormány által nevezett főfelügyelők, idegen lények járma alá jönnének s e két szerencsétlenség közül inkább az elsőt, a kisebbiket választaná.

A nyilatkozó városok nagyobb részint hasonló érzelmet nyilvánítottak a kir. felügyelők ellenében, s noha másrészről előadatott, hogy ez által a privilegiumok nem sértetnek és ha sértetnének is, semmit sem ártana, mert az országgyűlésnek feladata, hasznos reformokat tenni a főnnálló privilegiumok ellenére is, mint p. o. a jelen országgyűlés tette is már, midőn territoriális bíróság tekintetéből a curiákat városi hatóság alá vetette, mit akkor a városok nagyon is pártoltak; hogy a megyékkeli pacificatio tekintete, s a kormányynali szükséges kapcsolat nélkülözhetlenné teszi ezen felügyelőket stb. — a többség megmaradt ker. határozata mellett, miszerint a Főrendek által javaslott kir. felügyelőt el nem fogadá.

Bevégeztetvén a városi izenet s módosítások tárgyalása, a bányatörvény következett volna, de mielőtt ennek felolvasását az ítélő

mester elkezdé, élénk és keserű intermezzó származott, mely a mai gyűlést betölté.

Szentkirályi (Pest megye követe) ugyanis figyelmezteté a Rendeket, hogy a Főrendek heteken keresztül üléseket nem tartanak, sőt hire van, hogy a Jászkun s Hajdu kerületek rendezését egészen el akarják mellőzni, azon szín alatt, mintha ezekhez szólni mindaddig nem lehetne, míg a kir. városok iránt egyezés nem létesül. De ezen ürügy alaptalan; mert a kerületek rendezése nincs oly szoros és elválatlan kapcsolatban a kir. városok ügyével, hogy azt ettől elkülönözve felvenni nem lehetne. Egészen más ugyanis abban az administrativus rész, mert a kerületek több helységekől állanak, nem úgy, mint a kir. városok; de különben is a városok kereskedő és iparüző, a kerületek pedig szántóvető elemekből állanak. Ha pedig a kerületek rendezése és ettől függő szavazata bármely ürügy alatt jelen országgyűlésről kiszorítatik, ennek következése az lesz, hogy a kerületek a jövő országgyűlésre is rendezetlenül jöven fel, szavazatuk számíttatni ismét nem fog, s újra megkezdetik a szavazati jog és arány iránti kellemetlen s időlopó vita; a kormány pedig, miután a kir. városok rendezve lesznek és szavazattal birandanak, a rendezetlen kerületeket tettelegesen szavazattal fogja felruházni akarni. Szólo pedig, mintsem erre valaha reá álljon, inkább eláll a városi szavazatoktól is.

Ugyan mi okuk van a Főrendeknek e halogatásra? miért akarják a kerületek rendezését kijátszani? talán, hogy a kerületek nem érettek még politikai jogok gyakorlatára? De szólo azt hiszi, hogy szabadságra s jól rendezett állapotra minden néposztály érett. Komoly e dolog — úgymond szólo — s nem lehet vele tréfálni. A rendezési munkálat vágynak s várakozásokat ébresztett; s míg a tisztviselők petitiókat adnak a nép nevében ezen rendezés ellen, s üldözik azokat, kik a rendezést a nép nevében kívánják és sürgetik, addig a nép nyög a tisztviselők önkénye alatt.

Szólo ezután élénk képét adá a legújabb eseményeknek, miként történt tisztí vizsgálat azok ellen, kik a nép közkivánságát petitióba foglalták, mint nevezettek lázítóknak s büntetettek nagy bűnösökként a tisztviselők által. És pedig kicsodák ezen tisztviselők, hogy a derék fajjal így bánnak? Hát e nemes ősi jászkun faj nem érdemel-e valami jobbat, csak arra való-e, hogy az önkény játszószer legyen? De elég, ne többet erről, így végzé a szónok szavait, s végre felszólítá a jászkun követeket, hogy tegyék hivatalos kötelességöket, melylyel küldöiknek tartoznak, s szorgalmazzák a rendezést.

A tanácskozás szoros tárgyává tehát azon indítvány lett, hogy szólíttassanak fel a méltóságos Főrendek ülések tartására, s különösen a kerületek rendezéséről szóló törvényjavaslatok fölvételére. És ezen indítványt a többség el is fogadá. Mellékesen azonban hévvel s elkeseredéssel folytatatték a jászkun állapotok körül forgó szenvedélyes conversatió.

Elnök ő excellentiája ígéré, hogy nádor ő Fenségének be fogja jelenteni a Rendek kívánságát, mint erre már kerületi ülésből is felszólíttatott az illető kerületi elnökök által, hogy t. i. üléseket tartani méltóztassék; a Főrendek tanácskozásának tárgyát azonban nem hivé tanácsosnak kitűzni, mert ez a másik Tábla jogaiba avatkozás lenne; jobbnak véle elvárni az eredményt s ahhoz képest intézkedni. A jászkun petitiókat pedig és az ottani tisztviselőség ellen felhozott vádakát ide nem tartozóknak mondá, melyek a mai tanácskozásnak nem tárgyai, s kéré a Rendeket, hogy az efélék további hánytorgatásától álljanak el.

A jászkun kerületek váddal illetett követe Szluha mindent elkövetett, hogy megtámadójának adós ne maradjon. Ő kötelességét ismeri, tanácsot Pest követétől sem nem kér, sem el nem fogad. Forrásai, melyekből vádjait meríté, tisztátalanok s üres mendemondák. A jászkun követek soha sem idegenkedtek a rendezéstől, de úgy, hogy a kerület kíválságai meg ne maradjanak, ezeknek feláldozásával s oly feltételek alatt, mint a rendezési munkálatban foglaltatnak, soha el nem fogadják azt. El nem ismeri, hogy a rendezés által föltételeztetnék a kerületek szavazati joga, melyet azoknak a törvény adott.

Miket Pest követe a jászkun tisztviselők ellen vádképpen felhozott, azok nem idevalók; azonban mivel felhozattak, kénytelen szót emelni s azokat rágalmaknak nyilatkoztatni. Azon említett egyén nem a petitió-írás miatt büntetteték, hanem mert búzát lopott. Egyébiránt a szóló nem tartja szépnek üres mendemondák nyomán, ily nagy közönség előtt egész tisztviselőség ellen kivétel nélkül kikelni, s nem foghatja meg, mi gondja Pest követének a jászkunokra. Kiki seperjen a maga ajtaja előtt. Ha a jászkun tisztikar oly rossz volna is, a nádor főherczeg bizonyosan tudna módokat találni a visszaélések meggátlására, s ha ezt nem teszi, jele, hogy a dolog nem áll oly rosszúl. Azért Pest követe e hamis tudományát adja vissza annak, a kitől vette stb.

Ekként vont egyik szó maga után másik még keményebbet. *Az elnökség* többszöri kijelentése után is, mely ezt oly sértő con-

versationnak bélyegzé, melyre ő figyelmezni sem akar, még új szóváltások cseréltettek ki.

A vádló követ *Szentkirályi* megengedé, hogy ez csak egy kis conversatio, de azért szükségesnek tartá azt még folytatni, mert nagyobb hatást vár tőle, mint magától az izenettől. Élénk képét adá erre mindazoknak, mik régebben, de legközelebb is az érdeklett kerületben történtek, azzal fejezvé be beszédét, miszerint kötelességének tartja felszólalni, mert szemeivel látá az iszonyú visszaéléseket, s látá, hogy e derék nép, mely szabadságra teremtetett, nyomorú állapotban van a tisztviselők visszaélései miatt. Ez állapoton vagy az administratio gyökeres javítása által lehet segíteni, mit szóló óhajt, vagy ha ezt a Főrendek halogatása s a tisztviselők ármánykodása miatt el nem érheti, próbákkal támogatott nyilvános delatio, feladás által, mely a bűnösök kemény büntetését vonandja maga után. Szóló, ha erre lesz kényszerítve, nem fog késni próbáit bemutatni s országos vizsgálatot, de nem királyi biztosi eljárást, kérni.

Erre *Szluha* második szóváltása következett; az úgy mondtott rágalmakat visszautasítá, a vádlót tisztább jellemű forrásokra igazítá, a felhozott tényeket tagadá, a jászkun nép boldog létét erősíté, mely mindig kiállja a hasonlítást a Pest megyei néppel; a tisztviselők kezei tisztaságát azzal bizonyítá, hogy azok özvegyei, árvái szegények és sequestrum alatt vannak. Egyébiránt, ha van is a tisztviselői karban egy-két megrovást érdemlő egyén, azért nem szükség az egész tisztikart lealacsonyítani stb.

Vége sikerült a tanácskozásokat a rendes kerékvágásba téríteni, s a nyilatkozók többsége helyesnek találá, hogy miután egyrészről sürgető leirat érkezék, mintegy szemrehányásul a Táblának, másrészről pedig a Főrendek üléseket nem tartanak, és így ha az országgyűlésnek kevés sikere lesz, az az iránti vád csak őket érheti, s minthogy a Főrendek, mihelyt hozzájok átküldött tanácskozási anyag létezik, kötelesek üléseket tartani, hacsak az alsó Tábla kezdeményi jogát játékká nem akarjuk tenni: most, miután a Jászkun s Hajdu kerületek rendezése hozzájok át van küldve, szólíttassanak fel ülések tartására, s a nevezett tárgyaknak is minél előbbi tanácskozásba vételére.

(*Rendi Napló IV. köt. 22—45. lap.*)

CXLII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 május 7-én reggeli 9¹/₂ órakor.

Tárgy: A Karok és Rendek izenete a bányatörvény tárgyában.

Zarka ítélőmester felolvasá a magyar bányatörvény kimunkálásával megbízott kerületi választmány javaslata iránt készült izenetet, olvasni kezdé a bányatörvény-javaslatot, (Lásd Országgyűlési Iratok 133. sz. a) b.) különösen annak első részét, a bányai közjogot. Ma csak az adományozási és engedélyezési jogról szóló I. cikknek 6. §-a végeztetett el, mert magáról a cikknek felírásáról, úgy arról, hogy az adományozás és engedélyezés ne királyi, hanem koronai, azaz statusjognak neveztessek, hogy a vas azon érczek közzé, melyek adományozás alá tartoznak, ne számíttassék, hanem földesúri szabad és független magántulajdonnak tekintessék; végre a köszénbányákról hosszabb viták támadtak.

Elnök ő excellentiája előlegesen arra figyelmezteté a Rendeket, hogy rendelkezéseik által egyesek tulajdoni jogát ne sértsék, s a status jövedelmeit ne csonkítsák, melyeket, ha ez oldalról megrövidítenének, más uton kellene pótolni.

Kubinyi Ferencz (Nógrád megye követe) kijelenté, hogy a bányatörvény tervezésével megbízott választmány mindezen szempontokat kellő figyelembe vette. Kiemelé azután a bányaművelés fontosságát, hazánk egyik főiparágának mondván azt, mely sok ezer szegény embernek ad élelmet; a föld keblének rejtett kincseit felfedezi, mely nélkül azon kevés arany s ezüst sem léteznék a honban, mely most látható. Ezen fontos iparág ekkorig a megyei életből egészen ki volt küszöbölve, s ezért nem is volt iránta kellő nemzeti részvétel, melyet annak fontossága érdemlett volna. A kormány önhasznára fordítá e részvétlenséget, megsérté a bányapolgárok municipalis jogait s kiváltságait, s a kincstár önkénye alá vetette azokat. Innét sérelmek tömege származott, melyek azonban nem orvosoltattak, s miket a nemzet sem sürgetett elegendő erővel és sympathiával. Hogy e sérelmek valahára megszüntetessenek, ideje volt törvénnyel intézkedni. Az izenetből kihagyatva lát szóló egy figyelemre méltó szempontot, t. i., hogy miután a kiadott királyi leirat

értelmében a bányabíróságok is magyarul fognak itélni, okvetlen szükség volna magyar bányatörvényre, mi szerint ítéljenek, s ennek életbeléptetését a nemzetiség tekintete is igényli. — Helyeseltetett.

Az 1. §-t illetőleg két indítvány adatott elő, t. i. *Kubinyié*, hogy miután az érc nálunk nem királyi, hanem koronai tulajdon, és az adományzás is e szerint nem királyi, hanem koronai jog, és csak annyiban gyakoroltatik Ő Felsége által, a mennyiben Ő Felsége a status képviselője: ezen eszme e helyen világosan kifejeztessék, s a «királyi» szó kihagyassék. 2. *Br. Sztojkáé*, hogy a pénzverésre szükséges nemes érczektől az első szükségű ércznemek, milyen a vas, megkülönböztessenek, s ez utóbbiak adományzás tárgyai ne legyenek.

A második indítványt még jobban kifejté *Török Gábor* (*Arad megye követe*), kinek megyéjében a vas ekkorig mindig földesúri tulajdon volt, s a földesúrtól kárpótlás nélkül el sem is vétethetik. Ekkorig szabadon műveltették az, most pedig királyi adományzás s felső beavatkozás alá vették. Szóló ezt nem helyeselheti, s a vasat ezen 1. §-ban előszámlált, adományzás alá tartozó érczek közül kihagyatni kívánja.

Gróf Vay Dániel (*Korpona város követe*) így nyilatkozott e tárgyban: Az érczbányákat már a görögök, művelésükre felügyelési jogot gyakorolván, status-javaknak tekinték, mit Athénének lauriumi gazdag ezüsbányáit illető rendeletei bizonyítanak. A görög időkől lefolyt századok alatt folyvást épségben hagyaték minden népeknél e tan; és korunk egyik legnagyobb törvénytanára, Mittermayer szerint helyesen, mert ha a status nem gyakorolna felügyeleti jogot az érczbányák fölött, a pillanatokig jövedelmező, de végetlenül káros tolvajbányászat által a rendszeres és biztos bányászat háttérbe szoríttatnék. Szóló követ e sok százados gyakorlat szentesítette teoriát tisztelven, a felügyelési engedményezési jogot kétségbe nem vonja s megszorítani nem akarja. Azonban a koronának e senkit ki nem záró s meg nem szorító engedményezési jogát, általánosan mondaná ki, nem sorolván egyenként az érczek neveit; s ezt azért nem, mert a korona e felügyeleti s engedményezési jogokon kívül bir még mással, t. i. a bányai regalék jogával, és ezen jog a kormányok atyai szerelmének különös tárgya. A népek és kincstárak között a bánya-regalék fölött sok küzdés volt, melyeken röviden szemlét tart a szóló, leirván mint igyekeztek a terjeszkedő természetű kormányok minél tovább több s több ércz nemekre terjeszteti hódításaikat s a regaleszedési jogot, mint iparkodtak a bányákat saját monopoliummokká tenni, mint

igyekeztek ellenben a megszorító célzást észrevett népek, a kormányokat az engedményezés és felügyelés korlátai közzé visszaszorítani. Említé végre a bányáknak honunkbani állapotát, t. i. hogy a kormány a bányaregalénak legtöbb, de nem minden érezekekre nézve van birtokában s szükségesnek tartá, hogy ezen külömbség az érezeke külömböző nemei közt teherviselési tekintetben gondosan fenntartassék.

Minthogy azonban eféle szárazabb fejtegetések törvényhozó termünkben nem nagy figyelmet szoktak gerjeszteni, szoló követ le sem gombolyítá beszédének egész fonalát.

Az első indítványt számosan pártolák, okul adván, hogy a világosság s a nemzeti jogok érdeke megkívánják, hogy a status-jogok tisztán megkülönböztessenek a reservált királyi jogoktól; hogy a jus publicum mindenkor külömbséget tett a királyi és koronai jogok között. A törvényekben minél nagyobb világosságra kell szokni s készülni azon nem sokára bekövetkezendő időre, midőn elkülönző vonal huzódik majd a civilista s a status szükségek közt. Világ kezdete óta örökös és folytonos küzdelem volt a kormányok és népek közt a királyi és nemzeti jogok iránt; s éppen e kölcsönös féltékenység teszi szükségessé, hogy a törvényben semmi olyas ki ne mondassék, mi e részben semmi kétséget sem okozhatna.

Még többen pártolák a másik indítványt, hogy t. i. a vas az első §-ból kihagyassék.

A többség azonban, a *királyi* s *koronai* szavak közti külömbséget nem tartá oly figyelemre méltónak, hogy a miatt változást tett volna a szerkezetben; a vasra nézve pedig elégnek tartá, hogy a 10. §-ban ezen első szükségű czikkeket illetőleg fenn van tartva a bányavámtóli mentesség; és a vasbányák művelése előmozdítására szükségesnek, hogy azok a földesúri önkény alól kivéttessenek, mely alatt ha maradnának, senkinek sem lenne kedve vasérczet keresni; holott ha az adományozási jog a kormányra bizatik, minthogy ez az adományozást senkitől meg nem tagadhatja, de a már egyszer eladományozott bányát másnak többé nem adhatja, a művelő tökéletesen biztosítva lesz.

És így megmaradt a szerkezet.

Még hosszabb vitát okozott a köszénbányákról szoló 4. §., mi szerint a köszénbányák kutatása s fölkeresése faszükség pótlása tekintetéből, bányászati célokra mindenütt szabad, de művelésök a földesúron kívül másnak, csak e célból és csak királyi engedély s a földbirtokosnak fizetendő bér vagy a termék, vagy tízedrészének

kiszolgáltatása mellett engedtetik meg. Ezen rendelkezésben a többség a földesuri tulajdoni jognak, a szabad és független haszonvételeknek megszorítását látván, a §-t kihagyá. A 4-ik szakasz tehát kimaradt.

Az olvasás e napon csak a 2-ik cikkig haladt.

(Rendi Napló IV. köt. 45—62. lap.)

CXLIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 május 8-ikán, reggeli 9¹/₂ órákor.

Tárgy: A bányatörvény feletti folytatólagos tanácskozás.

A bányatörvény átnézése folytattaték a 2-ik cikktől, vagyis 7. §-tól kezdve a 13-ik cikkig, vagyis 60-ik §-ig. Bővebb vitatkozás fejlett ki a bányavámról (urbura) szóló 10-ik, a nemes érczek beváltása körüli kir. jogról szóló 17-ik, a külön bányaszékek felállítását rendelő 35-ik, ezen bányaszékek hatóságáról szóló 55. §. g) pontja, s a bányaugyek főlebbviteléről rendelkező 59. és 60-ik §§-ra nézve. — Mindezeknek kerületileg elfogadott szerkezete ezúttal is megmaradt, azon egyetlenegy változtatással, hogy a bánáti bányakerület (58. §.), *Vukovics* indítványára krassói kerületnek neveztetett, mivel a «Bánság» csak eszmében létezik, s nehogy a Bánság alatt valamely Magyarországtól külön tartomány értessék. Egyébiránt, a kerületi ülésekben könnyedén átfutott bányatörvény az országos ülésekben több gondnal s figyelemmel vizsgáltatott.

A mai nevezetesebb indítványok: 1. *Kubinyi* indítványa a 10-ik §-ra nézve, hogy a bányavám ¹/₁₀-ed részről, mely a választmány által javasoltatik, ¹/₂₀-ad részre szállíttassék, mert a bányaművelés igen nagy költséggel s tetemes áldozatokkal járván, a magas bányavám elnyomólag fogna arra hatni, mint a szerfeletti adó az ipar egyéb nemeire. Zsigmond törvénye szerint, mely későbbi törvények által sem módosított, a kormánynak csak huszadrész jár bányavám cím alatt. E törvényes bányavám tehát továbbra is maradjon meg, mert ennek mérsékelt mennyiségétől függ nagy részben a bányák jövődjé, s csak leszállított bányavám mellett remélhető a bányaművelés

felvirágzása. Egyszersmind minden lehető visszaélések elhárítására az érczek a kormánynak in crudo szolgáltatassanak ki. — Maradt a szerkezet.

2. A 17-ik §-ban, mely szerint a királyi kincstár az érczeket «a pénzverés költségei levonásával» köteles beváltani, azon módosítást akarta tételni *Szemere (Borsod megye követe)*, hogy a beváltás a «pénzverési költségek levonása nélkül» történjék, mert az által, ha az ércz beváltása alkalmával a pénzverési költség levonatik, a szegény bányaművelőkre nagy veszteség hárul, s rajtok, kik életüket, vagyonukat feláldozzák, roppant igazságtalanság történik. A bányám is csak azon czélból van behozva, hogy általa a pénzverés költségei fedeztessenek. — A többség nem pártolá.

3. Megújították a kerületi ülésekben bőven megvitatott indítvány, hogy a bányai bíráskodás a polgári helyhatóságokkal, t. i. megyei s városi bíróságokkal egyesíttessék. Ha ez Oroszországban lehetséges, miért nem minálunk? a territorialis bíráskodás tekintete megkívánja ezt; szükségtelenül a tisztviselők számát szaporítani nem kell stb. Azon Besztercze városi követ, kinek főképpen a városi kiváltságokból merített argumentumait az e tárgyban kerületi ülésről tudósítás alkalmával bővebben közöltük, most még hosszabb beszédben újítja meg ellenzését a városi hatóságtól elkülönözött bányabíróság ellen. *Elnök* ő excja s a többség azonban a szerkezetet védelmezé, és az meg is maradt. De abban meg nem nyugodott elnök ő excja, hogy a bíróság választásából Ő Felségének minden befolyása ki van zárva, s e részben változtatást sürgetett, de ez nem pártoltatott.

4. A 12-ik czikknél a horvát követ óvást tett arra nézve, hogy «a kapcsolt Részek» a szerkezetben nem egész czímmel jelennek meg. Óvása azonban, mint megszokott s erőnélküli prókatori fogás, visszautasítatott.

5. Az 58. §-ban, mint már említők, *bánati helyett krassói* tétellett.

6. A 13-ik czikknél két indítvány történt, t. i. a horvát követek a rodobói bányaszékhez tartozó horvát megyéktől a báni táblára kívánák intéztetni a fölebbvitelt. Ez ellen azonban nemcsak a szükségtelen s oknélküli elszigetelés tekintete, hanem a gyakorlat is szólván, a mennyiben t. i. a horvátországi váltóügyek a pesti váltó-feltörvényszékre, a horvát városok felebb vitt ügyei a magyar tárnokszékre, s minden pereik utolsó fokozaton a hétszemélyes táblára hozatnak jelenleg is, noha sokan méltányosságot akartak találni a kívánság kielégítésében, — a szerkezet maradt, a mint van. Másik indítvány azt tárgyazá, hogy a bányaugyekre, melyek száma úgyis csekély,

ügy, hogy azokat egy referens húsz nap alatt elvégezheti, külön kuriai osztály ne állíttassék, s azon rendelkezés is, hogy ez osztályhoz «ahoz értők neveztesse ki», mint felesleges és önmagától érthető, kihagyassék. A kérdések, melyek e bíróság előtt forognak, igen egyszerűek, mikhez mélyebb szaktudomány nem kívántatik; a bíró minőségét törvény által megszabni haszontalan akkor, midőn a kinevezettekért nem lehet a kinevezőt felelősségre vonni; s nevetséges dolog minden egyes codex alkotásakor újra meg újra kimondani a törvényben, hogy a bíró aztán dologhoz értő legyen ám; a szaktudósok is éppen úgy rosszul ítélhetnek, s zavart okozhatnak stb.

Feleltett ezekre, hogy a bányászat nem oly könnyű valami, mint sokan gondolják; ha volt is szaktudós, ki rosszul ítél, ebből még nem következik, hogy nem-szaktudós jól fog itélni; e tekintetből rendeltetett az ügyvédi censura is; éppen ez egyik oka dolgaink fonák menetelésének, mert állásunknál fogva mindenhez kell egy kicsit tudnunk, és semmit sem tudunk jól, s nem kívánunk mélyebb szaktudományt semmiben. Angol- s Franciaországban a nemzetnek a parlamentben mutatkozó többsége szerint, parlamentáris kormány által neveztetnek a bírák, mégis vannak bizonyos qualificatiók szabva, melyekkel birniok kell; annyival inkább nálunk, hol a kormány önkényesen nevezi választottjait. Hogy ezen qualificatiókra a kormány nem ügyel, s a törvényt nem tartja meg, ez nem argumentum; sőt éppen azért szükséges minél több védsánczot, minél több törvényes korlátot emelni elébe. Ha feleletre vonni nem lehetne is, de minél több törvényt sért, annál inkább ellene fordul a közvélemény stb. — Ez utóbbi okoknál fogva a szerkezet megtartatott.

Ezután a Karok és Rendek átmentek a Főrendek teremébe **elegyes ülésre.**

Innen visszajöve ismét felolvastattak az ott bemutatott s felolvasott tárgyak, jelesen: 1. a király születésnapja alkalmából tett üdvözlőfelírra érkezett leirat; 2. az országgyűlési szállások tárgyában megbízott választmány jelentése (O. I. 135. sz.); 3. a sérelmek és kívánatok összeszedésére és szerkesztésére kiküldött országos választmány jelentése. (O. I. 136. sz.) — Mindezek kinyomatni rendeltettek.

(*Rendi Napló IV. köt. 62—82. lap.*)

CXLIV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 május 9-ikén, 9^{1/2} órákor.

Tárgy: A bányatörvény folytatása.

Folytattaték a bányatörvény átnézése, kezdve a 14-ik czikktól (61. §.). A 61-ik §-ban azon változtatás történt, hogy nemcsak a bányabírák, hanem a jegyzők is, ha a bányajogból még ügyvédi bizonyáglevéllel nem bírnának, abból a királyi tábla bányai osztálya előtt vizsgálatot álljanak ki.

A 65. §-ban a krassói bányahelyek, Oravicza, Dognácska stb. specificus elszámálása kimarad, s a §. vége így tétetik: «minden egyéb tekintetben akár a krassói kerületben, akár másutt az országban és kapcsolt részekben bárhol létező bányavámtelepek kivétel nélkül az illető polgári hatóság alá tartoznak.»

A 82. §. után egy új 83. §. jön, következő tartalommal: Ha pedig a barátságos egyesülés nem sikerülne (t. i. a szükséges bányai segédszernek a földesuraktóli megszerzésére nézve), a becs választott bíróság által állapíttatik meg, melyhez a bányamivelő két tagot, a földbirtokos szinte két tagot s ezek ötödikül egy elnököt választanak. E szerint a mostani 83. §. 84-iké lesz, s belőle kimarad ezen kifejezés: «polgári s bányai hatóság által véghezvitt bírói szemle», miután t. i. az előbbi §-ban compromissionalis bíróság állíttatott fel. Hanem e helyett kimondatik, hogy a szükséges becsű az előbbi §-ban körülírt módon történik.

A 84-ik §-ban kimondott azon kötelessége a földes urnak, hogy bányai szükségekre a jobbágyaik s magok szükségén túl fennmaradó mennyiségből a polgári hatóság által meghatározandó áron fát tartozzanak szolgáltatni, kihagyatott, mint a földesuri tulajdoni jognak szükségtelen megszorítása, melyet csak az kívánhat, ki a kincstár jövedelmeit túlságosan szaporítani s a bányászatot gazdagítani akarja másik megrablásával. Mondatott ugyanis, hogy kisajátításnak csak nagy szükség esetén, közjó tekintetéből lehet helye; egyébiránt a status egyes emberek kárával nem gazdagodhatik; ha szüksége van valamire, segítsék közadózás útján minden lakosok, de nem csupán egye-

sek, tulajdonuknak feláldozásával. Ha a fát, bányászat kedvéért, erővel el lehet sajátítani a földes úrtól, ugyanazon joggal más egyéb tulajdont is el lehetne venni az ipar egyes ágainak elősegelésére; mert a statusnak, bár minden iparágat védeni kell, de sohasem szabad egyiket túlságosan emelni a másik rovására. Ilyen áldozatot legfeljebb csak a kamara hozhatna saját jószágain, de nem egyes magán földesurak.

Ez okokból a szerkezet elvettetett, valamint azon nógrádi módosítás is, hogy a bányáknak a fára nézve elővásárlási joguk legyen. — Sokan általánosan kétségbevonták a bányászat oly nagy fontosságát, minőt annak a bányászati választmány tulajdonított. A bányák inkább csak luxus cikkek az országokra nézve s jövedelem tekintetében hasonlóak a színházakhoz, melyekre csak azért költenek a kormányok, mivel fenntarásukat a nemzet dicsősége kívánja. Nyomorult ország lenne, mely csak a bányászatból akarna gazdagodni. Franciaországban 350 millió frank kering, noha arany, ezüst bányái nincsenek; Anglia arany s ezüst bányái: ipara s kereskedése; Spanyolország Dél-Amerika dúsgazdag bányáit birta s meritette, mégis szegény volt. Ezért tehát «sunt certi denique fines», melyeken túl a bányászatot védelmezni nem kell. — Az elővásárlásra nézve pedig különösen előhozatott, hogy afélet, egyedáruságokat gyűlölő korunk nem szenved meg, annyival kevésbbé szaporít. Az elővásárlási jog még rosszabb lenne, mint a kényszerített kisajátítás, mert a földes urral senki sem fogna alkut kötni fájára nézve, ha tudná, hogy azt a bánya tőle elsajátíthatja. Az ily korlátolt tulajdonú erdőbirtokos 10 öl fát sem adhatna el a szomszéd bányatulajdonosok engedelmével, s miután erdejét évtizedekig nagy gonddal s költséggel művelte, kénytelen volna fáját bizonyos önkényesen meghatározott áron odaadni, csak azért, mert valamely ábrándozónak bányát tetszett nyitni s ércz után turkálni szomszédságában.

A selmeczi bányaiskolát illetőleg (97—98. §.) indítványoztatott, hogy a tudományok magyar nyelven tanítása a szerkezetben kitésesék. Ez azonban, mint a magyar nyelv és nevelés tárgyához tartozó rendelkezés, e helyen fölöslegesnek tartatott s elmellőztetett.

A 28-ik cikkben (105. §.) előforduló adómentességet illetőleg ismét megújítja *Ghyczy Kálmán* (Komárom megye kövele) a kerületi ülésben bővebben említett indítványát az adómentesség ellen, nem oly értelemben ugyan, mint némelyek vették, hogy a bányapolgárok bányajövedelmeiktől az urbúrán (bányavámon) kívül még más adót is fizessenek s hol és a mennyiben jelenleg adómentesek, ezen

adómentességeket elveszítsék, hanem csak a mennyiben e §-ban új kiváltságról van szó, s nemcsak a bányamívelők magok, hanem a bányatisztek, fuvarozók, szénégetők, s ezek feleségei és családjai is, szóval mindazok, kik a bányászattal a legkisebb összeköttetésben vannak, nemcsak az adózástól, hanem mindennemű országos segedelmizéstől minden időre fölmentetnek, s így az adóróli rendelkezés anticipáltatik, s a jövő törvényhozás kezei az által, hogy itt a bányászoknak ígéret s kötelezés adatik, mintegy megkötötnék.

Noha másrésről, s különösen *Elnök* ő excja által is előhozott, hogy a bányászatnak különös kedvezés kell, mi nélkül annak felvirágzását nem várhatni, hogy itt olyan præmiumról van szó, melylyel az iparnak bizonyos ágait sokszor okvetlenül szükséges serkenteni és előmozdítani: a többség csakugyan kikerülhetlennek látá az adómentességről szóló 105. §-nak, ha nem egész elvetését is, de módosítását, mely a csongrádi szerkezet szerint így fogadtatott el: «105. §. a bányavámost adó bányapolgárok bányajövedelmeikre a 3-ik czikkben meghatározott bányavámon kívül minden országos segedelmizéstől teljesen mentesek. A bányavámost nem adó polgároknak bányajövedelmeikre, valamint a bányatiszteknek és munkásoknak e szakbeli keresetükre és foglalkozásukra nézve is adó tekintetében a közterhek felőli rendelkezésig, a mostani gyakorlat megtartatik.»

(*Rendi Napló IV. köt. 82—101. l.*)

CXLV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 május 10-én, reggeli 9^{1/2} órakor.

Tárgy: A bányatörvénykönyv folytatólagos tárgyalása.

A tanácskozások kezdetén egy bányavárosi követ visszavivén a Rendek figyelmét a 106. §-ra, e visszatérés következtében több, már előbbi napon átvizsgált §-okban is tétetett módosítás.

Így a 106. §. e kezdő szavai után: «ha mindazonáltal a bányapolgárok», következő pótlék-módosítás iktattaték: «bányatisztek, ezek

segédei és helyettesei, úgy a bányamunkások»; nehogy az itt előszámlált közadózttatási tárgyakról viselendő terhek alól ezek kivéteteknek érteszenek.

A 109. §. értelme pedig, miszerint a bányaműhelyek, s telepek a katonatartás és ezzel járó terhektől mentesekké tétetnek, úgy igazították, hogy e részben a törvény további rendelkezéseig a mostani gyakorlat maradjon meg.

Továbbá a 196. §-ban a réz és egyéb nem-nemes érczek helyett, a 19. §-ban elővásárlás végett megnevezett ércznemekre történt hivatkozás.

Ezek után tovább folytatattván, hol tegnap elhagyták vala a tárgyalás, az aranymosásra szükséges hely kisajátítását rendelő 279. §. kihagyásán kívül csupán szerkezeti s a törvény szövegét világosító igazítások tétettek.

A tárgyalás a 71. cikkig (301. §.) haladt.

(*Rendi Napló IV. köt. 102—108. l.*)

CXLVI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 május 11-én, reggeli 9^{1/2} órakor.

Tárgy: A bányatörvénykönyv hátralevő része.

Alig tétetett egy pár szerkezeti módosítás, vagy nyomtatási hiba kijavítása. Csupán a 103. cikk utolsó részében (462. §.), mely bányai jogokban a végrendelet nélküli örökösödést a korona-ügyésznek adja, történt változás; *Török Gábor (Arad megye követe)* ezen szabály ellen az eddigi szokásra hivatkozván, miszerint Arad megyében a vashánya tulajdonossága ily esetekben a földesurakra szálla.

Rövid vitatás után, az eddigi szokás fenntartása elhatározottván, a kérdéses szakasz akként módosították, hogy végrendelet hiányában az egyenes örökösök, ezek nem létében bezárólag negyediziglen az oldalrokonok örökölvén, hol mindezek nincsenek, a bányai jog a magszakadásról szóló törvények rendelete alá essék.

A bányatörvény tárgyalása befejeztetvén, az *elnök* kijelenti, hogy az ítélőmester annak idejében át fogja vinni a Főrendekhez.

(Rendi Napló IV. kötet 109—114. l.)

CXLVII—CLII. országos ülések egyedül a Főrendeknél tartattak.

Május 12-én vasárnap.

193. Kerületi ülés.

1844 május 13-án.

Elnökök: Cseh (Szerém), Lónyay Menyhért (Bereg). *Naplóvivő:* Majláth.

Tárgy: A napirend megállapítása. A komáromi kérvény.

A gyűlés tárgya lett volna a fölveendő tárgyak sorozata, de ezt az elnökség által előlegesen benyújtott komáromi petitió körül támadt viták csaknem egészen kiszoríták, úgy, hogy csak ülés végén, minél rövidebben, tétetett indítvány, hogy holnapi ülésben mindenek előtt a vallási tárgy (királyi leirat, s a Főrendeknek azon pontok iránti válasza, melyek iránt még nincs egyesség) azután pedig Fiume s Buccari városok és a türmezei kerület rendezése vétessék föl, mely utóbbiak tárgyalására május közepe tüzetett ki. — És ebben történt megállapodás; noha *egy megyei követ* emlékezteté a Rendeket, hogy a megyei munkálatnak a Főrendekhez átküldése két kérdéstől van felfüggesztve, melyet, miután már irántuk utasítások érkeztek, lényegesen pedig már előbb meg valának vitatva; röviden, szavazás által el lehetne végezni; úgymint a verificatio kérdése és zsidó orvosok ügye; továbbá, hogy a XVI szepességi városok és szabad községek iránti törvényezikk föl vételére szinte május 15-ike tüzetett ki. A sérelmek föl vételét csupán *egy kerület követe* sürgeté.

A komáromi petitió benyújtása *egy megyei követnek* azon kérdésre adott alkalmat, vajjon szükségképp el kell-e minden petitiót fogadni, mely az országgyűlésre benyujtatik? Mire válaszoltatott, hogy ez attól függ, minő eszme köttetik össze az elfogadással? A valódi elfogadás abban áll, midőn az országgyűlés a petitióban foglalt sérelmet elismeri s annak pártolására föllép; s ily értelemben sok

petitio nem lesz elfogadható; ellenben felolvasni minden petitiót szükséges, hogy tudva legyen, mi foglaltatik benne, mert lehet p. o. petitio, melyben valaki az iránt panaszkodik, hogy a kurián igazságtalan ítéletet nyert; az ilyet azonnal vissza kell utasítani, mihelyest tartalma tudva van.

Bővebb vita fejlett ki nem annyira a petitionalis jognak már több ízben megvitatott elve s lényege, mint annak kezelése s alkalmazása felett. Azon véleménynek, hogy a petitio, mint a megyék municipalis jogát sértő s veszélyeztető, egyszerűen visszautasíttassék, csak *Fehér megye* volt egyenes és határozott pártolója; egyébiránt az összes testület elismeri a kérelmezési jog fontos életelvét, s véleménykülönbségek csak azon kérdésben tűntek fel, vajjon a benyújtott kérelmet azonnal fel kelljen-e olvasni, vagy előbb a petitionalis választmányhoz utasítani véleményadás végett?

Ugyanazon megyei követ, *Huszár (Nógrád megye követe)*, ki első felszólalása által a hosszabb vitatásra alkalmat adott, a dolog érdemébe is belebocsátkozott és mint jelen volt szemtanú bizonyosságot tett az eljárás törvényessége mellett, s éppen ez okból a petitiót, mint alaptalant, visszautasíttatni kíváná.

Erre azonban *Beöthy és Klauzál* felszólalván, egyezőleg kívánák, hogy a kérelmezési jog, melynek kivívása ez országgyűlésnek is annyi munkájába került, ez esetben annyival inkább épen és menten tartassék, mert oly követekről van szó, kik a haladási párt zászlói alá tartoznak.

Maga az érdeklett követek egyike, *Ghyezy* is törvényesnek ismeré a petitio útját, s oly alkotmányos eszköznek, melyet használni mindenkinek egyformán szabad e hazában; és a nélkül, hogy ez alkalommal a jelen kérelemnek törvényességébe vagy érdemébe ereszkednék, örömét nyilvánítá a felett, hogy a folyamodók a nyilvánosság útját választották és mint saját érdekében álló dolgot sürgeté, hogy a kérelem fölvetessék.

Azonban, mint teljes egyetértés volt a vezérkövetek közt a felett, hogy a kérelmezési jog épsége ez alkalommal is sértetlen állapotban és tiszteletben tartassék, úgy a felolvasásra nézve, mint már említők, ellenkező nézetek nyilatkoztak. *Pest követe Szentkirályi*, ugyanis úgy látá, hogy miután választmány van, melyhez a petitiók a fehéri kérelem ideje óta rendszerint utasíttatni szoktak, az előleges felolvasásnak nincs helye, sem értelme; hogy az valódi időpazarlás, és szükségesnek tartá, hogy a kérelmezési jog szabályoztassék, s bizonyos megállapított gyakorlat szerint kezeltessék.

Ellenben *Beöthy* (Bihar megye), *Klauzál* (Csongrád megye), *Perczel* (Tolna megye), *Tomcsányi* (Békés megye követe) szükségesnek tarták az azonnali felolvasást, mert addig, míg valamely benyújtott kérelem fel nem olvastatik, tudni sem lehet, vajjon szükséges-e azt választmányhoz utasítani; mert a kérelmek tárgyalásának ez a legegyszerűbb és a fehéri, zombori, szabadkai stb. esetben is gyakorlott módja, melytől a Rendekek némely egyes, kevésbé fontos esetekben, csak időnyerés tekintetéből tértek el; mert szabad sajtó nem létében, minden nyilvánosság csak az országgyűlési testület üléseiben van pontosítva, s ezen nyilvánosság annál nagyobb, minél többen s több ízben hallják a felolvasott kérelmet; mert az egyszer benyújtott kérelem e Tábla tulajdona lett, és így egyes követeké is, kiket annak megismerése jogától a méltányos többség sem foszthatja meg, mert e szerint nem tehetnének eleget abbeli köteleességüknek, hogy küldöiknek hitelesen referáljanak; mert azon elvből, hogy a petitiókat felolvasatlanul kell a választmányhoz utasítani, anomaliák következnek; a szerint p. o. az országgyűlés utolsó napjaiban nem lehetne többé petitiót adni be, mert akkor már a választmány nem működhetik; és jöhet elő eset, hogy a petitio egyenesen a választmányi tagok elleni panaszt foglal magában stb.

A másik vélemény pártolói éppen a nagybecsű kérelmezési jog érdekében tarták szükségesnek, hogy ezen jog szabályoztassék, rendszerezéssé, salakjától megtisztíttassék, annak még gyöngé s teljesebben ki nem fejlett embryoja ápoltsassék, s tárgyalás nélküli pusztán felolvasás által semmi cél nem láttak elérve. Szükséges e jogot, hogy becsét megtartsa, bizonyos határozott rendszer szerint kezelni. Éppen ez okból állítottatott fel a petitionalis választmány, mint óvószerszám a kérelmezési joggal visszaélés s azon e jog ellenében felhordatni szokott szemrehányás ellen, hogy a petitiók által az országgyűlési rágalmak s piszkolódások színhelye lesz, hol nemtelen bosszúvágy fogja üzni galád játékát. Mikor a Fehér vármegyei eset fennforgott, még akkor nem volt e célra kiküldött választmány; akkor tehát természetesen volt, hogy a kérelem felolvasatott; de éppen azon eset adott alkalmat a szükség érzésére, hogy a kérelmezési jog szabályoztassék s ezért rendeltetett a választmány, mely egészen haszontalan volna, ha a petitiók már előbb felolvasatnának. Ez által egy lépés megtörtént már a kérelmezési jog rendezésére; hátra van még, hogy azon választmány utasítással is ellátsassék arra nézve, mily kérelmeket fogadjon el s milyeket ne, mert ha mindenkinek szabad lesz az országgyűlésre bárminő mocskos petitiót beadni, úgy

a megyei pártoknak folyvást nyílt alkalom leendő boszút állani ellenfeleiken; új táplálék adatik a szenvedelmeknek, a pártok kibékülése lehetetlenné vagy igen nehézvé tétetik; mi a nemzeti jellemet rongálja, s magának a becses kérelmi jognak hatását csökkenti.

Szentkirályi, ki a felolvasás szüksége ellen először nyilatkozott, ezen argumentumok nagyobb részét el nem vállalá; ő semmit sem fél attól, hogy petitiók által az országgyűlés pizskolódások tárháza lenne, mert a nyilvánosság meg szokta gyógyítani a maga által ütött sebeket; ő egyenesen gyakorlati lehetőség s kivihetőség tekintetéből tette indítványát; lehet ugyanis eset, hogy valaki egy pár száz ives munkát nyújt be az országgyűlésnek; ezt csak nem lehet itt teljes ülésben felolvasni azért, hogy pár ember talán kívánja felolvasását. Ugyan e mellett szól más alkotmányos országok, Anglia, Franciaország példája is, hol a kérelmezési jog szinte ilyképpen gyakoroltatik.

Szavazásra tüzetvén a kérdés: felolvastassék-e a komáromi kérelemlevél, vagy ne? 39 megye 18 ellen nem akará azt felolvasztatni. Komárom maga nem szavazott. A kevesebbbségben maradt, azonnali felolvasást kívánó megyék: Arad, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Mármaros, Nyitra, Pozsony, Szabolcs, Temes, Tolna, Torna, Torontál, Ung, Zólyom.

Szavazás közben még élénk szóváltások történtek, kölesönös czáfolatok némely állításokra. — Azon aggodalomra nézve, hogy petitiók által az országgyűlés pizskolódások tára lesz, felhozatott, hogy azok büntetésére vannak törvényes módok, melyekkel a megtörtént visszaélést sujtani lehet; de azért, hogy a petitióban rágalom foglaltathatik, annak előleges felolvasását gátolni akarni éppen oly veszélyes mód, mint a praeventiv könyvvizsgálat rendszabálya, mely mellett hasonló okoskodások szoktak felhozatni. — Egy *másik megyei követ* a választmányban zárt testületet látván, annak jogokat adni nem akar, önkényétől tart és kívánja, hogy minden kezdemény a követi Táblától induljon ki.

Feleltetett erre *Pest megye követe* által, miként sajnálja, hogy egyszerű indítványa által, melynek semmi egyéb célja nem volt, mint hogy a kérelmi jog gyakorlatában bizonyos megállapodott rendszer létesüljön, oly vádakra adott alkalmat, mintha valamely haza elleni vétket követett volna el. A választmány önkényétől nincs mit tartani, mert az a Tábla többségének kifolyása, s annak véleménye nem kötelező, hanem a Tábla vizsgálata alá kerül, mely azt elvetheti.

A kevesebbbségben maradtak közül némelyek a többség közlött

határozata által sértve láták megyéjök jogait, s kívánák, hogy a kérelmet megyéjök számára még a választmányi véleményadás előtt leirathassák; mit, hogy a jegyzőnél megtegyenek, ebben őket senki sem gátolhatja; valamint abban sem, hogy ha megyéjök küld hozzájuk valamely kérelmet oly meghagyással, hogy azt felolvassák, azt csakugyan fel is olvashassák.

Szó jöven elő arról is, vajjon a többségnek van-e joga mindenre? midőn ezt némelyek állítnák, mások tagadnák, *Tolna megye követ* azon magyarázatot adá, hogy a többségnek ugyan absolute minden szabad, de azt is a méltányosság korlátolja némely esetben, hogy jogával vissza ne éljen a kevesebbség ellenében. Így p. o. ő, mint követ, beszélhetne e tárgyban folyvást három napig, s ha ezt tenné, jogával élne; de a méltányosság megkivánja, hogy jogával ily módon vissza ne éljen, mert a legnagyobb igaztól a legnagyobb képtelenségig csak egy lépés van.

Ugy szinte fenntartá magának a kevesebbség, hogy ezen határozat csak a jelen esetre szolgáljon s jövődre általános szabályul el ne fogadtassék, s elvképpen ki ne mondassék, hogy semmi petitiót előlegesen felolvastatni ne lehessen; mire a többség is reá állott.

Végre az elnökség bemutatá Baranya megye s a Hajdú kerület új követének megbízó leveleit, melyek az igazolási választmányhoz utasítottak, a holnapi tanácskozás tárgyaúl pedig a vallás tárgyában érkezett kegyelmes királyi leirat tüzetett ki.

194. Kerületi ülés.

1844 május 14-én.

Elnökök: Uray (Bereg), Cseh (Szerém). *Naplóvivő:* Majláth.
Jegyző: Szentkirályi Mórész.

Tárgy: A vallás tárgyában kiadott kegyelmes királyi válasz.

Miután az *elnökség* négy darab, már az országos ülésben bejelentett s egyenkint indigenatust tárgyzó folyamodást mutatott be, s *Palóczy* kerületi jegyző felolvasta a verificaló választmánynak Temes új követe Ambrózy György, Baranya új követe Scitovszky

Márton és a Hajdu kerület új követei Fogthúy János és Kovács Sámuel megbízó leveleiknek bemutatásáról szóló jelentését. *Szentkirályi* jegyző által felolvastatott *a vallás tárgyában folyó 1844-ik évi márczius 25-ikéről érkezett kegyelmes királyi válasz*, mely az Orsz. Iratok közt 125. szám alatt foglaltatik s következőleg hangzik:

Ő császári apostoli királyi Felsége nevében kegyelmesen tudtul adandó, miképp a vallás tárgyabani törvényjavaslat iránt, múlt-év július 5-éről kiadott kegyelmes királyi válasz soraiból eléggé világos az, hogy Ő Felsége, midőn az ország Karait és Rendeit annak szellemében az ezután kötendő vegyes házasságokból születendő gyermekek vallásbeli neveltetésére nézve, valamint elvben üdvös úgy biztos intézkedés teendésére utasította, azt a lelkiismeret szabadsága megmentésének céljából s azon nyíltan kijelentett szándékkal tevő, hogy a vegyes házasságokra lépő felektől minden kényszerítés, melyet e tárgyra parancsolólag hozandó törvényes rendelkezés előidézne, eltávolíttassék, s oly út követtessék, mely a katholika és más törvényesen bevett vallások elveivel vagy egybehangzó, vagy azoknak legalább sérelmes ne legyen. — Miket az ország Rendei múlt-év július 8-ikáról az érdemben Ő Felségének fölterjesztettek, azokat Ő Felsége ujólag szorgalmasan megfontolta és legfelsőbb szándokának tisztaságában az ország Rendeiknek kegyelmesen tudtokul adja, miképp azok által, melyek ezen felterjesztésben foglaltattak, Ő Felsége a csak imént előbocsátott nézetektől el nem mozdíthatott, s kegyelmesen úgy vélekedik, miképp oly törvénybe, melynek parancsoló rendelkezésével és egyiknek-másiknak vallása elveivel ellenkező kötelezés meghagyásával a lelkiismeretek szabadságán, mit az ország Rendei is ugyanazon alázatos fölterjesztésükben minden módon épen hagyatnak, akármi erőszakolás követtessék el, meg nem egyezhet. Ugyanazért Ő Felsége, jóllehet a katholika valláshoz erősen ragaszkodik, midőn mindazáltal mind a lelkiismeret szabadsága, mind az imént fölemlített kegyelmes királyi válaszban, a vegyes házasságokból született gyermekek vallásbeli nevelésére nézve kijelentett tökéletes viszonyosság tekintetéből, az ily házasságokra lépők ezen nevelésre nézve eltökélett szándokuk kivitelében nem akadályoztathatnak, ezekhez alkalmazólag kegyelmesen megkívánja, miképp elkerültetvén minden parancsoló törvényi rendelkezés, a vegyes házasságokból születendő gyermekek vallásbeli neveléséről, kölcsönös szabad egyezkedés által kötendő írott, vagy szóbeli magán megegyesülésekkel határozni, az ily házasságokra lépő felekre önmagokra tartozik és az ilynemű magán-szerződés

megtartása ugyanazon egyezkedő feleknek jó hiszemükre bizassék egyáltalában, a nélkül, hogy azok az ily kölcsönös fogadásuk betöltésére törvényes vagy politikai úton kényszeríthetessenek. Midőn azért az ily rendelkezés által minden, valamint a parancsoló törvényből folyandó kellemetlenségeknek, úgy az ország Rendei által is, amaz annyiszor említett királyi válaszban megérintett szerződéseknek természetére és következményeire nézve nyilvánított aggodalmaknak eleje vétetik, Ő Felsége kegyelmesen megkívánja, miképp a fölterjesztett törvényjavaslat az előbocsátottakhoz alkalmaztassék és így módosítva, az ide vonatkozó további rendelkezésekkel együtt, legfelsőbb jóváhagyás alá mielőbb fölterjesztessék. — Egyébiránt Ő Felsége stb. Bécsben, márczius 25-én, 1844. Szögyényi László s. k.

Palóczy (Borsod megye követe): A hely — úgy mond — melyen állasz, szent! e szavakat hallá egykor az előtte égett, de meg nem emésztődött csipkebokorból hangzani a zsidók hajdani törvényhozója. E szavak felséges jelentését, s hatályos voltát sohasem érzém mélyebben, mint e jelen ünnepélyes pillanatban és helyen. Hallám az elnöki jelentésből, hogy napirendre kitzúve a vallás dolga van. Hallám felolvastatni az említett tárgyban folyó évi márczius 25-ről kiadott kegyelmes királyi választ, s körültekintve látom, hogy a törvényhozás helyén s a nemzet képviselői diszes sorában állok és szölok, ezeknél fogva azon ünnepélyes szózat hangzik szivemben «a hely, melyen állasz, szent». Legelsőbbben is abbéli érzetemet kell kifejeznem, hogy ha a józan emberi elme a gondviselés tetteiben a végtelen isteni bölcseséget tisztelni meg nem tanulta, s nem tapasztalta volna, hogy az isteni mindenhatóság az emberi tehetetlenségben szokta magát megdicsőíteni; méltán azt kellene kérdezni: miért s honnét van, hogy a vallás, az ég legbecsesebb ajándéka, annyi bajt okoz? Az vigasztal e részben némileg, hogy nem maga a vallás, hanem annak ürügye okozza e bajokat, s ez lett legrettentőbb ostroma a balsors csapásitól különben is eléggé nyomasztott emberiségnek. A természet legborzasztóbb tüneményei, a földrengés, tűzokádó hegyek, orkánok, döghalál, iszonyú eseményeket idéztek ugyan elő, de nem hosszas ideig, s a földgömbnek illető legkevés részeit zaklatják; míg a vallás ürügye alatti türelmetlenség, ezen cherubin palástba öltözött szörnyeteg, minden századokon keresztül a föld minden részén egyaránt s folytonosan űzi gyászos működéseit. És miért van ez? Azért, mert az emberek összezavarták a vallást a theológiával; a vallás helyett theológiát tanulnak és tanítanak.

A keresztyén vallás alkotója vallást, nem pedig theológiát tanított, s lerontván azon közfalakat, melyeket önkény és babona vont az emberek között, azon vallás alapjává, melyeket tanított, s mely alapon, mint kösziklán építette fel közönséges anyaszentegyházát: a szabadságot, isten előtti egyenlőséget és az atyafiúi szeretetet tette. Oh de ez nem tartott sokáig, mert alig ment vissza a mennybe, alig tűnt le egy-két nemzedék mennybemenetele után, mindjárt át kezdett alakulni, s majd is egészen átalakult a vallás theológiává. A fejedelmek theologusok, a theologusok pedig fejedelmekké lettek. Száz meg száz felekezet támadt, melyek közül mindegyik csak egyedül magát tartotta igaz hiten levőnek, minden más felekezetet eretnekké bélyegezve a menyország és üdvösség kulcsait önkényesen kezeibe ragadta, másokat abból kizárt s poklokra taszított, sőt a mint egyik hatalmasabb volt a másiknál, ezzel üldözésének pallosa, égő máglyák által még e földön elkezdé megizleltetni a pokol kinjait. Meg fog győződni ezeknek igazságáról minden, ki az eklézsiái históriának több helyen ember vérbe s könnyekbe mártott tollal írt lapjait olvassa. Azt pedig megmondta a mult napokban Pest jeles követe, hogy a ki a históriából nem tanul, azzal beszélni nem lehet. Nincs ország, nemzet, vallásfelekezet Európában, ha legfeljebb a jámbor quakkereket kiveszszük, mely vallásos türelmetlenségével magát s évkönyveit be nem szennyezte volna s valahányszor ezt cselekvé, nem igazság, hanem hatalom vala a győző ok. Azonban minden külsország, nemzet és vallási felekezet mossa saját szennyeit, s orvosolja önkörében saját bajait. Én egyiknek hibáját sem mentem, sőt azokat, tőlük egyiránt undorodva, rosszalom és szólok egyedül azokról, mik hazánkban történtek; mi szóljunk csak azokról, mik hazánkban történtek.

Alig hatott be a reformatió hazánkba, azonnal kegyetlen törvények hozattak az evangélikusok ellen II. Lajos alatt. Elhallgatom ezúttal, mik történtek Rudolf, II. Ferdinánd s I. Leopold királyaink alatt. Az uralkodásuk alatt történt súlyos sérelmeket csak igen rövid időre orvoslották a bécsi, linczi és szatmári békekötések. Jelesen alig készült meg 1711-ben a szatmári béke, négy év múlva már azt rendelte az 1715-iki 30. t.-cz., hogy az evangélikusok egész vallási állapotukra nézve egyedül a királyi kegyelemtől s resolútióktól függjenek. E törvény a bécsi, linczi és szatmári békekötéseken ejtett halálos seb vala, s az üldözések tovább is oly keserőséggel folytatattak, hogy a magyarországi protestánsok a II. József császár által kiadott pusztá tolerantiale edictumot is fejedelmi magas kegyelem s

jótétemény gyanánt üdvözölték. Majd a böcs és kegyes II. Leopold kerülén trónra, ő alatta hozatott az 1790/1 : 26. t.-cz., mint tartalmában mondatik, a közös haza polgárai közti béke s egyetértés örök időkg fenntartásának eszközlésére. S meddig tartottak azon örök idők?! Alig másfél évig, mert már 1792-ben megjelent a gyűlöletes reversálisokat használni megengedő rendelet, s nemsokára követte azt a hat heti oktatást létre juttatott felső parancs. A protestánsok untalan sürgették bokros sérelmeik orvoslását s budai zsinatuk canonainak megerősítését a trón előtt; de nem boldogultak, sőt 40 év mulva tudtokra adatott, hogy említett canonaik Bécsben eltévedvén, azokra akadni nem lehet. Így folytak a dolgok, míg 1833. évi január hónap örökre emlékezetes kilenczedik napján Bihar harsány szózata fel nem rázta a veszteglést, s a vallás dolga országgyűlési tanácskozás tárgyává lön.

1839/40-ki diétán fölterjesztetett egy törvényjavaslat, de mivel a fölterjesztés csak a diéta vége felé történt, arra Ő Felsége akkor választ nem adott. Végre mult évi július 5. s folyó évi márczius 25-éről érkezének már két rendbeli királyi válaszok. Ezekhez akarok és fogok szólni. Az 1840 május 7-én tett országos felírás szerint mind a két Tábla abban egyezett meg, hogy a vegyes házasságokból születendő mindkét nemű gyermekek egyiránt atyjok vallásában neveltessenek; s e mód legjobb, legezlszerűbb és a közóhajtásnak legjobban felel meg. Azon országos felírásra jött egy királyi válasz 1843 július 5-éről. E királyi válasz bevezető szakasza, mely az egésznek egy harmadát teszi, szép szavakat foglal magában, és sokat ígér; jelesen azt mondja, hogy jó királyunk is arra törekszik, hogy a különböző vallású polgárok közt, a béke s egyetértés tökéletesen helyreálljon, s igéri, hogy Ő Felségét is néhai nagyatyja, II. Leopoldnak szelleme lelkesíti. De mindezek után miből áll a végeredmény? Abból, hogy a királyi válasz derekán s végén az nyilvánítatik, hogy Ő Felsége attól, miként a vegyes házasságokból születendő gyermekek mindenkor atyjok vallásában neveltessenek, nem idegen ugyan, mindazáltal előbb a felek közti egyezkedés kísértessék meg, s az említett közönséges szabály teljesülésének csak akkor legyen helye, ha a felek különben meg nem egyezhetnének. Erre csakhamar azt jelentette fel a két Tábla újabb felírásában, hogy a javaslott módhoz nem járulhat, mert azáltal a reversálisok törvényesíttetnének. Látván a kormány, hogy július 5-iki resolútiója azért nem fogadtatott el, mert abból igen világosan kitűnik a reversálisok törvényesítésére törekvő szándék, folyó évi márczius 25-én újabb leiratot bocsátott ki, s

ebben, hogy a reversálisok szaga nagyon meg ne érezzék, más, de azért csak egyazon célra vezető módot javasol, s e javaslatát oly homályos kifejezésekbe burkolja, hogy annak Oedipusa nem egy könnyen akadand, s e homályosság is alkalmasint szándékos, hogy t. i. a jövőben hozandó törvényt annál többfelé lehessen magyarázni.

A július 5. és márczius 25-ki kegyelmes királyi leiratok egymással összeütköznek. Ugyanis a július 5-ki resolútióban levő azon fejedelmi nyilatkozat, hogy Ő Felsége azon rendelkezéstől, miszerint a gyermekek mindenkor atyjok vallásában neveltessenek, nem idegen, a márczius 25-iki leiratban teljesen visszahúzatik, s nyilván és háromszor ismételve mondatik ki, hogy Ő Felsége e tárgyban semmi kényszerítő, vagy parancsoló törvény hozásához nem járuland. Továbbá az utóbbi királyi leirat azt mondja, hogy a gyermekek nevelése egyedül és kirekesztőleg a szülők egyezkedésére bizassék, az egyezkedések teljesítése vagy felbontása azonban szabad akaratukra hagyassék, s azok teljesítésére se kormányi, se törvényes úton ne kényszeríttessenek. Ezen mód is összeütközik az előbbi javaslattal, csak hogy ennél külsőleg szelidebbnek látszik. Jól kell azonban reá figyelmezní, hogy egyikben vagy másikban meg ne botoljunk, mert az utóbbi resolútióban három helyütt mondatván ki határozottan az, hogy Ő Felsége e részben parancsoló törvényt hozatni nem enged, azon utóbbi resolúció arról, hogy akkor, ha a felek meg nem egyeznek, vagy az egyességet felbontják, vagy közülök egyik vagy másik, vagy mindketten meghalnak, mi történjék? éppen nem rendelkezik. Itt azonban ellenvetést tehetne valaki, hogy ezen észrevétel nem áll; mert hiszen kezünkben levén a toll és kezdeményi jog, fogjuk meg, s vegyük úgy, hogy Ő Felsége még most sem húzta vissza előbbi nyilatkozatát, miszerint attól, hogy a vegyes házasságból született gyermekek, mindenkor atyjok vallásában neveltessenek, nem idegen, s tegyük törvényjavaslatunkban alapnak, azontúl pedig tegyük oda, kivétel gyanánt a szülei egyezkedések és azok felbontásának szabadon hagyását és végre azt, hogy ha az egyesség felbontatik, vagy az atya meghal, a gyermekek atyjok vallását követni tartozzanak. De ezen ellenvetés nem áll, és én annak eredményeitől igen fázom; mert miután, mit mindig ismételnem kell: ki van mondva az utóbbi resolútióban, hogy Ő Felsége parancsoló törvényt hozatni nem enged, ha a törvényt a felebbi módon szerkesztenők, könnyen azt felelnék reá, hogy azt helyben nem hagyják. De még ez semmi sem volna, hanem azt is kaphatjuk igen könnyen feleletül, hogy Ő Felsége a

parancsoló törvényhez továbbá sem járulván, azzal mi is végképp hagyjunk fel. A mennyiben azonban a szülői egyezkedés törvénybe iktatásához és alkalmaztatólagos fejtegetéséhez, bár feltételesen, már részünkről is hozzájárultunk, és így attól többé el sem távozhattunk: annak eszméjét a törvényben továbbá is tartsuk meg, mit fogunk akkor csinálni? Azt, hogy ily úton belemászván a bajba, melyből többé tisztességesen ki nem vergődhetünk, eddig erős lábon álló törvényjavaslatunkat magunk teszszük ingadozóvá.

Igen nagy homályt és bajt okozó körülmény az is, hogy a szülői egyezkedés készítési idejének meghatározását is nagy sötétség fedi. Az első leirat «sponsi» kifejezését használván, a *sponsi* szó jegybenjárókat tévén, úgy értethetik, hogy a házasság előtti időt rendeli azon egyezkedések készítésére; de már a második leiratban ezen kifejezések fordulván elő: «matrimonia talia contrahentes» és «partes mixta connubia ineuntes» ki fogja megmagyarázni, hogy azon kifejezések házasság előtti vagy utáni időt tesznek-e? Sőt ki áll jót azért is, hogy nem fogják-e azon kifejezéseket még oda is magyarázni, hogy a házasság előtti egyezkedés ugyan érvénytelen, kivált ha az már részint teljesedésbe hajtani is elkezdett, de a házasság utáni érvényes? Mindezeket most nem tudjuk, de később önkényesen magyarázó resolúciókkal majd elrántják szemünk elől a függönyt.

Továbbá, bár némelyek előtt talán csekélységnek látszik, nem mellőzhetem el azt is megjegyezni, hogy az első resolúcióban ezen kifejezés fordul elő: «e lege receptis christianæ fidei confessionibus» és így ott a katholika és egyéb vallások a «christianæ fidei confessiones» nevezet alatt egyaránt és egyenlően bennfoglaltatnak. De az utóbbi resolúcióban már az mondatik, hogy «catholicæ aliarumque lege receptarum religionum» s így a katholika és egyéb vallások között világos különbség tételik; az ily különbség tételek alatt pedig az evangélikusokra nézve (már hiában! elégszer tapasztaltuk) valami kétes baj rejlik. Az is mondatik az utóbbi resolúcióban, hogy «talis ineatur via, quæ principiis catholicæ aliarumque lege receptarum religionum consentanea sit vel saltem non præjudicet»; de bezzeg éppen azon út feltalálása a kérdések kérdése! Bár csak az, a ki a reversalist oly homályos modorban szerkesztette, maga lett volna szíves oly utat javasolni. Most nem lehet felőle egyebet gondolni annál, hogy ezen kifejezésnek ellenkezője is állani fog, azaz, hogy a katholika hit elveivel meg nem egyező, vagy annak állítólag sérelmet okozó szülei egyezkedések nem lesznek érvényesek. Már pedig az 1791: 26. t.-czikkben nyilván ki lévén mondva az, hogy a más vallásra át-

menetel a római katolikus hit elveivel ellenkezik: ebből természetesen következik, hogy egy katolikus nem fog oly egyességet köthetni, miszerint a gyermekek a katolikus hiten kívül, bármely más vallásban is neveltethessenek. Ellenben a protestánsoknak az fog mondatni, mi a jelen diétán is mondatott már, hogy halljátok! a ti vallástok tana senkit sem zár ki a mennyországból, sőt egyenesen azt tanítja, hogy bármely más vallásban is lehet üdvözülni, és így ha gyermekeitek más vallásban neveltetnek is, ez vallástok elveivel nem ellenkezően s azoknak sérelmet nem okozván, az általotok kötött egyezkedések mind érvényesek. Ily úton is tehát mindig csak a protestánsok fognak veszíteni és fogyni.

Azt is mondja az első királyi leirat, hogy a készítendő törvényjavaslatban oly módról kell gondoskodni, mely az ország lakosai közzé a vallásosság és erkölcsiség kárával becsúszott köz- és magánviszálykodásokat hathatósan elfojtsa. Már, szabad legyen kérdezni, vajjon a vallásosság és erkölcsiség romlására lehet-e sikeresebb és hatályosabb módot találni annál, mi az utóbbi királyi leiratban van? Magyarország törvénye azt mondja: «contractus contrahentibus legem ponit», a természet és nemzeteké pedig azt: «pacta sunt servanda = a szerződéseket meg kell tartani»; az utóbbi királyi leiratban pedig törvény által szándékoztatik azon elv felállíttatni, hogy egyezkedni a vallásról, ezen legérdekesebb tárgyról, mindenkinek szabad, de úgy, hogy ez egyezkedést bármikor felbonthassa, s rajta se törvény, se bíró fegyvere ne fogjon. Hasznára lesz-e ez a vallásosságnak és erkölcsiségnek, nem fogja-e ezen mód elerkölcsteleníteni a népet, nem ezernyi czivódás fog-e e miatt az egymás által keservesen megcsalott házastársak közt keletkezni? s ki lesz köztök orvos és vigasztaló? nem lesz-e több zavar az országban, mint ekkoráig. Mondatik továbbá az utóbbi királyi leiratban, hogy a hozandó törvényt össze kell egyeztetni a lelkiismeret teljes szabadságával. De kérdem, a javaslott módon hogy lesz fenntartva a lelkiismeret szabadsága? Hiszen a nevelendő gyermeknek még se vallásos fogalma, se lelkiismereti szabadsága nincs. Az apa és anya pedig, ha jobbnak látja, gyermekét nem a maga, hanem más vallásban nevelni: lelkiismereti szabadságának gyakorlatával inkább ő maga menjen át a jobbnak ítélt vallásra. Így vége minden vitának s a gyermek feletti egyezkedésre nem lesz szükség; oly apák s anyák pedig, kik ezt nem cselekszik gyermekeik irányában vagy zsarnokok vagy hypocriták.

Nem lehet elfogadni az utóbbi királyi leiratot még azért se, mert azon egyezkedési módnak törvénybe iktatásával, a protestánsok

elvi felforgattatnának. A protestantismus fő elve ugyanis az, hogy vallást az emberben csak a szív benső meggyőződése szülhet; a protestantismus terjesztésére vezető más út s eszköz nincsen. Ha tehát még törvény által hivatik fel, s mintegy ingereltetik a protestáns is arra, hogy a protestáns szellemet jól fel nem fogó egyének, s még némely értetlenebb papok is ily lélekvásárlási módokhoz nyúljanak, még több zavar, veszekedés botrány lesz az országban, mint eddig. A házasságok között is több leendne azon egyezkedési mód behozatala által a házi viszálykodások használatára alkalom, eszköz, mód és fegyver. A legboldogabb házasságban is olykor-olykor felhők boronganak a házi béke és csend egén; ha már a házasságok összezúzódnak, vagy egyik a másikat valamely engedélyre igyekszik bírni, legelső ellenfegyver, melylyel élni fog, azon fenyegetés lesz, hogy más különben a gyermekek nevelése iránti közös egyességet felbontandja; s a szegény gyermek egy év alatt 3—4-féle iskolán is keresztül fog hurczoltatni. Egyébiránt az ily házi csatákban végre is többnyire az asszonyok lesznek győzedelmesek.

Azon gyöngéd körbe, mit szülői hatalomnak neveznek, a közállománynak, törvényhozó s végrehajtó hatalomnak, vagy éppen nem, vagy csak a legnagyobb vigyázattal kell beleavatkozni. A szülői hatalom régibb minden pozitív vallásnál, régibb minden törvényhozásnál. A természet adta azon hatalmat a szülőknek, s arról törvényt hozni nemcsak felesleges, hanem káros is. Polgári külhatalomnak legfőlebb is csak akkor lehet és kell a szülők házi körébe bocsátkozni, ha azok gyermekeik nevelését vagy egészen elmulasztják, vagy azokat erkölctelenségre tanítják. Végre az úgynevezett permissiv törvények sohasem jók, mert határozatlanok, és sokféle magyarázhatók lévén, önkényre nyitnak utat. Legjobbak a rövid és határozottan parancsoló törvények, s jelenleg is, mintsem ingátog törvényt hozzunk, jobb, ha az 1790/1. törvényezikknél maradunk, ez legalább azt rendelve, hogy ha az apa katolikus, minden gyermek katolikus legyen, a katolikusokra nézve határozott, s nem föltételes; a resolútióbeli javaslat által pedig még a katolikusok állapota is habzóvá tétetik.

Vélekedésem szerint tehát ezen márczius 25-iki resolútiót sem lehetvén elfogadni, jónak itélném az el nem fogadás okait egy újabb felírásban gyökeresen kifejteni, Ő Felségének feljelenteni s kérni, hogy fölterjesztett ebbeli előbbi javaslatunk mellett általánosan megmaradván, azt kegyelmesen megerősíteni méltóztassék. Mi a márczius 25-iki resolútióban foglalt azon valóban fejedelmi nyilatkozást illeti,

hogy a vallás dolgában alkotandó törvényt a lelkiismeret szabadságán és a teljes viszonyosságon kell alapítani; ezt én is örömmel elfogadom; magát pedig az elvet, oly felségesnek tartom, hogy az vajha Lissabontól Kaukazusig minden fejedelem s törvényhozó keblében visszazengene. Sajnálom azonban, hogy e szép elv, a lelkiismeret-szabadság és a viszonyosság a resolúcióban csakis elméletileg van kimondva, tetteleg pedig alkalmazva nincs.

Mindazáltal mindazt, a mi jó, meg kell ragadnunk, tehát ezen dicső elvet is. Ezt pedig kétféleképp lehet cselekednünk: *általánosan* és *részletesen*. Jelentsük be tehát Ő Felségének, hogy mi azon elvet már Ő Felségét megelőzőleg általánosan elfogadtuk, a mult országgyűlésről átmaradt vallásos tárgyak felett a két Tábla közötti értekezés alatt lévő pontok iránt készített törvényjavaslatnak 5. §-ában nyilván kifejezvé, hogy az «evangelikus valláson lévők polgári, vallási s egyházi viszonyaikra nézve, mind egymás közt, mind a katolikus vallás és egyház irányában, a teljes egyenlőség és viszonyosság szolgál zsinór-mértékül». Mivel pedig a mélt. Főrendek nem akarják ezt elfogadni s azt kívánják, hogy az 5. §-tól álljunk el, hozzájuk küldendő újabb izenetünkben jó lesz a lelkiismeret szabadságának és a viszonyosság elveinek Ő Felsége resolúciójában lett kimondására hivatkozva felelnünk.

Mi pedig a tisztelt elv *részletes* alkalmazását illeti: mi már ezt is nagy részben teljesítettük, mert fölterjesztett és újra fölterjesztendő törvényjavaslatunkban a vegyes házások összeeskötésének ezentúli módja, a házasságon kívül született s talált gyermekek, az iskolákba kölcsönösen járhatás, a külföldi főiskolákra kimehetés, a stola s egyéb papi fizetések megszüntetése, a lakosság megengedése, a temetők közössége, a magyar ezredekhez alkalmazandó evangelikus lelkészek iránti rendelkezéseink, mind a viszonyosság elvének tetteleges alkalmazásából eredtek. Továbbá följelenthetnők, hogy mivel a lelkiismeretszabadság és viszonyosság Ő Felsége által kimondott szent és bölcs elvei tetteleges alkalmazásának legfőképp a leglényegesebb tárgynál, úgymint a szabad átmenetel megengedésénél van helye, mi, Ő Felsége kegyelmes felszólítását örömmel követve, azon elveket ott, és kiváltképp ott fogjuk alkalmazni.

Annak pedig, a ki azon ellenvetést tenné, hogy javaslatom elfogadásának azon eredménye fogna lenni, hogy a jelen diétán sem fogna vallási törvényt alkotni: ezennel azt felelem, hogy ez valóban oly szomorú esemény lenne, melyen magam is búsan felsóhajtánék; egyszersmind azonban oly lélekismeretes meggyőződéssel tér-

nék innét vissza küldömhez, hogy abban, miképp *minden áron* törvényt hozzunk, semmiképp meg nem egyezhetem; és a későbbi bizonyos megbánást igen drágán meg nem vásárolhatom. Én a jövődök fátyola alá nem látok; erősen hiszem mindazonáltal, hogy a vallás dolga így a mint van, sokáig már csakugyan nem maradhat s maradni nem is fog s azt a clerus és a hierarchia is jól meggondolja, mert előtte sincsenek az örök végzés könyvei feltárva. Ne bizza el magát a hierarchia nagy hatalmában s mindenhatóknak tetsző pártfogóiban, mert jöhet reménytelenül egy nap, melyen nagy lesz a számadás. Ki hitte volna előre, hogy VII. Gergely és VI. Sándor pápák után egy Ganganelli fog ülni Szent Péter székében? ki hitte volna, hogy a XVIII. század közepén a még akkor sötét Portugal és Spanyolországokban egy marquis Pombul és Aranda találkozik, a kik nagyobbak lévén századaiknál, a hatalmas jezsuitákat egy nap alatt összefogdostatván, száműzni bátorkodjanak? És mégis mind ez megtörtént!

A protestánsok buzgó hálával köszönik a nemzet nemeslelkű képviselőinek mellettök tett fáradozásait, s habár hasztalanok lennének is e fáradozások, nemeslelkű férfiak! a protestánsok hálája fog lebegni sirotok felett még akkor is, mikor poraitok már elmállottak s küzdéstekért a jelen- és utókor áldása lesz pályabérek. Mi pedig szeressük és tiszteljük a vallást, de hagyjuk magukra minden theológusokat, s tartsuk azt tanaik és munkáikról, mit II. Frigyes tartott, ki könyvtárnokának egykor megparancsolta, hogy könyvtárából minden theologusi foliansokat szórasson ki, azonban később parancsát visszavonván, ott hagyatta azokat, azt mondván rólok, hogy az emberi ész tévelygéseinek is kell, hogy legyen emléke a könyvtárakban. Tiszteljük és becsüljük egymásban a polgári erényeket, bármely templomba járunk is különben; fogjunk kezet közös hazánk boldogítására, s ha vész fenyegeti azt, összevetett vállakkal siessünk oltalmazására. Egy istent, egy királyt, egy hazát tisztelve, karoljuk össze egymást a hazafiúi viszonyos szeretet karjaival, s a vallásos sürlődások zivatarának átokteljes zúgásai közt is emeljen fel és vigasztaljon bennünket azon szent hit és remény, hogy hasztalan minden emberi erőlködés az igazság ellen, mely előbb-utóbb csakugyan diadalát ünneplendi.

Radvánszky (Zólyom megye követe): A vallásos pacificatiókon épült 1791-iki 26. t.-czikktől minden jót várt a haza, mert annak valódi értelme a pacificatiók szelleméből vala magyarázandó, s mert jótékony célzatáról kezeskedett II. Leopold felvilágosodott

nagy lelke s királyi leirata. De azonnal elkezdődtek az ezen czikknek balmagyarázatán épült reversalisok általi sérelmek; a protestánsok eleget panaszkodtak, s akkor még könnyű lett volna a kormánynak segíteni, mely azonban halogatta az orvoslást. Ily esetben a segítség, melynek a végrehajtó hatalomtól kell vala kieredni, alólról szokott jönni. Napról-napra növekedvén s mérgesedvén a baj, országgyűlési szönyegre került. Ismét jól látta a kormány, hogy a vallásos sérelmek orvoslása nemzeti kívánsággá vált, mert a főrendi Tábla is pártolta azokat és mégis jött-e segítség? Nem, mert a kormány vagy nem akart segíteni, vagy el nem készült a tárgyra. Hét püspök elkezdte a vegyes házasságok ügyébeni izgatást s törvénytelen lépéseket; a kormány látta az innét eredt országos zavart, a törvényhatóságok untilig representáltak, és jött e mindezekre segítség? — Szinte nem! Újabb időben úgy látszik, átlátta a kormány, hogy az intézkedést ezen sérelmes ügyben tovább halasztani nem lehet, s leiratában felállította a lelkiismereti szabadság és a viszonyosság szent elveit. Ezt szónok hálásan fogadja ugyan, de nem érti, miért nem nyúl hát a kormány tetteleg azon módokhoz és eszközökhöz, melyek ezen elvekből logice folynak; melyek egyedül lennének képesek minden vallási viszályt eltemetni, s annyi milliónak felrázott keblében lelki nyugalmat újra teremteni. Nem intézkedik vagy azért, mert nem mer, vagy mivel reményli, hogy a rossz magától megszűnendik. Segítségnek pedig inkább felülről, mint alulról kellene jönni. Törvény a szülék kezeit nem kötheti; ők gyermekeiket azon vallásban fogják nevelni, melyben nekik tetszik, mint minden ember fiát arisztokratának vagy demokratának, vagy bármi másnak nevelheti. Miért akar csak palliativ gyógyszereket alkalmazni? A kegyelmes királyi leiratban sok a szép szó, de kevés a valódi jó.

Szóló a második leirat szerkezetét sokkal rosszabbnak, veszélyesebbnek tartja az elsőnél, azaz a július 5-ikénél. Ezen kifejezés «*talís ineatur via, quæ principiis catholicæ religionis etc. non præjudicet*»; a hierarchia kezébe erős fegyvert ad, mert azt, úgy lehet magyarázni, a hogy tetszik, mert ezen szavakkal éppen úgy fog előállani, mint az «*absque tamen præjudicio religionis*» szavakkal, melyek a bécsi pacificatióba is Boeskey hire s tudta nélkül csúsztak be, melyek noha később Mátyás főherczeg felvilágosító resolútiót, «*explanatorium decretum*»-ot adott ki, igen sok bajt okoztak. Az ezen szavakban foglalt ferdén magyarázott értelem szerint is az egész protestantismust meg lehet támadni, mert az is præjudicál a catholicismusnak. Jobb lett volna e helyett így tenni «*quæ conscientiæ*

non præjudicet» ; ezen kifejezés egyezett volna meg a lelkiismereti szabadság elvével. Nem helyesli továbbá szónok ezen kifejezést sem : «Suam Majestatem quantumvis religioni catholicæ firmiter adhæreat» stb., mert itt Ő Felsége nem úgy szól, mint a katolikus hit képviselője, hanem mint Magyarország királya, kinek egyenlő oltalma alatt áll minden vallás e hazában. Kevésbbé jónak tartja szóló a jelen királyi leiratot az előbbinél azért is, mert a mi abban feltétele-sen jó volt, az itt abszolút rosszal, t. i. a felek által felbontható egyezkedéssel cseréltetik fel. Ez annyi, mint a törvényben erkölcstelen-séget mondani ki. Csak a positiv, minden esetben kötelező törvény az, mely külső, törvénytelen befolyás ellen biztosít ; annival inkább kell óvakodni minden ilyes rendelkezéstől, milyen a királyi leiratban javasoltatik, mert ismeretes a klerus proselyta-vadászata, s bizonyos, hogy a clerus ily rendelkezés mellett gyakorolni fogja lélekhalászó befolyását, s ezen egyezkedésekből kevés idő múlva reversalisok lesz-nek. Hiszen a reversalisok egyenesen ellene vannak az 1791-iki tör-vény szellemének is, mégis kitudta abból azokat a papság magya-rázni ; mennyivel könnyebben fogná következtetni ezen rendelkezésből, melyben a reversalisok surrogatumának maga le van téve.

Ime az új törvény még el sem készült, s szóló már is tud a maga megyéjében esetet, hogy egy katolikus lelkész reversális követelése nélkül és áldással ajánlkozott a vegyes hitű párt összeadni, ha meg-esküsznek, hogy gyermekeiket katolikus vallásban fogják neveltetni. Ez már egy új mód, s a papság leleményes esze még többet is fog kitalálni. Ha ily visszaélések ellen a felső kormányzékhez folyamo-dik a törvényhatóság, ki kezeskedik, hogy azok kezeskedni fognak, s nem azt mondják majd, hogy a törvényben esküvésről szó sincs. Hátha a szülők előbb halnak meg, mintsem a gyermekek neveléséről gondoskodtak, mi fog akkor történni ? stb. Mindezen s egyéb okokból, az előtte szóló Borsod megye érdemes követének értelmében a királyi leiratot el nem fogadja s az előbbi felirathoz ragaszkodik.

Zsoldos Ignác (*Veszprém megye követe*) : Szükségesnek látja a kedélyek mielőbbi lecsillapítását, és pedig azért, hogy az ország figyelme s ereje az anyagi haladás, ipar és kereskede-s felé fordulhasson. A kormány semmivel sem tudná úgy lekötölezni a nemzetet, mintha «motos componeret fluctus.» Valamint azonban nem elég, hogy a beteghez orvos jöjjön, hanem kell, hogy ügyes orvos is ; s alkalmas gyógyszerre is van szükség, épp úgy nem elég a baj megszüntetésére, hogy törvény legyen, hanem szükség, hogy a törvény «czélszerű» is legyen, s így czélszerű törvény is kell.

Szóló nem lát okot az előbbeni határozattól elállani; azonban a kegyelmes királyi leirat, véleménye szerint, pusztá és általános visszavettetéset nem érdemel. Vannak abban jó elvek, melyek a kormány, főrendi Tábla s papság ellenében sikerrel használhatók, miután azoktól a kormány többé vissza nem léphet.

Báró Rudnyánszky (Esztergomi főkáptalan követe): Felséges királyunknak alattvalói iránti atyai szívéről, szeretetéről, valamint a kormány jó akaratáról meg vagyok győződve; mind az által állásomnál s küldő káptalanom utasításánál fogva is kötelességem kijelenteni, hogy e királyi leirat ugyanazon elven alapulván, melyen a minapi, kénytelen vagyok akkor tett nyilatkozatomra ezúttal is hivatkozni s abban megmaradni. Ne méltóztassanak a tek. Rendekek ezt ellenszegülésre vagy engedetlenségre magyarázni; nem más ez, mint azon sajnós megvallás, hogy a klerus a leiratban foglalt szabályokat, vallása elveivel megegyeztetni nem tudja, s hogy a vallásos elv sértése neki fáj, nem pedig, mintha a törvénytől, ha szentesítetik, az engedelmisséget akarná megtagadni. Ha az 1790-iki hongyűlésben Balogh Péter, nógrádi követ nyilatkozása közhelyeslést nyert, melynélfogva ő azt állítá, hogy protestans atyáinkfiai fájdalmaikat, sérelmeiket igazságosan adhatják elő, mert az természeti kötelességök, joguk: miért kellene azt rosszállani a katolikus klerusnak, ki a hozandó vallásos törvényre nézve mindig kész azt tenni, mit tőle állása s a haza egyéb polgáraival közös kötelessége parancsolólag kívánni fog? Ragaszkodik Ő Felsége is a leirat szerint a katolikus elvekhez, kívánja a lelkiismeret szabadságát maga épségében fenntartani. Ezek után én az ismert garantiát a gyermekeknek katolikus vallásbani neveltetését s a katolikus elveket biztosíttatni óhajtom, mert azon bizonytalanságnál fogva, melyet a leirattól következtethetni, a klerus a vegyes házasságok copulatiójához nem fog járulhatni. Szabhatnak ugyan a tek. Karok a klerusra szigorú szabályokat, de hová vezet ez, a hazánkban és külföldön történtek eléggé tanusítják. Illő és czélszerű-e valakit századunkban lelkiismerete ellen kényszeríteni? azt a tek. Karok és Rendekek bölcsességére bízom.

Szentkirályi Móricz, kerületi jegyző: Úgy látszik, a főtisztelendő úr talán azért ellenzi a kegyelmes királyi leirat elfogadását, s azért nem járulhat hozzá, mert azt hiszi, hogy mivel ő — a főtisztelendő úr — ellenzi, a Rendekek csak azért is elfogadják. De nagyon esalódik! Azon régi politika, hogy p. o. csak azért is ellenezni kell valamit, mert a personalis mondja, — nem áll többé,

most nem azt nézzük többé: ki, hanem: mit mond. Ő tehát elfogadja a főtisztelendő úr véleményét, azaz a királyi leiratot nem fogadja el. Pótló utasításánál fogva csak is annyiban véli elfogadhatónak, a mennyiben az a vallásszabadságot és viszonyosságot kimondja. — A hozandó törvény főelve legyen, hogy a gyermekek mindig atyjok vallását kövessék, s kivételként legyen szabad a szülőknek másként rendelkezni. Ez egyezkedés a gyermek 7-ik évével a törvényhatóság-nak bejelentessék, és mondassék ki a törvényben, hogy 18 éves korán túl mindenki szabadon választhasson magának vallást; a gyermekeket ugyanazon pap, ki a feleket összeadta, keresztelje. Csak ezen egy feltét alatt járul a törvényjavaslat módosításához, mit ha a Rendekek elfogadni nem akarnának, (*Nem fogadjuk el!*) úgy a törvényjavaslatot egész kiterjedésében pártolja.

Zsedényi (*Szepes megye követe*) azon axiomával kezdé beszédét, miszerint a múlt elesett hatalmunkból, és csak a jövődönnek vagyunk urai, és ez volna azon álláspont, melyen mind vallási, mind más kérdések fekszenek. Ha pedig a Karok és Rendekek azt elismerik, hogy a vallási kérdésnek tisztába hozása és a kedélyeknek ez általi megnyugtatója nélkül a többi haladási kérdések közül szerencsésen nem működhetünk: úgy álljunk össze, csak egy boldogabb jövődőt tartván szemeink előtt, ne vigyük át a kérdést azon türelmetlenségi mezőre, melyen a jó ügyet az engesztelhetetlen gyűlölség hosszas háborúja minden eshetőségeinek kiteendjük. Fordulási ponton áll ügyünk, ha a célhoz vezető egyedüli basist nem mellőzzük, és bevégzett tények velünk szemközti állásában recriminációkra az időt nem vesztegetjük. Szóló az állandó béke magvainak elhíntését csak úgy remélheti, ha a protestánsok törvényes állásának, ha nem is egyszerrei, de legalább fokenkinti javítása mellett, a római katolikusoknak azt mutatjuk, hogy ezen javítás végeredményében a katolikusok valódi érdekeit nem veszedelmezteti, és a különböző vallások elveinek és alkotmányos álladalmának viszonyos tiszteletben tartása mellett csak oda törekedünk, hogy mindenik vallás tulajdon körében szabadon mozoghasson, és a különböző vallásfelekezetbelieknek polgári jogegyenlősége vivassék ki. Szóló mindenek előtt azon nézetét kívánta constataálni, miszerint nem valami fanatizmus vagy szenteskedés okozza a mai időkben, és különösen hazánkban a vallásbeli surlódásokat, de azon tévelygő szerencsétlen vélemény, mintha az egyik vallást követők a más vallásfelekezetbeliek iránt föltett határozott rossz célzattal volnának.

Elmultak az intolerantia azon órái, melyekben a katolikusok

tűzzel-vassal kiirtani vagy megtéríteni akarták a protestánsokat, és viszont a protestánsok a katolikusokra akarták tolni saját vallásukat; hanem van minden vallásfelekezetbelieknél egy kevésbé felvilágosodott számos osztály, mely azon sugallásoknak akkor is, ha nem alaposak, hinni kész, mintha jogait veszedelem fenyegetné. Ezen hiedelemnek engedve, úgy látszik, hogy másokat megtámadni akarnak, holott másról nem gondolkoznak, mint önvédelmükről. És így nem a fanatizmust, mely most nem létezik, legyőzni, de azon félelemnek, azon bizodalmatlanságnak kell véget vetni, mely kölcsönös és azért veszedelmes. Meg kell a polgárokat arról győzni, hogy a mint a különböző vallásfelekezetbeliek egymásnak ártani nem akarnak, úgy nem is árthatnak. Ezen meggyőződés okvetlen előzménye minden partialis törvénynek. De hogy teremthetni ezen meggyőződést? Igen egyszerűen, a főkormánynak szilárdsága és részrehajlatlansága által; egyedül ez azon eszköz, melynek az ellenségeskedések és surlódások csiráihoz alkalmazva, foganata csalhatatlan. Ha ezen részrehajlatlanság nem teljes, nem állandó, minden más palliatív eszközök elégtelenek. A nagy többség boldogságot, szellemi prosperitást, anyagi jólétet csak a nyugalom ölében talál, és azon kormány, mely erről kezeskedik, minden egyesek ingerültsége daczára, a lakosoknak számíthatatlan és győzhetlen többsége által körülvéve és gyámoltatva leend. Szóló a nyugalom alatt a törvényes szabadságot érti; mert önkény alatt nincs nyugalom, és annak okát, hogy a birtokosok és a nem birtokosok, kiknek direct érdekei nagy ellentétben vannak, állandó harcban nincsenek, csak abban keresi, hogy mint azok arról meg vannak győződve, hogy birtokukban a törvény és kormány által oltalmaztatnak, úgy ezek is tudják, hogy szorgalmuk és munkájok által szereshető tulajdonnak birtokában hasonló szilárdsággal fognak oltalmaztatni; ha pedig ma erőszakkal birtokot szereznek, azt holnap hasonló erőszak folytán elveszíthetik, és így transigálnak a helyett, hogy egymást megtámadnák. Ezen elvet a vallásra, mint minden más érdekre is alkalmazni kell, és így, hogyha minden vallásfelekezetbeliek tudják azt, hogy jogaikban fenntartatnak, egyik a másiknak nem árthat, mindnyájan békével lesznek, és egy idealis elsőbbségről le fognak mondani, melyet elérni lehetetlen, mert a pártok önmagok visszatartóztatják futásukat oly akadály előtt, melyről előre tudják, hogy le nem győzhetik. Ezekből már most azt következteti szóló, hogy a mint a protestánsok 1839-ben méltán nyughatatlanságban voltak, azt tapasztalván, hogy az 1790: 26. t.-cz. végrehajtása azon szigorú pártfogásra nem talált, melyet joggal követelhettek;

úgy viszont most nyugalomnak visszanyeréséhez teljes reményünk van, midőn a kormány egész részrehajlatlansággal, az egyenlőség elvéből indulva, egy oly törvényjavaslathoz járul, mely által az újabb surlódásoknak véget vetni kíván. De hogya a tek. Karok és Rendek semmi alkura nem lépvn, törvényt nem hoznak, akkor hol lesz azon részrehajlatlanságnak basisa, melyet a kormánytól követelünk? Ugyanis a Karok és Rendek a vegyes házasságból származott surlódásokat a reversalisoknak eltörlése mellett, a törvénynek azon parancsoló rendelete által, miszerint a gyermekek az apa vallását követni kötelesek, megszüntetni kívánják; ezt szóló is legegyszerűbb, legtisztább eszköznek tartja; de a kormány az egyezkedési szabadságot a szüléknek megadván, csak ennek nem sikerülte esetében járul a Karok és Rendek javaslatához. Főkérdés tehát: vajjon az egyezkedési tehetséget a törvénybe iktatván, oly áron vásároljuk-e meg akkor a törvényt, mely hazánk vagy akármelyik vallásnak jogait és érdekeit veszedelmeztetné; és másodsor: van-e reményünk, hogy ha ezen szempillanatot elmulasztjuk, jövődében jobb törvényt alkothatunk?

A mi az elsőt illeti, szóló mindenek előtt arra figyelmezteti a Karokat és Rendeket, hogy jelenleg nemcsak a vegyes, de a tiszta házasságokban élő protestáns szülők is reversalisok mellett és nélkül gyermekeiket a római katolikus vallásban neveltették. Tehát az egyezkedési tehetségnek törvénybe iktatása által semmi újat nem rendelnénk, de a fennálló gyakorlatot szabályoznók, és pedig a protestánsok érdekében két szempontból: először, mert a reversalisokat, azaz a házasság előtti oly kötésekelt eltörlőnénk, melyeknek betöltését az egyezkedőkön kívül egy harmadik is követelheti, melyek ellen a panasz általános, és melyek eddig csak a protestánsok érdekei ellen voltak gyakorlatban. Másodsor, mert a reciprocitás elvét megállapítván, nemcsak a protestáns, de a katolikus apa is arra hatalmaztatnék föl, miszerint gyermekeit más vallásban nevelheti.

Ily törvény jobb a mostani állapotnál és azt minden áron annyival kevésbbé vásároljuk mennyivel bizonyosabb, hogy ezen egyezkedésnek kötelező ereje nem lévén, a szülők is ezeknek semmi becsot nem fognak tulajdonítani és utoljára ezekkel egészen felhagyni, maradván a törvénynek azon rendelete, hogy a gyermekek az apa vallásában neveltessenek. — Szóló pedig ezt nézi életkérdésnek, melyhez ha egyenes úton nem, tehát mellékes úton is eljutni jó. Ez azon reciprocitásnak elve, melyet ha nem is minden vallásos viszonyokban egyszerre, de legalább a vegyes házasságokra nézve most érhetni el; s egy létrafokkal tovább ér azon lajtorján, mely azon köfalra ve-

zet, hol a vallásbeli jogegyenlőség zászlaja lobog. És ki az széles e honban, ki ezen csúcsra egyszerre fölrepülni tudna? Ha Borsod követének ily erős szárnyai volnának, vigye föl a szőlőt is, de engedje, hogy szárnyainak erősségét eleve vizsgálja meg, mert röptében lebukni és csontjait eltörni nem szeretné.

Az 1790-iki országgyűlés alatt június 22-én hazánknak protestánsai egy folyamodást nyújtottak az ország Rendeihez, melyben a vegyes házasságban élő szülőknek gyermekeik nevelése iránti egyezkedési tehetséget megadni és annak nem sikerülte esetében azt kívánták, hogy a gyermekek nemök vallását kövessék; életök 18-ik évét elérvén, az áttérés szabad legyen. Midőn tehát most a királyi válasz még ezen kérésnél is kedvezőbb javaslatot tesz, azt egészen félretenni nagy hiba volna. Ezen válasz folytán a status a vegyes házasságokból született gyermekeknek vallásos nevelésébe beavatkozni nem akar, de azon elvek befolyásának engedi át a tért, melyeket a vallás az illető szülőknek már zsenge sziveikbe csepegtette; és a mint ezen hit szilárd vagy ingadozó: a szilárd hit oly egyezkedéstől óvni fogja az apát vagy anyát, mely elveibe ütközik, az ingadozó hit pedig átadni gyermekeiket egy más vallásnak, mely szilárdabb elveket fog önteni a gyermekek szívébe, mint azok voltak, melyeket az apa vagy anya saját vallásában nyerhetett. — Hogyha tehát a római catholica ecclesia azt hiszi, hogy az ő vallásos nevelése a protestánsokét felülmúlja, akkor bizonyos lehet, hogy egy jó katolikus apa gyermekeit más vallásban neveltetni nem fogja. Ha viszont a protestáns meg van győződve, hogy hitsorsosai oly nevelést kapnak, mely őket megmásolhatlan édes kötelékkel vallásukhoz csatolja, hogy ha a protestáns anya, úgy, mint szőlőnek édes anyja, fiának keblébe vallása mennyei érzelmeit öntendi, akkor félelem nélkül tekinthet a vegyes házasságokra, mert az ekként nevelt protestáns, gyermekeit más vallásnak át nem adandja. Veszedelem tehát oly törvényben, mely jobb nevelés tekintetében versenytúsfutásra serkenti a vallásfelekezeti elveket és az indifferentismust kiirtani fogja, szülő nem láthat.

A második kérdésre nézve, vajjon a jövődj jobb törvényt fog-e hozni minekünk? szóló mindenekelőtt arra figyelmezteti a Karokat és Rendeiket, hogy a vegyes házasságok kérdése nem magyar, de európai kérdés, melyet az 1647: 14. t.-czikkel befejezni nem fogunk, melyet egy protestáns abszolút fejedelem korlátlan hatalmával keresztül vágni nem tudott; figyelmezteti, hogy apostoli királyunk az európai katholicismus homlokán áll, abban kormányának egyik támaszát keresi és találja; és így oly rendeletekhez megegyezésével járulni nem fog,

melyek ezen állását compromittálnák. Hogyha tehát ezen viszonyokat megfontolva a kormány most többet nem adhatott, hogy lehet 3 év múlva kedvezőbb választ remélni? Mit tehetünk mi a mérlegnek másik serpenyőjébe? négymillió kétszázezer nem katolikusok érdekeit és számos katolikusnak, főleg a törvényhozás tagjainak hálával elismert lelkesedését. Igaz, ezen négymillió hazánk lakosainak színéhez tartozik, szorgalmas és pallérozott polgárok, kik a király és haza pártfogását egyaránt megérdemlik, de lehet-e azt gondolni, hogy ezeknek teljes megnyugtatása tekintetéből a hét millió katolikus polgárokat nyughatatlanságba fogja ejteni a kormány? — mely, valamint az angol, porosz, svéd, hannoverai kormányok el nem felejtkeznek, hogy protestánsok többsége felett uralkodnak, alkalmasint három vagy négy év múlva is tudni fogja, hogy hazánk kitünő többsége katolikus, melynek közremunkálása nélkül törvényre szert nem tehetünk. Jó statusmaxima-e ez? azt szülő vizsgálni nem akarja, de hogy a tények így állanak, az bizonyos. Igaz, számos katolikusok pártolják a protestánsok sérelmeit és a fölterjesztett törvényjavaslatot, osztoznak az egyháziak elleni elkeseredésében, mely hajlam a vegyesházassági vita által tápláltatott; de különbséget kell tenni egy vallásos felekezet állandó és valóságos érdekei és egyes híveinek szempillanatnyi lelkesedése vagy igerültsége közt. Szülő tagadja, mintha ennek felmerült tolmácsai amazoknak nagyszerű fontosságát képviselnék, tagadja, hogy ezen lelkesedés, melyet a nemesség többségénél találunk, a hétmillió katolikusok tömegében visszhangra találna; sőt attól tart, hogy ha a catholica ecclesia ellen mindig és mindenkor, akár érdemi akár nem, ki fognak kelni: ez utoljára is ellenhatást szül; s ezen megtámadás általi ellenlépéseket is igazolni fogná, mert midőn a Karok és Rendek az egyezkedési tehetséget a klerusnak befolyástóli félelem miatt törvénybe iktatni nem akarják, hasonló logikával azon befolyástól kell tartani, melylyel ha több időt, több tért engedünk, a klerus tagjai híveikkel majd elhitetik azt, hogy a protestánsoknak kívánatai vallásuk elveibe ütköznek és akkor a lelkesedés hanyatlani fog, főleg oly időben, hol az anyagi reformok a nemzet rugékonyságának elég eledelt adnak. Ezen lelkesedés, látván, hogy minden küzdelem daczára célzt érni nem tud, tehetetlenségében önbizalmát veszíteni és csüggedni fog; és hogyha tett helyett mindig csak reményt nyújtunk a nemzetnek, ha teremteni valóra tehetetlenségünk bélyegével megyünk haza, akkor a nemzeti lelkesedés mulékony lobbort fog olykor vetni, de mivel felfogtuk ugyan a gyökérelvet, de azt elültetni nem tudtuk, mivel az eszme uj lenni megszűnt, mivel más úton rohan a nemzet,

könnyen megeshetik, hogy ezen lelkesedés nemsokára nyugodni tér önhamvaiba.

Hány kérdés volt már, melyet a képviseleti érzelem átható hévvel ölelt fel s hathatósan vitte kifejléséhez? Egyszerre, mert eredménye nem volt, önmelegiben oszlott fel a közakarat, elhígult s reményünk a tárgygyal együtt megbukott. A hatósági utasítások gyakran gyémántfényűek; azt hinnők, oly szilárdak, oly kemények, mint a nemes kő; korántsem az eszme ifjúsága, de az indítványozó népszerűsége, a kedélyek pillanatnyi fogékonysága koszorúzta fel annyi csillogással; és néhány hó múlva, ugyanazon korszerű szükség és körülmények közt, ugyanazon Rendek kezében a terv átalakult s fényt veszít. Pedig ezen változás nem pénzcsikarta eredmény, nem a kormány befolyása; annak magva nemzeti jellemünkben fekszik, melyet ingerlékenység, sokszor önzés hoz csirába; általánosan pedig ráúnás, hanyagság s eltelés segít kifejteni.

Elmult-e ezen vallás tárgyabani lelkesedés ideje? szóló mondani nem akarja; de valamint 1814-ben a correlatiók és scala elleni, 1825-ben a praefentialis sérelmek melletti lelkesedés önhamvaiban nyugszik, úgy a vallásbeli sérelmek iránti enthusiasmus 1833-tól fogva szemlátomást — ha nem is a törvényhozásnál, de az országban — csökkent, s attól tart, hogy ha a kormány a vallásbeli resolútiót kedvezően kezelendi, tapasztalni fogják a Rendek, hogy a protestánsok — kik arról soha el nem felejtkeztek, hogy az 1790/1 : 26. törvényczikket, mely ellen a dunai megyék követei oly hathatósan agitáltak, leginkább Leopold királyunk szilárd jellemének köszönhetik, — ezen törvényhozási útról, melyen eredményt nyerni nem tudtak, lassanként eltérni, és a kormányhoz, mely a protestánsok iránti rokonszenvét ezen resolútió által is bebizonyította és vallásos resolútióit jövőben is kedvezőbben kezelni fogja, ahoz kirekesztőleg simulni fognak. Szóló tehát törvényt akar, és annak alkotására kész a kormánynyal tractatusra lépni, kívánván a kegyelmes királyi válaszokat is a legkedvezőbben magyarázni.

Megyéjének, Szepes megyének utasításai szerint pedig az 1790/1 : 26. törvényczikkek épségben tartása mellett a reversalikokat eltörölni, a vegyes házasságokban született gyermekeknek a 18 év elérése után az áttérési szabadságot megadatni kívánná; és így mindenekelőtt a szabad áttérés iránti törvénynek megalkotását sürgetvén, a tisztelt Karokat és Rendeket továbbá is arra figyelmezteti, hogy ezen szempillanatot, melyben a válasznak legkedvezőbb magyarázata még kezökben van, el ne szalasszák; hogy valamely közelítő törvény-

javaslatról gondolkozzanak az egy isten tisztelésének módjában ugyan eltérő, de az egy haza szeretetében összeforró hazafiak számára.

Bezerédj (Tolna megye követe) azon kétséggel kezdé beszédét, hogy Szepes megye követe alig fogja valódi térre, alapra állíthatni azon szempontot, melyből tekintve a fennforgó állapotot, midőn némi eventuális szemrehányással inte bennünket, hogy törvényt iparkodjunk alkotni, s eredményt eszközteni, mely a vallásos tárgyat befejezze. E szemrehányást, ezen intést tőle, mintegy a kormány részéről mihozzánk intézve, szóló nem érti. Ignorálja-e, mellőzni akarja-e az érdemes követ a tényeket? Nem terjesztettünk-e tehát fel törvényjavaslatot, formulázva, szabatosan szerkesztve? Mit tehattünk mást? És miután mi tizenkétéves keserű, súlyos munka után törvényt terjesztettünk fel, és az által eredményt, lényegest, határozottat kívánunk eszközteni, s kérünk Ő Felségétől: érkezik a két rendbeli resolútió. Mit foglalnak magokban ezen resolútiók? Eredményt-e? Habár a kormány nézetei szerint módosított, de mégis lényeges, határozott zsinórmértékül szolgálendő eredményt? Éppen nem! Csak általános elveket állítanak fel, kétségbevonhatlan igazságokat hirdetnek; de alkalmazás, eredmény s tényleges elhatározás nélkül olyakat mondanak, mikről senkisé is kételkedhetik, de alkalmazás nélkül rideg következtelenségben maradnak. Majdnem úgy tűnik fel az ember előtt ezen resolútiók állapotja, mint midőn a szüleinek gazdag örökségéből száműzve levő szegény árva fiú kenyeret kér, s a helyett szép tanítást tartanak neki, a legtisztább morál elveit adják elébe és intik, hogy a szerint intézze életét és boldog leend; de neki kenyeret, nekünk eredményt, azaz határozott törvényt nem adnak. Avagy talán mi az egyezkedésekre nézve a resolútiókban mondatik, az is nem oly leplezett, nem oly kétes és minden inkább, mint practicus modorban adatik-e elő, hogy azok után biztos megnyugtató eredményt várni nem lehet? Ez már a priori így áll, és bizonyára még sokkal szomorúbb kilátás nyílik előttünk, ha tekintetbe vesszük, mi módon valának ugyanazon szép elvek alkalmazva, melyeket a resolútió szavai hirdetnek, nem is szólván másról, csak a legközelebb éveinket megzavart, megkeserített vegyesházassági ügy tárgyában, és a breve körül történekről. Kell-e ehhez commentár? Kell-e az önként folyó következtést kimondani? És mégis minket int Szepes megye követe, hogy eredményt igyekezzünk eszközteni, és alkalmazzuk a resolútiók elveit. És nem tudja-e ő, hogy éppen azon elveket igyekeztünk életbe léptetni, alkalmazni a fennforgó kérdésekre, midőn a fennforgó törvényjavaslatot fölterjesztők, úgy mint elfogultság s mindenféle rossz és akadály közt azokat

kivinni képesek valának. Ha nem elégszik meg ezzel a kormány, ha abban a lélekismeret szabadságát, ha a valódi reciprocitást elegendően kifejezve nem véli, javítsa a törvényt; de határozott eredményt adjon, ne pusztá elveket, melyek új, ki tudja meddig tartó és hogyan végzendő vitákat indítván meg, újra csak ismét törvényjavaslattá fognának alakulhatni, melyre ismét csak pozitív szerkezettel kellene felelni a kormánynak. Azt pedig még kevésbbé engedem elhitetni velem, mit Szepes megye követe mondott, mintha t. i. Felséges Urunk, mint az európai katolicismus homlokán álló, nem teljesíthetné kívánságainkat. A magyar királynak Magyarországra nézve csak a magyar érdek, a magyar törvény és alkotmány lehet zsinórmértéke, őt királyi hitétől, koronázási diplomája megtartásától bármilyen névvel jelelt ügy vagy állapot el nem tilthatja, s el nem vonhatja; ily úton egy kis következetesség oda vezethetne, hogy ismét I. Leopold korszaka állana elő. Szólót azonban más remény táplálja; ő hiszi, hogy a királyi leirat szavai nem pusztá üres szavak, hogy azoknak tetteleg is ura lesz Ő Felsége, s az örök és szent igazságot sem Róma, sem cottiak kedvéért, vagy csak azért, hogy talán visszatörölje azt, mi más protestáns országokban történik, sérteni nem fogja.

Azután figyelmezzon Szepes megye követe, hogy ha csak egy kis következetességgel folytatná ezen argumentumot, az egész vallási tárgyakat, akárminő formában bár, el kellene hagynia; mert a katolicismusnak ő általa képzelt elveivel ellenkeznek az, és így Ő Felsége mellőzhetlen akadályokat fogna találni. Szóló azonban tiltakozik, hogy az, mit mi a vallás tárgyában követelünk, a katolicismus elveivel ellenkeznek: tiltakozik pedig azon egyszerű tekintetből és azon ellenmondhatlan okból, mivel minden, a katolicismus is, csak önmaga körében létezhetik, és mi azon kívül van, az ő elvei, az ő törvénye alá nem tartozik. Csak két tekintetből lehet erre nézve kiindulni, vagy kötelessége t. i. és joga a katolicismusnak az egész világot az ő körébe erőltetni, vagy a Magyarországon létező evangélikusokat is maguk körében szabadon hagyni, ha lehet és kell, a nélkül, hogy a legbuzgóbb hívének lelkiismerete sértve, vagy az egész katolikus anyaszentegyháznak tekintete, szelleme, hivatása, üdve legkisebbé is megtagadva, elhanyagolva volna. És még az indifferentismus vádját hozza Szepes megye követe fel, és vajjon ki ellen? Azok ellen-e, kik maguk körében akarván maradni, s abban keresztyén katolikus kötelességeik teljesítésére keresvén és levén alkalmat és tért, más felekezetek dolgát, körét bántani nem akarják; kik önnön hitvallásukban találván lelki nyugalmodokat, imádván, szolgálván Istenőket,

az ő körökön kívül levő felebarátaiknak vallási viszonyaikat szintén respectálják? Vagy az evangélikusok ellen-e? midőn ők velünk együtt minél ingatlanabb alapokat, minél határozottabb szabályokat óhajtanak, melyek egymás iránti viszonyainkat a viszálykodás terén kívül állítsák? Minél buzgóbb valaki önmaga hite, Istene iránt; minél hivebben ragaszkodik vallásához; minél inkább szereti, tiszteli azt, annál kevésbbé hajlandó bántani, zavarni, szomorítani mást a magáiban. Nem hanyagság az, tekintetes Rende, önmagunk dolga iránt, mi bennünket a máséba avatkozástól tartóztat, sőt ha igazán mi magunk üdvösségével foglalkodunk, ha isteni mesterünk szent igéit mi magunkban igazán foganatosítani igyekezünk, nem is igen érünk reá, semmi esetre pedig nem leszünk hajlandók, mások kárhóztatásával foglalkodni. Valóban nagyon el kell csavarni a szavak értelmét, ha a vallási türelmet s azon hajlamot, mely más vallásbeliek iránt az igazság szolgáltatására kész, az indifferentismus gyűlöletes nevezetével akarjuk bélyegezni. Ha pedig úgy értené valaki az indifferentismus vádját, hogy mi a világi hatalom erejét, fegyvereit mindegyik vallása részére támadólag és védőleg, mintegy harczba vinni, s az Isten igéjét és országát hazánkban király és nemzet által mintegy octroiroztatni nem igyekszünk, óh annak valóban különös fogalma van a keresztyénségről!

Azzal is ijesztgeti még a resolúción meg nem nyugvókat Szepes megye követe, hogy a lelkesedés, kivált a katholikuskoknál csökkenni, szűnni fog. Különös, hogy éppen most áll elő ezen félelem; úgy látszik, mintha éppen jókor érkeznek, hogy a resolúció elfogadására indokul szolgálhasson? A mint éppen alkalmas, úgy-e, egyszer bizodalom, egyszer gyanú és bizalmatlanság, és ha éppen célra szolgál, el is lehet felejtetni, hogy a bécsi s linczi békekötések kivívásában pápisták is voltak, hogy az 1791. évtől mostanig pápisták is küzdének evangélikus honfitársaiknak szolgáltatandó igazságért, és hogy most is pápisták majoritásai s azoknak instructióikban nyilvánuló felebaráti ügy, mint hazafiúi lelkesedések, igazságos, méltányos szándékaik tartják fenn ez ügyet? Azon mód azonban, melyet Szepes megye követe ajánl, a lelkesedést öregbíteni aligha fogná.

Visszatérvén a felolvasott királyi válaszra, ismétli szóló, hogy az abban foglalt üdvös elvek pusztá kimondása nem kielégítő; nem kétségtelen igazságoknak szép szavakkali hirdetése, hanem tényleges eredmény az, mire a hazának e részben szüksége vagyion. Ugyanazon elveket igyekeztek a Rende a fölterjesztett törvényjavaslattal concret valódiságban létesíteni, és azt kell tovább is kérniök Ő Felségétől,

mire nézve, miután a czél elérésére többféle formákban és módok szerint lehetne ugyan intézni további lépésünket, az egybefogó működést azonban formára nézve is czélelérésül egyik legfoganatosabb eszköznek kell ismernünk. Szóló is ezt kívánván minden szétágazás kerti-lésével elérni, a helyett, hogy új javaslatot vagy módosítást hozna fel, Borsod megye érdemes követének indítványát, melyet a dolgok, körülmények, s kilátások jelen állapotjához legcélszerűbbnek tart, egyszerűen pártolja; s ahhoz mit sem adván, s attól mit sem vevén el, ajánlja azt elfogadásul a tekintetes Rendeeknek. Megjegyzi pedig ő is különösen, miképp Borsod megye követe igen jól és czélszerűen említé meg, s hozzá kapcsolatba a fennforgó tárgygyal, a transitusnak más helyen álló kérdését; szóló is ezt amazzal nemcsak egy szempont alatt látja összefüggésben, annál inkább, hogy a kegyelmes királyi válaszban felállított elvek, t. i. a lelkiismeret szabadsága és a valódi reciprocitás, éppen a transitus dolgában találják s igénylik legeredményesebb alkalmazásukat; azt hiszi szóló, lesz jó mód és alkalom most is arról szót tenni. Minden esetre pedig előre figyelmezteti a Rendeiket, hogy midőn majd a Főrendeknek a transitus dolgában válaszolni fogunk, az eddigi okokon kívül a kegyelmes királyi resolútiót is felfogjuk hozhatni, s kérdezhetni a Főrendeket: vajjon a lelkiismeret szabadságát és az igazi reciprocitást, miket Ő Felsége a vallás tárgyában elveinek vall s követésre tűz ki az ország Rendeinek, csak papiroson tisztelni, vagy az életben is alkalmazni akarják-e? És ha, min kételkednünk nem lehet, ez utolsót igenis akarják, vajjon minő következetességgel fogják ellenezhetni azt, mit a transitusra s azzal összefüggőkre nézve éppen a lelkiismeret szabadsága és reciprocitáshoz képest törvénybe iktatni kívánunk. Jól megjegyezzük pedig, hogy a transitus kérdésének nemcsak egy oldala van, és ha az evangélikus hazafiakra nézve sok tekintetben kisebbitő, bosszantó lehet a transitus jelen állapota, az ő egyházukba lépés, mintegy rossz dolog állíttatván a külső világi hatalom és ítélőszék előtt, a katolikusokra nézve sem azon bizodalomnak, melyet anyaszentegyházunkba helyeznek, sem azon tiszteletnek, melylyel iránta viseltetnek, sem azon hitnek, melynek őket egyházuk lelki belső erősségére nézve lelkesítnie kell, nem látszik megfelelőnek, ha azon egyház külső hatalomhoz folyamodik, hogy a híveket gyülekezetében, egységében megtartsa. Valóban becsületünkben álló dolog, hogy anyaszentegyházunknak ne a világi hatalom fegyverében keressünk támaszt és őr. És általában önmagában kell azon erőnek lenni, mely bármely testet s testületet összetartson, hogy ez virágzó, de csak ép s eleven állapotban is legyen.

Kifejezé még szóló, miképp Borsod megye követének végszavai szívére hatottak; meglehet, csak azon visszaemlékezéseknél fogva, melyek őt tisztelt barátjával éppen ez ügyben már évek során át összekötik; de ő magát Borsod megyének kérelme által, melyet a katolikus félhez intézett, azon hang által, melylyel ezt tevő, egészen megilletődve érezte. Felhívá azonban Borsod megye követét, hogy ne úgy, ne esdeklőképpen szóljon; nem szánakozás, nem kegyelem, mit evangélikus hazánkfiak tőlünk igényelhetnek; közös ügyünk, mind a két részre szolgáló igazság az, mi a vallási tárgyban fennforog, és mi katolikusok csak Isten és haza iránti szoros és szent kötelességet teljesítünk, mi magunknak úgy, mint evangélikus hazánkfiak s közös hazánk érdekét kívánjuk eszközölni, midőn azt pártoljuk. Azt hiszi szóló, hogy rosszul érti s nem teljesíti hazafiúi kötelességét, ki a fennforgó vallási sérelmek orvoslását eszközölni nem igyekszik, ki azon elveket megtagadja, vagy életbe léptetni nem akarja, melyek a Rendeket ezen vallási ügyben vezérlették. Próbaköve ez, különösen a katolikusokra nézve, nemcsak a hazafiságnak, hanem a keresztyén szeretet s igazság első főtörvénye teljesítésének is, hogy «mit magadnak nem kívánsz, másnak ne tedd». Sőt ha tekintjük, hogy másutt a katolikusok szent religiójuk, polgári jog s emberiség tekinteténél fogva éppen hasonlókat követelnek az ott erősebb és őket elnyomó más vallású felekezetektől, mint milyenekről evangélikus hazánkfiainak részére nálunk most szó vagyon, úgy látszik szóló előtt, hogy maga a jólelkűség s a becsület kívánja, hogy ne tagadjuk meg gyengébb testvéreinktől azt, mit más helyen mi az erősebbektől kérünk. A törvényhozásra nézve pedig szinte igazi próbakőnek tartja szóló a fennforgó állapotot nemcsak az igazság elismerésében, s az igazság teljesítésében, hanem azon tekintetből is, hogy a mely törvényhozás az ember főérdekeit, a lelkiismeret szabadságát, a halandó s teremője között álló szent dolgokat méltó állapotban, zsarnokságtól, monopolium lelkétől s igazságtalanságtól menten fenntartani, vagy helyre állítani vagy nem akarja, vagy nem tudja, azon törvényhozás valóban nem igen mutatkozik olyannak, hogy tőle csekélyebb, alárendeltebb anyagi dolgokban megfelelőt s hivatásához méltót várni lehessen.

195. Kerületi ülés.

1844 május 15-én.

Elnökök, jegyző, naplóvivő: előbbiek.

Tárgy: A vallás tárgyában kelt királyi válasz fölötti tanácskozás folytatása.

A kalocsai káptalan követe röviden a leirat ellen szavaz, melynek tartalmát egyháza tanaiba ütközőnek mondá; *a nagyváradai káptalan követe* hasonló szempontból szintén aggodalmát nyilvánítá ugyan, azonban tisztán politikai nézetek a leirat méltánylására bírják. Ő a leirat igazságos voltát éppen határozatlanságában látja, mi sokak által rosztaltatik; azon határozatlanságban, mely mindkét házas fél szabadságát biztosítja. Alaptalan, úgymond, az ellenvetés is, mintha e leirat a térítvényeket kívánná törvényesíteni. Az eddigi térítvények tanúk előtt, írásban, s a katolikus egyház javára kötött és nélküle felbonthatlan szerződések valának; ellenben a leirat szerződésről szól, mely szóbeli, kölesönös és megszeghető. Mivel azonban a megszegést kötelességül nem parancsolja, nem illetethetik erkölcstelenség vádjával. Végre igen természetesnek mondá, hogy az austriai ház első leirata szövegéből, mely a katolikus egyház elveibe ütközik, nem hagyható ki «ut talis ineatur via, quæ principiis cath. religionis non præjudicet».

Pázmándy Dénes (Komárom megye követe): Egy alkotmányos országban, melyben különböző vallás felekezetekre oszlanak el a polgárok, a vallási viszonyok elintézésében két rendszert követhet a törvényhozás. Egyik azon rendszer, mely szerint törvény által kimondatik, hogy a status a vallást politikai institutióknak nem tekinti; nem avatkozik e szerint a status a külön színezetű vallás felekezetek vizsgálatába, tisztelheti Istenét mindenki nyíltan oly alakban, melyet vallásos szertartásai húznak magok után. A status rendőri tekintetből csak arra ügyel, hogy az isteni tiszteletek külső formái oly tettekké ne fajuljanak, melyek által egyes egyének tulajdonaikban sértetnének.

Ezen rendszer mellett, a legszélesebb értelemben vett szabadság áll fenn a polgárok közt, s mindenkinek a nélkül, hogy abba a status legkevésbé avatkoznék, szabadságában áll meggyőződését

követhetni, e szerint mától holnapra, azon vallásra térhet át a status polgára, melyben üdvét föllelni gondolja. Ezen rendszer mellett minden vallásfelekezet szertartásos isteni tiszteletét önköltségén tartja fenn, a status az isteni tiszteletek fenntartására egy krajczárt sem ad, s így semminemű hitfelekezetek papjait nem fizeti, sőt a status iskoláiban nem a vallásos felekezetek dogmái, de morál és természet törvényei taníttatnak. Minden hitfelekezet nem gondoskodik arról, hogy növendékei előtt dogmái ismereteseek legyenek. Következik ebből, hogy ily rendszer mellett a status sem érseket, sem püspököt, sem papot nem ismer, de ismer mindenkit, mint polgárt, kik a hazának közösen hozott törvényei előtt egyenlők. Ily rendszer mellett a vallás dolga soha többé törvényhozás tárgya nem lesz.

Ez az első rendszer. A másik rendszer pedig az, mely szerint alapelvül tűzi ki a status törvénykönyvei első lapján: «hogy a vallás az országnak alapja». Természetesen, mihielyt a status ezen elvet állítja fel, hogy a statusnak alapja a vallás, kötelessége a vallásfelekezeteket s azoknak dogmáit vizsgálat alá venni, kötelessége a statusnak törvény által határozni meg, hogy ezt, vagy amaszt a vallást olyannak ismeri el, mely a status céljaival nem ellenkezik, sőt azokkal megegyez, s így azt kebelébe befogadja.

Ezen rendszer mellett kötelessége felügyelni a statusnak, hogy csak oly vallásfelekezetek tarthassák szertartásos isteni tiszteleteiket nyiltan, melyeket a törvény bevett vallásoknak lenni elismert. De épp azért a statusnak nemcsak felügyelni kell a bevett vallások isteni tiszteletére, hanem azoknak fenntartásáról gondoskodni is tartozik; minden bevett vallások isteni tiszteletének fenntartására szükséges költségeket egyenlő arányban, a statusnak kell kiszolgáltatni. Ezen rendszer mellett a vallásszabadság csak annyiban állhat fenn, hogy a polgárok meggyőződéseiket követve, csak egyik bevett vallásból térhetnek át oly vallásra, melyet a status törvényileg kebelébe fogadott. Ezen rendszer mellett, minden bevett vallásnak papját a status egyenlőn tartozik fizetni. S így a statusnak nem csak polgára, hanem papja is van. Végre ezen rendszer mellett, a vallás dolga naponta a törvényhozás elibe tartozik.

Ez a második rendszer. Első tekintetre kitetszik e két előadott rendszer közt a különbség; de szinte első tekintetre kitűnik az első rendszernek — mely szerint a status a vallást politikai institutióának nem tartja — ezen második rendszer feletti elsőisége. Az első rendszer az újabb iskola dönthetlen tanai közzé tartozik; míg a második az ó

világból veszi eredetét. Hisz maga Plutáreh mondja, hogy inkább lehetne egy várost építeni a víznél könnyebb levegőbe, mint statust állítani fel, mely nem a vallás alapján nyugodjék.

Az első rendszerről jelenben szólni nem akarok, mert Európa statusai inkább a másodikat fogadák el, csak azt jegyzem meg, hogy különösen kell figyelni a státusnak akkor, a midőn alapjául a vallást tűzi ki, hogy a külön színezetű vallásfelekezetek be nem fogadásával magát a státusnak alapját meg ne rendítse. Mert, ha a vallást a külső szertartású ceremoniák teszik, úgy a vallás a státus alapja nem lehet; mert ezen szertartások naponta változnak, s gyakran, mint a karzatonai hölgyek ruhái, alakja, formája, divattól s valamely híres párisi vagy római szabó izlésétől függ. Ily változékony valami pedig a státusnak alapul nem szolgálhat. Ha pedig a vallás nem a külceremoniákból, de belső meggyőződésből áll, azon belső meggyőződésből, mely megilletvén az embernek keble mélyét, üdvöt, reményt s megnyugtatót nyújt, úgy ezen belmeggyőződésről ítélni, ember s így a státus hatalmában sem állván, azt szűk korlátok közzé szorítani nem lehet; hacsak a státus azon alapot, melyre minden intézkedését támasztá, önmaga gyengíteni nem akarja.

Általánosan azon státusok, melyek alapjául a vallás vétetik, többnyire azon hibába esnek, hogy a thesist nem így állítják fel: a státusnak alapja a vallás; de így: a státusnak alapja egy bizonyos meghatározott vallás. Ebből következik azon különböztetés, mely magok a már törvényesen bevett vallások közt tétetik; ebből következik a «dominans» vallás eszméje, mely szerint a külön színezetű vallásfelekezetek egyikére, helybeli körülmények s különösen azon státus igazgatási formához mérve, melyhez az uralkodó kormány leginkább hajlik, ráfogatik, hogy a státus céljaival leginkább s kitűnőleg megegyez. Mihelyt ezen tévtan, azaz az uralkodó vallás eszméje egy státusban felállítatik, a legmérgeesebb növény ültetetik a státus kebelébe, melynek keserű gyümölcseit a többi, szinte bevett vallásfelekezetek fölemésztetni kénytelenek. Ugyanis ezen bevett, de nem dominans vallások, a státus céljaival kevésbé megegyezőknak állítatván, névre ugyan bevett vallásoknak, de érdemben csak tűrt vallásoknak tekintetnek. S míg az uralkodó vallás külszertartásai különösen ápoltatnak, az isteni tisztelet fenntartásáról a státus gondoskodik, százezrek, sőt milliók fordítatnak évenként a kiválasztott vallás díszé fenntartására, a különben is szegény hazának majdnem nyolczadrésze, mint fekvő birtok adatik át a kiválasztott vallás papjainak: addig a státus, a többi szinte törvény által befogadott vallások

fenntartásáról legkevésbé sem gondoskodik, annak papjait nem fizeti, s az isteni tisztelet fenntartására, sőt még iskoláira sem ad évenként egy krajczárt sem; sőt még tovább megy a status, mert a kiválasztott vallásfelekezet milliónyi jövedelmekkel elárasztott püspökeinek s papjainak, szabad tért enged az üldözésre, s megengedi, hogy az uralkodó vallás papjai a többi felekezeteken ne csak uralkodjanak, de törvénytelenésre törvénytelenéget tetézve büntetlenül zavarhassák fel a családi életet, összedúlva az egymás mellett élő polgárok békéjét, még akkor is, a midőn az elnyomatott s összevisz-sza kintzott vallásfelekezeteken elkövetett törvénytelen tettekért már nemcsak magok, az ezen nyomott valláshoz tartozó polgárok, de az egész nemzet országgyűlésileg felszólal.

Tek. Karok és Rendek! Ezen kép, melyet a tek. Rendek előtt röviden, gyöngén s oly szárazon terjeszték elő, hazánknak képe volt. Három század óta üldözések üldözésre, törvényteleniségek törvényteleniségre, a kath. klerus által követettek el itt maiglan. Két ízben történt, hogy az elnyomatott vallásfelekezetek kétségbe esve fegyverhez nyúltak, s megkötöttek a bécsi és linzi békekötések. Majd az 1791:26 t.-cz. biztosítá az üldözöttek sorsát. De mindez nem használt semmit, mert a klerus azt képzelvén, hogy hazánk törvényein felül áll, azokat nem csak megveti, de szét tépve törvénykönyveinkből azon lapot, mely a többi vallások biztosítására hozatott, az egész hazának királyához tett fölterjesztéseivel mit sem gondol, s az előtünk fekvő resolútiókkal felel. De nem akarom tovább folytatni e tért, nem azért ugyan, mint Szepes érdemes követe mondá, hogy a recriminatióknak itt helye nincs, mert meg vagyok győződve, hogy valásbeli sérelmeinket e helyen leplezetlenül, mindannyiszor elé kell terjeszteni, valahányszor a vallás ügye tárgyalás alá kerül; hanem azért nem akarom tovább folytatni e tért, mert nem látom jónak a reménynek utolsó szikráját kiszakasztani a szenvedő keblekből. Mert bátran kimondom, hogy vegyük el az elnyomott vallásfelekezetektől a reménynek végső csiráját, korán veszélyes következtetéseket húzhatna maga után egy oly néposztálynál, mely különben is minduntalan nyomva és üldözve, az összes állománynak úgy szólván semmi joggal nem él. Ez az oka mondom, hogy e szomorító tért tovább folytatni nem akarom; csak azt jegyzem meg, hogy egy status, mely ezen második rendszert fogadá el a vallási viszonyok elintézésében, tartsa azt szem előtt minduntalan, mert ezen rendszernek tanai azt kívánják, hogy ha elismerte a status azt, hogy valamely vallásfelekezet dogmái a status céljaival nem ellenkeznek s ezen vallást

keblébe befogadta, akkor ne állítson még uralkodó vallást a szinte bevett felekezetek között, hanem minden különbség nélkül, egyenlően gondoskodjék minden bevett vallás isteni tiszteletének fenntartásáról, s egyenlő jogban részesítse annak minden polgárait, mert a két rendszert összezavarni, összekeverni nem lehet. Ha a status az első rendszert fogadja el, úgy nem kell neki gondoskodni a külön színezetű vallásfelekezetek fenntartásáról; de ha a második rendszert fogadja el, mint mely hazánkban is fennáll, akkor ne tegyen különbséget, s vigye ki a rendszert applicatióban a szélső részletig.

Elhagyva most az általánosságot, tekintsük egy kissé az előttünk fekvő resolútiókat. Elsőben is meg kell jegyezmem, hogy miután jobbról és balról, majd észrevétel, majd szemrehányásként adatik elő, hogy az első, még júliusban jött resolútiót el kellett volna fogadni a Táblának; ezen vádak megszüntetésére ezen első resolútióról fogok néhány szót mondani. Tagadhatlan az, hogy ő Felsége az első resolútióban kijelenti azt, hogy ő nem ellenzi egy oly positiv törvénynek alkotását, mely szerint a vegyes házasságban született gyermekek atyjok vallását kövessék; ezt azonban csak föltételesen véli eszközölhetőnek, mert egy conditiót köt hozzá, tudniillik azt, hogy a szülék reversálisok útján gyermekeik neveléséről szabadon egyezkedhessenek. Így a resolútióban az mondatik, hogy megegyezem ugyan a positiv törvényben, de csak úgy, ha az ország Rendei viszont megegyeznek a reversálisok törvényesítésében. Mi volt természetesebb annál, hogy az ország Rendei ezen kir. leíratra azt felelték, hogy a reversálisoknak törvényesítéséhez számtalan, már annyiszor előszámolt okokból nem járulhatnak, s így a resolútiót úgy, a mint állott el nem fogadhatják.

S most kérdem: mi foglaltatik ezen második resolútióban? Ebben Ő Felsége azon conditiótól, melyet első resolútiójában a positiv törvény alkotásához kötött, az ország Rendeinek fölterjesztésére elállni látszik, s azt mondja, hogy szabad legyen ugyan a szüléknek gyermekeik neveléséről kölcsönös egyetértés útján rendelkezni, de ezen rendelkezések kötelezőkké nem válhatnak; ezeknek teljesítésére a szüléket semmiféle világi törvényhatóság nem szoríthatja. Ő Felsége tehát ezen második resolútióban a kötelező reversálisoktól eláll, de éppen ezért a positiv törvénynek alkotásától is idegennek nyilatkoztatja magát. Az első resolútióban felállított conditió, azaz a reversális ezen második resolútió által megsemmisítették; de szinte, az első resolútióban felállított conditió vagyis inkább thesis, azaz a positiv törvény is megtagadtatik, s így én most, miután Szepes

érdemes követe a két resolúciónak egybevetését és összeegyeztetését emlegeti, azt vagyok bátor állítani, hogy a két resolúciónak összeegyeztetéséből vagyis inkább, ha mindkét resolútióból kivonatlik az, a mi jó, tökéletesen és egyedül csak azon törvényjavaslat jó ki és fog elfogadtatni, melyet ő Felségéhez sanctió végett még a mult országgyűlés fölterjesztett.

Vegyük egy kissé a dolgot practice. Az első resolúcióban elfogadtatik fölterjesztett 21 t.-cikkeinkből az 5. §., de megtagadtatik az 1. §. A második resolúcióban elfogadtatik az 1. §. és megtagadtatik az 5. §. Következőleg az, ki e két resolútióból azt, a mi bennök jó, elfogadni kívánja, semmit se kíván egyebet, mint fölterjesztett törvényjavaslatinkból az 1-ső és 5-ik §.-t. Ha tehát Szepes érdemes követe a resolúciónak összeegyeztetését kívánja, kétségtelenül nem kívánhat mást, mint az általunk fölterjesztett törvényjavaslatunk sanctióját.

Egyébiránt a mi a resolúciónak részletes taglalását illeti: ezzel a tek. Rendek figyelmét fárasztani nem akarom, mert több előttem szólók azt már bőven megtaglalták, s részletes rosz oldalait kifejtették. Az egészre csak azt jegyzem meg, hogy e resolúció szép elveket foglal magában, de ezen elveknek életbeléptetését nem engedi. S épp azért felírásunkban véleményem szerint ki kellene mondani azt, hogy meglepett bennünket Ő Felségének ezen második kegyelmes kir. leirata leginkább azért, mert Ő Felsége a vegyes házasságól született gyermekek mily vallásbani neveltetéséről positiv törvényt alkotni nem kíván. Ki kell jelentenünk, hogy tekintve e hazának körülményeit, tekintve azon viszályokat, melyek az ily vegyes házasságból születendő sorsa körül positiv törvény nélkül az összes hazának kárára megörökíttetnének, s különösen papi versengésekre nyujtanának alkalmat, tekintve mondom mindezt, most és utoljára kijelentjük, hogy positiv törvény nélkül e tárgyban békét eszközölni nem lehetvén, positiv törvény alkotásától elállni soha nem fogunk. Egyébiránt köszönettel fogadjuk Ő Felségének azon kijelentését, hogy a vallási viszonyok elintézésében a viszonosság és egyenlőség elveit kitűzni méltóztatott. Ezek azon elvek, melyek életbeléptetése nélkül különböző vallásfelekezetek közt békét és csendet remélni nem lehet. De meg vagyunk győződve arról, hogy ezen üdvös elveknek életbeléptetését s az abból eredő hasznót elérni csak úgy lehet, ha Ő Felsége fölterjesztett t.-cikkeinket egész kiterjedésökben törvénynyé emelni méltóztatik.

Törvényjavaslatainknak tehát sanctióját kérve kijelentjük, hogy

azoktól el nem állunk. A mi pedig a lelkiismeret szabadságát illeti, melyet Ő Felsége kir. leiratában annyira kiemelni méltóztatott, erre azt felelném, hogy a lelkiismeretnek szabadsága leginkább abban áll, hogy a felnőtt, kifejelett s józan értelemmel bíró polgár meggyőződését szabadon követve, egyik vallásról a másikra minden akadály nélkül szabadon áttérhessen, s ez az mit «*primaria conscientiae libertas*»-nak lehetne nevezni. Reméljük tehát, hogy Ő Felsége ezen üdvös elvet majd az általunk fölterjesztendő transitust illető törvényjavaslatban feltalálván, applicálni fogja.

A mi pedig a szülőknek azon jogait illeti, hogy gyermekeikről szabadon rendelkezhessenek, mi ezt kétségbe vonni nem akarjuk. Azt hiszszük azonban, hogy ezen elvet törvénybe iktatni csak akkor lehet, ha minden vallásviszonyokat tárgyzó törvények a viszonyosságra alapítva, úgy szinte a lelkiismeret szabadsága a szabad átmenetelnek törvénybe iktatásával biztosítva lesz. Mert a szülőknek azon joga, hogy gyermekeiket szabadon, bármely vallásban neveltethessék, igaz, hogy a lelkiismeretnek szabadságából foly, de ezt csak «*secundaria conscientiae libertas*»-nak lehet mondani, és csak ott állhat fenn, hol a transitus törvény által biztosítva, szinte a legszélesebb értelemben véve fennáll, mert különben magának az elvnek transitus nélküli applicatiója semmi jó, de igen sok rossz következtetéseket húzhatna maga után és utóbb is egy kis reversalis nőne ki az egész oly magasan hirdetett lelkiismeretszabadságból. Megjegyzendő itt még az, hogy a szülőknek ezen jogát a vegyes házasságban élő szülőkre egyedül terjeszteni nem lehet, mert különben a principium megint csak félig-meddig lenne alkalmazva, s részemről nem látom át, hogy ha a lelkiismeret szabadsága a vegyes házasságban élő szüléknél megkívánja ezen szabad rendelkezési jognak fenntartását, miért ne terjesztessék ki ezen annyira emlegetett jótékony elvre alapított jog a tiszta házasságban élő szülőkre is. Nem áll itt azon ellenvetés sem, mely, előre tudom, tétetni fog, hogy most csak a vegyes házasságban élő szülékről van szó. Mert mi ezen új törvényezikket, nem a már felterjesztett 21 t.-cikkely közzé — hol a vegyes házasságokról szó van — indítványozzuk, hanem csak azt mondjuk, hogy az elvet magát kétségbe vonni nem akarván, szükségesnek tartjuk, hogy előbb a transitusról tétessék rendelkezés. Már pedig azt állítani, hogy a transitus csak a vegyes házasságokról szól, szinte nem lehet, s így ezen törvénycikkely is, a szülőknek szabad rendelkezési jogáról, nem csak a vegyes házasságban élő szülékről, de a tiszta házasságban élőkről is fog szólni. Ha a lelkiismeret szabadságát ebben fölállítjuk, ki kell

azt vinni alkalmazásban a legszélsőbb részletig, s így én ezen jogot, a tiszta házasságban élő szüléktől megtagadni nem látom lehetőnek. Különben ha nincs reményünk, hogy a tiszta házasságban élő szülékre is kiterjesztessék ezen jog, úgy inkább szeretném mellőzni ezen egész törvényczikket, mint kizárólag a vegyes házasságban élő szülékre alkalmazni.

Mielőtt beszédemet bezárnám, Szepes érdemes követének kívánok néhány igénytelen szót felelni. Általánosan egész virágteljes előadását hasonlítom egy igen csinosan font kosárhoz, mely különemű legszebb virágtekercekkel rakva volt, de a mint a kosarat magamhoz venni akartam, megörülvén a gyönyörű virágoknak, megfogtam a kosár fülét s fölemeltem s a virágok alulról szerte hullottak s kezemben maradt az üres kosár, melynek semmi fenéke, semmi alapja nem volt. Így az érdemes követ úr előterjesztésének egyes részletei tiszta virágokból állottak, de ha ezen, gondosan egybe szerkesztett virágokat elkülönzőm, a szükséges feneket és alapöt nem találom. Ezen kis hasonlításért, remélem, az érdemes követ úr neheztelni nem fog, s most átmegyek azon alapelvek czáfolására, melyeket ez érdemes követ úr, mint önmaga mondá, azért bocsátott beszédének kezdetén elő, hogy arra többi indokait fektethesse.

Elsőben azt mondá az érdemes követ úr, hogy a vallási viszonyokból eredt kellemetlenségeket s az ebből folyó ingerültségeket hazánkban nem a fanatizmus okozza, de az egymás iránti bizalmatlanság. Ezen bizalmatlanság, mely a külön színezetű vallásfelekezetek közt fennáll, egyedül oka a rosznak. Ez egy kissé különös állítás, mit az érdemes követ úr bebizonyítani képes nem lesz. Hát azon három század óta folytonosan tapasztalt üldözések, melyeknek a protestansok kitéve voltak, mind bizalmatlanságból eredtek? A számtalan és számtalan templomokérti harcok, azoknak fegyveres erővel elfoglalása s az ez alkalommal történt vérengzések, mind csak bizalmatlanságból eredtek? Hát azon protestans lelkészek, kik azért, mert vallásukhoz hívek maradtak, rablánczokra fűzve, tengeri gályákra hurczoltattak, belmeggyőződésökért hosszú évek sorain a legnyomortabb állapotban kinttattak, ez mind csak bizalmatlanságból történt? Hát most újabb időkben az 1791 : 26. t.-czikknek annyiszor és annyiszor lett megsértése, a reversálisoknak a «*possint*» szóból leendő kimagyarázása, mint szinte a «*temere*» szóból a hat heti censurának kicsavarása s a katholikus klerusnak legújabb időkben azon tette, mely szerint az ötven éves szokást felforgatta, a vegyes házaspároktól az áldást megtagadta, s ezzel beleavatkozva a családi életbe,

a polgárok keblébe kölcsönös bizalom és szeretet helyett, mély gyűlölséget s fekete gyanút támasztott, mindez csak egymás iránti bizalmatlanságból eredt? Felszólítom Szepes érdemes követét, hogy ha mindez bizalmatlanságból veszi eredetét, adja elő, ki az oka ezen bizalmatlanságnak? adja elő, adott-e a protestantismus okot arra, hogy kath. felebarátinál maga irányában oly bizalmatlanságot támaszszon, mely üldözésekre, vérengzésekre s a fennálló törvények büntetlen megsérthetésére jogot adott volna a kath. klerusnak, kormányának, törvényhatóságoknak vagy bárkinek a földön? Ha Szepes érdemes követe meg tudja fejteni e bizalmatlanság okát, adja elő, s ne szavakat, de tényt szegezzen ténynek ellenében. S engedjen meg, hogy míg ezt nem teszi, addig én a vallási viszonyokból eredt ingerültséget nem a bizalmatlanságnak, de több más, e helyen nem említhető okok közt a fanatizmusnak tulajdonítsam.

Másodszor felállított az érdemes követ úr egy ideális köfalat, melynek tetejére igyekszünk mindannyian. A falhoz van támasztva — mint mondá — egy lajtorja, melyen az okszerű haladónak fokenként kell felmenni, ha a fal tetejére feljutni akar, nem pedig repülni; vagy pedig ha valaki röpülni akar, kínálkozott az érdemes követ úr, hogy vegye fel őt is szárnyaira s vigye fel a fal csúcsára. Mi magát a képet, a hasonlatot illeti, azt jegyzem meg, hogy senki közülünk valamely felállított falnak tetejére nem igyekszik; nem igyekszik pedig azért, mert ha feljuthatna is a faltetőre, ott nyugpontot közülünk senki nem találna, hanem ismét egy másik lajtorjáról kellene gondoskodni, melyen lejöhessen. Ha az érdemes követ úr a hasonlatot ily formán tette volna fel, hogy hazánknak egyik részén, a szép termékeny rónaságon, a catholicismus áll, mert ennek fenntartására a status évenként milliókat áldozik; a másik részén pedig hazánknak a protestánsok egy mocsáros völgyben lenyomvák; most mi azon igyekszünk, hogy ezen egyenetlen terünk, melyen politikai tekintetben állunk, kiegyenlítettessék s a vallás dolgában hozott törvények a viszonyosság s egyenlőség természetadta törvényére alapíttassanak: akkor, mondom, ha Szepes érdemes követe a hasonlatot ily alakban terjesztette volna elé, ellene nem szólhatnék. Azonban maradjunk a köfalnál. Hát ezen a vallás tárgyában készülendő törvényeknek, nemde a szabad transitusról szóló törvény a koronája, s kétségtelenül a falnak legfelsőbb csúcsára ezen törvény van helyezve; akkor tehát, a midőn Szepes érdemes követe előterjesztésének végén azt indítványozá, hogy elhagyva most a kegy. kir. leiratnak és a fölterjesztett törvényezikkeknek tárgyalását, előlegesen a transitusba kapjunk,

kénytelenül el fogja ismerni, hogy repülni egyedül ő akar, mi pedig, kik a már felterjesztett 21-ik törvényjavaslatnak sanctióját sürgetjük, a resolútiót tárgyaljuk s mellette a transitust is a fölterjesztésbe beleszőni akarjuk, csak a mult országgyűlés által élénkbe támasztott lajtorján kívánunk haladni.

Harmadszor az érdemes követ úr azt adá elő, hogy az austriai kormány a catholicismust tartván trónja egyik istápjának, meg nem foghatja, mi módon lehet remélni azt, hogy a catholicismust a kormány ön maga homlokon üsse annnyival is inkább, mert hazánk lakosai közül a nagyobb számot teszik a katholikusok. Hét millió katholikus van s 4—5 millió akatholikus, mily vakmerő tehát az, ki oly édes reményekben él, hogy ezen kevesebbség kedvéért a kormány a hét millő kath. polgár érdekeit elhanyagolva s ezeknek ellenében a kevesebb számnak, a 4—5 milliónak elégtételt fog adni.

Tek. Karok és Rendek! Körülbelül egy éve telt, mióta itt az országgyűlésen szerencsém van a tanácskozásokban részt venni, hallottam ez idő óta jobbról is, balról is sok vizsás elveket, de arra elkészülve nem voltam, hogy ily veszélyes elvet legyen kénytelen hallani valaha itt e teremben. Figyelmeztetem az érdemes követ urat, hogy ezen elv, mely szerint a nagyobb szám kedvéért nyomassék a kisebb szám, egészen ellentétben áll azon elvvel, melyet az austriai császárság uralkodásának rendíthetlen alapjául egész Európa előtt kitzűzött, s ezen elv, ha az érdemes követ úr netalán azt pillanatnyilag elfeledte volna: «*Justitia est regnorum fundamentum*». Bátran ki merem mondani, hogy ha az austriai kormány, melynek császársága oly különböző népekből van összetéve, mint milyen a német, olasz, cseh, tót, magyar és oláh, ha mondom az austriai kormány ennyi különböző népérdek egyesítésében, a szepesi elvet követi, s eltérne alapelvétől, hogy «*az igazság az országok alapja*», akkor az egybeszótt népek politikai indáit ön maga szakasztaná szét s az összes monarchia, nem évek, nem hónapok, de kevés hetek alatt hullna szét. Azonban meg vagyok győződve, hogy azon kormány, mely kitzűzte az egyedül üdvre vezető elvet, hogy: *justitia est regnorum fundamentum*, attól eltérni nem fog. Ha kormány vagyok, megkívánom emberemtől, hogy az üdvös elvet, melyet uralkodásom alapjául oly szerencsésen tűztem ki, megtagadni ne merje, sőt hirdesse azt s vigye ki — mennyire az tőle függ — alkalmazásban.

Mindezek folytában tek. Rendek, én sem egyik, sem másik resolútiót el nem fogadom s maradok szorosan fölterjesztett javaslatunk mellett. Nem is álltam én fel türelmességet hirdetni, mert

meg vagyok győződve, hogy már ezen «türelem» szó a legnagyobb embergyalázó zsarnokságot foglalja magában, mert azon tekintély vagy hatalom, mely türelmet hirdet, ez által szinte azt jelenti ki, hogy neki azt, kit most tűr, nem tűrni is hatalmában áll. Az tehát, ki vallástürelmet emleget, e szép szó alatt mérges kigyót rejt s ez által a statusban zsarnoki elveket ápol. Nem is koldulok én öt millió elnyomott polgártársaim nevében kegyelmet, kik között a protestansok, nemzetiségünknek a veszélyteljes időkbeli fenntartásáért — ha nem mondom köszönetet — de kétségkívül méltánylást érdemelnek, mindezek nevében mondom, kegyelmet nem koldulok, hanem követelek igazságot s positiv törvényt. Pártolom a borsodi indítványt.

A többi felszólalások leginkább a nyilatkozott egyházi szónokok beszédeire és Zsedényinek fennebb is érintett tegnapi előadására vonatkoznak.

Jelesen *Sebestyén Gábor* (Veszprém), *Szombathelyi* (Bé-lés), *Bánhidý Albert* (Csanád), *Kubinyi* (Nógrád) a borsodi indítványt pártolván, következőkben fejezték nézeteiket: A kath. klerus tagjai rendesen állásuknál fogva, mintha állásuknak a status céljainak ellenkeznie szabad volna, s kath. szempontból szólnak. E szempont a törvényhozás előtt semmit nem nyom, főleg midőn a vallás és dogma között tétetik különbség. Dogmába ütközőnek mondá az 1790/1-iki törvényhozás az áttérést, s ebből még sem annak eltiltását, hanem csupán csak azt következteti: ne temere fiat. Különben — mondá egy megyei követ — furcsán van a klerus e dogmákkal. Emlékszik időkre, midőn a vegyes házassági dogma, mely később egész hazában surlódásokat szült, egyetlen egyházmegye kebelében volt még csak ismeretes.

Számosabb ellenvetés ostromlá azonban Szepes megye követe tegnapi beszédének részleteit. A számítás ellenében, miszerint a nem kath. kevesebbséget említé, mondatott, hogy nem szám, hanem tárgy, igazság birhat csupán lenyomó súlylyal a törvényhozás mérlegében. Említettett az ügy tisztasága, mi egymaga elég győzelmet kiküzdeni és a rokonkeblű kath. honfiak sokasága. Mondatott, hogy a lelkesedés, mely az ügyet felkarolá, nem pillanat műve, s a keblekből, hol a vallás gyökerei mélyen fogamzanak, nem huny el, míg ember él. Mi pedig azt illeti, mintha a kormány a katolikusokban találná főtámaszát: sokan fejezik ki aggodalmukat e mondásra nézve, mi, ha igaz volna, csak a leirat elfogadása körüli nagyobb óvatosságot tenné ajánlatossá. A magyar fejedelem a nemzet felekezetek között választást nem ismerhet; nem egy felekezetben, hanem az ország összes

népességében keres ő támaszt, s jól tudja, hogy a protestans együtt hűz sorsot, együtt hordozza a fegyvert, és bár egyenlőn a status némely kedvezéseiben nem részesül, osztozik minden teherben a katolikussal egyiránt. Hiszen a protestansok sorsa nem kevésbé és éppen olyan különválhatatlanul össze van kötve a status érdekeivel, mint egyéb vallásnak földi boldogsága.

(Május 16-án ünnepi szünet.)

196. Kerületi ülés.

1844 május 17-én.

Elnökök, jegyző, naplótíró: előbbieik.

Tárgy: A vallásügyi vita folytatása.

A mai tanácskozást ritka csend közt következő beszéddel kezdé meg az *esztergomi főkáptalan köve, Báró Rudnyánszky Sándor*: Nem szólok a tanácskozás alatti tárgyhoz mint theologus, mert mint már egyszer kijelenteni szerencsém volt, e tisztelt Táblának tagjaiban törvényhozókat tisztelve ugyan, de nemes gyűlekezetöket synodusnak nem tarthatom. Vallási szempontból vévén tehát a fennforgó tárgyat, egyszerűen oda nyilatkozom, hogy most is az egyházi rend többször kijelentett véleményéhez ragaszkodom. Szólok tisztán polgári törvényhozási szempontból. A vegyes házasságokból született gyermekek vallási neveltetéséről szoros jogi tekintetben mindig azt tartottam, hogy a polgári status hatalmát felülhaladja itt csupán kényszerítőleg, parancsolólag föllépni már csak azért is, mivel a két, tanaiban egymástól lényegesen különböző religiónak elvei érintkezés, sőt összeütközésbe jöven, s ezen ellentétök miatt ki nem egyenlítettetvén, a fennforgó kérdésben igazságos s mindenképp kielégítő törvényt hozni emberileg lehetetlen; s nem is született még olyan böles kormány, mely ily törvényt alkotott; továbbá azért is, minthogy az ily általános és kényszerítő polgári törvény csak lelkiismeret erőltetésre szolgálna. Innen önként kitetszik, mi legyen a fennforgó kir. leiratról vélekedésem. Üdvözlöm t. i. azt annyiban, a mennyiben határozottan oda nyilatkozik, miszerint parancsoló, kényszerítő és oly törvény alkotásához nem járul, mely vagy

egyik, vagy másik részről elveivel ellenkeznek a vallásnak, és a lelkiismeret szabadságán sebet ejtene. Méltánylom még a leirat ama részét is, melyben az e kérdés feletti intézkedést tökéletesen a házasulandó felek szabad egyezkedésére hagyja. Távol van tőlem mindazonáltal akár a leirat elveit általánosan s minden kivétel nélkül elfogadni, akár különösen az egyezkedések iránt benne foglalt minden nézeteiben osztozni.

Igyekeztek némely szónokok több okkal megmutatni, miképp a kir. leiratban foglalt intézkedésnél sokkal czélszerűbb, sokkal üdvösebb ama törvényjavaslat, mely a vegyes házasságokból született gyermekeket mindenkor atyjok vallásában rendeli neveltetni, és mely e haza közgyűléseiből már két ízben legfelsőbb helyre föl vala terjesztve.

De megvallom, hogy a felhozott okok engem nem győztek meg, sőt ha mellőzvéen ezen okok bővebb taglalását is, csupán a polgári statusoknak a fennforgó kérdés iránt hozott rendelkezést s végzést veszem figyelembe, lehetetlen meg nem győződnöm, hogy e polgári törvények által kifejezett közvélemény inkább a leiratban foglalt intézkedés, mint a t. követ urak által pártolt javaslat mellett szól. Méltóztassanak a statusoknak e kérdésben hozott valamennyi végzést áttekinteni, az elsőtől, mely a XVII. század közepén, 1646-ban kötött vesztfáliai béke végrehajtásakor 1650-ben alkottatott egész az utolsóig, mely tudtommal a legközelebb lefolyt évben, 1843-ban, a hessen-kasseli tartományban hozatni céloztatott, de az uralkodó által helyben nem hagyatott; s alig fognak egy-két rendelést előmutathatni, melyek által a házasulandók szabad egyezkedési joga tökéletesen ki lett volna zárva; a többi intézvény, habár határozott szabályokat alkottak is, mégis az egyezkedési jogot épségben hagyta.

Poroszországra történt hivatkozás, hol a törvény a vegyes házasságokból született gyermekeket atyjok vallásában rendeli neveltetni. E kérdés ott különféle stadiumokon ment keresztül, s hogy a régebb idöket ne említsem, 1750-től 1794-ig II. Fridrik azon rendelkezése divatozott, mely szerint a fi-gyermekeknek atyjok, a nőnembelieknek pedig anyjok vallását kelle követniök. Azonban 1794-ben a közönséges polgári törvénykönyv új kihirdetésekor a szabad egyezkedési jog a fennidézett rendelkezés mellett épségben maradt, s ezen jogtól az újabb rendelkezés sem fosztá meg a házasfeleket; mert habár a porosz király 1803-beli rendelkezésében az apai vallást tűzé ki szabályul, mégis ugyanazon határozatában kinyilatkoztatá, hogy valameddig a házások gyermekeik vallási neveltetése iránt egymás közt

megegyeznek, őket e szándékuk végrehajtásában senki sem akadályozhatja.

Egyébiránt nem is látom szükségesnek azon kérdés további fejtegetését, vajjon jogszerű-e azon javaslat, mely e tárgyra nézve a kir. leiratban foglaltatik? Hisz magok a tek. Rendek már ez országgyűlésen egyik vallási üzenetökben az egyezkedési jogot kétségbe nem hozták, mert nyilván kijelentették, hogy az oly kötéseknek, melyek jó lélekkel s teljesen szabad akaratallal keletkeznek, jogát a házaselektől megvonni nem akarják. Mellőzvéen tehát e kérdés feletti tovább fejtegetést, hátra van még, hogy némi aggodalmakat, melyek a kir. leirat egyes kifejezéseiben találatnak, szétozlatni igyekezzem. Borsod követe aggodalmát jelenté ki a kir. leirat azon tartalma fölött, melyben az egyezkedésről mondatik, hogy azok meg- vagy nem tartását sem törvényes, sem politikai úton követelni nem lehet. Ámbár én azt, mit a követ úr, felfogván e kérdés morális oldalát, következtetett, a leirat szavaiból világosan kihúzni nem tudom, megvallom mindazáltal egész őszinteséggel magam is, hogy az ilyféle egyezkedések változtatási jogával a házaseleket nem kívánnám felruházni, szemem előtt tartván mindenkor, hogy a házasságkötés és így a gyermekek vallási neveltetése iránti kötés is, már magánál a házasság természeténél fogva magasabb rendeltetésűl lévén, a többi tisztán polgári s változás alá eshető szerződések sorába, minden kivétel nélkül nem igtathattatik. Másik aggodalmát a t. követ úrnak, hogy t. i. e leirat az elsőtől eltérve, már nem a keresztyén hit különféle confessioiról, hanem a *religiókról* szól, az által reménylem megszüntethetni, ha azt mondom, hogy a második leirat teljes joggal s méltán élhetett az inkább törvényes és diplomaticus *religió* névvel.

Zólyom megye követe azon esetre, ha a leiratban ajánlott intézkedés törvényynyé alakulna, nagyon tart a kath. egyházak befolyásától. Erre tett ugyan már Szepes követe helyes megjegyzést, hogy ezen aggodalom áll a másik részről is; mely megjegyzéshez még azt adom, hogy ha csak a t. követ úr a keresztyén házasságkötésből minden egyházi befolyást tökéletesen kizárni nem akar, engedjen az egyháznak annyi befolyást, miképp az egyháziak a nálok keresztyén köteleességöknél fogva magokat jelentő házassulandókat, az anyaszentegyház által elébök szabott tisztók teljesítésére figyelmeztethessék. S felhívom a t. követ úr figyelmét a bajorországi 1809-ben közhirre tett constitutióra, mely éppen a fennforgó kérdésben tökéletes viszonzossággal rendelkezik, s az egyházi előjáróknak nem csak jogot ad a gyermekek vallási neveltetéséről netalán kötött egyezkedés iránt

kérdést intézni a házasulandókhöz, hanem kötelességökké teszi egyzersmind arra felügyelni, ha vajjon az ily egyezkedési kötelességeknek a házasok részéről elég tétetik-e vagy sem. Midőn pedig azon Zólyom megyei plébánus, kire a t. követ úr hivatkozott, reversális nélkül is hajlandónak ajánlkozik a vegyes házasság megáldására, mihelyt a felek csak szóval ugyan, de eskü mellett kötelezik magukat gyermekeiknek kath. hitbeni neveltetésére, e plébánus az által semmi újat nem ajánlott, hanem alkalmasint más országokban divatozó gyakorlatra tekintett, hol, mint p. o. Olasz- és Franciaországban ma is eskü alatt kötelezik magokat a vegyes vallású házaspárok azon feltételek pontos megtartására, melyeket az anyaszentegyház elébök szabott. Az anyaszentegyháznak t. i. csak az a szándéka s kívánata, hogy a vegyes házasságoknál a gyermekeknek kath. neveltetése biztosítottassék. A mód iránt, mely szerint történjék ezen biztosítás, különféle tartományokban különböznek a szokások. Így Erdélyben, hol a reversálisok az 1791:57. törvénycikk által eltöröltettek, nem reversális, hanem szóbeli bizonyos kellékekkel ellátott ígélet által szokott az ily biztosítás eszközöltetni. Az eskü létesítésében tulajdon példájokkal mentek elő hazánkban protestáns atyáinkfiak, kik a XVII-ik század elején vegyes házasságot kötni kívánó katolikusainktól a protestáns vallás érdekében «sub amissione fidei, honoris et humanitatis» esküt szoktak volt kívánni.

Vége nem látom elég okát Zólyom megye tisztelt követének azon aggodalmának, hogy Ő Felsége a kegyelmes királyi leiratban a katolikus valláshoz szoros ragaszkodását nyilatkoztatja. Ha szabad volt a porosz statusnak 1831-ben határozottan és nyilván kijelenteni, hogy vegyes házasságokról szóló intézményei egyenesen az ev. vallás terjesztésére s pártfogására irányoztatvák, szabad volt felséges urunknak is kinyilatkoztatni, hogy ő a kath. religiohoz ragaszkodik; mely kijelentésben annál kevésbé lehet a t. követnek találni aggodalmat, minél határozottabban s nyomban a fennebbi kijelentés után azt mondja Ő Felsége, miképp a lelkiismeret szabadságát s a tökéletes viszonyosságot általában kívánja fenntartani. Nem is volt szükség ezen kijelentés ellen, melyben t. i. Ő Felségének kath. valláshoz ragaszkodása foglaltatik, azon óvást tenni — mit egy másik t. követ úr tett —, hogy a magyar király egyedül Magyarország gyűlésein hozott törvények szerint kormányozhat. Ezen elvet nem vonom kétségbe, hanem azt megjegyzem mégis, hogy a status kötelessége polgári törvénykezésnél a polgárok vallási elveire méltó figyelemmel viseltetni.

Bezárom előadásomat azon reményben, hogy ha vélekedésem azoktól, mik a tek. Rendeknek vallási üzenetjökben foglaltatnak, netán eltérne is, azért Tolna megye követének, Bezerédjnek, vádja nem fogja sujtani. Mert nem hihetem, hogy a t. követ úr beszédje utolján használt kifejezését (t. i., hogy nem katolikus az, ki a Rendek vallási üzeneteit nem pártolja) más értelemben kívánta volna vétetni, mint abban, miképp ő a különböző vallású polgárok közti egyenlenségek s nehézségek megszüntetését a tekintetes Rendek vallási üzeneteikben foglalt mód által vélte eszközölhetőnek; fel nem tehetem, hogy azokat, kik ugyanezen magas szándékot még más úton is vélik létesíthetőnek, oly felette terhes vádakkal akarta volna sujtani.

Perczel (Tolna megye követe) erős modorban róván meg a leirat melletti nyilatkozások majd vádló, majd rémítő hangulatát, sajnálkozik, hogy a kormány e második leiratában mintegy megbánni látszik, s megtagadja első válaszirata alapelvét. Majd a vallás ügyét egészen kezdé fejtegetni. Minden nagy, magasztos elérésére — úgymond — az igazság tiszta értelme szükséges, míg a tudatlanság minden rosszal karöltve jár. S mégis az ember tudatlanságában büszkélkedik leginkább. Így vala ez kezdetben is. Azt hívé az ember, hogy a világ érette teremtetett, a menny csillagai az ő világító fáklyái, sőt magát a világteremtőt, istenét is szenvedélyei szerint, haragos és erős bosszúállónak stb. képzelé elméjében; és ily vallásos nézetek vitettek át a socialis viszonyokba, ezek valának az alakuló statusok alapjai. Később azonban a tudomány mindezek tisztább ismereteire vezérle, s a terjedő ismeretek reformot szültek a szinte tökéletesíthető vallásban, változásokat az institutiókban. E változásoknak be kelle következniök, mert a társaságnak nincs szentebb kötelessége, mint az intézeteket akadályozni, melyek az embernek céljai megközelítését nehezítik. És e pont az, hol az álladalom és egyház összeütközésbe jöttek és jönnek. Mert miként nem állhat fenn status, melynek tagjai atheusok: úgy nem lehet az boldog, hol az ember igazságra eljutni akadályoztatik.

Nézzük a históriát. A keresztyén egyház eltérvén a középkorban rendeltetésétől, megszűnt lenni erkölcsiség intézete; zsarnokság, elnyomás vala napirenden, üldözés parancsoltaték szeretet és egyenlőség helyett, mit Krisztus hirdete. Egy évezredig nyugodtak eképp Krisztus tanai, úgyszólván fagy és hó alatt, mint őszi vetés hosszú télen által. De teljesüle, mit jóslag monda maga az üdvözítő tanítványainak: még sok mondandóm volna hozzátok, de eljő az igazság szelleme, s megtanítand benneteket mindenekre. Eljöttek Kopernik,

Newton, Huss, Luther, John Knox, s az emberiség egyéb jóltevői. Itt szónok a tudományok emelkedéséről, a reformációról szóla s óhajtá, bár e honnak is legyen egy John Knox-a a hierarchia ellenében, mely a vallást, a nép tulajdonát magáénak tekinti, mi őt táplálja. A hierarchia — úgymond — testvért testvér ellen ingerel, mert egyik siboletet mond, másik shiboletet; mely cselekmény valamint Isten előtt kedves nem lehet, úgy a statusnak is mindent el kell követni az ily állapot megszüntetésére, ilyes balitéletek kiirtására. E balitéletek alatt nem érti a vallást; sőt úgy hiszi, hogy a statusnak vallásra mulhatlan szüksége van. Ezt tanúsítja maga a francia forradalom, melynek szörnyetege, — mert miként a despotiának, ennek is vannak szörnyetegi — Robespierre tévé a convent előtt a positiv vallások eltörltetése után csakhamar az indítványt, hogy az istenséget mondja ki. Vallás nélkül nép boldog nem lehet, a javítások pályáján nyugodtan nem haladhat. Ezért, bármit mondjanak külföldi ellenségeink, bármint hányják szemünkre, hogy anyagi jólét kérdései helyett nyelv és vallás ügyével oly sokat foglalkozunk: úgy hiszi a szónok, helyesen cselekszik a magyar törvényhozás, ha mindenekelőtt ezeket kívánja tisztába hozni.

Ezek után áttért a szóló követ némely, tanácskozások közben mondottak czáfolására. Példákkal mutogatá, hogy az ellenszenv, mely e teremben nyilatkozik a klerus ellen, terjed a nép között is. Tud két helységet, hol az egyház főnökei a lakosok által áttéréssel fenyegettetének, ha azok nem adatnak iskolamesterekül nekik, kiket magok választottak. Ez nem nagy szeretetet tanúsít a klerus iránt, de kiből van az ok? Megyéjében több helységek között, melyeket csupán egy folyam választ el, ég és föld a különbség; egyfelől a protestáns lakosok szorgalmasak, vagyonosabbak, míg másik oldalon a katolikus nép míveletlenebb, nyomorúabb. Valóban ily körülmények között, ha egy John Knox lépne fel hazánkban, megérnök a Pázmány előtti időket stb.

Múljk csak el ez országgyűlés eredménytelenül, menjenek füstbe mindazon remények, mik után esdve most a köztvárazozás hallgat, majd lesz e teremén kívül ismét ingerültség, fognak ekkor vádak emeltetni, és nem a törvényhozás ellen. Szóló követ tehát felhivá a Táblát állhatatos küzdésre, kíméletlenül visszautasítván az ellenfél csatacseleit.

Somssich (Somogy megye követe): Minden tárgy feletti tanácskozásnak vannak bizonyos stadiumai, melyeket összezavarni vagy csak figyelem nélkül hagyni a sikerre nézve nem kis fontosságú, és

valamint a felnőtt fának kezelése egészen különbözik attól, melylyel a gyöngye csemetét ápoljuk, szintűgy, hogy e 10 évet haladó vallási tanácskozásnak sikere legyen, másként kell abban eljárni ma, mint kelle az 1832-iki országgyűlésnek, mely minden biztos reménys kilátás nélkül indította meg a kérdést. És ha Bihar érdemes követével akkor többen hevesebb beszédekben panaszos részvétellel szólaltak fel e tárgyban, melynek előbb részvétet, azután pártolókat kelle szerezni, az igen maga helyén lehetett; míg ma, midőn vallási viszonyaink igazságos rendezése iránt csak közös kívánatot, csak egyesült akaratot szemlélünk. Még ma is némi büszkeséggel emlékezem az 1832-iki országgyűlésre, melyen a protestánsok sérelmeit leginkább katolikus követek pártolák, sőt az 1830-iki országgyűlésen, midőn a protestánsoknak horvátországbai bevétele tárgyalatott, e kérdésben csakis katolikus követek szónoklottak, és a protestáns követek kétesen remélve, majd unszolva bocsátották ügyök elintézését egy még ismeretlen terrenumra; többet vártak ugyanis a fejedelemtől, mint az országgyűléstől. Mily másként állnak a dolgok ma! Protestáns atyánkfiai nem szorulnak többé pártolásunkra, ők erősödve önigazságukban, leginkább pedig a megyék példátlan többségétől támogatva, követelve állnak fel, s azon egyenlőséget igénylik, melyre e hazának polgárai egyformán hivatvák. Világos e szerint előttem, miként a felhívó hevült és hevítő szónoklatok ideje e kérdés körül elmúlt, és nem az elvek fitogtatása, hanem csak eredmény az, mit a haza tőlünk e részben is méltán vár. Eredményre pedig minket sem a vallás és status közti viszonyok theoriájának fejtegetése, sem a katolikus klerus folytonos és szünet nélküli ostromlása, sem a felebaráti szeretet oly visszás alkalmazása, mely szerint embertársaink vétkeiért nem bocsánatot, hanem bosszút kérünk az egek urától, mindez bizony eredményre vezetni nem fog.

A vallásos ügy jelen stádiumán, mint az ma áll, eredményre van szükség; törvényre, mely megnyugtassa a külön vallásukat, mely meggátoljon minden botrányt, melyre sokféle visszaélések a vallás dolgában szolgáltak okul. Ezt megkívánja tőlünk az összes nemzet, a katolikus úgy, mint a protestáns és óhitű nép, s ily törvények alkotása iránt reményemet a két királyi válasz igen megerősítette. Mondom a kettő, mert én egyiket a másiktól elválasztani, annál kevésbé ellentétbe tenni nem akarom, nem akarhatom. S kivált az elsőt különösen megragadom, mert ez foglalja magában azon két elvet, melyeket egyedül és általánosan adták küldőim utasításul, t. i. a lelkiismeret szabadságát és a kölcsönösséget. E két elvre nézve

tehát a fejedelmi szót és megegyezést birjuk, s én ezt küldőim nevében hálás köszönettel fogadom. Szó lehet köztünk tehát csak ezen két nagy elv alkalmazásáról, s kérem a t. Rendekeket, hogy mind üzenetjökben, mind felírásukban e két elvet elfogadottnak méltóztassanak kijelenteni. Az alkalmazásra pedig azt jegyezném meg, miként a kölcsönösség elve szükségképpen húzza maga után mindazon 21 törvénytörvénypont helybenhagyását, melyeket még a múlt törvényhozás Ő Felsége elibe terjesztett, e mostanit pedig ismételve sürget. A másik szinte a királyi válaszban kimondott elvnek pedig tökéletes alkalmazását a transzitusi kérdésben szinte kifejtették a t. Rendeke, s már most a múlt évi resolúció után nem is kétlik, hogy abban mind a mélt. Főrendek, mind pedig Ő Felsége meg fognak egyezni.

A mi pedig a resolúció egyéb részeit illeti: a szülék szabad rendelkezését, t. i. gyermekeiknek akármely vallásbani neveltetését, s egy általános, e részben szabályul szolgálendő törvény alkotására nézve, mik felett a két kir. válasz ellentétben látszik lenni, én azt jegyezném meg, miként e Tábla a szülék azon jogát, mely szerint gyermekeiket vallásilag is legjobb meggyőződésök szerint neveltessék, kétségbe vonni, vagy legkevésbé is megszorítani nem kívánja, s mihelyt a fennemlített 21 és az átmenet iránti újabb törvényezikk királyi helyeslést nyerend, annak törvénybeni kimondatását is óhajtja. Addig azonban, míg az ily rendelkezésben az eddigi sérelmes szokásnál fogva egy harmadiknak is van követelő beszólása, addig ily rendelkezést, mint nem függetlent, s mint nem kölcsönös igazságot nem helyeselhetni, addig kénytelen vagyok inkább ez általános törvényes szabályhoz, melyben a viszonyosság elve legalább tisztán kifejeztetik, ragaszkodni; míg ha a fennemlített törvények legfensőbb helybenhagyást nyernek, ezen szabályt csak azon esetekre lesz szükség alkalmazni, melyekben a szülék egymásközt gyermekeik neveltetése fölött meg nem egyeznek. A freimaurek mottója: «in silentio securitas»; s én azt e kérdésnek mai körülményeiben alkalmazom. Az igazság ha kifejtve, megismerve áll, életbeléptetésére nem szükség fegyvereket használni, nem ügyködő szószólókat; annak egyszerű, szelid, egész méltósággal követelése leginkább biztosítja a sikert, melyet a mélt. Főrendek hozzájárulása mellett, kormányunk bölcsességétől s fejedelmünk atyáskodó szívetől küldőim nevében ennyi év lepergése után kérek s reménylek is.

Klauzál (Csongrád megye követe): Első válasziratban elfogadja a kormány, hogy a vegyes házasságból származott gyermekek atyjok vallását kövessék, azon föltét alatt mindazáltal, hogy a szü-

lőknek másképp szerződni megengedtéssék. Ezáltal a kárhozatos térítvények törvényesíttetnének, s a kölcsönösség elve csupán annyiban alkalmaztaték vala, mennyiben a rossz, mely eddig egy hitfelekezetet sujta, más valláskövetőkre is kiterjesztetett volna. A második leirat már kényszerítő törvényt nem akar; közte tehát és az előbbi között, lényeges a különbség. Sokat lehet az iránt vitatkozni: tanácsosabb-e a nevelés jogát a szülékre bízni, s mennyiben van a status beavatkozásának e részben helye? Annyi azonban bizonyos, hogy hol a szülék szerződése hiányzik és megszűnik, a status intézkedésének kell előállani, és elhatározó törvényről gondoskodni, mert számos eset lehet, hol a leirat elvei szerint a gyermekek semmi vallásbeli nevelést nem nyernének. Ki kell tehát a felírásban mondani, hogy kényszerítő törvény nélkül vallástalanságban nőne fel sok vegyes házasságból származott gyermek; a szüléknél pedig házi béke és szép családias egyetértés helyett végtelen harcz idéztetnék elő. Az első leirat tehát helyesen ismeri el a kényszerítő törvény szükségét.

Azonban az idő nem veszett el, mely e tárgyra fordítottatott, mert a közvélemény nyilatkozatának ez alkalommal is leendnek üdvös következtetései, valamint máskor is voltak.

Ezután ellenvetések czáfolásába bocsátkozék a szóló követ. Nem látja a leirat szerkezetében, mit sokan említének, hogy a fejedelem a katolikus vallás elveiből indult volna ki. Mit akar az egyház? Hogy legalább a gyermekek egy része katolikus legyen. S a leiratban «quantum vis inhæreat catholicæ religioni» megengedi, vagy legalább felteszi a fejedelem, hogy másképp is lehet szerződni. De mindenek fölött jó, hogy a leirat minden kényszerítést távoztatni rendel ilyen szerződésektől. Nem lehet ez elvnel fogva törvényhatóság, mely ezentul passiva assistentiát adjon a térítvények megtartására. Ezzel mindenesetre nyerünk annyit, hogy az 1790/1:26. t.-cz. ellen e részben többé sérelem el nem követtethetik; egyszersmind pedig attól sem tarthatunk, mitől sokan félnek, hogy ha törvény nem alkottatik, a kormány majd törvénytelen úton időközileg fog rendelkezni. Miben áll vallásos sérelmeink nagy része? Az 1790/1:26. t.-cz. igazságtalanságában és egyoldalúságában. Ezt csak törvényhozás változtathatja; továbbá a kormányrendeletek törvénytelségéből, miknek azon útoni visszahúzása, melyen kiadattak, csak kívánatos. Legtöbb sérelmek azonban nem történtek vala, ha a megyék, mint a végrehajtó hatalom részesei, szilárdan őrködték volna a törvények fölött; s ha minden előforduló sérelem miatt felírnak, az üldözött

protestans papot oltalmuk alá veszik: a transitus kérdése már régen megszűnt volna. Szónok jövőre elvárja a hatóságoktól e részben a szilárdságot, elvárja, hogy nem engedik magokat a törvények felre-magyarázásában eszközül használtatni.

A leiratban legnagyobb hiány, hogy az átmenet szabadságát, mi elveiből következik, ki nem mondja. Épp ezért a leiratot mindaddig, míg a szabad átmenetek kérdése a Tábla nézetei szerint el nem döntetik, elfogadni nem lehet; ennek végképpeni elhatározását kell tehát mindenekelőtt eszközölni. Míg ez iránt tisztába nem jö a törvényhozó testület, addig nem fejezhet ki mást, mint ragaszkodását a felterjesztett törvényjavaslathoz, melynek elfogadására a főrendeket is felszólítaná. Az ügyet egyébiránt többé féltetni nem lehet, a nemzet közvéleménye karolta azt fel; minden vallás követői közösnek tekintik a protestánsok jogain ejtett sérelmeket; a katolikusok tudják nem kevésbé, mint a protestánsok, hogy lelkiismereti szabadság nélkül nyugodt polgári élet s e nélkül státusboldogság nem képzelhető. Éppen azért a kormány böles ítéletétől várja, hogy fögondját arra fordítandja, nehogy tovább is vallási viszálykodások dúlják a nemzet kebelét ezen kritikus időkben, melyekben a bekövetkezhető viharok ellenében, de már a reform korszaka tekintetében is, az egész nemzetnek, mint köfalnak, s egy emberként kellend állania.

Vukovics (Temes megye követe): Rövid históriai visszatekintésben mutogatá, hogy a hierarchián kívül, mely a közállományban törvények fölötti állást követel, vallásos sérelmeink oka a kormányban létezik. E beszédnek magát a leiratot illető része következő. A leirat, mennyire szövevényes tartalma érthető, mindenütt nemlegesen szól magára a dologra nézve, s a szép elvek benne csak pusztá szavak, melyek semmi jelentőséggel nem bírnak, avagy palástul szolgálnak a benne levő rossz elveknek. E leirat az elveket, mikért 12 éven keresztül küzde e testület, egészen ignorálni látszatik, különben azoknak alkalmazását elfogadta volna a felterjesztett törvényjavaslatban. Az 1790/1: 26. t.-cz. rendeli, hogy a katolikus atya gyermekei atyjok vallását kövessék. Mi követeljük a viszonzóságot, kérvén, hogy e rendelet a nem katolikus atyákra is terjesztessék ki; s a kormány egy másik szép elvvel válaszol, hogy ő kényszerítő törvényt nem akar. Eddig kényszerítették a katolikus atya saját vallásában nevelni gyermekét, s már a protestáns felet kényszeríteni hasonlóra nem kívánja, mert e kényszerítés ellenkezne a katolikus egyház kívánságával. Sokszor hallá már a szónok az egyenlőség, viszonzosság nagy elvét olyak szájából, kik azt tetteleg nem gyakorol-

ják. Ha a katolikus papság nem fogna közöttünk ülni az országgyűlésen, ha javaik azon czélokra fognának fordíttatni, mikre adattak: akkor a katolikus pap is az lenne, mi a protestáns: egyházi szolgálta, s akkor mind a kettőt szabad versenyzésre lehet bocsátani egymással. Addig azonban e versenyzés olyan forma hatású leendő, mint a kifejtett gyáriparú, nagy vagyonos nemzetnek szegény, még gyáriparral nem bíró kis nemzettel kötött kereskedési szabad szerződése. Míg egyik vallás hatalmasabb, addig a teljes viszonyosság szép szónál nem egyéb.

Beöthy (Bihar megye követe): A tanácskozás folyama felde-
rite; mit nem ugyan az ügyre, de magamra nézve mindenesetre
örömmel veszek. Ily korban, minőben vagyok, 12 évvel legalább kép-
zelgésimben megifjodni nagy nyereség; miután, ha az átmenet sza-
badsága már meg volna is, legfeljebb Oroszországba átmenve, ott is
csak 12 nappal lehetnék ifjabb, az ottani naptár ennyivel járván
hátrább. Jól mondatott, hogy a recriminációkkal egészen felhagyni
még nem lehet, de az is igaz, hogy mint mindennek, az előttünk fekvő
tárgynak is meg vannak saját stadiumai. Én egyszerűen kijelentem,
hogy a leirat ki nem elégít, bár igen örömet ragadám vala meg
benne a biztosítékot, ha Szepes követe mutatott volna ily tartalékot.
Azonban pusztá elvekből, ha nem alkalmazhatók, igen csekély a
haszon, hol eredmény kell. Megismerem, hogy e leirat szerkesztése
rendkívüli küzdelmet állíta elő, s azt hiszem, hogy nincsen is a mű-
iparos Angliának oly mesterséges gépe, mint e leirat szövege; de
éppen mivel oly sok fáradságba, sőt lelki gyötrelmek leküzdésébe
került annak szerkesztése: nem látom okát, Ő Felsége tanácsosai
miért nem mentek már kissé tovább, hogy kielégíttetés eszközöl-
tett volna; miért nem tévének még egy lépést, ha megengedék már,
mit eddig az egyház, melynek tagjaitól ez ügyben Ő Felsége tanács-
sait külön gondolni nem tudom, állhatatosan tagadott.

Azt monda minap Szepes követe, hogy a kormány erős, szilárd
s önálló. Valóban sem szilárdságának, sem erős és önálló voltának
jeleit nem tapasztalók ez ügyben, mely egyházi személyek közbe-
jöttével intéztetett el. Hiába veti Szepes követe ellen, mintegy emelni
kivánva a tárgy rendkívüliségét, hogy e kérdés megjárta Európát, s
hogy ebben a magyar király oly önállólal nem rendelkezheték, mint
a nyelv ügyében, állásunk e részben is sajátságos. A vallási forron-
gások korában Svéd-, Norvég- és Angolországokon kívül, csak Magyar-
hon volt képes önállóan rendelkezni sorsa felett. A többi országok
részint későbbi eredetűek, részint alkotmánytalanok, hol a fejedel-

meknek tetszett magokat függésbe hozni a szent széktől, s vele concordatumok útján egyezkedni. Nálunk minden másképp áll. Fegyverrel szerzék öseink a békekötéseket, s ezek nem kevésbbé sarkpontjai alkotmányunknak, mint a nagyhirű «*primæ nonus*». Itt a fejedelem e közjognál, de apostoli cziménél fogva is önállón rendelkezheték, ha tanácsosai nem azt tekinték vala, mint van Poroszhonban, hanem mit kíván a magyar köztörvény szelleme. Poroszhon viszonyai egészen mások; ott a népség nagyobb része protestáns lévén, nem félhet a gyöngébb katolikus egyház túlnyomóságától; ott a porosz király jogával tetszése szerint élhete, s hogy nem élt, csak Canning mondása szerint tön: szép dolog erővel bírni, de nagy gyöngeség azt mindenkor használni.

De nézzük a leiratot! Mi van benne, mi megnyugtathatná a kedélyeket, mi kiolthatná az égő üszköt? Az első leiratban, mely három hosszú év gyümölcse, még vala remény a térítvények fenntartásához, s ezért még nem óvakodtak positiv törvényt hozni a vegyes házások gyermekei vallására nézve. Másik leirat, mely kilencz hó múlva követte az előbbit, már nem tarthatván meg a térítvényeket, minden világos törvény hozását nélkülözni kívánja. Ezáltal talán szűkebb térre szoríthatnék a térítvényezés, de mivel ennek megtartását csupán a becsületességre bízza: éppen ez okból gyanús előttem. Kormány-nak kimondani azt, hogy a szónak szentsége ily fontosságú tárgyban oly csekély nyomatékkal bir, s mint az örök vallomásról mondatik: néha erős, néha erőtlen.

Én mindig felteszem, hogy az egyházi rendben igen sok okosság van, s nem örömet kíván bucsút venni oly eszközöktől, mik e világi — mert ez is valami — és sírontúi tekintélyét növelik. A tanácsosok úgy hívék, csak bizzuk az egyházra, majd használja az okosságát, mint a «*possint*» szónál, majd fog ő találni módot, az egyességet tanúk előtt jegyzőkönyvbe iratván, avagy másképpen, katolikus vallásban neveltetni a gyermekeket. Valóban e tárgyban a kormány eljárását meg nem foghatom, s óhajtanám inkább, mert ekkor tudnám, mely téren állok, hogy törvényjavaslatunkat katolikus egyházhoz hi ragaszkodással vetette volna vissza. Most minde-
nütt csak zavart látok; nincsenek elosztatva két százados panaszaink. S e részben Szepes követe sem nyugtatá meg, sőt csak gyanúmat növelé e tárgyban, midőn okoskodásai ürességét, hiányát költőiséggel akará pótolni. Várjunk, monda ő, a discretióktól! Úgy hiszem, túl éltük már azon időt, mikor az égből manna hullott, s a discretiókkal úgy járnánk mint a zsidók, kik minden szombaton tárt ablakkal vár-

ják a Messiást, és nem jó soha. Hiszen a kormányban szilárd akarat sincs.

Itt megemlíti szónok az 1792-ben térítvények mellett a fejedelem nevében kormányzó szék által kiadott intézvényt, melynek ellenében, eredménytelenül jelentetett ki legfelsőbb helyről, hogy Ő Felsége róla mit sem tud. Menjünk tovább — folytatá szónok. Midőn azon két főlelkipásztor túlbuzgóságból kibocsáták híres pásztorleveleiket, oda terjedt Ő Felsége rendelete, hogy az 1790/1 : 26. t.-cz. fenntartassék, s ki ellene mer intézkedni, kegyelemvesztéssel fenyegettették. Mi lett az eredménye? Csak azt nem sikerült elhitetnünk a kormánynyal, hogy e két püspök anarchicus modorban működött.

Áttérve továbbá szónok a lelkesedés kisebbségéből a tárgyra nézve következett részvétlenségre, ezt azon számításból mondottnak hiszi, hogy a törvényhozás magát reményvesztetten a kormány karjaiba vesse. Nekem — úgymond — nincs kedvem óriással ölelkezni. Különböztethetjük Szepest követő, mint az élet iskolájának növendéke, hogy a lelkesedésnek több phasisai vannak. Egy önkényes fejedelem bizonyos zsarnoki parancsot bocsátva népéhez, kérdé miniserét: mit csinál a nép? a miniser felelé: «a nép zugolódik, panaszkodni kezd, semmi baj! — mondá a fejedelem. Másodszor is megkérde miniserét, válaszul nyere, hogy a nép vigad, tombol. Akkor már felni kezd a fejedelem. S midőn harmadszor hallá, hogy a nép csendes, mélyen hallgat: egészen elkomorult. Igen, uraim, e harmadik szak a reflexió stadiuma. A kormány bölcsességétől elvárom, ne engedje, ne várja be nálunk e stadium bekövetkezését, miután már átélék a nagy hetet, és pönitentiára is volt elég idő. Elvárom azon kis hiány kipótolását, mi megadva még nincs.

Költőileg festé szónok itt azon dicsőséges korszakot, mely haladni kívánó nemzetünk közboldogságot ápoló kormányának nyilhatik; s felhívá a kormányt, igyekezzék a kedélyeket jó törvénynyel megnyugtanni. Egyébiránt, ha e törvény megtagadtatnék, sem félti többé az országot. Ha 1836 után e Tábla határozata is elég lelket önte több hatóságba a törvénytelenység elkövetésére megtagadni a segédkezeket, most a fejedelem hasonértelmű nyilatkozata által sok részben szilárdul állásunk; s 12 évnek ily kevés eredménye még is van. E helyen ismét Szepest megye követéhez fordulva szóló, a leiratra áttérőleg kérdé tőle, kinek sem szándékában, sem hazafiságában, de még protestantismusában sem kételkedik: hogyan lehetne a leiratban kimondott elveket törvényesíteni? Szerinte minden, mi a vegyes házassági gyermekek vallására nézve ez elvekből alkalmazható, alkal-

mazva van a felterjesztett törvényjavaslatban; mi a leiratban több foglaltatik, örökös kijátszások tárgya. A felterjesztett törvényezikk test, s e leirat kristály patakok, melynek csillogó vize kisiklik ujaink között.

Mily örömet teljesítené pedig a törvényhozás feladatát, ha felhasználható test volna a leiratban. Hiszen — úgy mond — ne higgye senki, hogy mi, kiknek oly homeopathiai adagban méretnek élet-örömeink, kikre annyi bajai nehezülnek az életnek, annyi házi baj, iskolázás, censurától eltiltások és minden, ne higgye senki, hogy örömmünket találónak a küzdésben. Ha a protestantismus tanai a társasélet, avagy a keresztyénség érdekeivel jönnének összeütközésbe: akkor, ha már e részben túl nem volnánk, kiirtásáról kellene gondoskodni. De mily tan ez? Egy nyomorú augustinus barát szerzeménye, mondja a klerus. Mit félti hát ellenében a catholicismust, az egyházat, melyről üdvezítőnk mondá: *super hanc petram ædificabo?* miért él vele viszályban, feledvén, hogy Pozsony kapuján meg van írva: *omne regnum in se divisum desolabitur?* Mit akarunk mi, mit a protestánsok elvenni a katolikus egyháztól? Híveiket féltik? Boldog emlékezetű Pázmán Péter nem nyúlt oly térítési eszközökhöz, mint a mai papság; kövessék mostani utódai az ő példáját, a vallás tiszta igéi hirdetésére szorítkozván egyedül, szemök előtt tartván, az igaz közmondást: jó pap, jó nép, rossz pap, rossz nép. Szentelje a papság magát azon tanoknak, mikre idvezítőnk tanítá; és ne feledje soha, hogy a reformációt nem azon kis augustinus barát, hanem az egyházban s magában a klerusban levő hibák szülek.

Vége utasítása következtében a szónok mindennekefelett ajánlá a rendeknek, az átmenetszabadság kérdésének sürgetését.

Zsedényi: Az ellene intézett számos megtámadásokat három részre osztá; első declamációkat, phrasisokat és képeket, másik személyeskedéseket, harmadik ellenokokat foglal magában. Szóló a viszonzosság törvénye szerint, miről éppen a tanácskozás foly, nem ugyan phrasisokkal, mikben egyszer elég volt gyönyörködni, hanem mindenekelőtt Komárom követe azon képére, miszerint beszédét virágokkal telt feneketlen kosárhoz hasonlítá, mely általa fölemeltetve, üresen maradt kezében, mellőzve, hogy talán azért szakadt be feneke, mivel Komárom követe köveket rakott bele, hasonlóan képpel, vagy inkább mesével kíván felelni. Ismeretes a Rende előtt bizonyos téstás étel, bábakalács, németül Kugelhupf, melynek külseje barnára, s apró szőlőkkel van kisütve, belseje, ha új sütetű, igen jó ízű. Egykor egy hosszú tél után, mely a madarakat is megköplattatá,

ilynemű tészta került egy kert közepébe, hol a madarak nagy serege, éhes gyomorral hasztalan keresvén eledelt, látására igen megörült, azonban nem lévén jártas e ritka étellel bánásmódban, vezérmadaraiknak tanácsára, a legokosabbakat közülök kiszemelte, hogy ez ételt megvizsgálván, íze, minemősége és elosztása iránt tegyenek jelentést. Odarepültek a sereg egynehány legokosabbjai, és minden oldalról megnézvén barna héját, mindegyikök legelőször is egy apró szőlőt kicsipdesett, azt óvatosan közös tanácsban össze-vissza forgatván és megcsipdesvén, utoljára lenyelték. Tetszett az íze; visszarepültek és megint egy-két apró szőlőt kicsipdesvén, a felett vitatkoztak: igazi mazsola-e, vagy száraz szőlő? Azonban azokat is lenyelvén, midőn harmadizben ismételték azt, a többi, már nyughatatlan madarak serege megszólítja őket: tegyenek már jelentést, hogy ők is ehessenek. A legokosabbak egyike azonban azt felelte: fiaim, ezek az elvek, melyeket mi kicsipdesünk, előbb ezekkel kell tisztába jönni, majd ezután nézzük meg a velejét, ebben ti nem értetek semmit. Erre ugyan morogtak a többi madarak, de utoljára megnyugodván, őket az apró szőlők, vagy elvek vizsgálatában nem háborították egy ideig; azonban az éj is eltelt, és másnap reggel látván, hogy a kicsipdesésnek vége-hossza nincsen, éhes nyugtalanságukban seregestől ők is oda repültek, s a gömb tészta szét akarván bontani, nagy rémülősökre látták, hogy időközben annyira megkeményedett, miszerint nemcsak szét nem törhették, de a még benne hagyott apró szőlőket sem csiphették ki, és így éhen maradtak. Szóló attól tart, hogy ha az előtte nyilatkozott követ urak, mindig csak az elvek vizsgálatánál maradnak, mindig az elvet — nem a dolgot nézik, ideologisták nem realisták lesznek, s hazánk polgárai, kik az ételt, a törvényt várják, éhen fognak maradni.

A megtámadások másik részére, a személyességekre nézve szóló tisztelet a vélemények és vitatás szabadságát. A politikai pályán nyert tapasztalása után tudja, hogy következei közt keserűnek is kell lenni; a mint tehát az általa előadott igazságok több követek füleiben keserűen hangzottak, úgy azoknak megtámadó szavai is, melyekben azonban az igazságot hasztalan kereste, a szólóra kellemes hatással nem lehettek; a hallgatás sora a szólón volt, és így némán tőrnie kellett; most rajta van a szólás sora, és így nem csodálkoznak, ha ő is használva az időt, teljes viszonyossággal, nem éppen a legkellemesebb szavakkal terheli füleiket.

Szóló azoknak indítványát, kik semmi alkura nem lépven, a királyi választ mindenestül félre kívánják vetni, hazánkra nézve

károsnak tartja; mert a vallásos kérdést tisztába nem hozza, és így az agitatót táplálja: veszedelmesnek tartja a protestantismusra nézve, mert jelen, bizonytalan nyomasztó állapotjából ki nem emeli, és a katolikus egyház hatalmas befolyása, minden lehetőségeinek — főleg ha időközben száz Albach predikálna — kiteszi. Midőn viszont az előtte nyilatkozottak azon véleményt, miszerint a királyi válaszokat lehető legkedvezőbben magyarázván, a jelen szempillantatot megragadni, törvény alkotását megkísérteni s a kormányval alkura lépni kész, károsnak nyilatkoztatják; midőn szót azért, mert okulva az eddigi tapasztalás, sőt azon világos tény által, hogy a július 5-én kelt királyi válasz ellen rögtöni felírásunkkal inkább ártottunk, mint használtunk, a jövődőtől jobb törvényt, mint a jelen országgyűlésen kivívni lehetne, nem vár, előre nem látó statusfinak mondák; midőn azt állítják, hogy szóló azért, mert Magyarország apostoli királyától, ki az európai katholicismus homlokán áll, évek mulva sem vár oly törvényt, mely ezen állását compromittálná, nem magyar szempontból fogta fel a tárgyat; midőn a szólót azért, mert az előbbeni és mostani időket összehasonlítva a lelkesedésnek hiányát tapasztalja, és arról nem tud elfelejtkezni, hogy Magyarország apostolicum marianum Regnumnak neveztetik, alaptalan félelemmel vádolják; a szóló mindezeket tűrni kénytelen, mert e jelen különböző vélemények felett csak a jövődő ítélhet.

Midőn azonban egy, másként szomszéd tiszai megyének áellenben ülő követe azt mondja, hogy a szóló e kérdésben sem mint követ, sem mint protestáns, de mint kormány embere nyilatkozott, akkor ezen állítást, — mert vádnak nem is tekinti, — határozottan visszautasítja; nem azért, mintha azon szótól «kormány-ember» visszarettenne, sőt egyenesen kimondja, hogy e termen és követi pályáján kívül «kormány embere» a szónak azon értelmében, miszerint egy törvényes és hathatós kormányval együtt, azt támogatva minden erejével, hazájának érdekeit előmozdítani kívánja; de azért utasítja vissza, mert e teremben egyedül és kirekesztőleg mint követ, e tárgyan határozott utasítása szerint nyilatkozott. Sőt ha ezen érdekes követnek velején a ministerium elvei talán most legelőször vilámlottak volna keresztül, akkor szóló arra kérné, mondaná meg nekie: mi hát a kormánynak a vallásos tárgyan eldöntő nézete? Mert szóló a két királyi válaszból egyebet nem tud, mint hogy az egyezkedési tehetséget a szüléknek megadni kívánja; de mi legyen további akarata? azt a további diätális tractatus útján akarná megérteni.

Ha az érdemes követ többet tud, Borsod követének mai napon szólóhoz intézett kérdésére is jobban ő maga felelhetne; ha pedig a ministerium terveibe állítólag avatott követ azt hiszi, hogy a kormány e tárgyban törvényt nem akar, akkor ugyan ő maga, ki semmi tractatusra lépni nem akar, ezen tervet jobban mozdítja elő, mint a szóló, ki a királyi válasznak a lehető legjobb magyarázatot adván, a kormányt arra akarja bírni azáltal, hogy végső nézeteit tisztán és határozottan mondaná meg. Hogy szóló, mint protestáns, nem szavazhatott, az bizonyos, mert mint Szepes vármegyének követe, utasítása szerint nyilatkozott; de hogy mint protestáns polgár, vallása melletti buzgóságának, lelkesedésének hiányában volna, azt merőben tagadja, és azt kérdi: mire kell több lelkesedés? a nagy többség éljenzései és tapsai között, támogatva pártjának hívei által, egy népszerű eszme mellett felszólalni, vagy egyedül kötelessége teljesítésének bizalmában, keserű megtámadásoknak daczára, hitsorsosai által gyanusítva, csak szándokának tisztasága által fenntartva, sikert ugyan ígérő, de népszerűtlen eszmét fejtegetni? Egy percznyi tűz szóló keblét nem tudná annyira átégetni, hogy mindezen élénk megtámadásoknak ellenállván, tántoríthatlan elszánással, véleménye mellett harczoljon, hogy ifjúsága zsengejétől fogva, őrangyalként megtartott vallásos becsületét nem érdemlett gyanusításoknak kitegye. Ezek tehát a tolerántiának dicső apostolai, kik még csak másoknak az övéktől eltérő véleményeit sem tanulták gyanusítgatások nélkül tolerálni? Vagy a szólónak lelkesedése hanyatlott, mert a küzdelem nem álmokra, nem elérhetlen célokra irányzá? Hiszen éppen az a baj, hogy nemzetünk e tárgybani lelkesedését reményekben hagyjuk megtörni, hogy önbizalmát veszítve, ezen örökös és lehetetlen harczban fölemésztessek.

Szóló a törvényhozás tagjait nem említi, jóllehet e teremben is a 11 óráig üres székekről, az oldalas conversatiókról, a félegyre a jelen viták alatt félbeszakasztott ülésekről többet lehetne szólni. Nem szól a protestánsokról, kik saját ügyünk mellett harczolunk, de az országnak többi lakosairól, a megyékről, melyekben p. o. az utolsó két év alatt az adó a vallási kérdést háttérbe szorította, halomra gyűlnék a többi reformkérdések, lelkesedést követelők, ha sikert akarunk, és utoljára is a vallásos ügy melletti lelkesedés, azon repedező kristály-prizmához fog hasonlítani, mely rendetlenül töri meg ál sugarait.

Áttérvén azután szóló a megtámadások harmadik részére, az ellenokok és erősségekre, több rendbeli czáfolások után főleg azon ellenvetésre, mintha a magyar király, mint olyan, az európai katholi-

cismus homlokán nem állhat, ő annak érdekeit kiemelve, nem kezelheti, de csak az igazságot köteles megadni: szóló feleli, hogy ő nem vizsgálva, jó-e ezen kormánytan vagy sem? igazságos-e vagy sem? csak azt állította, miszerint ez constatált tény; azt vélvén, hogy ha a jövőndőbe akarunk tekinteni, a jelennek törvényeket hozván, a dolgokat nem vehetjük úgy mint lenniök kellene, hanem a mint vannak. Utoljára is nem philosophusok, de törvényhozók vagyunk, kik a tényeknél okosabbak nem lehetnek, a tényt pedig ha más nem, a resolutió tartalma is bizonyíthatná. Szóló elismeri azon igazságtalanságot, melyet Anglia Irland irányában gyakorol; de senki nem tagadhatja, hogy az angol parlament, mely a protestantismus homlokán áll, oly rendeletekhez nem akar járulni, mely annak befolyását Hiberniában veszélyeztetné. Szóló is azt szeretné, hogy kormányunk a protestantismus homlokán állana, de tőle és előtte szólottaktól függ-e a világnak megfordítása? Itten élünk és halunk, tehát az időnek parancsoló körülményeivel meg kell alkudni, ezt nemcsak szóló, de Pest megyének követe is érezte, utasításában közelítő lépéseket javasolván. Hogy ha tehát szóló ez iránt csatlakoznék, meg fogják legalább engedni, hogy igen jó társaságban csatlakozzék, sőt a helvét vallástételt követő superintendentiákra is hivatkozik, melyek az ágostai vallástételt követő protestánsok által július 5-én kelt királyi válasz ellen tett felírás mellett benyújtott petitiót aláírni nem akarták, alkalmasint azért, mert egy közelítő lépésnek szükségéről meg voltak győződve.

Az előtte nyilatkozottak igazságot követelnek, de éppen az a kérdés, hol van az igazság? Ők és maga a szóló a fölterjesztett czikkben találják; a káptalanok követei, és velök együtt talán hazánknak több polgárai sem abban, sem a királyi válaszokban; a kormány azt mondja: «in medio veritas». Tehát, hogyha a teljes igazságot elérni nem tudjuk, jó taktika-e annak egy részét is visszavetni? Egyébiránt akármely legyen ez ügynek végeredménye, szóló e teremben szavát emelte, hogy a nemzet tanácsában legjobb belátása szerint ő is egy-egy kövecskével járuljon azon alaphoz, melyen hitsorsosai annyi küzdelem után kinyugodhatnak; hiszen a jó tanács nem egy néhány férfiak monopoliuma. Azt gondolta, hogy így legjobban szolgálhat a közügynek. Meglehet, hogy a dolgot nem úgy érti, mint kellene; meglehet, hogy a bús bánatot, annyira megszoktuk, hogy tőlük elválni nem akarunk; ha csatlakozott, midőn azt javasolta, hogy a vár leggyengébb részén nyitván rést, így nyomuljunk belséjébe, és az előtte nyilatkozottak által pártolt úton jutunk célhoz, szívéből örülni fog. Ha pedig nem csatlakozott, és czélt nem érve új küzdelem vár-

nak reánk, bizonyosak lehetnek az érdeemes szónokok, hogy a csata mezején, a reményt és hitszabadságot ébresztő zászlónak hívei között nem utolsó sorban fogják találni a szóló követet.*

197. Kerületi ülés.

1844 május 18-án.

Elnökök, jegyző, naplótíró az előbbieket.

Tárgy: A vallásügyi leirat fölötti folytatólagos tanácskozás.

Több szónok nyilatkozott még ma is, részint szavazásra szorítva előadásait, részint visszazárfolatokat tárgyzva az e tárgybani nyilatkozatuk ellen felhordottakra.

Szentpály (Ugocsa megye követe): A magyar törvényhozásnak nemcsak joga, de kötelessége békítőleg fellépni a vallási viszályoknál. Erdély példáját hozza fel, hol a protestánsok által szedni szokott térítvények ellen az 1791: 57. t.-cikket a kath. egyház főnökei sürgették. Helvétia két cantonában pedig a vegyes házasságok egészen tiltók, hanem mindkét félnek a másik vallására áttérni szabad. — O használni akar, a resolúciónak üdvös részeit elfogadja.

Hertelendy (Torontál megye követe) és *Nagy Károly* a leirat ellen szólnak, utóbbi megjegyezvén, hogy oly felette megzorító törvényt ő sem kíván, mi csak forradalom anyaga lehetne, mit a papok lánggá nevelni el nem mulasztának.

Piller (Sáros megye követe): Rosszalván a papok ellen improvisált meg nem gondolt kitérőseket, (*Zugás!*) a leiratot egész terjedelmében pártolja.

Szathmári Antal (Kalocsai főkapitány követe): Édes nemzetéről, hogy a papokat, a vallást kisebbíteni akarnák, fel nem teszi; kéri a Rendeket, ne méltóztassanak sértő kifejezésekkel élni.

Erőss (Szabolcs megye követe), mint szinte *Kerkápolyi*

* Zsedényi tényleg be is váltotta szavát, mert az 1860-ki patentális küzdelem emlékezetes korszakában a csata mezején nem az utolsó sorban állott, hanem magasan lobogtatta a hit, remény és szabadság zászlaját, s valóban ő volt a küzdelem első áldozata.

(Zala megye követe) is, Borsodot pártolja; úgy *Bachó* (Trencsén megye követe) is.

Mire az *Elnök* teljesen kimerítettnek látván a tanácskozást, czél-szerűnek véle szavazás által a kérdést eldönteni, ha — mint mondá — a még feljegyzett szólni akarók szólási jogukról lemondanak; mire harsány helyeslés tört fel, s a feljegyzettek szólási jogaikról lemondván, az elnök kísérletet tön a tett indítványokat elvárni s ez nem sikerülvén, felszólíttatik az első indítványttevő, *Palóczy László* (Borsod megye követe), indítványának ismételtesére, ki ezekben összpontosítá indítványát: A kegyelmes kir. leiratban kimondott azon elveket, melyek szerint a vegyes házasságból születendő gyermekek mikénti nevelése felett a szülők jó eleve egyezzenek meg s ha tetszik, attól később elállhassanak, a Karok és Rendek el nem fogadják. Az el nem fogadás okait — mond szülő érdemes jegyzőnk — szokott logikája szerint majd kifejtendi, valamint azt is, hogy a királyi leiratokban foglalt viszonyossági és lelkiismeretszabadsági elveket örömmel ölelik a Karok és Rendek és valamint azokat a fölterjesztett törvényjavaslatokban már alkalmazzák, úgy minden hasonintézkedéseikben el nem mulasztandják. Úgy lévén azonban a Karok és Rendek meggyőződve, hogy a fölterjesztett törvényjavaslat — mielőtt a kormány ezen elvet kimondá — már ezen elven alapíttatott, a Karok és Rendek azon törvényjavaslatról el nem állhatnak; annál fogva tisztelettel kérik Ő Felségét, hogy azt jóváhagyni méltóztassék; a még hátralévő pontokat, jelesen a transitus kérdését, mely az egésznek koronája a többi teendőkkal ez elveken megalapítván és teljesen ezekre fektetvén, még az országgyűlés alatt Ő Felségének fölterjesztendik. Itt harsány «elfogadjuk» hangzott fel s az elnök az indítványt végzésül elfogadottnak kimondván, az ülés eloszlott.

Május 19-én vasárnap.

198. Kerületi ülés.

1844 május 20-án.

Elnökök: Jankó (Pozsony megye), Komjáthy (Torna megye).
Jegyző: Szentkirályi. *Naplóvivő:* Eisehl.

Tárgy: Válasza a méltóságos Főrendeknek a vallásbeli súlyok és nehézségeknek mult országgyűlésről fentartott pontjai tárgyában közlött izenetre.

Mielőtt ezen tárgy tanácskozás alá vétetett volna, az *elnökség* két folyamodványt nyújtott be, egyiket honosítás iránt, másikat Kecskemét városától, melyek némi vita után, felolvasottakul vétetvén, a kérelmezési (petitionalis) választmányhoz utasítottak.

Ezután *Szentkirályi kerületi jegyző* felolvassa a Főrendek válaszát a mult országgyűlésről fenmaradt vallásbeli súlyok és sérelmek tárgyában, mely az Országgyűlési Iratok közt 106. szám alatt található s a következő:

Ő cs. kir. Főhercegsége és a méltóságos Főrendek a vallásbeli súlyoknak és nehézségeknek a mult országgyűlésről fentartott pontjai iránt közlött izenetét azon figyelemmel, melyet azok méltán igényelnek, fontolóra vévén, bármily forrón óhajtsák is, hogy ama pontok a kölcsönös közelítés s megegyezés utján, a hon különböző vallású polgárainak megnyugtatóásával minél előbb elintéztessenek: miután azonban ezt, jelesen az első pontra, vagyis a vegyes házasságból születendő gyermekek vallásos neveltetéséről szóló kötelezésekre nézve a t. Karok és Rendek részéről tett azon javaslat által, hogy az eféle kötelezések alkotandó törvény által a multa nézve is erőnélkülieknek nyilváníttassanak, egyeseknek szabad úton szerzett jogaik veszedelmeztetése nélkül eszközölhetőnek nem látnák, a t. Karok és Rendek vélekedéséhez ezuttal nem járulhatnak.

A t. Karok és Rendek ugyanis azon nézetből, hogy a reversálisok soha törvényes erővel nem birtak, kiindulva, azoknak érvénytelenségét kimondhatónak tartják a nélkül, hogy a törvénynek visszaható erő tulajdoníttatnék. Azonban, miután ezen kötések már az 1790/1. évi törvény előtt gyakorlatban voltak, az említett törvény által pedig sem el nem törültetvén, sem ki nem záratván, sőt azon törvénynek, midőn a vegyes házasságokban az anya katholika, a gyermekek vallásbeli

nevelése iránti engedőleges rendelkezésében a reversálisok kiadhatóságának szabadsága benfoglaltatván, folyvást gyakorlatban maradtak, a méltóságos Főrendek azokat törvény ellenieknek a t. Karok és Rendeknek e részben felhozott okoskodásaira sem tekinthetik.

Nem is gyengítheti a reversálisoknak ezen folyvásti divatozását Gömör megye felírására 1792. évi december 21-ről Ő Felsége parancsolatjára kiadott körlevél szavaiból vett azon következtetés, mintha ama rendelet tartalma szerint 1781. évi októbertől fogva minden reversálisok megszüntetettek és így azok az 1790/1. évi törvény hozatalakor már használatban nem voltak, azokról az 1790/1. évi törvényben említést tenni szükséges nem lett volna, ha tekintetbe vétetik, hogy az 1781. évi úgynevezett tolerantiális parancsolat által, melyre a fennidézett körlevél hivatkozik, egyedül csak azon reversálisok használata szüntettetett meg, melyek 1768. év óta a kötendő vegyes házasságoknál, valamennyi gyermekeknek katolikus nevelése iránt elmulthatatlanul megkivántattak és parancsoltattak, a szabad akarattól kiadottak azonban azon tolerantiális parancsolat által sem tiltatván el, ezek mind az 1790/1. törvény előtt, mind azután folyvást divatoztak. Egyébként is, miután ezen t. cz.-nél fogva is az evang. félnek tagadhatatlan joga van fimagzatát akár ön, akár katolikus hitvese vallásában nevelni, valamint nem ellenkezhetik a törvényt az, a mit ez világosan megenged, úgy nem lehet törvénytelen előlegesen szóval vagy írásban ígérni azt, mit annak tennie szabadságában áll.

Azon állítás pedig, hogy ezen reversálisoknak eltörlését, melyek az 1781. évi okt. hó 1-ső napja után keltek, az 1790/1. évi törvény általános rendeletébe maga a fejedelem is beleértette, mind az 1790/1. évi 26. t.-cz. keletkezésének historiájával, mind magának a fejedelemnek, kinek, mint a vallásügy elintézésére országgyűlésileg egyértelműleg megkért s feljogosított arbiternek kir. válasza szóról-szóra a törvénybe igtattatott, ki eként a maga tulajdon szavaiból alakult t.-cz. értelmét voltaképp tudhatta, nem sokára a törvény származása után kiadott önnön resolútiójával, melyben a reversálisokat, mint törvény által el nem töröltteket, erejükben megtartandóknak nyilván kimondotta, — eléggé megezáfoltatik.

De magok a t. Karok és Rendek is a jó lélekkel és teljes szabad-akarattal kiadott reversálisoknak szabad megtartásában a szülöket korlátozni nem akarván, ez által elismerik, hogy a reversálisok már magokban nem törvénytelenek, és hogy a protestáns fél ez által gyermekei nevelése iránt rendelkezhetik. Ha tehát ezek szerint a reversálisok nem törvénytelenek, és szabadon kiadattathatnak, ő cs. királyi

Főhercegsége és a méltóságos Főrendek azon meggyőződésben vannak, hogy azoknak erején most, miután a katolikus fél az ilyes kötelezvényben gyermekeinek jövőendő vallásos nevelésére nézve teljes biztosítást helyezvén, részéről a kikötött feltételnek férjhez menetele által elegett tett, egy általános törvény által megszüntetni, s ekép a férje azon kötelezése alól, melyet ő eként adott, s melyhez hitvesének férjhez menetele kötve volt, — feláldozni nem lehet a nélkül, hogy a katolikus félnek szabad úton-módon szerzett, de ez esetben csupán férje önkényétől függő jogai föl ne áldoztassanak, s eképpen hozandó törvény megsemmisítettén, az, mit a törvény engedelménél fogva folytonos gyakorlat pártolt, ez által a multa is számtalan családok házi nyugalmanak veszélyeztetésével vissza ne hatna; melyeknél fogva a mélt. Főrendek a t. Karok és Rendeknek többször említett reversálisoknak a multa nézve leendő megszüntetése iránti vélekedését nem oszthatván, e részben a szabadon kiadott s minden erőszaktól és csalárdságtól ment reversálisokat előbbi izeneteikben is kifejtett nézeteikhez képest a magok erejében fentartatni kívánják.

A mi pedig az átmenetelt illeti: ő cs. kir. Főhercegsége és a méltóságos Főrendek azon okoknak, melyeket a t. Karok és Rendek a bécsi és linczi békekötésekre, és az 1790/1. 26. t.-cz. magyarázatára alapítva felhoztak, további taglalását ez alkalommal mellőzik, és csak a közeledés szempontjából indulva, ezen, a méltóságos Főrendek nézete szerint is legfontosb kérdésben, az óhajtott egyesülést legbiztosabban eszközölni remélik azon alapelvnek kijelentése által, hogy maga az átmenet tulajdonképpen semmi hatalom akaratától és e szerint hozandó határozatától fel ne függesztethessék; mihez képest tehát a méltóságos Főrendek a végrehajtó hatalomnak az átmeneti esetekre való felügyelését és határozata jogát nem a lelkiismeret és belmeggyőződés iránti bíráskodásban és a szerint, a mint az valódinak, vagy kétségesnek fog tekintetni, megengedő vagy megtagadó határozatnak hozatalában helyezik, hanem annak gyakorlatát úgy kívánják szabályozni, hogy a felsőbb határozat csak azon kérdésen alapuljon, vajjon a törvény rendelete teljesített-e? vajjon a törvény-szabta ünnepélyesség megtartatott-e? mely tekinteten kívül a határozatot semmi másra kiterjeszteni ne lehessen. A vallásosságnak mindaz által, mint a közállomány főkellékének érdekében szükségesnek tartják, hogy a végrehajtó hatalom felügyelési hatóságát a törvényes formának elmulasztásából eredhető hibáknak s következeseknek megelőzésére fordíthassa, nem pedig, hogy csupán a már elkövetett s orvosolhatlan hibáknak rosszalására szoríttassék.

Midőn e szerint ő cs. kir. Főherczegsége és a méltóságos Főrendek a végrehajtó hatalomnak, csak a fentebbi értelemben vett felügyelési jogához ragaszkodnak, a lelkiismeret szabadságát semmi kényszerítés által korlátozni nem akarják, hanem az átmenetet csak a szükséges ünnepélyességnek megtartásától kívánják feltételezni; lényegesnek tartják mindazáltal, miszerint ezen ünnepélyesség az áttérés vakmerőségének gátlására úgy rendeztessék el, hogy ez az átmenni akarónak komoly lépése megfontolására alkalmul szolgáljon ugyan, de egyébiránt az eljárás az illető egyénnek minél nagyobb kiméletével, és ez okból minél kisebb nyilvánossággal és minél rövidebb idő alatt fejeztethessék be. És ez indító oknál fogva Ő cs. kir. Főherczegsége és a méltóságos Főrendek az eddigi javaslatoknál, melyekkel összekötött nyilvános tárgyalatás nemcsak hogy sok esetben az illető egyénen erkölcsi erőtétést gyakorolhatna, de nem ritkán még a vallásbeli külön véleményeknek élénk összeütközését és surlódását is okozhatná, czélszerűbbnek tekintik a következő eljárást:

A más vallásra átmenni kívánó, ebbeli szándékát akár az illető törvényhatóság elnökének, akár a helybeli hatóságnak, mely a törvényhatóság elnökét tudósítani tartozik, kijelenteni köteles.

Mire a törvényhatóság elnöke a kérdéses egyénnek eddigi lelkészét, annak az átmeneti szándokáról kihallgatására mulasztás nélkül és minden esetben az illető törvényhatóság útján felszólítja, egyszersmind ezen szándokának megfontolására határidőt szabván ki, mely ama kihallgatástól számítandó legalább 15 napból, legfőlebb 4 hétből álljon.

Az illető lelkész, mihelyt ezen felszólítás kezéhez jutott, az átmenni kívánót ez utóbbi által meghivandó két helybeli előljáró jelenlétében szándoka iránt kihallgatja, annak megfontolására megint, az erre szabott határidőre figyelmezteti, és ezen kihallgatásról a két előljáró által aláírt bizonyítványt ad, mely akadály esetében a fennmilitett két tanu által is kiadathatik.

A határidő eltelte után az átmenni akaró a törvényhatóság elnöke és illető tisztvársa, vagy ezeknek hátráltatása esetében az elnök által helyettesített két világi tanu előtt, hasonló módon újra kihallgatatik és ha szándoka mellett megmarad, a törvényhatóság elnöke, vagy ennek fenemlített helyettesei az egész eljárásról készített jegyzőkönyvet hozzá csatolván, az első kihallgatásról szóló bizonyítványt Ő Felségének, vagy Ő Felsége által kinevezendő kormányzéknek, ugyanazon hatóság elnöksége útján, fölterjesztetik.

Ő Felsége egyedül csak az ünnepélyesség formájának miképpen

megtartására szoríthatván rendelkezését, ha abban hiány nem létezik, az eljárást helybehagyó, ellenkező esetben pedig a formák teljesítésére utasító határozatot hoz, mely a tetteg történt fölterjesztés napjától számítandó 6 hét alatt kiadandó.

A felsőbb határozatnak leérkezése után, ha ez a kiszabott 6 hét alatt le nem érkeznék, a nélkül is a törvényhatóság elnöke tiszti társával, vagy helyettesei, egy a szabad átmenetről szóló bizonyáglevelét részére azonnal kiadni, a formák hiányai teljesítésére utasító határozat esetében pedig az azokban elkövetett hibának a fentebbi szabályok szerinti pótlását halasztás nélkül eszközölni tartozzanak.

Ezekben pontosulván Ő cs. kir. Főherczegsége és a méltóságos Főrendek nézetei, őszintén kijelentik, hogy miután a katolikus vallásból más vallásra való átmenet a katolikus hitnek elveivel ellenkezik, a mint azt az 1790/1: 26. t.-cz. is már kimondotta, és ennél fogva a katolikusokra nézve a vallásosság föntartása érdekében oly rendelkezésnek, mely a vakmerő átmenetet gátolja, fennállania kell: Ő cs. kir. Főherczegsége és a méltóságos Főrendek azokra nézve, kik a katolikus hitről más vallásra átmenni kívánnak, az eddig kijelentett alapelveiktől el nem állhatnak ugyan, mindazáltal, valamint egyrészről véleményök szerint a katolikus hitnek ezen szent és eddig sértetlenül fentartott elveit más tekintetnek, és így a más vallásuaknál divatozó gyakorlatnak alá rendelni nem lehet: úgy más részről, a viszonyosság elvénél fogva, szinte azt sem lehet követelni, hogy a más vallásuaknak eddig korlátlanul gyakorlott átmeneti szabadsága csupán az okból, mert ez a katolikusokra nézve a hit elveivel ellenkezik, megszoríttassék.

Midőn tehát a méltóságos Főrendek a katolikus hitsorsosokat az átmenetre nézve szükséges ünnepélyességnak fentartásán kívül semmi kényszerítéssel korlátozni nem akarják, és a végrehajtó hatalomnak e részbeni felügyelését is csak a törvényes rendeletnek teljesítése és a szükséges ünnepélyesség fentartása feletti örökösben helyezik, ezen elvekhez alkalmazott javaslatukat a t. Karok és Rendeknek figyelmébe azon bizodalmas felszólítással ajánlják, hogy ezt a két Tábla közti megegyezés kedvéért is, csupán a katolikus hitnek átmenetére szorítva, elfogadni sziveskedjenek.

A 9-ik pont alatt foglalt azon kívánatára azonban a t. Karok és Rendeknek, hogy oly esetben, midőn a vegyes házasságokban élő felek ágytól és asztaltól örökre elválasztassanak, az evangélikus félnek az új házasságra léphetés szabadságában álljon, a méltóságos Főrendek a már nyilvánított nézeteiknél fogva, különösen pedig azon okból,

mert e kíváнат a házassági kötést, melynek öntermészeténél fogva, a házastársak közt egyenlőnek, s mind a két félt egyiránt kötelezőnek kell lenni, a katolikus fél jogsérelmével egyenetlenné tevén, számtalan vegyes vallású családok házi békéjét és nyugalmaát fogná veszélyeztetni, de a vegyes házasságoknak is leghathatósabb akadályul fogna szolgálhatni — ezuttal sem járulhatnak.

Nem is oszthatják a méltóságos Főrendek a t. Karok és Rendeknek azon vélekedését, hogy a vegyes házasságokban a házaselekeknek ágytól és asztaltól örökös elválasztása esetében az egymás iránti kötelesség megszűnvn, a kötést egyenetlenné éppen az teszi, ha a házastársak egyike öntörvényein túl köteleztetik; mert az ágytól és asztaltól örökös elválasztás után is a katolikus félnek fenmarad azon joga, hogy férjével kiengesztelődjek, és házassági életét véle ismét folytassa, mely joga férjének új házasságra léphetése esetében nyilván megsértetnék. Nem is abba helyezik a méltóságos Főrendek a vegyes házasságokban a kölcsönösséget, hogy mindenik félre nézve a házasság érvényessége kinek-kinek ön vallásos törvényei szempontjából tekintessék, hanem a házastársaknak egymás közti viszonyaik egyformaságában, s nézetök szerint éppen az sértené a viszonyosságot, a mi ezen tekintetben egyik félre nézve örökös lekötélést húzna, a másikat esküdt ígérete ellenére is a teljes elválasztásra jogosítaná, és neki talán alkalmat nyujtana, hogy indulataival a házasság szent körén túl csaponghatna, ekként a házassági békét szándékosan is megzavarhatva, magát a másik félnek kötve maradása mellett a házassági kötés alól felszabadíthassa. Egyébiránt is az evangélikus félnek szabadságában állván, hogy magát katolikus hites társával örök házasságra lekösse, nem lehet annak részéről a jog megsértve, ki arról önként lemondott.

Nem is tartják ezuttal sem a méltóságos Főrendek alaptalannak azon máskor felhozott észrevételöket, hogy a vegyes házasságbeli való perekben törvény szerint eljáró szentszéki bíróságot önnön elvei elleni ítélethozásra kényszeríteni, ítéleteiket tartalmukon túl terjesztetni nem lehet, mert ezzel a méltóságos Főrendek nem azt állították, hogy a bíró nem a fennálló törvények szerint tartoznék ítéletet hozni, hanem hogy ezen vegyes házassági pereknek a katolikus szentszékek lévén bírái, s törvényeink, nevezetesen az 1567: 26. t.-cz.-nél fogva az egyházi szabályok szerint minden házasságot felbonthatlannak tekintenek, kívánni tőlök nem lehet, hogy a házassági kötést ugyanazon okföböl egyik félre nézve felbonthatlannak, a másakra nézve felbontottnak nyilvánítsák.

Ezeknél fogva tehát a méltóságos Főrendek a tekintetes Karok-

nak és Rendeknek e részbeni javaslatára továbbá sem hajolhatván, a tekintetes Karokat és Rendeket bizalmasan felszólítják, hogy a mint azt a múlt országgyűlésen önként tevék vala, kívánatukról lemondani szíveskedjenek.

A mi továbbá az evangélikusokat a kapcsolt Részekből kizáró törvénynek kívánt megszüntetését tárgyalja: a méltóságos Főrendek azon gyámokokra, melyekkel a tekintetes Karok és Rendekek ezen kívánatukat a józan politika, méltányosság és felvilágosodott század kívánata tekintetéből istápolják, ezúttal sem kívánnak kiterjeszkedni: a felhozott kívánatot egyedül csak jogszerűségi oldalról tekintve, meg kell vallaniok, hogy a kapcsolt Részekről annyi törvényekben kikötött és biztosított jogait önnön megegyezésök hozzájárulta nélkül elvonni igazságosnak, de Horvátországnak a tekintetes Karok és Rendek izenetében is megemlített jelen belviszonyaira figyelmeztve a javasolt törvény megszüntetését, mely a rosszakarat által azon osztálynak is, mely az eddigi viszálykodásban részt nem vőn, felizgatására könnyen ürügyül szolgáltatathatnék: időszerűnek és óhajtott sikert ígérőnek nem tartják; azért e részben a tekintetes Karokat és Rendeket továbbá is arra bizalmasan felszólítani meg nem szünhetnek, hogy ezen tárggyal a kapcsolt Részeknek remélt hozzájárulásából, a mit a méltóságos Főrendek valamint óhajtanak, úgy biztos feltenni hajlandók is — felüggesztvén, a felhozott kívánatról letenni szíveskedjenek.

A mi pedig a tekintetes Karoknak és Rendeknek Pozsega, Vöröcze és Szerém megyékre nézve tett kijelentését illeti, a méltóságos Főrendeknek a nélkül, hogy e megyék hova tartozandóságának értelmes tárgyalásába e helyen ereszkedni kívánnának, meg kell jegyezniök, hogy miután az evangélikusokat a kapcsolt Részekből kizáró törvény alól Alsó-Tótországnak egyedül némely helységei vétetnek ki, ezen kivételből a törvénynek Alsó-Tótország egyéb részeire való kiterjedése, minden törvényes magyarázat szerint, önkény; a méltóságos Főrendek e nézetből a tekintetes Karoknak és Rendeknek nyilvánításában, valamint ezt utóbbi izenetökben is kifejtették, jelenleg sem osztozhatnak. Azt azonban ezúttal sem mellőzhetik el, hogy miután az érintett törvényben említett helységek lakosai a törvény hozatala óta, mely őket már ott találta és vallásuk gyakorlásáról biztosította, annyira megsaporodtak volna, hogy lakóhelyeiken már többé meg nem férnének, és két ilyen helységeken fekvő három fiók községeket a hivek nagyobb száma miatt anyaszentegyházakká alakítani szükség volna: a múlt országgyűlési felszólítások folytában a tekintetes Karokat és Rendeket azok sorsa iránti részvétre és azoknak az

előbocsátottakra nézve teendő czélszerű rendelkezhetés végett az 1791. évi hasonlatosságnál fogva Ő Felsége kegyelmébe leendő ajánlásra újabban is barátságosan fel ne hívják. — Végre

A mi a tekintetes Karoknak és Rendeknek azon javaslatát illeti, hogy a vallásbeli kérdéseknek örök időkre megszüntetése végett alkotassék oly törvény, melynél fogva a különböző vallású keresztyén felekezeten levők és egyházak viszonyaira a teljes egyenlőség és tökéletes viszonyosság szolgáljon zsinormértékül: a méltóságos Főrendek is szinte forrón óhajtják ugyan, hogy a vallásbeli kérdések a jövőendő időkre is a lehetőségig megszüntetessenek; úgy vannak azonban meggyőződve, hogy a jelen javaslat által nemcsak hogy a vallásbeli kérdéseknek célbavett elenyésztetése el nem éretik, de a javaslat általánosságát tekintve, az által inkább a további félremagyarázásokra és ebből származó sűrűlódásokra nyújtatnék alkalom. Tartván tehát a méltóságos Főrendek attól, nehogy a tekintetes Karok és Rendek által tervezett általános kifejezési törvény tág köre a helyett, hogy a külön vallású honfiakat megnyugtatóná, éppen tág érzelműségben rejlő félremagyarázások miatt újabb vizálgodások anyagául szolgáljon, de ezenfelül, miután a viszonyosság az előfordult valamennyi vallásbeli kérdéseknél mindenik saját természetéhez alkalmazva a tekintetes Karokat és Rendeket meggyőzőleg úgy is tekintetbe véte-tett s azon kérdések, a mennyire közegyesülést nyertek Ő Felsége elibe föl is terjesztettek: az érintett javaslatot feleslegesnek, sőt miután minden vallásnak s egyháznak oly saját jogai volnának, melyek egymással az általánosan kimondandó viszonyosság mellett sem közölhetők, kivihetlennék látván, ezen okból a tekintetes Karoknak és Rendeknek e részbeni javaslatát el nem fogadhatják, a tekintetes Karokat és Rendeket bizodalmasan felszólítván, hogy attól részökről is elállani sziveskedjenek.

Egyébiránt nem mellőzhetik el Ő császári és királyi Főherczegsége és a méltóságos Főrendek, hogy valamint óhajtották volna, hogyha a jelen üzenetben, különösen az utolsó javaslat támogatására felhozott okoskodásban foglalt némely kifejezések, melyek által az első országos rend és a törvényhozó testnek egyik része érzékenyen érintetik, mellőztettek volna: úgy másrésről Ő császári királyi Főherczegsége és a méltóságos Főrendek őszintén nyilvánítják, hogy az izenet sarkán az egyházi rend iránt kijelentettekben teljességgel nem osztozhatnak, meg lévén győződve, hogy a klerus a hozandó vallásbeli törvényekre nézve is azt fogja tenni, a mit tőle állása és a hon egyéb polgáraival közös kötelessége parancsolólag kíván.

Ennek felolvasása után *Radvánszky* (Zólyom megye követe) annak első pontjára, nevezetesen a térítvényekre vonatkozólag így szólalt fel: A természet azon örökös törvénye, mely szerint az elvetett magnak csírázni, nőni kell, a status-életben is hasonló eredménynyel működven, midőn a tekintetes Rendeknek a vallás tárgyában ez országgyűlésen kelt első izenete a méltóságos Főrendekhez küldetett, erősen hittem, hogy ezen tárgy valahára már kívánt szerencsés eredményt szülendő végéhez közelget. Hittem pedig azért, mert a régen elvetett mag hosszú évek sora után reményteljes növényt hajtott, s a növény csakugyan már megért; hittem azért, mert a vallás dolga már több országgyűlés alatt olyannyira megvitatott, hogy az már tökéletesen kifejtetvén, azon stádiumát érte el, hol a tárgy fölött ellene s mellette új okokat többé előhozni alig lehet; hittem végre azért, mert ha a parlamentáris eljárás főkelléke a különböző vélemények egymáshoz közeleltetése, a vallás tárgya felett a két Tábla igen különböző nézeteinek egymáshoz simulását, tekintvén hazánk külső, de főleg belső viszonyait, legszükségesebb s okvetlen történni kellő parlamentáris lépésnek tartottam, ha egyébként ezen tárgyat, mely a jelenkor tennivalóihoz tartozik, az utókornak, ki tudja milyen eredményű működésére bízni nem akarjuk, s azért a vallás tárgyának a Főrendek általi, s az oly kimerítő megfejtése, az e részbeni javítások szükségének oly világos bebizonyítása után méltán lehete remélni, hogy a mélt. Főrendek a szőnyegre került ügy fontosságáról s igazságáról meggyőződven, a t. Rendek üzenetét elfogadandják.

Azonban több ízben, úgy most is csalatkoztunk reményünkben, mert a méltóságos Főrendek felolvasott üzenetéből azt látom, hogy nem járulván a tekintetes Rendek véleményéhez, nem figyelmeztek a vallásos vitatkozások megszüntetéséből eredhető kedvezmények és zavaroknak egyrésztől öröndetes, másrésztől gyászszos következményére; nem méltánylották eléggé a história tanúsította azon igazságot, hogy a vallások közti egyensúly hiánya okozta ingerültséget az időre bízni nem tanácsos; nem néztek a század kárpitján túl, mely ha szellőztetik, láthatók a jövő kor örömdús reményei, de marczona rémképei is, s előttünk áll mindaz, mit a jövő kortól reményelni, de egyszersmind mitől rettegnünk kell. Nem járulván a méltóságos Főrendek a tekintetes Rendek véleményéhez, az elvetett mag dúsan megtermett ugyanazon magból, melyet 10 évvel ezelőtt ezen Táblának most is működésében itt tündöklő közösen szeretett és tisztelt vezetője (Beöthy) hintett el. A vetés dúsan megtermett, megért, a hős vető megöszült, de eddig még nem arathatott, mert az ara-

tók az aratásra nézve egyet nem értvén, eloszlik a közérő, s az aratás elmarad, elmarad pedig leginkább azért, mert azok, kik e földön szedik a termések tizedét, nem elégülvén meg azzal, még a szent földön e szent magból termett, ezen szent termésből is követelik a lelkek tizedét. S ím ez a főoka, hogy a méltóságos Főrendek a tekintetes Rendekek véleményéhez nem járulván, ezen tárgy itt ismét szönyegre került.

Itt lévén a méltóságos Főrendeknek a vallás tárgyában kelt válaszüzenetjök, engedjék meg a tek. Rendekek, hogy annak egyes pontjai és sorozata szerint, mindenekelőtt a reversálisok felett szólhassanak. Nem czélom mindazon okot elő sorolnom, melyek a reversálisok ellen felhozathatnak, mert ezek már több ízben előhozattak: csak vázlat gyanánt kívánom azt említeni, hogy a reversálisok olyan kötelezések, melyek 1. természetelleniek, 2. törvényelleniek és 3. a status érdekeivel ellenkezők. Természetelleniek, mert ha a protestáns meggyőződésből ad reversálist, a maga vallását tartja rossznak, s ha ezt rossznak ismeri, megfoghatatlan, hogy a protestánsoknál az átmenet szabad és korlátlan lévén, maga nem tér át a katolikus vallásra; ha pedig maga vallását jobbnak tartja a katolikus vallásnál, szabad akarattal s tiszta szándékból reversálist nem adhatott, mert ez esetben ismét megfoghatatlan, miképp kívánhatja gyermekét azon vallásban neveltetni, melyet ő rossznak tart, s azért, mivel rossznak tartja, azt nem is követi. Ebből világosan az következik, hogy a reversálisok nemcsak többnyire, de tán nem hibáznám, ha azt állítanám, hogy mindig nem a jegyesek önkényes akaratjából, hanem a házassági szerződésen kívül álló egy harmadik félnek t. i. az egyháznak kívánsága következtében adatnak ki. A házassági szerződés pedig csak a jegyesek föltételein alapúlhat, s így a szerződésen kívül álló harmadik fél magára a házassági szerződésre nézve a jegyesnek föltételeket nem szabhat. Példát nem tudok, hol a kiadott reversálisok meg nem tartása esetében, azok foganatosítását azon fél kívánta volna, melynek részére a reversális kiadatott, hanem annak sikeresíttetését mindig a házassági szerződésen kívül álló harmadik fél, t. i. az egyház követelte.

2. Törvény elleniek a reversálisok, mert azok nemcsak törvényben nem gyökereznek, sőt inkább a békekötések s ezeken alapuló törvények értelme ellen követeltetnek. Nem törvényes polgári szerződések, mert bennök azon kellékek hiányoznak, melyek minden szerződésnél okvetetlen megkívántatók; a lélek sem tárgy, sem dolog, sem vállalat nem lévén, szerződés s alkú tárgya nem lehet. Nem pri-

vát szerződések, mert a privát szerződés valamint a felek kölcsönös megegyeztetéssel kötöttet, úgy viszont fel is oldoztathatik. Törvénytelenek továbbá a reversálisok azért, mert mindig némi morális erővel csikartatnak ki. Ezt az egyházi rend sem hozhatja kétségbe, mert a vegyes házasságok tárgyában kelt pápai breve világosan azt mondja, hogy a vegyes házasságoknál az illető lelkész minden módon igyekezzék a protestáns völegényt reversális kiadására szorítani, s ha ez nem sikerülne, tagadja meg a jegyesektől az áldást s egyházi szertartásokat. Ezt csakugyan senki sem fogja tagadni, hogy az eképp szerzett reversális morális erővel kötött szerződés, maga természeténél fogva érvénytelen; ezt nemcsak törvényeink, hanem királyi resolúciók is megismerik.

3. Nem felelnek meg a reversálisok a status érdekeinek, mert azok a békés csendet, a polgárok lelki nyugalomát s több házasság szerencsését felbolygatják; s erősen meg vagyok győződve, hogy míg azok meg nem szüntetnek, a felbolygatott lelki nyugalom helyre nem fog állani. Már pedig a status főczélja s érdeke: mellőzni, megszüntetni mindazt, mi a közcsendet, békét s főleg a polgárok lelki nyugalomát veszélyezteti. Nem lehet itt a reversálisok támogatásául dogmára hivatkozni, mert dogma erkölcstelen tettet nem pártolhat.

A méltóságos Főrendek a reversálisokat jövődre érvényteleneknek, a múltra nézve azonban érvényeseknek nyilvánítják. Ebben én a legszembetűnőbb ellenmondást látom; mert ha a reversálisok azért, mivel törvénytelenek, jövődre megszüntettetnek, azokat ugyan ezen oknál fogvást a múltra nézve is meg kell szüntetni; mert nem lehet valamit roszalni, s azt egyszersmind helyeselni is. Tudom ugyan, hogy a méltóságos Főrendek a reversálisokat az 1790/1: 26. t.-cz. azon szavainál fogva «sequi possint» védelmezik; de én úgy vagyok meggyőződve, hogy a «possint» szóból a reversálisokat következtetlenség s a 26. t.-cz. megsértése nélkül következtetni nem lehet; mert ha a «possint» oda magyaráztatik, hogy reversálisokat követelni szabad, akkor a reversálisoknak a «possint» szó melletti követelhetése által ön maga a 26. t.-cz. akadályoztatná a vegyes házasságokat; holott az, a vegyes házasságok akadályozását szorosan tiltja. A 26. t.-cz.-ről pedig feltenni nem lehet, hogy azt, a mit megalapított, meg is akarta volna rontani.

Továbbá azon elvből indulnak ki a méltóságos Főrendek, hogy ha a reversálisok törvény által megszüntettetnének, a múltra nézve még sem semmisíthetnek meg, mert a törvénynek visszaható ereje nem lehet. Ezen állítás azonban nem áll, mert a reversálisok törvé-

nyesek soha sem voltak, azok ellen a törvényhatóságok s az egész protestáns status, mindig s folyvást repräsentáltak, de még az országgyűlések is sérelmesnek ismerték. Midőn tehát a hozandó törvény a reversálisok érvénytelenségét kimondaná, azok törvénytelen voltát egyszersmind megismeri, s ha a reversálisok törvénytelenek, akkor azok érvényvénnyelensége csak úgy áll jövődre, mint múltra nézve. De ha a reversálisok a törvényben gyökereznének is, még akkor is káros következésük miatt meg lehetne, de meg is kellene azokat szüntetni. Hisz azon törvények, melyek a közjóra káros hatásúak, új és jobb idő szelleméhez alkalmaztatott törvényekkel cseréltetnek föl. Hazánk constitutionális kertjében századok óta különös pietás s buzgó szorgalommal ápolgatott az ősiség virága, s im a nemzet kertészei most kiakarják irtani ezen virágot csak azért, mert a nemzet constitutionális kertjébe többé nem illik. Az adó egykori «noli me tangere» kérdésére már lassan készül a felelet; im apródonkint így küszöböltetik ki a rossz, s így cseréltetnek föl az elidősült törvények jobb újabb s korszerűbb törvényekkel; mert a constitutionális élet illető lelke azon működés, mely szerint a rosszból jó, a jóból jobb készül, s boldog azon status, mely e részbeni törekvésében soha sem nyugszik.

Mind ezeknél fogvást a méltóságos Főrendek üzenetében egyetlen egy okot sem találok, mely a reversálisoknak múltra szóló érvényessége mellett alaposan felhozott; ellenben pedig a tekintetes Rendeeknek ezen kérdés érdekében felhozott argumentumait legtávolabbról is megczáfolva korántsem látván, a méltóságos Főrendeket a felhozott okoknál fogva újlag felszólítani kívánom, hogy a reversálisok törvénytelenségét a múltra nézve is megismerni méltóztassanak.

Mindezekre *Fogarassy Mihály* (nagyváradi káptalan követé) következőleg válaszolt: Nem akarok azoknak, miket Zólyom megye igen tisztelt követe a már kiadott reversálisokra nézve előadott, czáfolatába bocsátkozni, mert a tárgy a múlt évben, midőn szőnyegen forgott, bőven meg volt vitatva, s a miket most hallottam, azokra is kimerítő felelet adatott. A méltóságos Főrendek izenetét a most előadottak meg nem gyengítik, s ha azok értelmében történik innen a felírás, onnan meg jó ezekre is a felelet. A kiadott reversálisok törvénytelenségét positiv törvények, vagy felsőbb rendeletek nyomán megmutatni igen bajos és mindeddig nem sikerült, úgy hogy megállhatna, s a mi nem törvénytelen és az egyezkedők között jogszerű állapot, azt visszaható erővel megdönteni akarni, ellenkezik a status céljával.

Ha intimátumokra szabad hivatkozni, mindjárt 1791. nov. 17-ről kelt, Zólyom megyéhez küldött felsőbb rendelet védi a reversálisokat. Az 1792. szept. 25-én kelt körlevél által ő Felsége az országnak tudtára adatta, hogy a reversálisok a 26. t.-cz. által eltörülve, vagy megszüntetve nincsenek. Azon intézvényre nézve pedig, melyet 1792. decz. 21-ről a t. Rendek izenetökben felhoznak Veszprém megye igen érdemes követe még a múlt évi vitatások alkalmával figyelmessé tett minket, hogy következő évben jun. 30-ról egy felsőbb rendelet úgy nyilatkozott, hogy az ő Felségének tudta, szándoka nélkül volt kibocsátva, erre tehát erőteljesen támaszkodni nem lehet. De későbbi intézvényekben is u. m. 1807. okt. 12-én, 1808. márc. 12-én a reversálisok törvényeseknek és jogszerűeknek nyilvánítottak. Az pedig, mit a Veszprém megye nagyon tisztelt követe mondott 1825. okt. 7-ről, hogy Liptó megyéhez küldetett volna, egy speciális esetről rendelkezik s mint az általa fölidézett szavakból megtetszik, a reversálist azért mondja érvénytelennek, mert coactio-extorsio jött közbe. Itt bátor vagyok a t. Rendeket arra figyelmeztetni, hogy a két Tábla között csak azon reversálisok érvényessége, vagy érvénytelensége fölött foly még a vita, melyek jó lélekkel és szabadon adattak ki, mert a Felső Tábla sem vitatja azt, hogy reversálisok, melyeket coactió csikart ki, erejükben meghagyassanak.

Én azt tartom, hogy e csupán speciálítások körül forgó kérdés nem lehet többé oly fontos, hogy fölötte még sokáig viták folyjanak, izenetek készíttessenek, mert hiszen a dolog maga minden nap enyészik és távozik a controversia teréről, s az újabb legfelsőbb kir. resolutió a vallás tárgyában, mely oly szabad térre állítja a vallási különviszonyokat, azokat enyészni és távozni segíti; de szerzett és használt jogokat felbolygatni tanácsosnak nem tartván, miután a Főrendek által felhozott védokok meggyengítve nincsenek, kérem a t. Rendeket méltóztassanak e kérdést letenni, s a főrendi izenethez e pontra nézve járulni.

Sebestyén (Veszprém megye követe) miután erre a méltóságos Főrendek válaszüzenetinek okoskodását taglalá, s jelesen azon különbségre figyelmeztete, mely magában az 1825-iki leiratban azon reversálisokra nézve tétetett, melyek 1781. oct. 1-je után adattak ki, a viszonzóizenetben pedig felhozott azon vádak, mintha a Rendek magok ismerték volna meg a reversálisok törvényességét, valótlannak s a törvényhozás méltóságával össze nem férő eljárásnak nevezte; némely rövidebb előadások után a végzés ezen 1-ső pontra nézve, miután a Karok annak mint már annyiszor vitatottnak további ismételtetését folytatni nem akarák

közfelkiáltással, az lön, hogy a Karok előbbi izenetökhöz ragaszkodván, a reversálisokat a mültra is eltöröltetni kívánják.

A 2-ik pont tárgyát a *transitust*, azaz az egyik vallásról a másikra áttérést, illetőleg ekkép nyilatkozott *Br. Rudnyánszky S.* (az *esztergomi főkáptalan követe*): Felszólíttatván Borsod megye nagyérdemü követe által, hogy minapi nyilatkozatomban azon kérdést: illő-e, üdvös-e, czélszerű-e századunkban valakit lelkiismerete ellen erőltetni? a transitusi kérdésre alkalmazzam, s egyenesen feleljek: im ezt most teljesítem. Nem lehetetlen, hogy az érdemes követ úr, talán valami aggodalomtól ösztönöztetve tette e kérdést, nem ugyan mintha félne, hogy hazánkban is úgy akarna valaki az áttérővel bánni, mint bánnak Stokholm, Dánia és más országokban, hanem talán az erőtetés más nemét véli lenni divatban. Én tehát nemmel felelek, s azt mondom: nem üdvös, nem czélszerű a transitusban valakit erővel gátolni. A kath. egyház, akár magának első morális elrendezését, s azok elveit tekintve, senkit, kit tanain megnyugodni nem tud, nem tartóztat. A stridonai böles alaposan állítá «*ecclesia volentes regit non invitos, non temere subjiicit, sed doctrina, non corpore custodit ad mortem, sed animas servat ad vitam.*»

Maga a kath. egyház menekülni akar olyanoktól, kik keblében nem akarván maradni, neki csak gyalázatot, tagjainak pedig botrányt okoznak. Vallásos sűrűlódások keletkezvén és a proselytismus lábra kapván, mik történtek a transitusra nézve, eléggé tanúsítja a historia. Történtek a békekötések előtt egész tömegekben áttérések minden felsőbb hatalom s engedelem nélkül. Birtak-e az áttérők oly dispositióval, milyennel ama 3000, kit Szt. Péter keresztelt? most taglalni nem akarom; azt tudom, hogy e lépésben a protestáns részről némely földesurak erőszakos lépései szerepeltek, azon Magyarországon is lábra kapott elv «*cujus est regio, illius et religio*» következtében; valamint azt sem tagadhatom, hogy igen is történtek a kath. részről is retorsiók, de mind a kettőre «*excidant illi dies ævo, nec secula unquam*». A statusok a közdolgok elrendezésire nézve sokszor a tapasztalásban keresték az annyira szükséges irányt, s azt sokszor szerencsésen meg is találták. Tapasztalván, hogy a transitus sokszor könnyelműségből eredvén, vallástalanságot szült, mely a status legnagyobb veszélye, az ily könnyelmű átmenet gátlására hoztattak különféle föltételek, ünnepélyességek, de mivel «*homines manent homines, qui humana vitiare consueverunt*» történt, hogy félreértés, rábeszélés, ingerültség közbejövén, a legjózanabb ünnepélyességeket megbuktatták.

Következett az 1790-ki epochia és azon évben tartatott «*pacis perpetuo duraturæ diæta*»; legalább azt hitték akkor az emberek. Oly nagy volt az öröm, hogy az akkori ugoesai főispán hálás beszédében, ezen békés egyetértést igen kiemelte. Ezen országgyűlésen alkottatott a 26. vallásos törvény s vele jött létre amaz ismeretes «*cum transitus a religione catholica ad alterutram ex evangelicis principiis catholicis adversetur, ne temere fiat, casus occurrentes Suae Majestati indicandi erunt*». Ez oly igazság, mely állana, ha törvénybe írva nem volna is s állani fog még akkor is, ha az új polgári törvény a transitust tökéletesen szabadnak fogja is jelentení. A törvény nem akarta lehetetlenné tenni a transitust, hanem csupán azt elérni, hogy temeráriussá ne válják. Ennek megítélését, hogy a transitus temerárius-e vagy nem ő Felségére bízta, ő Felsége a hat heti oktatást választotta, mely bármit mondjunk is, legcélszerűbb eszköz arra, hogy az olyan lépés, mely akár vakmerőn történjék, akár nem, *semper catholicis principiis repugnabit*, könnyelműségből, fölgerjedésből ne történjék.

Miután mind a két orsz. Tábla a törvényjavaslatban ezen oktatásról lemondott, nincs többé mit védelmezzek, mihez ragaszkodjam akár a t. Rendekek javaslatában, akár a méltóságos Főrendekében. Csak annyiban tekintvén ez utóbbiakat némileg alkalmasabbaknak, mennyiben az áttérésnél a meggondolásra bizonyos időt szab. Legyen tehát a transitus iránt akármilyen az új törvény, a transitus szabadsága elvileg kimondva mindig ellenkezni fog a katolikus elvekkel, s míg az új törvények még csak discussió tárgyai, addig hozzá nem járulhatok; ha azonban már egyszer megnyerte a kir. sanctiót, szintűgy fogom tisztelni, mint tiszteltem eddig oly sok királyi rendeletet, melyek az illető feleknek, az oktatás sikeretlen volta következtében, az átmeneti szabadságot megadták.

Erre *Palóczy László* (Borsod megye) következőleg szólalt fel: Ezt tartván azon főpontnak, mely a leggondosabb megfontolást igényli, melyre főképpen kell alkalmazni a lelkiismeretszabadságának azon szent elvét, melyet maga ő Felsége ajánlott az ország figyelmébe, mely nem egyes vallásfelekezetet érdekel csak, hanem a nemzet egész összegét, szóló követ három kérdésben pontosítá e tárgyat, miután már a Tábla elismerte, hogy az átmenetel szabadságát csakugyan szükséges némi formalitásokhoz kötni, u. m. 1-ször, megmaradjanak-e a Rendekek az előbb ajánlott formalitásoknál? 2-szor, ha azoktól eltérnek, elfogadják-e a Főrendek által javasolt formalitásokat? 3-szor, ha ezekre nem állanak, minő új tervet fognak az eszmék

kiegyenlítése végett javaslatba hozni s a Főrendekkel közleni? Mi az elsőt illeti, szülő jónak tartja ugyan a Rendek javaslatát, de azért egyetértés s közelítés tekintetéből örömet enged rajta némi változtatást, csak ez által az átmeneti szabadság lényegének ne ártson. A Főrendek javaslatát azonban el nem fogadhatja, mert abban vannak pontok, melyek az átmeneti szabadságnak lényegesen ártanak. Azon javaslat szerint ugyanis hosszas bizonytalanság s hanyattatásban tartatik az áttérő, az átbocsátás sok időre terjed, sok stádiumra oszlik, milyenek p. o. a folyamodás beadása, paphoz útasítás, elnök előtti kijelentés, gyűlés, felküldés és ismét leküldés, sőt állítólagos formahiba miatt, tíz intimatum is jöhet. Mindezeket tehát egyszerűsíteni szükség. El nem fogadhatja továbbá szónok a főrendi javaslat azon részét, miszerint az áttérni akaró a paphoz útasíttatnék. Ezt okvetlenül el kell mellőzni, ha békét és csöndet akarunk; a pap tanítása, melynek gyöngye gyermekkorban van ideje, az áttérés idején úgy is késő és sikertelen már. Végre nem járulhat szülő ahoz sem, hogy addig át ne mehessen az áttérni kívánó, hogy tehát az ecclesia mindaddig birtokában maradjon, míg a fölterjesztett akták le nem érkeznek; mert ez az átmeneti szabadság kijátszására vezethetne.

Azon harmadik kérdésre: mit kelljen tehát tenni, hogy a cél eléressék új javaslatot terjeszt elő a szülő követ, melyben igyekezett a formalitásokat úgy szabni meg, hogy azok miatt a dolog lényege föl ne áldoztassék. Úgymint, az átmenni akaró ezen szándékát foglalja írásba, s a folyamodást az illető elnöknek (alispánnak a megyékben, polgármesternek városokban, kapitánynak kerületekben) két tanú jelenlétében s két példányban nyújtsa be. Az alispán, s egyéb illető elnök vévén a folyamodást, mindkét példányra praesentát tegyen, s az egyikre hátíratot, melyben a folyamodónak a dolog megfontolására s új megjelenésre 15 napon semmi esetre túl nem terjedő határidőt szab; ezen hátíratos folyamodást visszaadja a folyamodónak, a másikat magánál tartja, s hivatalos jegyzőkönyvébe beírja. A folyamodó a kitűzött határidőre újra megjelenik az elnök előtt, ki vagy bíróársait (az úgynevezett törvényes bizonytságot: szolgabíró, esküdt) vagy különböző vallású táblabírákból álló választmányt vesz maga mellé, s ha az áttérni akaró ezúttal ünnepélyesen kijelenti, hogy előbbi szándékához állhatatosan ragaszkodik, az elnök bizonyáglevelet ad neki átmeneteléről, mi által rá nézve teljesen bevégeztetett a dolog. Szinte az elnök tudokra adja az illető lelkészeknek az áttérési esetet, s körülményes relatiót tesz a legközelebbi közgyűlésnek.

odacsatolván a folyamodást, hátírat s bizonyságlevél másolatát. Ezen relationak s felolvasásnak mindenkor a közgyűlés első vagy legfőlebb második napján kell megtörténni. A közgyűlés az actákat ő Felségéhez a Helytartótanács útján, de *csupán tudomás végett* fölterjeszti.

Sanctióképpen azt kívánja szóló ezen javaslatához adadni, hogy ha az illető elnök kötelességét vagy éppen nem, vagy hanyagúl teljesítené, a folyamodónak szabadsága legyen a két vele vitt tanútól nyelendő bizonyságlevéllel vagy visszaadott egyik folyamodási példánya melléklésével a köztörvényhatósághoz folyamodni. Mely előadásainak megfelelőleg a következő törvényjavaslatot terjeszté elő.

1. §. A más vallásra átmenni kívánó ebbeli szándékát mindenkor írásba foglalva kijelenteni s folyamodását maga mellé veendő két tanú jelenlétében, megyékben ugyan az alispánnak, sz. kir. városokban a polgármesternek, a külön portákkal bíró kerületekben pedig a kapitánynak, két egyenlő példányban bemutatni köteles, 2. §. Az említett köztisztviselők a bemutatás napját s esztendőjét a folyamodás mindkét példányaira följegyzik, a folyamodónak szándéka megfontolására s előttük újabb megjelenésre 15 napon túl nem terjeszthető határidőt s helyet rendelnek, s azt a folyamodás egyik példányára hátíratilag alakban följegyzik, s az átmenni kívánónak kezébe adják, a másik példányt pedig hivatalos jegyzőkönyvükbe a reá tett hátírással együtt besorozva magoknál megtartják. 3. §. A határidő eltelte után, megyékben az alispán maga mellé veendő szolgabíró s esküdt tisztársai, sz. kir. városokban a polgármester és két tanácsnok, a külön portákkal bíró kerületekben a kapitány egy táblabíró s a helybeli hadnagy együttlétében az előttük ismét két tanúival megjelenendő átmenni kívánó kihallgattatik; nyilatkozása szinte a hiteles jegyzőkönyvbe ígattatik, és ha szándoka mellett megmarad, a szabad átmenetről szóló bizonyságlevél mindhárom által aláíratva s megpecsételve, tüstént kezébe adatik; az átmenetelnek történt megengedéséről pedig az alispán, illetőleg a polgármester s kerületi kapitány, az átmenőnek azelőtti s azontúli lelkészét nyomon s hivatalosan értesíti. — Mindezek után 4. §. az 1-ső §-ban kijelölt köztisztviselők dologbani eljárásuk lefolyt rendéről körülményes és hivatalos tudósításaikat megkészítik, s azt az eredeti folyamodásnak és hivatalos jegyzőkönyvből a tárgyat érdeklő hűséges kivonatnak, s az átment egyed kezére kiadott bizonyságlevél töredékének hozzácsatolásával, a közelebb tartandó közgyűlésre okvetetlenül beadják. 5. §. Minden olyatén tudósítás az illető törvényhatóságok közgyűléseik első, vagy

legfőlebb másodnap i ülésében, múlhatlanul felolvasandók, s onnan csatolványaikkal együtt, egyedül tudás végett, a kir. Helytartótanács útján ő Felségéhez haladék nélkül fölterjesztendők. 6. §. Ha az illető köztisztviselők az 1-ső és 3. §-ban kijelölt köteleességek teljesítésében hanyagúl járnának el, vagy azokat éppen nem teljesítnék, az utóbbi esetben az átmenni kívánó maga mellé vett két tanútól veendő bizonyoságlevél, az első esetben pedig a folyamodás kezéhez visszaadott egyik példánya bemutatása mellett, az illető köztörvényhatóság előtt panaszt tehet, ez pedig a panaszt késedelem nélkül orvosolni tartozik.

Ezen javaslatot azon túl, hogy azt a Rendek közfelkiáltással helyeselték, *Radvánszky (Zólyom megye követe)* következő lelkes felszólalással pártolta:

A vallás tárgyát a mélt. Főrendek válaszüzenete szerint úgy látom állítva, mintha jelesen a transitusra nézve adandó concessiókról volna szó. A vallás tárgya most nem a protestánsoknak országgyűlés elibe benyújtott folyamodása következtében, hanem ezen Tábla kezdeményi jogánál fogva mintegy alkotmányos kérdés került szőnyegre, s így az nem mint a protestánsok petítiója, hanem mint ezen Táblának a törvények egyoldalú, önkényes és hibás magyarázatából eredt sérelem orvosoltatása körüli indítványa tekintendő. Itten tehát nem a felekezetek kizárólagos, de a haza közös ügye forog fenn, melyben a protestánsok s a nem egyesült görögök csak annyi-ből érdekeltetnek, mennyiben azon törvények megsértése által leginkább ők a szenvedők. Nem lehet itt semmiféle concessiókról szó, pedig annál kevésbbé, minél bizonyosabb az, hogy a protestánsok nem kegyelem útján, hanem jogszerűleg követelhetik törvényadta azon jogait, melyektől megfosztattak. Ott concessiókról szó nem lehet, hol békekötések és törvények jogokat tulajdonítanak.

Ki lévén víva az elv, t. i. az átmenet szabadsága, előadásomat egyedül azon formalitásokra s ünnepélyességekre szorítom, miket a mélt. Főrendek a szabad átmenethez föltételül kötni kívánnak. Én ugyan a transitust csak akkor tartanám tökéletesen szabadnak, ha ez minden formalitás nélkül történhetnék meg; de a t. Rendek bizonyos formalitásoknak a transitusra nézve leendő megállapításában megegyezvén, nem akarok e részben visszamenő lépést tenni, s így én is beleegyezem ugyan, de azt kívánom, hogy ezen formalitások 1-ször lehetőségig legegyszerűbbek, 2-szor olyanok legyenek, hogy az elvileg kimondott átmeneteli szabadság lényegével összeütközésbe ne jöjjenek, következőleg, hogy azok ürügye alatt a transitus távolról

se akadályoztassék, s azok egyedül a transitus némely ünnepélyességi megadására szolgáljanak. Mi a mélt. Főrendek által javasolt formalitásokat illeti, ezek az említett két föltételnek meg nem felelők. Nem következetes, nem igazságos-e, hogy miután a reversálisok minden formalitási feltétel nélkül kiadathatnak, a transitus is minden formalitás nélkül, vagy ha már azok nélkül éppen nem történhetnek, legalább a legegyszerűbb formalitás megtartása mellett menjen véghez? Úgy vagyok meggyőződve, hogy ezen formalitások, úgy a mint javasoltatnak, nem segítenének a bajon, sőt inkább az elvileg kimondott szabad átmenetnek s így a hozandó törvény célzata kijátszására használható eszközül szolgálnának.

Ugyan azért Borsod megye követének a formalitásokra nézve előadott nézetében osztozván, az általa javasolt formalitások iránt megegyezem, de a mélt. Főrendektől viszont azt kívánom, méltóztatnának megegyezni, hogy az átmenetnek felsőbb helyen bejelentése nem intra, hanem extra dominium, azaz az átmenet tetteles megtörténte után egyedül tudomás végett történjék meg. Ez előttem azon conditio sine qua non, melyben ha a mélt. Főrendek meg nem egyeznek, részemről a formalitásokra nézve minden alkudozás megszünt, mert formalitások kedvéért elvet feláldozni sohasem fogok. Az előhozott okoknál fogva kívánom tehát a mélt. Főrendeket ezen formalitás megváltoztatására, azon őszinte kijelentéssel felszólíttatni, hogy ha a kérdéses jelentésnek extra dominium leendő fölterjesztése iránt nem egyeznek meg, akkor a transitus dolga maradjon inkább azon zavarban, melyben jelenleg van. Emlékeztessük a Főrendeket, hogy éppen a transitus jelenlegi zavaros állapotja következtében, ha jó eleve nem segítünk a bajon, nem sokára az idő maga fogja kívánni a transitus köteles szabadságát.

Erre végzés lőn, hogy az áttérésre nézve Borsod megye követének indítványa elfogadtatik.

Azon függőben hagyott kérdésre nézve pedig, vajjon az alispán a kitűzött határidőbeni tárgyaláskor bírótársait vegye-e magához, vagy egy e célra kinevezett több tagból álló választmányt: az lőn a végzés, hogy minél nagyobb egyszerűség tekintetéből elegendő legyen a törvényes bizonyság.

A harmadik contra nézve, mely a vegyes házásoknak az ágytól és asztaltóli elválasztása esetében a Rende kívánsága szerint szabadságot adna a prot. félnek más házassági kötésre lépni, a Karok és Rende minden további discussio nélkül előbbi nézeteikhez ragaszkodnak.

Úgyszinte a negyedik pontra nézve, mely a protestánsoknak Horvátországban lakhatását, ezen tiltó törvénynek Szerém, Pozsega, Verőcze megyékre ki nem terjeszkedhetését illeti, valamint azt is, hogy

5-ször alkottassék egy általános törvény, melyben minden bevett vallásoknak s egyházaknak polgári viszonyaikra nézve teljes egyenlőség és viszonyossága mondassék ki, szintén vitatkozás nélkül ragaszkodnak korábbi álláspontjukhoz.

A főrendi válasz végszavaira nézve pedig, melyben kimondatik, hogy a Karok és Rendek az egyházi rend elleni kemény kifejezéseit és vádjait a Főrendek nem osztják, sőt kívánták volna, hogy a Karok és Rendek ezektől az egyházi rendet megkíméljék, *egy követ* megjegyzé, hogy ez némi rendre utasítást foglal magában, melyet a Karok és Rendek el nem fogadhatnak.

Szóba jöven a protestánsoknak már a február 22-iki országos ülésben beadott s felolvasott kérelme, mely akkor a petitionalis választmányhoz adatott, s most azon választmány elnöke által oly végből terjesztetett elő, hogy a vallásos új üzenettel együtt átküldésék a Főrendekhez, némi vita után ismét visszautasított azon választmányhoz oly meghagyással, hogy minél előbb adja iránta véleményes tudósítását.

199. Kerületi ülés.

1844 május 21-én.

Elnökök, jegyző, naplóvivő, mint tegnap.

Tárgy: Főrendi izenetek az unitarius és görög nem egyesült vallás és a vegyes házasságtólí áldás megtagadása tárgyában.

Miután *Hont megye követe* benyújtá Bakabánya evangélikus lakosainak folyamodását, s ez felolvasatlanul a kérelmezési választmányhoz utasított, a *kerületi jegyző* a méltóságos Főrendeknek az unitariusok állapotábani izenetre adott válaszát olvasá fel, mely következő:

Válasza a m. Főrendeknek a tek. Karok és Rendekhez az unitariussok állapotjában közlött üzenetre.

Az unitaria vallásnak törvényesített vallássá leendő nyilvánításához Ő cs. kir. Főhercegsége és a mélt. Főrendek olyformán, hogy az unitariussok azon jogokkal birjanak, melyekkel a két evangélikus valláson levő hazai polgárok birnak, hozzájárulnak; s az e részbeni törvényjavaslat 2. §-át az ott megemlített jogok iránti általánosságnak a vallás tárgyában eléggé előadott okoknál fogva való mellőzését és határozottabb értelem tekintetéből a «felruházatnak» szótól kezdve következőképp kívánnák módosítani: «melyekkel a két evang. törvényesített vallású felekezeten levő hazai polgárok birnak»; semmit sem kételkedvén, hogy a t. Karok és Rendek ezen észrevételeknek elfogadásával e tárgyban a teljes egyesülést részökről is elősegélni szíveskedendnek.

A Rendek szavazás által, és ugyan 27 megye többségével 17 ellen elfogadják a főrendi módosítást, 5 megye nem szavazván. Az elfogadó megyék: Árva, Bács, Bars, Baranya, Esztergom, Fehér, Győr, Krassó, Liptó, Mosony, Nógrád, Pest, Pozsony, Pozsega, Sáros, Somogy, Szepes, Szerém, Temes, Tolna, Trencsén, Zala, Zemplén, Zólyom, Vas, Verőcze, Veszprém.

Olvastatott továbbá a *görög nem egyesült vallásuak ügyében kelt főrendi válaszüzenet*, mely az Orsz. Iratok közt 108. szám alatt van s a következő:

A görög nem egyesült vallásuakat illető üzenet első részének megfelelő törvényjavaslat tartalma ugyanazonos levén az evangélikusok iránti vallásos súlyok és nehézségek dolgában a tek. Karok és Rendek által közlött törvényjavaslattal és így az arra adott válaszüzenetben a mélt. Főrendek által kifejezett nézetek és indító okok ide is alkalmazhatók levén, ezeknek nyomán a mélt. Főrendek által kifejezett mind az eddig kiadott reversalisoknak a múltra való fenntartása, mind a róm. katolikusoknak más vallásra való átmenete tárgyában tett kijelentésükhöz e kérdéses ügyben is ragaszkodnak; s ugyan a fenn érintett válaszüzenetben bővebben elősorolt okoknál fogva a görög nem egyesült valláson levők viszonyaira nézve, egyéb törvényesített vallásbeliek irányában teljes egyenlőség és tökéletes viszonzóság kijelentését magában foglaló 3-ik §-t itt is kihagyandónak véli.

A mi továbbá a III. és IV. pontok alatt a görög nem egyesült valláson levő plebánusok illendő ellátásáról a papi növendékházak és kolostorok elrendezéséről és az alapítványoknak mi módon lehető legjobb kezeléséről véleményes tudósítás, úgy a juliánus calendárium megszüntetése iránt az illető egyházi rend meghallgatásával teendő javaslat végett kiküldetni kívánt orsz. választmányt illeti, miután mindazok, miket a tek. Karok és Rendek a kiküldeni javaslott orsz. választmányra bízati kívánnak, az 1790/91 : 27. t.-cz.-nél fogva részint Ő Felsége jogához, részint a görög nem egyesülteknek az említett törvény által biztosított kiváltságaihoz, melyek szerint alapítványaikat Ő Felsége felügyelése alatt egyedül magok kezelhetik és egyházi belső dolgaikat is szinte aképpen az ő közönséges gyülekezeten önmagok rendelhetik el, — tartoznának : a mélt. Főrendek az orsz. választmánynak kiküldetését a felhozott okoknál fogva elmellőzendőnek vélik és e helyett mind az érintett tárgyak elrendezése, mind az említett kiváltságukban nyilván fenhagyott juliánus calendarium használatára kérdésébeni intézkedést az úgynevezett Declaratoriumban kijelölt módon a görög nem-egyesült vallásuaknak közönséges gyülekezete útján legalkalmasabban eszközölhetőnek tartván, alázatos felírás által Ő Felségét megkérendőnek vélik, miszerint nem csak jelenleg, hanem ezentúl is, valahányszor egyházi belső dolgaik elintézése azt megkívánván, közönséges gyűlés összehívásaért a görög nem egyesültek folyamodandának, annak az említett Declaratorium szerinti megtartását megengedni méltóztatnék.

Az V. pont folytában a görög nem egyesült valláson és egyéb vallásokon levők közti vegyes házasságok kötésére és az ily házasságokból eredő válóperekre nézve előadott törvényjavaslat 1. §-át azonban, minthogy a kath. és evang. vallású személyek közti vegyes házasságok összeadására nézve már a törvényjavaslat Ő Felségének akként terjesztetett volna föl, hogy az ebbeli házasságok mindenkor a vőlegény lelkipásztora által adassanak össze, a tárgy hasonlatosságánál fogva a mélt. Főrendek elfogadják ; úgy a 2. §. első részében is, hol az ott említett vegyes házassági perekben eljárandó bíróságok kijelentetnek, megegyeznek. Ezen szakasz azon részét mindazáltal, mely azt tartja, hogy a bíróságok az ítélelhozásban mindenik házasságra nézve a házasságok különböző vallásbeli szabályait vegyék zsinórmértékül, a mennyiben az ily általánosságban, a nem egyesültek s katolikusok közti vegyes házasságokból keletkezett perekre is magyarázható lenne, azon tekintetknél, melyeket a mélt. Főrendek a kath. és evang. vallásúak közti vegyes házasságokból származó

válópörökre és a feleknek ágytól és asztaltóli örökös elválasztására nézve a közönséges vallásbeli nehézségek között már előadtak, valamint az ezzel összeköttetésben levő 3. §-t is kihagyandónak vélik és pedig ez utóbbit különösen azon okból mert ebben a tek. Karok és Rendek azt kívánnák megállapíttatni, hogy midőn a görög nem egyesült evang. házastársak ágytól és asztaltól örökre elválasztatnak, az evang. fél új házasságra léphessen.

Azonban az itt egyedül fenforogható házasságtörés esetében a görög nem egyesült vallásúaknál éppen úgy, mint az evangélikusoknál, a bíróság által a házastársak nem csupán ágytól és asztaltól választatnak el, hanem maga a házassági kötés is végképen fölbonthatik és így itt mind a két félre nézve az elvek ugyanazonossága forogván fenn, valamint a 2. §. végső soraiban fölösleges és a tek. Karok és Rendek szándékán túl magyarázható lenne annak kimondása, hogy az ilyenmű vegyes házasságban levő házastársakra nézve az illető bíróság az ítélethezásban ezek különböző vallásbeli szabályait veendi zsinórmértékül, úgy a 3. §-ból, ha megmaradna, azt lehetne következtetni, hogy az ott említett elválasztás esetében a házasságkötés csak ev. félre nézve fog felbontottnak tekintethetni, holott ez a görög nem egyesült vallású félre nézve is ilyennek fog egyházi bírósága által határozatni.

Végre a 4. §-t is, minthogy a tek. Karok és Rendek megismerése szerint is a görög nem egyesült consistoriumtól fölebbvitel eddig is valamely, az országon kívüli birói székhez nem történt, nehogy az e részbeni előgondoskodás az említett hitfelekezetűeknél kedvetlen magyarázatra szolgáljon alkalmul, elmellőzendőnek tartják. S ezek levén azok, melyekben a mélt. Főrendek észrevételöket a tek. Karok és Rendeknek a görög nem egyesült vallásuak ügyében közlött üzenetére és illetőleg törvényjavaslatára előadni kívánták, teljes bizodalommal felszólítják a tek. Karokat és Rendeket, hogy azok elfogadása által ezen pontokra az egyesülést elősegélni szíveskedjenek.*

E válaszipzenet a Rendek által el nem fogadtatott, s abban a 3-ik és 4-ik pontok alatt a görög nem egyesült valláson levő plébánosok illendő ellátásáról, a papi növendékházak és kolostorok elrendezéséről és az alapítványoknak mi módon lehető legjobb kezeléséről véleményes tudósítás, úgy a Julianum Calendarium megszüntetése

* Az ezen válaszipzenet alapjául szolgáló törvényjavaslatokat l. 1843. aug. 12-én tartott XXVI. orsz. ülés naplójában.

íránt az illető egyházi rend meghallgatásával teendő javaslat végett kiküldetni kívánt országos választmány továbbra is szorgalmaztatott. Úgy vélekedtek a Rendek, hogy tudni kell az országnak, miképp történik az eddig nagyobb részint elhanyagolt nevelés a nemzet ezen részénél. A törvényjavaslat szerint a nagyszámú oláhság viselve a terheket és költségeket, aránylag fog részesülhetni mindazon jótéteményekben és kedvezésekben, melyekben felettök mostan a határőrök s rácok suprematiát gyakorolnak.

Bács megye követe Zákó az oláhok és rácok közt tett különbséget nem lényegesnek állítván, miután mindnyájan a görög nem egyesült vallás követői, ez ellen *Arad megye követe, Török Gábor* az e két felekezet közti surlódásokat véghetlen nagyoknak erősíti; mert az érsekválasztásnál is 160,000 oláh záratott ki és az illyrek, rácok vallási tekintetben is különböznek az oláhoktól; mert később az oláh nép templomba nem menni, mint az isteni szolgálatot rác templomban tartani. Eredetileg már e vidékeken volt az oláh nép, még sokkal a declaratorium illyricum decretum megjelenése előtt, s úgy írták azt alá, mint nem egyesült görögök; de időjártával kiszorítottak a rácok által s most azok s a határszéli katonaság ellenében egészen háttérben állanak s ott is maradandának, ha ügyök a synodusra fog bizatni, hol az oláh nép aránylagosan képviselve nincsen, sem a népszámra sem a terhek viselésére nézve. — Megmaradt tehát a Tábla előbbeni nézeteinél.

Ezután a *vegyes házasságoktólí áldás megtagadása tárgyában* kelt, s az Orsz. Iratok közt 109. szám alatt lévő *főrendi válaszízenet* olvastatott fel, mely következőleg hangzik:

Teljes hazafiúi készséggel osztoznak ugyan ő császári királyi Főherczegsége és a méltóságos Főrendek a t. Karoknak és Rendeknek törvényszerű gondoskodásukban, valahányszor azt a törvényeken ejtett sérelem orvoslása és a megsértett törvények szentségének helyreállítása megkívánják, azonban a *vegyes házasságokról* az egyházi szertartásoknak a magyarországi római katolikus papság által lett megtagadása tárgyában közlött üzenetre a tek. Karoknak és Rendeknek ki kell jelenteniök, hogy mivel az áldásnak a *vegyes házasságoktólí megtagadásában* törvénysértést, valamint már a váradi deák szertartású volt megyés püspöknek ismeretes körleve felett folyt tanácskozás alkalmával a mult országgyűlésen azon okoknál fogva nem láttak, mert az áldás mind általában, mind pedig a házasságkötésnél mint csupán egyházi szertartás, kizárólag az egyház sajátja lévén, a polgári tör-

vényhozásnak tárgya nem lehet, a mint is az 1790/1: 26. törvény-cikk határozottan csak azt rendeli, hogy a vegyes házasságok a kath. lelkipásztorok előtt köttessenek; s ebből a szertartásokra, melyekről az egyébként sem szól, következtetést vonni annál kevésbé sem lehetne, minthogy a lelkipásztor és a szükséges bizonyságok jelenlétében csupán a kölcsönös szabad megegyezés kijelentésével kötött házasságok is, a mint a múlt országgyűlésről fölterjesztett törvényjavaslat is elismeri, mind egyházi, mind polgári következtetésekre nézve azon tulajdonokkal bírnak, melyek egyedül lehettek és voltak az említett törvénynek céljai; és végre a vegyes házasságok megáldásában 1790/1. óta az egyházi rendnél divatozott gyakorlat csupán egyházi szertartásbeli foglalatosságot illetvén, azt egy polgári szabály törvényes magyarázatának tekinteni nem lehet; úgy ezen okok jelenleg az ország primásának és a többi megyés püspököknek a tisztelt Rende és Karok üzenete szerint is a nagyváradi körlevélhez hasonló körlevelek mellett szinte rendíthetetlenül állván, ezeknek nyomán ezen utóbb említett körlevelet is törvénybe ütközőnek nem tekinthetik, s e szerint a tek. Karok és Rende vélekedését nem oszthatván a tek. Karokat és Rendekeket a kitűzött sérelmi téren annál kevésbbé kísérhetik, minél inkább továbbá is meg vannak győződve, hogy az egyházat önkörében, jogaihoz alkalmazott gyakorlatában, míg törvényt nem sért, gátolni nem lehet, vagy ellene ilyen esetekben a polgári hatalom részéről kényszerítőleg föllépni törvényesen nem lehet.

Valamint arról sem győződhetnek meg a méltóságos Főrendek, hogy az áldás megtagadása által a vegyes házasságoknak oly akadályok tétetnek, melyek a törvény által tilalmazvák, mert egyrészt az áldás és szent szertartások nélkül a közelebbi múlt 3 esztendő alatt kötött házasságoknak több százakra menő száma eléggé bizonyítja, miképpen az akadály eléggé elháríttatik azzal, hogy a vegyes házasságokat a katolikus lelkész előlegesen kihirdetvén, közbejövetelevel érvényesekké teszi; másrészt az áldás és szent szertartások nélkül nem oly természetűek, hogy azokat a polgári hatalom, mint körébe tartozókat, akár közvetlen, akár közvetve vagyis akadályai tekintetéből kényszerítő rendelkezései alá vonhatná.

Nem foglalnak a körlevelek mást magokban, mint azon tanítást, melyet a vegyes házasságokra nézve nemcsak Magyarországnak, de az egész világnak római katolikus klerusa egyhangúlag hirdet; nem terjeszkednek ki semmire, mi a vallásos oktatás és egyházi hatóság határain túl menne; és midőn ily módon a polgári törvényhozás körébe nem vágván, egyedül egyházi szertartásokról rendelke-

nek, nem sértik az azok felől nem intézkedő világi törvényt; jelesen az 1790/1: 26. törvényezikk, melyre nézve az egyházi rendnél eddig divatozott gyakorlat csupán egyházi szertartásbeli foglalatosságot illetvén, a polgári szabály törvénymagyarázatának nem tekintethetik.

Nem gyöngítik a tiszta vallásosságot, midőn a vegyes házasságokra nézve, egyetértőleg egy oly hatalommal nyilatkoznak, melyet a katolikus egyház vallásos ügyeire nézve idegennek tekinteni nem lehet és csak akkor csonkíthatnák a fennálló törvények tisztelete, csak akkor gyöngítenék a hozandó törvények tekintélye is, ha országgyűlésileg kimondatnék, hogy polgári törvényeink a polgári törvényhozás körén túl a vallásos szertartások rendelkezésébe is bocsátkoznak, és úgy összeütközésbe jönnek a különböző egyházak függetlenségének azon méltó igényleteivel, melyeket hazánk evangélikus lakosaira nézve maga az 1790/1: 26. törvényezikk megismert és biztosított, midőn egyházi ügyekben, minden más hatalom kizárásával, a szükséges intézkedéseket ő reájok hagyta és nyilván kikötötte, hogy vallásos elveikkel ellenkező cselekedetekre és szertartásokra soha sem kényszeríttethetnek.

Méltán kívánhatja tehát a katolikus klerus is, hogy ugyanezen minden üdvös vallásbeli intézkedések egyik lényeges talpkövét képező elv, az ő irányában is kellő tekintetbe vétetvén, fenntartassék; és valamint a méltóságos Főrendek semmit sem kételkednek, hogy azzal ellenkezőleg rendelkezni az 1791-iki törvényhozásnak szándékában nem is lehetett, úgy annak további fenntartását annál inkább vélik jelenleg is kívánatosnak, minthogy a tapasztalás és történet évkönyvei tanúsítják, hogy éppen az egyháznak is a világi hatalom határainak kellő felfogása és szigorú megtartása, a fennálló vagy hozandó törvények tiszteletének mellőzhetlen föltétele, legbiztosabb öre; minek új bizonyosságára szolgálhatnak azon a tek. Karok és Rendek által is megemlített, Európa csaknem minden országaiban mutatkozó vallásos mozgalmak, melyek az ujonnan fölébredő vallásos érzelmmel párosúlva a korszellem egyik legkomolyabb és jelentősebb irányzatát képezik és szoros kötelességévé teszik a törvényhozónak gondos előrelátása és óvatos intézkedései által elkerülni, hogy a vallásos buzgalom, vallásos vakbuzgósággá ne fajúljon.

De midőn ő császári királyi Főhercegsége és a méltóságos Főrendek ezen törvényhozói feladásoknak fontosságától mélyen áthatvák, nem titkolhatják el, hogy a tek. Karok és Rendek által kijelölt orvoslási módok véleményük szerint a kitűzött célnak meg nem felelnek és előidézik inkább azon veszélyeket, melyeket kikerülni kel-

lene, mintsem hogy azokat eltávolítanák. Valamint tehát ő császári királyi Fensége és a méltóságos Főrendek fennemlített okoknál fogva a magyar főpapság és a kormány ellen is felhozott törvénysértés valóságát meg nem ismerhetik, úgy azon véleményben sem osztozhatnak, hogy ő Felsége a katolikus clerusnak szigorú eszközökkel a törvény meghatározásának kényszerítésére, a papi körlevelek rosszalására s megsemmisítésére, és a pápai brevére adott tetszvényének visszavonására kéressék. Elmellőzven, hogy ő Felségének vallásos igazságszeretetről föltenni sem lehet, hogy a világhatalom határain túlmenvén, a lélekismereti szabadságot, melyet minden alattvalói iránt fenntart, éppen csak a katolikus klerusra nézve szintoly szorosan megőrizni nem kívánná, abbeli aggodalmaikat sem titkolhatják el ő császári királyi Főhercegsége és a méltóságos Főrendek, hogy ily, mind a két Tábla részéről tett országgyűlési indítványozás által örökítettének inkább, mintsem megszüntetnének a vallásos surlódások, növekednék a kölcsönös idegenkedés, öregbítették a kedélyek fölhevülése, és akármely részről oly vallásos visszahatásnak szolgáltatnék alkalom, melynek eltávoztatása a törvényhozás legszentebb feladásaihoz tartozik.

Sokkal inkább megfelelőnek vélik tehát törvényhozási állásukkal ő császári és királyi Főhercegsége és a méltóságos Főrendek, ha minden vallásbeli surlódásoknak és azon aggodalmaknak megszüntetésére, melyeket a kérdéses lépések hazánk sok lakosaiban ébreszthettek és melyek iránt méltánylattal viseltetni a mélt. Főrendek is hazafiui köteleességeknek ismerik, — a tek. Karokat és Rendeket, a mult országgyűlés nyomán felszólítják, hogy velük együtt ő Felsége elibe a történetek megemlézése mellett azon kérelemmel járulni sziveskedjenek, miként a vallás tárgyában kiadandó kegyelmes királyi válaszszal a fölterjesztett törvényezikk nevezetesen 3. és 4. §-ának, melyek szerint az áldás megtagadásának esetei többé képzelhetők nem lehetnének, elfogadása által mindezen surlódásoknak minél előbb véget vetni kegyeskedjék.

Mi a kérdéses felírás többi pontjait illeti, azon pörökre nézve, melyek némely egyházi személy ellen az 1647: 14. czikknél fogva több törvényhatóságok által megindítottak, és a magyar udvari cancellária útján fölkérte, eddig vissza nem küldettek; ő császári királyi Főhercegsége és a méltóságos Főrendek mellőzve jelenleg azon kérdésnek vitatását, vajjon mennyire alkalmazható a kérdéses törvényezikknek rendelete a többször említett esetekre, magok is méltányosnak találják, miszerint a legfelsőbb felügyelési jognál fogva

felkért pörök határozat mellett visszaküldessenek és azért ennek szorgalmazásában részükről is megegyeznek.

Azon kívánatra továbbá, hogy Ő Felsége jövőre minden pápai bullától vagy brevétől, mely a hazai törvényeket bármi csekély részben sértené, királyi tetszvényét megtagadni kegyeskedjék, ő császári királyi Főhercegsége és a méltóságos Főrendek az eddig történetekben meggyőződésük szerint semmi indokot nem találván, a tek. Karoknak és Rendeeknek azon kívánságában sem osztozhatnak, hogy azon brevék és bullák, melyek placetummal helyeseltetnek, országgyűlésről országgyűlésre az ország Rendei elébe terjesztessenek; mert valamint a placetum joga mindenhol szorosan a felség jogai közé számoltatik, úgy a méltóságos Főrendek abban látnak legnagyobb biztosítást, ha hazánkban is ezen jog fejedelmünk által gyakoroltatik; és meggyőződésük szerint az az országgyűlésnek felügyeletére azon tekintetből sem ruházthatatik, mert a brevék legtöbb esetben az egyháznak az egyénekkel való viszonyát illetvén, olyan dolgokat foglalnak magokban, melyek az emberi szív legelrejtettebb redőivel, a családi élet legkényesebb és legtitkosabb viszonyaival vannak összeköttetésben és így gyakran egyének becsülete, családok nyugalma, az ide nem alkalmazható nyilvánosság igényleteinek lennének feláldozandók.

A mi pedig a nem katolikus lelkész előtt eddig kötött némely házasságokra nézve javasolt törvényt illeti, bármennyire sajnálják is a méltóságos Főrendek azon házasságban levők sorsát, miután azonban az ilyes házassági összeköttetések a nyilvános törvény rendelete megszegésével történvén, azoknak új törvény általi érvényesítésökre magokat jogosítva nem vélik és így azon házasságokon nem új törvénnyel, de az illető lelkipásztor elibe való utasítással és a mennyire a szülők elhaltak volna, a gyermekeknek törvényesítésök végett Ő Felségéhez való folyamodással lehetne segíteni: a méltóságos Főrendek a tekintetes Karok és Rende által közlött törvényjavaslat fölterjesztéséhez részükről nem járulhatnak. Minél fogva a tek. Karokat és Rendeiket teljes bizodalommal felszólítják, hogy e sérelemnek czélra nem vezető vitatásától elállván, Ő Felségének a méltóságos Főrendek által javasolt megkéréséhez járulni és ez által az áldás iránti kérdésnek előfordultát a jövőre eltávoztatván, a dologban aggodalmat talált hon polgárainak czélszerű módokkali megnyugtatót eszközölni szíveskedjenek.

Ez érdekes tárgyban *Sebestyén Gábor* (Veszprém megye követe) a vegyes házasságok körül sokszor hallott észrevételek ismét-

lése után átment a válasz ezen szavaira: «hogy mivel az áldásnak a vegyes házasságoktól megtagadásában törvénysértést, valamint már a nagyváradi deák szertartású volt megyés püspök ismeretes körlevele felett folyt tanácskozáskor múlt országgyűlésen azon okoknál fogva nem láttak, mert az áldás mind általában, mind pedig a házassági kötésnél, mint csupán egyházi szertartás, kizárólag az egyház sajátja lévén, a polgári törvényhozásnak tárgya nem lehet» megjegyzé, — miként nem csak az idegen hatalmak, hanem magok a magyar királyok, mint Kálmán, László, beavatkoztak a vallásba. Hogy Ő Felsége jövődre minden pápai bullától vagy brevétől, mely a házai törvényeket bármi csekély részben sértene, királyi tetszvényét megtagadni kegyeskedjék, előadta, miszerint külföldről jöven be az ilyen religionáriumot érdeklő brevék, rendesen nagyhatásuak szoktak lenni, érdekes tudni a törvényhozásnak, mi foglaltatik egyszersmind bennök, mert például, ha Angliában, vagy bárhol is lenne egy ily fejök a protestánsoknak, s az rendeletet bocsná ki, szónok maga is tudni akarná foglalatját. Nem is szükséges, hogy a római brevében olyas valami foglaltassék, mi a nyilvánosságot kizárná. A zólyomi eset ellenkező ugyan a gyakorlattal, de azon elvből indulva ki: «quod lex non prohibet, id permittit» nem látja át, miért nem köthetné össze a feleket protestáns pap is? Felhozta ezen esetre múlt évi szeptember 29-iki országgyűlésben a csanádi püspök (Lonovics József) mondását, melyben a protestáns pap által kötött vegyes házasságokat maga e nagy tekintély is érvényeseknek találta, sőt kimondá, hogy az egyház feje is olyanoknak ismeri s ezen nyilatkozata csonkán közölt brevéből kihagyatott. A nagytekintetű férfinak eme nyilatkozatát is az átküldendő válasz üzenetbe bevétetni kívánván, megtartja a szerkezetet és pedig annyi-
val inkább, mert a nem katolikus lelkész előtt kötött házasságokban született ártatlan gyermekeket büntetni nem lehet s azokat a törvény által nem legitimálni kegyetlenség és igazságtalanság volna. A Főrendek által ajánlott mód nem czélszerű, mert becsületes személynek, ki bona fide élt az olyan házasságban, kiméletlenül leverő és pirító érzés volna új összeesketésre utasíttatni; Ő Felsége törvényesítésének pedig Magyarországon csak a jószágokra nézve, a királyi fiscus tekintetéből lehet helye.

Ezután felszólalt *báró Rudnyánszky Sámuel*, az *esztergomi főkáptalan követe*. E tárgy először felkerültekor kijelentett elveihez híven ragaszkodva, egyedül az előtte szolt követ beszéde azon részére, melyben állítá, hogy már Szent László és Kálmán királyaink polgárilag rendelkeztek az egyházi szertartásokról, azt jegyzé meg.

miszerint a nevezett királyok alatt tartott egyházi zsinatok végzései törvénykönyveinkbe iktattatván, azokat úgy, mint a polgári hatalomtól sajátilag származottakat tekinteni s különösen e kérdésre oly értelemben, mint a követ úr tevé, idézni nem lehet, mivel az általa felhozott törvény csak tisztán katolikus házasságokról rendelé azt, hogy azok «in conspectu ecclesiae» köttessenek. — A zólyomi esetre nézve, hol tudniillik a megyei határozat erejénél fogva protestáns lelkipásztor előtt köttetek vegyes házasságok, miután maga a tisztelt követ úr is elismeré, hogy itt a nemes megye a törvénytől világosan eltért, nincs ugyan mit észrevennie, minthogy azonban a tisztelt követnek tetszett a csanádi püspök ő nagyméltósága nyilatkozatára hivatkozni, hogy Zólyom megyében a fentnevezett módon kötött vegyes házasságok a pápai brevénél fogva is egyházilag érvényesek, szabad legyen a tisztelt követ urat ugyanazon országgyűlés főrendi naplójára utalni, melyből a fenntisztelt püspök nyilatkozatát idézé elő. E naplóban ugyanis megfogja találni herczegprimásunk azon megjegyzését, miszerint azt, mit a csanádi püspök mondott, tudniillik, hogy a nem kath. lelkész előtt kötött vegyes házasságok a római breve következtében teljesen érvényesek, csak azon esetre érthetni, ha a polgári törvény e pontban változást fog szenvedni; de mig azon rendelet áll, melyet az 1791: 26. törvényezikk világosan szab, addig a pápai engedély alkalmazásának helye nincs. Nem is a pápai brevében, hanem a Lambruschini bíbornok neve alatt kelt, a püspököknek bővebb útmutatásul szolgáló s királyi rendeletnél fogva is közhirrre nem tett utasításban (instructio) foglaltatik azon kedvezmény, melyet a követ úr felhozott.

Esztergom vármegye és a nagyváradai káptalan követeinek felszólalásai után, melyekben a főrendi választ vették pártolásuk alá, a Karok és Rendek kimondák, hogy e tárgyban már előbb kifejtett nézeteikhez határozottan ragaszkodnak.

Ezután a fölveendő tárgyak sorozata iránti vita ujulván meg, *Zsedényi* (*Szepes megye követe*) hármat említett meg, mik minél előbb eldöntést kívánnak: a XVI szepesi városok elrendezése, a diplomával ellátott nem-keresztyéneknek adandó választói jog, s már a múlt május 15-ére kitűzve volt verificationalis kérdés. Ő részéről a verificationalis kérdést kívánná felvetetni.

Beöthy ezt pártolá; *Szentkirályi* azonban e kérdés felett gondolkozást kíván. *Perczel* holnapra szeretné halasztani. *Zsedényi*: Hát holnap okosabbak leszünk? Hisz hét hónap alatt gondolkodhatott mindenki, s az utasítások is ott vannak.

Klauzál: A verificatio kérdésével az örszék tárgyalása is össze

levén kötve, hosszabb tanácskozást kíván, azért holnapra kívánja halasztani; most pedig a nem-keresztyén honoratiorok választási jogának s azután a XVI városok rendezési ügyének felvételét indítványozza; minek folytán a még hátralevő rövid idő alatt a zsidó oklevelek ügye vétetett fel.

Minthogy némelyek azt indítványozák, hogy a kérdés érdemileg el ne döntsék, hanem — mint a városi munkálatban is történt — az általános emancipatio-törvényre halasztassék; mások ellenben annak azonnali érdemleges eldöntését kívánák, két szavazás lett szükséges. Első kérdés vala: vajjon az okleveles izraeliták szavazatának kérdése az általános zsidóügy elintézésére halasztassék-e vagy ne? 26 megye többsége 23 ellen azonnali eldöntést kívánt. Kitűzetvén azután maga a kérdés érdeme, t. i. hogy a zsidó oklevelek birjanak-e a megyékben szavazattal, vagy ne? 30 megye 19 ellen *nem*-mel felelt, és így a zsidó diplomaticusok kizárattak. A kevesebbségben maradt zsidópártoló megyék: Arad, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Csongrád, Hont, Mármaros, Nógrád, Pest, Szatmár, Temes, Tolna, Torontál, Trencsén, Ugocsa, Ung, Zala, Zólyom.

200. Kerületi ülés.

1844 május 22-én.

Elnökök, jegyző, naplővivő: kik előbb.

Tárgy: Az országgyűlési követek igazolásának rendezése.

A verificatio fontos kérdése jöven szőnyegre, *Szentkirályi* által indítvány tétetett, hogy a megyei kihágásokról szóló munkálatnak e tárgyról szóló szerkezete, t. i. az őrszék biráskodása meg ne tartassék ugyan, hanem e helyett a helytelen követválasztás feletti biráskodás a megyei közgyűlésre bizassék; mivel azonban a megyei kihágásokról szóló munkálat folytán a verificatio egész kérdésének az országgyűlési coordinatióra tartozó tárgyalása úgy sem lenne igazi helyén: e fontos kérdés mostan kora szavazás által ne veszélyeztessék.

Ezen indítványnyal szemben *Klauzál* (Csongrád megye követe) azt indítványozá, hogy a követválasztás ténye felett az országgyűlés biráskodjék.

Rohonczy (Sopron megye követe) pedig a szerkezetben jelzett örszéket kíváná megtartani.

A tárgy megvitatása keserű szemrehányások és személyeskedések közt folytatott, s végre kettős szavazás által döntetett el.

Azon kérdésre, vajjon az országgyűlés ítéljen-e a követválasztások felett (csongrádi indítvány) vagy ne? 30 megye többsége 17 ellen (kettő nem szavazván) elvetette a csongrádi indítványt.

A csongrádi indítványt pártoló kevesebbségben maradt megyék: Arad, Bars, Békés, Bereg, Bihar, Csanád, Csongrád, Gömör, Komárom, Nógrád, Pest, Temes, Torna, Trencsén, Zala, Zólyom és Veszprém.

Így azon kérdés maradván fel: maradjon-e a szerkezet, vagyis az örszék bíráskodása, vagy e helyébe a pesti javaslat szerint a megyei közgyűlés állíttassék? 35 megye 13 ellen elfogadá a pesti javaslatot, vagyis a közgyűlés bíráskodását. A kevesebbségben maradt 13 megye: Esztergom, Győr, Krassó, Liptó, Mosony, Pozsega, Pozsony, Sáros, Sopron, Szatmár, Turóc, Zemplén, Veszprém.

De lássuk a részleteket.

Klauzál (Csongrád megye követe): Ezen kérdés eldöntése — úgymond — lényesen vág be alkotmányunkba, s ha úgy nem intéztetik el, hogy belőle a végrehajtó hatalom befolyása egészen kizárassék, veszélyben forog s elvész a követválasztási szabadság alkotmányos kincse, melyet századokon át híven őrizénk, és phantommá válik a képviselet. S hogy e részben nagy és méltó ok van a hazafiúi aggodalomra, tények s példák bizonyítják, milyen múlt országgyűlés alatt a pesti eset. A visszaéléseket, melyek a megyékben a követválasztások alkalmával elkövetetnek, menteni nem lehet ugyan, s azokat gátolni és büntetni kell, de e szigorúságot éber vigyázattal kell összekötni, hogy a kormány székek minden beavatkozása kirekesztessék.

Méltányolja a szóló azok nézetét, kik a municipiumok lényeges jogának tartják, hogy követeiket ok-adás nélkül is visszahívassák, csupán azért, mert irántok a küldők többségének bizodalma megszűnt. E jognak tagadhatatlan árnyoldalai is vannak ugyan, de mégis addig, míg a képviseleti rendszer hazánkban egész kiterjedésében és tisztaságában behozva nem lesz, míg az országgyűlés rendezve nincs, míg utasításokkal köttetvék a követek: e visszahívási jognak egész épségben fenn kell tartatnia.

Ezen jogot azonban a szóló indítványa nemcsak nem korlátozza, s meg nem semmisíti, sőt erősíti s biztosítja, a mennyiben t. i. azt eszközli, hogy a kormány beavatkozásától menten és szűzen tar-

tassék. Nagy és lényeges különbség van ugyanis a megyék visszahívási joga, és a választások forma elleni hibák miatti megsemmisítése közt. A visszahívás alapja a bizodalom megszűnése; azon egyént pedig, kinek választása formahibák miatt megsemmisítettett, újra megválaszthatja a municipium törvényes formák szerint.

A megyei választások és köztanácskozások szabályozásáról szóló törvényjavaslat II-ik szakaszának 53. §-ában az mondatik, hogy mindazok, mik a történni szokott visszaélések megakadályozására s megfenyítésére a tisztválasztásoknál rendelvek, az országgyűlési követválasztásra is kiterjesztetnek.

A tisztválasztásokra nézve rendelt büntetések közt van, hogy a vesztegető vesztegetés által nyert hivatalát elveszti, mi, ha a megyei munkálat megerősítettik, a követválasztásokra nézve is alkalmaztatni fog. Kérdés tehát először: lehet-e ezen büntetést a követválasztásra is alkalmazni? másodsor: minő bíróságra kell bízni az alkalmazást?

Az első ellen, hogy t. i. a tisztválasztási kicsapongásokra nézve megállapított büntetések a követválasztási visszaélésekre is alkalmaztassanak, nincs szólónak kifogása; mert a ki követválasztás czéljára veszteget, hasonló, sőt még súlyosabb bünt követ el s nagyobb büntetést érdemel, mint a ki ugyanazt tisztválasztásoknál teszi, a mennyiben t. i. a törvényhozás nagyobb s fontosabb és jövődörehatóbb jog, mint egyes tisztviselő hatásköre; s a mennyiben a tisztviselő által okozott kár nem is oly nagy, oly országos, könnyebben is orvosolható, mint azon kár, melyet a hosszú jövődőségnek törvénythozó képviselő okozhat, ha rendetlenül s vesztegetés által választatik.

Mi a bíróság kérdését illeti, szóló véleménye szerint ezen bíróságot, ha azt a kormány beavatkozásától mentesíteni akarjuk, a megyei munkálatban javaslott őrszék nem gyakorolhatja oly esetben, midőn az elválasztott követ maga a vesztegető; s magának a megyei munkálat által czélba vett s eszközöltetni óhajtott rendfentartásnak érdekében fekszik, hogy ily esetben az ítélethozás a megyeitől külön álló hatóságra bizassék, melyet pártszellem elfogulttá nem tesz. Az őrszék felállításának nehézségét érezték már a Rendek akkor is, midőn azon javaslatot tevék, hogy az őrszék tagjai a szomszéd megyékből választassanak, mert jól tudták, hogy különben alig maradhatnak menten a pártoskodástól, s hogy mindenkor a győztes párt érdekében fognak ítéletet hozni.

Hát ha a vesztegetés bűne csak későbbben jő napvilágra, midőn a külmegyeiekből álló őrszék működése már megszűnt? Ily esetben a

megyei törvényszék, a megyei többséget s így pártérdeket képviselő testület fog itélni a bűnös felett, ki e szerint büntetve soha sem lesz.

Ha továbbá figyelembe vesszük, miképp állanak hazai bíróságaink a kormány irányában, lehetetlen, hogy valamely függetlenebb bíróságot ne óhajtsunk a választások érvényessége feletti ítélethozásra. Noha ugyanis minden hatalom a nemzettől foly ki, a kormány szereti azt állítani, hogy a bírói hatalom az ő nevében gyakoroltassék; s ennél fogva, ha a bíróság formát sért, ennek ily tetteit megsemmisíti. Így csaknem egészen magának tulajdonítá azon jogot, hogy megítélje, van-e helye világos örökösödésnek, vagy nincs, s felső parancsolatai által még egészen nagyérdekű s csekély jelentőségű kérdésekbe is beavatkozik; mennyivel inkább fogja ezt tenni követválasztások eseteiben, midőn magas és fontos politikai érdekek kívánják beavatkozását.

Ha tehát ez életbevágó nemzeti jogot a főfelügyelő hatalom alá nem akarjuk igazni, nem bízhatjuk az a feletti ítéletet rendes bíróságra. Igaz, hogy az őrszék sem rendes bíróság, de hiszen annak hatósága csak a tisztújítás s követválasztás perczeire terjed, s alig tart néhány napig; a követre nézve tehát, kire későbbben sül ki a vesztegetési bűn, nem az őrszék, hanem a rendes megyei törvényszék fogna bíraskodni, s a kormánynak százféle módja lenne befolyását gyakorolni, s a képviselőt gúnynyá s játékká változtatni.

Ha ezen bíraskodás az őrszékre bizatnék, egyenes ellentétben lenne a visszahívási joggal, melyet a megye összesége gyakorol; miből csak zavar s összeütközés keletkeznék.

Ezen, s egyéb okokból, hivatkozva Anglia s Franciaország példáira is, hol szinte a parlament gyakorolja a verificatiót, azon kérdés eldöntését: vajjon a vádolt követ csakugyan követett-e el vesztegetési bűnt s így választása megsemmisítendő-e? a követi Táblára, mint lehetőleg legfüggetlenebb testületre kívánja szóló bizatni. Ha ez semmisnek ítélte a választást, a törvényhatóság újra választ, s ha úgy tetszik neki, ismét megválasztja a követet, kinek választása első ízben forma hibák miatt megsemmisítettett; s így a helyhatóságok autonómiaja semmi sérelmet sem szenved, valamint azoknak visszahívási joga is teljes ereje s épségében marad.

Kiss András (Krassó megye követe): Ezen indítvánnyal tisztába jönni nem tudott. A büntetésre nézve azt találta felöltőnek, hogy a vesztegetés következtében megválasztott tisztviselő hivatalától megfosztatik, míg a szintűgy hibásan megválasztott követre kimondja ugyan a követek Táblája a választás nullificatióját, de haza megy a jó

úr, ismét megnyitja erszényét s újra megválasztva megjelenik az országgyűlésen. S vajjon mily datumok után mondhatja ki a választásnál jelen nem volt országgyűlési bizottság az e választás feletti ítéletét? Nem mások után, mint melyek az őrszék vizsgálata alatt kinyomoztattak. Az egész indítvány inkább az őrszék gyenge oldalait emelte ki; de ezeken segíthet a törvényhozás; sőt éppen ez a hivatása, miután az őrszéknek mind alkotását, mind eljárását a hozandó törvény fogja szabályozni, s így mind az őrszék pártoskodása, mind a kormány befolyása ellen törvényszerűleg intézkedhetni; mi ezen túl van, már a törvényhozás hatalmán kívül fekszik. Ha az őrszék igen rövid ideig tart, lehet annak együtt maradását a szükséghez alkalmazva meghosszabbítani. Mindezeknél fogva a javaslatot inpracticusnak tartja s azt nem pártolhatja.

Palóczy (Borsod megye követe) ezen felette csodálkozik, minthogy Európának minden alkotmányos nemzeténél maga az országgyűlés verificalja a választásokat.

Rohonczy Ignác (Sopron megye követe): Bármiképp csodálkozzék Borsod érdemes követe Krassó követének azon állításán, hogy az indítvány inpracticus, ez mégis honi viszonyaink miatt tagadhatlan; mert nem felejtkezhetünk meg arról, hogy Angol és Francia-honnak példája viszonyainkra nem illik; hogy mindazon nemzetenél, hol a képviselőnek választása felett a parlament ítél, tisztán képvisleti rendszer áll fenn: ott a választók, vagyis a nép azon része, mely birtok nagysága vagy census által a választásra jogosítva van, egyedül a végrehajtó hatalom rendelkezése jő össze, és nem tanácskozhatik; követet választ, de annak utasítást nem ad, hanem mihelyt a választást bevégezte, eloszlik és polgári élete megszűnik. Természetes tehát, hogy azon esetre, ha a választás rosszul történik, kell orvos-ság, kell mód, hogyan lehessen a bajon segíteni. A végrehajtó hatalom kezébe a bíráskodást adni nem lehetett, mert általa ez a szabadság kárára nyerhetne túlnyomóságot; tehát a választási bíráskodást az összes képviselőre kelle bízni. Nálunk más viszonyok vannak; mi folyvást működő, magát kormányzó és politikai életét szakadatlan folytató törvényhatóságoknak nem annyira képviselői, mint utasítással ellátott kövei vagyunk. Itt tehát csak az a kellék, hogy a többség küldje a követet, és azon körülményt, vajjon ez úgy van-e? csak maga a folyvást működő megye képes megítélni, mely azon követet, kinek nincs többsége, a legelső gyűlésből visszahívhatja. Más bíróra tehát szükség nincs. Sokat hallottam ma is itt a megyék hatalmát említetni; némelyek attól tartanak, hogy a svájci cantonok

gyűlésének elágazó képét idézhetik elő hazánkban; mások azt gondolják, hogy a megyék hatalma mellett kormányozni nem lehet célszerűen. Megvallom, e kérdéssel tisztában vagyok, és azt hiszem, hogy hazai törvényeink adnak a végrehajtó hatalomnak e részben is elég tért és alkalmat; ha ezt használni akarja is, tudja is: elég befolyása leend, hogy boldogíthassa a nemzetet. Én a megyéket jobban megszorítani nem akarom, mert ezeket legsikeresebb ellenszernek tartom, kivált erős kormány mellett a burokratia visszaélései ellen.

Én tehát az indítványt annál kevésbbé fogadom el, mert azt hiszem, az alatt *más cél lappang*, az t. i. hogy a megyék autonómiaja csonkíttassék. Nem felejtém el, hogy az országgyűlés elején a verificatio kérdésében, miután több érdemes követ nézetének engedtünk, utóbb a határozatban azon szót «ezuttal», reánk erőszakolták; én hiában a virágot el nem fogadom, mert a tövist, mely alatta rejlik, jól látom. Csongrád érdemes követe attól fél, hogy az őrszékeknél a kormány nyerhet túlnyomó befolyást és veszélyeztetheti a szabad választást. Ha én erről meggyőződném, úgy azonnal vele szavaznék; de én azt hiszem, ha a kormány hatalmas és erős leend, úgy az országgyűlésben is szerezhethet magának többséget és túlnyomó hatalmat, pedig könnyebben, mint 52 megyében. És ez azon ok, mely miatt nem pártolhatom a megyék hatalmának bárhol leendő centralisatióját. Előhozza az érdemes követ a pestmegyei esetet, midőn annak követe eltiltatott. Ez, megvallom, nem jól történt; de ily visszaélés történhetik akkor is, ha a csongrádi indítvány elfogadtatik, és ha lesz oly eset, akármelyik rendszer mellett történjék is az, én is kívánni fogom az orvoslást. Sokalja továbbá az érdemes követ a két bíróságot, mivel — úgymond — a választás alatt az őrszék után a törvényszék ítélend; s mégis, midőn a vétkes csábítás megbüntetésére ezeket fennhagyja, egyszersmind egy harmadik bírót akar felállítani, t. i. az országgyűlést, mely mint országos ülés már természeténél fogva (és itt nem szólok magáról a magyar országgyűlésről, hanem értem az angol és francia és egyéb kamarákat is) legrosszabb bíró szokott lenni; mi igen természetes, miután ezek minden népgyűlések típusát viselik, hol a tagok politikai pártokra oszlanak el, és ezeknek érdekében ítélnek.

De menjünk vissza az indítvány practicabilitására: miképp fog az gyakorlatban állani, ha a követválasztás alatt elkövetett vétkes csábításokért és vesztegetésekért az őrszék vagy törvényszék a követet büntetésre ítéli, az országgyűlés ellenben a választást helyesli, vagy

megfordítva? Ebből új surlódás fog támadni és pedig az országgyűlés és a törvényhatóságok között; mit elkerülni köteleesség. Én tehát sem a csongrádi indítványt, sem a pesti módosítást, mely szerint a csábító követnek kicsapongásai nem volnának úgy büntetve, mint a csábító tiszttviselőké, el nem fogadhatom, hanem utasításom szerint is a kerületi választmány szerkezetét pártolom.

Zsedényi: Mindenek előtt arra emlékezteti az indítványozó követet, hogy midőn az országgyűlés elején azon indítványát tette, miszerint a követi kar saját testületének tagjai felől tulajdon választmánya által szerezzon magának hivatalos tudomást, neveztessek tehát néhány tag, kiknek a követek megbízó leveleiket bemutassák, és kik azokat elfogadván, a képviselőtestület tagjairól a Rendeknek tegyenek jelentést: ugyan akkor világosan kimondotta, hogy ez által sem a megyék hatóságát és a követek és küldők közti viszonyt megilletni, sem azon verificationalis bizottmánynak a credentialisok érvényességének vizsgálatára jogot tulajdonítani legkevésbbé sem akar. Általában semmi új jogot a követi testületnek ez által nem követel, hanem csak azt akarja, hogy a mely gyakorlatnak ekkorig egyedül a királyi személynök volt organuma, annak jövődöben ezen választmány tétessék organumává. Tehát akkor bírálgatásról szó sem volt, sőt a verificatio neve is visszautasított és ezen okoknak köszönheti indítványának elfogadását. Jött a fehéri petitió, és már azon alkalommal azt mondták, hogy a követválasztás érvényessége iránt ítéletet hozni nem akarnak ugyan, de miután az eljárás tekintetében oly sérelmek jöttek közbe, melyek a választók bizonyos töredékét abban gátolták, hogy akaratukat önhatóságilag kinyilatkoztathassák, és melyek, állítólag, magát a megyei testület szervezetét alapjában sértették meg: felírást határoztak, melyben királyi biztos kiküldését szorgalmazván, az investigationalis irományok közlését is sürgették, hogy a bepanaszlott erőszak felett ítélhessenek. Jött később a turopoljai petitió és akkor megint egy lépéssel tovább menván, az illető felírásban már magának a választásnak érvényességét vették kétségbe. Tanácskozásunk alá került ezután a megyei választásokról szóló törvényjavaslat és már most mintegy vágatva előre nyomulván, a követválasztások benső érvényességét illető egész kérdést országgyűlési bírálathoz vonni kívánják, meg nem gondolván, hogy municipalis szerkezetünk e tekintetben egészen eltér az európai statustan alapjától.

A szóló azon ellenokokat, melyeket a kérdésnek első megindítása alkalmával elősorolt, ismételni nem kívánja; de most is azon

meggyőződésben van, hogy azon őrszék vagy közgyűlés, mely az alispán, szolgabíró, adószedők törvényszerű választása felett ítél, azon követnek választása felett is bátran ítélhet, kit a megye fizet, kinek utasítást küld, ki parancsait teljesíteni köteles. Csongrád megye követe a visszahivatási jogot megtartani kívánja s e tekintetben különbséget tesz ezen jog és a választási megsemmisítés között; mert, úgymond, amaz a bizodalom megszüntetésének, ez a formák sértésének eredménye. A szülő ezen különbséget kétségbe nem hozza, de a napirenden levő kérdésre alkalmazni nem tudja, miután a megvesztegetés a választás belső érvényességét, nem pedig a formákat sértené.

Csongrád követe a kormány befolyását távolítani akarja. Megengedvén részemről, de meggyőződve nem lévén, hogy a kormánynak az őrszékre nagyobb befolyása leend, mint az országos gyűlésre: mit használ ezen befolyás, ha a megye ugyanazon követet visszahívhatja, vagy megint megválaszthatja, sőt akkor ezen követ e teremben meg fog jelenni a diadal érzésével; de miután az országgyűlés reá sűtő a szegyen bélyegét, mely viszonyokban fog állani ezen újra választott követ a testület azon tagjaival, kik őt vádakkal terhelték? Úgy van! Csongrád indítványa szerint ezen Tábla a követek erkölcsisége, becsülete felett fog ítélni. Ezen tan pedig a szabad választás eszméjével össze nem fér, melynek czélja nem más, mint a közvélemény uralkodásának megállapítása, annak tolmácsai által történt szabad választás által; ezen tolmácsok a választók. Ha az országgyűlést ezen hatalommal felruházzák, e Tábla többsége oda erőltetheti a megyéket, hogy csak oly férfiakat válasszsanak, kik az itteni többség által képviselt elvek tanítványai, és így saját tagjai választását korlátozzák. Ha pedig a hozott végzés csak felfüggesztő, és a választók mindannyiszor ugyanazon követet visszaküldhetik: az összeütközés a megyei és törvényhozói hatalom közt előrelátható.

Csongrád követe a megvesztegettetést akadályoztatni kívánja, annak megbírálását e Táblára bízván; ha azonban bírák akarunk lenni, akkor lehetőséget is kell teremteni, miszerint a törvényt a tettekre alkalmazhassuk. De mily adatok szerint akar ítélni Csongrád követe? A pártok által beadandó petitio nem elegendő, mert az ellenfél is ki kell hallgatni, azaz, magát a megyét, mely a megvesztegetett választás bűnével terheltetik; de a megye által előadandó adatoknak teljes hitelt mindaddig adni nem lehet, míg valóságáról e Tábla meg nem győződik. Mi által szerezhetni ezen meggyőződést? Részrehajlatlan nyomozás által, melyet a megyei pártok küzdései között egyedül

saját tagjaira bizna; de akkor hacsak négy, öt megyében nyomozni kellene, több megyék képviselőiktől, kiknek a helyszínére menni kellene, megfosztanának. A szóló továbbá az utasításokat emlegetvén, melyek folytán utoljára is 52 megye ítélne a választások felett, azt látja, hogy ezen indítvány a választási szabadság mostani conservativ formáit, melyeket eddig oly féltékenyen őriztünk, megtámadja, hogy azon biztosság horgonyát kiszakítja, mely a pártok küzdéseinek hullámai ellen ekkorig védte a követet és már-már ketté törné azon *salvus conductust*, melynek szárnyai alatt majd holnap oltalmat hasztalan keresni akarunk; s így az indítványt el nem fogadja.

Klauzál: Előadja, miképp az indítványa ellenében hánytorgatott inpractiabilitás éppen nem áll, s kár e miatt e kérdést, mely életkérdés, úgy a kormány, mint a nemzet részére gúny tárgyává tenni. Anglia s egyéb alkotmányos országok példája mutatja, hogy az országgyűlési verificatio nem lehetetlen; s ha némi nehézséggel jár is, inkább el lehet ezt viselni, mint azon káros következtetéseket, melyek a kormánynak különben kikerülhetlen beavatkozásából a választás szabadságára származnak. A mód, mely szerint az országgyűlés e bíraskodást gyakorolhatja, igen sokféle; választmányt, vagy csak egy pár tagot küldhet ki önkébeléből, vagy valamely messzeeső megyére bízhatja az ítélelhozást stb.

Az indítvány ellenzői igen népszerű térre állottak, midőn a municipalis autonomia szempontjából fogták föl e kérdést; mert e szó a küldöknél igen jól hangzik, s nézetöknök némi népszerű szint kölcsönöz. De ebben vastag *mystificatio* fekszik. Mert nem arról van kérdés: a képviselő Tábla, vagy a megye gyakorolja-e e bíróságot, hanem: a kormány, vagy a képviselő Tábla gyakorolja-e azt? A megyék rendes bíróságára bízni azt, éppen annyi, mint a kormány s királyi biztosok befolyásának tenni ki. Azon rajz ellenében, melyet az ellenfél az országgyűlésről, különösen a képviselő Tábláról szeret adni, könnyű volna lefesteni a királyi biztosok ismeretes eljárását is.

Hogy az országgyűlési bíraskodás a megyei jogok gyengítése lenne, ez egyenes *mystificatio*, sőt, tekintve a mostani állapotot, egyenesen a megyei jogok erősítése az, a mennyiben a most gyenge s minduntalan sértegetett jogok az összes municipiumok védszárnya alá fogadtatnak, míg másrésről a visszahívási jog teljes épségében fennmarad. S ha az ellenző követ urak az országgyűlési testületben nem bíznak, kiben akarnak bízni? Valóban szép fogalom a követi Tábláról, melynek önmagok is alkotórészét teszik, hogy ebben is pártoskodást és részrehajlást tesznek föl. A megyékben ugyanazon

tagok maradnak, kik egymást ismerik, szeretik s gyűlölik, kiket tehát kétségtelenül pártérdekek fognak vezetni; míg ellenben a követek az országgyűlés elején, midőn a verificationalis kérdések előfordulnak, egymást nem is ismerik még.

Az olyan megyei autonomia, melyet a követ urak védelmeznek s melyet először Szepes követe hozott fel kormányi szempontból, egy szemképráztató, szökdelő agyrém, testetlen fata morgana.

E helyett valódi és minden salaktól megtisztított megyei autonomia kell e gyenge nemzetnek. Ne Pest, ne a literatura, ne a journalistika, ne a «kör», hanem az országgyűlés legyen a nemzeti szellemi kisugárzás középpontja a hazában.

Ezután lelkesedésében hévvel folytatja: És Sopron követe engem mégis azzal gyanúsít, hogy indítványom alatt valami «lappang». (*Hévvél*). Kövesse meg magát Sopron követe, én kikérem magamnak, hogy engem ne gyanúsítson méltatlanul, miután keblemben soha hazámat veszélyeztető czél nem lappangott, mert az a legocsmányább bűn volna, ha én más szín alatt a megyék jogait aláásni akarnám. (*Egy részről éljen és halk zugás.*) Oly hazában, hol nincs más a kormány befolyása ellenében, mint a követek Táblája, nem gondolnám magam érdemesnek e hely elfoglalására, ha keblemben valami lappanghatna! Ő a megyék hatalmát s visszahívási jogát sértetlenül fenn akarja tartani s csak a kormány befolyásától megóvni a követválasztásokat. Egy megyében két bíróság nem egyéb tökéletes anomáliánál.

Végül kijelenti szónok, hogy ő már négy országgyűlésen volt jelen, és sajnálattal tapasztalta azt, hogy a hongyülés vége felé számosan voltak a követek közül, kiknek vállairól az annak elején fölvetett liberalis köpönyeget a Bécs felől jövő olvasztó szelek lerántották. Ezt nem a véle ellenvéleményüekre akarja érteni, éppen azért kéri őket, hogy valamint ő soha senkit nem gyanúsított, úgy őt is kiméeljék azon gyanusítástól, mintha ő a megyék hatalmát gyengíteni akarná indítványa által.

Erre *Balogh Kornél* (*Győr megye követe*) azt mondja, hogy ő igen örül Csongrád megye követének érzékenységén, hogy ő ennyi hévvel kel ki a gyanusítás ellen; mert így reményleni lehet, hogy ő sem fog ezután gyanusítani, holott nincs a teremben senki, ki többször gyakorolta volna a gyanusítást, mint éppen ő. S jövőre talán e hibájától óvakodni fog. Pártolja Sopront.

Majd *Rohonczy* (*Sopron megye követe*) ismétlé állítását, hogy itt csakugyan más czél lappang; és azt mondja, hogy az országgyűlés

kezdetétől fogva alig tartott egy beszédet Csongrád követe, melyben nem gyanusított, melyben személyt, szívet, lelket nem sebzett volna; holott ő (Rohonczy) csak oly független mindenünnen, mint bárki a teremben. Hiszen a «köpönyeg, olvasztó szél, polgári bűn» stb. mind-ezen és sok más kitételek, melyekkel Csongrád követe az ellenvéleményűeket folytonosan illeti, a legnagyobb gyanusítások.

Kiss András (Krassó megye követe): A mi Csongrád és Sopron megyék érdemes követe közt mintegy személyes discussio tárgyává vált, abba beleszólni feleslegesnek tartom részemről, tudván, hogy az érdemes követek mindegyike meg fog magáért felelni; a mennyire azonban a mondottak az itteni szólásszabadsággal némi viszonyban volnának, szabad legyen megjegyeznem, miként néha a debattok hevességének is kell valamit elnézni; és ha minden kifejezéseinket itt latolni kellene, elébb mintsem kimondjuk, úgy a jelen tanácskozási szokás szerint a szabad szó gyakran igenis korlátoztatnék. Hogy pedig Csongrád követének a kifejezés, melylyel magát gyanusítottnak vélte, nem tetszett, azt igen elhiszem, mert higgye meg, bizony nekem sem esett jól, midőn az utasításomnál fogva felhozott kérdések vitatásánál a «köpönyegeket, olvasztó szeleket, kormányi önkény pártolását» emlegette.

Boszankodva panaszkodott Csongrád követe, miként ily nagyfontosságú kérdést oly felszínes okkal elvetni akarni, hogy tudniillik impracticabilis, nem méltányos. Én fontosabb okot annál, hogy valamely törvénynél bebizonyosodik, hogy az impracticabilis, azaz a gyakorlati életbe át nem vihető, nem ismerek, mert az ily törvény már magában hordja a rideg meddőséget és abból semmi jó a társas életre nem következhetik. Hogy pedig a tett indítvány törvényesítve impracticabilis lenne, azt merem állítani; mert abból, hogy Francia-, Angol- és egyéb országokban a képviselők választásának érvényessége felett az illető parlament ítél, még nem következik, hogy hát nálunk is, a mi viszonyaink közt is practicable lenne ily törvény. Sokszor meg volt már mondva, hogy nálunk nincsenek teljes hatalmú képviselők, mert mi megbízott követek vagyunk, kiket utasítás szabályoz és kiknek tettei felett egy municipalitas, mely állandó hatalom, örkődik és számot kér. Ugyan miként ítélhetne ily nem szabad, hanem megkötött testület bíróilag valamely ügyben, mikor egy agitáló körlevél az uralkodó párt szellemében kibocsátva, többséget szerezhethetne, utasítások által e vagy ama választás megsemmisítésére? Csongrád követe azt mondá, hogy a pártfélekezetesség ellen az országgyűlésen panaszkodni nem lehet, mert hiszen minden választmányokba az

ellenvéleményüekből is vesznek be. Ezt ugyan állítani nem merném, mert ha bevesznek is egy-kettőt, a végett, hogy tájékozni tudják magokat, azonban vannak olyanok, kikre az uralkodó párt már a diéta eleje óta kimondta az anathemát csupán pártfelekezetességéből. Ez azonban így van minden constitutionalis országban és pártok nélkül nemesebb értelemben véve nincs constitutionalis élet, és a többségben én mindig a constitutionalis elvet tisztetem.

Egyébiránt tagadni nem lehet, hogy hazánk ügyei kifejtésében fáradozó többféle színezetűek törekvéseik céljában két nagy felekezetre oszlanak; egyik rész a centralisatio, a másik az eddigi municipalismus barátja; az egyik az erőt egyesíthetés kedvéért centralisálni akarja a megyei szabadságok megszorításával is, a másik a megye életét tisztítani, de még inkább erősíteni akarja. A különbség köztök igen természetes. Az elsők Európa civilisált népeire néznek, bámulják kifejlődésük magas fokát, melyre őket a centralisált hatalom felvitte; az utóbbiak visszatekintenek hazánk lefolyt viharos 800 éveire, és féltékenyen ragaszkodnak a helyhatósági rendszerhez, mely nemzetünk szabadságát a legmostohább körülmények közt, csupa absolut kormányok közepett, megtudta tartani. S e két nézetűek küzdése nagy lesz és erős; nem egy nap vagy év, de évtizedek fogják a kétes kérdést eldönteni. Akármelyik részen legyen azonban a győzelem, annyi mindig igaz marad, hogy vannak intézmények e honban, melyeket részletesen változtatni nem lehet. Ilyen a most előttünk vitatott kérdés. Lehet, hogy eljő az idő, melyben a követválasztási mód és afeletti bíráskodás megfognak változni káros hatás nélkül; de addig, míg e helyen utasításokkal kötött mandatarikusok ülnek, addig reájok a választás feletti ítéleteket nem **bizhatni**. Lehet, hogy a megyék hatalma fog korlátoltatni; de addig, míg a végrehajtóhatalom felelet nélkül működik, minden ily korlátozás szabadságink rovására történendnek csak; szóval, míg felelős kormányunk nem lesz, addig én a municipalitásokat tekintem constitutionalis állásunk egyedüli garantiájának. A dió héját feltörni nem akarom, hogy más vegye ki annak magvát.

Ragályi (Gömör megye követe): Szinte mossa a csongrádi indítvány ellenzőit s nyíltan kimondja, hogy ha Csongrád követe előhozta az olvasztó szeleket, liberalis köpönyeg stb. nevezeteket: ezt teheti, mert négy országgyűlésen át elég módja volt tapasztalásokat szerezni. — Pártolja Csongrádot.

Most következett aztán a szavazás a csongrádi indítványra, mint már főlebb említve volt, s a melyre Pest megye is szavazott, mert

követei a csongrádi indítvány szellemével együtt éreztek abban, hogy a követválasztás felett az országgyűlés bíraskodjék, s így Pest is a megbukott kisebbségben foglalt helyet.

Szavazás közben több keserű nyilatkozás történt. Jelesen,

Batthyány (Nyitra megye követe): Improvisált meggondolatlanságot lát Szepes követében, hogy most már Nyitra véres harczaira is hivatkozik.

Zsedényi: Nyitra követe ritkán szól, de ilyenkor producálja magát az improvisált kiejtésekben; azért elsőségét neki vissza adottan átengedi.

Klauzál: Neki nem szokása a gyanusítás, hanem látta nemcsak egy országgyűlésen miképp annak vége felé mint elidálták egymást a követek (*mint most Balogh Kornél, Szabó Kálmán győri követek*) s azok, kik az oppositíóhoz tartoztak, később pedig a kormánypárttal szavaztak, ugyanazok nem sokára az országgyűlés után a hírlapokban mint a kormány hivatalaira kinevezettek voltak olvashatók (*Hérvél*). Hibái közzé az legkevésbé sem tartozik, hogy gyanusít még akkor is, mikor már valaki iránt a gyanu közönséges és állítja, hogy kinek kebelében gyanu van és gyanusít, annak keble tiszta; kinek kebelében pedig nincs gyanu és mégis gyanusít, annak keble tisztátalan. (*Hangok: Rohonczy, Balogh, Kiss.*) Egyébiránt miként mondhatja Sopron követe, hogy ő e teremben legfüggetlenebb? (*Rohonczy közbeszól: azt nem mondtam. Kárzat: igaz! mondta! hazudsz komisz! stb.*) Ha koporsóbanfektekör követ urra szemfedele úgy boruland, mint Sopron megye táblalabirájára, akkor hiszem azt el, hogy ő független; mert, hogy engemet mint ilyet fog betakarni, azt határozottan mondom. Máskor tehát kérem, ne tegyen ily illétést. Én senkire sem alkalmazám az olvasztó szelet, liberalis köpönyeget; de hivatkozom a mult országgyűlési példákra, midőn a hongyűlés végén egymást érték a levoksolások a követek között, mert a hivatali viszketegség árasztá el keblüket; és míg a kormány ily mirigyszerek által demoralizál e hazában, addig nem leend üdvösség soha.

A pesti indítványra azután történt a szavazás, s csak 13 megye szavazott ellene.

CLIII. Országos ülés a tekintetes Karoknál és Rendeknél.

1844 május 22-én, d. u. 1 órakor

Felolvastattak s kinyomatni rendeltettek a Főrendektől áthozott következő izenetek :

1. Az országgyűlés évenként tartása tárgyában. (O. I. 137. sz. a.)
2. A büntető törvénykönyv javaslat iránt. (O. I. 138. sz. a.)
3. A városi rendezés és szavazat iránt. (O. I. 139. sz. a.)

201. Kerületi ülés.

1844 május 23-án.

Elnökök : Komjáthy (Torna) és Jankó (Pozsony). *Jegyzők* : Palóczy, Szentkirályi. *Naplóvivő* : Eischl.

Tárgy : A szepességi XVI város becikkelyezése és országgyűlési szavazatjoga.

A szepességi XVI városnak, mint kerületnek elrendezése már elfogadtatván, csak a felfüggesztett vokskérdés jöve taglalás alá. E kérdés megvitatását megelőző a Máriássy-család folyamodásának és a szepességi XVI város kerülete által erre benyújtott czáfoló válasznak felolvasása. A Máriássy-család azon oknál fogva, hogy felperessége alatt négy szepességi város ellen gyökeres jognál fogva, két táblai pert indított, melynek egyikében a folyamodó családnak felperessége meg is alapíttatott: kiváltságos magánjogait azon esetben, ha a szepességi XVI városok becikkelyeztetnének s az ország rendei közzé felvételnének, minden megszorítástól menten tartatni kérte. A folyamodó család ebbeli magánjogát Béla király 1264-ben kelt adományleveléből származtatja, mivel azon erdő helyén, melyet a család ezen adománynál fogva nyert, állottak volna elő némely városok. A szepességi XVI városoknak a Máriássy-család ezen folyamodására beadott czáfoló válasza pedig e tárgyat a Máriássy-családnak saját okleveleivel aképp világosítja fel, hogy a kérdéses városok

már előbb állottak, és ennél fogva az adományozott erdő helyén már fel nem támadhattak, és hogy az adományosak a nekik adományozott erdő kiirtása iránt már a fennállott két városnak bíráival szerződtek; a harmadik városnak előljárói pedig a szerződést, mint tanuk irták alá. És e szerint ha régi jogigények volnának elintézendők, éppen a folyamodó család által említett okleveleknél fogva, saját törzsbirtokát a városok kerületéhez vissza kellene csatolni, mivel az erdőnek adományozása is világosan e feltételhez volt kötve. Azon per pedig, melyben a felperesség megállapított, egy pár holdnyi kopár telekről szól. És valamint az országgyűlés, midőn kettő a XVI városok közül több helységek elvételéről panaszkodott, e panaszt nem a törvényhozás keretébe tartozónak ítélte, úgy bárkinek legyen is valamelyik város ellen jogigénye, nyitva áll számára a törvény rendes útja, melyet, valamint a városok senki elől elzáratni nem kívánnak, úgy viszont remélik, hogy éppen azért, mivel nyolcz század óta félbeszakasztás nélkül törvényesen használt magánjogokat szentül és sérthetetlenül fenn kell tartani, a birtok szentsége be nem bizonyított és soha be sem bizonyítható jogigények ürügye alatt megingattatni nem fog.

Azon elv, hogy az országgyűlési szavazat megadásával magánjogok nem sérülhetnek, és hogy a törvényhozás, miután a törvényjavaslat is a kerület belszerkezetéről és országgyűlési szavazatáról szól, magánjogok vizsgálatába nem bocsátkozhatik, általánosan elismertetvén: a folyamodó családnak be nem bizonyított követelése a törvényben azonképpen, mint a Szentiványi-család joga a bányatörvényben, megemlíthetőnek nem ítéltetett. De mivel magában is értetik, hogy a becikkelyezés valamint voks mellett, úgy a nélkül is, a magánjogok épségben tartását még akkor is föltételezi, ha a magánjogi igényeknek épségben tartása a törvényben különösen még sem említettnek, ezen általános záradéknak beiktatása el lőn határozva azon tekintetből, minthogy ez által a folyamodó családot meg lehet nyugtatni, a városok ellenében pedig a záradék mit sem eszközöl.

Felhozott ugyan némely követek részéről ez ellen, hogy magánviszonyok rendezésébe ereszkedni nem lehet; hogy ily magánviszonyok a szabad kir. városokról szóló törvényjavaslatban sem említettnek, jöllehet ott is magánjogigények forognak fenn; hogy a magánjogi követelések felemlítése részint felesleges, részint a függetlenséget már előre gyengíti.

Miután a törvényczikkely eleje ekként változtattatott, hogy «a szepesi XVI város, mint kerület, mindennemű, akár egyes váro-

sok ellen külön, akár a kerület ellen összesen fennforogható magánjogi követelések fennhagyása mellett ezennel becikkelyeztetnek» azon kérdés: vajjon adatik-e a XVI városoknak, mint kerületnek országgyűlési szavazat, vagy sem? voksolás által döntett el. Ellene szavaztak: Csongrád, Temes, Nyitra, Győr és Fehér; egy megye nem volt jelen; utasítás hiányában nem szavazott Bereg és Verőcze, a többi 42 megye a voks megadása mellett nyilatkozott.

Azon kérdés: vajjon a választmányi munkálatban javaslott egy, azaz megyei $\frac{1}{2}$ szavazat, vagy ennél több adassék-e a városoknak? szavazattöbbséggel úgy döntetett el, hogy a szervezetben javaslott fél megyei szavazat adatik a városoknak.

Vége az országgyűlési szavazatról szóló szakasznak azon pontja is, melyben az rendeltetik, hogy a kerület már a jövő országgyűlésre egy követet küldend, de szavazata csak akkor fog számíttatni, midőn bebizonyítva lesz, hogy a kerület részéről a 146. §-ban foglalt feltételnek teljesen elégtételt, voksolási kérdéssé lőn.

Gömör és Szepes követei addig, a míg XVI városok magokat a királyi díjtól meg nem váltják, követet sem akarnak azokból meghivatni, mivel szavazattal úgy sem bírhatna; ha pedig egyszer az országgyűlésen volna, neki még szavazat is adathatnék a nélkül, hogy a megváltás megtörtént volna.

Csongrád követétől okul az is felhozott, hogy feltételes törvényt hozni nem lehet, és hogy a kir. városokkal tett összehasonlítás sem áll, mivel ezeknek követei jelenleg szavazattal ugyan nem bírnak, de a XIV kir. városi szavazat csak a városi elrendezéshez, nem pedig úgy, mint a szepességi XVI városok szavazata, egyszersmind a királyi díjtól megváltás feltételéhez köttetett.

Ezen állítás kétségbe vonatott, mivel a királyi díjtól megváltás a szabad királyi városoknál is feltételül tétetett; és egy követnek már a jövő országgyűlésre leendő meghívását az előadó *jegyző*, és utána a *Tolna megyei követ* annál fogva kívánták a szervezetben meghagyni, mivel akkor az országgyűlés fogja megítélni, vajjon teljesítve van-e a törvénynek rendelete, és kell-e a XVI városok szavazatának számíttatni? Ha a törvényben ez ki nem mondatik, a kormánynak adatik a meghívási jog, és a kerület meghívása nem az országgyűléstől, hanem a kormánytól függne, mely a városokat még akkor sem hívná meg, ha megváltják magokat; mert a kamara a liquidatiót évekig húzhatja. Az 1832/6-iki országgyűlés Kővár vidékének is adott szavazatot és az még sem hivatott meg. Midőn Kővár meg nem hivatik, akkor törvény

sértetik, de a XVI városoknál, ha a követ küldése a törvényből ki-
maradna, törvénysértés nem lenne, mivel annak megítélése, vajjon
elég tétetett-e a törvénynek, már nem az országgyűlést, hanem a
kormányt, kire a meghívási jog ruháztatnék, fogná illetni. És a váro-
soknak követők nem lévén, a megváltást be nem bizonyíthatnák,
mivel a kincstár a tárgy befejezését a liquidationnak húzása-vonása
miatt meggátolhatná, és ezért a kérelmezés útja sem használna. Így
a városoknak meghívása, vagy meg nem hívása egyenesen a kor-
mánytól függvén, új törvényt kellene alkotni. Azon ellenvetés, hogy
a kormány a megyei követeket sem hívja meg, ha úgy akarja, a mint
Kövárt meg nem hitta, egészen más térre vezet; mivel ha a kormány
a megyei követeket meg nem hívja, akkor országgyűlést nem tart;
más pedig valamelyik törvényhatóságnak követét meg nem hívni,
mint országgyűlést nem tartani. A követnek ennél fogva meg kell
hivatni, hogy az ország és ne a kormány ítélje meg: teljesítve van-e
a köteles megváltás feltétele, és van-e a követnek voksa vagy sem?

E kérdés szavazás által úgy dőlt el, hogy a kerület a javasolt
törvénycikkely tartalma szerint már a jövő országgyűlésre egy
követet küldend, és az országgyűlés ítélendi el, vajjon a 146. §-ban
foglalt feltételnek teljesen elégtétetett-e és szavazata számíttathatik-e
vagy sem? A szerkezet mellett szavaztak: Abauj, Zemplén, Sáros,
Borsod, Heves, Torna, Ugocsa, Csanád, Arad, Temes, Sopron, Tren-
csén, Vas, Zala, Komárom, Bars, Somogy, Hont, Zólyom, Esztergom,
Mosony, Pest, Tolna, Pozsega. Ellene: Szatmár, Szabolcs, Szepes,
Gömör, Bereg, Bihar, Mármarós, Csongrád, Békés, Torontál, Krassó,
Pozsony, Nógrád, Liptó, Győr, Veszprém, Baranya, Fehér, Árva,
Bács, Túrócz, Szerém. Ung, Nyitra és Verőcze nem szavaztak. A Fő-
rendekhez e tárgyban küldendő izenetre nézve határoztatott, hogy a
Máriássy-családnak folyamodása, és a szepességi XVI városok kerü-
letének e folyamodásra adott czáfoló válasza hozzá csatoltassék.

A XVI szepességi városok rendezése befejeztetvén, felolvasta-
ték Kecskemét városa lakosinak a szabad községeket is rendeztetni
kérő, s ugyane község birájának s tanácsának ellenző kérelem-
levele. A Rendek egyszerű tudomásul ugyan, de egyszersmind éppen
a rendezés szüksége kiáltó bizonyoságaul vevék e két kérelemit, mikben
a lakosok és tanács érdekei oly éles ellentétben tűnnek fel.
Az érintett folyamodások felolvasása után a szabad községekről
szóló törvényjavaslat hozaték tanácskozási szőnyegre, melynek tár-
gyalása másnapra halasztatott.

202. Kerületi ülés.

1844 május 24-én.

*Elnökök, jegyzők, naplótíró, mint tegnap.**Tárgy: A szabad községekről szóló törvényjavaslat.*

Az *elnökség* bemutató Bruck Károly Lajos és a Luiza-uti társaság, valamint Dessewffy nemzetség folyamódásait, melyek már az orsz. elnökség által előterjesztettek.

Azután *Palóczy kerületi jegyző* az igazolási választmánynak Bihar megye és Kaproncza sz. kir. városa új követének megbízó leveleiről szóló jelentését olvasá fel, miszerint Bihar követévé Komáromy György helyébe Dobozy Mihály, Kaproncza követévé pedig Sveiczzer Ferdinánd károlyvárosi követ választatott.

Most *Szentkirályi kerületi jegyző* a szabad községekről szóló, összesen három szakból álló rövid törvényczikket olvasá fel, mely fölötti tanácskozás az egész ülést kihuzta. A törvényczikk így szól:

«A megyék a kebeleikben levő oly szabad községeket, melyekben urbéri tartozások nem léteznek, habár az uri hatóság meg nem szűnt is, szabály által ugyanazon elvek alapján fogják rendezni, melyek a Jászkun községekre nézve a törvényben megállapítva vannak.

1. §. Ezen szabály alkotásában a községek kihallgatandók, de a megye fogja megítélni: a fennidézett törvényben foglalt rendeletek a helybeli körülmények közt mennyire lehetnek alkalmazhatók».

E szakasz szövegébe, *Békés* indítványára, betéteztett, hogy az 1840-ki 7-ik törvényczikkben foglalt uri hatóság megszüntetése iránt a földesurak is kihallgatandók.

Nagyobb érdeket gerjesztett a 2. §., mely szerint: «az eképp rendezett szabad községek a megyei köz- és választógyűlésekre annyi képviselőt javasoltatnak küldeni, mennyi az illető község összes lakosinak száma 300-al elosztva, s kiknek egyenkinti szavazatuk leend.» — Ezen javaslatot csak igen kevesen pártolák, kik előadák, hogy hátramaradásunk legfőbb oka abban fekszik, mert egész elkülönzött s elnyomott néposztályok nincsenek bevéve az alkotmány sánczai közzé; ezért a községek részeltetését a municipalis élet működéseiben roppant fontosságúnak kell tartani, miáltal azon élet erősebb, szilár-

dabb s élénkebb leend, s mi alapul szolgálанд a később kifejlendő tiszta képviseleti rendszernek.

Többen előterjeszték küldöik különböző utasításait, mik szerint p. o. a képviselők számát nem a lakosság összes, hanem csak a törvényes korú férfiak számától kelljen számítani; mások megkivánák különböztetni a tanácskozó gyűléseket a választógyűlésektől s amazokban minden 600, emezekben minden 300 lakos után ajánlottak egy képviselőt, minthogy a választást mindig szélesebb alapra kell állítani, mint a tanácskozást. Mások ismét csak két, s mások csupán egy képviselőt akartak adni egy szabad községnek, mint ez a megyei kihágásokról tárgyaló munkálat végén határoztatott.

Ez utóbbi ramegjegyzé a *kerületi jegyző*, hogy a megyei rendezési munkálatnak ezen határozata, melyet a törvényjavaslatot készítő választmány is jól tudott, nem ellenkezik a jelen törvényjavaslat 2. §-ával, mert a megyei munkálat, midőn a szabad községeknek csak egy képviselőt ad, nem az ezen törvény szerint rendezendők községeket érti, hanem azon községeket, melyek a mostani rend- vagy inkább rendetlenségben állandó zárt testületektől függenek, mint a királyi városok s felső rendeletek által önkényesen igazgattatnak. Hogy az ilyen községeknek erősebb képviseletet nem adtak, igen jól tették a Rendek, de a jelen törvényjavaslat a Jászkunkerületek rendezésének elvei szerint akarja a szabad községeket is rendeztetni, azon elvekben pedig szabad kifejlés csirái vannak lerakva, és így, ily rendezés után, lehetend már a szabad községeknek több befolyást minden veszély nélkül adni. Szükségesnek tartá pedig a választmány, hogy ne minden községnek egyenlő, hanem mindegyiknek a lakosok számához mért képviselet adassék, éppen azon tekintetből, miszerint szinte a királyi városok jelen elrendezetlen állapotában Pestnek egyenlő befolyása van (vagy inkább *nincs*) Bazinnal; rendezés után pedig méltányos tekintet leend a népességi különbségekre.

A nagy többség azonban elégnék vélte ezúttal, hogy a községek képvisellete, mely magában oly nagy jövő csiráját rejtí, bármily szűk alapon is, megkezdessék, s félt tőle, hogy ha a községeknek oly befolyás engedtetnék, mely demokratiai súlyával túlnyomóságot gyakorolhatna a nemesi érdekek felett, sem a kormány, sem a főrendi Tábla el nem fogadná e törvényt, mely különben is inkább csak előkészület a jövődőre. Ezért, a megyei munkálat nyomán, a 2. §-t (szavazásra szükség sem lévén) úgy változtatá, hogy a községek különvéve csak *egy-egy* képviselőt küldhessenek a megyei gyűlésekre, kiknek egyenkinti szavazatuk legyen.

Sokan azt vélték, hogy már ez is nagy nyereség, mert benne fontos elv rejlik. Tegyük csak be egyszer lábukat az alkotmány sánczai közé, soha többé onnét ki nem szoríttathatnak, sőt idővel majd terjeszkedhetnek. Egyébiránt a képviselők azért levén a megyei gyűlésen, hogy küldöik véleményét kijelentsék, azt egy képviselő éppen úgy, sőt jobban megteheti, mint 30—40; kiváltképp, ha utasítással van ellátva. Voltak azonban, kik ezen egy képviselőt oly nagy községre, mint p. o. Kecskemét stb., gúnynak vélvén, miután látták, hogy a nagy többség ellen a szerkezetet fenntartaniok lehetetlen, jobbnak gondolák a számot egészen kihagyni, s csak az elvet mondani ki, hogy a községeknek kell képviseltetve lenniök.

A kerületi jegyző pedig, miután ezen rendelkezés annak ellenére, mit az érdemes jegyző fennebb megjegyzett, ugyanazoníttatik a megyei rendezésben foglalt határozattal, legjobbnak tartá az egész 2. §-t, mint fölöslegest, kihagyatni. De ez ellen az hozatott fel, hogy igen hihető, miszerint a megyei munkálatból alig lesz ez országgyűlésen valami; mely esetre a jelen törvény s annak 2. §-a mulhatlanul szükséges. A 2. §. tehát megtartatott a már említett lényeges módosítással, hogy 300 lakos után egy-egy képviselő helyett az összes lakosságnak csak egy képviselő engedtessek. (*Prosit! mint a Pesti Hirlap utána teszi.*)

A 3. §. szerint a megyék ezen rendezési szabályokat azoknak alkotását követő első országgyűlése elébe bemutatni kötelesek. Ezen szerkezetből világos nem lévén, végrehajtás előtt, vagy után kell-e azokat bemutatni? némelyek módosítást s ennek világos kifejezését kívánták; de 27 megye 20 ellen szavazás által megtartá a szerkezetet. Tovább is vitattatván a 3. §. homályossága s többfelé magyarázhatósága, némelyek új 4. §-t javasoltak, mely e hiányon segítsen.

Csaknem új szavazásra került a dolog, de végre a változtatást kívánók megnyugodtak abban, hogy az országos ülésben majd föléphetnek a szerkezet ellen.

Hosszas üres vitázás után az ülés egy óra körül eloszlott.

Május 25-ikétől május 29-ig pünkösd szünet.

---

203. Kerületi ülés.

1844 május 29-én.

Elnökök: Bossányi (Nyitra) és Szentpály (Ugocsa). *Jegyzők:* Palóczy, Szentkirályi. *Naplóíró:* Komlóssy.

Tárgy: Üdvözlő felírás. — Túrmező, Fiume és Buccari rendezése.

Kőrös városi új követ Andrievics Ignác bemutatott megbízó levele az igazolási választmányhoz utasították.

Ezután az *elnökség* jelentvén Ő Felsége névünnepe holnap előforduló évnapját, a szokott üdvözlő felirat szerkesztésére a Tábla ősz jegyzője *Palóczy László* szólíttaték fel, kit hasonló alkalom készületlenül soha nem talál, s kinek iromány-kötegében most sem hiányzott az üdvözlő felirat.

Miután ez felolvasták s közíratra rendeltetett, áttértek a Rendek a kitűzött napirend szerint Túrmező rendezési ügyére. Emlékezhetünk, hogy e tárgy már egy ízben forgott tanácskozási szőnyegen. A ház nagy többsége azonban akkor bővebb és részletesebb rendezést sürgete. A rendezési munkálatokkal foglalkozott választmány ez újabb megbízatás következtében készíté azon törvényjavaslatot, mi most előmutaték. E munkálat most már kilencz részre osztva 71 §-ból áll s alapvonásaira nézve az előbbivel mindenben hasonlatos és ugyanaz, azonban e főbb vonásokon kívül magába foglalja a kerület beligazgatása mostani rendszerét; csupán annyiban tévén némi változást, mennyiben Zágráb megyétől teljesen függetlenné tétele kívánta.

Elővétetvén e munkálat, mindenekelőtt az illető kerület grófja és követe, *Josipovich Antal*, szólalt fel. Küldői és ő — úgy mond — teljes bizodalommal tekintenek azon intézkedések elébe, miket sorsukról határozand az anyahon, melyhez, úgy hiszik, hű ragaszkodást tanusítanak. Lehetlen mindazáltal, tekintve területök kicsinységét és népességök parányiságát (15,000), eltitkolniok, hogy Túrmező kerülete, mint ilyen, egészen külön hatóságul magában fenn nem állhat. Kéri ez okból az említett követ, hogy Zágráb megye szávai járása, mely hajdan Zeverin név alatt különben is önálló ható-

ságot képezett, független közigazgatásuk valósíthatása tekintetéből Túrmezővel egyesíttessék.

Szóváltásokra adott alkalmat e kérelem, melynek eldöntéséhez kötve vala már az illető kerület is a rendezésnek reá nézve hasznos vagy káros eredményét.

Néhányan nem hívék teljesíthetőnek a kívánt feltételt, mely egy más törvényhatóság integritását támadja meg; s oly tekintélyes és ősi hatóság érdekeit, mint egy vármegye, későbbi eredetű, s csak kiváltságon alapuló kis testület érdekeinek törekszik alárendelni.

Többen azonban semmi képtelenséget sem láttak Túrmező kívánatában.

Nem kell, mondának, tisztán hatósági kérdésekbe is helytelen alkalmazással belezavarni a tulajdon érintetlenségét. A kérdés itt igen egyszerű s csak az: mit kíván a közigazgatás czélszerűsége? E tekintetben a nevezett járás kikebelezésével, mely alig 15—20 □ mértföld, a terjedelmes Zágráb megye közigazgatása csak könnyebbül, míg Túrmezőnek máskint lehetetlen önállósága biztosíttatik. S Túrmezőnek e részhez méltó igénye lehet az útkészítés terhei s más közköltségek elvállalása miatt is, miket azelőtt mind Zágráb megye teljesítette. De szokatlannak sem mondathatik ez átkebelezés a történetekben; a törvényhozás, mely Pilist és Soltot Pesttel, Bodrogot Bácsesal stb. összekapcsolá, szint oly bátran oldhatja meg a jelen kérdést, a mily jogosan élt hatalmával, midőn a szóban forgó járást is, mely önálló hatóság vala, Zágráb megyéhez kapcsolá.

Voltak ismét más szónokok, kik a törvényhozás e tárgybani intézkedhetési jogát tényül vevén föl, csupán a jog eddigi gyakorlása módját kívánák szem előtt tartani.

Okoskodásuk ezekben összpontosult: Ha a törvényhozás az utolsó királyi várost sem fosztá meg országgyűlési képviselőtől, noha czélszerűen teheté vala, e kedvezményt Túrmező hasonló historiai jogalapon méltán követelheti. A szavazatjog azonban függetlenségtől, s ez rendezés által föltételeztetik; rendezett önállóság pedig csak a kerület nagyobbitása mellett lehetséges. A következetesség lánczszeme eképp a túrmezei kívánat méltánylására vezet.

Azonban hasonló ki- és bekebelezési kérdések mindenkor országos küldöttség közbenjöttével intéztetnek el, s a jelen esetben is szükség mind Zágráb megyét, mind Túrmezőt bővebben kihallgatni.

Osztozván a Rendek többsége e nézetben, határozatul csaknem közegyetértéssel lőn kimondva, hogy az illető hatóságok kihallgatása

végett törvényezikileg országos biztosság küldessék ki, mely jövő országgyűlésre jelentést tegyen. S eképp Túrmező rendezési ügye már másodszer halasztaték el.

Most a tanácskozási sorozat a Fiume és Buccari szabad tengeri kereskedési kerületek belszerkezetéről és országgyűlési szavazat jogáról szóló törvényezikre vezetett.

E két kerületről ugyanis, noha (1. §.) egymástól elkülönöztek és függetleneknek rendeltetnek, hasonló viszonyaiknál fogva, ugyanazon törvényezikk intézkedik (2. §.). E törvényezikk igen sokban, mire nézve a helybeli körülmények változást nem tettek szükségessé, hasonlít a sz. kir. városok rendezéséhez; miután mind a fiumei, mind a buccarii kerület községe (34. §.) csupán egy; s nem képeznek sem egyik, sem másik kerületben a városi és községi lakosok külön községet, mint a Jászkun- és Hajdukerületekben.

E törvényezikk mai napon a III. Rész (85. §.) tárgyalaték. A városi szerkezetben elfogadott módosítások több §-ban a fent írt okból minden vita nélkül átirattak.

Így a 17—18. §-ban, mely a szabálynak a Helytartótanácsához fölterjesztéséről, s a kormányzók jóváhagyási köteleességéről s a 74. §-ban, mely a képviselők választásáról szól, továbbá a 77—78-dik §§-ban stb.

Egyes kisebb szerkezeti módosításokat mellőztek.

Azon §§-ok közzül, melyek az illető két kerület sajátosságos körülményeinek kívánatai, különösen ki kell emelnünk a 31. §-t, mely szerint a trieszti tengerpartnak nyújtott kedvezmény hasonlatára, katonatartástól e két kerület, szabad kikötői mineműségénél fogva, a tengeri kereskedés és hajózás felvirágzása tekintetéből fölmentetik. Továbbá a patriciusokat illető 49. §-t, minél fogva «a jelenleg létező patricius családok czímeiket megtarthatják s az eddig honfiak közül nevezett patricius tanácsnokok a közgyűlésben részt vesznek, és általában minden képviselői joggal birnak; jövőben mindazáltal patricius tanácsnokot nevezni nem szabad».

Ez utóbbi §-ra nézve a *kerületi jegyző* felvilágosításul adván, hogy a patriciatus a két tengerparti kerületben átalánvéve csupán helybeli nemességet nyújtó kitüntetés, mint városokban a díszpolgárság, a patricius tanácsnokok pedig, kiket a kormányzó szokott kinevezni, hasonlóak a megyei táblabírákhoz; kifejtvén továbbá, hogy a patricius tanácsnokok tanácskozási joga közgyűlésekben, melyek ezen túl választott képviselők gyűlései lesznek, továbbá fenn nem állhat: indítványozá, hogy címzetes patriciusok ugyan, miután e kitüntetés

tési intézményhez a tengerpart előkelői igen ragaszkodnak, közgyűlés által ezentúl is választathassanak, képviselői jogokat azonban ne gyakorolhassanak. — Elfogadtatott.

204. Kerületi ülés.

1844 május 30-án.

Elnökök, jegyzők, naplótíró, mint tegnap.

Tárgy: Hitelesítése az Ő Felségét névünnepeén üdvözlő feliratnak.

E felirat a következő:

Felséges stb. Mindazon áldások és kegyelmek, melyeket az isteni imádat jóság Felségeddel közöl, azon hű magyar nemzetet, mely törvényes királyában szabad alkotmánya és törvényei szentsége — polgári boldogságának e főkinese — örét tiszteli, a kedvező gondviselés iránti buzgó hálával s közörömmel töltvén el, jelenleg is, midőn az egymást felváltó napok során Felséged dicső neve évi napjának ismétli szerencsés fölvirradását szemléli, hő keble azon tiszta indulatoktól van lelkesülve.

Midőn tehát Felséged becses élete terjedéseért az istenség előtt közhálánk és köszönetünk szíves áldozatát mutatjuk be, s hozzá azon könyörgésünket emeljük fel, hogy Felségedet boldogul átélendő még sok esztendővel s mindenhatósága szent oltalmával továbbá is áldja és tartsa meg; dicső országlása egész idejét pedig a jelen és utókorra boldogítólag ható időszakká tegye: Felségedet hódoló tisztelettel arra kérjük, hogy ezen, az egész nemzettel közös kívánságunkat Felséged iránt viseltető örök hűségünk és fiúi szeretetünk tisztaságától mérve, azokat tőlünk ez alkalommal is fejedelmi és atyai jó szíve előtti tetszéssel fogadni méltóztassék.

A kik egyébiránt stb.

205. Kerületi ülés.

1844 május 31-én.

Elnökök: Bossányi (Nyitra) és Szentpály (Ugocsa). *Jegyzők:* Palóczy, Szentkirályi. *Naplóvivő:* Komlóssy.

Tárgy: A Túrmező rendezése iránt kiküldendő országos bizottságról készült törvényczikk. — Fiume és Buccari rendezése.

A Körös városi új követ megbízólevele bemutatásáról tudomásul vétetett az igazolási választmány jelentése.

Továbbá azon kerületi küldöttség részéről, mely a gazdasági egyesület folyamódásai tárgyában véleményt adni meg volt bízva, jelentetett, hogy munkálatai már befejezvék, sőt nyomtatásban meg is szerezhetők.

Következett egy törvényczikk hitelesítése, melyben Túrmező rendezési ügyében országos bizottság neveztetik. *Egy megyei követ* az üzenetet és törvényjavaslatot éppen az illető kerület, de Kővár vidéke s más kisebb hatóságok érdekében is ártalmasnak látá úgy szerkesztetni, mintha a választmány kinevezését azon körülmény tenné szükségessé, mivel Túrmező kicsinysége miatt, ha csak Zágráb megye egy része hozzá nem kapcsoltatik, önálló hatóságot nem képezhetend, mit legfőlebb is csak a bizottság eljárása után fogunk — úgy mond — tudhatni. Közjövághagyást nyervén ez észrevétel, a szerkezet szerinte határoztatott igazíttatni.

Ezután a III. Részről kezdve folytatólag végig olvastatott Fiume és Buccari tenger melléki kerületek rendezése. E munkálatnak főleg közigazgatási részében a városok rendezésénél már elfogadott módosítások mindenütt alkalmaztattak. E módosításoktól csupán két szakaszban történt eltérés:

A 202. §. tartalma, miszerint kerületi tisztviselők csak az összes kerület állandó lakosaiból választathatnak, egyik érdeklött kerületi követ egyszerű nyilatkozatára, ellenkezőleg a városi szerkezettel, megtartatott.

A 282. §. pedig, mely egy napra rendelé a két kerület választási idejét, miután az elnök főkormányzó egyszerre két helyen nem lehet, úgy módosíttatott, hogy egyik kerület Szent-Márton, másik Szent-András napján tartsa választását.

De vannak még egyéb pontok is, mikre nézve a most tárgyalt munkálat nem a városi, hanem a többi kerületek rendezési javaslatával hasonlatos. Ilyenek a főkormányzóról szóló szakaszok.

Végre szükség említnünk, hogy a szerkezet szerint az országgyűlésen mindenik kerület külön, félmegyei szavazattal fog birni.

Befejeztetvén ekképp a rendezési munkálat is, következőleg a sérelmek és kívánatok felvétele határoztatott.

CLV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 május 31-én, déli 12 órakor.

Tárgy: Üdvözlő felírás Ő Felsége nevenapjára. — Az igazoló választmány jelentése Bihar, Temes és Baranya megyéknek, Kaproncza és Kőrös városoknak, Hajdukerületnek új követeiről.

E rövid gyűlésen *Széll Imre nádori ítélőmester* felolvassván az Ő Felsége nevenapjára készült üdvözlő felírást s az elfogadtatván, küldöttség által a Főrendekhez átküldetni határoztatott.

Míg e felírat lepecsételése és ünnepélyes felküldése végett **egyed-
es ülésbe** hivatának a Rendek, felolvastattak az igazoló választmány jelentései Bihar, Temes, Baranya megyék, Kaproncza és Kőrös városok végre a Hajdukerület ujonnan megválasztott követeiről.

(Rendi Napló IV. k. 116. l.)

206. Kerületi ülés.

1844 június 1-én.

Elnökök: Bossányi (Nyitra), Szentpály (Ugocsa). *Jegyző:* Palóczy. *Naplóvivő:* Komlóssy.

Tárgy: Sérelmek és kívánatok, s az ezek rendbeszedésére kiküldött országos választmány jelentése.

A sérelmek és kívánatok tárgyalási módját illetőleg, előbb, mintsem a jegyző a választmányi tudósítást olvasni kezdte volna, *Bezerédj (Tolna megye követe)* indítványt tett azoknak más módoni tárgyalása iránt; előadván, mily sikertelen s eredménytelen az eddigi mód, miszerint az összegyűjtött sérelmek és kívánatok egy tömegben felküldetnek s rendesen csak ennél marad az egész dolog, vagy legjobb esetben némely csekély és jelentéktelen tárgyakra érkezik csak királyi válasz, míg a többi, s éppen a legfontosabb rész hever s elsikkad.

Mennyi idő s erő pazaroltatik el ily módon hiába és eredménytelenül! Mily rossz hatása van ennek az ügyekre nézve az által is, hogy a törvényhatóságok megnyugodva azon hiú reményben, miszerint a panaszos ügy a sérelmek sorába jó, bár ez egy cseppet sem jobb a semminél, ez önámítás által lecsillapulnak, s így azon eleven erő és hév, mely fellángolásában sikeresen működhetnék, sikeretlenül elhamvad! Szükséges, hogy az ország más rendszert kövessen a sérelmek orvoslására nézve, miszerint t. i. minden törvényhatóság kiemelve adja elő és sürgesse azt, mi őt legjobban nyomja; a legfontosabb kérdések ne meríttessenek a sérelmi tömkeleg lusta s mozdulatlan lomjai közé, hanem arra fordíttassék a központositott erő, mi egyebek előtt fontosnak és sürgetősnek látszik, a helyett, hogy most az érdekek a jelentéktelenek tömegével összevegyítettván, széjjel oszlik s rugékonyságát veszti. Eféle új rendszert behozni késő ugyan már a jelen országgyűlésen, de ideje, hogy jövődre nézve czélszerűbb eljárásról gondolkozzék a ház a mondott értelemben alkotandó szabály által. Kinek a mostani rendszer tetszik, s ki attól sikert vár, annak hitét az indítványozó nem irigyli; ő a felterjesztés örömevel nem éri be, hanem sikert akar biztosítani, mely, hogy ekkorig csak álom volt, hivatkozik századok tapasztalására.

Az indítvány azonban pártolásra nem találván, a *jegyző* olvasni kezdé a választmányi tudósítást. A bevezetésben két figyelemre méltó dolog foglaltatik:

1. Hogy a választmány többsége az elnököt s tollvivőt szabadon választatni nem engedte, hanem erre nézve az eddigi gyakorlatnál maradt. — Erre nézve az volt a vélemény, hogy miután a választmányok rendezését illető törvényjavaslat már úgy is megkészült s tárgyalás alatt van, e helyett új intézkedés nem szükséges.

2. Pozsega, Szerém és Verőcze vármegyék sérelmei a magyar vármegyék sérelmei folytán soroztatván, eziránt a kapcsolt Részeknek követei külön véleményt adtak be, miszerint ezen megyék sérelmeit

a kapcsolt Részek sérelmei közt kívánják meghagyatni, s a választmány eljárása ellen óvást tesznek. Erre nézve általános lévén a Tábla véleménye, hogy az említett külön követekkel bíró három megye teljesen független s önálló törvényhatóság, a választmány eljárása helyeseltetett, csupán Verőcze és Pozsega megyék követei ragaszkodván a külön véleményhez.

Egy más követ azonban, hogy minden további feszegetésnek s az örökös óvástételeknek már egyszer vége szakadjon, szükségesnek tartá egy országos választmány kiküldését, mely a Magyar-, Tót- s Horvátország közti viszonyokat illető történeti s diplomatikai adatokat összeszedvén, e tárgyban kimerítő véleményt adjon. A Rendek azonban e kérdést már teljesen bevégezettnek tekintvén, nem akarák ily választmány kiküldése által azt eszközölni, hogy az említett megyékre nézve mintegy «in petitorio» legyenek, s a már elismert és szilárd jogot önmagok kétségbe hozzák. Ezen jogot a választmány sem vonta kétségbe, sőt véleményét annak értelmében terjesztette elő; nincs tehát semmi ok oly lépésre, mely a jelenlegi, diplomatie elismert állapotot kockáztassa.

A választmányi tudósítás első osztályában a vármegyéknek és szabad királyi városoknak azon közönséges sérelmei és kívánatai foglaltatnak, melyek a választmány által Ő Felségének fölterjesztetni javasoltatnak. Áll ezen első osztály 22 pontból, melyek ma mind elvégeztettek. Sorban ekként következnek:

1-ső pont: Borsod vármegye azt kívánja, hogy az 1715:22. törvényczikkely rendeletének kiterjesztésével a postamesterek és tisztek ne csak személyeikre, hanem hivatalaikra nézve is az ország törvényei és törvényhatóságai alá vettessenek, a postabér mennyisége mindenkor az országgyűlésen állapíttassék meg, s abban időközben semmi változás ne történhessék. Fehér vármegye pedig azt kívánja, hogy a magyarhoni posták igazgatása az 1791: 22. t.-cz. értelmében minden külföldi hatóság befolyásától felszabadíttassék, s egyenesen a magyar királyi Helytartótanács rendelkezése alá visszabocsáttassék; a posták igazgatóságánál pedig az 1805: 4. és 1840: 6. törvényczikkely értelmében magyar nyelv alkalmaztassék, a levéldíjak leszállíttassanak. Ezt Ugocsa és Baranya megyék is annak megemlítése mellett, hogy a postabérnek szerfeletti felemelése a szellemi közlekedésre károsan hat, de egyszersmind a kincstár jövedelmét is, melyet az olcsóbság inkább emelne, csökkenti, hasonlóan óhajtanak, azon hozzátétellel, hogy általán fogva a magyar szent korona alatti posták kezelésére nézve az 1791: 22. törvényczikknek fenntartása eszközöltessék. —

Továbbá Komárom és Temes vármegye is a postabért a közvetett adózás egy nem csekély tekintetű nemének nézvé, annak országgyűlési befolyáson kívül kormány rendelete általi megváltoztatását és szabályozását jövőre való orvoslás végett sérelem gyanánt fölterjesztetni, — Veszprém vármegye pedig azt kívánja, hogy a postahivatalokra magyar honfiak alkalmaztassanak, és hogy a posták s postabérek iránti intézkedés az 1791: 22. t.-cz. nyomán történjék. Végre Pest megye ide vonatkozólag előadván, miképpen a közelebbi időben a postahivatalok által a hivatalos és magános leveleknek részint hosszabb ideig hátráltatásával, részint letartóztatásával, sőt néme-lyeknek el sem is fogadásával elkövetett visszaélések, s midőn a levelek letartóztatóira szabott büntetés alá vétel végett ellenök perek indítottak, azon pereknek Ő Felsége által, a törvénykezési rendszer sérelmével, azon ürügy alatt, mintha a posták a rendes bíróság hatósága alól ki lennének véve, megsemmisítése, s még annak is ugyan Ő Felségének legfelsőbb határozata által kijelentése, hogy a panasz-
lott postahivatalok a fenntebbi visszaélések elkövetésében csak azt tették, mi nekik kötelességül volt hagyva: ezen sérelemnek nemcsak multrai orvoslását, hanem jövőre nézve törvény által elrendeltetni kívánja, hogy:

a) A postadíj felét a feladó, másik felét pedig az fizesse, kihez a levél intézve van.

b) Hogy a közlekedés könnyebbítése tekintetéből az ország minden részeiben elegendő számú postahivatalok állíttassanak fel.

c) Hogy Rehák József vörösvári postamester panaszos folya-
modása mellékletéből kitetszőleg s alkotmányellenileg az ausztriai főpostahivatal rendelkezésétől függő magyarhoni postaintézet amattól egészen függetlenné tétetvén, a postahivatalokhoz tartozó személyek, nemkülönben bányászok, kamarai tisztek és harminczadosok, kik mágo-
kat az ország közönséges törvényei alól kivétetteknek követelik, mind hivatalos, mind magános viszonyaikban egyenesen az ország minden polgárait egyiránt kötelező törvények s az illető megyei és városi hatóságok felvigyázása alá rendeltessenek, a Helytartótanács e rész-
beni hatásköre csak annyira terjesztetvén, a mennyiben mint ország
főkormányzékének törvényes rendeltetésénél fogva a törvény szigorú
betöltése felett örködni s ezen esetben a szinte országgyűlésileg
megállapítandó postai szabályok pontos megtartására felügyelni köte-
lességében áll. — Végére azon visszaéléseknek meggátolásával, mik-
nek némi esetei mostanában előfordultak, t. i. a gyorsintézeti magán-
vállalkozók által küldött levelek elkoboztatnak: törvény által kívánja

kimondatni azt, miszerint Magyarhonban a levélhordás nem monopolium. Nemkülönben Bereg, Vas, Veszprém, Somogy, Abauj, Nógrád, Bihar, Zólyom, Sopron és Fehér vármegyéknek azon leveleire, mikben a vegyesházasság tárgyában Ő Felségéhez intézett és a megyékkel környékelteni rendelt körlevélnek oda nem jutását érdeklik, — hivatkozva, miután a leveleknek postára lett adása a megyei postakönyvből, több körlevélnek az illető megyéhez nem jutása pedig az érintett levelekből kitűnik, ezt sérelem gyanánt előterjeszti; s ezt Arad és Zólyom vármegyék is pártolják.

Jelen pontban foglalt kívánatoknak egy része, valamint Pest megyének azon panasza is, hogy a budapesti postahivatal ellen némely levelek letartóztatása miatt indított perek a magyar királyi udvari cancellaria által megsemmisítettek, az utóbbi országgyűlésből 1840. ápril 15-én — II. osztály 6. pontjában — Ő Felségének fölterjesztetvén, s azokra nézve ugyanazon hónap 29-én kiadott királyi leiratban válasz is következőn, más része pedig a publico-politicumbani rendszeres munkálatokban előfordulván; a mi a Bereg vármegye által előterjesztett és Arad és Zólyom vármegyék által is pártolt esetet illeti: ezt, mint a közhitelességgel össze nem egyeztethő, és az 1723: 59. t.-cz. által is kárhoztatott tettet, a küldöttség is sérelemnek tekintvén, mint illet, orvoslás végett fölterjesztendőnek véli.

Azon előadása Pest vármegyének, hogy a postahivatalhoz tartozó személyek, nemkülönben a bányászok, kamrai tisztek és harminczadosok magokat az ország közönséges törvényei alól kivétetteknek követelik, egyes esetek felhozása nélkül tárgyalás alá nem vétethetik.

Végzés: Nemcsak a választmány által elfogadott pontok, hanem Pest megyének a választmány által tárgyalás alá nem vehetőnek ítélt előadása, valamint Komárom megye indítványa a postabér törvénykivüli főemelésére nézve is elfogadtattak.

2. pont: Borsod vármegye emlékezetbe hozza, hogy a Gróf Ráday-család könyvtára, a néhai Kovachich Márton levél- és okirati gyűjteményei s a Drevenyák Ferencz ásványainak a nemzeti muzeum számára leendő megszerzésök a fenséges főherczeg nádorra lévén bízva, az iránt ő császári királyi Főherczegségétől további rendelkezés végett tudósítás kéressék. — Egyébiránt a mennyiben dicső emlékeztető I. Mátyás királyunk fényes könyvtárának némely maradványai a bécsi császári könyvtárban találtatnak fel, e felett elég nyom van arra, hogy oly maradványok Konstantinápolyban is találkoznak: mindezeknek a nemzeti muzeum részére leendő kiadása és illetőleg

visszaszerzése iránt Ő Felsége oly hozzáttétellel kéressék meg, hogy egyszersmind a vaticanumi, velencei, flórenczi könyv- és levéltárakban levő s Magyarország dolgait és történetét érdeklő okiratoknak és leveleknek is eredetőkben, vagy legalább hiteles átiratban leendő kiadásukat kegyelmesen kieszközölni méltóztassék.

Figyelemmel ő császári királyi Főhercegségének az ország nádorának az utóbbi országgyűlés alatt a tekintetes Karok és Rendek üzenete következtében adott válaszára, nemkülönben a tekintetes Karoknak és Rendeknek a Drevenyák-féle ásványgyűjtemény tárgyában a magyar Főrendekhez intézett s ezek által elfogadott izenetükre is, a küldöttség véleménye szerint a kívánat első részét illetőleg ő császári királyi Főhercegségének, az ország nádorának tudósításától kelletik várni; a kívánat utóbbi része pedig, mint az egész nemzetre nézve különös figyelmet érdemlő tárgy, külön felírás útján lenne felterjesztendő.

Végzés: A Drevenyák-féle ásványgyűjtemény megvétele nem pártoltatik, s annak említése kihagyatik. Egyébiránt az egész pont megmarad.

3. pont: Borsod vármegye előadván, miképpen az utóbbi országgyűlésen alkotott törvényeknek nyomtatott és a királyi Felség neve aláírása alatt megküldött példányaiban több helyeken kitörlések, igazítások, közbeszúrások, sőt több szavakból álló pótlások is találtatnak, a nélkül, hogy azoknak a szerint, vagy ki által lett tétele a példány alján (szokás és rend szerint) nyilvánítva megismertetnék; továbbá, hogy azon törvényezik-példánynak Borsod vármegye részére lett kiadása, az első címlapon egyedül latin nyelven van kifejezve; végre, hogy az 1840: 5. törvényezikben országos választmányi tag, báró Mednyánszky Alajos czímei között az ország Rendei tudtuk és megegyezésök hozzájárulása nélkül beigtatott oly czím szemléltetik, miszerint báró Mednyánszky Alajos a középponti könyvvizsgáló társulattal egyesült tudományos biztosság elnökének is nevezetik: kívánja, hogy ezen lényeges hibák gyökeresen orvosoltassanak, jövőben pedig szigorúan távoztassanak el.

Ugocsa vármegye a múlt országgyűlésen hozatott törvényekbe a nyomtatás alkalmával becsúszott hibákra nézve kívánja, hogy miután a hasonló nyomtatásbeli tévedések és hiányok kiigazítása csak úgy birhat törvényszerű hitelességgel, ha az eredeti törvényekhez hasonló összeegyeztetési, aláírási biztosítókkal el van látva, az említett törvények vagy újonnan és hibátlanul nyomattassanak ki, vagy pedig az azokba becsúszott hibák aláírásokkal hitelesíttessenek; jövőben

azonban hasonló nyomtatásbeli hibák a törvények aláírása alkalmával mindenkor érdekeltessenek és megismertessenek.

Somogy vármegye az érintett czímet — nehogy a törvényben ismeretlen megelőző vizsgálatra nézve bármely balokoskodásul alapul szolgálhasson — törvénytelennek s hibából becsusztottnak nyilváníttatni, Bihar vármegye pedig azt törvény által visszahuzatni; végre Komárom, Nógrád és Zólyom vármegyék azon czimből, mint a sajtószabadságot biztosító törvényekbe ütközőből eredett sérelemnek orvoslását, a nemzet megnyugtatóására eszközöltetni kívánván a küldöttség véleménye szerint Ő Felsége alázatosan megkérendő lenne az iránt, hogy a törvénycikkelyek kinyomtatása alkalmával eshető hibák eltávoztatása végett czélszerű rendelést tenni, egyszersmind pedig a Borsod vármegye előadásában érdeklett czímnek a törvénycikkely szerkezetébe történt bevitele miatt fennforgó sérelmet orvosolni, s az onnét származó aggodalmat megszüntetni méltóztassék.

E pontot illetőleg *Veszprém követe, Zsoldos*, előadá szinte ide tartozó s e helyen foglaltatni kellő indítványát, hogy t. i. a törvénycikkelyek, a szóban forgóhoz hasonló hibák s visszaélések elkerülése végett addig nyomtattassanak ki, míg az országgyűlés együtt ül, vagy legalább országos ellenőrség rendeltessék, mely a nyomtatásra felügyeljen. Egyébiránt az e pontban említett törvénytelen czímnek törvénybe iktatása által okozott aggodalom megszüntetésére nézve kétféle vélemény fejtett ki: némelyek elegendőnek vélték a puszta felírást s naplóbani óvástételt; mások törvényjavaslatot kívántak, mely által azon törvénytelen czímnek törvénybe lett iktatása a Rende tudta s egyezése nélkül történnék mondassék ki; mert azt vélték, hogy a törvényben elkövetett hibát csak törvény orvosolhatja. Ha ama kifejezés valamely királyi leiratban vagy izenetben foglaltatnék csak, akkor elegendő lenne az egyszerű óvás, de mivel törvénybe csúszott be, most már egyedül csak törvény segíthet. A naplóbeli óvás évek mulva feledékenységből megy; a törvénybe ezen czím által fektetett törvénytelen elv pedig él s megmarad és hivatkozások tárgyá leendő.

Ez okokból azon vélemény fogadtatott el, miszerint külön felírás s törvényjavaslat készülend, melyben kijelentetik, hogy ama törvénytelen czím csak tévedésből, a Karok és Rende tudta nélkül, csúszott a törvénybe; egyébiránt minden olyas elv felállítása elkerültetik, mely a kérdést vitatási térre vezetné; egyszersmind a veszprémi

indítvány, t. i. a törvények kinyomtatására ügyelő országos ellenőrség is elfogadtatik.

4. pont. Borsod vármegye azon legfelsőbb intézkedés által, miszerint a külföldre utazó honfiaknak magyar nyelven adandó úti-levelek latin fordítással elláttatni úgy rendeltettek, hogy ezen rendszabályt a külföldi hatóságok is a Magyarhonba utazandóknak általuk adandó útilevelekre nézve egyiránt megtartsák, a magyar nemzet s nemzetiség és más külnemzetek közti viszonzosságot, s a magyar nyelvet illető méltányosságot fenntartva látja ugyan, de mivel az úti-leveleknek vizsgálatával foglalkozó bel- és külföldi egyéneknek a latin nyelvbeni hova-tovább növekedő járatlanságuk miatt az utazók többféle kellemetlenségeknek s káros feltartóztatásoknak is vannak kitéve, a viszonzosság elve fenntartása mellett kívánja, hogy a külszázi utazók, a mint honunk határszéleihez megérkeznek, úti-veleik azonnal magyarra, a külföldre utazandó honfiak magyar úti-velei pedig minden országok határszéleinél az ott divatozó nyelvre fordítassanak; vagy pedig, minden utazóknak különbség nélkül azon ország nyelvén szerkesztessenek úti-veleik, hova utazni szándékoznak.

Veszprém vármegye a magyar nyelven szerkesztett úti-veleknek külszázon leendő elfogadását eszközölni óhajtván, ide vonatkozólag Bereg vármegye azt adja elő, miképpen a lajbachi rendőrigazgatóság bizonyos Schreiner Antal nevű munkácsi mesterlegényt azon okból, mivel vándorkönyve egyedül magyarul volt szerkesztve, úti renddel ellátva, Munkácsra visszautasította, ámbár ugyan a magyar kir. Helytartótanácsnak 1842-ki 40617. szám alatt kelt intézvényében a viszonzosság azon elvének kitézése mellett, hogy a vándorkönyvek jövendőben magyar és latin nyelven szerkesztessenek, a külszáziaké is honi nyelvük mellett latin fordítással ellátandó levén, jövendőre nézve sérelemre alapos okot nem szemlélné; mindazonáltal, a mennyiben nevezett Schreiner Antalnak visszautasítását okozó vándorkönyve a magyar királyi Helytartótanácsnak 1816. évi 2108. szám alatt közrebocsátott intézvénye értelmében levén készítve, múltira nézve oly érvényes volt, melyet a külszázi hatóságoknak — melyeknek egyedül honi nyelvükön készült úti-veleik hazánkban is érvényeseknek tekintettek — elfogadni tisztokban állott: következőleg Schreiner Antalnak visszautasítása honi intézvényeink tekintetéből sérelmes, magára nézve pedig káros lett volna, miután a magyar királyi helytartótanácsi intézvényben sem annak, hogy a kihágást elkövetett rendőri igazgatóság megfenyítettett

volna, nyoma nincsen, sem a nevezett mesterlegénynek a megyei felírásban szorgalmazott utazási költségei és kárai azon rendőrigazgatóság által meg nem térítették, ezen sérelem orvoslásának országgyűlésileg leendő eszközöltetését kívánja.

Borsod vármegye által az útlevelek szerkesztésére nézve előadott módot, mint az Európában már divatozó szokás szerint is gyakorlatilag kivihetőbbet, a küldöttség kívánat formában oly kérrrel véli felterjesztendőnek, miszerint Ő Felsége annak gyakorlatba hozatala tekintetéből az örökös tartományokban czélszerű rendelést tenni, a külső országokat illetőleg pedig azt diplomaticai úton eszközölni méltóztassék.

Bereg vármegye részéről Schreiner Antalnak a lajbachi rendőség által történt visszautasíttatása miatt támasztott panasza pedig felterjesztendőnek annál kevésbbé találta, minthogy sem a visszautasításra, sem a kormányshéki tárgyalás eredményére vonatkozó körülmények tudva nincsenek, sőt az nem tetszik ki az előadásból, hogy a megye által szorgalmazott elégtételre és kármentesítésre nézve a m. kir. Helytartótanács már végső megtagadó intézvényt adott volna.

Végzés: A választmány által ajánlott borsodi mód helyett, a veszprémi fogadtatik el, t. i., hogy a magyar nyelven szerkesztett útleveleknek külföldön illő tekintetbe vétele s a nemzetek közti viszonyosság és hazánk irányában követelt kölcsönös méltánylás által parancsolt elfogadtatása sürgettesék; mi ha nem fogna történni, a magyar nemzetnek szabadságában fog állani visszatöreléssel élni. — Továbbá Bereg megyének Schreiner Antalt illető kívánsága, melyet a választmány elvetett, szinte fel fog terjesztetni, nem ugyan mint sérelem, hanem inkább mint bizonyító adat, a 4. pontban foglalt kívánság erősítésére.

5. pont: Bereg vármegye előadván, miként a vegyes házasság tárgybani felírása és körlevele, melyeket kinyomtatás végett Kassára küldött, ott könyvvizsgálat alá vétettek, sőt a budai középponti könyvvizsgáló karhoz küldettek, ez által pedig letartóztattak. Minthogy a megyei levelezés szabadsága a törvények által is biztosítva van, de különben is az alkotmányban sem megelőző könyvvizsgálatról, sem a létrehozott középponti könyvvizsgálati karról említés nincsen, mind a két cselekvényt a hazai intézvények megsértésének tartván, orvosoltatni kéri.

Nemkülönben Zólyom vármegye is felhozván, miként a vegyes házasságok dolgában kelt végzésének kinyomtatásától eltiltatott, és

a sajtószabadság s a törvényhatósági végzések szabad kinyomtatása tárgyában a magyar királyi Helytartótanácsához a végett, hogy a megyei határozatok kinyomtatásának semmi akadályok ne tétessenek, intézett folyamodására tagadó válasz érkezett; ezen súlyos sérelemnek orvoslását és a megyei végzések sajtó általi közlésének szabadságát eszközöltetni, hasonlóan Mármaros vármegye is azon sérelmet, miszerint a helybeli könyvvizsgáló a vegyes házasságok meg nem áldása tárgyában felírásának kinyomtatását meg nem engedte, orvosoltatni kéri.

Hasonló esetekbeni országos felírások nyomán menve, a küldöttség az ezen pontban előadottakat orvoslás végett fölterjesztendőknek tartja.

Végzés: Helyeseltetik.

6. Komárom vármegye az 1807:20. törvényezikket a futóhomok által okoztatni szokott kárnak meggátlására azért nem látja elég-ségesnek, mert, noha egyrésztől megszabja azon rendszert, melyet az illető törvényhatóságoknak e részben követnie kell, meghatározza t. i. a kártékony homoknak miképp s ki által leendő elfojtását; de másrésztől nem nyújt elegendő biztosítékot az iránt, hogy a törvény-szabta kötelesség teljesíttessék, nem határozza meg t. i. azon szabályt, mely oly esetben, ha az illető fél a beültetést nem eszközölné — követendő. Úgy vélekedik tehát, hogy, ha az említett törvényben megrendelt eljárás alkalmával egyszersmind azon időhatár is megszabtatnék, mely alatt az, kinek birtokában vagyon a homokrész, azt beültetni tartozzék, s ha a kiszabott időre be nem ültetné, akkor az elmulasztott kötelességét, a tulajdonos költségére, mely szóbeli per útján lészen megveendő, az illető törvényhatóság teljesítené, a hiány pótolva lenne.

Tekintetbe vévén továbbá azt, miként a futó homoknak egy pár óra alatt történt öntése több esztendőknél is alig pótolható kárt okoz, meg van győződve, hogy a mezei gazdaság összes ágában alig találkozik oly tény, mely a földművelésre károsabban hatna, mint a futóhomok meggátlásának elhanyagolása; s ezért kívánja, hogy a törvények felebb érintett hiánya pótolassék.

Somogy vármegye is hasonló kívánatot terjesztett elő.

Ezen közérdekű kívánatot a küldöttség is pártolván, az országos Karok és Rendeknek figyelmébe ajánlja.

Végzés: Mint törvény alkotását kívánó tárgy, a megyei egyes indítványok sorába tétetik át.

7. Arad, Fehér, és Mármaros vármegyék, a honi ipar és gyárak

virágoztatása s pártolása tekintetéből kívánják, hogy a magyar ezredek számára szükséges kelmék, a mennyiben azokat minőségre, mennyiségre és árra nézve a honi gyárak kiszolgáltassanak.

A küldöttség ezen kíváratot az 1765:24. t.-ezikk világos tartalmára hivatkozás mellett fölterjesztendőnek véli.

Végzés: Megmarad.

8. Az aldunai tartományokhoz honunknak történeti jogokon nyugvó birhatási igényei levén, Ugocsa vármegye Tolna vármegyének azon tartományok visszacsatolása iránti indítványát pártolva, egyszersmind kívánja Ő Felségét alázatosan megkéretni, miszerint hatalmas befolyását adandó alkalmakkor eziránt a diplomatiái mérlegbe honunk érdekében vetni méltóztassék. — Ung vármegye ajánlattételrei készségének is nyilvánítása mellett hasonló kíváratát terjeszti elő; Arad vármegye pedig e mellett azt is óhajtja, hogy az orosz hatalomnak azon részekben tapasztalt terjedése gátoltassék.

Miután ezen tárgy a mult évi július 12-ről fölterjesztett válaszfelírásban Ő Felségének legmagasabb figyelmébe általánosan már ajánlatott, tekintve ennek nagy fontosságát, a küldöttség itt is fölterjesztendőnek véli.

Végzés: Megmarad.

9. Fehér megye kívánja egy magyarországi tűz- és jégkármentesítő társaságnak felállítását eszközöltetni.

Ezen kíváratot, mint véleménye szerint az egész hazára nézve igen érdekest, a küldöttség az országos Karok és Rendek figyelmébe ajánlja.

Végzés: Az indítványok közzé soroztatik.

10. Szepes megye azon országos bizottságot, mely az országtól, jelesen Szepes megyétől elesett és Galicziához csatolt résznek visszacsatolása végett az 1825-ki országos gyűlésről kiküldetett és az irományokból magukat előadott némely akadályok s hiányok miatt félbeszakadt munkálata iránti jelentését még az 1830. évi országgyűlésen bemutatta, félbeszakasztott munkálatának végbevitelére utasíttatni kívánja.

Ezen igazságos és országos érdekű kíváratot a küldöttség különös figyelmet érdemlőnek és mint ilyet pártolandónak tartja.

Végzés: Megmarad.

11. Liptómege az 1635:79. törvényczikkben nyilvánosan foglaltatván, hogy a kegyelmes királyi összehívó levelek az országgyűlés kezdete előtt hat héttel a törvényhatóságokban kihirdettesenek, mi-

után a kegy. kir. meghívó leveleknek jelen országgyűlés előtt később történt szétküldése az előidézett törvény teljesítését a törvényhatóságnál lehetetlenné tévé, ezen körülményt Liptó megye sérelmesnek találván, annak jövődörei orvoslását kívánja, s ezt Arad megye is kívánja.

A királyi meghívó leveleknek a felhívott törvény értelme szerinti kihirdetése, azoknak késedelmes szétküldése miatt meg nem történhetvén s a válaszmányt ezt sérelemnek tartván, azt jövődöre nézve orvoslás végett fölterjesztetni véli.

Végzés: Azon hozzáadással fogadtatik el, hogy a királyi meghívó levelekbe a kegyelmes királyi előadások is belefoglaltassanak.

12. Máramaros megye Ő Felségét az iránt kívánja megkéretni, hogy mindazon rézpénzek, melyeknek pénzfolyami értéke a névszerintinél kevesebb, beváltását, egyszersmind a magyar forintok kiegészítésére, azoknak beváltási folyam szerinti veretését megparancsolni méltóztassék. Baranya s Veszprém megyék is óhajtják a forgásban levő rézpénzek számszerinti értékűvé tételét.

Ezen kívárat igazságos és törvényes levén, elintézés végett ajánlandónak véli a küldöttség.

Végzés: Megmarad.

13. Bereg megye előadván, miként Klimeczky Iván, Kusnyér Iván, továbbá bilkei Zelikovics Hersch által állítólag elkövetett sócsempészség tárgyában és jelesen a két elsőbbnek mind a megye, mind a kir. kincstár részéről és így kétszeresen lett megbüntetésök érdekében is tett felírására következett magyar királyi helytartótanácsai intézkvényeknél fogva a megye a kamarai biráskodás iránt kelt rendelkezések megtartására; nemkülönben szentmiklósi lakos Farbenblumen Mendelnek — a ki állítólag 20—30 darab marhát hajtott be alattomosan Lengyelországból — az alsó-vereczkei harminczadi tisztség elébe leendő állítására utasítatik; úgy hasonlóan a magyar kir. udvari kincstár által is sócsempészet kérdésében, megyebeli némely lakosok ellen hozott ítéleteinek végrehajtása kívántatik: minthogy a megye a kamara biráskodását törvényszerűnek soha el nem ismerte, sőt azon alkalmakkal, midőn az ítéleteit a megyében fogamatba vétetni próbálta, sérelmét nemcsak felírás útján, hanem országgyűlésen is orvosoltatni törekedett, a fentebb érdeklött intézményeket s kincstári ítéleteket — melyeknek foganatosításához nem járulnak — annál inkább sérelmeseknek veszik, mivel azon alap, úgy mint gyakorlat, melyre azon biráskodás támasztatik, hazai törvényen nem is alapul; a felírásokkal, országgyűlési felpanaszlásokkal sebhedett gyakorlatot

pedig támaszul annál kevésbé lehet venni, mivel oly cselekvény, mely törvény ellen tétetik, visszaélésnek, nem pedig gyakorlatnak nevezethetik, sőt a felsőbb parancs, melyre azon intézkedések hivatkoznak, alkotmányos hazában kötelező nem lehet. Ide járul az is, miszerint az 1840. évi 25418. szám alatt kelt intézkedés, törvényszékieleg ítélt büntetésnek csak nagysága iránt tevén észrevételt, elvileg a büntethetés jogát s a törvényszék biráskodását megismerte. Végképp Farbenblumen Mendelnek az alsó-vereczkei harminczadi tisztség elébe állítását illetőleg: miután az ez iránt kiadott intézkedés szerint is, Farbenblumen állítólag Lengyelországból harminczadi hivatal kikerülése mellett hozta be a marhát, következőleg tetten nem éretvén, békével haza ment, annál kevésbé tartozhat a kir. kincstár birói széke elébe, mivel hazánk törvényei csak a tetten kapást és azon esetet, midőn a harminczadilag elvett vagyonok visszaszerzése iránt kezd követelést a kárvallott, sorozzák a kincstár birósága alá; midőn pedig harminczadi kihágás, csempészet miatt indít a királyi ügyész követelést, annak birájával az illető megyei, úri vagy városi bíróság tüzetik ki. Ezeknél fogva a magyar királyi Helytartótanácsnak e részbeni intézkedéseit és kamarai ítéleteket sérelmeseknek nyilvánítván, ezen sérelemnek, úgy annak is, miszerint a Klimeczki Jánostól önhatalommal elvett pénzbüntetés miatt tiszti ügyészileg megidézettett alsó-vereczkei sőtiszttség ellen indított per, felsőbb parancsolatoknál fogva, a folyamodás leküldése nélkül fölterjesztetni rendeltetett, s végre azon per meg is semmisítettett, országgyűlés utoni orvoslását eszközöltetni kéri.

Ezen pont alatti előadásnak a kamara biráskodására vonatkozó része az előleges sérelmek közt fölterjesztve levén, egyébiránt azon esetet, hogy a megyei tiszti ügyész által az alsó-vereczkei sőtiszttség ellen indított per felsőbb parancsolatoknál fogva megsemmisítettett, és így az igazság törvényes biró által leendő kiszolgáltatathatásának útja elzárattott, a küldöttség sérelemnek tekintvén, orvoslás végett fölterjesztendőnek véli.

Végzés: Megmarad.

14. Torontál megye előterjeszti, hogy az 1840: 6. t.-cz. 9-ik szakasza világos tartalma ellenére fájdalmasan kénytelenítettett tapasztalni, miként — a mellett, hogy a magyar végvidéken utazó a magyar nemzetiség legkisebb nyomára sem akad és magát egészen német földön véli lenni — azon új iskolában, melynek felállítását a bánági végvidékbe kebelezett pancsovai katonai várostanács 1842. évben az előterjesztő megyének is hírül adta, mint a közlött katonai hiva-

talos hirdetmény tanusítja, a magyar nyelv tanítása egészen elmellőztetik, s ennél fogva, valamint az említett törvény világos rendeletének elégtéve nincsen, úgy nemzetiségünk kifejlődhetése éppen ott talál akadályra, hol a törvényt végrehajtani kötelesség; a magyar nyelv iránt mutatott illetén részvétlenség példája pedig, az a nélkül is agyarkodó idegenkedést még inkább növeli, egyszersmind a törvények nem teljesítéséből eredő méltó aggodalommal sujtja a nemzetiség mellett buzgó s hazájokhoz és fejedelmökhöz egyaránt hű polgárok szívéét. Ezen előadott sérelem orvoslását Torontál megye a legsürgetőbb teendők közzé számítván, azt országgyűlésileg eszközöltetni kívánja.

A küldöttség Torontál megyének a fenálló világos törvény sikerítésére czélzó jelen előadását fölterjesztendőnek véli.

Végzés: Megmarad.

15. Arad megye kívánja, hogy az oláh tanítókat képző aradi iskolában a magyar nyelvet tanító egyén fizetéssel elláttassék.

Figyelemmel az 1836:3. t.-cz. 5. §-a világos tartalmára, ezen kívánatot a küldöttség fölterjesztendőnek véli.

Végzés: Megmarad.

16. Vas megye a kir. fiscusra szállott javaknak a törvény által rendelt czélra fordítását; Sopron megye pedig oly törvénynek hozatalát kívánja, mely szerint a királyi adománynak Ő Felsége által csak érdekért, és pedig — a kevesebb értékűek tekintetéből, hogy a becsüärt ezek is megfizethessék — kisebb részekre felosztva adassanak.

A királyi adományok a fennálló törvények szerint is érdekért levén adandók, a küldöttség e részben új törvény hozatalának szükségét nem látja; egyébiránt pedig magát a kívánatot, mint törvényszerűt és jelesen az 1830:7. t.-cz. 12. szakaszával összhangzót, fölterjesztendőnek véli.

Végzés: Megmarad.

17. Arad megye kívánja, hogy a Tolna megyei indítvány nyomán azon zsarolásoknak, melyek az orosz birodalmi római katolikusokon elkövetettek, orvoslása eszközöltessék.

A küldöttség Ő cs. kir. Felségét alázattal megkérendőnek véli az iránt, hogy az előtte legbölcsebben tudva levő körülmények közt, az orosz birodalmi római katolikus vallásuakra legkegyelmesebb figyelmét kiterjeszteni és sorsuk enyhítését hathatós közbenjárásával eszközölni méltóztassék:

Végzés: Azon hozzáttétellel fogadtatik el, hogy e gondoskodás a

török birodalomban különösen Moldvában lakó katolikusokra is kiterjesztessék.

18. Arad megye kívánja, hogy minden magyar tanodákban gyorsírói tanítószékek állíttassanak fel.

A küldöttség úgy vélekedvén, hogy egy, Pesten felállítandó gyorsírói tanítószék a haza szükségének megfelelő ; ily értelemben Arad megye kívánatát fölterjesztendőnek tartja.

Végzésnél az iránt támadt egy kis vita, vajjon jobb s czélra vezetőbb lesz-e ezen kívánatnak itt a sérelmek s kívánatok tömegébe temettetni, vagy pedig a külön indítványok közzé soroztatni? Némelyek mindent idetartozónak véltek, mire új törvény nem kell, min a kormány, a felügyelő s végrehajtó hatalom segíthet; mások ellenben úgy vélekedtek, hogy e tömegbe csak azt kell igtatni, mire nézve el vagyunk szánva, hogy belőle semmi se legyen; s a kívánatot úgy értelmezték, hogy kívánat csak az lehet, mit a kormánytól nem követelhetünk, hanem csupán jóakarattól kérhetünk; és éppen ezért szükségesnek tarták a minél gondosabb óvakodást, hogy a nemzet a nevelés tárgyában át ne menjen a kívánatok mezejére, miáltal a nevelésnek nemzeti és nem fentartott királyi jogát veszélyeztetné, s mintegy elismerné, hogy itt csak kérnie lehet, s joggal követelnie és önállólag rendelkeznie nem. A nevelés bárminő ágát, melyhez a gyorsírászat is tartozik, e helyen a kegyelemtől függő kívánatok során tárgyalni, alkotmány elleni lépés volna, — Ez okokból győzött azon vélemény, hogy a 18-ik pont itt kihagyassék s az indítványok közzé soroztassék.

19. Borsod megye kívánja, hogy mivel a forgásban levő papirospénzek közzé gyakran igen mesterségesen utánczolt, s mások és kivált az írást, betűket és jeleket nem ismerő köznép által az igazaktól megkülönböztetni nem tudott darabok csúsznak be, s ezek a megyék felírásaikra is másokkal fel nem cseréltetnek; az ausztriai nemzeti bank, mely oly semmi belső értékkel nem bíró papirospénzt bocsátott forgásba, melyet mások is ügyesen utánozni tudnak, — a forgásba keveredett hamis papirospénzekért mindenestre eleget tenni annyival inkább tartozzék, mivel az ország igaz értékű és mértékű arany és ezüst pénznél egyebet valóságos pénznek mindeddig törvényesen el nem ismert.

Baranya és Zemplén megyék a belső becsesl nem bíró és hamisítás alá könnyen eshető papirospénz ellen az utóbbi országgyűlésen előadott hasonló panaszaira hivatkozva, azt most is megújítják.

Fehér megye is annak megemlítése mellett, hogy hamis papirospénzek megtérítése iránt 1839. apr. 2-kán tett fölterjesztésére, a m. kir. Helytartótanács által 1843-iki 2325. szám alatt kiadott intéz-

vény szerint, 45 váltó frtnak megtérítése legfelsőbb helyen megtagadott, továbbá az is tudtul adatott, hogy 60 frtnyi hamis papírpénznek és 10 frtos rongyos bankjegynek becserélésök iránt körülményesebb adatok hiányában mi sem tétethetik; miután ez az illető adózóknak, önnön hibájok nélkül nem csekély kárt szül, ezt, valamint Vas megye is hasonló esetekbeni sérelmét orvosoltatni kívánja.

Ugocea megye azon tapasztalás után, miszerint a bécsi beváltó banktársaság által kiadott, s elegendő biztosítással különben sem bíró, de különben is elrongyolható bankcédulák, kevés hiányosságok esetében, a m. kir. Helytartótanácsához többször ismételt felírások után is nem a reájok metszett érték szerint váltattak be a lakosok tetemes kárára: ehhez képest rendelkezést kíván tételni az iránt, hogy ha a hasonló céduláknak értéki és rendsoros számjok és az aláírás épségben vagyon, azok teljes értékökben, minden levonás nélkül be is váltassanak.

Szepes megye a bécsi pénzváltó intézet, vagy ugynevezett «bank» által kibocsátott bankjegyeknek törvényes voltát el nem ismeri ugyan, miután azonban forgásba hozatván, a hazában keringő pénzjegyeknek tömege leginkább azokból állana, addig is, míg az ország Rendei egy nemzeti bank által kibocsátandó pénzjegyek iránt törvényt fognak alkotni, kívánja ő Felségének kegyes figyelmébe ajánlatni az adózóknak azon sérelmét, miszerint az említett bankjegyek, hogy ha papírszeletek vagy apró darabkák, — melyek a romlásnak kitett finom anyaga miatt sokszor elszakíttatnak — hiányoznak, a királyi vagy bankpénztárakban nem teljes értékben fogadtatnak el; ennek folytában tehát ezen bankjegyeknek — mihelyest több mint fele bemutatatik — teljes értékbeni elfogadását eszközölni kéri.

Borsod, Zemplén, Vas és Szepes megyéknek hasonló panaszaik az utolsó orsz. gyűlésből 1840-ki apr. 15-kén kelt felírás mellett az I. osztály 10-ik s illetőleg V-ik osztály 13-ik pontjában már fölterjesztve és ugyanazon hónap 29-kén kiadott kir. válaszban is érintve lévén, az e részbeni további tárgyalása a t. Karoknak és Rendeeknek 1840-ki máj. 12-éről a mélt. Főrendekhez intézett izenetük következtében is, a tisztelt kegy. kir. válasz feletti tanácskozás folytatására tartozik. A mi pedig Fehér és Ugocea vármegyéknek újabb esetekre vonatkozó kívánatait illeti: ezeket a küldöttség oly kéréssel felterjesztendőeknek véli, miszerint ő Felsége a bemutatott károsodásokra nézve igazságos elégtételt szolgáltatni, egyszersmind pedig jövődre is minden egyes esetekben ennek megtartását elrendelni méltóztassék.

Végzés: Megmarad.

20. Baranya megye, Varasd megye felszólítása következtében előadván, miképpen bizonyos Mixich-féle vagyon osztályzására nézve 1836: 14. t. cz. értelmében rendelt választmány ebbeli eljárásában kegy. kir. udvari parancs által gátoltatott; ezen esetből, valamint Csebi Ignác folyamodása folytában a Hersching-féle vagyon osztályozására nézve az előadó megyében is történt hasonesetű gátlásból eredett sérelem orvoslását eszközölni kéri.

A vérek közt fennforgó világos örökösödés eseteiben az 1836: 54. t. cz. által világosan meghatározott osztoztató küldöttség eljárásának a m. kir. udv. cancellaria általi meggátlásában, ezen választmány az 1791: 12. t. cz. tartalmánál fogva is sérelmet látván, ezt orvoslás végett fölterjesztendőnek tartja.

Végzés: Megmarad.

21. Temesvár sz. kir. város részéről bemutatott oklevelek szerint kebelében meghalálozott Fruits Károly nyugalmazott kapitány után hátramaradt érték kezelését a katonai hatóság, a mint látszik, azon oknál fogva kívánván magához húzni, mivel a katonai törvényben nem foglaltatik az, hogy a nyugalmazott katonatiszt Magyarországon 10, vagy több évi tartózkodása után honosított magyarnak tekintessék; — ámbár ugyan a nevezett város, az 1830: 9. t.-cz. rendelkezéséhez ragaszkodva, a kérdéses vagyon kezelését a katonai hatóságnak át nem engedte, mindazonáltal, hogy azon felhívott törvényczikkely kétes értelmére nézve mind a polgári és katonai hatóságok, mind pedig magok a polgári — úgymint megyei és városi — hatóságok közt is támadni szokott kérdések és surlódások jövőre eltávoztassanak, az érintett törv. cikknek felvilágosítását eszközölni kéri. Nemkülönben sz. kir. Sopron városa is annak megemlézése mellett, miszerint ámbár ezen sérelem az utóbbi országgyűlésből ő Felsége eleibe fölterjesztetett, mégis a m. k. Helytartótanács 1842-ki ápril 26-kán az előadó városhoz bocsátott intézvényénél fogva némely nem-magyar születésű katonai személyek után maradt értékeket — ő Felsége parancsa következtében — a katonai hatóságnak átadni rendelt, kívánja az idézett 1830: 9. törvényczikket meghatározottan megmagyaráztatni; még pedig oly módon, hogy a polgári hatóság alatt a helyhatóság, vagyis szabad királyi városokban a városi tanács értelessék.

Hasonló panaszok az utóbbi országgyűlésből, jelesen 1840. apr. 15-kén — a sérelmek és kívánatok I. osztálya 6-ik pontjában — fölterjesztve levén, azonban még eddig azon pontra nézve kir. válasz nem érkezvén, a küldöttség ezen újabb panaszoknak felterjesztése

mellett ő Felségét kegy. kir. válaszának kiadása végett alázattal megkéretendőnek véli.

Végzés: Megmarad.

22. Vas megye kívánja eszközölni, hogy a kebelében helyezett Szent-Gotthárdon levő cistercita szerzet az Ausztriában lakó sz. kereszti apáttól független legyen, s attól teljesen elválasztassék.

Ezen kívánat az 1827-ki, nemkülönben 1836-ki orsz. gyűlésből is, jelesen 1836-ki mart. 28-ról fölterjesztettek közt — I. osztály 30-ik pontjában — foglaltatván, ennek teljesítése végett a küldöttség ő Felségét újólal alázattal megkérendőnek véli.

Végzés: Megmarad.

Ezzel be lévén végezve a tudósítás első osztálya, legközelebbi ülés tárgyául a Főrendeknek a sz. kir. városokat illető 2-ik válasz-üzeneete tüzetett ki; a sérelmek és kívánatok tárgyalása pedig mindannyiszor folytattni fog, valahányszor a folyó tárgyak arra időt engednek.

(Június 2-án vasárnapi szünet.)

207. Kerületi ülés.

1844 június 3-án.

Elnökök: Beöthy (Bihar), Rohonczy (Sopron). *Jegyző:* Szentkirályi. *Naplóvivő:* Zsoldos.

Tárgy: 2-ik izenete a mélt. Főrendeknek a sz. kir. városok elrendezése iránt tett észrevételekkel együtt.

Minekelőtte a napirenden levő tárgy tanácskozás alá véteték, *Szemere* felolvassa az írói tulajdon biztosítása iránt a Kisfaludy-társaságtól beküldött kérelem levelet s törvényjavaslatot; a fölolvassott kérelem-levelekre következő megjegyzést téven:

A nemzetiségért a törvényhozás már sokat tett; de az irodalomért semmit; pedig az irodalom nemcsak egyik tényezője a nemzetiségnek, de ha az ember visszaemlékezik a múlt század végére, látni fogja, mikép az írókban s az irodalomban, az írók s az irodalom által ébredt föl a nemzet újra.

Ez előtt az írói tulajdon sértetlen volt, mert nem volt becse, úgy szólván csak azok olvastak, a kik írtak; újabb időben az írói tulaj-

don jövedelmező kezd lenni; mit ér, ha biztosítva nem leendő? És mik által védetik az most? a kormány rendeletei által. Tehát illő, hogy e tulajdon az anyaginál mind eredetere, mind nemére nézve annyival nemesebb, a törvényhozás pártfogása alá adassék.

Nem kér az irodalom különös pártfogást, csak törvényes védelmet, s azt hiszi szóló, ha az irodalom pártolására semmit nem tesz is a törvényhozás, de a törvényes biztosítékot attól meg nem tagadhatja.

Szóló tehát, bár nem barátja annak, hogy az országgyűlés új meg új tárgyakra terjeszkedjék ki most is; mindazáltal a mennyiben a tulajdonnak e neme a társasági biztosíték első elemével sem bír, mert tulajdonnak ki sincs jelentve, — a mennyiben ez nem politikai kérdés, s összeütközéstől, hosszas vitatkozástól nem félhetni sem a két Tábla, sem a törvényhozás két fele közt: szóló azt bátorodik indítványozni, hogy, miként a gazdasági egyesület kérelmével történt, ez is egy kevés számú küldöttségre bizassék, melynek megválasztásánál épp úgy nem kellene a kerületekre tekintettel lenni, mint nem volt tekintet a bányatörvényt kidolgozó választmány megválasztásában.

Azonban a küldöttség elmellőztetvén, a törvényjavaslat megvizsgálása s illetőleg kidolgozása a felolvasó jegyzőre bízott, munkája bevértván.

Ezután a *ker. jegyző, Szentkirályi* olvassa a kir. városok elrendezése iránt tett főrendi másodszori észrevételeket.

A tek. Rendekek vitatkozása tárgyaiul leginkább a következő pontok szolgáltak, úgy mint:

44. §. A tek. Rendekek megegyeznek abban, miszerint a hivatalbeliek is letelepedetteknek tekintessenek, ha t. i. a letelepedésre szükséges kellékekkel bírnak, habár hivatalos, vagy szolgálati lekötöztetésük meg nem szűnik is.

E szerint a tek. Rendekek szerkezetéből a következő szavak: «míg hivatalos, vagy szolgálati lekötöztetésük meg nem szűnik», kimaradtak.

48. §. Miszerint a tek. Rendekek arra szólíttatnak fel a mélt. Főrendek által, hogy a szabályok értelmezésében a felsőbb jóváhagyást is említsék meg, — el nem fogadtatott, minekutána alább az 59. §. szerint lehetnek szabályok, melyekre felsőbb jóváhagyás nem érkezik a rendes időhatárig: az ily szabályokat már nem lehetne a mélt. Főrendek észrevétele szerint értelmezni ily formán: «szabályoknak neveztetnek felsőbb jóváhagyással ellátott általános határozatok» stb.

52. §. Nem látják a tek. Rendekek szükségesnek a mélt. Főrendek által a III. r. 2. cz. 7. §-ra ajánlott hivatkozást; először azért, mert a

mi az idézett törvényben foglaltatik, az a tek. Rendek által kifejtett szabályról §-ban is mind egyenként fölaltaltatik; de következtetés is a Főrendektől az idézett régi törvénycikkre hivatkozni, minekutána az előbbi 51. §-ban a gyakorlatra, a szokásra hivatkozást magok kihagyják.

53. §. A rendőri szabályok jóváhagyás alá leendő fölterjesztésébe is beleegyeznek a tekintetes Rendek, minekutána oly esetekben, mik rögtöni intézkedést kívánnak, rendőri határozatok által lehet segítni.

Az 54. §-nál pedig ragaszkodnak a Rendek azon szerkezeti kitételhez, miszerint a szabály-jóváhagyásnak a «Helytartótanács által» kell közbe jönie; és így a szabály-jóváhagyással járó felelet teher a Helytartótanácsra ruháztatik; minek az a haszna lesz, hogy a Helytartótanács egy kissé óvatosabb lesz a szabályok jóváhagyásában, vagy a jóváhagyás megtagadásában. A Helytartótanácsnak ezen felelőssége némileg hadd képviselhesse a felelős ministeriumot.

Az 58. §-nál a mélt. Főrendek által a szabály jóváhagyása határidejéül ajánlott 6 hónapot azon kis módosítással fogadják el a tek. Rendek, miszerint a Helytartótanács ama 6 hónap alatt «végső határozatát» tartozzék kiadni.

Leghosszasabb vita keletkezik az 59. §. fölött, miszerint a tek. Rendek szerkezetében az mondatik: «Ha a Helytartótanácsnak a szabály iránti válasz-rendelete a kitűzött határidőn túl késnek a fölterjesztett szabály jóváhagyottnak tekintetik».

A mélt. Főrendek pedig azt mondják, miképp az igazsággal és méltányossággal meg nem egyeztethető az, hogy oly szabályok is, melyek talán igazságtalanok, törvénybe ütközök, vagy mások jogait sértők, csak annál fogva, mert az illető tisztviselők hanyagsága, vagy bármi körülmények miatt az azokra kiadandó felsőbb rendeletek a kiszabott határidő alatt meg nem érkeztek, azonnal törvényesíttessenek és végrehajtassanak.

A méltóságos Főrendeknek ezen nézetét pártolák a többek közt *Békés és Pest megyék követei*, annyiban, hogy ha a jóváhagyás annak idejében meg nem érkezik, a fölterjesztett szabályok végrehajtassanak ugyan, de jóváhagyottnak ne tekintessenek; mert megeshetik, hogy a fölterjesztett egyik vagy másik szabály törvénybe ütköző, vagy a város belviszonyain túlterjedő, és ha már az ily szabály jóváhagyottnak tekintetik, törvényesíttetik, ez nem a Helytartótanácsn, de az alkotmányon ejt csorbát.

Ugyanazért, ha a jóváhagyás annak idején meg nem érkezik,

ám hajtassék végre a fölterjesztett szabály, mert a *præsumptio* a *jurisdictiók* hozott szabályának igazsága mellett áll mindaddig, míg az ellenkező be nem bizonyul; de ha más *jurisdictiók* fölszólalása jönne közbe az ily végrehajtott szabályok igazságtalansága és törvénytelsége ellen, maradjon fenn joga Ő Felségének azokat cassalhatni; és így csak akkor, ha a *jurisdictiók* felszólalnak, nem pedig Ő Felségének vagy a Helytartótanácsnak akaratából.

Ezen előadásból természetesen következett azon észrevétel is, hogy miként a Helytartótanács a jóváhagyott szabályokat, úgy a város is az ily jóváhagyás nélkül végrehajtott szabályokat köröztetni tartozik országszerthe.

E nézet ellen leginkább *Borsod és Gömör megyék követői* küzdöttek, kik egyszerűen a t. Rendekek szerkezetének azon elve mellett maradnak: «ha a jóváhagyás annak idején meg nem érkezik, a fölterjesztett szabály jóváhagyottnak tekintetik»; mert úgy mondanak, ha a Helytartótanácsnak cassatiói joga fennmarad, ezáltal mintegy hátulsó kapu lesz annak tárva, s alkalom a hanyagságra adva, jól tudván a Helytartótanács, hogy ha annak idejében jóváhagyását meg nem adja, ha a szabály neki nem fog tetszeni, azt cassalhatja. Arra pedig, hogy a cassatiót önakaratából nem teheti, akad ember minden izgatás nélkül is, kinek egyik vagy másik szabály nem tetszik, a Helytartótanács pedig az alkalmat megragadja, s a szabályt akárhányszor cassálja majd a nélkül, hogy okát adná e tettének.

Azt mondani pedig, hogy a kir. városok törvénybe ütköző, vagy a város belviszonyain túlterjedő szabályt hoznak, annyit tenne, hogy a városok ismét csak zárt testületek maradnak. És ha csakugyan törvénytelen szabályt alkotnak, abból nem az következik, hogy jóváhagyottnak ne tekintessék, de inkább az, hogy végre egyszer se hajtassék.

A hosszas vitának eredménye háromszori szavazás lön. Az első szavazás e kérdésre történt: maradjon-e a tek. Rendekek szerkezete, vagy módosítás tétessék? A végzés lön: módosítás.

2-ik szavazás e kérdésre lön: bent maradjon-e a t. Rendekek szerkezetében ama kifejezés: «jóváhagyottnak tekintetik» (t. i. a fölterjesztett szabály, ha a jóváhagyás annak idejében meg nem érkezik), vagy kihagyassék? — Végzés: kihagyatik.

3-ik szavazás e kérdésre: fönmarad-e a Felség cassatiói joga a *jurisdictiók* fölszólalására, vagy sem? — Végzés: fönmarad.

A többség megyéi a következők: Pozsony, Sopron, Trencsén, Vas, Zala, Liptó, Komárom, Somogy, Győr, Veszprém, Baranya,

Zólyom, Fehér, Esztergom, Mosony, Pest, Árva, Bács, Turócz, Verőce, Szepes, Sáros, Szatmár, Szabolcs, Szepes, Ugocsa, Bihar, Arad. — Ung nem volt jelen.

Ezután a város hatóságáról szóló rész vététt tanácskozás alá, s a méltóságos Főrendek szabad szellemű azon első szakasza, miszerint a város minden, határán belül elkövetett rendőri kihágásokat és büntetteket, minden birtok- és személykülönbség nélkül ítél, — kénytelen-kelletlen fölkiáltás útján elfogadtatott. — A 2-ik §. pedig, miszerint a megyeháza külrendőri tekintetben a városi hatóság alá vétetik, zajos fölkiáltás útján megbukott.

«A mely perekben a város, mint fél érdekeltetik, bíró nem lehet», a méltóságos Főrendek ezen észrevételét a t. Rendekek nem fogadják el; mert pl. ha a városnak egy oly mesterember ellen van követelése, ki az ő részére dolgozik, vagy árendása ellen, csak nem folyamodhatik ily száz, meg száz aprólékos esetekben delegatióért; azután ha a kir. kuria, — mint egy városi követ megjegyze, — a kir. fiscus pereiben ítélhet, miért ne a város is önmagáiban!

A 79. §-t, miszerint a város határán belül akár kiváltságos, akár nem kiváltságos telkeket jövőben is szerezhet, vagy ezek kiváltságos haszonvételeinek megszüntetését eszközölheti stb. a t. Rendekek azon hozzáadással fogadják el, «bármely kiváltságokat»; mert vannak olyan kiváltságok is a kir. városok határában, melyek telekhez kötve nincsenek, pl. vásárjog; szabad leend a városoknak ezt is megszerezni.

A mai tanácskozás a polgári qualificatióról szóló 89. §-ig haladt, s az ülés délután 1¹/₂ órákor oszlott szét.

208. Kerületi ülés.

1844 június 4-én.

Elnökök, jegyző, naplónívő: mint tegnap.

Tárgy: A polgári képességről szóló 89. §.

Az egész városi elrendezésnek, s a városi munkálatba lerakott elvek fölött a két Tábla közt még mindig fenn levő különbségnek az említett szakasz a talpköve. Ezt jól tudván *Szemere Bertalan* (*Borsod megye követe*) a két Táblának e részben egymáshoz köze-

ledése tekintetéből, a szőnyegen forgó pontra nézve következőleg nyilatkozott:

Ott, hol két félnél, mint a Felségnél és az országgyűlésnél, országgyűlésen ismét két Táblánál van a hatalom, a dolog természetéből következik, hogy kölcsönös közelítés nélkül egyesülés és így eredmény sem lehet. Azonban első ízben a törvényjavaslat megkészítésekor e Tábla ne tekintsen a kivihetőségre, hanem tegyen oly javaslatot, melyet meggyőződése szerint legjobbnak hisz; részint, hogy a maradék tisztán lássa, mi vala e Táblának hite és elve, részint, hogy jelenben irányt adjon a közvéleménynek. De ezen jogot a Főrendektől sem tagadhatjuk meg; tegyenek ők is olyan javaslatot, mi elvüket s meggyőződésüket tisztán kifejezi; részint, hogy őket is megismerhesse s megítélhesse az utókor, részint, hogy az ő véleményük is alá essék az élő nemzet bírálatának. De ez megtörténvén mind a két részről, miután mind a két Tábla többsége föllállítá a maga javaslatát [úgy, amint azt legjobbnak véli, úgy amint annak üdvös volta iránt a felelősséget az ország színe és saját lelkiismerete ítélőszéke előtt magára merné vállalni: a 2-ik üzenet alkalmával előáll az alku ideje, s midőn a két Tábla enged, nem mindig, sőt legritkábban enged oknál fogva, mi azt foglalná magában, hogy előbbi javaslatát czélszerűtlennek ismeri el; hanem mivel látván mind a két Tábla a távol-ságot, mely által egymástól elválasztatik, tudja, hogy meggyőződésének részbeni föláldozása nélkül soha sem fognak egyesülhetni; azt pedig, hogy a másik egész meggyőződését föláldozza, föltéve, hogy az valóságos meggyőződése, egyik sem kívánhatja; de azt mindenik meg kívánhatja, hogy a másik a magából valamit föláldozzon.

De az engedésnek, az áldozatnak vannak határai. Vannak elvek, mikből annyit sem lehet engedni, mint egy gondolat; mikre egészben és oszthatlanul szükségünk van. Ilyen e városi munkálatban az, hogy a városi igazgatásba nyilván hozassék be; az, hogy független polgárság alkottassék; az, hogy e polgárság autonómiával birjon; az, hogy bírát s követeit szabadon válassza, s ez utóbbit vissza is hívassa. Vannak ellenben elvek, melyeknek, hogy úgy mondjam, mennyisége van, melyeket nem szabad föláldoznunk, de melyekből engednünk lehet, éppen úgy mint életünkben napokat s éveket lekötünk lehet, de az egész életet odaadni, — okosan legalább — nem lehet. Ilyenek azon elvek, melyekben számok fordulnak elő, például ilyen e munkálatban az, hogy a polgári képesség mily tág legyen; ilyen az, hogy a képviselők mily számmal választassanak. Itt már a több-kevesebb lehet alku tárgya egész azon pontig, hol azok száma oly kevésre

olvadna le, miáltal a függetlenség elve veszélyeztetnék. Vannak elvek, mik oszthatlanok levén, fölálldozhatlanok ; ilyen a függetlenség, a nyilván elve ; mert én fél nyilvánít, fél szabadságot nem ismerek ; és vannak elvek, miknek lényegét szinte meg kell mentenünk minden áron ; de azok alkalmazásaiban engedni lehet, mert bár azok parányiak is most, de mint földben a jó mag, idővel folyton erősebb életre vergődnek.

És én a polgárok kategoriáit, tudniillik a 89. §. a), b), c), d) pontjait ez utóbbi elvek közzé számítom. Én ugyan saját meggyőződéseim szerint szavazatjogot adnék minden lakosnak, ki adót fizet ; azonban ezen már túlesvén, most csak azt jegyzem meg, miképp az a) pontot illetőleg a Karok szerkezetét a Főrendekénél következetesebbnek tartom ; mert midőn a Karok szerkezete azt mondja, hogy a fekvő tulajdonnal bíró mind polgár ; a Főrendeké pedig azt, hogy kinek ennyi s ennyi fekvő tulajdona van, csak az polgár, akkor a Karok és Rendek szerkezete abból indul ki, hogy, ha van a fekvő tulajdonban megtartó elv, az a tulajdonnak természetében nyugszik ; a Főrendeké pedig onnan indul ki, hogy az csak a fekvő tulajdon bizonyos nagyságában s értékében van ; mi a képtelenséghez közelít. Hisz látjuk az életben is, miképp békés elme s takarékoság rendesen a középvagyonnal társul ; a nagy birtokosok nyugtalan természetűek, s ritkán képesek megőrizni az öröklött nagy birtokot. De következetesebbnek tartom azért is, mert a Karok és Rendek a polgárrá lehetés tekintetében határvonalat húztak a birtok és birtoktalanság, a valami és semmi közt, s e közt lényeges a különbség ; ellenben a Főrendek a nagy és kis birtok közt tettek különbséget, mi nem elven, hanem önkényen alapul. Én tehát már ezeknél fogva sem állhatok a Főrendek kategoriáira, nem állok különösebben az a) pontra nézve, mert az ott kijegyzett értékösszegeket körülményeink közt magaslom. Az, hogy ott 400—600—1200—3000—4000 minimum és maximum állítatik fel, engem legkevésbé sem nyugtat meg azon ok miatt, mivel ezeknek megállapítása a szabálytól, annak jóváhagyása pedig a Helytartótanácsától függvén, természetes, hogy a Helytartótanács hű képviselője lévén a kormány elveinek s irányának, mindig a maximum megállapítására dolgoznék, következőleg a törvény engedélye az életben illusoriusnak mutatkoznék. Nem állok a b) pontra sem, mert a kereskedőkre én nem látom helyén a becímzést itt, hol politikai jog adásáról van szó ; nem látom, mi logikai kapcsolat van abban, hogy a ki be van címmezve, szavazati joggal birjon. Én a becímzésnek természetes következményéül csak a hitelt ismerem el. A mesterem-

berekre nézve sem állhatok a rendes könyvvezetéshez, mert ennek hibája az, hogy igen tökéletes, hogy alkalmazására igen nagy költség kívántatik. S ha látjuk, miképp az ország kereskedőinek nagy része nem vezet a törvényben körülírt rendes könyvet, és semhogya a költséget s alkalmatlanságot viselje, inkább hitelét veszélyezteti, pedig a hitel élete a kereskedőnek: annyival kevésbé vélem a mesterembert erre kötelezhetni. De nem állok a c) pontra sem, részint nagynak találván a kitett számokat, részint oly kutatásokra vezethetvén a jövedelmek megbecslései, melyek helyén lehetnek ott, hol a polgári jog megadózásának csak kulcsát keressük. S ez vagy illusióvá válnék, vagy önkénynyé fajulna, mert jövedelmi bizonyítványokat könnyű volna csinálni. Ha a bírák az adatoknak csak formáját tekintik, vagy ha ezen túl mehetnek, ott az önkénynek nincs, mi határt szabna.

Ezen okoknál fogva én sem a Főrendek, sem a városi követek szerkezetét nem fogadom el; azonban némely módosításokat a magunkéban is szükségesnek látok, s azt vélem, itt az ideje, hogy ne üzzünk az alkuban fillérezést, hanem határozottan jelentsük ki az ultimatumot, miképp eddig mehetünk, de tovább nem, mert túl nincs élet, de halál; nincs függetlenség, de szolgaság.

Mielőtt azonban módosításomat előadnám, meg kell jegyeznem, miképp mind a Karok, mind a Főrendek szerkezetének egy nagy hibája van eddig; t. i. az, hogy sem a Főrendek nem tudják az általuk fölállított kategoriák szerint: melyik városban hány polgár lesz, sem a Karok az övék szerint, mert statisztikai adatok nincsenek; csak gondolják a Karok, hogy az övék szerint több polgár lesz, mert kategoriáik tágabbak; a Főrendek is csak gondolják, miképp az övék szerint kevesebb lesz, mert az ő kategoriáik szűkebbek. És így mind a Főrendek, mind mi egy ismeretlen mennyiség mellett s ellen küzdünk. Ők nem tudják, vajjon az ő kategoriáik szerint nem lesz-e mégis a polgárok száma igenis kevés; és mi szinte nem tudjuk, vajjon a mi kategoriáink szerint nem menne-e a polgárok száma annyira, melyből engednünk lehetne. Mint már mondtam, van egy körülbelől meghatározható szám, melyen alul a polgárok, azaz választók száma nem súlyedhet. Ezért van például Franciaországban, mely 458 kerületre osztatik föl, meghatározva, hogy ha valamely kerületben, (arrondissement) 200 frank adót fizető 150 választó nem volna, e szám a legtöbbet adózókból egészítettessék ki. És az én módosításomnak ilyen bizonyosság, egy minimum az alapja, azaz, az ismeretlen mennyiséget határozott számra vonom. E szerint tudjuk mi is, mit akarunk, s a Főrendek is tisztán fogják látni a mennyiséget. De éppen, mivel

egy legkisebb szám megállapítatik, éppen mivel egy bizonyos szám iránt biztosítva leszünk, előbbi kategóriáinkat módosíthatjuk.

Szerintem így állana az új szerkezet:

89. §. A városi közönségnek mindazon tagjai, kik sem atyai, sem gyámi hatalom alatt nincsenek, születés és törvényesen bevett valláskülönbség nélkül polgárok:

a) Kik a város területében telekkönyvileg nevükre beírt házat egy év óta birnak.

b) Kik a város területében már oly fekvő tulajdont szinte egy év óta birnak, melynek értéke kis városokban 200, közép városokban 600, nagy városokban 1000 pengő forinttal felér.

Kik házat s a b) alatt körülírt tulajdont örökösödés útján kaptak, azokra nézve az egy évi birtokidő azon naptól számíttatik, midőn közvetlen elődeik az illető háznak vagy tulajdonnak birtokába léptek.

c) Kik a város területén mint kézművesek, gyárosok, kereskedők egy évig állandóul laknak, és tulajdon műhelylyel, gyárral s kereskedési teleppel birnak, és az általok folytatott keresettől adót fizetnek.

d) Kik a város területén mint ügyészek, orvosok, mérnökök, sebészek egy évig állandóul laknak, és mint olyanok gyakorlataiktól adóznak.

e) Kik a város területén egy év óta állandóan laknak, s kis városokban 100, közép városokban 200, nagy városokban 300 pengő forint önkéntesen bevallott évi jövedelemtől adót fizetnek.

A 90-ik §. megmarad a régi. — Uj §.: A mely városban a lakosok száma 1000-et meg nem halad, a polgárok legkisebb száma 300-ban állapítatik meg; 1000-en felül 30,000 lakosig, a háromezrézhez minden 1000 után 200 adatik, mindezekhez pedig a 30,000-en felül lévő minden 1000 lakos után 50 polgár számíttatik; ezen arány illetőlegesen szolgál szabályul a lakosok százaz számaira nézve is, midőn ezek 1000-ig nem emelkednek, de az összeírásban százazig nem emelkedő számok a polgárok számának meghatározásában mindig, mint százazok számíttatnak.

Uj §.: Azon esetben, ha a polgároknak az előbbi szakaszokban megállapított legkisebb száma a 89. §. a), b), c), d), e) pontjai szerint ki nem telnék, a legkisebb szám azokból egészítetik ki, kik a 89. §-bani a), b), c), d), e) pontok alá tartozó személyen kívül legtöbb adót fizetnek; egyenlő adómennyiséget fizető több személyek közt a sors határoz.

E szerkezet folytán én a házhoz semmi értéket nem kötök azért, mert a család után a házbirtok által vannak a polgárok leginkább kötve a városhoz, éppen úgy, mint van kötve gyökere által a földhöz a fa. Angolországban is, úgyszólván maga a ház ad választási jogot, akármennyit érjen az. Továbbá én a választói jogbani részesülést mindenütt az adóviselésre vontam le annak kimutatására is, miképp politikai jogok élvezetének föltétele mindig a közteherbeni részvétel. Harmadszor még csak azt jegyzem meg, miképp számításomban az alap-polgárszám 300, 1000-en felül 30,000-ig minden egy ezer lakos után a polgárok számának minimuma $\frac{2}{6}$ -al, 30,000-en felül $\frac{5}{6}$ -al kevesedik. S hogy a Karok és Rendek e számításnak eredményét ismerjék, ime eladom, miképpen e szerint 1000 lakos után 300, 5000 után 1100, 10,000 után 2100, 15,000 után 3100, 20,000 után 4100, 25,000 után 5100, 30,000 után 6100, 70,000 után 8100, 80,000 után 8600 választó fogna lenni.

Ez az, mit én akarok. Ha e térre állunk, a nemzet tisztábban fogja ismerni mind a mi szándokunkat, mind a Főrendekét, s a kettő közt ítéljen majd a nemzet, mely eddigelé a különbséget a kétféle kategória végeredménye közt úgy nem ismerte, mint mi nem ismertük. S én azt hiszem, ha tisztába hozzuk a kérdést, félig győztünk; mindenesetre pedig részünkre még határozottabban nyilatkozik a népvélemény. Azonban e módosítást én egy föltételhez kötöm. Két választási rendszer van: direct és indirect; eddigi szerkezetünk elegy vala e két rendszerből, mert direct választást rendel a követekre, indirectet a tisztviselőkre. Én azt vélném, e kettőt ne zavarnók össze, hanem közzüle választszunk. Nekem direct választás kell, mert ez magyarabb, mert több szabadságiz van benne, mert e mód több kedvet gerjeszt az emberben a szabadság gyakorlására. S most e két rendszer küszöbén állunk; módosításom első lépés a direct választás módszerére. Mi tehát, midőn a kategoriák alapjából engedünk, engedünk a direct választás feltétele alatt; azonban, midőn viszont mi a direct választást kikötjük, azon elvnek következményeit is elvállaljuk; el azt, hogy a kategoriák kevésbbé széles alapra állíttassanak; el azt, hogy a tanácskozó testület kevesebb számra szoríttassék, és a mi egyéb abból következik. Véleményem szerint csak így lehet közeledni a Főrendekhez; ennélfogva — és ezt kérem jól megjegyeztetni — módosításomat nem magában, hanem csak direct választás föltétele alatt indítványozom.

Lónyay Gábor (Zemplén megye követe), röviden kijelenté, hogy minekutána ő az előtte indítványt tett követ urral alaphan nem

egyezik, a módosítást sem fogadhatja el. Vannak elvek, mikből egy gondolatot sem lehet engedni, az igaz; de szólónak ilyen föelvé abban áll, hogy minden, ki városban lakik, az polgár. Azonban szóló a polgárok érdekében jobbnak tartja az indirect választást azért, mert e mellett candidatióra s főfelügyelőre nincs szükség, mitől a királyi városok oly igen rettegnek. Szóló annak sem érti okát, miért kelljen egy városban kevesebb, a másokban több polgár, szóló előtt a szám semmi, az ember minden. És nem tudja, miért pártolják a Főrendek ama magas qualificatiót, mely nem egyéb, mint pénzaristokratia. Hogy mi következése van a pénzaristokratiának, mutatja Franciaország példája, hol az az igazi született nemességet kiszorította. Szóló szerint a Főrendek e pénzaristokrátiával egyenesen maguk alá ásnak. — Pártolja a Rendekek szerkezetét.

Most *Szentkirályi* (*Pest megye követe*) emelvén szót, azt fejtegeti, miképp közhelyeken és magánkörökben azon vélemény kezd terjedni, hogy a magyar oppositio magával következetlen s kezdi elhagyni azon tért, melyen eddig működött; vagy éppen tán megszűnt oppositio lenni. — De kérdi szóló: mi az az oppositio? Ha néz Francia- és Angolországokra, azt látja, miképp ott az oppositio annyi, mint minoritás, mely sohasem azt akarja, mit a majoritás. Ha már a magyar oppositio ily értelemben akart volna lenni oppositio, úgy mindjárt a királyi propositiók előterjesztésekor kellett volna opponálnia. De vajjon volt-e akkor ok opponálni? Felelet: nem, mert akkor még és mind ekkoráig a kormány nem szólott egyebet, mint hogy a királyi városok rendeztessenek; ez édes vágya, akarata a nemzetnek is. Majd akkor, ha e tárgyban megjövend a resolutio és látandja az oppositio, miképp az veszedelmes elveket rejt magában, akkor ismét kiáll a térre és küzdeni fog becsülettel, ernyedetlenül, mint eddig is küzdött mindenkor és mindenütt, hol helyét és idejét látta volt a küzdesnek. Más országgyűlések halmaz sérelmes királyi előadások feszegetésével kezdődtek, és akkor opponálni, akkor «nem»-et kellett mondani. A jelen országgyűlés helyzete egészen más; most haladási kérdések terjesztettek a törvényhozás elibe királyi előadásokul; haladási kérdések, melyek közül, hogy melyiket ölelje föl a törvényhozás előbb s melyiket érlelje mielőbb, mint legszükségesebbet áldásdús sikerre, alig tudja magát elhatározni. Nem látja tehát szóló azon véleménynek alapját, miszerint a magyar oppositio terét elhagyni mondatik.

Vagy tán azt mondja valaki: kidolgoztatott a szabad királyi városok elrendezése s a mely szabadelvek ott fölállítottak, azokról

most egymásután engedi magát az oppositio elüttetni; és ez gyöngeség. De itt is szóló szerint, a magyar országgyűlési nyomorú eljárást kell tekinteni. Más országokban nincsenek a törvényhozási kamarák közt hónapokra terjedő szóváltások egyik vagy másik tárgy fölött; ott, ha egyik kamra megteszi indítványát, az mindig ultimatum; s ha a másik kamra nem jó szellemben nyilatkozik fölötte, letétetik az azon országgyűlésen, hogy jövőre annyival erősebben érjen meg; ott nincsenek resolútiók; ott felelős ministeriummal, ott többséggel kormányoznak. Magyarországon minden másképp van; — itt a két Tábla közti hosszas, időfecsérlő, szörszálhasogató szóváltások, izenetek, alku és resolútiók; és ha ily aggasztó körülmények közt nem száz, de ötven lépést haladhat az oppositio, szóló szerint a házára ez is nyereség. És ha oly sok teendői közt, mint a mennyivel elborítva van a magyar országgyűlés és ha oly sok adatok hiányában egy vagy más munkálatot rögtönöz választmány által az alsó Tábla, lehet-e azon csudálkozni? Hisz e városi munkálát is csak két hét alatt rögtönöztetett! És ha teljes tanácskozás közepett jobb eszmékre jö a Tábla s biztosabb nézeteket vesz magának, csak hogy azok mindig a haladás irányában legyenek, lehet-e ezek használatáért azzal vádolni a Táblát, lehet-e azzal vádolni az oppositiot, hogy a tért elhagyta?

Mi önmagát szólót illeti: ő azt tartja, hogy az ember egyéni nézeteit, ha azokkal a közjónak használ, föláldozni tartozik. Szóló e munkálát minden részleteivel eleitől fogva egyet nem értett, de azért ezt, más jobb hiányában, a két Tábla közti bázisul elfogadhatónak véli és így őt a következetlenség vádja nem érdekelheti.

Az előterjesztett indítványt illetőleg szóló megjegyzi, miképp abban a meghatározott szám-mennyiség — cognita quantitas — csakugyan helyesebb, mint a t. Rendek első szerkezete; mert hiában, a qualificationál mindenütt csak szám lappang. Ha kicsiny a qualificatio, mint a t. Rendeké, akkor a polgárok nagy száma, ha magas, mint a Főrendeké, akkor a polgárok kis száma czéloztatik. Hisz ha nem a szám lappangana a háttérben, akkor intellectualis qualificatio kellene; ezt pedig megmérni lehetetlen. Az indítványt pártolja.

Ezután *Perczel Móricz* (Tolna megye követe) nyilatkozott, mondván, miképp ismeri az aggasztó körülményeket, melyek közt valóban nehéz elhatározni e Táblának magát a fölött, vajjon ha a királyi városok a törvényhozásba felvételnek, a nemzet érdekében fognak-e azok működni, vagy a kormány karjaiba vetni magukat. Az előterjesztett indítványt méltányolja ugyan, azonban az indítványozó követ urnak azon kijelentésében, miszerint az elvek alkalmazásához

szorosan ragaszkodni nem kell, meg nem egyezik. Magyarországnak — mond szóló — reformáltatni kell; erre pedig mind a nemzet, mind a kormány részéről készség mutatkozik, csak az eszközök különbözök. A kormány eddig bizalmatlan volt a nemzet iránt, az oppositio pedig azt látta, miképp a kormány mindent magába centralizálni akar, a nélkül, hogy valami garantiát adna a nemzetnek; és ily körülmények között lehet-e már az oppositionnak minden compromissio nélkül eltérni azon elvektől, melyekért eddig küzdött? az alkudozásból pedig Magyarországnak ekkorig igen kevés haszna volt. Magyarországon az oppositionnak küzdeni kell a kormány ellen, de küzdeni folyton és nem oly kitűréssel, mint az tegnap is történt. A szabályozási jog a kormánynak teljesen átengedett; volt-e itt az oppositio részéről kitartás? nincs territorialis hatóság a városokban; és ez kitartás az oppositio részéről? A conditio sine qua non elvek egymásután elenyésznek. Szóló azt óhajtaná, bár eddig is úgy lett volna, miképp minden országgyűlés elején ultimatumot mondjon ki a törvényhozás.

Azt mondják és ez a közvélemény, miképp a magyar oppositio elhagyta küzdterét; és nemcsak az oppositio, de az egész alsó Tábla elveszté a nemzet előtt fénykörözte tekintélyét. Szóló véleménye szerint is e vád igaz, e vád helyes és nem méltatlan. Az oppositio nem a negativitas, de positivitas terén kell mozognia; és ha nem lehet reformálni mégis a nemzetet, ez a kormány gondolkozása miatt nem lehető. Az oppositio elveszté tekintélyét, mert ha meg van a megyéknél a majoritas valamely életkérdés fölött, önmaga eláll a majoritástól későbbben. S mit mondanak most a megyékben az oppositio tagjainak apostolai? — mert csak van mindenkinek a maga megyéjében apostola — ugymond szóló — Felelet: azt, minek az oppositioinak többséget szerezni legközelebb az évenkénti országgyűlésre, hisz önként maga áll el attól?

A királyi városok elrendezésében tévtan az, miszerint direct és indirect választás össze van keverve, zavarva. Szóló emlékszik, miképp Pestmegye követe megéljeneztetett, sőt éjizenét is kapott először a qualificatio elleni beszédéért; később figyelmeztetvén a direct és indirect választásnak a városi munkálatban lett összezavarására, Szepes és Borsod megye fegyvereivel hadonászott a qualificatio mellett és ekkor lezugás volt jutalma. Mi sikere van a kormánynyal alkudozásnak, mutatják az urbéri, mutatják az expropriationalis, kisajátítási törvények; mily nehezen haladnak elő az urbéri megváltások a Helytartótanács közbejötté miatt; mily nehezen haladt elő a Duna

balparti vaspálya, csak azért, mert a kormány érdekében a Duna jobb parti vasut lett volna inkább, és mindekkorig elmaradt amarra a szabadsalom! Hát a váltótörvényeknél nem a kormány absolutisticus tendenciája foglaltatott-e törvénybe? — A magyar oppositio-
 nak — bármint úz is az oppositio szóval játékot Pest megye követe — szóló véleménye szerint oda kell jutni, hol más országi oppositio áll; győzelmet kell elveinek kivívnia, vagy minden eredmény nélkül oszlassa el a fejedelem az országgyűlést. És itt szóló megjegyzi, miképp ő e merénnytől nem fél, már csak azon hűségnél fogva sem, melylyel fejedelméhez ragaszkodik s inti szóló a Táblát, miképp a mostani tactica mellett később oka ne legyen megbánni azon szellemet, melyben a kir. városok elrendezését tévé! Bizony sok királyi város, mely pedig nem független, jobb elrendezést tudott volna készíteni, mint a melyet most az úgynevezett független megyék a királyi városokra akarnak fölerőltetni. Ki kell tehát mondani, miképp az oppositio nem elég erős a tentatiók ellenében. Mit használ a közgyűlés a királyi városokban, ha az csak 30—40 egyénből áll, bár nyilvános legyen is? hisz 30—40 egyént könnyű megvesztegetni, könnyű a kormánynak megszerezni. Szóló a számban garantiát lát és nevezetes elvet s e nézetétől el nem áll; mert isten és természet elleni véteknek tartja a polgárt azon jogától megfosztani, melyre őt a természet s polgári állásában teherviselése föl jogosítja.

Még egyszer az oppositio tétovázását veszedelmes eseménynek tartja szóló, olyanak, milyenek nem a kormány zsarnokságát; mert ez a tétovázás s eszmék összezavarása bizalmatlanságot szül és megoszlást az oppositio tagjai közt; bizalmatlanságot a nemzetben a törvényhozás iránt. Pedig ha valamikor, most kitartó, erős egyesülésre van szüksége a nemzetnek, szüksége a törvényhozásnak a nemzet osztatlan bizalmára akkor, midőn a magyar törvényhozás, a civilisált világ csudájára, azon precarius helyzetben van, miszerint 104 nemesi képviselő erőlteti a törvényeket egyéb osztályok nyakára. — S itt szólónak a franczia forradalomból azon eszme ötlük eszébe, miszerint azt hiszik, hogy az ötszázak tanácsait Napoleon szuronyai kergették szét; szóló pedig azt mondja, hogy azon ötszázak tanácsát nem Napoleon szuronyai, hanem azon jellemtelenség, erkölcszelenség, mi annak tetteit bélyegezé; s ezek következtében azon megvettetés, melylyel a nép iránta volt, zavarta szerte szét; — igen, a közvélemény boszuló fellegei dördültek meg fölötte. Míg a parlamentek kormányuk által üzettek szét, a nemzet imádta azokat; de mihelyt a kormánynak veték martalékul magukat, sem a nemzet, sem a kor-

mány bizalmát nem birták többé; XIV. Lajos az ily gyáva parlamentet sarkantyús csizmában, lovagvesszővel kezében kergette szét. — Nehéz a magyar törvényhozás, nehéz itt az oppositio állása, igaz; mert csak nemrég lépett, ekkor is csak egyoldalú sajtó működése után, a reform terére; de a férfi küzdés közt erősödik; a férfinak kitűrés kell, és a siker előbb-utóbb megérkezik. Röviden: szólnak qualificatio nem kell s marad a t. Rendek régi szerkezete mellett.

Most az egyik *kerületi elnök, Beöthy (Bihar megye követe)* emel szót az indítvány szellemében. Az előtte szólott követ — úgymond — itt is, magánkörökben is azt pengeti, miképp az oppositio nagyon elhasználta magát. Súlyos vád, minek bebizonyítása egy kissé nehezebb. Az előtte szólott követ tudja, miképp az oppositio lépéseit itt-amott az országban rosszalják; szóló pedig azt tudja, miképp Biharban nem rosszalják és tudja, hogy míg az előtte szólott követnek is utasítása lesz, nem igen fog azontul oly átmelegült kebellem elmélkedni, mint szeretné és akarná. Mert hát az évenkénti országgyűlést is miért nem pártolá? Pedig van-e egy szebb életkérdése a nemzetnek, mihez annyi sok szép jövőendő volna kötve, mint az évenkénti országgyűlés? Lám, még sem pártolá azt az érdemes követ és miért? mert azt irták volt Szegszárdról, hogy nem kell évenkénti országgyűlés. Az érdemes követ mindig csak leczkéztet; szóló részéről szívesen hallgatja azt, de hát hogy is ne hallgatná szívesen, mikor oskoláit úgy sem végezte el; (*öt iskolát végzett Beöthy*) a tisztességes tudományokat hamar meguntván, katona lett; itt lám didactrum (tandíj) nélkül leczkét hallgatni mégis csak jó dolog. De szóló mégis azt jegyzi meg, miképp nem igen derék nevelő az, ki mindig csak korholja, ki mindig csak pirongatja tanítványait; mert hisz mi természetesebb, mint hogy a mindig résen álló sarkantyú makacsítani szokott. Adjon inkább az előtte szólott követ, keserű megrovásai helyett irányt, melyen a Tábla cél felé haladhasson.

Mi az oppositio? Annyira meg- és elmagyarázták azt már a mai napon, miképp szóló maga sem tudja, mit mondjon reá; és a helyett, hogy annak száraz fejtegetéseivel bibelödnék, azt mondja csak: álljon mindenki a haladási zászló alá. Gyöngye a magyar törvényhozás, hogy esik hát, hogy a 104 nemesi képviselő 1844-ben is itt ül? Hisz ha oly gyöngye, mint azt az előtte szólott követ rajzolgatá, akkor felkötő sarkantyú s lovagvessző sem kell azt szétriasztani; be kell zárni az ajtót és holnap senki sem töri azt be. Haladni kell a törvényhozásnak, haladni az oppositiónak a reformpályán és haladni vajmi gyönyörű! De ha törhetlen akadályok mellett mégis haladni

nem lehet, csak visszalépés s teljes veszteglés ne legyen, még mindig nyereség ez a nemzetnek. Kizsákmányolni a körülményt, ez föladata az oppositiónak; és csak ezt tegye meg lekiismeretesen, megfelelt a nemzet várakozásának. Egyébiránt mit tett a jelen oppositio, hasznost avagy kározt, a jövő ítéli meg. Szóló az indítványt pártolja.

Most ismét *Szentkirályi kerületi jegyző* emelt szót az általa mondottak felvilágosításául. Új rendszer küszöbén áll a törvényhozás — úgymond szóló — s a közvélemény mintegy tájékoztató elmondá az oppositio körüli nézeteit. És most, minekutána Tolna megye követe azon nézeteket okokkal czáfolólag állott elé, szóló is okokkal fog küzdeni, miként ha, mint egyébkor, most is invectivakkal élt volna, szólóban mindenkor emberére talál vala. Azt mondá Tolna megye követe, miképp az oppositio némely tagjai, kik eddig oly lelkesen küzdöttek az elvekért és elvek mellett, a kormány karjaiba veték magukat. Szóló ezt el nem ismeri, mert hisz még a kormány nem is szólott; itt még csak a törvényhozás tagjai küzdenek egymással és ha némelyek azt mondják: haladjunk 100 lépést, mások azt felelik, miként 100 lépést haladni teljesen lehetetlen, de 50-et igen: van-e ekkor az egymás elleni vádnak s gyanúsításnak helye? Ha Tolna megye követe azt akará mondani az oppositio elleni kikeléseivel, hogy a kormány akaratát a nemzetével egyesíteni nem lehet: úgy szóló véleménye szerint törvény soha nem készülhet. Az oppositio nem elv, de haladási párt; és ha ez így van, akkor kívánatos, hogy a haladási párt győzzön. De aztán, ha e párt minden szíves igyekezete s megfeszített ereje daczára is 100 lépést nem haladhat, csak 50-et, azért még mindig oppositio marad; oppositio, mely nem érdemel gúnyt és megvetést.

De Tolna követe messze szárnyaló vágyai közepett, nagyon gyorsan akar haladni és azt mondja, ha oly sebesen nem haladhat, miként magának tervezé vala, inkább meg sem mozdul. És éppen ez a különbség Tolna követe és szóló közt. Szóló azt hiszi, jót eszközölni sok formában lehet, s az a legjobb törvényhozás, mely haladási pályáján a körülményeket legügyesebben használja fel.

Tolna követe azt mondá, miképp szóló némely szavakkal játszani szokott, mint például legközelebb az oppositio magyarázatában; szóló viszont azt mondja, miképp Tolna követe is játékot űz az *erős és gyöngye* szavakkal akkor, mikor a magyar törvényhozás s különösen az oppositio gyöngeségein álmélkodik, és mégis azt ereje fölötti küzdésre nógatja. Hogy a magyar országgyűlés organuma gyöngye, az igaz, de mikor a törvényhozás azt éppen erősíteni törekszik,

akkor azt megtámadni, nem a legjobb tactica. Az országgyűlés organuma megerősítéséül megkezdett ama nagy jövőndőjű munkálat, a királyi városok elrendezése; és szóló úgy van bensőjében meggyőződve, miképp e kezdeményt végre is kell hajtani, mert különben a jövőndő vallja kárát e kényes kérdés mostani elhanyagolásának. Még egyszer figyelmezteti szóló a Táblát, miképp a jó alkalmat s időt ne hagyja kezei közül használatlanul kisikamlani; mert «elapsum semel tempus nec ipse Jupiter potest reprehendere».

Most az indítványozó követ: *Szemere (Borsod megye követe)* következőleg nyilatkozott: Először is csodálkozását jelenti ki a fölött, miképp azon követ urak, — mert Tolna követe előadásában Zemplén megye követén kívül még két megye követei hevesebben osztoztak — kik a conferentiában említett indítványában megnyugodtak, most azt rosszalják; sajnálkozását jelenti ki pedig szóló a fölött, miképp indítványától eltérőleg egy oly vita, mint milyen az oppositio hosszas fejtegetésében, keletkezett. Egyébiránt közvéleményről levén szó, megjegyzi szóló, miképp ő a közvéleményt tiszteli s azt szavai és tettei fölött bírónak elismeri; de kijelenti egyszersmind azt is, miképp minden fractiót közvéleménynek nem tart, s annak tédet, fejet nem is hajt; s azt kívánja, miképp itt e teremben senki ne vesse föl magát a közvélemény organumának. Ha megtekinti bárki is Franciaországot, látni fogja, miképp ott a kormányférfiaknak, például Guizotnak, Thiersnek, és a szónokok díszének, Berryernek, újságlapjaik vannak; és ha Guizot ma beszél a parlamentben, az ő újságlapja azt mondja holnap róla: «mily fölséges egy beszéd vala ez!» egy más párti lap pedig kétségen kívül kigúnyolja s azt mondja róla: «soha nyomorúbb beszéd még a parlamentben nem mondatott.» Angolországban Wellingtont egykor dicsőítették, később egy ülésben tartott beszédeért sárral dobálták; Wellingtont, ki Angolország üdvét úgy teremté a szárazon, mint Nelson egykoron a tengeren. De szóló hiszi, miképp Wellingtonnak, halála után szintűgy emlékek fognak emelkedni Angolország városaiban, sőt faluiban is, mint emelkedtek Nelsonnak. Így kell érteni a közvéleményt.

Az indirect választást úgy nézi szóló, mint egy erőművet — machina — melyet egy ember csavar itt, s az erőmű vége amott a tizedik szobában működik. Számban, az igaz nincs jog, hanem emberben; de bár a szám még sem semmi, független szabadság gyakorlására mégis szám kell, a szabadság kimérésében szám szükséges. És kérdi szóló: vajjon az, ki a számra polgári jogok gyakorlatában semmit sem tart, adott volna-e mégis egy 5—6 házból álló Rottenborough város-

nak szavazatot? Angolországban, sőt a legnagyobb szabadság földén, Amerikában is van qualificatio: a ki adózik, az szavaz. Az oppositiónak küzdeni, haladni kell. Bentham szerint az alkotmányos életnek éppen természetében van a küzdve, de folytonos haladás; mert a szabadság ilyenkor nemcsak nő, de erősödik is egyszersmind. Végül szólnak a tekintetes Rendek előbbi szerkezete homályos; azért kell tisztán számokat fölláztatni és bizonyos számokkal egybekötött qualificatiohoz köti már szóló a direct választást, mint a mely a magyar természetével megegyező, az indirect választás «német ültetvény»; maga szájjával eszik a magyar, mond a példabeszéd.

Szombathelyi (Békés megye követe) az indítványt pártolván, Solon ama böles mondását idézi föl: «nem az a legjobb törvény, mit hozni kell, hanem az, mit a körülmények közt legczelszerűbben hozni lehet», és ezt a Tábla figyelmébe ajánlja, annyal is inkább, mert a história minden lapja, hol reformról van emlékezet, nyilván bizonyítja, miképp reformkérdésben a tökéletesség felső fokára egyszerre eljutni nem lehet; oda úgy rohanva csak forradalom vezet. És az ily forradalmakat legtöbbször szegények idézték elő, mi igen természetes — mond szóló — mert hisz ők szegénységök s szükséggel küzdésük közepett könnyen megvesztegethetők, stb.

Pázmándy (Komárom megye követe): Különös, hogy midőn a 89. §. szerint qualificatióról van szó, akkor arról beszélünk: mi a kötelessége az oppositiónak; ennek pedig meghatározása nálunk, hol a kormánynak száma nincsen, herculei munka. Midőn Tolna követe az oppositioról szólott, elmondta mindazt, mi nem kötelessége; azért ő a dologra tér, s mert statistikai adat nélkül indulunk ki, számítani akarunk szám nélkül, azért nem tehetünk jobbat, mint egy cognita quantításra térni s a borsodi indítványt elfogadni.

Az indítvány ellen szóló két követ közzül az első

Zákó (Bács megye követe) a census megállapításától azért fél, mert attól aztán, mint Franciaország példája mutatja, többé megszabadulni nem lehet, s azt véli, hogy az indítványban kifejezett számot a főrendi Tábla s a kormány úgy, a mint van, még el nem fogadja, de főlebb fogja emelni; ebben az alsó Tábla megint csak majd megegyezik, s úgy fog járni, mint az éhes ember, kinek pénze van, ki egy másiktól úgy kénytelen megvásárolni az enni valót, a mint az adja. A mi pedig a sebes haladást és veszteglést illeti, szóló biztos helyről bizonytalan és veszélyes helyre 15 lépésre sem indul ki; inkább marad veszteg. Az alknak pedig előbb lett volna helye, akkor, mikor némely követ urak, kik most a szegény embert proletá-

riusnak, és revolúcióra hajlandónak festik, egykor azokat becsületes embereknek predikálva, nagy hangon a qualificatió ellen küzdöttek.

A másik, *Vukovics* (*Temes megye követe*): Ha a szegény ember oly hajlandó a forradalomra, ha a szegény oly könnyen megvesztegethető, ha a becsület csak gazdagsághoz van kötve, hogy meri hát az ország a hon védelmét szegényekre bízni ellenséggel szemközt?! és miért nem bízza azt inkább meg nem vesztegethető vagyonosokra? Mit kell tenni az oppositiónak? Küzdeni a népszabadságért; és kivívtá-e ezt már a magyar oppositio? Ha kivívtá e győzelmet, akkor becsülettel vonulhat el a csatatérről; de most nem, mikor kitűzött elveinek sikert még távolról sem biztosított.

Szavazásra kerülván a dolog, a borsodi indítvány folytán 29 megye szavazatával 19 ellenében a tekintetes rendi szerkezet módosíttatni fog. A kevesebbségben maradt megyék a következők: Zemplén, Gömör, Heves, Bereg, Ugocsa, Bihar, Csanád, Arad, Temes, Torontál, Trencsén, Hont, Zólyom, Vas, Nógrád, Zala, Tolna, Bács, Verőcze; — Ung nem volt jelen.

Az ülés d. u. 1 $\frac{1}{2}$ órakor oszlott el.

209. Kerületi ülés.

1844 június 5-én.

Elnökök: Beöthy (Bihar), Rohonczy (Sopron). *Jegyző*: Szentkirályi Móricz.

Tárgy: A sz. kir. városok rendezésének 89. §-a.

Szabad királyi Pozsony városnak az országgyűlési szállásolás ügyében benyújtott kérelemirata a kérelmezési választmányhoz utasíttatott. Egyébiránt az előbbi napon Borsod követe által a polgári képességet illetőleg indítványozott törvényjavaslat bevezetése és két első pontja tevé a mai tanácskozás tárgyát.

A bevezető sorok: «89. §. A városi községnek mindazon tagjai, kik sem atyai, sem gyámi hatalom alatt nincsenek, születés és törvényesen bevett valláskülönbség nélkül, polgárok» egy pár kisszerű észrevételt mellőzve, felkiáltással helybenhagyattak.

Következett tehát az a) pont, mely szerint polgárok: «kik a város területében telekkönyvileg nevökre beírt házat egy év óta birnak.»

Sokan e pontot egybefüggőnek láták, s azért beszédeikben együtt fogák fel a *b)* ponttal, melynek tartalma szerint polgárok: kik a város területében más oly fekvő tulajdont birnak, melynek értéke kis városokban 200, középvárosokban 600, nagy városokban 1000 pengő forinttal felér.

A két pont hasonlítására pedig, az alapnézetek különbözőzése szerint, különböző okoskodásokat, ellenkező ellenvetéseket szült. — Némelyeknek nem tetszett, hogy a birtokmennyiség minimuma az *a)* pontban nem szabhaték meg; mások a *b)* pontban láttak következtetlenséget, láták megszegését az alsóház azon elvének, mely csak vagyontalanság és birtok között tévén különbséget, a tulajdon szeretetét nem annak nagysága szerint méri.

De lássuk külön, a mindkét pont mellett és ellen felhozott okokat.

Kik a házbirtokra is kívántak bizonyos értékmenyiséget határozni, nem foghaták meg, mivel elébbvaló egyéb vagyonnál a ház, s ha a földbirtok minimuma a *b)* pontban megszabatik, következtetlenségnek tarták kivételt tenni a házra nézve, mely törvényeink szerint nem is tartatik ingatlan vagyonnak. Félni lehet eképp, hogy cigánykunyhók és deszkabódék tulajdonosai is polgárok lesznek. Legsúlyosabb támokul ragadák azonban meg e vélemény pártolói a Főrendekhez közelítés szükségét, elannyira, hogy a kerületi jegyző minden, de minden áldozatra — mit ugyan felvilágosító nyilatkozatában csupán személyes állására kívánt értetni — késznek nyilatkozék, csak hogy a városok rendezéséből valami legyen.

Ezek ellenében mellőzve a *b)* pontról az *a)* pontra visszasan tett következtetést, *Beöthy* által mutogatatték, hogy a házbirtokos nemcsak azért, mivel a város több terheit hordozza, mint a földtulajdonos, hanem rendőri tekintetben is szorosabban fűzetik a város érdekeihez. A lakház bármi kicsiny, mondá, nem vakandok túrása, mihelyt egy ember életszükségét fedezi; nem is ingó vagyon, minek eddig a nehezebben elidegeníthető nemesi birtok irányában tartatott. — Ne feledjük, folytatá egy *ifjú követ*, hogy a ház kebelében még egy nagy kincs is van, mert ez nem csupán a tulajdonosnak, kinek itt jogáról szó van, hanem egész családnak ottholmhelye. — A «semminél jobb valami» féle okoskodást végre, s az alku bekövetkezett szüksége iránti észrevételt *Zákó (Bács megye követe)* taglalgatá, mondván, hogy vannak elvek, mikre nézve az alku ideje soha be nem következik, és semminél éppen nem kívánatosabb ártalmas valami, s ez okból inkább törvény nélkül megy haza, mint rossz rendezéssel.

Nem kevesebb észrevételre adott alkalmat a *b)* pont. Sokan ostromlák benne a megállapított értékminimumot, s e minimum városok szerinti változását. Egy *ifjú követ* többek között e fokozatot nem csupán alaptalannak, de más nemzetek törvényhozása előtt is ismeretlenek állítá. Pártolóinak egy része pedig éppen e pont elfogadásában látá főleg az engedhetés elvét, a Főrendekhez közelíthetőségét rejleni; s miként az *a)* pontnál, itt is e szempontból fejtegeté a tanácskozási tárgyul szóló indítvány célzatát.

Hasonló nyilatkozatok, de különösen *Zákó* előadása, mely az egész szóban forgó indítványt csupán idővesztésnek mondá, szükségessé tévék, hogy főleg *a)* alatti javaslata védelmére, a szavazás elhatározó pillanata előtt maga az indítványozó is szót emeljen.

Többen beleereszkedtek — mondá az érdemes követ, *Szemerere*, — indítványom lényegének magyarázásába, ezért megmondom én is, mikben látom én indítványom lényegét. Látom először az *a)* pontban, mely minden házbirtokosnak polgárjogot ad, s én ehhez erősen ragaszkodom. Látom másodszor a polgárok legkisebb számának megállapításában; látom harmadszor a direct választásban, melyet különösen *conditio sine qua non*-nak jelenték ki. És én nyilvánítom ezennel, hogy ha indítványom új meg új módosításokkal megrongáltatnék, én azt magaménak el nem ismerném; sőt valamennyi pontjain átmenvén, más törvényhozások általunk is elfogadandó példája szerint sürgetni fognám, hogy miután a részleteken átesénk, újra szavazat alá bocsáttassék az egész 89. §., az egész indítvány, hogy, ha netalán részleteiben megrontatott volna, mint egész elvettessék.

Bács követének azon mondására, miképp sajnálja, hogy tegnap az indítványhoz nem szólhatott, megjegyezvén, hogy tegnap a szólás jogával valóban élvén, oka panaszkodnia nincs; megjegyezvén, hogy midőn azt állítá, miképpen nincs álladalom, melyben a városok népességeik szerint osztályozva volnának, elfeledé Poroszországot s általában az egész Németalföldet, hol hasonló osztályozás divatozik, mint jelen munkálatunkban; — ezeket röviden megjegyezvén, átme-
gyek azon állítására, miszerint indítványomat idővesztésnek mondá, mert nem reméli, hogy a Főrendek által elfogadtassék. De kérdem én, vajjon mi nyujthat nekünk reményt az elfogadásra? Kétségkívül az, ha, bárcsak néhány pontokban is, a Főrendekhez közeledünk. S indítványomat Bács követe miért vitta tegnap? Mert benne közeledést látott a Főrendekhez. Tehát vagy az nem áll, hogy közeledés van benne, pedig ezt nyilvánítá róla tegnap, vagy ha közeledés van

benne, reménylenie kell, hogy ez a Főrendek által elfogadtatik s e szerint az országgyűlés egy nevezetes lépést tett vala előre.

Különös sorsa van ez indítványnak! Némely követ uraknak nem kell, mert enged; másoknak nem kell, mert, úgyszólván, semmiben nem különbözik a Rendek régi szerkezetétől a polgárok számára nézve. Azt kérdi Bács követe, mit nyerünk ez által? Azt, hogy ami homályban rejtezék előttünk, tisztába hozta; azt, hogy eddigi szerkezetünk mellett hasonlók voltunk a szélhez, mely tudta honnét, de nem tudta hova jut, s most állunk egy kimért téren, bizonyos alapon, mint illik törvényhozóhoz. Meg kell említenem itt azt is, mit egykor Pest követe monda, miszerint politikai pályán az utógondolatot nem kell mindig kitárni. Azonban, ha az ellenzék emberei, kik különben a czélt s tervet ismerik, eképpen víva támadnak fel, lehet-e itt ki nem mondanunk, mit el kellene hallgatni? És ez nagy szerencsétlenség, nálunk kivált, kik a kormány terveiből keveset ismerünk, s ő a miénkbe egészen belelát.

Zemplén követe magyarázatot kért az iránt, miért kell három-felé osztályozni a városokat, azaz, ha valaki bizonyos értékkel bír, miért nem lehet az polgár úgy kis, mint nagy városokban? Tőle én itt is elvben különbözöm, mert nála az ember minden, a szám semmi, én pedig azt tartom, az ember a fő, de a szám is nagy igazító a polgári intézményekben. Igen kevés emberre ha bizatnék a szabadság, önkénynyé fajulna; a szabadságnak sokaság kell, a nép annak földje, ezért, miután általános szavazatjogot be nem hozhatunk, ha egyenlő categoriát alkalmaznánk a városokra, az történhetnék, hogy ha nagyocska, a kis városban kevesebb ember leendene választó, mint megkivántatik a szabadság megőrzésére, ha pedig kicsiny, a nagy városban több lenne a választó, mint a mennyi jelenleg e jogot megnyerheti. Kétséget nem szenved, a jog elvontan véve egyenlő; s hogy az életben is mindenki egyenlő jogokkal birjon, ez az, hova törekednünk kell; de másrésről az egyenlő jogok mindig módosulnak a társaságokban a körülmények szerint. A jog ereje s hatánya vezettetik s intéztetik a politika által, mi gyakran nem kevésbé fontos magánál a jognál, mert annak föltétele.

Közeledni fogok a kérdéshez. Megjegyzem, hogy királyi városokban a házak értékét meghatározni annál kevésbé szükséges, mivel amaz emlegetett kunyhók s deszkaházak azokban nem igen találhatnak, mert hiszen a házak építése iránt a királyi városokban szabályok léteznek, melyek aféle czigányházak fölállítását gátolják; sőt én tudnék példát mondani Pest városából, hogy e tekintetben a

tanács néha zsarnokilag szokott eljárni, s még ott is leromboltatja az ilyen szabály elleni épületeket, hol azok sem a város szépségének nem ártanak, sem tűz esetében nem veszedelmesek.

Az mondatik az a) pont ellen, hogy ha egyéb fekvő tulajdonra bizonyos érték kell, nincs ok, miért ne kelljen az a házra nézve is. Igen, de azért, hogy két birtok értékre s becsre nézve egyenlő, természetére egymástól különbözhetik; mert az ember nemcsak észből áll, mely számít, hanem szívből is, mely érez, s becse valaminek előtte nemcsak értéke miatt, hanem erkölcsi, szokásbeli, családi viszonyoknál fogva is nagy. Vajjon — hogy egy kicsinyszerű példával éljek — ha egy óráim s frakkom van, mely mindenik 100 forintért ér, annak szükségét s becsét értékétől mérem-e, avagy egyéb tekintetektől is, például nélkülözhetlenségétől, s ha már képességet kellene egyikhez kötni, nem ahoz kötném-e, mi inkább nélkülözhetlen? A ki házzal bir, az kötve van a városhoz, mint fa a földhöz; ki egyszer eképpen telepedett meg, nem mozdul könnyen, nem hajlandó nagy, erőszakos változtatásokra, mert ezeknek a ház s eféle birtok szoktak lenni első martalékai. A külső telket az ember adja és veszi, ritkán köti hozzá lelki kapocs; de igen a házhoz, akár atyai legyen, hol gyermek volt, ifjú volt és férfi lett, akár olyan legyen, melyet szorgalmával szerzett; szokás, remény, családi viszony s emlékezetek által ahoz rendszerint erősen köttetik. S ezek mind oly erkölcsi tényezők, melyeket a törvényhozás ki nem felelhet számításából. Mi az angoloknak legszentebb helye? a házi tűzhely. Az ősök házait gondosan megőrzik, s bár a fentartási költség a ház értékét felülhaladja, mégis fentartatnak, s az így tisztelt, az így megszentelt helynek tekintete gerjeszti őket ama mély hazaszeretetre. A választási képesség ott is a házhoz, úgy szólván, mint házhoz van kötve, mert annak értéke oly alacsony, hogy alig találhatik ház, mely alá nem esnék. A rómaiaknál is a tűzhely volt a családok szentsége, a külső birtokra terminust tettek ki, házi isteneik a legnagyobb tiszteletben részesültek. A polgárnak legdrágább, legkedvesebb helye a ház, ez fészke családjának, s a család az, mi által legtöbb ember forr össze a haza sorsával. Ezért, aki azt meggondolja, hogy az ember szokásainak, erkölcsének, jó és rossz, de elmúltban mindenképp kedves emlékezeteinek legerősebb csomója a családban s a tűzhelynél kötődik, az át fogja látni a különbséget a ház és egyéb birtok közt, az át fogja látni, hogy midőn a törvényhozás e szellemi alapra épít, az emberi természet legbelsőbb lényegére, társaságos szükségére, erkölcsiségére, családbeli életére s ennek legtartósabb viszonyára épít; mert a társaságnak kezdete a

család, annak föltétele a ház. Eféle tekintetek azok, miknél fogva én a ház s más birtok közt különbséget teszek, s annyival inkább, mert a házzal sok terhek kötvék össze, miktől más fekvő tulajdonok mentek, mert az több veszélynek van kitéve, s mert a ház már magában egy meghatározott birtok, mely, ha csak festve nem képzeljük, már rendeltetése miatt bizonyos értékkel bír; ellenben a fekvő telek végtelenül elosztható. Én tehát az *a)* pont mellett nyilatkozván, a *b)* iránt jelenleg nem szólok, s e két kérdést elkülönözni kérem, miután összekötve, egymásnak csak árthatnának.

Ez előadás után az *a)* pont tartalma szavazásra tüzetvén, pártolására nyilatkoztak: Vas, Nógrád, Zala, Komárom, Bars, Hont, Veszprém, Zólyom, Mosony, Tolna, Árva, Bács, Turóc, Pozsega, Verőcze, Abauj, Zemplén, Gömör, Borsod, Heves, Bereg, Torna, Ugocsa, Bihar, Máramaros, Csongrád, Csanád, Arad, Temes, Torontál. Ellenben a házbirtoknak is értékminimumot kívántak határoztatni: Pozsony, Nyitra, Sopron, Trencsén, Liptó, Somogy, Győr, Baranya, Fehér, Esztergom, Pest, Szerém, Sáros, Szatmár, Szabolcs, Szepes, Békés, Krassó.

Elfogadtatván eképp az *a)* pont, egy megyei követ a *b)* alatti osztályzatot sürgeté egészen kihagyatni. A Rende azonban e kihagyástól, miután a városi külső és belső telek nem oly elválhatlan, mint a jobbágytelki állományban, — egyértelműleg idegenkedvén, újabb kérdésül tevék: kell-e a *b)* pontban bizonyos qualificatiót szabni? E kérdésre igennel szavaztak: Abauj, Sáros, Szatmár, Szabolcs, Szepes, Borsod, Torna, Bihar, mely csupán az adózást kíváná föltétül szabotni, továbbá Máramaros, Csongrád, Békés, Krassó, Pozsony, Nyitra, Liptó, Bars, Somogy, Hont, Veszprém, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Árva, Verőcze, Turóc, Szerém. — Kisebbségben maradtak: Zemplén, Gömör, Heves, Bereg, Ugocsa, Csanád, Arad, Temes, Torontál, Sopron, Trencsén, Vas, Nógrád, Zala, Komárom, Győr, Zólyom, Pest, Tolna, Bács, Pozsega.

További kérdés a qualificatio mennyisége iránt volt. A tárgyalás alatti szerkezetben kitett mennyiséget pártolák: Liptó, Hont, Győr, Veszprém, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Árva, Verőcze, Szerém, Abauj, Sáros, Szatmár, Szepes, Borsod, Torna, Ugocsa, Máramaros, Békés, Arad, Krassó, Somogy és a később áttért Szabolcs. A szerkezet ellen szavaztak: Pozsony, Sopron, Trencsén, Vas, Nógrád, Zala, Komárom, Bars, Zólyom, Pest, Tolna, Turóc, Pozsega, Zemplén, Gömör, Heves, Bihar, Csongrád, Csanád, Temes, Torontál. A többség tehát a szerkezetet a fentirt két pontra nézve mindenekben megállapítá.

210. Kerületi ülés.

1844 június 7-én.

Elnökök: Beöthy (Bihar), Rohonczy (Sopron). *Jegyző:* Szentkirályi. *Naplóvivő:* Zsoldos.

Tárgy: Borsodi indítvány a polgári qualificatiót illetőleg.

Következett a borsodi javaslat c) pontja, miszerint polgárok: kik a város területén mint kézművesek, gyárosok, kereskedők egy évig állandóul laknak, és tulajdon műhelylyel, gyárral és kereskedési teleppel birnak, s az általok folytatott keresettől adót fizetnek. Ezen pont ellenmondás nélkül elfogadtatott.

A d) pont szerint polgárok, kik a város területén mint ügyészek, orvosok, mérnökök, sebészek egy évig állandóul laknak, és mint olyanok gyakorlataiktól adóznak. Szinte elfogadtatott, a mint van.

Az e) pont szerint végre polgárok, kik a város területén egy év óta állandóul laknak, s kis városokban 100, középvárosokban 200, nagy városokban 300, önkéntesen bevallott évi jövedelemtől adót fizetnek. — Ezen pontot illetőleg különféle eszmék hozattak elő.

Majláth (Baranya megye követe) a jövedelem önkéntes bevallását minden bebizonyítás nélkül nem akará elfogadni qualificationnak; mert e szerint minden ember polgárrá lehet, a ki csak kedvet érez hozzá, s mindazon iparlovag, hajhász, szerencsevadász, kiket Nagy Ignác torzképeiben oly jellemzőleg rajzol, beléphet a tisztes polgári körbe.

Mire válaszolták, hogy az eféle visszaélések ellen kellő biztosíték van a javaslott c) pont azon rendeletében, hogy a bevallott jövedelemtől adót kell fizetni. Mondatott továbbá, hogy ha a polgári jogok gyakorlata legalább 3 évi állandó lakás és adófizetés nem kívántatik meg, tisztújítási alkalomra mindenki becsődül, kinek kedve tartja, s a megkívántató jövedelmet, melyet bebizonyítania nem szükség, önkéntesen bevallván, polgári jogokat fog gyakorolni, azután a várost ismét elhagyni s a terheket nem viselni. — Némelyek, Pestet kivéven, a többi úgynevezett nagy (első osztálybeli) városokra nézve sokallák a 300 pengő forint jövedelmet.

A többség azonban az indítványozó okai által meggyőzve, 27 szóval 20 ellen elfogadá a borsodi szerkezetet, miben a Főrendek-

hez közeledést látott, a mennyiben ez a jövedelem elvét elfogadja, a nélkül, hogy a polgári képességet igen szűk körre szorítaná. Az indítványt elfogadó többség megyéi: Arad, Árva, Baranya, Békés, Borsod, Esztergom, Fehér, Gömör, Győr, Hont, Krassó, Mármaros, Mosony, Pest, Pozsega, Pozsony, Somogy, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Tolna, Torna, Turóc, Zólyom, Verőcze, Veszprém.

Ezek után következő új szakaszokat indítványozott *Szemere* (*Borsod megye követe*):

A mely városban a lakosok száma 1000-et meg nem halad, a polgárok legkisebb száma 300-ban állapittatik meg; 1000-en felül 30,000 lakosig a háromszázhoz minden 1000 után 200 adatik; mindezekhez pedig a 30,000-en felül levő minden egy 1000 lakos után 50 polgár számíttatik. Ezen arány illetőlegesen szolgál szabályul a lakosok százas számáira nézve is, midőn ezek ezerig nem emelkednek; de az összeírásban százasig nem emelkedő számok a polgárok számának meghatározásában mindig mint százasok számíttassanak.

Azon esetben, ha a polgároknak az előbbi szakaszban megállapított legkisebb száma a 89. §. a) b) c) d) e) pontjai szerint ki nem telnek, a legkisebb szám azokból egészítettik ki, kik a 89. §.-ban a) b) c) d) e) pontok alá tartozó személyeken kívül legtöbb adót fizetnek. Egyenlő adómennyiséget fizető több személyek közt a sors határoz.

Ezen indítványát most annyiban módosíttatni kíváná, hogy oly helyeken, hol a lakosok száma 1500-at meg nem halad, a polgárok legkisebb száma 250-ben állapíttassék meg, egyébiránt az indítvány többi része megmaradván.

Pázmándy (*Komárom megye követe*) egy kicsit alább szálalt s indítványozá, hogy ott, hol a lakosok száma 1500-on túl nem halad, 250 legyen a polgárok legkisebb száma; 1500 lakosszámtól 30,000-ig minden 1000 után 150-nel növekedjék (tehát 15 perzent), 30,000-en túl pedig minden 1000 után 50-nel. A különbség a két javaslat közt, mint látszik, nem felette nagy, s csupán az 1500-tól 30 ezerig való lakosszámmal bíró városoknál tesz ki 1000 után 50-et.

Vége *Szentkirályi* (*Pest megye követe*), hogy a közeledést annál nagyobbá s a két Tábla közti alku végét annál hihetőbbé tegye, még tetemesen kisebb számot hozott indítványba, t. i. hogy oly városokban, hol a lakosok száma 1500-at túl nem halad, legalább 150 polgár legyen (azaz 10 perzent); 1500-tól 30 ezer lakosszámgig ezer után 80-nal szaporodjék, (8 perzent); 30 ezeren túl pedig ezrenként 50-nel (5 perzent).

Ezen indítványok, miután a legkevesebb polgárszám meghatá-

rozásának elve szavazás nélkül elfogadtatott, a legalsó számot adó pestin kezdve, sorban szavazásra tüzetvén, a szavazások eredménye a következő: a pesti módosítás mellett volt 22 megye, ellene 26, tehát a többség. Mellette szavaztak: Árva, Baranya, Esztergom, Fehér, Győr, Brassó, Liptó, Mosony, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szatmár, Szepes, Szerém, Trencsén, Turóc, Verőcze, Veszprém. Ezután a komáromi és borsodi kevésben különböző indítványok közül, melyek egyszerre tüzetek szavazásra, a többség a komáromit pártolá. Állott pedig e többség 27 megyéből 21 ellen. A többség megyéi: Árva, Bács, Baranya, Békés, Bereg, Esztergom, Fehér, Győr, Komárom, Krassó, Liptó, Mármaros, Mosony, Nyitra, Pest, Pozsega, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szatmár, Szerém, Szepes, Trencsén, Turóc, Verőcze, Veszprém.

A borsodi indítvány, főleg nem módosított állapotjában, midőn 1000 lakos után 300 polgárt javaslott, keményebb megtámadásokat vont magára. Szerinte, mint több városi követ mutogatá, minden családfő polgárrá lenne, sőt némely városokban a megkívántató legkisebb polgárszám a családfőkből ki sem telnék. Ezen körülmény nemesak elő nem segítené a Főrendekhez közeledést, sőt gátolná azt. s elrettentené a nagy polgárszámtól tartó Főrendeket. Megjegyeztett ezek ellenében, hogy statistikai adatok nélkül igen nehéz az alkalmas számmennyiséget kitalálni, s annak meghatározása kisebb-nagyobb mértékben önkény dolga marad. Éppen ez okból nehéz a két Tábla közt egyességet eszközölni, mert azok egymást biztos adatok nélkül meggyőzni s capacitálni nem tudják.

Főképp egy megyei követ, *Somssich* (Somogy megye követe) mutogatá a borsodi indítvány árnyoldalait. Előre bocsátván, hogy ő igen örül a tanácskozás mai menetének, melyből látja, hogy a Tábla azon térről, hol csak czifra szónoklatok vannak, áttért egy másikra, melyen eredményt lehet aratni, úgy vélé, hogy ha a borsodi indítvány két utolsó §-a megáll, ismét nehezíti, sőt lehetetlenné teszi az eredményt. Ezen indítvány ugyanis, a mint most áll, gyakorlatilag lehetetlen, veszedelmes, céltalan és közeledést magában nem foglal. Lehetetlen, mert miután rendszerint öt személy után szokott számíttatni egy családtya, a borsodi indítvány eredeti szerkezete szerint nem lett volna némely városban annyi családtya, a hány polgár kívántatott a felállított minimumhoz képest, s kénytelen lett volna a város ezen hiányzó polgárszámot gyermekekből, asszonyokból, idegenekből pótolni. Veszedelmes, mert vannak városok, hol az eredeti lakosság igen csekély, de melyek helyzetőknél fogva alkalmasak

lévén gyáriparra, több száz gyármunkásokat fogadnak majd be; már a kellő polgárszám az eredeti lakosokból ki nem kerülven, ezen gyármunkásokból pótolhatnák, kik gyáruraiktól szolgailag függenek, s így a város minden ügye egy-két gazdag gyárúr kezébe kerülne, a municipális függetlenség, s önállás nagy veszedelmével. Czeltalan, mert e szerint azok is bevételnének szükségből a polgári jogok gyakorlataiba, kik elegendő vagyonbeli biztosítékot nem nyújtanak. Franciaország példája ide nem illik, mert ott 200 franknyi adófizetés kívánatván a választói jog gyakorlatahoz, még azoknál is, kik a 200 frankosokat szükség esetében pótolják, kik tehát ama normális összeghez legközelebb álló 180—190 franknyi adót fizetnek, elegendő vagyonbeli biztosság van. Általában a biztosság két tényezője: a szám és vagyonnosság, így összeállítva meg nem állhat, hanem vagy egyikben, vagy másikon kell keresni biztosítást. A borsodi indítvány ezen része tehát nem közelítés a Főrendekhez, mert ez valódi «sufrage universelt» hoz be, s szerinte minden családtyának választói joga lesz, akár bír képességgel, akár nem. Vagy egészen ki kell tehát hagyni e §-okat, vagy a bennök foglalt polgárszámokat úgy leszállítani, hogy kitűnjék, miképp a Tábla közelítési szándéka nem csalékony.

A borsodi és rokon indítványok oltalmazói ellenben felhozák, hogy ezen utolsó §-okban fekszik a borsodi indítvány lényege, s kijelenték, hogy ezen §-okat oly *conditio sine qua non*-nak tekintik, mely ha el nem fogadtatnék, az esetre készebbek az egész borsodi indítványtól visszalépni.

Somogy megye ellenvetéseire *Pázmándy* által válaszul adott, hogy a gyakorlati lehetetlenség vádja, miszerint t. i. némely városban alig lenne annyi családtya, a mennyi a szükséges polgárszám minimuma, Borsod módosított indítványára, miszerint 1500 lakos közül csak 250 polgárnak kellene okvetlenül lenni, nem alkalmazható, hanem csak az előbbire, miszerint 1000 lakosra 300 polgár indítványoztatott. Egyébiránt azon *theoria*, miszerint öt lélek után kell egy családtyát számítani, nem is áll általánosan. A másik ellenvetés, hogy t. i. a borsodi indítvány veszedelmes, csak üres feltevéseken alapszik, milyenek, hogy a jelenleg még nem is létező gyárak csakugyan létre jönnek, s hogy ha létre jönnek, éppen a kis városokban fognak keletkezni; holott ezen viszonyokról rendelkezni akkor is elég idő lesz, ha gyárak leendenek a hazában; holott sokkal hihetőbb, hogy ezen gyárak nem a kicsiny, hanem a közép városokban fognak keletkezni. A harmadik ellenvetés gyökeresen hibás, mert a vagyonnosság ad ugyan némi biztosítékot, hogy a választások a rend és

szabadság érdekében fognak történni, de magában korántsem elegendő; ezenfelül mindig tekintettel szükség lenni, hogy bizonyos legkisebb szám ki ne zárassék az alkotmányos jogok gyakorlatából. Hol a számrá s a számban fekvő erőre semmi tekintet nincs, ott az alkotmány igen gyenge lábon áll, mert kevesek a védői. A vagyon maga nem oltalmazza meg a hazát kül- s belelenség ellen, oda még kar s emberszám is kell. Aránylag nagyobb biztosítékot tehát, a törvénytann bizonyítása szerint is, nem a vagyonban, hanem az ember-számban kell keresni s lehet föltalálni. Mi végre a Főrendekhezi közeledés tekintetét illeti, ezen tekintet csak másodrendű, melynek elveket föláldozni nem szabad. Egyébiránt tagadhatlan, hogy a borsodi indítvány által, az elvet tekintve, közeledés történt, mert az eddigi törvényjavaslat vagyontalanoknak is adott befolyást, most pedig a vagyonság elve elfogadtatott. Ha e számok magok nem közelítés is, de legalább könnyítik a közelítést, mert ez csak úgy képzelhető, ha az eredmény világos mennyiségben, meghatározott számokban fekszik előttünk.

A pesti megbukott indítványra nézve, mely elvben rokon ugyan a borsodival, de számokban attól nagyon is eltér, megjegyeztetett, hogy a számban magában nem fekszik ugyan elv, hanem az elv biztosítása. *Egy követ* a sok választóban, a nagy számban látá a független választás biztosítását, mire az érdeklött követ, *Szentkirályi*, saját indítványa védelmében, egy nem régi megyei választásra vonatkozólag megjegyzé, hogy sok fényes eszme elkopott már újabb időkben, melyekbe elődeink nagy garantiát helyeztek, s hogy nem a nagy számban, hanem a titkos szavazásban fekszik a független választás alapja.

Borsod megye követe kimutató az eredményeket, mik az ő és Pest megye követének felállított számjaiból előjönnek, s ezek által a nagy különbséget, mely a két indítvány közt van.

211. Kerületi ülés.

1844 június 8-án.

Elnökök, jegyző, naplótíró: mint tegnap.

Tárgy: A városok rendezése iránt készült törvényjavaslaton tett főrendi módosítások folytatólagos vitatása.

Folytatott a méltóságos Főrendeknek a szabad királyi városok elrendezési tárgyabani 2-ik izenete, és ugyan a 91. §-tól kezdve. A mai tanácskozás nevezetesebb eredményei következők:

Szemere (Borsod megye követe): Indítványba hozá, hogy a «közlakos» és «polgár» nevezetek, melyekkel a mostani szerkezet él «polgár» és «választó polgár» nevezetekkel cseréltesse föl. Ha nem lehet meggátolnunk, — úgymond, — hogy egy osztály magát nemesnek, más ismét mágnásnak nevezze, legalább, midőn egy osztályt szélesebb alapra állítunk, ne ruházzuk fel azt oly nevezettel, melynek közönségessé kellene válnia. Most, ha a haza valamennyi lakosaihoz közönségesen akarunk szólani, nevezetet, mely mindenre illjék, alig találunk ezen kívül: «emberek». Tehát őrizzünk meg egy nevezetet, melyen a haza minden fiaihoz szólhassunk, mely nevezet műveltségre mutasson, mely alá mágnások, nemesek, szóval a nemzetnek minden osztályai foglaltassanak, s ilyen nevezet e szó: «*polgár*». Zavart okoz a fogalmakban, ha mindenki nevezheti magát a haza polgárának, de a városokban már e nevezettel nem mindenki élhet, úgyhogy ha valaki a 89. §. alá nem esik és polgárnak szólíttatik, azt magától el kell háritania éppen úgy, mintha nemesnek, papnak, királyi tanácsosnak szólíttatnék, és nem az. Közös pedig a polgár nevezet nem lesz, míg az rangképpen használtatik, míg az a városi lakosok bizonyos osztályának czíme leend. S ne felejtjük el, hogy az ilyen névbeli különböztetések örökösabb gátat állítanak fel az emberek s osztályok közt, mint magok a kiváltságok s jogok. Például Franciaországban a nemesség kiváltságai elenyésztek, de a nemesi cím most is használtatik, sőt ujak vétetnek föl.

Abban, hogy ez közlakos, amaz polgár, van valami ingerlő, mintha azt mondanák: ez közlegény, amaz káplár; s emlékezteti az embert azon korra, midőn a «jobbágy» és «úr» nevezet kezdett használtatni. S nem lesz-e különös, hogy ki képességét elvesztí, az magát

többé polgárnak nem mondhatja azért, mert például értéke 1000 forint-ról 900-ra süllyedt? Ellenben, ha valaki megszűnően választópolgár lenni, marad egyszerű polgár, abban nincs semmi szégyenítő. Ez észrevétel igen fontos azért, mert, a mint a nemzet tagjait elkülönző osztályok s nevek múlnak, magok a nemzet tagjai a szerint fornak mindinkább együvé. Franciaországban a címek egyszerűsítése, s az, hogy az egyszerű «monsieur» megszólítás általános lön, a néposztályok egymáshoz közelebbhozzatalára s összetestvérülésére többet tett, mint tehettek kötetei a törvényeknek. A humanitás, az embernek tiszteletben tartása kívánja ama kifejezések fölcserélését. Engedjük meg, hogy polgárnak magát érezhesse is, nevezhesse is minden ember az országban; mert félő, hogy a ki magát annak nem nevezheti, majd annak magát érezni sem fogja. Nincs e változtatásban semmi politikai czél; a szegényebbek nem politikai jogokat, csak egy tisztességes nevet nyernek ez által, mert nem nevezhetni magát polgárnak, oly lealázó érzést szül a kebelben; de az nem, ha magát választó polgárnak mondhatja. E változtatás eszméje már a kerületi első tárgyaláskor megpendült, de akkor nem volt oly szükséges, mivel, miután minden polgár lehetett az előbbi szerkezet szerint polgár, kinek bármi birtozkodskája volt, a közlakosok sorába csak a cselédek s efélék jutottak volna, ellenben most 200, 600, 1000 pengőforint érték kívántatik meg, és így forintoktól s fillérektől függne, ki élhessen a «polgár» tisztes nevezettel.

Ezek azon okok, miknél fogva a törvényhozás, ha humanus akar lenni, a polgár nevezetet nem tagadhatja meg senkitől, erre joga nincs. Attól, hogy ki legyen *választó*, nincs eltöltve senki; ez mindenkinek szorgalmától s erejétől függ.

Ezen indítvány általános tetszésre talált, s az említett «közlakos» név mindenütt «polgár», a «polgár» pedig «választó» névvel fog fölcseréltetni a szerkezetben.

Másik nevezetes kérdés volt az őrsereget illető, melyről intézkedést a Főrendek e munkálatból kihagyatni kívánják. A *kerületi jegyző, Szentkirályi*, reá állott erre, minthogy a polgári képesség körüli elvek változásával nem látá többé szükségét, hogy azok, kik a régi 89-ik §. szerint polgárok lehettek volna, az őrseregheni szolgálatra kényszerítés mellékes módja által kirekesztessenek. Most már a vagyonosság elve vétetvén föl, ily mellékes kirekesztési módra nincs többé szükség; azért az őrseregrőlí rendelkezés, mely a választmányi javaslatba főképp ez okból tétetett be, kimaradhat.

A többség azonban a városi őrsereget magasabb szempontból

fogván fel, különösen *egy megyei követ* eleven színekkel festvén annak fontosságát a zsoldos katonaság ellenében, mely a rendfenntartási kötelességen oly könnyen túlmegy és katonai zsarnokságra, önkény eszközévé fajul, — megtartatott az őrseregrőli rendelkezés, és mindazon szakaszok, melyek ezen eszmével kapcsolatban vannak.

Fontos változás történt a 123. s 124. §-okat illetőleg, melyek szerint a polgári képességről a kisgyűlés és felebbvitel útján az esküdt-szék ítél, s melyeket a Főrendek ezúttal is elleneznek.

Szemere (Borsod megye követe) előadván, mint megye ezen biráskodás Francia- és Angolországban, nálunk, ha már az esküdt-széktől el kell állani, nem a közbírákra, hanem a városi közgyűlésre kívánta a polgári képesség megítélését bízni. Az alkotmányos külföldön bírák ítélnék arról, de ezen bírák örökösök, s elmozdíthatlanok; az igazságos s részrehajlatlan ítéletnek minden biztosítékai, nyilvánosság, szóbeli eljárás, szabad sajtó, teljes mértékben megvannak, s ezért a bírák ellen nincs panasz; holott nálunk, akár választástól s így a párttól, akár kinevezéstől s így kormánytól függjön a bíró, benne ily kérdésekre nézve teljes bizodalom nem lehet. Ítéljen tehát nem a bíró, hanem végképp s felebbvitel nélkül azon polgárok közgyűlése, kik közzé a panaszló belépni akar.

A már többször megvitatott tárgy azonnal szavazás alá bocsátatván, 26 megye többsége 20 ellen (három nem szavazván) eldönté az esküdtszéket, azaz: a régi szerkezetet, s elfogadta Borsod megye indítványa szerint a közgyűlés biráskodását. Az esküdtszéket fenntartó, kevesebbségben maradt 20 megye következő: Arad, Bereg, Csanád, Csongrád, Gömör, Heves, Hont, Máramaros, Nógrád, Pozsega, Pozsony, Somogy, Sopron, Szatmár, Temes, Torna, Torontál, Trencsén, Vas, Verőcze.

A 143. §-nál előforduló azon kérdés: vajjon a képviselők, a Főrendek javaslata szerint, csupán a polgárok közzül választassanak-e, vagy a korlátlan bizodalom teljes szabadságával? szótöbbséggel úgy döntetett el, hogy maradjon az eddigi szerkezet. A kevesebbségben maradt 19 megye, mely a főrendi javaslatot elfogadá, következő: Árva, Baranya, Fehér, Győr, Krassó, Liptó, Máramaros, Mosony, Nógrád, Nyitra, Pozsega, Sáros, Szepes, Szerém, Somogy, Turóc, Veszprém, Verőcze, Zemplén.

A képviselőket illetőleg (143—153-ik §§.) szinte tetemes közeledés történt. Ekorig a képviselők két tulajdont viselvén, úgymint választóit és tanácskozóit, azért nem lehete számukat megkevesbiteni, mivel választók valának; választást pedig igen kis számra bízni nem taná-

csos, — noha más részről éreztetett az anomalia, miszerint oly nagy testülettel (p. o. Pesten 1200 képviselő!) tanácskozni bajos lesz. Most már, a borsodi indítvány szerint, az egyenes választás elve fogadtatván el, miután a képviselők nem lesznek választók, hanem csak tanácskozók, számukat minden veszély nélkül le lehet szállítani.

Ezért *Szemere (Borsod megye követe)* ázt indítványozá, hogy oly városokban, melyeknek lakói száma meg nem haladja az 1500-at, legyen 30 képviselő, ezentúl 30 ezerig minden 1000 után 10; 30 ezeren túl pedig a végtelenig minden 1000 után 2; miszerint lenne Pesten, 80,000 lakost véve föl, 415 képviselő.

Ezen indítvány némi módosítással, hogy t. i. a kis városokban legalább 60 képviselő legyen, elfogadtatott; föltétlenül köttetvén ki, hogy a polgárok egyenes választást gyakoroljanak, s a képviselők csupán tanácskozó testület legyenek, mit ha a Főrendek el nem fogadnának, a Rendek azonnal visszatérnek a képviselők előbbi számára. A kis városokat illető módosítás, hogy t. i. az 1500-at meg nem haladó lakosszámmal bíró városok legalább 60 képviselőt válasszának, azért látszott szükségesnek, mert különben némely kis város állapotja e tekintetben rosszabb lenne a mostaninál.

A 146. §. b) pontja, miszerint fizetéses közhivatalnokok képviselők nem lehetnek, ezúttal is megtartatott. A c) pontnál, mely a papokat s katonákat kizárta, de melytől a papokra nézve a Rendek elállottak, megemlíti a *kerületi jegyző, Szentkirályi*, hogy a papok világos említése kihagyatott ugyan, mivel ebben magokra nézve valamely dísztelenséget láttak, de ez nem azt teszi, hogy a papok most már képviselők lehetnének, mert ők a b) pont alá, a köztisztviselők közé tartoznak, és így ezentúl is kizárva maradnak. — A többség azonban más értelmet ada a minapi határozatnak, s a papoknak minden reservata nélkül megadá a képviselői képességet.

Végre a 213. §-nál a főfelügyelő több ízben bőven megvitattott s a városi követek által szénvedélyesen ellenzett kérdése fordult elő. *Kubinyi (Nógrád megye követe)* roszalá ezen idegen elem behozatalát, a sinecurákat szaporítani nem akará; rajzoló a főispáni hatalom káros befolyását a megyékben, melyek pedig már a kifejlett önállás és függetlenség jó magas fokán állanak, s még sokkal rosszabb következéseket várt a főfelügyelői befolyástól a városi életre, hol még politikai fejlettség éppen nem létezik, s megjegyzé, hogy éppen a méltóságos Főrendek, kik egyébiránt nagyon is szeretnek a privilegiumokra hivatkozni, ezen kérdésnél teljesen elmellőzik a városok privilegiumait, mert ezúttal más érdek úgy kívánja.

Több városi követ, hivatkozva azon okokra, melyeket Besztercze-követe már ismételve bőven előadott, kijelenté, hogy nincs politikai eszme, melytől a városokban annyira irtóznának, mint a főfelügyelő eszméje.

Szavazásra kerülván a kérdés, 31 megye többsége 17 ellen megtartá az eddigi szerkezetet, s elveté a felügyelőket. A főrendi javaslatot, vagyis felügyelőket pártoló megyék ezek: Árva, Baranya, Békés, Esztergom, Fehér, Győr, Hont, Liptó, Mosony, Pozsega, Sáros, Somogy, Szepes, Szerém, Szabolcs, Turóc és Veszprém.

Szavazás közben erőteljes nyilatkozások történtek a tárgy mellett s ellen. *Zsedényi (Szepes megye követe)* Nógrád megye követének felelve, a polgárok becsületét s szilárd jellemét vélte legyaláztatni az által, ha róluk föltétetik, hogy függetlenségöket egy felügyelő ellenében fenntartani nem tudják. Nem sinecurák — úgymond — ezen királyi főfelügyelők, hanem azt eszközlik, hogy a városi tisztviselők ne legyenek sinecurák, hogy ezeknek durva visszaélései megszűnjenek, hogy zsarnokságuk, mely alatt most nyög a városi nép, lehetetlen legyen, hogy rövid idő alatt házakat ne építsenek stb. Most ezen visszaélések gátolására csak a hosszú és sokszor sikertelen dicasterialis s királyi biztossági út van szokásban. Az állandó főfelügyelő kapcsol lesz a városok s végrehajtó hatalom közt s rögtön orvosolja a visszaéléseket. Végre e szónok nem a *polgárok*, hanem a *tisztviselők* s választott polgári zárt *testületek* antipathiájának tulajdonítá az ellenszegülést, mely a főfelügyelők eszméje ellen a városokban nyilatkozik.

Szombathelyi (Békés megye követe), ki ezúttal szinte a főrendi javaslat mellett nyilatkozott, csodálkozását fejezé ki, hogy a városok a választók számát minél alább akarják szállítani, most pedig a főfelügyelőt is annyira ellenzik. Ez azt mutatja, hogy Szepes követének gyanúja alapos és a városi tanácsok, alsó s felső ellenőrséget kikerülni akarván, előbbi zsarnokságuk fenntartásán dolgoznak. A városoknak a megyeinél szabadabb alkotmányt adni, s monarchiai országban a főfelügyelést kirekeszteni akarni, hiú álom. Szónok tehát akar felügyelőt, de nem olyat, minőt a Főrendek javaslanak, hanem korlátoltat, ki hivatalos orgánja legyen a végrehajtó hatalomnak administratív tekintetben, de politikailag semmi.

Somssich sajnálja, hogy a Tábla e szavazás által ismét oly térre teszi magát, honnét a majdan szükségessé leendő visszalépés bajba s pirulásba kerül. Monarchicus országban állandó auctoritás nélkül akarni kormányozni, csupa képtelenség; a főfelügyelő eszméje

tehát helyes és elkerülhetlen, bár nem oly alakban, mint a Főrendek javasolják, hanem kellőleg korlátolva. Ez föltétele az egyenes válasznak, melytől ő, mint Somogy megye követe, soha el nem áll. Törvényes, de korlátolt befolyást kell engedni a kormánynak, ha azt a lehetlenség terére szorítani s törvénytelen eszközökkel élesre kényszeríteni nem akarjuk; ha azt nem akarjuk, hogy titkos rendőrség által kormányozzon.

Zsoldos (Veszprém megye követe) megjegyzi, hogy a francia rendszer eféle kormány által kinevezett tisztviselőket, kik a központi kormány és municipiumok közt kapocsul szolgálnak, szinte szükségesnek tart; pedig a francia szabadsággal még egy kis időre beérhetjük mi is. Hogy a dolog *szokatlan*, ez nem argumentum, mert hiszen elég *megszokott* dolog nálunk a rendetlenség, de azt talán csak még sem akarjuk fenntartani? A városok ifjult szelleme nem fog egyes nyomorult ember vasvesszeje alá igáztatni; ha pedig ez megtörténik, úgy nem érdemlik a szabadságot.

Ezek ellenében a főfelügyelők ellenzői s ezek közt *Vukovics (Temes megye követe)* mind csak a főispánok s királyi biztosok visszaéléseit s törvénytelen eljárását emlegeték, s a fejletlen városi életet ily veszélynek kitenni nem akarák; a hivatalosztás általi megvesztegetésnek új csatornákat nyitni nem akartak; arra, hogy a tisztviselők eddigi visszaélései megszűnjenek, elegendőnek hitték a szabad választást s a közgyűlés ellenőrségét. Hivatkoztak más országok szabad városainak példájára, hol szinte nincs kormányi felügyelő, kiben, főleg ha a Főrendek javaslata szerint jönne létre, nyugót, spanyol inquisitiót, zsarnok botot láttak; a főispánok példájából mutogatták, hogy a főfelügyelők nemesak administratív körben maradnak, hanem hatalmukat politikai czélok kivitelére is fordítandják.

Majd mások, jelesen *Ráday (Pest megye követe)* Franciaország rendszerében éppen a centralisatiót s tulságos kormány befolyást mondák azon árnyoldainak, melyet elsajátítani nem kell. Egyébiránt azon ország példáját reánk nem is vélik alkalmazhatónak, mert ott szabad sajtó, nyilvánosság, nemzeti őrség van, nálunk pedig semmi eféle garanciái a szabadságnak. Korholák Szepes követét, hogy a zsidóügyben annyira hivatkozott a városok antipathiájára, s azt használta a zsidók polgárosítása ellen főokul, most pedig semmi tekintetbe nem akarja venni ezen antipathiát a főfelügyelők ellen. Csalódásnak mondák azt hinni, hogy ha főfelügyelők lesznek, a királyi biztosságok megszűnnek; ezek akkor is megmaradnak s még szűkebbek lesznek, mint most.

Szombathelyi (Békés megye követe) ezekre válaszlólag, nem a főispáni hivatal természetének tulajdonítá a főispáni visszaéléseket, hanem annak, hogy e hivatal a katonai erőszak korából származott rég s e jellemét némileg maig fenntartotta. Nem így a most felállítandó főfelügyelői hivatal, melyet kellőképp korlátozni lehet.

A szavazás eredménye már fölebb közöltetett. A városi ügy kerületi átnézése után ugyanez, s a vallásügy fog országos ülésekben tárgyalatni.

Június 9-én szünet.

212. Kerületi ülés.

1844 június 10-én.

Elnökök: Pongrácz (Trencsén), Mihályi (Máramaros). *Jegyző:* Szentkirályi. *Naplóvivő:* Eischl.

Tárgy: A városok rendezésére tett főrendi módosítások feletti vita befejezése. — A vallás tárgyában 1844 márczius 25-én kelt kegyelmes királyi leiratra szerkesztett felírás.

Folytatott s bevégeztetett a városok rendezése tárgyában második főrendi üzenet átnézése. A nevezetes, lényeges pontokra nézve mindenütt megmaradtak a Rendek előbbi nézeteiknél. Legtöbb szóra adott alkalmat a 157. §. után javasolt új §., miszerint, ha a tanács oly tárgyokban, mik a közgyűlésnek vannak fenntartva, eldöntő határozatot akarna hozni, a jelenlevő képviselők kötelesek a határozat hozatalát vetőjük által meggátolni, mely esetben a legközelebbi közgyűlés ítél ezen vető helyessége fölött; azonban a rendelkezés csakugyan megmaradt.

Szavazás a 310. §-ra történt, az állandó biztosságok nyilvánosságát illetőleg: A nyilvánosság s így a rendi szerkezet mellett volt, kivén 9 megyét, (Árva, Fehér, Esztergom, Gömör, Pozsega, Szepes, Szerém, Turóc, Ugocsa) valamennyi többi megye.

Elfogadtatott a főrendi javaslat a 249. §., különösen ennek a) pontjára nézve, miszerint az utasításadás a városokban nem kötelezőleg, hanem csak engedőleg állapíttatik meg; továbbá a 378. §-ban hat hét helyett három hónap határidő, mely alatt a Helytartótanács

a számadások iránti válaszrendeletét kiadni tartozik; végre némely csekélyebb jelentésű változtatások a bíráskodást illetőleg.

A városi tárgy bevégeztével a *vallás tárgyában 1844. évi márczius 25-éről érkezett kegyelmes királyi válaszra készült üzenet s felírási javaslat* hitelesítettett.

Vége nyilvánosan megemlítették *Klauzál* által azon borzasztó s mindnyájunk kebelét lázas fájdalommal keresztül rázó esemény, melyet ekkorig, bár nehéz gyanuk keringének iránta már néhány nap óta, örömet titkolni akaránk magunk előtt is; t. i. hogy *Orosz Elek, Ung megye érdemes fiatal követe*, ki mintegy három hét óta Pozsonyból eltűnt, önszállásán saját huszárja s ennek bűntársa által kegyetlenül megfojtatott, s a Dunába vettetett. A gyanu nyomán befogott gonosztevő már mindent kivallott. E szomorú s kebelrázó esemény folytán a kerületi elnökségnek meghagyatott, hogy a Tábla országos elnökét szólítsa fel a nyomozások eredményének a Táblávali közlésére.

213. Kerületi ülés.

1844 június 11-én.

Elnökök: Mihályi (Mármaros), Pongrácz (Trencsén). *Jegyzők:* Szentkirályi, Palóczy. *Naplóvivő:* Eischl.

Tárgy: Országos ülés elé kerülő izenetek és felírások felolvasása. — A sérelmek és kívánatok 2. osztálya.

A kerületi elnökség jelenté, hogy *Orosz Elek ungi követ* szerencsétlen halálának, s az azt illető körülményeknek vizsgálata teljes folyamatban van, s a befogott egyik gyilkos (saját legénye) már mindent kivallott.

A Tábla ősz jegyzője, *Palóczy*, néhány érzékeny parentáló szót monda a szerencsétlen ifjú követ felett, kit a boszúálló gonoszság élte legszebb tavaszkorában, s a boldog vőlegénység rózsás reményei közt, áldozott a kegyetlen halálnak. Kijelenté a Tábla őszinte fájdalmát az elvesztett barát s követtárs felett, s ujólag megkéretni indítványozá a Tábla nagyméltóságú elnökét, hogy ha az új Abel Dunába vetett holtteste megtaláltatik, ez a Táblának azonnal hírül

adassék, valamint az ellenkező is; hogy a Tábla mindenesetre azt tehesse, mit a barátság és részvét szent kötelessége parancsol.

Kubinyi pedig aláírási ív megnyitását indítványozá, hogy a megszökött másik gyilkos fejére s a holttest feltalálójának jutalmat lehessen kitűzni.

Szentkirályi kerületi jegyző olvasá: 1. második izenetét a Karok és Rendeknek az unitariusok állapotjában; 2. ugyanazok izenetét a görög nem egyesült vallásúak iránt; 3. második izenetét a vallásbeli közönséges súlyok és nehézségek tárgyában; 4. második izenetét a vegyes házasságok tárgyában; 5. Turopolya rendezése tárgyában készült izenetet, felirási és törvényjavaslatot. — Mindezek, csekély szóbeli változtatásokkal helybenhagyatván, másnapra országos ülés tartása rendeltetett, hol mindenekelőtt a vallásos tárgyak felvételssenek.

Ezután *Palóczy kerületi jegyző* által a sérelmek és kívánatok II. Osztálya vétetett elő, melyben egyes vármegyéknek felterjesztendő sérelmei és kívánatai foglaltatnak. Ma 12 szám végeztetett el, úgymint:

1. Arad megye azon panasza, miszerint a magyar királyi udvari cancellária a Névery Sándor és Török nemzetség közt támadt határkérdést az alispáni eljárástól elvonván, kamarai bíróság elébe utasította. Maradt a választmány véleménye, miszerint ez esetet sérelemképp fölterjesztendőnek véli.

2. Zemplén azon kívánsága, hogy az egyszer megvizsgált számadások ellenkezőleg a Helytartótanács rendeletével, mely a feloldó leveleket csak a szokott óvás mellett engedi kiadatni, többé kérdés alá ne jöhessenek. Fölterjesztetik.

3., 4., 5. és 6. Veszprém, Liptó, Heves és Hont megyék panaszos előterjesztései a magyar királyi udvari cancelláriának sommás osztály és örökösödési esetekben gyakorolt ítélet megsemmisítése ellen. Szinte fölterjesztetnek.

7. Zemplén megye sérelme az alispáni hivatal választását biztosító törvényeknek a főkormányzói helyettes általi meg nem tartását s a tisztújítási kihágások vizsgálatára küldött királyi biztos törvényellenes eljárását illetőleg. A választmány véleménye oda megy ki, hogy a multa nézve történt sérelem az azóta tartott rendes tisztújítás s a királyi biztos halála által megszüntnek tekintetvén, jövődre pedig a megyei kihágások tárgyában alkotandó törvényektől minden jót lehetvén remélni, ezúttal elegendő, ha Ő Felsége az 1805: 5. törvényeziknek szoros megtartására kéretik. Elfogadtatott.

8. Komárom panasza bizonyos kórházalapítványi adóssági pernek a magyar királyi udvari cancellária általi felkivántatása és maig is le nem küldetése iránt. Már 1840-ben is fölterjesztetett. A választmány fölterjesztést véleményez. Elfogadtatik.

9. Bereg panasza Bartóffy András örökösei ügyében a tilalomzárt a javak jövedelmére is kiterjesztetni rendelő cancelláriai parancs ellen. Fölterjesztetik.

10. Sáros panasza a Helytartótanács azon intézvénye ellen, miszerint a pest-eperjesi gyorskocsi-társaság lepecsételt levelek szállításától eltiltatott.

11. Temesnek ismeretes szinerszegi sérelme a katonai kicsapongásokat, különösen herczeg Nassau Mórictot illetőleg. Ezen véres és kebellázasztó sérelem, mely Temes megye felszólítására számos megye által is pártoltatik, s a hirlapokból országszerte tudva van, külön felírás mellett fog a többiektől elválasztva, fölterjesztetni. *Egy megyei követ* a megyék közönséges sérelmei közzé, az első osztályba kíváná e sérelmet soroltatni, minthogy azt nemcsak Temes, hanem sok más megye is egyetértőleg sürgeti. *Más követ* általában szükségtelennek látá, hogy a sérelmeknél, miket a megyék többsége magáévá tesz, a beadó megyék neve kitéssék.

Mindezen indítványt fölöslegessé tette *Beöthy (Bihar megye követe)* felszólalása, hogy e fontos eset külön fölírásban terjesztessék föl. Annál nagyobb figyelmet érdemel e sérelem — úgymond a követ — mert a katonai kicsapongások évről-évre szaporodnak, s alig van megye, hol a katonaság az önkény legdurvább nemeit ne követné el.

12. Nyitra megye sérelme, Chrenóczy Istvánnak a Borsiczky örökösök elleni zálogváltó perében közbejött törvénytelen magyar királyi udvari cancelláriai rendeletek által. Fölterjesztetett.

214. Kerületi ülés.

1844 június 12-én.

Enkök, naplóvivő mint tegnap. *Jegyző*: Szentkirályi Móricz.

Tárgy: A XVI szepesi város, Fiume, Buccari rendezése iránti izenetek. — Panaszok az országgyűlési őrnökök ellen.

Szentkirályi jegyző hitelesítés végett felolvasá a XVI szepességi város, Buccari és Fiume rendezését illető izenetet; továbbá a Fiume és Buccari kerületek belszerkezetéről s országgyűlési szavazatjogáról készült törvényben tett változtatások szerkezetét; végre a megyei tanácskozások szabályozásáról szóló törvényjavaslat 53. §-a végéhez járuló szerkezetet a tisztújítási kihágások bíróságáról.

Ugyanazon *kerületi jegyző, Szentkirályi* benyújtá a Jászkunok folyamodását a kerület rendezésének minélelőbbi életbeléptetése iránt; s panaszát terjeszté elő a dictaturára jární köteles országgyűlési őrnökök hanyagsága ellen, kiknek zajgása, s tettleges korán eloszlása miatt a városok szerkezetét illető izenet mostanig le nem irathatott, megnevezvén a lármát s rendetlenséget okozó, kötelességről felejtkezett mauvais sujét-eket a jászkun kerületi, gömöri és hevesmegyei őrnök urak személyében.

Általános nem tetszést okozván az őrnökök ily helytelen magaviselete, mely által az országos ügyek gyors folyama hátráltatik, s a közjó gátoltatik, *Beöthy* indítványára választmány rendeltetett, mely e rendetlen hadat kellőképp rendbeszedje és szabályozza. E választmányhoz minden kerületből egy, tehát a megyékből négy, a városokból egy, a kerületekből szinte egy követ fog választatni. Egerszermind *Klauzál* indítványára kijelentetik, hogy az illető követ uraktól, kiknek őrnökai a garázdaságot elkövették, elvárja a Tábla, hogy a szükséges fenytéket el nem mulasztják, s az ifjúság is felszólltatott, hogy saját becsülete s a közjó érdekében vegye önerejével elejét az eféle rendetlenségnek.

CLVIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 június 12-én, délelőtt 11 órakor.

Tárgy: Elnöki jelentés Orosz Elek Ung vármegye követének meggyilkolásáról. — A megyei választások és tanácskozások szabályozásáról szóló törvényjavaslat 56. §-ra tett módosítás. — Izenet és törvényjavaslat a vallás tárgyában 1844 márczius 24-én kelt királyi leiratra.

A *kerületi elnökség* bemutatá a következő izeneteket, fölírás és törvényjavaslatokat: 1. az izenetet és felirási javaslatot a vallás tárgyában az 1844. évi márczius 25-ről érkezett kegy. királyi válszra; 2. 2-ik izenetet a vegyes házasságok ügyében; 3. 2-ik izenetet a vallásbeli közönséges súlyok és nehézségek tárgyában; 4. izenetet a görög nem egyesült vallásúak ügyében; 5. szinte az unitariusoka illetőleg; 6. izenetet, felirási és törvényjavaslatot a túrmezei kerület belrendezése tárgyában; 7. a szepességi XVI város; 8. Fiume és Buccari kerületek rendezését illető izenet és törvényjavaslat; 9. a szabad községeket illető izenet s törvényjavaslatot; végre 10. a megyei tanácskozások s a választások szabályozásáról szóló munka 56. §-ának módosított szerkezetét. (O. I. 144. sz.)

Elnök ő nagyméltósága, mielőtt a napirenden levő tárgyakat tanácskozásra tűzné, a mély megilletődés érzelemdús hangján terjeszté elő *Orosz Elek* ungi követ borzasztó haláláról hivatalos jelentését, miszerint t. i. a város kapitánya június 8-án délelőtt ő Excellentiájával tudatá, hogy egy halászlegény által véres foltokkal mocskos ruhadarabok hozattak hozzá Orosz Elek első névbetűivel. Ezen s más jelenségek által a gyanú a megöletettnek hajdújára nehezédvén, ez azonnal elfogatott, s miután a bűnjelek fölvétettek, s a hely színe megvizsgáltatott, iszonyú bűnét a bűnjelekkel összehangzólag be is vallotta. Ő excellentiája úgy a megyei, mint városi hatóságot azonnal fölszólította a szükséges lépések megtételére, s látván, hogy a salvus conductus legborzasztóbb megsértése forog szőnyegen, s e tekintetben a királyi tábla levén törvényes bíróság, azonnal vizs-

gáló választmányt nevezett ki a Tábla tagjai közül, kik jelenleg is e dologban fáradoznak.

Az elfogott hajdu vallomása szerint május 21. s 22-ike közti éjszakán Toronyi István soproni eredetű csavargó cseléd segedelmével ment végbe a borzasztó gyilkosság. A szerencsétlen álmában folytatott meg, s néhány pereznyi kínlás után kimult. Holtteste a katonai laktanya zárt kapuja irányában, közel a hidhoz vettetett éj idején a Duna hullámaiba. A megszökött bűntárs azonnal üldözőbe vétetett, biztos küldetett Sopronba elfogatására, személyleirása megküldetett minden, nemcsak hazai, hanem egész birodalmi hatóságoknak, kormányzéknek s ezrednek. Ekkorig ugyan nincs még befogva, de reményleni lehet, hogy kevés idő múlva kézre kerül. A holttest fölkeresése végett szinte megtétettek a szükséges rendelkezések, hogy annak az illető tisztetség s temetés megadathassék; nyolcz halászegény folyvást kémleli a Duna medrét, sőt a buvárharang fölhoztatására is ki van adva a legfelsőbb parancs. E szomorú adatok előterjesztése után egy komoly szót tartott még ő nagyméltósága szükségesnek a Rendekhez intézni.

A szolgálatban levő legénység, hajduk, huszárok az erkölcsi romlottság iszonyú fokán állanak; a befogott bűnös is csak 22 éves, egyszerű pór fiú volt s magát előbb igen jól viselte, míg az országgyűlésen rossz társaságba, s ezáltal játékba, kicsapongásba, tolvajságba süllyedvén, végre gyilkossá lett. Egyik főoka ennek a dologtalanság, mert a henyélés minden rossznak párnája. A munkátlan naplopók összejönnek egymást rontani, s rosszra tanítani. E néposztály érdeke, de ezenfelül a gazdák bátorléte is megkívánja tehát, hogy ezen emberekre gondos vigyázat fordítassék. Sok szolgálaton kívüli kóbor van Pozsonyban, ki a *salvus conductus* ürügye s védelme alatt hetekig az országgyűlési tagok szállásain lakik s élődik, és a cselédeket csábítja, elrontja, mint a megszökött Toronyi. Ez okból rendelkezések fognak tétetni legfelsőbb helyről, hogy a város az ilyen gazdátlan kóborlóktól megtisztíttassék s az éjjeli csavargók befogásának; de másrésről a gazdáknak is ügyelni kell, hogy cselédek rossz társaságba ne menjenek, s éjenként a házat el ne hagyják.

Erre válaszul a Tábla ősz kerületi jegyzője: *Palóczy* érzékeny szavakat emelt Ung jeles fiatal követének gyászos sorsa fölött. Villámcsattanás hangjaként rázta fel a Tábla figyelmét a rémes esemény — úgymond — s növelte fájdalmát azon körülmény, hogy nem az emberi halandóság törvényei szerint kelle elhűnynia, hanem elsáppasztó, hajborzasztó gonoszszágnak esni áldo-

zatul, milyennek csak azon pokol örül, melynek kebelébe fognak a gonosz gyilkosok rövid időn taszítottatni. Nem volt ápoló kéz, mely a szerencsétlennel végpillanatait megédesítette volna, s a Duna hűs mélységéből kiált fel egekbe az ártatlan Ábelnek vére, kinek jeles műveltsége, szilárd jelleme feledhetlen marad társainál. Ő olyan volt, ki nem látszani, hanem tenni szeretett. Ezután köszönetet monda elnök Ő méltóságának s a város érdemes kapitányának nemes fáradozásaiért; reményét fejezi ki, hogy a királyi tábla mindent egész buzgalommal el fog követni, mit törvény s igazság parancsol; és megkérte O nagyméltóságát a Tábla nevében, hogy ezentúl is méltóztassék e Táblát mindenről, különösen pedig a holttest feltalálásáról tudósítani, hogy az utolsó tisztesség megtétethessék.

Ezután jelenté Ő nagyméltósága, hogy a királyi tábla Gömör és Kraszna megyéket országgyűlésre meg nem jelenésökért már elmarasztalá; mire nézve *Nagy Károly* (Gömör megye követe) néhány, megyéjét mentő szót emelt, hogy azt a közvéleményben igazolja. Gömör megye ugyanis a követválasztásról rendelkezett, de annak végrehajtásában ármány által gátoltatott; mihelyt azonban lehetséges lön, követet azonnal küldött, törvény elleni engedetlenséget tehát semmivel sem tanúsított. Azon törvények, miknél fogva a királyi Tábla e megyéket elmarasztalta, életben sohasem voltak; azok leginkább főpapok és mágnásokról szólnak, kik ha elmaradnak is, idéztetni s marasztaltatni nem igen szoktak. Ily határozatlan törvény csak az önkénynek ad fegyvert kezébe, s ha helyébe jobb, czélszerűbb és határozottabb nem hozatik, a Corpus Juris anomáliáinak tömkelegéből igen könnyű lesz fegyvert keresnie. Ezért szóló követ legközelebb törvényt fog indítványozni e tárgyat illetőleg.

A bemutatott kerületi munkálatok közül ma felolvastattak s elfogadtattak: 1. A megyei munkálat 53. §-ának változtatása, miszerint az őrszék helyébe a megyei közgyűlés rendeltetik verificáló bíróságul. (O. I. 144. sz. a.) A szerkezet következő:

«És azon bíróság, mely a tisztújítási kihágások felett bíraskodik, bíraskodni fog a követválasztási kihágások felett is; de a követ visszahívását, mint büntetést ki nem mondhatja, hanem e felett egyenesen a választók összes gyülekezete, mely a bíróság által hozandott marasztaló ítélet esetében összehívandó lesz, fog határozni.»

Klauzál Gábor (Csongrád megye követe), ki a kerületi határozat ellenében az országgyűlési verificatiót indítványozta, következőleg támogatta kevesebbségben maradt indítványát. Ő nagyméltóságának szomorú jelentése után (Orosz Elek halálát illetőleg) nem

érzem magam oly állapotban, hogy e fontos tárgyhöz kimerítőleg szólhassak; bátor vagyok mégis megkérni a tekintetes Rendeket, hogy más alkotmányos nemzetek példájára, a követválasztási visszaélések eseteiben, a képviseleti Táblát jelöljék ki bíróságnak. Valamint más alkotmányos nemzeteknél, úgy nálunk is kétségkívül csak a követi Tábla ítélhet helyesen e fontos kérdésekben, nem pedig azon törvényhatóság, melyben vesztegetés, vagy más kihágás által a választást szabályozó törvények megsértettek. Ha úgyanis a megvesztegetett többség megválasztá képviselőjét, előre láthatni, hogy ezen többség a következő gyűlésen, melyen a megvesztegetés kérdése tárgyalás alá kerül, a megvesztegetéssel vádolt követet felfogja menteni, s önválasztását meg nem semmisíti. Alkotmányos életünk megóvása mulaszthatlan kötelességünké teszi, hogy szabadságunk legfőbb biztosítéka, az országgyűlési követek szabad választása, a kormány befolyásától menten tartassék, ez pedig csak úgy lehetséges, ha a képviseleti Tábla, már akár összesen, akár választmánya által bíraskodandik az ily kihágások felett. Ha ez el nem fogadtatik, tartok tőle, hogy a kormány a maga felügyelési jogát oda fogja magyarázni, hova az törvényeink értelmében nem magyarázható.

Láttuk, hogy Pest megyének az 1839/40. országgyűlésre törvényesen elválasztott követe világos törvény ellenére tettleg megakadályoztatott a feljövételben s ha a kormány ezt még a legújabb időben is képes volt elkövetni, minden módon vigyázni kell, hogy elmagyarázott felügyelési jogánál fogva a választásba ne avatkozzék.

És éppen ezért szükséges, hogy a képviseleti Tábla jogai közzé tartozzék kimondhatni azt: érvényes-e valamely követ választása, vagy nem? magában értetvén, hogy ezen, az érvényesség feletti ítélhetési, vagy megsemmisíthetési jog, semmi esetre sem zárja ki a törvényhatóság azon jogát, melylyel eddig ítelt, t. i., hogy a bizodalom megszüntével követét szabadon visszahívhassa.

Az indítvány pártolására 11, jelesen Veszprém, Bereg, Nógrád, Zala, Pest, Bihar, Trencsén, Gömör, Csanád, Békés, Arad követe szólalt fel. Az egyik, *Lónyay Menyhért* (Bereg megye követe), azon módosítással, hogy a követválasztás helyességének kérdése csak akkor kerüljön országgyűlési vitatás alá, ha a megyéből az összes választások egy negyed része járul kérelemmel az országgyűléshez, s ha a kérelem helytelensége kivilágosodnék. Az ez által okozott költségeket a kérelmet aláírók tartozzanak viselni.

A másik, *Beöthy Ödön* (Bihar megye követe), annál inkább csodálá, hogy a nemzet többsége át nem látja, miképp alig van kivá-

natosabb dolog az országgyűlési részrehajlatlan bíraskodásnál, minél messzebbre csapongnak hazánkban a választási visszaélések. Szomorúan kell bevallani, hogy egyik kihágás a másikat éri, de alig van egy-két példa, hogy eféle rakoncátlanság kivilágosodott s a bűnös illető büntetését elnyerte volna. Igyekezni kell tehát oda jutni, hogy a törvényhozó testület ne maradjon elmorzsolts s hatástalan rész hazánkban, hanem összpontosítva, s erősen álljon, mint egész haza törvényhozó testéhez illik, s a provinciálismus legalább minden tekintetben fenn ne álljon, úgy mint eddig. Első lépés pedig erre a csongrádi indítvány.

A harmadik, *Szombathelyi (Békés megye követe)*, azon hiedelmet czáfolá, mintha a csongrádi indítvány által a megyék autonómiája sértetnék, sőt éppen ezen autonomia kívánja meg, hogy a dolog eddigi állásában ne maradjon.

Nem arról van itt szó, hogy a megye eltudja-e itélni a kicsapongást, s helyre tudja-e hozni a hibát, ha akarja, hanem hogy külső befolyás által a municipiumok függetlensége ne veszélyeztessék, mint ekkor. Csongrád indítványának lényege abban áll, hogy a kormány beavatkozása tiltassék el a választásoktól, miáltal a megyék függetlensége könnyen veszélyeztetik. Tudjuk, hogy mit el nem követnek a kormányok más alkotmányos országokban is, hogy ez, vagy amaz legyen követ. Ha nálunk ily valami történik, csak úgy lesz megmentve a megyék függetlensége, ha a helytelenül történt választás megbírálása a Karok és Rendek Táblájára bízatik; mert lehetetlen föltenni, hogy a municipiumok összesége, az egyes municipiumok autonómiájának veszélyeztetésére valamit elkövessen.

Végre egy követ, *Török Gábor (Arad megye követe)*, kifejté, hogy még azokra nézve is, kik az őrszék mellett nyertek utasítást nagy különbség származott az új szerkezet által. Előbb ugyanis az őrszékek idegen megyei bírásokból állottak volna össze, miáltal el volt ismerve, hogy a forrongó, mozgalmas helybeli megye nem lehet hidegvérű s részrehajlatlan bíró; később azonban megváltozván ezen háttér, a megye saját kebléből választattak volna az őrszéki bírák, kik, minthogy magába a választásba is befolytak, részrehajlatlanok nem lehetnének.

Mások, jelesen *Olgyay Titusz (Pozsony megye követe)*, inkább visszatértek a kerületi választmány szerkezetéhez, t. i. az őrszékhez, mintsem a kerületi szerkezet, t. i. a közgyűlés bíraskodását elfogadták volna, mert ebben semmi nyereséget nem láttak, azokra bízván e szerkezet által a választás megítélése, kik a bűnt elkövet-

ték, kik meg voltak vesztegetve, vagy a kik vesztegettek. Ezek természetesen örökké azt fogják mondani, hogy érvényes a választás.

Rohonczy Ignác (Sopron megye követe) a kerületi szerkezetet inpractibilisnak s zavarra vezetőnek tartá, mert a csábítási vád alá került követ az örszék által büntetésre méltónak találathatik. Megtörténhetik azonban, hogy az örszéknek visszahívási hatalma nem lévén, a bűnösnek talált követ nem büntettetnék. Pedig károsabb törvény nem is lehet, mint a mely eféle ütközésekre ad alkalmat.

Majláth György (Baranya megye követe) szinte az örszék biráskodását óhajtja, mert az «in supposito» részrehajlatlan bírákból fog összeállíttatni; ha azonban ezt el nem érheti, inkább a közgyűlésre szavaz, mint az országgyűlésre, mert a képviselő Tábla tisztán törvényhozói testület lévén, közigazgatási s bírói functiókat nem vállalhat magára a hatóságok összezavarása nélkül; és úgy hiszi, hogy ha talán e mód által a korteskedések a megyékben megszűnnének, aligha más téren nem jelennének meg.

Azonban maradt a kerületi szerkezet, t. i. a közgyűlés biráskodása.

Ezután *Széll Imre*, nádori ítélőmester, felolvasta a Karok és Rendek izenetét és felirási javaslatát a méltóságos Főrendekhez, a vallás tárgyában folyó évi márczius 25-én kelt kegyelmes királyi válasz iránt, melyek az országgyűlési Iratok közzé 145. sz. a) és b) alatt vannak fölvéve s a következők:

145. sz. a) *Izenete a t. Karoknak és Rendeknek a méltóságos Főrendekhez a vallás tárgyában f. 1844 évi márczius 25-én kelt kegyelmes királyi válasz iránt.*

A Karok és Rendek tanácskozás alá vevén a vallás dolgában a most folyó 1844. évi márczius 25-én kelt kegyelmes királyi választ, az abban javasolt intézkedést, kivált a vallásos viszonyok jelen állapotában olyannak találták, mely sem nem kielégítő, sem a vallás állapotában sikeresíttetni kívánt czélnek, úgymint a vallásos viszálykodások végképpeni megszüntetésének, meg nem felel; tekintve pedig a kegyelmes királyi válaszban önkívánataiknak is teljesen megfelelő elveket, azokat a már felterjesztett törvényjavaslatban látják legcélszerűbb módon alkalmazva.

Mindezeknél fogva tehát az említett törvényjavaslattól már csak azért sem állanak el, mivel a közmegegyezés terét bizonytalan eredményű tanácskozások által kockáztatni s így magát a bizonyos,

már kezeik között létező eredményt kétes jövőnek kitenni nem akarják.

Ezeknek nyilvánítása mellett tehát a méltóságos Főrendeket teljes bizodalommal felszólítják, hogy a mellékletben fekvő felirási javaslatot Ő Felsége elibe juttatni méltóztassanak.

145. sz. b) *Felirási javaslat a vallás tárgyában 1844 évi márczius {25-ről érkezett kegyelmes királyi válaszra.*

Felséges stb.

Ámbár Felségednek e f. évi márczius 25-én kelt kegyelmes királyi válaszából kitünő azon magas szándokát, hogy az ország különböző vallásbeli felekezetű polgárainak vallásbeli jogviszonyaik, azon elveknek, melyek már az 1843. évi július 5-én kelt kegyelmes királyi válaszban kimondattak, úgymint a lelkiismeret teljes szabadságának és a tökéletes viszonosságnak alapján, igazságosan és minden részre egyaránt megnyugtatólag elintéztessenek, nyíltan megemlítjük; kénytelenítettünk mégis őszintén kimondani, hogy valamint az 1843. évi július 5-én kelt kegyelmes királyi válaszban javasolt intézkedést a felállított elvekkel megegyeztetni képesek nem valánk, úgy kivált a vallásos viszonyok jelen állapotában a fentebb tisztelt utóbbi kegyelmes királyi válasz javaslatán sem nyughatunk meg; sőt azt olyannak találjuk, mely magában véve sem kielégítő, sem a kívánt czélnak meg nem felel; tekintve pedig a kegyelmes királyi válaszban foglalt elveket, azokat a már általunk felterjesztett törvényjavaslatban tovább is legezélszerűbben látjuk alkalmazva.

Nem kielégítő a kegyelmes királyi válaszban ajánlott intézkedés, mert ha minden határozott törvényt mellőzve, kirekesztőleg a szülők hatalmában álland a gyermekek vallásbeli nevelése felől egyezkedni, és ezek egymásközött vagy meg egyezni nem tudnának, vagy mielőtt megegyezhettek volna, akár mindketten, akár csak egy is közülök halál által mulnék ki: ez esetben a gyermekek vallásos nevelése iránt oly kétség maradna fenn, melyet a kegyelmes királyi válasz szerint alkotandó törvényből eloszlatni nem lehetne.

Nem tagadjuk mi, hogy a gyermekek vallásbeli neveléséről, valamint bizonyos esetekben határozottan törvény által intézkedni kell; ugyanazon nevelés feletti gondoskodást ismét más körülmények között lehet a szülőkre bízni; de úgy vélekedünk, hogy a törvényhozásnak, akár az egyik, akár a másik módot fogadja el, azt csak egész következetességben lehet alkalmaznia. Nem kielégítő tehát a kegyel-

mes királyi válaszban foglalt javaslat azért is, mert a szülők szabadságát, gyermekeik vallásos nevelése felől intézkedni, csupán a vegyes házasságban élő szülőkre szorítja, a nem vegyes házasságban élő szülőket pedig kirekeszti; s továbbá a kívánt célnak sem felel meg a kegyelmes királyi válaszban javasolt intézkedés, mert e cél egyéb nem lehet, mint az, hogy annyi keserűség és vizálgodás után, melyek e hazát a vallásos kérdések miatt háborították, valahára mindezen kérdések akként intéztessenek el, hogy a múltnak példái vétetvén tanúságul, hasonló vizálgodások többé ne támadhassanak.

Ha pedig meg fontoljuk a kegyelmes királyi válaszból alkotandó törvény lehető következményeit, azokat oly alakban látjuk magunk előtt, melyek bennünket a jövő iránt megnyugtadni nem képesek.

Ugyanis a szülők egyezkedései sem polgári közigazgatás által, sem a törvény útján fentarthatók nem lévén, már magukban véve is érvénytelen kötések, és oly pusztá ígérek, melyek kívált, ha valamely fél a meggyőződés és lelkiismeret közelíthetlen sánczai közé visszavonul, a házaseleket egymás között sem képes megnyugtadni, azon kívül éppen azért, mert a polgári hatalom felügyelése alól elvonatva, tartani lehet attól is, hogy az egyházi személyek a házi kör viszonyaiba a gyermekek nevelése tekintetéből folytonosan beavatkozván, a házi béke ezen végnélküli beavatkozások által még nagyobb mértékben leend ostromolva, mint eddig volt. Mert

Ha tekintetbe vesszük, hogy azon egyháznak, melyre az egyezés kedvező, törekvése az egyezséget fentartani, azon egyház törekvésétől, melyre nézve az egyezés nem kedvező, egészen különbözni fog s hogy ezen különböző törekvések céljainak elérése a szülők akaratától függesztetik föl: kénytelenek vagyunk az ily vegyes házasságokat küzdőhelyhez hasonlítani, melyen a két különböző egyház egymással találkozik, és harcot vív, melyben minden esetre a szülők nyugalma és a gyermekek vallásos oktatása leend az áldozat.

Vegyük ezekhez, hogy bármily boldog házasság sem találtatik, melyben a házastársak kölcsönös jó egyetértése néha bármi okból fel ne háboríttatnék; vegyük ezekhez, hogy boldog házasságok, melyekben csak ritkán történik, igen gyéren találhatók, midőn tapasztalásból tudatik az, hogy ily alkalommal a házastársak azon kölcsönös kiméletet, melylyel egymás iránt különben viseltetnek, az indulat hevében félre szokták tenni: véleményünk szerint attól is méltán lehet tartani, hogy a gyermekek nevelése iránti egyezés a vegyes házassági viszonyban egy lévén a legérzékenyebb pontok közzül, a szülőknek egymás elleni felgerjedésében éppen azért, hogy egymást sértsék, talán

leginkább fog ürügyül, megmásítása leginkább fog bosszujoknak eszközül használtatni.

Mindezen következményektől tartva tehát, a kegyelmes királyi válaszban javasolt intézkedést a kívánt czállal megegyeztetni nem tudjuk; mert a magán életben a nyugtalanítás tömeget szaporítván, az idővel a közéletre is át származnék; továbbá úgy is vagyunk meggyőződve, hogy minden vizálgodások magvai csak akkor fojtnak el, ha a szülők magánakarata közzé a törvény hajthatlan rendelése fog állíttatni, melynek kényszerítése általuk még házasság előtt tudatván, minden lehető kérdést elenyésztet.

Összehasonlítva pedig az általunk felterjesztett törvényjavaslatot Felséged mindkét rendbeli kegyes válaszaival, úgy találjuk, hogy az azokban foglalt viszonzosság elvével is ezen javaslat teljesen megegyezik.

Ugyanis az 1-ső §-ban a reversalisok használata jövőre nyíltan eltöröltetik, az 1844. évi márczius 25-én érkezett kegyelmes királyi válasz által minden kötelező szerződések szinte eltöröltetnek ugyan, de a reversalisokról világos említés nincs; a felhívott §. tehát elv szerint nem foglal magában egyebet, mint a kegyelmes királyi választ; de ezen elvnek világosabb szerkezeti formát ad.

Az 5-ik §. a vegyes házasságból született gyermekek nevelésére általános intézkedést foglal, és miután Erdélyben, sőt 1790. évtől fogva Magyarországon is e tárgyra nézve határozott intézkedést sem a törvényhozás eddigi vezéreszméjével, sem a különböző vallásbeliek érdekeivel ellenkezésben nem találjuk; sőt tekintve mindazon nyugtalanságot, mely egy ingatag törvényből származhatik, azt czélszerűnek vallani kénytelenek vagyunk. Az 1843. évi július 5-én kelt kegyelmes királyi válaszban pedig Felséged nyíltan kimondja, hogy ily intézkedéstől nem idegen.

Mi pedig a lelkiismeret szabadságának elvét illeti: ezt egyenesen azon kérdésben látván összpontosúlva s alkalmazhatónak lenni, midőn az egyén vallásbeli meggyőződésének akadály nélküli követhetéséről van szó: megismerjük Felséged azon legfelsőbb óhajátunkkal is megegyező felszólításának fontosságát, hogy a vallásos ügynek egyéb tárgyai is ezen elvhez alkalmazva terjesztessenek fel, és e részben további nézeteink előterjesztésével késni nem is fogunk. Addig is azonban, míg ezt tennénk, kérjük Felségedet, hogy a már fölterjesztett törvényjavaslatunkat kegyelmesen jóváhagyni annyival is inkább méltóztassék, mivel a kegyelmes királyi leiratokban ajánlott módokat Felséged maga is csak akként méltóztatik tekinteni, mint

melyek az általunk felterjesztett javaslatnál nem kevésbé üdvösek ; az általunk javasolt módoknak üdvös volta tehát kétségbe hozható szinte nem lévén, úgy véljük, a közmegnyugtatasra leginkább az vezetend, melyet az, ország lakosainak törvényhozás útján nyilvánított meggyőződésére felkarolt. — Kik egyébiránt stb.

E részben így nyilatkozott *Elnök* ő nagyméltósága: A válasz egyike a legfontosabb tárgyaknak, melyek a tekintetes Karok és Rendek előtt folynak ; azonban e tekintetben annyira kimerítvék, s megállapodvák már a képzetek és vélemények, hogy erre nézve újat mondani csaknem lehetetlen. Leginkább azt kell vizsgálni, hogy a kegyelmes királyi válaszok mennyire felelnek meg a nemzet kívánságának ? A nemzet ebbeli kívánsága mind a múlt, mind a jelen országgyűlésen oda ment ki, hogy a vallásos tárgyakban teljes lelkiismereti szabadság és viszsonosság létezzék, s hogy a vegyes házasságok ne akadályoztassanak. Én a vegyes házasságokat mindig olyanoknak tartottam, mik által a polgárok közti egyesség erősödik, s a különböző vallásúak jobban egymáshoz simulnak, mert édesebb kötelék, mint a házasságé s atyafiságé, nem gondolható.

A kegyelmes királyi válaszok az ország ezen kívánságának csak legfőbb pontjára, t. i. a vallásos nevelésre terjedtek ki, mint alapjára minden egyébnek, s felszólítottak a Rendek, hogy a többit is ehhez alkalmazzák.

A viszsonosság és lelkiismereti szabadság elve mindkét kegyelmes királyi leiratban világosan ki van mondva ; s nemcsak száraz általánosságban van kimondva, hanem loyaliter alkalmaztatva is. Meg van mondva a királyi leiratban, hogy ő Felsége nem idegen attól miként a vegyes házasságokból születendő minden gyermek atyja vallását kövesse, s törvénybe kívánja tétetni, hogy a tökéletes egyformaság s lelkiismereti szabadság érdekében a gyermekek nevelése felőli reversálisok mindkét részről adathassanak ki ; hozzáadván az első királyi leiratban, hogy ily kötelezések az egyesek közt köttetni szokott szerződések természete szerint ítéltessenek, így kötelezők is legyenek.

Noha én megnyugvásomat akkor is kijelentettem, a tek. Karok és Rendek nem voltak ezen első királyi leirattal megelégedve, s aggodalmukat jelentették, különösen a reversálisokra nézve, melyek, ha megmaradnak, a csábítások s erőszakoskodások tovább is tartani fognak. Megvallom, akkor sem voltam a Rendekekkel egy értelemben, mert ha a törvény kimondja az egyformaságot s viszsonosságot, töb-

bet s jobbat nem tehet; a törvénynek nem teljesítését s a bekövetkező elnyomásokat előre föltenni bajos, s azon törvény, mely mindnyájunkra egyformán szól, bizonyosan igazságos törvény.

A tek. Karok és Rendek aggodalma következtében kiadta Ő Felsége újabb kegyelmes királyi válaszát, mely a vallási szabadságot lehető legnagyobb fokra emeli, midőn a gyermekek nevelése iránti intézkedést teljesen a szülők akaratára bízza; valamint ebbeli ígéretök meg, vagy meg nem tartását is, a mennyiben őket, ha akaratukat megváltoztatni kívánják, ebben sem törvényes, sem politikai úton gátoltatni nem engedi. Ezek szerint tehát azon nagy czél, melyre Magyarországon minden embernek, ki csöndet s nyugalmat óhajt, munkálkodnia kell, t. i. a viszonzosság s lelkiismereti szabadság, Ő Felségének mindkét királyi leirata által el van érve, miért is egyebet nem javasolhatok, minthogy azokat a tek. Rendet elfogadni méltóztassanak.

A többség azonban nem vélte a királyi leiratot elfogadhatónak, A ker. ülésben bőven felhozott okokat ismételni időn kivülinek s fölöslegesnek tartatott.

A káptalanok szinte nem pártolák a királyi leiratot, de más okokból, mivel t. i. ellenkezni vélték azt a katolikus vallás elveivel. Egyébiránt az *esztergomi káptalan követe* kijelenté, hogy noha a kir. leirat elveit el nem fogadhatja, a törvényt, mely annak alapján létrejön s szentesíttetik, tisztelni fogja. A két oldalról elégületlenség okát nem a kormányban mondá rejleni az esztergomi káptalan követe, hanem a dolog természetében. A kormány igyekezett mindkét félnek eleget tenni, de a csomó megoldhatlan, melynek nyitját semmi politikai bölcsesség nem képes kitalálni.

Erre válaszoltatott *Szentkirályi* által, hogy a baj oka aligha ott rejlik, hol ama politikai bölcsesség gondolja, hanem abban, hogy a kormány a megoldhatlan csomót ketté nem vágta. Egyúttal előadá utasítását, mely, ha el nem fogadtatnék, akkor marad a törvényjavaslat mellett.

Palóczy, s a *veszprémi káptalan követe*, *Bezerédj*, közt szokás szerint ismét egy kis szóváltás támadt.

Amaz meginté a főtisztelendő urakat, hogy simuljanak már egyszer a századhoz, s hasonlítsanak e részben a jezsuitákhoz, kik a korszellem s körülményekhez mindenkor igen ügyesen tudtak alkalmazkodni, p. o. Chinában megengedék a bálványimádást, mert titkon keresztet rejtettek a bálványokba. — Ezek pedig visszatörlik a mondottakat, s még az öreg urra is ráfogták, hogy — leg-

alább széles értelemben — jezsuita, minthogy Jézus tudományát hiszi s vallja stb.

Említettett *Sebestyén G.* (*Veszprém megye követe*) által, hogy a magyarországi clerus a tridenti zsinat rendeleteit sem vette soha be, mert azok közt oly kánon van, miszerint a felesleges papi jószágoknak szegények felségelésére kellene fordíttatni; mi ismét másik részről tagadtatott.

Ezen kis guerilla-háború még másnap is folytattaték.

Az izenet változtatás nélkül megmaradt, s ő excellentiájának némely stylaris változtatásokat kívánó felszólításai is «maradjon» által elmellőztettek.

Végül ő nagyméltósága bemutatá Pozsony városa választott polgárságának kérelemlevelét az országgyűlési szállásokat illetőleg, s a Főrendek viszonzóüzenetét a bányatörvény tárgyában, mely bővebb levén, nyomattatni fog. (O. I. 140. sz. a.)

(*Rendi Napló IV. kötet, 117—131. l.*)

215. Kerületi ülés.

1844 június 13-án.

Ebben a szabad királyi városok tárgyában készült harmadik izenet hitelesítettett, s a dictaturai rendetlenségek orvoslására rendelt választmány tagjainak névsora olvastatott fel, úgymint gr. Ráday, Majláth Gy., Lónyay G. és Hertelendy Miksa a megyék, Jozipovich türmezei gróf a kerületek és Nagy Károly kőszegi követ a városok részéről.

CLIX. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 június 13-án, d. e. 10^{1/2} órakor.

Tárgy: A Karok és Rendek 2-ik izenete a vallásbeli közönséges súlyok és nehézségek tárgyában a méltóságos Főrendekhez. — Ugyanazoknak 2-ik izenete a vegyes házasságoktól megtagadott áldás tárgyában.

Széll Imre, nádori ítélőmester olvassa az országgyűlési iratok közt 147. szám alatt foglalt 2-ik izenetét a Karok és Rendeknek a vallásbeli közsúlyok és nehézségek tárgyában a mélt. Főrendekhez, mely a következő:

Mióta a vallásbeli súlyok és nehézségek felett az 1832/6. évi országgyűlésen a kérdés legelső ízben megindított, közel 12 évek folytanak el és ezen 12 évek, mind az országgyűlési tanácskozásokat, mind az országgyűlésen kívüli közéletnek jelenéseit, mind a magánélet legrejtettebb viszonyait azon éles keserőséggel töltötték el, mely a vallásbeli kérdések elintézetlen állapotának szükséges következése. A nemzet 12 évek elforgása után is újólág csüggedést nem ismerő lelkesedéssel fogta fel ez országgyűlésnek küszöbén a vallásos viszonyok ügyét, és még egyszer elősorolván minden okfőket, melyek kívánatinak törvényes és igazságos voltát támogatják, a Karok és Rendek biztosan remélik, hogy a mélt. Főrendek elvégre meggyőződve a nemzet szilárd kívánatáról, az előhozott és általuk soha meg nem czáfolt okoknak engedni fognak, s a vallásbeli súlyok és nehézségek még közegyezést nem nyert pontjainak felterjesztését nem gátolandják, annyival kevésbbé, minél világosabb, hogy oly állhatatos kívánat, oly csüggedést nem ismerő törekvés, mint milyen a vallásbeli viszonyok iránt kifejtett, csak mélyen érzett s elutasíthatlan szükségnek, nem pedig mesterséges izgatásnak lehet következménye.

Azonban, bár a mélt. Főrendek közelebbi izenetében látnak is a Karok és Rendek az átménet kérdésére nézve némi közeledést, úgy tapasztalják mégis, hogy minden egyéb pontokra nézve a kölcsönös egyetértés felé a mélt. Főrendek legkisebb lépést sem tettek; újólág felfogván tehát minden egyes pontokat, a méltóságos Főrendek által előhozott okoskodásokra nézve a lelkiismeret teljes szabadságának és vallásbeli tökéletes viszonzosságnak nemcsak a bécsi és linzi békekötések és az 1790 : 26. t.-cz., hanem már a legújabban kibocsátott kir. leiratok által is elismert elveiből indulva, e következőkben kívánnak válaszolni.

I. A reversálisok.

Hogy a reversálisok az 1790/1 : 26. t. megelőző időkben az 1781. okt. 1. napjától kezdve gyakorlatban lettek volna, a Karok és Rendek éppen az 1792. évi decz. 21. napjáról kelt körlevélnél fogva el nem ismerhetik; az 1790 : 26. t. azon szavaiból pedig «patris reli-

gionem sequi possint» vett magyarázatot, miszerint ezen szavaknál fogva a reversálisok használata megengedettnek, oly erőltetett magyarázatnak kénytelenek tartani, hogy ezen magyarázat helytelen voltát hosszasan fejtegetni nem is akarják; sőt inkább a magyarázat azon szabálya szerint, hogy a szavakat mindaddig, míg sajátságos jelentések világos értelmet ad, ezen sajátságos jelentés szerint kell venni, és ezen értelem változtatásának helye csak akkor van, ha a szavak sajátságos jelentése szerint a törvény önmagában ellenkezést foglalna; azon egyszerű magyarázaton túl nem mehetnek, hogy az 1790: 26. t. 15. §-nak rendelete egyrészben kötelező, másrészben engedőleges formában fejezi ki azt, hogy oly vegyes házasságokban, midőn az apa római katolikus, minden gyermekek, midőn pedig az apa evangélikus, csak a fiúgyermekek követik apjuk vallását; de azt semmiképpen kivonni nem képesek, hogy az utolsó esetben az evang. apától reversálist venni lehessen. Mert:

Hogy a reversálisok nem magánjogi szerződések, hanem egy harmadik, az evangélikus apára nézve idegen hatalom részére eszközölt, a legkínosabb kényszerítéssel járó lekötölések, következőleg, hogy ezekre a magánszemélyek között törvény által nem tiltott dologban kötött szerződések jogelvei nem alkalmazhatók, a Karok és Rendek első izenetükben bőven bebizonyították.

Hogy pedig azon esetben, ha az eddig kiadott reversálisoknak meg nem tartása miatt az egyház által panasz nem tétetik, a szülőket gyermekeiknek a kiadott reversálisok szerinti nevelésére nézve korlátozni a Karok és Rendek nem kívánják: ebből azt, hogy a magán-szerződések jogelveit a reversálisokra is alkalmazhatóknak, vagy a reversálisokat törvénybe nem ütközőknek elismerték volna, következtetni éppen nem lehet, onnan világos,

Mert a nevelésnek akkénti intézése az esetben, ha a reversálisoknak kötelező ereje megszüntetik, nem ezeknek erejénél, hanem a szülők kölcsönös egyetértésénél fogva történik; és a Karok és Rendek mindent vártak volna inkább, mint azt, hogy a midőn a családkörben ugyanazon békének és nyugalomnak érdeke miatt, mely iránt a méltóságos Főrendek féltékeny aggodalommal viseltetnek, a szoros következetességtől eltérve, a helyett, hogy oly törvénykötelezéseknek, melyek a reversálisok minden következményeit is erő nélkülieknek kívánták volna nyilatkoztatni, egy oly középutat választottak, mely által a római katolikus egyház részéről a reversálisokból támadni szokott s nemzedékeken keresztül folytatott kutatásokhoz hasonló, netalán az evangélikusok által indítható követeléseknek eleje vétes-

sék, akkor a méltóságos Főrendek által ezen egész őszinteséggel tett nyilatkozatok fegyverül használtassék ellenük annak bebizonyítására, mintha a reversálisoknak törvénybe nem ütköző volta már el lenne ismerve, holott izenetük egész tartalma ellenkezőleg van irányozva, s ezen nyilvánításból következés csupán annyi vonatik, hogy a családi nyugalom fentartását a reversálisok érvényességének multra nézve is leendő megszüntetése nem fogja gátolni.

Egyébiránt a Karok és Rendek továbbá is a közállomány érdekének szempontjából indulva ki, miután törvénytelen tetteknek csak rossz következései között választhatnak, habár lehetetlennek nem állítják is azon esetet, hogy valamely reversális meg nem tartásából némely családok nyugalomára káros befolyások származhatnak, viszont azon állításuknak meczáfolását is, hogy az elégedetlenségnek és szenvedésnek tömege, mely kivált a köznép családi életében az egyháznak a reversálisok miatt támasztatni szokott követeléseiből származik, hasonlíthatatlanul nagyobb, mint az, mely a reversálisok megszüntetése után azoknak meg nem tartásából származni fog, — a mélt. Főrendek izenetében fel nem találhatják; következésképpen úgy vélik, hogy az általuk felállított szempontot véve, a kevésbé rossz következtést a nagyobb rossznál kívánatosabbnak tekinteni, s a reversálisoknak a multra nézve is megszüntetését követelni kötelességük.

Hogy az 1790 : 26. törvényben a reversálisok eltörlését maga a Felség is beleértette, az 1792-iki decz. 21-én kelt körlevél szavainak figyelmesebb vizsgálatából világosan kitünik, mert abban a szabad akaratból és kényszerítve kiadott reversálisok között megkülönböztetés csak az 1781. okt. 1-ét megelőző időre nézve tétetik; a későbben kiadott reversálisokra nézve pedig általánosan mondatik, hogy azoknak használata az 1781. év után megszűnt és itt valóban azon magyarázat, mely a felhívott körlevélnek világos szava ellen a mélt. Főrendek által felállítottat a Karokat és Rendeket nem kevés csodálkozással töltötte el.

Mi a mélt. Főrendek azon okoskodását illeti, hogy az 1790 : 26. t. II. Leopold dicső emlékezetű királyunk önnön resolútiója által, mely csakhamar az említett törvény alkotása után jött közbe, legjobban és aként magyaráztatik meg, hogy a reversálisok, mint a törvény által el nem töröltettek, erejükben megtartandók, a Karok és Rendek két részben tartják hiányosnak.

1-ör. Azért, mert a törvény magyarázatának jogait tovább terjeszti, mint az alkotmány fogalmával általában és különösen az 1790/1 : 12. törvénnyel megegyeztetni nem lehet. Ugyanis bármi

úton jött legyen a törvény létre, midőn egyszer már alakult, az a fejedelemnek többé nem kizárólagos tulajdona, hanem szinte úgy tulajdona a nemzetnek is és ha ennek értelmét egyoldalúlag megállapítani a fejedelem csupán azon oknál fogva lenne jogosítva, mert a törvény az ő resolútiójának szavaiból készült, akkor a Karok és Rendek nem ismernek törvényt, melyet resolúció által a fejedelem ismét visszavonni képes nem lenne, s melynek tartalmát a nemzet magáénak nézhetné; kivált ha tekintetbe vétetik a resolúcióknak, melyek az országgyűléshez bocsáttatnak, nem ritkán kétes értelmű szerkezete. Ennek ellenében a Karok és Rendek úgy vannak meggyőződve, hogy éppen azért, mivel a törvény, megalkotása után, tulajdona a nemzetnek szinte oly mértékben, mint a fejedelemnek, törvényt csak magából a törvényből, s ha ez nem világos, újabb törvény által lehet magyarázni.

2-or. Azért, mivel a méltóságos Főrendek azon resolúcióra, melyet érdekelnek, világosan hivatkozni nem méltóztattak; feltéve tehát, de meg nem engedve, hogy azon resolúciónak az 1790: 26. t. cz. magyarázatára lényeges hatást tulajdonítani kell: a Karok és Rendek, a méltóságos Főrendek okoskodását hiányosnak látják azért, mert nem ismerik azon alapot, melyre építve van.

Egyébiránt nem tagadják a Karok és Rendek, és soha sem tagadták azt, hogy a reversálisok használata resolúciók által lépett az 1790: 26. törvény alkotása után életbe; az említett 1790: 26. törvény czikk első és általános rendeletű szakaszának mindazáltal, összehasonlítva azon törvény bevezető szavaival, lényegében oly értelmet tulajdonítanak, hogy az ország Rendei és a Fejedelem a vallás ügyét kizárólag a törvényhozás útjání rendelkezésre kívánták fenntartani; hogy tehát mindazon resolúciók, melyek a békekötések, az 1608: 1., 1647: 5. és 1790: 26. törvényt nyel ellenkeznek, vagy azon túl mennek, az 1790: 12-ik törvényt és általában a közös törvényhozási jog eszméjénél fogva érvénytelenek, és azon gyakorlat, mely hasonló resolúciókon alapul, visszaélés. Mindezen itt előadott, már előbbi izenetjökben felhozott okoknál fogva tehát továbbá is a reversálisokat az 1790: 26. törvénybe ütközőknek s a múltra nézve is eltörrendőknek vélik.

II. Az átmenet.

A méltóságos Főrendek elfogadják azon elvet, hogy maga az átmenet tulajdonképpen semmi hatalom akaratjától és e szerint hozandó határozattól fel ne függesztessék; és miután e kérdésben a két

Tábla közötti lényeges különbség éppen az átmenetnek felsőbb engedelemtől felfüggesztése körül forgott, a Karok és Rendek örömmel tapasztalják, hogy az ezen elvnek elfogadása által lényegében már elenyészett, és biztosan remélik, nemcsak hogy ezen elvnek alkalmazásában is a két Tábla közötti egyesülés eléretni, hanem hogy ezen a vallásos egyéb sérelmek elintézésére nézve nem kevés behatású kérdésnek törvény általi kiegyenlítése a múlt évi július 5-ikén és a f. évi márczius 25-dikén kelt kegyelmes királyi válaszokban foglalt lelkiismereti teljes szabadság, és az ebből folyó tökéletes viszonyosság elveinek alapján, még ez országgyűlés alatt szinte sikerülend.

Általtérve tehát a méltóságos Főrendek javaslatára: miután a lelkiismeret teljes és tökéletes szabadsága egyenesen abban sarkallik, hogy mindenki azon vallást követhesse, melyet meggyőződése szerint legjobbnak tart, ezen szabadságnak gyakorolhatása pedig csak úgy történhetik, ha a vallás választása senkinek engedelmezésétől felfüggesztve nincs: a Karok és Rendek ezen két, a méltóságos Főrendek által is elfogadott elvekből indulván ki, az átmenet kérdésére nézve további észrevételeiket következőkben terjesztik elő: a méltóságos Főrendek az átmenet ünnepélyes formáit a czélból kívánják rendeztetni, hogy az átmenni akarónak komoly lépése megfontolására alkalomul szolgáljanak; a Karok és Rendek ellenében úgy vannak meggyőződve, hogy az átmenni akaró, mielőtt szándékát ünnepélyesen kijelentené, azt előlegesen megfontolta; ellenkezőleg az átmenetre irányzott gondolat elméjében határozottá nem alakult volna; és így az átmeneti szándék kijelentése, s az átmehetési bizonyítvány kiadása között felállítatni javasolt formaságokat már csak ez oknál fogva is nagy részben feleslegesnek tartják; különösen pedig az egyházi személyek beavatkozási okát nem látják, mert ha a kihallgatás semmi más célra irányozva nincs, mint oda, hogy az átmenni akarónak szándoka hitelesen megtudassék, úgy az hivatalos világi személyek által is eszközölthetik; más czélt pedig a Karok és Rendek fel nem is tehetnek, miután ezen kihallgatás oktatással párosítva nincs. Továbbá a méltóságos Főrendek a végrehajtó hatalom felügyelését úgy kívánják szabályozni, hogy a felsőbb határozat csak azon kérdésen alapuljon, vajjon a törvényszabta ünnepélyesség megtartott-e, és mégis az átmehetési bizonyáglevél kiadását a felsőbb rendeletről feltételezik.

Mellőzve itt azt, hogy a méltóságos Főrendek által felállított sok lépcsőzetű eljárásban nem csak a rossz akarat, de a véletlen történet miatt is mily könnyen követhetetik el egy vagy más bármi aprólékos,

és azért azon czélt, hogy az átmenni akarónak alkalma legyen lépését komolyan megfontolni, legkevesbbé sem sértő hiba, a Karok és Rendek csak azt jegyzik meg, hogy ezen javaslat által maga az átmenetel is, nem ugyan felsőbb engedelemtől, hanem az eljárás jóváhagyásától fel lenne függesztve. A Karok és Rendek tehát a mélt. Főrendek javaslatának ezen részét sem az általuk felállított elvvel, sem az 1790: 26. törvény világos szavaival, melyek szerint nem az átmeneti szándék, hanem az átmeneti esetek bejelentendők, tudják összeegyeztetni.

Mivel pedig a Főrendek czélja nem az, hogy az átmenni kívánónak a meggyőződése tétessék próbára, avagy hogy az átmenet felsőbb engedelemtől függesztessék fel, hanem csak az, hogy az átmenet bizonyos ünnepélyes formákkal köttessék össze: a Karok és Rendek ezen ünnepélyes formákat, a fennemlített és már közmegegyezéssé vált elvek sérelme nélkül csak oly alakban vélik felállíthatónak, melyben az átmenet az eljárás helybenhagyásától sem függesztetik fel; és ezt annyival inkább hiszik, mivel igazságosnak sem látják, hogy az eljárásban netalán elkövethető hibákért ne a hibások, hanem az átmenni kívánó lakoljon.

E nézetből indulva tehát, ámbár a fentebb előadottaknál fogva szükségesnek nem tartják, de mégis szem előtt tartva a méltóságos Főrendek által felállított vezérnézetet is, hogy t. i. az átmenni kívánónak a komoly megfontolásra alkalom szolgáltatassék; továbbá jelenleg is ünnepélyes óvás mellett, hogy a bécsi és linczi békekötések, úgy az 1790: 26. törvény által, az átmenet korlátlan szabadsága fel lévén állítva, ahoz elvben tovább is ragaszkodnak, egyedül közeledési szándékból, s hogy ezen felette fontos kérdésben valahára közmegegyesülés létesülhessen, a Karok és Rendek következő, a méltóságos Főrendek által ajánlottnál egyszerűbb, de elsőbb izenetjökben kifejtett önnézeteiktől is némelyekben eltávozó eljárást javasolnak, melyet azonban a viszonyosság elvénél fogva az evangélika vallásokra nézve egyaránt kívánják kiterjeszteni.

Törvényjavaslat az átmenetelről.

A bécsi és linczi békekötéseknek és az 1790: 26. törvény alapján a lelkiismeret teljes és tökéletes szabadságának fenntartása végett a római katolikus vallásról az evang. vallásokra és viszont leendő átmenet eseteit illetőleg rendeltetik:

1. §. Minden átmenni kívánó ebbeli szándokát írásba foglalva megyékben az alispánnak, szabad kerületekben a kapitánynak, szab.

királyi városokban pedig a polgármesternek, két, ön maga által meghívandó tanuk jelenlétében és két példányban beadni köteles.

2. §. Az alispán s illetőleg kapitány, vagy polgármester a folyamodónak és tanúinak jelenlétökben a folyamodás mindkét példányaira a benyújtásnak napját és esztendejét feljegyezni és a folyamodásokat azonnal hátrattal ellátni tartozik, s ezen hátrásban napot és helyet rendel, hogy előtte, s a maga mellé veendő bizonyság előtt, mely ez esetekben városokban két tanácsbeli, a kerületekben pedig egy táblabíró s egy hadnagy leend, újolah megjeljenjen.

3. §. A megjelenésre a 2. §. rendelete szerint kitűzendő határnap 15 napnál hosszabb időre, a folyamodás beadásától számítva nem terjedhet.

4. §. Az alispán, illetőleg kapitány vagy polgármester a hátrással ellátott folyamodás egyik példányát a folyamodónak visszaadja, a hátrirat tartalmát előtte élőszóval is megmagyarázza, a másik példányt pedig szükséges használat végett megtartja.

5. §. A kitűzött határnapon a folyamodó az alispán, illetőleg kapitány vagy polgármester s a magok mellé veendett törvényes bizonyság előtt két tanúval ismét megjelenvén, kihallgattatik, s ha átmeneti szándéka mellett maradását nyilvánítja, az őtet kihallgató tisztviselők által aláírandott bizonyságlevelet nyer, melynél fogva a kívánt átmenet neki megengedtetik.

Az átmenni akarót kihallgató tisztviselők vegyesen róm. kath. s evang. vallásuakból legyenek.

6. §. Az alispán, s illetőleg kapitány vagy polgármester az átmehetési bizonyságlevél kiadása után az átmenet esetét mindazon hitvallásbeli lelkésznek, mely hitvalláson az átmenő eddig volt, mindazon hitvallásbeli lelkésznek, mely hitvallásra átment, azonnal tudtára adni köteles.

7. §. Azon tisztviselők, kik az 5. §. esetében az átmenni kívánót kihallgatták, az egész eljárás fölött a legközelebbi közgyűlésre körülményes tudósítást tesznek, és ezen tudósítás mellett bemutatják mind az első hátrásos folyamodásnak visszatartott másodikeredeti példányát, mind pedig az átmehetéről kiadott bizonyságlevélnek másolatát is; a közgyűlés pedig ezen tudósítást mellékleteivel együtt szükséges tudomás végett a magyar királyi Helytartótanács útján ő Felségének azonnal felküldendi.

8. §. Ha az alispán s illetőleg kapitány, vagy polgármester az átmenni akarónak folyamodását vagy elfogadni nem akarná, vagy azokat, mik e törvény által kötelességéül tétetnek, bármi részben nem

teljesítené, vagy akár ő, akár a törvényes bizonyosság hanyagúl járna el, az ily tisztviselőnek a köztörvény útján leendő feleletre vonatását megrendelni, és az átmehetési bizonyáglevelet azonnal kiadatni köteles.

IX.

A vegyes házasságokból eredő válóperekre nézve a méltóságos Főrendek újabb okokat ez alkalommal fel nem hozván, a Karok és Rendek többi izenetjökben felhozott, az e pont alatt kifejezett kívánsatukhoz továbbá is ragaszkodnak, s csak azt jegyzik meg, hogy azon esetben, midőn más honban a házasságok a közállomány által csupán polgári hatóság előtt hitelesíttetnek, és a törvény esetében szinte a polgári hatóság által fel is bontatnak, a házastársaknak külön egyházaik iránti kötelezés tekintetbe nem vétetik, bár a felbontott házasság egyébként egyházi szertartásokkal is meg lett volna erősítve; ha tehát a közállomány czéljával nem ellenkezik a házastársaknak illető egyházaikellenében fennforgó kötelezéseik megítélését azoknak önlelkiismeretére bízva; miután bár a törvény kiszolgáltatását nem világi bíróságokra bízva is, lényegben a magyar törvényhozás sem indulhat ki egyéb szempontból, a Karok és Rendek pedig a római katolikus félnek lekötését nem a világi törvényben, hanem a hitvallás tanjaiban látják; az általuk javasolt intézkedést továbbá is alkotmányszerűnek, az első izenetükben kifejtett okaiknál fogva teljesen törvényesnek és a viszonyosság elvével egyedül megegyeztethetőnek, ha pedig az csupán a bíróságok lelkiösmerete miatt nem léptethetnék életbe, úgy magát ezen bíróságot nem alkalmasnak nyilvánítani kénytelenek.

A Karok és Rendek az evangélikusoknak Horvátországban általánosan leendő polgárosítására nézve a méltóságos Főrendek kívánságához sem általában, sem azon részében nem járulhatnak, hogy az 1790 : 26. törvényben említett helységek lakosai czélszerűbb rendelkezés végett ő Felségének ajánltassanak; nem pedig azért, mert az evangélikusoknak Horvátországban a polgárosítást horvátországi municipális szabályok jogosan akadályozni vagy képesek és akkor az érdekllett helységek lakosaira nézve ő Felsége sem tehet ezen municipális szabályok ellenére czélszerű intézkedést, a méltóságos Főrendek által javasolt ajánlás sem vezethetne tehát czélhoz; vagy nem képesek, s akkor nem látják a Karok és Rendek okát, miért kellene kegyelemhez folyamodni, midőn jelen az alkalom, hogy törvény által történjék intézkedés.

Egyébiránt Pozsega Verőcze és Szerém vármegyék iránt előbbi izenetükben is kifejezett óvásukhoz jelenleg is ragaszkodva, ha lehet intézkedni azon evangélikusok javára, kik az 1790: 26. törvényben nevezett helységek lakosai, miután ezek szintűgy evangélikusok, mint más hasonló vallású alattvalói a magyar koronának, és a horvátországi municipális szabályok, ha azok csakugyan léteznek, nem bizonyos személyeket, hanem bizonyos, u. m. az evangélikus valláson levő egész felekezeteket érdeklik: a Karok és Rendek ezen municipális szabályok ellenében különbséget teljességgel nem találnak, ha akár az evangélikusokról általánosan, akár az 1790: 26. törvényben nevezett helységek lakosairól és azoknak maradékairól különösen történik intézkedés; mert hogy ezen helységek lakosai a méltóságos Főrendek állítása szerint, Horvátország kebelében letelepedve vannak, csupán ez által polgárosítva lenni nem tekintethetnek; oly intézkedések pedig, hogy ezek valamely nagyobb kiterjedésű földön terjeszkedhessenek el, de melynek szinte megvont bizonyos határai leendnek, melynél fogva tehát az említett lakosok állapota tisztán azon confinatio marad, mely eddig volt: a Karok és Rendek meg vannak győződve, hogy ezt a méltóságos Főrendek sem fogják olysnak tekinteni, mely által az említett lakosok javára valami történék.

Vége mellőzve a méltóságos Főrendek észrevételét a Karok és Rendek izenetének sarkán foglalt, de valóságos és tett dolgokon épült kifejezésekre, a Karok és Rendek az első üzenetük mellett közlött törvényjavaslat 5-ik §-át továbbá is szükségesnek látják, mert nem látják lehetetlennek azon esetet sem, hogy a vallás ügyében alkotandó újabb törvény rendeletei is valaha magyarázat tárgyai ne legyenek; s ha ez megtörténék, ezen magyarázatnak eleve kulcsot akarnak készíteni és pedig egy oly kulcsot, mely a bécsi és linzi békekötések szellemét s azon alapot foglalja magában, melyen a vallásbeli ügyek elintézőse igazságosan egyedül történhetik. És miután mind ezen két elv az 1843. évi július 5-én, és az 1844. márczius 25-én kelt kegyelmes királyi leiratban is, mint a vallásos ügy elintézésének alapja világosan kimondatik, az kívántatik, hogy a felterjesztett törvénnyel kapcsolatban levő egyéb tárgyak is azokhoz alkalmazva terjesztessenek fel; hogy a méltóságos Főrendek ezen két elvnek világos kimondásában és az alkotandó törvény sorai közzé leendő beiktatásában további akadályt tenni nem fognak.

Ezek azok, miket a Karok és Rendek a méltóságos Főrendek és Ő császári kir. Főherczegségének bölcs megfontolása alá terjeszteni kívántak; Ő csász. királyi Főherczegségét egész tisztelettel kérvén, a

méltóságos Főrendeket pedig teljes bizodalommal felszólítván, hogy ezen már oly hosszas idő óta folytonosan szorgalmazott kívánatuknak Ő Felsege eleibe leendő terjesztését hozzájárulásuk által elősegéleni méltóztassanak.

Ez izenet első pontjára, mely a reversálisoknak multra nézve is leendő eltörlését kívánja, miután *Elnök* ő Nagyméltósága kijelenté, hogy a Főrendek nézeteivel tart, számos káptalani követ szólalt föl ellenkezőleg, részint kir. resolútiókra építvén okoskodásaikat. Feleltetett ezekre, hogy alkotmányos országban egyoldalú kormányparancsokkal kormányozni nem lehet.

A tegnap válaszával adós maradt öreg *borsodi követ Palóczy*, kit Bezerédj a veszprémi káptalan követe szintén jezsuitának nevezett széles értelemben, az ismerős szójátékkal felelt: «Prouti Jesu ita; nihil ut Jesuita». Inté egyszersmind a főtisztelendő klerust, hogy azon jogelv szerint «non remittitur peccatum, nisi restitatur ablatum» egyezzenek meg a reversálisoknak multra nézve is eltörlésében.

Néhány megyei követ előadá a főrendi nézeteket pártoló utasítását, a táblai határozatot megtartó, hallgató nagy többség ellenében.

Érdekesebb volt a 2-ik pont (átmenet) körüli vitázás. Az *Elnök* nem látván lényeges különbséget a Főrendek és Rendeik által az átmenetre nézve javasolt formalitások között, az egyesség gyorsítása tekintetéből amazoknak elfogadását ajánlá; a nagy többség azonban, mely ellen négy kanonokon kívül alig egy pár követ nyilatkozott, megtartá a pontot minden változtatás nélkül.

A nagyváradi káptalan követe előre bocsátván, hogy az egyháznak soha sem volt elve, hogy erőltetve, kényszerítve tartson meg valakit kebelében, de hogy mindemellett a katolikus vallástól eltérni engedni ezen vallás elveivel ellenkezik, valamint p. o. az igazságtól eltérni minden erkölcsi szabadság mellett sem szabad, — rosszaságát mondá ki azon idők fölött, midőn az eltérés apostasiának neveztetett s kriminális büntetésekkal sújtatott, s helyeslését az idők azon fordulatára, midőn szelidebb módok jöttek divatba ama kemények helyébe. Most csak azt akarja az egyház, hogy senki át ne lépjen addig, míg illő oktatást nem nyer. Azonban e mód sem tetszik a Rendeeknek; ellenben szóló káptalan követ ur, akár a t. Rendeik, akár a méltóságos Főrendek javaslatát tekint, egyikhez sem érez különös vonzódást. Ő a praetoriumot soha azon térnek nem tartja, hol vallás dolgáról, lelkiismeret szabadságáról lehessen szó, s hozathassék ítélet. Bárhova vigyék a Rendeik e dolgot, sajátos s természetes

árkából, medréből kiszorított vízként fog az oda vissza folyni; mert az egyháztól, valamint bármely más társaságtól, azon jogát elvenni nem lehet, hogy ha valamelyik tagja kilép, az az előljáróság tudtával történjék. Ha az áttérést csak úgy lehetne tekinteni, mint egyéni dolgot, s csak az átmenőre tartozót, akkor nem sokat gondolna szülő a formalitásokkal; de az ilyen áttérésben mindenkor bizonyos provocatio foglaltatik, s ezáltal egyszersmind mások vallásos érzete is megsértetik. Ez teszi szükségessé az áttérések körüli óvatosságot s az ingatagságnak ezen meggátlása kívánja, hogy az áttérés az egyház tudta nélkül ne történjék. Más országokban is, hol egyébiránt az áttérés szabadsága divatozik, az egyházi törvényhatóságnak be kell jelenteni az ilyen áttérési szándékot; s Magyarország, ha a törvényjavaslat úgy, a mint van egészen elfogadtatik, kivételes állásba fog jönni, és hasonló példát hasztalan keresni egész Európában.

Bezerédj (Veszprémi káptalan követé) sem akará felelet nélkül hagyni Borsod megye követének állításait, s tegnapi beszédére adott csipős válaszát. Igaz ugyan, hogy Magyarország patentálisokkal nem kormányoztatik, de a szülő jól emlékezik, hogy midőn kedvező resolútiók érkeznek, mint p. o. a július 5-iki, melyben meghagyatik, hogy a gyermekeket bármely vallásban szabad nevelni, akkor örömmel fogadják azt el a protestánsok; s noha ezen resolúció nem törvény, noha ilyenek által kormányoztatni nem akarnak, mégis nyilván kiáltották: «vége a katolikus vallás dogmáinak, a fejedelem azokat resolúciója által megváltoztatta».

A jezsuitákra nézve felidézé szülő ugyanazon hirlapnak, mely minden embert széles értelemben jezsuitának mond, másik állítását is, hogy t. i. azok, kik rettegnek a jezsuitáktól, rettegnek a katolicismustól is, s akik üldözik és kiakarják irtani a jezsuitákat, üldözik magát a katolicismust.

Átmenve ezután a szabad áttérés kérdésére, tagadja, hogy az átmenetel a vallásszabadság legfőbbike volna. A protestánsoknak is aligha tetszenék, ha a bécsi és linczi békekötések rubrumaiban az állana, hogy a fővallásszabadság abban áll, hogy mindenki más vallásra szabadon átmehet. Sőt ez ellenkezik azon természetes ösztönrel, miszerint magát minden társaság fenntartani s gyarapítani igyekszik; ez hasonló ferde fogalom, mintha valaki azt hinné, hogy a polgári szabadság főképp abban áll, hogy az országból mindenki kimehessen, mikor akar. Szülő fogalma szerint a vallásszabadság abban áll, hogy kiki azon vallást, melyet tart, szabadon gyakorolhassa a törvény korlátai közt. Aggasztja továbbá szölőt az, hogy az átmenet oly alakba

öntetett, mintha «*metalís ambulatio*» vagy «*repositio*» volna. Ő lelki dolgokban a megyét s alispánt külhatalomnak tekinti, s legalább azt kívánja, hogy az átmenet esete az illető lelkipásztornak jelentessék.

Ezen előadásra megjegyzé *Elnök* ö Nagyméltósága, hogy ha van tárgy, melyben nem kívánatos a dologhoz nem tartozó vitatásokat folytatni, főképp a vallás tárgya az, mely mindenek fölött csendes és nyugodt tárgyalást kíván s mely különben is nagyon ki van merítve. Az országgyűlés egy évét leéltük már s a végezni való tárgy oly sok és nevezetes, hogy bátran mondhatni: minden szó, mely a tárgyhöz nem tartozik, haza elleni bűn.

Palóczy, a megtámadott *borsodi követ*, kénytelennek érzé magát válaszolni, noha se kedve, se szándéka a papsággal vitázni; de miután föl van hiva, ha e fölhívás a naplóban ellenmegjegyzés nélkül maradna, a maradék, mely a naplót forgatni fogja, nem lenne kellőképp felvilágosítva. Mi a felhozott július 5-ikei resolútiót illeti: erre azt jegyzi meg, hogy a kir. resolúció oly valami, a mit a kormány ellen használni mindenkor lehet; de különbség van az országgyűlési s az országgyűlésen kívül kiadott resolúciók közt. Amazok a tett felírások következtében érkeznek, kölcsönös értekezés eredményei s törvények anyagai; emezek pedig csak egyoldalú kormányparancsok. A felhozott hasonlat tehát nem áll.

Mi pedig a káptalani követ úr azon idézését illeti, hogy a katolicismus és jesuitismus mindegy szóló sokkal jobban tiszteli a katolikus vallást, s jobban ismeri annak szent és üdvös voltát, mintsem hogy ezen állítást elhinné. A katolikus vallás Ivei Jézus evangéliumán alapulnak, fennáll az 18 század óta az emberiséget boldogítva, s fenn fog állani még 18 ezer századig; de hogy a jesuitismus 18 századig fennálljon, azt nem hiszi; mert annak rendszere az emberiséget soha sem boldogította, s nem is fogja boldogítani. Ki ezt nem hiszi, ám olvassa el azon veszedelmes könyvet, melyben a jezsuiták politikájának tana foglaltatik. Kérdi szóló: vajjon protestáns országok voltak-e, melyek a jezsuiták eltörlését kikiáltották? Pombal összefogatta s kiüzte őket Portugalliából, noha a portugál király czime «*rex fidelissimus*», Marchio Aranda kikergette őket Spanyolországból, noha Spanyolország királya «*rex catholicissimus*», Francziaország királyának czíme: «*rex christianissimus*» s éppen legjobban ez sürgeté a jezsuiták eltörlését. És örökre áldott legyen emlékezete Ganganelli pápának, ki a jezsuitákat eltörlötte! Vajjon ez is a jezsuiták eltörlése által a katolicismust bántotta-e meg? Szóló azt hiszi, hogy nem; sőt a

katholicismus szent elvét megtisztította a jezsuitismus elvétől. Hát Mária Terézia, azon dicső királynő, kinek az anya-szentegyház szolgálói annyit köszönnek, szinte megbántotta a katholicismust, midőn a jezsuitákat eltörlő pápai bullára a placetumot reá irta? Egyébiránt mi azt illeti, hogy bizonyos tekintetben mindenki jezsuita, szóló kijelenti, hogy boldognak érzi ugyan magát Jézus tudománya követhetőségében, mert annak moráljánál felségesebbet soha ember nem tanított, de jezsuita a szó legtágasabb értelmében sem akar lenni.

A káptalani követ urnak ugyanezen kifejezése ellen óvást tett *Török Gábor* (Arad megye követe) is, kinek utasítása azt parancsolja, hogy a szerzetes rendek szaporítása ellen törvényt sürgessen; sőt maga *Elnök* ő Nagyméltósága is kijelenté, hogy noha jó katolikus, de magára a jezsuita nevet sohasem veszi; mely kijelentése nagy éljennel fogadtatott.

A vegyes házasságból eredő válópereket tárgyzó 3-ik pontra, valamint a protestánsoknak Horvátországba bevételeit illető 4-ik pontra a Rendekek előbbi végzése változatlanul megmaradt. *Ossegovich Metell* (Horvátország követe) ez utóbbi pontot illetőleg szokás szerint előállott a municipalis jogok emlegetésével, mire más részről meg lön felelve.

Ezután *Hubay József*, kir. személynöki ítélőmester olvassa a tek. Karok és Rendekek 2-ik izenetét a Főrendekhez a vegyes házassagtól megtagadott egyházi áldás tárgyában, mely az Országgyűlési Iratok közzé 148. szám alatt vettetett föl s a következő:

Midőn a méltóságos Főrendek a vegyes házasságoktól megtagadott egyházi áldásból származó sérelem tárgyában a Karok és Rendekek által közlött nézetek iránt meg nem egyezhetőségüket nyilváníták, úgy látszik, hogy ezen megállapodásukban sem a dolognak a Karok és Rendekek által felállított fekvését egész kiterjedésében nem vették figyelembe, sem a Karok és Rendekek indító okaikat azon értelemben s azon czélra irányzottan nem tekintették, melyben felhozva voltak. Mert ha a pápai brevének és ezzel egyhangúlag kiadott egyházi rendeletnek nemcsak azon részét vették volna fontolóra, mely a múlt eseteket tárgyzza, hanem azon részét is, mely az alkotandó s a méltóságos Főrendek által is egyetlen gyógyszernek elismert törvényre szinte kihat; továbbá, ha mindazon okokat, melyek a polgári alkotmány érdekéből merítve a vallásosság, a hívek lelki nyugalma és a törvények iránti tisztelete szempontjából hozattak föl, ezen szempontoktól tekintették volna: a Karok és Rendekek meg vannak győződve,

hogy a méltóságos Főrendek bizonyára más eredményre jutottak volna, mint a mely válaszüzenetükben foglaltatik. Ugyanis

A méltóságos Főrendek a pápai breve és körlevelek által az 1790: 26. törvényt sértve lenni meg nem ismerik, s eként mind a királyi placetumot, mind az egyházi körlevelet helyeslik azok oknál fogva, mert az egyházi rendnél divatozott gyakorlat csupán egyházi szertartást illetvén, azt polgári szabály magyarázatának venni nem lehet; továbbá, mert az áldás megtagadása mellett kötött vegyes házasságoknak száma bizonyítja, hogy az által a vegyes házasságok nem gátoltatnak.

Mi az elsőt illeti, nem állítják a Karok és Rendek, hogy az 1790. év óta az egyházi rendnél divatozott gyakorlat nem egyházi szertartásbeli foglalatosságot illet, hanem azt, hogy midőn az 1790: 26. törvényzcikk 15. §-a rendeletének teljesítését az egyházi rend magára vállalta, ezen rendelet végrehajtójává s a végrehajtás mikénti teljesítéseért felelős lőn. Nem is maradhatott az egyházi rendre nézve teljesíteni egyéb hátra, mint azon mód és azon szertartások, melyek szerint a vegyes házasságok összeadassanak és ha 1790 óta oly vegyes házasságokat, melyekről reversálisok nem adattak, soha nem lenne észrevételök; de midőn azon évtől fogva a nagyváradi levél kibocsátásáig ezt minden kifogás nélkül teljesítette a törvény végrehajtásának ön-maga által megállapított formáiról annál kevésbbé távozhatott el, mivel ezen közel félszázadig folytatott cselekvés által azt világosan s esetleg kinyilatkoztatván, hogy az 1790: 26. törvényzcikknek ezen §-a nem azok közzé tartozik, melyek a közbenvetett, ámbár érvénytelen ellenmondás alá esnének; még csak azzal sem mentheti magát, hogy lelkiismeretén, az egyháznak érdekén s elvein a végrehajtás formáinak folytatása által csorba ejtetnék.

Mi a másodikat illeti, a méltóságos Főrendek csak azon vegyes házasságokat vették tekintetbe, melyek az áldás megtagadásának ellenében kötöttek; azokat mindazonáltal, melyek egyenesen e tekintet miatt találtak akadályra, figyelemre nem méltatták. Ha már a Karok és Rendek megfontolják az áldás nélkül kötött vegyes házasságok számát, mely amélt. Főrendek előadása szerint is csupán néhány százakra terjed, csak ezen számot magában is mintegy 13,000.000 különböző vallású lakosokra nézve oly csekélynek találják, hogy abból igen nagy erősséget vonhatni nem vélnek; de ezen házasságok a Karok és Rendek szerint nem bizonyíthatnak egyebet, mint azt, hogy vannak kedélyek, melyeket semmi akadály czéljaikban föltartóztatni nem képes, s hogy ezen néhány száz házasságban ily kedélyek találkoztak.

Ellenben, hogy az egyházi rendeleteknek e részbeni hatásáról biztos következtethetés vonathassék, szükséges lenne összehasonlítani azon eseteknek számát, mely esetekben a házasság, sőt közelebbi megismerkedés is az egyház viszálykodásai miatt elenyészett, azon eseteknek számával, melyekre a mélt. Főrendek hivatkoznak; a Karok és Rendek nem tagadják ugyan, hogy ily adatokat szerezni lehetetlen, azon következtetést vonják, hogy éppen ezért nem marad egyéb hátra, mint a dolgok természetéből és helyzetetéséből emelkedni és ezt cselekedték is. De e tért a méltóságos Főrendek gondosan elkerülték; mert előre látták, hogy a római katolikus hívek, ha buzgó egyházának a vegyes házasságokat kárhoztató rendelete a vegyes házasságkötéstől eltartóztatni képes nem leend; hogy tehát ez esetben a körlevelek és breve az 1790: 26. törvényezikkbe ütköztvén azokat sérelmeseknek vallani el nem kerülhetik; vagy pedig hogy a római katolikus hívet a brevének és egyházi rendeletnek tekintete vegyes házasságkötéstől eltartóztatni képpes nem leend; hogy tehát megismerni kénytelenek leendnek azt, ezen rendeletek minél kevésbbé ellenkeznek az 1790: 26. törvényezikkel, annyival inkább fogják csökkenteni az egyház tanításainak tekintetével együtt a tiszta vallásosságot, mely nemcsak érvényes, de egyszersmind az egyház előtt tetsző házasságot is föltételez, a méltóságos Főrendek pedig tenni egyiket sem akarták.

A mi végre azt illeti, hogy a mult országgyűlésről felterjesztett törvényjavaslat az áldás nélkül kötött vegyes házasságoknak érvényességét elismeri, erre a Karok és Rendek felelhetnék, hogy a mélt. Főrendek viszont a kérdéses törvényjavaslatban megegyezvén, elismerték, hogy az ily vegyes házasságokból született s születendő gyermekek sorsát törvény által biztosítani, s így az áldás nélküli házasságok következményeit törvényesíteni szükséges; már pedig a Karok és Rendek nem tudnak esetet, melyben törvénytelen eredménynek törvényes előzménye lehetne; felelhetnék tehát, hogy a mélt. Főrendek csupán ezen törvényjavaslat által is a meg nem áldott vegyes házasságokat az 1790: 26. t.-cz. rendelkezésével egészen megegyeztetni szinte nem tudták. De ezen visszatörő okoskodással a Karok és Rendek, az ügy tiszta igazságában bízván, élni nem akarnak, hanem egyszerűen azt nyilatkoztatják, hogy a méltóságos Főrendek által említett §-ban, az ő értelmök szerint nem foglaltatik egyéb, mint az 1790: 26. törvényezikk 13. §-ban a transitusra nézve úgy, mint az egyház azon tanának egyszerű kimondása és constatirozása, hogy az áldás nélküli vegyes házasságok is egyházjogilag érvényesek, de nem az, hogy

egyszersmind törvényesek is, a minthogy ezen szó «törvényesek» a kérdéses §-ban nem is foglaltatik.

A Karok és Rendek tehát a méltóságos Főrendek által elmellőzött azon okoskodáson kívül, hogy az egyház szolgálja szentségi eljárásban pusztán tanúként nem tekintethetik, az itt előadott okoknál fogva még inkább meggyőződnek a felől, hogy a vegyes házasságok esetében az áldás megtagadása az 1790: 26. törvényczikk világos rendeletébe ütközik, hogy tehát az e tárgyban kiadott brevék és körlevelek valódi alkotmányos sérelmet, s illetőleg törvényszegést foglalnak magokban.

A mi már a közállomány érdekéből, mellőzve az 1790: 26. törvényczikket s annak eddig mikénti teljesítését, meritett okföket illeti, a Karok és Rendek nyíltan megismerik azt, hogy a polgári társaság legfőbb tényezői közzül egyik a vallás; sőt megismerik azt is, hogy azon törvényhozó, ki a vallás elveit a polgári törvényhozás elveivel ellenkezésbe hozni és ez által a polgári törvényhozásnak az egyházzal kikerülhetlen összeütközését eszközölni szándékosan iparkodnék, nagyot hibáznék; és ennél fogva helyeslenék is a méltóságos Főrendek okoskodását, ha ezen észrevételek az alkotandó törvénynek valamely §-a ellen lennének irányozva, akkor azonban, midőn még az 1790: 26. törvényczikk áll, midőn annak némely részbeni pótlásáról, illetőleg módosításáról még csak tanácskozások és azok is kétes kimenetellel folytattatnak, a dolog egészen más helyzetben van. És e helyzetben a Karok és Rendek azt hiszik, hogy valamint megismerték ők a törvényhozás érdekét, kikerülni az egyház elveivel az összeütközéseket, úgy nem fogják a méltóságos Főrendek is tagadni azon követelésnek igazságát sem, miszerint viszont legalább annyit kívánnak meg az egyháztól is, hogy a polgári törvényhozás elveivel lehető összeütközést részéről szinte gondosan elhárítani igyekezzék. Mert a polgári és egyházi társaság ugyanaz, csak eszmében különböző és legyen bár az áldás az egyház sajátja, ne terjeszkedjenek bár a breve és egyházi körlevelek tovább, mint mi kirekesztőleg az egyház köréhez tartozik, ne foglaljanak magokban mást, mint azon tanítást, melyet a vegyes házasságokra az egész világnak római katolikus klerusa hirdet: kérdik a Karok és Rendek, van-e a római katolikus klerusnak joga akkor, midőn a polgári törvényhozás azon föltételeken, melyek alatt az egyház a vegyes házasságokat megáldotta, még nem változtatott, azon eljárást, melyet eddig követett, s mely eddig sem elveivel, sem érkeivel nem ellenkezett, a hívek botránnyára és a polgári társaság nyugalmanak fölforgatása mellett rögtön megváltoztatni? s ha

ezt tette s ha eként tulajdonával visszaélt és körében fekvő hatalmával s tanításai hirdetésével botrányt okozott, a vallásos viszálykodásoknak és keserűségeknek örömeivel a polgári társaságot elárasztotta, kérdik a Karok és Rendek: lehet-e az egyháznak ily cselekvését helyeselni, avagy csak menteni?

A Karok és Rendek ellenben úgy vélik, hogy az egyháznak, midőn bármi oknál fogva tanítását a vegyes házasságokról, legalább Magyarországra nézve megváltoztatta, kötelességében állott volna azon iparkodni, hogy a polgári társaság nyugalma az egyháznak állítólagos érdekével megegyeztessék s a törvényhozás útján, hová befolyással úgy is csaknem túlságossal bír, eszközölni előlegesen oly törvényt, mely mellett az összeütközés kikerültessék, s ha az egyház eként járt volna el, ha a körlevelek kibocsátása előtt az 1790: 26. törvényezik e részbeni rendeletének megváltoztatását előlegesen sürgette s tanját, mely miatt ezen változtatás szükséges, szinte előlegesen okul adta, vagy csak legalább a botrány elkerülése végett vegyes házasságokra alkalmazott eljárási formákat, melyek mellett a házasság, tanjai szerint érvényes, időközben egyéb házasságokra is kiterjesztette volna, a Karok és Rendek ismét észrevételt nem tennének; de midőn az egyházi hatalom önérdekei következtében a világi társaság nyugalmat, csendességét és törvényeit kimélet nélkül szándékosan feldúlja és csak a polgári törvényhozás intetik, hogy az egyházi hatalom független jogait tisztelni köteles: ezen okoskodást a Karok és Rendek nemcsak az egyházi hatalomnak a polgári hatalomtól a méltóságos Főrendek által felhozott függetlenségével, melyet azonban legalább kölcsönösnek óhajtanak elvben is, hanem azon gyöngéd viszonyai sem tudják megegyeztetni, melyben ezen, két ugyanazon társaságban gyökeredző hatalomnak, egymás iránt kölcsönös jólétök tekinteténél fogva állani kell; sőt erősen hiszik, hogy valamint a közállománynak érdeke hozza magával a tiszta vallásosságot ápolni, úgy viszont az egyháziak lelkiismeretében is a közállomány csendessége és a polgári törvények tekintélye szintén nem lehet nyomaték nélkül.

Ha az egyház a polgári hatóságtól nemcsak elméletileg, hanem külön társaságban tetteleg is annyira elkülönözve állana, hogy az egyház cselekvései a polgári társaságot semmiben nem érdekelné, a Karok és Rendeknek nem lenne legkisebb észrevételök, az egyház bármi tanítást hirdetne is; de midőn ez nem így áll, midőn az egyház cselekvései a polgári társaság nyugalma, jóllétére, kifejlődésére visszahatással vannak, a Karok és Rendek nem mellőzhetik hallgatással oly tanítások hirdetését, melyek a polgárok lelki nyugalmat.

megzavarják, a tiszta vallásosságot csökkentik és a törvények iránti tiszteletet sértik; már pedig, hogy a pápai breve és a magyar püspökök körlevelei nem is dogmákról, hanem önkényesen elrendelhető szertartásokról szóló ily tanítást foglalnak magokban, a Karok és Rendek a közlött felirási javaslatban előadott okok által bőven bizonyítva lenni vélik.

A méltóságos Főrendek ugyan a poigárok lelki nyugalmáról vett okoskodást mellőzve azt állítják, hogy a tiszta vallásosság nem fog szenvedni ez által, hogy a magyar klerus egyetértőleg oly hatalommal nyilatkozott, melyet a katolikus egyház vallásos ügyeire nézve idegennek mondani nem lehet; ámde legyen bár a katolikus egyházra a római Curia nem idegen hatalom, a római egyháznak viszonyai különböző hazákban különbözők és az egyház tanításának hirdetése mely egy hazában a vallásosságot nemcsak nem csökkenti, sőt előmozdítani képes, más hazában éppen az ellenkövetkezményeket szülheti. Ez utóbbi esetet látják a Karok és Rendek Magyarországon, hol a polgári társasággal még oly sok közös téren találkozik és óhajtották volna, hogy a méltóságos Főrendek nem csupán Európa csaknem minden országában mutatkozó vallásos mozgalmakat, hanem különösen azon mozgalmakat méltatták volna figyelemre, melyeket a breve és körlevelek Magyarországon támasztottak; éppen Magyarországon hol az egyház állása oly sok világi érdekekkel van keresztül fonva, melyek mindannyi megtámadásnak nyílt résül szolgálnak; éppen Magyarországon, hol az ország alkotmányának sajátos szerkezeténél fogva a legkényesebb viszonyaikban sértett kedélyeknek nyílt kikelésre számtalan alkalom áll készen; ezen megtámadások által, valamint mindenütt, úgy itt is az egyházi és világi tekintetek összekeverése elkerülhetlen lévén, az egyház tekintélyének annyival inkább kell súlyodni, minél inkább áll világi érdekekkel összeköttetésben. Hogy pedig az egyház tekintélyének alább szállása magára a vallásra is károsan hat, ezt a méltóságos Főrendek tagadni nem fogják; valamint azt sem, hogy azon mozgalom, melyet hazánkban a breve és körlevelek idéztek elő, azon mozgalommal, mely Európa egyéb országában mutatkozik, éppen nem hasonlítható, sőt inkább az egyházra nézve egyenesen ellenséges szellemet öltött magára. De továbbá azt is állítják a méltóságos Főrendek, hogy a brevében és körlevelekben foglalt tanítás a törvény iránti tiszteletet nem sérti, és ez csak akkor csonkíthatnák, ha kimondatnék országgyűlésileg, hogy a fennálló törvények a vallások feletti rendelkezésekbe is bocsátkoznak. Ámde nem tagadják a mélt. Főrendek sem, hogy a breve a vegyes házasságoknak nem

róm. kath. pásztor előtt való kötését botránynak nevezi; hogy tehát a körlevelek tanításai a világi törvények rendeleteivel homlokegyenest ellenkeznek; a breve pedig a kiegyenlítésnek azon egyetlen módját álltasítja, melyben a méltóságos Főrendek is jövőre nézve megnyugtatót találnak és mindezen tanítások következtében a világi törvények tekintélyének súlyedni kell; ezeken kívül az egyház ugyanazon törvénytől, melynek teljesítéséhez áldással járult, ezt mielőtt maga a törvény megváltozott volna, rögtön megvonván, a hívek elméjében a világi törvényeknek, melyeket legnagyobb része nem rendszeres tanulmányból, hanem a végrehajtásnak mi alakbani gyakorlásából ismer, szentsége iránti fogalmát összezavarta, s ez kétségtelenül az egyéb törvények tekintélyének súlyesztésére is nem kevés hatással volt.

Mindezeknél fogva tehát a Karok és Rendek a pápai brevét és egyházi körlevelet olyanoknak tartják, melyek az 1790: 26. törvény-cikkbe ütköznek, a hívek lelki nyugalmit felháborítják s a törvények tekintélyét súlyeszti; továbbá is kénytelenek sajnálkozva jelenteni ki, hogy a méltóságos Főrendekkel ez igen fontos tárgyban egy értelemben nem lehetnek.

De hiszen a mélt. Főrendek is megismerik, hogy azon aggodalmak iránt, melyeket a kérdéses lépések hazánk sok lakosaiban ébreszthettek, méltánylattal viseltetni hazafiúi kötelességek; a Karok és Rendek nem kételkednek, hogy a mélt. Főrendek azoknak megszüntetését, sőt minden időkre leendő megelőzését velük egyenlő buzgósággal óhajtják; e részben tehát nincs egyéb hátra, mint igazolni azt, hogy a Karok és Rendek kívánatai a kitűzött célnak elérésére szükségesek.

Mindenekelőtt mi a placetumot illeti: hogy az királyi jog azt a Karok és Rendek nem tagadták, hanem annak gyakorlására nézve kívántak oly szabályokat felállítani, melyek mellett mind az ország törvényeinek sértetlensége biztosíttassék, mind a legközelebbi eseményekhez hasonló háborgások lehetősége elháríttassék. És a midőn tapasztalásból tanulták meg azt, hogy a placetum szokott záradéka nem elégséges megóvni a közállományt a törvényszegések ellen, azt hiszik: kívánnak nemcsak nem méltánytalan, sőt elkerülhetlenül szükséges is, midőn Ő Felségét arra kéri, hogy bár a breve nem egészen, hanem csak egy részben ellenkezőnek találtatnék az ország törvényeivel, attól mégis placetumát egészen megvonni kegyeskadjék; mert az egyházi rendben nem látnak biztosságot, hogy a placetum szokott záradékát tiszteletben fogja tartani, s a brevét csak azon részben, vagy oly értelemben teljesíteni, melyben a haza

törvényeivel nem ellenkeznek. Továbbá ha tekintik az ország Rendeknek jogát a törvények épségben tartása felett örködni, mely jog minden hazában korlátlanul gyakoroltatik, ha összehasonlítják a nyugtalanságnak azon tömegét, mely csak a vegyes házasságok miatt kiadott egyetlen breve által az ország lakosai között gerjesztett, azon nyugtalansággal, melyet a méltóságos Főrendek a brevék nyilvánosságából származtatnak: oda irányzott kívánatukat is, hogy a placetummal ellátandó brevék az országgyűlés eleibe terjesztessenek, sem alkotmányelleninek, sem a közállomány érdekével ellenkezőnek nem vallhatják. Mi azon kívánatot illeti, hogy az egyházi rend e törvény teljesítésére mindaddig, míg az fennáll szigorúbb módok által szoríttassék, ezen kívánata a Karok és Rendeknek újat magában nem foglal, hanem egyenesen az 1839. évi április 27-én kibocsátott intézkedés szellemével azonos mely körlevél nem bírván elegendő hatással, a Karok és Rendek természetesen találják, hogy az egyházi rend kötelességeinek teljesítésére, más és ahhoz hasonló módon szoríttassék, melynek példáját legközelebb az 1819. évi május 22-én az 1025. sz. a. kelt leiratban is látni lehet. A placetum visszavonását pedig, miután azzal a törvényt óvó záradék ellenére a klerus által visszaélés gyakoroltatott; és a körlevelek megsemmisítését azoknak megnyugtató végett, kiknek lelkiismerete a hirdetett új tanítások által oly kínos szenvedéseknek volt kitéve, szinte következetesnek találják.

Továbbá, hogy az egyház eljárását a Karok és Rendek rosszatlatni kívánják, ez önként folyik azon nézetből, mivel a nemes klerus eljárását semmi részben nem helyeselhetik, s miután jövőre nézve az eddigi törvényes intézkedés változása czéloztatik, a törvények szentségén ejtett csorbát a múltra nézve más módon kiegyenlíteni közállományi eljárás útján nem tudják.

Végre azon kívánatnak, hogy az 1647: 14-ik törvényczikk-nél fogva indított perek visszaküldése szorgalmaztassék, fölterjesztésében a mélt. Főrendek is megegyezvén, a Karok és Rendek oly vegyes házasságok következményei ellen, melyek nem r. kath. lelkipásztor előtt kötöttek, az ily házasságokból született gyermekek sorsát a mélt. Főrendek javaslata által biztosítva nem látják, mert a Felső legitimitációja csak a kir. fiiscusnak, de nem egyszersmind az osztályosoknak követelése ellen érvényes, a recopulatio pedig oly mód, melytől a gyengédebb érzésű személyek pirulva kénytelenek elfordulni; mert már maga ezen recopulatio eszméje az előbbi copulatio érvénytelenségének eszméjével jár, és azon

színt hordja magával, hogy az előbbi viszony a véték szennyével bélyegezve van; de különben is a házasság nem római katolikus lelki pásztor előtt kötve a római katolikus egyház tanai szerint érvényes lévén, a recopulationnak, mint egyházi eljárásnak szükségét a Karok és Rendek nem látják. És kérdik a Karok és Rendek a házasság oly módon történt kötésénél, mely a törvény próbáját nem állja ki, követte legyen el a hibát akár a törvényhatóság, akár az egyházi személyek, akár a szülők, méltányos-e, hogy azon hibák következményeinek súlyát nem a törvényhatóságok, nem az egyházi személyek, nem is a szülők kirekesztőleg, hanem egyszersmind az ártatlan gyermekek is viseljék? és miután más mód nincs, mint törvény; nem törvényes, nem igazságos-e? hogy figyelembe vévén az összeütközés szomorú korszakát, éppen a törvény mintegy fátyolt vonva a múlt eseményekre, legalább azoknak következményeit hárítsa el; ha már a múltat meg nem törtéنتté nem teheti is. Egyébiránt a Karok és Rendek éppen ellenkezőleg a mélt. Főrendekkel azt hiszik, hogy a vak buzgóságnak azon egyes szikrái is, melyeket az egyházi rend elhintett, ki fognak aludni, és pedig annyival inkább, mivel igen jól tudják, hogy a kérdés jelen állásában kívánságaik teljesedése nem az egész egyházat, hanem csak az egyház tisztviselőit fogja szemközt találni; sőt, hogy maga a róm. katolikus egyház tagjainak hasonlíthatatlan többsége azoknak teljesedését örvendő fogadja; és azért a mélt. Főrendeket ujabban is teljes bizodalommal felszólítják, hogy a közlött felírásnak, mely hogy a dolgok állása minden oldalról kifejtessék, rövidebb alig lehet, felterjesztésében megegyezni méltóztassanak.

Elnök ő Nagyméltósága jobbnak látná ezen izenetet letenni, miután az csak sikertelen vitatkozásra vezet azon Főrendekkel, kik át nem látják, el nem ismerik a püspökök azon vétkes eljárását, melylyel őket a Rendek vádolják; csak gátolja és késlelteti e vallásbeli törvény létrejöhetését, melyhez csak kölcsönös türelem és kimélet útján lehet alapos remény.

Midőn sem ő, sem némely káptalani követek felszólalásai meg nem változtathatták a nagy többség akaratát, némely egyes kifejezéseket kívánt ő Nagyméltósága szelidíttetni, különösen a «botrány» kifejezést elmellőztetni, de siker nélkül.

(Rendi Napló IV. köt. 132—148. lap.)

216. Kerületi ülés.

1844 június 14-én.

Elnökök, mint tegnap. *Jegyző*: Szemere.

Folytatott s bevégeztetett a városok rendezésében készült 3-ik izenet hitelesítése.

11 órakor országos ülés következett.

CLX. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 június 14-én, d. e. 10^{1/2} órakor.

Tárgy: A Karok és Rendek 2-ik üzenete a görög nem egyesültek — s 2-ik üzenete az unitariusok ügyében, ugyane tárgyban törvénycikk. Izenet és felírás a turmezei kerület, a szepesi XVI. város, Fiume és Buccari kerületek rendezése tárgyában. Törvénycikk a szabad községekről.

Hubay kir. személynöki ítélőmester olvassa a görög nem egyesültek és unitariusok ügyébeni izeneteket, felírási s törvényjavaslatot, melyek változtatás nélkül megmaradtak. (O. I. 149. 150. sz. a), b), c.)

Ezután *Széll nádori ítélőmester* olvassa a túrmezei kerület rendezése s országgyűlési szavazata tárgyábani izenetet felírási és törvényjavaslatot (O. I. 151. a), b), c), mely Horvátország követének óvása daczára megtartatott. Az óvást Turopolya grófjának ellenóvása követé, ki ezúttal is ismételte, hogy az óvást tevő követet Horvátország törvényes követének el nem ismeri.

Sorba jöttek a XVI. szepesi városok, s a buccari és fiumei kerületek rendezését és országgyűlési szavazatát tárgyzó izenet s törvényjavaslatok (O. I. 152. a), b), melyek hosszacsák lévén, a gyűlésidő nagy részét kihúzták s változtatás nélkül megtartattak.

Elnök ő nagyméltósága kijelenté, hogy itt is a városok

rendezésénél előadott elvei s nézeteihez hű marad, miket azonban időkimélés tekintetéből ismételni nem akar.

Horvátország követe Fiume s Buccarira nézve óvását jelenté, amennyiben ezen rendezés által Horvátországnak a tengerpart iránt követelt jogai sértetnék. *Smaich Bertalan* (Buccari követe) küldőinek azon útasítását adá elő, hogy a Buccari főkapitány a modrusi s korbáviai püspök legyen.

A XVI. szepesi város rendezésére nézve *Zsedényi* (Szepes követe) adta elő útasítása pontjait. Mindez röviden és gyorsan végeztetett.

Napirendre kerülván a szabad községek rendezésének fontos ügye (O. I. 153. sz.) mindenek előtt *Elnök* ő nagyméltósága fejté ki ez iránti nézeteit. Itt nem már létező kerületek (mint a jászkunok, hajdúk stb.) elrendezése és szavazatjoga forog kérdésben, melyek ekkor is törvényhatóságok voltak, hanem egy egészen új intézmény vétetik czélba, melyről még nem tudni, van-e reá valódi szükség? Sokszor tűnnek fel úgy látszó szükségek, kívántatnak s osztatnak közjogi kedvezések, melyek azután nem termik meg várt gyümölcseit, s későbbben valódi szükségeknek nem mutatkoznak. Így p. o. a mult országgyűlésen meghozatott a megváltási törvény, mely akkor legfőbb szükségnek kiáltatott ki, s ime a tapasztalás azt mutatja, hogy éppen azóta igen kevés megváltás jött létre. Könnyen meglehet, hogy e törvénynek sem lesz várt gyümölcse. Kereskedés, műipar, népnevelés az első szükségek s azon emeltyük, melyek által a nép oda érik, hogy közjogi engedmények élvezésére alkalmas legyen; ekkor pedig az illetők önmagok megkívánják s követelik azokat. Korán adott szabadság, készületlen népnek adott jog, oly növény, melynek gyökere nem levén, meg nem él. Sőt a nép, mielőtt a jogok használatára elkészült, fel sem tudja fogni azok jótékonyását s könnyen tévutakra vezettetik. Vágyak ébresztetnek, melyeknek azután elég nem tétetik; nem teljesített vágy pedig nehezen esik s keserűséget okoz. Ez okokból az elnök azt tanácsolá, hogy a Rendek e czélba vett rendezéssel ezúttal hagyjanak fel, s új testületek alkotásával ne vesződjenek, melyekre szükség nincs.

Ráday (Pest megye követe) a szerkezet által adott jogot igen is keveselte, s a legnépesebb községnek is csak egy szavazatot adni gúnyos cselekvésnek nevezé. Nem kedvezésről, nem kegyelemről van itt szó — mondá — hanem kötelességről, s ha a Rendek a városok elrendezése s annak alapul tett elvek elismerése által hódoltak a korszellem erejének, ha ott figyelemmel voltak a különböző népes-

ségre méltó és szükséges, hogy a népesség itt is tekintetbe vétessék. Kivánta azért, hogy a választmányi szerkezet tartassék meg, s minden 300 lakosra egy képviselő adassék.

Zsoldos (Veszprém megye követe) kiemelé az örök váltság létesítésének fontosságát, mely magának a teendők közt legelsőnek soroztatni szokott népnevelésnek is első föltétele, a mennyiben előbb bizonyos foku vagyoniasság kívántatik, melyet ismét főképp a megváltás segíthet elő. Ezen annyira kívánatos örökváltságnak előmozdításul szükségesnek tartá, hogy a törvény némi ártatlan erkölcsi rugókat is mozgásba tegyen, milyen p. o. hogy a megváltással a törvényhozás bizonyos jutalmat, némi politikai jogokat és szabadságokat kössön össze. Ilyen ösztön volna a megváltásra a községeknek a megyegyűléseken szavazattali felruházása. Ez okból a szóló követ keveseli a szerkezeti sovány számot, s 300 teljes koru férfira egy-egy képviselőt akar.

A viták most leginkább az örök váltság életkérdése s az uri hatóság megszüntetésének eszméje körül kezdtek forogni; s felállítatott a nézet, hogy a mely helységek urbéri tartozásaikat örökre megváltották, azok a megyében képviselve legyenek, mire ismét szükséges, hogy azon megváltásnál fogva az uri hatóság alul is felszabaduljanak.

Az *Elnök* e kérdésben úgy nyilatkozott, hogy ő is igen szükségesnek tartja az urbéri kapcsolat megszüntetését, s boldognak azon hazát, hol ez békés uton végbe mehet, azért minden arra vezető eszköz szívesen is pártol; de a politikai jogok kora megadását célra vezető eszköznek nem tartja, mert a megváltás főoka a pénzhiányban keresendő, ha pedig a községek még politikai jogokkal is fölrúháztatnak, alig fogják meggyőzni az administrationnak ezáltal szükségessé vált költségeit; s minthogy a megváltást is kölcsön pénzen szokták eszközölni, azt, mit a megváltásra kellene fizetniök, önadministrationjukra költvén el, elszegényednek s végképp elmerülnek. Ha ellenben előbb minden erejüket csak oda fordítják, hogy urbéri tartozásaik alul felszabaduljanak, majd eljön az idő, hogy politikai jogokat is önkáruk nélkül gyakorolhatnak, az administratio költségeit meggyőzik, s akkor e jogokat ők maguk fogják követelni. Ő tehát lényegében nem ellenzi a törvényjavaslatot, hanem most még idő előttinek tartja. De maga ezen törvényjavaslat sem látszik arra célozni, hogy az uri hatalom megszüntetessék, sőt ennek szerkezete ezen ügynek ártalmára lenne, mert most a földesuri hatalom megszüntetésére kötendő szerződéseket a kir. kuria is elismerte azáltal, hogy az

efféle vételeket, mint a törvény által ki nem zárt, meg nem tiltott cselekvéseket, megerősítette; holott e törvényből valami ellenkezőt lehet kimagyarázni.

Ezen előadás a törvényjavaslat 1-ső szakasza értelmének különböző magyarázatára adott alkalmat, némelyek az uri hatalom megszüntetését kitudták abból olvasni, mások nem. E mellett a szabad községek ügyében annak ismételt kerületi tárgyalásakor elmondott dolgok minden színezetben s árnyéklatban ismételtek.

Klauzál elmondá, hogy a nemzet egyik legfontosabb feladata s legsürgetőbb teendője a feudális viszonyokat kiegyenlíteni. A mult országgyűlés megtette erre az első lépést, de oly lépést, mely legelsőknek is kevés, mert az örökváltságot megengedő törvényben tiltó rendelkezés van, miszerint az uri hatóságot sértetlen kell hagyni s attól szabadulni nem lehet. A pénzhiányon kívül ez egyik főök, mely az örökváltságok sűrűbb létrejövetelét gátolja, mert a jobbágyok tudván, hogy bár magokat megváltsák, a nyomasztó uri hatalomtól meg nem szabadulhatnak, természetesen nem nagy kedvet éreznek fizetni. A statusnak okvetlenül gondoskodni kell törvényről, mely e bajon segítsen. Addig is azonban, míg az uri hatalom végképpen s általánosan megszüntetnék, helyén látja szóló annak megszüntetését oly helységekre nézve, melyek urbéri tartozásaikat megváltják.

Perczel (Tolna megye követe) nyilatkozása legtöbb érdeket gerjesztett a maiak közt. Ha oly fontos e tárgy — úgymond — milyennek azt Elnök ő nagyméltósága is elismeré, minek azt halasztani? Ő üdvözli azon ösztönszerű szerencsés tapintatot, miszerint a magyar aristokratia önjószántából a népre fordítá figyelmét s gondjait s az aristokratia soha se is veszítse el szemei elől, hogy saját érdekében cselekszik s maga magát erősíti, midőn oly erős és fiatal elemeket fogad be a sánczok közzé, melyek az alkotmánynak s nemzetenek szilárd védei lesznek. Hazánk sajátságos állapota megkívánja ugyan, hogy az átalakulás processusa lehető legnagyobb csenddel s meggondolással történjék, de azért nem szükséges éppen oly csigalépéssel haladni, mint minőket e tárgyban ekkorig látunk; mert 20 ezer lakossal bíró hatalmas s tehetős községnek egy szavat adni egy rongyos kortes ellenében, ezt valóban a fontolva haladók legbuzgóbbika sem mondhatja ugrásnak; ez gunyos és gonosz satyra; s még e módtalan keveset is sokallani s gátolni akarni, sem igazsággal, sem politikával nem egyezik. Ugyan mi veszély, s mi káros következés rejlenék ily homeopathiai adagban? A nép bizonyosan nem fog e joggal visszaélni. Szóló a népet teljesen megérettnek tartja e jogok

gyakorlására, mert a mely nép századokig tűrni tudá a jogtalanságot, ez által sokkal nagyobb lelki erőt bizonyított, mint amilyen a jogok gyakorlására kívántatik.

Kifejté ezután szóló követ a politikai okokat, mik miatt a népnek a jogokban fokozatos részeltetése elkerülhetlen, s tovább nem halasztható. Az aristokratia fenn nem állhat többé. ha magához a népet föl nem emeli, s ezáltal erejét nem neveli; csak így lehet felső befolyások ellen sikeresen küzdeni. Ez által a megyei administratio is tetemesen javulni fog, ha tudniilik az érdekeltek, azok, kik a terheket viselik, kik azok nyomását egyenesen érzik, szinte befolyással lehetnek az ügyek vezetésébe. Mennyivel kívánatosabb, hogy ezen rendezés a törvényhozástól jöjjön ki, mint hogy a községek szabadsági vágyuktól elkapatva, kir. privilegiumért folyamodjanak, kir. városokká legyenek, s a megyei függésből egészen kivétetvén, a municipium lassankint egészen eldaraboltassék. Nem kedvezés ez, hanem szent kötelesség, s azon régi elnyomás valahárai megszüntetése, miszerint a nép folytonos gyámság alatt tartatott, s mely alul, hogy az érett nép felszabaduljon, igen helyén s rendén van.

Balogh (Győr megye követe) kifejté, hogy a népnevelés kétségkívül egyik leghatályosabb eszköz, mely a népet képessé teszi politikai jogok gyakorlatára, de nem egyetlen. Legjobb mestere a népnek maga a jogok fokonként engedett gyakorlata. Igaz az is, hogy az érett s kifejlett nép ezen jogokat maga is kivívja, de éppen azért kell annak idejében fokonként betölteni a már felébredt eleven vágyakat, hogy ez ne történjék.

A kevesebbel megelégedő fractio jónak tartá a szerkezetet is egyelőre, mert időről időre tovább lehet haladni, a mint a körülmények engedik; voltak végre nagy kevesen, kik az egész törvényjavaslatot elakarták mellőzni. Végre, főleg azon okból, minthogy a törvényjavaslatnak az uri hatalom megszüntetéséről rendelkezése elég világosan kifejezettnek nem találta s különféle magyarázatokra adott alkalmat, a tárgynak kerületre visszavívése indítványoztatott, hol a fontos tárgy komolyan s bővebben megvitatassék, mi, az idő ugy is nagyon későre haladván, általános tetszéssel fogadtatott.

(*Rendi Napló IV. köt. 148—162. lap.*)

217. Kerületi ülés.

1844 június 15-én.

Elnökök, mint tegnap. *Jegyző*: Ghyczy. *Naplóvivő*: Eischl.

Tárgy: A szabad községekről.

A múlt napi országos ülésből a csongrádi indítvány következtében visszahozott szabad községek elrendezése vala a mai tanácskozás tárgya, és mindenek előtt megemlítettett, hogy itt oly uri tartozásokról, melyek csupán a földesur és községek közötti szabad egyezkedést kívánnak, szó nem lehet, mert arra a territorialis kérdések elintézésénél éppen nincs szükség; minélfogva *Zsoldos (Veszprém megye követe)* a szerkezetből az uri hatóság megszüntetése esetében a földesur kihallgatásának megemlítését kihagyatni kívánta, mivel szerinte az, annak tudtán kívül, kinek tulajdonáról rendelkeznek, úgy sem történhetvén, kihallgatása mindig értetődik. Szólv csupán a szabad községekről rendelkezt kívánván a csongrádi indítvány nyomán azon községekre nézve, melyek minden urbéri tartozásaikat földesuraiktól kiváltották, a földesuri hatóság megszüntetését egy külön §-ban nyilván kifejeztetni javasolta, mely községek aztán a megyei gyűlésekre minden 300 személy után egy képviselőt küldhessenek; de választói joggal utasításánál fogva csak oly férfi egyéneket vélt felruházandónak, kik a 24. évet meghaladták.

Nagy Károly (Gömör megye követe) az indítványozó szellemében az előbbi szerkezetben azon módosítást tevő, hogy minden oly községekre nézve, melyek földesuri tartozásaikat, szolgálataikat, adózásaikat, tökéletesen s örök időkre megváltották, vagy ennek utána megváltandják, az uri hatóság teljesen megszüntettetik és ezeket a megyék rendezni tartoznak; oly községek pedig, melyek urbéri tartozásaikat örökös szerződés mellett készpénzzel váltják meg, vagy csak némi részben teljesítik, és melyekben az uri hatóság meg nem szüntettett, de mind műveltségük, mind népességükre nézve saját ügyeik igazgatásával megbizathatnak, a földesur kihallgatása mellett a Jászkun községek rendezése formájára a megyék által rendeltethetnek; végre mindazon községek, mint a megyei kihágások tárgyalásánál országos conclusummá vált, külön egyenkinti szavazattal bíró képviselőket a megyei gyűlésekre küldhessenek.

Az indítvány lényegére ellenzék nem levén, egyedül némi megjegyzések tétettek. Ugyanis *Ghyczy (Komárom megye követe)* által felhozott, hogy itt oly úri hatóságok, melyek bizonyos tartozásokkal vannak egybekötve, úgymint vásári jog, nem értethetnek, mert ez földesuri jog levén, a tulajdont megváltás nélkül elvenni nem lehet. Ellenben a hatósági jognak azon gyakorlatát, melyet a status a földesúrnak nem mint kiváltságot adott, hanem úgy, hogy a közigazgatás, melyre a közigazgatásnak felügyelni mindig kötelessége, minél lehetőbben eszközöltessék, s azt a földesúr egyedül mint concessiót gyakorolta, akkor midőn a status jónak látja, s az igazság kiszolgáltatását ezélszerűbb móddal felcserélni akarja, minden kárpótlás nélkül elveheti. Minthogy pedig ez alkalommal ide csak oly községeket kíván értetni, melyek minden urbéri tartozásaikra nézve földesuraikkal szerződtek, ezekre nézve a földesuri hatóság megszüntethetik, de azonnal annak substitumáról is szükség gondoskodni.

Kívánja tehát a szónok, hogy azon esetben a földesúri hatalom alól felszabadított községeket a megyék tüstént elrendezni tartozzanak; mert ott a kevés számú megyei tisztviselők egyébként is annyira el levén foglalva, az igazság gyors kiszolgáltatását nem teljesíthetnék. Erre nézve Pápa városát hozta fel például, hol az igazság kiszolgáltatására a földesuraság által jelenben két ügyész levén rendelve, ha ez a földesuri hatóság alul azonnali rendezés nélkül felmentetnék, az igazság kiszolgáltatása nagy csorbát szenvedne. Megemlítette még, hogy midőn az örök váltáságot szabad községek a földesuri hatóság alól kivételnek, a törvényben megérinteni szükséges lenne, hogy a felebbvitel a megyei törvényszékre tétetik. Egyébiránt a rendezés oly községekben sem találhat akadályt, melyek uri tartozásaikra nézve némi tekintetben földesuri hatalom alatt állnak, mert általa a földesuri jog legkevésbé sem csorbíthatnák.

Ezután *Klauzál (Csongrád megye követe)* emelvén szót, elmondá, miképp mindig úgy vala meggyőződve, hogy azon községek, melyek minden földesuri tartozásaikat örökre megváltották, vagy hol a földesuri tartozásokra örökös szerződések kötettek, földesuri hatóság alatt nem állanak; de miután kir. Személynök ő excellentiája azt a tegnapi országos ülésben a törvényből nem aképp értette, hanem annak létesítésére oly törvény szükségét látta, melyben a földesuri hatósági hatalom megszüntetése világosan kifejeztessék, ennek következtében tévé tehát a szónok tegnapi indítványát, s ez alkalommal megérinteni el nem mulasztá azon akadályokat, melyek azáltal, hogy a minden urbéri tartozásaikat megváltott községeknél, honnan

legkisebb haszna nincs, uri hatósága gyakorlatára tetemes költséggel ne terheltessék. Azért az által történik sok helyen az igazság kiszolgáltatásnak elhanyagolása, mely hiány többnyire csak akkor szokott pártoltatni, midőn az illető felek sürgetésére a megyei végzések megérkeznek. Ennélfogva szónok aképp van meggyőződve, hogy igen fognak örvendeni a földesurak, ha tőlök a hatósági jog elvétetik, míg ellenben a status nyer, mert annak az legfőbb célja, hogy az igazság mindenütt minél gyorsabban szolgáltatassék ki.

Ezeknél fogva a törvényjavaslatban kimondatni kívánta: 1-ör, hogy oly szabad községek, melyek minden urbéri tartozásaikat megváltották, földesuri hatóság alá nem tartoznak, 2-szor oly községek, melyek még földesuri tartozásaikat meg nem váltották ugyan, de azokat nem természetben, hanem örökös szerződés mellett bizonyos meghatározott pénzben teljesítik, melyek számosan találhatnának hazánkban és nagyobbak, mint némely szab. kir. városok a földesuri hatalom alól, szinte felszabadíthatnának, annyiaval inkább, mivel az uri hatalom által ösztön fog adatni; azt pedig, hogy az igazság kiszolgáltatása minél jobban gyorsíttassék, a statusnak megállapítani kötelessége. Az örökváltságolt községekben a földesuri hatalomnak megszüntével a szónok is más rendezett bíróságnak azonnali helyettesítését okvetlenül szükségesnek mondotta, s ez a megyékre bizassék, míg az országgyűlés arról nem rendelkezendik. Legbiztosabbnak látta t. i., hogy az uri hatóság alól felszabadított községeknek a Jászkun községek mintájára leendő elrendezhetése a megyei hatóságot illesse.

Mindezeknél azonban sokkal fontosabbnak tartja a szónok azon kérdést: vajjon e szabad községek a megyei gyűlésekben mily befolyást gyakorolhassanak? a megyei kihágásoknál nem annyira a szabad községek tartatván szem előtt, mint inkább csak a kihágásoknak mi módon lehető korlátozása. S ha meggondolják a Rendek, hogy oly rendezett községek, melyek most forognak kérdésben, kis municipiumokat, hol önbelügyei igazgattatnak, fognak képezni, a célba vett rendezés mellett lehet kivételt tenni és a megyei gyűléseken nagyobb befolyást engedni, mint oly községeknek, melyek még földesuri hatalom alatt állván, rendezve sincsenek. De szükségesnek is látja a szóló, mert például Kecskemét, mely eddig a pestmegyei gyűlésbe két képviselőt küldhetett, ha az most egyre szoríttatnék, rosszabb sorsra jutna s így ezáltal visszalépés történnék. Mindezekre nézve pedig, hogy a kérdés felett minél előbb tisztába jöhessenek a Rendek, indítványát pontonként szavazás által kívánta elintéztetni.

Ebben megis nyugodtak volna a Rendek, ha a dunai követek

közzül némelyek az indítványt nevezetes fontossága miatt, bizonyos meghatározott ideig küldöikkel közölhetés végett, mint az már más nevezetes tárgyaknál is történt, felfüggeszteni nem kívánják. Midőn pedig ezek megnyugtatóására a felett: vajjon újabb utasítás érkezéig halasztassák-e ezen kérdés, vagy pedig azonnal tétessék a szabad községek iránt intézkedés? szavazás történt volna, előbb emlékeztetve hozatott, miképpen a szabad községek elrendezése szükségét még multkor a ker. Rendek többsége elhatározta volt, mi iránt a küldököknek utasítása is, minthogy ez mintegy két hónap előtt történt, megérkezhetett, s ha a Tábla a többség határozata ellenére magát mystificálni nem akarja, azt a küldöktől kérendő újabb utasítás érkezéig fel nem függesztheti. Egyébiránt is az indítványozott szerkezetbeli módosításban semmi olyas elő nem fordul, mi a sarkalatos törvényeket sértene; s ha küldőink — mond *Klauzál (Csongrád megye követe)* — a kir. városoknak országgyűlési szavazatát azon feltételre, t. i. ha a törvényjavaslatban kijelölt köteleességeiket teljesítendik, állapították: föl nem tehetni, hogy oly szabad községeknek, melyek földesuri hatalom alatt maradnak, a megyei gyűlésekben szavazatot engedjenek.

Erre azonban az válaszoltatott, miképp igaz ugyan, hogy a szabad községek elrendezésére a küldöttek utasítással elláttattak, de akkor arról, vajjon a szabad községekben az uri hatóság megszüntetése-e, és a földesúr meghallgatásával történjék-e vagy nem? szó sem volt; ámbár feltehetni, hogy küldőink az igazság kiszolgáltatása gyorsítása miatt, kivált mikor a földesúrnak tetemes költséggel járó terhével történik, a nélkül, hogy a szabad községekből reája bármi csekély haszon háramolnék is, a szabad községeket a földesúri hatóság alól kivétetni fogják; de e felett ezúttal a követek itt nem rendelkezhetnek.

Mind e mellett szavazással az indítvány halasztását csak 17 megye 27 ellenében kívánta, jelen nem levén Ung, Nyitra, Liptó, Árva, Bács. A kisebbségben maradt megyék a következők: Abaúj, Sáros, Szatmár, Heves, Bereg, Temes, Krassó, Pozson, Soprony, Nógrád, Hont, Veszprém, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Turóc.

Ezután a csongrádi indítványnak első része: «vajjon azon szabad községek, melyek urbéri minden tartozásait örökösön kiváltották, földesúri hatóság alatt maradjanak-e vagy sem?» kerülvén szavazás alá, igenre szavazott: Pozsony, Baranya, Esztergom, Turóc, minélfogva az indítvány 40 szavazattal 4 ellenében elfogadtatott.

Az első kérdésnek ily majoritással lett eldöntése után egy dunai

követ a másodikat: «olyan községek, melyek földesuraik irányában urbéri tartozásaikra nézve némi kötelezettségben állanak, az úri hatóság alól felmentessenek-e vagy sem?» ezuttal annyival inkább mellőztetni kívánta, mivel szerinte itt ezen községek rendezésénél *conditio sine qua non*-ként a földesúri tartozás feletti intézkedésnek is elő kell fordulnia, mi a földesúr meghallgatása nélkül nem is történhetik. A szabad és olyan községek közt, melyek úri tartozásikat örökös szerződés mellett évenként pénzzel váltják meg, lényeges különbség létezik, és e kettőt azonosítani nem lehet, mert emezeknek *contractu*-sát csak mint az urbéri tartozás substitumát tekinthetni, ezekben megszakadás esetében örökösödése is van a földesúrnak, mi a szabad községekben nincs. Itt csupán az árvák dolgainak miképpen elrendezésére ügyel fel, míg amott urbéri ügyek is kerülnek elő. Minélfogva azon községek csak a földesuraság közbejöttével rendeztethetnek.

Ez utóbbi állítás megczáfolására *Klauzál* megyéjét hozá fel, hol minden falu belsőleg az adózás igazságosabb eszközzése végett, földesura meghallgatása nélkül a megye által rendeztetett.

Voltak még, kik ez alkalommal az uriszék megszüntetését is tárgyalás alá bocsáttatni kívánták; de azt az indítványozó, noha az uriszék eltörlésére neki is van utasítása, s így ő arra, ha a Rendek többsége kívánandja, örömmel rá is állana, azt mégis most kivihetőnek nem gondolja, s azért annak itteni megemlítését czélszerűnek nem találja; e mellett indítványa második részében csak oly községeket óhajtott értetni, melyek, mint már fentebb is megemlíté, földesúri tartozásaikat nem természetben, hanem örökös szerződés mellett évenként bizonyos készpénzfizetéssel röjják le, és melyek mind műveltségökre, mind népességökre nézve oly fokon állanak, hogy belügyeik igazgatását mind szellemi tehetségre, mind költségekre nézve önmagok viselhetik, s hol a bírák évenkénti választása mellett több helyütt már némileg rendezett tanács is létezik. Nem látja okát a szónok, miért kellene ezeket önügyeik elintézésében akadályozni; miután ő nem akarja ide az úri hatóság azon részét érteni, mely a vérhatóságot (*jus gladii*) magában foglalja, mert erről csak a büntető törvénykönyvben lehet rendelkezni; továbbá még olyan úri hatóságot sem, mely némi tartozások behajtására szolgál, mert e részben a hátramaradásokat, hol ezek lennének, az úri hatóság ezentúl önhatalmával beszerezheti. Egyedül csak azon hatóságot kívánja a községekre ruházni, melyekben a földesúr tuteláris hatalmát gyakorolja, milyen a jobbágyok közötti bíráskodás, az árvák pénzeire felügyelés és irántoki felelősség, a számadások megvizsgálása stb., mely eljárások min-

dig a földesúr költségére történtek. Midőn mindezek a községek önnitézkedésére bizatnak, a Jász-kun községek formájára a megyék által rendeztessenek, mely indítvány *Nagy Károly* (Gömör megye követe) azon hozzáadásával, hogy a földesúr kihallgatásával történjék, általánosan el is fogadtatott, és a szerkezet leiratni határoztatott.

Vége a felett támadván kérdés: «a kerületi megállapodás szerint a községeknek a megyei gyűlésekben egy képviselő engedtesék-e, vagy a népesség arányához több?» némelyek különbséget kívántak tétetni a rendezett tanácscsal ellátott községek közt, melyeknek a megyei kihágásokban érintvék, és ezeknek egy-egy, amazoknak pedig minden 300 lélek után egy, a megyei gyűléseken szavazattal bíró képviselőt kívántak adatni.

Dé erre *Ragályi* (Gömör megye követe) megjegyzé, hogy ez mindaddig, míg az általános képviseleti rendszer hazánkba be nem hozatik, üdvös hatással nem lehet; mert eképp egy 20.000 lakosból álló községnek 60 képviselője lenne, s ha egy megyében két ily község volna, akkor azon 120 képviselő a megyei municipális jog gyakorlatára túlnyomó befolyással lehetne. Tudjuk ugyanis, miképp a megyei közgyűlésekre 120—200 egyénnél több ritkán szokott megjelenni, és ezek is az utolsó napokban 20, legfeljebb 30-ra szoktak leolvadni; míg a képviselők a község költségén az egész gyűlés folyama alatt jelen lehetvén, azon két község saját érdekében hozhatja a megyei határozatokat. Különben is, ha a képviselők utasítással lesznek ellátva, akkor mindegy, akár 30, akár 1 küldessék a megyei gyűlésekre; ha pedig utasítást nem nyerendnek, akkor nem lesz a község repräsentálva, hanem a küldöttek saját egyéni érdeküket, mely a községével ellenkezhetik is, elő fogják mozdítani. Ily körülmények közt céliránytalannak látja tehát a szónok, hogy a rendezett községek a megyei gyűlésekben lélek-arány szerint képviseltessenek, hanem azoknak, mint az már egyszer kerületileg megállapítottatott, csak egyenkinti szavazat adassék.

Ezen elv minden hosszabb vitatkozások nélkül meg is állapítottatott, s a törvényczikk újbóli szerkesztése a kerületi jegyzőre, *Ghyczyre* s Gömör megye követére, *Nagy Károlyra* bizatott.

Június 16-án vasárnapi szünet.

218. Kerületi ülés.

1844 június 17-én.

Elnökök: Békássy (Vas), Klauzál (Csongrád). *Jegyző:* Ghyczy.
Naplóvivő: Zákó.

Tárgy: A szabad községekről szóló törvényjavaslat.

A *jegyző* a szabad községek iránti módosított törvényjavaslatot olvasá fel.

Ezen új törvényjavaslat főképpen abban különbözik az előbbtől, hogy első §-ában világosan kimondatik, miképp minden olyatén községekben, melyek földesúri tartozásait, szolgálataikat és adózásait örök időre megváltották vagy ezentul megváltják, az uri hatóság teljesen megszüntetik, s az ilyen községeket a megyék szabály által rendezhetik azon szabály nyomán, melyet a Jászkun községekre megállapítottak.

A 2. § előbb így állott: «Ezen szabály alkotásában a községek s illetőleg az 1840-iki 7. s 9. §§-ban foglalt úri hatóság megszüntetése iránt a földesurak is kihallgatandók; de a megye fogja megítélni, hogy az idézett (jászkun) törvényben foglalt rendeletek, a helybeli körülmények között mennyire lehetnek alkalmazhatók.»

Az újabb szerkezet, összefüggésben a már említett 1. §-sal, így szól: «Azon községek pedig, melyek magokat teljesen és örök időkre meg nem váltották, s a melyekben így az úri hatóság még meg nem szűnt ugyan, de vagy régi szerződés, vagy más állandó kötésnél fogva, az urbéri tartozásoknak természetbeni kiszolgáltatása vagy semmi, vagy csak némi részben létezik, a megyék az idézett (jászkun) törvény elvei szerint, a mennyiben azok a helybeli körülményekre alkalmazhatók, közigazgatás s törvénykezés tekintetében, mindazáltal az úri hatóságnak itt is megszüntetésével elrendezhetik.»

A 2. §. szerkezete némi csekély változást szenvedett: u. m. beleszövetett, hogy az elrendezés az illető földesuraság és községek kihallgatása mellett történjék, s hogy az úri hatóság egyedül közigazgatás s törvénykezés tekintetében szüntettessék meg.

A 3. §. az eképp rendezett községnek a megyegyűlésen egy szavazatot ad; a 4-ik pedig az ilyen rendezési szabályt az országgyűlésnek bemutatni rendeli.

CLXI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 június 17-kén d. e. 10^{1/2} órákor.

Tárgy: A KK. és RR. harmadik izenete a mélt. Főrendekhez a sz. kir. városok elrendezése tárgyában.

A *ker. elnökség* benyújtván 1-ör a szabad községek iránti újra szerkesztett törvényjavaslatot, 2-or a sz. kir. városok tárgyában 3-ik üzenetet, (O. I. 154. sz.) *tanácskozásba vétetett a sz. kir. városok ügye.*

A 44, 48, 52, 53, 59. stb. még vita alatti szakaszokra nézve *Elnök* Ö nagyméltósága röviden a Főrendek értelmében nyilatkozván, a városi hatóságra nézve (curiák kérdésében) pedig Ö nagyméltósága a Főrendek, *Ghyezy Kálmán, Komárom követe* pedig szigorú utasítása értelmében szólalván föl, s az utóbbi felolvasván a komáromi curialisták e tárgyban a megyéhez adott folyamodásának ismert okokkal támogatott egész tartalmát, s előadván a curiaknak városi hatóság alá vetetéséből származandó fonák eredményeket s összeköttetéseket, mik által az oly sok curiával bíró város, mint p. o. Komárom, a helyett, hogy békés kifejlésnek örülve gyarapulhatna, örökös belső viszály és surlódás áldozatja lesz: végre a polgári képességről rendelkező 89. §. lett egész d. u. 3 óráig huzódó viták anyaga.

Elnök Ö nagyméltósága az a) és b) pontokat a borsodi indítvány szerint módosított szerkezetben valódi közeledésnek tartja ugyan, de nem helyeselheti, hogy az e pontokban foglalt közeledés oly föltételekhez köttetik, melyeknek el nem fogadhatósága előre tudva van. Ily föltétel az egyenes választás, mely a két Táblának már létrejött egyezését s közösen elfogadott elvével ellenkezik. Igaz, hogy a tanácskozások studiumai szerint új föltételeket tenni s alkudozni szabad, de nem czélszerű e föltételek által visszalépéseket eszközölni, s a dolgot előmozdítás helyett még nehezíteni. És az egyenes választás ezen föltétele még talán elfogadhatóbb lenne, ha a polgárok legkisebb száma oly magasra nem volna határozva, de most ezen legkisebb szám sokkal nagyobb, mintsem vele az egyenes választást rendbontás veszedelme nélkül meg lehetne egyeztetni. Másik kifogása volt Ö nagyméltóságának

a d) pont ellen. Nem látá ugyanis czélszerűnek, hogy a diplomatikusok bizonyos meghatározott vagyon s jövedelem nélkül, egyenesen oklevelüktől s gyakorlatuktól adózásoknál fogva polgárok legyenek; mert nagy számuk s befolyásuknál fogva könnyen elnyomhatnák azokat, kik a városi ipart valóban képviselik.

A kerületi szerkezetet ellenző követek nagy száma részint azokból alakult össze, kik a borsodi indítványban lenni állított közeledést illusoriusnak tartván, a Főrendeket erősebben megközelíteni, s a polgári képesség alapját szűkebbre szorítani akarták; részint pedig azokból, kik vagy semmi vagy alacsonyabb képesítő érték-minimumot akartak.

Klauzál (Csongrád megye) a borsodi indítvány, vagyis a kerületi szerkezet ellenében állítá föl ellenkező nézeteit, eltérvén követársának a ker. ülésben adott szavazatától. Az új javaslat — úgy mond — három különböző elven alapszik; bennfoglaltatik abban a meghatározott értékmennyiség, legtöbb adófizetés és bizonyos mennyiségű bevallott jövedelem elve. Szóló nem tudja helyeselni, ha, mint itt, többféle elvek vétetnek alapul, s azok közt olyan is van, mely statutani tekintetben kárhoztatást érdemel. Ha ugyanis a kormány látni fog eféle rossz elvet a törvényjavaslatban, egyenesen azt keresi majd ki s fogadja el a többi közzül, hogy a választók számát minél kevesebbre számíthassa, a többit pedig elveti, figyelembe sem veszi. S miután a Rendekek egyszer az elvet elismerték, s azon valamit alapítottak, az ellen többé kifogást tenniök nem lehet, ha szinte oly következtetések vonatnak is ki belőle, melyek a Rendekek szándékában sohasem voltak. Sorba revé ezután szóló követ a ker. szerkezet (borsodi javaslat) pontjait s az azokban foglalt elveket. Mi az értékminimumot illeti, miszerint t. i. polgári jogok gyakorlata bizonyos vagyonmennyiség kívántatik: ezt szóló nem ellenzi, s erre közeledés tekintetéből rááll; de abban sohasem egyezhetik meg, hogy e tekintetben nagy, közép és kis városok közt különbség tétessék. Polgári jogok megadásában s elvételében ugyanis a statusnak önkényt gyakorolni nem lehet, s ha egyszer meggyőződött arról, hogy bizonyos értékmennyiség, p. o. 200 frt elég arra, hogy valaki békeszerető, rendtisztelő polgár legyen, az ilyen értékkel bíró embert a polgári jogokból ki nem rekesztheti csak azért, mert Pesten lakik, nem pedig Kőszegen; vagy, mert előbb itt lakván, később amoda költözött. Sőt, ha föltesszük is, meg nem engedve e föltevés igazságát, hogy a bizonyos mennyiségnél kevesebb értékkel bíró ember befolyása veszélylyel fenyegeti a jó rendet s közbátorságot, e veszedelem éppen a kis városokban lehet nagyobb, hol kevesebb

befolyásos egyén között, egyesek befolyása erősebb lehet, mint sokak közt a nagyobb városokban.

Szóló csak akkor látná szükségét ezen különbségtételnek a városok közt a polgári jogokra nézve, ha be lehetne bizonyítani, hogy a nagyobb városokban általában gazdagabbak a lakosok, s többbe kerül az életszükségek fedezése, mint kisebb helyeken. De ez tapasztalás szerint sok helyütt éppen megfordítva van; így p. o. Szegeden az élet sokkal olcsóbb, mint Kőszegen, vagy a bányavárosokban. A mélt. Főrendeket csak azon egy ok vezethette a megkülönböztetésre, hogy a választók nagy számától félnek; de ennél fontosabb tekintet az, hogy igazságosak legyünk, azok pedig nem lennénk, ha ugyanazon embertől, ki kis városban jogokkal bírt, e jogokat megtagadnók csak azért, mert nagy városba ment át lakni. Az elvnek fenn kell tartatni egész épsége- s tisztaságában, s arra nézve, hogy a választók nagy száma a rendet föl ne háborítsa, egészen más módon kell intézkedni. Ezt illetőleg a Rendek mind ekkorig szükségesnek látták, hogy a municipalis tisztviselők választása ne közvetlenül, hanem közvetett választás által történjék, s ha a Rendek egyrésztől közelítenének ezáltal a Főrendekhez, hogy a birtokminimum elvét megváltoztatják, de másrésztől megváltoztatják a közvetett választás elvét a tisztviselőkre nézve, melyre már egység van a két Tábla közt, — ezáltal nem csak valóban nem közelítenek, sőt egy örvény felé sodortatnak, mely okvetlen megnyílik, ha majd ezen tárgy a kormánytól visszaérkezik.

Hogy érthetőbbé tegye magát szóló, bővebben kiterjeszkedik a választás különböző módjaira. A választás módja vagy közvetett, vagy közvetlen, és ismét különböznek a követ és tisztválasztások. Kétségen kívül van, hogy a közvetlen vagyis egyenes választás szabadelvűbb, s hogy ezt kell megállapítani mindenütt, hol csak kivihető. E tekintetből a követekre nézve egyenes választást akar szóló. De egészen másképp áll a dolog a tisztviselők választására nézve; mert a követválasztóban nem tételeztetik föl egyéb, mint annak tiszta fogalma, hogy az, kit követte választ, becsületes és értelmes ember-e? Ezt pedig minden ember megtudja ítélni, s azért itt szükségtelen valamely retortán vezetni keresztül a választást. A követválasztásnál továbbá a választási rendetlenségekből merített nehézség is elenyészik, ha a választók ke-
rületekre osztva, s nem egy azon helyre csődítve választanak. Másképp áll ez a tisztviselők választásánál. A legkisebb városban is kell legalább 10—12-féle tisztviselőt választani, kikben különféle tudomány, ügyesség és jártasság szükséges, melyeket a nagy közönség, a tömeg megítélni nem tud. — Ha már ezen tisztviselőkre nézve is közvetlen

egyenes választás állíttatik föl, nem fog-e a kormány a mondott ellenvetéssel állani elő, s azt mondani, hogy elfogadja ugyan az egyenes választás elvét, de ennek természetes következtetésül tekinti a kijelölést, melyet a felügyelő fogjon gyakorolni. Továbbá, hogy mivel több ezer embert egy helyre gyűjteni veszedelem nélkül nem lehet, másrésztől számosabb tisztviselők választását több helyen tartani ismét nehéz, mert így a választás hetekig fogna húzódní: ezen nehézségek ellen egyedüli orvosság, hogy a választók száma leszállíttassék, a polgárság alapja megszűkíttessék. Szóló tehát tart tőle, hogy az egyenes választás elvének diadala ki fog ugyan vívatni, de úgy, hogy nem lesz benne köszönet; s az alkalmazás oly keskeny térre szoríttatik, hogy a követválasztást is csak néhány száz ember fogja megtenni. És ez okból akar e pontra nézve megmaradni az előbbi szerkezet, t. i. a tisztviselők közvetett választása mellett.

Másik, mit a kerületi Rendek határoztak, a minimum, azaz a polgárok szükséges legkevesebb számának meghatározása. Eztakkorra lehetett volna czélszerűleg halasztani, midőn a kormány szándéka tudva lesz. Mert ha a kormány elfogadja a Rendek által felállított kategóriákat, akkor mire a minimum? ha pedig el nem fogadja, akkor lesz idő minimumról gondoskodni. De, szóló véleménye szerint, akkor sem kell olyan kétélű fegyverhez nyúlni, milyen a «legnagyobb adózási elv». Mily veszedelmes elv rejlik ebben, ki van fejtve a büntető-törvénykönyvet készített orsz. választmány némely tagjainak külön véleményében. Censusra alapítani választói képességet más országokban talán lehetséges, de Magyarországon ez lehetetlen, mert itt nincs egyenlő adózási rendszer; némely városban nagyok levén a közjövédelmek, csekély az adó, másokban ez megfordítva áll. Nem tanácsolja tehát szóló, hogy a «legnagyobb adózási elv» itt megérintessék s elismertessék, mert tapasztalá, hogy a criminalis választmánynál többséget tett kormánypártiak s hivatalnokok erősen vívtak a mellett, s ezért tart tőle, hogy a kormánynál most is ezen elv fog tetszést nyerni, azt fogja, a többinek mellözésével, elfogadni s alkalmazni és a Rendek többé visszaléphetni nem fognak, mert magok állították fel azon veszedelmes elvet. Ha ezen «legmagasabb adózási rendszernek» mélyére tekintünk, azt látjuk, hogy ez a polgári képességet nemcsak az egyes lakosok szorgalmától tételezi fel, hanem más polgártársak birtoka mennyiségétől is. Ennél jogtalanabb valami nem is képzelhető, hogy t. i. azon ember, kinek van annyi értéke, hogy annak alapján a status által polgári jogokkal felruháztatott, új összeírás alkalmával ezen jogokból kiúttassék csupán azért, mert más valakinek több vagyona van.

Harmadik, mi ellen szóló követ kifogást tesz, a lakbér-qualificatio helyébe állított jövedelem-bevallási qualificatio. Ez oly absorbens eszme, hogy mellette másra szükség sincs; az önkényes bevallás czélra nem vezet, mert a lakosok akarátára bízva, hogy kívánnak-e polgári képességgel felruháztatni, vagy nem? Ha tehát a jövedelemadó, mely már magában is helytelen, a mi állásunkban a polgári képesség alapjául elfogadtatik is, úgy kell azt elfogadni, s a kormány bizonyosan csak úgy egyezik belé, hogy e jövedelmet ne csak bevallani kelljen, hanem kimutatni s bebizonyítani is. Ez pedig sokkal több bajjal s nehézséggel van összekötve, mint a lakbér kimutatása, melynek helyébe állíttatott.

Előadását azon sajnos érzet kifejezésével végzé a szónok, melyet keblében a Főrendek bánásmódja okoz. A követtábla állása igen nehéz a Főrendek ellenében. A városi rendezésnek szinte úgy, sőt még inkább szíven kellene feküdni a főrendi Táblának, mint a képviselő háznak, mert reájok nézve, kiknek birtokuk nagy, kétségtől még tetemesebb hasznot fog árasztani a városok elrendezése. És mégis első izenetökben úgy akarák intézni a városok rendezését, miszerint ez — bátran kimondva — rosszabb lett volna a mostaninál. Két izetváltás után is a főkérdésekben semmit sem engednek, egy lépést sem közelítenek, s a Táblát kényszeríteni akarják, hogy hosszas megfontolás által szerzett meggyőződésétől álljon el. Híre hallatszik, hogy a mélt. Főrendek egy töredéke nem fogja e tárgyat Ő Felségéhez felereszteni, ha bizonyos elvekről le nem mondunk. Ám engedjünk mindazokban, hol elv nem rejlik, mik által a városok jövődjének kárt nem okozunk, s bizonyítsuk be közelítési szándékunkat; de elveket ne kockáztassunk, össze nem férő elveket ne foglaljunk egybe, hogy azok közzül a kormány tetszése szerint kikereshesse s alkalmazhassa a rosszabbakat. Ha e munkálat egyszer kezeinkből kikerül — úgy mond az aggódó szónok — nem fogjuk többé annak elveit azon biztossággal fenntarthatni, mint most. Tudják a Rendek, mit értek ez alatt. Azon tisztakeblű férfiak, kik most ezen elvek változtatásában közelítés kedvéért résztvesznek, meg fogják bánni ezen tettöket. Másképp volna a dolog, ha a kormány szándékát tudhatnók, mint tudják más nemzetek. De e homályban, e tudatlanságban lehetetlen alkudni.

Szóló tehát — röviden ismételve — bizonyos értékmennyiséget, úgy, mint minden városban egyiránt 200 frtnyi értékminimumot elfogad és így qualifical; e mellett azonban a tisztviselőket közvetett választás útján akarja választani; végre a jövedelem bevallás helyett a lakbér-qualificatiót szeretné megtartani.

Aigner (Szeged város követe) a ker. szerkezet ellenében s a régi szerkezetben foglalt csongrádi qualificatiók védelmére így nyilatkozott: Utasításomnál fogva köteles vagyok ez alkalommal is kérni a tek. Karokat és Rendeket, hogy a polgári jogokat egyik közterheket viselő városi lakostól se méltóztassanak megtagadni, vagy ha ez lehetséges nem volna, ne méltóztassanak legalább a qualificatiókra tett csongrádi indítványnál tovább menni, különben nemcsak proletariusokat, hanem számos oly egyéneket is zárnának ki a Karok és Rendek a polgári jogokból, kik műveltségükön felül még vagyonuk tekintetéből is a sokaktól annyira féltett stabilitási elemet eléggé biztosítják. Jól tudom én, hogy csak közelítési szándékból állottak el előbbi javaslatuktól a Karok és Rendek; de azt tartom, hogy itt a közelítés inkább a felső Táblát illetné, mert a rendi szerkezet sokkal inkább méltányos és igazságos, sőt a városi privilegiumokkal is megegyezőbb volt, mint a polgári képességnek a mélt. Főrendek által javasolt tulságos megszorítása.

Eddig a mélt. Főrendek nem igen kérdezték, ha elég vagyonos-e a városi lakos az adózó néppel együtt és egyedül viselni minden közterheket s azokat mégis reájuk rótták; s ime alig van most az alkotmányos jogok minimumáról szó, már nem is birtokot, hanem vagyonosságot emlegetnek. Úgy látszik, a mélt. Főrendek elfelejtkeztek számos honi institutioinkról, melyek egyik főoka a vagyonosság nehéz szerezhetésének, melyeknek pedig fenntartásában tetemes részt vesznek azon mélt. Főrendek, kik a hazának majd minden áldásait a magok részére használván, ezekért a közállománynak néha egy kis nyomorék subsidiumon kívül, egyebet alig fizetnek vissza, s ezen nem-fizetéssel is a vagyonosság terjedhetésének nem egy forrását zárják el, s ők mégis vagyonossághoz kívánnák kötni a polgárjogokat, midőn másrésről még csak törekvést sem igen mutatnak azon szabadalmak lerombolására, melyek miatt még nehezebb, még ritkább szerencse vagyonossághoz jutni.

De egyébként is a főrendi okoskodás szerint a személy semmi, a vagyon minden. A főrendi okoskodás szerint a legtöbb proletariusnak nem nevezhető, de valamely felesigázott értékű vagyonra, vagy jövedelemre sem számítható városi lakosok, saját vétkük nélkül megbélyegeztetnének és üres gyanúból fosztatnának meg polgári jogaiktól. S ugyan nem lenne-e különös tünemény látni, hogy a polgárok által gyakorlandó csekély jogok nagyobb értékű vagyontól feltételezvék, s látni másfelé, hogy a mélt. Főrendeknek elég csak születniök, hogy minden egyéb qualificatio nélkül törvényhozókká váljanak. És ugyan

tek. Karok és Rendek! tanácsos-e a gazdagság utáni vágyódást azáltal nevelni a szegényebbekben, hogy azon lealázó gyanúval éljünk ellenük, mintha a közállomány felőlük sem erkölcsi, sem érzelmi műveltséget fel nem tehetne? Nem annyit tesz-e ez, mint azt mondani, hogy minden áron gazdagodni iparkodjanak, különben a statusban nem lehetnek soha egyéb, mint semmi. Én azt hiszem, hogy az oly szellemi törvény, mely csak a vagyont és nem a személyt ruházza fel joggal, mely csak tetemes vagyonosság mellett tetelez fel a közállomány jólétéhezzi vonzódást, mely a hazának s lakosai többségének tagadhatatlan szegénysége, s a vagyonosság terjedhetését gátló institutiók és szabadalmak megtartása mellett, nagyobb vagyonosságtól függeszti föl a polgári jogokat: az oly szellemi törvény, mely minden humanus és erkölcsi érdekeket elfojtván s észet és erkölcsöt, becsületet s hazaszeretetet vagyonosság nélkül zérussá törpítvén, az alkotmányos szabadságnak sem nyujthatna biztos garantiát.

Nem akarom én azt mondani, hogy már első üzenetükben a méltóságos Főrendek azért szorították meg a polgári képességet annyira, hogy csak minél kevesebben legyenek e honban, kik némi politikai jogokkal bírnak; sem azt nem állítom, hogy most is azért ragaszkodnak annyira a vagyonossághoz, mert remélik, hogy a gazdagabbak éppen vagyonukhozi ragaszkodásuk miatt könnyebben esatolthatók azon párthoz, mely minden jogokat még sokáig monopolizálni szeretne; valamint azt sem vitatom, hogy a méltóságos Főrendek előtt ismeretes azon körülmény, miképp a városok vagyonosabbjai közt is ritkább a nemzeti érzelem; de annyi criminatiók után, melyeket e teremben a szegényebbek ellen többször felhozni hallottam, szabad legyen csak azt felemlíteni, hogy a gazdagabbak igen gyakran a tespedésnek s az ez által fenntartott absolutismusnak leghőbb gyámolói szoktak lenni. Hogy pedig a méltóságos Főrendek csak a gazdagabbaknak akarnának polgári jogokat adni, nem okoskodhatják el, mert hiszen az általuk felállított qualificatio szerint az alföldnek egyik nagy városában sem lenne ezer polgár. Következöleg ily megszorítás mellett nem a közérdek fogna uralkodni a városokban, hanem a gazdagabbak érdeke, mely pedig csak magánérdek. Ily megszorítás mellett továbbá számos városi lakosnak sorsa rosszabb lenne, mint Róma proletariusaié volt, kiket habár Servius Tullius egy curiatum vokstra szorított is, de legalább a legnagyobb közterhektől, nevezetesen a katonáskodás terhétől felmentett, mit úgy látszik, a magyar aristokratia nem igen akar. Sőt még azért sem látszik boszankodni, hogy még kényelmesen hallgatja vagy olvassa azon törvényeket, me-

lyek szerint a hazának katonáskodás általi védelmi a privilegiált osztályt illetné, addig a csak polgári névre sem méltatott városi lakosok viselnek minden közterheket, a privilegiált osztálynak saját törvényes kötelességét is, a haza védelmét, a valóságban ők, s az adózó nép teljesítik az arisztokratia helyett is.

Sokan vannak e honban, kik csak jogokat, de kötelességeket nem ismernek, bár vagyonuk kevesebb, mint a városi adófizetők nagyobb részéé; s ezeket akarnák-e kizárni a jogok minimumából? De gondoljuk meg, hogy ezek nem kegyelmet, hanem igazságot, a városok privilegiumaival is megegyező igazságot követelnek. S én azt nem is hihetem, hogy csak a gazdagabbak hivatvák embertársaik helyett gondolkozni; nem hihetem, hogy embert, szabadság és jogok birására teremtet embert ezektől egyedül csekélyebb vagyona miatt megfosztani nem igazságtalanság. S minthogy az újabb kerületi szerkezet által oly térre mentek a tekintetes Karok és Rendek, melyen a kimondott számoknál szilárdul s állhatatosan alig maradhatnak meg, s melyen a főrendi megszorítások lassankint aligha többséget nem nyereendnek, én inkább az előbbi szerkezetet megtartani vagy Csongrádnak a qualificatióra nézve imént tett indítványát elfogadtatni kérem.

Szeged városa követének nézetei ellenében *Koller (Pest város követe)* terjeszté elő különböző nézeteit, a qualificatiók védelmére szólván fel. Qualificatiók által akarja biztosítani a polgári rend üdvös szabadságait. Politikai jogok kiosztásánál minden status többé-kevésbbé a vagyont vette tekintetbe, mert a vagyon ad akaratszabadságot s függetlenséget, mi politikai jogok gyakorlatánál a főtényező. Általán véve — ha vannak is kivételek — a pénz, vagyis a vagyonosság eszköze a művelődésnek, és minthogy az ember, eredeti rendeltetésénél fogva, a pénzt művelődésre szokta fordítani, a világ rendes forgása szerint következik, hogy a vagyonosabb rész egyszersmind a felvilágosodottabb, ez pedig ismét természetes és rendithetlenebb támasza a polgári társaságnak; míg ellenben a szegény néposztály, viszonyainál fogva, többnyire tudatlanságra van kárhoztatva, sőt

mn nemzetben a lenge jellemű tömegnek egyik része, birtoktalansága miatt, a fennálló rendnek ellensége, másik része, ha különben forradalmi irányokra nincs is hajlama, szegénységi viszonyainál fogva, szünteleni csáboknak van kitéve; harmadik része pedig, ha a megvesztegetést kikerülheti is, műveletlensége miatt a közdolgozokra vagy nem tud hatni, vagy visszalépőleg hat. Igaza van Lamennaisnak, midőn rabnak hirdeti a tömeget, melynek másoktól függ minden-napi élettere. Egyébiránt Pest követének a borsodi indítvány sem

tetszik, mint elveket tiszteli ugyanannak pontjait, de czélszerű alkalmazást ezen anglo-amerikai-francia eszmékből a városi viszonyok s institutiókra képzelni nem tud; hanem ragaszkodik a városi követek munkálatának elveihez.

Záko (Bács megye követe) ellenkező véleményben s Csongrád követével egyértelemben volt. A Főrendek — úgymond — kijelenték első üzenetükben akarattukat s 2-ik üzenetükben szilárdul megmaradtak a mellett; a Rendek ellenben elvül felállították, hogy mindenki, kinek a városban birtoka van, polgár legyen; most pedig a nélkül, hogy a kormány nyal még alkudoztak volna, elálltak azon elvtől csupán azért, mert a Főrendek a magukétól el nem álltak. Hogy az arisztokratia censust kíván felállítani, ezt szóló megfoghatja, mert annak szelleme a kiváltság; de hogy azon Tábla, melynek elve, hogy hazánkban az alkotmány sánczain tágítani kell, s a megkövesedett arisztokratiai elem közé demokratiai elemet vegyíteni, e szerkezet által az arisztokrátiát még inkább tágítani akarja — azt szóló nem érti és helyeselni nem is tudja. Ha a Rendek hasonló állapotot akarnak behozni, mint Rómában volt akkor, midőn a legutolsó proletárius osztály csak egy centuriával bírt; ám legyen! de ne felejtsek el a Rendek, hogy a kinek joga nincs, kötelessége sem lehet a status irányában; holott nálunk a haza iránti kötelességek súlyosabban nehezedenek a szegényekre, mint a gazdagabbakra.

Szemere (Borsod megye követe), ki a kerületi szerkezetet indítványozá, így osztályozta a kifejtett véleménytöredékeket s megtámadóinak következőleg válaszolt: A vélemények három felé mennek — úgymond. — Voltak, kik Csongrád követének előadása mellé álltak és ismét, kik a jelen szerkezetet pártolják, részint föltételeivel együtt, részint azok nélkül. Mindezekből azonban aként okoskodni nem lehet, hogy miután a régi szerkezetben is benn van a közvetett választás, miután ez a csongrádi indítványban is ben van, miután a jelen kerületi szerkezetet is többen föltétel nélkül fogadják el, tehát mindezekből a közvetett választás elfogadása s a közvetlennek elmellőzése következik, mert azok, kik a régi szerkezet mellett nyilatkoztak, ha attól elesnek, bizonyosan a mostanihoz csatlakoznak, mert mi többen, ha a közvetlen választástól elesnénk, a régi szerkezet mellé állanánk vissza, mert azok, kik a megszorításokat elfogadják, azokat a föltételek nélkül nem fogadják el. Itt egész s különböző rendszerekről van szó, s mindeniket a maga egész voltában s valamennyi föltételeivel és következményeivel kell vagy elfogadni vagy elvetni; mindenik oly árú, mit járuléka nélkül megvenni nem lehet.

Válaszolt ezután némely fölhozott állításokra, részint helyeslőleg, részint czáfolólag. Pest követe már előbb kimondá, hogy nincs szerencsétlenebb munkálat, mint melyben kétféle rendszer van összezavarva, mint a városi munkálatban volt a közvetett és közvetlen választásé. Pest ezen állítását szóló is magáévá tévé. Hogy fér össze például e két rendszer a képviselőtestületre nézve? E testületnek két rendeltetése volt, egyik, hogy legyen választó, másik, hogy legyen tanácskozó testület; úgyde az első tulajdon sok embert, nagy számot tesz szükségessé, a második ellenben a nagy számot kizárván, látni való, hogy egy testületre két oly jogot s köteletséget bízni, melynek egyike igen sok tagot, másika éppen nem sokat kíván, már ennél fogva belső ellenmondást foglal magában, s közte és a fából csinált vaskarika között van némi hasonlatosság. E körülmény egyik főoka, miért nem volt szóló s nem barátja most sem azon rendszer vegyületnek, mely a városi munkálatban eddigelé föl volt állítva.

Nincs nemzet, melynek hibái nem váltak volna példabeszédekké. Rólunk magyarokról az mondatik: «magyar tűz szalmaláng» s hogy «sokat beszélünk, keveset cselekszünk». Szóló ez utóbbira nézve azt hiszi, azért cselekszünk keveset, mert nemzeti kormány hiányában csak panaszra és szóra van szabad tér engedve; de másrésről megismeri, hogy többet s többször beszélünk, mint kellene. Íme példa erre a mai nap is, midőn újra elmondattak azok, mik a kerületi ülésben elmondattak. Igaz, ez az intézmény hibája, de mindegy akármi; tagadhatlan, hogy létezik. Mintegy 400 napja, hogy az országgyűlés együtt van, s ma a 161-ik országos ülés tartatik, azaz: 161 ülés oly tárgyakkal töltetett el, melyek már a kerületi ülésekben megvitattak. A kettő közül egyiknek csak formaságnak kellene lenni. Azonban a követ urak szólnak az országos ülésben, mert itt nyomtatott napló van s magukat igazolni kell és szólnak a kerületben, mert ott az élnök s toll hatalmukban levén, szabadabban mozoghatnak. De vajjon nem idő- s erővesztetetés-e ugyanazon tárgyról szólni kétszer, ugyanazon teremben, ugyanazon személyek előtt? S miután nincs kérdés, mely mellett vagy ellen néhány főerősségnél több volna, nem unalmas-e s nem átallani való-e ugyanazokat ismételni ugyanazon helyen? Ha szóló ezen bűnbe esni nem akar, rövidnek kell lennie.

Szilárdságot emleget az ellenvélemény, mintha azzal a Karok és Rendek, vagy legalább a mostani kerületi szerkezet védei nem bírnának. De vajjon a közelítés ingatagság-e, ha nem az elv s haladás rovására történik? Ha ez így áll, akkor e bélyeget egyik Tábla sem vállalhatván el, nem fogna-e lenni a közelítés erkölcsi lehetetlenség?

Bár úgy volna, hogy a törvényt a Karok és Rendek táblája írhatná; de lehet-e a Főrendeket non enseknek tartani? Nem mutatják-e p. o. a szőlásszabadsági s Ráday-féle sérelem, melyek a nemzetnek lelkéig nyilaltak, s melyeket mégis le kell a követtáblának tenni, hogy a Főrendek *igenis* léteznek? és így a közelítés ellen mennydöröghetünk, de azt kikerülni nem lehet. De mi az oka, hogy a képviselők szavának eldöntő hatalma nincs a Főrendek ellenében? Az, hogy a követek csak a nemesek képviselői, csak néhány százezeré. De majd ha a követi Tábla képviselni fogja a polgárok százezreit s annyival inkább, ha mögötte ama 10—12 millió is ott fog állani, akkor majd a Tábla akarata lesz törvény, mert az egész nép akarata lesz. S éppen, hogy e boldog kor eljövetele siettessek, éppen azért addig alkudni szükség a Főrendekkel, míg a követtábla ama hatalommal nem bír.

Csongrád követe azt veté ellene a kerületi szerkezetnek többi közt, hogy a városok közt a *b)* pont szerint tett különbség nem nyugszik semmi alapon, hanem, hogy minden városra nézve egyenlő érték határozassék meg. Ez állítás nincs erő nélkül, azonban a névbeli egyenlőség gyakran valódi egyenlenség a gyakorlatban. Vegyünk példát a büntető törvényből és nem fogjuk tagadhatni, hogy ha korra, testalkatra minden tekintet nélkül ugyanannyi büntetésre ítéltetnék egy gyöngé és egy izmos ember, ez alig szenvedne fájdalmat, míg amaz meghalhatna alatta. Vegyünk példát a választók köréből is. Az angol törvény szerint választó mindenki, a ki 10 font sterling jövedelemmel bír, s ez egyenlően törvény mind a három szigeten. De mivel Anglia népe gazdag, Irlandé szegényebb, mi e törvény eredménye? Az, hogy Angliában 13 millió lakos után 600 ezer választó van, ellenben Irlandban $7\frac{1}{2}$ millió után csak 92 ezer; Nagybritanniában minden 22 személyre esik egy választó, Irlandban csak minden 86-ra; Angliában minden 28 ezer lakosra egy követ, Irlandban csak minden 73 ezerre egy. Attól lehet félni, hogy ha a városok közt fokozat nem tartatik, ha sem 200, sem 1000 forint nem lesz a határozott érték, hanem e között valami közép, akkor a kis városokban kevesebb választó lesz, mint mennyi elég a szabadság érdekében, a nagy városokban pedig több kerülne ki, mint amennyit képes a követtábla kivívni. Egyébiránt e fokozat a városok közt nem új eszme, az keresztül szövődik az egész munkálaton, s az már a régi szerkezetben is alkalmazva találtatik a lakbéréknél, melyeket maga Csongrád követe indítványozott.

Azt is előhozá Csongrád követe, hogy ez új szerkezetben a legtöbbet adózás elve van föállítva, mely gyűlöletes és veszedelmes. De az új szerkezet nincs ezen elvre alapítva, nem mondatik ebben.

hogy azok lehetnek választók, kik legtöbbet adóznak, csak az mondatik, hogy ha az *a), b), c), d), e)* alattiakból a minimum nem telnék ki, a hiányzók a legtöbbet adózókból vétessenek. Tehát a legtöbbet adózás elve csak kivételes, nyitva az út mindenkinek azon kategóriákba bejutni; a választók sorába nem azért jut valaki, mert legtöbb adót fizet, mert ez csak a minimum betöltésének kulcsa. Kérdi továbbá, hogy mi haszna van a minimumnak? Az, hogy miután statisztikai adataink nincsenek, az eredmény bizonytalanságának veszélye ellen a minimum biztosít, melyre példát más törvényhozásokban is találni. S hogy reá szükség van, annak erősítésére szolgáljon Szeged példája, hol ha p. o. 6 frtnyi adómenyiség vétetnék a qualificatio alapjául, csak 1000 polgár fogna lenni.

Vége a közvetlen s közvetett választásra nézve (mely a főkülönbözési pont Csongrád követe és a szóló közt) így nyilatkozott a szóló: Azt szokták mondani, hogy a közvetlen választás uralkodhatott a régi köztársaságokban, mert azokban a nép kevés volt, de most a statusok nagyon is népesek. Igen, de nem kell feledni, hogy Athén és Róma nemcsak város, de status is volt; polgárai nemcsak a város, de egyszersmind a status ügyeibe is befolytak, tehát ha a nép kevesebb volt is, de befolyása messzebb terjedett. Ha most a polgárok a status ügyeibe be nem folynak is, mint hajdan, kell, hogy közvetlen befolyjanak a *község* ügyeibe. Ezért szóló a közvetlen választás barátja, bár elismeri, hogy a szabadság és reform irányában mind közvetett, mind közvetlen választással haladhatni; de a közvetlen választás nemzetiebb, magyarabb, s népünk erkölcsével megegyezőbb. Ha e rendszer mellett kevesebb leendő is a választó, de az ilyen szabadságnak íze lévén, ki azt egyszer megízlelte, hozzá ragaszkodni fog. Vége azt nyilatkoztatja szóló, hogy módosítását a közvetlen választással oly szoros kapcsolatban látja, hogy ha azt a többség ezen hozzákapcsolt föltétel nélkül akarná elfogadni, ez esetben inkább visszalép, indítványától eláll, s az egész tárgyat újabb vitatás végett a kerületi ülésbe kívánja visszavinni.

Ennyit a vitatásokból, noha még sok érdekes mondatott egyik-másik részről; miket azonban, mint a kerületi viták alkalmával elmondottakat, ezúttal mellőzhetünk. A közvetett választás mellett azokból, kik a Főrendek értelmében, s kik Csongrád értelmében nyilatkoztak, tehát a két szélső véleményből úgy tetsző többség alakult; de természetesen kevesebbséggé változott, mihelyt a csongrádi vélemény pártolói kijelenték, hogy ők azt összefüggésben pártolják csak, s egyes részét a többitől eltepve, el nem fogadhatják. És a szerke-

zet — noha Elnök O nagyméltósága ezen eljárást a példabeszédes lengyel tanácshoz hasonlítá, melyben egy lépés előre tétetik, másik hátra, s mely mellett az ember mégis egy helyben marad — úgy mint a kerületből fölterjesztetek, változatlanul megmaradt.

Bezerédj (Tolna megye követe), a kerületi ülések fontosságának s diplomatai erejének mindenkor lelkes védője, ezúttal is fölöslegesen tartá a kerületi többség végzését az országos ülésben vita alá venni, s azért a dologhoz bővebben szólni nem is akart; csupán a polgári béke s rend biztosítását az erszényben kereső Szepes követének, Zsedényinek feleletül emelé ki a szegények és gazdagok közti politikai viszonyt, a történeten bizonyosságára hivatkozva, miszerint mindenkor a gazdagok nyomták el a szegényeket; ezek pedig soha alkalmat s jogot nem adtak azon szemrehányásra, hogy a politikai jogok gyakorlatára nem képesek.

(*Rendi Napló IV. k. 162—184. l.*)

CLXII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 június 18-án, délelőtt 10 órakor.

Tárgy: A Karok és Rendek harmadik izenete a sz. kir. városok rendezése tárgyában.

A főfelügyelő kérdése jöven szőnyegre, *Elnök* ő nagyméltósága következőleg nyilatkozott: Egy ok sem áll, mely a főfelügyelők ellen felhozatik, miszerint p. o. az mondatik, hogy a «felügyelők felolvasztják a municipiumot». A megyei municipalitás, látjuk, annyira ki van fejlődve, hogy adjon Isten hasonló erőt a városoknak is. Mondatik továbbá, hogy a főfelügyelők a városi elemmel ellenkeznek. De ez szinte nem áll, sőt a városokban még szükségesebb e hivatal mint akárhol a világon. Mondatik, hogy a városok századok óta fennálltak e hivatal nélkül. De erre az a felelet, hogy most a városok felmentetnek azon kapesoktól, melyek a felügyelőt szükségtelenné tévék ekkor úgy mint a kamarai függéstől; ellenben a választási s egyéb jogok megadatnak és kiterjesztetnek. Ekorig a városok, csaknem folyvást királyi biztosságok alatt voltak, melyeket ő nagyméltósága is rosz-

szabbnak tart, mint állandó és rendes felügyelők felvigyázását. Mondatik végre, hogy fölösleges a felügyelő, mert hiszen nyilvánosság és felelősség lesz. De ezen nyilvánosság sem általános panacea, mert ha az volna, úgy nem is kellene egyéb, mint nyilvánosság. Jó dolog a nyilvánosság, de hogy rosszra ne forduljon, arra is okos felügyelő kell. A felelősség szép szó, de hogy életben s hatással legyen, erre szinte felügyelő szükséges, kivált a városokban; főleg pénzek kezelésénél a felelősséget minden pillanatban föl kell találhatni, nem pedig évek multával. Ha van egy felügyelő, kit minden perczen számadásra vonhatni, ebben a lehető legtöbb biztosíték fekszik. Erre azt szokták felhozni, hogy a megyékben eddig is voltak főispánok, mégis léteztek rendetlenségek; de visszaélést, rosszul végrehajtott törvényt, kihágást például felhozni nem kell, mert ha a törvény életbe nem lép, az alattvalók engedelmeskedni, a felsőbbek parancsolni nem tudnak; úgy hiába a legjobb törvény is, s a status célja veszve van.

Erre *Zsiga György* (Szatmár-Németi városa követe) kelt ki a főfelügyelők ellen (mit a városi követek «mindnyájan!» felkiáltása követett); a városok régi privilegiumaira hivatkozva, s arra, hogy az idegen felügyelő a költséget hiában szaporítja.

Az *Elnök* folytatá: Tudom, hogy a városok csaknem mindnyájan kívánják, hogy főfelügyelők ne legyenek; de ha azt hiszik, hogy oly jó azon privilegialis állapot, melyet emlegetnek, ám ne sűrgessék tehát az ezen állapotbóli kimenetelt. A városok jelen állapotja privilegiumokon alapul, de most éppen az a cél, hogy országos törvény által rendeztessenek, s e rendezés a mostani eszmék szerint talán nagyobb biztosítékot nyújt a városoknak, mint az emlegetett privilegialis alap. A városi követ urak némely egyes szavakat vesznek ki a privilegiumból, mik szerint «*universi cives*» vegyenek részt a választásban. Meglehet, e szavak ott vannak, de nem kell felejtetni, hogy a privilegiumokat az szokta magyarázni, a ki azokat adta, s így annak magyarázatától függ az is, ki a polgár, ki nem. Ebben tehát nem lehet valamely nagy Achillest keresni arra nézve, hogy a választási jog oly igen kiterjesztve volna, mert mostani szokás szerint ellenkezőt látni. Egyébiránt a privilegiumokból az tetszik ki másrésről, hogy a városok Ő Felségének lekötelezettjei, saját birtokai, peculiumai, s az ezen viszonyoktól fölmentés nem tréfa dolog; és nem olyan, mire azt mondhatni «lesz belőle valami, vagy nem, keveset gondolok vele». Kinek tetszik a privilegiumot egy oldalról hasznára magyarázni, tessék másrésről az azzal járó terhet is elszenvedni. Természetes, hogy ekkorig főfelügyelő nem volt, mert

minek rendelt volna Ő Felsége főfelügyelőt oly embereknél, kiknek igen erősen s hatalmasan parancsol, kik szorosan lekötvék, kiknek azt mondhatá «pénzetekeket ide vagy amoda adjátok, a fölösleget ide vigyétek» stb.

Mondatik, hogy a főfelügyelői hivatal felállítása költséggel jár; de magoknak is el kell ismerni a városoknak, hogy kevesebbet nem akar nekik adni az ország, mint amennyivel eddig birtak, vagy hogy egy kézzel keveset akar adni, a másikkal többet elvenni. Mi azt illeti, hogy a városok *idegen* elemnek nem kívánják behozását, erre azt jegyzi meg, hogy Magyarországon idegen elemek nincsenek, hacsak a városok oly szükkeblűleg elkülönözni nem akarják magokat, hogy a nemeseket is idegeneknek tekintik. Ha így volna, akkor ő Nagyméltósága inkább nem is akarna nekik rendezést adni. Vagy talán azt értik a városi követ urak az «idegen» szó alatt, hogy a főfelügyelő nem helyből való, nem városi? Éppen ez a jó! ez a jó! (*Helyes!*) A városokban, hol a családi érdekek s viszonyok oly nagy szerepet játszanak, hol 20—30 ezer ember egy rakáson lakik, az ily értelemben vett «idegen elem» behozása nagyon is szükséges, mert csak ez eszközölheti, hogy a magánérdekek hallgassanak s közérdekek szólnak.

Ne tessék tehát a privilegiumokra hivatkozni, mert ha az uraknak tetszik is azon állapot, nekünk s azon uraknak, kik itt középen ülnek, nem tetszik, s éppen azért nem, mert az urakat teljes szavazattal felruházva óhajtuk itt ülni.

Erre válaszolva *gr. Vay Dániel* (Korpona város követe) így nyilatkozott: A városok követei s képviselőiről levén szó, Elnök ő kegyelmessége oly tant állíta föl, miszerint a városok csak önkörűkből választhatnák követeiket, képviselőiket, okul azt adván, hogy a városoknak sokkal inkább érdekükben van oly embert választani követül, ki viszonyaikkal ismerős; később, az elnökről levén szó, jónak s czélszerűnek az ellenkezőt tartotta, hogy t. i. a városok nem önkörűkből választandó, de királyi kinevezéstől függő felügyelők által kormányoztassanak. Igen! Elnök ő nagyméltósága a városok választási jogát kis körökre szorítván, jónak s helyesnek találá ugyanakkor a királyi kinevezési jogot minél inkább kiterjeszteni. Ha a követek és képviselők inkább érdekeltetnek a város dolgaiért, ennek keblében születvén, úgy még sokkal inkább áll ez a főispánokról és ezért nem akarják a városok elnökválasztási jogukat kezükből kiszalasztani. Mi továbbá Excellentiádnak azon mondását illeti, «ha tetszik az uraknak privilegiumaikra hivatkozni, akkor elégedjenek meg mostani

helyzetökkel, s ne sürgessék, ne kérjék szüntelen rendezésüket», mi elrendezésünket nem kegyelemképp, nem a privilegiumokra támaszkodva kolduljuk, de képességünk, polgári becsünk s annak tudatában, mit a nemzet mérlegében nyomunk, a nemzet méltányosságától várjuk s követeljük. Megunták a városok, megunta a nemzet, hogy a városokkal per «beszéljenek» vagy per «hallgassanak az urak» lehessen szólni a nagy uraknak.

Nem kegyelem az tehát, de megérdemlett jog, mit mi követelünk, s nem privilegiumra támaszkodva, de a nemzet kárára eddig halasztott állásunk s erőnk ismerete következtén a nemzet képviselőinek bölcsességétől s a kor intését felfogott kormánytól várjuk azt, mit eddig a nemzet tőlünk megtagadott. Rendezés, polgári állás kell, s ezt követeljük, ellenben főispán vagy főfelügyelő nem kell, mert azt tapasztaljuk, hogy a megyékben a főispánok a csend és béke helyreállítása helyett zavart zavarra halmaztak, miért is több megyék főispánai ellen felirtak; s ha egyszer a főispánok ellen hozandó petíciók megerednek, az azokat hurezőló janitor csakhamar meg fog görbedni súlyok alatt. Mindezeknél fogva inkább nem kell rendezés, minthogy felsőbb kinevezéstől függő felügyelő legyen. S ez annyival kevésbbé, mert a főispán a megyékre nézve még sem oly veszedelmes, mivel ott a népesség s kiterjedés nagy s az alkotmányos élet nyolcz század alatt megerősödött; a városokban pedig az excellentiás, vagy Isten tudja hogyan czimezett nagy urnak mosolya vagy kézszeritása tönkre teheti a városi hatóságot.

Ezen beszéd végére *Majláth György* (Baranya megye követe) azt jegyzé meg, hogy ha oly polgárokból állanak a városok, kiket a főfelügyelő mosolya vagy kézszeritása képes eltántorítani, akkor hiányzik azokban azon erkölcsi erő s nyomaték, melyre a követúr beszéde elején hivatkozott. Szóló tehát éppen azért, mert új elem életbeléptetéséről van szó, nehogy ennek káros következése legyen, szükségesnek véli oly hivatal felállítását, mely egyrészről a proletárok, másrészről a városi olygarchia fékezésére szolgáljon.

Mint az e tárgy feletti kerületi ülésben, úgy ma az ellenzék tagjai közzül is akadt védelmezője a felügyelőnek, *Szombathelyi Antal* (Békés megye követe), ki e kérdést, és általában a városi munkálat körüli taktikát illetőleg mintegy ily értelemben nyilatkozott: Komolyan szükség megfontolni e kérdést, ha akarjuk, hogy a városok rendezéséből legyen valami, mitől a nemzet boldogsága s felvirágzása főképp remélhető. Azon megmérhetlen távolság, mely ekkorig a két Tábla közt feküdt, onnét vette eredetét, mert a Rendek

iszonyodtak minden qualificatio-fokozattól, azt hivén, hogy ha egyszer abba beereszkednek, a polgárok száma annyira fog kevesedni, miszerint a városok állapota alig lesz jobb a mostaninál; a mélt. Főrendek pedig írtóztak a Rendek által felállított széles alaptól, mert azt hívék, hogy ily alapra épített törvénynek a czélzott csend és béke helyett féktelenség lesz következése. E két bebizonyítatlan hypothesis egymás ellenében nem valami kiegyenlítő, ha szinte éveket töltöttek volna is a Táblák kölcsön capacitálásában. Most a Rendek qualificatiót állítván föl, nem lehet többé szemökre vetni azt, hogy olyanoknak akarnak jogot adni, kiket valódi érdek a városhoz nem köt; de azt sem, hogy ellensúlyul fel nem állították volna a közvetlen választást és polgárszám-minimumot. Csak legyen a Tábla szilárd és állhatatos ezen ultimatum mellett, a siker okvetlenül be fog következni. De ha minmagunkban nem bizunk, ha azt tesszük fel, hogy a kormány ilyen-amolyan taktikával, ez vagy amaz úton, ide vagy amoda fog vezethetni, úgy a hypothesisok végetlene áll előttünk, s a gyávaság bélyegét önként sütjük minhomlokainkra. Egyik főszerencsétlensége e nemzetnek — tisztán kimondva — a kormány taktikájátóli tulságos félelem, s önmaga iránti bizalmatlanság.

Kérdi szónok a Táblát, nem állott-e már az országgyűlés kezdetén oly térre, hol végig meg nem maradhatott; nem állított-e fel oly elveket, miket maga sem hitt, csak hogy a felelősséget, minden lehető vizásfordulat esetére, magáról elháríthassa. E Tábla gyakorlatban lehetetlen elvekkel megterhelt munkálatok kivivásaért küzd élet s halálra, és kifárasztja a nemzet türelmét, áldozatra készségét, s utóbb elesodálkozik rajta s a kormányt vádolja érte, hogy bizonyos elvek, melyeket nem óhajtott, lábrakapnak. Itt az ideje — úgymond szónok — tenni valamit; 13 hónapja mult el, hogy tanácskozunk, s most is kétség és remény lebeg jövőnk felett. És ki meri állítani, hogy a munkálatból úgy, a mint a Rendek szerkesztették, törvény leend? Hogy magamat Istenem s nemzetem előtt a felelősségtől megmentsem s azon esetre is, ha e törvényből semmi sem leend, kötelességemnek eleget tegyek, kimondom meggyőződésemet, miszerint azon theoria, hogy a végrehajtó hatalom, a hol csak lehet kizárassék, a nemzet boldogságára nem vezet. Ha Magyarorszáiban a municipiumok ellenségei szaporodnak s e miatt baj lesz, ennek oka azon törekvés, mely a végrehajtó hatalmat törvényesen működni nem engedi. Ha törvényt hozunk, azért hozzuk azt, hogy végrehajthassék, s nincs a világon alkotmányos nemzet, mely a végrehajtó hatalmat, a hol csak lehet, ki akarná szorítani.

Nem az a feladat, azt kiszorítani akarni, hanem a törvényhozó hatalommal egyensúlyban tartani. Valahányszor alkalom lesz a végrehajtó hatalom túlnyomóságát korlátozni, vagy annak felelősségét felállítani, mindannyiszor méltó minden erőt felhasználni. Ez pedig csak a közterhekbeni részvét s a nemzet ez általi erősítése által eszközölhető. De abba semmi garantiát sem lehet helyezni, hogy a végrehajtó hatalom kezei meg legyenek kötve, mert ennek természetes következtése, hogy egyesek önkényére lesz bízva minden.

Korpona városa követének a főispánok elleni beszédeire azt jegyzi meg szóló, hogy azokból nem az következik, mintha a végrehajtó hatalom organumait meg kellene szüntetni, hanem, hogy a végrehajtó hatalom nem jól van képviselve azon főispánokban, kik a régi katonás századok szülöttei s kik, nem levén rájuk nézve tiszta s határozott törvény, fenntartottak magoknak némi régi jogokat, melyek most a megyei rendek által kétségbe vonatnak. A főfelügyelőkkel nem így álland a dolog, mert lesz határozott törvény, mely őket féken tartsa. Szóló ugyanis nem akar olyan felügyelőt, melyet a Főrendek ajánlanak, hanem olyat, ki a kormánynak törvényes, de felelős organuma legyen. Azzal végzé beszédét a szónok, hogy a ki ezt nem akarja, az nem akarja, hogy a városok rendezéséből legyen valami; a ki pedig ezt nem akarja, az nem akarja, hogy Magyarország-nak jövődjé legyen, az — nem akar semmit.

Ezen utolsó kifejezést *Klauzál Gábor* igen erősnek, alaptalannak és igazságtalannak nevezé. Ő, midőn olyan új hivatal felállításáról van szó, mely költségbe kerül, s a kormány hatalmát neveli, szorosán számot szokott magával vetni, vajjon multhatlanul szükséges-e azon új hivatal felállítása? Ezen esetben nem látja e hivatalt multhatlanul szükségesnek, noha a városok rendezését szintoly buzgón óhajtja, mint előtte szólott követ. A kormány felügyelési jogát senki kétségbe nem vonja, s az a városi törvényjavaslat minden részében ki van mondva; de éppen azért, mert a kellő felügyelési jog a Helytartótanács útján úgyis megvan, szükségtelen a külön királyi felügyelő. Eddig ily felügyelők nem voltak, az tagadhatlan. Erre azt szokták mondani, hogy bizony elég rossz is volt a városi ügyek menetele s kezelése, és ez is igaz. Azt kell tehát kikeresni, hogy e hibás kezelés a városokban onnét eredt-e, mert felügyelő nem volt, vagy más forrásból? A megyékben főispánok vannak, mégis van hiba elég; sőt a tapasztalás azt mutatja, hogy azon megyékben, hol évekig nincs főispán, vagy melyeknek főispánja minden egyébről inkább gondoskodik, mint a megyei állapotokról, még legtöbb rend s nyugalom van,

vagy legalább egy cseppel sem megy rosszabbul az administráció, mint ott, hol a főispán túlságos hivatal-buzgóságánál fogva a kormánytól kéri s nyeri a kijelölendőek neveit s praesidiálisokkal kormányoz. Miután nekünk nincs olyan kormányunk, mely el akarná ismerni, hogy a nemzet s országgyűlés irányában felelősséggel tartozik, sőt inkább olyan, mely a kormány felelősségéről szóló törvényeket elavultaknak szereti tekinteni: ily esetben nem volna tanácsos a városokban kormánytól függő új hivatalt állítani föl, mielőtt mindazon garantiák meg nem lesznek adva, melyeket szóló óhajt; s míg nem lesznek férfiak, kiket a törvényhozás feleletre vonhasson, mikor neki tetszik.

Jól érzi szóló a mostani municipalis állapot árnyoldalait, a szabadon mozoghatás azon tömérdek akadályait, melyek gyakran a legjobb intézmények végrehajtását is gátolják; de érzi másrésről, hogy ha a kormány befolyása a municipiumok ellenében neveltetik s e mellett a nemzet nem képes felelősséget kivívni: a kormány nevelkedett befolyásának alig lesz oly üdvös hatása, mint Békés követé óhajtja.

A városokban ekkorig állandó királyi felügyelők nem lévén, királyi biztosok pótlák ezek helyét, s vajjon ezen felügyelés megmentette-e a városokat azon hibáktól, melyek azokban folytonosan mutatkoznak? Nem! és így a királyi főfelügyelő ott léte sem fog e részben segíteni, hanem a tökéletes rendezés. Ha mi kétségbe esünk az elrendezés következményei felett, s azt hiszszük, hogy a városok nem eléggé érettek s alkalmasok még főfelügyelő nélkül önállólag megélni, úgy nem lehet kívánatos őket a törvényhozásba nagyobb befolyásban részeltetni, mint eddig.

Szóló tehát abban fejezi ki meggyőződését, hogy ha a mélt. Főrendek folyvást oly elnyomó szándékot bizonyítanak, mint eddigi izeleteikben, s a követi Táblát erkölcsileg akarják kényszeríteni, hogy meggyőződésében gyökerezett elveitől elálljon, ha továbbá még a kormánynak is — bár még nem világosan tudott, de hihető — óhajtása, hogy a városi választó-rendszer minél szűkebb alapra építtessék, ily viszonyok közt nem hihetni, hogy a városok rendezése oly tökéletes leend, mint iniáltatott, hanem minden reménye csak oda terjed, hogy a városi rendezés a legjobb esetben meglehető fog lenni. Szóló kijelenti, hogy tekintve a sok jót, mit a városok a hazára ígérnek, jövő haszonért s jó következtetésért, a meglehető rendezést is magától eltaszítani nem fogja; de a hátralevő kérdések fölött csak akkor mondja ki végső vélekedését, ha tudja, mit nyerhet alkú útján a kormánytól? Addig pedig az eddigi határozatok mellett szilárdul megmarad.

Az előbb felszólalt *Szombathelyi Antal* szóváltása következő: Ő nem a Főrendek iránti vonzódásból, hanem tiszta meggyőződésből mondá ki, hogy a Főrendek nem maradnának meg oly szilárdul akaratuk mellett, ha nem ismernék a tér gyöngeségét, melyre a követtábla magát állította. Az előbb mondottakat nem vádképp hozta elő Csongrád tisztelt követe ellen, hanem csak független véleményét mondá el, valamint Csongrád követe akkor, midőn a qualificatio kérdésben azt mondá, hogy az, ki qualificatiót akar, halálos vétket követ el, mégis tegnap és ma qualificatióra szavazott.

Arra, hogy a megyékben éppen a főispánok támasztják a legnagyobb zavarokat, azt mondja szóló, hogy nem kell a megyék hiányait, melyek úgyis tudva vannak, e helyen annyira kiczéégérezni. Igaz, hogy a megyék el lehetnek főispánok nélkül, de hol is látni inkább a végrehajtó hatalom semmiségét, mint éppen a megyékben? Arra, hogy nem főispán, hanem tökéletes rendezés segíthet a városi hiányokon, azt mondja szóló, hogy e tökéletes rendezéshez a végrehajtó hatalom is megkívántatik.

Szóló is hiszi, hogy a városok megérték a rendezésre, de ha áll az, hogy egy excellentiás úr mosolya s kézzszorítása semmivé teszi a városokban az alkotmányos szellemet, akkor bizony nem igen értek még meg. Egyébiránt a szabadság természete az, hogy első kezdetben soha teljes fokra nem lép, hanem lassankint fejlődik, de ha egyszer megindul, soha többé magát feltartóztatni nem engedi. Ezt bizonyítja a történet, s nálunk sem tagadhatni, hogy az annyira kárhozott főispánok alatt 25—30 év óta eleget haladtunk. Így a városoknál is a főfelügyelők nem fogják gátolhatni a haladást.

A *kerületi jegyző, Szentkirályi Mór* kijelentvén utasítását, miszerint megbízóinak meggyőződésénél fogva a főfelügyelők ellen szavazni kénytelen, úgy véli, hogy ez alkalommal a lehető legtökéletesebb városi rendszer megállapíttatni nem fog s a Rendek teljesen eleget tesznek kötelességöknek, ha elérik azt, hogy a városi rendszer a szabadság kifejlését gátoló intézkedéseket ne foglaljon magában; vagy ha ezt elérni tehetségekben nincs, egész erőből törekeshetnek gátolni, hogy a szabadság kifejlését akadályozó feltételekkel törvény ne alakuljon. És innét indulva, miután a gyakorlat és tapasztalás teréről *elvi* térre ment át a Tábla, oly okokkal, melyek az életből s tapasztalásból merítvék, egész erővel élni nem lehet itt úgy, mint más körülményekben, hanem kötelesség a dolgokat *elvől* hasonlítani össze, s ami *elvileg* meg nem egyezőnek találhatik a rendszerrel, arról mondhatni, hogy rossz, ami pedig *elvileg* megegyezik s a szabadság kifejlé-

sét nem teszi lehetetlenné, azt, bár nem oly tökéletes is, mint amilyeneknek óhajtanók, elvetni nem szabad.

Csongrád okaira nézve azt jegyzi meg szóló, hogy azok a taktikából merítvék, ilyen okokkal élni pedig nem tanácsos, mert ezáltal a dolog sikere compromittáltatik, s a későbbi gondolatok, melyeknek elérésére vannak irányozva az előbbienek, lelepleztetnek. Azon téren, hol a Tábla áll, szóló követ más színben látja a taktikából merített okokat, mint Csongrád követe. Hiszen e rendszert elejétől fogva úgy tekintette a Tábla, mint alkuvási tárgyat, melyből lehet legjobb, jobb és jó. Azért különösnek találja szóló, hogy oly kérdések, melyekre nézve nem elvbeli, hanem csak alkudási különbség forog fenn, elvbeli vitatkozás tárgyává tétetnek, mert ezáltal igen fonák állásba jutnak azok, kik szívesen együtt munkálkodnának, de így kénytelenek ellenkező véleményeiket egymás irányában kinyilatkoztatni stb.

Ki kell még emelnünk *Beöthy Ödön* előadását, ki a kormány rendszeréből s a főispánok visszaéléseiből okoskodva, metsző guny fegyvereivel vívott a főfelügyelői eszme ellen.

Ő nem veszi magára, s nem is utasítja vissza — úgymond — Békés követének azon nyilvánítását, hogy mindazok, kik a felügyelői hivatal felállítására kezet nem nyujtanak, a városok elrendezésének létrejövetelét hátráltatják, mert küldői világosan kimondták, hogy inkább nem akarják a városok elrendezését, mintsem kir. felügyelők alkalmazására reá álljanak.

Ezen véleményyre pedig őket az életből merített okoskodás vezeté, mert elég alkalmuk volt otthon saját főispánjuk viseletén okulni, s nem akarnak mások hasonló bajában keresni enyhülést azon diák példabeszéd szerint: «gaudium est miseris socios habuisse dolorum.»

Nem azért ellenzi a felügyelőket, mintha ezekben a városi élet szabad kifejlésének gátját keresné, mert ha a városok képesek volnának egy oly elem oda ültetése által szebb jövődjük hajnalát fátyolba boríttatni, míg sulyosb állásra lennének méltók, mint jelenleg a milyen, ben vannak, s ha egy ily hivatalban álló férfi elégséges arra kegyelemmosoly, kézszerítés által, hogy a városokban minden szabadságot előljön, úgy nincs e nemzetnek jövődje; hanem tiszteli szóló azon természetes ösztönt, miszerint a városok magok magokat akarják kormányozni, önkörükben szabadon működni, külső befolyást örömet nélkülöznek, s nem látja a megyék állapotából kiindulva, szükségét s hasznát a városok effele terheltesének.

Csongrád képére, melyet a főispánokról rajzolt, azt jegyzé meg

Elnök ő nagyméltósága, hogy az nem kedvező, s olyan, milyennek a főispánnak lenni nem kell. Szeretne oly festőt látni — úgymond — bár a dagerreotyptól kezdve igen sok neme van a festésnek, mely e hivatal fényes részét hiven tudná ábrázolni. Van ennek egy különös fényoldala: az installatio! Szóló sajnálja, hogy még senki sem jött azon eszmére, miszerint a magyarországi installatiokon mondott beszédek egy gyűjteményben összehalmozta volna, mert azokban gyönyörű szavak árját találhatni, melyek a legdagályosb képzeletet is kielégítik: «árvák ügye, özvegyek sorsa, törvény iránti tisztelet, igazságszolgáltatás, részrehajlatlanság!» szóval azok szerint nincs boldogabb nemzet a magyarnál. Ezután felkél a főjegyző, reszkető szavakkal fog a dicséréshez, s a hervadt származású fának már a család hamvait védő sárga leveleiből kezdi fonogatni az érdemkoszorút, és gyakran megtörténik, hogy az a ki hermelinbe bujva s legújabb diplomával felruházva van, magára nézve nem tud semmi érdemet előmutatni. Ezért, a szerénység törvényeinél fogva, beszédében elődei érdemeit emlegeti, pirulva megvallja öngyengességét: «de hiszen itt vannak — úgymond — a tek. Karok és Rendek roppant tapasztalással, dús bölcsességgel ellátott sorai, kik gyöngé erőmet támogatni fogják minden időben!» Rendkívüli éljenek harsognak mindenfelől, mindenki ünnepléses öltönyt vesz magára, s különösen az ebédnél mindenfelől hallani: «be derék egy főispánt kaptunk!» Azonban uraim, ezzel alkalmasint be van végezve a szép jelenetek sora. A municipalis életben sok szegletesség van; a főispán urak csakhamar megúnják azt; természetesen azon urak, kik már születésüknél fogva finomabb érzésűek, e nyerseségeket nem tűrhetik, s iparkodnak az installationalis ünnepély bevégeztével minél előbb elszabadulni a megyéből, azt mondván: «az alispán értelmes férfi, elfogja intézni a dolgokat, nyugodt kebelrel távozhatom». Szóló azonban korántsem hiszi, hogy az alispánok tökéletes férfiak, nekik is megvannak a magok hibái, kivált míg fenn nem áll az, hogy 3 évnél tovább senki se viselhesse hivatalát stb.

Ezért szóló nem kívánja a főispánokhoz hasonló felügyelőket, bár óhajtja, hogy a végrehajtó hatalomnak törvényes organuma legyen. De hol a biztosíték, hogy a kormány felügyelési joga ily módon s alakban gyakoroltatik legezészerűbben? Hát csak azon tisztviselő képes a törvénynek tekintélyt adni, kit a kormány nevezett ki? Ha ez áll, akkor vegyük át egész kiterjedésében az osztrák rendszert, hol minden legapróbb tisztviselőt is a kormány nevez ki; akkor csudálni lehet, ha a főispánok jelen nincsenek a törvényszékeken is, mert hiszen különben nincsen törvénytisztelet s nem lehet ítélni és kor-

mányozni?! Nem szeret szóló oly hivatalt, mely ekkorig bármit követett légyen is el, soha sem büntettetett, s nem szeret oly valamivel összeházasodni, melytől soha semmi szín alatt elválni nem lehet. Már pedig úgy áll a dolog uraim! — folytatá — hogy magyar hazánkban nincs boldogabb ember, mint ki a kormánytól hivatalt nyert, mert akármit tegyen is, a kormány következetlenségbe esnék, ha az egyszer kinevezettet hibáztatná, s hova lenne tekintélye, hova csálhatlansága? Pedig ugyan van-e a kormánynak hévmérője, hogy a priori megtudja ismerni, ki alkalmas a hivatalra, ki nem? Tekintély, születés, gyakran szinmutatás, gyakran egy társaságban kiejtett elmés gondolatoeska elég arra, hogy valaki diplomát nyerjen. Hogy fog azzal boldogulni, azt ő látja. Míg e rendszer megmarad, addig a kormány hivatalnokai-ban szóló meg nem nyughatik.

Egyébiránt azt hiszi s azt jövendőli ma jun. 18-án, a waterlooi csata napján, hogy a felügyelő meg lesz, noha nem az ő hozzájárulásával, s azt kívánja legalább, hogy a kormány oly férfiakat nevezzen ki, kik feladatuknak becsülettel megfeleljenek, s ha meg nem felelnek más alkalmas egyénekkel pótoltassanak, mert az álladalom nem nyugpénzintézet, s a kormánynak — hogy jutalmának becse legyen — büntetni is kell tudni.

Elnök ő nagyméltósága szívesen elfogadá azon eszmét, hogy erős s hatalmas törvényes kormány legyen, mely a rossz tisztviselőket elmozdítsa; ezt azonban a kormányról mindig fölteszi. Erre sok törvény sem kell, mert ez a status eszméjéből egyenesen foly. Mi az említett magasztalásokat illeti: édes Istenem! — úgymond — hisz az utolsó ember is dicsérteti magát, újévre vagy karácsonyra, születés-vagy névnapra. Csakhogy egyiknek a nemzet, másiknak a megye tere-mében, harmadiknak gunyhójában mondják a dicséretet. Ezen tömjénezésről az okos ember örömet lemond, sőt ha meg kell lenni, kissé unja is.

A főispánok ellen kikelő követekkel szemközt Szepes követe *Zsedényi* vette föl a kesztyűt, ki főfelügyelőt akar, de nem azon sajátságokkal, mint a Főrendek, hanem csak ellenőrül. Hogy lehet a kormánytól energiát kívánni — úgymond — midőn Bihar követe a századok óta fennálló törvényes hivatalok vállairól az utolsó fénysugárt is letépi; mert ő nem egyes személyekről szólott, hanem a hivatalról, melyről a tiszteletet s méltóságot megtagadta. Hogyan lehet így követelni, hogy a főispánok a törvények erőteljes végrehajtói s a szabadság őrei legyenek? miként hat ez a hallgató ifjuságra? (*Zugás.*) (*Beöthy: Kérem, kérem! a felelet engem illet, felelni rajtam lesz a*

sor.) Elismeri szóló, hogy vannak hibás főispánok, de nem az institutio hibás, hanem az emberek, kik arra kineveztetnek, sőt a megyék éppen ez institutio mellett tartották meg a 8 százados szabadságot, a mi egész tiszteletre méltó. Ugyan czélszerű-e a városi rendszerbe fektetett nagy számú választók, közgyűlések, örsereg stb. mellett felügyelőt nem adni? Ez oda vezet, hogy a kir. városok nemcsak önálló külön törvényhatóságot képezzenek, hanem statusokat a statusban, cantonféle tartományokat. A fejedelem megesküszik, hogy a törvényeket megtartja; de teljesítheti-e ezen rendszerét a városi rendezésbe fektetett teoriák mellett a törvényt sértő városok ellenében? A kir. városok e szerint nagyobb hatalommal lesznek felruházva, mint a megyék, melyeknek főispánja van, holott a szükség a városokban sokkal nagyobb ilyen organumra, miután a választók száma is sokkal nagyobb lesz, mint bármelyik megyében.

Említi továbbá szónok, hogy a városok csak most lépnek az alkotmányos élet gyakorlatába, mely a megyékben sok százados, s hogy országunk aristokratikus alapokon nyugodván, igen vigyázva kell annak gépébe új kereket illeszteni be, miután törvény adta jogokat jövőre kiterjeszteni igen könnyű, de az egyszer megadott jogot elvenni lehetetlen. Kérdi szónok, van-e a házban csak egy ember is, a ki kezeskedhetnék arról, hogy mi hatása lesz a városi rendszer működésének nemzetiségünkre s alkotmányos életünkre? Nincs senki! Az erre való feleletet csak az időtől várjuk. A jogokat 3—6 év múlva kiterjeszteni lehet, de a már megadottakat elvenni soha többé, ha szinte károsoknak mutatkoznának is. Akik tehát ugyanazon garantiákat akarják felállítani a kir. városokra nézve, melyek a megyékben léteznek, a szabadság ellenségeinek éppen nem mondhatók; sőt aggodalmuk igen helyes, ha azt hiszik, hogy az oly rendezés, mely biztosítékot nem nyújt a rend fentartására, s a törvény végrehajtására, nem a haladás, hanem a tabula rasa előfutója. Ahol pedig a végrehajtó hatalom organumának fogalma hiányzik, ott hiányzik a rendnek s ezzel az igaz szabadságnak fogalma.

Emlékeztet szóló azon szomorú történetekre, melyek Észak-Amerikában a rabszolgaság kérdésénél előfordultak, midőn elismertetett, hogy nincs hatalom, mely alkotmányos formák hiányában az egyes tévelygőket kényszeríteni tudja; pedig nem volna nehéz megmutatni, hogy az amerikai köztársaság elnökének több hatalma van, mint e városi rendszer mellett az alkotmányos monarchiának. Néha feljajdulunk, midőn saját érdekeink sértetnek a municipiumok által, hogy a kormány rögtön nem segít, máskor pedig ugyanannak törvé-

nyes hatóságát tagadjuk meg; elfelejtjük, hogy éppen azon eszközöket tagadjuk meg tőle, melyek arra szükségesek stb.

E beszédre számos s terjedelmesebb czáfolatok keletkeztek, jelesen *Klauzál, Bezzerédj, Zsoldos* részéről.

Gróf Vay Dániel (Korpona város követe) egyenkint vevé föl állításait. Szepes követe — ugymond — többek közt, ijesztő példaként mutatja fel a választási kicsapongásokat, s igaza van, én azoktól borzadok, s ugyanazért tudván kik okozzák leginkább a választásoknál a zavart, a főispánok ellen vagyok. Azt mondá tovább Szepes követe, hogy a már egyszer megadott jogokat elvenni nem lehet. Teste állításának ime ez: «minthogy a kormánynak a megyékben meg vannak organumai a főispánokban, legyenek meg azok a városokban is.» Fájdalmasan érezvén Szepes állításának igazságát, hogy t. i. az egyszer megadott jogokat többé elvenni nem lehet, nem szavazok a felügyelőkre. Igen, ha Szepes arról biztosít, hogy a hivatalviselésre nem alkalmas, azzal visszaélő kormányzó elmozdittatik, akkor szívesen; de most, mivel látom, hogy Szepes megyeként az egyszer megadott jogokat elvenni nem lehetvén, az annyi visszaéléssel terhelt melléktartományi főispán is, csak saját kérése következtén mentetik fel elnöki székéből, nem szavazok a felügyelőkre.

Amerikai példája Szepesnek semmit sem bizonyít, mert senki sem tagadja, hogy nekünk, mint minden alkotmányos nemzetnek, erős és a rendet fenntartani képes kormány életkérdés; de Szepes követe az alkotmányosság megkívánta erős kormány mellől egy szót kifelejtett, és e szó «felelős». S ez az, mit Békés követe velem együtt kíván. Hol ez nincs, hol a sötét bureaúk mélyére szemünk nem hatván, a felelőségmentes hivatalnokokra nézve szavunk pusztába kiáltott szóként hangzik el, ott ugyan engemet Szepes követe az ily hivatalnokok számára adandó hatalomadás sikamlós terére átjátszani soha sem fog stb.

Beöthy (Bihar megye követe) pedig kijelenté, hogy ő minden egyéb, mint antiquarius, és azért, hogy egy hivatal 8 százados, iránta tiszteletet nem érez, hanem megkívánja benne a szükséges attributumokat, melyekkel ha bir, örömet tiszteli. Mi szavainak az ifjúságra hatását illeti, az, mint a méh, minden virágból szívhat mézet vagy mérget.

Az eredmény végre is az lőn, hogy a kerületi szervezet megtartatott, azaz a felügyelők iránti főrendi és elnöki javaslat el nem fogadtattak.

(*Rendi Napló* IV. k. 185—206. l.)

CLXIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 június 19-én, d. e. 10 órakor.

Tárgy: A sz. kir. városok rendezése iránti harmadik izenet folytatása. — A hallgatóságnak milyen ruhában való megjelenése fölötti tanácskozás.

A városi munkálat megvitatásának folytatása közben azon intermezzo történt, hogy *Elnök* ő nagyméltósága némely illetlenkedő ifjak hibája miatt, kik a hallgatóság padján végig nyujtózkodva zajongtak, mindazokat, kik nem magyar ruhában valának jelen, kipurancsolá. Noha az elnök ezen tettét általános helyeslés látszott követni, *Bezerédj István* és *Szentkirályi Mór* azon véleményüket nyilvánították, hogy ha volna is szabály, mely a magyar ruhában megjelenést rendelné, ezen szabály a hallgatóság elkülönített helyére, a terem elrendezése óta nem szolgálhat. És a hallgatóság e kényelemnek azon rendezés óta folytonosan birtokában is volt. A Főrendek termében a követek is csak hallgatóságot képeznek, mégis, mintegy a házak kölcsönös hallgatólag egyezésénél fogva, magyar ruha nélkül is bejárhatnak a Főrendek termébe saját elkülönített helyökre. Ha a magyar ruha szükséges volna általános szabályként áll, akkor ki kell annak terjesztetnie a teremben lévő mágnásokra is, kik csak a terem parterrején keresztül járhatnak saját karzatukra. Sok emberrel, ki Pozsonyon csak keresztül utazik, s az országgyűlést látni óhajtaná, nincs is magyar ruha; a nyilvánosságot tehát ilyen ürügy alatt megszorítani nem jó. Szólv helyesli ő nagyméltósága elnöki tettét, mely szerint a rendet fenntartja, s az illetlenkedőket kipurancsolja, de azt nem találja helyesnek, hogy nyilvános szabály hiányában s ellenkező gyakorlat létében, a nem magyar ruhás hallgatókat ily rögtönözve kiűzi a teremből. Hozzon a ház jövődre szabályt melyet jónak lát, de míg szabály nincs, sőt a rendezés óta ellenkező szokás csuszott be, addig tetteleg ne korlátozza a hallgatóságot, mely erre elkészítve sem volt.

Egyébiránt a rend és csend fenntartása nem magyar ruhát, hanem

illendő viseletet s hallgatást követel; magyar öltönyben is lehet illetlenkedni s nélküle is csöndben hallgatni s a hallgatóság főkellékét betölteni.

Ezek ellenében *Ragályi* és *Olgyay* által elmondott, hogy ha írott szabály nincs is, mely magyar öltönyben megjelenést parancsolna, de megkívánja ezt az ősi szokás, mely sokkal régebb a házrendbeszedésénél, s ez által nem is töröltetett el, mert ha talán jelentek is meg olykor az országos ülésekben magyar ruhátlan egyének, ez csak kivételkép történt. Illendőség, nemzetiség s a terem méltósága egyaránt megkívánják, hogy az ifjúság, követve főnökeik példáját, magyar ruhában jelenjék meg. Igaz, hogy ez egy kis alkalmatlanság, de a nemzetiségért csak el lehet tűrni, kivált fiatal embereknek akkor, mikor a követek magok eltűrhetik. A külső forma is tesz valamit a testület méltóságának fenntartására, s ha magyar ruhában vannak a hallgatók, már ez által is mintegy figyelmeztetvék az illendő viseletre. Ily kivételes szabályok más nemzeteknél is vannak, és szigorúan tartatnak fenn, annyival inkább fenntartandók tehát nálunk, kik ázsiai pompaszeretetünkönél fogva, ragaszkodni szoktunk a külső formákhoz, annyival inkább most, midőn a magyar öltöny annyira könnyű s pongyola alakot nyert, hogy nagy kényelmetlenséggel éppen nem jár.

A vita hosszasan folyt, de végre is az elnök tettét csaknem közhelyeslés igazolta, sőt *Br. Sztojka* és *Olgyay* követ köszönetet is szavazott rendfenntartási gondoskodásáért.

Folytatván a városok rendezése, a 361—464. §-ok helyett *Szemere* azon új indítvánnyal állt elő, miszerint a kijelölés elve is, mint a közvetlen választás természetes következése, elfogadtassék s a munkálatba iktattassék, azonban nem egyes személy, hanem képviselők által szabadon választott s a városok nagyságához képest 10—15—20 személyből álló kijelölő testület által gyakorolva. Ezen indítvány, elfogadónak egyike által oda módosított, hogy a kijelölő testület csak 3 személyből álljon. Mások ismét, kik magát az elvet elfogadják, részletesebb megvitatás okáért kerületi ülésre kívánták az indítványt magában foglaló szerkezetet visszavitetni. A tanácskozás tehát maga a candidálás elve, a kijelölő testület tagjainak száma, s azon kérdés körül forgott, hogy az indítvány felett azonnal hozassék-e határozat vagy pedig kerületben?

A többség azonnal határozott az elv felett, melyet elfogadott, s a szám fölött, melyet Bihar indítványa szerint 3 személyben állapított meg; arra nézve pedig, hogy az országgyűlés azonnal határozhat,

szinte többség nyilatkozván, a szerkezetre nézve végeztetett, hogy az köziratra bocsáttatván, a másnapi országos ülésben vétessék vizsgálat alá.

Szemere indítványa a következő: A közvetlen választás rendszerének épülete, melyet a Karok és Rendek a tegnapelőtti ülésben elfogadni méltóztattak, még nincs bevégezve; hogy az bevégeztessék, még hozzá kell adnunk egy elvet, mely nem új, nem ismeretlen a Karok és Rendek előtt, melyet már a Hajdúk és Jász-Kunok rendezésében alkalmaztak, a hol pedig azt csak a czélszerűség szempontjából alkalmazhatták, mert szükség nem volt reá; itt ellenben azt a szükség szempontjából kell alkalmazni.

Midőn mi egyrészt a szűkebb képességi alapot elfogadván, másrészt a közvetlen választás terére mentünk át, ugyanakkor elvállaltuk mindazon következményeket, melyek a közvetlen választás elvéből folynak. Ilyen volt az, hogy a képviselőtestület száma leszállított, ilyen, hogy ez csak tanácskozó testületté változtatik át; s ugyanazon elvnek folytában nem lehet kikerülni azt sem, hogy a kijelölés valamely testület által gyakoroltassék, részint azért, mert a választók serege majd olyanokat is választana, kik a 357. §-beli képességgel nem bírnak, mi választás érvénytelenségeket vonna maga után, részint azért, mert némi irányadás s kevesebb személyekre összepontosítás nélkül a választás több hetekre terjedne ki, miután az általános többség kíváncsi, miután alig volna hivatal, melyre legalább háromszor ne kellene szavazni.

Én tehát azt tartom, hogy ha az elvet elfogadtuk, annak következményeit is akarnunk kell, különben javaslatunk csonka, hiányos és impracticus lesz; következőleg a kijelölési jogot egy küldöttségre vélném átruházandónak, melynek az a haszna is lesz, hogy ha ez a Karok és Rendek által elfogadtatik, egy nagy októl fosztjuk meg a Főrendeket a felügyelő behozatalának sürgetésére nézve. Már említém, hogy a kijelölés elvét a Karok és Rendek a Hajdu és Jász-Kun kerületek rendezésében elfogadták, s azok és a sz. kir. városok rendszere közt különbséget nem láttak, sőt ott közvetett választás lévén, nem volt volna reá szükség és mégis alkalmaztatott; ellenben itt közvetlen választás állapíttatván meg, már csak a practicabilitas tekintete is közvetlen szükségessé teszi.

Az én javaslatom közt, melyet felolvasandó vagyok, és a Jász-Kun s Hajdu rendezésbeli közt csak az a két különbség van, hogy amott a kijelölő küldöttség csak öt tagból áll, ellenben én, bár a főgarantiát abban találok, hogy e küldöttség a többség kifolyása,

mégis több tagot kívánok, mert mennél több színek tükröznek vissza a küldöttségekben, mennél több pártok képviselői lesznek benne, az igazság az ellenkező erők egyesüléséből világolván ki, annál inkább hihető, hogy a küldöttség nem egyes pártok, hanem a közjó érdekében fog élni jogával. A másik különbség abban áll, hogy én a legközelebbi atyafiakat és rokonokat belőle kizárnám, mert kivált kisebb városokban valamely elágazott s tehetős nemzetség utat és módot találhatna a kijelölő küldöttséget saját tagjaiból alkotni össze.

Ezek után az üzenet illető §-ainak módosítását előadván, még csak néhány szót szölok egy tegnapelőtt történt kijelentésre vonatkozólag, melyre felelni nem volt eddig alkalmam. Azt tartom tudniillik, hogy ki mélyen számít, az a mi módosításainkban nem fog láthatni semmi játékos, semmi önkényes összeállításokat, hanem oly nyílt és őszinte schachhuzásokat, melyek egymást feltételezik, — olyan módosításokat, melyek egymással szükségképpen belső kapcsolatban állanak. Nézzük át röviden. A Főrendek azt kívánták, hogy a képességi alap szűkebb legyen, és mi szűkebbé tettük, de miután statisztikai adatok hiányában nem számíhattuk és nem számíthatjuk ki azon szűkítés következményeit, magunkat és a szabadság érdekét biztosítani kellett egy meghatározott minimum által. A Főrendek azt kívánták, hogy a képviselők száma szállíttassék le; mi azonban láttuk, hogy ha a képviselőtestület választó testület is marad, számát nem lehet, semmi áron sem lehet leszállítani, tehát tettük pusztán tanácskozó testületté; de természetes, hogy valakinek csak kell választani, s így hoztuk be a közvetlen választást. Hogy azonban — és ez a harmadik összeállítás — a közvetlen választás összekötve az általános többség eszméjével impracticus ne legyen, hogy legyen erkölcsi testület, mely ne uralkodjék ugyan a választókon, de őket vezérelje, hogy a választók akaratának legyen valami erő ellenében, mely egyensúlyt tartson, de a mely szinte a többség s a szabad választás eredménye legyen; azért célszerűnek, sőt szükségesnek látom s látjuk a kijelölésnek főlebb javaslott módoni behozatalát, azon hozzáadással, hogy a régi tisztviselő mindig kijelölendő, mi garantiát nyújt a változó többségek zsarnoksága ellen is. És már most módosításainkat, kölcsönös viszonyaikban s hátrányaikban eképpen kimutatván, ha ebben nincs logikai s politikai összefüggés, ha ezek nem épülnek a politikai erők természetén, ha ezek egymásnak nem szükséges kifolyásai, ha ezeket lengyel tánczhoz hasonlíthatni, melyben egyet előre, egyet hátra lépnek: akkor hasonló szabadsággal élve, kedvem volna igazi

névvel keresztelni meg bizonyos beszédek, melyekben én igen gyakran sem számítást, sem logikai összefüggést, sem politikát nem látok. Mi előre hajlánk egy kissé, hogy a Főrendek kinyújtott kezét elérhesük, de vigyázva testünkkel hátra is támaszkodánk, hogy orra ne bukjunk, — e kép fejezi ki módosításainkat. Egyébiránt indítványomat a Karok és Rendei figyelmébe ajánlom.

Az indítvány mellett felhozott okok az indítványozó előadásában bennfoglaltatnak. Az ellene felhozottak körülbelül a következők: Semmi sem szorítja meg jobban a szabad választást, mint a kijelölés, ezáltal jobban megszoríttatik az, mint kijelölés nélküli közvetett választás által. Míg a Főrendekkel tisztában nincs a Tábla az iránt, vajjon elfogadják-e a közvetlen választást, míg félni lehet, hogy ennek maga a képviselő Táblánál sem lesz állandó többsége, addig veszedelmes e térre bocsátkozni, mert ha egyszer elismeri a Tábla, hogy sok számú választók nem választhatnak kijelölés nélkül, az ezen elismerés által elfogadott elvtől vissza nem fognak léphetni akkor sem, ha a választók száma leszállíttatik. Igaz, hogy Borsod követe multhatlan föltétlenül kötö a közvetlen választást a kijelölési elv elfogadásához, de azt meg nem gátolhatja, hogy ha ezen elv egyszer elfogadtatott, a többség akkor is megtartsa azt, midőn a közvetlen választás netalán elesendett, sőt éppen a kir. felügyelőre bizza. Jobb és tanácsosabb lenne tehát ezen indítványt akkorra halasztani, midőn a munkálat főelveire, különösen a közvetlen választásra nézve meg lesz a főrendekeli egység.

Feleltetett ezen aggodalmakra, hogy azon ellenvetés, miszerint nincs a Táblánál biztos többség, a munkálat minden egyes pontjaira, s elveire nézve fennáll; hogy a Főrendek addig úgy sem fognának elhatározottan nyilatkozni a közvetlen választás kérdésében, míg a kijelölésre nézve meg nem kérdezik a követtáblát. Sőt éppen az, hogy a követi Tábla a kijelölést elfogadja s azt egy szabadon választott testületre bizza, nyomós ok leendő a főfelügyelők szükségessége ellen, kiket főleg a kijelölés miatt akarnak a városokra erőltetni. Valamely központosító eszme felállítása okvetlenül szükséges a választásoknál, mert nem képzelhető, hogy pl. Pesten 8—9000 ember 70—80 tisztviselőt kijelölés általi központosítás nélkül, abszolút többséggel megválaszthasson.

Ilyen, maga a város kebeléből szabadon választott kijelölő testület, a szabadság legtulfeszítettebb kívánatainak is megfelel. Azon okoskodás, hogy félni kell a táblai többség ingatagságától s elolvadásától, nemzethez nem illő. Ha ez áll, ha így okoskodni szabad, úgy

legjobb lesz a Corpus Jurist felküldeni Bécsbe, s egyenesen onnét kapni a törvényeket.

Egyesülvén a táblai ellenzéknek alkudni s közelíteni akaró töredékével azon felekezet, melynek utasításai vagy meggyőződése a Főrendekkel egyértelműek valának, nagy többség fogadá el a kijelölés elvét, melyet az Elnök is lényegileg pártolt, de oly módosítással, hogy az egy személyre, a felügyelőre ruháztassék. Ily nyilatkozás megerősíté azon vélemény-töredék aggodalmait, mely a kijelölési elv elfogadásából oly következmény kifejlését jósolja, hogy az egyszer elismert elv alkalmazása nem úgy fog kiütni, mint a mostani többség óhajtja.

A számra nézve mint említők, Bihar indítványa, a 3. szám nyert többséget, a borsodi indítvány ellenében, mely a kijelölők számát 10—20-ra akará szabni a városok nagyságához képest. Azok, kik a kijelölést elvben is ellenzék vagy koránlá, természetesen a nagyobb számhoz csatlakoztak; míg ellenben a másik felekezet a felügyelő által gyakorlandó kijelölésre többséget nem csinálhatván, a minél kisebb számhoz csatlakozott. Amazok kiemelék azon erőnek s biztosságnak fontosságát, mely a nagyobb számban fekszik, s mely okot adott arra, hogy pl. a törvényszékeknél is bizonyos szám kívántatik az érvényes ítélethozásra; a kevés számú testület nem fogja kiismerhetni s jól képviselhetni a közvéleményt, hogy kevesb ember jobban alá van vetve önérdék s mellékes okok sugallásainak stb. Ezek ellenben azt vitatták, hogy kevesebb számú testületben könnyebben központosíthatni a közvéleményt, s hogy nagyobb számú desinteressatus embert igen nehéz volna találni a városokban.

Vége némelyek a rögtönzés rossz következtetésétől tartván és a legcsekélyebb tárgyakra nézve is ekként divatozó táblai gyakorlatra hivatkozván, kívánták a kerületi gyűlésre visszavitetni a már elvileg eldöntött kérdés részletesebb meghányását. A többség pedig ebben idővesztéseget látott, melyet az országgyűlés 13-ik hónapjában kerülni szükség. Kölcsönös megtámadások is történtek, különösen az indítványozó ellen intézve a miatt, miért nem adá elő indítványát a kerületben? Mire az egész őszintén azt válaszolá, hogy egyenesen a zaj miatt, mely ott a figyelemnyerést lehetetlenné tevő.

A többség mind a Borsod által indítványozott candidatio elvét, mind a Bihar által módosított számot (3-mat) elfogadá; a *Szemere* által felolvasott törvényjavaslat cikkelyei közíratra bocsáttatni rendeltettek, s folytatólag fognak tárgyalatni.

Ezután a Rende **Elegyes ülésre** mentek át a Főrendekhez,

a hol először, azután pedig onnan visszajövet másodszor is felolvas-
tatott és kinyomatni rendeltetett az a királyi leirat, mely a király
születése napja alkalmából fölterjesztett üdvözlő leiratra érkezett.
(O. I. 155. sz. a.)

Ezzel az ülésnek vége lett.

(Rendi Napló IV. k. 206—224. l.)

CLXIV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 június 20-án d. e. 10 órakor.

Tárgy: A sz. kir. városok rendezése iránt kelt harmadik izenet
folytatása.

Zarka országbírói ítélőmester felolvasa a kijelölés iránti bor-
sodi indítványt, s a 361—364. §§. helyére jöendő módosított szer-
kezetet, mely következő:

«A 361., 362., 363. és 364. §-okat a Karok és Rendek módo-
sítandóknak vélik annyiban, hogy most már, miután a tisztviselők is
közvetlenül s nagyobb szám által választatnak, a kijelölésnek cél-
szerűségét részint a választás gyorsítása, részint a választók össze-
pontosítása s az érdekek egyensúlybantartásának tekintetéből elis-
meri; mindazáltal, jöllehet már az előrebocsátottakból is világos, e
helyen is nyilván kijelentik, hogy valamint a választó képesség meg-
határozására nézve az általuk elfogadott módosításoknak, úgy a
kijelöléseknek is mellőzhetlen föltételül tekintik a közvetlen választ-
tást. De midőn a Karok és Rendek abban, hogy a tisztviselők
választása a kijelöltek közzül történjék, megegyeznek, szükségesnek
látják, hogy a kijelölés egy oly testület által gyakoroltassék, mely a
polgárok többségének kifolyása lévén, már ennél fogva magában
hordja biztosítékát annak, hogy e joggal csak a közjó érdekében fog
munkálkodni. A módosítások eképpen lennének:

361. §. A tisztújítószék tartása előtt legalább egy nappal a pol-
gármester közgyűlést tart és abban a képviselők titkos szavazással a
tisztújítás tartására elnököt s a kijelölés gyakorlására küldöttséget
választanak, mely kis városokban 10, közép városokban 16, nagy

városokban 20 tagokból áll, a tisztújítási elnökön kívül, ki egyszerűen mind a küldöttségnek is elnöke.

Új §. Vérszerinti atyafiak, a második, sógorok pedig az első ízig bezárólag, a kijelölő küldöttség tagjaivá nem választathatnak.

Új §. Az eként választott elnök s küldöttség tagjai azon tisztválasztás alkalmával hivatalt nem vállalhatnak.

Új §. A kijelölő küldöttségben minden kijelölés többség szerint állapíttatik meg.

362. §. A tisztújítószék elnökének megválasztása után hivataláról minden tisztviselő lemond. A tisztválasztás idejére jegyzőt és tisztügyi ügyészt a tisztújítószék elnöke helyettesít.

363. §. A tisztújítószéket a választott elnök nyitja meg. A választás a kijelölendőik között történik, kiknek száma háromnál kevesebb nem lehet. Ha törvényes ok nincs ellene, miről, ha a közgyűlés kívánja, a kijelölők ennek világosan számot adni tartoznak, vagy hivataláról végkép le nem mond, ki mely hivatalt a legközelebbi tisztválasztáskor viselt, ugyanarra mindig kijelölendő.

364. §. Ki a szavazatok általános többségét elnyerte, választva van. Ha nem találhatik, a ki mellett első szavazás alkalmával (stb., marad a régi szerkezet).»

A 365., 366. §§-ra meg van az egység.

A 367. §-hoz a Karok és Rendek, miután a felügyelők hivatalában nem egyeztek meg, továbbá is ragaszkodnak.

A 368—371. §§-ra nézve meg van az egység.

A 361. §-ban azon változás történt, hogy a kijelölő tagok választására szolgáló közgyűlés tartásának ideje, a tisztújítószék előtt nem egy (mint a szerkezetben van), hanem három nappal tartassék, s kihagyattak e szavak: «a tisztújítási elnökön kívül» stb.

Erős és hosszas vita támadt azon része fölött a törvényjavaslatnak (szinte a 361. §-ban), miszerint a kijelölő küldöttség a képviselők által választatnék. *Klauzál (Csongrád megye követe)* indítványozá, hogy a kijelölő küldöttséget az összes választók válaszsák, mivel különben az egész választási szabadság hiú álommá s csalódássá fajul.

Ezen véleményre, mint a választási szabadságnak kedvezőbbre, áttért azon egész véleménypárt, mely tegnap a kijelölés elvét ellenzé, s áttért szabadelvű elvbarátaival maga az indítványozó, Borsod követe is.

Ellenben a más véleményű felekezet egész erővel ellenszegült az eszmének, azt állítván, hogy ez gyakorlatilag lehetetlen lesz, hogy

így pár nap alatt kettős restauratio tartatik a velejáró bajok s ingerültség minden kellemetlenségeivel s veszélyeivel; hogy a képviselők által választott kijelölők is a nép kifolyása leendenek, mert magok a képviselők is azok; hogy az ilyen gyakori politikai működés ellenkezik a nemzeti gazdaság, a munkát követelő ipar érdekeivel; a mesterember és kereskedő rendeltetése nem örökké gyűléskedni, választani, politizálni, hanem boltjában s műhelyében foglalatoskodni; hogy hallatlan s példátlan dolog, hogy a kijelölést egész tömegek gyakorolják stb.

Mondatott ezek ellenében a csongrádi indítvány védelmére, hogy midőn tegnap a kijelölés elve a többség által elfogadtatott, ez egyenesen csak oly föltétel alatt történt, hogy a kijelölőket az egész nép válaszssa. Ez annyival inkább szükséges, mert azon három ember, ki a kijelölési hatalmat gyakorolja, csaknem souverain-hatalommal van felruházva, s tőle függ az egész városnak a tisztviselők által intézhető sorsa. Az egyenes választás uralkodó elvül fogadtatott el a városi munkálatban, s annak föltétele alatt állott rá a követtábla a qualificatiókra; most tehát azon uralkodó elvtől a kijelölő küldöttség választásánál elállani nem lehet. A közvetett, a képviselők általi választás el van törölve s nem létezik többé a munkálatban. Ha a kijelölők nem a nép, hanem a képviselők által választatnának, ez valódi parodiája lenne a szabad választásnak; a nép ugyanis választaná a képviselőket, ezek a kijelölőket, a kijelölők candidálnák azokat, kik közzül ismét a népnek választani szabad lenne; ime hármass retorta, melyen keresztül szűrve a választási jognak árnyéka sem marad. Így kizárólag a képviselők kezében lenne a tisztviselők választása, s ezek fognának zsarnokoskodni, mint most a tanács és választott község stb.

Mindezek daczára a többség kimondatott a ledictált szerkezet mellett, hogy t. i. a kijelölő küldöttséget a képviselők válaszsszák. A szerkezet ellen s a csongrádi indítvány mellett 23 megye szavazott, a szerkezet mellett csak kettő nyilatkozott. Most *Csongrád követe* tagadá, hogy ily esetben, midőn nem a kerületből hozatik át valamely izenet, hanem rögtönzött indítvány terjesztetik a Tábla elébe, melyre még nyílt s határozott szavazás nem történt, a hallgató többség «*maradjon*»-nal határozhasson, mint a kerületből áthozott végzésekre nézve szokás. Mert hiszen nincs, a mi maradjon, nincs szerkezet se, miután Borsod követe is áttérven a csongrádi véleményhez, szerkezetét visszavette.

Ennek következtében sok keserűség fejlett ki az ellenvéleményű

pártok közt. Szemrehányásképp hozatott fel egyik részről, miként a mai tanácskozás is igazolja, hogy fontos és elvsértő változtatásokat, melyek igen nagy vigyázatot és okoskodást kívánnak, sohasem jó rögtönözni, hanem kerületi ülésre kell átvinni. Ellenben a másik rész egyik szónoka, *Kiss András*, megtámadá Csongrád követét, hogy a többséget nem tiszteli, melynek végzésében megnyugodni tartoznék, s melyet mégis mesterséges s kijátszásra czélzó indítványai által arra kényszerít, hogy a szót hasztalan pazarolja. Sok mondatott, s e közt sok érdekes és sok fájdalmas, azonban az eredmény az, hogy a hallgató többség csakugyan győzött s a szerkezet megmaradt.

Elnök végzésésképp kimondja, miképp «tisztújító széktartás előtt legalább három nappal a polgármester közgyűlést tart, és abban a képviselők titkos szavazással a kijelölés gyakorlására választmányt neveznek, mely három tagból áll».

(*Rendi Napló IV. k. 225—247. l.*)

CLXV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 június 21-én d. e. 10 órakor.

Tárgy: Harmadik izenet a városok rendezése ügyében. Törvényjavaslat a szabad községekről.

A városok rendezési ügyét illető harmadik izenetnek előbbi napról tárgyalatlanul maradt része végig olvastatott. Örsereg, szavazatok aránya s felosztása stb. egyértelmű hallgatással mind helyben hagyattak, csupán a városok igen parányira olvadt töredéke körében emelkedett még gyöngye visszhangja az egyenkinti szavazat követelésének.

Ezután a szabad községek rendezéséről szóló, újabban szerkesztett törvényczikket (O. I. 156. szám) olvasá fel *Zarka itélőmester*. Ennek szövege következő:

Törvényczikkek a szabad községek rendezéséről.

1. §. Minden olyatén községekben, melyek földesuri tartozásait, szolgálataikat és adózásait tökéletesen és örök időkre megváltották vagy ezentúl megváltják, az úri hatóság teljesen megszüntetik,

és ezen községeket a megyék szabály által ugyanazon elvek alapján tartoznak rendezni, melyek a Jászkun községekre nézve a törvényben megállapítva vannak.

2. §. Azon községeket pedig, melyek magokat teljesen és örök időkre meg nem váltották, s a melyekben így az úri hatóság még meg nem szűnt ugyan, de vagy régi szerződés vagy más állandó kötés, adomány vagy kiváltságnál fogva az úrbéri tartozásoknak természetbeni kiszolgáltatása, vagy semmi vagy csak némi részben létezik, a megyék az illető földesuraság és községek kihallgatása mellett a fent idézett (T) törvény elvei szerint, mennyiben azok a helybeli körülményekre alkalmazhatók, az úri hatóságnak egyedül a közigazgatás s törvénykezés tekintetében megszüntetésével elrendezhetik.

3. §. Minden ekép rendezett községek a megyei köz- és választó gyűlésekre egy-egy képviselőt küldenek, kiknek egyenkinti szavazatuk leend.

4. §. A megyék ezen rendezési szabályokat, azoknak alkotását követő első országgyűlés eleibe bemutatni kötelesek.

E törvényczikk tartalma iránt először is királyi *Személynök* ő nagyméltósága nyilatkozott. Úgy vélekedék, hogy az úri hatóság eltörlése, miután fenytő hatalma a büntető codex által különben is elvétetik, ha az úrbéri viszonyok is megváltatnak, a földesúrra nézve csak kívánatos lehet; ellenben fenntartása sem akadályozza az örök váltságot, sőt, miként később példával is kívánta megmutatni, több tekintetben éppen azokra nézve, kik alatta vannak, még jótékony. Így bizonyos emberek, kik Zala megyében egy ott birtokos gróftól magánpecsét alatt, a földesúri hatóság és örökös fenntartása mellett, apróbb darabokban majorsági földeket vásároltak, az ellenök indított zálogpörben főleg az okból nyertek a kurián kedvező ítéletet, mivel ez esetben az úri hatóság fenntartása melletti eladás oly egészeni (totalis) elidegenítésnek, minőt a nemesi vagyon közpecsét alatti eladása föltételez, nem tekintethetett.

Mi továbbá a rendezést illeti, nem helyesli ő nagyméltósága, hogy a törvényjavaslat azon községekre is kiterjesztetik, melyekben szerződésnél fogva még némely terhek léteznek. Hány nyomorú kis oláh és tót helység van, melyek a szerződés változtathatásának reménye és félelme által még inkább függnek, mint igen sok község, hol az úrbéri viszony teljesen fennáll?

De leginkább megütközék az Elnök a törvényczikk azon pontján, mely a kérdéses községek rendezését, elhatározását annak, melyik közülök mennyi befolyással birjon a megyegyűléseken s

közvetve az országgyűlésen, magokra a megyékre bízva. Oly közjogi kérdések, úgymond, melyeknek megoldása a statushatalmak összességét illeti.

Ez ellenvetésekre, miután a szabad községek ügye hosszabb vitatás tárgya már többször volt, a többség részéről most csak egyszerű *«maradjon!»* válaszolt.

A szerkezettől eltérő nyilatkozatok pedig azon különböző utasításokat sorolák ismét el, melyek a kerületi tanácskozásokból már ismeretesek. Ez utasítások egy része sokallá, másika keveslé, mi a szerkezetben foglaltatik.

Az utóbbi vélemény pártolói különösen a népnek nagyobb képviselőt kívántak adni a megyékben. Igazság is kívánja — mondának — mellőzvéen rendkívüli érdekű egyéb politikai tekinteteket, hogy a népnek a közterhek kezelésében, melyeket egyedül visel, legalább az ellenőrzés joga s oly mértékben adassék meg, mi több legyen, mint a népképviselő satyrája.

A szerkezet mindezek mellett változatlanul maradt.

Az ülés 1 és negyed órakor oszlott el.

(*Renli Napló IV. k. 248—260. lap.*)

A CLXVI—CLXXI. országos ülések a Főrendeknél tartattak.

219. Kerületi ülés.

1844 június 22-én.

Elnökök: Békássy (Vas), Klauzál (Csongrád). *Jegyző:* Palóczy.
Naplóvivő: Zákó.

Tárgy: A sérelmek és kívánatok folytatása.

Elsőben is a már kerületileg tárgyalta első osztályú sérelmek iránt készített felirati javaslat hitelesítettett. Azután *Zsoldos* és *Fejérváry* indítványára elhatározott, hogy Nádor ö Fensége kéresek meg, miszerint méltóztassék a váltó-feltörvényszéket felvilágosítani, hogy a váltótörvények tapasztalt hiányairól s ezek igazításáról még ez országgyűlés elébe felvilágosító javaslatot terjesszen.

Ezután a sérelmek és kívánatok tárgyalása folytatották. Legtöbb vitára adott alkalmat némely káptalanoknak országgyűlési voksuk iránti óhajtaása.

Végzéssé lön, hogy ez a sérelmek és kívánatok közzé helytelenül soroztatván, az indítványok között előadatni.

(Június 23-án vasárnapi szünet.)

220. Kerületi ülés.

1844 június 24-én.

Elnökök: Kubinyi F. (Nógrád), Szombathelyi A. (Békés). *Jegyzők:* Ghyezy és Szemere.

Tárgy: Az erdélyi részek visszakapcsolása iránt kelt kegy. kir. leirat. — A Főrendek izenete a túrmezei panasz tárgyában. — Ugyanazok izenete a bányatörvény tárgyában.

Felolvastatott az *erdélyi részek visszakapcsoltatása iránt f. é. február 29-ről kelt kegy. kir. leirat*, melyre *Beöthy (Bihar megye követe)* mondá: A kir. kegy. leiratban megemlittetik, hogy az erdélyi részek visszacsatoltatása tárgyában kiküldött orsz. választmány eljárása eredményéről már Ő Felsége jelentést tön; meg nem foghatja, hogy miért nem terjesztetett az az országgyűlés elibe is. Hisz az egész haza érdeke kívánja ezen százados kérdés minélelőbbi elintézését. Mert jöllehet az 1836: 21. törvény az erdélyi részeket Magyarországhoz csatolja, de annak tetteles visszakapcsoltatása még mindeddig nem történt meg. Annálfogva Ő Felségét az iránt megkéretni indítványozta, hogy az orsz. választmány eddigi eljárásáról beadott jelentést a Részek visszakapcsolásának végrehajtására a törvényhozás által teendő szükséges intézkedések végett az ország Rendeivel közölni s a Részeket az országgyűlésre újabban meghíni méltóztassék. Tudjuk, mond szónok, miképpen a Részek a meg nem jelenési büntetésben elmarasztaltattak; de arról még nem értesítettünk, vajjon az ítélet végrehajtása már eszközösbe vétetett-e? Erre nézve tehát szónok a nagyméltóságú kir. Személynököt megkérdezteni kívánja, hogy tudhassa a Tábla, mily lépések történtek, mert még mindeddig a Részek követeket nem küldöttek. Miután pedig a törvény a meg nem

jelenőt annyiszor-mennyiszor elmarasztaltatni rendeli, czélérés tekintetéből, kir. Személynök ő nagyméltóságát még arra is megkérendőnek vélte, hogy a meg nem jelent Részek újra perbe idéztetvén, az első ítélet nyomán ítéltesse el.

Utána *Nagy Károly (Gömör megye követe)* megjegyzé, miképpen a törvények sehol sem adnak annyiféle magyarázatra alkalmat, mint hazánkban. Az 1840:3. t.-cz. első része a katonai élelmezés elintézését rendeli; a második pedig úgy magyaráztatik, hogy a végett Ő Felségével tétessék egyezkedés. Az 1836:21. t.-cz. bevezető pontja a Részek visszakapcsoltatását meghagyja, a következő 2. §. által pedig a Részek visszakapcsoltatása iránti intézkedés Ő Felségére bízatik. Ily határozatlan törvények szülik aztán az olyan állapotot, melyben jelenleg is helyezve vagyunk. Szónok azt hiszi, miképpen az 1832/6:21.t.-cz. első része adja a törvényes magyarázatot. Igazolja ezt a mult és jelen országgyűlés, mert oda a Részek is meghivattak, sőt Zaránd vármegye a mult országgyűlésre követet is küldött és ezért teljesen osztozik az előtte szólóknak véleményében.

De van itt egy más tárgy is, mi e kérdéssel szoros kapcsolatban áll, mennyire t. i. a Részek meg nem jelenésének elmarasztalása szóba jött. Nem akarta szónok az ítélet igaztalanságát, mely szerint megyéje elmarasztaltatott, itt felhozni, mivel olyan törvények értelmében, mint az 1498:1., 1518:28., 1635:79., 1662:53., 1723:7. ítéltetett el, melyek csak egyes személyeknek engedetlenségből meg nem jelenéséről, midőn az országgyűlés 15 napra volt egybehíva, szól. Tudva van pedig, miszerint Gömör megye nem engedetlenségből, hanem azon szomorú események miatt, melyek keblét dulták, nem küldött követeket. S tökéletesen rendén volt, hogy akkor a tek. Rendek megidéztetni kérték, mert azzal, mielőtt elmaradásának elég okát adhatta, még nem kárhoztatták. Fölösleges volna azon okokat, melyek mentségéül szolgálnak, e helyen előszámlálni; azokat úgyis már ismerik a tek. Rendek s a perben, hova ez tartozik, elég bőven kimutattatvák. Minélfogva úgy hiszi, hogy az engedetlenségi bűn megyéjére be nem bizonyíttathatott, a végből elítéltetése tehát igazságtalanság volt. De ezt mellőzvé, itt csupán azt kívánta megemlíteni, miszerint nincs világos törvény, mely az országgyűlésre meg nem jelent törvényhatóságokat büntetné; mert azok, mik e részben vannak, csak egyes személyekről szólnak és ott is oly pénzbeli büntetés van rendelkezve, minek faja már nem is létezik hazánkban; annak miképpen számítása tehát egyedül bírói önkénytől függ, melyre azt bízni egyáltalában nem lehet.

Annálfogva odaterjedt indítványa, hogy világos törvény alkotassék, mely szerint az országgyűlésre meg nem jelenő törvényhatóságok büntetendők legyenek, és ezen törvényjavaslat kidolgozása kerületi választmányra bízassék.

Az erdélyi Részek visszakapcsolása tárgyában tett indítvány mellett még *Szemere* is szólt, s elmondá, hogy valahányszor az erdélyi Részek visszakapcsolása jó szönyegre, mindannyiszor Erdélyország jut eszébe, melyről Kölcey mondá, hogy csak két haza van a világon, mely egymást testvérnek nevezi. E két testvérhaza Magyar- és Erdélyország s mindkettő egyenlőn a szent korona tulajdona. Rég óhajtja már e nemzet a két haza egyesíttetését, mi többször meg is ígértetett. Az alatt sokszor változtak a királyok és kormányok, de a nemzet százados kívánsága mindekkorig teljesítve nincsen, sőt nemhogy az egyesülés ügye nem haladt előre, hanem még a Részek fölött viszálykodások is támadtak és ha meggondoljuk, miképp akarja e két haza a Részeket mindegyik saját kiegészítő részéhez számítani, akkor jobb lett volna a Részek visszakapcsolását az egész Erdély visszakapcsoltatási kérdésére halasztani.

Szónok itt a kormányt illoyalitásról vádolá, mert az 1715:92. törvényezikk a Részek jogait elismeri, s az 1723:20., 1741:18. törvényezikk visszakapcsoltatásukat rendeli (szónok a törvényhozás ez ügybeni egész eljárását 1715-től 1840-ig előszámlálja) az 1836:21. törvényezikk által a Részek Magyarországhoz visszakapcsolattak, melynek következtében az 1839-iki országgyűlésre meg is hivattak. Azonban ez által a kérdés nemhogy végképp elintézve nincs, de most még rosszabb állapotban van, mint 1836-ban; mert a mellett, hogy az 1839-iki magyar országgyűlésre meghivattak a Részek, következett 1840-ben az erdélyországi gyűlésre is meghívásuk, hova megjeleni nem akarván, őket egy kormányparancs megjelenésre kényszeríté. Valóban ferde és kinos állásban vannak a Részek: a magyar országgyűlésre meghivatnak, hogy oly törvények alkotásában vegyenek részt, melyek őket csak jövőendőben kötelezendik, meghivatnak az erdélyi országgyűlésre is olyan törvények alkotására, melyek nem őket, hanem csak másokat fognak kötelezni. Ide köti a törvény, oda csatolja őket a lélek, mert mind népnevelésre, mind pedig birtokviszonyaikra nézve az erdélyi szokásokhoz kötelesek alkalmazkodni. Hasonlítanak, mond szónok, a Részek Mohammednek négy oszlopon függő koporsójához, melyet mindegyik tart, de maga a koporsó egyikhez sem tartozik. Kétes helyzetének pedig nem a törvényhozás, hanem a kormány egyedüli főoka. Mindig azt mondja a

kormány, hogy nincs elegendő hatalma a törvények végrehajtására; vajjon, kérdé szónok, mi akadályoztatta itt? Hiába hozzuk a legüdvösebb törvényeket, ha azok végre nem hajtatnak. Tegyen itt a kormány reformot s mutasson előre példát, hogy a törvényeket szigorun végre kívánja hajtani, akkor bizonyos lehet abban, hogy példáját követve, az egyes tisztviselőkben is szigorú végrehajtókra fog találni.

Ezután ismét *Beöthy* szólott, s miután a testvér-Erdélyt megemlítette, helyén látja, hogy annak Magyarországhoz visszakapcsoltatása iránt is Ő Felsége külön felírás által kéressék meg. Fölterjesztetett ugyan már az előleges sérelmek s kívánatok közt a nemzetnek e részbeni forró óhajta, de ennél közelebb kell menni. Erdélyben az unió tárgyában már orsz. választmány működik. Hogy az feladatának minél jobban megfelelhessen s kölcsönös egyezkedés útján az annyira óhajtott unio hazánk boldogságára hova-hamarább megtörténhessék, Magyarország részéről is szinte orsz. választmány kiküldetését javasolja, mely az erdélyi választmánynyal együtt tanácskozáván, eljárása eredményéről jelentését a jövő országgyűlés elibe terjeszse.

Klauzál: «Intimandum» szóval szokott a Helytartótanács élni akkor, mikor parancsolni akar valamit; de a kormány nekünk nem parancsolhat, mert mi a törvényhozó hatalom egy részét képezzük. Már pedig ekkor, véleményem szerint, a törvényhozó hatalom egyik alkotó része, annak másik alkotó részéhez egyáltalában nem «intimálhat», parancsokat nem intézhet. Ezt tehát a felírásban megérinteni óhajta, de megérinteni kívánja azt is, hogy ezen ügy iránt, mely még az előleges sérelmek közt fölterjesztetett, csak 13 hónap eltelése után érkezett válasz. Felkérné továbbá a kormányt még arra is, hogy miután az országgyűlés országos választmányt kíván kinevezni az unio kérdésében, mely magát az erdélyi országos választmánynyal összeköttetésbe tegye, adja ki az ő részéről kinevezett végrehajtó választmánynak jelentését, hogy az országgyűlés saját választmányának jelentése alapján önmaga tegye meg a szükséges teendőket, ne pedig a kormány intimáljon. Fel kell hívni a kormányt, hogy a Részeket, miután mult országgyűlésre parancsoló levél által kétszer hívá meg, hívja fel őket ujólag a megjelenésre. A bihari második indítvány elfogadására szólíttassanak fel a Főrendek is.

Kubinyi elnök a végzést kimondja: Bihar, Borsod és Csongrád szellemében a választmányba a megyék részéről kerületen-

kint 2—2, a városokéről 2, kerületek-, káptalanokéről 1—1 fog választatni.

Nagy Károly újra előadá, miként jelen törvények között igen ki vagyunk a birói önkénynek téve, azért alkotandó lenne új törvény.

Az indítványok sorára utaltatott.

Második tárgy: *A túrmezei sérelem iránti izenete a Főrendeknek.*

Elnök: Minthogy a Főrendek adatok végett szőlítják fel a Rendeket, azok pedig a távollevő jegyző, Szentkirályi Móricznál vannak, jó volna talán a tárgyat ennek visszajöttéig felfüggeszteni. (*Helyes!*)

Harmadik tárgy: Felolvastatott a *bányatörvény iránti izenete a Főrendeknek a tek. Rendekhez.*

Mindjárt az első §-nál, melyben felszólíttatnak a Rendek, hogy a köszénbányákról is rendelkezzenek, *Gömör megye* indítványa következtében — hosszabb vita után, mely a földesúri tulajdon sérthetlensége körül forgott, — 28 megye szavazatával 18 ellen elhatároztatott, hogy a Rendek a köszénbányákról is intézkednek, mire Gömör megye követének ez iránti törvényjavaslata közíratra bocsáttatott.

A 10. §-nál a Rendek örömmel hozzájárulnak a Főrendek azon javaslatához, hogy a bányatized huszadra szállíttassék le. De ezt nem kegyelem útján külön felírásban kérendik, mint a Főrendek akarják, hanem a fejedelem sanctiója alá tartozó bányatörvényjavaslata közzé iktatják.

A bányabíróságra nézve 26 megye 20 ellen továbbá is a mellett marad, hogy a bányabírák szabadon választassanak, tehát a kormány befolyása kirekesztessék.

A tanácskozás a 77. pontig haladt, a nevezetesebb pontok megmaradtak, apróbb szóbeli változtatásokban egyesség történt.

221. Kerületi ülés.

1844 június 25-én.

Elnökök, jegyző, naplótíró: kik tegnap.

Tárgy: Főrendi izenet a bányatörvény tárgyában.

A köszénbányák iránti gömöri javaslat taglaltatott. A Rende-
megállapodásának sarkpontja oda ütött ki, hogy a köszén a földesúri
birtok tartozéka, s kir. adományozás alá eső bányatárgyak közzé
nem számíttatik. Kutatása mindazáltal a turzásra jelen törvényben
megállapított szabályok szerint egyedül bányászati czélokra bárhol s
bármelynek megengedtetik. Ezután folytattaték a bányatörvény többi
része. A nevezetesebb pontoknál mindenütt megmaradt a szerkezet.

BETÜRENDES TÁRGYMUTATÓ A IV. KÖTETHEZ.

Év és hó 1844	Nap	Az ülés megjelölése	A
Márcz.	4	ker.	Adó (házi) ügyben a nemességnek az adóbani részvétele tárgyalatik.
"	5. 6	"	Adó (házi) ügy tárgyalása. Financziális választmány neveztetik, s ez iránti határozat felolvastatik.
"	7	orsz.	Adó ügyben izenet a Főrendekhez a financiális választmány tárgyában elfogadtatik.
"	13	"	Adó ügyben viszonyizete a Főrendeknek az ország közjavát és gyarapodását előmozdító eszközök és költségek beszerzése iránt.
"	14	ker.	Adó ügyben a Rendek elhatározzák, hogy a küldöttségbe választandó tagok névsora következő napon beadassék.
"	15	"	Adó ügyben a tagok névsora bejelentetik, felolvastatik.
"	15	orsz.	Adó ügyben kir. Személynök tagokat nevez.
"	18	"	Adó ügyben a főrendi választmányi tagok névsora felolvastatik.
Máj.	21	ker.	Áldás megtagadása tárgyban főrendi válasz tárgyalása.
Jun.	11	"	Áldás megtagadása tárgyban 2-ik rendi izenet hitelesítettetik.
"	12	orsz.	Áldás megtagadása ügyben 2-ik izenet bemutatattatik.
"	13	"	Áldás megtagadása ügyben 2-ik izenet tárgyalása.

B

Jan.	19. 20	ker.	Biráskodás a követválasztások felett.
Feb.	22	ker.	Büntető törvény tárgyában főrendi válasz tárgyalása.
"	24	"	Bányászati munkálatnak nyomtatásra készenléte bejelentetik, s tanácskozás alá vétele kéretik.
Márcz.	6	"	Büntető törvény tárgyában 2-ik rendi izenet.
"	8	"	Büntető törvény tárgyban a 2-ik izenet éljenzéssel fogadtatott.
"	9	"	Büntető törvény tárgyában 2-ik izenet elfogadtatott s a Főrendekhez átküldeni határoztatott.
"	29. 30	"	Bányatörvény tárgyalása.
Ápril	15—18	"	Bányatörvény tárgyalása.

Év és hó	Nap	Az ülés megjelölése	
1844			
Máj.	7	orsz.	Bányatörvény tárgyában izenet és törvényjavaslat.
"	8—11	"	Bányatörvény javaslat és izenet tárgyalása.
"	22	"	Büntető tkövi javaslat tárgyában Főrendeknek 2-ik izenete kinyomatni rendeltetik.
Jun.	12	"	Bányatörvény tárgyában főrendi válasza bemutat- tatván, kinyomatni rendeltetik.
"	24—26	ker.	Bányatörvényben főrendi válasz tárgyalása.

E

Jan.	26	ker.	Esküdtszék ügye tárgyalásra kitűzetik, tárgyaltatik.
"	27	"	Esküdtszék létesítését 28 megye 20 ellen kimondja.
"	29	"	Esküdtszéki eljárás ügyében kerületi választmány neveztetett ki.
Febr.	28	orsz.	Eszék-fiumei vasút ügyben főrendi izenet köziratra bocsáttatik.
Jun.	24	ker.	Erdélyi unio iránti felírás, törvényjavaslat és izenet.

F

Febr.	3	orsz.	Főrendi mágnások, kik az országgyűlésre meg nem hivattak, meghívása tárgyában 3-ik rendi izenet.
Márcz.	13	ker.	Főispáni esküforma hitelesítettik.
Máj.	31	"	Fiume és Buccari kerület rendezése letárgyaltatik.
Jun.	12	"	Fiume rendezése iránti izenet s szerkezet hitelesítettik.
"	12	orsz.	Fiume rendezése ügyében izenet és szerkezet bemu- tattatik.
"	14	"	Fiume rendezési ügye tárgyaltatik.

G

Márcz.	9	orsz.	Gazdasági egyesület segélypénzt s a cselédrendszer behozatala iránt intézkedést kér.
Máj.	21	ker.	Görög nem egyesültek vallási ügyében főrendi válasz tárgyalása.
Jun.	11	"	Görög keletiek vallási ügyében 2-ik rendi izenet hite- lesítése.
"	12	orsz.	Görög keletiek vallási ügyében 2-ik rendi izenet be- mutattatik.
"	14	"	Görög kel. ügyben 2-ik izenet tárgyalása.

H

Febr.	24	ker.	Hajdú kerület rendezési munkálata 39. §-ig letár- gyaltatott.
"	26—28	"	Hajdú kerület rendezése tárgyalása.
"	27	"	Hajósgazdák s kereskedők folyamodása.

Év és hó	Nap	Az ülés megjelölése
1844		
Márcz.	1	ker. Hajdú kerület rendezése letárgyaltatik.
"	21—23	orsz. Hajdú kerületi rendezés orsz. tárgyalása.

I, J

Febr.	1	ker.	Ifjúság Uray szatmári követet insultálja.
"	3	orsz.	Jelentés Verőcze és Békés megye, úgy Kismarton, Breznóbánya követeinek megbízó levelei iránt.
Márcz.	2	ker.	Ifjúságnak Uray insultálási ügyében febr. 6-ról lejött resolutió tárgyalása.
"	8, 9, 11	"	Jászkún kerületek rendezése.
"	20	orsz.	Ifjúságnak Uray insultálási ügye tárgyaltatik.
"	26. 27	"	Jászkún kerületek rendezése.
Ápr.	15	ker.	Jelentés gr. Vay Dániel, Korpona új követe megbízó levele iránt.
Máj.	13	"	Jelentések Baranya megye s Hajdú kerület megbízó levelei tárgyában.
"	14	"	Jelentés Baranya megye, Hajdú kerület s Temesi új követ megbízó levelei iránt.
"	24	"	Jelentés Bihar megye s Kaproncza új követe megbízó levelei iránt.
Jun.	12	"	Jászkúnok folyamodnak a kerület mielőbbi rendezése iránt.
"	12	"	Ifjúsági ügyben , Szentkirályi panaszt emel Jászkun kerületi, gömöri és Heves megyei irnokok ellen.
"	13	"	Ifjúsági ügyben , a Szentkirályi panasza folytán ki-küldött választmány tagjai felolvastatnak.
"	19	orsz.	Ifjúság s hallgatóságnak az orsz. ülésben mily ruhá-bani megjelenése iránt.

K

Febr.	{5, 6, 8, 9—21}	"	Királyi városok szavazata iránti izenet tárgyalása.
"	23	ker.	Királyi városok szavazata tárgyában Zombor város polgárainak szavazatjog iránti kérvénye közíratra bocsátatott.
"	27	"	Királyi városok rendezése iránt Szabadka város folyamodik.
"	28	orsz.	Katonai élelmezés és szállásolás ügyében főrendi választizenet.
Márcz.	9	"	Kérvényezési ügyben Markovics Pál által a Szt.-Mártoni apátnak juris perekbeni bíraskodási joga iránti beadott petitiója bemutatattik.
"	9	"	Kraszna bekebeleztetés iránt folyamodik.

Év és hó	Nap	Az ülés megjelölése	
1844			
Márcz.	29	orsz.	Községek (szabad) rendezéséről szóló munkálat bemutatattván, kinyomatik.
"	30	"	Kérvénye Bruck városnak Mosony megye ellen.
Ápr.	15	orsz.	Királyi városok rendezése és országgyűlési szavazata iránti főrendi izenet felolvastatik s közíratra bocsátatik.
"	{ 22—27 29—30 1—3 }	ker.	Királyi városok ügye s főrendi izenet tárgyalása.
Máj.	4—6	orsz.	Királyi városok ügyében 2-ik izenet tárgyalása.
"	13	ker.	Kérelmezési jog ügye tárgyalatik.
"	13	"	Komáromi petitió a megyei tisztújítást illetőleg benyújtatik.
"	20	orsz.	Kérvény-honosítás iránt, s Kecskemét városának a községek rendezése iránt.
"	22	"	Királyi városok rendezése ügyében 2-ik főrendi válasz átküldetvén kinyomatik.
"	22	ker.	Követválasztási bíráskodás iránti javaslat.
"	23	"	Kecskemét város kérvénye községek rendezése iránt.
"	24	"	Községek (szabad) rendezési ügye letárgyalatik.
Jun.	{ 3, 4, 7, 8, 10 }	"	Királyi városok rend. ügy. 2-ik főrendi válasz.
"	3	"	Kisfaludy-társaság kérvénye az írói tulajdon biztosítása érdekében.
"	11	"	Katonai (temesmegyei) kicsapongások tárgyában felírás.
"	12	orsz.	Községek (szabad) rendezéséről szóló törvényjavaslat bemutatása.
"	13. 14	ker.	Királyi városok rendezése tárgyában 2-ik izenet hitelesítettik.
"	15—17	"	Községek (szabad) rendezése újra tárgyalatik.
"	17—21	orsz.	Királyi városok rendezése ügyében 2-ik izenet tárgyalása.
"	18	"	Kisfaludy-társaság kérvénye tárgyában (az írói tulajdon biztosítása iránt) a törvényjavaslat bemutatatik.
"	21	"	Községek (szabad) rendezése ügyében készült új szerkezet tárgyalatik s elfogadtatik.
"	22	ker.	Káptalanok ülés iránti követelése.

M

Jan.	25	orsz.	Magyar nyelv és nemzetiség tárgyában 1844-ben jan. 23-án kiadott kegy. kir. válasz felolvastatik.
"	29	"	Magyar nyelv és nemzetiség ügyében az okt. 12-iki leiratra készült felírás a Főrendektől visszaküldetik.
"	29	ker.	Megyei kicsapongások ügyébeni törvényjavaslat.
"	30	"	Magyar nyelv tárgyában érkezett királyi leirat tárgyalatik.

Év és hó	Nap	Az ülés megjelölése	
1844			
Febr.	1	ker.	Magyar nyelv ügyében az óvási határozat hitelesítetik.
"	1	"	Megyei kicsapongások ügyében a főispáni eskü új szerkezetében tárgyalatik.
"	3	orsz.	Magyar nyelv ügyében óvásos határozat megerősítése.
"	6. 7	ker.	Magyar nyelv ügyében a január 23-diki kir. leiratra izenet s felirási javaslat felolvasása és hitelesítése.
"	7	orsz.	Magyar nyelv ügyében a jan. 23-diki leiratra izenet és felirási javaslat tárgyalatik.
"	28	orsz.	Magyar nyelv ügyébeni felírás elegyes ülésből felterjesztetett.
Márc. 12. 13		ker.	Megyei kihágások ügyében izenet és törvényjavaslatok tárgyalása.
"	$\left. \begin{array}{l} 13 \\ 14-16 \\ 18-19 \end{array} \right\}$	orsz.	Megyei kihágásokról szóló törvényjavaslat tárgyalása.
"	14	"	Meg nem jelent megyéknek (Zala, Középszolnok, Kraszna és Zaránd) kir. tábla által törvényes büntetésben elmarasztalása.
Jun.	12	ker.	Megyei kihágások ügyében az 53. §-hoz járuló szerkezet — a tisztújítási kihágások bíróságáról — hitelesítetik.
"	12	orsz.	Megyei kihágások ügyébeni törvényjavaslat bemutattatik s elfogadtatik.
"	12	"	Meg nem jelent megyék között Gömör és Kraszna megyék elmarasztalása személynök által jelentetik.

N

Jan.	25	orsz.	Napló késedelmes megjelenéséről jelentés.
Febr.	3	"	Napló ügyben 2-ik izenet tárgyalása.
Máj.	4	"	Napló késedelmes megjelenéseérti panaszok.

O

Febr. 23. 24		ker.	Országgyűlés évenkénti tartása kimondatik.
"	28	orsz.	Országház terve tárgyában Főrendek szóbeli izenete.
Márcz. 6		ker.	Országos választmányhoz kerületi tagok választása határoztatik.
"	9	"	Országos választmányi tagok névsora felolvasatik.
"	9	orsz.	Országos választmányi tagok névsora felolvasatik.
"	11	ker.	Országgyűlés tárgyábani izenet és törvényjavaslat.
"	18	orsz.	Országos választmány főrendi tagjainak névsora felolvasatik.

Év és hó	Nap	Az ülés megjelölése	
1844			
Márcz.	20	orsz.	Országgyűlés tárgyában izenet s törvényjavaslat tárgyalatik.
Ápril	15	"	Országgyűlési tárgyalások siettetése iránt 1844 ápril 10-ről érkezett kegy. kir. udvari leirat felolvastatott.
Máj.	8	"	Országgyűlési szállási lakbér iránt orsz. választmány által bemutatott vélemény kinyomatásra rendeltetik.
"	22	"	Országgyűlés évenként tartása tárgyában a Főrendek izenete átboztatik.
Jun.	5	ker.	Országgyűlési szállások tárgyában Pozsony város kérelme a kérv. választmányhoz utasított.
"	12	orsz.	Országgyűlési szállások tárgyban bemutatott orsz. választmányi véleményre Pozsony város kérelme.

R

Febr.	28	orsz.	Részek iránti felírás Főrendek által elfogadtatik.
Márcz.	9	"	Részek tárgyában Kraszna bekebelezésért folyomodik.
"	28	"	Részek iránt 1844 febr. 29-én kelt kegy. kir. leirat felolvasása.
Jun.	24	ker.	Részek iránti kir. kegy. leirat tárgyalása.

S

Jan.	31	ker.	Szepesi XVI város rendezése iránti utasítás.
Feb.	1	"	Szatmár megyei követ, Uray sérelme.
"	7	{ " } { orsz. }	Szlavoniai három megye (Pozsega, Szerém, Verőcze) Magyarországhoz tartozósága kimondatik.
Márcz.	2	ker.	Szatmár követének insultálása tárgyában febr. 6 ról kelt kir. leirat tárgyalása.
"	13	"	Szatmár követének insultálása tárgyában határozat hitelesítése.
"	20	orsz.	Szatmár követének insultálási ügye tárgyalatik.
"	28	ker.	Szepesi XVI város rendezési ügye tárgyalatik.
Máj.	8	orsz.	Sérelmek és kívánatok összeszedésére és szerkesztésére kiküldött választmány jelentése.
"	23	ker.	Szepesi XVI város ügye tárgyalatik.
Jun.	1	"	Sérelmek és kívánatok ügye tárgyalatik.
"	12	"	Szepesi XVI város ügyében készült izenet és szerkezet hitelesítettik.
"	12	orsz.	Szepesi XVI város tárgyában izenet és szerkezet bemutatása.
"	13, 22	ker.	Sérelmek és kívánatok II. osztálya tárgyalás alá vétetik.
"	14	orsz.	Szepesi XVI város ügye tárgyalatik.
"	22	ker.	Sérelmek és kívánatok, az I. osztályúak iránt készített felirási javaslat hitelesítése.

Év és hó	Nap	Az ülés megjelölése	T
1844			
Febr.	28	orsz.	Túrmezei sérelem ügyében 2-ik főrendi válasz.
Márcz.	12	ker.	Túrmezei sérelem ügyében a rendezési munkálat tárgyalás alá vétetik.
"	29	"	Túrmezei ügghöz csatolt zágrábi kérvény ügye.
Máj.	29	"	Túrmezei rendezési ügy tárgyalatik.
Jun.	11	"	Túrmező (Turopolya) rendezése iránti izenet, felírás és törvényjavaslat.
"	12, 14	orsz.	Túrmezei ügyben izenet, felírás és törvényjavaslat tárgyalása.

U, Ű

Febr.	1	ker.	Uray szatmári követ insultálása.
Máj.	{3 6}	{ orsz. }	Ülés tartására Főrendek felhivatnak.
"	21	"	Unitáriusok ügyében Főrendi válasz tárgyalása.
Jun.	{11—12 14}	{ker. orsz. }	Unitáriusok ügyében 2-ik rendi izenet, felírási törvényjavaslat tárgyalása.
"	12	"	Ung megye követének — Orosz Eleknek — meggyilkoltatása.

V

Márcz.	28	{elegyes és orsz. }	Vallás ügyében márczius 25-ről kelt királyi leirat felolvasása.
Máj.	{14—15 17—18}	{ker. }	Vallás ügyében kelt kir. leirat tárgyalása.
"	20	"	Vallásbeli sulyoknak és nehézségeknek múlt országgyűlésről fenntartott pontjai tárgyában Főrendek válasza.
"	21	"	Vegyes házasságoktól áldás megtagadása tárgyában készült főrendi válasz.
Jun.	10	"	Vallás ügyében márcz. 25-iki leiratra kelt felírás, izenet hitelesítettik.
"	11	"	Vallás ügyében 2-ik rendi izenet hitelesítettik.
"	11	"	Vegyes házasságoktól áldás megtagadása ügyében 2-ik rendi izenet hitelesítettik.
"	12. 13	orsz.	Vegyes házasságok ügyében 2-ik rendi izenet s a kir. leiratra készült felírás bemutatattik.
"	22	ker.	Váltó törvények hiányairól adatokat szerezni a Nádor megkéretik.

Év és hó	Nap	Az ülés megjelölése	
1844			Z
Jan.	27	ker.	Zilah város becikkelyezési kérelme.
Febr.	10	orsz.	Zsidó-ügy tárgyalatik.
"	26	ker.	Zsidók a megyei választásoknál választói jogot nem kapnak.
Máj.	21	"	Zsidók (okleveles) a megyékben szavazati joggal nem ruháztatnak fel.

